

تەصەووف چی یە ؟

نوسینی
ئەمین شێخ علاء الدین
نەقشبەندی

ئەمینداریێتی گشتیی رۆشنبیریی و لاوان یارمەتی لەچاپدانی داوە

پێشکەش کردن

پێشکەش بێت بەدایك وباوکم

ئەو دایکو باوکەی گەورەترین

ئاواتیان دینداری و خوێنەواریی ئێمەبو

«اَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰه؟»

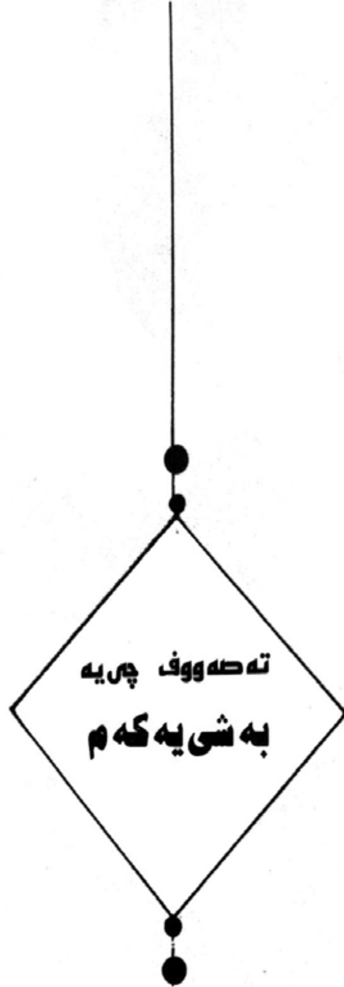
تەصەووف چی‌یە؟

ڕێبازی نەقشبەندی‌لە تەصەووفداکامە؟

تەسەووف چ کارێکی کردوەتە سەری وێژەی کوردی ؟

- تەصەووف چۆن وە لەکەیەوە هاتوە ؟
- فەرقی فەلسەفەو تەصەووف چی‌یە ؟
- فەرقی تەصەووفی ئیسلامی‌ی وە تەصەووفی بەرلەئیسلام چی‌یە ؟
-

نوسینی
ئەمین شێخ علاء الدین
نەقشبەندی

١ ـ چەن تێبینی.

٢ ـ گفتوگۆیێک لەگەڵی خوێنەواری کورد.

٣ ـ پێشەکی.

چەن تێ بینییێك

نزیکەی حەفدەساڵێکە وردەوردە سەبارەت بەتەصەووف شتم خوێندوەتەوەو مەبەستم یادداشت کردوە ، وە کتێبی زۆریشم بەدەس هێنان کە لە پێ ڕستی پایانا بەیارمەتی خوا ناوەکانیان پێش کەش ئەکەم ، مەبەستم ئەوەتەبڵێم ئەوشتانەی کەنوسیومە برێ جار دەسنیشانی سەرچاوەکەم کردوە ، برێ جاریش وەکو باوەڕیکی خۆم نوسیومە ، ئەمەوێ بڵێم زۆرجار لەو بەراوردانەدا ، گۆڕینەکان دەق بەدەق نین ، بۆچی ؟ چونکە لەڕاستیدا زۆریان شتێکن پاش بەرانبەرڕاگرتنی دەیانباوەڕ ، سەبارەت بە مەبەستێك ، وە تەتەڵەکردنو چنین و لەهێڵەك دانیان ، شیرەی مەبەستەکانم گرتوەو ، شتێکم لێ نوسیوە ، هەم ناوەڕۆکەکەی شیاوی تێ گەیشتن وە خۆیندنەوەی خوێنەواران بێت ، وەهەم بەباشترین جۆر مەبەستەکەم روونکردبێتەوە ، وەکوبڵێین ووشەی فەنا ، یان ، تەوحید ، یان ، تەوبە ، دەیان باوەڕم موتالاکردوە ، ئەوشتەم لێ هەڵبژاردوە کەنوسیومە ، شایەت دێڕێکی باوەڕی

ئەونوسەرەکەو دودێری هی ئەمی تر بەشێکی هی ئەوی تربێ ، تابوەتە شتێکی پاكو پوختەو شیاوی تێگەیشتن ، ئەوەشی دەق بەدەق بێت وا دیارە .

بەلاّم ئەوەی هەیە ئەوەی کەنوسراوە هەموی لەم سەرچاوانە وەرگیراوە کەلەپێ ڕستەکەدا نوسراون ، کتێبی واهەیە بگرە دێڕیکم لێ بەدەس هانی بێت هی وایشی هەیە چەن لاپەڕە .

بێگومان تێگەیشتنی خۆیشم لەمەبەستەکە ، هەم بەهۆی خوێندنەوەو هەم بەهۆی دیتن‌و بیستن ئەکەوێتە سەری باسەکان .

ئەمەسەبارەت بەباسی تەصەووف ، بەلاّم ئەو موناقەشەو وتووێژە بێگومان هی بیروباوەڕی خۆمە .

وەمێژوی ژیانی هەرکەسم نەنوسیبێت ئەوە دەستم نەکەوتوە .

مەبەستی دووهەم ، سەبارەت بە ڕێنوسە ، هەرچەن هەولّی خۆم داوە ، بەلاّم زۆرجاریش بەهۆی عادەت کردنی دەست بەرێنوسی لەمەوپێشەوە ، بەتایبەت «**واوی عەطف**» ، ئەگەر لەوهەڵەیەی تیابو ، ببورن . ئەبێ ئەوەش بڵیم بڕێ واو هەیە ، هەرباوەڕم لەسەری ئەوەتە ئەبێ جوێ نەکرێتەوە لەپیتە پێشوەکە ، ئەویش لەکاتی «**وەصفی مورەککەب**» دا وەکو بڵێین «**شۆخوشەنگ**، **جەموجۆر**» ، لام وایە ئەبێ واوەکە بنوسرێت بەپیتی پێشەوە ، وە (**شۆخ‌وشەنگ**) یان (**جەم‌وجۆر**) ، بەدروست نازانم ، بەلاّم جوان‌و ناشیرین ئەوە جوێ بێت باشە .

برای‌کوردم ، لەم رۆژگارەدا کەزانیاریی زۆر والەپێش‌کەوتنا ، کامپیوتەرو ئەلکترونیك ، وەهەزاران جۆرە پێویستییێکی ژیان ، بەمێشکی مرۆڤ ئەکەوێتەکار ، سا ، یان هۆی ئاوەدان‌کاری ، یان وێران‌کارین ، ئەو ولاٚتانەی کەخۆیان خاوەنی ئەو زانیاری‌یە بەرزانەن ، چونکی زانیاریی بایەخی هەیە بەلایانەوە ، هەر ئەو ولاٚتانە زۆر بەگەرمی وان بەشوێنی ناسینی زانیاری تەسەووفەوە ، ئەیانەوێ ئەم‌زانیاری‌یە بناسن ، شایەد بکرێ لەورێگەوە خزمەتێ بکەن ، بەئاوات‌و داخوازەکانی خۆیان جا ئاواتی وێران‌کاری بێت ، یان خزمەت بە زانیاریی ، رۆژهەلاٚت‌ناسان تەسەووف ناسانێکی وەکو ، نیکلسۆن ، وەجولدزیهر ، وە ماسینیۆن وصەدانی‌تر ، ئەمانە ، زۆر کۆڵیونەتەوە و کتێبی تەسەووفیان تەرجومەکردوەو خۆیشیان نوسیویانە ، بەلاٚم نوسینەکان هەرگیز لەدڵسوزی‌و دڵ‌پاکی‌یەوە سەرچاوەی نەگرتوە چەندە خزمەتیان کردبێت ئەوەندەش شتی نارەوایان تاشیوە ، وەزۆریشی لە بەدگومانی‌ی خۆیان لەئیسلام وەناشارەزایی لەقولاٚیی کارەکەوە سەرچاوەی گرتوە .

بەلاٚم هی‌وایشیان‌بوە ، وەکو «**لیوبولدفایس**» کەپاشان ناوی «**محمد اسد**»ی بۆخۆی هەڵبژاردوە کورنوشیان‌بردوە بۆهەق‌وراستی ، هەم موسوڵمان‌بون ، وەهەم سەبارەت بەو چەوتانە راوەستاون وەپەردەیان لەسەری کردەوەکانیان لاداوە .

محمد اسد کەخەڵکی نەمسایە لە کتێبێکی خۆیا «**الاسلام علی مفترق الطرق**» لاپەرەی (**٥٢**) بەباشی‌ی پەردەی لەسەری چەوت‌کاری ئەو رۆژهەلاٚت‌ناسانە لاداوە کە بەعەمدی ویستویانە ئیسلام وەتەسەووف بەدناوبکەن .

جا ئالەم‌چۆنیەتی رۆژگارەدایە ، تۆکە خۆت خاوەنی‌ئەم‌سەرمایە فیکری‌و مەعنەوی و زانیاری‌یەی ، لێت‌بوەتە رموزن ، وەدورت لی‌گرتووەو بە بێگانەی

سەیرئەکەیت ، لەکاتێکا تۆزیاتر لەهەموکەسێ شیاوی‌ئەوەیت لەم‌زانیاری‌یەبگەیت‌و لێی‌بکۆڵیتەوە کەچی بەپێچەوانەوە . هەرناتەوێ بزانیت چی‌یە ، بەڵام بەڕاستی زۆر زیانێکی‌گەورەیە ، مرۆڤ لەشتێ نەگات ، وەلەبارەیەوە باوەڕ دەربڕێ ، وە لەوەش‌زیان‌بارتر ، بۆهەرخوێنەوارێ ، ئەوەتە (زانیارییێك) لەبن‌دەسیا بێت وەهەوڵی ئەوەنەدا لێی‌تێ‌بگات ، کەواتە ئەی‌برای‌کورد ، ئەم‌زانیاری‌یە کەلەپوری‌تۆیە ، ئەم زانیاری‌یە لەگەورەپیاوانێکی وەکو ، باباتاهیری هەمەدانی ، پیرخدری‌شاهۆ ، پیرشالیاری هەورامان‌و هەرنەوەدونۆ پیرەکەی هەوراماں ، لەشیخ عیسی وشیخ موسی ، شیخ حەسەنی‌گڵەزەردە لەشێخ ڕەشی‌شارەزورو لە شیخ مارف نۆدێی ، لەمەولانا خالیدی‌نەقشبەندی ، لەکاکەئەحمەدی‌شیخ ، لەشیخ عوسمانی‌تەوێڵەو شێخ عومەری‌بیارە ، وە لەصەدان و هەزاران سەربەرزو سەرەفرازی دنیاوقیامەت ، بۆتۆ بەجێ‌ماوە ، بۆچی لەم‌زانستە تۆراوی‌و لوتت لێ‌هەڵکردوە ، بەدەردی ڕۆژهەڵات ناسان ئەخوات !!! بەڵام بەدەردی تۆ ناخوات !!! ؟ .

تا برام ئەمرۆ پێش‌کەوتوترین وڵاتانی جیهان لەچوارچێوەی **«پاراسایکۆلۆجی»** «PARAPSYCHOLOGY» **«علی هامش علم النفس»** دا ، یان «MYSTICISME» **«العلم الروحاني او المذهب الصوفي»** دا ، لەم زانیاری‌یە گرنگە ئەکۆڵنەوە ، کەواتە تۆیش هەوڵ‌بدە بزانی‌چی‌یە ، ئەوساکە ، ئەرچاك‌بو ، بکەوە شوێنی ، خراپ‌بو لێی‌دورکەوە ، بۆهیچکامیشی‌نەبو هەربۆ زیادە خوێنەواری‌و زیادە تێ‌گەیشتنیش‌بێت ، پێویستی هەمو وێژەوانێکە لەتەصەووف بگات ، تابتوانێ گوێ‌ڕاگرێ بۆسۆزی بابەتاهیرو مەولەوی ، یان بۆپەروانەی سوتاوی خۆشەویستی ، رابیعەی عەدەوی ، وە حەللاج ، وەابن العربي ، وەصەدان شاعیری‌کورد کە بەفارسی‌و عەرەبی شیعریان‌وتوەو لەگەڵی خوای خۆیانا ڕازونیازیان کردوە . یان هەزاران شاعیری عەرەب وتورك‌و فارس وزمانەکانی تر .

پاش ئەم‌گفتوگۆیە لەگەڵی ئێوەی خۆشەویستا ، ئەوەپیشەکییێك سەبارەت بەچۆنیەتی نوسینی ئەم‌کتێبەو برێ بەسەرهاتی خۆم کەبونەتە هۆی نوسینەکە پێش‌کەش ئەکەم .

پێشەکی

تەصەووف ووشەیێك نەبو بەلای‌منەوە بێگانە بێت ، لەڕۆژێکەوە چاوم کردوەتەوە وە ئاوەزم بەژبان‌شکاوە ، وشەی تەوبەکردن ، سلوك‌کردن ، حال‌لێ‌هاتن ، کەشف‌وکەرامەت ، وە هەمو ووشەکانی تری تەصەووف ، کەم‌تازۆر ئەکەوتەگوێم ، بێگومان شارەزایی‌یەکانم لەو ووشانە زۆر سادەو ساکار ، وە ڕەواڵەتی بون ، ووردە ووردە تەمەن چویەسەر ، بەلاّم بەپێی ڕۆڵەیێکی خانەدانێکی تەصەووف ، زانینی من لەم ڕێبازەدا پێش‌نەئەکەوت ، چونکە بەڕاستی شاگردیی باوکمم نەئەکرد ، هەروەکو باقی ڕۆڵەکانی‌تری خانەوادەکە ، بەتایبەت هاو تەمەنەکانی خۆم ، ئەوتی‌گەیشتنە هەروا بەچەشنێکی سادە ، مایەوە ، تا زی‌کەوتی‌ژیان واهاتەپێشەوە ، لەتەمەنی سێنزە ساڵیدا بوم ، دایکم خوابیبەخشێ ڕۆیشت بۆدیدەنی براکانی بۆ «سوریە» ، من لەوکاتەدا دووساڵ بو دەسم لەخوێندنی حوجرە ، هەڵگرتبو وەلەمەکتەبا ئەم‌خوێند ، وەتازە چوبومە پۆلی‌شەش ، کاتی‌سەفەر پاییزبو تازە خوێندن‌گە کرابویەوە ، بەلای کەسەوە هیچ‌گرنگ نەبو من‌وبراکانم ثابت‌ومظهر بڕۆین بۆ دیدەنێکی ئاوا دوورودرێژ ، وەبۆماوەی ساڵێ ، یان‌زیاتر ، خوێندنەکەمان بنێین بەتاقەوە ، بەهەرحاڵ ، پایزی (١٩٤٤)بو کەڕۆیشتین ، پاش نۆمانگ جا هاتینەوە ، کەهاتینەوە ئاخری‌بەهار بو ، مەبەستم ئەوەتە کەچوینە «دیرالزور» ماڵی‌خاڵۆکانم ، دیم خەڵکی‌ئەوناوە ، زۆریان موریدو مەنسوبی باوکمن ، بەرادەییێك ڕێز لەئیمە ئەگرن هەرمەپرسە ، سەیرئەکەم ئیترمن لێرە ، نەك هەرتابێ وەکو منداڵێك هەڵسم‌ودانیشم ، بەڵکو ئەبێ وەکو پیاوێکی ماقوڵ بم ، بەکورتی‌ی ئەم نۆمانگە من ، ناوی‌شارم نەدی ، نەم‌زانی دنیا چ‌خەبەرە ، تاقەشەوێك «خەتم‌وتەهلیلە»م بەجێ نەهێشت .

«**خەتم ذیکری تایبەتی نەقشبەندی‌یەکانە . تەهلیلەش ذیکری‌خوایە بەدەنگی‌بەرز ، کە لەزەمانی شیخ عومەری باوامەوە لەتەکیەکانی ئیمەدا کراوە**» بەڵێ ، بەکوردیی لێرە ، خوای‌خۆم بەهەق‌ناسی ، وەخوا ، ڕیازەت ، یان سەعادەتی ، ئیجباریی کردە بەشم .

لەم ماوەیەدا تا رادەیێك سەبارەت بەم ریٚرەوە چاوم کرایەوە ، ئیمە لەویٚبوین جەنگی جیهانی دوهەم دوایی‌هات ، وەشۆرش لەدژی ئیستیعماری فەرەنسەش رویداو سەرکەوت .

کە گەراینەوە بۆبیارە ، ئیترمن خووخدەم گرتبو بە خەتم‌و خانەقاو ئەوجۆرەشتانەوە ، وە هەرلەویٚ ناچار میٚزەریٚکی سپیشیان بەست بەسەرمەوە .

لەبیارەش ئیتر تازە نە دلٚم‌ئەهات و نەرویشم‌بو لەوقالٚبە بیٚمەدەرەوە ، کەنۆمانگ‌بو ، خدەم پیٚوەگرتبو ، لەم‌کاتەدا ، لای مەرحومی ماموٚستا مەلابەهاءالدین ، ئیمامی‌خانەقا ، کە خەلٚکی (دزاوەر) بو ، دەرسی تەجویدی‌قورئان ، وەلای جەنابی ماموٚستامەلاکەریم ، دەرسی نەحوو صەرفم ئەخویٚند ، حوجرەییٚکم‌بو ، لەخانەقا ، لەبانی‌مەرقەدا ، وە بەهیچ‌جۆریٚ توخونی ناوی مالٚ‌و خیٚزان نەئەکەوتم ، تەنانەت روم نەئەهات بروٚم بۆمالٚی براکانی‌ترم ، تاروٚژیٚ لەوماوەیەدا ، لەخدەمتی باوکما بوم ، ماموستا مەلابەها تەشریفی هاورد ، وەزوٚر تەعریفی منی‌کرد لای‌باوکم ، کەوا هەمیشە دیٚتە خەتم ، وە بەیانیان بەجەماعەت نویٚژئەکات ، وە لەم‌جۆرەشتانە ، شیٚخ‌دیاربو زوٚری پیٚ‌خۆشە ، ئەوشەوە بانگی‌کردم فەرموی تەمەسسوکی تەریقەت‌بکە ، واتە بیەرە سوٚفی ، منیش دەس‌بەجیٚ لەبەردەمیا دانیشتم وە «تەلقینی» تەریقەتی کردم» ، بەلاٚم راستەکەی ، نەبەرلەوا ، وە نەلەپاش ئەو تەلقینەش ، کەئیستەش بەگەورەترین توٚشەی ژیانی خوٚمی ئەزانم ، هیچم لیٚ‌حالٚی‌نەبو ، لەوەی کەئەوتریٚ ، لەریٚبازی تەصەووفدا دەستی خواپیٚ‌داوان ئەکەویٚت ، وادیاربو خوا نەی‌کردبوە نەسیب ، وەکو ئەفەرمیٚ «ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء» لام‌وایە ، زوٚرتری هی‌ئەوەبو من بەوجۆرەی بشیٚ نەم‌ئەزانی چی‌بکەم ، رویشم‌نەبو هیچ‌بپرسم لەباوکم ، ئەویش تەمەنی‌گەورەبو لەهەشتاسالٚ زیاتربو ، جەنجالٚ‌و قەرەبالٚغ و ئەوانەش فرسەتیان نەئەدا ، بی‌پەرژیٚتەوە سەری ئیٚمە ، بەهەرحالٚ ، من دەس‌کەوتیٚکم دەس نەکەوت ، جگە ئەوپەیوەندە

روٚحی‌یە ، وەجگە . عەلاقەو هوٚگریٚك بە پیاوچاکانو خواناسانەوە ، کە هەرئەوە خوٚی ، هوٚییٚك‌بو بوٚنەوەی من ئەم‌بەرهەمە بیٚرمەدەست ، واتە ئەم‌کتیٚبە ، ...

پاش‌سالٚیٚ ، سەرلەنویٚ چومەوە مەکتەب ، وەلەپاشان ، هاتم بوٚسلیمانی بوٚخویٚندن لە ناوەندیی‌دا ، سالی (٤٧ و ٤٨) .

لێرەدا ، چەن مەبەستێك هەیە ، كاتی گوتنی هاتوە

یەكەم :

هەمیشە باوكم ناوی باوكی‌خۆی ، حەزرەتی شیخ عومەر ضیاءالدینی ، لەسەر زمان‌بو هەمیشە باسی كەشف‌و كەرامەت‌و دەسەڵاتی مەعنەوی باوكی ئەكرد ، یان هی باوای حەزرەتی شیخ‌عوسمان ، بەڵام ، جگە ئەودوانە ، زۆر رێزی‌ئەگرت لەدووكەس ، وەهەمیشە ناوی ئەبردن یەكێ حاجی (**شیخ عبد الرحمن**) ی مامی ، كە نازناوی شیعرەكانی «**وەفا**» یە ، وە دەسەلاتی مەعنەوی لەرادەبەدەربوە ، وە هەروەها ، ئیمامی غەززالی ، وەزوربەی لەكاتی برێ باسی‌تەصەووفدا ، دەس‌نیشانی ئەكرد ، بۆ وتەكانی غەززالی ، جامنیش ئەم هەستە ، كاری‌تێكردبوم ، وە تائیستەش ئەم دوو زاتەم خۆش‌ئەوێ ، وە هەمیشە وان لەكونجی دلما .

مەبەستێكی‌تر ئەوەتە ،لەكاتی باسی كەشف‌و كەرامەتدا وتم بەڵگەیێكم هەیە ، ئەویش بریتی‌یە ، لە كاغەزێك ، كاتێ ئیمە لەسوریە بوین ، باوكم نوسیویەتی بۆ ئیمە ، نامەكە خەتی ماموستا سەیید مەزهەری (**عەلەوی**) یە كە كاتی باوكم‌بو ، بەلام لە قەراغەكەیا ئەم چەن ووشەیە باوكم بەخەتی‌خۆی نوسیویەتی ، قبل‌كم‌ایام سمعت‌صوتا قال ابن‌عبدالخالق مریض ماادري أصحیح أم مناد غیر صادق أخبروني ، واتە دەنگێكم بیست گوتی كوری «**عبدالخالق**» نەخۆشە ، دا هەواڵم لێ‌بگێرنەوە بزانم ئەودەنگە راست‌بوە یام نا .

شتەكەش بەم‌جۆرەبو پیاوێكمان بوو ، ناوی حەمەی ئەولخالق بو ، كورێكی راستگۆو بێ‌درۆو دەلەسەبو ، نوێژوروژوویەكی رێكوپێكی هەبو ، باوكیشی هەر خذمەتی مالی باوكمی ئەكرد ، ئەم حەمەیە هەمیشە لەگەڵی منابو تەنانەت بۆحوجرەو بۆمەكتەبیش ، بەوبۆنەوە ، دەرسیشی خوێند ، تاپۆلی شەش ، كەرۆیشتین بۆسوریە هات لەگەڵما ، هەر گەیشتینەئەوێ ماوەیێكی نەبرد ، حەمە توشی گرانەتێ یێكی خراب‌بو ، پزشكەكان فەرەنسەیی‌بون ، هاتن ، وە قەدەغەیان‌كرد ئەبێ پارێزی لێ‌بكرێت ، با خەلكی‌تریش دوچار نەبن ، وەوتیان ئەمە پاش ئەوەندە رۆژجا چاك ئەبێتەوە .

بەكورتی پاش‌رۆژێ ، یان ، دووروژ ، حەمە عارەقی‌كردو چابویەوە ، كابرای فەرەنسەیی هەرئەهات‌و هەرئەچو ئەیوت ئەمە سەیرە چۆن وازووچاك‌بو .

بەکورتی ، پاش ماوەیێك نامەیێکی باوکم بەبەریدا هات ، بەریدی ئەوزەمانەو جەنگی جیهانی ی دووهەم ، هەمان نامە کە لەپێشاوتم ، مێژوی نامەکەش ، هەمان شەوبو کە حەمە عارەقی کردو چابویەوە ، جائەمە لەروانگەی تەسەووفەوە هەم کەشفە هەم کەرامەت ، کەشفەکە ، ئەوەتە ئەودەنگە هاتوەتە گوێی ، یان خوا پیشانی داوەو ئیتر نەی ویستوە بلێ بەچاوی خۆم دیم ، کەرامەتەکەش ، ئەوەتە دوعای بۆکردوەو چاك بوەتەوە ، بەرلەوەی کەپزشکەکان چاوە روانی چاك بونەوەی بن ، ئەگەر بمەوێ کەرامەتی شێخ بنوسم ، کتێبێکی ئەوێ ، تەنانەت هەرئەوانەش بنوسم کەلەدەمی ماموستامەلاکەریم بیستوە ، کتێبێکی ئەوێ ، **«بەراستی جەنابی ماموستامەلاکەریم کەماوەیێکی زۆر لەخزمەتی شیخدابوە وەلەسەری دەستی شیخدا تەمەسسوکی کردوە ، ئەوەندەی کەشف وکەرامەتی شیخی باوکمی لەبەرە ، بەشی یەك کتێب خۆزگە هەروا کەمەلاحامید وەشیخی سمەرانی سەرگوزەشتی ژیانی شیخ عوسمان ، وە مەلاموحەممەدی باکی سەرگوزەشتی ژیانی شیخ عومەریان نوسیوە ، کە هاوچەرخو شاگردی ئەو بون ، بەوجۆرەش ، جەنابی ماموستا مەلاکەریم ، سەرگوزەشتی شیخی باوکمی ئەنوسی ، نەك بە کورتی ، بەڵکو بەوجۆرەی کەشارەزایەو خۆی دیویەتی»** .

شێخی باوکم تەنها ئاواتی ئەوەبو کەئێمە رێگەی تەصەووف لەدەس بەرنەدەین ، وەهەرگیز هیچ هەلێکی لەدەس نەئەدا ، بۆ ئامۆژگاری کردن ، دل گەرم کردن ، پالێ پێوەنانمان بۆگرتنەبەری ئەوشاریگەیە ، والیرەدا بۆنمونە ، سێ نامەی باوکم یەکێ بەعەرەبی ، یەکێ بەکوردی ، یەکێ بەفارسی ، کە بۆمنی نوسیون ئەخەمەپێش چاو ، کە زۆرشتی تیادا روون ئەبێتەوە .

لای کەمی بەناوی بەڵگەیێك بۆجۆری نوسینی شێخ بەوسی زمانە ، چونکە هەرسێکی خەتی خۆیەتی ، وە دووهەم بۆدەرکەوتنی ئەمەی ئەوگەورەپیاوانە ویستویانە منالەکانیان چۆن بن ، وەچی یان لەوان ویستوە ، وە زۆر پەندی تر.

قوناغی سێهەمی سەردەرهاوردنی من لەزانیاری تەصەووف ، بریتی بو لەنوسینی ئەوکتێبە فارسی یەی ، کەبەیارمەتی خوا پاشی چاپی ئەم کتێبە دەس ئەکەمە گورینی بۆکوردی ، کتێبەکەش بریتی یە لەچۆنیەتی پەیدابونی زانستە ئیسلامی یەکان ، جالەکاتی گەیشتنە بەشی تەصەووفدا ، کەوتمە سەرچاوەبشکنین و کتێب پەیدا کردن و کتێب خوێندنەوە ، بەراسی لەم ماوەیەدابو ، کەبەباشی تەصەووفم بەچەشنێکی قول و شارەزایانە ناسی ، بەتایبەت ، لەکاتی خوێندنەوەی هەرکتێبێکا ،

١٣ صفر ١٣٦٤

الى الصفية المتقية والدة أيمن المحترمة

بعد اهداء الدعاء والسؤال عن صحتكم عندما وصلتم البوكمال
وجاء ... برقية احمد افندي بوصولكم هناك لحد الآن لم
نستلم منكم ولا من اخويكم كتاباً ينبئنا باحوالكم
وصل شهراً ارسلنا مكتوباً بالبريد ولم نر الجواب
[illegible]
ايضاً فالمطلوب منك ارسال المكتوب ...
صحتكم وعافيتكم على العموم واينما كنتم حتى
يزول القلق الذي اصابنا من جراكم
نطمئنكم ان والدي زاهد ووالدتي ناجي
والاولاد من البنين والبنات كلهم في صحة
وراحة ويسلمون عليكم مع ...

ولقد توفيت سعادت زوجتي ... على اثر وضع الحمل في ٦ الجاري
وتركت ولداً ذكراً غفر الله لها ولنا اجمعين ونظراً للقد...
اكتفينا بهذا المختصر فارجو ... السلام الى جناب ابن عبدالله
ان كنتم في دير الزور والى ... كلهم في البوكمال وعلى ... والف...
صغيراً وكبيراً واقبلوا ... واديه وقطعه ...
عن محمد ... ولا تكونوا في غائلة ... وبليته

حاكم المحكمة الشرعية
[illegible]

دەس نیشانی ئەکرد بۆ چەن سەرچاوەیێك ، ئەچوم ئەوانیشم سەیرئەکرد ، بەوجۆرە بۆم دەرکەوت ، تەصەووف دەریایێکی بێ‌پایانەو زانیاری‌یێکی گرنگەو ، ئێمە لەکوێ‌و تەصەووف‌لەکوێ ، ئەرزوئاسمان لێك‌دورین .

بەتایبەت لەکاتی نوسینی ژیانی بەشێك لەگەورەپیاوانی تەصەووفدا ، عاشقی ڕێبازەکەیان‌بوم، وەئەگەر خوا بۆم‌بکات ئەمەوێ لەکتێبێکی‌جیاوازا، ڕاڤەی ژیانی سەرزنجیرەی تەریقەتەکان بنوسم، وەکو تەریقەتی شاذلی، رفاعی، قادری، نەقشبەندی، کوبرەوی، چەشتی، تیجانی، مەولەوی، سەهرەوەردی وەئەوانی‌تر، سابزانین، تەمەن تاکەی ماوە ئەدات . وە تاچ‌رادەیێ بۆم‌ری‌ئەکەوێ. بەڕاستی‌من ئەمەویست، نوسینی ئەم‌کتێبە دانێم بۆپاشتر، بەڵام، چەن‌شتێك بونە هۆی دەس جوڵاندنەوەم لەم‌کارەدا. یەکەمیان : وابزانم ساڵی‌هەشتاویەك‌بو لەسلێمانی‌دا کۆبونەوەیێك کرا، بۆ خوێندنەوەو لێکۆڵینەوەی شیعری کلاسیك، منیش بانگ‌کرابوم، لەوێدا دیم برێ لەبرایان، سەبارەت بەتەسەووف باسیان‌کرد، وەزۆربەیان واتێگەیشتون تەسەووف، ئەبێتە شێخ‌یەتی ، وە هەر کەموکوڕییێك لەکوڕەشیخی لەرێی باوك‌و باپیر دەرچوە، هەموی گوناهی تەسەووفە، جائەو تاوانە هەروەکو ئەوەتە، تاوانی چەوتی‌و بەدرەفتاری موسڵمانەکان، بکەینە گوناهی دینی‌ئیسلام، شایەد لەناوی هەموی ئەوخەڵکەدا چوار موسوڵمانی ڕێك‌وپێك دەس‌نەکەوتانێ، گوناهی ئیسلام چی‌یە، تەصەووفیش هەربەوچەشنەتە، تەصەووف کاکڵەی ئیسلامە، تەصەووف موبەمو ئەنجام دانی ئیسلامە، بەدەرو، بەدەرون، بەئاشکراو بەنهێنی، ئیترمن ناوی خۆم بنێم سۆفی، وەفرم بەسەری تەصەووفەوە نەبێ، گوناهی تەسەووف چی‌یە. ؟ هەروەها هەستی ئەوەم لەوبرادەرانەکرد، کە، واچاوەڕوان‌ئەکرا ، ئەبێ تەصووف، وەکو زانیارییێکی ماددی، بەرهەمی ماددی هەبێت، وەشیاوی پەرە پێ‌دان‌بێت، هەروەکو هەموهونەرێکی زۆر زۆرگەورە، لەناوی ملیۆنها کەسا یەك‌کەس ئەتوانێ بگاتە یەکێ لەدواپلەکانی ، هەروەکو سەیری زانیاریی فەلسەفە ئەکەین سەیرئەکەین لەصەدەیێکا جایەکێ بەناوی فەیلەسوف هەڵ‌ئەکەوێ، لەحاڵێکا، فەلسەفە هەرگیز ناگاتە ئاکام‌و دەس‌مایەیێکی، بێکەموزیاد، بەڵکو هەر سەیقەلی دەرەوەو، پاك‌کەرەوەی هەست‌و بیرو زانیاری مرۆڤەو زاخاودەری مێشك ، وەفەیلەسوفەکان تائیستەش هەر بەشوێنی خوادا ئەگەڕێن‌و هیچکام نەگەیشتونەتە ئاکام، ئەوەش بگاتەئاکام،

هەرخەیاڵەو پاش ماوەیێك یەکێ تری بۆتاین ئەبێ، هەرچی ئەوریساویەتی ئەم ئەیکاتەوە بەخوری، وەسەرلەنوێ تێ هەڵ ئەچێتەوە بەڵام صوفی یەکان هەموو خۆشحاڵ وسەربەرزن بەوەی گەیشتونەتە راستەقینەی خواناسی، واتە «**عین الیقین**»، وەهەرچەن رەوشی جۆراوجۆریان پێشنیارکردوە، بۆگەیشتنە سەرلوتکەی ئاوات، بەڵام هەمویان هەر ئەگەنە ئەوسەرلوتکەیەو، هەموی ئەگەنە ئاواتی خواناسی، بەتایبەت، هەمویان هەر خوایێکیان هەیە، کەتاك و تەنیاو بێ هاوتاو بێ چونە، .

جالێرەدا لەسەری خۆم بەفەرززانی، مادام من تۆزێ شارەزاییم هەیە ئەبێ بۆچی ئەم هاووڵاتی یانەم لەم زانستە گەورەیە، لەم بەرهەمە بەکەڵکە، شارەزانەکەم، بۆئەوەی ئەگەر دژی تەسەووف بون بزانن دژی چین، وە ئەگەر لاین گری تەسەووف بون بزانن لاینگری چین، نەك هەرشوێنی «**عاطیفە وە أحساس**» بکەون، یان ئەوەی شێخێکی خۆش ویست، تەسەوفی لاباش بێت، ئەوەش رقی لەکورە شێخی کەوت، تەسەوفیش بەخراب بزانێت .

لە هەموی گرنگ تر، ئەی هاوزوانی ئازیز، دوومەبەست هەیە، نابێ لەیادی بەریت یەکەم : تۆی خوێنەوار وە تۆی وێژەوان، ئەبێ بزانیت ئەدەبی کوردو ئەدەبی هاوسێ کانی کورد وەکوعەرەب، تورك فارس هیند، هەموی پڕیەتی لە ئەدەبی تەصەووف، پڕیەتی لەموصطەلەحاتی تەصەووف، تۆئەگەر نەزانی تەصەووف چی یە، لەوکاروانەجێ ماوی، وەهەرگیز ناتوانی لەوئەدەبە ، بەتەواوی بگەیت، تەنانەت، کوردی یەکەی خۆیشت، بگرە زۆرجار خۆت وشەیێك بەکاربێریت وە بەوردی و بەقوڵی ی لەواتاکەی تێ نەگەیت . کەواتە تۆ، هەم لەروانگەی وێژەوە وەهەم لەروانگەی زانیاری یەوە پێویستت بەگەیشتن لەتەصەووف هەیە، کەواتە لەسەرتە، بەرێکوپێکی لەتەسەووف بگەیت .

جامنیش لەم روانگەیەوەبو، کاتێ سەیرم کرد تۆی کورد سەبارەت بەم زانیاری یە بەرزە هیچ بەڵگەو سەرچاوەیێکی کوردیت بەدەستەوەنیە، بەپێی توانایم هەوڵم دا کتێبخانەکەت بەم کتێبە برازێنمەوە، هەوڵم داوە رونی کەمەوە تەصەووف چی یە، وەئەگەرتۆویستت، ببیت بەسۆفی، ئەبێ چی بکەیت، وە هەموقۆناغەکانم گوتووە. بەڵام، ئەوەی بیەوی بیبێتەسۆفی لەهەموی گرنگ ترئەوەتە ئەبێ مامۆستایێکی باش پەیداکات «**کەبەداخەوە نایابە**» یان، لەوکتێبانەدا کەباسی چۆنیەتی چلەکێشان و

ذیکرکردنو ئەوجۆرە شتانەی تیایە، مەبەستی خۆی بێرێتەدەست. بەڵێ مەبەستی من هەرئەوەتە خوێنەواری کورد لەمزانیاری یە بگات، وەبزانی چی یەوچۆنە، ئەگینا من نەخۆم بەمورشید ئەزانم، کەبمەوێ پرۆپاگاندە بۆخۆم بکەم، وەنە ئەمزانینەشم هی تاقی کردنەوەو، زانینو بەسەرهاتی خۆمە، بەڵکو ئەوەی ئەیزانم، هی موتاڵاکردن و خوێندنەوەیە، وەخوێشم لەهەموکەسێ زیاتر بەپێویستی چاك بونو ڕێ ڕاست گرتنەبەر، ئەزانم، تەنها ئەو دڵخۆشی یەم هەیە، ئەڵێم شایەد بەوەی، بەقەڵەم، خۆم لەو گەورەپیاوانە نزیك کردوەتەوە، لەپاشەڕۆژا خوا بمبەخشێ بەوان، وەبەڵکو ئەمە خوایە، «موحەممەدی خۆشەویست» درودی خوای لەسەر، لەبەرخاتری خۆشەویستەکانی، بەیەکێ لەپەیرەوانی خۆی وەرم گریت.

بەباوەڕی من خواپێ داو کەسێکە خۆی بۆی دەس بدات وە لەمڕێبازەدا سەرکەوێت، بگاتە، یەقینی تەواو، وە لەشاری بەقای پاش فەنادا، خانوێکی بەرچاوفەرەحو پڕلەگوڵوگوڵزاری مەعنەوی بێرێتەدەس، وە دڵودەرونی تیا بحەسێنێتەوە.

هۆیێکی تری نوسینەکەم ئەوەبو باوباپیرانی من، چونکە خۆیان خاوەنی زانیاری یەکەبون هەولیان نەداوە بنوسن، وەکو ئەوەی بڵێن ئەوەی نەخۆشە با بێت دەرمانی دڵی بکرێت، چونکو بەڕاستی تەصەووف کردەوەیە، نەگ گوفتار، وەکو خۆیان فەرمویانە «فِعلٌ وَلَيسَ بِانْفِعالْ»، بەڵام من وتم، مادام کاکڵەکەو جەوهەرەکە لەدەس دەرئەچێت، لای کەم بەڵکومن بتوانم بەنوسین ئەوەی بۆم ئەکرێ بینوسم، وە دەس نیشانی سەرچاوەکان بکەم، بۆ ئەوبرایانەی، لەئایندەدا ئەیانەوێ باشتر لەمبارەوە بنوسن، وەبەڵکو خوا ئەم تێکۆشانەم بەکردەوەیێکی پەسەند بۆحسێب کات.

تاقە مەبەستێکم کەماوە بیڵێم ئەوەتە، هەوڵمداوە نوسینەکەم جۆرێ بێت خەڵك بەئاسانیی لێی تێ بگات، واتە ناوەڕۆك نەکەمە قوربانی ووشەو یاری کردن بەووشە، بەڵکو هەوڵمداوە کارێ بێت خەڵك لەزانیاری یەکەبگات. وەبەو زمانەبێت کەخەڵکی لەناوی خۆیانا بەکاری دێنن.

☐ نامەکان ١ / ٢ / ٣

تێبینی سەبارەت بەم سێ نامەیە . (١، ٢، ٣) :

دوو نامەیان هی بەروارێکە کە من لە سلێمانی ئەمخوێند (١٩٤٨) وە ئەو شێخ فەرەجە ، کە باوکم هەواڵی پرسیوە، شێخ فەرەجی ئاسنگەرە کە خزمی دایکمە وەحاجی برایم زاوایان بو .

باسی مەعاشیش لە نامە عەرەبی یەکەدا ئەوەتە شێخ مانگانەی ئەدا بە ژنەکانی بۆ ئەوەی دادگەری ی شەرعی پێش چاو گرتبێ وە هیچ کام زیاد نەبەن .

جا من نووسیبووم ئایا ئەم مانگانەیەی لە سلێمانی ئەدرێتە من لە سەری مانگانەکەی دایکمە ؟ شێخ لە وەڵاما ئەفەرمێ: نا... خەمت نەبێ، لە مانگانەی دایکت نیە، وە ئەوەش بەپێی ڕەفتاری تۆ هێشتا کەمە.

باقی باسی ماینەکەش ڕوونە ؛ ماینێکی باشیان بۆهانی بو زۆرێ لەبراوخزمان داوایان کردبو ، هەرچەن من خۆیشم لەوێ نەبوبوم ، بەڵام دای نابو بۆمن .

ئەوەش هەرلوتفی خۆی بو ئەگینا من هیچ چاکی یێکم لەخۆما نەئەدی .

نامە فارسیەکەش ، مێژوی ١٩٤٩ م یە ؛ کە من دەستم لەخوێندن هەڵگرتبو وەلەئەحمەدئاوادابوم سەرگەرمی کشتوکاڵ بوم ، وە هەرسێ نامەکە هەرئامۆژگاری یەو هەر پاڵپێوەنانە بۆ ڕێگای خۆش بەختی ، ڕێگای دانش وئەدەب وەبەخەتی خۆیەتی .

ئەمین نەقشبەندی

کوڕی عەزیزم نوری بیا وەم ئیش چاوت

ماچ ئەکەم دعای علم و عمل و صلاحت بو ئەکەم

ئاغزت گەیشت بەخبەر خوشیت مسرور

بووم نوسیبووت معصومی لەو کتابانە [illegible]

بلای خوا و کوڕەکەت ترە نەو بکە ئەولا معاشت

لە دەرس بەردەوام بە کتێب ئەخلاقی حسنە بکە

بالای خوا ئەولە لای خلقی خوا محترم

و محترم شریعت و لە قیامەتا سەرداری ئەمی

ئیتر ئەوە ئەوە لطفی خوا و رحمەت شامڵی

بێت ترحیبت دەکەم و بینایی چاوم

بەهۆی خوشی بەردەوامی عزیزم شێخ

رەوف و ئەولادی دەبێ ئێوە ئەمری دعای

خێرتان ئەکەم و ئەحوالی

ئەیەکەم [illegible]

بسمه سبحانه وتعالى

کوری عەزیزم نوری چاوم ئەمین چاوت ماچ ئەکەم دوعای عیلم و عەمەل و صەلاحت بۆ ئەکەم ، کاغەزت گەیشت بەخەبەری خۆشیت مەسروربوم ، کورم مەعصومی ی بۆئێنسان لەهەموچت بەلای خواوە گەورەترە سەعی بکە ئەووەلەن مەعصومیت لەدەس دەرنەچی کەسبی ئەخلاقی حەسەنە بکە تالای خواو لەلای مەخلوقی خوا موعەززەز وەموحتەرەم بژیت ، وەلەقیامەتا سەر دانەخەیت ئیتر حەواڵەی لوطفی خواو هیمەتی شێرانی پێشەی تەوحیدت دەکەم وە بەینابەین خەبەری سەلامەتی خۆتم بورەوانەبکە ، عەزیزم شیخ فەرەج وەئەهل و ئەولادی وە حاجی برایم هەمویان دوعای خێریان بۆئەکەم وەئەحواڵیان ئەپرسم ، والسلام ١٩٤٨ م

علاء الدين

[illegible]

فرزندی بو ترز رهیمی امین آدینه اگر دوداری عزیز

سعدیم مرحوب است او طلب از نیت معارف

داخلاق صند رفیق باشید فقیر است او مع ورثم

مرا مرات بس کم امید است بس است و داخلاق مسند

بالکل اشیقه زیدان کسب ادب و نیک نامی

از همه کار بهتر است عمر ضایع مکن و خدا

جل جلاله از خدمت مرشدان نیکو کنار عنیه الهی از همه

بهتر در رفتار هر کدام اخلاق قریش بوبالله خدا

در مرد دار کرالمجاوره منبرات زمینه صحبت با

مرا صلاح کنه معرفت این زمان روز آخر تر الله

مرا مرش کمه و طور هر سه مبرخ خاست حرف سوی سه

اداهای برسیده سوکر لعدی با خوان بس مند

بهتر رادان از خلیق بردن کمه الله و به طرانه

[illegible]

فارسی‌یه

بسمه سبحانه وتعالی

کورم وەنوری چاوم ئەمین چاوت‌ماچ ئەکەم وەدوعای زیادبونی خۆش‌بەختیت بۆئەکەم ان نشاء الله لەبەدەس‌هێنانی ئینسانیەت وە زانیاری وەرەوشی چاك‌داسەرکەوتوئەبی منی‌فەقیر هەمو بەیانی و ئێوارەیێك فەرامۆشت ناکەم ئومێدەوارم تێکۆشی بۆبەدەست‌هێنانی خۆش بەختی و رەوشی‌بەرز ئەوەبزانە کەسی‌ئەدەب وەخۆش‌ناوی لەهەموکاری‌باشترە ، تەمەنت بەفیرۆدامەنێ خوای گەورە «جل جلاله» لەخوت مەرەنجێنە ، بی‌گوناهی‌بەلای خواوە لەهەموشتی‌باشترە هاوری‌کان هەرکامیان رەوشیان‌چاك‌نیە دوری‌یان لێبگرە «المجاورة مؤثرة» فەرمویانە هاوری‌ی چاك چاکت‌ئەکات وەهاوری‌ی خراپ خراپت‌ئەکات ، مەخلوقی‌ئەم‌رۆژگارە زۆربەیان دوارۆژیان لەبیربردوەتەوە وەتەمەنی بەنرخی‌خۆیان بەشتی‌هیچ‌وپوچ ئەبەنەسەر بەهۆی‌نەزانی‌یەوە ئەومردوە دارزیوانە یان‌لەبیربردوەتەوە کەکەس بەحاڵیان نازانی وەبی‌هەوالانە خۆیان لەخۆش‌بەختیی بێ‌بەهرە کردوە وەبەهەشتی‌جاویدانەیان گۆریوەتەوە بەم دوورۆژەعومرە ان شاء الله کوری من تۆ بەپێچەوانەی ئەوانەوە تێئەکۆشی ، فەرمویانە ، لەکێوە فێری ئەدەب بویت گوێ لەبی ئەدەبانەوە «وانەئەوەی ئەوان کردویانە من نایکەم» «ئەمین» لەکێوە فێری دین‌داری بویت وتی لە بێکاران‌و بی‌دینانەوە .

ئیتر ئەوەی‌کەسە حەرفی بەسە .

علاء الدین

١٩٤٩

(کورتەیێك لە ژیانی نوسەر)

– بسمه سبحانه وتعالى

ولدى وفرحة قلبي المسعود وقرة عيني محمد امين اهدى اليك الدعوات الخيرية التي تكون سبب طول عمرك ومزيد عزك وسعادتك ، وأقبل عينيك إن تسئل عنا بحمده تعالى سالمين مفرحين ونسئل الله تعالى صحتك وفتح باب العزة والسعادة عليك ، وصل مكتوبك اخذناه بيد المحبة لأنه كان نصف المواصلة ، فاعلم إن المعاش الذي تأخذه من الحاج عبد الله الشالى هو من راتبي ؛ ومعاش أمك على قاعدته ؛ مثل السابق ؛ وماهو ناقص ، وإني أعطيتك بالمحبة هذا المبلغ الذي تاخذه ، بكمال المحبة والرافة ؛ وماهو قابل في مقابلة حركاتك واوصافك الذي نسمعه ونشكر الله على هذه الاوصاف والاخلاق الذي نسمعه من الواردين ، فياولدى انى علمت انك ماتحب الفرس التى اعطيناكها فعلى هذا فبدلناها بالتى هى احسن ؛ فجابولى فرسا من طرف المكريان فطلبوها منى اغلب الاولاد وبنى الاخوان فانى اعطيتها بيد محمد عبد الخالق ليخدمها لك وهى تسوى خمسة فرسان مثل فرسك الاحمر وهي تميل لونها الى البياض ؛ فادام تكون انت على الاخلاق المحمودة تكون اسبق من اخوانك فى قلبي ، وهو يتولى الصالحين . ويدعون لك بالخير جميع الاولاد والاهل والمحبين . وصلى الله على سيدنا محمد وعلى اله وصحبه اجمعين .

(١)
خادمُ المحاسن النبوية الشريفة
علاء الدين

---

(١) مەحاسن بەعەرەبی بەموی ڕیش ئەڵێن لێرەدا مەبەست لەچەن تاڵە موی ڕیشی پێغەمبەرە درودی خوای لەسەر . کە لەکاتی خۆیا سوڵتانی عوسمانی وابزانم (عبد الحميد) ی دووهەم بوە . بەدیاری بەفەرمانێکی ڕەسمی داویەتی بە حاجی شێخ ئەحمەدی مامی باوکم کە ئێستە چەن تاڵێکی لەیارەبەو چەن تاڵێکی لە تەوێڵە . جا باوکم نوسیویە : خادم المحاسن النبويه : مەبەستی لەم چەن تاڵە موو وە پیرۆزەیە .

ئەمین شێخ علاء الدین نەقشبەندی

«بە پێنوسی خۆی»

نوسەر، ئەمین کوری شێخ عەلادینی بیارە، کوڕی شێخ عومەری شێخ عوسمانی نەقشبەندی‌یە.

لە گوندی بیارە، لە بەرەبەیانی ڕۆژی یەکشەممەی ۲۱ / ۱۲ / ۱۹۳۱ میلادیی وە شەعبانی **(۱۳۵۰)**ی کۆچیی دا لەدایك بوە.

دایکی، ناوی رابیعە، کچی شێخ ئەحمەدی عیززی، خەڵکی **(دیر الزور)**ە لەسوریە.

هەر لە منالی‌یەوە لە خانەقای بیارە دا، کە ناوەندێکی گەورەی بڵاوکردنەوەی تەصەووف وە شەریعەتە لای مامۆستا مەلاکەریم، مودەریسی بیارە، وە مەلابەها، ئیمامی خانەقا خوێندویەتی.

خوێندنی سەرەتایی لە مەکتەبی بیارە، وە ناوەندیی، لەسلیمانی خوێندوە.

پاش پشودانی ساڵی ١٩٤٨ بەهۆی ئەوەوە بەدەستوری باوکی، سەرپەرستی‌ی براو خۆشکانی لەخۆی منالترێ گرتوەتە ئەستۆ، دەستی لەخوێندن هەڵگرتوە، وە دەستی کردوەتە کشتوکاڵو باخداریی لە ئەرزو ئاوی ئەحمەدئاوا ی نزیکی سەرچاوەی زەڵم دا، کە موڵکی باوکی بوەو داویەتی بە نوسەرو براو خۆشکەکانی واتە «ثابت، مظهر، أدیبە».

لەساڵی (١٩٥١)دا زەماوەندی کردوەو نەجیبە خانمی کچی مەحمود خانی دزڵی مارەکردوە، کە ئیستە چوار کوڕو کچێکیان هەیە.

«ئەمیر، بێوەی، ئازاد، ئارێز، ڕەنگین» وە دوو کوڕەزای هەیە، کۆچەر وە ماردین، کە کوڕی ئەمیرن.

نوسەر تاساڵی ١٩٦٢ سەرگەرمی کشتوکاڵو باخداریی بوە وە لەم پیشەیەدا باش شارەزا بوە، کاتی بێکاریی‌و پشودانی بە خوێندنەوە، یان ڕاوکردن بەو ناوچەیەدا، یان ئەسپ‌سواریی بردوەتەسەر، وە بست بەبستی هەورامانی ئەم دیوو ئەودیو گەڕاوە، بەم بۆنەوە هەست‌و ڕەوانی، لەگەڵی سورشتی ناوچەکەو جوانی‌ی مەڵبەندەکەدا شێلراوە.

لەساڵی ١٩٦٢ دا کە ناوچەکەی بوەتە جێگەی ئاژاوە، بەجێ‌ی هێشتوەو چوەتە دزڵی.

پاش ساڵێ لەوێوە باری‌کردوەتە مەحمودئاوای دووڕۆ، تاساڵی ١٩٦٧، پاش ناکام‌بون لە ئاواتی ئاسایش وە لەبەری خوێندنی مناڵەکانی چوەتە کرماشان.

لە کرماشان خۆیشی سەرلەنوێ تێهەڵچوەتەوە بۆ خوێندن، وە ئیعدادیی لەوێ تەواوکردوەو پاشان باری کردوە بۆتاران، لەوێش لە زانکۆی «ئاداب» دا لیسانسی وەرگرتوە، لەم ماوەی خوێندنەدا بەدەمی خوێندنەوە کاریشی کردوە بۆئەوەی نانی بێ‌منەت بخوات، وە هەرگیز بەناوی پەناهاوەرەوە موچەو مانگانەی وەر نەگرتوە لە ئێران، وە لە (٦٢) وەوە تا شەصت‌و حەوت بە تۆزە تۆزەی بەرهەمی باخەکەی ژیاوە کە ساڵانە داویەتە ئیجارەو پارەکەی خەرج‌کردوە، پاشان لەساڵی ١٩٧٨دا کە وردە وردە ئاژاوە لەئێراندا کەوتوەتەوە، باری کردوە بۆ شاری سنە، وە لە ساڵی (١٩٧٩)دا، کە ئاگری ئاژاوە بڵێسەی سەندوە، گەڕاوەتەوە بۆ داوێنی دایکی نیشتمانی خۆشەویست.

سەیر ئەوەتە هەموی ئەم کۆچانەی لەمانگی ئەیلول‌دا بوە.

ئیستە کاربەدەستی میری‌یەو منداڵەکانیشی لە دەرەوەی وڵات سەرگەرمی خوێندنن.

لە ساڵەکانی هەشتاو دوو وە هەشتاوسیّ دا لە بەشی فارسی‌ی دانشگەی بەغدا دا بەشێوەی «محاضرە» دەرسی گوتوەتەوە.

نوسەر لەساڵانی ١٩٧٠ و ٨١ ٨٣ دا چوە بۆ حەج وەسیّجار حەجی کردوە.

لە ساڵی (**١٩٨١**)دا دیوانێکی لە شیعرەکانی خۆی بەناوی (**بەرهەمی ژیان**)، بە کوردیی سۆرانی‌و هەورامی‌و فارسی چاپ‌کردوە، وە نازناوی پیّوەی هەڵبژاردوە بۆخۆی.

ئیستەش بەشی دیوانێکی‌تر شیعری هەیە، هەروەها نوسراوەیێکی فارسی‌هەیە کە نزیکەی حەوصەد لاپەرەیە، سەبارەت بە چۆنیەتی بەدی‌هاتنی (**علومی ئیسلامی‌ی**) وە سەبارەت بە چۆنیەتی بەدی‌هاتنی یەکە یەکەی زانیاری‌یەکانی ئیسلامی‌ی باس ئەکات، کە چۆن وە لەکەیەوە هاتونەدی، وە سەبارەت بەچی‌یە، وە گەورەپیاوانی ئەو زانیاری‌یانەش ئەناسێنیّ، ئیستە خەریکە وردە وردە ئەیکاتە کوردیی.

لێکۆڵینەوەیێکی بەدەستەوەیە سەبارەت بە «**شارەزوورو شارەزووری‌یە کان**» کە بەرکوڵێکی لە بەرگی دەیەمی گۆڤاری کۆڕی زانیاریی عیراق دەستەی کوردی دا لە چاپ دراوە، هەروەها قەصیدەی بوردەی گۆڕیوەتە سەری کوردیی کە ئەویش وا لەخولی ئامادەکردنا.

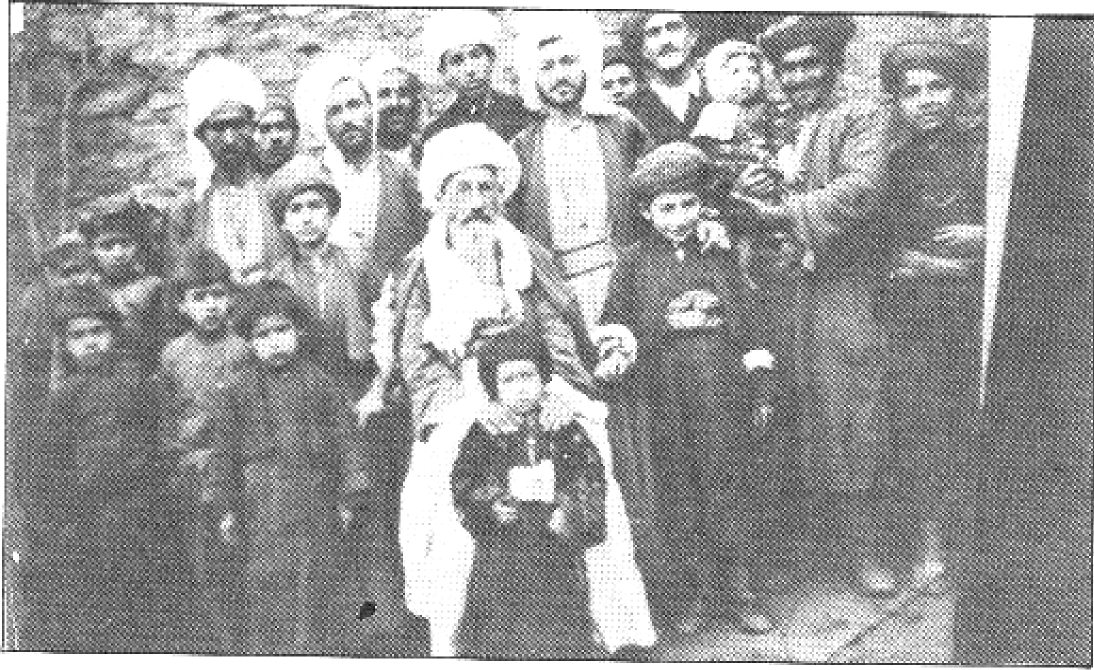
ئەمەتا ئیستەش ئازیز ترین بەرهەمی ژیانی خۆی، وە ئاواتی گەورەی تەمەنی، واتە کتێبی «**تەصەووف چی‌یە**»تان پێش‌کەش ئەکات.

کەواتە نوسەر، سەردەمی منداڵی‌و نەوجوانی‌ی خۆیی لە بیارە، وە جوانی‌و پیّ‌نانە پیاوەتی‌ی لە ئەحمەدئاوا، وە لە ٣٢ ساڵەوە تا ٤٩ ساڵەی لە هەورامان‌و کوردستان‌و کرماشان‌و تاران‌دا داوەتە سەر، وا شەش ساڵیشی لە پایتەختی خۆشەویستی عیراقی مەزن دا بردەسەر، بزانین رۆژگار لەبەشی دوایی تەمەنا، چ داهاتوێك ئەکاتە بەشی.

هەر جۆر وە هەر چۆن وە هەرچی بێت هەر لەخودا بەزیاد بێت.

«**هەرچی لای خۆشەویستەوە بێت خۆشە**» خودا عاقیبەت خێرمان کات.

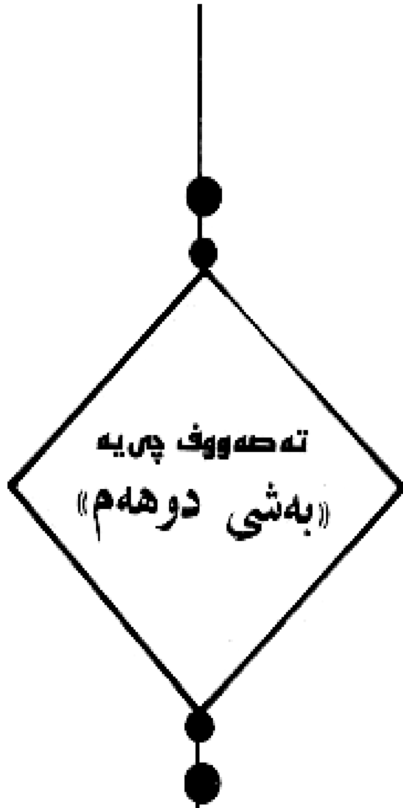
«**هەر خۆش‌بن**».

وێنەی شێخ عەلائەددینی بیارە کە نوسەر لە بەردەمیایە
وە بڕێ لەکوڕەکانی وە دەستو پێوەندی بەدەوریان

وێنەی نوسەر
لەبەردەمی باوکیا
لە تەمەنی سێ ساڵیدا :
ئەم وێنەیە ساڵی ١٩٣٤ م
لەبیارەدا گیراوە .

١- تەسەووف چییە ؟ چۆن وە لە کەیەوە بەدیهاتوە ؟

٢ - تەسەووفی بەر لە ئیسلام کامەو چۆنە ؟

٣ - تەسەووفی ئیسلامی کامەو چۆنە ؟

٤ - فەرق لەنێوانی فەلسەفەو تەسەووفدا چی یە ؟

ماوەیێکی زۆربو بۆهەلێك ئەگەڕام بۆم دەست بدات بەڵکو تائەوڕادەیەی لەوزەو توانامابێت ، بۆ خوێنەواری کوردی ڕوون بکەمەوە کەتەسەووف چی‌یە ؟ ئامانجوئاکام لەودا ئەبێ‌چی‌بێت ؟ بۆکوێ ئەڕوات؟ وەزۆرپرسیاری تریش کەهەرلەم بابەتەوە ساڵهای‌ساڵ سرنجی‌خوێنەواری کوردی ڕاکێشاوە .

جامن ئێستە نامەوێ هەریەك‌سەر خۆم بکوتمە ناوباسەکەوەو هەرنایش‌کرێ لەناکاێکا پەردە لەسەر هەمو ڕازو نهێنیەکانی ئەم باسە گرنگە هەلدەینەوەو یان بەجارێکا هەموپرسیارەکانمان کەڵەکە کەینە سەر یەك‌و جالەپاشان دەسکەینە شی‌کردنەوەو باس‌لی‌کردنیان ، بەڵکو من لام وایە هەروردەوردە لەناوباسەکاناخۆی هەموشتێك دێتەپێشەوەو ئێمەش بەئەندازەی توانایی خۆمان هەم‌بەبەڵگەی «**ئاوەزی**» واتە «**عەقلی**» وەهەم بەدەس‌ڕاکێشان بۆسەرچاوە نوسراوەکان ، وەهەم بەپشت‌بەستن بەبرێ شارەزایی‌و سەرگوزەشتی‌خۆیشم ، هەوڵ ئەوە ئەدەین بەڵکو بەرهەمو دەساوردێك پێش‌کەشی خوێنەواری کوردبکەین کەئەویش هەروەکو خوێنەوارانی هەمو زوانەکانی‌تر ، لەم‌مەبەستە گرنگە شتێك تێ‌بگاتو ، برێ لەم نهێنیانەی بۆڕوون بێتەوە ، وە سەرچاوەکان بناسێ ، بەلکو ژیرەکانو پشت‌بەخۆ بەستوانی کوردیش بتوانن لەم‌ڕێبازە ئاگاداربن وەزانیاری خۆیان‌یان پێ‌دەوڵەمەندو بەهێزبکەن .

جا هەروەکو وتمان ئێستە بۆبرێ‌پرسیار زوە ، وەکو ئەوەی بلێین ئایا «**تصوف**»

هەرتەصەڤی ئیسلامی‌یە یان‌لەوەوبەریش تەسەووف هەربوە؟ یان‌بڵێین بۆچی بەم‌ناوە ناونراوە ، وەئەم جۆرە باسانە ، بەڵام بەباوەری من جاریّ ئەوە بەپێویست ئەزانم کە بتوانم بۆئێوەی خۆشەویست ریشەو سەرچاوەی باسەکە روون‌کەمەوە ، تاوردەوردە مەبەستەکان یەکە یەکەدێنە پێشەوە .

بێگومان لەرۆژێکەوە کە «ئادەمی‌زاد» ، یان بەواتاییکی‌تر ، ئەم‌گیاندارە ئاوەزدارە ، لەم سەرزەوی‌یەدا چاوی کردوەتەوە ، وە لەرۆژێکەوە ئاوەزومێشکی مرۆڤ خراوەتەکار بۆگۆرینو چاك‌کردنی ژیان واتە بۆ «تَطَوّر» ، بێگومان یەکەم هەنگاوی ئەوگیاندارە ئاوەزدارە ئەوەبوە ، کەوورد بێتەوە : ... لەچی؟ لە هەموشتیّ لەهەرچی شتێك دا دەوروبەری ئەوی گرتووە هەموشتێك کەئازارێکی پی‌ئەگەیێنیّ ، وەیان سودو بەر هەمو قازانجێکی هەیە بۆی ، لە هەرشتێك کەمەترسی هەبیّ بۆی ، یاخۆ بیێتە هۆی ئارامی‌و دڵگەرمی‌و دڵخۆشی وەبکریّ خۆی بخاتە پاڵیو پەنای پی‌بەرێت .

بۆنمونە ، گیان‌دار بێ‌گومان پێویستی بەئاو هەیە بەڵام ئاویش هەمو جۆرێکی هەیە ، ئاوی تاڵ ئاوی سوێر ئاوی شیرین ئاوی کوشندە ئاوی رەوانو بەکەڵك کەوابو ئەبیّ ئەم‌گیاندارە هەموی ئەمانەی تاقی کردبێتەوە وەجەوررو ئازاری تاقی کردنەوەکەشی کێشابێت ، تابۆی دەرکەوتوە کامی بەکەڵکەو کامیّ بێ‌کەلك ، کامی زیان ئەگەیێنێتو کامیشی سودی‌هەیە ، وەئەم تاقی‌کردنەوەیەی چینی پێشوو ماوەتەوە بۆ رۆڵەو نەوەکانیان ، ئەوانیش تاقی‌کردنەوەی تازەیان خستوەتەسەر ، تابەم‌چەشنە ، ئالوگۆر ، وە «پێش‌کەوتن» واتە «تَطَوّر» ، وەهەروەها مێژو ، دروس‌بوە ، بەڵام پاش‌ئەمە شتی گرنگ‌تر دێتە پێشەوە کە بریتی‌یە لە «**دۆزینەوەی سەرچاوە**» : سەرچاوەی هەمو شتێکی باش یان خراب ، ئەمەش هەم بەهۆی «**غەریزەوە**» وەهەم بۆ مەبەستی کەلك‌وەرگرتن لە چاك وەخۆدورخستنەوە لەخراب .

بۆنمونە ، ئادەمی‌زاد کە لەدەشتو پێبنارا لەناو ئاوەکانا ، ئەوئاوانەی کەوان بەدەوروبەریا ، دی ، چەن جۆر ئاوهەیە ، ئاوی دەریا کە سوێروتاڵەو ناخورێتەوە ، ئاوی گەراوەکانیش کە ناخورێتەوە بەڵام بۆ مەلەکردن گەرموخۆشەو . بریندارو گەرۆڵەکانیش کەتەرۆنە ناوی چاك ئەبنەوە ، وەئاوی چەمەکانو سەرچاوەکان شیرینوخۆشن . جا دیارە ئەبیّ بکەوێتە شوێنی ئاوی چەم تا وردەوردە سەیر ئەکات سەرچاوەیێکی هەیەولەبن بەردێکا یان لەقەد پاڵێکا هەڵ‌ئەقوڵێتو

دێتەدەر ، ئیترلێرەدا دۆش داماوەو هیچی تری پێ نەکراوە ، کەبزانێ سەرچاوەی ئەم سەرچاوەیە لەکوێوەدێت هەروەها بۆگەڕاوەکەش ، بەڵێ زانیویەتی کە بریندارو گەر چاك ئەکاتەوە ، بەلاّم چۆن وەبۆچ لەوێشا هەر پەکی کەوتوە ، وە لێرەوەیە کە بیرکردنەوە لەدایك ئەبێتو مرۆڤ ئەیەوێ بیربکاتەوە کەخۆی کێیەو ، چی یەو ، لەکوێوە هاتوەو ، بۆکوێ ئەڕوا ، سەرچاوەی هەموی ئەمشتانە ئەڕۆنەوەکوێ ، وە کەم کەم بیرکردنەوەی قوڵتر دەس پێ ئەکات ، وەکو ئەوەی مرۆڤ باڵدارو گیان لەبەری تر ئەبینی وە پەیدابونو لەدایك بونی جۆراو جۆربەدی ئەکات لەدایك بونی باڵدار وگیان لەبەری تر ئەبینی ، ئەبینێ هەمویان لەهێلکە پەیدابونو ئەیشکێنی سەیرئەکات دووجۆرە «مادە» ی تیایە ، وەئەگەریش ویستی ئەیخوات ، نەگیانی دیارەو نەگیان لەبەرێ ، کەچی ئەگەر دەستی لێ نەدات هەرئەو دوئاوە دورنگە ئەبنە یەك باڵدارو ئەدات لەشەقەقەی باڵو دەستی کەسی پێناگات ، جا بیرئەکاتەوە ئایا «**باڵدارەکە لەهێلکەکە بوە یان هێلکەکە لەباڵدارەکە**»؟ وەئایا ئەو ڕەوانوگیانە لەکوێی هێلکەکەدا بوە لێرەشا دوبارە هیچ وەلاّمێکی دەس ناکەوێتو هەر بەوداخەوە سەرئەنێتەوە ، مشتێ دانەویلەی وشك یان گوێزو بادامو بەری درەخت ئەشارێتەوە پاش ماوەیێك بۆ خۆی ئەبێتەوە بەشتە پێشوەکە ، وەبۆی دەرئەکەوێ ئەم دانە گوێزەتە کە ئەبێتە ئەو درختە گەورەیە ، بەلاّم پاش ساڵهای ساڵ . کەچی گەنمەکە هەرپاش چەن مانگێ ئەبێتەوە بە ، دە بەرانبەری خۆیو پێ ئەگات . ئەوەبۆچی ئەو وایەو ئەمیان وانیە ، خۆ هەردوکی لەگیرفانی ئەوابون ؟ ، ئەی داخۆ گوێزەکە لەدارەکەبوە یان دارەکە لەگوێزەکە ئەی داخو ئەوەل جارو یەکەم گوێزو یەکەم گەنم چۆنو لەچی ڕوابن ؟ لێرەشا دوبارە هەر لوتی ڕەق ئەبێتو ناگاتە هیچ ، ئیتر هەر بەمچەشنە سەیرئەکا برێ لەهێلکەو ، برێ بەزکی دایکو ، برێ بەتۆو ، دێنو ئەڕۆن جاپاشان مەرگ دێتە پێشەوە ، مەرگی هەمو گیان لەبەرێ هی ئادەمی زاد ، یان وشك بونی دارودرەخت یان مەرگی باڵدارو هەموگیان دارانی تر ، لێرەشا سەروکار لەگەڵ ڕەوانا پەیدائەکات ، ڕەوان چی یە لەکوێوەدێ چۆن ئەڕوا بۆکوێ ئەڕوا بۆنابینرێ؟ سەیرئەکا لێرەدا لەهەمو کاتێك داماوترو لێ نەهاتوترەو هیچی لێ تێ ناگات ، بەڵێ ئەم هەستی سەرچاوە زانینەو ئەم هەستی بۆسەرچاوە گەڕانەتە کە ئەبێتە ماخۆلیا بۆ ئادەمی زاد ، یان بۆ «**گیان لەبەری ژیر**» ، گیان لەبەری ژیر ، واتە ئادەمی زاد لێرە بەملاوەیە کە ئەکەوێتە سەوداو خولیای سەرچاوە دۆزینەوە ، مرۆڤ ئەیەوێ بزانێ

خۆی کێ‌یە لەکوێ‌وە هاتوە چۆن هاتوە بۆکوێ‌ئەڕوا ، ئایا سەرچاوەی هەموی ئەم بەدی‌هاتو ڕوداوانە هەریەکێکە ؛ یان هەرشتێکو بەدی هێنەرو سەرچاوەی خۆی هەیە ؟ مرۆڤ پاش ئەوەی دەوروبەری خۆیی‌بشکنێ سەرێکی هەڵبڕیو سەیری گەردونی کردسەیری هەڵهاتنو نیشتنی خۆرو مانگو ؛ جوانی‌ئەستێرەو پرشنگ وەشاندنی ئەوانی‌کرد ، سەیری شینیی ئاسمانو جوانی‌ی سورشتی‌کرد ، هەروا ترسولەرزی هەورەگرمەو بومەلەرزەو تەقینەوەی «بورکان» چوەدلیەوە لێرەدابو «گیانداری بەئاوەز» وە خاوەن بیروژیر ، کەوتە شوێنی شوێنەوارو ڕێچکەی دۆزینەوەی «سەرچاوەی ئەم سەرچاوانە» ، ئایا ئەمە چۆن نەترسێکە کەهەموی ئەم هێزانەی بەدەستە ، ئەمە چۆن نەترسێکە کەهەموی ئەم مەترسی‌یانە نای‌ترسێنن ؟ داخۆ خۆی چەن جوان‌بێت کەئەم هەموە جوانیەی دروس‌کردوە ؟ داخۆ شتی‌واهەبێ یان هەرمن خۆم بۆخۆمی دروس‌ئەکەم ؟ ئەی‌ئەگەر نیە سەرچاوەی ئەم هەموە سەرچاوەیە ، وە بەدی‌هێنەری ئەم‌هەموە ژیانو گیانو ترسو ئارامی‌یە کێیە ؟ ، ئایا ئەوهێزە گەورەیەیە ؟ ئەگەر هەبێت‌داخۆ من چۆن ببمە دۆستو خۆشەویستی ؟ چۆنی لەخۆرازی کەم ؟ چی بکەم پێی‌خۆشەو چی‌لەلاخراپە ؟ خۆزگە لەکوێ‌بێت ؟ چۆنی بەدی‌کەم ؟ چۆن لێم‌خۆشنود ئەبێت؟ چۆنی بدۆزمەوە؟ داخۆ ئەگەر ئەوبیەوێت ئەکرێ ئیتر من نەمرم، داخۆ ئەگەر ئەو منی خۆش‌بوێت ئەکرێ زاڵم کات بەسەر هەمو دوشمنو کۆسپێکا ؟ داخۆ چی‌لەمن ئەوێت ؟

بەڵێ گیانداری ژیرو ئاوەزدار بەم‌چەشنە کەوتە بشکنینو لێکۆلینەوە وەبویە سەوداگەری «دۆزینەوەی خاوەنی ئەم‌هەموەسەرچاوەیە ، خاوەنی ئەم هەموەهێزە خاوەنی ئەم جیهانە ڕنگاورنگەو ئەوئاسمانە بەرزو بەرینەجوانوشینە» . بەڵێ سەوادی دۆزینەوەی هەڵچەرخێنەری ئەم چەرخو گەردونە وەتی‌کۆشان بۆ خۆلێ‌نزیك کردنەوە لەم‌سەرچاوەی ڕوناکی و گیانە ، وە هەوڵدان بۆ بەجی‌هێنانی هەمو فەرمانێکی ئەم‌گەورە پیرۆزە وەلە هەمو گرنگ‌تر دڵنیابون لەوەی بەڕاستی ئاوا هێزێکی گەورەو بەك گرتوهەیە ، ئەمانە بویە پیشەی زۆرێك لەئاوەزدارانو ژیرانو هەڵکەوتوانی چینەکانی مرۆڤ کە وردە وردە لەپەرەسەندنو زۆربونابون ، جابرێك لەوئادەمی‌زادە هەڵکەوتوانە لە دورێکەوە بەجیاوازی کەوتنە بشکنین برێکیان لەخەڵك دورئەکەوتنەوەو لەئەشکەوتو جەنگەڵەکانا ، یان لەبنەبەردی لوتەی شاخەکانا ئەمانەوەو بیریان لەسورشت وەچۆنیەتی بەدی‌هاتنی ئەم‌جیهانەیان ئەکرد

وەبەخواردنی بەری درختە کێویەکانو گژوگیاکان قنیاتیان ئەکرد تاوەکو زۆری وایان بو لەرێگەی «**اشراقەوە**» واتە دەرکی جیهانی پشت‌سورشتەوە «**ماوراء الطبیعة**» ئەگەیشتنە مەرامی خۆیانو بەمرازی خۆیان شادئەبون وەئیتر ساتێ لەوژیانەیان نەئەگوریەوە بە هەموی ژیان ، یان هی‌واشی‌بو یان شێت‌ئەبو وەیان بەر لەگەیشتن بەوئاواتە ئەمردو سەری‌ئەنایەوە .

جائەمە ئەبێتە بناغەیێك بۆ «**تەسەووف‌کۆن**» وە بەرەبەرە هەر بەردەوامە تائەگاتە سەردەمی ئیسلام .

دەستەی دوهەمیش ئەیانەوێ لەرێگەی ئاوەزو عەقلو زانیاریو لێکۆڵینەوە بگەنەئاواتو «**هەل‌سوورێنەری**» ئەمجیهانە بناسن وەبەمانەش ئەڵێن «**فەیلەسوفەکان**» بەلاَم ئەودەستەی دوهەمە لەگەلْ هەموزانیاریکیانا تائیستەش هەربەمراز نەگەیشتونو هەرسەرگەردانن وەهەریەکەی ئەوەی‌پێشو بەدرۆ ئەخاتەوە وەتاوەکوئیستە نەیانتوانیوە رێگاییکی زانیاری بۆناسینی خاوەنی‌جیهان بدۆزنەوە کەلەداهاتودا باسیان‌ئەکەین جا ئەم هەولْو تێکوشانە بۆدوزینەوەی سەرچاوەی سەرچاوەکان وە هەلْسورێنەری کاروباری گەردوونو گیان‌داران ، وەهەولْو تەقەلادان بۆ خۆزیك کردنەوە لەم سەرچاوەیەوە ئەنجامدانی هەرشتێك کەئەو پێی خۆش‌بێت ، وەدەس لەهەموشتو هەموکەسێ هەلْگرتن تائەوکاتەی کەبەتەواوی بەومرازە بگەنو لەوهێزە تێ‌گەنو لەخۆیانی رازی‌کەن ، وەپشت بەو زیاتر پشت بەکەس نەبەستن ، وەهەولْ بۆ دلْنیابوون لەبوونو لەچۆنیەتی ئەوهێزە ، بریتی‌یە ، لە «**تەسەووف**» کەوابو هیچ درۆنیە ئەگەر بلێین «**تەسەووف**» لە سەرەتای هاتنی مرۆڤەوە لەسەرەتای بەدی‌هاتنی ئاوەزو ژیری‌یەوە ، هەربوە ، چونکو هەموی بریتی‌یە لەشەیدابون بەشوێنی سەرچاوەی سەرچاوەکانو بەشوێنی هەلْسورێنەری نەناسراوی ئەمگەردونەدا ، وە تێکۆشانە بۆناسینی «**ئەودیوی هەموی ئەم شتانەی کە ئەیانبینین لە گیاندارو بێ گیان . بۆچی ؟ بۆگەیشتن بەباوەری تەواو واتەبە «یەقین»**» بەئارامی‌ی دلْوگیان .

بەلْی ، تەسەووف ئەوتێکۆشانەیە ، بەلاَم ئایا تەسەووفی ئیسلامی کامەو چۆنە ؟ وەئایا کامی لەگەلْ ئەو تەسەووفانەدا یەکێکەو کامی‌جیاوازە ؟ ئایا گەورەپیاوانی تەسەووف لە ئیسلاما چی‌یان ویستوەو ویلوسەرگەردانی چی کە بوون کەلەوانی‌ترا نەبوبێت ؟ ئایا سلوك چی‌یە؟ تەریقەت‌چی‌یە ؟ ئەمانە لەمزانیاریە گرنگەدا بەکوێیان گەیاندوە ؟ ئایندەی ئەمزانیاریە بە کوێ‌ئەگات رێرەوی سۆفی‌یەکان

بۆگەیشتن بەم ئاواتە چۆن بوە ؟ شتە بەکەڵکەکانی ئەم ڕێ ڕەوە لەڕوانگەکانی ئاینیو ، کۆمەڵایەتیو ، ژیان ، وەهەروەها مرۆڤایەتیەوە چی یە ؟ وە زیانەکانی بۆهەموی ئەمانە چین ؟ ڕێ ڕەوی ڕاستی تەسەووف کامەولارێو هەڵەکانیشی کامەتا ؟ فەرق نێوانی فەلسەفەو تەسەووف چی یە ؟ ئەمیان لە چ ڕێگاییکەوە ئەیەوێ بگاتە ئاوات و مراز ، ئەویان لە کام ڕێگاوە؟ ئەمانە هەموی ئەومەبەستانەن کەلەداهاتودا ئەگەرخوا بۆی کردم وەئێوەش تاقەتتان گرتو شوێنی باسەکە کەوتن واوردە وردە باسی لیوە ئەکەینو بەپێی توانایی شی ئەکەینەوە .

ئێمە لەپێشا وتمان کەمرۆڤ بەناوی گیان لەبەرێکی خاوەن ئاوەزو زۆر تی ئەکۆشا بۆ دۆزینەوەی ئەوسەرچاوە وهێزە نادیارو نەناسراوەی کە کاروباری ئەم جیهانە هەڵ ئەسوڕێنێ ، وەئایا هەڵسوڕێنەرو بەدیهێنەر هەریەکێکە؟ وەئایا مرۆڤ بەم مێشکو توانای بیرکردنەوەیەوە ئەتوانێ پەی بەناسینی ئەوهێزەو ئەوسەرچاوە بەرێت وەئایا ئەوسەرچاوەیە یان ئەوهێزە ئەتوانێ مرۆڤ جاویدان بکات؟ ئەتوانێ خۆشیوچاکەی – بۆ دابین کات وە لە کۆسپو دەردی سەر لای دات... وەهەزاران پرسیارو ئاواتی تر کە بەمێشکی مرۆڤا تی ئەپەڕی.

جائەم مەشرەبو هەستی بیرکردنەوەی سەرەتایی یە کە لە سەرەتای بونی ئادەمی زادەوە ئەبێ هەر بوبێ ، بە مەرجێك ئەتوانین ئەمە بە سەرچاوەی تەسەووف دابنێین کە تەسەووف تەنها پەیوەندی بەیەك دەستە ، یان یەك چین لە مرۆڤەوە هەبێت ، یان لە قوناغێکی تایبەتی ژیانا ، وە لەیەك شوێنی ئەم جیهانەدا هاتبێتەدی.

وە لە هەموی گرنگ‌تر ، ئەگەر داخوازو ئاواتەکانی **(تەسەووف ئیسلامی)**ش هەر ئەمانە بێ ، وە تەنانەت هەمو مرۆڤە گەورە بەناوبانگەکانی تەسەووفی ئیسلامی ، خۆیان واتای تەسەووفیان هەر وەك یەك لێکدابێتەوە ، وەکو بۆنمونە ، کە لە بارەی باسای ئیسلامەوە ، کە سەبارەت بە ئیمان ڕێکوڕاست ئەڵێ چی یە ، وە سەبارەت بە ئیسلامیش هەروا ، وە لە هەر مەلاو خوێنەوارێکی ئایینی بپرسیت ئیمان چی یە ، خێرا وەڵامت ئەداتەوە : باوەڕ بە خواو پێغەمەران ، بە مەلایکان بە کتێبە ئاسمانیەکان بەڕۆژی زیندوبونەوە وە موقەددەر ، هەروا سەبارەت بە ئیسلامیش ، بەڵام تەسەووفی ئیسلامی چونکو مەبەستێکی تامو مەزەکردنی ڕۆحی یە وە بڕێ شێوازو ڕێچکەیە کە هەرچەن دواکەشی هەموی هەر بگاتەوە بە یەك وەك بڵێین بگاتە دوایلەی نزیکی لە خوا وە هەست بە تەواوی باورەوە **«حق اليقين»** یان **«عين اليقين»**

یان بڵێین «بەقای پاش فەنا» هەستی ی پاش نیستی ، لەگەڵ ئەوەشدا هەر باغەوانێکیان سەبارەت بە میوەی باغەکەی خۆی باس ئەکاتو هەر گوڵێکیان بۆنی تایبەتی خۆی ئەدا بە لووتماناو هەر سەرچاوەییکیان تامو مەزەی گەوارای خۆی ئەدا لە چەشتگەمان.

جا لەبەر ئەوەتە کە تا ئیستەش هەر پاڵەوانو کەلەمێردێکی ئەم گۆرەپانە گرنگە ، بەو جۆرەی کە خۆی شارەزایە ، پێمان ئەڵێ کە تەسەووف چی یە ، لەگەڵ ئەوەشا کە وەسفەکان جۆراجۆرن ، کەچی هەمویان ئەتوانن یەك ئاکامو ئامانجمان بۆ دەرخەن ، کە ئەبێتە ، خواناسینێك ، بەتەواوی باوەر.

ئێمە ئەمانەویست بڵێین کە تەسەووف لەکەیەوە بەدیهاتوە وەوتمان ئەر بەو جۆرەی لێك بدەینەوە کە روتمان کردەوە ، وا هەر لە سەرەتای ژیانی مرۆڤەوە تێکۆشان بۆ ناسینی شتە نادیاریەکان «ما وراء الطبیعة» «ئەودیوی سورشت» ، هەر بوە ، بەلاّم راستەکەی یۆنانیەکان توانیان ئەم تێکۆشانە بخەنە قاڵبێکی زانیارانەوە ، وە کەم کەم مرۆڤە هەڵکەوتوەکانی یۆنان ، ناوێکیان دۆزی یەوە بۆ ئەم تێ کۆشانە ، وە ناویان نا «فەلسەفە» ، ئەوەش بەوجۆرەبو کە ، هەروەکو ئەزانین وشەی فەلسەفە وشەیێکی یۆنانیە وە لە دوو وشەی فیلۆس واتە دۆستداری ، یان «مەحەبەت» وە «سوفیا» واتە «حیکمەت» پێك هاتوە ، کەتێکرا ئەکاتە «دۆستداری حیکمەت» یان (حیکمەت ویست) ، ئەمەش گوایالە سەرەتادا لە سەردەمی فیثاغورس دا بە حوکەما ، واتە زانیاران وێژراوە ، ئەوەش بەوچەشنەبوە ، ئەم مرۆڤە بەرزە pythagoras(٦٠٠) بەر لە (ز) وتویەتی «من ناتوانم بەخۆم بڵێم حەکیم ، بەلاّم من ویستیاری حیکمەتم» ، کەواتە فەیلەسوف ئەبێتە «حیکمەت ویست» وە فەلسەفەش «حیکمەت ویستی» جا لەو سەردەمەو ، لەوە پێشتریشەوە شەیدایی بە شوێنی زانینا شێوەیێکی زانیارانەی وەرگرتو مەکتەبەکانی فەلسەفەش یەك لە شوێنی یەك پێك هاتن ، وە کەلە مەردانی وەکو سوقراط «٤٦٨– ٣٩٩» ق م مامۆستای افلاطون و لە پاشان ئیفلاطون «٤٣٠– ٣٤٧» ق م وە بەشوێنیا ئەرەسطو «٣٨٤– ٣٢٢» ق م وصەدان زانای تریش چاویان لەم جیهانەدا کردەوەو گەلێ لە زانیاری کۆڵینەوەو ئەوانیش رۆیشتن وە فەلسەفەش تا ئەمرۆیش هەر بەردەوامەو فەیلەسوفی تازەش بە شوێنیانا ، چ لە جیهانی ئیسلاماو چ لە پاشانیش ، لە ئەورووپاو ئەمریکادا ، وە هەریەکەی رێچکەی تایبەتی خۆیان ، بۆهەڵبەستن بەکێوی «ما وراء الطبیعة» ناسیندا ، یان باشترە بڵێین ، گەردون بەدیهێنەرو گەردون

هەڵسوڕێنەر ناسیندا یان ڕووناکتر بڵێین خواناسینا، گرتەبەر بەڵام هەرچەن زۆریان حەوت پێڵاوی ئاسنیشیان لەم ڕێگەدا دڕی، بەڵام بەداخەوە هەرچەن زۆریان بە پلەی یەکەمی باوەڕ «واتە» «**علم الیقین**» گەیشتن بەڵام هیچکام بە پایەی «**عین الیقین**» یان «**حق الیقین**» هەر نەگەیشتن، جا بۆچی نەگەیشتن؟ ئەوە باسێکە کە بە پێی توانا بۆتانی باس ئەکەم، وە ئێمە کارمان بەکام دەستە لەو فەیلەسوفانە وەکام مەکتەبیانە؛ ئەوەشتان هەر بۆ باس ئەکەم، فەلسەفەش لە سەرەتادا لەچی دواوەو بەچی وێژراوە؛ ئەوەش هەر ڕوون ئەکەمەوە. بەڵام لەوە زیاتری؛ هەم پەیوەندێکی بە باسەکەی ئێمەوە نیە، وە هەم دەریایێکی ئەوەندە بێ پایانە کە خۆی بەتەنها پێویستی بە خوێندنەوەی صەدها کتێبو نوسینی دەها کتێبی هەزار لاپەڕەیی هەیە.

بەڵام باسەکەی خۆمان؛ باسی زانینی تەسەووف؛ ئەوەندە شیرینە، وە ئەوەندە بۆ خوێنەواری کورد بە پێویستی ئەزانم، دەستمان لە هەمو باسێکی‌تر پێ هەڵ ئەگرێت؛ وەتا ئەوڕادەیەی پەیوەندی بە تەسەووفەوە هەیە، هەروەك لە سەرەوە وتم؛ کورتە پەنجەیێکی بۆ ئەکێشین.

ئێمە ئێستە ئەپرسین؛ ئایا فەلسەفە لە سەرەتادا لەچی‌دواوە؟

لە یۆنانی پێشودا وتەی «**فەلسەفە**» یان «**حیکمەت**» هەمو جۆرە زانیارێکی ئەگرتەوە، واتە هەرچی تێ‌گەیشتنی «**نەزەری — وەعەمەلی**» یان «**نەزەری وەعیلمی**»؛ بەکوردی ئەیێتە «**هەمو بینینو زانینێ**». «**ئۆگوست کۆنت**» لای وایە فەلسەفە «**نەزەری‌یەیێکی گشتی‌یە سەبارەت بە زانیاری**» «**١٧٩٨ — ١٨٥٧**» ز «**فیلیپێن شالیە**»ی فەرەنسەیی، ئەڵێ ئەتوانین بڵێین کە فەلسەفە زانیاری، یان لێکۆڵینەوەیێکە لە ژیانی دەرونیی وە پەیوەندی، بە ژیانی گشتی؛ وە جیهانی یەوەیە؛ «**کتێبی ڕێ‌ڕەوی ناسینی زانیاریەکان**». «**ابن خلدون**» ئەڵێ تێبینی فەیلەسوف سەبارەت بە «**الحیات**» بیر کردنەوەیێکە لەهەستی‌ی بە هەمو مانایی. بڕی‌تر لەزانایان ئەڵێن «**فەلسەفە سەرەتاکەی هەوڵە بۆزانین ناوەندی‌یەکەی زانین وەناسینی ڕاستەقینەی هەمو بونێکە لەهەموی جیهاندا؛ وە پایانەکەشی گوفتارو کردارێکە کە ڕێ‌کەوێت لەگەڵ زانیاری‌دا**» «خاوەنی کتێبی «**تأریخ الفلسفة العربیة**»، کە ئەم وتارە دوایینەیە گێڕاوەتەوە خۆیشی ئەڵێ: کەوابو فەلسەفە سەردەرهێنانە لەو زانیاری‌یانەی کە بەهۆی ئەوانەوە سەردەرکەین لەهەستی‌ی، تاوەکو لەئاکاما لەڕێی ئەوزانیاری‌یانەوە ڕووەو ئامانجی بەرز بڕۆین.

ئیفلاطون، بەزوانی سوقراطەوە، ئەڵێ: «ئەوکەسەی کە بویە خاوەنی «حیکمەت» زانیاری، ئەوە ئارەزوی‌نەفسی ئەبێتە خزمەتکاری ئاوەزی. بەڵام ئەوەی لەزانیاری دووربێت وا ئاوەزی ئەبێتە خزمەتکاری ئارەزووی».

بەهەرحاڵ فەلسەفە بەیەکێ لە بەدیهاتە زۆر بەرزو جوانەکانی زانیاری مرۆڤ دائەنرێت، بەڵام وەنەبێ هەروەکو بەشەکانی تری زانیاری تەنها بەدی هاتێك بێتو هیچی تر، بەڵکو بیر کردنەوەیێکە کە بەرچاوی دەرونی ئێمە، سەبارەت بەزانیاری رووناکترو پاکتر ئەکاتەوە.

فەلسەفە بە چەشنێکی گشتی بینشێکە، سەبارەت بە جیهانی ژیان، وە سەرنویشتی مرۆڤ، وە پایەو پلەی مرۆڤ لە جیهانا، وە کارکردێك کە مرۆڤ ئەتوانێ بێکاتە سەری جیهان.

بە چەشنێکی تایبەتی تریش ئەتوانین بڵێین فەلسەفە بیر کردنەوەیێکی رەخنەگرانەیە سەبارەت بەکاروبار وە گیروگرفتی ئەمجیهانە بۆدۆزینەوەی رێگای چارەسەرکردنیان، هەروەها فەلسەفە ئەتوانێ کەهەموی ئەم «تعریف»انە بگرێتەبەرو صەدانو هەزاران لێك‌دانەوەی تریش، کە هەر لەسەردەمی فەیلەسوفە لەمێژینەکانی یۆنانەوە تاسەردەمی، کانت‌و، دیکارت‌و، هیگل‌و، هەموی کەڵەمەردانی ئەمرێگایەوە بۆی دانراوە.

بەڵام لاموایە ئەم پێناساندنەی کە دەسمان بۆ کێشان بتوانن دەری‌خەن کە ئەبێ فەلسەفە چی‌بێت وەلە چی بکۆڵێتەوە. جا لە داهاتودا سەبارەت بەوە باس ئەکەین کە بۆچی فەلسەفە ناتوانێ لەبارەی خواناسی‌یەوە بگاتە ئەوپەری ئاوات. واتە «عین الیقین»، وەلەو گرنگتریش «حق الیقین» وە بۆچی تەسەووف توانیویە بگاتە ئەو مەرزو سنورە، وە کام جۆرە فەلسەفە تا رادەیێك پەیوندی بە تەسەووفی ئیسلامی‌یەوە هەیە، وە چۆن؟ وە ئایا فەلسەفەی کۆن هیچ کارێکی کردوەتە سەری‌تەسەووفی ئیسلامی یامنا، وە لەگەڵ وڵامی هەموی ئەو پرسیارانەشا کە لە ناوونیشانی وتارەکەمانا نوسراوە. وە هەروەها لێك‌دانەوەی (یەقین) چی‌یەو بەکوردی ئەبێتەچی.

١ – بۆچی فەلسەفە ناگاتە «عین الیقین» .؟

٢ – تەصەووفی ئیسلامی ی چی یە،
لەکەیەوە دەستی پێ کردوە ؟

٣ – ئامانجی تەصەووفی ئیسلامی ی چی یە، وەئایا
لەگەڵی ئایینی ئیسلامدا هیچ جیاوازی ییکی هەیە ؟

٤ – تەصەووفی ئیسلامی ی، لەزمانی
گەورەپیاوانی تەصەووفەوە.

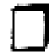
٥ – سەرگوزەشتی غەززالی وەکو خۆی گوتویە.

٦ – وەڵامی بیستوچوار پرسیاری‌تر.

«بۆچی فەلسەفە ئاگاتە پلەی «عَیْنُ الیقین» وە «حقّ الیقین» ؟

لەپێشان باڕوونی‌کەینەوە کە «یەقین» چی‌یەو چەن پلەی هەیە.

زانایان بۆ «دڵنیایی» واتەیەقین سی‌پلەیان داناوە،

أ - عِلْمُ الیَقین

واتەدڵنیایی وەباوەڕ لەڕیگەی زانیاری یەوە.

وەکوئەوەی تۆ ئەچیتە شارێك وە ناشارەزایت ئەتەویٚ بڕۆیتە چاخانە، یان چێشت‌خانەیێکەوە بە پرسیارکردن، یان بە خوێندنەوەی سەردرگای ئەوشوێنە، وا بۆت دەرکەوت کەئەمە شوێنی خواردن، یان خواردنەوەیە، بەمەئەڵێن «عِلْمُ الیَقین»، واتە دڵنیابون بەهۆی زانیاری‌یەوە، چونکە بەپرسیار، یان بەخوێندنەوە، بۆت دەرکەوت کەئەبیٚ ئەمە چاخانە بیٚ، بەڵام ئەم باوەڕە ناتەواوە،.. بۆ ؟ چونکە بگرە ئەم نوسینە هی ماوەیێکی کۆن، یان تازەی لەوەوپێش‌بێت وەئیستە ئەم شوێنە کرابێتە شتێکی‌تر، یان هەر بەتاڵ بیٚ.

ب - عَیْنُ الیَقین

لەقۆناغی دوهەمدا ئەڕۆیتە ناوەوە وە بەچاوی‌خۆت ئەبینی کە خەڵك خەریکی خواردن وەخواردنەوەن لێرەدا بەچاو دیت، کەواتە دڵنیاییەکەت زیاتربو وەبوە «عین الیقین» واتە بەچاوی‌خۆت دیت.

بەلاَم ئایا تەنها ئەمدیتنە وات لیَ ئەکات بزانی تامی ئەوخواردنانە چۆنە، بەتایبەت کەتۆ نەزانی خواردنەکان چین، وادانیَ، نوسراِیَ خواردنی «چینی» ئایا ئەمدیتنە ئەتوانیَ تیَرت‌کات، برسیوتینوییە کەت لابات ؟. یان بزانیَت تام‌ومەزەی خواردنی چینی چۆنە ؟ ئایاشتیَك تانەیچیَژی ئەکریَ لەزەتی لیَبەریت ؟.

کەوابو، لەم‌قۆناغەدا زانیاری‌یەکەت زانیاری‌ییَکی دیتنی‌یە، واتە، «عین الیقین»ە.

ج - قۆناغی سیَهەم
دیَتەپیَشەوە کەئەبیَتە «حق الیقین»

واتە، ئەوپەری تیَگەیشتن ئەوپەری دلَنیایی‌و زانیاری، کەئەویش بەخواردنی خواردنەکە وەتام‌و مەزەکردنی جۆری خواردنەکان، وەتیَروتەسەل بون پەیدا ئەبیَ، بۆیەئەبیَتە ئەوپەری دلَنیایی‌و زانیاری چونکە بە تام‌و مەزە کردن‌و تیَربون هاتوەتەدی، جا، بەم جۆرە تیَگەیشتنە ئەوتریَ «حق الیقین». واتەباوەری راستەقینە.

جالیَرەدایە کە ئەپرسین ئایا فەلسەفە کەپشتی ئەبەستیَ بەرادەو بردو توانایی زانیاریی مرۆڤەوە، ئەتوانیَ سەبارەت بەناسینی راستەقینەی، هەلَسورِیَنەرو بەدی‌هیَنەرو بەریَوەبەری ئەم‌جیهانە، یان روناك‌تربلَیین، سەبارەت بەناسینی راستەقینەی «خودا» بگاتە ئەوپەری ئاوات‌و زانیاری، واتە «حق الیقین»؟

لیَرەدا ئیَمە هەم خۆمان بەهەمو دلَنیاییَکەوە ئەلَیین... «نا»وەبیرو باوەری خۆیشم دەرئەبرِم، وەهەم بیروباوەری کەلَەمیَردانی ئەم گۆرِەپانەش وەکو «غەززالی» دەر ئەبرِین.

جالەپاشان هەم دیسان ئەرِۆینەوە سەر باسی تەسەووف، وەلەپیَشا دەس بۆبرِیَ فەلسەفەی نزیك‌بەتەسەووفیش رائەکیَشین.

ئیَستە ئەپرسین بۆچی فەلسەفە، واتە «بردو توانایی ئاوەزی مرۆڤ» ناتوانیَ بگاتە ئەوپەری ئاواتی خواناسی؟ هەروەکوتمان فەلسەفە پشت بەئاوەزی مرۆڤەوە ئەبەستیَ، ئاوەزی ئادەمی‌زادیش

أ – هەرچەن‌بێت، هەر بردێکی دیاری‌کراوی هەیە، وەکو هەمو هێزێکی‌تر، ئاخرەکەی ئەگاتە شوێنێك کە لەوەبەولاوە برنا کات، وە کاری خواناسیش لەرادەی «حق اليقين» دا بێ‌پایانە، کەواتە شتی رادە بۆدانراو چۆن ئەتوانێ شتی بێ‌رادەبناسێ.؟ شتی‌پایان‌دار چۆن شتی بێ‌پایان بناسێت؟.

ب – ئاوەز تەنها کاتێك ئەتوانێ شت‌بناسێ وە بەخەڵکیشی بناسێنێت کەبتوانێ لەچواردەوری ئەوشتە، وە لەناوەرۆکی ئاگادار بێت، واتە «عەقل‌محیط‌بێت» بەسەری ئەوشتا تابتوانێ بیناسێ وەبەخەڵکیشی بناسێنێت، دەی ئاوەزو عەقڵی مرۆڤ چۆن بتوانێ هەموی «کەون وەکائنات» وەهەروەهابەدی‌هێنەری هەموی‌جیهانەکان‌و ئەستێرەکان‌و ئەوانەش کەتیایاناژین یان ناژین، هەروەهالەکەیەوە هاتون چۆن‌و چەنیان چی‌یە، هەموی‌بناسێ وبیان گرێتەبەر ئادەمیزادێك بەتەمەنێکی دواهاتووە، وە ئاوەزێکی سنوردارو دیاری‌کراوەوە، چۆن دەست بداتە ئەم زانیاری‌یە بەرینو بێ‌پایانە. ؟

ج – زانیاری «ماوراء الطبيعة» واتە، ئەودیوی سوروشت، زانیاری‌یێکی «مەعنەوی» یە، واتە پەیوەندی بەرەوان، یان شتێکی وجدانیات وەدەرونی‌یە، وە لەبازنەی «مادة» بەدەرە، ئەم مرۆڤە چۆن لەبەشی مادەبێ مرۆڤایەتی، بۆناسینی بەشی (مەعنەوی) یان رەوانی مرۆڤ، وەجیهان کەڵك وەرگرێ؟.

کەواتە ئەوشتەی کەوا لەپشتی‌پەردەی هەستو هەست‌پی‌کردنەوەیە چۆن ئێمە بە ئامرازی هەست‌پی‌کردن بیناسین؟. هەستی ئاشکراو ناسراوی مرۆڤ پێنج‌هەستە، دیتن، چەشتن، لێك‌کەوتن، بیستن، بۆن‌کردن، ئەم هەستانە

کە تەنها ئامرازێکن وان بەدەستی‌عەقڵەوە بۆشت‌ناسین، چۆن بتوانن شتی ئەولای خۆیان هەست‌کەن وبیناسن؟ کەوابو ئەگەر ئێمە بەم‌ئامرازانەی کەوان بەدەست ئاوەزمانەوە بگەرێێن بۆشتی پشت‌سوروشت، وەشتێ نەسەرەتای دیاری بێتو نەپایانی، ئایا کارێکی ژیرانەیە؟ وە ئایا کارێکی شیاوە؟

کەواتە : ئەبێ ئێمەش بەچەکی خۆی، چەکی پێویستی ئەو زانیاری‌یە، برۆینە مەیدانیەوە، کەبریتی‌یە لەرێگەی، «رەوان» واتەمەعنەویات، جا رێگەی فەیلەسوفەکان، رێگەی ئاوەزو هەستەکانە، بۆ دۆزینەوەو ناسینی. راستەقینەی

خواناسی ی ، وەرێگەی سوفی گەریش ڕێگەی «مەعنەویاتە» کەبریتی یە لە ڕەوان ، یان بەواتای سوفی یانە ، «تەزکیەی نفس» ، واتە پاك كردنەوەی ئاوێنەی دەرون ، تائەوڕادەیەی کەنورو ڕوناکی «خوا» ، واتە «هەلسورێنەری کەونو کائناتی» تیادادەرکەوێ ، کەئەونورەی تیادرەوشایەوە «کەئەبێتەئیشراق» وە دلێ بەخۆشەویستی خوا گەرمداهات ، واتەکاتێ کەدلێ ، کەدەرونی مرۆڤ بەنوری خواگەرمو ڕووناك داهات ، جائەوکاتەیە ، ناسین وەزانین وە دلنیایی ، ئەبێتە زانینی «حق الیقین» ، واتە باوەڕی تەواو ، وەئەوەش بزانە ، گەورەپیاوانی ڕێگەی خواناسی ، وەك پەیامبەران وەك دۆستەکان وەهاوەڵانی پیغەمبەر ، وەمرۆڤە پاکەکانی پاش ئەوانیش ، بەملیونها کەس بوە ، کە گەیشتونەتە ئەو باوەڕە ڕاستەقینەیە.

جالێرەدا ئێمە ئەپرسین ، دەی کەوابو ئێمە کە ڕێگەی سوفی یەتیان نەگرتوەتەبەر ، یان تەنانەت ئەوانەی کەهەر موسوڵمان نین ، یان هەر ناوی ئیسلامیشیان نەبیستوە ، ئایا ئەمانە چۆن خوابناسن؟ وەئایا ئەتوانن بیناسن؟

ئایا ئەکرێ جگە سۆفی ، وەجگە مەردانی ڕێگەی مەعنەویەت ، کەسی تر باوەڕی بەخوا نەبێ؟.

لەوەڵاما ئەڵێین وانیە ، زۆری واهەیە بەر لەئیسلامبوە ، یان ئیستەش نازانێ ئیسلامیش چی یە ، وەباوەڕی بەخوایش هەیە وەزۆرێك ، لەوفەیلەسوفانە هەر لەئیفلاتونەوە تائەگاتە کانت خوایان ناسیوە بەڵام ، ئێوە مەبەستەکەتان لانەشێوێت ، ئێمە ئەڵێین ناسینەکەی ئەوان «علم الیقین»ە واتە لەڕێگەی ئاوەزەوە ، لەڕێگەی بیرکردنەوەی دروستەوە ، لە ڕێگەی سرنجی عەزەمەت وگەورەیی ئەم جیهانی هەستی یەوە ، گەیشتونەتە باوەڕی زانیارانە ، وەزانیویانە کەخوایێك هەیە ، هەروەکو کەتۆ لە خوێندنەوەی سەردرگای کتێب خانەیێك ئەزانی ئەوە کتێب خانەیە «علم الیقین» ، وەلەدیتنی کتیبەکان باوڕت ئەگاتە «عین الیقین» واتە موشاهەدە وە چاوپی کەوتن ، بەڵام بەخوێندنەوەی کتێبەکان جائەگەیتە «حق الیقین» ، ئەوزانیارانە ، وەزۆرێ لەم خەڵکەش ، هەموی ئەگەنە «علم الیقین» ، واتە باوەڕ لەڕێگەی زانیاریەوە بەڵام ، ناتوانن بگەنە باوەڕی ڕاستەقینە چونکە ئەوچەکە ، ئەو ئامرازە ، ئەو هۆیەی ، وابەدەستی ئەوانەوە ، چەکی ناسینی «حەواسی پێنج لانەیە» ، چەکی ئاوەزو بیرکردنەوەیە ، چەکی مێشکە ، چەکی بیرو میشکو ئاوەزیش ، هەر ئەوەندە بڕئەکات ، وە بوردو توانایی لەوە زیاتر ناڕوات ، بەڵام لەدەرونی ئێمەدا

چەکێکی زۆر بەهێزترەیە، کەئەگەر خوابیکاو بۆمرۆڤ بکەوێتەکار، زۆر باش بۆی دەرئەکەوێ، کە لەپشتی پەردەی ئەم جیهانیمادەوە، بێگومان هەستی وەبوونێکی کەش هەیە کە بونی راستەقینە ئەوبوونەیە.
من لە داهاتودا، پشت بەخوا لەوباسە ئەدوێم، کە چۆن مرۆڤ ئەتوانێ لەرێگەی ئەم هەستی پێنج لانەی ئیستەوە، وەلەرێگەی ئاوەزی رێکو «**مەنطق**» یەوە، پەی ببا بە بونی خوا واتەقۆناغی «**علم الیقین**»، وەتائەوشوێنەی بۆم بکرێ، بەدەلیلی عەقلی باوەری خۆم دەرئەبرم.
وە داوەری کردن، سەبارەت بەو باوەرانە، ئەدەمەوە دەس خۆتان.
جاپاش دەربرینی باوەر سەبارەت بەتوانایی ئاوەز بۆناسینی خوا، تارادەی ناسینی زانیاری، سەرلەنوێ باسی کارکردی برێ لەفەلسەفەی کۆن بۆسەری تەسەووف ئەکەین.
وەلەپاش هەموی ئەوانەیە، کەئەبێ هۆشی ئێوە ئامادەبوبێت بۆباسی تەسەووفی ئیسلامی، وە هەر ئەوکاتەشە کەنۆرەی باسەکەمان ئەگات وەدێتەپێشەوە.
وتمان ئایا ئەکرێ لەرێگەی ئاوەزەوە بگەینە ئەوەی کەئەم جیهانە، «**واته هەموی کەون**»، ئەبێ هەلسورێنەرو بەرێوەبەرێکی هەبێ؟ لەوەڵاما وتمان ئەکرێ ،... بەڵام ئەوزانینە والەرادەی تێگەیشتنی زانیاریدا ؛ واتە «**علم الیقین**» ، جا چۆن؟
هەروەکو وتمان مرۆڤ هەرلەسەرەتای ژیانەوە حەزیکردوە ، ئەگەر بۆی بکرێت سەرلەهەموشتێ دەرکات ، وەهەموشتێ بزانێ ، «**حب الاطلاع**» ، وەئەم خوویە ، خووێکی دەروونیی ، مرۆڤە ، «**بۆنمونە**» ، منال لەتەمەنێکی دیاریکراوا ؛ واتە پاش سێ‌ساڵ ئەکەوێتە پرسیارکردن ، لە باوكو دایك وەئەوەندە ئەپرسێ کە هەراسانیان ئەکا ، ، بۆچی؟ چونکە هەرچی شتێ ئەبینێ بۆئەو تازەیەو نەناسراو ، ئاوەزیشی کراوەتەوە ، بەڵام سەرمایەی زانینی کەمەو ناتەواو ، جاهەرئەپرسێ‌و ئەپرسێ تا پاش‌تەمەنێك ، ئیتر تۆزێ تێ‌ئەگاتو خۆیشی ئەکەوێتە خوێندنەوەو تاقیکردنەوە ، جا لەمناڵێدا یەکێ لەوشتانەی زۆرجار منداڵ ئەیپرسێ ئەڵێ ئەومانگە چییە؟ هی کێ‌یە؟ کێ‌دروسی‌کردوە؟
ئێمەی باوکودایك ، بەپێی سەرمایەیێك کەباپیرانمان بۆیان جێ‌هێشتوین ، وە پێی‌ئەوتری زانیاری ، وەڵامی منالەکانمان ئەدەینەوە ، بەڵام ، خەڵکی زۆر لەمێژین ، ئەبوایێ خۆیان ، وەڵامی‌خۆیان بدایێتەوە.. ، بەوچەشنە ، بشکنین دەستی‌پێ‌کرد ،

وەمەکتەبە جۆراوجۆرەکانی فەلسەفە پێك‌هات، وەپەیامبەرانیش ئەنێردران، بۆ رێبەرایەتیو شارەزایەتی، **بۆغونە** کەئاینی عیسی، لەرۆژئاوادا باوی‌سەند، فەلسەفەی کزکرد، بەهەرحال، دووریگەی خواناسی، پەیدابو، یان هەر بلێین دووریگە هەبوو، ریگای ئاینی لە رۆژهەلاتی ناوەراستدا، وە فەلسەفەش لە رۆژئاوای رۆژهەلاتیدا ،لە بەشی پیشوودا ، ریگای پەیامبەران، واتاشکرایەو، بناغەکەشی بەسەر موعجیزەوە دانرابو، کە لەریگەی پیشاندانی موعجیزەوە، باوەر بەخەلك پەیدا کەن، بەلام فەیلەسوفەکان، لەریگەی لێکدانەوەو ئاوەزەوە، کە گەورەترینیان، ریگای ئەرەسطوبو، **«العلة الفاعلية والعلة الغائية»**، کەئەکری بەخوێندنەوەی فەلسەفەی ئەرەسطو، خۆتان سەیری‌کەن، جالەسەردەمی ئیسلامیشا هەرلەریی‌رەوی فەلسەفەوە **«فارابی»**، باس، یان سەرچاوەی **«واجب وە مومکین»** ی بەدی هێنا، لەپاشان **«ابن سینا»** ریکوپێکتری‌کردو کردیە سەرچاوەیێك بەناوی **«واجب الوجود»** بەپێی ئەوفەلسەفە، خواێکی هەل‌سوریینەرو بەدی‌هێنەری کەون **«واجب الوجود»** ە، وەباقی‌دروس‌کراوەکان **«ممکن الوجود»** ن، واتە، بەردەوام‌بونی کەون بێ‌خواناکری وەبێ‌ئیمەئەکری هەروەها **«کندی»** سەبارەت بەدرووس‌بون و دواهاتنی جیهانەوە باوەری‌تایبەتی‌هەیە، وەبری ریگای‌تری فەلسەفە، بەچەشنێکی گشتی، باسێکی‌ترهەیە کەبریتی‌بێ لەوەی چونکی‌ئەم‌جیهانە خاوەنی **«رژیم»** نیظامیکی ریکوپیکە، کەواتە، ئەبێ ریلك‌خەریکی هەبێ، یان بلێین، **«سبب ومسبب»**وە **«مسبب الاسباب»**، یان **«اثر ومؤثر»** واتە **«شوینەوار وەخاوەن‌شوین»**، کە بەکوردی ئەبێتە، شوین هەل‌کردن، یان شوینەپێ، کەئەمەش بەشێکی زانیاری **«کەلام»** بو، بۆ ئەوەی، باوەر بەبونی **«خوا»** لەریگەی‌ئاوەزەوە ببەنە دلی ئەوانەی کەباوەریان نەبو، یان، کەم باوەربون .

جائەمە سەرگوزەشتێکی زۆرزۆرکورت و کەمتر لەچاوپیاخشانە وەمێژولکەیێکە لە میلونەمێك لەو باوەرانەی کەلەریگەی ئاوەزەوە ویستویانە بگەنە **«خواناسی»** **(زانیارانە)**، یان **(زانیاری)**، کەهەروەکو وتمان ناوی‌نراوە بە علم اليقين.

جامنیش ئەمەوێ بەش‌بەحالی‌خۆم، هەر لەم ریی‌رەوەوە ری‌ی، خوێنەواری کورد رۆشن کەمەوە وەبەپێی ی ئەم سەردەمەی خۆمان، واتە سەردەمی **«مادده»**، یان سەردەمی زانیاری‌نوێ، هەر لەریگەی ئاوەزەوە، بری لەگەلی خوێنەواری کوردا بدوێم، وەباوەرێکی تایبەتی خۆیشم هەیە بیخەمە بەرچاوتان.

من هەرچەن‌وتم، تەنها باوەڕی خۆم دەرئەبڕم بەڵام ئەم‌مەبەستە چونکو پەیوەندی بەباسەکەمەوە هەیە، نیشان‌کردی ئەکەم، ئەویش پەنجەرا کێشانە بۆکتێبی بریێ تازەی «**الله يتجلى في عصر العلم**» نوسینی «**جون كلوز مونسما**» کەلەسالی ١٩٥٨ داچاپ‌کراوە بەزۆر زوانیش (**ترجمة**) کراوە John Glover Monsma – ئەم کتێبە بریتی‌یە لەبیروباوەڕدەربڕینی چل‌پسپۆڕو کارناسی پایەبەڵ، کە ناوی‌شەهادەو پایەی زانیاری هەریەکەیان نیوەلاپەڕەیێکی گرتوەتەوە، کەهەریەکەی کارناسو پسپۆڕی زانیارییێکی زانینەکانی ئەمڕۆن، وەهەریەکەی لەرشتەی زانیاری خۆیدا، باش ڕوونی کردوەتەوە وەئەڵێ ئەوەی بۆی‌دەرکەوتوە، ئەوەتە، ئەو کارە، بێ‌بونی ڕێبەرو دروس‌کەرو ئەندازیارێکی تایبەت، هەرگیزنەبوەو نابێ، جائەمەخۆی بەڵگەیێکی‌زۆرگەورەیە بۆخوێنەوارانی زۆربەرزو خوێنەواری ئەمڕۆ، کەئەتوانن خۆیان سەیری‌کەن.

جادێمەوە سەرباسەکەی خۆم.

من‌ئەڵێم ئێمە دوو ڕێگەمان لەپێشایە، سی‌هەمی‌نیە ئەویش ئەوەتە، باوەڕمان بێتەسەرئەوەی ئەم‌گەردوونە، یان لەرێگەی هەڵکەوتەوە واتە بە«**صودفە**» دروس بوبێت، کەهەروەکو ماتریالیەکان واتە باوەڕکردوان بە«**ئەصالەتی‌ماددە**» ئەڵێن.

یان ئەبێ دروس‌کرابێ، واتە ڕێك‌خەری هەبێت، بێگومان جیهان هەیە، وەئەوەتا هەستی‌ئەکەین، بێگومانیشە لە(**ماددە**) دروس‌بوە، نابێ بڵێین هیچە، جا بەرلەوەی ئەوان، بەروکی ئێمەبگرن بڵێن دەی‌باشە جیهان کەهەیەو کەماددەشە. وەهەڵکەوتیش‌نیە، دەی‌چۆن‌دروس‌بوە؟ ئێمە ئەڵێین ئەی‌ئەگەر جیهان هەشەو لەماددەیشە وەبەهەڵکەوتیش ئاوا ڕێك‌کەوتوە، دەتوبڵێ، چۆن‌بوە کەی‌بوە، ماددە چۆن‌بوە ، ؟ وەهەڵکەوت چۆن ئەم‌هەمو گەردونەو، ئەم‌هەموە گیان‌لەبەرەی دروس‌کردوە، ،؟ واتە چۆن هەرلەخۆوە ئەم هەموە ڕێکی‌یە درووس‌بو؟

دیارە کەئاوەز ئەوەستێ، وەوەڵامی‌نیە، چونکە مرۆڤ کەشتێکی نەناسی وەلەسەرەتاو دوادواییەکەی ئاگادارنەبو وەئاوەز، بەهەرچواردەوریا نەسوڕایەوە، خۆی چۆنی‌بناسێ وەبەمنی چۆن بناسێنێ.؟

فەرق ئێمەی باوەڕدارو، ئەوانی بێ‌باوەڕ، ئەوەتە من ئەڵێم، ئەمە تەلەفزیۆنە ئەشی بینم، کەواتە هەم هەیەو هەم‌دروسیش کراوە، هەم وەکوتۆئەڵێیت لە (**ماددەیە**)، بەڵام نەئەزانم چۆن دروس‌کراوەو نەئەیش‌زانم دروس‌کەرەکەی کێ‌یەو

خەڵکی کوێ‌بەو دایك‌وباوکیان ناوی‌چییە، وە نە نەناسینی‌من ئەبێتە هۆی‌دروس‌نەکرانی . ئایا نەناسینی دروس‌کەر، ونەزانینی چۆن‌دروس‌بون ئەبێتە هۆی «انکار»وە باوەرنەکردنی‌تۆ، بەتەلەفزیۆن وە پێم بڵێیت ، مادام تۆنازانی چۆن دروس‌بوە، ئیترئەمە هەرلەخۆیەوە دروس‌بوە، چونکە، ماددەیە، ئەی‌تۆ چۆن ئەتوانی بۆمنی بسەلمێنی، کەئەم‌شتە جوانە، هەروا لەخۆیەوەبوە، وەئەم ماددە هەر بەری‌کەوت لەخۆیەوە بوە بەتەلەفزیۆن.

نمونەی‌تر ئەوەتە، تۆ لەچۆڵیکا لەماڵەکۆنێکا هەیکەلێکی جوان‌داتاشراو، یان پارچەشیعرێکی جوان‌نوسراوی مەعناداری بەرز، بدۆزیتەوە، وەبڵێیت، مادام نازانم کێ‌نوسیویەتی، ئەمە هەرلەرێگەی رێکەوتەوە، بوەتەشیعر، یان‌بوەتە هەیکەل.

یان، لەبیابانێکا رێت‌کەوتە کۆشکو تەلارێکی رووخاو، یان نەروخاوی چۆڵ، هەربەوەی نەزانی کێ دروستی‌کردوە، ئەبێ مل‌بادەیتو «انکار» بکەیت، بڵێیت ئەمە هەر بەرێ کەوت دروس‌بوە؟

جا مرۆڤ، ئاوەزی خۆی بکاتە داوەر ئایا دروس‌کردنی هەیکەلێ، یان نوسینی پارچە شیعرێك، یان دزوس‌کردنی دەسی‌ماڵێ، نارەحەتە، یان دروست کردنی، ئادەمی‌زادێك کەهەموی ئەمانە دەس‌کردی ئەون؟ ئادەمی‌زادێك کەصاروخ، دروس‌ئەکا، کە گەیشتوەتە ناومانگ، وە لەوەلاتریش ئەروات، کە ئەم‌هەمو «اختراعاتە» ی ئەمرۆ هی‌ئەوە؟

دەی بۆبڵێین هەیکەلێ لەرێگەی رێکەوتەوە دروس‌نابێ، تەلەفزیۆنی دەس‌کردی ئینسان بەری‌کەوت دروس‌نابێ، پارچەهەڵبەستێکی بەرز کەلەسەرچاوەی مێشکی‌ئینسانەوە هاتوە، لەخۆیەوە بەری‌کەوت نەچوەتە سەری ئەوپارچە کاغەزە بەڵام ئادەمی‌زادەکە خۆی کەخاوەنی ئەم‌هەموە ئاوەزەتە، کە (موختەریعو) فەننانو نوسەرە، هەروا لەخۆیەوە وەکو قارچلك هەڵ‌قوڵیوە، بۆچی؟ چونکە «ماددەیە»؟؟؟ ئەمەش بەجێگەی خۆی، ئەی میشولەیێك ئەی‌فیلێك ئەی ئەم‌هەموە تەنظیمات ورێکو پێکی‌کردنەی جیهان‌و گیان‌لەبەران و گژوگیاو خواردن‌ومیوەو گوڵ‌و جوانی‌سورشتە؟ ئەم‌هەموە کائناتەو تیشکی رۆژە، **«کە بورنی دائمی هەرلەبێتەهۆی نەبونی گیان‌دار وەنەبوونی دائمی هەرئەبێتە هۆی نەبونی گیان دار»** وەکو **«لەکورەی‌مانگدا»** ! ! ! ، هەروا بەرێ کەوت هەمویان هاتنەدی، یان هەرمادام من‌عەقڵم پی‌ناشکێ چۆنەوچۆن‌بوە ئیتر هەر لەخۆیەوە بوە؟

دەی خۆ عەقڵم بەماددەکە ئەشکێ، وەخۆم لەماددەم، دەی‌چۆنم وەچۆن ئەبم؟ دەی‌مادام نازانم مادده چۆن‌بوە، کەواتە ماددەیش وجودی نیەو منیش هەرنیم، چونکە نەئەزانم ماددەچۆن‌بوە نەئادەمی‌زاد یان هێلکە، ئەم هێلکەیەی، کە بە هەزارجۆر ئەی خۆین، وە بەمەکینەیش هەڵدێت وەگیانی تیایە، مادام من‌نازانم ئەوگیانەی کامەو چۆنە، هەزار کەڵە شێرو ماریشی لێ‌دەربەرێ باوەری پێ‌ناکەم.

جائەمانەی کەوتمان هەموی لەژێرسایەی دووباوەرا کۆئەبنەوە.

ا – رێکوپێك‌کراوو رێکوپێك‌کەر، واتە «**مونەززەم**» وە «**مونەززیم**»

ب – خاوەن شوێنو شوێنەوار، «**ئەسەر وە موئەسسیر**» چونکو مادام شتی‌رێکوپێك هەبو بێ‌گومان هێزێك وەئاوەزێك رێکی‌خستوە، وەمادام شوێنەپێ وەشوێنەوارهەبو خاوەن‌شوێنو شوێنەواریش هەیە وەهەرگیز لەرێگەی هەڵکەوتەوە، نەخانوێك لەدەشتێکا هەڵئەتۆقێ وەنە لەناو بەفرو قورو لمێکا، جێگای پێی کەرویشکو کەوو، وڵاخێك بە رێ‌کەوت دروس‌ئەبێ.

جائەوشتەی کەمن بەئاوەزی خۆم ئەیخەمە سەری ئەم روون‌کردنەوەیە، مەبەستێکە ئەگەریش لەمەوبەر وترابێت، من نەبیستومەو نە خوێندویشمەتەوە، کەئەویش باسی... «**زەوجییە**»تە، واتە جووت، یان، جووت‌بون. یان «**نێرومێ**»، دیارە وشەی «**نێرومێ**» واتەجووت، هەموو بیستومانە، وەلەقورئانی پیرۆزیشا چەندین ئایەت ووشەی «**ازواج**» ی تێدایە، واتە نێرومێ، بەڵام مەبەستەکەی من شتێکی ترە، ئەویش هەرلەم رێ رەوی پەی‌بردنەیە بە «**خالیق**»، واتە دروس‌کەر، واتە هەڵسورێنەری جیهان، ئەویش ئەوەتە، بە «**فەرزی مەحاڵ**» وتمان وا لەملیاردها ساڵی لەمەوپێش، لەرێگەی رێکەوتەوە لەم سەرزەوی‌یەدا نێرێك، بەهەمو پێویستێکی نێرینەیی‌یەوە دروست‌بو، یان، مێ‌ینەیێك دروس‌بو، «**ئەڵبەت‌بەرێ‌کەوت**»!!!!، ئایا چ‌ئاوەزو چ‌عەقڵێك ئەیگرێ، هەر لەوکات‌و سات وجێگەو رێگەیەدا، قووت، لەوبەریشیەوە، مێ‌یەکەی، یان نێرەکەی، یان بڵێین، جووتەکەی، ئەویش هەر **بەرێ‌کەوت**، دروس‌بو؟ عەقڵ‌ئەیگرێ؟

جا با بپرسین، ئایا ئەم ژن‌وپیاوە هەربەپانزە شانزە ساڵەیی هەڵ قورتیان، یان بەمناڵی؟ یان بە «**دەڵەمەیی**» وەیان بەتۆمی؟ ئەرتۆم‌بوون لەکام‌زکا پەروەردەبوون؟ ئەردەڵەمەبون چون ژیان؟ ئەرپێویستی بەگەرمای‌وەك زکی دایکە، ئەم‌گەرما یەك

جۆرە چۆن پێك هات، باشە بەهەرحاڵ، ئەرمناڵبوون کێ شیری دانێ کام شیر، کام خواردن؟ !!! وەچۆن گەورەکران جاهەروا سەیری «موستەلزمات» ی، واتە پێویستی نێرینەیی و هەرچی بۆنێربوون لازمە، هەروا لەخۆیەوە ، وەهەرچی بۆمێ بوون پێویستە هەروا لەخۆیەوە، وەهەرچی بۆجوت گیری ؛ منداڵ دان، پەیدابون، مەمکو شیردان، لازمە، هەموی ئەم لەملا ئەو لەولا، هەردو بەرێ کەوت ، وەلەیەك كات و لەیەك شوێنا پێك هاتن!!! توخوا ئەمە چ عەقڵێ ئەیێ وەری گرێ؟

جا تابگاتە هەزاران هەزار نێرومێ، لە هەزارن هەزار گیانلەبەر، لەهەزاران هەزار شوێنی سەرزەویدا، هەروەها لەملیاردها جۆری درەختو گیاو رووەکو میوەدا.؟

ئەمە جوتی ئەمانە هەمویان بەبێ وێستا، بەبێ موهەندیس، بەبێ دروس کەر هەموی لەرێگای هەڵکەوتەوە هاتەدی؟ توخوا هەر، یەك چرای قوتولە، یان درگایێکی دارین یان جەروجێگاجەرێك، نەکرێ لەخۆیەوە دروس بێت کەچی ئەم هەموە جوتە، هەریەکەی جوتی خۆی، لەرێگەی هەڵ کەوتەوە، دورس بێت،؟ ئەمە چییە؟ واللە چونکە من عەقڵم پێ ناشکێ چۆن دروس بوە!!!!

بابە عەقڵی منوتۆ بۆئەوە دروس نەکراوە کەبتوانین دروس کەری خۆمانی، بەتەواوی پێ بناسین واتە «عین الیقین» یان «حق الیقین»، لەکاتێکا ناتوانین چۆنیەتی پەیدابونو بەدی هاتنی «مادده»شی پێ بناسین، چۆنیەتی خۆمانو ئەرزوئاسمانیشی پێ بناسین لەکاتێکا، کەهەین، ئایا دروس کردنی «تەنهاچاوی گیانلەبەرێك» یان «دڵە» یان، «مێشك» یان، هەرئەندامێکی گرنگی ئەوان، بیرلێ کردنەوەی، بۆمانی دەرناخات، کەناکرێ لەرێگەی هەڵ کەوتەوە هاتبێتەدی؟.

جا بەم زانینە ئەوترێ تێگەیشتن لەرێگەی ئاوەزەوە پەی بردن بەوەی کە هەڵ سورێنەرو دروس کەرێك هەیە لەرێگەی مێشکو لێك دانەوەی ئاوەزەوە. واتە «عیلم الیقین».

جا خواناسی ی زانیاران وەفەیلەسوفان وەتێ گەیشتوانی بەرلەئیسلامو دوای ئیسلام، تێ گەیشتوانی ئیسلام و غەیری ئیسلام، لەئیستەو لەکۆنەوە، ئەم جۆرە تێگەیشتنەیە، بەڵام رێگەی تەسەووف کە بەیارمەتی خوا، باستانی بۆئەکەین، بۆئەوەتە کەبەگرتنەبەری ئەورێگایە بگەینە (عین الیقین) وەشایەد (حق الیقین). وەبۆئەوەتە بەگیانودڵ بگەینە باوەری راستەقینە وەخۆت بیچێژی وەبەگیان

تامی بکەی، وە «اطمئنان»، دلنیایی دەرونی بەدەست بێریت، وەئەم بەدەستهێنانی باوەری تەواوە بەخودا ، بۆیە لەمرێگایەوە دەست ئەدات چونکەخوا خۆی ئەیەوێ، چونکە بەگرتنەبەری ئەورێگە تایبەتە، رێگەی (مەعنەوی‌یات) مرۆڤ ئەوەندە پاك ئەبێتەوە ئەگاتە رادەیێك شیاوی ئەوە ئەبێت خوای‌گەورە، لەرێگەی (موکاشەفە) ، کەشف ودەرخستن یان موشاهەدە، چاوپێ‌کەوتن بەچاوی دەرون چاوی‌بەصیرەت، یان ئیشراق درەوشانەوەی نوری خوا لەدەرونا، باوەرەکەی ببێتە باوەرێکی «عين اليقين» یان «حق اليقين» وەئیتر هیچ‌گومانێ روونەکاتە دەرونی.

لێرەدا وشەیێك هەیە گوتنی پێویستە، ئەویش‌ئەوەتە ئەگەرباس لە«تەطەوور»، گێرانەوە بکەن، کارناکاتە سەری نێرومێ، وەجیهازی پێویست بۆ «زکوزا» مەیمونێ ئەگەرێش ببیتە «ملكة الجمال» نێرەکەی نێرەومێ‌یەکەی مێ‌یە، وەدروس‌کەرێ لەیەکی‌جیا کردونەوە.

ئێمە هەولێ ئەوەماندا روونی کەینەوە ئەکرێت لەرێگای بەکاربردنی هێزی ئاوەزەوە بگەینە ئەوەی کەئەم «کەونە» لەرێ هەڵکەوتەوە وابەم‌جۆرە پێك‌نەهاتوە، بەتایبەت بەشی‌گیانداران، بەتایبەت دەسپان بۆ ئەو مەبەستە راکێشا، کەچۆن نێرێکو مێ‌یێك کەهەمو ئەندامێکی لەشیان بۆ جوت‌گیری وە سکوزا، یان بەردەوام بونی ژیان، دروس‌بوە، چۆن هەر لەرێگەی «صودفە» وە، واتە هەڵ‌کەوت، هەم مێ‌وە هەم نێریش، دروس‌بو، لەهەموی گرنگ‌تر، ئینسانێك ئەوەندە رێکوپێکە کەخۆی شت «ئیختیراع» ئەکات، چۆن ئەکرێ بەهەڵ‌کەوت دروس بوبێت، ئەویش مێ بەجیا بەهەڵکەوت، وە لەهەمان کاتوساتو جێ‌وشوێنا، نێرەکەشی، هەر بە «صودفە» دروس‌بو؟

جاو تمان فەیلەسوفەکان هەرلە مێژەوە هەولیانداوە بۆناسینی خاوەنی ئەم «کەونە»، وصەدها باوەریان دەربریوە، بەلام چونکو پشتیان بەئاوەز بەستوە، ئاوەزیش وزەو توانایی بردی، دیاری‌کراوی هەیە، جگە ئەوەی بتوانن بگەنە ئەوەی خواهەیە، ئیترلەوەلا نەیانتوانیوە چی‌دی برۆن، ئەمانەش باوەری وەکو «مثل» ی ئیفلاطون، وە یان «واجب الوجود» وەئەو جۆرە باوەرانەیان خستوەتە قاڵبێکی مەنطقی‌یەوە، وەکو ئەوەی وتمان باوەری شوێنەوار وەخاوەن شوێن، «أثر ومؤثر» یان «حادث ومحدث» واتە بەدی هاتوبەدی هێنەر، ئەمانەش لە رێرەوی زانیاری «کەلام» ەوە، کەزانیاری‌یکی

ئیسلامی یە، بۆی چون، بگرە ئەم تێکۆشانەی موسوڵمانانی زانیاری کەلام، ئەو ئایەتە بگرێتەوە کەخوا بەپەیامبەر ئەفەرموێ «**اُدْعُ الی سَبیلِ رَبِّكَ بِالحِکْمَةِ والمَوْعِظَةِ الحَسَنَةِ وَجادِلْهُمْ بِالّتي هِيَ اَحْسَنْ**» واتە خەڵك بانگ‌کە بۆلای خوا پەرستی لەرێگەی زانیاری و ئامۆژگاری باشەوە، وەلەگەڵ ئەوانا بەباشترین جۆر باسو لیکۆڵینەوە بکە.

لەگەڵ ئەوەشا زانیارانی کەلام، گێرەوکێشەیێکی زۆریان هاوردە سەر رێگەی باوەری سادەو پاکو بێ‌ئالایشی ئیسلام، وەگری کوێرەی زۆریان تێخست، بەڵام ئەوپەری ئەم باوەرەش، هەرباوەری «**علمي**» بو، بەلام فەرقی ئەمان لەگەڵ فەیلەسوفە پێشوەکانا ئەوەبو، کەئەمان ئەیانەویست راستی ئاینی ئیسلامیش بسەلمێنن نەك تەنها هەر بونی خوایێك.

جا مەبەستەکە تا ئەم رادەیەی پەیوەندی بەباسەکەی ئیمەوەبو، لەبەر ئەوە تەنها پەنجەیێکمان بۆراکێشا، بۆئەوەی کە بڵێین بۆیە فەلسەفەی کۆنو تازە، یان تەنانەت زانیاری کەلام، کە زانیاریێکی ئیسلامی‌یە، ناتوانن کانگەو سەرچاوەی «**تصوف**» بن، چونکی بردو توانایی ئەوان بەسراوەبە «**ئاوەز**» واتە عەقڵەوە، وە وەکو وتمان عەقڵیش لەگەڵ هەمو بایخێکی دا، هەر سنوردار وە رادە دارە، کەواتە عەقل تەنها ئەتوانێ بمان گەیێنێتە «**علم الیقین**» ئیتر چۆن کاری کردوەتە سەر تەصەووف، کە «**عین الیقین**» وە «**حق الیقین**» ە بەلام بێ‌گومان فەلسەفەی کۆن، سەرچاوەیە بۆ فەلسەفەی ئیسلامی، نەك بۆتەصەووفی ئیسلامی، هەروەها سەبارەت بە تەصەووفەکانی پێش ئیسلامیش، چ «**صیني**» چ «**هیندی**» چ «**فارسي**» چ «**یۆنانی**» هیچکام ناتوانن سەرچاوەبن بۆ تەسەووف ئیسلامی، چونکی تەصەووفی ئیسلامی هەروەکو لەئایندەدا روونی ئەکەینەوە هەر لەئاینی ئیسلامەوە سەرچاوە ئەگرێت، وەهەر لەزەمانی «**پەیامبەریشەوە**» درودی خوای لەسەربێ دەستی پێکردوە.

وە هەمو ئەزانین، چ فەلسەفەو چ رێ‌رەوەکانی تەسەوفی ئەو ولاتانەش، لە ئاخرو ئۆخری سەدەی دوهەمی کۆچی دا، بەڵکو لەصەدەی سێ‌هەمدا گۆرانە سەر زوانی عەرەبی، «**حوذەیفەی**» یەمانی کە هاورێی پەیامبەرە «د. خ» لەکوێ، یۆگای چینو رێ‌رەوی «**ئەسکەندەرانی**» ئیفلوطین لەکوێ، کەپاش صەدها ساڵ «**تەرجومە**» کراون بە عەرەبی، بەلام بۆ روون کردنەوەیێکی زۆرتری باسەکەمان، ئەپرسین، فەلسەفەکەی وەچۆن هاتوەتە ناو موسڵمانەوە؟ وە لە چ خولێکا؟

هەروەها باوەڕی کارتێ کردنی، تەسەووفی گەلانی تر بۆسەری تەسەووفی ئیسلامی، چۆن وەبۆچی پێك هاتوە؟

ئەوەی کەبۆمان روون بوەتەوە، کتێبە کانی فەلسەفەی یۆنان لەسەردەمانی هارون الرشید «٧٦٦- ٨٠٩» زایینی بەڵکو لەسەردەمی مأمونی کوری هارون دا «٧٨٦- ٨٣٣» گۆڕاونەتە سەرزوانی عەرەبی- بروانە کتێبی «أعلام الفلسفة العربیة» هەرچەن لە دوادوایی دەسەلاتی ئەمەوی یەکان، لەشاما برێ کتێبی کیمیایی لەیۆنانیەوە گۆڕاونەتەوە سەرعەرەبی، بە تایبەت لە رۆژگاری دەسەلاتی خالیدی کوری یەزیدی کوری مەعاویەدا. بروانە کتێبی «الفهرست» ی «ابن الندیم» بەلام هەروەکو ابن الندیم «٩٣٦- ٩٩٥» ز «٣٨٥» کۆچی مردوە ئەلێ گومانی تیانیە کە گۆڕینی کتێبەکانی فەلسەفە بۆسەری زوانی عەرەبی، لەسەردەمانی عەبباسی یەکانا دەستی پی کردوە، وەکتێبی «أعلام الفلسفة العربیة» یش هەر ئەم باوەرە تازە ئەکاتەوەو دانی پیائەنێ. کەواتە ئەبێ بلێین نەفەلسەفەی کۆنی یۆنانی، بەتایبەت فەلسەفەی ئەرەسطو وە ئیفلاطون، وەنەفەلسەفەی تازەی «ئیفلوطین» کەبەناوی فەلسەفەی اسکندرانی، یافەلسەفەی ئیفلاطونی تازە، بەناوبانگە، کەسەرچاوەکەی، لە ئیفلوطین «٢٠٣- ٢٧٠» زوە سەرچاوە ئەگرێت، مادام کە لە سەدەی سێ هەمی «هجري» دا کراونەتە عەرەبی، ناتوانن کاریان کردبێتە سەر تەسەووفی ئیسلامی، کەسێ صەدەی لەوەپێش دەستی پی کردوە.

ئەم باوەرانە زۆر تری لەرۆژهەلات ناسەکانی ئەورووپاو ئەمریکاوە سەرچاوە ئەگرێت، ئەویش زۆرتری بەهۆی لەیەکچونی برێ لە وتارو باوەرێکەوەیەکە تاك وتراك لە گوفتاری کەلەمەردانی رێرەوی تەسەووف لەگەل گەورەپیاوانی گۆرەپانی فەلسەفەدا لەیەك ئەچن، بەتایبەت فەلسەفەی ئیفلاطونی تازە. بروانە کتێبی «تاریخ الفلسفة العربیة» نوسینی حەننا فاخوری وەدوکتور خلیل، بەم فەلسەفە تازەیە ئەلێن فەلسەفەی «ئەسکەندەرانی» یان فەلسەفەی «ئیفلوطین» دیارەئەگەر بێتو ئێمە باسی ئەو لەیەك چونانەش بکەین ئەوەخۆی پێویستی بە لێکۆلینەوەی باوەری، لای کەمی دەکەس لە فەیلەسوفەکان ودەکەسیش لە صوفی یەکانی ئەوێت، کە هەم لەوزەی باسەکەیشمان بەدەرەو هەم خویشی بەتەنها هەزار لاپەرە باسی ئەوێت، کە پێویستیکیشی نیە، چونکی ئێمە لەملاوە رووغان کردەوە، وەوتمان بەر لەگورینی

فەلسەفە بۆزوانی عەرەبی، لای کەمی بەدوصەد ساڵ تەسەووفی ئیسلامی دەستی پێ کردوە.

جاوتمان رۆژهەلاّت ناسان، ئەولەیەك چونە تاکو تراکەیان کردوەتە بەڵگە کەئەڵێن «رابیعەی عەدەوی‌یە» بناغەی مەحەبەت «واتەخۆشەویستی» کردوەتە سەرچاوەی تەسەووفی خۆی؛ کەوتوویەتی خودایا من لەترسی جەهەنەم‌نیە، بەڵکو هەربۆ خوشەویستی وەرەزامەندبوتەلێم؛ کەمن بەندەگی تۆئەکەم «١٨٥ هـ».

جائەڵێن ئەمجۆرە خۆشەویستییە لەهی «راهبە» کان، واتە رەبەنەکان ئەکات؛ یان برێ باوەری «حلول» یان «ریازەت» کێشان وەهی تریش کەلەهی هیند ئەچێ یان باوەری «ئیشراق» واتە دەرکەوتنی نوری خوداوەند؛ لەرەوشی یۆنانیەکان ئەچێ، وەهی تر.

ئەمجۆرە هەڵسو کەوتو رەوشو باوەرانە، کەبرێکی لەهیندی وەبرێکی لەفارسی وەبرێکی لەیۆنانی وەبرێکی لەمەسیحی ئەچێ: لەناوی‌کردارو گوفتاری سوفی‌یەکانا بەرچاو ئەکەون.

بەلاّم کاتێ کەئێمە ئەبینین گرنگ‌ترین رێرەوی تەسەوف؛ لەهەڵسوتیشتی پەیامبەری گەورەو یارانی پەوە، وە لە دەستورانی قورئانو رێ‌رەوی ئیسلامەوە، وەسالەها بەر لەگورینو نوسینەوەی ئەو فەلسەفەو وشانەوە، دەستی پێ کردوەو سەرچاوە ئەگرێت، چۆن ئەبێ بکەوینە ئەوگومانەوە کە بگرە تەسەووفی ئیسلامی لەوانەوە سەرچاوە بگرێت، جاشتێکی تر دێتە پێشەوە ئەویش ئامانجو ئاکامە، کەهەرگیز بەرهەمو ئاکامی ئەوری‌رەوانە یەك‌نین هەروەکو کەسەرچاوەکانیان لەیەك جیان.

بۆچی؟

بێگومان بنەرەتی باوەر لە تەسەووفی ئیسلامیدا، ئاینی «ئیسلامە» باوەر کردن بەتاکو تەنیایی خودا «توحید» باوەر بە «ریسالەت» واتە بەپەیام هاوردنی پەیامبەر لەلای خوداوە، ئەنجامدانی فەرزەکان بەرێکوپێکی؛ وەدەرنەچون لەچوارچێوەی «شەریعەت» وەلانەدان لەرێرەوی مەردایەتیو پیاوەتیو پیاوچاکی؛ وەهەموردوشێکی پەسەند: وە بەکورتی؛ بە «ظاهیرو باطن» واتە بەئاشکراو بەنهێنی، پەیرەوی کردن لەدەستورانی قورئانو وەپەیامبەر، لەلایی مرۆڤە هەرەگەورەکانی رێرەوی تەسەووف: بۆمانی دەرئەخەن کەتەسەووف رێرەوێکی راستەقینەی ئیسلامە؛ بەلاّم نەك هەر

بەروالەت وە «ظاهير»، بەڵکو لەکانگەی دڵیشەوە وەبە پەنامەکی، ئەویش بۆ نزیك بونەوە لەخوا هەروەکو وتمان بۆگەیشتن بەپلەی «عين اليقين»، «حق اليقين» وە بۆ بەدی هێنانی دەستووراتی قورئان کەلەمەوپاش یەکە یەکە دەسیان بۆئەکێشین وە لێیان ئەکۆڵینەوە. واتە لەو ئایەتانەی بونەتە سەرچاوەی تەسەووف هەروەکو پەیامبەر ئەفەرموێ «الاحسان أن تعبد الله كأنك تراه فان لم تكن تراه فإنه يراك» واتە ئیحسان بەوە ئەڵێن خوا جۆرێك بپەرستیت وەکو ئەوەی کەچاوت لێیەتی ئەگەر تۆچاوت لەو نیە ئەوچاوی لەتۆیە، جا بەمە ئەڵێن مەقامی ئیحسان.

جا ئەمە لەکوێ وەئەوە لەکوێ فەیلەسوفێك لەرێگەی ئاوەزەوە باوەرێکی بۆ خۆی سەلماندبێ ئەویش لەرۆژگارێکا کەناوی ئیسلام هەرنەبوە وە صەدان ساڵ بەر لەهاتنی ئاینی ئیسلامیش، مەبەستێکی تریش دەربارەی بەهەڵەداچونی رۆژهەلاَت ناسەکان، سەبارەت بەناسینی تەسەوفی ئیسلامی، هەر لەو بەشی لەیەك چونی بری شتی تەسەووفی ئیسلامی، لەگەڵ «رەبەن گەری» گاورەکان، یان هەڵسونیشتی، گۆشەگیرانی ولاَتانی تر، یان وتاری فەیلەسوفەکان دا، جگە لەروون کردنەوەکەی ترمان ئەوەتە.

ئێمە وتمان تێکۆشان بۆناسینی «ماوراء الطبيعة» خوو خدەییکە، بگرە لەهەمو مرۆڤێکی ئێستەوکۆنیشا بوبێت وەهەیە، جابری کەس ئەوەندە چوەژێری باسەکە ئاگەپاندوویەتە رادەیێك هەموکاتی خۆی، وەژیانی خۆیی بۆ تەرخان کردوەو بوەتە گۆشەگیریك، ئەگەر لەکاتی ئاینی مەسیحا بوبێت بوەتە «رەبەن»، لەوەو پێشیش بەناوێك ناوتراوە وەکو «تەرکی دنیا کردو» یان «عەودال». کەجیایە لەوشەی «ئەبدال»ی صوفی گەری، وەئاینی ئیسلامیش بیرکردنەوەی لە ئەرزو ئاسمان وەچۆنیەتی دروس بونیانی لاپەسەندە، «الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَاماً وَقُعُوداً وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ» (سورة ال عمران) خوا، ج رەزامەندی خۆی دەرئەبرێ سەبارەت بەوبەندانەی، کەبیر ئەکەنەوە لەدروس بونی کەون، ئەفەرمێ ئەوانەی کەلەهەموکاتا لەهەڵسانو دانیشتنیشا خوایان لەیادناچێ وەبیر ئەکەنەوە لەچۆنیەتی دروس بونی کەون. خوایا ئەمانەت بەگاڵتە دروس نەکردوە گەورەیی هەربۆتۆیە، بمانپارێزە لەسزای ئاگر، جا بەتەنها بوونی ئەم خووخدەیە. نابێتە بەدی هێنەری ئەوباوەرەی بڵێین، تەسەووفی ئیسلامی درێژەی ئەو تەسەووفانەیە، «تەنها ئەکرێ بڵێین» مرۆڤ لەرۆژێکەوە بوە هەرشەیدابوە بەشوێنی

ناسینی «ماوراء الطبیعة» دا، ئیتر لەیەك چونی «ئارادەییلك» ئامانجەكەیە وهیچی تر.

ئەگینا تەسەووفی ئیسلامی تەنها هەر لەئاینی ئیسلامو رێرەوی **«موحەممەدی»** یەوە سەرچاوە ئەگرێت.

ئەبێ ئەوە لەیادنەبەین كە پێویستیەكانی جێگەژیان وەچۆنیەتی ژیان، هەروەها ساختمانی لەش، وەبیر كردنەوەی گیانلەبەران سەبارەت بەشتی لەیەكچو، ئاكامی لەیەكچویشی ئەبێت **«وەپێویستی بەلاسایی كردنەوە** نیە»، بۆنمونە، باوەری مرۆڤ سەبارەت بە جوانی سوروشت: سەبارەت بەهەمو جوانییلك، هەمو بۆنێكی خۆش، **«سەبارەت بەئەوین»** زۆرجار لەیەك چوەو لەیەكیش ئەچێ، زۆركات ئامانج وەئاكام **«لە عیشق مەجازیدا»** واتە خۆشەویستی نێوانی نێرومێ، لەناو هەموی گەلاندا لەیەك چوە. لەیلاو مەجنونی لەناو عەرەبا، یان رۆمیو جولێتی لەناو رۆژئاواییانا مەموزین وەشیرینو فەرهادی لەناو ئێمەدا، وە سەدان خۆشەویستی ی لەم جۆرە لەم سەرزەوی یەدا پێك هاتوە: هیچی لاسایی كردنەوە لەوی تر، یان درێژەو دوا بەشی ئەوەی پێشو نیە، كەچی هەر سەرچاوەییكی هەیەو، دوروتریكیش هەر ئامانجێكی بوە، كە پەیدابونی ئەوینێكی توندە لەناو دو مرۆڤی نێرومێ دا.

هەروەها چۆنیەتی ژیانی هاوچەشن وە **«ظروف»** وە **«لەوضاعی»** هاو وێنە، وەناوانو **«بیئەی»** لەیەك چویش. بگرە رووداوو بەرهەمو داهاتی لەیەكچوو بێرێتەدی، جا ئەو **«زروفو» «بیئە»** یەی كە تەسەووفی ئیسلامی تیایانا زیاتر لەكاتی تر گەشەی كردوەو باوی سەندوەو **«هەمە جاگیر»** بوە، بگرە ئەوەش هەر لەو زروفە چوییت كەئەو جۆرە تەسەوفە تایبەتەی لەو ولاتانەشا هاوردبێتەدی، بەلام هەروەكو وتمان چونكو تەسەوفی ئیسلامی لەسەرەتای ئیسلامەوە دەست پی ئەكا، وەبەووردی پەیرەوی ئەكات لەرێرەوی ئیسلام، خوی رێبازو ئامانجێكی جیاوازی هەیە. ئێمە تائێستە گەیشتینە ئەوەی كە هەر لەسەرەتای بوونی ئینسانەوە لەرووی زەویدا مرۆڤ هەولی داوەبۆ خواناسی. وەبەگیانودل كۆشیوە بۆ ئەوەی لەچەتو چۆنی بەدی هاتنی جیهان، وەئاكامی ژیان سەردەربێرێت، بەلام ئامرازی دەستی مروڤ بۆگەیشتن بەم ئاواتە، تەنها ئاوەزی خوی بوە. ئاوەزیش دیارە لەگەل هەمو بەكەلك بونیدا، سنورداروو چوارچێوەییكی هەیەو بردێكی هەیە: وەلە وزەی خوی بەولاوە ناتوانی بروات كەواتە ئاوەزی ئینسان پاش تەواوبونو دواهاتنی بردو توانایی خوی رائەوەستی.

لێرەدایە پەی ئەبەین بەگرنگی بەکاربردنی هێزی دەروونی، بۆخواناسی، بۆ پەی‌بردن بە رازو نهێنیەکانی ئەولای سورشت ومادده، جا لێرەدایە کەپایەی بوڵەندی تەسەووفمان بۆ دەرئەکەوێت، ئێمە وئمان کە تەسەووفی ئیسلامی هەرچەن شتی وای هەبێت کە لە تەسەووفی گەلان، یان رێ‌رەوو ئاینەکانی جیهان‌بچێت، هیچ کاتێ لەوانەوە سەرچاوەی نەگرتوە، وە تەسەووفی ئیسلامی لەزەمانی پەیامبەرەوە «د- خ» دەستی پێ‌کردوە وە ئەوجۆرە رەوشو فەلسەفەو هەڵسوئیشتانە پاش سێ «صەدە» لەهاتنی ئیسلام، جا «بەعەرەبی» تەرجومەکراون‌و موسڵمانان لێ‌یان ئاگاداربوون. واتە کاتێ ئەو شوێنەوارانە لەناو موسڵمانا ناسراون، کەتەسەووفی ئیسلامی چەندین قۆناغی خستوەتە پشت‌سەری، وەدەها صوفی بەناوبانگ هاتونە ئەم‌جیهانەوەو رویشتون و «تالیفاتیان» لە تەسەووف‌دا، کە ئیستە سەرچاوەن، بۆ ئێمە نوسراوەتەوەو. بناغەی تەسەووفی ئیسلامی‌یان ئەوەندە بتەو دارژاندوە، کەهەتاهەتایە هەر لەبتەو بونایە.

پاش ئەم پێشەکیە کورتەیە، کە ئیتر دەس‌ئەکەینە باسە بناوانیە کەمان، وەئەتوانین بڵێین تا ئیستە هەرچی‌مان نوسیوە هەموی هەر پێشەکی‌بوە وەلەمەولایە کەئیتر ئەپرسین:

تەصەووفی ئیسلامی چی‌یە؟

لەکەیەوە دەستی پێ کردوە؟

ئامانجی تەسەووفی ئیسلامی چی‌یە؟

ئایا بەڕاستی تەسەووفی ئیسلامی لەگەڵ ئاینی ئیسلامی هیچ جیاوازی‌یکی هەیە؟

جا لێرەدایە من سەیری خۆم‌ئەکەم کەسەبارەت بە وەڵام دانەوەی تەواوو بێ کەموکوڕی ئەم پرسیارانە چەن بچوک‌و بێ‌دەسەڵاتم، وە هەر چەن سەرچاوەی زۆرم بەدەستەوەیە وەخوێنیشم لەناو خێزانێکی صوفی مەسلەکا چاوم کردوەتەوە، وە لەم پەنجاساڵەی تەمەنا بەخزمەتی زۆرێك لەشارەزایانی ئەم رێگایە گەیشتوم، لەگەڵ ئەمانەشا ئەڵێم، چۆن وەلەکوێوە دەستی پێ‌بکەم، بەڵام ئومێد بەخوا تائەوێ کە

لەتوانامابێت هەوڵ ئەدەم بۆ ئەوەی کاتێ کەدوایی بەنوسینەکەهات، وەکاتێ کەخوێنەواری کورد لەخوێندنەوەی نوسراوەکان بویەوە- ئیتر بەباشی بتوانێ وەڵامی ئەوپرسیارانە بداتەوە کەوان لەسەرەتای کتێبە کەدا.

جا سادەست لەدەستو قەوەت لەخوا.

ئیستە لەیەکەم پرسیارەوە دەستپێئەکەین ئایا تەصەووفی ئیسلامی چی‌یە وەئایا تەصەووف وەشەریعەت هەریە کێکن یان جیاوازن؟

ئەگەر یەکێکن ئەم چی‌یەو ئەوچی؟

ئێمە ئیستە کەدەست ئەکەینە باسەکەمان ئێتر بەناوی کەسێکەوە باس‌ئەکەین کەباوەری بەبونی خوای‌گەورە هەیە وەباوەری بەئاینی ئیسلام هەیە بەڵام ئەیەوێ بزانێت تەصەووف ئەتوانێ چ خدمەتێ بەبتەوکردنەوەی باوەرەکەی بکات، وە تاچ رادەییێك ئەتوانێ لەخوای گەورەوە نزیکی کاتەوە، وەچۆن دەروی رووناکی لێ‌ئەکرێتەوەو ئەگاتە پایەی بتەوی «یەقین» واتە «عین الیقین» و «حق الیقین».

هەروەکو لە سەرەتادا وتمان «تەصەووف» بریتیە لە «ذەوق» واتە چەشتن وە «ئیشراق» واتە هەڵ‌هاتنو تابشی نوری خوداوەند لەناودڵاندا وە ئەگەر بێتوبمانەوێ لە رێگەی ئاوەزو «بورهان» وسەلماندنی زانیاریوە بۆی برۆین کارمان ئەبێتە کاری رۆژهەلاّت ناسەکان: وەسەری دەزوەکەمان لێ‌وون ئەبێت، وەهەموی ئەکەینە گرێ کوێرە، هەروەکو ئەوەی کەبێین لەرێگەی زانیارییەوە لەبارەی «وەحی» وە «میعراج» وناردنی پەیامبەران بکۆڵینەوە وای لێ‌دێت، ئێمە وەنەبێ بایەخ وەنرخ بۆ زانیاری دانەنێین، بەڵام زانیاری راستودروست بەوە ئەڵێن کەدان بنێت بەسنورداری زانیاری‌دا، وەبزانێت کەئاوەز وە «عیلم سنورێکی هەیە، وەناتوانێ لەبەرەی خۆی زیاترپێی راکیشێت»: کەواتە سنوری ئاوەز وەزانیاری ناتوانێ لەچوارچێوەی «تاق کردنەوەی ماددەیی» بترازێت، وەهەرچی کە لە سنوری رواڵەتی ماددە تاق کردنەوە دەرچو ئیتر لەوزەی زانیاریو ئاوەز بەدەرە.

بەڵام تاق کردنەوەی تەصەووف ئازمونێکی «رۆحی» واتە رەوانی‌یە، وەکاری بەکاری‌ماددەوە نیە.

ئەتوانین بڵێین، «عیلم»، لەزەوی، لەماددە، وەلەکاری پێنج هەستکەرەکان «حواس خمسة» ئەکۆڵێتەوە، بەلاّم گۆرەپانی گەردشی تەسەووف‌وا لە کەونو ذەوق‌و رۆح‌و هەستی دەرونی‌و ئیشراق نوری خودایی‌دا وە بەرزتر ئەفرێت.

تەسەووف تانەی چیژێت ناتوانی هەستی پێ بکەیت، کەوابو تەسەووف ئازمونی ڕەوانە نەك «نەظەریەییکی عیلمی».

لێرەدا دێینە سەر ئەوەی کەئایا تەسەووف هەر پەیڕەوی یە لە ئاینی ئیسلام؟ کەواتە لەگەڵ شەرعا فەرقیان چی یە.

وەڵام ئەوەتە بەڵێ تەسەووفی ئیسلامی هەرپەیڕەوی یە لەئاینی ئیسلام، بەڵام شەریعەت ئەوەی کەئەیەوێ لەمرۆڤ، ئەوەتە، کەبەپێی دەستوری شەرع، سپاردەکانی ئەنجامدات، وەکوئەوەی بۆ نوێژکردن پێویست نیە بیروهۆشت نەڕوابە لایێکا، بەڵکومادام سپاردەکەت ئەنجامدا، لەکوڵت کەوتوە، بەڵام تەصەووف، وردەوردە وات لێ ئەکات، لەهەموی نوێژەکەتا، چرکەیێك بیرت بەم لاولادا نەڕوات، هەرئەوەش نیە بەڵکو لەهەموی کاتی نوێژەکەتا، لەنوروبەرەکەت وەهەزاران بەرهەمو دەس کەوتیش بەهرەمەندبیت. کەوابو، ئەتوانین بڵێین، پەیرەوی لەشەریعەت، پەیرەوی یە لەدەستوری ئیسلام بەجۆرێکی ڕەواڵەتی، بەڵام تەصەووف سەرەڕای ئەو ڕواڵەتیەش پەیرەوییێکی دەرونی و ویجدانی شە لەئیسلام، وەئەنجامدانی حەقیقەت و جەوهەرو کاکڵی ئیسلامە، بەدەرودەرون، بەدڵ وبەگیان. بەبارێکی ترائەوانەی کە ئیمانەکەیان تەقلیدی یە، وەیەقینەکەیان یەقینێکی عیلمی یە بەئیمان ویەقینەوە پەیرەوی ئەکەن لەشەریعەت، بەڵام صوفی یەکان ئیمانەکەویەقینەکەیان (عین اليقين)ە کەواتە، بەئیمانێکی یەقینی وکامل ترەوە بەیرەوی شەرعن.

کەوابو، فەرقێك نیە، بەڵکو پەیرەوی صوفی یەکان گەرم ترو دەرونیترە.

چۆن.. هەروەکو ئەڵێن.. شەرع ظاهیربینە. واتە ئەگەر تۆ ویستت دزی، یان درۆ، یان خراپەیێك، بکەیت، وەماوەییێکیش هەستو بیرت بەوکارە دژانەی ئایینەوە مەشغوڵ بو، مادام تۆدەستت نەدایە کارەکەو ئەوکارەت نەکرد «شەرعا» بە تاوانبار دانانرێیت قانونیش هەروایە، بەڵام تەسەووف وات لێ ئەکات «ئەوەی دژی ئاینە، ئەوەی بەزیانی خەڵکەهەرگیز بەدڵتا تێنەپەڕێ وەخەیاڵی نەکەیت، بەڵکو جگەئەوەش هەمیشە بیر لە ئەنجامدانی کردەوەی چاك بکەیتەوە». وە دڵودەرونت ئەبێتە هێلانەی «خۆش ویستن».

بەپێی شەرع، تۆ لەسەرتە، دەستورەکانی خوای گەورە وەکو نوێژ، زەکات، حەج، ڕۆژو، ئەمانە ئەنجامدەیت، بەڵام تەسەووف وات لێ ئەکات کەساتێ لەیادی

خوداوەند غافڵ نەبێ، وە زۆریش لەمکردوەیەت خۆشنودبیت وە لەذذەتی لێبەریت. وەگەشەی پێبکەیت.

ئەنجامدانی فەرمانی خوداوەند بۆ موسڵمانانی تر، جۆرێکە لەفەرمانبەری بۆپاداش، یان لەترسی‌سزادان، چونکی ناسینی خوداوەند ناسینێکی **«عەقلی، یان عیلمی یان ئیرفی»** یە، بەڵام چونکی ناسینی **«خواناسان»** ناسینێکی یەقینی‌یە، ئەیتە فەرمانبردن بۆ خوشەویست کە لەپێش هەموشتێکا هەر لەبەر خۆشەویستیە. وەمرۆڤ لەئازاری خوشەویست دڵخۆشە نەك لەنەوازشو کەرەمیشی.

لێرەدایە ئەپرسین کەئایا ئەمڕێڕەوەی تەسەووفە لەگەڵ فەرمانی خوداوەند وەدەستورانی قورئانا ڕێك ئەکەوێت یان هەر ڕێرەوێکی تایبەتە؟

بێگومان ڕێڕەوی تەصەووف، ڕێڕەوی گەورەپیاوانو کەڵەمێردانی ڕێگای خودادۆستی‌و خوداپەرستی‌یە وەئەگەرێیتو لە ڕوانگەی ئاینەوە لەرەوشو کرداری شامەردانی ئەم ڕێگایە بکۆڵینەوە، وەبیان دەین لەمەحەکی تەقواو پارێزگاری سەیر ئەکەین کردارو گوفتاریان، سەری‌موێك لە ڕێگەی شەریعەت لاناداث.

جائێمە لەداهاتودا دەس‌نیشان ئەکەین بۆ ئەو ئایەتە پیرۆزانەی قورئانی مەزن، کە ئەم ڕێگابەرزەیان خستوەتە بەردەمی مرۆڤ، وەئەم خەلاتە جوانەیان تایبەت‌کردوە بۆ ئادەمی‌زاد، وەسەبارەت بە **«نەفس» «قەلب» «ذکر» «تەوبە» «سلوك» «طریقەت»** «وەباس ئەکەین، تا وردە وردە بۆمان دەرئەکەوێت کەتەصەووف چۆن جەوهەری ئیسلام وەشەریعەتە، وەچۆن مرۆڤ ئەگەیێنێتە سەرمەنزڵی مەقصود.

وەسەبارەت بەزۆر مەبەستی‌تر باس‌ئەکەین کە وردە وردە خۆیان دێنەپێشەوە، وە بەیارمەتی خوا نی‌ئەکۆشم هەر بەئایەتی قورئان ڕوونی کەمەوە، چۆن خوداوەندی گەورە، کەخۆی فەرمان‌ئەدا بە بەندە هەڵکەوتوو وەلەخۆبردووەکانی، بۆئەوەی ئەمڕێگایە بگرنەبەرو بەری‌نەدەن تا ئەگەنە مەرام، وەان‌شاءاللە بۆتانی ڕوون ئەکەینەوە کەپایەی مرۆڤی خواناس چەن‌بەرزەو ئەگاتە کوێ، وەهیممەتی مەردانی ئەم ڕێگایە چۆن جێگەی سەربەرزی کۆمەڵی مرۆڤە.

وەچۆن **«نیکرانی‌ذات» «لەخۆبوردن»** درۆشمی دەستی پێشەوایانی جیهانی تەصەووفە. وە گوێ‌ڕائەگرین بۆ گوفتاری زۆرێك لەوپێشەوایانە کە لەڕوانگەی خۆیانەوە تەسەووفیان بە ئێمە ناساندوە وەپێیان ئەڵێن کەسوفی بەکێ‌ئەڵێن، هەروەها باسی حزمەتی گرنگی ئەمڕێ ڕەوشتان بۆ ئەکەین بە جیهانی ئەدەب وەزانیاری.

لێرەدا هەربۆسەلماندنی ئەوەی کە ئەم ڕێ‌ڕەوە ڕێ‌ڕەوی ڕاستینی ئیسلامە، دەس ئیشان ئەکەین بۆ وتەیێکی «ابن سینا» لەکتێبی «الأشارات والتنبيهات» دا کە ئەڵێ:

زاهید، بەوکەسە ئەڵێن کە دەستی هەڵگرتبێت لەسەرمایەو سامانی دنیایی وەلەڕابواردن، وەپشتی تی‌کردبێ.

عابید، بەوکەسە ئەڵێن تەمەنی خۆی تەرخان کردبێت بۆ نوێژو هەموو جۆرە فەرمان بەردارێکی تری خوداوەند.

عاریف، بەڵام عاریف بەکەسی ئەڵێن کەبەردەوام هەستو بیرو سرنجی خۆی کردوەتە لای «عظمة‌الحق» خوداوەند وەئەیەوێ خوداوەند بەلوطفی خۆی دڵودەروونی ڕوون کاتەوە، وەنوری‌خودا لەدەروونیا بدرەوشێتەوە، جاپێ‌جار، وارێك ئەکەوێت کە هەموی ئەم ناوانە بەجارێکا بۆ یەك کەس کەخاوەنی هەموی ئەم «صیفاتانە» بێت بەکار ئەبرێت، واتە ئەکرێت کە یەك کەس، هەم زاهید بێت وەهەم عابید وەهەم عاریف، وە بەوکەسە ئەوترێت «صوفی».

لێرەدا بەباشی بۆمان دەر ئەکەوێت کەبەکێ ئەوترێ صوفی.

ئێمە تائێستە ئەوەمان بۆروون‌بویەوە کە ڕێڕەوی «تصوف»هەوڵ‌و تێکۆشانێکە بۆگەیشتن بەپلەی خواناسی لەرێگەی هەستی‌دەرونەوە، وە ئەم‌هەستەش هەروەکو لەئایندەدا ڕونی‌ئەکەینەوە، هەم بە «ذوق»واتە چەشتن لەرێگەی دەروونەوە نەك زوان وەهەم بە «موشاهدە»واتەچاوپێ‌کەوتن «نەك‌چاوپێ‌کەوتنی‌چاوی‌سەر»بەڵکو بەچاوی دەروون کە پێی ئەوترێ بەصیرەت هەست‌ئەکرێ،

وە ئەم دیتنو چەشتنانەش کەصەدها جۆری‌هەیە ئەوە خۆی ئەبێتە هۆی دڵنیاییو ناسینێکی ڕاستەوخۆی گومان‌لێ‌نەکراو، بەجۆرێك کە ئیتر باوەری مرۆڤ بەخوایەتی‌خوا ئەگەر نەگاتە پلەی «حق اليقين»بێ‌گومان ئەگاتە پلەی «عين اليقين»وە دەرون لەگومان ئەکەوێت و ئینسان دەس لە دڵەراوکێ‌و بشکێنو دوودڵی هەڵ‌ئەگرێ وە بەمرازی خۆی ئەگات . جالێرەدا چەن‌پرسیاری دێنەپێشەوە،

أ : سەبارەت بەوکەسەخۆی ئەپرسین، ئایا پاش‌ئەوەی کەباوەڕ بویە باوەڕێکی تەواو وەمرۆڤ هیچ گومانێکی لەخوایەتی خوادا نەما وەکەوتەسەر ڕێ‌ڕەوی خواناسی، ئیترمرۆڤ هەروەکو لەوەپێش ئەمێنێتەوە ..؟ ئایا کرداری ئەگۆڕێت ؟ ئایا

بیروباوەڕی سەبارەت بە هەڵسونیشت لەم جیهانەدا چی بەسەردێت ؟ **«لەمە سەبارەت بەرەفتاری ئەومرۆڤە»** .

ب : بەڵام سەبارەت بەرێ ڕەوێك کەئینسان پاش دڵنیایی تەواو وە گومان لێ نەکراو ، واتە **«عین الیقین»** وە موشاهەدە ، یان **«حق الیقین»** واتە **«ذوق»** وەچەشتن ، وە بەهرەداربون لە تابشی نوری خوداوەندی ئەیگرێتەبەر ، کەئەویش بریتی یە لەرێ ڕەوی **«تەسەووف»** پرسیاری زۆرێتر بۆئیمە دێنەپێشەوە .
وەکو ئەوەی بپرسین :

یەکەم :

تەسەووف چۆن بناسین واتە **«تەعریف»** وە پێ ناسێکی رێکوپێکی تەصەووف کامەتا ، ئایا لەروانگەی گەورەپیاوانی تەصەووف ، وەلەروانگەی زانیارانی ئەم رێ ڕەوەوە ، تەصەووف چی یە ؟ چۆن تەصەووفان پێ ئەناسن ، وەصوفی کێیە ؟ بەکێ ئەتوانین بڵێین صوفی .

دووهەم :

ئایا چۆن بزانین رێ ڕەوی تەسەووفی ئیسلامی دەق بەدەق لەگەڵ دەستورو فەرمانی قورئانو **«سوننەتی»** پەیامبەرا یەکێکە ؟

سێ هەم :

رێ ڕەوی تەصەووف چی یە چۆن ئەکرێ پەیرەوی لێوە بکەین ، بەچی دەست پێ ئەکات پایانی کامەو تاکامی بەکوێ ئەگات ؟

چوارەم :

چۆن بزانین کە تەسەووفی ئیسلامی هەر لەسەردەمی پەیامبەرەو بوە ، بەڵگەمان چی یە ؟

پێنجەم :

ئایا ئەم رێ ڕەوانە **«طەریقەتانە»** لەیەك جیان یان هەموی بۆیەك ئامانجە ؟

شەشەم :

ئایاشێخ یەتی وەئیرشاد یان **«شێخ بونو موریدبون»** لەگەڵ تەسەوفدا هەریەکێکن یان لەیەك جیاوازن ؟ وەچۆن ؟

حەوتەم :

لە «اصطلاح» ی تەصەووفدا بەکێ ئەوترێ شێخ ؟

هەشتەم :

صوفی بەکێ ئەڵێن وە «متصوف» بەکێ ئەوترێ ؟

نۆهەم :

کارکردی تەسەووف بۆسەری وێژەی هەموی ئەو زوانانەی کەتەسەووف لەناویانا گەشەی کردوە وەدەس راکێشان بۆ وێژەی تایبەتی تەسەووف بەتایبەت عەرەبی ، کوردی ، فارسی وە هی‌تریش وە چەندین پرسیاری تریش کەبگرە لەکاتی لێکۆڵینەوەو شی‌کردنەوەی باسەکەماندا بێنەپێشەوە ، من تێ‌ئەکۆشم تائەورادەیەی بۆم بکرێت و بتوانم ، بۆ خوێنەوارانی خۆشەویستی روون کەمەوە وەبەوردی وەڵامی پرسیارەکان بخەمە پێش چاویان .

لام‌وایە لەپیشا پێویستمان بەروون‌کردنەوەیێکی زانیازانەی «ئیمان» ، واتە باوەر ئەبێت چونکە پەیوەندێکی راستەوخۆی بەباسەکەمانەوە هەیە ، کەوابو ئەڵێین باوەر دوجۆرە .

یەکەم : باوەری **«تقلیدی»واتە** شوێن‌کەوتن ، یان **«لاسایی»کردنەوەی لەخۆ گەورەتر ، بەتایبەت دایك‌وباوك ، لەوەتە ئەبینین منال ، یەك‌سەر ئاینی باوكودایكیان وەرئەگرن وەشوێنی‌ئەکەون .**

دووهەم: باوەری **«ئیستیدلالی»** واتە باوەڕ بەپێی بەڵگەو سەلماندن ، وەپرسیارو لێکۆڵینەوە .

جا باوەڕی ئیستیدلالیش ئەبێتە دووجۆر

أ : لەرێگەی بەڵگەی ئاشکراو **«ئاوەزپەسەندەوە»** بەڵگەیێ کەئەکرێ لەرێگەی یەکێ یان هەموی هەستپێ‌کەرەکانەوە هەست‌بکرێ ، وە ئاوەز پەسەندی بکات .

ب : لەرێگەی هەستی دەروونی‌یەوە ، هەروەکو وتمان دیتنو چەشتنی دەرونی ، واتە «موشاهەدە ذەوق کە بەرهەمی **«ئیشراق»** واتە تابشی نوری خوداوەندییە ، کە

ئەم‌جۆرە باوەڕە هەروەکووتمان باوەڕی ڕێ‌ڕەوی تەسەووفە ، کەوابو لەمەولا باسی‌ئێمە سەبارەت بەم جۆرە باوەڕە ئەبێت واتە «ئیمانی‌شهودی» لەرێگەی دەرونەوە ، کە هەمان «تەسەووف»ـە.

مەبەستێکی گرنگی تریش هەیە کەئەبێ‌ ڕوونی بکەینەوە ئەویش ئەوەتە ، موسوڵمان هەرئەوانەنین کەرێ‌ڕەوی سوفیەتی‌یان گرتبیتەبەر ، بەڵکو هەروەکو وتمان هەم ئیمانی تەقلیدیش هەیە وەهەم ئیمانی ئیستیدلالی ، کەئیستیدلالی لەرێگەی ئاوەزەوە ، وەبەهۆی هەست‌کردنی «پێنج‌حەواسەوە» ئەبێ‌ وە ئەمانیچ‌و ئاکامی هەموی ئەم‌ئیمانانە ، پەیرەوی‌کردنی «ظاهیری»یە لە «شەریعەت» ، یان ، ئەکرێ‌ بڵێین پەیرەوی‌یە لە «ظاهیری‌شەرع» ، بەڵام «ئیمانی‌شهودی» واتەباوەڕکردنی دیتومەزەکردنی ڕوونی ئەوە ، بە پەیرەوی کردن ئەبیت «لەظاهیروباطنی‌شەرع» یان بە «ظاهیروباطن» ، واتە بەئاشکراو پەنامەکی ، وە لەدەرەوەو لەدەرونا پەیرەوی‌کردن لەرێ‌ڕەوی ئیسلام ، کە بە پەیرەوی ظاهیرئەڵێن شەریعەت‌بەمی‌تریش ئەوترێ‌ طەریقەت ، وە تەریقەت ڕێ‌ڕەوێکە بوگەیشتن بەحەقیقەت‌وە حەقیقەتی ئیسلام بریتی‌یە لەپەیرەوی کردن لەئایینی ئیسلام لەئاشکراو لەپەنامەکیشدا،واتە هەم بە لەش‌و زوانئو گوفتارو کردار هەم بەگیان و دڵ‌و دەرون ! جائیستە پاش ڕوون کردنەوەی مەبەستی «ئیمان»واتە باوەڕ ، هەرچەن لەداهاتودا بەوردی باسی چونیەتی ئەو باوەڕە ئاشکراو نهێنیە ئەکەین ، بەڵام بۆنمونە ، خوای‌گەورە لەدوا ئایەتی سورەی «الکهف»دائەفەرمون «فَمَنْ كانَ يَرْجُو لِقاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صالِحاً ، وَلا يُشْرِكْ بِعِبادَةِ رَبِّهِ أَحَداً»لێرەدا هەر تەنهالەم ئایەتەدا ئەگەر بەچاوی خیرەد سەیرکەین ، ئەو پەرستنی ئاشکراو نهێنی‌یەمان بۆدەرئەکەوێ‌ ، یەکەم ، خوداوەند چاوپی‌کەوتنی خۆیانیان پەیوەند داوە بەکردەوەی چاکەوە ، کردەوەی چاکەش بێ‌ گومان «عەمەلاگرە» واتە هەم‌ئەنجامی فەرضەکان ئەگرێتەوە وەهەم هەموکردەوەیێکی چاک ، بەڵام ئەومەرجەی کە خوای‌گەورە بوکردەوە چاکەکانی داناوە لەهەموی گرنگترو سرنج‌ڕاکیش‌ترە کە ئەفەرمێ‌ «ولا يُشْرِكْ .. هتد». موسوڵمان نابێ‌ لەکاتی ئەنجام‌دانی ئەوکارە چاکانەدا وەلەکاتی ئەنجامی دەستورەکانی خوادا ، شەریك وە هاوبەش بۆخوا دانێ‌ ، شایەد ئێمە بپرسین بڵێین من کەهاتو نوێژم‌کرد ، حەجم‌کرد ، زەکاتم‌دا چاکەم‌کرد ، چۆن شەریکم بۆخودا داناوە ، وەڵام‌ئەوەتە کە ئەبێ‌ لەکاتی ئەنجام‌دانی ئەم‌کارانەدا باوەکو بەئاشکرایش ئەنجام درابن ، ئەبێ‌ تۆ بۆخوات ئەنجام

دابێ ، واتە «ریای نیانەبێ» ، فێر بەسەرکەسا نەکەی ، منەت بەسەرکەسا نەنێیت ، «سوء استفاده» لەوکارە چاکە نەکەیت ، ئەگەر کردت،نابێ بەتەمای پاداشەکەی بی، کەچاوپی کەوتنی خوایەو گەیشتن بەخوایە ، وە ئەگەر کردت ئەوە شەریکت بۆخوا قەرارداوە ، واتەپەرستشەکەت ظاهیرەکەی بۆخوایەو نهێنییەکەشی بۆ ئەوەتە بەپیاوچاك بزانرێیت ، جا گرتنەبەری ڕێڕەوی تەسەووف بۆئەوەتە مرۆڤ وای لی بێت ، کە پەرستشەکەی تەنها بۆخوابێتو بەس ، پاش ئەم ڕوونکردنەوەیە ، ئەگەڕێینەوە بۆسەری وەڵامی ئەوپرسیارەی کە لەسەرەتای باسەکەدا پرسیمان ، «ئایا پاش گەیشتن بەباوەڕی تەواو ، ئەومرۆڤە هەروەکو لەوەوپێش ئەمێنێتەوە ؟ ... هتد»

بێگومان مرۆڤ لەهەرکارێك وە لەهەرمەبەستێك کە دڵنیابو وەباوەڕی گەیشتە پلەی چاوپی کەوتن ، یان چەشتنو مەزەکردن و تاقی کردنەوە ، ئیتر ناتوانێ بەپێچەوانەی ئەوراستەقینەیە هەنگاو هەڵگرێ .

بۆنمونە : ئایا کەس ئامادەئەبێ کە دەستی خۆی بدا بەئاگرەوە ؟ بێگومان ئامادەنیە ، بۆچی ؟ چونکی بۆی دەرکەوتوە کە ئەسوتێ ، یان لەکاتی سەفەرا کە گەیشتە بیابانێکی وشکولم دار یان ماهوسەختێکی کوێستانێکی گەورە،ئایا ئامادەئەبێ ڕوی ئوتومبیلەکەی تێ کا ؟ بێگومان .. ناء ، بۆچی ؟ چونکی لای ڕوونە کەرێگانیە ، وەهەستی ئاوەز پاڵی پێوەئەنێ کەبێهودە خۆی ماندو نەکات ، بەهەرحاڵ ، پاش دڵنیابون لەهەرمەبەستێ چاك یان خراپ ، خۆش یان ناخۆش ، ئیتر هۆش وبیر وە ئاوەز ، بەباری ڕاستەقینەکەدا هەنگاومان پێ هەڵ ئەگرێ .

جا کەوابو مرۆڤ ئەگەر لەرێگەی خواپەرستی یەوە گەیشتە پلەی خواناسی ، ئیتر هیچ کاتێ ناتوانێ لەو ڕاستەقینەیە ، لەو کامەرانی یە ، لەو پایەوپلە باڵایە ، دەس هەڵگرێ ، وەبۆهەمیشە ئەبێتە رێبوارێکی تێکۆشەر لەورێگا مەزنو پر لەکامەرانیەدا بۆگەیشتن بە مەنزڵی «مەقصود» .

پاش ئەم ڕوونکردنەوەیە ئەڵێم ئێمە کەهەموی باسەکەمان بۆ ناسینی ڕێڕەوی تەسەووفە ، لە ئایندەدا ئەگەڕێینەوە بۆسەری باسەکەمان وەدەس ئەکەینە وەڵامی ئەو پرسیارانەی کە ڕاستەوخۆ پەیوەندی یان بەباسەکەمانەوە هەیە .

بۆ نمونە ئەپرسین .

یەکەم : تەسەووف چۆن «تەعریف» ئەکرێت وە یەکێ ئەوتری صوفی ؟

ئێمە لەپێشا وتمان چونکە تەسەووف مەبەستێکی «ذەوق» ، واتە مەزەکردنە وەشتێکی دەرونی و مەعنەوی‌یە ، ناتوانین بەوجۆرەی دەس ئەدات بۆ وشەی «ئیسلام» کە بریتی‌یە لە ئاینوشەریعەت وەیاساو «قانون» تایبەتی ئاشکرای هەیە ، تەعریف دانێین هەر بەوجۆرەش بۆتەسەو وفیش چوارچێوەو «تەعریف» ی دیاری کراو دانێین ، بەلأم خۆناکرێ هەروا دەستیشی لێ‌هەڵگرین ، کەوابو بۆناسینی صوفی وە تەصەووف پەنائەبەینە بەر ئاستانەی کەڵەمەردانی ئەم رێ‌رەوە خۆیان ، وە لەزوانی ئەوانەوە پەنجە بۆ وەلاٌمەکە رائەکێشین ، بەتایبەت هەروەکو زوتر بەڵێنمان‌دا نوسینەکەی ئیمام «غەززالی» لەکتێبی «المنقذ»دا ئەکەینە کوردی بۆتان .

لێرەدا دومەبەستی تریش‌هەیە کەئەبێ سەرنجێکیان‌بدەین :

یەکەم : ناسینێکە کە هەریەکە لەگەورەپیاوانی ڕێ‌رەوی تەسەووف سەبارەت بەناساندنی «صوفی» وەتەسەووف وتویانە ،

دوهەم : بیروباوەری کارناسان‌و نوسەران‌و لێکۆڵەرانێکە کە لەکتێبەکانی‌خۆیانا باسیان‌کردوە . هەرچەن ئەگەر بێتو بیرورای هەموی ئەو گەورەپیاوانە بنوسین ، خۆی‌تەنها پێویستی بەکتێبێکی جیاوازە ، کەوابو ، ئێمە برێ لەوبیرورایانە دەس‌چن ئەکەین وە بەیارمەتی‌خوا لە داهاتودا پێش‌کەش‌تانی ئەکەین ، بەلأم ئەبێ ئەوەش بزانین کە تاکامو ئامانج لەهەموی ئەو بیرورایانەدا هەریەکێکە ، بەلأم هەرکام لەوان لەروانگەی خۆیانەوە باوەڕیان دەربڕیوە ، لەپاشان دەس‌ئەکێشین بۆ باوەڕی برێ لێکۆڵەران‌و کارناسان‌و نوسەرانی باسی تەسەووف .

ئەم‌جۆرەکەسانە هەرچەن خۆیان سوفی‌نەبوون بەلأم بەهۆی خوێندنەوەو لێکۆڵینەوە بونەتە پسپۆر لەم‌ڕێ‌رەوەدا ، پاش‌ئەوەش باوەڕی خۆیشم هەرئەنوسم ، وەبەیارمەتی‌خوا وەلأمی پرسیارەکانی‌تریش ئەدەمەوە .

ئومێدەوارم بەنوسینی ئەوبیرورایانە بتوانم تارادەیێك ئەرکی‌سەرشانم سەبارەت بەناساندنی تەسەووف بۆخوێنەواری‌کورد بەجێ‌بێنم ، هەرچەن ئەرکێکی زۆرگرنگوگرانیشە ، وەهەروەکو دوکتور «زکی مبارك» لەبەرگی‌یەکەمی کتێبەکەیا

«**التصوف الاسلامي في الادب والاخلاق**» پاش حەوت ساڵ لێکۆڵینەوە پێی دێت ، وەئەڵێ ، ئەرکی ناسینی تەسەووف لەوزەی تەنها یەك کەس بەدەرە ، وەخوی سەبارەت بەئەنجامدانی ئەوسپاردەیەبە ناتەوان ئەزانێت ، جامنیش هەرچەن خوم لەناوی خێزانێکی ئاینی «**تەسەووف مسلك**»دا چاوم کردوەتەوە وەزۆربەی تەمەنیشم لەگەڵ دۆستانو شارەزایانی ئەم رەیگایەدا بردوەتەسەر وەئیستەش زیاتر لەصەدوبیست سەرچاوەی چاپ کراوو چاپ نەکراوی عەرەبیو فارسیم لەبەردەستایە ، سەرەرای ئەوەش هەرئەنجامدانی بێ کەموکوری ئەم سپاردەیەم لاگرنگە .

لەگەڵ ئەوەشا بەیارمەتی خوا هەوڵی خۆم ئەدەم ، وەداوای لێ بوردنیش ئەکەم ،

٥ «وتەی گەورە پیاوان»

هەموی سەروەرانی ڕێگای تەصەووف ، باوەڕیان لەسەر ئەوەتە کەتەصەووف بریتی یە لە «زانیاری خواناسی» واتە «حیکمەت» ، زانیاری خواناسی ئەوزانیاری یەیە کەئەبێتە هۆی خۆش بەختی لەهەردوجیهاندا ، وەکو خوا ئەفەرمێت «وَمَنْ يُؤْتَ الحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْراً كَثِيراً» ئایەتی «٢٦٩» البقرة ، هەروەها خوا لە سورەی جومعەدا ئەفەرمێ «هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الأُمِّيِّينَ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الكِتَابَ والحِكْمَةَ» کەواتە ئەوەی یەوێ دەستی بگاتە حیکمەت واتە «خواناسی» یان زانیاری دەرونی ، بێ گومان ئەبێ خۆی برازێنێتەوە بە پەیڕەوی کردن لە «شەریعەت» ، وە بە پاککردنەوەی دەرونیش لەهەموشتێکی ناپەسەند .

جانەگەر کردار دەق بەدەق شەریعەت دەرهات وە دڵودەرون پاککرایەوە لەهەرچی شتی ناپەسەندو دژی باوەری ئیسلامە ، وەگسکی لێ درا ، واتەودەرونە شایستەیی ئەوە پەیدائەکات کەنوری هەق تیا بدرەوشێتەوە ، پەیامبەر ، درودی خوای لەسەربێت ، ئەفەرمێ «قَلْبُ المُؤْمِنِ عَرْشُ اللهِ» یان «عَرْشُ الرَّحْمٰنِ» .

عطاءالله ی ئەسکەندەری ، کەیەکێکە لەگەورەپیاوانی ئەم ڕێگەپیرۆزە لەکتێبی «حِكَمُ العَطائِيَة» دا ئەفەرمون : جابەڵکو روناکی خودایی روی کردە دەرونت ، بەڵام کاتێ دی ئەودەرونە خاوێن نیە سەرلەنوێ روی لێ وەرچەرخاندو گەرایەوە ، کەواتە تۆ دەرونت پاککەرەوە لەهەرچی شتە «واتە دڵی مرۆڤ جگە لەیادی خوا هیچی تری تیانەبێت» جائەوکاتە خوا پڕی ئەکات لە «ئەسرارولەئەنوارە» واتە لەنهێنیەکانو لە روناکی یەکان .

خوا لەسورەی «نازعات» دا ئەفەرمێ . «وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الهَوَىٰ فَإِنَّ الجَنَّةَ هِيَ المَأْوَىٰ» گەیشتن بە بەهرەو جەلالی خواناسی دەس کەوتی خاوێن کاری «نەفسە» واتەدەرون .

وتراوە زانیاری تەصەووف لەهەرچی زانینە بەرزترو گەورەترە ، ئەمەش بۆچی ؟ چونکە زانیاری ناسینی خوای گەورەیە ، بێگومان زانینێ کەهی خواناسی بێت لەهەرچی زانیاری یە گرنگترو بەرزترە ، وە بەرهەمیشی لەهەموبەرهەمێ بەکەڵکترە ، وەخاوەنی ئاوا زانیاریێك ، لەهەرزانایێکی تر بەرێزترە ،

صوفی یە کەسێك ئەڵێن لەرێ‌ڕەوی تایبەتی تەصەووفەوە تێ ئەکۆشێت پلە بەپلە باوەری زیادبێت‌و لەخوا نزیك‌بێتەوە تائەگاتە دوایلەی باوەر ، وەدڵی ئۆقرەئەگرێت ، هەروەکو خوای‌گەورە لەسورەی «الفتح» دا ئەفەرمێ «هُوَ الَّذِي أَنزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَّعَ إِيمَانِهِمْ» ئەمەش ئەگەر بەتێکۆشان نەیێت دەس ناکەوێ «وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ» سورەی «والنجم» ، ئەوکەسەش بەدڵوگیان وەبەپاکی تێ ئەکۆشێت بۆنزیك‌بونەوە لەخوا ، خواخۆی ئەیێتە رێ‌بەرو رێ‌پیشاندەری ، «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا» ئاخری سورەی «عنکبوت» .

زانیاری تەصەووف ، یان‌زانیاری «مەعنەوی» ، بۆدوناسین تێ ئەکۆشێت ، کە پەیوەندیان بەیەکەوە هەیە ، ناسینی خۆی وەناسینی خوای‌گەورە ، چونکە یەکێ خۆی‌نەناسێ چۆن ئەتوانێ خوای خۆی‌بناسێ ؟ وەئەگەر توانی خۆی‌بناسێت رێگەی خواناسیشی بۆخۆی هەموارو ئاسان‌کردوە ، «مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ» ، بێگومان خۆناسی کارێکی ئاسان‌نیە وە باسی خۆناسی بەتەنهاخۆی پێویستی بەکتێبێکە ، بەلام بۆنمونە ، مرۆڤ ئەبێ بزانێت کەخۆی بەندەیەو دروس کراو ، بەرانبەر بە «خالق» ، وەبەرانبەر بەهەموکەسێکی تر ، سپاردەی لەسەرە هەروەها دەربارەی خۆیشی هەرسپاردەی لەسەرە ، سەبارەت بەدایکو باوکو ژنومندال ، بەهاوسێ‌وهاوولاتی .. هتد .. مرۆڤ ئەبێ رۆژانە سەیری دەرونی خۆی بکات ، کە لەم‌سپاردانە کامی جێ‌بەجێ‌کردوە ، وەلەکامی لای‌داوە ، زیانی سەبارەت بەخۆی ، بە خەڵك ، چی‌بوە ، وەکەڵکی کام‌بوە ، وەئایاسەبارەت بەسپاردەکانی خوا ، کە دروس کەرو رۆزی دەریەتی ، چۆن هەستاوە ، رەوشی چاکەی‌چی‌یە ، تازیادی‌کات ، رەوشی ناپاکی‌کامە تالای‌بات ، وەلەم بابەتە ..

جاهەرکەس بەم چەشنە خۆی‌ناسی وەهەستی‌چاکەی لەدەرونی‌خۆیا بزواندو پەروەردەی‌کرد ، وەهەستی ناچاکی‌و ناپاکی لەدەرونا گسك‌داو نابودی‌کرد ، ئەوساکە ئامادەبێ پەیدائەکات بۆخواناسیش ، ئەوەتا کەئەڵێ ئەوەی خۆی‌ناسی خوایش‌ئەناسێت ، وەئەوەی خۆی‌ناسی چارەی هەمودەردێکی دەرونی‌کراوە ، بەلام کەسێ کەلوتی بەئاسمانەوەبێت ، وەلەخۆی بایی‌بێت وەنەتوانێ سەرنجێکی دەرونی خۆی بدات ، ئیترچۆن بتوانێ خوابناسێ ؟

خوائەفەرمێ «سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الحَقُّ» سورەی «السجدە» یان هەرلەم بارەوە ئەفەرمون «وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبصِرُونَ»؟ سورەی «ذاریات» .

ئەبو سولەیمانی دارانی : کەیەکێکە لەگەورەپیاوانی رێگەی تەصەووف ئەڵێت «دڵی صۆفی مەنزڵی خوایگەورەیە ، ئەوشتەش کەخوایدی نامرێت ، کەواتە دڵی صۆفی هەرگیزنامرێت»

پێشەکی نوسانی کتێبێ «التعرف لمذهب اهل التصوف» لەنوسینی «ابو بکر محمد الکلاباذی»کەلەساڵی «٣٨٠» کۆچی (٩٩٠) زاینی دا فەوتی کردوە ، واتە دوکتور «عبد الحلیم» وەهاوری کەی ئەڵێن .

هەرهەنگاوێك کەصوفی یەکان هەڵیانگرتوە هەنگاوەکەشیان نەمرە ، هەروەکودڵیان کەنەمرە ، بۆچی ؟

چونکە هەرهەنگاوێکیان کەهەڵگرتوە ، هەربۆ خوایان هەڵگرتوە .

جالەبەرئەوە صوفیەکان خۆیان لەسەرئەوباوەرەن ، کە خۆشەویستو هەڵبژاردەو «وەلی» خوان ، وەهەروەها پارێزەری کەلامی خوایشن .

پرسیویانە لە شیخ مەعروفی کەرخی ، «خۆشەویستی چۆنەو چی یە» ؟ فەرمویانە ، «ئەیبرام خۆشەویستی شتێك نیە خەڵك بەدەرس بیڵێنەوە ، خوشەویستی لەلایی خۆشەویست خۆیەوە بەدەرس ئەوتریتەوە ،» کەواتە هەرئەم خۆشەویستی یە گەرمەیە ئەبێتەهۆی ئەوەی صوفی ، روو لەهەرلایێك بنێ ، جگەخوا هیچ نابینێ ، «فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللهِ» سورەی «البقرە» ئەم خۆشەویستی یەش بەپەیرەوی کردن لەفەرمانی خوایگەورە بەدەستدێت کە لە رێگەی پەیامبەرەوە (د . خ) بە ئێمە گەیشتوە کە ئەفەرمێ «قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللهُ» سورەی «ال عمران» .

لای صوفی هەرچی وا لەم جیهانەدا ئاوێنەیێکە کە خوایگەورەی تیابەدی ئەکات ، وەجگە لەشوێنەوارو «ئایات»و توانایی و میهرەبانی خوانەبێت هیچی تێدا نابینێت .

ذو النون میصري «٢٤٥» کۆچی کەیەکێکە لەکەڵەمەردانی ئەمگۆرەپانە ، لەمبارەوە ئەفەرمێت .

«ئەیخوایگەورە قەت گوێم نەداوە بەدەنگی گیانلەبەرێك یان بەخشەی گەڵای دارێك ، یان بەخورەی ئاوێك ، یان نەوایپەلەوەرێك ، یان دەنگوئاوازێکی خۆش ، یان هاژەی تاڵگەی ئاوێك گرمەی هەورێك ، کە هۆیێك وە

بەڵگەیێك نەبوبن لەسەر پیشاندانو دەرخستنو دەربڕینی تاکوتەنیایی تۆ وەلەسەرلەوەی کەتۆ خوایێکی بێ وێنەی وە وێنەت نیە» هەروەکو لەپێش ترا دەسیان بۆکێشا ، کوشتنی نەفس گەورەترین سپاردەی هەر ڕێ ڕەوێکی ڕیگەی تەصەووفە ، بۆچی ؟ چونکە سەرکێشی و لاری ڕەوی نەفس ، «واتە هەستی دەروونی مرۆڤ» گومانی تیانیە هەروەکو لەزوانی یوسفەوە خوا خۆی ئەفەرمێ ، «اِنَّ النَّفْسَ لَأَمّارَةٌ بِالسُّوء» .

وەخوا خۆی ڕەزامەندی بەرانبەر بەو بەندانەی دەرئەبرێ ، کەجڵەوی نەفس ئەگرن «وَنَهى النَّفْسَ عَنِ الهَوى» ، کەوابو صوفی تێ ئەکۆشێت بەرادەیێك جڵەوی هەستی ناپەسەندی خۆی ڕاگرێت ، تاوای لێ دێت کرداری ئەبێتە کردارێکی خوایی وە خواپەسەند . «عَبْدي كُنْ رَبّانِيًا تَقُلْ لِلشَّيءِ كُنْ فَيكون» «حەدیثی قودسی» .

«جونەید» .. ماموستای ماموستایانی شارێگەی تەصەووف ئەفەرمێ .

«صوفی وای لێ دێت هەرچی جوڵانەوەیێکی ئەبێت بەوجۆرەئەبێت کەخوایێ خۆشە ، وەهەرگیز سەرپێچی تاکات لەفەرمانی هەق ، بەچەشنێك هەستی لاری گری خۆی ئەکوژێت ، وەهەتاهەتایە لەناوی هەستی فەرمانبەرداریدا ئەمێنێتەوە» .

بەڵێ صوفی ڕاستەقینە ڕەوشی مرۆڤ گەرایەتی ئەگورێت بەرەوشی خودایی ، وە ئەم پایەبەرزەیەی بەشەر کەس ناتوانێ پێی بگات جگە لەرێ ڕەوی «تەصەووفی ئیسلامی یەوە نەبێت» .

فەناو تیاچونی صوفی لاشەلەناولاشەدا «یان لاشە لە ڕێگەی وبستی لاشەدا خۆی تیابیات» ئەوەنیە ، وەتیاچونی ڕۆح بۆروح «یان لەناوڕۆحدا» نیە ، بەڵکو ، فەنای ویستنایەلەویستنا ، وەفەنای ڕەوشەلەرەوشا وە «صفات لەصفات» دا ، واسە ، ویستی خۆت تیائەبەی بۆویستی خودا ، ڕەوشت ئەبەیتەسەری رووشی ئەو، صیفاتت ئەکەیتە صیفاتی خودایی ، وەصیفاتی ، بەشەریی خۆت تورئەدەیت ، هەروەکو صوفی یەکان خۆیان ئەڵێن «فانیاً عَنْ اوصافِهِ باقياً بأَوصافِ الحَق» ، واتە چۆنیەتی خۆیی تیابردوە وە هەر چۆنیەتی خودای لاماوەتەوە .

تەصەووف هەڵفرینو پەروازو بەرزبونەوەیە ، رووەو ، «کەمال» ئەوەندە ئەروات تائەگاتە پایەی بەرزی لەبەرکردنی خەلآتی «مەوصوف بە سیفاتی خودایی» هەرووەکو لەحەدیسی قودسی دا ئەفەرمون «كُنْتُ سَمْعَهُ الذي يَسْمَعُ بِهِ وبصرُه الذي يَبْصِرُ به ، الخ» واسە خوائەفەرمێ ، ئەوبەندەیەم کەرەفتاری وای لێ هات ، ئیترمن ئەبمە هەستی بیستنی ئەو وەهەستی بینینی ئەو هتد» ..

کلاباذی ... کەیەکێکە لەگەورەپیاوانی تەصەووف ئەفەرمێ ، پایەی فەنابون لەویستی‌جیهان «مقام الفناء عن ارادة الدنیا» لەوتاری «عبد الله بن المسعود» کەیەکێکە لەیارانی پێغمبەر «د.خ» دەرئەکەوێ. عبدالله وتویەتی من هەرگیز بەخەیاڵا نەئەهات لەناوی یارانی پەیامبەردا کەسێ هەبێت کە ... ویستی دنیای هەبێت ، تائەوکاتەی ئەو ئایەتە هاتەخوارەوە کەخوانەفەرمێت «مِنكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنيا وَمِنكُمْ مَنْ يُرِيدُ الآخرة» ... سورەی «آل عمران»جا ، کلاباذی ئەفەرمێ «عبد الله بن المسعود» لەوکاتەدا لەمەقامی «فانی عن ارادة الدنیا» دابوە ، واتە بەهیچ‌جۆرێ ویستی دنیا لەدرونیا نەبوە .

توێژەرانی کتێبی «التعرف لمذهب اهل التصوف» ئەڵێن ، صوفی‌یەکان لەکورەی خۆشەویستی خوداوەندا سوتاون ، خووخدەیان بوەتە خووخدەی ئەو،هەڵسونیشتیان بەوجۆرەیە کە خواپێ‌خۆشە ، لەسەرخوانی نیعمەتی پەروەردە بوون ، وەزبانیان بەیادی ئەوو ناوبردنی‌ئەو بردوەتەسەر ، خودایش دەرونی لەهەموئالایشێك پاك کردونەتەوە . وەدای‌شۆربون لەهەمو ناخاوێنێك وە هەڵی‌بژاردوون بۆخۆی ، پایەی بەرز کردون‌و خۆشی‌ویستون‌و رازی‌بوەلێ‌یان ، دەرگای نهێنیەکانی لێ‌کردونەتەوە ، بە بەخشندەیی‌خۆی لەهەموزانیارێکی ، چەشتن وزانین‌و بینین ، بەهرەمەندی‌کردون «واتقوا الله ويُعلِّمُكُمُ الله» سورەی «البقرة» .
صوفی‌کەسێکە هەرچەند ئاگای‌هەیە لەخۆشی بەهەشت ، لەگەڵ ئەوەشا بۆ نزیك‌بوونەوە لە خاوەنی بەهەشت‌ئەکۆشێ ، نەك بۆبەهەشت ، هەروەکو یەکێ لەگەورەپیاوانی جیهانی‌تەصەووف ئەڵێ بەموریدێکی «ئەگەر بەهەشت‌ئەوێ برۆبۆلای اِبنُ مَدْيَنْ،کەعالم بوە» ، ئەگەریش خاوەنی بەهەشت‌ئەوێ ، وەرەبۆلای‌من ، لە کتێبی «نفح الطيب»دا ئەڵێ رێگەی گەیشتن بە بەهەشت رێگەی شەریعەتە ، وەرێگەی گەیشتن بەخوا ، رێگەی تەصەووفە ، واتە رێگەی «حەقیقەت» .
رابیعەی عەدەویە : باڵندەی پەرستاوی رێگەی «مەحەبەتی» خودای ئەڵێ ، خودایا من نە لە ترسی دۆزەخ تۆئەپەرستم وە نە بۆ پاداشی بەهەشت ، بەڵکومن ، هەر لەخۆشەویستیدایە کەکورنوشی بەندەیی بۆ گەورەیی‌تۆ ئەبەم .

دوکتور «زکي مبارك» لەسەرەتای کتێبەکەیا «التصوف الاسلامي» کە لەکتێبەسەرچاوەکانە ئەڵێ : ئەمە کتێبێکە لەتەصەووفدا وەتەصەووف لەخۆبوردنە «نكران الذات» ، لەپاشان ئەڵێ ، من‌وام‌ئەزانی ، تەصەووف پەیوەندی لەگەڵ

ئیشارات ، وە ڕێڕەوو نەریت (تقالید)ەوە هەیە ، بەڵام ئیستە بۆم دەرکەوتوە کەبەستراوە بە دڵو دەروونو گیانەوە ...

ابو نصر السراج :... کەلە (٣٧٨) کۆچی دا فەوتی کردوە لەکتێبی «اللمع» دا کەیەکێکە لەسەرچاوە گەورەکانی تەصەووف ئەڵێ ، «ابراهیم بن المولد الرقی» سەبارەت بەناساندن واتە «تعریف» ی تەصەووف زیاتر لە صەدوەڵامی داوەتەوە .

هەروەها یافعی لەکتێبی «نشر المحاسن الغالیة» دا ، ئەڵێت ، سەبارەت بەناساندنی وشەی «تەصەووف» پتر لەهەزاروەڵام دراوەتەوە .

مەبەست ئەوەتە کەبۆ پەردەلادان لەسەری ئەم رازە ، وە پەی بردن بەم نهێنیە ، وەبەم جیهانە بێ پایانە ، وەئەم دەریای بێ بنوکەنارە ، زۆرباس کراوەو زۆر وتراوە .

«شیخ احمد الشرباصی» : کەیەکێکە لەنوسەرانی ئەم چەرخە وەئوستاذی ئەزهەربوە ، لە زنجیرە وتارەکانی «الثقافة الاسلامیة» دا لەمارسی «١٩٦١» دا لەبەشی «التصوف عند المستشرقین» دا ئەڵێت .

تەصەووف ڕێڕەوێکی ڕەوشی کۆمەڵایەتی و دەروونی یە ، کەبۆخۆی سەرەتاو ، ڕێڕەوو «بورهان» وبەڵگەو ، مەردانو ، قارەمانانو ، کتێبو ، سەرچاوەو ، کەڵکو ، سودو ، کانگەی ، تایبەتی خۆی هەیە .

هەروەکو لەمەوبەریش وتمان ، لەبەرئەوەی کە جیهانی تەصەووف جیهانێکە ئەگەرکەسێ بیەوێ بەتەواوی لێی تێبگات ، ئەبێ خۆی بێتە گەشتکەرو گەڕۆکی ئەوجیهانە ، وەکو هەموو جیهان و زانیارییێکی نەناسراوی تر ؛ ... بەڵام هێشتا ناسینی جیهانی تەصەووف لەزانیاری یەکانی تریش نەناسراوو داپۆشراوترە ، بۆچی؟ چونکە تەصەووف هەمدیتنەو هەمچەشتن ، هەم .. تابشی نوری هەقە بۆسەری دەروون واتە «ئیشراق» ، وەهەم مەقامو ئەحواڵە . مەقام هەروەکو پایەوپلەی ئیشی دنیای وایە ، وەکوبڵێین فیسارکەس ، مودیرە یان ، مولاحیظە ، واتە خەلاتێکی دەوامدارتری خوداوەندی یە کەلەڕێگەی خواپەرستی و ذیکرو پارێزگاری «تقوا» وە ، بۆصوفیەکان دەستئەدات ، بەڵام حاڵ ، هەرچەن ئەویش هەرشتێکە لەم بابەتە ، بەڵام بەردەوام نیە ، واتە گۆڕان لەحاڵێکەوە بۆحاڵێ زوو زوو دەستئەدات وەبگرە چەن جاریش هەرئەوحاڵە بروا توبگەڕێتەوە ، بەڵام مەقام دامەزراوە کەگۆڕایش

بۆلای سەروترەوە ئەڕوات، سامەگەر خوانەخواستە کارێکی ناپەسەندی لێ ڕوبدات، وەئەوپلەوپایەیەی لەدەست بدات.

جا مەبەست ئەوەیە، صۆفی چۆن ئەتوانێ کەسی تر تێ‌بگەیێنێت لەوجیهانەڕەنگاوڕەنگەی خۆی، لەکاتێکا ئێمە ئەگەر بمانەوێ مەزەی میوەیێك باس‌کەین بۆکەسێك کەئەومیوەیە نەخواردبێت، نازانین چۆنی بۆباس‌کەین و تێی گەیێنین، چۆن بڵێین تامی هەرمێ‌یان‌هەنجیر چۆنە، ئەگەربڵێین شیرینە، خۆ‌شەکرو هەنگوین و خورمایش شیرین، بەڵام هەریەکەش تامی‌خۆی‌هەیە، کەی ترشی هەنارو سرکەوسماق ئەبنەیەك؟ جا ئەگەرشتێ، هەم‌چەشتن و هەم‌دیتن، وەهەم‌تابشی‌نوربو، هەم‌حاڵومەقام، وەهەمویشی لەڕێگەی دەرونەوەبو، واتە«مەعنەوی»بو، دەی‌ئیتر چۆن‌ئەکرێ ئەم‌جیهانە بەکەسی‌تر بناسرێت، تاخۆی سەرنەکێشێتە ناوی ئەوجیهانە وە.

«موریدێکی شیخ محي الدين ابن العربي» «١١٦٥ – ١٢٤٠» هاتەلای شیخ، وتی، خەڵك ئازارم ئەدەن وەباوەڕ بەم ڕێرەوەمان ناکەن. شیخ فەرموی ئەگەرکەسێك داوای بەڵگەی‌کرد بۆناسینی ئەم ڕێگایە، تۆش لێی‌بپرسە، بەچی‌یا ئەزانێت کەهەنگوین شیرینە، بێ‌گومان ئەڵێ چەشتومە، بڵێ، کەواتە ئەمیش تانەی‌چەشتێ نای‌زانێ.

شتێکی‌تر هەر سەبارەت، بەگرانی ناسینی جیهانی‌تەصەووف ئەوەتە، ئەوانەی کەخۆیان مەستی شادی‌وخۆشی ئەوجیهانەن، وە سەرگەرمی چنینی‌گوڵوبەرهەمی ئەوباغ و باغچەیەن، وەمەدهۆشی بۆن‌وشنەی ئەومەڵبەندەشیرینەن، وەگومی‌ناوگۆمی لوطف‌وکەرەمی خوداوەندن، وەحەیران‌وسەرگەردانی عەزەمەتوگەورەیی و پاکی‌وڕووناکی وە بەندەنەوازی‌و میهرەبانی خوای‌گەورەن، کەی ئەیان‌پەرژێتە سەری‌ئەوەی باسی‌ئەوجیهانەو ئەوژیانەی خۆیان بۆئێمەبکەن، وە چۆنی بکەن، جگەئەوەی، کەبڵێن ئەم‌جیهانەمان خۆشە، ئەم‌میوانە نایابن، وەهەرکەس‌مەردە بابێت خۆی لەم خۆشی‌وشادی‌یە بەهرەمەندبێت و خۆی بێ‌بەش نەکات، جگەئەوە ئەتوانن چی‌بڵێنو چی‌بکەن ؟؟ .

مەبەستێکی‌گرنگی‌کەش بۆنەناسراویی جیهانی‌تەصەووف ئەوەتە، بۆچۆنیەتی ئەوخۆناسینو ڕێگاناسینە، کەزانیارانی ئەوڕێگایانە ویستویانە بەئێمەی‌بڵێن زۆرتری

بەزوانی ئیشارەو کینایە، یان بەجۆرە وتەیێك دواون، کەوەکو زوانی تایبەتی خۆیان وەهایە، کەوابو ئەکری بڵێین، هەریەکە لەوگەورەپیاوانە بەزوانی پایەوپلەو کاتوساتی خۆیان، لەگەڵ ئێمەدا دواون، کەوابو بەزوانی حاڵی خۆیان، یان، بەدەس هەڵتەکاندنوئیشارەت، یان بەزوانێك کە تارادەیێك ئێمەش لێی تێ بگەین، ئێمەیان بانگ کردوە، بۆ سەرکێشانەناوی ئەوجیهانە شیرینەیان، وەهەرکەسەی بەزوانی حاڵی خۆی، وەلەپایەی خۆیا، باسی ئەوشوێنەی بۆکردووین کەخۆی تیایەو، باسی ئەو چەشتنو دیتنەی کردوە کەبەشی خۆیەتی و، خۆی لێی بەرخوردارەو لێی بەهرەمەندە، کەوابو ئەتوانین بڵێین، ئەکرێت بەرادەی هەرچی گەورەپیاوان و زانایانی ئەم رێگایە هەیە، **«تەعریف»** وەپێ ناس، بۆتەصەووف دابنێین.

جالەگەڵ ئەوەشا ئەبێ بزانین کە هەدەفو ئامانجی هەموی ئەمانە هەریەکێکە، وەهەموی هەرباس لەخۆشی و لەگەورەیی و لەراستی وچاکی ئەم رێگایە ئەکەن، بەڵام بە **«تەعبیر»** واتە لێك دانەوەو راگەیاندنی جۆراوجۆر، ئامانج یەکێکە، هەموی بانگ کردنە بۆسەر رێگەی خواناسی وخوادۆستی، وەباسی خۆشی ومەزنی ئاکامی کارەکەیە، بەڵام هەریەکەی بەوزوانەی کەئەی زانی باسی ئەوشتەمان بۆئەکات کە دیویەتی و چەشتویەتی و لێی بەهرەمەند بوە، وەهەرکەسەی لە **«حاڵ ولەمەقامیکا»** دێتە وتارو بانگەواز، کەخۆی تیایابەرخوردارە.

جائیستە باگوێ راگرین بۆ **«تەعریف»** واتە ناساندنی تەصەووف لەزوانی برێ لەگەورەپیاوانی ئەم شارێگەوە، هەروەکو لەپێشاوتمان تائیستە هەزاران **«تەعریف»** کراوە ئێمەش وابرێ لەوتەعریفانە کەنزیکترن لەرادەو وزەی پەی پێ بردنی ئێمەوە، ئەی خەینە بەرچاوتان، وەخۆیشتان ئەتوانن لەناو ئەوکتێبە سەرچاوانەدا کەهەم لەم بەشەداو هەم لەکۆتایی کتێبەکەدا، پێش کەش تانی ئەکەین، لەباسەکە بگەن.

ئەبێ ئەوەش لەیادنەبەین هەریەکێ لەم گەورەپیاوانە دەهاجار سەبارەت بەپێ ناسی تەصەووف باسیان کردوە وە صەدها کتێبیان نوسیوە، بەڵام ئەمەی کەئەینوسین نمونەیێکی زۆربچوکە لەبەشێکی کەم لەوتاری ئەو گەورەپیاوانە.

شیخ مەعروفی کەرخی:

کەلەساڵی دوصەدی کۆچی دا فەوتی کردوە، لێیان پرسیوە تەصەووف چی یە

لەوەلاّمانەڵێت. «تەصەووف پەیڕەوی کردنە لە«حقایق» وەدوورەپەرێزی کردنە لەوشتەی کەبەدەستی خەڵکە».

ئەبوسولەیمانی دارانی:
ئەڵێت، تەصەووف بەوەئەڵێن صوفي شتی وای بەسەرادێت جگەخوانەبێت کەس سەری لێ دەرناکات، هەروەها لەگەڵ خوای خۆیا والەحاڵێکا جگەخوانەبێت کەس نای زانێت.

ئەبوتورابی نەخشەبی:
ئەڵێت، صوفی کەسێکە هیچ شتێ لێلی ناکات، وەهەموڵێلێك بەو روون ئەبێتەوە «٢٤٥» هجری فەوتی کردوە.

بشرالحافی:
ئەڵێت، صوفی بەکەسێ ئەڵێن کەدڵودەرونی پاك بوبێتەوە «١٥٠ - ٢٢٧» کۆچی ٧٦٧ - ٨٤١) میلادی

بایەزیدی بەسطامی:
«١٨٨ - ٢٦١» کۆچی، ئەڵێت صوفیەکان وەك منداڵێك وەهان کەخواخۆی پەروەردەکردنیانی گرتوەتەخۆی «وان لەپەنای خوادا».

ئەبویەعقوب ئەلسوسی:
ئەڵێت. صوفی کەسێکە هەرچی یێکی هەیە بیبەن بێزارنابێت، وەلەڕێگەی گەیشتن بەموورادیشا قەت کۆڵ نادات.

ئەبولحەسەنی نوری:
کەلەساڵی (٢٩٥) کۆچی دا دواکۆچی کردوە. ئەڵێت، صوفیەکان، خێڵێکن کەدڵیان گسك دراوە لەزیانەکانی ئادەمی زادیەتی، وەلەئافەت و نەخۆشی «نفس»، چاك بونەتەوە، وەلەدەس ئارەزوو ویستوخواستی دەرون رزگارن، وە گەیشتونەتە بەرزترین وەپێش ترین پلەی خوادۆستی، وەمادام کەدەسیان هەڵگرتوە لەهەرچی شتە جگەخوانەبێ، کەوابو ئیتر نەخاوەن شتن، نە کەسیشیان کردوەتە خاوەنی خۆیان

«نەمیچیان‌هەبوو نەمی‌کەسیش»جونەید: کەلە «٢٩٧» هجری‌وە «٩١٠» میلادی‌دا لەدنیادەرچوە، ئەڵێت، تەصەووف بەوەئەڵێن کەخودا هەرچی‌پەیوندت‌هەیە لەگەڵ «نفسی» خۆتا بی‌بڕێت، وەپەیوەندت‌بدات بەخۆیەوە، «لەگەڵ خوتا» بتمرێنێ وەلەگەڵ‌خۆیا زیندوت کاتەوە».

هەروەها ئەڵێت، تەصەووف بەوەئەڵێن کە لەگەڵ خودادابیتو هیچی‌تر، واتە «جگەخواپەیوەندت بەهیچەوە نەبێت».

هەروەها ئەڵێت، «صوفی وەکوزەوی وەهان، کە هەزارشتی‌ناپاکی بخەیتەسەر، ئەو جگە لەشتی‌پاك هیچی لی‌ناروێت، وەهیچ‌دەرنادات».

هەروەها ئەڵێت، «صوفیەکان پەیوەندیان تەنها لەگەڵی خوادایە، وەجگەلەخوایش کەس نایانناسێت». جونەید، ماموستای ماموستایانی ڕی‌ڕەوی صوفیەتی لەپێناسێکی توزی درێژترا ئەڵێت.

تەصەووف بریتی‌یە لە پاك‌کردنەوەی دەرون بەچەشنێك کەهەرگیز ناپاك نەیێتەوە «ناپاکی‌بۆنەگەڕێتەوە»، وە هەرگیز زەبونی‌ولاوازی ڕوی‌تی‌نەکاتەوە، بەچەشنێ بۆهەمیشە لەخووخدە «حەیوانی» یەکانی مرۆڤ دەس‌بەرداربێت، وەئاگری «بەشەری‌یەتی» بکوژێتەوە، وەدوربی‌بگرێت لەئارەزوی «نەفس»،وە نزیکی بکات لەئارەزوی «ڕۆحی» ، وە دڵ‌بدات بەزانیاری ڕاستەقینە (مەعنەوی) وە هەتاهەتایە جگەلەچاکە هیچ‌کردەوەیێکی نەبێت، وەئامۆژگاری چاکەی هەموکەسی‌بکات، وەپەیرەوی بکات لەڕی‌ڕەوی‌ئیسلام ڕێڕەوی پێغەمبەری‌گەورە.

حوسەینی‌حەلاج:

کەلە، «٣٠٩» کوچی / ٩٢٢ زاینی‌لە دنیا دەرچوە» ئەڵێت‌صوفی، تەك‌ڕەوە، نەکەس‌ئەتوانێ بیگرێتەخوی وەنە ئەویش کەسی‌گرتوەتەخوی.

ئەبوبەکری‌شیبلی:

(٨٦١ - ٩٤٥) زاینی، ئەڵێت، تەصەووف بریتی‌یە لەدانیشتن لەگەڵ خودادا بەبی‌خەم «واتە بی‌پێویستی هیچی‌ترا».

هەرئەو ئەڵێت، صوفی دەستی لەخەڵك‌بەرداوە «بچڕاوەلەخەڵك»، وە بەستراوە

بەخوداوە، هەروەکو خوا ئەفەرمێ بەموسی «واصطنعتك لنفسي» بەم جۆرە بچڕیویە لەهەموکەسێ، لەپاشان فەرمویەتی «لن ترانی».

ئەبولحسەنی حەصری:

ئەڵێت، صوفی کەسێکە دەستی هەڵگرت لەئافاقی جیهان، ئیتر ناگەڕێتەوە بۆلایان وە کە ڕوی کردەلای خودا ئیتر ڕوی وەرناگێڕێت، وەهیچ ڕوداوێك ناتوانێ کاری تێ کاتو حالی بگۆڕێت.

هەرئەو ئەڵێت، صوفی بەکەسێك ئەڵێن، لەم جیهانەدا دڵی بەهیچ ئاراموئۆقرەنەگرێت بەخوانەبێت، وە کەسێکە کە کاری خۆی دابێتە دەستی خوا، خوایێك کەخۆی ئەزانێت چی بۆداناوە، «لەپاشان لەپرسێت» ئایاتۆ کەپەیڕەویت نەکرد لەمەق ئەوەناگەیێت کەپەیڕەویت کردوە لەگومراهی ؟

ئەبوسەعیدی ئەبولخەیر:

«٣٥٧ – ٤٤٠» کۆچی، ئەڵێت، صوفی بەکەسێك ئەڵێن، هەرچی لەسەردایە لای بات، وەهەرچی لەدەستدایە بیدات، واتە هەرچی لەویستی خراب وەخراپەکردن لەسەریایەتی دەری کات، وە مشت قوچاونەبێت وە لەبەخشینی ساماتوسەرمایە بەهەژاران دریغ نەکات. بەکورتی «دڵئاوالو بەخشندەبێت».

بەخشندەیی لای هەموی ڕێڕەوانی ڕێگەی تەصەووف بەیەکێ لەپایەکانی ئەورێگایە دانراوە «لەکاتی خۆیا بەبارمەتی خوا باسی ئەکەین» بەکورتی مەبەستیان ئەوەتە، مرۆڤ بەردەو کۆیلەی سامان نەبێت، بەڵکو ماڵوسامانەکەی بەردەی ئەوبن.

شیخ عبد القادری گیلانی :

«٤٧٠ – ٥٦١» کۆچی، لەم بارەوە ئەفەرمون، ماڵی دنیا لەرێگەی حەڵاڵەوە بێرەدەست، بەڵام، لەناوی دڵا دای مەنێ بەڵکو لەناوی دەستتابێت.

ئەمانەهەموی بۆئەوەتە مرۆڤ تێ کۆشێت بۆئەوەی خووخدەی دورندەیی وەجانەوەری لەمێشکودەروندا دەرکات وە پێ ئاخنێت لەخدەی ئینسانی وەمەلەکوتی تائەبێتە ئینسانێکی فریشتە خوو.

لە محمد بن علي القصاب :

ماموستای جونەیدیان پرسی، تەصەووف چی یە؟... لەوەلاما وتی، بریتی یە

لەڕەوشێکی چاك لەمرۆڤێکی چاك لەکاتوزەمانێکی چاکا بەرانبەر بەچاکان ئەکرێت.
لەسەمنون یان پرسی، تەصەووف چی یە ؟ وتی تەصەووف ئەوەتە **(نەبیتە بەندەی کەس وەکەسیش نەکەیتە بەندەی خۆت)**.

عمرو بن عثمان المكي:
(٢٩٨) کۆچی فەوتی کردووەوتی، تەصەووف ئەوەتە بەندەی خودا لەهەموکاتێکا کردەوەیێك بکات، لەوکاتەدا ئەوکردەوەیە لەهەموکردەوەیێك باشترو پەسەندتربێت.

ئەبی نەصر ئەلسەرراج:
«٣٧٨» کۆچی مردوە ئەڵێت. صوفی یەکان ئەوانەن کە خوائەناسن وەلەدەستورو فەرمانەکانی شارەزان، وە ڕەفتارئەکەن بەودەستوورانەی کەخوا شارەزای کردوون لێی، هەرشوێنی ئەوشتانەئەکەون کەخوا شارەزای کردوون لێ یان، ئەوشتانە ئەنجام ئەدەن کەخوابۆی داناون، ئەوەشیان دەس کەوتوە کەبۆی گەڕاونو وێڵی بوون، وەدەسیان هەڵگرتوە لەهەرچی شتێکی تر کەبەدەست دێت.

ذوالنون میصری:
لە «٨٦٠ **میلادی، ٢٤٥ کۆچی**» فەوتی کردوە ئەڵێت. نیشانەی خواناس سی شتە، یەکەم ڕوناکی خواناسی ی ئەو نابێتەهۆی کوژاندنەوەی «**نوری وەرعی**» «**وەرع بریتی یە لەپارێزکردن لەهەموحەرامێك، تەنانەت گومان لێ کراویش**» دوهەم، هەرگیز بەزانیارێکی دەرونیی باوڕنا کات کەپێچەوانەبێت لەگەڵی «**ظاهیری شەرعا**»، سی هەم، زۆری نیعمەت وکەرەمی خوا لەگەڵیا، نابێتەهۆی شکاندنی پەرژینی خەڵك، «**واتە دەسەلآت وای لێ ناکات پێی لەبەرەی خۆی دربێژکات وەدەس دربێژکات بۆسەری خەڵك**».

سهل بن عبد الله التستری:
(٨١٦ – ٨٩٦) ز، ئەڵێ صوفی کەسێکە دەرونی «پاك بوبێتەوە لە لێڵی وئالایش وە پربوبێ لەپەندوزانین وە بەستڕابێت بەخواوەو لەخەڵك بچڕابێت، وە «**زێڕوخاك بەلایەوە یەكسان بێت**».

ذوالنون: ئەڵێت، لەنزیکی شامدا ژنێکم دی «**کەخۆی لەخواناسان بو**» لێم پرسی ئەی خۆشکە خوات لێ ڕازی بێت، لەکوێ وە دێیت ؟ وتی لەلای کەسانێکەوە «**تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا**» ئایەت لەسورەی «**سوجدە**» ئەڵێ لەپاشان

پرسیم ئەی بۆکوێ ئەڕۆیت ؟ وتی بۆلای ﴿رِجالٌ لا تُلهِيهِمْ تِجارةٌ ولا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ﴾ ئایەت لەسورەی «النور» ئەڵێ گوێم تۆ خوا باسیان بکە بۆم ژنەکە بەشەش هۆنراوەی جوان باسیان ئەکات بۆی کەئەمە سەرەتای هۆنراوەکەیەتی، ﴿قوم همومهم بالله قد علقت﴾..... هتد. جائەوەش ئاساندنێکی تری صوفی یەکانە، بەزوانی قورئان.

ئایەتی یەکەم خوا باسی خواناساێك ئەکات، کەزۆربەی کاتی خۆیان (بەتلیەت، لەشەوانا، کەکاتی حەسانەوەیە) بەیادی خوا ئەبەنەسەرو، ناتوون، وەئەفەرمێ تەنشتیان بێزارە لەپاڵ کەوتن و ڕاکشان لەسەرنوێن. ئەمە سەبارەت بەشەوو بەکاتی حەسانەوەو خەو.

ئایەتی دوهەمیش هەر خوای گەورە باسی ئەوبەندانەئەکات کە کاروکاسبی نایێتەهۆی ئەوەی کەخوا لەیادبەرن، بەڵکو لەگەڵ ئەوەشا کە کاسبی خۆیان ئەکەن، خواپەرستیش ئەکەن و یادی خوائەکەن و خوایان لەبیرناچێتەوە.

جاباسی ئەم جۆرە ذیکرو یادوپەرستشە، لەکاتی باسی ووشەی (ذیکر)دا، بەدرێژی بۆتانی ڕوون ئەکەینەوە.

یوسف بن الحسین:

ئەڵێت. لەناوی هەمو «ئومەتێك» دا برێکیان هەڵبژاردەی ئەو ئومەتەن، ئەوانە خوا هەڵیان ئەبژێرێت بۆخۆی وەلەخەڵکیان ئەشارێتەوە، وەئەگەر لەناوی ئومەتی موحەمەدا ئەوهەڵبژێرراوانە هەبن بێ گومان «صۆفیەکانن».

ئەبوسەعیدی خەرواز : کەلە «٢٦٨» کۆچی دا فەوتی کردوە ، ئەڵێ صوفی کەسێکە خوداوەند دەروونی خاوێن کردوەتەوە وەپری کردوە لەنور ، وەکەسێکە کە بەیادکردن و ناوبردنی خوا ئەگاتە ئەوپەری خۆشی و کامیابی .

جەعفەر ئەل‌خولدی : کەلە «٣٤٨» کۆچی دا لەدنیادەرچوە . ئەڵێت ، تەصەووف بەوەئەڵێن نەفس بخەیتە ژێرباری بەندەگی ، وەدەرچی لەهەمو ویستێکی بەشەری ، وەبەهەمو هەستێکەوە ڕوبکەیتەخواناسی .

شبلی : «٨٦١ - ٩٤٥»ز ، ئەڵێت ، سەرەتای تەصەووف خواناسینە و ئاکامەکەشی خوا بە تاك زانینە ، «توحید» .

بۆروونکردنەوەی ئەمباوەرە ئەڵێن گەورەیی خوابەتاکزانین لەوەدا دەرئەکەوێ کەخوا بەپێغەمبەر (د.خ) ئەفەرمێت «قل هو الله احد» ... هتد . واتە بڵێ خوا تاکە «هەریەکێکە» . مەبەست ئەوەیە کەسێ کە خوای بەتاکزانی «جگەخوا ، نەکەس ئەپەرسێ وە نەلەکەس ئەترسێ»

ئەبوبەکر ئەلکەتتانی : کەلە «٣٢٢» کۆچی دا کۆچی کردوە ، ئەڵێت : تەصەووف «ئەخلاقە» ئەوکەسەی ڕەوشی لەتۆ بەرزتربێت ڕووناکی و پاڵێوراویشی لەتۆزیاترە .

شاهی نەقشبەند «محمد بهاء الدين» (١٣١٧ - ١٣٨٩) ز (٧١٧ - ٧٩١) ئەڵێت : ئەم ڕێ ڕەوەی ئێمە سەرانسەری «ئەدەبە» .

لە ئەبامو حەممەد ئەلجەریری : یان پرسی تەصەووف چی یە ؟ وتی ، (پەیڕەوی کردنە لەهەمو ڕەوشتێکی پەسەند وەدورکەوتنەوەیە لەهەمو ڕەفتارێکی ناپەسەند)

لەکتێبی تذكرة الأولياى عطاردا : بەزوانی «ابو الحسن نوري» یەوە ئەڵێت ، تەصەووف نەرەسمە «واتە دابونەریت» وەنە زانیاری یە ، بەڵکو «ئەخلاق خودا وەندی یە» چونکە ئەگەر ڕەسم بوایە بەتێکۆشان ئەهاتەدەست ، وەئەگەر زانیاری بوایە بەخوێندن فێری ئەبوین ، بەڵام ڕازانەوەیە بەڕەفتاری خوداوەندی ، وەکەسیش ناتوانێ لەڕێگەی خوێندنو تێکۆشانەوە بیێتەخاوەنی ئەو ڕەفتارە ، مەگەر بە پەیڕەوی کردن لەڕەفتارەکە .

هەروەها نوری : ئەڵێت ، تەصەووف بریتی یە لەئازادیی وە سەخاوەت وە جوامێری وەخواپەرستنی بێ «تەکەللوف» واتە بەشەوقو مەیلو ئارەزو .

شيخ محمد امين الكردي (ئەربیلی) ، کەلە (١٩١٣)ز فەوتی کردوە لەکتێبی «تنوير القلوب» دا ئەڵێت ، شەریعەت درەختە ، تەریقەت لقوپۆپەکەیەتی وە «حەقیقەت» بەرهەمەکەی ، وە حەقیقەتیش خواناسی یە لەڕێگەی دەرونەوە کە بریتی یە لە «تەصەووف» .

ئەبوبەکری کەتتانی : جارێکی تریش ئەڵێ ، «التصوف صفاء ومشاهدة» واتە تەصەووف پاکی یەو دیتن ، بەڵێ بەڕاستی لەم دوو ووشەکورتەدا هەم (هق)

باس‌کراوه هه‌م (ئاکام) ، مه‌به‌ستو «غایه»که (موشاهه‌ده)یه واته دیتن ، یان ، «عین الیقین» ، چاوپی‌که‌وتنی نهێنیه‌کانی ، «ماوراء الطبیعة» که له‌م‌ڕێگایه‌وه‌نه‌بێ ده‌س‌نادات ، وه هۆیه‌که‌ش بۆگه‌یشتن به‌م‌ئاکامه پاکی‌ده‌رونه واته«صفاء» ڕێگه‌ی‌ته‌صه‌ووفیش ڕێگه‌ی خاوێن‌کردنه‌وه‌ی ده‌رونه که‌واته «التصوف صفاء ومشاهده» خاوێنی‌یه‌و دیتن .

ئه‌م‌ڕێگه‌یه‌ش هه‌رچه‌ن له‌ئاینده‌دا به‌درێژی باسی‌لیٚ‌وه ئه‌که‌ین به‌لاٚم به‌کورتی ، له «ته‌وبه»وه ده‌س‌پی‌ئه‌کات واته ده‌س‌هه‌ڵگرتن له‌هه‌موکارێکی‌زشت «الاخلاق المذمومه» له‌پاشان «مجاهده» واته‌تێکۆشین ، بۆ ڕازاندنه‌وه‌ی‌ده‌رون ، به‌هه‌مو ڕه‌وشتێکی‌په‌سه‌ند «الاخلاق الحمیدة» ، له‌پاشان په‌یوه‌ندی‌دڵ‌برین ، له‌هه‌رچی‌شتی هه‌ڵ‌خه‌ڵه‌تێنه‌ره ، وه‌کو ده‌سه‌لاٚت‌و سامان ، «بێ‌گومان‌په‌یوه‌ندی‌ده‌رونی ، نه‌ك ته‌رکی دنیاو ته‌رکی کاسبی ، وه‌بونه‌بار به‌سه‌ری‌خه‌ڵکه‌وه» وه‌ڕووتانه‌ئاستانه‌ی خاوه‌ن‌و دروس‌که‌ری ئه‌م‌جیهانه‌یه ، که«ذاتی» اللّه‌یه ، خوایش بڕیاری‌داوه هه‌رکه‌سێ که‌وابو ، ئه‌یخاته‌سه‌ری ڕێگاو ، ئه‌بێته ڕێ‌پێشان‌ده‌ری ، وه نوری‌خۆی ئه‌خاته‌دڵیه‌وه «والَّذِینَ جَاهَدُوا فِینَا لَنَهْدِیَنَّهُمْ سُبُلَنَا» سوره‌ی «عنکبوت» «وهو یتولّی الصَّالحین» .

ئیمامی غه‌ززالی : له‌ساڵی «١٠٥٩ – ١١١٤»ز (٤٥٠ – ٥٠٥) کوچی‌داژیاوه ، که‌یه‌کێکه له‌پیاوه هه‌ره‌گه‌وره‌کانی ڕێگه‌ی خواناسی وه‌یه‌کێکه له‌دانشمه‌نده هه‌ره‌گه‌وره‌کانی ئیسلام وه‌خاوه‌نی دوصه‌د تاچوارصه «تالیف» بووه ، ئه‌م‌گه‌وره‌پیاوه به‌شێوه‌یێکی عیلمی‌وزانیارانه ، ڕێ‌ڕه‌وی ته‌صه‌ووفی ڕوون‌کردوه‌ته‌وه ، وه به‌باشی سه‌لماندویه‌تی چۆن (شه‌ریعه‌ت‌و طه‌ریقه‌ت) هه‌ردو یه‌ك‌ڕێگان وه‌ئامانجو ئاکامو به‌رهه‌میان هه‌ریه‌که . وه‌ڕوونی‌کردوه‌ته‌وه که ڕێگه‌ی‌شه‌ریعه‌ت ڕێگه‌ی «ظاهری» ئیسلامه وه ڕێگه‌ی ته‌صه‌ووف ڕێگه‌ی ده‌رونی و نهێنی‌یه‌تی ، ئه‌م‌که‌ڵه‌مێرده لای‌وابه ته‌صه‌ووف جگه بۆمه‌ردی مه‌یدانی خۆی‌نه‌بێت بۆکه‌س ناناسرێت ، وه هه‌رکه‌س بیه‌وێ له‌ڕێگه‌ی خوێندن‌و باس‌کردن و بشکێنیه‌وه ، شتێکی‌لیٚ‌تیٚ‌بگات سه‌ری‌خۆی‌ئێشێنیٚ ، به‌ڵکو هه‌رکه‌س بیه‌وێ لیٚ‌ی تیٚ‌بگات ، زۆربه‌باشی ئه‌توانیٚ وه‌کوپیاو ، چاکی لیٚ‌بکات‌به‌لاداو ، بێته‌مه‌یدانه‌وه تاوه‌کو زۆرباش دڵی‌ئاوێخوانه‌وه‌و لیٚ‌ی‌تێبگات ، جا ، که تێی‌گه‌یشت ، ئیتر ئه‌وڕێگایه به‌رنادات وئه‌ویش ئه‌بێته

بولبولێکی ئەوباغچەیەو هەنگێکی ئەوگوڵەشیرینانەو ، پەروانەیێکی باڵ سوتاوی ئەورووناکی یە .

غەززالی ئەڵێت ، زانیاری دەروونی زانیارییێك نیە هەرگیز فێربکرێت ، چونکە قەت کەس ناتوانێ وشە پەیدابکات بۆ ئەو حاڵ و مەقام و دیتن و بیستن و چەشتنانە ، کەوابو ئەگەرباس کرا ، سەر لە وێژەریش و بیستیاریش ئەشێوێت .

غەززالی ئەفەرمێ ، ئەمزانینە کەس ناتوانێ بیزانێت خاوەنی خۆی نەبێت ، وەلایشی وایە ئەوکەسەی لەوتێیانە سەردەربێرێت ، نابێ باسیان بکات بۆکەسانێك کە سەریان نیە لەناوی ئەوکارەدا ، وەشتیان لێ حاڵی نەبوە .

وامن لێرەدا بەشێکی بچوك لەبیروڕای ئەمەمەردەگەورەیە بۆئەوەی کە تامومەزەجوانەکەی خۆی لەدەس نەدات هەربەعەرەبیەکەی ئەینوسمەوە .

غەززالی لەکتێبی «إِحْيَاءُ علومِ الدِّين» دا سەبارەت بەڕێڕەوی تەصەووف ئەفەرمێ .

«الطريق تقديم المجاهدة ومحو الصفات المذمومة وقطع العلائق كلها ، والاقبال بكنه الهمة على الله تعالى ، ومهما حصل ذلك «اي متى حصل ذلك» الكاتب . كان الله المتولى لقلب عبده والمتكفل له بتنويره بانوار العلم واذا تولى الله امر القلب فاضت عليه الرحمة ، واشرق النور في القلب ، وانشرح الصدر وانكشف له سر الملكوت ، وانقشع عن وجه القلب حجاب الغرة بلطف الرحمة ، وتلألأت فيه حقائق الامور الالهية» .

ئەبێ ئەوەش بزانین ئەمزانینەی کەغەززالی دەس نیشانی ئەکات ، وەئەڵێ پەردە لەسەری دڵی پیاوچاکان ، **«وەلی»** لائەچێت ، لەگەڵی زانینی پەیامبەران دا لێك جیان ، زانینی پەیامبەران **«وەحیە»** ، وەهی پیاوچاکان ئیلهامە ، وە چەنوچۆنی کەشف و کەرامات و وەحی وە ئیلهام وەئەوجۆرە شتانەش ، لەداهاتودا بەپێی تواناییخۆم باس ئەکەم ، هەروەها خۆیشتان ئەتوانن لەکتێبەکانی ئیمامی غەززالی دا وەکو **«المنقذ من الضلال** ، وە **احياء علوم الدين»** هەروەها کتێبی **«الرسالة القشيرية»**ی عبد الكريم بن هوازن وە **«التعرف لمذهب اهل التصوف»** ی ابو بكر محمد الكلاباذي وە **«قوت القلوب»**ی ابي طالب المكي «٣٨٦» هجری وە **«اللمع»** ی ابي نصر السراج «٣٧٨» هجري وە **«مەکتوباتی ئیمامی رەبانی»** وە **«تذكرة الاولياء»**ی عەتتار وە دەها کتێبی لەمێژینو کۆندا ، یان کتێبی **«المواهب السرمدية** ، وە **تنوير القلوب»**ی **«شيخ محمد امين اربيلي»** وە **«التصوف الاسلامي»** زەکی موبارەك کەتازەترن وەهی تریش

بخوێننەوە بەڵام چونکە کتێبەنوێکانیش هەر دەستیشان ئەکەن بۆ ئەوسەرچاوەکۆنانە وەنوسەرەکانیشیان خۆیان لەوزانیاری‌یە بێ بەشن ، کەواتە بەکەڵك‌تر وایە ، هەرسەیری کتێبە سەرچاوەکۆنەکان بکەن .

جا ئەمەنە چۆنیەتی ڕێگای صوفیەتی ، وەهەروەکو وتمان ، هەموی ئەم‌ڕێ‌ڕەوانە ، وەئەم‌باوەڕانەی کە خرانەبەرچاوتان ، بریتین لە پەیرەوی‌کردن لەڕێ‌ڕەوی «قورئان» ، بەڵام ، پەیرەوی کردنێکە بە دڵوبەگیان نەك‌تەنها بەلەشو بەزمان ، وەهەمویش هەر بەك‌شت ئەگرێتەوە ، ئەویش «گەیشتنە بەپلەی خواناسی وەبەدەست‌هێنانی ڕەزامەندی‌هەق» .

بۆ چاوکرانەوەیێکی زیاتر، سەبارەت بەڕێڕەوی تەسەووف، بەپێویستی ئەزانم بەکورتی شێرەی نوسراوەیێکی هەڵوی بەرزەفڕی ئاسمانی دانشوییش، ئیمام موحەممەدی غەززالی‌تان بخەمە پێش‌چاو، کتێبەکەش بریتی‌یە لەکتێبی «المنقذ من الضلال» .

غەززالی لەم کتێبەیا هەم سەرگوزەشتی ژیانی‌خۆی بەکورتی باس‌کردوە، وەهەم باسمان بۆئەکات کە چۆن کەڵکەڵەی ڕێگەی سۆفیەتی کەوتوەتە سەری وەچۆن بەئامانجو ئاکام، وە ئارەزوی دڵی خۆی گەیشتوە، غەززالی لەئەمەنی‌خۆیا دوکاری گرنگی ئەنجام داوە ئەکە، ئەگەر بە ڕێبەرو پێشەنگی ئەم دوو ڕێگایەی ئەزانین، بێ‌گومان یەکێکە لەهەرە پیاوەبەرزەکانی ئەم دوو ڕێگایە .

یەکەم :

نوسینی سەرگوزەشت‌و چۆنیەتی خۆی، وە پیشان‌دانی بیروباوەڕی دەرونی، وەچەنوچۆنی ڕێڕەوی ژیانی، تائەگاتە ئاکام .

دوهەم :

رون‌کردنەوەی ئەوەی کەشەریعەت وەتەسەووف لێك جیانین، وەتەسەووف بریتی‌یە لەرۆحو لەحەقیقەتی شەریعەت، ئەمەش، هەم‌لەم‌کتێبەدا، وەهەم لەکتێبەکانی تریدا، بەتایبەت «احیاء علوم اللین» دەری بریوە .

لەبارەی روون‌کردنەوەی لێك‌جیانەبونی شەریعەت وە تەسەووف، چەن گەورەپیاوێکی تری ڕێگەی تەسەووف، وەکو «عبد الکریم قشیری» «٣٧٦ — ٤٦٥»

كۆچی خاوەنی كتێبی «الرسالة القشيرية في علم التصوف»، كە لەچاپدەری كتێبەكە، ئەڵێ «لاعلام العالم ، الجامع بين الشريعة والحقيقة ...»، وە هەروەها «جونەیدی بەغدادی» كەلەساڵی «٢٩٧»كۆچی «٩١٠» زاینیدا فەوتی كردوە.

وە «ابو نصر السراج» خاوەنی كتێبی «اللمع» كەلەساڵی «٣٧٨» كۆچیدا لەدنیادەرچوە، كەدوكتۆر عبد الحليم وە طه عبد الباقي ، لەچاپدەرانی ئەم كتێبە، سەبارەت بەم كتێبە ئەڵێن «اكبر موسوعة صوفية عرفها التاريخ» یە، ئەم چەن كەڵەمێردەو چەن گەورە پیاوێكی تری ئەم رێبازەوەن كە بە نوسینی كتێبە بەنرخەكانیان رونیان كردوەتەوە چۆن «شەریعەت» و«تەصەوف» ی ئیسلامی هەریەكێكن وە جوێ نین لەیەك.

غەززالی وە هەروەها ئەم گەورە پیاوانەی تریش كە دەسیان بۆكێشان بەباشی رونیان كردوەتەوە كە شەریعەت ئەگەر بە «باشی وەبەجێ» دابنرێت گیانی ئەوشەریعەتە، كە حەقیقەتی ئیسلامە، بریتیە لە «تەصەوف» وەهەركەسیش وای ئەزانێ پێی لێ وڕ بوە وەلەرێ لای داوە.

ئیمام «ابو حامد محمد بن محمد» ی غەززالی، «٤٥٠ – ٥٠٥» كۆچی، بەشێكی گرنگ لەتەمەنی ، سەرۆكی مەدرەسەی نیظامی بەغداد بوە، واتە، سەرۆكی گەورەترین ئاموزگای زانست لەجیهانی ناسراوی ئەودەمەدا، وە بەدەرس وتنەوەو دانانی پتر لە دوصەد كتێب خزمەتی زۆری بەئیسلام كردوە، وەئەگەر بمانەوێ سەبارەت بەگەورەیی ئەم پیاوە باس كەین، خۆی پێویستی بەنوسینی كتێبێكە، بەڵام ئێمە لێرەدا مەبەستمان تەنها ئەوكتێبە چكۆلەیە كە هەم سەرگوزەشتی ژیانی خۆی تیانوسیوە، وەهەم چۆنیەتی گرتەبەری رێگەی تەصەوف، وەهەم باوەڕ دەربڕینەكەی سەبارەت بەم رێبازەوە، جائەوەتا ئێوەو ئەوەش چەكیدەیێك لەكتێبی «المنقذ»

غەززالی لەسەرەتای كتێبەكەدا لەوەڵامی پرسیاركەرێكدا كە سەبارەت بە «زانیاری» بەچەشنێكی گشتیە پرسیاری لێ كردوە ئەڵێ: من لەناوی گێجاوەی دەستەكانو رێرەوو رێبازو بوارەكانی زانیاریدا، ئازاری زۆرم كێشاوە بۆئەوەی بتوانم رێگایێكی راست بدۆزمەوە، وەبتوانم خۆم لە نشێوێو لێتەو زەلكاوی شوێن كەوتنی «تقليد» دەربێنم، وەبگەمە ئەوپۆپكەو بەرزایی «دیتو چاوپێكەوتن».

درێژه ئەدا بەپاسو ئەڵێ: هێشان تەمەنم نەگەیشتبوە بیست سالأن هەتائیستە كە وام لەپەنجا ساڵ دا، هەوڵم داوە بۆتێ گەیشتن، وە داومە لەگێجاوی دەریای بێ بنی زانین، وەئەم تێكۆشانەشم تێكۆشانی ترسەزاورانەو دڵەڕاوكێ یانە نەبوە، بەڵكو تێكۆشانی نەترسانەبو، بەجۆرێك كەروم ئەنایە هەرتاریكاییێك پەلاماری هەموگێروگرفتێكیم ئەداو خۆم ئەخستە هەمو دەردی سەری یێكەوە، وە لەیەكە یەكەی باوەڕەكان «مەذهەب»ەكان ئەكۆڵیمەوە، وەئەمەویست نهێنی هەمویانم بۆدەركەوێ، بۆئەوەی بەباشی تێ بگەم وە بزانم كامیان ڕێگایان ڕاستەو كامی چەوتە، تاوەكو خۆم لەڕێگا ڕاستەكەوە بڕۆم.

«باطنی»یێك نەبو سەرم دەر نەهاوردبێ لەباطنی، وە «ظاهیری»یێك نەبو تێ نەگەم لەبەرهەمی ئەم ظاهیری یەتەی ، فەلسەفییێك نەبو نەكۆڵمەوە لەفەلسەفەی، «متكلم»یك نەبو نەكۆشم بۆئەوەی سەردەربێنم لەباس كردنو لە«موجادەلە»ی، صوفیێك نەبو بەوردی هەوڵ نەدەم بۆ تێ گەیشتن لەسەرچاوەی «صفا»ی«ابتدعیك» نەبو كونوقوژبنی تاكامی پەرستشەكەی نەبشكێنم، زەندیقێكی پەك كەوتوم نەدی تێ نەكۆشم بۆئەوەی لەوەبگەم چی واتەوەندە ڕوی داوەتێ، وە ئەو زاورەی داوەبەو، كە لە خوانەترسێتو باكی نەبێتو بۆخۆی بێ خەم پاڵی لێ بداتەوە، «باطنی و ظاهیری و هەموی ئەوانەی كەوتران هەریەكەی لەسەردەمانێكا مەدرەسەو ڕێگاو تولەرێك بون كەلەناوی ئیسلاما هاتونەدی وە دەوریان بوە» «نوسەر».

غەززالی لەپاشان ئەڵێ، من ئەم كارانەم بۆیە هەرلەمناڵی یەوە ئەكرد چونكە تێ ئەكۆشام
بۆ بەدست هێنانی ڕاستەقینەو كاكڵەی مەبەست، ئەمەش بەدەستی خۆم نەبو، خودا وای دروست كردبوم وە منیش كاری بشكێنو لێ كۆڵینەوەم ئەوەندە درێژه دابێ تاگەیشتمە ڕاستەقینەو، لەزەلكاوو لیتاوی «تەقلید» دەرچوم.

ئەڵێ: من لەدڵی خۆما ئەموت من ئەمەوێ لە كاكڵەی زانیاری بگەم وە بی دۆزمەوە، لێرەدابو بۆم دەركەوت زانیاری باوەڕپێ كراو، «یەقین» بەشتێك ئەڵێن كەمرۆڤ بەچاوی خۆی بی بینێتو هەستی پێ بكات، جا كەزانین گەیشتە ئەم پلەیە ئیتر هیچ گومانی تیانامێنێتو دڵ توقره ئەگرێتو ئۆخەی ئەكات، «بەومەرجەی، ئەوكارە هەڵەی تیانەبێت» هەڵە، وەكوئەوەی كەسێ بێت لەبەرچاوتەوە بەرد بكات بە زێڕ، یان گاڵۆكێ بۆبكات بەمار، ئەمەیان بەچاو دیوتە ئەبێ باوەڕیشت پێی هەبێت،

بەڵام نابێ ئەگەر ئەوکەسە وتی، سێ زۆرترە لەحەوت، من بڵێم چونکە ئەم کەسە بەردی کردوە بەزێڕ وە گاڵۆکی کردوە بەمار، ئەبێ باوەڕیشی پێبکەم کە سێ زۆرترە لەحەوت...

نا.. لێرەدا نابێ هەڵەبکەین، بەڵکو هەر ئەبێ سەرمان سوڕبمێنێ لەوەی چۆن ئەوبەردەی کرد بەزێڕو گاڵۆکی کرد بەمار، وەهیچی تر.

بەڵام ئەوزانینەی کەخۆم بەدەستی بێنم، وەفێری بم وەبیزانم، ئیتر لەوەدا گومانم نیە، چونکە زانینەکە هی خۆمەو خۆم بەدەستم هێناوە.

بۆم دەرکەوت هەرزانینێك نەگاتە ئەمپایەیە لەباوەڕ، ئەوە زانینی باوەڕپێنەکراوە، وە «یەقین نیە»، جامن بۆگەیشتن بەوزانینەو بەو باوەڕە، بەرلەهەموکەسێ، خۆم پشکنی، سەیرمکرد من خۆم جگە لەوزانیاریی هەستپێکراوو ئاشکرا، ئیتر لەوزانینە «یەقینی» یە بێبەهرەم...

لەپاشان بەشێوەیێکی فەیلەسوفانە باسی چۆنیەتی تاقیکردنەوەی کلوامەیی «حەواس» «هەستپێکەرەکان» ئەکات کەچۆن یەکەیەکە لەگۆڕەپانی ئەم زانینەدا کزۆلو ناتەوانن وەهیچیان لەدەستنایێت، لەپاشان درێژە ئەدا بەباسو ئەڵێ، تاگەیشتمە ئەوەی وتم ئەوەتا پێغەمبەری گەورە درودی خوای لەسەر ئەفەرمێ، «ئەم خەڵکە ئێستە وەکونوستو وەهان، کاتێ کە مردن حاڵیوماکە بێداردەبنەوە» بۆم روونبویەوە واخیارە ناکرێ هەمو ئومێدێکی خۆمان بۆزانین وە تێگەیشتن بخەینە سەر توانانی «حواس».

من هەر بەمچەشنە لەخولیای گەیشتن بە «یەقین» دابوم وە لەناوی دەرونا ئەنێك بەزوان، هەمیشە لە وتوویژەو پرسیارو وەلامدابوم، تا لەکوتوپڕێکدا خوای گەورە چارەی بوناردم وە لەو نەخۆشیو ناسازییە ڕزگاربوم، وەبۆم دەرکەوت کە ئاوەزی مرۆڤ جێگای باوەڕەو، هەرئاوەزە کە ئەبێتە ڕێنیشاندەری مرۆڤ بۆخستەکاری توانایی دەرونی بۆگەیشتن بەهەوارگەی باوەڕی تەواو.

ئەمەش خۆبەدەستی خۆم نەبو بەڵکو بەنورێك بو کە خوا بەکەرەمی خۆی خستیە دورونەوە. غەززالی لەمبارەوە ئەڵێ، سەبارەت بە «شرح الصدر» لەپەیامبەری گەورەیان پرسی، فەرموی «نورێکە خوا ئەیخاتە دەرونەوە»، لەپاشان ئەڵێ مەبەستم لەمپێشەکی یە ئەوەیە، مرۆڤ ئەبێ تێکۆشێت تائەگاتە هەوارگەی ئاوات.

ئەڵێ پاش ئەوەی خوا رزگاری کردم وەئەو روناکی یەی خستە دەرونمەوە، لێکم دایەوە، وە تێکۆشەرانی ڕێگەی زانیارم داتا بەچوار گرۆ.

یەکەم : زانایانی «کەلام» ئەمانە خۆیان ئەڵێن خاوەنی بیروڕان وەخاوەن «تەزەر»ن.

دووەەم : «باطنی»یەکان ئەوانیش باوەڕیان لەسەر ئەوەیە کە ڕێڕەوی «تعلیم» واتەفێربون دروستە، وەسەرچاوەی زانیاری بەلای ئەوانەوە، «ئیمامی مەعصوم»ە کەئەبێ لەوەوە بەهرە وەرگرێت.

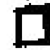
سێ‌هەم : «فەلسەفی»یەکان، کەلایانوایە ڕێڕەوی «مەنطیقو بورهان»یان گرتوتەبەر.

چوارەم: سۆفی‌یەکان ئەمانیش خۆیان بە نزیکانی خواو خاوەنی (موشاهەدە) واتە: (شت‌بینین بە دیدەی دەرون) وە (موکاشەفە) واتە: (پەردە لەسەر دیدەی دەرون لابراو) ئەزانن.

لەدڵی‌خۆما وتم ڕێگەی زانیاری لەمانە بەدەر نیە، کەواتە ئەبێ یەکەیەکە ئەم‌ڕێگایانە تاقی‌کەمەوە تابزانم چیم دەس ئەکەوێت.

لەزانیاری «کەلام»ەوە دەستم‌پێ‌کرد، پاش بشکنینی ئەم زانیاریە وە لێکۆڵینەوەیێکی ورد لەگۆشەو کەنارەکانی وەخوێندنەوەی هەموکتێبەکان، تەنانەت دانانی چەن‌کتێب لەم زانیاری‌یەدا، بۆم دەرکەوت زانیارێکە ئەتوانێ بگات بەئامانجی خۆی، بەڵام ناتوانێ من بگەیێنێتە ئامانج و ئاوات، چونکە ئەم‌زانیاری‌یە بۆپاراستنی ڕێڕەوی ئەهلی «سونەت» دانراوە لەدەستی بیروڕای «بیدعەت» واتە پاراستنی دانەویلەی «دین» لەخەوش وخاڵی خەیاڵی پوچ، وە دانەی زیان‌باری تاڵ.

غەززالی پاش لێکۆڵینەوەوباسێکی‌زۆر، ئەڵێ من ناڵێم ئەم زانیاری‌یە بەدەردی کەسی‌تری نەخواردوە بەڵکو ئەڵێم ئەو «یەقینەی» من ئەمەویست نەم‌توانی لەڕێگەی زانیاری «کەلام»ەوە بەدەستی‌بێرم.

بۆزانینی ئەم زانیاریەش قۆڵم لیٚهەڵماڵی وە هەرچەن کاتم گیرابو بە دەرس وتنەوەی سیٚصەد دەرس خوێنەوە، لەگەڵ ئەوەشا لە هەردەمیٚکا کاتیٚکم دەست کەوتایە، بیٚئەوەی پیٚویستم بەماموستا هەبیٚت کتیٚبی فەلسەفەم موتاڵە ئەکرد وە خوا بۆی کردم بتوانم بە هەموجۆری لەم زانیاری یە بگەم، سەرنجم دا لەگەڵ ئەوەشا ڕیٚرەوی فەلسەفە زۆرن وە تولەڕیٚی زۆریشی لیٚ ئەبنەوە، بەڵام ئەبنە سیٚ دەستەی سەرەکی، «دەهری یەکان»، «سورشتی یەکان»، «ئیلاهی یەکان»، دەهری یەکان لایان وایە جیهان هەروا کەئیستە هەیە هەربوەو هەرئەبیٚ وەگیان لەبەرانیش هەروابورن «گیان لەبەر لەتۆو، تۆو لەگیان لەبەر»، کە ئەمانە لە ڕوانگەی ئاینەوە، «زەندیق» ن، «ئەگەری بڵیٚین زەندیق ئەمیٚنە، خوا نەناس، ملحد «توسەر».

سورشتی یەکان، ئەوانەن کە سەبارەت بەهەمو جۆرە گیان لەبەریٚك ئەکۆڵنەوە چ «مرۆڤ» چ «ڕووەك» «حەیوان و نەبات» ئەمانە ئەوەندە گیان لەبەر هەڵئەدزنو لەچۆنیەتی ژیانیان ئەکۆڵنەوە، بۆیان دەرئەکەویٚت کە دامەزراندنی ئەم ژیانە ڕیٚکوپیٚکە بیٚدامەزریٚنەرو موهەندیس نابیٚت وەئەمە ئەبیٚتە هۆی باوەڕیان بەدروس کەرو هەڵسوڕیٚنەری جیهان و گیان داران، بەڵام ئەمانە بەهۆی زۆر چونە بنجوبناوانی مەبەستەوە، باوەڕیان دیٚتە سەرئەوەی زیندوبونەوەی مردوی دارزیوو پتورکاو لەگەڵی ئاوەزی ئەواندا ناگونجیٚ وەناڕواتە میٚشکیانەوە لەش کەپتورکاو گیانی لیٚدەرچو تازە جاریٚکی تر گیانی بچیٚتەوەبەر، جائەمانەش هەرچەن باوەڕیان بە دروس کەریٚك «خالیق» هەیە، بەڵام باوەڕیان بە «دوارۆژ» وەزیندوبونەوە نیە، لەبەرئەوە کە نەبەتەمای پاداشن وە نە لەسزای دوارۆژ ئەترسن، جڵەوی نەفسی بۆشل ئەکەنو چۆنیان پیٚخۆشە وا ئەژین، کەواتە ئەوانیش لای ئیٚمە هەر بە «زەندیق» دائەنریٚن، چونکە موسوڵمان بەکەسیٚ ئەوتریٚ، باوەڕی بەخواو بەدوارۆژ وە زیندوبونەوەی پاشی مەرگ هەبیٚت.

ئیلاهی یەکان، ئەمانەش لەفەیلەسوفەکانی دواترن وەکو «سوقرات» کە ماموٚستای «ئیفلاتون» وە ئەویش ماموٚستای ئەرەستۆیە، ئەرەستۆش ئەوکەسەیە کە «مەنطیق»

داناو زانیاریەکانی خستە قالبێکی زانیارانەوە لەپاشان بەرپەرچی باوەڕەکانی ئیفلاتون‌و ئەرەستۆیشی دایەوە .

غەززالی لەپاشان لەبارەی ئەو زانیاری‌یانەوە کە فەلسەفە ئەیان‌گرێتەوە باس ئەکات‌و دەستەبەندی‌یان ئەکات ، وە ئەڵێ **«شەش»** بەشن . **«ریاضیات، منطق، طبیعي، إلاهي، سیاسی، ئەخلاق.»** وە چەتو چۆنو کەڵکو زیانی ، **«ماددی‌ومەعنەوی»** هەرکامیان بەجیا باس‌ئەکات ، **«لەپاشان پیشانی ئەدات کە ئەم زانیاری‌یانەش ، نەك تەنها ناتوانن مرۆڤ بگەیێننە هەوارگەی ئاوات‌و «یەقین»، بەڵکو بری‌جار ئەبنە هۆی کزکردن‌و لاوازکردنی باوەڕیش»** ، سەبارەت‌بە ری‌ڕەوی **«تەعلیم»** ، وە دڵەخورپی‌کانی ئەم‌ڕێگایەش ، ئەڵێ ، پاش‌ئەوەی لەلێکۆڵینەوەی فەلسەفەدا بۆم‌دەرکەوت کە ئاوەزی مرۆڤ توانای ئەوەی نیە لەهەرچی زانینە سەر دەرکات‌و هەمو شارراوەو نەناسراوێك بناسێت کەوتمە لێکۆڵینەوەو بشکنین، کتێبەکانی **«تەعلیمی»**‌یەکان ، کە لایان‌وایە لەرێگەی **«ئیمامی مەعصومە»**وە ئەکرێ سەر لەهەمو نەناسراوو نەزانراوێك دەرکەیت ، غەززالی ، بەدوورودرێژی لەرێرەوو بیروباوەڕەکانی ئەمانیش ئەکۆڵێتەوە ، وەبەڵگەی بەکارو بەکەڵك بۆ بەپەرچ دانەوەیان دێرێت ، وەرونی ئەکاتەوە کەبناغەی باوەری ئەمانە ، لەهەمویان شل‌تروو لاوازترە ، لەپاشان ئەڵێ لەزانینی ئەمانەش شتێکم دەس‌نەکەوت ، کە دەردێ دەرمان کات ، لەهەموی سەیرتر ئەوەیە ئەگەر بڵێیت ، دەی ئەو ئیمامە مەعصومەتان کامەتا تا زانینەکەی لی‌وەرگرین ، دۆش‌دائەمێنن وە وەڵامیان‌نیە ؛ چونکە **«غائبە»** .

لەپاشان ئەڵێ ، سەرم لەوکەسانە سوڕ ئەمێنێ باوەری بێتە سەرئەوەی کەئەبێ لای ماموستایێکی تایبەت فێری زانیاری بیت ؛ کەچی ماموستاکەش دیارنەبێتو غائب بێت ، باسەکە زۆربەردەوامە وەبەڵگەی زۆری پیشان‌داوە کەلەم کورتەباسەدا بۆمان ناگەرێتەوە .

۵

ڕێگەی صۆفیەکان :

غەززالی ئەڵێ: کاتێ لە لێکۆڵینەوەی زانیاریەکانی تر بومەوە، کەوتمە لێکۆڵینەوەی ڕێڕەوی «تەصەووف» وە بۆم دەرکەوت ئەمڕێگایە دوبەشە: هەم زانیاریە وە هەم کردەوە، ئەوەی کەکردەوەیە بریتی‌یە لە بڕینی ڕێگەی «وەرزاندنی نەفس» وەپاك کردنەوەی لە هەمو ڕەوشێکی ناپەسەند، وەهەمو «صیفەتێکی»: «خدەیێکی» نارەواو ناپاك، تاوەکو دەرون «دڵ» بگاتە رادەیێك کەجگە لەخودا هیچی‌تری تیانەبێت: وە برازێنێتەوە بە «ذیکری الله». یادی خوا.

جا کەزانیم ڕێگەی کردەوەکە ئەوەندە سەختە لەپێشا دەستم دایە ڕێگای زانینەکەی، کە لامزۆر ئاسانتربو، بەم جۆرە دەستمکردە خوێندنەوەی کتێبەکانیان وەکو «قوت القلوب» ی «أبي طالب المكي» وە کتێبەکانی «حارث المحاسبي» وەنوسراوە بەکەڵکەکانی «جنید» وە «شبلي» وە «أبي يزيد البسطامي» خوایان لێ ڕازی بێت، بەمچەشنە لەهەرچی زانیاری خوێندنەوەی ئەم دەستەبێت تێ‌گەیشتم، وەئەوەی کەبکرێت لەڕێگەی خوێندنەوەوە بەدەستبێت بەدەستمهێنا، پاش‌ئەوە، بۆم دەرکەوت ئەوەی کەزانیاری ڕاستەقینەی ئەمانەبێت، ناکرێ لەڕێگەی خوێندن‌و دەرسەوە دەس‌کەوێت، بەڵکو بریتی‌یە لە «چەشتن» وە «حاڵ» وەگۆڕانی «صفات» جا غەززالی بۆ نمونەی ئەم بەراوردەی خۆی ئەڵێت، بێ‌گومان ماوەزۆرە لەنێوانی ئەوەیدا کەبزانین تەندروستی چۆنەو بەچی‌ئەڵێن: لەگەڵ‌ئەوەدا کەخۆمان تەندروست‌بین، یان، تێری بەچی ئەڵێن، لەگەڵ‌ئەوەدا کە خۆمان تێربین، یان ئەوەی، لەڕێگەی زانیاری پزشکی‌یەوە بزانین ڕادەی گەیشتنە پلەی سەرخۆشی لەڕوانگەی زانینەوە کامەتا، وەسەرخۆش بەکێ ئەڵێن؛ لەگەڵ ئەوەدا کە بەکێ‌خۆی سەرخۆش‌بێت چونکە «سەرخۆش خۆی لەبارەی زانیاری سەرخۆش بونەوە، نەی‌خوێندوەو هیچ نازانێت‌و کەچی سەرخۆشیشە، بەڵام ئەوزانیارەی کەسەرخۆش‌نیە، ئەزانێ پلەی سەرخۆش‌بون کامەتاو، کەچی چۆنیەتەکەی نازانێ: «مەگەر خۆیشی سەرخۆش بێت».

یان پزشکێکی نەخۆش کەزۆر باش ئەزانی تەندروستی بەچی ئەڵێن وەتەندروست کێ‌یە، کەچی خۆیشی نەخۆشە، هەربەم‌چەشنە ماوەزۆرە لەنێوانی ئەوەی‌دا کە ناوەرۆك‌و مەرج‌و هۆکانی «زهد» بزانیت، لەگەڵ ئەوەیدا کە خۆت «زاهد» بیت، وەڕووت وەرگێرابێ لەسامانو پایەو پلەی دنیایی.

بەم‌چەشنە بۆم‌دەرکەوت صۆفی‌یەکان دارای «حال»ن نەك خاوەنی‌گوفتار، یان بڵێین صوفیەتی حاڵ‌وکردارە نەك‌وتەوگوفتار، منیش ئەوەی کەهی خوێندنەوەو زانین‌بو لێ‌بوبومەوە وەمابویەوە سەری بەدەست‌هێنانی ئەوەی کەلەرێگەی خوێندن‌و خوێندنەوەوە بەدەست نایێت بەڵکوبەسلوك «ری‌گرتنەبەر» وەچەشتن، ذەوق، ئەبێ دەس‌کەوێت، وەبۆم روون بویویەوە کە خۆشبەختی دواڕۆژ، مەگەر بە «تقوا»، وە جڵەوگرتنی «نفس» لەئارەزوەکانی، دەس‌کەوێت ئەمەش بەوە دەس‌ئەکەوێت، پەیوەندی دڵ ببریت لەئارەزوی دنیایی، واتە بێزاربون لە مەنزڵگەی لەخۆبایی‌بون، وەرونانە مەنزڵگەی جاویدانی، وەرونانە لای‌خوا، بەهەمو توانایێکەوە، وە ئەمەش بێ‌گومان سەرناگرێ ئەگەر پشت هەڵ‌نەکەی ،لەسامان بەیەکەوەنان‌و پایە بەدەست‌هێنان، وە ڕاکردن لەدەستی ئەوشتە دنیایی‌یانەی کەدڵیان‌پیوە ئەبەسترێ، وەمرۆڤ خەریك‌ئەکەن بەخۆیانەوە..

من کە ئەمانەم بۆڕون‌بویەوە ئاوڕێکم لەخۆم‌دایەوەو سرنجێکی خۆم‌دا، سەیرئەکەم کەخۆم ئاقورقوراگە چەقیوم لەم شتانەدا، سەیرم‌کرد گوایا چاکترین کارم دەرس‌وتنەوەیە، لێم‌کۆڵی‌یەوە ئەبینم من سەرگەرمی بری زانیاری وەهام کە هیچ گرنگ‌نیەو کەڵکێکیشی بۆ دواڕۆژم‌تیانیە، وەکاتێ لە «نیەت» ئەم دەرس‌وتنەوەیەم، وردبومەوە دیم، مەبەستم بۆ ڕەزامەندی خوا نیە، بەڵکو بۆئەوەیە کە ناوبانگ و پایەو پلەو سامان بەدەس‌بێرم، جا لەشوێنێکا ئەمە باشترین کارم‌بێت، وای بەحاڵی کردەوەکانی ترم، !! لێرەدابو سەیرم‌کرد خۆم لە لێوارەی هەڵدێرگەو پەرت‌گەو سەرەو لێژەییەکادی کە ئەم‌کێشن بۆناوی‌ئاگر.

بەم‌چەشنەبو، بریارم‌دا، بەغدا بەجێ‌بێڵم وەسەری خۆم هەڵگرم، بەدورو درێژی باسی فەراهەم‌کردنی پێشەکی ئەم دەرچونە وەخۆدزینەوە لەخەلیفەو گەورەپیاوانی بەغدا ئەکات، پاشان ئەگاتە ئەوەی ئەڵێ، پاش بریاردان هەرچی ماڵ‌وسامانم هەبو هەموم بەخشی‌یەوەو دەستم‌پێوەنا، وەبەشی ماڵومناڵیشم

لێ‌جیاکردەوە، ئەوەندەی کەپێی بژین، وەروم نایە «شام» نزیکەی دوساڵ لەوێ مامەوە وە بەوجۆرەی لەکتێبی صوفیەکانا خوێندبومەوە رۆیشتم لەگۆشەیێکا کە کەس نەم‌ناسێ، دەستم‌کردە خواپەرستی، وەتێکۆشان، بۆ پاكکردنەوەی «نفس» «دەرون»، وە پالاوتنی دلّ بە «ذیکری» الله، وە زۆرجاریش ئەرۆیشتمە منارەکەی مزگەوتی شام، وە دەرگاکەیم لەسەری‌خۆم دائەخست، ماوەیێکیش چوم بو «قدس» وەلەمزگەوتی «الأقصى» دا سەرگەرمی هەمان ذیکرو فیکرو ریازەت‌و خۆپالاوتن بوم، پاشان ری‌کەوتم بۆ مەککەومەدینە وەروم نایە حیجاز، پاش ماوەیێك سەرلەنوێ کەلکەلەی مالومنالّ کەوتەوە سەرم وەهاتمەوە بۆ دیدەنیان، بەلام ئیتر هەر بەکەنارەگیری مامەوە، وەسەرگەرمی کاری پاكکردنەوەو پالاوتنی دلّ‌ودەرون‌بوم، غەززالی ئەلّێ ئەم حالّی خۆپالاوتنەم دەسالّ درێژەی‌کێشا وەلەم ماوەدا ئەوەی کەئەم‌دی لەشتە نهێنیەکانی ئەم‌رێ‌رەوە، لە ژمارەو حیساب نایێت وەقەت باس ناکرێت، ئەلّێ:

ئەوەی بۆم‌رون‌بویەوە، ئەوەتە، بە یەقین صوفیەکان رێبواری رێگای راستی خوا ویستی‌و خواپەرستین، بەتایبەت رەوشیان رەوشێکی ستایش کراوە، وەرێگایان راست‌ترین رێگا وە ئەخلاقیان پاکترین ئەخلاقە، بەلّکو لە کانگەی دلّەوە ئەلّیم، ئەگەر ئاوەزو ژیری هەموی‌ژیران وە «حیکمەتی» هەموی «حکما» وە زانینی هەموی ئایین‌ناسەکانی ئیسلام، بکەیتەوە یەك‌و بیان‌خەیتەکار، ناتوانێ رێ‌رەوێ لە رێرەوی ئەوان. چاکتر بدۆزێتەوەو پێشنیاری‌کات، چونکە هەمو هەلّسونیشتێکی ئەوان لەنهێنی‌و ئاشکراییدا، لەنوری «نبووەت» وەرگیراوە، وەباشتر لەنوری «نبووەت» هیچ نورێك نیە، بۆ روناككردنەوەی رێگەی خۆش‌بەختی.

بەکورتی بلّێین، مرۆڤ چی‌ئەتوانێ بلّێ دەربارەی، رێ‌رەوێك، کە یەکەم مەرجی ئەورێگایە پاككردنەوەبێت، پاككردنەوەی چی؟ پاككردنەوەی دەرون، لەچی؟ جگەلەخوا لەهەرچی‌شتە، کلیلی ئەم‌رێگایە چی‌یە؟ لێ‌برانی «دلّ» بۆ ذیکری خوا، بەوپەری توانایی یەوە، دوابلەیشی چی‌یە «فەنا» بون لەیادی خوادا «واتە خۆت لەیاد بچێتەوە وەتەنها یادی خوابکەیت» بەلام ئەبێ ئەوەش بزانین لەکاتی برینی ئەورێگایەدا زۆر دەس‌کەوتی تر هەن، گومانی تیانیە کەدەستی ئەورێبوارە ئەکەون، کە لە پەردە لەسەر دیدەی دەرون هەلّگیران «موکاشەفە» و چاوپی‌کەوتن «موشاهەدە» وە دەس پی‌ئەکات، تائەگاتە شتی زۆرگرنگ‌و سەرسوورێنەر.

لەسەرەتای گرتنەبەری رێڕەوی تەصەووف دا، تەنانەت هەر لەکاتی بێداریش دا رێبوارانی ئەمڕێگایە، چاویان ئەکەوێ بە فریشتەکان، وەبە رەوانی پاکی پەیامبەران، بەجۆرێك کە دەنگیان ئەبیستن کەڵکیان لێوەرئەگرن، پاشان کەوردە وردە «حاڵی سالیك واتە رێبوار» پێش کەوت، ئەگاتە پایەوپلەو شوێنێ وا، کە هیچ زوانێ توانایی باسی ئەوشتانەی نیە؛ چونکە وشەیێکی دەس ناکەوێت کەئەوشتانە بگەیێنێتو بۆ ئەو مەبەستانە دەستبدات، وە ئەگەر کەسێ بیەوێ ئەوشتانە باس کات. بێگومان ئەکەوێتە هەڵەوە، وە بۆی ناکرێت، بۆچی؟ وەلآم بۆنمونە....

یەکێ لەوشتانە، یان لەو پایانەی کە رێبواری رێڕەوی تەصەووف پێی ئەگات پایەی «**قورب**»ە واتە نزیکی لەخوایگەورە، برێك لایانوایە ئەمە «**حولوله**» واتە دابەزینی رەوانی خۆشەویست لەناو لەشی ویستیاردا؛ برێك لایانوایە ئەمنزیکی یە «**ئیتحاده**» واتە بەیەكبونی گیانی هەردولا، خۆشەویست و ویستیار «**خوداوبەنده**» برێك بەم حاڵی «**قورب**»ە ئەڵێن «**وصول**» واتە گەیشتنەلای خۆشەویست، یان «**وەحدەتی وجود**».

کەچی ئەمانەش هەموی هەڵەیەو هیچ کامی نیە، چونکی وشەیێك وە «**تەعبیری**» نیە بۆ پیشاندانی ئەو حاڵەتە، غەززالی ئەفەرمێ ئێمە باسی ئەم هەلآنەمان لەکتێبی «**المقصد الأسنى**» دا کردوە، وەئەڵێ منخۆم سەبارەت بەمحاڵە ئەمشیعرە ئەڵێم، کەئەڵێ:

(وكان ما كان مما لستُ اذكرُهُ
فظنّ خيراً ولاتسأل عن الخَبَرِ

بەلآم منخۆم سەبارەت بەمباسە دەسڕائەکێشم بۆپارچە شیعرێکی حەزرەتی شاهی نەقشبەندبهاءالدين محمد کە لەهەووەڵ شیعری سەرەتای قەصیدە کەدا ئەفەرمێ:

لە عەینی خامۆشی و بێدەنگی دا، خاوەن دنگو خاوەن گوفتارم، هەروەکو خەتی کتێب، خەتی نوسین.

یان مورشید ، جگەئەوەی کە ڕێبەر وە ماموستا وەپزیشکی دەرونن ، بۆئەوەی مورید بگەیێنتە پلەی‌یەقین ، خۆیان مەبەست و مەقصود نین ، بەڵکو مەبەست و مەقصود هەر خوای‌گەورەیە ، بەلاّم ڕێزلێ‌گرتن‌و بەگوێ‌کردن‌و خۆش‌ویستنی ماموستاو پزیشك کارێکی شیاوو پێ‌ویستە ، وە بەبێ ئەنجام‌دانی سپاردەو یاسای ڕێزگیری وەگوێڕادێری بۆ مورشید وە پیری تەریقەت ، هیچ‌کەس ناتوانێ بگاتە مرازو ئاوات ، وە ئەوەی کەبایزید فەرمویەتی هەرکەس پیرو ڕێبەرێکی نەبێ ، شەیتان ئەیێتە ڕێ بەری ، هەر بۆئەوەتە کە بۆرێگەی خواناسی‌ی ، چ ڕێگای شەرعی ظاهیر ، وەچ ڕێگەی نهێنی مەعنەوی ، ئەگەر ماموستاو ڕەهنمات نەبو ، وا شەیتان دەرفەتت تی‌ئەبات و ڕێگا ون ئەکەیت وسەرت لێ ئەشێوێت ، ئەگینا بۆئەوەنیە کە ئەو مەلاوشێخە خۆیان بینە مرازو مەقصودو مەرامی صوفی‌یەکان ، بەڵکو ئەو ڕێبەرانە هۆو ئامێری خواناساندنن بەخوازیاران .

ئێمە لەپێرست‌کردنی پرسیارەکاندا ، پرسیاری چوارەمان ، بریتی‌یە لەوە ، کە «تەسەوف بەچی دەست پێ‌ئەکات وە پایانی کامەدا ؟» لەوەلاّما ئەڵێین ، تەسووف بە تەوبەکردن ، واتە پاش‌گەز وەدەس‌هەڵگرتن لەخراپکاری‌ی ، دەس پێ‌ئەکات ، ئەڵبەتە بەومەرجەی ئەو دەس‌هەڵگرتنە بۆهەمیشەبێت ، وە هەتاهەتایە ئەوکەسە نەگەڕێتەوە سەر کەچ‌ڕەوی ، پاش ئەم تەوبەکردنە ، ئەگەر تەوبەکە ، لەسەر دەستی مورشیدا نەبو وە هەر بەبێنی خۆتو خودای خۆت‌بو ، ئەوە بەردەوام ئەبێت لەسەر «تەقوا» واتە خۆپاراستن لە هەمو خرابەیێك وەپەیرەوی کردن لە خواپەرستی بەهەمو مەعنایێك ، واتە ئەنجامی فەرزو سونەت وە زیادە نوێژەکان وەشەونوێژ وە (ذیکر) واتە ناوی‌خوابردن‌و یادی‌خواکردن ، جا ، یان بەزوان یان بەدڵ ، یان بەهەردوکی ، وە ئارادەیێك قورئان خوێندن ، دوری‌گرتن لەرەذائل واتەهەستی‌ناپەسندی‌دەرونی ، وە دوری‌گرتن لەئەنجام‌دانی ئەوهەستە ناپەسەندانە ، وە خەبات «موجاهەدە» بۆ زاڵ‌بون بەسەر هەستی ناپەسەندی دەرونا ، وە جێ‌نشین‌کردنی هەستی‌پەسەند «صیفاتی‌حەمیدە» لەشوێنی ناپەسەندەکانا ، گرتنەبەری ڕەوشو کرداری باش لەگەڵ موسوڵمانان‌دا ، بەڵکو لەگەڵی هەمو مرۆڤێك‌دا ، ئەنانەت لەگەڵی هەمو گیان‌لەبەرێکدا ، تێ‌کۆشان بۆ بەدەست هێنانی نانی حەلاڵ وەماڵی حەلاڵ ، وە بەخشینی ئەو نان‌و ماڵە حەلاڵە بەپێی فەرمانی شەرع ، واتە بەرلەوا تێرکردنی زکی خۆتو باوکودایکو ماڵوخێزانت لەپاشان بێ‌بەش‌نەکردنی ئەوانەی پێ‌ویستیان بەیارمەتی‌یە ، لەخزم‌و هاوسێ‌و دورترو دورتر ، «وەئەمانەش هەموی فەرمانی خودان بۆهەمو موسوڵمانێك» .

بەردەوام‌بون لەسەری ئەم‌ڕەوشە پەسەندانە وەلەسەری ئەو خواپەرستی‌یە

بەربڵاوە ، وەلەسەرچونی تاقەودەمەی خوا خۆی دەروی رەحمەتت لیٚ ئەکاتەوەو دڵودەرونت بەرووناکی ی خۆی رووناك ئەکاتەوەو ئایەتی «واتّقوا الله ویُعلِّمکُمُ الله» ، یان «وَالّذینَ جاهدوا فینا لَنَهدِیَنَّهُم سُبُلنا» ، یان «واسْجُدْ واقتَرِبْ» لەخۆت ودەرونتا هەست ئەکەیت یانئەوەتە خواخۆی ریٚگای نزیك‌بونەوەو مەنزڵبڕینت پیشانئەدات ، یان هیدایەتت ئەدات بۆلای ماموستاو ریبەریٚك ، وەئەمە بۆزۆرکەس پیٚش‌هاتوە .

یانئەوەتە کە ئەم تەوبە کردنەت لە سەردەستی مورشیدو ریبەریٚکا ئەنجام ئەدەبت ، کە ئیتر ئەو رێبەرە شارەزایە ، خۆی هەروەکو ماموستاییٚکی دڵسۆز کە وردە وردە بە «ئەتدریج» دەرس بڵیٚتەوە بەشاگردیٚ ، هەروا ئەبیٚتە ریٚنماو ماموٚستات .

بەڵام ئەوەی ئاشکرایە ئەوماموستایە بەرلەهەموشتیٚ دەرسی ذیکر بەوشاگردە پیشان ئەدات ذیکری نهیٚنی ، یان ئاشکرا ، بۆ نمونە ذیکری نەقشبەندی‌یەکان ذیکری «خەفی» واتەنهینی ، یان ، دەرونی‌یە ، وەذیکری قادری‌یەکان ، ذیکری «جەلی»واتە ئاشکرایە ، کەهەردوکی هەر بەپشت‌بەستنە بەئایەتی قورئان ، وە هەردوجورەکەی لەقورئانا ئەمری پی‌کراوە ، هەروەکو کە ئەفەرمی «واذکُرْرَبَّكَ فی‌نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخیفَةً...»سورەی ئەعراف «٢٠٤»یان کە لەمەقامی دوعا کردن ، واتەلەخواپاڕانەوەدا ئەفەرمی ، «اُدعوا رَبَّکُم تَضَرُّعاً وَخُفیَةً»ئایەتی «٥٤»سورەی ئەعراف ، لەئایەتەکەدا ئەفەرمی (فی‌نَفْسِكَ)واتەلەدەرونا ناوی خوابەرە ، لیرەدا ئەفەرمی «وَخُفیَةً»واتە بەپەنامەکی لەدەرونی‌خۆتا ناوی‌خوابەرە ، «اَلّذینَ آمَنو وَتَطْمَئِنُّ قلوبُهُمْ بِذِکْرِالله اَلابِذِکْرِالله تَطمَئِنُّ القلُوب» رعد «٢٧» «الذین یذکرون الله قیاما وقعودا وعلی جنوبهم ...» ال‌عمران (١٩١)کەواتە پەروەردەکردنی خوازیاری ریٚرەوی تەسەووف بەیەکیٚ لەم دوو رەوشە دەس ئەکاتە ذیکر بە «نهینی ، یان بەئاشکرا» لەبناغەشا ، ئەم تەریقەتانە هەرلەمەوە سەرچاوە ئەگرن ، ئەمەش وەکو دووڕەوشی تەدریس وایە کە هەریەکەی لەئیختراعی کەڵە پسپۆڕو ماموستاییٚکەوە هاتبیٚت ، کەلەجیهانی خویندنی مەکتەبو دانشگەی ئەمرۆشدا زور بەرچاو ئەکەویٚت ، یان خۆ لەرەوشی موعالەجە «دەرمان کردن» ، یان «عەمەلیات» دا هەیە ، مەبەست وەهەدەف وە ئامانج وەنیشانە ، هەر یەکیٚکە ، بەڵام لەریٚگەی جوراو جورەوە بەپیٚی شارەزایی پسپۆڕو ماموستاکان ئەگۆرریٚت ، هەدەف هەر خواناسین وەخوا لەخۆرازی‌کردن وە

گەیشتن بەپلەی بەقای پاش فەنا وەمەلبەندی عەینول یەقینە ، بەڵام لەرێ ڕەوی جۆراو جۆرەوە ، وەکو کوردی خۆمان ئەڵێن هەموی ئەوڕێگایانە بو **(بانە)** ئەڕۆن ، مەبەست گەیشتنە بە **(بانە)** ، جاهەریەکەی لە ڕێگایێکەوە کەلای وایە نزیکترە ، جا تەریقەتی نەقشبەندی جگە لەذیکرۥرابیطەشی هەیە ، **(رابیطە)** لە وشەی «**ربط**»ی عەرەبیەوە هاتوە ، واتە پەیوەنددان وەپێکەوە بەستن ، لە ناوەڕۆکدا هەوڵ و تێکۆشان بۆ پەیوەند دانی دڵی موریدی تازەکارە بە خوای گەورەوە ئەمەش بەجورێك ئەبێت ، مورید خۆی هەوڵ بدات کەلەدەرونەوە خۆ ببەستێت بە مورشیدەوە ، بوچی ؟... چونکو هەروەکو وتمان مورشیدی «**کامیل وە موکەممیل**» «**واتە هەم خوی پی گەیشتێ وەهەم بتوانی خەلکیش پی بگەیەنێ**» ، دیارە ئاوا کەسێك پلەی بەقای پاش فەنای دەس کەوتوە ، کەسێکیش کەوابو دیارە لەدەرونەوە پەیوندە بە ڕۆحانیەتی ڕێبەری گەورەوە واتە حەزرەتی موحەممەد درودی خوای لەسەر ، بێ گومان ڕۆحی ئەویش بێ واسیطە پەیوەندە بەنورو لوطفی خوداوە ، هەروەکو وایری کارەباییێك هەریەکەی بەستراوە بەمەرکەزێکی بەهێزترەوە تا ئەگاتە سەرچاوەکەی ، وە ئەگەربێتو گڵۆپێ یان دینەمویێکی بچوك ، بەبێ **(موحەوویلە)** بدرێت لەسەرچاوەی کارەبا کە ئەسوتێت وە خۆی بۆناگیرێت ، هەروا ئەو موریدە تازەکارەش هەم خۆی توانایی ئەوەی نیە خۆی یەکسەر لەدەرونەوە پەیوەند بدات بە ڕۆحانیەتی پەیامبەرەوە یان بەنوری خوداوە ، وەهەم شارەزایش نیە ، چۆن ئەوکارە بکات ، کەواتە لەڕیگەی رەبطی دەرونی خۆیەوە بەدەرونی مورشیدیەوە پەیوەند لەگەڵی سەرچاوەی نورا ، واتە خوای گەورەدا ئەکات ، وەئەو مورشیدە خۆی سەرچاوەی نورنیە بەڵکو وەکو موحەوویلە . سەبەبو وەسیلەیە بۆنەقلی ئەونورە لەمەرکەزی بەرزەوە بولای خوازیاری تازەکار ، بە شێوەیێکی تریش ئەتوانین بڵێین هەروەکو لەڕەوشی دەرس وتنەوەی کۆن دا ، مەلاگەورەکان دەرسیان ئەوتەوە بەموستەعید ، ئەویش بە لەخوی خوارتر ، هەتا ئەهاتە سەری ئەوکەسەی تازە دەست ئەکاتە ئەلفوبێ ، ئەویش هەربەوچەشنەیە ، جا چونکە شتەکە شتێکی مەعنەوی و ڕوحی یە ، ناتوانم بەم جورە نەبێ باسی بکەم ، ئەگینا ئەمانەشتێکی ماددی بون باسمان کردن ، بۆ نزیك کردنەوەی بیری خوێنەر لەباسەکە .

کەواتە لەسەر ڕەوشی برێ لە تەریقەتەکان وەکو نەقشبەندی یەکان دوو جۆرە تێکۆشان هەیە بۆ تەزکیەی نەفس ، واتە پاك کردنەوەی دەرون ، یەکێکی ذیکری

خودایە، سا یان بەدەنگی بەرز یان بەنهێنی لەدەرونا، یەکێکیش یارمەتی خواستنە لەڕۆحی مورشید کەئەبێتە پیوەند دانی ڕوحی خۆت، یان دڵودەرونی خۆت بەدەرونی مورشیدەوە، لەورێگەوە پەیوەندانی دەرونە بەسەرچاوەی ڕوناکی‌یەوە. جا ئەو مورشیدەش، سا یان لەوکاتی رابیطەدا،یان وەکو لەپێشا وتمان بەهوی **(تەوەججوە)** **واتە روی دوورون تی‌کردنی مورشید بۆدەرونی مورید، هەزاران کاری سەیر لەگەڵ دڵا ئەکرێت بی ئەوەی گوی‌و زوان دەخاڵەتیان هەبێت. وە دەرون ئەبەسرێت بەجیهانی مەعنەویاتەوە،وە هەزاران ڕازو نهێنی لە جیهانی مەعنەوی بۆمرۆڤ دەرئەکەوێت. حەزرەتی شێخ‌عوسمان سیراج الدینی نەقشبەندی، واتە شێخ‌عوسمانی (تەوێڵە)**، لەم بارەوە دوبەیتی‌یێکی هەیە زور دڵ نەوازو بەجێ، کەئەفەرمێ.

هەرجا کە مەن‌و دوست بەهەم باز رەسیدیم
ئەزنیش بەدئەندیش لەبێ خویش گەزیدیم
بێ واسیطەیی گۆش‌و زەبان ئەز طەرەفێ دل
بسیار سوخەن بود کە گوفتیم‌و شەنیدیم

واتە هەرکاتێ یان لەهەرشوێنیکا من‌و خۆشەویستم گەیشتین بەیەك، لەترسی ئازاری باوەڕ ناپاکان لێوی خومان گەست، وە بەبێ ئەوەی کە گوی‌و زوان بەکار بیرین، هەر لەرێگەی دڵەوە، زۆر قسەوباسمان‌بو کە گوتمان وبیستمان. سەید عەبدول‌رەحیمی مەولەوی، کە زۆرتری شیعرەکانی لە سەرچاوەی تەسەووفەوە هەڵ ئەقوڵێن، هەرچی کەئەڵێ ساقی مەیم‌بدەری بێ‌گومان هەر ئەم داخوازە مەعنەوی‌یەتە، کە لەمورشیدی خۆی شیخ‌عوسمانی تەوێڵەی کردوە، وە ویستویە تی مورشیدەکەی لەدەرونەوە تەوەججوهی لی‌بکات. مەولەوی لەیەکی لەشیعرەکانیا پاش باسی پێشەکی‌یەك بۆ داخوازەکەی، ئەڵێت.

ڕۆ جە شەو فێشتەر زارو زەلیلم
ساقی! سا جامێ ئەمجار دەخیلم

پاشان ئەڵێت:-

ساق سا دەخیل وە فەریادم ڕەس
وە ڕووی نازەوە جام گێرە وە دەس
دەور دەرە وە ناز چون هەردەجاران
پیم دە یەکمەنی سەباو ئێواران!

پاشان ئەڵێت:-

ساق! ئامانەن نەشوو جە ویرت
وە فەریادم ڕەس تۆ بەشق پیرت

تا دوایی شیعرەکە،.. مەولەوی لێرەدا لەپیری خۆی داوا ئەکات وە سوێندیشی ئەدات بەعیشق پیری خۆی، پیری مورشیدەکەی. کە ئەوشەوە ئەوی لەبیر نەچێت وە بێبەهرەی ئەکات لەبادەی مەحەببەت. بەیارمەتی خودا ئەگەر گەیشتینە سەرباسی کارکردی تەسەووف بۆسەر ئەدەب، بەتایبەت بۆسەری ئەدەبی کوردی، ئەم مەبەستانە، شیی ئەکەینەوە، دیوانەکەی مەولەوی پڕیەتی لەتەسەووف هەروەکو دیوانی مەلای جەزیری، یان مەحوی، وەزۆرێك لەشاعیرانی کورددوبارە هەرلەبارەی ئەوەجۆرە کارکردی مورشیدەوە بۆ پێگەیاندنی موزید، شیعرێکی تری مەولەوی هەیە کەبۆ شێخ عوسمانی نوسیوە، لەشوێنێکیا باسی لاوازی یو بێهیزی کشت و مەزرای دەروونی خۆی ئەکات بۆ مورشید، داوای یارمەتی لێ ئەکات. ئەڵێت،

حەیفەن تۆ میراو سەر جۆی بادە بی
وە هەرکەس وە قەد کەفاف دادە بی
من کشتم ڕوو زەرد هام فەردام بۆ
دانەم ڕوو سیای هام دەردام بۆ
سا هۆرکەر با بێ جۆجۆ جۆگەی مەی
وەسەر کشتم دا پەی پەی پەیاپەی
بەڵام پا شەرتە گەشێوە کەرۆ
چی ئاخرەوە داناوێ وەرۆ

مەولەوی ئەڵێ بە مورشیدەکەی، حەیفە تۆ میراوی سەرجۆگەی بادەی مەحەببەتی خودابیت، وە مەزراکەی من، لەناوی مەزرای هاوڕێ کاغا، ڕوزەردو لاواز بێت، دە توخوا جۆگەی مەی هەڵکە بۆمەزراکەم بەڵکو لەم دوادوایی تەمەنەوە (داناوێ) بخوات، وەگەشەیێ بکات، داناو ئاخرین ئاوێکە کە ئەدرێت بەگەنم، بۆئەوەی کە دانەکەی پڕبێت و قەڵەو. لێرەدا هەرچەن تۆزێ لەمەبەست دور کەوتمەوە لەهەمان کاتیشا خۆی کرۆکی مەبەستەکەیە. کەواتە موریدی تازەکار، پاش تەوبە کردن، چ لەسەر دەستی مورشیدا بێت چ لەبەینی خۆیو خودای خۆیدابێت، دەس ئەکاتە ڕێگەبڕین، وە یەکەم پلەی پاش تەوبە، دەس کردنە بەذیکر، یان بڕێ جار هەم ذیکریش وە هەم ڕابیطە. ئێمە لەئایندەدا چۆنێتی ئەنجامدانی ئەم ذیکرو ڕابیطەیەش باس ئەکەین، واتە چۆن ذیکر بکات یان چۆن ڕابیطە بکات،

لەمەودوا، ڕێبواری ڕێگای تەسەووف، ئەبێ دەس بکاتە پاککردنەوەی دەرون وە ئەمەش بە خەبات کردن وە بەربەرەکانێ کردنە لەگەڵ خواستە ناپەسەندەکانی دەرونا، گرنگترین شتێك کە هەستێ ناپاکی دەرون واتە هەستێ **«النفس الامارة بالسوء»** چارە ئەکات، ریازەت کێشانە، کە پێی ئەوترێ، **«چلە کێشان»** یان **«خەلوەت»** یان ریازەت، کە لەناوەرۆکا هەموی هەر یەکێکە، وەلەزێری چەتری خەبات، واتە موجاهەدەدایە **«وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا»** یان هەروەکو وتمان، پەیامبەری گەورە درودی لەسەر کاتێ کە لە غەزوەیێك گەڕاونەتەوە، فەرمویانە لە جیهادی بچوك گەڕاینەوە، جا کاتی جیهادی گەورەیە، عەرزیان کرد جیهادی گەورە کامەتا؟ فەرموی جیهادە لەگەڵ نەفسا، جا ئەم موجاهەدە، تەسەووف، ڕێڕەوو ڕەوشی تایبەتی بۆداناوە، ئەویش کەنارەگیریە لەخەڵك، وە تەرخان کردنی شوێنێکی بێدەنگو چۆڵو پاکو پوختەیە، بۆئەوەی ئەو ریازەت کێشە لەوێدا شەووڕۆژ بداتەوە دەمی یەلێر سەرگەرمی خواپەرستی بێت، جا ماوەی هەرجارە دانراوە بە چل ڕۆژ، هی واهەیە بە شوێنی یەکا چەن جارێك چلە ئەکێشێ، ئەویش بەپێی قەناعەتو مەیانەی دڵی خۆی، یان،بە،بۆدیاری کردنی مورشیدەکەی ئەبێت، کە ئایا ئەم ڕاهێنانو پەروەردەکردنە تاکەی پێویست ئەبێ، هەروەکو پارێز وە دەرمانکردنی نەخۆشێك کە دوکتۆرەکەی ئەزانێت تاکەی پێویستە، یان بگرە خۆیشی هەستی لەش ساغی بکاتو دەس لەدەرمانو پارێز هەڵگرێت، ئیتر ئەم

زەحمەت‌کێشانە وەنەبێ هەتاهەتایە پێویست بێت، بەڵکو بگرە ساڵێ یان دەساڵیش یان زیاتریش پێویست بکات جا ئەم‌چلەکێشانە بریتی‌یە لەبەرۆژوبون. وە بەربانگ کردنەوە بەشتێکی زۆرکەم وەکو پیاڵەیێ ئاوو چوار پێنج‌دانە خورما، یان‌بادام یان مێوژ وە بەردەوام بون لەسەری ذیکروفیکرو خواپەرستی ونوێژکردن سا یان بەجۆرێکەکە ئەوکەسە بیەوێ، وە یان زۆرتری لەسەردەستی مورشیدایە کە ئەوذیکرانەی بەپێی پی‌ویست بۆدیاری‌بکات، هەروەکو دەرمانی دوکتورەکە.

ئەگەر بەبێ مورشیدیش‌بو «هەرچەند زۆر مەترسی‌دارە بەبێ‌مورشید چلەکێشان» وا هەرجۆرێ خوا بۆی‌کردو لە نوسراوەو کتێبا خوێندبویەوە بەوجۆرە چل‌رۆژ ئەبانە سەر، وە بێ‌گومان بێ‌بەهرە نابێت وە لەمەسائلی مەعنەوی شتی یەقینێ بۆ دەرئەکەوێت، ئاوردە وردە رێگای خۆی بەرەو ئاواتی بەرز، ئاواتی روناك بونەوەی دەرون بەنوری حەق، ئەبڕێت. دیارە زۆر ذیکرکردن، ئەویش هەر بە دەستوری‌قورئانە وە هەروەکو لەمەوپێش باسمان‌کرد ذیکر لەقورئان دا هەم بۆ ناوی قورئان هاتوە «انآ نحنُ نزّلنا الذِّكْرَ وانّا لهُ لحافظون» حجرئایەی «٩» هەم بۆنوێژ هاتوە «یاایّها الّذینَ آمَنوا اذا نودیَ للصلاةِ من یوم الجُمُعَةِ فاسْعَوا الی ذِكْرِ اللهِ وذَروا البَیْعَ ذلكُمْ خیرٌ لكُمْ اِنْ كُنتُمْ تعلَمون» سورەی جمعە ئایەی «٩» وەذیکر بۆ یادکردن وناوبردن‌و خوێندنیش هاتوە، وە «تأکید» کراوە لەسەر زۆری‌ی ذیکرو بەردەوام بون لەسەری، «فوَیْلٌ لِلقاسِیَةِ قُلوبُهم مِنْ ذِكْرِ الله» «یاایّها الّذین آمَنوا لا تُلْهِكُمْ أموالُكُمْ ولا أولادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ الله» «واذكُرْ رَبَّكَ كثیراً» «فاذكُروني أذْكُركُمْ» «یاایّهآ الّذینَ آمَنوا اذْكُرو اللهَ كثیراً» «الّذین یَذْكُرونَ اللهَ قیاماً وقُعوداً وعلی جُنوبِهِمْ»، وە دەیان ئایەتی تر لەقورئان‌دا، کە لەموسوڵمانی راستەقینە داوا ئەکات، بەنهێنی‌وئاشکرا بەشەووبەرۆژ بەهەستان‌و پاڵکەوتن‌و دانیشتن، بەردەوام بێت لەسەری ناوی خوابردن‌و یادی‌خوا کردن و سەبارەت بەخوای گەورە گفتوگۆکردن، وە نمونەیێکی ئەو چلەکێشانەش لەئایەتی «٥١» سورەی «بەقەرە» دا دێتەدەست، کە خوای‌گەورە ئەفەرمێ «وَاِذْ واعَدْنا مُوسی أربَعینَ لَیْلَةً» کە موسی رۆیشتوە بۆکێوی «طور» بۆ رازونیاز لەگەڵ خودای خۆیا وە بۆوەرگرتنی «تەورات»، هەروەها مەبەستی چلەکێشان یەکێکە لەکارە ناسراوو دیاری‌یەکانی ئەهلی تەصەووف، وە بێ‌گومان چل‌رۆژ بەرۆژوبون وە دورکەوتنەوە لە دەنگەدەنگو قەرەباڵغ، وەکەنارەگیری و زۆرزۆر کەم خواردن و شەوورۆژ ناوی‌خوابردن و یادی خوا کردن، کارێکی زۆر ئەکاتە سەری دەرونی مرۆڤ، هەروەکو وتمان بگرە

ئەم‌کارەش چەن‌جارێك ئەنجام بدرێت یان هەر یەك‌جار بێت، بەڵام ئێکرا ئەوانەی کە ئەم‌رێگایە ئەدەنەبەر، لەپاشان لەهەموی ژیان‌دا ئیتر دوری‌ئەگرن لە زیادەڕەوی، واتە «ئیفراط وە تەفریط» لە هەموشتێکا بۆنمونە هەروەکو لەوەوبەریش وتمان ئیتر هەڵپە ناکات بەشوێنی سامانو جاهو مەقامی دنیایی دا، لە خواردنا لە پۆشینا تەنانەت لەگوفتارا، لە دەنگ بەرزکردنەوەی قسەکردنا، رێگەی مام‌ناوەندی ئەگرێتەبەر خوا لەقورئانا بەموسوڵمانان ئەفەرمێ «وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطاً....» ئایەی «١٤٣» سورەی نیساء.

مەردی گۆڕەپانی تەسەووف مەردانە لەسەر رێگەی خۆی وە لەسەر ذیكرو فیكری خۆی وە خواپەرستیێکی رێکوپێك بەردەوام ئەبێت، وەپلەبەپلە رێگەی سەختی تەسەووف ئەبرێت، ئەگاتە هەر مەقامێك چاوی لەهەوارگەو مەنزڵەکەی پێشی خویەتی، وە سەیری ئەو هەوارگەیانە ناکات کە جێ‌ی‌هێشتون، بەڵکو هەر بەرزەفڕی‌ئەکات واتە «طمموحه»، تائەگاتە پلەی بەقای پاش «فناء» لەوەولاش وەنەبێ هەموی وەك یەك بێت لەویشا هەر «ئیمتیاز» وەخەڵات وە دەس‌کەوتی مەعنەوی هەیە هەر مەگەر خودا خۆیو ئەو کەڵەمەردە خۆش‌بەختانە چەنێو چۆنی بزانن، ئیمامی غەززالی سەبارەت بەیەکێ لەم دەس‌کەوت‌و شادبونانەدا کە بەسەری خۆیا هاتوە ئەفەرمێ «وكانَ ما كانَ مِمّا لَسْتُ اَذْكُرُهُ فَظُنَّ خَيراً ولاتَسْأَلْ عَنِ الخَبَرِ» «واتە لەوەی روی‌دا روی‌دا لەوجۆرەشتانەی کە لەگوتن نایێن تۆ هەر ظەنی‌خەیرت‌بێت ئیتر مەپرسە کە چۆن‌بو» لێرەدا بۆ روون‌کردنەوە ئەکرێ بڵێین پلەو مەقامەکانی تەسەووفیش هەروەکو دەرس خوێندنی مەکتەب‌و دانشگەکان وایە، کە لە پۆلێکەوە بۆپۆلێکی باڵاتر ئەڕوات، ئەو ساڵە ئەکۆشێت بۆ وەرگرتنی شەهادەی ئەوپۆلە بەڵام پاش بەدەس‌هێنانی شەهادەکە قەت خۆی بەشاگردی ئەو کلاسە دانانێت وە سەرلەنوێ بۆ وەرگرتنی دانش‌نامەی پۆلی باڵاتر تێ‌ئەکۆشێت، جا کە قوناغێك لە خوێندنی تەواوکرد بڵێین سەرەتایی بری تێ‌ئەکۆشێت بۆ ناوەندی، لەپاشان بۆئانوی لەپاشان دانشگەو باڵاترو باڵاتر، کە دوکتورای گرت ئیتر دوا قوناغە بەڵام هەیشە بەوەش دانامرکێ سەرگەرمی لێکۆڵینەوەو موتاڵاکردن ونوسینەوە دەرس‌وتنەوەیە، وەهەر بۆ بەرزترو بەرزتر ئەڕوانێ، هەردولا هەر زانیارین ئەم جیهان ناسی‌یە ئەو خاوەنی جیهان ناسی‌یە، ئەم ناسینی‌جیهانی سورشت‌و بینراوو ئاشکراو پایان‌دارە، ئەوناسینی جیهانی دەرون‌و نهێنی‌و بێ‌پایانە، ئەم خوردو خۆراکی لەشەو ئەو خوردوخۆراکی رۆحە.

جارێیواری شارێگەی تەسەووف پاش گەیشتن بەمراز، وە شادبونەوە بەجیهانی یەقینیتەواو وەدامرکانی دڵ بەنوری خوایگەورە، ئەویش ئەگەڕێتەوە بۆ ژیانی ساکاری خۆی،بەڵام ئەوساکە زۆری لەگەڵ جاران فەرقە،ئیستە خاوەن باوەڕێکە باوەڕی یەقینی،دڵی دامرکاوو دامەزراوە ئەوکاتە ئایەتی «رِجالٌ لاتُلْهِيهِمْ تِجارةٌ ولابَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ» بەسەریانا «تەطبیق» ئەبێت ئەگەر بەروالەت قسە لەگەڵ خەڵك ئەکات، دڵی هەر لای خودایە بەڵکو دڵی هەر سەرگەرمی ذیکری «لا اله الا الله» یە ئەبنە «اُولئكَ الَّذينَ اِمْتَحَنَ اللهُ قُلوبِهُمْ لِلتَقْوى» جا هەروەکو وتمان پلەو مەقام هەن لەرێگەی قارەماتانی رێڕەوی تەسەووفدا ئەو پلەو مەقامانە هەریەکەی ناوونیشانی خۆیهەیە کە لەکاتی گەیشتن بەباسی مەقامەکاندا باسیان ئەکەین ، گەورەپیاوانی ئەمڕێگایە سەبارەت بەمەقامەکان باسیان کردوە بڕێکیان هەرباسی قۆناغە گەورەکانیان کردوە وەکو سەبارەت بەخوێندنی ئەمڕۆ بڵێین سەرەتایی و ناوەندیو ئانوی وجامیعی بەڵام بڕێکیان پۆلەکانیشیان باسکردوە بڕێکیان تەنانەت لەرشتەو لقەکانیش دواون، لەبارەی «رێگاکانی گەیشتن بەخواوە» لە تازەترین کتێبی بەکەڵکو زانیارانەی تەسەووفدا کتێبی «حقائق عن التصوف» نوسینی عبد القادر عیسی کە بێگومان ئەویش لە سەرچاوەکان وەریگرتوە ئەڵێت «طریق الوصول الی الله. التوبة، المحاسبة، الخوف، الرجاء، الصدق، الاخلاص، الصبر، الورع، الزهد، الرضا، التوكل، الشكر» هەروەکووتم ئەمە ئیشارەو پەنجەکێشانێکە بەیارمەتیخودا لەپاشان بەوردی باسیان ئەکەین بەڵام چونکە وتمان لەمباسەدا چۆنیەتی دەسپێکردنی رێڕەوی تەسەووف وەدواهاتنەکەی باس ئەکەین پەنجەیێکمان کێشا بۆ مەقامەکانیش .

لێرەدا ئەبێ روونی کەینەوە کە بەلای زۆربەی شارەزایانی تەسەووفەوە، مەقامی «اِحْسان» بالاترین پلەیێکە کەرێڕەوانی تەسەووف ئەیگەنێ، کەئەوەش بۆ ئەوکەسانە دەس ئەدات کە پلەی بەقای پاش فەنایان هێناوەتە دەست، ئەوەش بەوجۆرەیە کەپێغەمبە درودیخوایلەسەر ئەفەرمێ، «الاِحْسانُ اَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَاَنَّكَ تَراهُ فَاِنْ لَمْ تَكُنْ تَراهُ فَاِنَّهُ يَراكَ» بڕێکیان مەقامی «تەوحید» بەبالاترین مەقام دائەنێن، لاموایە ئەویش هەر لەوەوە سەرچاوەی گرتوە، کە کەڵەمەردانی ئەمشارێگایەلەو کاتو ساتەدا باسیانکردوە، کە خۆیان لەویایەدابوون، وەبڕێکیتر بۆ مەقامی تەسەووف «دەوائر» یان داناوە وە ئەڵێن کە بیست دائرەیە لەدائرەی «عالمیئیمکان»ەوە

دەس‌پێ‌ئەکات وە دواپلەکەی، دائرەی‌بیستەم «اللاتعینیە» یە، وە هەروەها (ویلایەتی‌صوغری) وە «ویلایەتی‌کوبری» ئەمانەش هەرناون بۆمەقام و پلەیێك کەرێبواری ڕێ‌ڕەوی خواناسی پیائەڕوات و لەدەست کەوتی ئەوانە، کەواتە ئەم وردەکاری‌یە بۆ کاتی‌خۆی کاتی باسی مەقامات.

شتێکی زۆر گرنگی تریش سەبارەت بە گەیشتن بەخوا ئەوەیە، کە خوێنەر وای تێ‌نەگات ئەمە گەیشتنی «ذات»ە بە «ذات»، واتە گەیشتنی ذاتی ئینسان بە ذاتی «خالیق»، چونکە ئەم باوەڕە ناشایستەیەو، بەڵکو کوفرە، ڕێگەی گەیشتن، ئەم ڕێگایانەیە کەوتمان وەکو تەوبە، موحاسەبە، خەوف، ڕەجاء... ئەمانە هەموی زانیارێکی دەرونین، وە، بەذەوق، واتەچەشتنی دەروون هەست ئەکرێن، نەك بە «حەواسی‌خەمسە»، چونکە هەروەکو وتمان ئەم‌گەیشتنە گەیشتنی چەشتنی دەرون وە هەست‌کردنی دەرونی‌یە.

ابن عطاء اللە‌ی سکەندەری، کە یەکێکە لە گەورەپیاوانی ڕێ‌ڕەوی تەسەووف لەایقاظ الهمم‌دا ئەڵێت «وصولك الی الله، وُصولك الی العلم به، وَالّا فَجَلّ رَبُّنا اَنْ یَتصِل بِهِ شيءٌ اَو یَتَّصِلَ هُوَ بشيءٍ»، هەروەها ئیمامی غەززالی لە کتێبی، رَوْضُ الطالبین‌دا ئەڵێت، «معنی الوصولِ هُو الرؤیة والمشاهَدَة بِسِرِّ القلب في الدنیا، وبِعَینِ الرأس في الآخرة. فَلَیسَ مَعنَی الوُصولِ اتّصالُ الذّاتِ بالذّات. تَعالی اللهُ عَنْ ذلِكَ عُلُوّاً کَبیراً». کەواتە تەصەووف بە تەوبەکردن دەس‌پێ‌ئەکات وە بەو مەقامانەدا تێ‌ئەپەڕێت تائەگاتە مەقامی «بقا» لەوەلاش دەس‌کەوتی وەکو مەقامی (اِحْسان) یان «تَوحید» یان «قُرب» یان «عُبودیەت»ی دەس‌ئەکەوێت، کە ئەم پایانە هی «وەلی» یە، واتە ئەوەی گەیشتە ئەومەقامەبەرزە، وەلی‌یێکە، کە مەقامەکەی مەقامی «توحیدە» ئەمانە ئەکرێ مورشیدبن ئەشکرێ ئیرشادنەکەن، یان پێ‌یان نەسپێرراێ کەئیرشاد بکەن، بەلام مورشیدی ڕاستەقینەش، کەسێکە کە مەقامی بەقای پاش‌فەنای دەس‌کەوتبێ، هەم خۆی کامیل بێت هەم موکەمیل، واتە بتوانێ خەلکیش پێ‌بگەیێنێ، چونکە هەیە خۆی کامیلە، بەلام ناتوانێ خەلك پێ‌بگەیێنێ وەپایەی ماموستایەتی پێ‌نەدراوە واتە موکەمیل نیە. ئەمەبو سەرەتاو پایانی ڕێڕەوی تەسەووف.

«ئیستە لەم پرسیارەمان دێتە پێشەوە ئایا شتە بەکەلکەکانی ئەم‌ڕێڕەوە لەڕوانگەی ئاین و کۆمەلایەتیو ژیانی مرۆڤەوە چی‌یە»؟

«وه ئایا ئەسەووف هیچ زیانێکی هەیە بۆ ئایینی ئیسلام، یان بۆ کۆمەڵایەتی وە ژیانی مرۆڤ»؟.

ئێمە کەوتمان صوفی ڕاستەقینە بەکەسێك ئەڵێن کە بە ئاشکراو ڕەواڵەت وە بەنهێنی و پەنامەکی پەیرەوی قورئان و سوننەت بێت، کەواتە ئەخلاقی صوفی ئەبێتە ئەخلاقی قورئانی، وە گوفتارو کرداری ئەبێتە گوفتارو کرداری موحەممەدی ی، کە بەڕاستی ئەو گوفتارو کردارەش، بەرزترین ڕەوشە بۆمرۆڤێکی تەواو، ئەوەندەی ڕەهنایی، بۆچاکترژیانی مرۆڤ لەقورئانا هەیە، وەئەوەندە زات نانەبەر بۆ چاکە کردن لەقورئانایە باوڕمەکە لەهیچ سەرمەشقێکی ئەخلاقی ی جیهاندا بەرچاو کەوێت، خوای گەورە بە پێغەمبەری ئیسلام ئەفەرمون «**وَاِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظيم**» واتە بەڕاستی تۆ خاوەنی ڕەوشو خولقێکی بەرزی، لەبارەی ڕەوشی بەرزەوە خوای گەورە لەئایەی (١٩٨) سورەی ئەعرافدا ئەفەرمێ بەپێغەمبەر درودی خوای لەسەر، (**خُذِ العَفْوَ وَامُرْ بالمَعْروفِ واعْرِضْ عَنِ الجاهلين**) سەیری ئەم ڕەوشە بەرزە، دوبارە خوا لە سورەی ال عمران ئایەی ١٥٩ دا ئەفەرمێ «**فَبِما رَحمة مِنَ اللهِ لِنتَ لَهُمْ، وَلَوْ كُنْتَ فَظاً غَليظَ القَلْبِ لانفَضّوا مِنْ حَوْلِكَ. فَاعْفُ عَنْهُمْ واسْتَغْفِرْلَهُمْ وَشاوِرْهُم في الامْرِ، فَاِذا عَزَمْتَ فَتَوكَّلْ عَلى اللهِ اِنَّ اللهَ يُحِبُّ المُتَوَكِّلين**» سەیری لەم تەنها ئایەتەدا چەن ڕەوشتی بەرزی تیایە، ئەرمونیانی ی، دووری گرتن لەتوڕەیی و دڵڕەقی، ستایش کردنی بەخشین و گوزەشت، تەنانەت لەخوایش داوای بەخشینی موسوڵمانان، فەرمان دان بۆپرس کردن و ڕاوێژکردن بەموسوڵمانان تەنانەت با پێغەمبەریش بێت پاشان گرتنەبەری خوی تەوەککول بەخودا، واتە پشت بەستن بەخوا، جا ئەمانە تە ئەخلاقی موحەممەدی کەئەبێ پیاوی موسوڵمان پەیرەوی لی وە بکات، خوا ئەفەرمێ «**قَدْ اَفلَحَ المؤمنونَ الَّذينَ هُمْ في صَلاتِهِمْ خاشِعونْ والذينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضون**» یان لەئایەی حەفتاودوی سورەی فورقاندا کەئەفەرمێ «**والّذينَ لا يَشْهَدونَ الزّورَ واذا مَرّوا باللّغو مروا كِراماً**» تعریفی ئەوموسوڵمانانە ئەکات بەدرۆ شاهیدی نادەن، وەئەگەر دوچاری قرەو قسەی ناشیرین بون خۆیانی تێ ناگەیێنن، وەپیاوانە بەلایا تێئەپەڕن.

یان لەسورەی قصص ئایەی (٥٥) دا ئەفەرمێ «**وَاِذا سَمِعوا اللّغو اَعْرَضوا عَنْهُ وَقالوا لَنا اَعمالُنا وَلَكُمْ اَعمالُكُمْ سَلامٌ عَلَيكُمْ لا نَبْتَغي الجاهلين**». وتیان، بە (**ذالنونی میصری**) کە

یەکێکە لەگەورە پیاوانی تەصەووف، کێ خەموخەفەتی لەهەموکەسێ زۆر ترە، وتی «ئەوانەی کەتوندخورو رەوش چەوتن» پێغەمبەر درودی خوای لەسەر ئەفەرمێ «السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِنَ اللهِ قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ قَرِيبٌ مِنَ الجنّةَ بعيدٌ مِنَ النّارِ، والبَخيلُ بَعيدٌ مِنَ الله بَعيدٌ مِنَ النّاسِ بَعيدٌ مِنَ الجنّةِ قَريبٌ مِنَ النّار) هەروەهافەرمویەتی «الجاهِلُ السَّخيُّ أَحَبَّ الى اللهِ مِنَ العابِدِ البَخيلِ».

محمد بهاء الدین نەقشبەند، سەر زەنجیرەی نەقشبەندی، فەرمویەتی، ئەم رێگایەی ئێمە سەراسەری ئەدەبە. بێگومان ئەم پەنجە راکێشانانە نمونەیێکی زۆر زۆر بچوکن لەوهەموە ئایەتو حەدیثو فەرمودەی گەورە پیاوانەی رێرەوی تەصەووف، وەئەگەر بێتو سەبارەت بەرەوشی بەرزی پێغەمبەر درودی خوای لەسەر وە گەورەپیاوانی دین بنوسین، بەصەد کتێب دوایی نایێ، مەبەست ئەوەتە رەوشی رێبواری رێگەی تەسەووف، رەوشی قورئانو موحەممەدە، وەقەت لەو رەوشە بەرزتر وجودی‌نیە، جا ئایا ئەمرەوشە بەرزانە بەکەڵك نین؟

ئایا دەستور دان بە خوێندن، کە یەککەم ئایەتی قورئانە «اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ، خَلَقَ الإِنْسانَ مِنْ عَلَقٍ، اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الاكرم الّذي علّم بالقلم عَلَّمَ الانسانَ ما لَمْ يَعْلَم» ئایا ئەمە کەمە کە یەکەم دەستوری خوای‌گەورە لەئاینی‌پیرۆزی ئیسلاما دەستورە بۆخوێندن؟ یان کە پێغەمبەر درودی‌خوای لەسەر ئەفەرمێ، هەتاچین هەربڕۆن بەشوێنی خوێندندا، یان ئەفەرمێ هەموشتێ‌فێربن تەنانەت ، سیحر ، یان . کە ئەفەرمێ هەر لە منداڵی‌یەوە هەتا مردن هەر خەریکی خوێندن‌بن ، یان کەخوای گەورە ئەفەرمێ «هل یستوي الذین یعلمون والذین لایعلمون»؟

ئایا خوێنەوارو نەخوێنەوار ئەبنەیەك؟ ئەڵێ فەرقیان وەکو فەرقی کوێرو چاوساغ وایە، مەبەست ئەوەیە بەلای‌ئیسلامەوە خوێندن سەرچاوەی خۆش‌بەختی‌یە وە موسڵمانان تەشویق ئەکات بۆ خوێنەواری وە رەوشی بەرز.

ئیسلام فەرمان‌ئەدا بەرێزگرتن لەدایکوباوك، ئەڵێ ئێوە ناتەوان و منداڵ بون ئەوان ئێوەیان بەخێوکرد، ئێوەش لەکاتی ناتەوانی ئەواندا بەزەییتان بێتەوە پیایاندا وە ئوف مەکەن بەدەسیانەوەو رێزیان لێ‌بگرن، وە فەرمانبەرداری‌ی دایکوباوکی خستوەتە رێزی فەرمانبردن لەخودا.

خوای گەورە لەچەن جێگادا فەرمان ئەدا بۆ ڕێزگرتنی باوکو دایك وە لە سێ جێگادا ئەفەرمێ «وَوَصَّيْنَا الإِنْسانَ بِوالِدَيْهِ» وە ئەفەرمێ «اَنِ اشْكُرْلِي وَلِوالِدَيْكَ».

چ ڕەوشێك هەیە لەم ڕەوشانە بەرزتر، خوا ئەفەرمێ خوا خۆشی لە لوت بەرزان و بەدەماران نایەت، ئەفەرمێ: ئاخر ئێوە چیتان لەوخەڵکەی تر زیاترە، مەگەر لەوشاخانە گەورەترن یان زەوی تان شەق کردوە؟ بەکورتی ڕەوشێکی بەرز نیە خوا دەستوری پێ نەدابێت وکارێکی ناشیرین نیە قەدەغەی نەکردبێت، جا سوفی یەکان، کە ئیمانیان ئیمانێکی یەقینی یە، دڵیان بەنوری خودا ڕوناکە، وە هەمیشە وان لە پەیوەندیێکی دەرونی ی لەگەڵ خوای گەورەدا، بێ گومان ئەبێ لەهەموکەسێ پاکتر و چاکترو ڕوناکترین، چی هەیە لەوە باشترو بەرزتر، کەدەرونی مرۆڤ ڕازابێتە وە بەهەمو پێناسێك، واتە «صیفەتێك» ی پەسەند وە پاك کرابێتەوە لەهەمو ڕەوشێکی ناپەسەند، ئێمە زوتر وتمان پەیڕەوی شەرع بەکەسێك ئەڵێن کە کردارێکی پێچەوانەی شەرع نەکات، بەڵام صۆفی بەکەسێك ئەڵێن تەنانەت خەیاڵی خرابەش بەدڵیا تێ نەپەڕێ، ئەو کە غەرقە لەمەحەبەتی خودادا، ئەو کە بەهرەمەندو کامیابە لەئەنواری هەق، ئەو کە لەحظەیێك ناوی خوا لەدڵیا ون نابێت، ئەو کەشەیدای ئەوهەموە نیعمەت و بەرەکەتەیە کە ڕژاوە بەسەریاو، بەسەری وجودیا کەفەسەر ئەکات، ئیتر کەی ئەی پەرژێتە سەر خرابەو خرابەکردن، ئەو لەخۆشی ی دیداری ئەنواری خودای گەورە بەچاوی دەرون، تەنانەت خۆشی ی بەهەشتی لەبیر چوەتەوە، کەی ئەی پەرژێتە سەرئەوەی بەخیلی ی بەخەڵك ببات، بۆ سەروەت وسامانی ئەم حیبیانەو پایەو پلەی دنیایی، جا کەسێ کە حەسودی ی نەما، بەخیلی و مشت قوچاوی نەما، هەستی تۆڵەو کینەتۆزی نەما، نەفسی کوژرا، بەجۆرێك، نەك نەمابکاتە سامانی خەڵك بەڵکو سامانی خۆیشی بەهی خوداو مەخلوق خودا بزانێت، ئاوا کەسێك جگە لەچاکەو باشە بۆگەل چی تری لێ ئەوەشێتەوە، سوفی دوژمنی عیلمی بێ عەمەلە، بەڵکو بەلای ئەوەوە عیلم ئەبێ عەمەلی لەگەڵ بێت، ئەگینا سودی زانین بە بێ کردەوە ئەبێتە چی؟

بەڵێ ئەمانەبون شتە بەکەڵکەکانی تەسەووف، تەسەووف کوورەیێکە خاك ئەکاتە زێڕ، خام وکاڵ لەکوورەی حەقیقەت دا قاڵ ئەکا ئەیکاتە گەوهەر، نەزان زانائەکات، ڕێ گر ئەکاتە ڕێبواری ڕێگەی هەق، پاشان ئەیکاتە ڕێبەری ڕێگای

خواناسی ، چی هەیە لەوەچاتر کەسێك کە هیچ‌خرابەیێکی لیٚ‌نەوەشێتەوەو هەمو چاکەییێکی لیٚ بوەشێتەوە ، دیارە ئەمەش ، تەربیەت‌و پەروەردە کردنی ئەوێت ، تا مرۆڤ ببێتە مرۆڤی راستەقینە،ئەو مرۆڤەی کە ئەگەر جڵەوی نەفسی نەگیرێت ، بەهیچ شتیٚ رازی نابێت ، مەگەر «العیاذ باللّه» بەخوایی ، !!!!

مەگەر فیرعەون داوای خوایی نەکرد ؟ مەگەر لەدرێژی مێژودا هەزارانی وەکو جەنگیزو هیتلەر نەهاتن ، کە مرۆڤ کوشتن‌و ئاوخواردنیان بەلاوە یەك بو ؟ ئایا ئەمانە هەمو مرۆڤ نەبون وە نەیان ئەزانی خودانین ، وەرۆژیٚ ئەبیٚ کەئەمرن وەئەبنە هیچ ؟ هەروا کەبون ، ئایا بۆ وابون ؟ چونکە هەستی مرۆڤ ویستی وە خواپەرستی ئەوانە پەروەردە نەکرابو وە گومڕا بوبون ، وە بوبونە گورگی هار ، کەواتە مرۆڤ ئەبیٚ بەرەوشی باش پەروەردە بکرێت تا ئەبێتە مرۆڤی راستەقینە ، مرۆڤی چاك زۆرن ، وە لە هەمو هۆزو هەمو رێرەوو هەمو خولێکی مێژودا پیاوچاك زۆربوەو ، زۆریشە ، بەلاّم ، بەرزترینی ئەوانە صوفی‌یەکانن ، ئەویش لەبەر ئەوەتە باوەرەکەیان یەقینی‌یە ، وە دەرونیان بەنوری خوای‌گەوە روناکە ، وەکو فارس ئەڵێن :

«محمد دیدەنو موسی شەنیدەن
شەنیدەن کەی بوەد مانەند دیدەن»

واتە موحەممەد چاوی پی‌کەوت و موسی دەنگی بیست بیستن چۆن ئەبێتە چاوپی‌کەوتن . جامەبەست ئەوەتە ئیمانی صوفی ئیمانی شوهودی‌یە ، واتە چاوپی‌کەوتن ، واتە بەچاوی دەرون هەستی نوری خودا کردن ، وەئیمانی خاوەن باوەران ئیمانی عیلمی‌و ئیستیدلالی‌یە ، کەواتە بی‌گومان صوفی‌یەکان زۆرتر ئەبیٚ لەخوا بترسن ، وەزوورتریش خوایان خۆش بوێت ، وە زۆرتریش فەرمان‌بەری دەستورەکانی بن .

جابگرە هی‌وایش بێت پیاوچاك بێت ، تەنانەت باوەریشی بە هیچ‌نەبێت ، بەلاّم هەرگیز ئەو پیاوچاکی‌یە ناگاتە قولەپوپەی چاکی ، وە بی‌کەموکوری نابێت : وە بەتەواوی لە هەوای‌نەفس پاك نابێتەوە ، هیچ‌نەبیٚ ئەیانەویٚ پێیان بڵێن پیاوچاك ، بەلاّم پیاوچاکی‌ی کە بۆخوابوو وا لەهەمو خەوشێك پاکەو بێگەردوخاکە . چونکە بۆخوای تەنهاو ناکە .

ئەوەی بەدرێژایی مێژوو لەڕەوشی گەورەپیاوانی تەسەووفدا دەرکەوتوە ئەوەتەکە جوامێری و لەخۆبوردن و بەخششو میهرەبانی و خزمەت بەخەڵك وەهەزاران خووخدەی باشی‌تر هی ئەوان‌بوە ، بەومەرجەی ئێمە ڕەوشی ، خۆبەشێخ زان «مُتَشَیِّخ» وە خۆبەصوفی‌زان «مُتَصَوِّف» نەکەینە هی ئەوان ، چونکە «کُلُّ نَفسٍ بِما کَسَبَتْ رَهینَة» هەموکەسێ سەبارەت بەکردەوەی خۆی لێی ئەپرسنەوە وەحیسابی لەگەڵ ئەکەن وە کردەوەی خۆی هی خۆیەتی نەك کردەوەی کەسوکاری،نە کردوەی باوکی حەزرەتی ئیبراهیم ، کەبت‌پەرست‌بو ، بوە هی ئیبراهیم کە پێغمبەربو ، وە نەکردوەی کوڕی‌نوح کە کافربو ، بوە هی نوح کەپێغەمبەربو ، وە نەکردەوەی ناشیرینی ژنی «لوط» بویە نوکول بۆ «لوط» کە پێغمبەری خودابو ، ئایا ئیستە ڕەوشی ئێمەی موسوڵمانی ئەم زەمانە ، گوناهی ئاینی‌ئیسلامە ؟ ئایا دەستوری قورئان بەم جۆرەیە کە ئێمە ئەیکەین ؟ ئایا ئەکرێ بڵێین چونکە ئەم موسوڵمانانە ئاوا کەچ‌ڕەفتارو نالەبارن ، کەواتە ئاینی ئیسلامیش ئاینێکی باش‌نیە ! ! ! ناء ، خراپەکە ئێمەین ، نەك ئاینەکە .

نمونەیێکی تری ڕەفتاری ناپەسەندی مرۆڤ ، ڕەفتاری ئەوە بەرانبەر بەقانون ، ئایا هەموکەسێ نازانێ ئەگەر دزی‌بکات قانون ئەیکاتە زیندانەوە ؟ بۆچی هی‌واهەیە گوێ ئەداتە قانون وە دزی ناکات ، هی‌وایش هەیە ، دەجاریش کراوەتە حەبس هێشتا هەر عار نابێت؟ خۆ هی‌وایش هەیە دەوڵەمەندیشەو دزیش ئەکات بەڵام دزی‌یەکان جۆراوجۆرن‌وەفەرقیان هەیە ، دوری بۆنەڕۆین ، ئایا قانونی مرور «هاتوچۆ» بۆ قانجازی هەمولایێ نیە ؟ ئایا ئەگەر پەیرەوی‌ی لێوە بکەین لە صەدا هەشتای زیانی جادەو ڕێگاکان کەم ناکات ؟ دەی‌بۆ نایکەین ؟ چونکە «اِنَّ النَّفسَ لَاَمّارَةٌ بِالسّوء» کەواتە نەفس وەهەستی ناپەسەندی دەرون ئەبێ ڕاست بکرێتەوە ، ئەبێ پاك بکرێتەوە ، ئەویش پێویستی بەموجاهەدەو تێکۆشان‌و لەخۆبوردن‌و زانیاری‌و ماموستایی هەیە ، بۆچی هەر سەبارەت بە هەڵسونیشت وە شارسانیەتی ، فەرق زۆر زۆرە لەنێوانی گەلانی جیهاندا ؟ چونکە برێك پێش‌کەوتوترن ، یانێ خوێنەوارتر یانێ بەتەجرەبەتر ، یانێ تێکۆشتر ، جا بەرزترین پایەی پەروەردە ، پەروەردەی دەروونی‌یە ، سەرچاوەکە روون‌بو لای خوارو هەر ڕونە مەگەر بەزۆر لێڵی کەیت ؛ بەڵام سەرچاوە کە لێڵ‌بو هەتائەڕوات هەر لێڵە ، سەرچاوەی ژیانی مرۆڤ دڵ‌و دەرونیەتی ، دڵ‌و دەرون کە پاك کرایەوە ، کردەوەو ڕەفتاریش پاك وجوان ئەبێ ، تەسەووف هەوڵ ئەدا دەرون پاك کاتەوە لەهەمو

خەوشیّ ، لەهەمو باوەڕێکی ناشیرنو ناپەسەند ، بەرادەیێك ئاوای لیٚ دیٚت شایستەی ئەوە ئەبیٚت کە نوری خوای تیادا دابەزیٚت ، دلیٚکیش بە نوری خودا روناك بو ، هیچ زیانیٚکی بۆمرۆڤ تیادا بەدی ناکریٚت ، جا بیٚریە بەرچاوی خۆت ، من پاك ، تۆ پاك ، ئەو پاك ، ئەو پاك ، ئەم جیهانە ئەبیٚتە چۆن بەهەشتیٚك ، کەس ترسی دزی ، خەیانەت ، درۆ دووروویی ، بیٚ ناموسی ، نەبیٚت ، هەموی ، هەموکەسیٚ بەبرا بزانیٚت ، وە لەریٚیٚ خوادا ئامادەبیٚ بۆخزمەت بەئینسانو ئینسانیەت ، ئەوە چۆن جیهانیٚکە ؟

جاجیهانی تەسەووفی راستەقینە ئەوەیە ، وەهەر سوفی مەسلەکیٚك وانەبو ئەوە سوفی نیەو دەس بڕە ، ئەوەی بیەویٚ خەلٚك بکاتە بەندەو کۆیلەی خواستی خۆی هەرگیز بەوە ناوتریٚ سوفی ، یان شیخ ، یان قوطب ، بەلٚکو دوشمنی دینە ، دوژمنی ئیمانو ئایینە ، دوژمنی مرۆڤە ، ئەوەش قۆلی لیٚ هەلٚکرد ، بۆخزمەتی خەلٚك ، لە قانجازی خۆی بورد بۆسودی مەردوم ، بەتایبەت بۆ فەقیروهەژار ، ئەوەتە ئیسلامی دروستکار ، پیٚغمبەر ئەفەرمیٚ «سَیِّدُ القَوْمِ خادِمُهُم» .

مەقامی (تەجرید وتەفرید) کە مەقامی ئەولیای گەورەو مورشیدە پایەبەرزەکانن ، لەبارەیانەوە ئەلیٚن ، «التَّجرِیدُ اَن لاَ تَملِكَ ، والتَّفرِیدُ اَن لاَ تُملَكَ» و اتە (تەجرید) ئەوەتە خۆت بەخاوەنی هیچ سامانیٚکی دنیا نەزانیت ، ئەوەش هەتە بەهی خوای بزانیت ، وە تەفرید ئەوەتە ، کەس نەتوانیٚ بتکاتە بەندەی خۆی بەلٚکو تەنها هەر بەندەی خوابیت هەروەها نەبیتە بەندەی سەروەتو سامانی دنیایی ..

پرسیاری هەشتەممان لەزنجیرە وتاری دوانزەهەمم دا ئەلیٚت ، **«ریٚڕەوی ڕاستی تەسەووف کامە ، وەفەرق لەنیٚوانی صوفی وە موتەصەوویفدا چی‌یە ؟»**

هەروەکو لەدریٚژایی باسەکەدا بۆمان دەرکەوت ریٚڕەوی ڕاستی تەصەووف بریتی‌یە ، لە هەولٚو تیٚکۆشانیٚکی بیٚ وچان ، لەریٚگەی بەدەس هیٚنانی ڕەزامەندی خوادا ، ئەنجامدانی فەرمانەکانی خوای گەورە موبەمو ، هەم بەئاشکراو بەرواڵەت وە هەم بەنهیٚنی و پەنامەکی ، هەروەها گرتنەبەری ریٚبازی تایبەتی خواپەرستی‌یێکە کە پیٚی ئەوتریٚ تەریقەت ، جا هەرکام لە تەریقەتەکان بیٚت ، هەدەف لەتەسەووف ، بەرلەهەموشتیٚ بەدەست هیٚنانی ڕەزامەندی خودایە ، وەریٚگای ڕاستیشی ریٚگاییٚکە

موبەمو لەگەڵ شەریعەت دا بگونجێت ، وە ئەمەش فەرمودەی هەموی گەورەپیاوانی ئەم ڕێبازەتە ، وە لامەوایە پێویست بەناوبردنی کەس ناکات ، جا ئەگەر کەسێ لەم ڕەوشە لای دا ، بێگومان گومڕایەو وێڵ ، وە ڕێڕەوی ڕاستەقینەی وونکردوە ، هەچ دەس کەوتێك ، وەکو بەدەس هێنانی مەقامەکان کە دەستی ڕێبواری ئەم ڕێبازە ئەکەوێت وا دەس کەوتێکەو خەڵاتی خوایگەورەیە ، ئەو مەقامو پایانەو هەوارگەو مەنزڵی ڕێگەی ڕەزامەندی خوایگەورەن ، نەك ئەمەی کە خۆیان هەدەف بن ، بەڵکو ئەتوانن موژدەی پەیتاپەیتاو خۆشێلك بن ، کە دەستی ڕێبوار ئەکەون ، بۆئەوەی دڵنیاتربێت کە بەهەڵە نەچوەو ڕێگاکەی ڕێگایێکی دروستە ، کورنوش بردن بۆ کەعبە ، کورنوشە بۆ خاوەنی کەعبە ، نەك بۆکەعبە ، جا ئێمە کەئەڵێین ڕێڕەوی ڕاستی تەسەووف خواپەرستی‌یە بەلەش و بەڕۆح بەدەرو بەدەرون ، مەرجێکی هەیە ، ئەویش ئەوەتە کە سەرەڕای پەرستشی دەستور پی‌دراوی شەرع ، خۆپاراستنو پەرستشی زیادەیشی هەبێت ، بەجۆرێك بگاتە ڕادەیێك کەتەنها چرکەیێك یادی خوایگەورە لەدڵی دەرنەچێ ، وە هەمیشە لەنێوانی «خەوف و ڕەجاء» دا بێت ، کە ئەویش حاڵێکە لە ئەحواڵی تەسەووف ، واتە لەنێوانی (ترس و ئومێد) ابێت ، ترس لەخوایگەورە ، ترسی ئەوەی کە بەوجۆرەی خوا شیاوی پەرستشە ئەم بەندەیە نەیتوانیبێت ئەو پەرستی ، وەشێوەی بەندەیی بەجێ هانیبێت ، هەروەها ئومێد بە لوطفو کەرەمی خودا ، بەجۆرێك خوا ئەوەندە گەورەو بەخشەندەیە کە تەنانەت لە کەچ ڕەوانو گوناهبارانیش خۆش ئەبێت ، وە «ارْحَمُ الرَّاحمينه» ، «هوش دەردەم» کەیەکێکە لە یانزە مادەی ڕێڕەوی نەقشەبەندی‌یەکان ، بریتی‌یە لەوەی ، کە مرۆڤ لە هەمو هەناسەیێکا هۆشی بەلای خواوە بێت ، «دەم» واتە نەفەس ، «هەناسە» ، جا ئەوهۆشەیش بریتی‌یە لەوەی کەسوپاسی خوابکات بۆ هەمو هەناسەیێك ، بەڵێ صوفی ڕاستەقینە ئەوەتە تەنها چرکەیێك ، تەنها هەناسەیێك ، لەخوا غافڵ نەبێ ، وەسوپاسی خوایش بەجێ بێرێت ، بگرە ئەمکارە بەلای ئێمەوە نەشیاو بێت ، بەڵام بۆئەوانەی کە بونە ڕێبواری ئەو ڕێبازە ، ئەمکارە بەلایانەوە شیاوە ، چونکە ئەگەنە ڕادەیێك کە «جیسم» واتە لەش ، وە (ڕۆح) ، لەیەك کاتا هەریەکەی بەجیا سپاردەی خۆی ئەنجام ئەدات ، وە سەری لێ ناشێوێت ، زۆربەئاسانی ، مرۆڤێکی بەخواگەیشتو ، ئەتوانێ بەدەم وەدەس سەرگەرمی ئەنجامی کاری ڕۆژانەی بێ ، وە چرکەیێکیش دڵ وەدەرونی

لەخوا غافڵ نەبێت . «رِجالٌ لاتُلهيهِمْ تِجارةٌ ولابَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ» «ولاتُطِعْ مَنْ أغْفَلنا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنا واتَّبَعَ هَواه» «ياأيُّها الّذينَ آمَنوا ، لاتُلْهِكُم أمْوالُكُمْ وَلاأوْلادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ الله» .

«الّذينَ يَذْكُرونَ اللهَ قِياماً وَقُعُوداً وَعَلى جُنُوبِهِم ...» هەموی ئەمئایەتانە پیشان‌دەری ئەوحاڵەتەن ، کەواتە ئەمەتە ڕێڕەوی ڕاستی تەسەووف ، بەلاّم سەبارەت بەنیوەی دووهەمی پرسیارەکە کە ئەڵێت «فەرق لەنێوانی صوفی‌و متصوف داچی‌یە» ؟

ئەبێ بڵێین ،... لەمەوبەر باسمان کرد ، کە مورشیدی ڕاستەقینە بەکێ ئەڵێن ، کەواتە هەر لەو ڕوانگەیەوە ئەڵێین، بۆمان دەرکەوت کە صوفی بەکێ‌ئەڵێن ، هەروەها لەبەشی سەرەتایی ئەم‌پرسیارەدا بۆمان دەرکەوت کە سوفی ڕاستەقینە بەکێ ئەڵێن ، بەڵام سەبارەت بە «مُتَصَوِّف» ئەبێ بڵێین «متصوف» بەوکەسانە ئەڵێن،بەناو خۆیان بەپیاوی خودا دائەنێن ، وە بەناوکە فریان نیەبەسەری تەسەووفەوە ، موتەسەووف بەوکەسانە ئەڵێن کە جلوبەرگی شێخ ، یان سوفی‌ودەرویش ئەکەنە بەریان ، کردەوەی ڕەواڵەت وئاشکرایان وەکو کردەوی ئەوان وایە ، ڕەفتارو کرداری ظاهیری‌یان هەروەکو پیاوی خوای ڕاستەقینە وایە ، ئەوەی لە قاڵبی شێخیەتیدایە ، وا کردەوەی شێخانە ئەکات ، ئەوەش لە پۆشاکی صوفیەتی‌و دورویشی‌دایە ، کردەوەی ئەوان ئەکەن ، بەلاّم لەڕاستیەکەیا ، وە لەدەرونەوە مەبەستیان دەس‌برین‌و خۆهەڵکێشان‌و کەڵکی ناڕەوا وەرگرتنە لەوپۆشاك و کردارانەی ، کە وەکو «تمثیل» لاسایی‌کردنەوە ، ئەنجامی ئەدەن ، بەدرۆ هایو هوی ئەکەن وە حاڵ دێرن لەخۆیان ، یان شیخ نوماکانیان ، لاسایی شێخە گەورەو ڕاستەقینەکان ئەکەنەوە ، جا بەمانە ئەوترێ «موتەصەووف» وە «موتەشەییخ» ، واتە خۆبەصوفی‌کردو یان خۆبەشێخ‌کردو ، بێ‌گومان چاوی وردی ڕاست‌بینان وەترازوی شەریعەت ئەتوانێ ئەمانە لەیەك جیاکاتەوەو بیان‌دات لە سەنگی مەحەك ، زۆری‌وایش هەیە خۆیان ئەدەن لە شێتی ی ، کەپێیان ئەوترێ «مەجلوب» بەناوی «مەجلوب» ی ڕاستەقینە ، کە لەپاشان باسی‌ئەکەین ، بەلاّم زۆریان هەر فێری مفت‌خۆری‌و تەمەڵی بوون ، خۆیان‌کردوە بەسەرباری کۆمەڵ ، تەنانەت تەکلیفی شەرعی‌یان لەسەری‌خۆ لابردوە ، نە شێتێکن بڕۆنە شێت‌خانە ، وەنە ئەڕۆنە ژێری باری خواپەرستی ، یان کاروکاسبی ، خەڵکی ساویلکەیش لەخۆیانەوە کەشفو کەراماتیان بۆئەتاشن ، تەنانەت ئەگەر درۆیش بکەن‌و دەس‌بڕی‌ی بکەن ، ئەڵێن ئەوە بۆیە وائەکەن کەس نەیان ناسێت ، بێگومان

ناسینی ئەمانەش ئاسانە، چونکە ناسینی شێت شتێکی گرنگ نیە، وە یەکێ لەپێ ناسەکانی ئەوەتە قانجازو زیانی خۆی نەزانێت، وە ناسینی موسوڵمانیش ئەوەتە دەستورەکانی شەرع ئەنجام بدات، جائەگەر لەم دوحاڵە بەدەربون، واتە ئەویان ئەگەر بەشوێنی پارەوەرگرتن وزكلەوەراندنا رۆیشت شێت نیە، ئەمیشیان ئەگەر فەرمانی شەرعی پشت گوێ خست کەی ئەتوانێ خواپەرستی راستەقینە بێت.

کەواتە (**موتەصەووف**) وە (**موتەشەییخ**) بەوکەسانە ئەڵێن کە لەدڵودەرونەوە نەکەوتونەتە شوێنی خواپەرستی، تەنها بەرواڵەت وەلاسایی کردنەوە بۆقانجازی خۆیان وەبۆدەسبرین وەخەڵك خەڵەتاندن، خۆیان ئەبەنە سەر شێوەی خواناسان و خواپەرستانی راستەقینە. وە جلوبەرگ و هەڵسونیشتێکی «**تەمثیلی**» وەلاسایی کردنەوەیان هەیەو هیچی تر.

پرسیاری دەهەم لەزنجیرە پرسیارەکانی وتاری دوانزەهەم دا ئەڵێت«چۆن ئەگەین بە قۆناغی «**یەقین**» وەچەن ریگەو رەوش هەن بۆ «**سلوکی**» گرتنەبەری، ریگەی یەقین.

لەوەڵامدا ئەڵێین گەیشتن بەپلەی یەقینی خواناسیی بۆ رێبوارێکی موسوڵمانی ریگەی تەسەووف، تەنها لەرێگەی «**تەزکیەی نەفسە**»وە واتە، پاككردنەوەی دەرونەوە دەست ئەدات، پاك کردنەوەی دەرونیش، لەرێگەی خواپەرستێکی گەرم، وە خۆرازاندنەوە بە پێناسی پەسەند، وە دوری گرتن لە پێناسی ناپەسەند وە بەردەوامبون لەسەری ذیکری خوای گەورە ئایا بەزوان یان بەدڵ، بە چاودێری مورشید، یان بەبێ مورشید، وە سەرەتای کار ئەبێ بە تەوبە دەس پێ بکات، وەمرۆڤ هەتاهەتایە ئەو تەوبەیە بپاتەرێگاوەو لەسەر ئەو ذیکرو پەرستشە گەرمەیە هەر بەردەوام بێت، تاخوا لەخۆی رازی ئەکات، خوایش کە لەیەکێ رازی بو نوری خۆی ئەخاتە دەرونیەوە، کە نوری خودایش لەدەرونا درەوشایەوە، رازی جیهانی مەعنەوی دەس ئەکاتە درەوشانەوەو دەرکەوتن، حاڵی دەرون وە پلەوەمەقامی مەعنەوی دەس ئەدەن، وە ئیتر دەرون خۆی هەموشتێکی بۆدەرئەکەوێ، بەو چاوی دەرونە ئەوترێ «**بەصیرەت**»، چاوی دەروون کەکرایەوەو پەردە لەسەری «**ئەسرار**»، لابرا، باوەڕ ئەبێتە باوەڕی «**عَيْنُ اليَقِين**» مرۆڤ کەخۆی شتی بەچاوی خۆی دی، باوەڕکوا لەوە گەورەترو ئاشکراتر. رێگەو رەوشەکانیش هەروەکو وتمان «**ذیکر**» ە بەزوان یان بەدڵ، بەتایبەت ذیکری «**الله**» یان «**لا اله الا الله**» کەپێیشی ئەڵێن «**نفی** وە

ئیسبات» لا اله (نەفی) الا الله «الباتە»، هەروەها «موراقەبە» ئەویش بریتی‌یە لەوەی بەدەستی بەدەس‌نوێژەوە لەشوێنێکی خاوێنو بێ‌دەنگا پاش پاڕانەوەو داوای لێبوردن «استغفر الله» کردن، ڕوی دەرون ئەکەیتە بەر دەرگای‌خودا بۆماوەیێکی زۆر، واتە تابۆت‌بکرێت، سەعاتێ، یان دەسەعات، هەرچی‌بۆت‌کرا، وەزۆرکەس بەم‌چەشنە کەوتونەتە بەرکەرەمی خوداو نوری خوا لەدەرونیانا درەوشاوەتەوە. ئەبێ ئەوەش بزانین‌موراقەبە کە بریتی‌بێت لەوەی کە خوا بە چاودێری‌کەرو (ناظیر) ی هەڵسونیشتی خۆت بزانی، ئەوە یەکێکە لەرفتارو ڕەوشتی صۆفی‌یەکان، ئەمەشیان کە بەتایبەت دانیشیت وە لەدەرونەوە چاوەڕوانی کەرەم‌و بەخشەندەیی خوابیت، ئەوە تێکۆشانێکە بۆ بەرهەم وەرگرتن لە «موراقەبە». بەکورتی موراقەبە هەم ئەوەتە کە خوا بە «ناظیر» ی هەموکردەوێکت بزانی، وەهەم چاودێری کردن و پاڕانەوەیە بۆئەوەی بەر کەرەمی خوا بکەویت هەروەها پەروەردە بون بە دەستی مورشیدێکی «کامل وە مکمل»، واتە پێ گەیشتو وپێ گەیێنەر، بەراستی نەزەری مورشیدی کامیل کیمیایەو ئاوی حەیات، لەهەموی ڕێگاکان زوتر پیاو ئەگاتە مراز، چونکە مورشید (ئەت‌بات، بەڵام خۆت (ئەبێ بگەیت)، دیارە شارەزاییك یەکێ بیات تا پیاو خۆی ڕێگا بدۆزێتەوە فەرقی‌زۆرە.

یان، کەڵك وەرگرتنە لە هەموی ئەم ڕێگایانە، واتە هەم هەردوجۆری ذیکر، ئاشکراونهێنی وە (الله) وە (لا اله الا الله)، وموراقەبە؛ وە دەست دانە داوێنی مورشید، وە چونە خەڵوەت و چلەکێشان، بەکورتی لەیەکێ لەم ڕێگایانەوە یان بریێك، یان لەهەموبانەوە، ئەکرێت مرۆڤ بە گەیشتنە پلەی (یەقین) شادبێت. پرسیاری یانزەو دوانزەو چواردەو شانزەو حەڤدەو هەژدەو نۆزدە کەبەشوێنی‌یەکدا دێن، بریتین لە.

«پاش گەیشتن بەپلەی یەقین خوورخدەی مرۆڤ وە هەڵسونیشتی چی‌بەسەردێت؟»
«مرۆڤ لەم زانیاریە گرنگەدا گەیشتوەتە چ‌پلەیێك؟»
«بەپێرەوی نهێنی‌و ئاشکرا «ظاهیرو باطین» لەشەرع چۆن ئەکرێت؟»
«کردەوە بەرزەکانی صوفیەکان کامەنا وە ئەخلاق صوفی ڕاستەقینە چۆنە؟»
«ڕێرەوی صوفیەکان بۆگەیشتن بەم ئاواتە چۆن‌بوە؟»
«ئایا ڕێبازەکان «طەریقەتە» کان لەیەك جیان؟ وە تەریقەت بەچی‌ئەڵێن؟»

«ئایا شیخیەتی و ئیرشادکردن، یان، شێخ‌بون‌و موریدبون لەگەڵی تەسەووف‌دا هەریەکێکن یان جیاوازن، وە چۆن؟»
«لە «اصطلاح» ی تەسەووف‌دا بەکێ ئەڵێن شیخ وە بەکێ ئەڵێن وەلی؟»

جا چونکە ئەتوانم بڵێم لەدرێژایی باسەکەدا تارادەیێکی‌زۆر بەهەموی ئەم پرسیارانە وەلاّم‌دراوەتەوە ئیتر پێویست نیە بەدورو درێژی وەلاّمیان بدەینەوە وە نایش‌کرێ دەسیان لێ هەڵگرین بەڵکو هەریەکەی لە چەن دێرێکا وەلاّمیان ئەدەینەوە پرسیاری «سێزە» نەبێت، کەپرسیارە لەبارەی «پێناسە پەسەندەکان» «صفاتی حمیدە» وە پێناسە ناپەسەندەکان (**صفاتی رەذیلە**)، ئەوە بەجوێ وەلاّمی ئەدەینەوە، ئەمەش دەقی وەلاّمی پرسیارەکان.

بۆ وەلاّمی پرسیاری یانزە ئەڵێین پاش‌گەیشتن بەپلەی یەقین ئیتر ئەوکەسە ئەبێتە پیاوێکی‌تر؛ یەکەم شت ئەوەتە «ریا» وە رودەربایسیی لە خواپەرستیەکەیا نامێنێ، دوهەم، چونکە ئەزانێت خوای‌گەورە چاوی وا بەهەمو هەڵسونیشتێکیەوە، ئیتر بەتەواوی‌ی دوری‌ی ئەگرێ لەهەرچی گوناهە: بەڵکو لە هەرچی رەفتاری ناشیرین‌و ناپەسەندە، ئایا ئەکرێ بەبەرچاوی خاوەن ماڵەوە دزی‌بکرێت؟ ئەکرێ بەبەرچاوی خەڵکەوە بی‌ناموسی‌ی بکرێت؟ بەکورتی، هەم لەخۆشی ئەو بەهرەو بەراتەدا کە خوا ئەیداتە ئەو بەندەیە، وەهەم بەهۆی ئەوەوە چرکەیێك لەخودا «غافل» نیە، کردارو رەفتاری ئەوانەی کە ئەگەنە پلەی یەقین ئەبێتە کردارو رەفتاری «موحەممەدی‌ی» وە لەسوننەتی پەیامبەری گەورە پەیرەوی ئەکەن، وە هەروەکو لەپێشا وتمان، ئەگەر بەترازوی شەرع کێشانەیان کەن موێ سەرناکەن.

وەڵامی‌پرسیاری. دوانزەش ئەوەتە مرۆڤ لەم زانیاریە گەورەیەدا ئەگاتە رادەیێك کە تەنها مەقامی پێغەمبەرەکان لەمەقامی ئەوان بالاترە، لەم جیهانە «ناسوتی» یەوە ئەگەنە جیهانی «مەلەکوتی» وە دەسیان ئەگاتە داوێنی جیهانی «لاهوتی»، واتە هەرچەن بەناو ئادەمی‌زادن بەلاّم لەناوکەدا، مەلایێك صیفەتن «عَبْدِي كُنْ رَبَّانِياً تَقُلْ لِلشَّيْءِ كُنْ فَيَكُونُ» بەڵێ مرۆڤ کە خوانەخواستە شوێنی شەیتان کەوت، ئەبێتە شەیتان صیفەت. شوێنی خوایش‌کەوت رەوشتی ئەبێتە‌رەوشێکی خودایی وەخودا پەسەند، بەڵکو ئەبێتە «رَبَّانی»، جا کە گەیشتە ئەو پایە وپلەیە، ئیتر نە بۆ بەهەشت ئەکۆشێ وە

نه لەترسی دۆزەخدا خواپەرستنی ، بەڵکو هەر لەبەر ئەوەی خوا پێی خۆشە ، فەرمان بەرداره ، وەجگە ڕەزامەندی‌ی خوا ، بیر لەهیچی‌تر ناکاتەوە . جا ئەو پایەبەرزانە جۆراوجۆرن ، مەقامی «ئیحسان» «ڕەضا» «تەفرید» «تەجرید» «تەوحید» «قورب» «عوبودییەت» وەزۆرئاشکرایە ئەم چەن‌شیعرەی حەزرەتی شیخ‌عومەری بیارە «ضیاء الدین» ئیشارەیە بۆلای ئەومەقامانە ، وەدەرئەکەوێ ، ئەوان لەو پایەبەرزە مەعنەوی‌یانە بەهرەمەند بوبن . کەئەفەرمون .

فەقیهی مەدرەسەی «تەوحید»م ئەمرۆ
فەریدی دائرەی «تەفرید»م ئەمرۆ

لەپاشان ئەفەرموێ:
لە تەنزیها نیە هیچ‌کەس ڕەفیقم
چرای کاروانی ڕێی «تەمجید»م ئەمرۆ

لەپاشان ئەفەرمێ :—
عەلایق دەردی بێ‌دەرمانە «فەوزی»
ڕەئیسی عەسکەری «تەجرید»م ئەمرۆ .

ئەمانە لەپایە هەرە بەرزەکانی تەصەووفن جا صوفیێك ئەکرێ فەرمانی ئیرشادی هەبێت وەئەکرێ هەر خەریکی خواپەرستی بێت ، ئەکرێ مورشیدبێت وە بەهەموی ئەم پایانەش نەگەیشتبێ ، جگە ئەمانەش پایەی : «غەوثییەت» یان «قوطبییەت» یان «ئەبدال» وە «ئەوتاد» وە هی‌تر ، ئەمانەش وەکو پایەی «مەغور»ی دەوڵەت ، سپاردەیان لەسەرەو «لێ‌پرسراون» وە لەبازاری مەعنەویات دا سپاردەیان پێ‌سپێرراوە ، واتە هەم خاوەن‌مەقامن وە هەم «مأمور» کە ئەوەش خۆی پێویستی بە باسێکی تایبەتە ؛ بەلام هەموی ئەمانە لە چوار چێوەی تەصەووفدا یەك ئەگرنەوە ، وە هەمویان ئەبێ وەلی‌بن وە لەپایەی «عَینُ الیقین» تێ‌پەڕی‌بن ، وەهەمویان خواناس وخواخوازو موسوڵمانی ڕاستەقینەبن . لەوەلامی پرسیاری چواردەهەمدا ، بۆ پەیرەوی‌ی نهێنی‌وئاشکرا لەشەرع ، ئەڵێم ئێمە ئەوەتا ئەبینین ، بەناو هەمومان موسوڵمانین واتە ئەوەی باوکودایکی موسوڵمان بێت خۆبەخۆ لەناوی سەرژمێری

خەڵکی ولاَت‌دا ناوی ئەویش بەموسوڵمان ئەنوسرێت ، هەروەکو هەمو ئاینێکی تریش کەئەوانیش هەروەهان ، بەلاَم مرۆڤ کەتەمەنی گەیشتە پانزەساڵ ، سپێراوی خودای لەسەرە، ئەگەر ئەنجامی‌دا وا بەندەیێکی فەرمانبەرەو ، ئەنجامیشی‌نەدا سەرکێشو لاڕێگرو گومڕایە ، بە ئەنجام‌دانی فەرمانەکان ئەبێتە موسوڵمان بەلاَم تا لەدلاَ باوەڕی بەهێزنەبێ پێی ناوترێ «مؤمن» چونکە ئیمان باوەڕە ، وەباوەڕیش بە زۆرەملێ ناچێتە دەرونەوە «لاإِكْرَاهَ فِي الدِّينِ» «قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَٰكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ» ئایەتی (١٤) سورەی (حجرات) .

بڕێ لە خەڵکی دەوروپشتی (مكة) وتیان ئێمە ئیمانمان هاوردوە ، خوا ئەفەرمێ ، ئەی (مُحَمَّد) بڵێ ئێوە موسوڵمانن بەلاَم هێشتا ئیمان لەدڵتانا دانەمەزراوە ، کەواتە ئیسلام جیایەو ئیمان ، واتە ، باوەڕ جیا ، ئیسلام کردەوەیە بەلاَم ئیمان باوەڕەو والەدەرونا «في قلوبكم» .

جا هەرکاتێ کردەوەی موسوڵمانانە وەئەنجامی سپاردەکان لەگەڵ باوەڕی دەرونا یەکی‌گرتەوە ئەوە موسوڵمانێکی «مؤمن» واتە خاوەن باوەڕە . جگە ئەوەش شتێکی‌تر دێتە پێشەوە ، ئەویش «نیەّت» ، واتە قەصدی مرۆڤە ، چونکە بگرە هەرچەن ئیمانیش بێتەپاڵی ئیسلامەکەوە بەلاَم چونکە باوەڕەکە باوەڕێکی عیلمی‌یە بگرە هێشتا جاری وا هەبێت «نەفس» دڵەراوکێ «وەسوەسە» بخاتە دەرونەوە وە پەرستشەکە تێکەڵی بڕێ هەستی نارەوا بکات ، وەکو «ریاء» روپامایی ، یان «عُجْب» لەخۆڕازی‌بون ، یان «كِبْر» ، خۆ بەزل زانین ، یان بڕێ لەو پەرستشە بەغەفلەت

ئەنجام‌بدرێ ، بۆ نمونە ، ئێمە زۆرجار ئەڵێین «لاحَوْلَ وَلاقُوَّةَ إِلاّ بِاللّهِ» ، بەلاَم ئەم تەنها وشەیە ئەگەر بەباوەڕەوە بوترێ هۆی خۆشبەختی ، وەهۆی دامەزراندنی ئیمانی مرۆڤە ، واتە (هیچ هەوڵو کۆشش و توانایێك بەدەرد ناخوات ئەگەر ویستی خوای لەسەرنەبێ) جائەگەر ئەم وشەیە بێتە باوەڕێکی دەروونی‌ی وە لە سەرچاوەوە هەڵ‌قوڵێت ، وە بەڕاستی مرۆڤ باوەڕی لەسەر ئەوەبێت کە هیچ هەوڵ‌و تەقالایێك هیچ‌نیە ، مەگەر ویستی خوای لەسەر بێت ئەوە چەن‌گرنگە ؟ کەواتە ظاهیرو باطینی عیبادەت لەمەدا دەر ئەکەوێ ، هەروەها سەبارەت بە گوناەکردنیش هەر بەوجۆرەیە ، بۆنمونە ئەگەر کەسێ بیەوێ گوناهێك بکات مادام ئەو گوناهەی

نەکردێت ، شەرعەن لێ‌پرسراوە نیە ، وای‌دانێین چو بۆدزی ، کەوتەرێگا تا ئەوشوێنە ، بەلاّم لەرێ‌دا پەشیمان بووەوە ، یان لەنزیکی ئەوشوێنەدا لێ‌ی کەوتنە گومان ، وە دزی‌یەکەی سەری نەگرت ، مادام کە دزی‌یەکەی نەکردوە ، شەرعەن تاوانبار نیە ، بەلاّم کارکردی تەصەووف وەخواپەرستی‌ی راستەقینە ئەوەتە ، واتەکات لەمرۆڤ کەهەرگیز خەیالّی شتی ناشیرین نەکات‌و بیریشی لێ‌نەکاتەوە ، پاکی لە باطنی گوناه ،ئەوەتە، مرۆڤ لەدڵ‌و دەرونیشەوە پاك‌بێت وە لەدڵ‌و دەرونیشەوە موسوڵمان‌بێت ، لەم‌بارەوە لەسورەی ئەنعام ئایەتی (١٢٠)دا خوای‌گەورە ئەفەرمێ ، «وَذَرُوا ظَاهِرَ الإِثْمِ وَبَاطِنَهُ» ، واتە دەس لەگوناه هەڵگرن ، چ‌ئەوەی ئاشکرایەو چ‌ئەوەشی کە نهێنی یە ، ئایەتی‌قورئان سەبارەت بەگوناهی نهێنی ، یان هەستی ناڕەوای‌دەرون ، زۆرزۆرن وەکو ئەوەی کەئەفەرمێ .

«وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ» «البقرة» «٢٨٤» ، «وَلَقَدْ خَلَقْنَا الإِنسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ» «ق» «١٦» - «قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ» «اعراف» «٣٣» «ولا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ» «انعام» «١٥١» .

وە دەیان ئایەتی‌تر ، کە هەمویان ئەوەئەگەیێنن ، نەچاکەو نەخراپە ، هەر ئەوەی ناگیرێتەپێش‌چاو ، کە ئاشکرایەو بەرەوالّەتە ، بەلّکو **«قەصد»** وە **«نیەت»** ، وە باوەڕی دەرون حسیبە ، بەلێ ئەگەر نیازو ویستی‌دەرون پاك‌نەبو کردەوەی‌ڕوالّەت ئەبێتەچی ؟

، گرنگی‌ی ئەم‌کارە لەوەدایە ، هەستی دەرون ئەکرێ لەخەڵك بشارڕێتەوە ، چونکە کەس چوزانێ خەڵك لەدەرونا بیرلەچی ئەکاتەوە ، ئایا حەسودە ، ئایا دووڕویە ، ئایا کینەجۆیە؟ مەر خوابزانێت ، کەواتە کەسێ کە لەدەرونەوە دەستی لەوهەستە ناپەسەندانە هەڵگرت ، دیارە باوەڕی بەخوا هەیە بۆیە ئەکۆشێت ، تەنانەت بەخەیالّیش خەیالّی خراپەنەکات ، جا صوفی‌ڕاستەقینە کە باوەڕەکەی ئەبێتە باوەڕێکی یەقینی‌ی ، دیارە ئەبێ لەهەموکەس زیاتر لەخوابترسێت وە پارێزبکات ، وە دەرو دەرونی یەك‌بێت **«جا ئەوەتە پەیڕەوی‌ی نهێنی‌و ئاشکرا، واتە «ظاهیر وباطین»** ، **لەشەرع»** .

سەبارەت بەکردەوەی بەرزی صوفیەکان زۆرمان باس کرد وەهەر ئەو گوفتارانەی کەسەبارەت بەناساندنی صوفی وتەصەووف لەسەرەتای باسەکان وتمان هەرئەوە خۆی گەورەترین نمونەیە بۆ رەوشتی بەرزی صوفی یەکان، ، دووبارەیش ئەڵێین یەکێ لەپایە بناغەییەکانی تەصەووف، «ایثارە» واتە لەخۆبوردن، یان قانجازی خەڵك خستنە بەری قانجازی خۆت، بۆنمونە ئەتوانین پەنجەراکێشین بۆ خەباتی شیخ محی الدین عەرەبی لەدژی «صەلیبی» یە داگیرکارەکان، هەروەها تێکۆشانو جیهادی شیخ «نەجم‌الدین کوبری» لەدژی مەغولەکان، جەنگیز کە گەمارۆی شاری «خوارەزم»ی دا پەیامی نارد بۆ شیخ‌نەجموددین کە ئەوو چەن‌هەزار کەسێك کە جوی‌یان ئەکاتەوە، ئەبەخشێنرێن، بەومەرجە ئەو لەشار بڕوانە دەرەوە، بەلام ئەم ذاتە گەورەیە لەئەمەنی هەشتا ساڵیدا وتی خۆمو ماڵومناڵم وەکو هەموی دانیشتوانی ئەم‌شارە واین، یان‌ئەوەتە دەس لەکوشتاری هەمو دانیشتوانی شار هەڵگرێت، یان گیانی ئێمە لەهی ئەم‌خەڵکە عەزیزتر نیە، جەنگیز بۆی‌نەکرا دەس‌بەرداری شارەکەبێت، پەلاماری شاری‌دا وە شیخ‌نەجمودین تا دواهەناسەی شەڕی‌کرد، وەبەدەستی داگیرکاران کوژرا.

ئەم‌ڕوداوە لەساڵی (٦١٨) کوچی‌دا ڕوی‌داوە وە شێخ نەجموددین سەرزنجیرەی تەریقەی «کوبرەوی‌یە»یە، ئەمانە نمونەبون هی‌خەباتی گەورەپیاوانی تەصەووف، هەروەها گەورەپیاوانی ئەم‌ڕێبازە هەمیشە دەس‌کراوەو بەخشندەبوون، هەمیشە خاوەنی گوزەشتو لێ‌بووردن‌بوون، قەت بۆ تەماعی دنیا دڵی کەسیان نەیێشاندوە، پەنای بێکەسانو هەتیوو لێ‌قەوماوان بوون، ڕوخۆشو قسەخۆشو خۆش‌زمان بوون، زۆربەیان دانشمەندو دانش‌پەروەربون هەمیشە لاین‌گری خوێندن و خوێنەواران بوون وە ڕێزیان لەعولەما گرتوە و زۆربەیان خاوەن قەڵەمو نوسەرو زاناو داناو ئەدیبو هونەروەر بوون، ئەدەبیاتی جیهان پڕیەتی لە شیعرو هونەری ئەو گەورەپیاوانە، شیعرو نوسینیان تامو مەزەیێکی تایبەتی هەیە، هۆنراوەیان نوری‌خودای لێ‌بەدی ئەکرێ، وە گەشە ئەدا بەباخچەی دەرونی خاوەن دڵان، هەمیشە ناوبژی کەری هەمو چینەکانی گەلان بوون، هەر لە ئاژاوەی ناوخێزانێکەوە ناوبژی‌یان کردوە تائەگاتە سەری ئاژاوەی ناوی دەوڵەتان، یان دەوڵەتانو گەلان، وەلاپەڕەی مێژوو پڕیەتی لەم باسو سەرگوزەشتانە، بۆنمونە ژیانی شێخ (عبیداللە)ی ئەحرار کە یەکێکە لەگەورە پیاوانی نەقشبەندی پڕیەتی لەم ناوجی کاری‌یە بەداخەوە

ئەوشتانەی کەمن خۆم بیستومە زۆرتری هی ئەوکارە بەرزانەیە کە قارەمانەکانیان باوباپیرانی خۆمن، وە ئەگەر ترسی ئەوەم نەبوایێ ئەبێتە خۆ هەلّکێشان، بەشی کتێبی سەرگوزەشتم ئەنوسی، جا هەر بەم بەراوردە سەیری کردەوەو خزمەتی هەزاران گەورەپیاوی ئەم مەڵبەندە بکە.

بەراستی مێژوی جیهانی ئیسلام، ئەگەر ژیانی گەورەپیاوانی تەصەووفی لیّ لابەی خەزێنەیێکی زۆرگەورەی لیّلابراوە، ئەبیّ ئەوەش بزانین هەموی خاوەن مەذهەبەکان ئەوانیش هەر لە گەورەپیاوانی تەصەووفن وەهەمویان لاین‌گرو خوازیاری رێبازی راستەقینەی تەصەووفن، بەڵیّ ئەمە بەشێکی زۆر زۆر کەمە لە رەوشە بەرزو پەسەندەکانی کەڵەمەردانی رێبازی تەصەووف.

سەبارەت بەپرسیاری شانزەهەم باسی رێرەوی صوفیەکان بۆگەیشتن بەئاوات، زوترکرا، وەئەبێتە دوبارەکاری.

لەوەلاّمی پرسیاری حەڤدەدا ئەڵێم، هەدەف وە ئاوات بۆهەموی تەریقەتەکان هەریەکێکە، واتە هەمویان تیّئەکۆشن بۆئەنجامدانی فەرمانی خوا بە ئاشکراو بەنهێنی، وە بەهۆی هەست‌پیّکەران واتە «حەواس» وە بە زوان‌و گیان، بەدەرو بەدەرون، بۆگەیشتن بەپلەی یەقین، بەپلەی ئیانی تەواو، بەپلەی خواناسیی راستەقینە، کەواتە نیشانە «هەدەف»، یەکێکە، بەلاّم رێبازەکان جیان، واتە هەر سەرزەنجیرەیێك لە گەورەپیاوانی تەریقەتەکان وەکو «بایەزیدی‌بەسطامی، عبد القادر گیلانی، بهاء الدینی نەقشبەند، احمدی ریفاعی، عومەری سەهرەوەردی، نەجمودینی کوبری، ئەبولحەسەنی شاذلی، جلال‌الدینی رومی، وە هەروەها دەیان گەورەپیاوی رێبازی تەصەووف کە گەیشتونەتە پلەی ئەوەی ببنە سەرزنجیرە، هەرکامەی ریّرەو وە رەوشێکی تایبەتیان داناوە بۆ پەیرەوانی خۆیان، وە رچەیان بۆکوتاون تا لەهەوارگەی «فەنا» تیّیان پەڕاندون وە گەیاندونیانەتە مەنزڵی «بەقا»، وە هەرکامەی ذیکرو فیکرێکی تایبەتی خۆیان هەیە، وە هەمویشی هەروا لە چوارچێوەی ئیسلامی راستەقینەو ذیکری خوای گەورەدا، کەواتە هەدەف یەکێکە بەلاّم رچەو رێبازو ماموستاو دەلیل‌و ریّ‌پیشاندەران جیاوازن، وە هەمویشی هەر وا لەچوار چێوەی خواپەرستیی راستەقینەدا، بۆنمونە، پەیرەوانی حەزرەتی شیخ‌عبدالقادر لاین‌گری ذیکری جەلی، واتە دەنگی‌بەرز، وە پەیرەوانی بهاءالدین

نەقشبەند لاینگری ذیکری خەفی ، واتە ذیکری نهێنی ئەبن ، هەمویشیان بۆ تەزکیەو پاککردنەوەی دەرون ئەکۆشن لە هەستی ناپەسەند ، وە ئەوشوێنانەی لەدەرونا ئەبێ پاك کرێنەوە پێیان ئەوترێ (**لَطائِفْ**)، لەطائیف شوێن و مەڵبەندێکن لەدەرونا ، ئەکرێ بەرابەریان بگرین لەگەڵی «**حەواس**»ی پێنج لانەدا ، چۆن ئەمان هۆی هەستی دەرەوەی مرۆڤن ، ئەوانیش هۆی هەستی دەرونی مرۆڤن ، جا بەیارمەتی خوا لە چوارچێوەی ناساندن و لێکۆڵینەوەی ڕێبازی نەقشبەندی دا سەبارەت بە (**لەطائف**) ، وە هەموی ئەوشتانەی کە لەبازاڕی ئەم تەریقەتەدا مامەڵەو ئاڵوگوڕیان پێ ئەکرێت بەوردی باس ئەکەم.

سەبارەت بە وەڵامی پرسیاری هەژدە ، ئەڵێم ، بەڵێ شیخیەتی وەئیرشادکردن ، یان شێخبون وە موریدبون ، لەگەڵ تەسەووفدا هەریەکێکە ، بەڵام بەیەك مەرج ، بەومەرجەی شێخیەتی ڕاستەقینەو موریدیەتی ، یان دەروێشایەتی ڕاستەقینەبێت ، ئێمە وا بەدرێژی باسی بازاڕی تەسەووفمان کرد وەباسی هەدەفی تەسەووفمان کرد ئەگەر دیتان ئەوشێخ و موریدە ، یان ئەوشێخ و دەروێشە بەڕاستی سەرگەرمی خواپەرستین وە هەدەفیان خواناسی یە ، بێگومان ئەوە ناوەڕۆك وکاکڵەو کرۆکی تەسەوفە ، ئەگەریش مەبەست مەبەستێکی دنیایی و ئاغەو نۆکەری و فەرمان دەری و فەمان بەری یە ئەوە تەصەووف لەمانە بێزارو بەری یە ، کردەوەیان بەترازوی شەرع ، بەترازوی ویجدان و عەقڵ و مەنطیق کێشانەکە ، ئەگەر ڕێك دەرهات ، وا تەصەووفە ، ئەگەریش سەری کرد وادەس بڕینە .

بەکورتی ، ئیرشاد وەشێخ بەتی کردن ، ئیرشادە بۆ خواناسی لەڕێبازی تەصەووفەوە ، ئەگەروابو وا پربەپێستی خۆیەتی ، وە ناووناوکە کەوتونەیەك ، ئەگینا تەصەووف لەوان بێزارە ، وە وشەی مورید ، لە موریدی ی خوداوە هاتوە «**الطالب الی الله**» نەك موریدی شێخ بێت ، ئەبێ موریدی خودا بێت ، وەشێخ ماموستاو ڕێ بەروسەروەرێکە بۆ پیشاندانی ئەورێگە بەکەڵکە ، وە شارەزاو بەڵەدێکە کە مرۆڤی ناشارەزا ڕانمایی ئەکات ، تا ئەیگەیێنێتە ئاوات و مراز ، کەواتە ئیرشادی مەشایخ لەبناغەدا هەرهەمان ئیرشادی تەصەووفە.

لەوەڵامی پرسیاری نۆزدەدا ئەڵێم ، لە«**ئیصطیلاح**» ی تەصەووفدا بەکەسێ ئەڵێن شێخ ، کەئیرشادیکات ، وە زوتر مەرجەکانی مورشیدمان باس کرد ، وەیەکێ

لەمەرجەکانی ئەوەتە ، وەلی بێت ، بەڵکو خاوەنی «ویلایەتی کوبری» بێت ، وەگەیشتبێتە پلەی «بەقا» ی پاش فەنا ، ئەم جۆرە گەورەپیاوانە ، ئەگەر روخسەتی ڕێنمایی و ماموستایی دەرونیان بەلای مورشیدێکی گەورەوە پێ‌درا ، وا ئەبنە مورشید بەلام ویلایەت دەس‌کەوتنێکە هەر لەسەرەتای تەسەووفەوە دەس ئەکەوێت ، جا ویلایەت پایەی هەیە ، ویلایەتی (صوغری) ویلایەتی «کوبری» ویلایەتی «عولیا» کە هەریەکەی بۆ دەستەیێك لە خۆشەویستانی خوایە ، هەروەکو لەپێشاوتمان زوتریش

نوسیومانە کە مەولەوی ئەفەرمێ
وەلی کەسێکە عارفُ باللە
ماأمْکَنْ لەذات لەصیفات ئاگاه
بیکێشن بەسەنگ هەرسێ تەقوادا
بەترازوی شەرع مویێ لاناداا

کەواتە وەلی بەو موسوڵمانە پاك و هوشیارو خواپەرستە پارێزکارە ئەڵێن ، کە لە ذاتو صیفاتی خوا ، بەپێی توانایی خۆی ئاگاداربێت ، وە خاوەنی هەرسێ تەقواکە بێت ، واتە خۆی بپارێزێت لە کوفر لە گوناه ، لە هەڵپەکردن وخۆکوشتن بۆمالی دنیا. ئەمە لای کەمەکەیەتی ئائەگاتە گەورەترین پایە کە ویلایەتی عولیایە وە پەیامبەرانی ئەگەنێ ، وە ویلایەتی خاصة هەرهی پەیامبەری گەورەیە وەدەستی هیچ مرۆڤێکی ناگاتێ.

بەکورتی هەموشێخێکی ئیرشاد ئەبێ گەیشتبێتە پلەی «ویلایەتی کوبری» بەلام هەمو وەلی‌یێك ناتوانێ بێتە مورشید.

واتە هەمو مورشیدێکی ڕاستەقینە وەلییە ، بەلام هەمو وەلییێك ناتوانێ ببێتە مورشید چونکە وەکو وتمان مورشید مەرجی تریشی هەن کەئەبێ ئەومەرجانەشی تیابێت تابتوانێ ئیرشاد بکات.

زۆرجار سەبارەت بە «صیفاتی حەمیدە وە صیفاتی رەذیلە» واتە پێ‌ناسە پەسەندەکان و پێ‌ناسە ناپەسەندەکانی مرۆڤ باسمان‌کرد ، وەوتمان مرۆڤی سۆفی مەسلەك تێ‌ئەکوشێت پێ‌ناسە ناپەسەندەکانی بگۆڕێت بە پێناسی پەسەند ، تا ئەوپێناسە پەسەندانە ئەبنە خووخدەی مرۆڤ وەئیتر ناچێتەوە سەر خدەی نارەواو ناشیرین ، بەڵکو ئەبێتە دژی هەمو رەوشتێکی ناشیرینو چەوت ، گومانی تیانیە هەروا

بەگاڵتە ناکرێت کە مرۆڤ ڕەگوڕیشەی حەسوودیی لەدەروونی خۆیا هەڵکەنێ ، چونکە ئەو پێناسە بووەتە خدەو بەرەگو ریشەی دەرونا چووەتە خوارەوە ، حەسودیی بریتی‌یە لەوەی مرۆڤ حەزبکات بەوەی کە نیعمەتی مرۆڤێکی‌تر لاچێت ، واتە حەزکردن بە «زەوالی نیعمەت لەخەڵکی‌تر» ئەوە حەسودیی‌یە ، وە ئەمەش پێناسێکی ناپەسەندە ، بێ‌ئەوەی بەخۆمان بزانین بووەتە خووخدە بۆمان ، وەحەز لەسەرکەوتنو پێشکەوتنو خۆش‌بەختیی خەڵکی‌تر ناکەین ، وە ئەمانەوێ هەرچی خۆشی‌و چاکە بۆخومانی تەرخان‌کەین ، واتە زۆربەی ئادەمی‌زاد ، نەك تەنها هەرپێی خۆشە خۆی لەهەمو کەس جوانتر ، دەوڵەمەندتر ، دەنگ‌خۆشتر ، خوێنەوارتر ، وە بەدەسەڵات‌تر بێت ، بەڵکو حەزیش ئەکات کەس نەگات بەقولەپی‌یا ، وە ئەو کەسەیش کە لەشتێکا لەو زیاترە ، لێی داماڵرێت وە موحتاجی ئەم‌بێت ، ئەم پێناسەئەگەر ماوەی بدرێی مرۆڤ ئەگەیینێتە رادەی ئەوەی ئەربۆی‌بلویت داوای خوایی بۆخۆی ، وە کزی‌و بەندەیی‌و لاوازی بۆخەلکی‌تر بکات ، بێگومان مرۆڤ لەم پیناسە ناپەسەندانەدا هەست بەپێناسەکانی خۆی ناکات ، وە هەر عەیبی خەڵکی لەبەرچاوە ، جا (تەسووف) تێ‌ئەکۆشێت کە ریشەی ئەم‌پیناسانە لە دلودەرونی مرۆڤ‌دا هەڵ‌کێشێت ، جائەمە چۆن‌ئەکریـت ؟ دیارە بە «موجاهەدە» واتە خەبات لەدژی هەستە ناپەسەندەکانی «نەفس» کە بەپێی ئاینی ئیسلام ، هەروا کە «جیهاد» لەدژی کوفروکافران فەرزە هەروایش (جیهاد) لەدژی ویستەناپەسەندەکانی دەرونیش فەرزە هەروا کەزوتریش وتمان ، جارێك کە پێغەمبەری گەورە درودی خوای لەسەر لەجیهادێك گەرانەوە ، فەرمویان لە جیهادی «ئەصغەر» واتە بچوك ، گەراینەوە ، جا نۆرەی جیهادی «ئەکبەر»ە عەرزیان‌کرد جیهادی ئەکبەر کامەتا ئەی پێغەمبەری‌گەورە ، فەرموی جیهادە لەگەڵ نەفسا ، واتە لەگەڵ دەرخواستی نارەوای دەرونا ، بێگومان بەربەرەکانی‌و خەبات لەدژی خواستی نارەوای دەرون زۆر گرانە چونکە هەروا بەگاڵتە سەرناگرێت .

جابەپێی رێ‌رەوی تەسەووف ، وەبەپێی دەرمانێك کەتەسەووف بۆ ریشەکەن‌کردنی ئەو دەردانەی دەرون دای‌ناوە ، بەرلەهەموشتێ مرۆڤ ئەبێ دەردەکان بناسێت ، واتە بەژیانی خۆیا بچێتەوەو دەوری‌بکاتەوە ، تا یەکە یەکە نەخۆشی‌و عەیبەکانی دیاری ئەکات ، هەروکو وتمان مەسەلەن تێ‌فکرێت بزانێت ، خۆی هەستی خۆبەزل‌زانینی هەیە ، هەستی ناوی‌خەڵك‌بردن «غەیبەت» کردنی

هەیە ، هەستی «حەسودیی» واتە حەزنەکردن بە سەرکەوتنی خەڵك وە حەزکردن بەدواکەوتنیانی هەیە ، وەهەزاران دەردی ترکەئیستە بریکیان دەستیشان ئەکەین ، جا کە ئەودەردانەی ناسین ، یەکەم هەنگاو بۆچارەکردنیان ، بەر لەهەموشتێك (تەوبە) کردنە ، واتە بریارێکی پیاوانە دان ، بۆ دەس‌هەلگرتن لەهەموی ئەو خراپی‌یانە، وە بریاردان لەسەری ئەوەی نەگەرێتەوە بۆسەریان ، دیارە هەروەکو

وتمان یەکەم هەنگاوی تەسەووفیش هەر ئەم (تەوبە) کردنەیە وە یەکەم «مەقام» واتە پلەوپایەی تەسەووفیش پایەی «تەوبە» یە ، جا پاش‌ناسینی دەردەکان واتە پێناسە ناشیرینەکان ، وەبریاردان لەسەری دەس لێ هەڵگرتنیان ، قوناغی جێ‌نشین کردنی پێناسە جوانو بەکەڵکەکان دێتە پێشەوە ، واتە ، تەنها ئەوەنیە ، (بۆنمونە) خۆت لەدەستی مشت‌قوچاوی‌و چنۆکی رزگار کەیت ، بەڵکو ئەبێ خۆیشت لەسەری بەخشەندەیی رابێریت بەجۆرێ لەگەڵ چارەکردنی هەرنەخۆشییێکی دەرونی‌دا بکۆشیت بۆئەوەی پێناسە چاکەکەی پێچەوانەی ئەو ، لەدەرونتا جی‌گیر کەیت ،

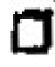
دیارە ئەم‌کارە زۆرگرنگو سەختە وەپێویستی بە تێکوشانێکی زۆر وە (موحاسەبە) وە پیاچونەوەی رەوشو کردار ئەبێت ، وەئەبێ مرۆڤ دان‌بنێ بەوەدا کە ئەوپێناسە نارەوایەی هەیە وە ئەیەوێ خۆیی لەدەست رزگارکات ، وە پێنامی چاك وەپەسەند بکاتە جی‌نشینی ، جا لەگەڵ ئەم تێکۆشانەشدا ، دەرمانێکی بەکەڵك کە پێویستە بۆ دەرمانی ئەم دەردانە ، گرتنەبەری رێگای خواناسییکی تەواوە ، وە هەروەها

بەردەوامبون لەسەری «ذیکر» ئەوانەی خۆیان خاوەن «نور» ن وەدڵیان روناك بوەتەوە ، هەرئەوان باش‌ئەزانن ئەو ذیکرە چ دەرمانێکی گرنگە بۆچارەی پێنامی خراب وەناشیرین کەلەدەرون‌دا جێ‌گیربوە، ناوی خوای گەورە بردن چ بەزوان وە چ بەدڵ هەروەکو ئاگربەردەبێتە خەرمانی درکودال ، ئاوا دەرون لەخەوشی هەستە ناپەسەندەکان پاك ئەکاتەوە، بەڵێ بەم‌چەشنە زۆری پی‌ناچێ هەروەکو کە نەخۆشێك بەهۆی دەرمانی بەکەڵکوباش چارە ئەکرێت، یان، باغوێستانێك لەدرکو هەرێزو گیای زیان‌بار بژارئەکرێت وە هەروەکو خانوو ناومالێك کە لەخەوشوخاڵو تەپوتۆز پاك ئەکریتەوە وە شتەبەکەلکەکان لەو باخو مالەدا گەشە ئەکەنو دەرئەکەون ، هەربەوچەشنە دەرونی سۆفی راستەقینە لە خەوشی پێناسە ناشیرینو ناپەسەندەکان پاك‌ئەبێتەوەو ، وەکو درەختێکی باش‌بەخێو کراوو بژارکراوو

ئاودراو، دەس ئەکاتە بەرھەم دان، وە میوەگرتن، وە خاوەنەکەی ئەحەسێتەوە، دیارە ئەوەش بەبێ ڕەنجو تەقەلا نابێت.

ئیستە بزانین «پێناسی ناپەسەند» کە ئەبێ لەدەروونا ڕیشەکەن کرێن کامەن، وە ئەو پێناسە پەسەندو چاکانەی کەئەبێ ببنە جێ‌نشینی ئەوان کامەن.

«پێناسە ناپەسەندەکان»

١ – «حەسەد» پێ ناخۆشی خۆشی خەڵك، وە حەزکردن بە تیاچونی نیعمەتێك کە خوا بە خەڵکی داوە .

٢ – «ریا» روپامایی کردن، وە خواپەرستی بەرەواڵەت بۆ ئافەرین کردنی خەڵك وە هەڵخەڵەتاندنیان . «ولا یُشْرِكْ بِعبادَةِ رَبِّهِ اَحداً» .

٣ – «کِبْر» خۆت لە خەڵکی تر بە باشترو گەورەتر زانینە ،

٤ – «عوجب» لە خۆبایی بون وە خۆپەسەندی ی .

٥ – «نِفاق» دوورووی کردن وە خەڵك لەیەك هەڵ ئان و یەك نەبونی زوانو دڵ .

٦ – «بُخْل» مشت قوچاوی و چنوکی «رەزیلی» .

٧ – «کِذْب»، درۆزنی ی، وەدرۆکردن .

٨ – «غەیبەت» لە پشت ملە ناوی خەڵك بردن بە شتێك کە ئەگەر لە روودا باسی کەیت ئەوکەسە پێی ناخۆش بێت .

٩ – «خەیانەت» تەماع کردنە شتێك کە دراپێتە دەست، جا ئەوشتە چ قسەیێکی نهێنی بێت یان گیان دار یان بێ گیانێك بێت .

١٠ – «بێ وەفایی» چاکە لەبەرچاونەبون یان جەزای چاکە بەخراپەدانەوە .

١١ – «غورور» چاوسوربون وە بێ باکی لەکاتی دەسەڵات داری دا .

١٢ – «جاە تەڵەبی ی» تێ کۆشانی نارەوا بۆ بەدەس هێنانی پایەوپلەی دنیایی وە دانەمرکان بە وەمەقامەی کەهەتە .

١٣ – «بێرەحمی ی» بەزەیی نەهاتنەوە بە خەڵکا .

١٤ – «تەظاهور» وەکو ریا وایە، بەڵام ئەم زۆرتری بۆکاروباری دنیایی یە، وەئەو بوعیبادەت، «بۆ نمونە» کاری چاك کردن نەك بۆ چاکەکردن بەڵکو بۆئەوەی پێی بڵێن پیاوچاکە «لەبجامی کاری رەوا، بو گەیشتن، بە دەس کەوتی نارەوا» .

١٥ – (وەقاحەت) بێ شەرمی وە بێ ئابرویی .

١٦ – «ئەنەففور» لەخۆبۆ رق لەخەڵکە وە بەکەسێ ناڵێ چاك، وەدان بەهیچ چاکەیێکا نانێت .

١٧ – (جەزای چاکە بەخراپە) ئەویش هەروا بەناوەکەیادیارە.

١٨ – (طولی ئەمەل) بیرنەکردنەوە لەمردن، وە وابزانێت لەمردنا ئەکەوێتە پاشی هەمو کەسێك.

١٩ – (ترس نۆکی) دژی ئازادیو شەجاعەت.

٢٠ – (بێ باوەری ی) خەڵك وەکوخۆت زانین، وە باوەربەکەس نەکردن . بەدگومانی ی ، دڵپیسی ی.

٢١ – (غەزەب) تورەیی وەزوووهەڵچون (عەسەبی ی)

٢٢ – (قینەبەری) لەرق خەڵکا زیانێ لەخۆتو لەخەڵك دان.

٢٣ – (خەدەی تۆڵە کردنەوە) چاوپۆشی نەکردنو لەهەڵەی خەڵك نەبوردن، وەنەبەخشین . وەنەبونی گوزەشت .

٢٤ – (بێ قەولی ی) بایەخ بۆبەڵین دانەنان ، واتە وەفابە وەعدە نەکردن .

٢٥ – (قەطعی صیلەی رەحم) دوری گرتن لەخزموکەسوکار ، بەتایبەت ، باوکو دایکو براوخوشکو ژنومنداڵ . وەخزمی نزیك.

٢٦ – (شەیدایی ماڵوسامان) ئەوەئاشکرایە . (حرص) پارەکۆکردنەوە .

٢٧ – (هەڵەوەری و زۆروتن) یان (لەغو) .

٢٨ – (نەمیمە) قصەی ئەم بۆئەو گێرانەوە ، وەخەڵك بەگژی یەکادان.

٢٩ – (انتقاد) رەخنەگیری ، کەبری کەس لەباتی ئەوەی بۆعەیبی خۆیان بگەرێن وەچارەی کەن، هەمیشە رەخنە لەهەموشتێ وهەموکارێ وهەمورەفتارێ ئەگرن .

٣٠ – (اِسْتِکبار) فەضلی خۆدان بەسەری خەڵکی ترا ، ئەتوانین بڵێین لەگەڵ (تەکەبور)دا یەك ریشەن.

٣٢ – (کوفری نیعمەت) بەبەشی خوا ناڕازی بون «لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ» .

٣٢ – (حُبُّ الذّات) (خودخواهی ی) (خوویستی ی)

٣٣ – (تۆمەت لەموڵەودان) اتهام، کە لەگەڵی ، (انتقاد) وە (غەیبەت)دا لەیەکەوە نزیکن .

٣٤ – **(لەجاجەت)** ؛ واتە تەسلیمی حەق نەبون وەخۆبەدەستەوە نەدان لەبەرابەری هەقوراستی دا.

٣٥ – **(ساردوسری لەسەر خواپەرستی)** وە کەم شەوقی بۆ عیبادەت.

٣٦ – **(تەمەللوق)** چاپلوسی ، وە بە خەڵکا هەڵ‌دان **(مەدحی درۆ)** .

٣٧ – **(اصرار لەسەر گوناه)** لێرەدا ئەبێ بڵێم گوناه خۆی گوناهە ، وەگوناەکار تاوانبارە ، بەڵام فەرق هەیە لەنێوانی کەسێکا کە بکەوێتە ناوی گوناهێکەوەو دڵتەپەی پێ‌بکەوێت‌و پەشیمانی ی رووی تێ‌کا ، لەگەڵ ئەوکەسانەدا کە **(إصْرار)** یان لەسەر گوناه بێت ؛ وەکوئەوەی **«نەظەر»** حەرامە ؛ بەڵام ئەگەر بەهەڵەو رێکەوت‌بو بەدەستی خۆت‌نیە ؛ جا کەدوبارەو سێ‌بارەت کردەوە ئەوە تاوانە وە ئەبێتە **(إصْرار)** کە هەرگیز شێوەی پیاوچاکان‌نیە ئەمانە بەشێك‌بون لە **(صیفاتی رەزیلە)** یان پێ‌ناسی ناپەسەند.

بەرانبەر بەهەریەکێ لەم‌کردەوە ناپەسەندانە ، کردەوەی شیرینو پەسەند هەیە ؛ وەکو ئەم‌کردەوانەی خوارەوە .

١ – **(پێ‌خۆش‌بونی خۆشی‌و سەرکەوتنی خەڵك)** . وە بیر کردنەوە لەوەی کەحەسودی جگە لەزیان بۆخۆت سودیکی‌نیە ، وە خوا خۆی چاك‌ئەزانێت ؛ وە هەمو شتێ بەنۆرەیەو هەموکارێ کاتو ساتی خۆی بۆدانراوە . ئەڵبەتە ئەگەر حەزبەوە بکەیت ، تۆیش ئاوا لە نیعمەتی‌خوا بەرخورداربیت ، ئەوە **(غیبطە)** یە وە خراب‌نیە ، بەڵام پێ‌خۆش‌بونی **(زەوالی نیعمەت)** لەخەڵکی‌تر ، ئەوە خرابە وەخوا لە سورەی «نساء» ئایەتی (٥٤)دا ؛ ئەفەرمێ «**أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ**».

واتە بۆچی حەسودی‌ئەبەن بەپێغەمبەر ؟ یان،ئەوەتا حەسودی ئەبەن بەپێغەمبەر ،کەئەو حەسودی‌یە شتێکی ناپەسەندە.

٢ – خواپەرستی هەر لەبەر ئەنجامدانی دەستوری خودا وە چاکەکردن لەبەرئەوەی کە چاکە چاکەو خوایش پێی‌خۆشە .

٣ - **(تەواضُع)** وە خۆبەزل نەزانین، وەلێك‌دانەوەی ئەوەی هەمومان بەندەی خواین وەهەمومان لەئادەمین «**كُلُّكُمْ مِنْ آدَمَ وَآدَمُ مِنْ تُرَاب**» «**إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللهِ أَتْقَاكُم**»

٤ – (خۆبەكەمزانین) وەسەیری عەیب و كەمو كوڕی خۆكردن، بەهەمو بارێكا.

٥ – (خەیرخواهی) وە خەڵك ئاشت كردنەوە.

٦ – (بەخشەندەیی) وەمشت كراوەیی.

٧ – (راستگۆیی) ، وە درۆنەكردن.

٨ – لەپشتملە چاكەی خەڵك گوتن.

٩ – (ئەمینداری‌ی)وە خەیانەت لەئەمانەت نەكردن.

١٠ – (وەفاداری‌ی)وەچاكە لەبەرچاوبون.

١١ – (لەخواترسی‌ی) وە لە تۆڵەی خواترسان.

١٢ – (رازی‌بون وەدامركان بەبەشی‌خوا) وە دوری‌گرتن لەوەی كەخەڵك بكەیتە پەیژە بۆسەركەوتنی خۆت ، دوری‌گرتن لەوەی كەلەسەر حیسابی خەڵك بگەیت بەپایە، وە باوەڕلەسەرئەوەی كە ئەبێ بە تێكۆشانی رەوا مافی‌خۆت بێرێتەدەست ، واتە بەوڕادەیە كە زانست و ئامادەیی و كارناسی و توانایت هەڵئەگرێت ، نەك لەتوانایی و زانستی خەڵك بۆسودی خۆت كەڵك‌وەرگریت .

١٣ – (خاوەن بەزەیی)وەبەتەنگی بێچارەو لی‌قەوماوان وە بێ‌دەسەڵاتانەوەبون، وە خەمی‌خەڵك خواردن .

١٤ – (چاكەلەبەرچاكە كردن) نەك بۆ خۆهەڵكێشان لەناوی خەڵكا ، واتە بۆ «تەظاهور» نەبێ ، هەر لەدەرونەوە ئەوچاكە كردنە سەرچاوە بگرێت واتە «إخلاص» .

١٥ – (شەرمو حەیا كردن) وە خاتر گرتن وە لەروی‌خەڵكا دامان ،(نەك ئامادەبون بۆ ماف‌فەوتان)بەڵكو بری‌جار دەس لەبری مافی بچوك هەڵگرتن ، وە بایی‌دانان بۆ دۆستی و برایی و گەورەو بچوكی.

١٦ – (خۆش‌ویستن) وە دڵ‌فراوانی و میهرەبانی .

١٧ – ئەدەب كردن ، وە گەورەو بچوك‌فامین ، وە حەیا كردن لەخواو لەبەندەكانی.

١٨ – (جەزای چاكە بەچاكە) ئەنانەت بری‌جار جەزای خراپەی بەهەڵەكراوو لەرێی نەفامیوەكراو، وە هی‌لەخۆت بچوكتر ، بەچاكەدانەوە.

(لەبەرچاوبونی مردن) وە لەشوێنەواری لەمێژین وردبونەوەو هەروەكو كە لەزۆرشوێنی قورئاندا خوای‌گەورە سەرگوزەشتی وەكو فیرعەون،قەومی عاد،

قەومی نوح وە ثمود،قەومی لوط،ئەگێرێتەوە کەئێمە لەوجۆرە سەرگوزەشتانە عیبرەت وەرگرین وە لەخۆمان بایی نەبین . پێ‌ هاتن بەوەی کەمردن ، هەروا کەهەمیشە لەهەمو کەسێکی‌ترەوە نزیکە ، لەتۆیشەوە نزیکە ، نەك لات‌وابێت ئەبێ خەڵك بمرێت بەڵام‌تۆ هەر پایەداربیت.

بەکورتی ئەوەندە نەروی بەپیری دنیاوە وابزانیتە مردنت بۆنیە، بەڵکو رۆیشتنی خۆیشت لە پێش‌چاوبێت ، هەروا کەمەرگی دوژمنانت بەلاوە نزیکە.

٢٠ – (**شەجاعەت**) وەباوەر لەسەرئەوەی ، ئەوەی خوانەیکات ناکرێت ، وە مرۆڤ نابێ بەرانبەر بەناهەق وەستەم دەم‌بقوچێنێ ، بەڵکو ئەبێ تەنها لەخوابترسێت وە تەنها بوهەقو حەقیقەت سەرلەبەربێت.

٢١ – (**نابێ مرۆڤ دڵ‌پیسو ناباوەر بێت**) هەرچەند کە ساوێلکەیی‌و دەبەنگیش ناپەسەندە ، بەڵام بێ‌باوەری‌و دڵ‌پیسیش هەرناپەسەندە ، خوائەفەرمێ «**إنَّ بعضَ الظَّنِّ إثْمٌ**» واتە برێ‌جار بەدگومانی ی گوناهە . هەروەها ئەفەرمێ «**يا أيُّها الَّذين آمَنوا ، إنْ جائَكُمْ فاسِقٌ بِنَبأٍ فَتَبَيَّنوا ، أنْ تُصيبوا قَوْماً بِجَهالَةٍ فَتُصْبِحوا عَلى ما فَعَلْتُمْ نادِمين**» سورەی (**حُجرات**) ئایەتی (٦).

کەوابو بەدگومانی‌و ناباوەری خرابە هەروەهاش برێ‌جار خۆش‌باوەریش هەرباش‌نیە، بەتایبەت سەبارەت بە «**فاسق**» واتە موسوڵمانی کەچ‌رەفتارو باوەڕدانەمەزراو .

٢٢ – (**ئارامی‌و لەسەرخۆیی**) وە دووری‌گرتن لە تورەیی‌و دڵی‌خەڵك‌ئیشاندن، چونکە زۆرجار تورەیی کاری‌وائەکات کەلەودوا پەشیمانی هیچ کەڵکی نابێت ، کەواتە بەرگری‌کردن لەتورەیی شتێکی‌پەسەندە وەخۆگرتن‌و بەسەری‌خۆدا زاڵ‌بون کارێکی پەسەندو پێناسێکی شیاوو باشە.

٢٣ – (**رقەبەری نەکردن**) وە گوزەشت‌و لێ‌بوردن وە چاوپۆشی وە زیان‌لەخۆنەدان لەرق ئەمونەو .

٢٤ – (**بەخشین وە لێ‌بوردن**) ، چونکە تۆڵەکردنەوە هەمیشە، تۆڵەکردنەوەی‌تری بەشوێنەوەیە ، وە هەتاهەتایە لەکۆڵی مرۆڤ نابێتەوە ، ئەمە بەو مانایە نیە کەدەس لەمالی‌خۆتو مافی‌خۆت هەڵگری بەڵکو خوای‌گەورە لەئایەتی (٤٥) سورەی مائدەدا ئەفەرمێ «**إنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالعَيْنَ بِالعَيْنِ**» بەڵام سەبارەت

بەکوشتنەوەی قاتیل لەئایەتی (١٧٨) سورەی (البقرة) دا ئەفەرمێ «... كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصاصُ فِي الْقَتْلَى ، الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالأُنْثَى بِالأُنْثَى ، فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ....» کەواتە باوەکو مرۆڤ خاوەن مافیش بێت ، وە تۆڵەکردنەوە هەق خۆی بێت ، بەخشینەکە لای خوا پەسەندترە . وەسوفی مەسلەکیش کە بەشوێنی چاکترا ئەگەڕێ ئەبێ لەهەستی ناپەسەندی تۆڵەسەندنەوە دەس هەڵگری، تەنانەت تابۆی ئەکرێ ئەگەر لە مافی خۆیشی، نەك مافی «وەرەسە» وخەڵکی تر، چاوپۆش بێت پەسەندترە. کەواتە «عَفْو» لەپێناسە زۆر پەسەندەکانە.

٢٥ – «بەردەوام بونو سوربون لەسەر بەڵێن» ، ئەم هەستە، یەکێکە لەگەورەترین پێناسە پەسەندەکان، وەهەر کەسێ بەڵێنی نەبو بەپیاوی پیاوانە دانانرێت، جائەگەر ڕێبواری ڕێگەی تەسەووف بو، ئەوە باشتر ئەبێ لەسەر بەڵێنی خۆی بڕوات.

٢٦ – (دیدەن کردن)، وسەرلێدانو بەدەمی خزمو کەسو کارەوەبون، واتە «صیلەی رەحم» یەکێکە لەو پێناسە چاکانەی کەرێبواری ڕێڕەوی تەسەووف ئەکۆشێت بۆئەوەی لەدڵودەرونی خۆیا سەقامگیری کات.

٢٧ – ئیمە زوتر وتمان کە (زوهد) یەکێکە لەپایە بناغەییەکانی ڕێڕەوی تەسەووف زوهدیش پێچەوانەی هەوڵوتێکۆشانە بۆ کۆکردنەوەو پێکەوەنانی سامان، بێگومان کاسپیو سەرمایەی حەڵاڵ بەدەستهێنان کارێکی باشە بەلام «اِنْهِماك» واتە خۆپڕوکاندن بۆ بەدەس هێنانی سامان، دژی ڕەوشی صوفییەکانە وە «زوهد» دەرمانێکە بۆلەناوبردنی هەستی «اِنْهِماك».

٢٨ – (کەم گوتن) وە خۆتێ هەڵ نەقوڵتاندنی شتێك کەڕاستەوخۆ پەیوەندی بەمرۆڤەوە نەبێت، ڕەوشی پەسەندی سوفییەکانە، ئەوان ئەڵێن تا پرسیارت لێ نەکراوە مەڵێ، کەپرسیارت لێکرا بەئەندازەی پێویست بڵێ، چونکە کەم وێژی، وەبێدەنگیو بێڕەنگی، لەڕەوشەبەرزەکانی خواناسانە، بەلام هەڵەوەڕیو زۆربڵێی «لەغو» ڕەوشێکی ناپەسەندەو لە قورئانیشا نەفرینی لێکراوە. وەستایش کراوە لەوانەی خۆیانی لێ لائەدەن «قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلاتِهِمْ خَاشِعُونَ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ».

٢٩ – (قسەی لەم، لای ئەونەکردن) وە خۆهەڵ نەقوڵتاندنە کاروباری خەڵك، یەکێکی تر لەپێناسە پەسەندەکانە.

٣٠ – هەروا كەرەخنەگیری‌ی هۆی دڵئازاری‌یە، بێگومان سەرنەنانە سەری خەڵك، هۆی بێ‌دەردی‌سەری‌و سەرسوكی‌یە، رەخنەی دڵسۆزانەو دروس‌كەر «النَّقدُ البَنّاء». بەكەڵكە، بەوشەرتە، بۆ «تظاهر» وە خۆهەڵكێشان وە خۆپیشاندان نەبێت، وە بەومەرجەی بەپێی دابورەوشی خۆی بێت، بەلاَم رەخنەگرتن وە «إعْتِراض»،كلای رێبوارانی رێ‌ڕەوی تەسەووف، ناپەسەندەو، دورەپەرێزی لێ‌ئەكەن.

٣١ – چەندە بەزۆر خۆسەپاندن بەسەری خەڵكا ناشیرنە، ئەوەندەش خۆبەكەم زانین بەڵكو خۆبە هیچ زانین بەلای سوفیانەوە پەسەندە، بەتایبەت بەرانبەر بە گەورەیی خوای گەورە، ئەوان ئەڵێن گەورەیی هەربۆخوا چاكە، ئێمە بەندەپێكین هەرچەندەش خاوەن دەسەلاَت بین، دیسان هەر رۆژێ تیائەچین، دیسان هەر بەندەپێكین كە بەرانبەر بەچزەی مێشولەو گازی‌مێشێك ئەپەشۆكین كەواتە «ئیستیكبار» بۆبەندە نەهاتوە وە كەسێ سەرەتای خاك‌بێتو پایانی هەر خاك، خۆ بناسێت باشترە تاخۆی لێ‌بكۆرێت.

٣٢ – (شوكری نیعمەت) خوا لە سورەی ئیبراهیم ئایەتی (٧) دائەفەرمێ «لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ، وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ».

٣٣ – (نوكرانی ذات) یان ایثار. بەوە ئەڵێن دەست لەقانجاز وەیان ئاسایشی خۆی هەڵگرێت لەرێی خۆش‌بەخت كردنی خەڵكو دابین كردنی خۆش بەختی‌و كامەرانی‌و قانجازی خەڵكا، ئەم خۆبەخت كردنو دەس لەخۆشی خۆهەڵگرتنە یەكێكە لەپێناسە پەسەندو تایبەكانی پەیرەوانی تەسەووف، خوای‌گەورە لەئایەی (٩) سورەی «حەشر» دا ئەفەرمێ «وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ» خوای‌گەورە لە تەعریفی ئەنصارا، یان‌بری لە موهاجیرین‌دا كە یارمەتـــــی براموسوڵیانە بێ‌دەسەلاَتەكانی خۆیانیان داوە. ئەفەرمێ. «هەرچەن خۆیان ئیحتیاجیان‌بو بەوشتانە وەپێویستیان‌بو پێیان لەگەڵ ئەوەشا فەضلی برادینی یەكانیان ئەدا بەسەری خۆیاندا».

٣٤ – (دیفاع لە حەق) یەكێ لەهەستە پەسەندەكانی دەرون ئەوەتە، دیفاع لەهەق بیبێتە جی‌نشێنی تۆمەت لەمولەودانو خەڵك‌تاوان باركردن.

٣٥ – خۆبەدەستەوەدان وەتەسلیم‌بون بەرانبەر بەهەق وەبە(واقیعیەت).

٣٦ – گەرمو گوری‌و شەوق لەسەری خواپەرستی.

٣٧ – **(واقع بینی)** هەق دان بەگوفتارو کرداری خەڵك بەوجۆرەی کەهەڵ ئەگرێ نەزیادو نەکەم.

وەنەبێ ئەمانە هەموی پێناسە پەسەندو ناپەسەندەکان بن، بەڵکو زۆر شتی ترهەن ئەگەر بێتو بیان ژمێرین لەژمارە نایێن، بۆنمونە **«پاکی دەرون وەناپاکی ی»** مرۆڤ دڵپاك بەهەموجۆرێ ئەکرێ دڵی بێریەجێ بەلاّم چ بکەی لە ناپاك؟ **«حەیاداری»** ، **بێحەیایی»** بێ **«ئیعتیادی»** بەرانبەر بە **«تەوەککول»** دڵەتەپەو دڵەورکێ جەزەع بەرانبەر بە **«صەبر»**.

دڵ ئێشاندنی خەڵك ، دڵنەوایی خەڵك، **«تەقوا»**و پارێزکاری ، نەپرسینەوە لەحەرام و حەلاڵ، چاکەکردن لەگەڵ خەڵك ، خراپەکردن، بەشێوەییکی گشتی ی ئەمانە بەشێکی هەرە دیاری و گەورەی ئەو هەستە دەرونی و پێناسانەن کە مرۆڤی خواناسی راستەقینە ئەبێ تێکۆشێ بۆلابردنو داماڵینوەراماڵینی ناپەسەندەکان، لەدڵو دەرون داو جێ نشین کردنی پێناسە پەسەندەکان لەجێگای ئەواندا، جا ئەومەردەی کە خوابۆی بکات سەرکەوێت، وە ئەم ئەرکە گرنگە بیاتەرێگاوەو ئەو خزمەتەگەورەیەی بۆگیانی خۆی لێ بوەشێنێتەوە، وە لەولایشەوە لەرێگەی ذیکرو فیکرو پەرستشو سلوکی رێبازی تەریقەتو رێبازەنی پێویستی **«جیسمی وروّحی»** یەوە، دڵودەرون، وە **«لەطائف»**ەکانی پاکو **«نورانی»** و روونالك کاتەوە، وا ئەبێتە مەردی دینو دنیا، بەناو **(بەشەرە)** بەلاّم لەهەقیقەتدا مەلائیکەیەو لە خۆشەویستانی خوایە. ئەگەر ئەمەشی بۆنەکرا خۆ هەروا بەمفتە نابێتە مەردی مەیدانی تەسەووف.

ئەمە بو، بەکورتی، بامی **«صفاتی حمیدە»** وە **«صفاتی رەذیلە»** واتە پێناسی چاکو رەواو پەسەند، وە پێ ناسی نارەواو ناپەسەند، لە روانگەی تەصەووف ئیسلامی یەوە.

یەکەم : سەرچاوەی وشەی «صوٚفی» لەچی‌یەوە هاتوە ،

دووهەم «مەقام‌وەحاڵ» لەڕوانگەی تەسەووفەوە بەچی ئەڵێن .

«صوٚفی» .

وشەی صوٚفی هەر لەصەدەی یەکەمی کوٚچی‌یەوە کەوتوەتە ناوەوە : «حَسَن البصري» کەخوٚی یەکێکە لە گەورەپیاوانی زانیاری‌ی ئیسلامی‌ی وە تەسەووف ، وە لەساڵانی «۲۱ – ۱۱۰» کوٚچی دا ، واتە «٦٤٢ – ۷۲۸» م دا ژیاوە ئەڵێت .

لەکاتی تەواف کەعبەدا چاوم دەوت بە سوفیێك دەستم‌برد وەخەرجی‌یێکم داپێ : بەڵام لێی وەرنەگرتم ، وە گوتی من‌خوٚم چوار «دانیق»م پێ‌یە وە ئەوە بەشی خەرجیم ئەکات «دانیق شەش‌یەکی دیرهەمێکە» . «نوسەر» .

هەروەها «سُفيان الثوري» کەئەویش یەکێکە لە گەورەپیاوانی زانیاری‌ی «حەدیث‌و کەلام‌و تەسەووف» وە لەنێوانی ساڵانی «۷۱٥ – ۷۷۸» م وە «۹۷ – ۱٦۱»ك ژیاوە ئەڵێ «ئەگەر ئەبوهاشمی صوفی نەبوایێ . قەت بوٚم ڕوون‌نەئەبویەوە کە ((ریا)) چی‌یەوچوٚنە» واتە ئەو بوٚی ڕوون‌کردوەتەوە ، کە وابو ناوی «صوفی» هەر لەسەرەتای ئیسلامەوە بوە ، وە بەوپیاوچاکانە وتراوە کە ڕێگای «زوهد» وە پارێزکاری‌و خواپەرستی‌ی ڕاستەقینەیان گرتوەتەبەر .

بەڵام سەبارەت بەوەی کەبوٚچی بەم‌خواپەرستە پارێزکارو زاهیدانە وتراوە «صوفی» وە ئەم‌وشەیە لەکوێوە هاتوە ئەڵێم ، ..... بەرلەهەموشتێ ئەبێ بزانین ئەم‌جوٚرە‌ناوانە وەکو ناوی منداڵێك‌نیە هەرکە لەدایك‌بو دایکوباوکی دانیشن وە ناوی بنێن بەڵکو هەروەکو کەزانیاری‌ی قورئان‌خوێندن پەیدابوە وردە وردە ناوی قورئان خوێنەکان نراوەو پێ‌یان وتراوە «قُرّاء» یان ئەوانەی کەحەدیسیان کوٚکردوەتەوە بە «مُحَدِّث» ناویان‌دەرکردوە ، یان «فَقیه» وەبەم‌جوٚرە ، یان وەکوپیشەو زانیاری‌یە تازەکانی ئەم‌چەرخە کە هەرشتێکی تازە ئەدوٚزرێتەوە ناوی پیشەو خاوەن پیشەکەیان ناوەو ناوی میکانیك‌و کارەبایی ، وە ئەبارەچی هاتوەتە ناوانەوە ، وە دەستەیێك

دانەنیشتون تاناوی کارناسی کارەبا بنێن «کارەبابی» جا هەربەوجۆرەش بە شارەزای ڕێگەی شەرع وتراوە «فقیه» وە بەوەی کەئەڕوا حەج ئەکات، وتراوە «حاجی» بەوانەش کە لە کاروباری خواپەرستی دا شێوەی شەوئەخەوتن و شەونوێژکردن وە خواپەرستی گەرم وە لەگۆشەیێکەوە بەکاروباری خواپەرستی یەوە سەرگەرم بون وەخۆنەپڕوکاندن بۆماڵی دنیاوە باق شێوەی خواپەرستی ڕاستەقینەی «زاهیروباتین» یان گرتوەتەبەرەوە خواپەرستیەکەیان، هەروا کەبەکردەوە ئەنجامداوە هەروایش لەدڵەوە خۆیانداوەتە دەستی خوا، واتە «تَوَکُّل» وە پەرەستشیان لە «ریا» پاك کردوەتەوە وەسەرگەرمی ذیکرو فیکر بوون بەمانەش وتراوە «صوفی» هەرچەن ناوی تریشیان لێ نراوە، وەکو «زُهّاد، فقراء، غُرباء، الشِّکفتیة، الجوعیّة» ئەمە بۆچی بوە چونکە صوفیەکان خاوەنی هەموی ئەمپێناسانە بوون پشتیان لەدنیا هەڵکردوە کەواتە زاهیدن، ماڵ وسامانیان پێکەوە نەناوە ئەر ماڵیشیان بوبێت بەهی خوایان زانیوە، وە خۆیان بەموحتاجی خوا زانیوە پێیانوتراوە «فقیر»، هەمیشە جیهانگەردی یانکردوە پێیانوتراوە «غورەباء» لە ئەشکەوت وبنبەردەکانا سەرگەرمی خواپەرستی بوون بۆئەوەی کە دوربن لە هەراوهەزات وقاڵەوسمر، پێیان وتراوە «شکەفتیە» واتە ئەشکەوت نشین، ئەوەندەیان نەخواردوە کەتێربن، پێیانوتراوە «جوعیّة»، وەزۆرتری پۆشاك و سیپاڵیان لەخوری بوە واتە «صوف»، پێیانوتراوە «صوفی»، وە چونکە زاهید یان عابید یان غەریب یان فەقیر بگرە هەرکامەی پێناس بۆیێت بۆیەشێك لەحاڵ و ئەحواڵی «صوفی» کەواتە کاموشە توانیبێتی بەسەری ئەوانی ترا زاڵ بێت، وە هەمویان بگرێتەوە، ئەوە ماوەتەوە ئەویش بریتی یە لەجلوبەرگوسیپاڵ، بێگومان هەموی ئەمانە لەبارەی جلوبەرگەوە کۆشیون بەرگی سادەترو بێ زەرقوبەرق تر بکەنە بەر، کەئەویش هەر سیپاڵی خوری ی بوە، کە بەعەرەبی بوەتە «صوف»؛ وەوشەی صوفی ی بوەتە ناوێکی هەمیشەیی بۆهەمو سۆفیمەسلەکێك چونکە هەموی ئەوانە لەو بەرگەدا بەشداربون جا ئایا بەڕاستی «صوف»، واتە خوری، پۆشاکی بێعینوانی و بێدەماری بو؟ «ئەبوموسای ئەشعەری» کە لە «٦٥٧»م دا فەوتی کردوە وە لە یارانی پەیامبەرە لەمەدحی پێغەمبەری گەورەدا درودی خوای لەسەر ئەڵێت، ئەوەندە بێدەماربو پۆشاکی خوری ئەکردەبەری وەسواری «گوێدرێژ» ئەبو، «حَسَن البَصْري» ئەڵێت من چاوم کەوتوە بە حەفتا کەس لەوانەی کە لەشەڕی بەدردا، بەشداریان کردبوو هەمویان لیباسی خورییان ئەکردەبەر.

وە لەهەموی سەرچاوەکانا ئاشکرایە کە ئەصحابی «صفّه» واتە ئەصحابە زۆر خواپەرستە بێنەواکان، پۆشاکیان هەر خوری بوە، هەروەها زۆرجار لەشیعری مەدحی خواپەرستانا هاتوە کە لەبەربێدەماری خۆیان، هەر لیباسی خورییان کردوەتەبەر

یان لەزەمی دەس بەرەکانا هاتوە، وەوتراوە کە پۆشاکی خوری ئەکەنەبەر بۆئەوەی بڵێن ئێمە زاهید وەخواپەرستین، کەواتە،زۆر ئاشکرایە کە پۆشاکی صوف پۆشاکی بێدەماریو دوریگرتن لەزەرقوبەرق دنیابوە بۆیە بوەتە ناوێکی هەمیشەیی بۆ رێبوارانی رێگەی تەسەووف.

بێگومان برێ لە رۆژهەڵات ناسان،یان لێکۆڵەران بیریان لەوەش کردوەتەوە کەبگرە ئەم ناوە لە وشەی «صفاء» یان «ئەصحابی صفة» یان «سوفیای» یۆنانی یەوە هاتبێ، واتە حیکمەت، کە بە یونانی ی بەحیکمەت ئەڵێن «سوفیا»، بەڵام لەپاش لێکدانەوەو لێکۆڵینەوەی زۆر بەتایبەت لەروانگەی رێزوانەوە،روون بوەتەوە کە دروستترین باوەر، هەرئەوەتە کە ناوی «صوفی» بۆیە بوەتە هی رێبوارانی ئەم رێگایە چونکە پۆشاکی «صوف» پۆشاکێك بوە هەرلەمێژینەوە براوە بەباڵای ئەوکەسانەدا کەبونەتە خاوەنی ئەمخدەیە، وە سەرچاوە گەورەکانی تەسەووف، ئاخرەکەی هەر هاتونە ئەوە سەری ئەم باوەرەی کەوشەی تەسەووف هەرئەگەرێتەوە بۆسەری پۆشینی لیباسی خوری،بەتایبەت لەروانگەی رێزوان و ئاڵوگۆری وشەوە،نە صەفا وە نە صەففە وەنە صوفیا، نابەصوفی، هەروەها زوانی یۆنانی، پاش ئەوەی کەوشەی صوفی، بوە بەباوو ناسراوە، بەصەدەیێك،جا لەناوی ئیسلاما ئەم زمانە ناسراوەو گوێزراوە بەعەرەبی، زۆرتری «ئەبورێحانی بیرونی» «٣٦٢–٤٤٠ ك» «٩٧٣–١٠٤٨»م، ئەم باوەرەی هەبوە، بەڵام زۆرتری سەرچاوەکان وەکوکتێبی «اللمع» هی «ابو نصر سراج» کەلە «٣٧٨» کۆچی دا کۆچی کردوە، هەروەها ئائەگاتە سەری دوکتور زەکی موبارەك» لەچەرخی خۆمانایە، هەمویان لەسەری ئەوباوەرەن کە سەرچاوەی ئەم ناوە، هەرئەگەرێتەوە بۆسەری لەبەرکردنی پۆشاکی هەژارانەی خوری، کە ئائەم دواییە پۆشاکی هەژاران وبێدەماران هەرلەخوری بوە، وە دوری یان گرتوە لەپۆشاکی حەریرو رەنگاورەنگ، ئەگەربڵێم سەبارەت بەم ناونانە، شتەکە براوەتەوە نەبراوەتەوە بەڵام ئەمەیان هەم لاینگری زۆرەو، هەم لەهەمویشی زیاتر هەڵئەگرێت، بەتایبەت لەروانگەی «قەواعیدی زمانەوە» بەتایبەت هەرلەبەرئەوەش کە بەناوبانگە پۆشاکی پێغەمبەران زۆربەی هەرخوری بوە.

وە من خۆیشم هەر لەسەرئەوباوەرەم کە سەرچاوەی ناوبردنی رێرەوانی رێگەی تەسەووف، هەر لەوشەی صوفەوە هاتوە، سەیرترلەهەموی ئەوەتە فارسەکان بە صوفی یان وتوە «پەشمینەپوش» واتە «پەژم» «خوری» پۆش، واتە ووشەی صوفەکەیان بەپەشم داناوە، وەحافظ زۆرجار لەشیعرەکانیا بەصوفی یەکان ئەڵێت «پەشمینەپۆش».

(پشمینەپوش) تندخو ازعشق نشنیدست بو
از مستیش رمزی بگو تا ترك هوشیاری کند

جگە لەناوی مەقام، ناوی دەرەجاتیش لەقورئاندا هاتوە، کەئەویش هەرئەکرێت بەمەقامی دانێین، لەسورەی ئەنفال ئایاتی دوو تا چوار، خوای گەورەئەفەرمێ، «إنّما المؤمنونَ الّذینَ إذا ذُکِرَ اللهُ وَجِلَتْ قُلوبُهم، وَإذا تُلِیَتْ عَلَیْهِم آیاتُه زادَتْهُمْ إیماناً وَعَلی رَبِّهِم یَتَوَکّلون، الّذین یُقیمونَ الصَّلاةَ وَمِمّا رَزَقناهُم یُنفِقون، اولئكَ هُمُ المؤمنونَ حقاً «لَهُمْ دَرَجاتٌ عِنْدَ رَبِّهِم» وَمَغْفِرةٌ وَرِزْقٌ کَریم».

لەمئایەدا، یەکەم، دەرئەکەوێ کەباوەر، واتە «ئیمان» سێ پێ ناسی هەیە، گوفتار وە ئیعترافی زمانی ی، کەناوبردنی خودایە (ذُکِرَ الله)، باوەر، کە «وَجِلَتْ قلوبهم» بێت کردەوەکەش هەم بەلەنجامی نوێژ، وەهەم بەبەخشەندەگی، «یقیمون الصلاة ومما رزقناهم ینفقون» پاشان دێتەسەری باسەکەی خومان واتە مەقام وەدەرەجەیێك کەخوا ئەیداتە بەندەی سەربەرێی و بەندەیی فلم، کەئەفەرمێ «اولئك هُمُ المؤمنون حقاً، لهم دَرَجاتٌ عِنْدَ ربهم، ومغفرة ورزق کریم» هەم پایەویلەو هەم بەخشینی گوناهانی لەوەوپێش وەهەم رۆزیی حەلاڵ، هەروەهاخوای گەورە ئەفەرمێ، (نَرفَعُ دَرَجاتٍ مَنْ نَشاءُ)، سورەی «ئەنعام» ئایەی (٨٣) سەبارەت بەحەزرەتی ئیبراهیم.

وەلەسورەی یوسفیش دا سەبارەت بە حەزرەتی یوسف کە خوا پلەی بەرزکردوەتەوە بەسەری براکانیا، لەئایەی (٧٦) دا هەرئەفەرمێ (نَرفَعُ دَرجاتٍ مَنْ نَشاءُ)، وە هەم دیسان دەربارەی یوسف ئەفەرمێ «ذَلِكَ فَضْلُ اللهِ یُؤتیهِ مَنْ یَشاء».

ئەم لوطفەی خوای گەورە سەبارەت بەم دوپەیامبەرە، وە بەرانبەر بەهەمو پەیامبەرەکانی تریش، مەبەستێکمان لەتەسەوفدا بۆروون ئەکاتەوە، ئەویش مەبەستی مورید وە مورادە، لە رێرەوی تەسەووف دا ئەڵێن دوجۆر رێبوارهەیە مورید وەموراد، مورید ئەوکەسانەن بەرەنجی خۆیان پێ ئەگەن، وە موراد ئەوانەن کە خوائەیەوێ پێش یان خات، واتە هەڵبژاردەن هەروەکو پەیامبەران، کەبرێکیان هەر زکماکی بەپەیامبەری هاتونەدونیاوە، وەکو حەزرەتی عیسی، یان وەکو حەزرەتی یوسف، بەکورتی ئەوەتە پێگەیشتنیان هی رەنج وخواپەرستی نیە، بەڵکو هەرلەبناغەدا خودای گەورە هەڵی بژاردوون هەروەکو سەبارەت بەیوسف فەرموی «ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء»، هەر لەنێوانی ئەوپەیامبەرە هەڵ بژێراوانەشا، فەرق هەیە هەروەکو کەئەفەرمێ، «تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلنا بَعْضَهُم علی بَعْضٍ، مِنْهُمْ مَن کَلَّمَ اللهَ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجاتٍ...» (٢٥٣) البقرە.

پایەوپلەکانی مەقامی تەصەووفیش هەرئەرۆنەوە سەری ئەم سەرچاوەرونەی قورئان، مەبەست لێرەدا ئەوەتە کە پایەوپلەی نزیك بونەوە لەخوای گەورە، زۆرە، تەنانەت لەناوی پەیامبەرانیشدا بریکیان پایەی تایبەتیان هەیە، بەلأم لەروانگەی تەسەووفەوە هەروەکو وتمان «مەقام» بەپلەوپایەی ریبواری ریگەی تەسەووف ئەوترێ، وەزۆربەی خاوەن پلەو پایەکان خۆیان ئەم مەقامانەیان، بە (دە) مەقام داناوە، بەلأم هی وایش هەیە هەریەکێ لەومەقامانەشی کردوەتە (دە) قۆناغ کە ئەبنە (صەد) قوناغ، وەکو «شیخ الاسلام عبد الله ئەنصاری هەرەوی» (٣٩٦ – ٤٨١) ك، (١٠٠٩ – ١٠٨٩)م کە لەکتێبی «منازل السائرین» دا، مەقامەکانی کردونەتە (دە) بەشەوە، وەئەموانیشی هەریەکەی کردونەتە دەپلە کەلەئاکامدا ئەبنە (صەد) مەقام..

هی وایش هەیە ئەوصەدەشی هەریەکی کردوەتە دەقۆناغی تر کەئەکاتە هەزارقۆناغ هەروەکو کەابی بکرالکتانی کەهاو چەرخی جونەیدە وە یەکێکە لەگەورەپیاوانی رێگەی تەصەووف ئەڵێت «ان بین العبد والحق الف مقام من نور وظلمة»، ابوالمواهب عبد الوهاب کەبەناوبانگە بەئیمامی (شەعرانی) کە ٩٧٣ م لەقاهرەدا دواکۆچی کردوە، لەکتێبی «الیواقیت والجواهر»دا ئەڵێت، ئەبێ مرۆڤ «٢٤٩٩٩٩» پلەی رۆحیی ببرێت تائەگاتە مەقامی «مونفەریدین».

هەروەها «حەکیم الترمذی محمد ابن علی» کە لە (٣٢٠) ك دا لەجیهان دەرچوە بەجۆرێکی تر ناوی مەقامات ئەبات، واتە بۆهەرجۆرە رێبوارێکی رێگەی خواپەرستی مەقامێك دائەنێ، وەئەیان کاتە چواربەشەوە مەقامی صادیقین، مەقامی صیددیقین، مەقامی موقەررەبین، مەقامی مونفەریدین، جائەمە وای لیّ دێت لەفلانپلەوە تافلانپلە هی صادیقینە، لەوەلا تافلان شوێن هی موقەررەبینە،... هتد...

وەشێخی ئیشراق سەهرەوەردی حەڵەب (١١٩٠ –م) ئەیانکاتە پێنج پلە کەئاخرپلەی ئەبێتە مەقامی «تەوحید»، کە لەودوا رێبوار ئەگاتە «نورالأنوار» کەدواپلەی گەورەپیاوانی ئەم رێگاتە وەکەمکەس لەگەورەپیاوانی گەیشتونێ.

بەلأم «شیخ سیراجی طوسی» لەکتێبی اللمع دا، ئەڵیت، مەقام بەوچۆنیەتەئەڵێن کەبەندەیێکی خودا لەلایێ خوداوە خەلأتی ئەکرێت، وەکو مەقامی صابیرەکان، مەقامی موتەوەککلین، هەرکاتێ یەکێ لەم مەقامانە بویە خەلأتی کەسێك لەوەدا

ئەمێنێتەوە تائەوکاتەی خوابیەوێ پلەیێکی بالآتری بداتێ وەلەوپلەوە بڕواتە پلەبالآکە، وەئەمباوەڕە باوەڕی بەشیەهەرەزۆری ڕێبوارانی ئەمڕێگاتە.

جائەگەر من بمەوێ یەکەیەکەی ئەممەقامانە ڕوون‌کەمەوە ئەبێ‌کتێبێکی وەکوکتێبە (١١٦) لاپەرەییەکەی شیخ عبد اللهی‌هەرەوی کەباسمان‌کرد، یان‌کتێبێکی وەکو کتێبە حەوصەد لاپەرەییەکەی «ابنُ القیّم الجوزیه» «٦٩١ – ٧٥١»ك واتە «مدارج السالکین» بنوسم،بەلآم بەیارمەتی خودا، هەول‌ئەدەم بۆڕوون‌کردنەوەی ئەو «١٠» مەقامەی کەلەهەمویان بەناوبانگترن، وە لەڕاستیدا بناغەو سەرچاوەی هەمومەقامەکانن.

مەبەستێکی تریش کەلە باسی‌مەقامەوە نزیکە، بەڵکو هەردوێکەوە ناوئەبرێن، مەبەستی «حال»ە، ئەویش چونکە لەگەڵی ووشەی «مقام» دا وەکو دوانە، وان، وە لێك جویێ‌نابنەوە، ناچارین بەرلەباس‌کردنی ئەو «١٠» مەقامە باسێکیش لەووشەی «حال» بکەین، حال‌و مەقام هەرچەن ناویان پێکەوە دێت، وەبرێ‌کەسیش لای‌وایە هەر یەك شت بن، ڕاستیەکەی ئەوەتە کەلەیەك جوێن، وەهەریەکەی بۆخۆی شتێکە.

حال، بەوجۆنیەتانەئەوترێ کەبەسەری‌ڕێبوار، واتە «سالیك» ی‌ڕێگەی تەصەووف‌دا دێن، جیاکردنەوەی حال لەمەقام لەوەدایە، حال خۆی‌دێت بێ‌ئەوەی بەدەستی‌ڕێبواربێت، واتە «خودادادە» یە، جا، یان نوروبەرەکەتە، یان جۆنیەتێکی تایبەتە کە خۆی‌دێتو خۆیشی‌ئەڕوات، برێ‌جار تەنهاچرکەیێك دەوامی هەیە، جاری‌وایش‌هەیە دەوامدارترە، جاری‌وایش‌هەیە نیشتەجێ ئەبێت، جائەگەر حال، سەقامگیربو وەمایەوە، وائەبێتە مەقام، هەر لەسەرچاوەی پێشودا سەبارەت بە بەشەکانی حال ئەڵێت، «المحبّة، الغیره، الشّوق، القلق، العطش، الوَجْد، الدّهش، الهیمان، البرق، الذّوق» ئەمانە هەموی حالن، ئیمامی غەزالی لەکتێبی «المنقذ من الضلال» دا باسی‌ئەوەئەکات کە لەسەرەتای دەسکردنە سلوکی ڕێگەی تەسەووف‌دا برێ‌جار نوورێك لەدڵی‌مرۆڤدا ئەدرەوشێتەوە وەخێرا ناپەیدائەبێت، هەتاوەکو چەن‌جارێك، کەهەرجارەی زیاترئەمێنێتەوە تائاخرەکەی سەقامگیرئەبێت، برێکی تر لەشارەزایانی ئەمڕێگایە حالەتی (صەفا، سرورو غەیبە، موکاشەفە، موشاهەدە، موعایەنە، قەبض، بەسط، سوکر، صەحو) ئەمانەیان بە (حال) داناوە لەڕاستیدا ئەمجۆنیەتانە هەمویان بۆصوفی دەس‌ئەدەن، وە هەریەکەی خۆی پێناس وجیهانێکی (مەعنەوی)

خۆیان هەیە، لەکتێبی (الرسالة القشیریة)دا ابوالقاسم عبد الکریم بن هوازن القشیری لەمبارەوە زۆری‌نوسیوە. وەلەزوانی گەورەپیاوانیکی وەکو شیخ معروف الکرخي، وەسری سقطي، وە جونەیدیشەوە زورشی گیراوەتەوە، جالەڵێت، «الاحوالُ مواهب، والمقامات مکاسب» «الاحوال، الحزن، الالم، السرور وغیرها».

یان ئەڵێت «الأحوال تأتي من عین الجود، والمقام یحصل ببذل المجهود» هەروەها «جونەیدی بەغدادی» کە لە(٢٩٧) ك (٩١٠)م لەدونیادەرچوە، ئەفەرمێ «الحال نازلة تنزل بالعبد فی الحین، فیحل بالقلب، فیصفو الوقت في حال الصوف ویزول» بەم جۆرە چۆنیەتی حاڵ‌ومەقام روون‌بویەوە، بەڵام لەگەڵ‌ئەمەشا سەیرئەکەین بریٰجار بیروڕای ڕێبوارانی ئەم‌ڕێگایە سەبارەت بە حاڵ‌ومەقام لەیەك‌جوێن، واتە بریکیان حاڵێك لەوحالآنە بەمەقام دائەنێن، بریکی‌تریان بەحاڵی‌ئەزانن، بەڵام شارەزایانیان، سەبارەت بەم‌دوباوەڕی‌یە، ئەڵێن، بەڵێ حاڵی‌واهەیە لەپێشا حاڵە، بەڵام ئەمێنێتەوەو سەقام‌گیرئەبێت‌و ناڕوات، وەمادام کەمایەوە ئیتر ئەوە حاڵ‌نیە وەمەقامە، جاهەرئەوەتە بوەتەهۆی ئەودووباوەڕی‌یە.

دوو چۆنیەت، یان دووپایە هەن، کەوان لەڕێگەی ڕێبوارانی تەسەووف‌دا سەبارەت بەوانیش بەپێویست ئەزانم هەرئێستە باس‌بکەم چونکە چۆنیەتی ئەوانیش لەباسی حاڵ‌ومەقامەوە نزیکە، ئەو دوچۆنیەتەش بریتین لە «تەلوین» وە «تەمکین» کە ڕێبواری ڕێ‌ڕەوی تەسەووف لەم‌دوحاڵەتەش بەهرەمەندو بەرخورداردئەبێت جا سەبارەت بەمانیش وتراوە کەتەلوین، حاڵە، وەتەمکین مەقامە، تەلوین، ناوی‌خۆی وابەخۆیەوە واتە «گۆڕانی‌ڕەنگ» کە ئەبێتە گۆڕانی حاڵی سۆفی لەحاڵێکەوە بۆحاڵێکی‌تر، ئەبولفاسمی قوشەیری کەناومان‌برد ئەڵێت، (التلوینُ صفةُ أرباب الأحوال. والتمکین صفة اهل الحقائق، فما دامَ العبدُ فی الطّریق فهوَ صاحبُ تلوین، لأنه یرتقی من حال الی حال، وینتقل من وصف الی وصف، ویخرج من مرحل ویحصل فی مَرْبَعٍ، فإذا وصل تمکّن»

ئەڵێت. (شیعر)

مازلتُ انزلُ في ودادكَ منزلاً
تتحیّرُ الألبابُ دونَ نزولِه.

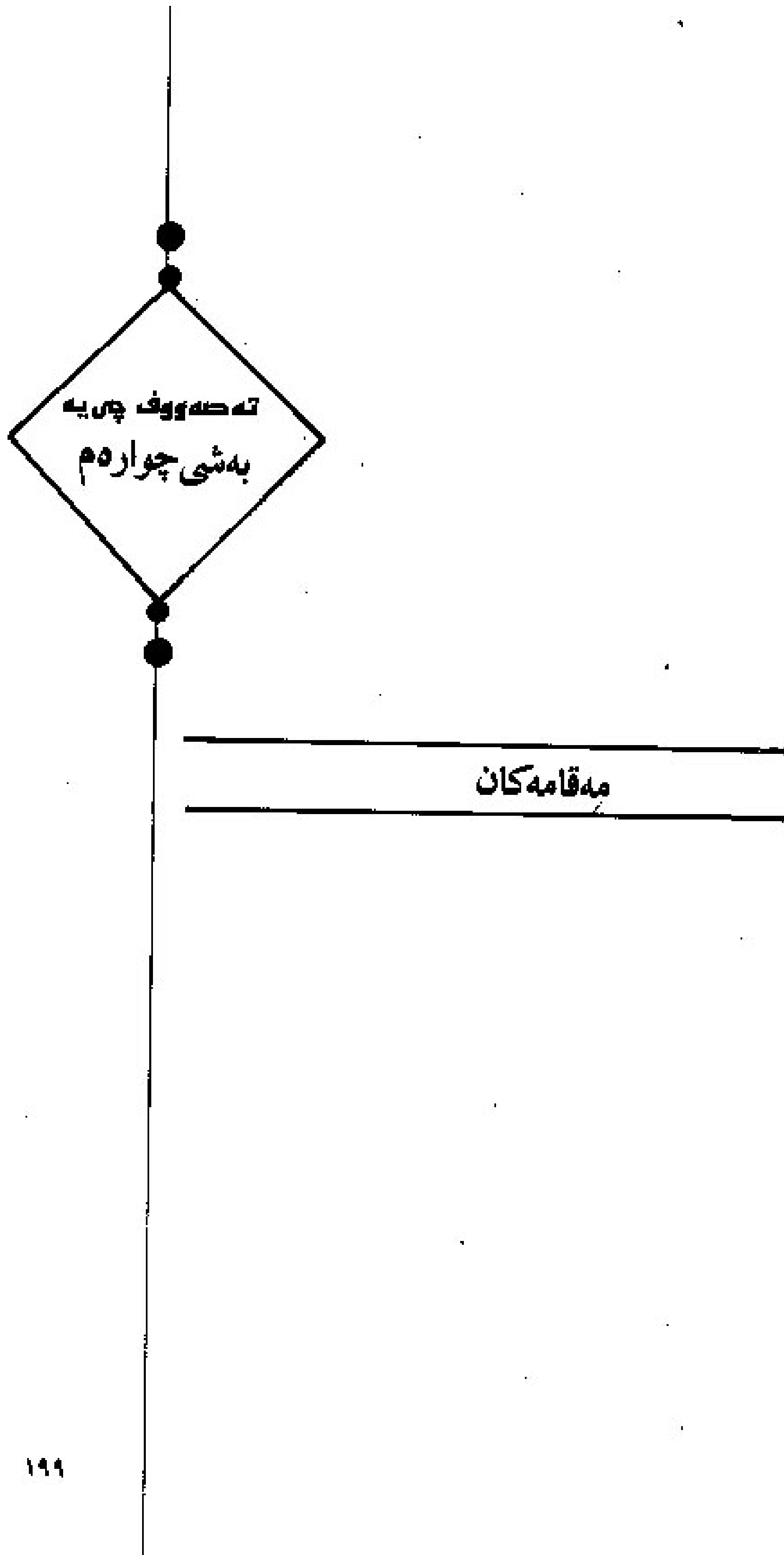
ئەڵێت (صاحبُ التلوين ابداً في الزّيادە وصاحبُ التمكينِ وَصَل ثم اتّصَلَ ، وإمارَةُ إنّهُ اتّصَلَ ؛ إنّهُ بالكليّة عَنْ كليتِهِ بَطَلَ) ؛ لەپاشان هەر قوشەیری سەبارەت بەناساندنی «نەفەس» کەئەویش حاڵەتێکە لەحاڵاتی تەصەووف وەلەکوردی خۆماندا زۆرجار بەکاربراوە ، کەئەڵێن فلانکەس دەمونەفەسی باشە ، یان» هانام بەو دەمو نەفەستە ، ئەڵێت ،

(النَّفَسُ ترويح القلوب بِلَطائِف الغيوب ؛ وصاحبُ الأنفاسِ أرقّ وأصفى من صاحب الأحوال ، فكان صاحب الوقت مبتدئا وصاحب الأنفاس منتهيا وصاحب الأحوال بينهما)

فالأحوال وسائط والأنفاس نهاية الترقي ، فالأوقات لصاحب القلوب والاحوال لأرباب الارواح ، والانفاس لأهل السرائر) لێرەدا پێم باشە بلێم «أبن الوقت وصاحب الوقت» ئەوانیش لەتەصەووفدا هاتوون «أبن الوقت» جۆرێکە لە «تەلوین» واتە زووزوو ئەگۆرێت وە قوشەیری لێرەدا مەبەستی ئەوەیانە چونکە ئەڵێ «فكان صاحب الوقت مبتدئا» بەڵام صاحب الوقت بەو وەلی یە ، وەبەوگەورەپیاوە ئەوترێ کەپایەی لەهەموپایەکان گەورەترە کەبگرە «قطبي» زەمانی خۆی بێت . «ابن الوقت» هی سەرەتایە بەڵام «صاحب الوقت» هی دواپلەیە .

لەپاشان ئەڵێت (وقالوا أفضلُ العبادات عَدُّ الأنفاس) لێرەدا ئەلێ بلێم «هۆش دەردەم» کەیەکێکە لە «یانزە» پایەی سلوکی ڕێگەی نەقشبەندی یەکان ، هەرئەم «عَدُّ الأنفاس» ، واتەهەناسەژمێری ، یان یەك هەناسە لەخودا غافل نەبوتەتە .

بەم جۆرە ئیستە ئەتوانین حاڵ ومەقامی صوفی یەکان لەیەك جوی کەینەوەو بیان ناسین ، بەڵام هەروەکو لەپێشاگوتم ، باسی یەکەیەکەی هەرحاڵ ومەقامێك بێگومان پێویستی بەنوسینی کتێبێك ئەبێت ، ئومێدەوارم ، خۆم ، یان هەر خوێنەوارێکی تری شارەزای کورد ، بتوانین ئەم ئەرکە بەرینەرێگاوە تا ئاوا کتێبێك بخرێتە کتێبخانەکانەوە ، ئەویش بۆرروون کردنەوەیێکی زیاتری خاوەن دڵانی خودا پێ داوان .

مەقامەکان

«مەقامەکان» :

١ – تەوبە ،	«توبه»
٢ – ئینابە :	«إنابه»
٣ – زوهد ،	«زهد»
٤ – قەناعەت :	«قناعة»
٥ وەرع	«ورع»
٦ · صەبر ،	«صبر»
٧ – شوکور ،	«شکر»
٨ تەوەککول ،	«توکل»
٩ – تەسلیم ،	«تسلیم»
١٠ رەزا ،	«رضا»
١١ – موحاسەبە ،	«محاسبه»
١٢ - خەوف‌ورەجا	«خوف ورجاء»
١٣ – فەقر ،	«فقر»
١٤ – صیدق	«صدق»
١٥ – موراقەبە	«مراقبه»
١٦ – ئیحسان	«احسان»
١٧ – قورب	«قرب»
١٨ – ئیخلاص	«اخلاص»
١٩ – فەنا	«فنا»
٢٠ – بەقا	«بقاء»
٢١ – تەوحید	«توحید»
٢٢ – تەجرید	«تجرید»
٢٣ – تەفرید	«تفرید»
٢٤ – تەنزیە	«تنزیه»
٢٥ – عوبودی‌یەت	«عبودیة»

ئارامگەی بەهائوددین وا لەگۆشەی باخێکی پڕ لەدرەختی گەورەی توو قەیسی داوەوە هەردوو لا کەی مزگەوتە وەخەڵك دێن بۆزیارەتی.

ئەلوفسین چەن وێنەیێکی گرتوە لەو ئارامگەیە بەیارمەتی خودا ئێمەش لەم کتێبەدا چاپیان ئەکەین.

هەروەهالەهەمان کتێبائەڵێت، ئارمینیوس وامبری کە ئەویش ڕۆژ هەلأت ناسێکی مەجەری یە «A. WAMBEY، ١٨٣٢ – ١٩١٣» کەئەویش هەر لەصەدەی نۆزدەدا چوەتە بوخارا ئەویش ئەڵێ هەمیشەو بەردەوام خەڵکێکی زۆر تەنانەت لە چینەوە دێن بۆزیارەتی مەرقەدی بەهائوددین نەقشبەند، وە بوخارایی یەکان دایان وایە ڕۆژانی چوار شەممە دێن بۆزیارەت وە خەڵکێکی زۆر هەر شەو تابەیانی لەنزیکی مەرقەدا سەرگەرمی نوێژ وە خوداپەرستین، وە لە تەنشتی مەرقەدا مزگەوت‌و خانەقاو موسافیر خانەیشی تیایە. لە کتێبی الحدائق الوردیة وە لەکتێبی الانوار القدسیه دا کە ڕوو نوسێکە لەحەدائق، ئەڵێ کاتێ کە بەهائوددین لەدنیا دەرچو لەباغێکی خۆیا نێژرا وە هەر دەس‌بەجێ ئارامگەیێکی زۆر بەشکۆ بەسەری گۆڕەکەیەوە وە مزگەوتێکی گەورەش لە تەنشتی‌دا دروس‌کرا وە پادشایان‌و گەورە پیاوانی ئەو مەڵبەندە مەوقوفاتێکی زۆریان تەرخان کرد بۆ بەڕێوە بردنی مێوان‌و زیارەت کەرانی ئارامگەو مزگەوتەکە.

نوسەرو توێژەری کتێبی قودسی‌یە ئەڵێ بەهائوددینی نەقشبەند جگە لە ڕیسالەی قودسی‌یە چەن ڕیسالەیێکی تریشی هەیە کە لە کتێبخانە کانی جیهان‌دا پارێزراون وەکو الاوراد البهائیه وە «**اوْاردِ صَغیر**» ئەوراد ئەلبەهائییە،شەرحی زۆری جیاجیای لەسەرنوسراوە، هەروەها ڕیسالەی (**الواردات**) ە کە نوسخەیێکی لە کتێبخانەی ئەیاصوفیە دا هەیە، هەروەها کتێبی «**دلیل العاشقین**»، لە تەصەووف دا وە «**حیات‌نامە**» کە پەندو ئامۆژگاری یە.

ووشەی نەقشبەند:

سەبارەت بە ووشەی نەقشبەند زۆر باس کراوە، لەپێشا ئەبێ بڵێم ئەم ووشەیە نەقشبەندە، نەك نەقشبەندی، نەقشبەندی بۆ ئێمە مانانەوە یێ‌کەی هی نیسبەتە.

ئەم ووشەیە فارسی یە واتە ئەوکەسەی کە نەقش ئەکات **«پێناسێکی مورەککەبی فاعیلی»** یە، وەکو بڵێین وێنە گەر، نەقش زۆر تری بۆ هەڵ کەندنە لەسەری بەردودار، بەڵام ئیستە بەوکەسانەی بەدەست وێنە ئەکێشن ئەڵێن **(نەققاش)** ووشەی نەقش بەتەنها عەرەبی یە وەبۆ شت نەخش‌ونیگار کردن هاتوە بەڵام بەهۆی پاش‌بەندی **(بەند)** ەوە **ووشەیێکی فارسی لێ دروس کراوە، رەنگ گەر، وێنەگر، شت هەڵکەن.** «**العِلْمُ فِي الصِّغرَ كَالنَّقْشِ عَلى الحَجَر**». جا ئەگەر بەهائوددین، ناوەکەی **«نەقشبەندی»** بوابێ ئەمانگوت بگرە باو باپیری نەققاش بوبن، سەرگوزەشتی باپیریشی رووناکە، خۆیشی ئەوەتا لەرۆژێکەوە چاوی کردوەتەوە هەر سەرگەرمی گرتنە بەری رێبازی تەصەووف بوە.

کەواتە هەر بۆچونە مەعنەوی یەکە دروستە، واتە بەهائوددین نەققاشی دەرون بوە وە نەقشی **(الله)** ی لەدەرونی خۆیو موریدەکانیا چەسپاندوە وە ئەوەتا رێ رەوەکەشی سەیر ئەکەین هەموی کۆششە بۆ ئەوەی مەذکور کە خوابێت هەمیشە لەدەرونا بێت، شاعیرێکی نەقشبەندی ئەڵێت.

اَیْ بِرادَرْ دَرْ طریقِ نقشبند
ذِکْرِ حَقْرا دَرْ دِلِ خودْ نەقشْ بَنْدْ

واتە، ئەی برادەری رێگەی نەقشبەند ذیکری هەق لەدەرونی خۆتا نەخش‌بکە، هەڵی کەنە. برێك گوتویانە نەقشبەند دێیێکە لە بوخارا، وە بە هائوددین خەڵکی ئەوێیە، ئەوە هەر زۆر لە ئاوەزەوە دوورە، یەکەم گوندی وا نەبوەو نیە، دووهەم ژیانی ئەو روناکەو دیارە لەکوێ لەدایك بوە، سێ‌هەم ئەگەر گوندی وا هەبوابێ ئەبوابێ بەهائوددین ناوی نەقشبەندی بوابێ نەك نەقشبەند.

کەواتە هەر ئەوەتە کەرەوشی ذیکری نهێنی رەواج داوە کەئەبێتە هۆی بەردەوام بونی **(مەذکور)** یان **«موسەمما»** لەدەرونا وە لە دەرونا نەقش ئەبەستێ.

مەبەستێکی‌تر هەیە پێویستم زانی‌ی روونی کەمەوە ئەویش ئەوەتە یەکێ لە ناوەکانی شاهی نەقشبەند **«محمد بهاء الدين الأُوَيْسي البُخاري»** یە، بوخاری، روونا کە واتە خەڵکی بوخارایە، بەڵام ئووەیسی چی‌یە؟ گوایا برێك گوتویانە هی ئەوەتە

ڕەوشی ئەو لە تەصەووفدا وەکو ڕەوشی «**وەیسی قەرەنی**» بوە. نوسەری کتێبی (**تاریخ تصوف درکردستان**) سەبارەت بە ڕوون کردنەوەی واتای ئەم ووشەیە، قامکی ڕاکێشاوە بۆکتێبی «**تاریخ السلیمانیە**». گوایا لەم مێژوەدا وا نوسراوە.

ڕاستەکەی ئەوەتە ئەو مەشایخانەی کە لەلایێنی ڕۆحانی یەتی مەشایخانی فەوت کردووەوە،یان مەشایخێکی دور دەستەوە کەنەتوانن بەخزمەتیان بگەن، پەروەردە کراین، بەوانە ئەڵێن (**ئووەیسی**)، واتە هەروا کە حەزرەتی وەیس نەبو بە نەصیبی کە بەخزمەتی پێغەمبەر بگات وە هەر لەدورەوە موسوڵمان بو وە لەبەرەکەتی ڕۆحانی یەتی حەزرەت بەهرەمەندو بەرخورداربو، هەروا ئەو مەشایخەیش ئەکرێ لەنورو بەرەکەتی گەورە پیاوێك بەرخوردار بێت، بائەو گەورە پیاوەش فەوتی کردبێت یان لەو کەسەوە دوور بێت.

جا چونکە شاهی نەقشبەند زۆرجار فەرمویەتی وە لە سەر گوزەشتەکانی ژیانیشیا نوسراوە کە ڕۆحانی یەتی (**خواجە عەبدول خالیق غەجدەوانی**) پەروەردەی کردووە،وە ئەمیرکولال هەروەکو باسمان کرد تا ئەو شوێنەی بۆی کرا پەروەردەی کرد وە لەوەولا خواجە عەبدول خالیق گەیاندویەتە ئەو مەقامە بەرزە، کەواتە «**ئووەیسی مەشرەب**» ە وە بەو بونەوە پێی ئەڵێن، «**بەهائوددین ئەل ئووەیسی**».

هەر لەبەری ئەمەیشە، کە ئەڵێن شاهی نەقشبەند زەنجیرەکەی بە (**دە**) واسیطە ئەگاتە پێغەمبەر، چونکە بەینی ئەو وە غەجدەواینی لائەبەن کە بریتین لە ئەمیرکولال، سەمماسی، عەلی رامتینی، مەحمودی ئەنجیر فەغنەوی، عاریفی ڕیوگەری، ئەم هەموە پیرە دەست بەدەست ئەکەونە نێوانی (بهاء الدین) وە غەجدەوانی جا کە مادام ڕۆحانی یەتی غەجدەوانی بەهائوددینی پەروەردە کردبێت یەکسەر غەجدەوانی ی ئەبێتە مورشیدی بەهائوددین جا ئەمەتە مەقامی ئووەیسی، ئەم مەقامی ئووەیسی یە وە نەبێ تەنها هی بەهائوددین بوبێت بەڵکو سەبارەت بە شێخ حەسەنی خەرقانیش هەروایە، وە مەشهورە کە ڕۆحانی یەتی بایەزیدی بەسطامی ی پەروەردەی کردوە شێخ حەسەن لە «**٤٢٥**» ك دا فەوتی کردوەو. بایەزید لە «**٢٦١**»ك دا.

هەروەها مەشهورە کە بایەزید پەروەردە کراوی ڕۆحانیەتی ئیمام جەعفەری صادیقە کە لە «**١٤٨**» ك دا فەوتی کردوە.

تەنانەت برێك لایان وایە دوو بایەزید هەن، یەكێكیان لەڕۆژگاری ئیمام جەعفەرا بوبێت، مەبەستی من ڕوون كردنەوەی ئەم وشەی «**ئووەیسی**» یەتە، ئەگینا ئەو گەورە پیاوانە مەبەستیان ئەوەبوە ڕوبكەنە خوا خوایش لەهەمو شوێنێ حازرە وەخۆی بەندەی خۆی هیدایەت ئەدات «**واتقوا الله ويعلمكم الله**» **ئەو پیرانەش كۆتایی یان نەكردوە كەسێ مورشیدێكی وەكو ئەمیركولال بلێت ئەوەی كە زانیم وە توانیم دریغم نەكرد وە تۆم لەپێستی بەشەری یەت دەركرد، پاشان خۆی ئەتوانێ ڕێگای خۆی دیاری كات، وە لای خوایش هیچی پێ ناچێت كە ڕۆحی گەورە پیاوێك بكاتە مەئموری پەروەردە كردنی گەورە پیاوێكی تر، یەكێكی تر لەو گەورە پیاوانەی كە شاهی نەقشبەند پێی گەیاندن خواجە یەعقوبی چەرخی بو كە لەسالی (٨٥١)** دا لەدنیا دەرچوە، ئەویش شابازێكی ڕێگای هیدایەت وە ئیرشاد بوە وە صەدان تێكۆشەری ئەو ڕێبازەی گەیاندوەتە مراز.

كورتە فەرمودە كانی شاهی نەقشبەند، هەم لەبارەی ئیشارات و ئەسراری تەریقەتەوە وەهەم لەبارەی ڕێنمایی و ئیرشادەوە بۆئەوە دەست ئەدات دنیایێكی پێ ڕوون بكرێتەوە.

ئەوەی بیەوێ زیاتر لەم ڕێبازی نەقشبەندی یە بگات وە گەورە پیاوەكانی باشتر بناسێت ئەتوانێ سەیری ئەم كتێبانە بكات.

١ – كتێبی قودسیە كە كەلیماتی بەهائەددینی نەقشبەندە وە ئەحمەدی طاهیری عیراقی، بەزمانی فارسی لەچاپی داوە، باشی ی ئەم كتێبە ئەوەتە دەست نیشان ئەكات بۆ زۆر سەرچاوەی تر.

٢ – ڕیسالەكانی تری شاهی نەقشبەند كە چەن لاپەڕەیێ لەمەوبەر ناومان بردون.

٣ – مەكتوباتی ئیمامی ڕەببانی كە زۆرگرنگ وقوڵە.

٤ – نەفەحات ئەل ئونس ی، جامی.

٥ – ڕەشەحات عەین ول حەیات، «**فخر الدين علي كاشفي**»

٦ – «**انيس الطالبين وعدة السالكين**» ئارشیفی میللی هیند.

٧ – الحديقه النَّديه في آداب الطريقة النقشبندية. محمد بن سليمان البغدادي لەمیصر چاپ كراوە.

٨ – حبيب السير (**خواندمير**)

٩ – مناهج السير «**ابو الحسن زيد المجددي**» (**١٩٥٧**)م لەدهلی لەچاپ دراوە.

١٠ – المواهب السرمدية في مناقب النقشبندية
١١ – تنوير القلوب في معاملة علام الغيوب هەردوكی هی شیخ محمد امین الکردی یە.
١٢ – الحدائق الوردية في اجلاء النقشبندية نوسینی عبد المجيد الخانی.
١٣ – الانوار القدسية في مناقب السادة النقشبندية هی محمد الرخاوی یە، کە رِوونوسێکە لە (الحدائق).
١٤ – اسرار التوحيد في مقامات الشيخ ابو سعيد.
١٥ – رياض المشتاقين نوسینی مەلاحامیدی بێسارانی خەلیفەی شیخ عوسمان سیراجوددین، دەستخەتەو بەفارسی نوسراوە.

نوسەری کتێبی قودسی‌یە ئەڵێ بەداخەوە ئەوەی سەبارەت بە نەقشبەندی نوسراوە زۆرتری وا لە کتێبخانەکانی ئەوروپاو ئەمریکادا، ناوی رۆژهەلأت ناسێك ئەبات ئەڵێ جوانە مەرگێ بوە کە ناوی «**ماریژان موله**» بوە، ئەڵێ ئەم لاوە زۆر لەبارەی نەقشبەندییەوە کۆڵیویەتەوەو نوسیویەتی ئەڵێ لەساڵی (**١٩٦٣**) م دا لە گۆڤاری موطالەعاتی ئیسلامی لەپاریس‌دا سەبارەت بە لێکۆڵینەوە کانی ئەو لاوە مەبەستێك لە چاپ دراوە هەمو شتێکی تیا باس کراوە (REVUEDES ETUDESISLAMIQUES) من بۆیە ناوی ئەم‌کتێبانەو ئەم مەبەستانەم نوسی‌ی شایەد لە ئایندەدا جوانەکانمان غیرەت بیان‌گریٚ وە لەو نوسراوانە کەڵك وەرگرن، وە زۆرێك لە نهێنی‌یە کانیش روون کەنەوە.

جارێکی تریش ئەڵێم ئەو کتێبە تازەی قودسی‌یە نوسینی ئەحمەدی طاهیری عیراقی، لەبارەی ناوبردنی سەرچاوە دیاریی کردنەوە سەبارەت بەنەقشبەندیی باشترین مەصدەرە.

کاری تەصەووف لە ئەدەبی کوردی‌دا

پێشەکی

مەبەست لە نووسینی ئەم بەشە لەگەڵی کتێبی «**تەصەووف چی‌یە**» دا بێگومان ، چەن شت‌بوو .

یەکەم ئەوەی بڵێم تەصەووف یەکێکە لە هۆ گەورەکانی دەولەمەند کردنی ئەدەبی ئیسلام وە فەرهەنگی‌ی ئیسلامی‌ی ، چونکو ئەگەر تەصەووف نەبوایە ، ئەم هەموو شۆرە لەکوێ ئەبوو ؟ عیشق هەر عیشقی مەجازی بوو گۆرانی گوتن بەقەدو باڵای ئەو جوانانەدا کە ماوەیەکی سنووردار دڵی مرۆڤ بەخۆیانەوە سەرگەرم ئەکەن وە زۆرجار پاش نیشتنەوەی ئاگری ئارەزوو،یان هاتنی پیریی‌و ، ناشیرین بوونی شێوە ، ئەو ئەوینەش رووەو کزی چوە ، زۆر جاریش ئەو دڵدارانە پاش بەیەک‌گەیشتن لێک جیا بوونەتەوەو هەریەکێ بە لایەکا چوە .

جا ئەوە لەکوێ‌و ئەم عیشقە ئەبەدی‌و پیرۆزە لەکوێ ، کە پیری ، گەشتری ئەکاتەوەو مردن گەرمتری ئەکات ، وە تام‌و چێژو ، مەزەی ، هەتا دێت زیاتر ئەبێ .

بەکورتی‌ی ، تەصەووف ، بویە زاخاو دەرو ، جەلا دەری ئیستیعدادو دەروونی خاوەن دڵان ، وە صەدانی وەکو حەللاجی بردە بەر پەت وەقەنارەو ، کەچی تاهات شۆری عیشقیان گەرمتربوو ، هەروەها پیریی ئەو ئاگرە گەشتر ئەکات‌و خامۆشی ناکات .

ئەوەتە صەدان وەکو رابیعەو ، أبن الفارض‌و محی‌الدین عەرەبی‌و عەبدولقادری گەیلانی‌و ... لە ناوی‌عەرەبا ، هەروەها عەططارو سەنایی‌و مەولانای رۆمی لەناوی فارسەکاندا گەیاندە قەلە پۆپەی شیعری تەصەووف ، وە گەنجینەی ئەدەبی عەرەبی‌و فارسی پرکرد لە گەوهەری گرانمایە . جا هەرچەن ، بەشی ئەدەبی کوردیی ، تا ئەورادەیە نەبوە ، بەڵام بێ بەشیش نەبوە تا رادەیەکی زۆر ، هەم موصطەلەحاتی عەرەبی‌و فارسیی تەصەووفی هاوردە ناوی ئەدەبی کوردی ، هەم برێ موصطەلەحاتی تازە داتاشراو ، هەم برێ لەو موصطەلەحاتە کراونەتە کوردی وە

تائێستەش وان بەسەری زارەوەو ، بەسەری نووکی قەڵەمی نووسەرانەوە . شایەد برێ جار ئەوکەسەی ئەو ووشانە بەکار دێنێ نەزانێ ئەگەر تەصەووف نەبوایە ، ئەو ووشەیە نەئەبوو .

هەروا کە ڕەوشی پاك ، وەکو دەس پاکی ی و ، چاوپاکی ی ، وەکو ئەدەب ، وەفا ، ئیخلاص ، زوهد ، وە قەناعەت ، وە زۆر خدەی باشیشی ڕەواج پێ دابێت . جا ئەم باسە هەرچەن خۆی بەشێ نی یە لە ڕێرەوی تەصەووف ، بەڵام بەرهەمێکە لەبەرهەمەکانی ، کەوابوو بە پێویستم زانی ، بەکورتی ، پەنجەیەکی بۆ ڕاکێشم .

بێگومان شیعر هەست دەربڕینە ، سەبارەت بەو شتانەی ، کە خاوەن شیعر تیایانا ئەژیت ، ئەوەی لە دەشتو صەحرادا ئەژیت شوێنەپێی ژیانی دەشت نشینان ئەوەی لە شاخوکێوا ئەژیت شوێنە واری سوروشتی کێو نشینان یان هەرجۆرە ژیانو هەڵسونیشتێك کە باوبێت ، ئەوشتانە لەشیعری نووسەرا بەدی ئەکرێن ، سا ، یان پیاهەڵدانە ، یان لۆمەو ، توانجە یان هەر جۆرە هەست دەربڕینێ .

هەرواش لە هەروڵاتێ ، یان هەر پلەو قۆناغێکی مێژوودا ، برێ شت ئەبن بەباو ، وەکو شانازی کردن بە هۆزو تایفەی خۆوە ، توانج گرتن وە سەرزەنش کردنی هۆزەکانی تر ، وەکو بەر لەئیسلام ، لە جەزیرەی عەرەبیدا ، یان مەدح کردن و پیاهەڵدانی خەلیفەو سولطانو ئەمیرەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا لە سەرەتای ئیسلام بەم‌لاوە ، یان وەکو باسی جوانی ی ئافرەتو سورروشت وە هەمو جوانی یەك بەدرێژایی مێژوو . یان وەکو باسی ڕابواردنو مەی‌خواردنو هەموجۆرە شتێك لەو سەردەمەدا باوبێت ، یان وەکو شیعری سیاسی کەئێستا بوەتە باو وە هەوڵ ئەدەن سەردەمی دەس پی‌کردنو ئاڵا هەڵگری پەیدا بکەن وە تەنانەت توانج ئەگرنە ئەوانەی لەم سەردەمەدا خۆیانی لێ لابدەن ، جا هەر بەم جۆرەش پاش ئەوەی ڕێرەوی تەصەووف ، بەناوی ڕێرەوێکی تایبەتی خواپەرستی ی جی‌گیر بوو ، ئەدەبی تایبەتی تەصەووف کەوتە گروگاڵو وردە وردە جێگەی خۆی کردەوە .

بێگومان شیعر بەهرەیەو ، شتێکی خوا داوە وە کەس ناتوانێ بەزۆر ببێتە شاعیر ، جا بەو بۆنەوە خۆ هەموو صۆفیەکیش نەیتوانیوە شیعر بڵێ ، باوەکو ئەویش هەروەکو هاوکارو هاو ذەوقەکەی خۆی خاوەنی حاڵو وەجدو مەقاماتی تەصەووفیش

بوبێت ، هەروا کە هەموو شاعیرێ نەیتوانیوە صوفی بێت و خۆی بخاتە ریزی شاعیرە صۆفییە کانەوە ، بۆچی ؟ چونکە لەو جیهانەی ئەوان ناشارەزا وە بێگانە بووە .

کەوابوو ئەدەبی صۆفی ، هەروەکو هەموو ئەدەبێکی تر ، بەشی شیعری هەیەو پەخشان و تەئلیف ، واتە کتێب دانان و ، کاغەز نووسین و هی تر وە لە ناوی ئەمانەشا هەبوە لەهیچکام لەم بەهرەو هونەرانەدا دەستی نەبوە ، هەیش بوە لەیەکێ یان لە هەموویانا بەهرەمەند بوە .

جا ، صوفیە عەرەبەکان وە هەروەها فارسەکان یان تورك و موسوڵمانە کانی تر هەر لە مێژەوە لەم مەیدانەدا هەنگاویان ناوەو ، هەروەکو وتمان صەدانی وەکو رابیعەی عەدەوییە (١٣٥ی ك) ، حەللاج و ابن الفارض و محی الدین عەرەبی و عبد القادر گیلانی ، خۆیان نواندوە .

هەر وەکو لەناوی فارسەکانا مەولانا جلال الدین رۆمی ، سنائي ، فرید الدین عطار ، جامی ، حافظ .. وە زۆری تر گەنجینەی ئەدەبی تەصەووفیان پڕترو ، دەوڵەمەندتر کردوە .

بێ گومان صۆفیە کوردەکانیش یەکێ بوون لەم بەشانە ، بەڵام بەداخەوە کەلێنێکی گەورە کە لە کۆشکی ئەدەبیاتی تەصەووفی ئێمەدا هەیە ، ئەوەتە ؛ تا ، دە قەرنیش کە لە ئیسلام تێ پەڕیوە ، بەو جۆرەی بشێ زمانی کوردی بۆ خوێندنەوەو ، نووسین بەکار نەبراوە ، وە گەورە پیاوانی تەصەووف بەهۆی گرەویدەیی یان بەزمانی قورئان ، هەوڵیان نەداوە بە زمانی خۆیان بنوسن ، بەتایبەت کیانێکی ئەوتۆی دامەزراوو بەردەوامیان نەبوە تاوەکو بیر لەوخاڵەش بکەنەوە هەرچەند باباطاهیر (٤١٠ك - ١٠١٠م) ، ئەقریبەن بە شاعیرێکی صۆفی کورد دائەنرێت بەڵام زمانەکەی ئەویش هی بەشێکی کەم بوە لەکوردەکان وە لەنزیکی عەجەمەکانا ، ژیاوە وە لەم ماوەیەدا زۆر دەس کاریی شیعرەکانیشی کراوە وە زۆر لەووشە رەسەنەکانی لابراون و گۆڕاوەتە سەری شێوەی فارسی .

بەکورتی ی هەوڵی زۆر دراوە بۆ بەفارسی کردنی شیعرەکانی ، وە تارادیەکی زۆریش ئەو هەوڵە سەری گرتوەو سەر ئەشێوێنێ لە توێژەران ، لەگەڵ ئەوەشا هێمان هەر شێوەی لۆڕی یەکە ، چێژی ناوی شیعرەکانی باباطاهیرە ، پاشان جەزیری و خانی و فەقێ تەیران و زۆری تر ئەبینین کە بۆنی تەصەووف لەشیعرەکانیانا ، دەماغی خاوەن ذەوقان ئەبزوێنێ و ، ئارامی ی ئەداتە ویجدانیان . لێرەدایە دووبارە بەداخەوە

سەیر ئەکەین لەوەدەمەدا کە وردە وردە لەم دواییەدا لەناوی ئەردەڵانەکان زمانی هەورامی ئەیەوێ ببێتە زمانی ئەدەب وەپیرەکانی هەورامانیش ئەیکەنە زمانی تەصەووف ووتا رادەیێکی زۆر لەناوی هۆزە تیژرەوە ئایینی‌یەکان ، وەکو عەلیاللەهییە کانا جیێی خۆی ئەکاتەوەوداتەمەزرێت‌و چامەی ئایینی‌ی پیێ ئەوترێ ، شێوەی سۆرانی بەهۆی دەسەڵاتی بابانەکانەوە دێتە مەیدانەوەو خۆی دەرئەخات وە بەرلەوانیش مەلای جزیری‌و خانی‌و فەقی‌تەیران وە هاوچەرخە کانیان ، ئەمانەش گەشە ئەدەن بەشێوەی کرمانجی ، بەتایبەت لەمەیدانی تەصەووفدا ، قارەمانێکی وەکو جزیری خودنمایی ئەکات وەئیتر زمانە کوردی‌یەکان کەم‌کەم هەروەکو ئێستە هەن ، ئەکەونە گەشە کردن‌و خۆپیشاندان‌و جیێی خۆ کردنەوە .

بەداخەوە رۆژ بەرۆژ کەفوکوڵی تەصەووفیش لەناوی کوردەکانا روو ئەکاتە نشێوی‌و لاواز بوون ، دیارە ئەو لاوازی‌یەش بەو جۆرە نەبووە ،

هەر لە کوتوپڕێکا چرای تەصەووف بکوژێتەوە ، بەڵام تازمانەکە وای لی‌هاتوە ، کتێبێکی پیێ بنووسرێت وە گەورە پیاوانی مەیدانی زانیاری سڵی‌ی لی‌نەکەن‌و لەوە نەترسن ئەوەی ئەینوس لە موستەوایەکی جیهانیدا بەرقەرار ئەمێنێتەوە .

ئیتر تەصەووف دەس ئەکاتە کزی‌و نشێوی ، تەنانەت ئەتوانین حاڵەتێکی **«موخەزرەمی»** لەشیعری برێ لەو شاعیرانەدا ببینین ، کەهەمَ بەعەرەبی وە فارسی شیعریان گوتوە ، هەم بە کوردی ، بەتایبەت لەناوی هەرە گەورە پیاوانی تەصەووف‌دا ، وەکو حەزرەتی مەولانا خالید ، مەولەوبی مەحوبی وەزوتر جزیربی وەلەپاشان شێخ‌عومەری بیارە ، لەکاتێکا شاعیرە دەس رۆشتوەکانی ئەو خانەدانە وەکو حاجی شیخ عبد الرحمن **«وەفا ، یان ، بولوەفا»** برای شیخ عومەر کە شیعرە فارسی‌یەکانی شان ئەدات لەشانی بەرزترین شیعری شاعیرە صوفی‌یەکانی فارس ، کەچی شیعری کوردبی نەبوە .

تا ئەوەی لەم صەدەیەدا ئەبینین شاعیرە کوردەکان چ غەیرە صۆفی وەکو نالی ، یان ، صۆفی وەکو مەولەوی مەحوی لەسۆرانی‌و هەورامی‌دا ، دەس ئەکەنە شیعر بەزمانی خۆ گوتن ، بەڵام لەکرمانجی‌دا ، جزیری‌و فەقی‌تەیران ، زوتر پێشی ئەوان کەوتون .

جا بەم بۆنەوە ، هەروەکو وتم ، کاتیێ کە نووسین بە کوردبی کەم‌کەم دەس ئەکاتە گەشە کردن ، لەو لایشەو بازاری تەصەووف کە بەهاتنی مەولانا خالید لە

لایەکەوە ، وە بە هاتنی شیخ مارفی نۆدێ بۆسلێمانی لەولاوە گەیشتبوە قولەپۆپەی بڵاوبوونەوەو پەرەسەندن ، کەم‌کەم دەس ئەکاتە پاشەکشێ ، جا بەو بۆنەوە سەیر ئەکەین تەمەنی شیعری تەصەووفی کوردی زۆر کورتە وە ئەو جۆرەی کە بشێ عومرێکی دریژو بەرهەم داری نەبووە ، وە وەکو رۆلەیەکی زیرەکی خوێنەوارد دێتە پێش‌چاو کە زوو جوانەمەرگ بێت‌و بییێتە داخ بۆ دایك‌و باوك‌و کەس‌و کارەکەی .

بێریە پێش‌چاو ئەگەر مەولانا خالید وە نەقشبەندی‌یەکان وە هەروا بەرزنجی‌یەکان خۆیان‌و نەتەوەو موریدو قوتابیەکانیا بەکوردیی شیعری تەصەووفیان بنووسیایە ، هەر تەنهائەوە خۆی چۆن بازاری شیعری تەصەووف پر ئەکرد لە کاڵاو کووتاڵ‌و شتی بەنرخ‌و رەنگاورەنگ ، بەڵام گوناهی کەس نی‌یە ، هەر سەردەمەو بابەتی خۆی داخۆ پاش چەن صەدەیەك گلەیی چ بابەتێك لەئێمەش بکرێت کە ئێستە لەبیری ئێمەدا نی‌یەو رێمان لی‌ی نەکەوتوە .

شایەت بۆ زۆرشت لەم بابەتانەی کەئێستا باوە ، گاڵتەمان پێبکەن‌و توانج‌و تانەمان تی‌بگرن ، یان دەس خۆشیان بکەن .

بەکورتی ی لەگەڵی ئەم هەمووە کەم‌تەمەنییەی شیعری تەصەووفی کوردی‌یەدا ، من بۆم ناکرێ لەهەموو گۆشەو کونج‌و کەلەبەرێکی ئەم مەبەستە بکۆڵمەوە ، چونکی نووسینەکەی من تەنها ناساندی مەبەستەکەیە ، بەناوی بەشێك لە کتێبەکەم «تەصەووف‌چی‌یە» ، جا مادام ، تەصەووف ، یان بەکار بردنی موصطەلەحاتی تەصەووف لە زمانی کوردی‌دا ، بەتایبەت شیعری کوردیدا جۆرە پێوەندێکی بە باسەکەمەوە هەیە ناچاربووم چەن سەرچاوە یەکی شیعری کوردی وەکو «نموونە» هەڵبژێرم کە بریتی بێت لە دیوانی جزیری‌و مەولەوی‌و مەحوی ، وە شیعرەکانی شێخ عومەری بیارە ، تابزانم تا چرادەیە شوێنەواری تەصەووفیان تیایە ، کە ئەوەتا بەچەشنێکی گشتیی دەسیان بۆ رائەکێشم .

بەڵام توێژینەوەی تایبەتیان لەروانگەی تەصەووفەوە پێویستیی بەتێکۆشانێکی تایبەتە ، بەتایبەت دیوانی جزیریی مەزن ، کە لەمەو پاش کەمێ چەن‌و چۆنی هەرکامیان لەروانگەی تەصەووفەوە عەرز ئەکەم ، وە ئێوەی خوێنەواری کوردیش پاش خوێندنەوەی ئەم کتێبەی من ، وە هەروەها دەس نیشان کردنی ئەو هەموە سەرچاوانە ، بەڵکو بتوانن بە رەنجێکی زۆرو تێکۆشانی پیاوانە ، هەرکامەی لە گۆشەیەکەوە لە شوێنەوارەکان بکۆڵنەوەو شتی تازەش لە کەلەپوری شاراوە دەرخەن .

لێرەدا ، بۆ بەراوردێك ئەڵێم گەورە پیاوێکی وەکو غەززالی «٤٥٠ – ٥٠٥ **کۆچی ی**» ، لە کتێبی «**المنقذ من الضلال**» دا ، لەکاتێکا دەس نشان ئەکات بۆ ئەو کتێبەسەر چاوانەی تەصەووف ، کە خوێندونیەتەوە سەیر ئەکەین ئەویش هەر ئەم سەرچاوانەی خوێندونەتەوە کەئێستا لەبەردەستی ئێوەدان وە منیش کەڵکم لێ وەر گرتون ، ئەویش تەصەووفی لەو سەرچاوانەوەوەرگرتوە ، وەکو ، قوتُ القلوب ، اللُّمع، ریسالەی قوشەیری ، هتد .. بێگومان ئەوکاتە بۆ ئەو ، سەرچاوە هەر ئەوانە بوە ؛ بەڵام ئێستا هەم ئەوانەش هەیەو هەم سەرچاوەی زۆری تریش .

جا سەرچاوەی تەصەووف ، هەر لەپایانی صەدەی دووهەمی کۆچی یەوە بەزمانی عەرەبی ، بەشێوەی کتێب لە بەردەستا بوە ، ئەوانەش یەکێکن لەم سەرچاوانەی کەمن وە هەمو نووسەرێکی تریش تائێستەش بەهرەیان لێ وەر ئەگرن .

بەڵام سەبارەت بەزمانی کوردی ، ئەوەتا ئەم کتێبەی من ، ئەبێتە یەکەم کتێبێکی لە چاپ دراوی هەمو لایەن گری تەصەووف ، مەبەست ئەوەتە سەیر کەن لەم بارەیەوە چەندە جێ ماوین !!!!.

مەبەستم ئەوە نی یە لە زانیاری یە کەیدا جێ ماوین ، چونکە هەروەکو وتم ، گەورە پیاوانی تەصەووفی کورد هەروەکو بۆ بابەتی تریش باو نەبوە بۆ تەصەووفیش باو نەبوە ، بەکوردی کتێب ، یان شیعر بنوسن ، بەڵکو بەعەرەبی و فارسی نوسیویانەو زۆریش نوسراوە .

چەن و چۆنی نوسینی شیعرو ئەدەب وەکتێبی تەصەووفی نوسەرانی کورد ئەویش هەر باسێکی ترە ئەمێنێتەوە بۆ برایەکی ترکە بەیارمەتی خوا لە داهاتوودا ، رووتی کاتەوە ، کە کوردان بە عەرەبی و فارسی و تورکی ی وە شایەت زمانی تریش لەبارەی تەصەووفەوە چی یان نووسیوەو ، چ بەرهەمێکیان بوە .

هەروەکو گوتم ، من شیعرەکانی :

١ – جزیری ، ئاخری صەدەی دەهەمی کۆچی ی ، واتە «١٠٠٠» ك .
٢ – مەولەوی ، «١٢٢١ – ١٣٠٠ ك» .
٣ – مەحوی «١٨٣٢ – ١٩٠٦» .
٤ – «**شێخ عومەر**»م خوێندنەوە «١٢٥٥ – ١٣١٨ ك» .

وە بۆم دەرکەوت جزیری بەڕاستی شاعیرێکی صۆفی‌یەو خۆیشی گەییشتوەتە مەقامی کەمالْ لە تەصەووفدا ، وەهەمووی دیوانەکە ، یان لە صەدا ، نەوەدی دیوانەکەی تەصەووفە ، سا یان بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ تەصەووفە ، یان پاش لێوردبوونەوەی دەر ئەکەوێ باس لە تەصەووف ئەکات ، نەك ڕاستەوخۆ ، بەڵام دیارە باس باسی تەصەووفە ، یان عیشق مەجازی‌یە ، کە سەری لەتەصەووفەوە دەرچوە ئەمانەش بە دوو جۆرە ، یان لەئاکامی خوێندنەوەدا بۆت ڕوون ئەبێتەوە ، ئەم کەڵەمەردە شێوەێ لە سلوكو ڕێڕەوی تەصەووفت بۆ ڕوون ئەکاتەوە بێ ناوبردن لە تەصەووف ،یان هەر بەناو،ناوی تەصەووف ئەبات وە موصطەلەحەکانی ئەکاتە کار ، بەجۆرێك ، کە لەپاشان ئەینوسم .

مەلای جزیری

جا سەبارەت بە جزیری مەزن ئەڵێم.

١ – ئەوەی بۆم دەرکەوت وە زۆر ڕوونە ئەدەبی صۆفی‌یەکانی ئێران، وەکو حافظو جامی، شوێنەواریان بە ڕووناکی‌ی لە شیعرەکانی جزیری دا دیارە.

٢ – موصطەلەحاتەکانی زۆرتری موصطەلەحاتی تەصەووفێکن کە حافظ بەکاری هێناون کە هەروا ئەمیش بەکاری بردوون.

٣ – خۆیشی پی‌ی دێت کە گەییشتوەتە کەمال بەلاَم شتی‌واش بە دەستەوە نی‌یە کە (کامیلو موکەمیل) بووبێت، واتە خانەقاو تەکیەو خەلیفەی بووبێتو ئیرشادی‌کردبێت، وەکو مەولانا خالید، یان هەروەکو لە مێژووی ژیانی شێخ‌عومەر وە لەشیعرەکانیا بەدی ئەکرێت.

بەلاَم وایش نی‌یە وەکو مەولەوی‌و مەحوی بە دەمی خۆیان سەبارەت بە پێ نەگەییشتوویی‌و موحتاج بەمورشید بوون، لە ووتەکانیا بەدی بکرێت، وە لەکاتی باسی هەرکامەدا لەروانگەی تێگەییشتنو هەڵسەنگاندنی خۆمەوە دەس‌نیشان ئەکەم بۆ پایەی هەرکامەیان.

کەواتە رادەو پلە هەیە بۆ شیعری تەصەووف، مەولانای رۆمی (١٢٠٧ - ١٢٧٣م) سەر هەڵقەو دامەزرێنەری رێڕەوێکی تایبەتی تەصەووفە کە تەریقەتی مەولەوی یە....

جا کەسێ پایەی مەعنەوی وابێت کە نموونەی ئەو لەم جیهانەدا نەگاتە بیست سی کەسێ وەخۆی رێبازی تایبەتی تەصەووفی هەبێت وەشاعیرو مەلاچاکیش بێت بێگومان رەمزو کینایەو ئیشاراتی زۆرگرنگ‌و نەناسراوو نهێنی لە شیعرەکانیا بەدی ئەکرێت، هەر وەکو لەشیعری محی الدین عەرەبی‌دا رموزاتی بە جۆرێکی‌تر هەیە کە سەر لە ناشارەزایان ئەشێوێنێ کە بیریان بۆ شتی وەکو وەحدەتی وجوود ئەروات.

یان لەشیعرەکانی شێخ‌عبدالقادری گەیلانیدا کە شابازی ئاسمانی تەصەووفە، خۆی واپیشان ئەدات ناشارەزایان ئەڵێن ئەمە ئەگەر وابێ، دەسەڵاتی بۆ خوا نەهێشتوەتەوە، لەکاتیکا خۆی بەبەندەیەکی زارو موحتاجی قاپی هەق زانیوە، وە پیاوی راستەقینەی خوا بوە، مەبەستم ئەوەتە شیعرەکانی جزیری، هەرچەن هی صۆفی‌یەکی کامیلە، بەلام دیارە کە لە سنووری خۆی بەولاوە نەچوە.

بەلام بەراستی من بۆم دەرکەوت گەورەپیاوێکی تەصەووفە، هەروەها بۆیشم دەرکەوت هەروەکو برێك بۆی چوون، راستە لە عیشقی مەجازی‌یەوە چوە بۆعیشقی حەقیق، وە ئەوەش زۆرجار لە تەصەووف‌دا روو ئەدات.

ئێمە لەمەوپێش گوتمان، مورید هەیەو موراد هەیە، وە بۆ هەردولا هەیە لەعیشق مەجازی‌یەوە بگەنە حەقیقی، وە جەزیری لەشیعرەکانی خۆیا شتی‌وای درکاندوە، وەکو ئەوەی کە ئەڵێ:

عاشق کی‌یە هاتی ژ مەجازی‌بە حەقیقەت

صورەت نەشناسی‌و بەمەعنی نە فەناگرت

تەنها نە لەمن لامیعی حوسناتە شەفەق‌دا

عالەم بەخۆ وی حوسن‌و جەمالی دە خوداگرت

من گومانم نیە سەر زەنجیرەی تەریقەتە کان هەمویان موراد بوون.

موریدیش دوجۆرن هەیە لەعیشقی مەجازی‌یەوە ئەروات، واتە ئەوینی ئافرەتێك، وای لێ‌ئەکات ئەکەوێتە سەری ئەو لێك دانەوەیە، ئەم جوانی‌یە خودا داویە بەو ئافرەتە، وە هەموو جوانییێك هەر خودا ئەیدات، وردە وردە عاشقی ئەم سەرچاوەی جوانی‌یە ئەبێت کە خودایە‌وە روو ئەکاتە عیشقی حەقیقی.

برێکیش دەست ئەکاتە خوا پەرستیو پارێزکاریی و ذیکرو فیکر تا وردە وردە نووری خودا لە دەروونیاندا ئەدرەوشێتەوە.

ئەبێ ئەوەش بزانین ئەوانەی کە بەتەواوی پێ‌گەیشتن، وە تەواویی لەطائفیان پاك بووەوە هەرچەن بەڕەواڵەت جیسمانین بەلاَم بۆ کارناسانی خۆی ئاشکرایە ئەبنە پارچەیێك لەنوور.

ئەتوانم بۆنمونە دەست‌نیشان بکەم بۆ شیعری برێ لەو عاشقە حەقیقی و مەجازی‌یانە. حافظ ئەڵێت:

الایا ایها الساقی ادر کاسا وناولها
که عشق ئاسان نمود اول ولی افتاد مشکلها

واتە عیشق لەپێشا خۆی ئاسان‌پیشاندا بەلاَم لەپاشان پڕبوو لە دەردی سەر، کەواتە لە عیشقە ئاسانە کەوە کەعیشقی مەجازی‌یە دەستی پێ کردوە، وە چوە بۆ حەقیقی‌یەکە کە سەختە

بەلاَم شیخ عبد الرحمن کوری شیخی‌سیراجەدین ئەڵێت.
عَجَب دَرْ مَنْ‌یَزیدِ عشق عاشق ازچەرو گفتە
کە عشق ئاسان نمود اول ولی افتاد مشکلها ؟!!
«**وفا**» عین صفای من شُدەست‌و باز می‌گوید
الا یاایها الساقی ادر کاساً وناولها.

ئەڵێ سەرم سڕماوە چۆن عاشق لە مەزادی عیشقا گوتویەتی، عیشق لەپێشا خۆلی ئاسان پیشان‌داو کەچی لەپاشان پڕی‌بو لە دەردی سەری، واتە، ئەبێ عاشق حەزبکات لەو دەردی سەری‌یە.

جا ئەڵێ، «**وەفا**» ئەوەتا خۆی یەك پارچە بوەتە صەفای مەی، واتە ئەوەندە مەستی عیشقە، خۆی بوەتە مەی کەچی هەر ئەڵێ.
الا یاایها الساقی ادر کاساً وناولها.
ئەگەر لەیادتان بێت لەباسی مەقامی بەقای پاشی فەنادا گوتمان

گەورە پیاوانی تەصەووف ئەڵێن ئەوەی «**فەنای**» تێ‌پەڕکرد، تازە ئیتر ناگەڕێتەوە دواوە، واتە بۆ هەتاهەتایە خۆشەویستی خوایەوە ئەکەونە داخواز لە خوای گەورە،

خوایش نازیان‌ئەکێشیٚ، هەرچی داوابکەن ئەیان‌داتیٚ، ئەوان هەر چی‌یان‌بوە داویانە بەهەق، دیارە هەقیش لەوان سەخی‌ترە، هەرچی‌یان‌بویٚ ئەیان‌داتیٚ.

جا ئەوەتا شێخ عبد الرحمن ئەڵیٚ باوەکو من بووم بە یەکپارچە مەی، هەر ئەڵێم ساقی بۆم تێکە جا ئەو مەیە، مەقام بیٚ‌یان،دەردی سەر، وەکو ئەڵێن ئێش بیٚ،یان، نۆش،مادام لای خۆشەویستەوەیە هەر خۆشە.

ئەویش مەقام پاش‌مەقام وەلوطف پاش‌لوطف، ئەی‌رژێنیٚ بەسەریانا.

نموونەیەکی تری شیعرێکی جەلال‌الدین رۆمی‌یە کەئەڵیٚ **(عشق اَوّلْ سَرکَشْ و خونین بوَدْ)** واتە عیشق هەر لە سەرەتاوە سەرکێش‌و خوێناوی‌یە، واتە، وەکو عیشقەکەی حافظ نی‌یە لە مەجازی یەوە دەستی پی‌کردبێت کە شتێکی ئارەزوی نەفسی‌و شەهوانی بێت.

هەر لەم بارەوە لە ریسالەی قوشەیری‌دا ئەڵیٚ یەحیای کوری مەعازی رازی «٢٥٨ ك – ٨٧٤ ز» نوسی‌ی بۆ بایەزیدی بەسطامی «٢٦١ ك ٨٧٧ ز»، ئەڵیٚ لای ئێمە ئەوەی پێکێك لەشەرابی مەحەبەت بخواتەوە بەعومری تینوی نابێت، بایەزید لە وەلاما ئەلیٚ زۆر سەرم سرماوە لە ناتەوانی‌یو لاوازیی حاڵت، لێرە لای ئێمە هی‌واهەیە ئاوی هەرچی دەریاکانە هەموی هەڵ‌ئەلوشیٚ‌تو، هێشتا هەر داوای ئاو ئەکات.

هەروەها بریٚ لەشاعیرە صۆفی‌یەکان وتوویانە.

عَجَبْتُ لِمَنْ يقولُ : ذَكَرْتُ رَبّي
فَهل أنْسى فاذكر ما نسيتُ؟
شَرِبتُ الحبَّ كاساً بعد كاسٍ.
فما نَفِدَ الشرابُ ولا رويتُ.

بەکورتی ئەم باسی شەرابی عیشقە کە لەشیعری صوفی‌دا هاتوە دەریایێکی بیٚ‌پایانە، قوشەیری ئەڵێت (غەیبە)، **واتە بیٚ‌حاڵی‌و بیٚ‌هۆشی‌ی،کەم‌ترو سوك‌ترە لەسوکر، واتە مەستی، چونکە مەستی، بە بەرەکەت‌و «وارید»** ێکی زۆر بەهێز نەبێت دەست نادات، ئەڵیٚ ئەگەر «غەیبە» لە خەوف‌و رەجاوە سەرچاوە بگرێت، مەستی،جگە بۆ خاوەن وەجدەکان نەبیٚ دەست نادات. ئەمە دەست‌نیشانە بۆ ئەم‌باسی مەستی‌و مەیی تەصەووفە.

لە کتێبی «الرمز الشعری عند الصوفیە» دا، کەساڵی - ١٩٨٣ - بۆ سێ‌هەم‌جار لە چاپ دراوەتەوە، دوکتور عاطف جودت نصر، بەدرێژی لەم بارەوە باسی کردوە.

ئەوەی کتێبی «ترجمان الاشواق»ی محی الدین عەرەبی بخوێنێتەوە، جا ئەزانێ ئەم گەورە پیاوانە مەبەستیان لە بەکاربردنی ئەم ووشە نەناسراوانە چی‌بووە، وە بەئاسانی بۆی دەرئەکەوێ مەبەست چی‌یە. «جزیری» زۆر جار لەشیعرەکانیا باسی جوانان ئەکات وە زۆرجاریش بەناوی ئافرەت باسی ئەو جوانانە ئەکات، کەچی ئەڵێت من بە سەگی بەری دەرگات قوبوڵ‌کە ئایا عەقل ئەیگرێ «جزیری» بەکچی بڵێت بە سەگی بەری دەرگات وەرم‌گرە؟!.

ئەمە هی‌ئەوەتە کە عیشقە حەقیقی‌یە کەی لەو شێوەو قیافەدا تەصەوور ئەکات، یان کە باسی مەیو سەرخۆشی ئەکات،ئایا مەی‌و سەرخۆشی لەگەڵی جزیری عالیمو خوداپەرستا ئەگونجێ؟!.

دیارە ئەو مەیە شەرابی حەقیقەتە کە لە شیعری شاعیرانی عەرەبی وەکو ابن الفارض وە فارسی وەکو حافظ وە هەموی ئەوانی تردا ئەبینرێت.

بەداخەوە شتێ‌هەیەکەقەت روون‌نابێتەوە، ئەویش‌زەنجیرەی مێژووی‌شیعرەکانی «جزیری‌یە» تابزانین‌کام شیعری‌هی‌جوانی‌ی‌و، کامی هی‌پیری‌و، کامی هی‌سەرەتای‌دەس پێ‌کردنی‌تەصەووف‌و، کامی هی کاتی‌کامل‌بوونیەتی، مەگەرسابەسەلیقەی خۆمان‌بۆی‌بچین ئەویش ناکرێ بەشتێکی دروست‌وبێ چەن‌وچۆن وەرگیرێت.

من‌لەشیعری «خانی» ی نەکۆڵیومەتەوە، بەڵام‌بەوجۆرەی دوکتۆر عیزەدین موستەفابۆی‌چوە، (احمدی‌خانی - شاعراً ومتفکرا فیلسوفا ومتصوفا).

موصطەلەحاتی تەصەووف لەشیعرەکانیاهەیە، بەڵام‌ئەمەناتوانێ دەری خات‌کەپیرو قەلەندەرێکی تەصەووف بوە بەڵکویێشان ئەدات دوورنەبوە لەوجیهانەو، شارەزایی‌هەبوە، جائایاخۆی‌خاوەن دەسەڵات‌بوە؟ هەروا فەقێ تەیران‌و، ئەوانی‌تریش.

مەبەست ئەوەتە ئەوەی شارەزایی لە موصطەلەحاتی تەصەووف دا نەبێ لەو شیعرانە ناگات وەئێستا ئێوە ئەگەر لەتەصەووف هەر ئەم کتێبەی بەر دەستیشتان هەبێت، زۆرشتی‌ی لێ‌تێ‌ئەگەن.

بەلاّم بەداخەوە سەبارەت بە جزیری چونکە موصطەلەحاتی فارسیشی زۆر کردوەتەکار، شتی وای هەیە ئێمە باسمان نەکردوە، دەس نیشان بۆ برێکی ئەکەم..
هەر وەکو گوتم مرۆڤ کتێبێکی وەکو (ترجمان الاشواق) نەخوێنێتەوە کە محی الدین عەرەبی خۆی شەرحی لەسەری شیعری خۆی کردوە، نازانێ ئەو هەرەگەورە پیاوانە مەبەستیان لەو ووشە نەناسراوانەو، لەو رەمزو، ئیشارانە، چی بووە؟.
مەلای جزیری جگە ئەوەش ئەکرێ بەئالاّ هەلّگری شیعری تەصەووفی کوردی دابنرێت، نازانم چۆن بوە بە ئالاّهەلّگری شیعری کلاسیکیش دانەنراوە!!.
چونکە کام کەرەسەی پێویست بۆ کۆشکی شیعری کلاسێك هەیە مەلا دروستکردنی ئەم کۆشکە گەورەیەدا بەکاری نەبردوە؟
بەراستی ئەگەر بێتو من موصطەلەحاتە صوفی یە بەکارهاوردوەکانی جزیری لێرەدا بنوسمەوە مەگەر دیوانەکەی بنوسمەوە، چونکە بەدەگمەن قەسیدەیێك ئەدۆزیتەوە لەو بەرهەمە بێ بەش بێت، سا یان زۆر یان کەم.

سەبارەت بە بەکارهێنانی موصطەلەحاتی تەصەووفی فارسیش هەم هەموی ئەوانەی سەبارەت بەجزیری نوسیویانە، وەکو زفنگی و هەژار موکوزیانی هەروەها جزیری خۆیشی پیشانی ئەدەن کە حافظ و، سەعدیو، جامی ی، کاریان کردوەتە سەری جزیری وە لە شیعرەکانیا بەئاشکرا باسیان ئەکات.

سەبارەت بە موصطەلەحاتی حافظ سەیرئەکەین ئەم موصطەلەحاتە بەکاربراون.

خەرقەی زەرق، خەراباتی موغان، مەدەدو رۆحی (فیض القدس) پیری موغان، موطیمی غەیبی ی، میحرابی دوعا «لەباقی ئەبرو» صوفی خەلوەت نشین، پیری عیشق، خانەی خەممار، موغ بەچە، مەی فرۆش، خەرابات، طامات، قولزم دەری مەیخانە جام، شاهید، جامی جیهان بین، جامی جەم جەمو، ئەسکەندەر، مولّکی عیشق، خەرقە، جەذبەی دلّ، عاشق سوختە، سیاەچردە، پیری طەریق، خسروخوبان، ئەطوارعیشق و مەستی ی، عەیبی رەندان مەکە، سەرچەشمەی ئاوی حەیوانی حەقیقەت، مەسئەلەگۆ، وە هی تر، شایەد ئیستە برێ لەم ووشانە بۆ ئێوە ناسراو بن، بەلّام کاتێ ئەبینین سالّهای سالّ بەر لەجزیری تەنانەت بەر لەشاعیرو صوّفی یە فارسەکانی تریش حافظ بەکەم کەسە زۆرێك لەم موصطەلەحاتەی خستوەتە جیهانی شیعرەوەو جیهانی تەصەووفەوە، دەرئەکەوێ ئەوەی پاش ئەو بەکاری بردبێت لەوەوە

وەری گرتوە هەروەکو موصطەلەحاتی عەرەبی تەصەووف هەرکەسەو کەرەسەیێکی لیّ زیادکردوە تابوەتە ئەم جیهانە بەربڵاوەی ئیستە. جزیری زۆرێك لەو موصطەلەحاتەی کردونەتە کوردی،یان خۆی شتی تازەی بەکوردی گوتوە،ئەویش لەویدا ئەبێتە پێشەنگ.

جزیری برێجار دەق بەدەق شیعری حافظی هاوردوە وەکردویە بەکوردی، حافظ «٧٢٦ – ٧٩٢ ك». جزیری ئەڵێت.

عەنقا نەشکارا کەسە داڤان تو چین‌ڤەر
داڤا کۆ لەعەنقا تۆ ڤەدی بادی هەواگرت.

ئەڵێ باڵداری عەنقا «**باڵندەیێکی خەیاڵیە**»، کەس ناتوانێ بیخاتە داوی خۆیەوەو بی‌گرێت کەواتە داوەکەت لابە، چونکە هـەحت دەست‌ناکەوێ. دیوانی «**زفنگی**».

حافظ دەق بەدەق ئەمشیعرە، گوتویەتی.

برو این‌دام برمرغ دگرنه
که عنقارا بلنداست ئاشیانه
برۆ ئەو داوەت بنێرەوە بۆباڵدارێکی‌تر
چونکە عەنقا هێلانە بەرزەو بەتۆ ناگیرێت

جەزیری هەر لەو پارچە شیعرەدا ئەڵێت.

ئەو کەبکی خەرامان کو ذکوزی لی ڤەبوهات
شاهین قەضایی بەتەغافول ژخوە راگرت

حافظ گوتویەتی :

دیدی آن قهقههٔ کبك خرامان حافظ
که زسر پنجهٔ شاهین قضا غافل بود!

واتای هەردو شیعرەکە ئەوەتە چاوت لەو کەوە جوانەبو بۆخۆی ئەی‌خوێند، وە ئاگای لە تەقدیر نەبو، کەچی شاهینی قەزا لە کوتوپڕا دای بەسەریاو بردی.

جزیری ئەڵێ :

شەربەتا وی جاموطاسی یارکو تی‌بێت ئینعیکاس
بێت مەژی فەیضەك ژکاسێ ئابی‌حەیوان ئەوبخویە

حافظ ئەڵێ:

ما درپیاله عکس رخ یار دیده‌ایم
أی بی‌خبر ز لذّت شُربِ مُدام ما

مەبەست لەهەردو شیعر ئەوەتە ئەم شەرابەی ئێمە شەرابێکە کەوینەی ڕومەتی یاری تێدایە کەواتە جگە خۆمان کەس نازانێ چ جۆرە بادەیێکە.

مەلا ئەڵێ:

تۆ بنێ ماهی نەوو دەستی قەضایێ هەی‌هەی
نە لەزەرعی فەلەکی بەلکە لعومری مە ب داس

حافظ ئەڵێ:

مزرع سبز فلك دیدم‌و داس مه نو
یادم ازکشته خویش آمدو هنگام درو

جزیری ئەڵێ:

مەست‌و هۆشیار هەمە کەچ کولەهن رەقص‌وسەماتین
ئەز نەزانم چ نەسەق کەیفە نەزانم چ شەرابە

حافظ گوتویە:

چه ره بود این‌که زد در پرده مطرب
که می‌رقصند باهم مست‌و هوشیار

مەبەستم ئەوەتە جزیری بەڕادەیێك شارەزایی هەبوە لەتەصەووفدا هەروا کە موصطەلەحاتی عەرەبیی تەصەووفی بەکار بردوە هەروەهایش موصطەلەحاتی فارسیشی بەکار هانیوە، کەواتە لەهەردولا شارەزابوە.

جا هەرچەن فەریدەدینی عەتتار وجەلالەددینی رومی «مەولەوی» ئەکەونە پێشی حافظ و جامی‌ی، بەلاّم موصطەلەحاتی حافظ بۆ شارەزایانی خۆی ئەکرێت لەوانی‌تر جوێ بکرێتەوە، کەبریتین لەمانەی جزیری بەکاری بردون، بێگومان جزیری پاش دان‌نان بە گەورەیی حافظ دا ئەڵێ «ئێوەی کورد» کە من‌تان هەم چ پێویستتانە بەحافظ.

گەر لوئلوئی مەنثور ژ نەظمی تۆ دخوازی
وەرە شیعری مەلی بێنە،تە ب شیرازیی چ حاجەت

بەشێوەیێکی تێکراپی موصطەلەحاتی هەمە جۆرەی تەصەووف لەدیوانی جزیری دا هەر دوایی نایێت وە هەموی چەندین جار دوبارە کراونەتەوە.

وەکو شیخ، زاهید، صۆفی، وەحدەتی وجود، وەحدەتی موطلەق، جەبەرووت، موشاهەدە، رەفعی حیجاب، ویرد، ئەوراد، مورشید، سولوك، ویلایەت، ژەنگی دڵ، قیدەم حودوث، تەنزیە، قەلب، لامیع، شاهی موڵکی دڵبەریی، جاذبیە، ئیرشاد، عاریف، فەنا، بەقا، ساقی، ئەزەل، قەدەح، بادە، مەدەد، فەیض، جەوهەر، عونصور، (استقص)، ئیشراق، حال، قال، پەرهێزی دڵ، تەقوا، لائح، مورید، موراد، هاوهو، کەشف و شوهود لاهوت، ئەسرار، ئەنوار، ئیمەی دەرویش، «مەدەروێشان» عیلمی ئەهلی حاڵ، جەلال، جەمال، مەحو، ناروجەذبە، خەلوە، شەککو یەقین، ذیکر، مەقاماتی طەریق.

ئەمانەو دەیان موصطەلەحی تر، ئەمە جگە ئەو شێوانەی کە تێکرای شێوەکە دەست کێشانە بۆمەقامێ یان حاڵێ لەحاڵ و مەقامی تەصەووف.

من لێرەدا سەبارەت بەو موصطەلەحاتە نامەوێ پەنجە راکێشم بۆلاپەرەو شوێنی یەکە یەکەی ئەمانە چونکە هەرکامەیان دەیان جار دووبارە کراونەتەوە دووهەم ئەم نووسینەی من توێژینەوە لەشیعری تەصەووفی جزیری نی یە، تەنها مەبەست ئەوەتە بڵێم بەم ناوو نیشانانە، تەصەووف کاری کردوەتە سەری شیعری کوردیی کە لەوانە شیعری جزیری و ئەوانی ترە وە بۆ نموونەش ئەوەتا برێ لەو شیعرانەی کە دیارە باس باسی تەصەووفە.

مەلای جزیری لەم هۆنراوەدا زۆرباش پیشان ئەدات کەچۆن بەهۆی **«تەوەججوە»** وە یارمەتی مەعنەوی مورشیدیەوە گەیشتوەتە مرازو ژەنگی دڵی پاك بوەتەوەو ئەو دڵە مسەی ئەو، بەهۆی نەظەری مورشیدیەوە کە وەکو ئیکسیر وایە بوەتە زێڕی پاك، **«ووشەی ئیکسیر لەبازاری تەصەووف دا هەمیشە بەواتای لوطفی مورشید بەکاربراوە)**.

ئیکسیر گوایا ماددەیێکی کیمیائی یە کە ئەگەر بیدەی لەمس ئەیکات بەزێڕ.

جا ئەڵێ:

قەلبێ مە شوبهی زێڕ ژ فەیضاتە جەلا گرت
ما ڕوو سیەهو صیفر صیفەت ڕەنگی صەفا گرت

ئەڵێ: دڵی ئێمە کە وەکو مسی ژەنگاویی بو، واتە بەهۆی گوناهەوە ژەنگ گرتبوی، **«کَلاَّ بَلْ رانَ عَلی قُلوبِهم» «١٤» «المطففین»**. ئەودڵەم بەهۆی ئاوردانەوە، **«تەوەججوە»** ی تۆوە بویە زێری پاك.

واتە دڵی منی رووڕەش بەهۆی فەیضی بەرەکەتی تۆوە بویە زێڕ.

تەشبیە ب جەدوەل مە دنیف ئاتەشی عیشقێ
دلێ قەڵبی حەقیقەت بت‌و ئیکسیری هەما گرت

ئەڵێ، وەکو جۆگەلەیێکی ناوی ئاگر وام، یان ئەڵێ وەکو پرگارێکی ناوی ئاگری عیشق وام، ئەم ئاگری عیشقە وای سوتاندوم‌و تواندومیەتەوە کە گۆڕاومی، بەجۆرێ کە حەقیقەتە پێشوەکەی گۆڕیوم وە کردومیەتە شتێکی‌تر، واتە بوینەتە مەردی مەیدانی خودا ناسیی، وە حەقیقەتە قەڵبە دەرد نەخواردوەکەی جارانم بوەتە حەقیقەتێکی بەکەڵك وە دەردبخۆر.

بێگومان ئاگر زۆرجار قەڵبی ماددە ئەکات بەشتێکی تازە، بەجۆرێ کەئیتر ناگەڕێتەوە بۆ حاڵەکەی لەوەو پێش، وەکو ئەوەی کە دار ئەکات بە خەڵوز یان بە ئاگر کە هەرگیز نابێتەوە بەدار.

جا، مەلا، خۆ بە لەشولار هەر هەمان مەلایە ئەوەی کە گۆڕاوە بێ‌گومان حەقیقەتە مەعنەویی‌یەکەیەتی، بەچی‌گۆڕاوە؟ بە ئاگری عیشق کە وەکو ئیکسیر وایە، ئەگەر بیدەی لەمس ئەیکات بەزێڕ.

بو بەچی ؟ بو بە زێری پالأوتەکراوی پاك ، تەصەووف چی‌یە لەمەزیاتر ، ەصەووف ئەوەتە دەروون لەپێناسی ناپەسەند پاك ئەکاتەوە وە ئەی‌ڕازێنێتەوە بە ێناسی پەسەند ، ئەم کارە کەی ئەکرێت ؟ پاش سوتان لە ئاگری عیشقی خوادا . ەڵێ :

سالیك کێ‌یە هاتی ژمەجازیی ب حەقیقەت
صورەت نەشناسی‌یو بەمەعنی نەفەناگرت

راتە ، ئەو رێبواری رێگەی تەصەووفە کێیە لەعیشقی مەجازی یەوە گەیشتبێ ەعیشقی حەقیق ، وە لە هەموشتێکی ئەم جیهانی تەصەووفە تێنەگەیشتبێت وە لە صورەت‌و مەعنای مرۆڤ نەگەیشتبێت وە نەگەیشتبێتە فەنا .

واتە هەرکەسێ لەسلوکی ڕێگای تەصەووف دا واتە ڕێگای عیشقی خودایی دا لەعیشق مەجازی یەوە هاتبێ بۆ حەقیقیی لە هەموشتێ ئەگات هەم لە ڕەواڵەت «صورەت» وە هەم لەنهێنی‌ی «مەعنا» ، وە ئەیشگاتە فەنا ، کە لەپاش هەموی ئەو پایانە دێت .

زفنگی‌و هەژاریش بۆی چوون ، هەر یەکەی بەجۆرێ بەڵام هەموی لەیەکەوە نزیکەو تی‌ی گەیشتون .

تەنها نەلێن لامیعی حوسناتە شەفەق‌دا
عالەم بخوە وی‌ێ حوسن‌و جەمالێ دخوە داگرت

ئەڵێ وەنەبێ ئەم ڕوناکی‌ی جوانی‌ی تۆیە تەنها لە دەرونی مندا درەوشابێتەوە بەڵکو هەرچی جوانی‌ی وا لەم جیهانەدا هەموی لە جوانی‌ی تۆوە یەو ، لە ڕووناکی‌ی تۆوە دنیا ڕوناکە .

تەیغونْ ددەستی تە زەهی دەوڵەت‌و ئیقبالْ
سوێسکە ، یان هەر باڵدارێکی بێ ئازارو بێدەست ، مادام بکەوێتە ناوی داوی تۆوەو بگاتە دەستی‌تۆ ئەوە شانسێکی گەورەیە ، بەجۆرێك ئەبێتە «هوما» یێك بۆخۆی .

هوما ، باڵندەیێکە کە بەرەمزی پیرۆزی و خۆش بەختی دای ئەنێن .

ئەمەش هەر دەست‌نیشانە بۆئەوەی مورشید ئەتوانێ مورید بگۆرێت وە خاوێنی کاتەوە هەروەکو لەباسی ئیکسیرەکەدا گوتمان ، لێرەشا ئەڵێ سوێسکەی زەبون ئەگەر بکەوێتە داوی تۆوە ئەبێتە هوما .

ووشەی قەلب‌و قەلّب‌و ئەمانەش جیناسەو ووردەکاری شیعری‌یشی تیایە .

جانێ خوە مەکر دانەیێ داڤا کو ڤە دایی
ئاهو صیفەت ئەو پێ‌حەسیا ڕاهی خەطا گرت

ئەڵێ : منیش ئامادەبوم گیانی خۆم بدەم ، بەو مەرجە ببمە نێچیری تۆ ، واتە ، بۆ ئەوەی وەکو باڵندە بێچارەکە ، کە لەداوی تۆدا بوبویە هوما ، منیش ئاوا ئامادەبوم گیانم بخەمە مەترسی‌یەوەو بکەومە داوتەوە ، بەڵام بەو نیازەت زانی‌و لات‌داو بۆی دەرچوی . واتە چۆن ئاسکێك لە داویك سڵ بکات ئەو لەم دانەی منە کە گیانم بێت سڵی‌کرد .

عەنقا نەشکارا کەسە داڤان تۆ بچین ڤەر
داڤا کو لعەنقا توڤەدی بادی هەوا گرت

ئەڵێ : تۆ بە هەڵەدا چویت کە ویستوتە گیانی خۆت بدەیت بەو مەرجەی ئەوت دەست کەوێ ، ئەو وەکو عەنقا وایە هەروا بەگاڵتە نابێت بەداوەوە واتە ، گیان هەر هیچ نیە بۆ گەیشتن بەو مرازەو بەو سەعادەتە کە بریتی یە لە گۆڕانی **(ماهی یەت)** وە لابردنی بەشی حەیوانیی ئینسان ، وە دەرخستنی بەشە ئینسانی یەکەی وە بونی بە مرۆڤێکی ڕۆحانیو مەلائکی ی. ئەڵێ:

هەرکەس سەحەری طالبي تشتەك ب چەمەن هات
هن سوسن و هن سونبول و هن زولفی دوتاگرت

واتە ، ئەو خەڵکەی سبەینێ زوو ڕوبان کردە ناوی باغو چەمەن ، هەرکامەی خوازیاری شتێ بون ، هەرکەسەو شانسی خۆی ، هی وای بو گوڵی دەست کەوت و هی وایشی بو خاوەن گوڵ ، کە فەرقیان زۆرە .

ئەمەش هەر ئەچێتەوە سەری باسی داوەکە واتە مەیلی خودا خۆیەتی ، هەموی هەر ئەڕۆن بۆباغ بۆ بەهرەمەندبون لە بەرهەمە جۆراو جۆرەکانی ، کەچی هی وایان هەیە زوڵفی یاری دێ بەدەستەوەو هەتا هەتایە کامەرانە ، هی وایش هەیە تەنها گوڵێکی دەست کەوت ئەبێت کە هەر تاوێکەو ئەبڕێتەوە . «**ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء**» .

جا ئەڵێ ، سەحەرێکیان منیش وەکو ئەم خەڵکە چومە ناوی باغ بەهەزار ئارەزووەوە .

دەستی مە سەحەر گرت و برین سەیری حەبیبی
في الحال رەقیبي ژ حەسەد لەرزەووتا گرت .

ئەڵێ ، من لە خوشبەختە کانم چونکە کاتێ چومە ناوی باغ ، خۆشەویست هات و دەستی گرتم و بردمی بۆ گەڕان بەوناوی باغەدا ڕەقیبیش هەر کە ئەمەی دی ئەوەندەی پێ ناخۆش بو دوچاری تاولەرز بو .

لێرەدا دوو مەبەست هەیە ئەمەوێ دەسیان بۆ ڕاکێشم یەکێکی سەبارەت بە ووشەی «**رەقیب**» کە زۆر جار لەشیعری کۆنی فارسیداو هەروا لە شیعری کوردیشا هاتوە ؛ زۆرکەس وای تێ ئەگات ڕەقیب ئەوکەسەتە ، ئەویش وەکو تۆ خوازیاری

ئەو یارەو ئەو جوانەیە ، جا چونکە لە تەکی تۆدا رقەبەری ئەکات ، دوشمنی تۆیە ، لەکاتێکا شتەکە وا نیە ، بەڵکو ئەوەتە؛ جاران؛ بەتایبەت لەناوی میرزادەو شازادەو گەورە ماڵەکاندا باوبوە کە کەسێکیان کردوەتە ، **(مەغور)** پێ‌سپێرراوی چاودێری کردن‌و پاراستنی کچان تەنانەت هی کورانیش ، **«لەلە»** یش هەر شتێکە لەو بابەتە ، کە هەم ئاگای لەو کیژانە بوە وە هەم فێری رەوشی بەرزی کردون وە هەم لە کاتی مەترسیدا گیانی پاراستوون، جا ئەم چاودێری کارانە زۆرجار بونەتە موی لوتی کیژان وە رێگەی جموجوڵیان لێ‌بریون ، جاری وایش بوە لەرێگەی ئەوانەوە سکالأی خۆش‌ویستن وە ئەوین دراوە بە خۆشەویستان ، جا ئەگەر ئەو **«موراقیب»** ە ناوچاو درژو بەد رەفتار بو بێت وا بوەتە کوسپ بۆ هەمو جموجوڵێکی ئەو کیژانە .

کەواتە ئەم رەقیبە لە چاودێری کردنەوە هاتوە نەك لە مونافەسەو رقەبەری کردنەوە .

لێرەدا مەبەستی جزیری نەمر، لە رەقیب نەفس‌و شەیتان، وە یان هەستی پێچەوانەی خودا پەرستی‌و خوداناسی‌یە ، مەبەست لە هەموی ئەم باسە ئەوەتە جزیری پیشان ئەدات خۆی موراد بوە ، لەبەرئەوە خۆشەویست خۆی فەیضی رژاندوە بەسەریا واتە نوری خودا تەجەللای کردوە لەدڵیاو ئەکسیری داوە لە مسی دەرونی ، وە لەکاتێکا ئەم عاشقێکی مەجازیی بوە خودا خۆی ئەمی راکێشاوە بۆناوی عیشقی حەقیقی .

شیعری پاش ئەویش هەر ئەوە ئەگەیێنێ ئەڵێ ، چاوت لێ‌بو ئەو کەوە بێ‌چارە کە ئاگای لەم دنیایە نەبو وە بۆخۆی قاقای لێ‌ئەداو رای ئەبواردو سەرگەرمی عیشقی مەجازیی بو ، چۆن شاهینی قەدەر هات‌و فراندی‌و بردی .

لەولاوە گوێ هی‌واهەیە گیانی ئەکاتە دانە بۆئەوەی بێن شکاری بکەن وە ببەن ... ! ! ! ! بۆچی ..؟ چونکە ئەوەی ئەویارە شکاری بکات لە تەیهو ، واتە ، سوێسکەوە ئەبێتە هوما، کەچی یار وەکو ئاسکی رەمیدە ئەدا بەلایاو نایەوێ‌و شکاری ناکات باوەکو ئامادەیش‌بێت گیانی پێش‌کەش کات ، بەلأم کەیار خۆی ویستی، باوەکو ئەم هەر بەتەمایش نەبوە دێت قۆڵ ئەکا بە قوڵیاو ئەیبات ، چاودێری کەریش باهەر شەق بەرێت .

تەشبیهێکی تری ئەوەتە ئەڵێ ، ئەو کەوە باوەکو ئاگای لەهیچ نەبو خۆی بۆ تیاچون ئامادە نەکردبو، لەولای لابەلاوە شاهین هات‌و بە ئارەزوی خۆی شکاری

کرد ، مەبەستی ئەوەتە بلێ مادام کەوتبێتە داوی ئەو خۆشەویستە خۆشبەختەو هوما مانەندە ، ئەمەش دەست نیشانە بۆ ئەودڵە بێ‌هەوالانەی کە ئاگایان لەدنیا نیەو شکار ئەکرێن وە گرفتاری ئەوینێك ئەبن کە هەرگیز بیریان لێ نەکردوەتەوە جا ئایا ئەوینی مەجازیی ، یان حەقیقی ی .

ئەوەتا ئەڵێ :

لەو کەبکی خەرامان کو د کۆزێ ل قەبوهات
شاهینی قەضایێ ب تەغافول ژ خوە راگرت
زینهارکەسی دەست ب‌بت ئەرقەمی سەروێ
بێ عیشوەیی لەعلان نە ب تەسلیم ژهاگرت

ئەڵێ ، خۆ ئەمە بەزۆر نیە «زینهار» ئامان صەد ئامان ، نەکەی ئەوەندە بێ‌ئەدەب بیت بتەوێ بەبێ ئیجازەو بەبێ ویستی خۆشەویست دەست ببەی بۆ دوو پەلکەی یار ، لەولاوە گوتمان ، ئەرۆنە ناوی باخ هی‌وای هەیە زوڵفی‌یار دێت بەدەستیەوە بەلام خۆیشی گوتی یارخۆی بەئارەزوی خۆی هات‌و قۆڵی‌کرد بەقۆڵما ، جا ئەڵێ ئەمە بەزۆر نابێت وە نابێ لە مەیدانی ئەدەب برۆیتە دەرەوە وە وابزانیت خۆت ئەتوانی بگەیت بە مراز ، نە بەداوناوەو گیان بەخشینە ، وە نە بەزۆرە‌بەڵکو بە ئەدەب کردن ، وە رەویەو رەوش زانینە ، جا ئەڵێ ئەگەر بەبێ‌پرس وە بەتەرکی ئەدەب دەست‌بەریت بۆ پەلکەی ئەو بالا سەروە ، ئەو پەلکانەی وەکو ماری ژەهراویی ئەدەن بە دەستتەوەو سەرو گیانیشت تیائەچێت ، لێرەدا رێبوار ئەڵێ ، باشە چارە چی‌یە ؟ ئامادەبوم گیانم بکەم بەدانەو بیخەمە سەری رێگای ئەو ، نەی‌خواردو بەلایا تێ‌پەریی ، چومە باغیش لای لێ‌نەکردمەوە ، خۆیشم دەست‌بەرم وەکومار بدات بەدەستمەوە ، کەواتە چارەم چی‌بێت ؟ ئایا دەست هەڵگرم ؟ .

ئەڵێ ... نا ... بەڵکو تۆ هەر لەسەری ئەدەب‌و تێکۆشان‌و هەوڵی خۆت بەردەوام‌بەو صەبر بکەرە پیشەی خۆت ، ئەوەی صەبری کرد ، هەرچەن صەبر تاڵە بەلام بەرهەمەکەی شیرینەو رۆژێ ئەبێت بەمراز بگات ، زووتر گوتمان صەبر یەکێکە لە قۆناغە هەرە گەورەکانی تەصەووف هەرکەس بەو قۆناغەدا تێ‌نەپەرێ لەبازاری تەصەووفدا هیچی بەهیچ نابێت ، مەگەر موارد وە مەجذوب بێت .

ئەمەش دەست راکێشانە بۆ مەقامی صەبر ، وە مەبەستی ئەوەتە بلێت ئەی موریدێك کەتۆ وەکومن موارد نەبویت کەیار خۆی دەست کات بەقۆڵتاو بت‌بات ،

تۆیش ئەگەر لەسەری موریدی‌یەکەت بەردەوام بویت وە صەبرت کرد ئاخرەکەی تۆیش ئەگەیتە مراز .

حافظ ، سەبارەت بەم بەرهەمی صەبر کردنە دوو شیعری جوانی هەیە ، ئەڵێ ،

آنکه رُخسار ترا رنگِ گل و نسرین داد
صبرو آرام تَوانَدْ بِمَنِ مسکین داد

واتە ، ئەوەی ئەو ڕومەتە جوانەی داوە بەتۆ ئەتوانێ صەبرو ئارامیش بداتە منی بیچارە .

یان ئەڵێ :

این همه شَهدوشَکَرْ کز سُخَنَم می ریزد
اَجرْ صبری‌است که زان شاخ نباتم دادند .

ئەڵێ ، ئەم هەموە شەهدو شەکرەی کە لەوتاری من ئەڕژێت ، پاداشی صەبرێکە ، ئالەو نەباتە دراوەتێ .

ئەمانەش هەر تەصەووفەو هەر هەمان قۆناغی صەبرە .

جەزیری مەزنیش چەن شیعریك لە ئاخرا ئەفەرمێ .

شیعراتە مەلا سیحری شەکەر ڕێژە بە موعجیز
زانم ژ لەبێ لەعل ، تە ، ئەڤ لەفظ ئەدا کرد .

واتە ، مەلا ئەم شەکرەی کە لەشیعری سیحراویی تۆ ئەباریێت ، هی خۆت‌نیە ، یان لەخۆتەوە نیە بەڵکو هی ئەو لێوە ئالآنەی یارە کە لەزمانی تۆوە هەڵ‌ئەوەرێن ، هەروەکو حافظ گوتی ، هی‌خۆم نیەو هی ئەو نەباتەیە .

لێرەدا هەردوکیان ئەڵێن خودا ئێمەی هانیوەتە گوفتار وە بەهۆی لوطف و فەیضی خوایی‌یەوە ، ئاوا گۆڕاوین وە بنیادەمەکەی جاران نین ، بەڵکو بوینەتە زێری پاك و بوینەتە شەکرو هەمو شیرینی و جوانی‌یێکمان دەست کەوتوە .

ئەم جۆرە شیعرانەی جزیری بابەتێکن لەتەکی ئەوەشا یەکپارچە تەصەووفە ، ڕاستەوخۆ باسی تەصەووف ناکات بەڵکو بەئیشارەو بە کینایە ئەی‌گەیێنێ ، بەلاّم بۆ شارەزایان زۆرباش ڕوونە کە تەصەووفە ، هەروا کەتۆزێ شیان کردەوە .

ئیستە دەست ئەکێشین بۆ برێ لەو شیعرانە کە ڕاستەوخۆ تەصەووفە ، وەکو :

پیری موغان ژ شیشەیێ دامە سەفینەکێ مەیێ
شوکری خودێ کو قولزمەك من ژخوەرا قەبالەکر .
خضری بڕەمزو موعجیزێ مەستیێ مە دی ددینگزی
هات پیالەیێك ددەست ئەشکەرە صەد پیالەکر .

پیری تەریقەت لە شیشەیێکا واتە لەدڵی خۆی جامێکی گەورە کە بەئەندازەی گەمییێك ئەبو شەرابی عیشق خۆی دەرخوارد دام .
واتە پیری تەریقەت ڕوی دڵی تێکردم وە دەرونمی پڕکرد لە نورو بەرەکەت ، کەواتە شوکور بۆ خودا کە منیش توانیم بەشیخۆم وەرگرم ، بەشێك ئەوەندە زۆرە کە بەقەدەری دەریایێکە ؛ واتە منیش بومە خاوەنی مەڵبەندو دەریا .
شیعری دووەمی ئەڵێت ، ئەو خضرە خاوەن ڕەمزو موعجیزەیە کەدی من وا مەستی بادەی پیری تەریقەتم وە بزمەتە خاوەنی دەریاو مەڵبەند ؛ ئەویش نەك پیاڵەیێك صەد پیاڵەی بۆ تێکردم .
بێگومان ئەگەر مەبەست لەپیری پێشو مورشید بێت مەبەست لەم خضرە پێغەمبەرە ، درودی خوای لەسەر واتە ئەویش بە بچوکی خۆی وەری گرتم .
هەروەکو لە پێشا گوتم ئەگەر بێتو بەوردیی لەدیوانی جەزیریی بکۆڵینەوە باوڕم وایە تا کە قەصیدەییێك پەیدا ناکەین ئیشارەیێکی بۆ تەصەووف تیانەبێت قەصیدەی والیشی هەیە وەکو ئەمەی کەپاش ئەم چەند ووشەیە دێت سەرپاك فەلسەفەی وجودەو تەوحیدەو تەصەووفە . وەکو کە ئەڵێت .

هێ دبەر (قالوبلی) یێ بەڵکو ئەڤ عالەم نەبو
چەرخو دەوراندەوری گەردون گونبەدی مینا نەبو .

واتە ، هێشتا ئەم جیهانە دروس نەکرابو ، یان بەر لە بەدیهاتنی ئەمجیهانە وە بەر لە قالوابلی ، واتە بەر لەدروس بونی ئەرواح کە خوا لێیانی پرسی (أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قالوابَلَىٰ) ، ئەوانیش گوتیان (بَلَىٰ) ، واتە بەرێوالله تۆ رەبی ئێمەی . (أعراف) (۱۷۱) .

عەرش و کورسیی هێژ دمەخفیبون دکەنزا قودرەتێ
حوسنێ حەق بو ئستوائێ لامعا عشقێ هەبو .

واتە هێشتا عەرش وکورسی لەپشتی پەردەی غەیبەوە بون ، بەڵام جوانیی هەق وە تیشکی عیشقی حەقیقیی ئەوکاتەش هەربوەو وەکو ئێستە وابوە .

نەهتبون حوکمی صیفاتان ئەو ژذاتی «لَمْ یزَلْ»
عاشق و مەعشوق یەك‌بون شەمع و هەم پەروانەبو .

جوانی و ئەوین قەدیمن وە لێك جویٚ نەبون بەلاٚم پاش بەدی‌هاتنی ئەم‌جیهانە ، واتە «حادیث» ئەوانیش کە پەیوەندیان پەیداکرد بە حەوادیثەوە ، واتە ، تازە بەدی‌هاتەکانەوە ، ناچار لێك جویٚ بونەوە وەئەمەش ویستی‌خودابو .

یەك د ذاتی سور شرینان بۆ جەمال و حوسن و سور
یەك د قەلبیٚ ئەهلی‌دلٚ نارو جەلال و جەذبە بو .

ئەلٚیٚ جا پاش دەرکەوتنی جیهان وە پاش ئەوەی ئەو صیفەتانە لێك جویٚ بونەوە ، جوانی‌یەکە بویە هی جوانان وە لەواندا درەوشایەوە ، وە عیشق و ئەوین و خۆشەویستیش بویە ئاگرو (جەذبە) و کەوتە دلٚی ئەوین‌داران و عاشقانەوە .

عاشق‌ومەعشوق «الحق» هەردو مرئاتی یەکن
لەو د ئەصلیٚ جەمع دا ئەصلی قەدیم ئایینەبو .

کەواتە ئەم عاشق‌ومەعشوقە کە لە بناغەدا هەردوکی یەکیٚ‌بوەو لێك جویٚ نەبوە ئیستەش ئاوێنەن بۆیەکتر ، لەمدا ئەو بەدی ئەکەیت وە لەودا ئەم ، واتە ، ئەو پەیوەندەیان هەر نەپچراوەو ئیستەش وەکو ئاوێنەن بۆ یەکتر .
پاش ئەم چەن‌شیعرە دێتەوە سەری تەصەووف وە ئەوەی کە گوتی پێشەکی‌بو بۆئەوەی بلٚیٚ .

جەذبەئو سەیراسلوکی بیٚ مەحەببەت نابتن
جەهدەیا بیٚ عشق‌وحوب چەندی کوکر بیٚ فەیدەبو .

ئەلٚی ، سەیروسلوکی تەریقەت ، واتە ریٚ گرتنە بەری ڕێگای خوا پەرستی‌ی بەبیٚ عیشق و پەیوەندی رۆحی‌ی سەرناگرێت ، ئەوەی بیەویٚ ئەم ڕێگایە بداتەبەر ئەبیٚ وەکو عاشقێکی دلٚ‌لەدەس‌داو بێت ئەگینا هیچی بەهیچ نایێت ، **«دیارە عاشق ئەبێتە خەبات‌کارێك ئامادەیە سەرو مالٚی خۆی لەرێی گەیشتن بەخۆشەویستا دانیٚ»** .

سالکین عشق یەکایەك حەوجە نینن از دبیم
جامەیا پیری طەریق سەر ژنك شەهزادە بو

پیێ ناویّ من باسی یەکایەکی ئەوهەموە گەورە پیاوانەی تەریقەت بکەم چونکە شتەکە لەدرێژایی ڕۆژگارا ئەوەندە تاقی کراوەتەوە بوەتە بەدیهی و ئاشکرا .

کەواتە پیری تەریقەت ، (خەرقە) کە خەلاّتێکە مورشید ئەیدات بەوکەسەی ئیتر ئەویش ئەگاتە پایەی ئیرشاد،ئەوخەلاّتە هەروا لەخۆڕایی نایداتە خەلّك ، بێگومان تا ، وایان لێ نەهاتبێ شیاوی ئەو خەلاّت و ئیجازەیە بێ ئەو مورشیدەیش ئیجازەیان نادات ، بەتایبەت خەلاّت لای سەرووەرەوە واتەشازادەوە دێت مەبەستی ئەوەتە شتەکە خودایی یەو لای پێغەمبەرە وە خەلاّت دێت ، وەروخسەت ئەدرێت .

ڕەنگ‌وڕەنك ئەهلی مەقاماتی طەریقیّ چۆنە سەیر

هن جەلاّل و هن جەمال و سەرمەیان ئەڤ بادەبو

ئەوانەی ڕێبواری ڕێگەی تەصەووفن هەریەکەی بەجۆریّ مەقاماتی تەریقەتیان بڕی و چونەسەر بۆسەری لوتکەی ئاوات ، ئەلّیّ برێك لە بواری جەلال وەبریّ لە بواری جەمالەوە ڕۆیشتن ، لەبەشی موصطەلەحاتدا گوتمان ئەوانەی ئەگەنە فەناء یان وان حالّی جەلال دا یان جەمال دا،ئەوانەی لە ڕێبازی جەمالەوە خوا ڕێگای پیشان داون کە بڕۆن بۆمەنزلّی بەقاء وا بەئاسانی ی ئەگەنە بەقا ، بەلاّم ئەوانەیان لەڕێگای جەلالەوە ڕیّیان دراوە زۆریان هەر لەفەنادا ئەمێننەوە یان ماوەی مانەوەیان زۆرەو هۆشێکیان بەلای خۆیان و دنیاوە نامێنیّ وە لەفەنای هەق دا غەرقن ، جا ئەوانەن بریّ جار سەبارەت بەوشتانەی کە خۆیان تیایا ئەژین شتی وا لە ئەسرارو نهێنی یەکان دیّ بەدەمیاندا برێك بەشێت ئەیاندەنە قەلّەم وەبریّ بەکافریان ئەزانن وەکو مەنصوری حەللاج و ذاالنونی میصری و بایەزیدی بەسطامی و زۆری تر ، لەکاتێکا ئەو لەوکاتەدا هۆشێکی بەخۆیەوە نیەو ئەو شتەی ئەیلّیّ وەکو ئەوەی لەزمانی خۆشەویست دەرچیّ وە زمانی خۆی نەبێت ئاوایە ، برێکیشی ئەسوتیّ و بەرگە ناگریّ ، جا ، جزیری ئەلّێت بریّ لەڕێگەی جەلالەوەو برێك لەڕێگەی جەمالەوە ئەڕۆن بۆ بەقا ، وە سەرمایەی هەردو لاّیشیان یەك سەرمایەیە ، کە بریتی یە لە بادەی مەحەببەت .

ئیتر ئەوەیان خودا خۆی ئەیزانیّ بۆچی برێکی لەجەمالەوە ئەڕوات وبرێکی لە جەلالەوە.

ئێك ژوان پەروانەبو سوهت و فغانەك ژێ نەهات

ئێك ژوان تەشبیهی گۆیینیّ ب ئاهو نالەبو

ئەڵێ دەستەیێك لەو عاشقانە،سوتاو دەنگی لێ‌وە نەهات ، واتە کورانە سوتاو گەیشتە مراز ، فەنابون سوتانە،سوتانی پێناسی ئینسانی‌ی ئەو کەسەیە کە ئیتر هەتا هەتایە ناگەڕێتەوە سەری ئەوپێناسانە ، نەفسی ئەممارە فانی ئەبێت وە پێناسە مەلەکوتی‌و خودا پەسەندەکانی ئەمێنێتەوە واتە (باقی بالله) واتە جگە فەرمان بەرداری هیچی نامێنێ .

بەلآم دەستەکەی‌تر ئەوانەی لە جەلالەوە رۆیشتون ئەو فانی‌یە عاشقانەن کە هەر لەمەڵبەندی فەنادا ئەسوتێن‌و ئەبرژێن وە وەکو باڵداری ناوی‌داو هەر پەلەفرێ ئەکەن ، ئەوانە وەکو باڵندەی «گۆیین» ئەبێ هەربناڵن ، واتە ، هەر شەطەح بڵێن .

وادیارە گۆیین تاق‌تاق‌کەرە یان ئەوجۆرە بوومەتە کە شەو تابەیانی ئەناڵێنێ وە هوم هوم ئەکات .

بەلآم ئێمە بۆ ناڵین ، ئەڵێین وەکو کۆتر ئەناڵێنێ .

ئاورێن ئەسوەد عیونان عاقڵان سەودا دکن

گەزمەیا عاشق ڤـدلێ کەفتی ژ چەهڤێن شەهلەبو

ئەڵێ ، ئاگری چاورەشان عاقڵ شێت ئەکەن ، واتە ئاگر بەرئەدەنە گیانی عاشق ، بێگومان مەبەستی ئەو مورشیدەکەی خۆیەتی .

پاشان ئەڵێ ئەو تیرەش کە ئەدات لە دڵی عاشق هی نەرگس‌چاوانە ، لێرەدا ئەبێ بڵێم پێوەندی مورید بە مورشیدەوە وای لێ‌دێت ، ئەومورریدە مورشیدەکەی خۆی بە جوان‌ترین وە کامیل‌ترین ئینسانێك ئەزانێت کە بەرخوردارە لە هەرچی پێناسی باش‌و پەسەندە ، لێرەدایە فەنای مورید لەمورشیدا پەیدا ئەبێت ، واتە خۆی لە یاد ئەچێتەوە وە تەنها مورشیدی لەیادە وە زۆرجار وای لێ‌دێت ، ئەو موریدە خۆی بە مورشیدەکەی خۆی ئەزانێت ، هەروەکو لە قوناغی فەنا فی‌الله دا دەست ئەدات .

بەلآم ئەم فەنا فی‌الشیخ ە لە قۆناغی سەرەتایی سلوك دا دەست ئەدات بە پێچەوانەی فەنای حەقیقی‌ی ، کەوا لەدوا قۆناغەکانی سلوك‌دا . ئەوانەی کە لە قۆناغی فەنای خوادا ئەمرن ، یان بەرگەی ئەوعیشقە ناگرن‌و تیائەچن، ئەوەتە شەهیدی عیشق ، کە زۆرجار لە شیعری صۆفی‌یەکانا ئەبینرێ وە لەبازاری تەصەووفدا بەناوی شەهیدی عیشق ناو نراون وە پایەیان بەرزە .

پاشان ئەڵێت .

عاشق و مەعشوق دا واصل ب یەکبن بێ حجاب
مەحو بوو (بالذات) عاشق لەو دعشقێ پەردەبو

ئەو لەپێشا باسی فەناو بەقای کرد ، جا ئەڵێ ، لە بەقادا عاشق بەچی باقی یە واتە چی لاماوەتەوە ؟ هەر تەنها خودا ، کەواتە عاشق و مەعشوق هەروەکو لە ئەزەل دا جوێ نەبون وە حادیث واتە جیهانی دروس کراو جوێی کردنەوە وە بونە ئاوێنە بۆ یەکتر،ئیستە کە عاشق سەرلەنوێ خۆی لەو دنیا ماددی یە پاك کردەوە شایستەیی ئەوەی پەیدا کردوە بتوانێ سەرلەنوێ بێ پەردە بە چاوی دڵ نوری خودا ببینێ وە لەناوی دەرونی خۆیا هەستی بکات چونکە لەوەو پێش ویستو خواستی نەفسانی و شەهوانی و شەیتانی بوبونە پەردە ، ئیستە بە خەبات و تێکۆشانی ئەو رێبوارە ئەوانە هەموی سوتان وە تیاچون،کەواتە پەردەکە لابراوەو نوری خودا لەدەرونی ئەو خۆش بەختەدا درەوشاوەتەوە هەروەکو پێغەمبەر درودی خودای لەسەر فەرمویەتی «قَلْبُ المؤمِنِ عَرْشُ الرَّحمن» .

ئەڵێ ، مادام عاشق پێناسی نەفسانی ی خۆیی نەهێشت ئیتر پەردەیی نەماوە،وە هەمیشە لە دەرونی خۆیا هەستی نوری خودا ئەکات ، وە خۆیشی ئەبێتە پارچەیێك لەنوور .

ئەڵێ :

لەو دعشقیٚ‌دا فەنابو تابیێت باقی ب دوست
عاشق فانی نەبو واصل ، حەتا باقی نەبو

ئەڵێ ، ئەو لەوعیشقەدا بۆیە تیاچو بۆئەوەی ئیتر لە تەکی دۆستا بمێنێتەوەو جاویدان بێت ، وە لەناوەرۆکا ئەو تیاچونە خۆی زیندو بونەوەیە،بەشە ماددیی و نەفسی یەکەی تیائەچێت وە بەشە رۆحی و مەعنەوی یەکەی جاویدان ئەبێت زورتر گومان ئەوەی لە پلەی فەنا تێپەری تازە ناگەرێتەوە بۆسەری کرداری ناشیرین و ناپەسەند،وەکو ئەڵێن (بمرە بۆژیان) ئەمە مردنی نەفسە بۆژیانی رۆح،مردنی خدەی حەیوانیی ئینسانە ، بۆ ژیانەوەی خدەی مەلەکوتی و رەببانی .

جا ئەڵێ عاشق وەنەبێ تەنها بە گەیشتنە پلەی فەنا ئیتر پێی گەیشتبێ ناء ، بەڵکو ئەبێ لە فەنایش تێپەرێو بگاتە بەقا .

ئەڵێ عاشق فانی تەنها بەفەنا نەگەیشتوەتە مراز ، بەڵکو ئەبێ بگاتە مەنزلی بەقایش جا گەیشتوەتە مراز .

نوقطەنێ علموسەوادێ حەرفو نەقشی عالەمی
سەر ددن مەعنایەکێ ئەصلی سەوادی نوقطەبو

لێرەدا دەست ئەکێشێتەوە بۆ فەلسەفەی وجود وە ئەصلی وجود ، ئەڵێ هەرچی زانیاریو هەرچی ئەم نەقشو نیگارەی دنیایە وە هەرچی جوانیو بونە هەموی یەك واتای هەیە ئەویش ئەوەتە کە هەموی لەیەك خاڵو لەیەك سەرچاوەوە هەڵ ئەقوڵێت وە لەیەك نوقطەوە دێت کە بریتی‌یە لە ذاتی هەق خۆی وەئەو خۆیەتی کە ئەم هەموە جوانیو نەقشو نیگارو خەلائقەی هاوردوەتە بازاڕی وجودەوەو دروسی کردون وە هەموی لەیەك خاڵەوە هاتونەدی .

هەر یەکەو ، دێ یەك بمینێت ئەووەڵو ئاخریەکە
(لاجرم) نابێ دووبێ نیدێ بمینێت هەر هەبو

واتە ، خوا یەکێکەو بەڕاستی‌ی خوایش هەر ئەبێ یەکێ بێت چونکە کەبونە دوو ئیتر ئەوە خودا نی‌یە ، هەروەکو خودا خۆی لە قورئانا لەسورەی «ئەنبیا» (۲۲) دا ئەفەرمێ ، «**لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا**» واتە ئەگەر جگە الله خوایێکی‌تر هەبوایێ دنیا وا نەئەما فاسیدئەبوو تێك‌ئەچو .

جا مەلایش ئەڵێ خوا هەر یەکەو ئەبێ یەکیش بێت ئەووەڵو ئاخر هەرئەوە وەخودا (**واجب الوجوده**) وە ئەم جیهانە بەبێ خاوەنو ڕێك‌خەرو بەرێوەبەر هەرگیز نەئەهاتەدی وە دەوامی نەئەبو .

هەرچ دەعوابێ دعشقیدا «**مەلی**» ثابت کری
عەینی دەعوابێ د (**نفس الامر**) دیسا شەهدەبو

ئەڵێ ئەم‌شتانەی مەلا رونی کردنەوەو باسی کردن لەشتە نهێنی‌یەکانی عیشق،ڕوون کردنەوەو سەلماندنی پی‌ناوێ چونکە لەراستیدا شتەکە خۆی هەروایەو ڕاستەقینەیە ؛ بەلام شتی‌هەیە ئەوەی چاوی دەرونی کرابێتەوە وا بەئاسانی‌ی ئەیبینێو ئەیزانێ ، ئەوەش ژەنگ رووی دەرونی گرت وا چاوی دەرونی بەسراوەو هیچی لێ نازانێت .

«**بەڕاستی من سوپاسی خوا قەت تەواو ناکەم**» .

یەکەم : بۆئەوەی خستمیە سەری ئەم ڕێگایە ، کە ، کەڵکەڵەی لێکۆڵینەوەی تەصەووفی خستە سەرم ، وە لەمجیهانە شیرین‌و بەرینەدا چاوم کرایەوە .

دووهەم : بۆئەوەی بەهۆی لێکۆڵینەوەی ئەم بەشە ئەدەبی‌یەوە ، جزیریم ناسی‌و دیوانەکەیم بشکنی ، بەڕاستی جزیری ئەگەر هی ئێمە نەبوایێ ئیستە لەجیهاندا پلەوپایەیێکی تری هەبوو ئیستەش سوپاس بۆ ئەوانەی هەر یەکەی لە ڕوانگەیێکەوە لەم دیوانە کۆڵیونەتەوەو چاپیان کردوە .

بەڕاستی ئەگەر بەشێوەیێکی صۆفی‌یانەو بەتەواوی لەهەمو دیوانەکە بکۆڵرێتەوە لاموایە چەن بەرابەری دیوانەکە توێژینەوە ئەبات . خۆزگە بۆ شارەزایێکی چابوك‌و بەتین‌و دڵسۆز ئەم کارەی بکردایێ .
مەلا زۆرجار باسی بادەو خۆشەویست‌و مەستی‌ی ئەکات زۆر جار بەناوی «**توله**» واتە ، سەگ ، ناوی خۆی ئەبات ، دیارە ئەمانە ڕەمزە ، مەبەست لەساقی مورشیدە ، مەبەست لەبادە ئەو نوروبەرەکەتەیە کە لە مورشیدەوە یان ڕاستەوخۆ لەلایێ خوداوە دەستی بەندە ئەکەوێت بڕێکی دەست کێشانە بۆحاڵ وەکو ووشەی سوکور،یان بۆ مەقام،وەکو باسی فەناو بەقاو مەحوو ئەو جۆرە شتانەی لەو مامەلەی تەصەووفەدا دێتە ڕێگای ڕێبوار .
وەکو ئەم چەند دێرەی کە ئەڵێ .

بادە مە نوشی ژدەست چومەژخو مامە مەست
قەطرە بە بەحری گها بەحر ب عەینی خۆما
گوش بە عامی مەدە تەرکی مودامی مەدە
أكثرهم في غمی اغلبهم في عمی .
حەرف ژیەك بونە فەصل گەریبەری وان ب ئەصل
حەرف دبێت یەك خەتەك کونەما نوقطە نەما .
وەحدەتی موطلەق مەلا ، نورە دقەلبان جەلا
زۆر دقی مەسئەلی ئەهلی دڵان شوبهەما

لێرەدا ، بادەو مەستی‌و قەطرەو بەحرو خەت‌و حەرف‌و نوقطەو وەحدەتی موطلەق‌و نورو قەلب‌و جەلاو شوبهەمان لە مەسئەلەدا وە ئەهلی‌دڵان ، هەموی

موصطەلەحاتی تەصەووفە وەپەنجە راکێشانە بۆلای تەصەووف وە ئەو خوێنەوارەی باش لەتەصەووف نەگات بەباشی‌ی لە مەبەستەکەش ناگات .

ئەڵیٚ .

صوفی‌نی خەلوەنشین بێنە سجود
هەردو برهێن تەنە میحرابیٚ دوعا
عەرضی کی‌دیٚ بکرم صورەتی حال
کە تویی قیبلەیی ئەربابی دوعا
ژ دوعائیٚ قەدەحەك دەردەستە
هەر سەحەر مەستی مەیی نابی دوعا
گولیٚ ئیقبالیٚ ژ گولزاریٚ قەبول
م چنی‌بو د شەکەر خوابی دوعا

لەئاخرا ئەڵێت :

ژ ئەزەل یەك جهەتی‌ی دایە «مەلی» هەر مە ئیخلاصە ژ ئەسبابی دوعا لێرەدا ، صوّفی ، خەلوەنشین، میحرابی‌دوعا ، صورەتی‌حالیٚ ، قیبلەی ئەربابی دوعا ، قەدەح ، شەکەر خوابی دوعا ، یەك‌جیهەتی‌ی ئەزەلی‌ی، ئیخلاص ، ئەمانە هەمویان پەنجەراکێشانە بۆ موصطەلەحات وە رەوشی تەصەووف ، وە زۆرێك لەم موصطەلەحانە زووتر حافظ بەکاری بردون ، وە خوی زۆر لەو موصطەلەحانەی کردونەتە کوردی‌و ئەدەبی کوردیی پیٚ دەولەمەند کردوە .

ئەگەر من بمەویٚ پەنجە راکێشم بۆ هەموی ئەو شیعرانەی جزیریی کە تەصەووفیان تیایە مەگەر قامك راکێشم بۆ هەموی دیوانەکە .

کەواتە وا هەر بەگوزەر پەنجە رائەکێشم بۆ ئەو شوێنانەی گومانی تیانیە ، باس‌باسی تەصەووف ، یان فەلسەفەی تەصەووف ، یان فەلسەفەی وجود ، وە تەوحید وە ئەوجۆرە مەبەستە گرنگانەیە .

بەپێی دیوانەکەی زفنگی‌ی .

لاپەرەی ٥٩ تا ئاخری قەصیدەکە . کە سەرەتای قەصیدەکە ئەڵیٚ .

دەستی قودرەت کو هلاڤیت ژ بەژناتە نیقاب .

لاپەڕەی ٦٦ تائاخری قەصیدەکە . سەرەتاکەی ئەڵێت .

للّه‌الحمد ، ژباریٚ مە د دەست جامە لەبالەب

ژ لەبێ نوشی پەیاپەی ددلٚ‌ئیلهامە لەبالەب .

جگەئەوە ئەم پارچە هۆنراوەیە هەموی صوفی‌یەتی یە ئەوەش دەرئەخات کەمەلا موراد بوە ، ئەوەش لێرەدایە کە ئەڵیٚ .

قەدەحەك تازە ژ عیشقیٚ د «ئەزەل» دامە،حەکیمی

ژ دنوشین هەی‌وەهەی هیٚ ب خوە جامامە لەبالەب

بەراستی‌ی ئەم پارچە هۆنراوەیەی مەلا ، لەڕوانگەی صوفی‌یەتی‌یەوە یەجگار بەرزە پڕیەتی لە موصطەلەحات .

بەتایبەت لەنزیکی دوا هێنان بە قەصیدەکەدا کەئەڵیٚ .

تە دزانم تە دبینم کەتوئی نوری وجودی

«الله الله» ژ چ‌نورە د سەرایامە لەبالەب

لێرەدا مەلا بۆی دەرکەوتوە وجود ، واتە ، هەستی‌ی ، یان بوون هەموی نوری خودای تیا ئەدرەوشێتەوە ، واتە ، ئەو تیشکە نەبوایێ وجودێك نەدەبو هەست‌کەریٚ نەبو تا هەست‌بکات بە هەستی‌ی وە هەموشتیٚ نەناسراوو داپۆشراو بو .

بەڵام لێرەدا هەستی نورێکی تایبەت ئەکات لەناوی ماڵی خۆیا ، بەڵام ئایا مەبەستی جزیریی خانو بوە ؟ .

مەبەستی جزیریی لەو خانووە دەرونی خۆیەتی وە بەر لەجزیریش زۆر جار ، «سەرا» واتە خانوو ، بۆ دڵ بەکار براوە ، یان وشەی وێرانەو ، وێرانەماڵ ، مەولەویش هەرشتێکی وای هەیە کەباسی سەردانی پیری‌خۆی ئەکات لەدەرونی ، وەئەڵیٚ .

غەیری تۆ ئازیز لەم زەمانەدا

کیٚ‌بیٚ گوزەرکات بەم وێرانەدا

بەڵیٚ ، بۆ خودا پیٚ‌داوان، دڵ مەنزڵ‌و مەڵبەندی نوری خودایە ، ووشەی نور لەقورئاندا زۆرجار هاتوە وە واتای زۆری هەیە وە باسیان کردوە .

لێرەدا ئەتوانین سەبارەت بەو شیعرەی جزیریی دەس‌نیشانی ئەو ئایەتە بکەین کە ئەفەرمیٚ «اللّهُ نورُ السَّماواتِ وَالأَرضِ» سورەی نور ، ئایەتی «٣٥» یان ئەو حەدیثەی کەئەفەرمیٚ «قلب المؤمن عرش الرحمان» لە لاپەڕەی ١٠٥ دا ئەڵیٚ .

عەقدی ئیحرامی دعشقیدا کو پیری عیشق بەست
دی چ غەم گەر خەرقی رەهنی خانەیی خەممار بت

ئیحرامی عیشق ، پیری عیشق ، رەهنی خەرقە لای پیری مەی‌فرۆش ، هەموی تەصەووفەو ، موصطەلەحاتی حافظە ، زۆر جاریش حافظ لەشیعرەکانیا بە بارمتەدانانی خەرقەی خۆی لە مەیخانەدا شانازیی کردوە ئەمانەش هەموی ئیشارات‌و کینایاتی تەصەووفە .

لام وایە ئەمە مشتیّ بیّت لەخەروار وە گوڵیّ بیّت لەگوڵزار،کە بەسە بۆئەوەی بتوانین بڵیّین ، بەراستی پیری جەزیر سەرهەڵقەی رەندان‌و سەرقافڵەی قەلەندەران وە ئاڵاهەڵگری شیعری تەصەووفی کوردیی وە سەرکاروانی شیعری کلاسیکی کوردیی وە تاکە سوارەی مەیدانیّکە کەم سوارچاك ئەتوانیّ ئەسپی هونەری تیا تاوبدات .

لیّکۆڵینەوەی دیوانی جزیری ئەوەی بۆمن دەرخست لەناوی شاعیرە کوردە کاندا ، ئەوانەی بەکوردیی شیعریان نوسیوە،تەنها جزیریی ئەتوانیّ شاعیریّکی تەصەووفی تەواو بیّت،واتە هەموی دیوانەکەی،لەگەڵی ئەوەشا بەهەمو هونەریکی شیعریی رازاوەتەوە،لەهەمان کاتا سەرتاسەری دیوانەکەی تامو مەزەو چیّژی گیان بەخشو بۆنی خۆشی تەصەووفی لیّ نابریّت ، وە هیچی کەم نیە لە دیوانی شاعیرە صوفی‌یەکانی نەتەوەکانی دەوروبەری خۆی .

دووهەمی ئەوەتە بڵیّم ئەگەر بیّتو تەصەووف لە دیوانەکەی لابەرین وەکو ئەوەتە گیان دەرکەین لە لەشی گیان لەبەریّك ، بەم جۆرە بۆمان دەرئەکەویّ تەصەووف تاچ‌رادەیێ کاری کردوەتە سەری ئەدەبی کوردیی ، وە تا چ رادەییّك دەوڵەمەندو بەپیّزی کردوەو بەرزی کردوەتەوە ، بۆئەوەی بی‌گەیێنیّتە شویّنی شیاوی خۆی.

سید عبد الرحیم «مەلەوی»

«١٢٢١ – ١٣٠٠» ك

مەولەوی گومانی تیانیە صوفی مەسلەك بوە ، چونکە موریدی شیخ عوسمان سیراجوددین بوە ، مەولەوی جگەئەوەی کە ... کش ... ماتی زۆری بوە ، لە عەقائد وە علمی کەلام ...
«اَلْفَضِیلَة» کە زیاترە لە سێ هەزار شیعری عەرەبی ، وە (العـ...
لەدوو هەزارو چوارصەد شیعری کوردی پیشان دەری هێزی ... زانیاری مەولەوین ، وانەزانن ئەم دووکتێبە هەروا شیعری سادەن بەڵکو خوێنەواری ئەوێت لە عەقائدو کەلامدا لێیان تێبگات ، بەلاّم بەراستی جەنابی مامۆستا مەلاکەریم هەروەکو کە هەمیشە هۆی خێرو بەرەکەت بوە وە خزمەتی کردوە بە زانیاری لە هەمو رووێکەوە ، هەردوکی شەرح کردون ، فەضیلەکەی چاپ کراوەو مەرضیەکەش لەژێری چاپایە .

لەتەکی ئەم هەموە پەیوەندەی مەولەوی بە علمو ... سەووفو مەشایخەوە ، لەگەڵ ئەوەشا ناتوانم بڵێم مەولەوی شاعیرێکی صوفی بوە ، واتە ، گیانی خۆیی تەرخان کردبێت بۆ تەصەووف ، چونکە نەخۆی گەیشتوەتە پایەی کەماڵێك کە بەناوی رێبەر وە مورشیدێك بناسرێت ، وە نە شیعرەکانیشی بەوجۆرەن کە هەر صۆفیەتی بێت ، یان بڵێم هەر باسێکی کردوە بردویەتەوە سەری تەصەووف وەکو مەلای جزیری ، بەڵکو لە موناسەبات ... هەروا کە بۆ پیری خۆی شێخ عوسمان نامەی نوسیوەو باسی صۆفیەتیی تێدایەو دیارە لە زانیاریی تەصەووفدا شارەزایە ، هەروایش بۆ دۆستانی دنیایی خۆی شیعری نوسیوەو بەتەواویی دور کەوتوەتەوە لەدنیای صۆفی گەریی .

شیعرەکانی مەولەوی هەرگیز ئەوە ناگەیێنن کە خۆی لە گۆرەپانی تەصەووفدا گەیشتبێتە مراز وە لەبەهرەی صۆفیەتیدا کەفەرێژ ئەکات ، بەڵکو شیعرەکانی هەمیشە پیشان دەری ئەوەن کە مەولەوی دەسەوداوێنی مورشیدەکەیەتی کە لوطفی لەگەڵ بکات ، وە قەت ناتوانێ خۆی بە خاوەن دەسەلاّت دابنێ ، واتە ، وەکو مەلای

جەزیری وابێت ، کە لەگەڵی ئەوەشا حافظی خۆش ویستوە کەچی ئەڵێ من ئیتر شاگرد نیم بەڵکو قارەمانو قەلەندەرم ، وە ئەی کورد تۆ کە منت هەیە ئیتر ئیحتیاجت نیە بە حافظی شیرازی .

کتێبەکانی تری مەولەوی هەرچەن هەموی ستایشی خودایەو تێ کۆشانە بۆدامەزراندنی ئایین وە بتەو کردنەوەی باوەری ئیسلامی ی ، وە هەرچەن لەوانیشدا لاین گری ئەکات لەتەصەووف وە بە دەرمانی دامەزرانی باوەری ئەزانێت ، لەگەڵی ئەوەشا تەصەووف نیە ، چونکی شیعری ئاییتی جیایە ، باسی تەصەووف خۆی باسێکی جیاوازە لەناوی چوار چێوەی ئاییندا ؛ بۆ نمونە لە تەصەووفدا باس باسی حاڵو مەقامو موشاهەدەو موکاشەفەو ئەنوارو ئەسرارو فەناو بەقاو مەستیو مەحوو صەحوو ئەوجۆرە شتانەیە .

مەبەستم ئەوەتە بڵێم مەولەوی هەرچەن هەم مەلاچاکبوەو هەم موریدو خەلیفەی شێخ عوسمان لەگەڵ ئەوەشا بۆخۆی جیهانێکی جیاوازی هەیە کە نە لەجیهانە تەواو صوفی یەکەی جزیری ئەچێت وەنە لەجیهانی **(مەحوی)** .

مەولەوی بۆخۆی دنیایێکی فەقیرانەو گوندنشینانەو بەڵکو دەوار نشینانەیشی هەیە ، مەولەوی زەگوریشەی تێك ئالاوە لەگەڵی جوانی ی سورشتدا هەرچی هەوارگەی جوانی ناوچەی هەورامانو تاوگۆزیو کوردوستانی سۆرانە هەموی دیوە لەتەکی خێڵەکاندا گەرمیانو کوێستانی کردوە ، شاعیری سوروشتەو پەروەردەی دەستی سوروشت ، سوروشتی جوانو بێوێنەی کوردوستانی رەنگین .

لێرەدا بە خوێنەواران ئەڵێم ، ئەی خوێنەواری بەرێز، لامۆایە ئەوەی بە بەهاران ، بە هاوینان بە پاییزانو زستانانادا ، گوندەکانو شاخو داخو دەشتو دەرو جەنگەڵەکانی کوردستان نەگەرابێ ، شەو لەو هەوارانەدا رۆژی نەکردبێتەوەو لەسەری لوتکەی شاخەکانەوە چاوی بە شەبەق نەکرابێتەوەو قاسپەی کەوو جریوەی چۆلەکەی کوێستان لەخەو هەڵی نەستاندبێ ، بەشەوا بۆنی شەوبۆی کوێستان ، زاخاوی مێشکی نەدابێت ، ئەو گیا بۆن خۆشانەی نەکردبێتە سەرینی ژێری سەری ، بەرۆژا لەداوێنی بەفراودا گوێی شل نەکردبێ بۆ نەغمەی ئاوو هەزاران جۆر دەنگی پەلەوەرو گیان لەبەر ، بەسەر لوتکەی هەرەبەرزی شاخە هەرە بەرزەکانەوە ، گیای **(بەرزەڵنگی)** دەست کە نەگرتبێ وە پر بەهەردوو سیەکانی ئەو بۆنەی هەڵ نەمژیبێ ،

گیای چنوورو لۆو سورەهەلاڵەی نەکردبێتە باقەو نەیخستبنە تەنشتی باقەی هەلاڵە برەم **(شلێرە)** بەدەستی خۆی ، قارچك **(کارگ)** و پیچك‌و کاشمەو کەرەس‌و بەناو بەرەزاو شنگ‌و هاڵەکۆك‌و رێواس‌و تەرلەژەرەژان‌و چوزەبەنای نەکەندبێت وە نەی‌خواردبێت وە تامومەزەی هەموی نەکردبێت ، لە لارەسێبەری ئێواران‌و دەمەو بەیاناندا لە سێبەری کاوو سەختی کوێستانان‌دا ، شیرین‌خەوی نەکردبێت ، وە شنەی پای‌کاوان ماندوێی لە لەش دەرنەکردبێت‌و نەی حەساندبێتەوە بلوێری شوانەی هەردەویڵ ئاورشێنی رۆحی نەکردبێت ، باورکەن زۆر دوورە لەئینصاف ، ئەگەر بیەوێ سەبارەت بە جوانی‌ی سوروشتی کوردستان بدوێو شیعربنوسێ ، چونکە هەرچی بڵێ‌و هەرچی بنوسێ هەر ناتەواوەو دەست هەڵ‌بەس .

ئەوەی من‌گوتم تەنها باسی هەردو چیای چۆڵ‌بوو ، جا وەرە سەیری ژیانی ناوی باخ‌و ناوی کشت‌گەو مەزرا ، ژیانی خێوەت نشینان ، ژیانی گوندنشینان ، بەتاڵ‌و شیرینیەوە بە خۆش‌و ناخوشیەوە ، نوستنی سەری خەرمانان‌و چەرداخی کشت‌وکاڵ ، وەرە سەیری جوانیی پاییزی باخ‌ودەشت ، سەیری گەردەلولی بەفری کوێستانان‌و ژیانی ئەو گوند نشینانەی شەش‌مانگ لەسالا لەگەڵی بەفرو سەرمادا هاودەم‌و هاوەڵن وەرەسەیری هەزاران جۆر گەران‌و ژیانی تایبەتی کاروکاسبی گوندنشینان ، هەزاران خۆشی راوو شکاری گیان‌دارانی جۆراو جۆر ، وە صەدان دیمەنی جۆراوجۆری ئەوجۆرە ژیانانەی کە زۆربەی شارنشینان لێ‌یان دوورن .

مەبەستم ئەوەتە،ئەوەی بیەوێ ، ئەوەی ئەینوسێ ، وە ئەەی بەیادگار لەخۆی جی‌ی دێڵی ، دەست هەڵبەست‌و بێ‌گیان‌و بێ‌رەونەق نەبێ ، ئەبێ هەوڵ‌بدات لەژیانی خەڵکی ولاتی خۆی ، وە لە هەمو بەشەکانی ژیانا بەشداریی بکات ، تاوەکو ئەوەی ئەینوسی هەروەکو نوسینەکانی مەولەوێی جاویدان ، وە پڕ لە کاکڵەو گەوهەربێ .

مەولەوێی زۆرباش لەهەموی ئەم ژیانانەو صەدان جۆری ژیانی‌تر شارەزابوە ، وە گیانی لەگەڵی سوروشتی ولاتەکەیا هەڵشێلراوەو تیك هەڵ‌چوە ، لەبەری ئەوە هیچ پارچە شیعرێکی نیە شوێنەوارێکی جوانی‌ی سوروشتی تیا بەدی نەکەیت ، ئەمە بەشێکی ژیانە تایبەتەکەی مەولەوی بو،جگە ئەمە ، مەولەوێی پەیوەندێکی بەربلاوی بەخەڵکەوە بوە ، وە لەگەڵی دۆست‌و ئاشنادا بە زمانی هۆنراوەو شیرین‌کاریی ئەدەب دواوە ، بەناوچەکەدا زۆر گەراوەو زوو زوو دیدەنی کردوە لە دۆستەکانی .

شین ئەکات بۆ کۆچی ناسراوان وە ئەیان لاوێنێتەوە ، شیعرەکانی هۆی دڵدانەوەی لەشوێن جی‌ماوانی کۆچ کردوانە ، هەروا کە لەشیوەنی دۆستاندا بەشداری کردوە ، لەشادیی ئەوانیشا بەشداربوە وە بەشیعری جوان وای پیشان‌داوە وەکو ئەوەی خۆی لەناوی زەماوەندەکەدا بوبێت وایە ، مەولەویی جگە لەوە پەیوەندی گەرمی بوە لەتەکی مورشیدی خۆیا شێخ‌عوسمان سیراجوددین ، لەتەکی مورشید زادەکانیشیا پیوەندی گەرمی بوە وە شیعری بۆ نوسیون تەنانەت لە دەرونیشەوە خۆی‌داوە بەدەستیانەوە وە ئەم نزیکی‌یە هەم لەهۆنراوە کانیا وە هەم لە تەئلیفە کانیا بەدی ئەکرێت .

لە پێشەکی‌ی عەقیدەکەیا ئەڵێ یارمەتی مەعنەویی حاجی شێخ عەبدولرەحمان ئەو ورەیە دامیٰ بتوانم روو بنێمە ئاوا کارێکی گرنگ .

هەروا پاش فەوتی شێخ عوسمان بوەتە موریدی شێخ بەهائوددین ، لێرەدا لەتەکی مەحویی‌دا ئەبنە هاومورید ، جگە ئەودوبرایە پەیوەندێکی رۆحی‌ی گەرمی لەتەکی شێخ‌عومەر ضیائوددین دا بوە کە برای باوك‌ودایکی‌ی شێخ بەهائوددینە ، وە بەتەمەن بچوکتربوە لە شێخ بەهائوددین .

لە پێشەکی‌ی «الفضيلە» دا ئەڵێ ، شێخ بەهائوددین ئەمری پێ‌کردم کە ئەم کتێبە دانێم .

مەولەویی پاش فەوتی شێخ بەهائوددین دووساڵ ماوە وە پەیوەندی لەتەکی شێخ عومەردا هەر بەردەوام‌بوە ، بەڵام لەوکاتەدا چاوی کوێربوە وەئیتر گلوگوێزی پیرومورید‌یی نەماوە .

مەولەویی جگە ئەم دووجیهانە ، واتە دنیای سوروشت وە دنیای مەعنەوی‌یات ، پەیوەندێکی گەرمی لەگەڵی دووجۆرە خەڵکی‌ترا هەبوە .

دەسەیێکیان دۆست‌و رەفیق‌و هاوشان‌و هاو پایەی خۆی بون وەکو ئەحمەدبەگی کۆماسی‌و شێخ مۆمنی سازانی‌و شێخ حەسەنی‌سازانی‌و شێخ یۆسفی نۆسمەیی‌و شێخ‌عەبدوڵلای داخی‌و شێخ عەزیزی جانەوەرەیی‌و ئەحمەد پریسی‌و مەلا عەبدولرەحیمی نجارو دەیان دۆستی‌تر کە بەداخەوە ناویان نازانین .

جگە ئەو دۆستە هاو مەشرەبانەی خۆی ، وە لەوانیش زیاتر پەیوەندێکی گەرمی لەگەڵی بەگزادە جافەکانا بوە ، ئەوان رێزیان لەمەولەویی گرتوە ئەویش رێزێکی زۆری ئەوانی لابوە ، بێگومان ، هۆزی تاوگۆزی لەژێری چەتری فەرمانڕەوایی

جافدا ژیاون ، مەولەویش ئەو مافە بۆ میرەکانی جاف قایل‌بوە ، مەقامی ئەدەبی‌و مەلاچاکی‌ی مەولەویی بوەتە هۆی ئەوەی زۆرتر تێکەڵ بێت لەگەڵیانداو تەنانەت لەتەکی ژنە شاعیرەکانی جافەکاندا شیعریان بۆ یەکتر نوسیوە ، هەروەها هەرکاتێ گەورەیێکی جاف کۆچی کردوە مەولەویی شینی بۆکردوە ئەو شیعرەی هەر لەپێش چاودایە کە لەکۆچی قادربەگی کەیخسرەوبەگ‌دا نوسیویەتی کە لە گۆرستانی سەیید خەلیلدا نێژراوە وە داوا لەخاوەن مەقامەکە ئەکات کە ئاگای لە قادربەگ بێت ، وەئەڵێ .

یاخەلیل ئامان کێ عادەت کەردەن
تۆشە وەدەرگای کەریمان بەردەن

ئەوەتا مەحمود پاشای جاف کەشکۆڵەکەی خۆی بەشیعری مەولەوی رازاندوەتەوە .

ئەمانە جگە ئەو هەموە مەلاو فەقی‌یانەتە کە ڕەوشە جوان‌و قسەخۆشەکانی مەولەویی رای کێشاون بۆلای خۆی .

کەواتە ژیانی مەولەویی ژیانێکی هەمەرەنگەو **(رەنگین‌کەوان)** ، مانەندە .

وە لەهەموی دیاریی‌تر لەشیعری مەولەوی‌دا شوێنەواری جوانی‌ی سوروشتی کوردوستانە .

ئیستە دێینە سەری ئەوبەشەی کە تەصەووف کاری کردوەتە سەری شیعرەکانی مەولەویی وە کەمیش نیە .

لە یەکەم پارچە هۆنراوەدا کە بە **«ئیمشەو ئەنیای جەسەی زەبونم»** دەست پێ ئەکات وە باسی خەم‌و پەژارەی خۆی ئەکات ئەگاتە ئەوەی ئەڵێت .

ساقی ساجامێ ئەمجار دەخیلم .

وە داوای بادە ئەکات لەساقی‌و ئەڵێ

بدەر پێم نۆش‌کەم چون هەردە جاران .

پاشان داوای سازو سەمتورو چەنگ ئەکات وە ئەڵێ شیعری خۆم بەم سازانەوە بۆبڵێن ، دوبارە لەساقی ئەپاڕێتەوە کە مەولەویی لەیاد نەچێت وەئەڵێ .

ساقی ئامانەن نەشو جەویرت
وە فەریادم ڕەس تۆ بەشق پیرت

دیارە مەولەوی پیاوی ساقی‌و سازو دەفی مەجازیی نەبوە شەراب خۆرو شەراب خوازیش نەبوە ، بەتایبەت ساقی سوێند ئەدات بە عیشقی پیری ، واتە مورشیدەکەی ، بێگومان ئەم جۆرە شیعرانە چ لە عەرەبی‌و فارسیدا چ لەکوردیی‌شا مەبەست هەر شەرابی مەعنەوی‌یەو ساقیش مورشیدەو مەستیش هەمان سوکری تەصەووفە کە باس‌کرا .

ئەم جۆرە شیعرانە تەصەووفیێکن ، لەعەینی ئەوەدا وان لە پەردەدا وان لەعەینی ئاشکرایی‌دا ئەویش بەو بۆنەوەیە کە خاوەنەکەی ناسراوەو دیارە ئەهلی ئەو کارانە نیە کەواتە ئاشکرایە مەبەستیشی چی‌بوە .

لە لاپەرەکانی (٣١ – ٣٢) دا ، کە ئەڵێ

ئەی گردمەوجودێ جەتۆ گرت مایە .

لە شیعرەکانی جەزیری‌و مەحوی ئەچێت کە بۆنی وەحدەتی وجود ئەدات ، وە ئەوەندە لەگەڵی شیعرەکانی جزیری‌دا لەیەك ئەچن باوەڕم هاتوەتە سەری ئەوەی مەولەویی شیعرەکانی جزیریی خوێندوەتەوە ، ئەمەش نەك هەر سەبارەت بەم مەبەستەی ئیستە ، بەڵکو بۆ وردەکاریێك کە لە شیعرەکانی فەضیلەدا هەیە ؛ بۆنمونە ، مەلای جزیریی ئەڵێت .

ژ سیرڕا لامەکان واجب تەنەززول کرد ئیمکانی
فاین العلم این العین واین الاین اذ لااین

مەولەویی ئەڵێت
مَتى مَتى ؟ حتّى اَتى عَلَيَّهِ
مِنْ اَيْنَ اَيْنُ يَنتمى اليه

لە بارەیێکی ترەوە مەحویی ئەڵێ .

غەیری وەحدەت لەوجودا نیە ، کەثرەت وەهمە
سادە تیکراری یەکە مەنشەئی ئەوهامی عەدەد

جزیریی ئەڵێ .

یەکبو ئەلیف یە نوقطەکر یەك شکلی‌دی لێ زێدە کر
هەردەم پەیاپەی صفرەکر بالا ببالا ڕوتبەدا

لە ڕوویێکی ترەوە مەولەوی ئەڵێ .

پەنهان بێ تەنها وەحدەت مەوج مەوەرد
پەی شناسایی ظهوریۆش کەرد

جزیری ئەڵێت ،

بەحرا وجودی جوشی هات نوریك تەنەززول‌بو ژ ذات
هاتن تەعەیيون تێك صیفات ئەشیا ظهور عیلمی‌یەدا

دیارە بیرو باوەری عەقائدی ئیسلامی ی بەتایبەت لەزانیاری کەلام‌دا هەر لەمێژەوە لەناوی موسوڵمانان‌دا باوبوە ، وە هەر کامەی بەجۆری تێکۆشاون ، بەدەلیلی عەقڵی و نەقڵی ی ، وجودی خوای گەورەو **(واجب الوجودی)** بەتی ئەو بسەلمێنن وەنەبێ دەست‌کردی جزیری یان مەولەوی بێت مەبەستم تارادەیێك لەیەك‌چونی دارشتنی وتەکانە ، بەتایبەت ئەگەر هەموی گوتنەکانی هەردولایان بەرانبەر بگرین ، دیارە ئەوەش لەوزەی ئەم نوسینەی ئیستەی‌من بەدەرە،بەلاّم بۆیە خستمە بەری‌چاو بۆئەوەی بزانرێ ، شایەد کەسێ پەیدابوو وە ئەم‌کارەو ئەم بەراوردەی کرد .

هەر لەم قەصیدەیەی مەولەوی‌دا ووشەکانی وەحدەت ، ناسووت ، جەمال ، جەلال ، فەنا ، بەکاربراوە .

لە لاپەرەی **(٣٩)** دا ئەڵێ ئەم شادی‌یەی من هی‌بادەی وەصڵی تۆیە ، کەواتە تۆ هەر لەم بادەی وەصلەم بۆتێکە با لەطائفەکانم هەمویان زیندو بنەوە ، جا ئەڵێ .

ساپێمدەر دەی‌دەی ، پەی‌پەی ، نەو مەی مەی
لەطائف مەردەم یەکسەر بکەر حەی

لە لاپەرەی (٤٨) دا قەصیدەیێکی بۆ مورشید وە مورشیدزادەی خۆی شێخ‌بەهائوددین نوسیوە ، ئەڵێ .

ساقی ئینە بەزم وەصڵی یارانەن
چەرخیچ هەرئەوچەرخ هەردە جارانەن
دەورێ دەر وە بەزم وە پیاڵەوە
ژەنگی دڵ وەزاخ مەی بماڵەوە

جامی٘مان جەدەس تۆ هەم سەندەبۆ
فرصەتەن نەصیو نەك نەمەندە بۆ

ئەڵێ ، ساقی ئەمە بەزمی وەصڵی یارانە کەواتە خولێك بدەو جامێکمان بۆتێکە لەو مەیەی کە ژەنگی دڵ لائەبات ، «واتە ڕەین» لائەبات .

(کلا بل ران علی قلوبهم ماکانوا یکسبون) ، (مطففین ١٤) جا ئەڵێ نەکا عومر بەدەمیەوە نەمابێ ، با لەخذمەتی تۆیشا ئەی تازە مورشید بەرەکەتێکمان پی٘گەیشتبێ هەروا کە لەباوکتەوە پێمان گەیشتوە .

لەلاپەرەی «٦١ – ٦٤» لەتەکی خوای خۆیا ڕازونیاز ئەکات وە داوای لێبوردنی لێ ئەکات ، لەم قەصیدەشا ووشەی تەصەووف زۆر بەکارئەبات ، وەکو .

هەوای نەفس ، چەن تەزبێحێکی ذیکر ، ڕێگەی حەقیقەت ، مەحبوبی حەقیقی ، مەوطینی ئەصلی ، هەوای مەجازی ، کیبرونیاز ، وە زۆر شتی‌تر .

لە لاپەرەی (٦٧) دا شیوەن بۆ چۆڵ‌بونی ماوای ئازیزەکەی ئەکات ، مەولەوی هاتوتە سەیری هەواری چۆڵی یاران ، لەکاتی باسی ئەوشتانەدا گوایا کاتی‌خۆی لەو هەوارانەدا بون وەئیستە نەماون ، ئەڵێ پەرەی گوڵی مەعاریف وەریوەتە سەری گڵ . چەمەن لەسۆزی بولبول چۆڵە ، کوا ئەو نەزەرەی‌پیرم لێرەداو کوا هەڵقەی ذیکری «خەق» ، واتە ذیکری نهێنی نەقشبەندی یەکان ، کوا نالەی هەزار ڕەنگی صۆفی یەکان ...هتد .

لە لاپەرەی حەفتادا باسی وەلوەلەی دەفی شای دەروێشان وە جۆشی سەمتوری گۆرانی‌ی‌بێژان ئەکات ، ئەڵێ ، ئەمانە سازکەن بەڵکو تۆوی ئارەزوی دڵ بەئاوی بارانی‌چاو سەوزکەمەوە وە بەئاهی هەناسەم سەرلەبەیان گوڵی ڕووی ئازیز بپشکوێنم . هەر لەپاش ئەمە سەرلەنوێ لەم پارچە شیعرەیشا هەز داوای دەفی دەروێشی ئەکات ، ئەڵێ ، دەروێش بەم دەفەت هەم پەندی خەڵك دادەو هەم لۆمەو سەرزەنشی من بکە ، بڵێ دەهەستە ، شەو دەست لەخەو هەڵگرەو دەست‌بکەرە خواپەرستی ، چونکە تەنها ئەوانەی کە بێدارن وە وان لە خواپەرستیدا ئەکەونە بەری پەرتەوی تەجەللای هەق ، چونکە تەجەللا بۆ نوستوان وە غافڵان نیە بۆ دڵ‌بێدارانە ، ئەڵێ شایەد ئەمشەو نوری‌خودا درەوشایەوەو تۆ نوستبوی وە لی‌ی

مەحرومو بێبەش بویت وە هەتا هەتایە بویە داخ بۆت . ئەم باسەی مەولەویش لەوێوە سەرچاوەی گرتوە . کە ئەڵێت .

واچە هەی دڵەی ئەبلەی بێخەبەر
هۆرێز ساتێ تەرك خاوی‌شیرین کەر
نەوا میهمان‌بۆ تۆ نەوینی کەس
خەفەت‌بۆ پەرێت تا ئاخرنەفەس

لە لاپەرەی «٧٣ – ٧٦» ستایشی مەرحومی شێخ حەسەنی مەولاناوا ئەکات کە یەکێکە لەپیرانی تەریقەتی قادری ، وە لەساڵی «١١٣٦ك» دا ، فەوتی کردوە «**دیوانی‌مەولەوی ماموستامەلاکەریم**» : موصطەلەحاتی تەصەووفی زۆری تیایە ، مەولەوی زۆر لە موصطەلەحاتی گوڕیوەتە سەری شێوەی هەوارمی . ئەڵێ :

بولبولی گوڵشەن بێ نامونەنگی ی
تەزەروی سەرچل باغچەی بێرەنگی ی
نوختەی ئینتیهای دائیرەی تەمام
ئەی ، دەسی نەی‌چی ، توتیی دیای‌جام
یانەی‌دل وەفەیض رای‌مەولا ناوا
تەواری تەرلان ، لان مەولاناوا

واتە ، ئەی بولبولی گوڵشەنی (**بێناوی**) ، صۆفیەتیی خۆی بێناوی‌بەو ، (**بێرەنگی**)یە . ئەی باڵندەی باغچەی (**بێرەنگی ی**) واتە ئەی ئەوکەسەی بەشوێنی ناوبانگ‌و زەرق‌وبەرقی دنیادا نەگەراوی .

ئەی نوختەی پایانی تەواوی دائرەکان ، لەبەشی رێبازی نەقشبەندی‌دا ، باسی ئەو دائرانەم کردوە ، بەدائیرەی ئیمکان دەست پێ ئەکات وە بە لاتەعینیی تەواو ئەبێت .ئەی ئەوکەسەی کە وەکو بلوێری دەستی نەی‌چی وەهای ، هەم خۆت داوەتە دەستی بلوێرژەن ، واتە دەستی خاوەنت ، بەکورتی ی خۆت تەسلیمی خوداکردوە ، کە تەسلیم پایەیێکی تەصەووفە ، واتایێکی تری ئەوەتە ، وەکو کە بلوێر ئاورشێن‌کەری هەست‌و رەوانە ، تۆیش ئاوا کارئەکەیتە سەری دەروون ، وە نەفەسی خودابیت تێدایە . وە وکو توتی ی لەئاوێنەدا سەیری خۆی ئەکات تۆش ئاوا هەم عەیبی خۆتت لەبەرچاوەو هەم ئاگات لەپشتی سەری خۆتەو خاوەن کەشفی .

ئەی ئەوکەسەی کە ماڵی دەرونت بە فەیضی خودا سواغ دراوەو بریسکەی دێ ، وە هەروەکو «بازی» تەرلان ، لە گوندی «مەولاناوا» دا لانەت کردوە .

سەبارەت بەشیعری یەکەمی مەولەوی کەئەڵێ

بولبوڵی گوڵشەن بێ نامو نەنگی
تەزەروی سەرچڵ باغچەی بێ ڕەنگی .

مەولانا جەلالوددین شیعرێکی هەیە پڕ بەپێستی ئەم موصطەلەحەیە کە ئەڵێ ،

عشقهایی کز پی رنگی بود
عشق نبود عاقبت ننگی بود

ئەڵێ ئەو عیشقانەی کەبۆ بەدەست هێنانی ڕەنگێ بێت ، واتە بۆئەوە بێت پێی بڵێن صۆفی ، یان شێخ یان پیاوچاك ، یان هەرجۆرە دەستکەوتێکی دنیایی ، ئەوە عیشق نیە وە ئاخرەکەی نەنگیو ئابرو چونە ، جابۆیە مەولەوی بەشێخ حەسەن ئەڵێت

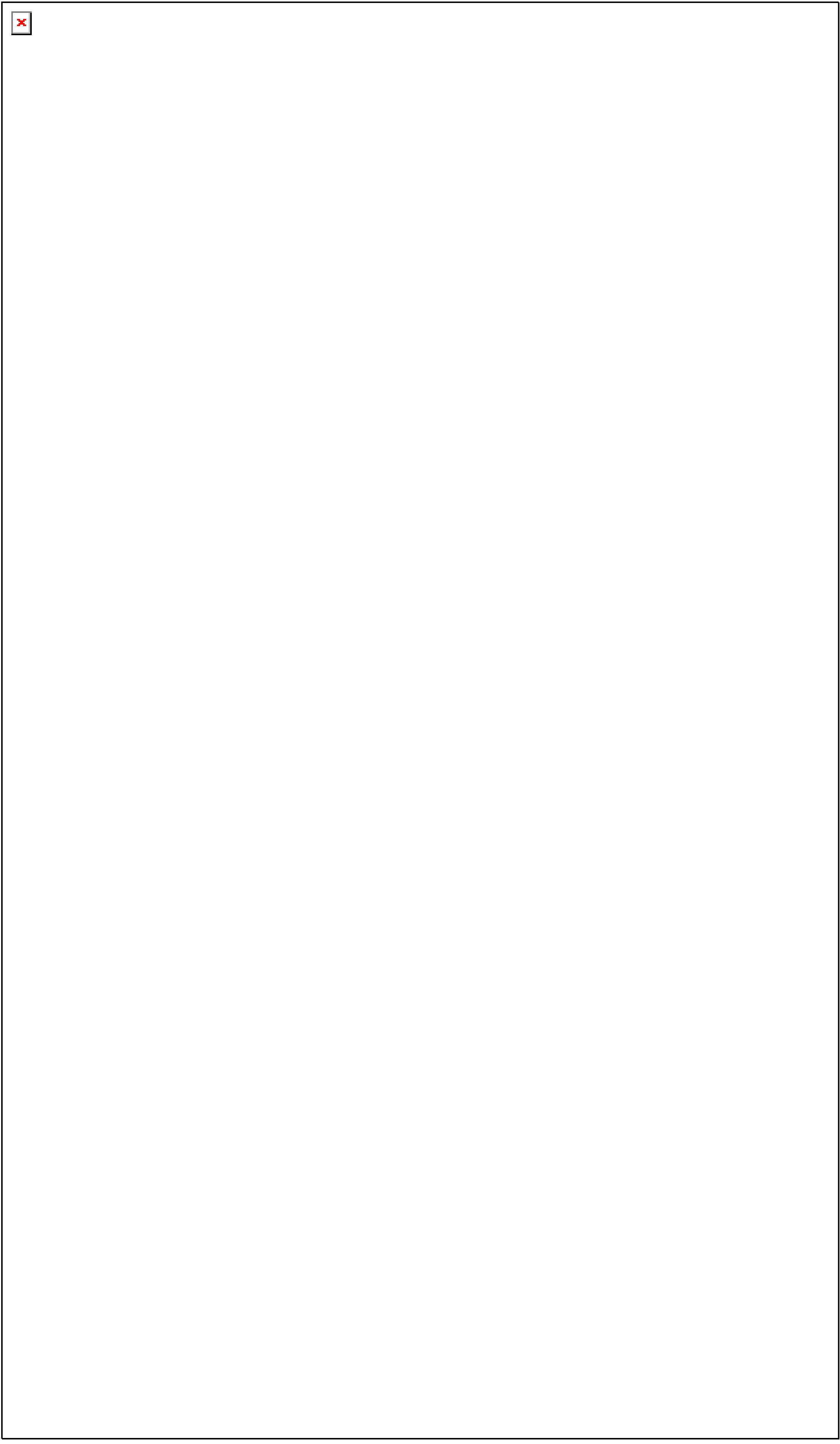
مەلی سەرچڵی باغی بێ ڕەنگی .

هەروەها موصطەلەحاتی تریشی تیایە .

لێرەدا مەبەستێك هەیە بەپێویستی ئەزانم بینوسم ، ئەویش ئەوەتە ، جەنابی مامۆستا مەلاکەریم لای وایە برێ ووشەی هەورامی «نی ی» ئیضافەی نیە ، لەبەری ئەوە لە دیوانەکەدا نەینوسیون ، هەروەکو لەم شیعرانەدا کە لەباتی ئەوەی بنوسێ (**بولبولی گوڵشەن**» نوسیویە «**بولبوڵ گوڵشەن**» یان لەباتی «**نەی دەسی نەی چی**» نوسیویەتی : نەی دەس نەی چی یان لەباتی «**تەواری تەرلان**» نوسیویە «**تەوار تەرلان**» .

من بە چەن بەڵگەیێك لاموایە جگە لەو شوێنانەدا کە بەهاوردنی ئەو نی یە کێشی شیعرەکە تێك بچێت ، ئەگینا هاوردنی ئەو نی یە جوانترەو هەقی خۆیشیەتی . بەڵگەکانیشم ئەمەنە .

یەکەم من خۆم هەورامیم وە هەمو شوێنێکی هەورامان گەڕاوم لهون ، تەخت ، دزڵی ، ژاوەرۆ ، هەمویشیان ئاخۆشۆی بیارەیان کردوە ، هیچکام بەبێ ئیضافە قسە ناکەن جارجار (**واوی**) ئیضافە جار جارەیش (**نی ی**) ئیضافە بەکار دێرن . واوەکەیش بەم جۆرەیە (**نەیو دەسو نەیچی**) (**بلبلو گولشەنی**) (**تەوارەو تەرلانی**) .

دێینەوە سەری باسەکەی خۆمان. لەلاپەرەی «٩٣» دا، لە بارەی جەلال وە تەجەللاوە باسی کردوە وە پیشان ئەدات، حاڵەتی جەلال حاڵەتی تورەیی و قەهرە

«سەیری ووشەی جەلال بکەن هەرلەم کتێبەدا»، جا ئەڵێ «بسم الله» تۆکەوای لە جەلال دا دە بمدەرە بەری تیرەکانت.

لە لاپەرەکانی «٩٤ تا ٩٦» دا، سەرلەنوێ باسی دەف و ساقی و مەی و نەی و ئاهەنگ و موطریب ئەکات، بەڵام ئەمانە ئامادە ئەکات بۆ رۆیشتن بۆزیارەتی حەزرەتی غەوث لە بەغدا، وە ووشەی خوشوع وە دوعایش بەکار ئەبات کەهەموی بابەتی صۆفیەتی و ووشەی بەکاربراوی صۆفیەتی یە.

مەولەویی لە لاپەرەی «١٠٥» بەولاوە سەبارەت بەپیریی باس ئەکات وە ناسك کارێکی زۆری بەکار بردوە، ئەڵێ، ناوچاوانم ئارەزوی زیارەتی ئەژنۆم ئەکات وەئەمەش کڕنوش بردنە بۆ جەنابی پیریی.

بەکورتی ئەیباتەوە سەری ئەوەی کەئیتر وادەی تۆبەی یەکجاریی یە، وە باسی سەرکەشی یەکانی خۆی ئەکات وەئەڵێ ئەمانە هەموی هی سەرچڵی و لاویی بون وەئیتر وادەی تۆبەمە، خودایا تۆیش ئەم تەوبەمە لێ قوبوڵ کەیت.

وتمان تۆبەش یەکێکە لەمەقامەکانی تەصەووف. لەلاپەرەی «١١٩» بەولاوە لە نامەیێکدا بۆ شێخ موحەممەد جەسیم ناو، سکاڵا لە دەستی دووریی ئەو ئەکات وە ئەڵێ، جیهانی زانیاریی بێ خاوەنەو مەدرەسەکان چۆڵن. لەم نامەیەدا موصطەلەحاتێکی زۆری صۆفیگەریی بەکاربردوەو برێ یاسای تەصەووفیشی هاوردوەتە ناوەوە.

وەکو تەقدیس، تەمجید، تەوحید، «کشف الغطا» هەرچەند لێرەدا ناوی کتێبێکە بەڵام حاڵەتێکیشە کە بەسەری دڵی رێبواردا دێت وەشتی پشتپەردەی پیشان ئەدەن، وە پاشان باسی تەسلیم ئەکات، واتە رازیبون بە تەقدیری خودا، کە مەقامی تەسلیم یەکێکە لەمەقامە باڵاکانی صۆفیەتیی، ئەڵێ:

هەر شێری جەشیر شێران شیر وەردەن
گەردەن پەی زەنجیر تەقدیر کەچ کەردەن

«تەوبە» :

هەروەکو وتمان ، مەقام هەیەو حالٚ هەیە ، مەقام بەوچۆنیەتە بەردەوامە ئەڵێن رێبواری رێگەی تەصەووف تیا ئەمێنێتەوە تا هەرکاتێ خوای گەورە بیەوێت ، وە ئەوکەسە «استعداد» وە «قابلیەت» ی هەڵگرێت بۆ مەقامێکی بالآتر ، هەروەکو چۆنیەتی ئیستەی کارپێ سپێرراوو فەرمانبەری میری کە لە پایەییکەوە «تەرفیع» ئەکەن بۆ پایەییێکی باڵاتر ، حاڵیش ، خۆشیو ناخۆشییێك ، وەیان گەرمیو روونا کیو بەرەکەتێکە ، زوو تێپەڕ ، دێتو ئەچێت وە رێبوار خۆی هەستی ئەکات ، ئەویش ئەکرێت «تەشبیهی کەین» بە پاداش ، وەیان «تەشویق» وە ئافەرینێك ، وەیان ، دڵخۆش کردنێکی زوانی‌ی ، یان ماددی ، کە لەگەڵ کاربەدەستێکی میری‌دا ئەکرێت ، کە ئەو شتە خۆی پایەو پلە نیە ، بەڵام ، ئەکرێ مژدەییێك وە دڵخۆشییێك بێت بۆ ئەو کاربەدەستە ، لەئاکامدا لەو دڵ خۆش کردنو ئافەرین کردنانەوە بۆی دەرکەوێت ، کە میری لێی رازی‌یەو ، والەوەدا پایەی بالآتری بدرێتێ .

جاوتمان مەقام زۆرن ، بەڵام ، دەمەقام هەن ، ئەکرێ بڵێین وەکو بنجو ریشە ، وەیان ساقی درەختێکن هەمو مەقامەکانی تر ئەبنە لقو پۆیان ، ئەگەر بێتو باوەری هەمو پیاوە گەورەکانی رێگەی تەسەووفیش بگرینەپێش‌چاو ، کەبرێك لە حاڵەکانیان بەمەقام ناساندوە ، مەقامە بەناوبانگەکان لەپانزە مەقامیش زیاترن وائیستە یەکەیەکەی ئەو دەپانزە مەقامانەتان «بەوچەشنەی ئەوگەورەپیاوانە خۆیان وتویانە» پێ‌ئەناسێنین ، وە باسیان ئەکەین .

پێشەنگی هەمو مەقامەکان ، مەقامی «تەوبە» یە ، بێ‌گومان ، هەر مەقامەی خۆی شوێنەوارو (صەلاحی‌یەتو) چوارچێوەییێکی هەیە ، مەگەر ئەو کەسە خۆی هەستی‌پێ‌بکات کە وا لە مەقامەکەدا ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشا هەر ئەو گەورە پیاوانە خۆیان ، بری‌جار برێ شتیان درکاندوە ، سا یان بە نووسین وە یان بە گوتن ، ئەوانەمان بەدەستەوەیەو ، هەروەها «ظاهیری‌شەرعی» ئەوشتەش ، لەگەڵێ ئایاتی قورئانی‌یێکدا کە لەوبارەوە هاتون .

بەباوەری گەورەپیاوانی رێگەی تەصەووف ، «تەوبە» ئەبێتە پەشیمان بونەوەو دەس‌ هەڵگرتن لەکاری دژی فەرمانی خودا ، بەپێی دەستوری قورئان تەوبە فەرزە

لەسەری هەمو موسوڵمانێك، لە سورەی نوردا، خوا ئەفەرمێ. «وَتُوبوا إلى اللهِ جَميعاً ايُّها المؤمنونَ لَعَلَّكُمْ تُفلِحون» كەوابو لەسەری هەمو موسوڵمانێكە تەوبە بكات، چۆن تەوبەیێك ؟ «يااَيُّها الّذينَ آمنوا توبوا الى اللهِ توبةً نصوحاً» بەكورتی ی، نەصوح ئەبێتە تەوبەیێكی بێ گەڕانەوە، تەوبەیێك لەكانگای دەرونەوە هەڵقوڵێت وە لەپەشیمانییێكی ڕاستەقینەوە سەرچاوەبگرێت، واتە ئەبێ تۆلەدڵ‌ودەرونەوە بگۆڕێیت تاخوایش بارمەتیت بدات، هەروەكو كەئەفەرمێ «إنَّ اللهَ لايُغَيِّرُ مابِقَومٍ حتّى يُغَيِّروا ما بِأَنفُسِهِمْ»، «ئەبوطالیب ئەملەكی» «٣٧٨»ك لەكتێبی «قوت القلوب» دا «٣٠» لاپەڕە هەر لەسەری باسی تەوبە چووەجا چۆن دیارە كە تەوبە فەرزە ئەوە ئایەت بۆ ئەنجامدانی كە لە پێشا وتمان، كەواتە بوە فەرز، ئەی ئەگەر تەوبە نەكەین ؟ ئەوەتا لەسورەی حوجورات ئایەتی «١١» دا ئەفەرمێ«وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فاولئكَ هُمُ الظالمون» كەواتە تەوبەنەكەر، بەپێی دەستوری قورئان «ظالمە» و لەزومرەی ستەمكاران دائەنرێت،هەر بەپێی ئایەت خوای گەورە هەم تەوبە قوبوڵ ئەكات وەهەم گوناهی تەوبەكاریش ئەبەخشێت جونكە ئەفەرمێ «انَ اللهَ يُحِبُّ التوّابين» وە من لەوەوپێش لەكاتی باسی ئەوەدا كە تەصەووف ڕێبەوێكی ئیسلامییە هەموی ئەوئایەتانەم نوسیون وەپێویستی بەدوبارەكردن نیە، جا بزانین گەورەپیاوانی تەصەووف تەوبە چۆن باس ئەكەن، وە بەلایانەوە تەوبە چۆنەو چەندپلەی هەیە، ئەم گەورەپیاوانە ئەڵێن، تەوبە بناغەی هەمو حاڵ‌و مەقامێكە وەهەرچی حاڵ‌و مەقامە كە باس ئەكرێت بەهرەو ئاكامو ئەنجامی تەوبەن، زەوی چ دەورێك ئەبینێ لە دروس‌كردنی خانوو بەرەدا، كە بە بێ زەوی خانوو ناكرێتەوە، تەوبەش بۆ حاڵ‌و مەقام واتە، چونكە بە بێ تەوبە هیچ حاڵ‌و مەقامێك دەس‌ناكەوێت، جا تەوبە سێ پلەی هەیە.

١ - «تەوبە» : «وإنّي لَغَفّارٌ لِمَنْ تابَ وآمَنَ وعَمِلَ صالحاً» «غافِرُ الذَّنبِ قابِلُ التَّوْب»

٢ – «إنابە» : «وجاء بقلب منيب» .

٣ – «أوبە» : «نعم العبد انه أوّاب» .

تەوبە، خۆی بەشێوەیێكی تێكڕایی، دەس‌هەڵگرتنە،بە شێوەیێكی ئاشكراو نهێنی لەهەرچی موخالەفەی شەرعە،واتە هەرچی خوایێ ناخۆشە وەدەس‌پێكردن، وئەنجامدانی هەرچی خودایێ خۆشە بەپێی شەرع بە ئاشكراو نهێنی.

جا هەروەکو وتم سێ پلە دانروە بۆ ئەم پەشیمانی یە، ئەوکەسەی تەوبەکەی لەترسی «عەذاب»، واتە ئازاری خودا، وە بۆ وەرگرتنی پاداشی خۆشی ی ئەمدنیا وەیان بەهەشت، لەودنیادابو، ئەوە «تەوبە»ی کردوە: وە «تائب»ە ئەوکەسەش، هەرلەبەرشەرم لەخودا، وەلەبەرئەوەی خودا چاوی لەکردەوەکانیەتی، وە لە هەموشتێکی ئاگادارە تەوبەی کرد ئەوە «مونیبە» کەوتوەتەبەشی «إنابة» وە ئەوکەسەش، کەهەر لەبەر دانان بەعەظەمەتی خوادایە کەنزیکی خواپەناکەوێتو، هەموچاکەیێکیشی لێ ئەوەشێتەوە، ئەوە کەوتوەتە بەشی «ئەوبە» وە بە «أوّاب» ناوبراوە.

جاصوفی یەکان باسێکی تریشیان هاوردوەتە ناوەوە لەبارەی ئەوەوە کە مرۆف ئەبێ لە چ شتێك تەوبەکات، قوشەیری «٤٦٥» ك، لەزوانی ذوالنون میصریەوە کەیەکێکە لەگەورەپیاوانی تەصەووف ئەڵێت: تەوبەی خەڵك بریاردانە بۆ دەس هەڵ گرتن لە گوناەکردن، بەڵام تەوبەی پیاوچاکان، ئەوەتە دەس لە «غەفلەت» هەڵ گرن، واتە بکۆشن بۆ ئەوەی، هەرگیز، وەبۆ تاقە چرکەیێکیش، خوایان لەبیرنەچێت.

«عبد الله التميمي» کە یەکێکە لە گەورەپیاوانی تەصەووف، ئەڵێت، ماوە زۆرە، لەنێوانی تەوبەیێکو تەوبەیێکی ترا، برێ کەس، بریارئەدەن دەستهەڵگرن لە گوناە، هی وایش هەیە بریارئەدات دەستهەڵگرێت لە هەڵەو لە «غەفلەت»، بەڵام هی وایش هەیە، تەوبە ئەکات لەوەی کە چاوی لەچاکەی خۆی ئەبێت، واتە ئەکۆشێت لە پەرستنو چاکەکانی خۆی ورد نەبێتەوە، وە بەهیچیان دانێت.

«سَهْل ابن عبد الله» «٨١٨ – ٨٩٦»م، ئەڵێت، تەوبە ئەوەتە، گوناهانی خۆت لەبیرنەبەریەوە.

واتە هەمیشە گوناهی خۆت لەپێش چاوبێت، بۆ ئەوەی بکۆشیت بەچاکەو پەرستش، تۆڵەی بکەیتەوە.

بەڵام «جونەید» ئەڵێت، تەوبە ئەوەتە گوناهانت لەبیربچێتەوە، جا ئەوەی «سەهل» بۆ صوفی تازەکارە کە چاوی لە کردەوەی ناشیرینی پێشویەتی و، بەگەرمیش سەرگەرمی پەرستنە، بەڵام ئەمەی «جونەید» کە ئەڵێت گوناهانت لەبیربچنەوە، واتە، ئەوەندە غەرقی خواپەرستی بیت، نەك هەر گوناە تەنانەت خۆیشت

لەبیربچێتەوە جائەمەش هی پێگەیشتوانو گەورەپیاوانی ئەو ڕێگاتە، ئەوەش ئەگەیێنێت تازە مادام تەوبە تەوبە بێت، خوا، گوناەکاری بەخشیوەو ئیتر یادکردنی ناوێت بەڵام «رُوَيْم ابن أحْمَد» هاوچەرخی جونەید ئەو، باوەڕێکی تری هەیە، ئەوئەڵێت، ئەبێ تەوبە بکەیت، لە «تەوبە» جائەموتارە، ئەگەر ظاهیرو ڕواڵەتەکەی سەیرکەین، پێچەوانەی شەرعە، چونکە وتمان تەوبە فەرزە دەی چۆن تەوبە بکەین لە فەرز ؟ وەکو ئەوەتە تەوبە بکەین لەنوێژ، بەڵام، مەبەستی «رویم» سوفیانەیە ئەڵێ نابێ هەرچاوت لە تەوبەکەت بێت، وە بیکەیتە ورکە بۆخۆت، وە وا بزانیتە، کارێکی گرنگت ئەنجامداوە، ئەوە وەسوەسەی شەیتانە بۆئەوەتە لە خودا غافڵت کات بەڵکو ئەبێ تەوبە بکەی لەو باسیتەوبەیە، وە لە پاداشی چاکیی تەوبە وەلەوەی کەتۆ ئەم کارەت ئەنجامداوە، جا تەوبە لەخەیاڵی تەوبە بکەو، هەر سەرگەرمی خواپەرستیی بە.

بەمچەشنە بۆمان هەیە بڵێین، تەوبە سنورو دیوارو برگەیێکە، لە نێوانی ژیانی پێش تەوبەکردن، واتە پێش پەشیمانبونەوە لە کردەوەی ناپەسەندەوە ژیانی تازەی دوای تەوبە کردن، ژیانی خواپەرستیو بەپێی فەرمانی شەرع جوڵانە وە.

ئەیش توانین، چەن مەرجێکی بۆ دانێین، وەکو ئەوەی پەشیمانبونەوەو شەرمەزاریی بەلە کردەوەی لەوەپێش، وەلە سەرکەشیکردنو لاریگرتن لە فەرمانی خودای گەورە،لەپاشان بڕیاردانە لەسەری نەگەڕانەوە بۆلای ئەو کردەوە چەوتانە، سێهەم، دەس بەجێ دەستکردنە بە پەیرەویکردن، بە دڵو بە گیان، لە فەرمانیخودا، بە باشترین شێوە،وە تەوبەش،هەروەکو قامکان بۆکێشا سێ پلەی سەرەتاییو ناوەندی و پایانیی هەیە کە بریتین لە تەوبە،ئینابە،ئەوبە،ئەوەی لە ترسی سزاو بۆپاداش پاشەگەز بو ئەوە خاوەنی تەوبەیە،ئەوەش لەبەر شەرمەزاریی خۆی، وە لەبەر ئەوەی کەخوا بە حاضر ئەزانێت، وە ڕوی نیە گوناە بکات وە دەس لە خرابە هەڵئەگری وە تەوبە ئەکات،ئەوەش خاوەنی «ئینابە» یە،ئەوەش، هەر لەبەر ئەوەی بەندەیخودایەو، لەخۆشەویستیی خودادا تەوبەئەکات و چاوی نە لەپاداشیبەهەشتو نەلەسزایجەهەننەمە ئەوەش خاوەنی «ئەوبە» یە: وئایەتی «نِعْمَ العَبْدُ إِنَّهُ أوَّابٌ» بۆئەوجۆرەبەندانەیە، کەخوا دەربارەی بریێ لەپەیامبەرەکان فەرمویانە، «سەرەڕای هەموی ئەمانەش» تەوبە مەقامێکی گەورەی گەورەپیاوانی شارێگای تەصەووفە، وەخەڵاتو بەراتی تایبەت وپێناس و شوێنەواری خۆی هەیە،

کەمەگەر هەرخوا بیزانێتو ئەوبەندە سەربەرزو خوشبەختانەی کە ئەو خەڵاتە ئەکرێن، «شیخ الاسلام عبد الله الانصاري الهروي» «٣٩٦ – ٤٨١» ك، لەکتێبی «منازل السائرين» دا ئەڵێت، «ولايتمّ مقام التوبة، الا بالانتهاء الى التوبة مما دون الحق ثم رؤية علة تلك التوبة، ثم التوبة من رؤية تلك العلة» واتە مەقامی تەوبە بەتەواوی نەبوەتە هی کەسێك، مەگەر ئەوکەسەی گەیشتبێتە ئەوەی، جگە خودا تەوبەی لەهەموشتێ کردبێت واتە دەستی لەهەموو وەسیلەو هەموشتێ بەردابێت، وە تەنها دەستی بەخواوە گرتبێت، لەپاشان دەستیشی هەڵگرتبێ لە هۆی تەوبەکردنەکە، کە گوناەکردن بێت، یان تەنانەت وجودو هەستیی‌و بوونی خۆیشی، لەپاشان تەنانەت ئەو هۆیەشی لەبیربردبێتەوە، ئەبێتەچی ... ؟ .... ئەبێتە ئەوەی مەقامی تەوبە لەبیربردنەوەو، لەیادچونەوەی هەموشتێك جگەذاتی خودا، ئەمە خۆی «فنای‌نەفس وەبەقا بەخودایە» جابۆیە وتراوە مەقامی‌تەوبە، چونکە هەربریتی نیە لە بجران لە خرابەو بەسران بە چاکەوە، بەڵکو دواپلەکەی ئاوای لێ‌دێت کەوترا.

«ابنُ القيّم الجوزية» «٦٩١ – ٧٥١» ك کەلەکتێبی «مَدارِجُ السالكين» دا شەرحی لە «مَنازِلُ السّائرين» کردوە، سەبارەت بەشەرحی ئەم‌مەقامە، وە مەقامەکانی‌ترەکتێبێکی هەزار لاپەڕی هەیە جا سەبارەت بە مەقامی «تەوبە» ئەڵێت «والذي ساقَهُم الى ذلك سلوك وادي الفناء في الشُّهود، فلايَشْهَدُ مع الحق سِيًّا، ولاوسيلة ولارسما البتة» لەپاشان ئەڵێ «ونحنُ لاننكرُ ذوقَ هذا المقام، وأنّ السالك ينتهي اليه ويجد له حلاوةً ووجدا ولذة لايجدها لغيره البتة، وانّما يُطالبُ اربابه والمشمرون اليه بأمر وراءه وهو أن هذا هو الكمال، وهو أكمل من حال من شهد افعاله وراها ورأى تفاصيلها مشاهدا لها صادرة عنه بمشيئة الله وارادته ومعونته فَشَهِدَ عبوديته، مع شهود معبوده، ولم يَغِبْ في شهود العبوديةِ عن المعبود، ولايُشُهود المعبود عن العبوديّة، فكلاهما ناقص، والكمال أن تَشْهَدَ العبوديةَ، حاصِلةً بمنّة المعبود وفضله ومشيئته، فيجتمع لك الشهودان، فان غبت بأحدهما عن الآخر فالمقام مقام توبة، وهل الغيبة عن العبودية الاهضم لها ... »؟.

بەکورتی ناوەڕۆکەکەی هەرئەچێتەوە سەر باسی تەوبە لەتەوبەکردن، واتە، فەنابونی بەندە، لە ذاتی هەق‌دا، وە بەقاومانەوەی ذاتی هەق، جا ئەڵێ، ئەوەی ئەو گەورەپیاوانی ڕێگەی تەصەووفەی خستوەتە سەری ئەم مەبەستە، ئەم گرتنەبەری ڕێگەی فەنائە، ئاواتی گەیشتن بە «شهودە» (شوهود، واتەدیتن،

وەهەستکردنی نوری حەق ، بەچاوی بەصیرەت ، بە چاوی دەرون) ئەڵێ ، بۆ بەدەستهێنانی خۆشیی شوهودە، وا ئەم خەڵکە شێوی فەنای داوەتەبەرو ئەو ڕێگایە ئەپێوێ ، جا هاتو ئەوان گەیشتن بەو ئاواتە ، (فلا يشهد مع الحق سببا) ئیتر سەبەبو وەسیلەیێك نابینرێت ، وە پێویستی بە دەلیل نیە چونکە گەیشتوەتە «مەدلول» «ولا وسيلة ولارسماً» البتة» بەهیچ جۆرێ پێویست بەهیچ وەسیلەیێك نامێنێ . (وەسیلەبۆێنیش لەشوهودە ، کەبویەعَینُ‌الیقین وەسیلەی بۆچی‌یە ؟) جائەلێ ، خۆئێمە «إنكاري» ذەوق ، واتە چەشتنو مەزەکردنی ، ئەو مەقامە ناکەین ، وە لێمان ڕوونە ڕێبواری تەسەووفی ئەگاتێ ، وە شیرینیو خۆشیەکەی ئەچەشێ ، لەذەتو خۆشێیکی وەها کەلەهیچ شتێکی ترا نابینێ ، بەڵام ئەوکەسانەی کەخوازیاری ئەم ذەوقەن ، وەئەوانەی کەقۆڵیان بۆی کردوەبەلادا ، ئەوان ، بەمە ڕازی نابنو دانامرکێن ، وەبۆ لەوەبالاترەکەی ئەکۆشن ، کە بریتی‌یە لە «کەمال» واتە «دواپلەی خواناسیی» ، وە ئەو حاڵە تەواوترو بەرزترە ، بەلای ئەوانەوە ، کە پێی ئەگەنو ئەیزانن ، وە بە باشیی چەندو چۆنیەتیەکەیان ، بەدرێژیی بۆدەرکەوتوەو ، بە چاوی خۆیان دیویانە ، ئەو چەنو چۆنەی کە بەپێی خواستی خودا خۆیو بە پارمەتیو ویستی ئەو ، ڕووئەدات ، «لەبارەی حاڵی ئەو کسانەوە ئەڵێت» بەندەگی خۆی لەگەڵ خوداییو پەرستراویی ئەودا ، پێکەوە هەست ئەکات ، وە لەوکاتەشا ، هەرگیز بەندەیی خۆیی ، بەرانبەر بەو پەرستراوە ، لەیادناچێت ، وە هەروها بە چاوپێ‌کەوتنی پەرستراو ، لەوکاتەدا کە ئەو بەندەییکەو وا لە لەذەتو خۆشی چاوپی‌کەوتنا ، هەرگیز ئەم نزیکی‌یە نابێتەهۆی لەیادبردنەوەی گەورەیی خودا ، هەروەهاش نابێتەهۆی لەیادبردنەوەی بەندەییو بچوکیی خۆی . بەڵام لەڕوانگەی مەقامی «کەمال»ەوە ، هێشتا ئەم حاڵەش هەر کەمال نیەو ، کەموکوریی تیایە ، بەڵکو کەمال ئەوەتە ، ئەو بەندەیە هەر لەوکاتەدا بزانێت کە ئەم بەندەیی‌یەو ئەم نزیکی‌یە بە «فەضلو کەرەمو ویستو خواستی خوا خۆی پەیدابوە» واتە «بەئازایی بەندە نیەو بە فەضلی خودایە» ، خودا ئەفەرمێ «قُل لاتَمُنُّوا عليَّ إسْلامَكُمْ ، بَلِ الله يَمُنُّ عليكُمْ أنْ هَداكم للايمان (حجرات) ، هەروەها ئەفەرمێ «وهو الّذي يَقْبَلُ التَّوبَةَ عَنْ عِبادِهِ ، ويَعْفو عَنِ السَّيِّئات» ، بەڵێ کەماڵ ، ئەوەتە کەبەندە زۆرباش بزانێت ئەم پایەی بەندەیی‌یە ، لە(فەضلو) کەرەمی خاوەن بەندەکەوە ، واتە خوای گەورەوە ، دەستکەوتوە ، جائەگەر ئەم خۆشەویستیو پێزانینە گەیشتە ڕادەیێك خۆتت لەیادچوەوە ، تەنها خودات لەیادابو ، جا بەو مەقامە ئەڵێن ، مەقامی «تەوبە» ئایا ئەم خۆلەیادچونەوە ، ئەوە ناگەیێنێت کە ئیتر تەوبەو گوناهو بەهەشتو جەهەنەمو هەموشتێك لەیادچوەتەوە . وە هەر خوا ماوەتەوەو فەضلو کەرەمی ..؟

بەم‌چەشنە دیمان تەوبە ، لەروانگەی شەرعەوە ، ئەوەتە ، لەسەری هەمو موسولمانێکە تەوبە بکات ، واتە : دەس هەلگری لەخیلافی شەرع ، وەقەرزو قوڵەی خەلك بداتەوە وە بەردەوام بێت لەسەری خواپەرستی‌و چاکەکردن ، بەلام لەروانگەی تەسەووفەوە ، هەم ئەم مەرجانەیشی هەیەو ، هەم لەوە زیاتریش ، بەلکو چاکەو پەرستشەکە ئەگەیێنێتە کاریّ وای لیّ‌ئەکات هەولّو تێکۆشانێکی بەردەوام‌بدات بۆ گەیشتن بە مەقامی «**عین الیقین**» ، وە ئیمانی کامیل ، وە ناسینی خوا بەبیّ پەنابردن بە دەلیل ، چونکەئاشکرایە «**مەدلول**» کە خودایە ، ئەگەر بەچەشنێکی ذەوق ، وەموشاهەدەی بەصیرەت ناسراو هەست‌کرا ، ئەوبەندەیە ؛ ئەبێتە یەکیّ لە بەندە خۆش‌بەخت‌و خواناسەکان ، خواناسینێکی وەها ، هیچ‌هۆیێك وە هیچ نەفس‌و شەیتانێك ، وەهیچ لارێگرو خوانەناسێك ، وە هیچ نوسراوەو باوەرێکی «**ئیلحادی**» ناتوانیّ کاری تیّ‌کات ، وە بۆ چرکەیێك لەخودا دوری‌خاتەوە .

ئەوساکە ئەوجۆرە حالە خواپیّ‌داوەیە ئەبێتە مەقامێك کەپێی ئەلّێن «تەوبە» وە یەکێکە لە مەقامە هەرەگەورەکانی تەسەووف .

إنابە : ـ

لای بریّ لەگەورەپیاوانی رێرەوی تەصەووف ، بەتایبەت لای نەقشبەندی‌یەکان ، «**إنابە**» یەکێکە لە مەقامەکان ، ئەوکەسەش خاوەنی «إنابە» بێت پێی‌ئەوتریّ «**مونیب**» ، بیّ‌گومان لەزۆربەی کتێبەکانی تەصەووف‌دا ووشەی «**انابە**» هاتوە ، بەلّام لێرەدا مەبەستم «**مەقامە**» ، کەبرێکیان لەکاتی پێرست کردنی مەقامەکانا ، ناوی مەقامی إنابەیان هانیوەو بریکێشیان ناویان نەهانیوە ، بۆنمونە (**شیخ عبداللە‌ی دهلوی**) کە مورشیدی مەولاناخالیدی نەقشبەندی‌یە لەکتێبی «**ایضاح الطریق**»دا یەکەم مەقام بەمەقامی تەوبە ناوئەبات ، وە دوهەم مەقام بەمەقامی «**إنابە**» دائەنێت .

لەکتێبی «**مُعْجَم مُصْطَلَحات الصّوفیە**» دا ، ئەلیّ ، ئینابە بریتی‌یە لەگەرانەوە لە «**غەفلەتەوە** ، بۆذیکر» واتە گەرانەوە لە حالەتی لەیادبردنەوەی خودا ، بۆسەری حالەتی یادکردنەوەو ناوبردنی خودا ، هەروەها ، ئەلّێت دەست‌هەلگرتە لەهەموشتیّ ،

وەگەڕانەوە بۆلای خودا ، ئەڵێت ، مونیب ، بەوکەسە ئەڵێن ، جگەخودا پەنایێکی تر وەکەسێکی تر شك نەبات پەنای بۆبەرێت و، بگەڕێتەوە بۆلای خودا ، **«خۆیشیان بەوانەی دەس لەخراپە هەڵئەگرن و ئەگەڕێنەوە بۆلای خودا** ، **هەرئەڵێین ، فلانەکەس گەڕاوەتەوە»** واتە لەخراپەوە گەڕاوەتەوە بۆچاکە ؛ لەگومڕایی و وێڵی و سەرگەردانی یەوە بۆسەری ڕێگای ڕاست ، لەلای خەڵقەوە بۆلای خالیق ، جا ئەم گەڕانەوەیە کاتێ صوفی یانەیە ، جۆرێك بگەڕێتەوە ، خۆی لەبیر بچێتەوە وەهەر خودای لەیادبێت .

هەر لەم کتێبەدا ئەڵێت،ئەڵێن ئینابەی بەندە سێ جۆرە ، ئینابە بەنەفس ، بە دڵ ، بەڕۆح ، ئینابەی نەفس ، ئەوەتە تەرخانی کات بۆخزمەتی خودا ؛ واتە ئەنجامدانی هەرچی سپاردەیە ، ئینابەی دڵ ئەوەتە ، جگەخوا هیچی تری تیانەیێڵێ واتە ، تەرخانکردنی دڵ بۆیادی خودا ، وەگێسك‌دانی لەهەرچی شتێ ترە ؛ ئینابەی رۆحیش ، بەردەوام‌بونە لەسەری **«ذیکر»** واتە ، ناوی خودا بردن و یادی خودا کردن بەجۆرێك نەپەرژێتەوە سەرهیچی تر وەپەنا نەبات بەکەسی تر ؛ وەکەس نەکاتە هاوشانی خودا لەدەرونا .

شیخ عومەری سەهرەوەردیش «٥٣٩ – ٦٣٢»ك ، لەکتێبی ، **«عوارف المعارف»دا** پێناسی ئینابە هەربەوجۆرە باس ئەکات کەباسمان کرد ، هەروەها ، ئەڵێت ، مونیب ، بەوکەسە ئەوترێ کە گەڕابێتەوە لەهەرچی شتێ سەرگەرمی کا بەخۆیەوە و خودای لەبیربانەوە،بۆلای خودا خۆی،هەروەها ئەڵێت **«مونیب»** کەسێکە کە جگە خوا کەس شك نەبات ، واتە هیچ کەس بەکەسی خۆی نەزانێت خوانەبێت ، لەپاشان ئەڵێت ئەوەی پێویستە بۆدامەزراندنی **«ئینابە»** ئەوەتە ئەوکەسە مەقامی تەوبەی بڕیبێت ؛ تەوبەش دانامەزرێت تاوەکو **«موجاهەدە»** خەبات‌وتێ‌کۆشانی بەندە ؛ خەباتێکی دامەزراو نەبێت ؛ خەباتیش ، بەبێ بەدەس هێنانی پلەی **«صەبر»** دەست ناکەوێت .

«شیخ عبدالله الأنصاری الهروی» (٣٩٦ - ٤٨١) ك ، ئەویش سەبارەت بەئینابە ؛ لەپێشا دەس بۆئەم‌ئایەتە ڕائەکێشی کەئەفەرمێ **«وَأَنِيبوا إِلى رَبِّكُم»** جا ئایەتەکە ئەڵێت **«وأَنِيبوا إِلى رَبِّكُم وَأَسْلِموا لَه مِنْ قَبلِ أَن يأتِيكُمُ العذابُ ثُمّ لاتُنْصَرون»** (زمر) «٥٤» واتە بگەڕێنەوە بۆلای‌خوا وە لەخوداپەرستی‌دا ئیخلاصتان هەبێت ، بەرلەوەی کاتی سزادان بگات و هیچ‌کارێکتان لەدەست‌نەیێت ، جائەڵێت .

(ئینابە) سێ شتە .

گەڕانەوە بۆلای‌خودا بەنیازی ڕێ‌چاك گرتنەبەر وەبۆ چاك‌بوون ، وە

عوزرهێنانەوە بۆلەوەوبەرت ، گەڕانەوە بۆلای‌خودا بەشێوەی وەفا ، وە بەردەوام‌بونیش لەسەری‌ئەو وەفایە ؛

گەڕانەوەی دەس‌بەجێ ، وەلەدەرونەوە ، وەبۆ وەلامی ئەوداوا کردنەی کەخودا ئەفەرمێ «وأنيبوا» ... هتد ..

زوهد :

یەکێکە لەمەقامەکانی تەصەووف. ووشەی زوهد تەنها جارێك لەقورئانا لەسورەتی یوسف‌دا هاتوە کەئەویش پەیوەندیکی بەم‌زوهدەوەنیە «**وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ**» زوهد، بەرەوالەت ئەتوانین بلێین: چاوتێری و بەکەم‌رازی بونە «**الزُّهْد: الشَّيْءُ القَلِيل**» وە بە بەشی‌خۆ دامرکان، وە خۆنەپروکاندنە بۆ بەدەست‌هێنانی سەرمایەو سامان، ئەیش‌توانین بلێین بایەی‌داتەنانە بۆدنیا، وە دەس‌هەل‌گرتن و پشت‌گوێ‌خستنی دنیایە، نەك هەرسامان و سەرمایە، بەڵکو مەقام و مەنصەبیش، یان هەوڵدان بۆئەوەی ناوت بەچاك دەرچێت؛ زوهد، بەبێ خۆش‌ویستنی فوقر؛ واتە «**هەژاری**» وە بەبێ؛ بە بەشی خۆدامرکان واتە «**قەناعەت**»؛ رێك ناکەوێت، جا؛ گەورەپیاوانی رێ‌رەوی تەسەووف زۆرباسیان لەبارەی زوهدەوە کردوە، وە «**زاهید**»: یەکێکە لەوپێناسانەی، کەئەبێ لەمرۆڤێکی صوفیدا هەبێت، ئیستە ئێمە، ئەگەرێینەوە بۆ سەرەتای ئەم خەدیە لەئیسلاما، تەنانەت بەرلەئیسلامیش...... ؛ هەروەها ئەروانین بزانین گەورەپیاوانی تەسەووف سەبارەت بەم‌مەقامە چی ئەفەرمون.

ئەوەی لە لێکۆڵینەوەی کتێبە مێژوییەکانی تەصەووف‌دا روونی ئەکاتەوە، ئەوەمان بۆدەرئەخات کە پشت‌لەدنیاهەل‌کردن و کەنارەگیری و خۆدوورخستنەوە لەکێشەکێشی ماڵوسامان پێکەوەنان...؛ بەرلەئیسلامیش لەناوی عەرەبەکانا هەربوە؛ هەروەها لە ئاینەکانیشا، وەکو ئاینی‌عیسایی‌یەکان، هەرباوبوە، وە لەسەرەتای هاتنی ئیسلام‌دا، کەسانێکی وەکو «**وەرەقەبن‌نوفل**»وە «**سەطیح**» وە «**قەس‌بن**

ساعده» : وەزۆری‌تربون ، بەتایبەت لە «ئەحناف» ، واتە پەیرەوانی حەزرەتی ئیبراهیم ، باوا گەورەی پێغەمبەری خۆمان : درودی‌خودایان لەسەر ، زۆرکەس بون ، کە «زاهید» بون ، زاهید : بەو واتایەی کەوتمان ، کەم تەماعی‌و کەنارەگیری‌و خۆنەپڕوکاندن بۆسامان‌و پلەوپایە : لەناوی یارانی پەیامبەریشدا ؛ برێك بەزاهید ناسراون ، وەکو ، «بیلال» «ابوذر» وە «سلمان» ، وەئەصحابی صەففە ، وەزۆری‌تر ، بێ‌گومان لەقورئان‌دا ، ئایەت زۆرە بۆئەوەی ، هەرچەن دنیاخۆشەو خوشیی حەلاڵیش ، ناپەسەندنیە ؛ بەڵام لەگەڵ‌ئەوەشا ، خۆشیی ئەودنیا زۆرترو بەردەوام‌ترو بەکەڵك‌ترە ، وەکوئەوەی کەئەفەرمێ «يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ فَلا تَغُرَّنَّكُمُ الحياةُ الدُّنيا ولا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللهِ الغَرُورُ – (فاطر) «٥» ، یان «وَماهَذِهِ الحياةُ الدُّنيا الاّ لَهْوٌ وَلَعِبٌ ، وانَّ الدَّارَ الآخِرَةَ لَهِيَ الحَيَوانُ لَوْ كانوا يَعْلَمُون» (العنكبوت) (٦٤) ، «المالُ وَالبَنونَ زِينَةُ الحياةِ الدُّنيا وَالباقياتُ الصَّالحاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَواباً وَخَيْرٌ أَمَلاً» ، الكهف ، (٤٦) ، وەزۆرئایەی تریش ، هەروەها حەدیثی‌پێغەمبەر درودی خوای‌لەسەر ، سەبارەت بە بێ‌بایخی دنیا زۆرە ؛ «هەروەکوگوتم فەرمودەیش بۆکاروکاسبی حەلاڵ زۆرە» بەلام ، زوهد ئەوەناگەیێنی کە بێکاردانیشیت بەڵکو ئەوەتە... هەم دڵت نەکەیتە جێگەی ئاوات‌و خوزگەی سەرمایە وەهەم دەس‌کەوتەکەت حەڵاڵ بێت وە هەم بەکەمیش ڕازی‌بیت وە ناشوکورنەبی : جا لەپاش زەمانی‌پەیامبەر زۆرێك لەگەورەپیاوان ، بە «زاهید» ، ناوبانگیان دەرکردوە وەکو (حسن البصری) کە لە (١١٠) ك ، وەفاتی‌کردوە لەپاشان (ئیبراهیم بن‌ئەدهەم) کە (١٦١) ك وەفاتی‌کردوە داوود الطائی (١٦٥) ك ، وە فەضیل بن عەیاض ، (١٨٧)ك ، وەشەقیق ئەلبەلخی (١٩٤) ك ، وەزۆری‌تریش پێغەمبەری‌گەورە : سەبارەت بەزوهد ، ئەفەرمێ ، «ازْهَدْ في الدُّنيا يُحِبَّكَ اللهُ ، وازْهَدْ في ما في أَيْدي النّاس يُحِبّوكَ» ، (ابن‌ماجه) ، حەزرەتی عەلی ئەفەرمێ «الزُّهْدُ أَنْ لاتُبالي مَنْ أَكَلَ الدُّنيا مِنْ مُؤمِنٍ أَوْ كافِرٍ» .

جونەیدی‌بەغدادی ئەڵێت «الزُّهْدُ إِسْتِصْغارِ الدُّنيا وَمَحْوُ آثارِها مِنَ القَلْبِ» ، ئەبوسولەیمانی دارانی ، ئەڵێت «الزهد ترك مايشغل عن الله»

سری‌سەقطی ئەڵێت «لايَطيبُ عيشَ الزّاهد إذا اشْتَغَلَ عَنْ نَفْسِه ولا يَطيبُ عَيْشَ العارِفِ إذا اشْتَغَلَ بِنَفْسِه» یحی بن معاذ ئەڵێت ، (لايَبلغُ احدٌ حقيقةَ الزُّهْد حتّى يكون فيه ثلاث خصالٍ ، عَمَلٌ بلا علاقه ، وقولٌ بلا طمع ، وَعِزٌّ بلا رياسه) .

«بشرالحاف» ئەڵێت «الزهدُ مُلكٌ لايسكنُ إلا في قلبٍ مخلٍ».

هەم دیسان «سری سەقطی» ئەڵێت «الزهدُ، أنْ لاتأخذَ منْ أحدٍ شيئا، ولاتسل أحداً شيئاً، ولايكنْ معَكَ وتعطي منهُ أحداً شيئاً».

هەمیسان (جونەید) ئەڵێت، «الزهد خلوّ الايدى منَ الأملاك، والقلوب من التتبّع»، ئەگەربێتو هەرچی گەورەپیاوانی ڕێگەی تەصەووف وتویانەسەبارەت بەزوهد بینوسین، خۆی ئەبێتە، کتێبێك بەناوی «زوهد»، بەڵام ئەوەی کەدەستگیرمان ئەبێت، ئەوەتە، زوهد باوەڕێکە والەناوی‌دەرونا، تەنانەت تەنها بەکردەوەش دەست ناکەوێت، وەکوعیبادەت وایە، بۆچی نوێژ ئەگەر بەئیمانەوە نەبێت، وە لەقەناعەتی دەرونەوە، بۆپەرستش نەکرێت، کەی نوێژی راستەقینەیە، بۆنمونە، بگرە بۆ ڕیابی‌وروپامایی بێت، بۆئەوەبێت خەڵك بەچاکی بزانن و باوەڕی پێ بکەن.

جا لەم‌بارەوە، ئیمامی غەززالی باسێکی درێژی هەیە لەکتێبی (إحياءُ العلوم دا)، ئەڵێ ئەوەی ڕقیەتی لەدنیا، هۆشویری وابەلای ئەو رق‌لێ‌بونەوە، ئەوەش دنیای خۆش‌ویستت هۆشی وابەلای ئەو خۆش‌ویستنەوە، زوهدئەوەتە، تۆ هۆشت تەنها بەلای خواوە بێت، ئەمەش، هەروەکو تەوبە لەتەوبەکردنەکە، ئەبێتە، زوهد لەزوهد.

پاش لێك‌دانەوەی وتاری پێغەمبەری گەورە، وەگەورەپیاوانی ڕێگەی تەصەووف، ڕوون ئەبێتەوە زوهد ئەوەتە، خوشەویستیی دونیاو بەدەس هاتەکانی دونیا لەهەموجۆرێکی، سەرمایە، مەقام، مەنصەب، لەدڵ‌دەرکرێت، چونکە بەلای ڕێبوارانی تەصەووفەوە، دڵ‌ودەرون تەنهاجێگەی خۆشەویستیی خودایە وهیچی‌تر، هەروەکو لەپێشاوتمان، ئەوەی پیەوی نوری‌خودا لەدڵیا جی‌نشین بێت، ئەبێ لەهەموخەوشیێ پاکی کاتەوە، یەکێ لەوخەوشانە، خۆش‌ویستنی سەرمایەو سامان‌و مەقامە، بەڵام تێکۆشان بۆبەدەست‌هێنانێ نانی حەلاڵ، ئەوە پیویستە، واتە سەرمایەی حەلاڵ بێرە دەست، بەلام دڵی‌پێوەمەبەستە، هەروەها، لەهەژاری‌ی عەیبوعارت نەیێت، چونکە یەکێ لەپایەکانی زوهد، هەژاری‌یە، لەکورتەی باسەکەدا ئەڵێین، زوهد لەروانگەی تەصەووفەوە، هەروا کە کردوەو باوەڕێکی پەسەندە، هەروایش پایەو مەقامێکە، کەبەشوێنی پایەومەقامی (تەوبە) دا، دێت، وەصوفیەکان، لەروانگەیێکی تایبەتەوە سەیری (زوهد) ئەکەن، هەروەکو، کە (إنَّ

جا ئەم خۆپاراستنە تەنها بۆشت‌خواردن نیە، بەڵکو بۆ گوتن وەهەڵسونیشتیشە، وە لەهەموی گرنگ‌تر، خۆتی هەڵ نەقوڵتاندنە لەهەرکارێکا کەراستەوخۆ پەیوەندی بەتۆوە نیە، هەروەها وەرع ئەوەتە شتێك کە لەصەدا صەد نەیزانیتو دانشمەندو زانانەبیت تیایا، وەڵامی نەدەیتەوە بەڵکو ڕێکوڕاست بڵێیت من ئەم‌شتە نازانم، نەوەکو دەمارت ڕێگەت نەداتو بەنەزانی بنیشیتەمل وەببیتە کەوچکی هەموشلەیێك، سەبارەت بەم‌کارە پێغەمبەری گەورە درودی‌خودای لەسەر ئەفەرمێ: **«مِنْ حُسْنِ إسلامِ المَرْءِ، تَرْكُهُ مالا يعْنيه»**، هەروەها ئەفەرمێ **«مِلاكُ دينِكُمُ الورع»**، هەروەها ئەفەرمێ بە ئەبوهورەیرە **«كُنْ وَرِعاً تَكُنْ اَعْبَدَ النّاسِ»** هەروەها ئەفەرمێ **«دَعْ مايُريبُكَ اِلى مالا يُريبُكَ»**، ئەبو بەکری‌صیدیق ئەفەرمێ **«كُنّا نَدَعَ سبعين بابا مِنَ الحلال مَخافَةَ اَنْ نَقَعَ في بابٍ مِنَ الحرام»**، جورجانی لەکتێبی‌تەعریفات‌دا ئەڵێت **«وەرع خۆپاراستنە لەشتی‌گومان‌لێ‌کراو لەترسی‌ئەوەدا دوچاری شتی‌حەرام نەبیت»**.

کتێبی معجم مصطلحات الصوفية، لەباسی‌وەرع‌دا ئەڵێت، **«وەرع ئەوەتە مرۆڤ هەرگیز لەڕاست‌زیاتر هیچ‌نەڵێت چ‌پێی‌خۆش‌بێت وە چ‌پێی‌ناخۆش‌بێت»** هەروەهائەڵێت، ئەوانەی ئەهلی‌وەرعن سێ دەستەن دەستەی‌یەکەمیان ئەوانەن خۆیان ئەپارێزن لەشتی گومان‌لێ‌کراو،گومان‌لێ‌کراویش ئەوەتە کە ئەکەوێتە نێوانی حەڵاڵی تەواو وەحەرامی‌تەواو، نەئەمەونەئەو، دەستەی‌دوهەمیش ئەوانەن هەرشتێ کەدڵیان بۆی‌لێنەداو پێی‌خۆش‌نەبو پارێزی لێ‌ئەکەن، بەڵام‌ئەوجۆرە کەسانەش، کەسانێکن ئەوەندە لەخوداوە نزیکن کە گەیشتونەتە ئاوامەقامێك، کەدڵیان بۆحەرام لێناداتو بێزارەلێی، دەستەی‌سێ‌هەمیش ئەوکەسانەن کە بە **«عاريف»** ناوئەبرێن وەگەیشتونەتە دوایلەی بەندەیی‌و خوداپەرستیی، وەئەوانە پارێزئەکەن لەهەرچی‌شتێك کەغافڵیان‌کات لەخودا وەبیان‌پەشۆکێنێ بەخۆیەوە، وەئەوەش دوایلەی وەرعە. ئیبراهیم بن‌ئەدهەم ئەڵێت، وەرع دەس‌هەڵگرتنە لەهەرچی شتی‌گومان‌لێکراوە وەلەهەرچی‌شتێك کەپەیوەندی ڕاستەوخۆی بەتۆوەنەبێت، وە لە **«فزولی»** کردن، واتە خۆهەڵقوڵتاندنە کاری‌خەڵك، شیخ‌مەعروفی‌کەرخی، ئەڵێت **«وەرع ئەوەلە زمانت بپارێزیت لەپیاهەڵدانو ستایش کردن، هەروەها لێ‌پارێزیت لەناوونوتکەنان بەخەڵکەوەو ناوی‌خەڵك بەخراپ‌بردن»**.

کەوابو وەرع بوە سێ‌بەشەوە بۆسێ‌دەستە، وە بەچەشنێکی‌گشتی‌ی، خۆپاراستنە لەهەموشتێکی گومان‌لێ‌کراو لەترسی‌ئەوەدا دوچاری حەرام نەبیت،

لەم بارەوە پێغەمبەر درودی خودای لەسەر ئەفەرمێ «إنَّ الحلالَ بيّنٌ وإنّ الحرام بيّن وبينهما امورٌ مشتبهات لا يعلمُهنَّ كثيرٌ من الناس، فمَن اتّقى الشّبهات فقد استبرأ لدينه وعرضه، ومَنْ وَقع في الشّبهات وَقع في الحرام، كالراعي يرعى حول الحمى يوشك ان يرتع فيه، الآ وإنّ لِكل مَلك حِمىً الآ وَإنّ حِمىَ الله محارِمُه» «صحيح البخاري».

سوفیانی ئەوری ئەڵێت «هیچ شتێك لەوەرع ئاسانترنیە ئەویش ئەوەتە هەرچی کەخودڵ بوی لێی مەیکەو دەستی لێ هەڵگرە» کەواتە ئەم مەقامی وەرعەی کەصوفیەکان ئەیکەنە پیشەو خدەی خۆیان، سەرچاوەکەی، لەخوخدەو فەرمایشو دەستوری پێغەمبەری گەورەوە هاتوە وەصوفیەکان موبەمو پەیرەوێی لێ ئەکەن، تائەبێتە خووخدەبۆیان، وە کەبویە خووخدە، ئەبێتە مەقامێك لەمەقامەکانیان.

وەصوفیە ڕاستەقینە پێ گەیشتوەکان وەرعیان ئەگاتە ڕادەیێك، تەنانەت لەپیشان دانو دەربڕینی کەشفوکەرامات پارێزئەکەنو خۆیان لائەدەن، واتە لەهەمان کاتا کە خاوەن کەرامەتن وەخوای گەورە بری شتیان بۆڕوون ئەکاتەوەو ئەیخاتە پێش چاویان ئەوان لەترسی ئەوەی مەبادا ببێتە هۆی غورووری نەفس وەخۆهەڵ کێشان نای درکێنن، هەرلەم بارەوە گەورەپیاوانی تەصەووف ئەفەرمون «لا كرامةَ الاّ لِحِكمة»، واتە ئەگەر زەرورەتو حیکمەتێك نەبێت پێویستی بەپیشان دانی کەرامەت نیە، .وەهەرکەسێك پێی خۆش بێت کەراماتێك کەخودا بەوی پیشان داوە خێرادەری بڕێت یان پێی خۆش بێت خەڵك باسی کەراماتەکەی بکەن، ئەوە فری بەسەری شارێگەی تەصەووفەوە نیە.

«ئەبوطالب المكي» لەقوت القلوب دا ئەڵێت: قال بعض الصّوفية «مَنْ اَحَبَّ اَنْ يعرِفَ وَرَعَهُ غير الله تعالى فَلَيسَ مِنَ الله في شيء».

بەڵێ (ورع) خۆپاراستنە لەگوناه، لەشتی گومان کراو لەحەڵاڵ بونیا، لەوەی بەزمان بەکردەوە ئەگەر کاری ئەنجام دەیت، باکاری چاکەیش بێت، جگە بۆڕەزای خوا بۆهیچی تربێت. ئەوکەسەی کەلەدڵ ودەرونەوە وای لێهات ئەوپێناسانەی کەوتمان لەدڵ ودەرونیا هاتەدی وەبویە، خووخدەی، واگەیشتوەتە مەقامی (ورع).

«قەناعەت»

لەکتێبی «مُعْجَم مُصطلحات الصّوفية دا» ئەڵێت. قەناعەت بریتی یە لەدامرکانو

رازی بون، بەرادەیێك • لە خواردەمەنی کەهەرئەوەندەبێت ژیانی پێ بروات بەڕێگاوە: «والله‌بەرگری‌بکات‌لەبرسیەتی»، هەروەها دامرکان بەشتێکی کەم لەپۆشاك و زێرەخەرو زەخیرەی‌مالّ، وەئەوەتە کە فەضلی کەم بدەیت بەسەری زۆرا.

هەرلەم‌کتێبەدا ئەگێڕێتەوە ئەڵێت، پێغەمبەری‌گەورە درودی‌خوای‌لەسەر ئاموژگاری ئەبوهورەیرەی کرد فەرموی، ئەگەربرسیەتی زۆری‌بۆهانیت کولێرەیێك و گۆزەیێك ئاو پەیداکەو خوای‌ئەکرد دنیاوێران‌ئەبو.

هەروەها پێغەمبەر فەرمویەتی «القناعةُ کنزٌ لا یفنی» واتە قەناعەت گەنجێکە هەرگیز دوایی‌نایێت. «ابو عبد الله خفیف» ئەڵێت، قەناعەت ئەوەتە، نەڕۆی بەشوێنی ئەوەیدا کە خۆت‌نیتە، وەدامرکێیت بەوەی کەخۆت هەتە.

(محمد بن علي الترمزي)، ئەڵێت «القناعة رضا النفس بما قسم لها من الرزق»، واتەقەناعەت‌ئەوەتە نەفس‌ڕازی‌بێت بەو بەشەی‌کەخواداویەتی.

لەروانگەی تەصەووفیشەوە برێك لە گەورەپیاوانی ئەم‌ڕێگەیە، وەکو قوشەیری قەناعەتی‌بەمەقام داناوە، برێکیشیان ئەڵێن، پلەی «قەناعەت» بۆمەقامی «ڕەزا» وەکو «وەرع»، واتە بۆمەقامی «زوهد»، واتە، «قەناعەت»، خۆی‌مەقام‌نیە، مەقامی «ڕەزا» یش بەپێ‌گەیشتنە پلەی «قەناعەت» دەست‌نادات، گۆیا (وەرع) یش مەقام‌نیە بەڵکو پێشەکیە بۆمەقامی (زوهد) وەزوهد، بەبێ (وەرع)، دەست‌نادات.

لەپاشان ئەڵێن، قەناعەت دژی حیرصە، حیرص بریتی‌یە لەخۆپروکاندن‌و شەونانەسەری‌ڕۆژو، رۆژنانەسەری‌شەو بۆماڵ‌وسامان‌پێکەوەنان، قەناعەتیش دژی ئەوەتە، واتە دامرکان بەوبەشەی خودائەیدات، وە تێکۆشان بەرادەیێکی‌پێویست، بۆبەڕێوەچونی‌ژیان، بێگومان ڕێ‌ڕەوی، ڕێگەی تەسەووف، بەتایبەت ئەوانەی بگەنە مەقامی «ویلایەت»، ئەبێ «قانع» بن وە قەناعەت لەدڵ‌ودەرونیاندا جێگەی کردبێتەوە ئەگینا پەیڕەوی‌یان نەکردوە لەسونەتی پەیامبەری گەورە ئەوەش پەیڕەوی نەکا لەکرداروگوفتاری (محمد) درودی‌خودای لەسەر چۆن‌ئەکرێ وەلی‌بێت.

ئەوەش بۆئێمە دەرکەوتوە: ئەوەتە، دەوڵەمەندی‌و سامان‌داری ڕێگایێکە دوایی نایێت، ئەوەی هەزاری‌هەیە سەیرئەکا هەیە ملیۆنی‌هەیە، ئەوەش ملیۆنی‌هەیە سەیرئەکا هەیە دەملیۆن‌و صەدملیۆن، هتد...، وەسامان هەرگیز دواپلەی‌نیە،

جائەگەر قەناعەتت بو، وا هەرلەسەرەتاوە دڵت رەحەتە، قەناعەتیش نەبو، وا تارۆژی مردن هەر خەموخەفەتی زۆرترو زۆرترتەو کاتێکیش ئەزانیت رۆیشتی وەهەموی بەجی ما، جابویە گوتراوە **«فقیرٌ کلّ ذی حرصٍ غنیٌّ کل مَنْ یقنَعْ»** ئەوەی هەر هەڵپەیەتی، بۆساما‌ن‌پێکەوەنان، ئەوەهەژارەو بێ‌دەس، بەڵام ئەوەی قانع بو ئەوە دوڵەمەندەو بەدەسەڵات.

صەبر:

صەبر، ئەبێتە رازی‌بون وە خۆگرتن بەرانبەر بە موصیبەت وەبەلا، بێگومان هەرواگاڵتەنیە، مرۆڤ بتوانێ لەکاتی لێ‌قەومان‌و بەلاو، نەهات‌و موصیبەتدا بەبەشی‌خوا رازی‌بێت‌و هیچ پێی ناخۆش نەبێت‌و پێی تێك‌نەچێ وەبڵێ: **«هەرچی لای‌خواوەهات خۆش‌هات»**، بەڵام گەورەپیاوانی تەصەووف ئەگەنە ئەوپایەو لەوە بالاتریش، وەوایان‌لێ‌دێت، فەرق بەلاو نیعمەتیان بەلاوە نامێنێ، ئەڵێن هەردوکی خەلاتی خودایە، بەرانبەری بەلا هیچ‌تێك‌ناچن، وە ئەوبارەگرانە بەوپەری رووخۆشی‌یەوە هەڵ‌ئەگرن، بەرانبەر بەنیعمەتیش ئەوپەری پێزانین‌وسوپاس ئەنجام‌ئەدەن با ئەو نیعمەتە زۆریش‌بچوك‌بێت.

غەززالی لە **(ئیحیا)**دا وە **(ابو طالب المکی)** لە **قوت القلوب)**دا بە درێژی لەسەری باسی ئەم مەقامە رۆیشتوون، هەروەها عەبدولقادرعیسی لە کتێبی **(حقائق عن التصوف)** دا، خوای‌تەعالا لەزۆرشوێنی قورئاندا ستایشی‌کردوە لەوکەسانەی کە صەبر ئەکەنەپیشەیان.

ئەفەرمی **«اِنَّمَا یُوَفَّ الصَّابرون اَجْرَهُمْ بِغَیرِ حِساب»** ئەفەرمێ **«اولئِكَ یُؤتَوْنَ اَجْرَهُمْ مرَّتَین بما صَبَرُوا»**، ئەفەرمێ **«واصْبِروا اِنَّ اللهَ مَعَ الصَّابرین»**، لەسورەی والعصردا، ئەفەرمێ **«والعَصْرِ اِنَّ الاِنسانَ لفی خُسْرٍ اِلاّ الذینَ آمَنوا وَعَمِلو الصَّالحاتِ وتواصوا بالحَقِّ وتواصوا بالصَّبْرِ»** واتە ئەوانە زیان‌نا‌کەن وەسەرکەوتون کەخاوەن ئیمان‌و کردەوەی‌چاك‌و

لاین‌گیری هەقو خاوەن‌صەبرن «صەبروتەقوا» زۆرجار لەقورئانا پێکەوە هاتون «ومن یتق ویصبر» (وان تصبروا وتتقوا فان ذلك من عزم الامور) «والصابرین في البأساء والضراء وحین الباس اولئك الذین صدقوا واولئك هـــم المتقون» ئەم مەقامە بۆیەگەورەیە چونکە هەربۆخودایە وەلەبەر ئەوەکەمرۆڤ خۆی‌ئەگرێت لەکاتی موصیبەتداولەکورە دەرناچێ زوربەی گەورەپیاوانی ڕێگەی‌تەصەووف لەسەری‌ئەوەن کەمەقامی صەبر گەورەترە لە مەقامی‌شوکور ئەڵێن، صەبرحاڵێکە بەرانبەر بە بەڵاو موصیبەت ، بەڵام شوکور حاڵێکە بەرانبەر بەنیعمەت ، وەدیارە هەڵگرتنی‌باری بەڵا سەخت‌ترە تائەنجام‌دانی سپاردەی سوپاس ، لەبەرئەوەتە خوای‌تەعالا هەم ئەفەرمێ «اولئكَ یُوتَوْنَ اَجْرُهُمْ مرَّتَیْنِ بِما صَبَرُوا» بەڵام ، بەرانبەربەشوکور نەی‌فەرمووە (مرّتین)

هەروەها ئەفەرمێ ، «اِنَّمَا یُوَفَّی الصـــــابرون اجْرُهُمْ بغیرِ حساب» ، لەلایێکی‌ترەوە ، خوای‌تەعالا سەبارەت بەشوکور ، بەندەکانی خۆی ، کەدایکوباوکن بەش‌داریان ئەکات وە ئەفەرمێ «اَنِ اشْکُرْ لی وَلِوالِدَیْكَ» ، بەڵام بۆصەبر کەس ناکاتە شەریك وەئەفەرمێ «وَلِرَبِّكَ فاصْبِرْ» ، یان «واصْبِرْ لِحُکْمِ رَبِّكَ»هەروەها یەکێکی‌تر لەگەورەیی مەقامی‌صەبر ئەوەتە کە مەقامی پێغەمبەرە ئولول‌عەزمەکانە کەئەفەرمێ «فاصْبِرْ کَمَا صَبَر اولو العَزْمِ مِنَ الرُّسُل» بەکورتیی ، لەزیاتر لە نەوەد شوێندا لەقورئاندا خوای‌گەورە ستایشی لەبەندەی صابر ، وە لە خدەو رەوشی صەبر کردوە ، وەفەرمانی داوە بەوەی کەبەندەکانی صەبر بکەنەپیشەیان ، عطاء ، لە ابن العباس ، ئەگێڕێتەوە ، ئەڵێت پێغەمبەر درودی‌خودای لەسەر، رابورد بەلای دەستەیێك لەیاراندا کە حەزرەتی عومەریشیان تیابو ، فەرموی ئایا ئێوە بەڕاستی خاوەن ئیمانن ،؟ ، کەس وەڵامی نەدایەوە عومەر فەرموی بەڵێ ئەی‌پیامبەری‌خودا ، پێغەمبەر فەرموی بەچیبیا دیارە ، عومەر عەرزی کرد ، لەکاتی‌خۆشی‌و نیعمەتدا سوپاسی خودائەکەین ، وەلەکاتی بەڵادا صەبر ئەکەین ، وەڕازین بەقەزاوقەدەر ، پێغەمبەر فەرموی بەخوداقەسەم ڕاستەئێوە خاوەن ئیمانن .

«ابو طالب المکی» لەقوت القلوب‌دا ئەڵێ ، جاری‌واهەیە کە صەبرو شوکور هەدوکیان بەشێوەی «حاڵ» خەڵاتی بەندە ئەکرێن ، وە جاری‌وایش‌هەیە ، مەقامن ، کاتی‌واش‌هەیە مرۆڤ خاوەنی مەقامی صەبرەو خاوەنی حاڵی شوکور بەجارێکا ،

ئەویان بەحاڵ ئەمیان بەمەقام، کاتی وایش ئەبێت خاوەنی مەقامی شوکرەو خاوەنی حاڵی صەبریشە، ئەویش بەهرەیێکی خودایی یە، «ذلك فَضْلُ اللهِ يؤتيهِ مَنْ يَشاء» هەروەها ئەڵێت، «الصّابر العارِف افضل من الشاكِرِ العارف» ئەمەش بۆچی یە، چونکە صەبر هی حاڵەتی هەژاری و بی دەسەڵاتی یە وەشوکور هی حاڵەتی دەوڵەمەندی و دەسەلاتداری یە، وەحالەتی هەژاری بەلای خوداوە لەهی دەولەمندی پەسەندترە. جائەڵێت ئەگەر بێتو فەزڵی شوکور بدەین بەسەری صەبردا وەکوئەوەتە فەزڵی دەوڵەمەندی بدەین بەسەری هەژاری دا، وەئەمەش لەگەڵ ڕێرەوی تەسەووفدا ناگونجێت، بی گومان گەورەپیاوانی ڕێڕەوی تەصەووف ئەبنە خاوەنی ئەممەقامە پەسەندە، وەگەورەترین سودی ئەممەقامە سەرلێ نەشێوان و تێك نەچونە بەرانبەر بەرووداوی سەختونالەبار، وەئەوگەورەپیاوانە کەپێناسی صەبر ئەبێتە خوو خدەیان، هیچ ڕووداوێکی سەخت شپرزەیان ناکات و سەریان لێ ناشێوێنێت وە وایان لێ دێت نەلەسەرکەوتنا لەخۆبایی ئەبن وەنە لەگرفتاری دا ئەپەشۆکێن وەیەك ڕەنگ و یەك دەنگ دامەزراوو پایەدارن.

سەبارەت بەناساندنی مەقامی صەبر، ذوالنون المصری، ئەڵێت «الصَّبْرُ هو التّباعُد عَنِ المخالفات، والسّكون عِنْدَ تجرّع غُصص البليّة، وإظهار الغِنَى عِنْدَ حُلولِ الفَقْرِ بساحة المعيشه»

وە جورجانی لەشەرحی ریاض الصالحین دا ئەڵێت، «الصّبرهو ترك الشّكوى من اَلَمِ البلوى لِغَيْرِ الله».

شوکور:

شوکور، واتە سوپاس کردنو ڕەزامەندی پیشان دان وە پی هاتن و باس کردنی نیعمەتەکانی خودا، هەرچەن کە نیعمەتێکی زۆرکەمو بچوکیش بێت، ئەموشەیە حەمدو سەنایش ئەگرێتەوە، حەمد هەروەکوشوکور، سوپاس ورەزامەندی پیشان دانە، سەنایش ستایش کردنە.

شوکور یەکێکی ترە لەمەقامەکانی تەسەووف، هەروەکو سەبارەت بەمەقامەکانی تریش وتمان هەموی ئەم پێناسانە لەقورئان، یان لەگوفتارو کرداری پەیامبەری

گەورەوە هاتون وە بوئەوە هاتون کە موسوڵمانان پەیڕەوی یان لی بکەن، بەڵام ئەصەووف ئەم پەیڕەوی یانە ئەگەیێنێتە رادەیێك کەبینەخوو خدەییکی هەمیشەیی و زۆرگەرمو بەتینی مرۆڤی موسولمان، جا کەبویە خدە، بەرهەمی مەعنەوی تایبەتی خۆی هەیە کە صۆفی خۆی هەستی پێ ئەکات و دەرون و رەوانی لەززەتی لی ئەبات، لەقورئاندا ئایەتی زۆر سەبارەت بە شوکور هاتوە وەخوا خۆیشی ئەوپێناسەی بۆخۆی داناوە، ئەویش بەرانبەر بەکردەوەی چاکی بەندەکانی خۆی، وەکوئەوەی کە لەسورەی (البقرە) ئایەتی (١٥٨) ئەفەرمیّ «وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْراً فَإِنَّ اللهَ شاكِرٌ عَلِيمٌ» هەروەها لەسورەی (النساء) ئایەی (١٤٧) دا ئەفەرمیّ «وكانَ اللهُ شاكِراً عليماً».

خوای گەورە داوای لەبەندەکانی کردوە کە سوپاسی بکەن وەئەفەرمیّ «اِعْمَلوا آلَ داوودَ شُكْراً وقليلٌ مِنْ عِبادِيَ الشَّكُور» (السباء) (١٣) یان کەئەفەرمیّ «فَاذْكُرُونِي اَذْكُرْكُم. واشكروا لي ولاتَكْفُرُون» خودای گەورە پاداشی بەرزو بێ پایانی داناوە بۆئەوکەسانەی کەسوپاسگوزارن وەبەبەشی خوارازین، وەئەفەرمیّ «وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِين». وەئەفەرمیّ «لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ» سورەی ئیبراهیم ئایەی (٧).

خودای گەورە پاش ئەوەی ڕوونی ئەکاتەوە کە هەم پێی خۆشە شوکری بکەین وەهەم جەزای چاکەی ئەو شوکرەمان ئەداتەوە، ئەفەرمیّ: شوکور بکەن بۆخۆتانی ئەکەن نەیشی کەن خۆتان زیان ئەکەن، وەئەفەرمیّ «وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ» (القمر) پاش پێمانی ئەسەلمێنیّ کەهەرچی نیعمەتە لە ئازاپی ئێمەوەنیە وە لەلوطفوکەرەمی خوداوەیە، بەتایبەت، نیعمەتی ئیمان وئیسلام کەئەفەرمیّ «وَلكِنَّ اللهَ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ الايمانَ وَزَيَّنَهُ في قُلوبِكُم» حجرات «٧» ئەمە نیعمەتێکە گەورە، لەپاشان سەبارەت بەونیعمەتە ئەفەرمیّ، «فَضْلاً مِنَ اللهِ وَنِعْمَةً»، واتەئەمە گەورەییوچاکەییکەو نیعمەتێکە کەخوا لەگەلّ موسوڵمانی کردوە، لەپاشان لەئایەی (١٧) ئەم سورەتەدا، ئەفەرمیّ، «يَمُنُّونَ عَلَيْكَ اَنْ اَسْلَموا» واتە منەت ئەنێن بەسەرتا، ئەڵێن ئێمەئیسلام بوین، «قُلْ لاتَمُنُّوا عَلَيَّ اِسْلامَكُمْ»، ئێوە منەتم بەسەرا مەنێن کەبونەتە موسوڵمان، «بَلِ اللهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هداكُم لِلايمانِ اِنْ كُنْتُمْ صادِقِين» ئەگەر ئێوە راست ئەکەن موسوڵمانن، کەواتە خوامنەت ئەنێ بەسەرتانا کەهیدایەتی داون بۆ موسوڵمان بون.

خودائەفەرمیّ «وَلولا فَضْلُ اللهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ ما زَكَى مِنْكُم مِنْ اَحَدٍ اَبداً» نور (٢١).

هەروەها ئەفەرمێ «وَما بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ الله»سورەتی (نەحل) «٥٣»، وەلەسورەی والضّحی دا ئەفەرمێ «وَأمّا بِنِعْمَةِ رَبِّك فَحَدِّثْ» واتە ئەبێ پێی بێیت وە ئیعتیراف بکەیت بەنیعمەتی خودا، نەك خۆتی لێ ویل کەیت وەدەم بنوقێنی، جا خوای گەورە هەم ئەفەرمێ هەموی ئەم نیعمەتانە هی خودایە وەلەسەری بەندەیشە بۆهەمویان ستایش بکات، وەهەم ستایشی ئەوبەندانەی ئەکات کەسوپاسیان کردوە وپێی هاتون بەنیعمەتەکانی، بەم بۆنەوە، سەبارەت بە حەزرەتی ئیبراهیم لەسورەی (نەحل)، ئایەتی (١٢٠) و(١٢١) دا، ئەفەرمێ «لَمْ يَكُ مِنَ المشركين، شاكراً لأنعُمِهِ». واتە هەم موشریك نەبو هەم سوپاس گوزاربو، وەسەبارەت بەحەزرەتی نوح ئەفەرمێ «إنَّهُ كانَ عبداً شَكوراً». جاتایا ئەم شوکرە لە ڕوانگەی زمانەوە چی یە وە لەڕوانگەی تەسەووفەوە چی یە؟.

لەڕوانگەی زمانەوە وتمان پێ هاتن و سوپاس کردنە، بەرانبەر بەکردەوێکی چاك کە لەگەڵی ئینساندا کرابێت، «عرفان الجميل»، بەلأم، لەڕوانگەی تەصەووفەوە شتەکە قوڵترە ئەویش ئەوەتە، هەم بەزمان وەهەم بەلەش وەهەم بەدڵ سوپاس بکەیت، تەصەووف ئەڵێت، بۆهەمو نیعمەتێ سوپاسی تایبەت هەیە، وەتەنهائەوەنیە بەدەم بڵێیت خودایا شوکور، وەتەواو، بەڵکو شوکری زمان ئەوەتە ذیکری پێ بکەیت، وە خرابی پێ نەڵێیت، شوکری لەش ئەوەتە، پەرەستشی پێ بکەیت وەگوناهی پێنەکەیت، کاسبی حەلاڵی پێ بکەیت وە بەشوێنی حەراما هەنگاوێ هەڵنەگریت، سوپاسی دڵ ئەوەتە ذیکری خودای پێ بکەیت، ئەوەتە جگە لەخودا ڕێگەی هیچی تری تیانەکەیتەوە، هەروەها شوکری سامان و سەرمایە ئەوەتە، لەڕێگەی خودادا خەرجی کەیت، وەنەیکەیتە گەنج و نەقدینەو لەبانکابیمرێنی. صوفی یەکان ئەڵێن، یەکەم ووشەی قورئان، حەمدوسەنای خودایە کەسورەی «الحمد»ە وە وخودا ئێمە ڕێ نمونی ئەکات کە سوپاسی بکەین وە دان بنێین بە «صيفەته» کانیا، وەکو «الرحمن الرحيم مالك يوم الدين»، گەورەترین نیعمەت بەلای صوفی یەوە، واتە بەلای موسڵمانی ڕاستەقینەوە، نیعمەتی «ئیسلامە»، چونکە تۆخۆت ئاگات لەهیچ نەبوە وە داوات نەکردوە وەخودا هەر بەلوطفی خۆی بەئیسلام دروستی کردویت وە هیدایەتی داوی بۆئیسلام.

هەروەها بەلای گەورەپیاوانی ڕێڕەوی تەسەووفەوە شاکربوون خۆی پێویستی

به شوكره ، چونكه ئه‌وه خۆی گه‌وره‌ترین نیعمه‌ته ، واته نیعمه‌تی شاكربون بۆچی؟ چونكه ، ئه‌وه‌ی شوكرئه‌كات خودا خه‌یرو به‌ره‌كه‌ت‌و نوروره‌حمه‌تی زیادئه‌كات «لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ» ، تۆیش كه‌خوا خستویتیه سه‌ری ئه‌و رێگه‌چاك وقانجازه‌؛ **هه‌رئه‌وه‌خۆی نیعمه‌ته وه‌ئه‌بێ شوكری له‌سه‌ربكه‌یت.**

صوفیه‌كان ئه‌ڵێن ، باشترین ذیكر لااله‌الاالله یه ، وه‌باشترین ستایش الحمدلله‌یه ، قوشه‌یری ئه‌ڵێ ، شوكری له‌ش ئه‌وه‌ته ئه‌ندامه‌كانت ته‌نها بۆرێگه‌ی ره‌زامه‌ندی خودا به‌كار بێرت ، وه دڵیشت جگه له ذیكرو ناسینی خودا به‌هیچ مه‌شغولْ نه‌كه‌یت ، وه زمانیشت جگه‌ستایشی‌خودا به‌كاری نه‌به‌یت ، وه دڵیشت جگه له‌ذیكرو ناسینی خودا به‌كاری‌نه‌به‌یت ، وه‌سه‌رمایه‌شت بۆئه‌وه‌بێت له‌رێگه‌ی چاكه‌و خذمه‌تی موسوڵمانانده خه‌رجی كه‌یت.

(**ابو طالب المكي**) ئه‌ڵێت ، سه‌ره‌تای شوكور ئه‌وه‌ته دان‌به‌وه‌دابنێیت هه‌رچی نیعمه‌ته هه‌موی‌هی‌خودایه. له‌كتێبی (**مدارج السالكين دا**) ، ئه‌ڵێت ، قال السيّد(**شوكورئه‌وه‌ته** ئه‌وه‌ی خوداداویه به به‌نده وه‌كو (**حه‌واسه‌كان**) هه‌موی بۆئه‌وانه بكاته‌كار كه‌خودا بۆئه‌وانه‌ی دروس كردوون.)(**ابو عثمان**) كه‌یه‌كێكه له‌سوفیه‌كان ، ئه‌ڵێت «**شُكْرُ العامّة على المَطْعَمِ والمَلْبَسِ. وشُكْرُ الخواصّ على مايَرِدُ عَلَى قُلوبِهِمْ مِنَ المَعانى**» واته شوكری موسوڵمانان بۆخۆراك‌و پۆشاكێكه كه‌خودا ئه‌یان‌داتێ ، به‌لام‌شوكری پیاوچاكان بۆئه‌و مه‌عنه‌ویاته‌یه كه‌خوا ئه‌یرژێنێته ده‌رونیانه‌وه‌؛جا ئه‌ومه‌عنه‌ویاته ئه‌ومه‌قامه به‌رزانه‌ن ، كه‌یه‌كێ له‌وانه مه‌قامی شوكوره ، وه‌هه‌ركه‌س كه‌خودا ئه‌و خه‌ڵاته‌ی‌كرد ساتێك له‌سوپاس وشوكرانه‌ی‌خودا غافڵ‌نیه ، وه‌خۆی ئه‌گه‌رێت‌كه شتێ بدۆزێته‌وه تاشوكرانه‌ی له‌سه‌ربكات ، بۆئه‌وه‌ی كه‌خودائه‌ونیعمه‌ته‌ی زیادكات به‌تایبه‌ت نیعمه‌تی به‌صیره‌تی ده‌رون وه‌پایه‌ی یه‌قینی خۆی.

••

تَوَكُّل :

یەکێکی تر لەمەقامەکانی تەصەووف «تەوەککولە»، هەروەکو وتمان مەقام بەپایەوپلەی بەندە ئەڵێن بەلای خوداوە، جاصوفییەکان بایەخێکی زۆریان، بۆ «تەوەککول» داناوە.

لەابراهیم الخواص، کەیەکێکە لەگەورەپیاوانی تەصەووف پرسییان، تەصەووف تۆی گەیاندەچی؟ لەوەلاًما وتی گەیاندمیە «تەوەککول».

تەوەککول، واتە یەکێك کردنە وەکیل وەنوێنەر،یان چارەنوسی خۆدانەدەستی کەسێك، بێگومان، لێرەدا، مەبەست ئەوەتە، بەهۆی خواپەرستیو لەخواترسیو خواناسی یەوە، مرۆڤ بگاتە ئەوقەناعەتەی کەچارەنوسی هەردوجیهانی خۆی، بداتە دەستیخودا، وەجگەلەخودا پشت بەهیچێکی تر نەبەستێت،دیارە هەروا بەسادە مرۆڤ وای لێنایەت باوەری بێتە سەر ئەوەی کەچارەنووسی خۆی لەژیانا بداتەدەستی خودا، وەخۆی هەروەکو مردوی بەردەستی مردوشۆر، یان هەروەکو نەخۆشی بەردەستی دوکتۆر بداتە دەستیخودا، وەهەموجۆرە ورکەو دودڵیو وەسوەسەیێك لەدەرون دەرکات.

خوایگەورە لەقورئانیپیروزدا ئەفەرمێ (وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ فَهُوَ حَسْبُهُ) سورەی (الطَّلاق) ئایەی (٣)، واتە ئەوەی پشتبەخوا ببەستێ یان کاری خۆی بداتەدەستیخودا، خوداخۆی ئەبێتە پشتیوانی یان چارەسەرکەری کاروباری، جا خوداخۆی بۆمان دەرئەخات کە تەوەککول، کردەوەی خاوەن باوەرانی راستەقینە واتە مؤمنانە، کەئەفەرمێ «وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ»سورەی ئبراهیم ئایەی «١١» وەدەستورو فەرمانیش ئەدات بەخاوەنباوەران، کەببنە خاوەن تەوەککولیش، کە ئەفەرمێ «وَعَلَى اللهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» سورەی مائدە «٢٣» ئاکامی ئەم تەوەککولەش ئەوەتە، مرۆڤ ئەبێتە خۆشەویستیخودا کەئەفەرمێ «إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ» سورەی (آل عمران) (١٥٩).

بەلاًم ئایا تەوەککول، چۆنە؟ بەمچەشنەبێت کەوتمان ئەبێ مرۆڤ کاروکاسبی نەکات، هەرپشت بەخودابیەستێت، هەروەها نەرواتەلای دوکتور، بۆچارەسەری نەخۆشی، بلێ خودا چاکم ئەکاتەوە، ؟ ناء....،

نەشەریعەتی ئیسلامی، وەنەفەرمودەورەفتاری پێغەمبەر وەنەکردەوەی سوفی یەکان، هیچکامی وادەستورنادەن، بەڵکو بەلای هەموانەوە تەوەککول، باوەڕێکەو والەدەرونا، تۆ ئەبێ هەوڵبدەیت باوەڕەکەت چاك کەیت...، چۆن؟...، تۆ کەنەخۆش کەوتی پێویستی پەنابەریتە بەر «ئەسباب» ئامێر، واتە دوکتۆرو دەرمان، بەلام، باوەڕت لەسەر ئەوەنەبێت کە «شفاء»، واتە چاك بونەوت بەدەستی دوکتورە، بەڵکو ئەبێ داوای شیفا لەخودابکەیت، ئەوەی لەدەستی تۆدێت ئەیکەی، وەباوەڕت لەسەرئەوەبێت «شیفا» ئەبێ خودا بیدات. هەروەها بۆکاروکاسبی و کشتوکاڵ تۆ هەوڵ ئەدەیت بەلام باوەڕت لەسەر ئەوەبێت «رازق»، وەرۆزیدەر هەرخودایە، ئەگەر وانەبوایێ ئەبوایێ هەرچی هاوکارە، وەکویەك دەرامەدیان بوایێ، یان، هەرچی پزیشکە خۆیان نەخۆش نەکەوتایێن، یان، هەموکەسێ بە فلاندەرمان لەفیسارەنەخۆشی چاك بوایێتەوە، جا کەباوەڕت هاتەسەری ئەوەی رۆزی دەرو پارێزەرو شیفادەر، هەرخودایە ئەوکاتەش تۆ سەرنویشت و چارەسەرت ئەدەیتەدەستی خودا، نەبەهیچ کۆسپێك پەکت ئەکەوێت، وە نەبەهیچ دەسکەوتێك لەخۆت بایی ئەبیت.

ئێمە زۆرجار بەدەم ئەڵێین بسم الله، تَوَكَّلْتُ عَلَى الله، وَلاحَوْلَ وَلاقُوَّةَ اِلَّا بالله، بەلام ئەگەرباش لەواتای ئەم وشانە وردبینەوە، وەباوەڕمان پێیان هەبێت، هەرئەوە خۆی بەسە، بۆئەوەی بەراستی ی خواناس بین، وە خاوەن باوەڕ، وەصوفی بین. ووشەی بەناوی خودا، واتە کارەکەم بەناوی خوداوە دەس پێ ئەکەم، ئەمەخۆی، خۆناسینە بەناوی بەندەیێك وە (الله) ناسینە بەناوی خودای خۆت «توكلتُ على الله»، واتە پشتم هەر بەخودا بەستوەو سەرنویشتی خۆم داوەتە دەستی ئەو.

«ولاحول ولاقوة الا بالله»، هیچ هەوڵ و تێکۆشان و هێزێك، بە بێ ویستی خودا، هیچەو شتی لێ ناوەشێتەوە. شارەزایانی رێگەی، تەصەووف سێ پلەیان، بۆتەوەککول داناوە، سەرەتایی، ئەویش وەکو کەسێکە کەهەرچی کاروباری خۆیەتی، دابێتیە دەستی نوێنەرێکی دلسۆزو بەرەحم وبەویجدانی خۆی.

مام ناوەندی یەکان، ئەوانیش، وەکو منداڵێکن ساوا، کەهەرچی یان بوێت هەرپەنا بۆدایکیان ئەبەن، وەجگەلەو هۆگری کەس نین، وەبەتەمای کەسیش نابن. دواپلە: ئەوانیش کەسانێکن کە وەکونەخۆش، لەبەردەستی پزشکابێت، خۆی داوەتە

دەستی ئەوپزیشکە لەشی هەڵئەدڕێ گورچیلەی ئەبڕێ هەرچی ئەکات نەخۆشەکە خۆی داوەتە دەسی، ئەوانیش بەوجۆرەن. کەواتە خاوەن تەوەککول، بەوەئەڵێن پەنائەباتە ئەسباب، بەڵام لەدەرونیشەوە باوەڕی لەسەرئەوەتە ئەم ئامێرانە، بەبێ خواستی خودا، نەئەتوانن زیانی پێ بگەیێنن نەقانجاز.

(ابن عجیبە) کەیەکێکە لەگەورەپیاوانی تەصەووف، ئەڵێت، «**تەوەککول: بریتیە لەباوەڕی دەرون، بەخودا، بەجۆرێك مرۆڤ وای لێ بێت، پشت بەهیچ شتێك نەبەستێ بە خوا نەبێت، وە بۆ هەموو کارێکی پشت بە خوا ببەستێت. خۆی بداتە دەستی خودا، لەسەر ئەو باوەڕە بێت کە خوا زانایەو خەبەرداره لەهەموشتێك، وەباوەڕی لەسەرئەوەبێت کە کاری خۆی ئەگەر بە دەستی خودابدات لەوەجێگەی متمانەترە کە بەدەستی خۆیەوەبێت.**

قوشەیری: خوای لێ خۆش بێت، ئەڵێت: جێگای تەوەککول، والەدڵا، وەهەوڵ وتێکۆشان هیچ دژی و پێچەوانەیێکی نیە لەگەڵ تەوەککولێکا کە لەدەرونا جێ گیربوە، مەرج هەرئەوەتە باوەڕی مرۆڤ لەسەرئەوەبێت هاتونەهات بەدەستی خودایە».

«ترمزی» حەدیثێك ئەگێڕێتەوە: عەرەبێك دێتە خزمەتی پێغەمبەر دروودی خودای لەسەر ئەڵێ، ئەی پەیامبەری خودا وشترەکەم هەروا، تەوەککول بەخودا بەرەڵلا کردوە، ئایا هەروا وازی لێ بێرم،؟ فەرموی..... نا... بیبەسەرەوە لەپاشان تەوەککولت ببێت. قوشەیری ئەڵێت، تەوەککول، باوڕهاوردنە بەوەی کەبەدەستی خودایە، وە دڵ نەبەستن بەوەی کەبەدەستی مەخلوقە، (**ئەبوعەلی دەققاق**) ئەڵێت، (**تەوەککول**) پێناسی خاوەن باوەڕان (**مؤمنین**) ە وە (**تەسلیم**)، ، پێناسی ئەولیایە، وە (**تەفویض**)، کاری «**مُوَحِّدین**» ە «**سَهْلُ بْنِ عَبْدُ الله**»، ئەڵێت، خاوەن تەوەککول، سێ سپاردەی لەسەرە، نە داوای هیچ لەهیچ کەسێ بکات، وە نەدەس بنێت بەڕوی ئەوەوە شتێکی بۆدیرێت، وە نەهیچ شتێك پاشەکەوت کات و بێخاتە لاوە بۆدوارۆژ.

بەکورتی قانجازی تەوەککول ئەوەتە: مرۆڤ هەمیشەدڵنیایە، وەلەدڵەخورپەی هەمو پێش هاتێك ئەکەوێت، ئەزانێ خوا چاوی لێ یەتی وەلەحاڵی ئاگادارە، خۆی رازقە خۆی شیفابەخشە، خۆی حافیزوپارێزەرە «**اَرْحَمُ الرّاحِمین**» ە لەخۆی بۆخۆی دڵسۆزترو دەس ڕۆیشتوترو زاناترو تەواناترە، ئەوەی ئەو نەیەوێ ناکرێت وەئەوەی بیەوێ کراوە، کەواتە پەنا ئەبا بەئەسباب، بەڵام دڵ وباوەڕی ناداتە ئەسباب ئەزانێ ئامێر نیە کارئەکات: بەڵکو خودا خاوەنی ئەوو ئامێرەکانیشە.

بەراستی تەوەککول ، گەورەترین هۆی دڵخۆشیو دڵدامەزراویو ئازایيو چاونەترسی یە ، مرۆڤ خۆی لای کەس سوك ناکات ، چونکە هیچ کەس بەخاوەنی ئایندەو خۆشبەختیو سەرکەوتنی خۆی دانانێت وەجگە لەخوانەبێ باکی لەکەس نیە ، وە جگە بەخودانەبێت ئومیدی بەکەس نیە . لەوانە نابێت ، کە هەر تاڵێك گرتی ، خێرا دەستەپاچەبێت چونکە ئەزانێت شیفاومردن هەربەدەستی خودایە ، ئەوەش ئەو نەیویست ناکرێت ، وەمرۆڤ وای لیٚدێت هەر لە بەرئەوەی فەرمان لەدەستوری خوداو لەشەرع بیات ، دەست‌ئەداتە ئامێری هەرکارێك ، واتە بەظاهیروئاشکرا دەست‌ئەداتە ئامێر ، بەلاّم لەدەرونا هەرپشتی بەخوابەستوەو . داوای هیچیش لەخواناکات چونکە مادام خۆی‌داوەتە دەستی‌خودا ، خودا خۆی چی چاك‌بێت بۆئەو خۆی ئەی‌زانێت وە کام‌رێگەو کام‌پێش‌هات باشە ئەو ئەیزانێت کەواتە داوای‌چی لەخودابکات ، کەخۆی‌نەزانێت چی باشەبۆی ، وەبۆچی خۆی نەداتە دەستی ئەوکەسەی کەلەخۆی دڵسۆزترە بۆی ، وزاناو تەواناپشە .

لێرەدایە بەپێویستی‌ئەزانم قامك راکێشم بۆ ئەو دوشیعرەی خۆم ، کەلەپێشەکی دیوانی شیعرەکانما نوسیومە کەلەگەڵ ئەم‌حاڵەدا باش رێك‌ئەکەوێت وەدوایی بێرم‌بەباسی تەوەککول .

«لەگەڵی خودای‌خۆمدا»

«بەغەیری‌لوتفی‌تۆ قەت طالیبی‌گەنج‌و گوهەر نابم»
«کەلوتفت‌بو نیەفەرق گەدابم یاوەکو شابم»

«نەزانم کامە باشەبۆم ئیتر داوا لەتۆ چی‌بکەم»
«کەوابو کامەباشەبۆم خوا وابی خوا وابم»

تەسلیم :

یەکێکی تر لەمەقامەکانی تەصەووف مەقامی تەسلیمە ، لەکتێبی (**مُعجَم مصطلحاتِ الصّوفیة**)دا نوسینی د . عبد المنعم کەلە(١٤٠٠)ك‌دا چاپ‌کراوە .

ئەڵێت ، «التسليم الانقياد لأمر الله تعالى وترك الاعتراض فيما لايلائم وقيل هو الثبات عند نزول البلاء من غير تغيير في الظاهر والباطن» .
کەوابو «تەسلیم» خۆدانەدەستی خودایەو دەس هەڵگرتن لەرەخنەگرتن لەهەرچی ئەوەی دێت بەسەرتاو ئەیبینێت و ، لەوەئەکات کەبەقانجازی تۆنەبێت ؛ یان ، نەگۆڕانە لەدەرو لەدەروندا لەکاتی دووچاربونی کۆسپو نەهاتی دا .

«شیخ الاسلام ، عبدالله أنصاری هروی» لەکتێبی «منازل السالکین» دا باسی مەقامی تەسلیم ئەکات ، وەسێ پلەی بۆدائەنێت .
لەقورئان دا لەئایەتی (٢٢) سورەتی ئەحزاب دا ، ووشەی تەسلیم هاتوە ، کەئەڵێ ، (وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ، وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا) .
لێرەدا زۆرباش دیارە کەتەسلیم ، واتە چارەنوسی خۆسپاردن بەخودا ، پاش ئیمان دێت ، وە تەسلیم ئەوەتە ئادەمی زاد خۆی ئەداتە دەستی ئەوشتە ، یان ئەوکەسەی باوەری پێ هانیوە .
بۆنمونە ، ئەڵێن ئیشی پزشك چاككردنەوەو دەرمان کردنی نەخۆشە ، پاش پەیدابونی ئەم باوەرەتە ، لەدەرونا مرۆڤ وا لێ ئەکات ، خۆی بخاتە بەردەستی پزیشك وەهەرچی ئەوئەیکات ئەم بەلایەوە پەسەندەو ، چەنەبەحەنەی لەگەڵ ناکات ، تەنانەت ، ئامادەیە ، پزیشك بێهۆشی خاتو زکی هەڵ درێت ؛ جائەوە تەسلیم بونە بەپزشك وەچارەنوسی خۆدانە دەستی ئەو دوکتۆرە .

لەکتێبی (قوت القلوب)دا ، لەزمانی سری سەقطی یەوە ئەڵێت ، ثلاثة ، یستبین بهن الیقین ، «القیام بالحق فی مواطن الهلکة ، والتسلیم لأمر الله عند نزول البلاء ، والرضاء بالقضاء عند زوال النعمة» واتە سێ شت هەن کە خاوەن باوەری تەواو ، یان باوەری تەواو ، واتە یەقینیان ، پێ ئەناسرێت ، ئەنجامدانی سپاردەی هەق لە کاتی تیاچون وەمەترسی دا ، واتە ، بامەترسی تیاچون وەفەوتانیشی هەبێت ئەوکەسە هەر ، لایەنگری هەق ئەکات ، هەروەها چارەنوسی خۆت دانە دەستی خودا لەکاتی دوچاربونی بەلادا ، وەرازی بون بەوەی کەخوائەیکات و خوا کردویەتی لەکاتی لەدەستدانی نیعمەتدا .
واتە ، بازیانیکیش بکەیت وەئەوەی هەتە لەدەستی بدەیت ، هەررازی بیت بەوەی کەخوا کردویەتی .

لەکتێبی «قوت القلوب» دا ، لەکاتی باسی «تەوەککول»دا زۆرجار باسی (تەسلیم) دێرێتە گۆری ، وە پەیوەندیان ئەدابەیەکەوە ، بۆنمونە ، لەشوێنێکا باسی سێ جۆر

لەتەوەککول ئەکات ، ئەڵێت ، هەیە هەرلەبەر گەورەیی و عەزەمەتی خودا تەوەککولی هەیە بەخودا ، واتە ، بۆچاوەدێری پاداش وترس و خۆشەویستی ی نیە ، هەیشە لەبەر خۆشەویستی خودایە ، واتە ، خوای خۆش ئەوێت ، لەبەرئەوە تەوەککولی بەخودا هەیە ، هی وایش هەیە ، لەبەرئەوەتە خۆی بەخودا (تەسلیم) کردوە ، کە هەم بەتەمای پاداشەو هەم لەسزائەترسێ .

جائەڵێ جۆری تەوەککول لەبەرعەزەمەت ، لەهەموی گرنگ‌ترو بالاترە ، لەشوێنێکی‌ترا ئەڵێت ، مرۆڤ کە نەزانێت چی باشەبۆخۆی ، چۆن خۆی بپێتەسەرپشك ، شایەد ئەوەی هەڵی ئەبژێرێت ، بەزیانی بێت ، وەئەوەی خۆی لێ لائەدات ، بەقازانجی بێت .

خوائەفەرمێ «**كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ ، وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ**» (**البقرة**) کەواتە تەسلیم بون بۆفەرمانی خاوەن‌فەرمان ، کەخوای‌گەورەیە ، وەرەزابون بەبەشی ئەو دابەش‌کەرە پێویستە .

هەر لەشوێنێکی‌تری ئەم‌کتێبەدا ئەڵێت ، وأعلى التوكل، التّوكلُ عليه في الاستسلام للأحكام .

بەکورتی لەزۆرشوێنی ئەم‌کتێبەدا سەبارەت بە ، «**تەسلیم**» باس‌ئەکات ، بەڵام بەجیاوازی باسی‌تەسلیم وەکومەقامێکی جیاواز ناکات ، هەروەها «**ئەبونەصر**» سەرراج ، لەکتێبی «**اللمع**» دا ، لەکاتی لێك‌دانەوەی «**عیلمی‌ظاهیر وە عیلمی‌باطین**» دا ، ئەڵێت عیلمی ظاهیری‌شەرعی ، دەستوراتی عیبادەتە بەظاهیر ، بەلام عیلمی‌باطین ، پەرستشی دەرونی‌یە ، وەکو مەقامەکان‌و حاڵەکان .

وە «**٣٤**»ناو لەناوی حاڵ‌و مەقام باس‌ئەکات ، بەبێ جیاکردنەوەیان لەیەك ، کە کامی حاڵەو کامی‌مەقام ، جا یەکێ لەوناوانە «**تەسلیمە**» ، بەڵام لەکاتی راڤەو لێکۆڵینەوەدا ، تەنها لەحەوت‌مەقام لەمەقامەکان‌و یانزەحاڵ لەحاڵەکان ئەکۆڵێتەوە ، لەکتێبی نەقشبەندی‌یەکانا وەکو «**مەکتوباتی ئیمامی‌رەببانی**» واتەشیخ‌ئەحمەدی فاروقی ، کە بەناوی «**مُجَدِّدُالألف‌الثاني**» بەناوبانگەوە لە (**٩٧١**) ك‌لەدایك‌بوە وە لە «**١٠٣٤**»دا کۆچی‌کردوە ، یان لەکتێبی «**ایضاحُ الطّريق**» کەهی «**شیخ‌عبدالله**»ی دهلوی مورشیدی مەولاناخالیدی نەقشبەندی‌یە وە لەساڵی «**١١٥٨**» ك‌دا لەدایك‌بوە وەلە «**١٢٤٠**»ك‌دا ، دواکۆچی‌کردوە ، لەوکتێبانەدا هەمویان ئەڵێن ئەبێ رێبواری رێگەی تەصەووف لەو دەمەقامە تێپەرێت ، جا ئەگاتە مراز ، وە مەقامی (**تەسلیم**) یەکێکە لەومەقامانەی کەناویان‌بردون ، هەروەها مەلاحامیدی بێسارانی کەلەدەوروبەری (**١٢٢٥**)ك لەدایك‌بوەو لەدەوروبەری (**١٣١٠**)ك لەدێی «**بیارە**»

لەدونیادەرچوە ، ئەویش هەم لەزمانی ئەوانەوە ؛ وەهەم خۆیشی مەقامی «تەسلیم» بەیەکێ لەو دە مەقامانە دائەنێت ، کەئەبێ ڕێبواری ڕێگەی تەصەووف بیان بڕێت تابگاتە مراز ؛ لەکتێبی «قُدسِیَّه»دا ، کەبریتی یە لەفەرموودەکانی شاهی نەقشبەند واتە (محمدبن محمد) بهاءالدین البخاری(نەقشبەند) ، کەلە گوندی «قەصری عاریفان» ، لەنزیکی شاری بوخارادا ، لەسالی (٧١٧)ك‌دا هاتوەتەجیهانەوە لەسالی (٧٩١) کۆچی دا ؛ هەرلەوگوندەدا دواکۆچی کردوە ، وەنوسەری کتێب یەکێکە لەجێ نشینەبەناوبانگەکانی شاهی نقشبند ، بەناوی «محمدپارسا» کە لەسالی(٨٢٢) ك کۆچی کردوە ، لەم کتێبەشا ، چەن جارێك سەبارەت بەمەقامی تەسلیم باس ئەکات ؛ وەلەشوێنێکا ئەڵێت ، تەسلیمی ڕێبواری ڕێگەی تەصەووف ، لەپێشا تەسلیم بونە بەمورشید ، بەوجۆرەی ؛ ڕێبوار واتە «مورید» چارەنوسی خۆی ئەداتە دەستی مورشید ؛ هەرچی مورشیدبیکات بەلای موریدەوە پەسەندو خۆشە ؛ ئەگەر هاتو ڕێبوار بەم حاڵەتە ڕاهات ؛ وە پایەی بەرزبوەو وە بویە خاوەن مەقام،جا کاتی ئەوە ئەگات ، کەهەست‌ونیست‌و چارەنوسی دینودنیای خۆی ئەداتە دەستی خوای گەورە ، وەکاتێ کەئەوحاڵەتە بویە خووخدەی ؛ وەهەست‌وبیرو باوەری لەسەری ئەو چارەنوس بەدەستی خواسپاردنە دامەزرا ؛ ئەوساکە بوەتە خاوەنی مەقامێکی گەورەی خوداپەرستی‌و بەندەیی خودا بەناوی مەقامی «تەسلیم» .

«الرِّضا»

لەکتێبی «اللمع»دا ، ئەڵێت ، ڕەزا مەقامێکی پیرۆزە ، لەکتێبی «رسالة القشيرية»دا ئەڵێت ، صوفی یەکانی عیراق‌و خوراسان سەبارەت بە ڕەزا هاوباوەر نەبون، خوراسانیەکان بە مەقام دایان ئەنا ؛ وەئەیان گوت ڕەزا پایانی مەقامی تەوەککولە ، مەقام بونیش ئەوە ئەگرێتەوە ، کەمرۆڤ ؛ بەرەنجی خۆی دەستی کەوێت ، بەڵام عیراقیەکان ، باوەریان لەسەری ئەوە بوە کە ڕەزا یەکێکە لە ئەحواڵ ؛ وە بەهۆی تێکۆشانی بەندەوە نایێتەدەست ، بەڵکو چۆنیەتێکە کەخۆی دێتە دڵ‌ودەرونەوە هەروەکو حاڵەکانی تر

قوشەیری خۆی ئەڵێت ئەکرێ ئەم دوباوەرە پێکەوە کۆ کەینەوە وەبڵێین ، سەرەتای ڕەزا مەقامە ، وە بەهۆی کۆششی بەندەوە دەست‌ئەکەوێ ، بەڵام

دواپلەکانی ئەگاتە رادەیێك هەر بەخششی خودایی یە وە دەست کەوتی بەندە نیە ، بەکورتی ی ، رەزا بریتی یە لەرەزامەندی و پێ خۆش بون وە دڵ خۆش بون لەئاکامی کارێك ، رەزامەندی خودا لەبەندە ئەوەتە لەکردەوەی رازی بێت ، بەوبۆنەوە نورو بەرەکەت و پاداشی رەزامەندی خۆی برێژێت بەسەریا ، رەزامەندی بەندەیش ئەوەتە ، هەرچی بەسەرا دێت لەخۆشوناخۆش چوون لای خواوە هاتوە خۆش بێت ، جگەلەگوناەکردن و لەری لادان ، چونکە ئەوە سەرکێشی یە لەفەرمانی خودا ، لێرەدا مەبەست لەرازی بون لەخۆشی و ناخۆشی هەژاری و دەوڵەمەندی یە تەنانەت ئەبێ کۆس کەوتن ، وەمندال پەیدابون جەوروئازارو پاداشی بەلاوە یەکسان بێت ، بێگومان لەم بارەوە بیروباوەری زۆر پیشان دراوە ، وەهەر گەورەپیاوێك بەپێی حال ومەقام وەچۆنی یێك کەبۆخۆی دەستی داوە لێکی داوەتەوە ، تەنانەت لێك دراوەتەوە ئایا ئەکرێ ئەم باوەرانە پێچەوانەبن لەگەل دەستوری شەرع دا ؟

خوای گەورە سەبارەت بەپاداشی بەندەکانی خۆی ، بە ئەهلی بەهەشت ئەفەرمێ «رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ» ، بەهۆی کردەوەی چاکیانەوە ، خودا لێیان رازی بوە ، وە ئەم پاداشەگەورەیەی داونەتەوە ئەوانیش بەرانبەر بەم پاداشەگەورەیە ، «وَرَضُوا عَنْهُ» ، ئەوانیش لەخودا رازی بون ، بێگومان ، ئەم ئاکامە هی کردەوەی ئەم جیهانەتە ، بەندەی سەربەفەرمان و بەندەگی قام خاوەنەکەی لێی رازی ئەبێت ، بێ گومان ، یەکێ لەم قامینە ، وەلەم بەندەیی ئەنجام دانە ، رەزامەندی یە، بەجەورو بەچاکەی سەروەر ، مادام ئەم دەمی بە نارەزایی نەکردەوە ، وە گەردەن کەچ بو خودای لێ رازی ئەبێت لێیشی رازی بو پاداشی چاك و گەورەی ئەداتەوە کەسێ کەبەجەوریش رازی بو بێت ئیستە بەم پاداشە گەورە چۆن رازی ترنیە ، ؟ کەواتە ، ئەبێتە «رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ ، وَرَضُوا عَنْهُ ، ذٰلِكَ الفَوْزُ العَظِيمِ» (مائدة) «١١٩» ، کەواتە ئەوبەندە خواپەرستە مەقامی رەزای دەس کەوتوە کە خودای گەورە ، بەناوی فەوزی عەظیم ناوی ئەبات واتە ، سەرکەوتنێکی زۆرگرنگ .

یان ئەفەرمێ «وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللهِ» (البقرة) «٢٠٧» ، یَشْری ، واتە ئەیفرۆشێت واتە دای ئەنێت ، وەدەستی لێ هەل ئەگرێت ، واتە ، ئەفەرمێ هی واهەیە لەرێگەی بەدەس هێنانی رەزامەندی خودادا تەنانەت دەست لەخۆیشی هەل ئەگرێت .

جا ئەمەیان بۆبەدەست هێنانی ڕەزامەندی خودایە ، کەئاکامی ئەویش هەروەکو وتمان ئەبێتەهۆی بەدی هاتنی ڕەزامەندی بەندە ، رَضِيَ اللهُ عَنهُمْ وَرَضوا عَنهُ ، «**شیخ سەرراج**» لەکتێبی «**اللمع**»دا ئەڵێت ڕەزا ئەوەتە کەبەندە خۆی بداتە دەستی خودا وەکو خۆمان ئەڵێین «**هەرچی لای خوداوەهات خۆش هات**» .

(جونەید) ئەڵێت ، ڕەزا ، لەدەست دانی ویستی بەندەیە . **(قەنناد)** ، ئەڵێت ، ڕەزا ڕازی بونی بەندە بە قەزاوقەدەری تاڵە ، واتە زۆرناخۆش .

لە ریسالەی قوشەیری دا ئەڵێت ، ڕەزا ، دەرکردنی هەمو نەگەویستی وکینەیێکە لەدەرونا ، بەجۆرێك دەرون وای لێ بێت جگەخۆشیو سرورو ڕەزامەندی هیچی تری تیانەبێت «**ابنُ الخفیف**» ، ئەڵێت ، ڕەزا ، دامرکانی دەرونە بەهەمو فەرمانێکی خودا ، وە ڕێك کەوتن وقایل بونی دەرونە بەهەرچی شتێ خودا بیەوێت .

«**ابن عطا**» ئەڵێت ، ڕەزا بریتی یە لەدامرکانی دەرون بەویستی «**قەدیم**»ی خودا ، چونکی ئەوەی خوداخۆی هەرلەئەزەلەوە **(لەمێژەوە)** هەڵی بژاردوە بۆبەندە هەرئەوە چاکە ، وەنابێ بەندە بەو هەڵبژاردنەی خودا نارازی بێت . خوا خۆی ئەفەرمێ ، «**وَعَسَى اَنْ تَكْرَهوا شيئاً وَهوَ خيرٌ لكم ، وَعَسَى اَنْ تُحِبّوا شيئاً وَهُو شَرٌّلَكُم**» یان ئەفەرمێ ، «**فَعَسَى اَنْ تَكْرَهوا شَيْئاً وَيَجْعَلَ اللهُ فيهِ خَيراً كثيراً**» **(۱۹)** «**نساء**» .

بەکورتی دێینەسەری ئەوەی بڵێین ، ڕەزا مەقامێکی زۆرگەورەی دەرونی یەکە پاش پاك کردنەوەی دەرون لەهەموخەوشێك ، وەرەنجوتێکۆشانێکی زۆر بۆئەم پاك کردنەوە ، وەرازاندنەوەی دەرون بەهەمو پێناسێکی باش و پەسەند ، دەستی مەردی ئەو گورەپانە ئەکەوێت ، لای زۆربەی گەورەپیاوانی تەسەووف ، وەکو «**قوشەیری**» وە «**سەرراج**» وە «**شیخ عومەری سەهرەوەردی**» مەقامی ڕەزا بەگەورەترین ، وە بەدواپلەی مەقامەکان دانراوە ، وەپاش باسی مەقامی ڕەزا ئیتر دوایی دێن بەباسی مەقام ، وەدەس ئەکەنە باسی حاڵ .

ئەم گەورەپیاوانە ئەڵێن ، مەقامی ڕەزا ، لەمەقامی صەبر گەورەترە ، بۆچی ، چونکە ئەم مەقامە کاتێکە مرۆڤ گەیشتوەتە پایەیێکی مەعنەوی ئەوتۆ کەهەرچی خودا ڕازی کات ئەو پێی خۆشە تەنانەت بەسەرهاتی ناخۆشی ژیانیش ، وە ئەو ناخۆشیانەش هەر بەزەردەخەنەوە سرنج ئەدات ، وەبەخێروبەرەکەتی ئەزانێت ،

تەنانەت مەرگیش ، بۆنمونە : بیلالی حەبەشی خودای لێ ڕازی بێت لەکاتی سەرەمەرگدا پێ ئەکەنی و خۆشحاڵ بو ، وە ئەیوت «**لۆخەیش کەئەمرم ، وەسبەی ئەڕۆمە خزمەتی پێغەمبەرو هەمو خۆشەویستەکانی تر**» .

هەروەها پێغەمبەری گەورە درودی خودای لەسەر زۆرجار ئامۆژگاری هاوڕێیانی خۆی کردوە ، بەگرتنەبەری ڕەوشی ڕازی بون بەقەزای خودا ، (**ئەبوعەلی دەققاق**» فەرمودەیێکی دەربارەی ڕەزا هەیە لاموایە زۆربەجێیە کەئەفەرمێ «**لَيْسَ الرِّضا اَنْ لاتُحِسَّ بِالبَلَاءِ . انَّمَا الرِّضا اَنْ لاتعتَرِضَ عَلى حُكْمِ القَضاءِ**» واتە ڕەزا ئەوەنیە هەر بەڵایێکت بێ بەسەرا هەستی پێ نەکەیت وە بەخۆت نەزانێت ، بەڵکو ئەوەتە ڕازی بیت وەرەخنەنەگریت ، وەکو ئەونەخۆشەی کە هەست ئەکات بەئێشی دەرزی یان چەقۆی «**عەمەلیات**» ، بەلام ڕازیشەو پێی خۆشە چونکە هی دوکتۆرێکە ئەیەوێ چارەی نەخۆشی یەکەی بکات .

لەمانە تێپەڕین ، ئەوەی دەرونی پڕبێت لەخۆشەویستی خودا ئیتر چۆن ئەتوانێ نارازی بێت لەوەی کەخودا ویستویەتی .

ئەم ڕەزامەندی یەش ئەوەناگەیێنێ ، بەندە هەوڵ نەدات بۆئەوەی خودا بەلای لێ دورخاتەوە بەڵکو بۆئەوەتە ئەگەر دوچاری بەلابو ناشوکری نەکات و نارازی نەبێت ئەگینا خودا ئەفەرمێ ، «**اُدْعُونِي اَسْتَجِبْ لَكُم**» سورەی «**غافر**» «**٦٠**» ، یان ئەفەرمێ ، «**هُوَ الَّذي جَعَلَ لَكُمُ الاَرْضَ ذَلولاً فامْشوا في مَناكِبِها وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ**» «**الملك**» (**١٥**) .

کەواتە بۆت هەیە داوابکەیت لەخوا دوچاری بەلات نەکات ، بۆت هەیە هەوڵی ژیان و کاسبی بدەیت ، وە ئەم ڕەزامەندی یە نابێ لەسنوری شەرع تێپەڕێت ، واتە : دیفاع لەماڵ و ناموسی خۆت نەکەیت ، هەرکەس هەرچیت لێ ئەکات بیکات ، نا : ... بەڵکو بۆ ڕەزامەندی لە بەسەرهاتە ، وەرەخنەنەگرتن لەفەرمانی خودا لەگەڵ تێکۆشان دا بۆئەنجامدانی هەرچی خودا پێی خۆشە وە دەس هەڵگرتن لەهەرچی خودا پێی ناخۆشە ، وە هاوردنەپێش چاوی ئەوەی کە دەردی سەرو بەلای خودا هی نەگەویسی نیە ، وەژیانی پێغەمبەری خۆشەویست ، گەورەترین بەڵگەیە بۆمان ، بەتایبەت ، کاتێ سەیرئەکەین ئەو ئەرواتت بۆ بانگ کردنی خەڵك بۆلای ئاینی ئیسلام ، کەچی خەڵکی «**طائف**» ، بەجۆرێ ئەیدەنە بەری بەرد ، کە قاچی خوێناوی ئەبێت ، یان ئەوەی کە قاسمی کوڕی فەوتی کرد وە حەزرەتی حەمزە ،

وەصەدان کەس لەیارانی بەدەستی (موشریك)ەکان کوژران. جا لەگەڵی هەموی ئەمانەشا ئەوەتە لە ڕۆژەکەی طائف‌دا ئەفەرمێ «إنْ لَمْ تَكُنْ ساخِطاً عَلَيَّ فَلا أُبالي» ئەی‌خودا هەرتۆ ڕقت لەمن‌نەکەوتبێ ئیترمن گوێ نادەم.

لەکۆتاییدا ئەڵێم ڕەزا، یەکێکە لەگەورەترین مەقامەکانی تەصەووف، کە مەقامی خاوەنی «ویلایەتی‌کوبرا» یە، واتە، وەلی‌یە هەرەگەورەکان وە دواپلەی پاك‌کردنەوەی نەفسە، کە بە نەفسی «لَوّامە»دەس‌پی‌ئەکات، پاشان «مُلْهَمَە» پاشان «مُطْمَئِنّة»جا «راضِيَة» و لەئاخرا «مرضيە» کە لەباسی «نەفس» دا باس‌کراوە.

وە خوائەفەرمێ «يا أَيَّتُها النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعي إِلى رَبِّكِ راضيةً مَرْضِيةً» «الفجر»، وە ئەمەش هەر دەست‌کێشانێکە بۆلای ئەوانەی ئەگەنە ئەم مەقامەی کەلێرە لەم‌جیهانەدا «نەفسيان». واتە بەهەموگیانێکیانەوە فەرمان‌بەردار بوون وە بەفەرمانی خودا دڵ‌خۆش‌و ڕازی‌بون، لەپاشان لەو جیهانیش‌دا بەپاداشی، ڕازی‌کران، وەڕازی لی‌بونی خودا بەرخوردارو بەهرەمەند ئەبن. جا گەورەپیاوانی شارێی تەصەووف، پاش ئەم مەقامە ئیتر لەوحاڵانە بەهرەمەندئەبن کەخودا ئەیەوێت وە هەرڕۆژەی بە نیعمەتێك بەرخورداریان ئەکات‌و هەرکاتە دەرونیان بەکەرەمێك وە بەئاوی ڕەحمەتێك گەشە پی‌ئەداتو دەماغیان بەبۆنێك خۆش‌ئەکات، کەمەگەر هەرخودا خۆی‌و ئەوبەندە تێکۆشەرە خەبات‌کارە پارێزکارانەی لەچەندوچۆنی تێ‌بگەن. لەکتێبی مُعْجَم‌مصطلحات الصوفيەدا، پلەی ڕەزا ئەکاتە چوار بەشەوە، (ڕەزای) (مُحْسِنين) «شُهَداء» «صِدّيقين» «مُقَرَّبين»، جائەڵی ڕەزای موقەررەبین ئەویایەتە کەپێی ئەڵێن «الرُّجوعُ مِنَ الخَلْقِ الى الحَقِّ» ، ئەبێ ئەوەش‌بڵێم ئەم‌پێناسە، بۆ صوّفی، بەچەشنێکی گشتی هاتوە، کەئەڵێ صوفی بەکەسێ ئەڵێن، لای خەڵك بەرئەدات وە ئەگەڕێتەوە بۆلای «خالیق».

«موحاسەبە»

ئەمەوێ بیرمەوەیاد، وتمان برێ لەگەورەپیاوانی تەصەووف مەقامی‌وا هەیە بەحاڵی دائەنێن یان برێ مەقام بەحاڵ، وەبرێکیان لایان وایە زۆربەی مەقامەکان لەسەرەتادا حاڵن، واتە شتێکی دانەمەزراوو دانەمرکاون،تا کەم‌کەم لەدەرونا ئەو

وزعه کەبویە شتێکی دامەزراو ئەوە مەقامە، مەبەستم ئەوەتە برێك حاڵو مەقامیش هەیە؛ برێکیان هەر باسیان نەکردوە، وە بەلایا تێ‌پەڕیون. وەکوئەوەی بەبەشێك لەومەقامە دای‌نێن، وەکو (إنابه) بیکەنە قۆناغێك لەتەوبە، هەروەها سەبارەت بەموحاسەبە، کە کارێکە، تەنها بۆ قۆناغێك پێویست‌نیە بەڵکو بۆهەموی تەمەن پێویستە، بزانین موحاسەبە چی‌یە، وەبۆچی‌پێویستە، موحاسەبە، بریتی‌یە لەلۆمەکردن‌و سەرزەنش‌کردنی «نەفس»، وە گومان‌کردن‌و دودڵی‌ی، لەنەفس، وەبریتی‌یە لە پیاچونەوە بەکردەوەی ڕۆژانەدا بۆئەوەی بزانین ئایا لەماوەی ئەو شەوو ڕۆژەدا»یان بەیانی‌تانیوەڕۆ، ئیمە تاچ‌ڕادە خوداپەرستیمان‌کردوەو بەدەستوری خودا جوڵاوینەتەوە، وە لەخوداغافل‌نەبوین، هەروەها بزانین چەن هەڵەو چەن غەفڵەت وە خودانەخواستە چەن گوناهمان بوە، بۆئەوەی ئیتر هەڵەنەکەین وەدەرونمان لەسەری‌کردەوەی چاك دامەزرێت، وەئەم ڕەوشە بۆسۆفی زۆرپێویستە وەئەبێتە هۆی سەرکەوتنی، بەڵام ئەگەر پەیڕەوی لەم‌ڕەوشەنەکات، کاتێ‌بەخۆی‌ئەزانێت کارلەکارترازاوەو زۆر دواکەوتوە، پایەی موحاسەبە بەسەری بەدگومانی‌و بێ‌باوەری بەنەفس دائەمەزرێ، وەلەسەری ئایەتی «إِنَّ النفس»لأَمَّارَةٌ بالسّوء «یوسف»، جا مادام نەفس»واتە هەستی دەرونی مرۆڤ»ڕووەو چەوتی‌و گومڕاهی بڕوات، پێویستە کە مرۆڤ هەگیز جڵەوی بۆشل‌نەکات‌و زووزوو سەیری بەرپێی‌خۆی‌بکات نەکا نەفسی هەڵی دێرێت وەملی‌بشکێنێت.

جاجگە ئەو ئاگادارکردنەی نەفسی سەرکێش، ئەبێ بەنامەی ئەعماڵی نەفسیشا بڕۆینەوە بزانین هەروا کە نەمان‌هێشتوە خراپەبکات، ئایاچاکەی‌چی‌بوە، وە چ تۆشەیێکی چاکەی بەدەست‌هێناوە، هەروەکو کەخودای‌گەورە لەسورەی‌حەشر ئایەی (١٨) دائەفەرمێ: «یاأَیُّهَا الَّذِینَ آمَنوا، إِتَّقُوا اللهَ وَلْتَنْظُرْنَفْسٌ ماقَدَّمَتْ لِغَدٍ، واتَّقوا الله إِنَّ اللهَ خَبِیرٌ بِما تَعْمَلُون»، کەواتە مرۆڤی خاوەن باوەڕ، هەم‌ئەبێ لەخودا بترسێت وە هەم‌ئەبێ لەکردەوەی خویشی بکۆڵێتەوە بزانی چ تۆشەیێکی ئامادەکردوە بۆدوارۆژی. وەئەبێ بزانێت، باخۆیشی لەکردەوەی خۆی نەکۆڵێتەوە «إِنَّ اللهَ خَبِیرٌ بِما تَعْمَلُون»، خوائاگای لەهەموی‌هەیە. گەورەپیاوانی تەسەووف ئەڵێن، ئەوەی ئەمڕۆی باشترنەبێ لەدوێنێ‌ی ئەوە زیانی‌لێ‌کەوتوە، ئەوەش هەمیشە لەزیادکردنانەبێ ئەوە خۆی: کەم‌کردنو کورت‌هاوردنە، هەروەها بەردەوام‌بوون لەسەری‌کار ئەوەخۆی زیادکردنە.

کەوابو پەروەردەکردنی نەفس لەسەر لۆمەی‌خۆی، وەدودڵی و باوەڕپی‌نەکردنی وەپیاچونەوە بەکردارو گوفتاری ڕۆژانەدا، مرۆڤ ئەپالێوی‌و قاڵی ئەکات، وە وردە وردە وای‌لی‌ئەکات، عەیبی‌لی‌ئەبڕێت، وەصوفیەکان لەم‌ڕەوشەدا دەستی باڵایان هەیە، وەخەباتی سوفیەکان لەم ڕەوشەدا ئەبێتە هوی پایەبوڵەندیو نزیك‌بونەوەیان لەخودای‌گەورە وە پێش‌کەوتنیان لەڕی‌ڕەوی تەصەووفدا.

«خەوف وە رەجا»

کتێبێکی تەصەووف نابینرێت مەگەر بەدەگمەن، کە باسی خەوفو ڕەجای تیانەبێت، وە ئەم دوناوەش بەشوێنی یەکدا دێن، زۆربەیان بەمەقام ناویان بردون وە بڕێکیشیان بەحاڵ، بۆنمونە، دووکەس لە گەورەپیاوانی تەصەووف کە هاوچەرخیش بوون، وە خاوەنی دووکتێبی سەرچاوەی تەصەووفن، یەکێکیان، (ابی طالب المکی)، کەلە (٣٨٦) ك دا ئەم‌دنیایە بەجێ‌ هیشتوە، وەخاوەنی کتێبی **«قوت القلوب»** ە کە لەسەرچاوە هەرەگەورەکانی تەصەووفە ئەویشیان (**عبدالله بن علی السراج**)ە کە لە (٣٧٨)ك دا، دواکۆچی کردوە، ئەبوطالیب بەناوی مەقام باسی خەوف وەرەجا دەکات، وە عبدالله سراج بەناوی حاڵ باسیان‌ئەکات، هەروەکو زوتریش باسمان‌کرد زۆرجار مەقامێك لەپێشا ئەکری‌ حاڵ‌بێت، ئەگەرسەقامگیربو ئەبێتە مەقام، جا ئەو دو باوەڕی‌یە لەوەدا دێتەدی، ئەگینا هەردوکیان،هەروەها، هەموی گەورەپیاوانی تەصەووفکانی کەباسی چۆنیەتی خەوفو ڕەجا ئەکەن،... قامك ئەکێشن بۆ لای ئایەتو حەدیثەکان، هەمووی هەریەك شتەو یەك چۆنیەتە.

هەرچەن هەروەکو وتمان، ئەم‌دوناوە وەکو دوانە، هەمیشەپێکەوە دێن، بەڵام هەریەکەی بۆخۆی شتێکەو لێك‌جوێن، وا لەپێشا باسی خەوف ئەکەین، وەلەگەڵ زۆربەی گەورەپیاوانی ئەم ڕێبازەدا، ئێمەش بەناوی مەقام ناوی‌ئەبەین.

مەقامی خەوف:

خەوف کوردی‌یەکەی ئەبێتەترس، وەخەوف‌و رەجا، ئەبێتە ترس‌وئومید، سەرچاوەی ئەم چۆنیەتەی کەئەبێ لەدەرونی هەمو موسڵمانێکا جێ گیربێت وە بۆصوفی‌یەکان ببێتە خووخدە، لەقورئان وسونەت وحەدیثەوە سەرچاوەی گرتوە، سەبارەت بەهەردو حاڵەکەی، خوای‌گەرورە ئەفەرمێ (وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ» (إسراء)(٥٧)، واتە ئومیدیان بە بەخشندەیی خودا هەیە، وە مەترسییان لەسزادانی هەیە، یان ئەفەرمێ «يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفاً وَطَمَعاً»، ئەپارێنەوە لەخودا هەم لەترساو هەم بۆ دەسکەوت‌وپاداش، سجدە «١٦» هەروەها لەسورەی (أنبياء) ئایەی (٩٠) دا، ئەفەرمێ «إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ، وَيَدْعُونَنَا رَغَباً وَرَهَباً وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ»، واتە ئەو پەیامبەرانەی ناومان‌بردن ئەپارانەوە، وە روویان ئەهانی بۆمان هەم بەئومێدی رەحمەت وەهەم لەترسی‌سزا، کەواتە، باسی ترس‌وئومێدی بەندە، دەربارەی خودای گەورە، زۆرجار لەقورئاندا باس‌کراوە، وەستایش کراوە لەهەردووحاڵەکەی، واتە مرۆڤ هەم ئەبێ لە خوا بترسێت، وە هەم ئەبێ ئومێدیشی بەبەخشندەیی هەبێت، وەنابێ لەرەحمەتی خودا نائومێدبێت، چونکە خوا ئەفەرمێ «لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً، إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ» زُمر «٥٣»، بەڵام ئایا ئەوئومیدە خۆی بەسەوەئیتر ئادەمی‌زاد ئەبێ بێخەم پاڵی لی‌بداتەوە؟ هەرگیز، ئەوە کاری شیاو نیە بەڵکو موسڵمان ئەبێ ئەوەندەی ئومێدی هەیە دە ئەوەندەش ترسی هەبێت، وەبەراستی‌ی ترسی صوفیەکان لەهەموکەس زیاترە، چونکە بەراستی عالیمو دانشمەندی راستەقینە ئەوانن کە جگە لەکەسبی عیلم‌ودانشی ئاشکرایی‌و بەرواڵەت، خاوەنی زانستی مەعنەوی‌و دەرونین، وەئەگەر ئیمان‌و باوەری عالیمان‌و دانشمەندان باوەرێکی زانایانەیە واتە «عِلْمُ الْيَقِين»، باوەری سوفی‌یە خواناسەکان «عَيْنُ الْيَقِين» بەڵکو، «حَقُّ الْيَقِين» ە، جائەوەتە ترسەکەی ئەوانیش لەهەموترسێ زیاترە، کە خوا ئەفەرمێ «إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ»، واتە لە ناوی بەندەکانی خودادا، عالیمەکان، لەهەمویان زیاتر لەخودا ئەترسن، جائەمە بۆچی‌یە؟ چونکی بەراستی‌ی خودا ئەناسن وە خاوەن یەقینن، ئەبێ ئەوەش بزان کە پێش‌رەوو سەرقافڵەی ئەم‌دانشمەندە لەخواترسانە، پێغەمبەری گەورەیە، درودی خودای لەسەر،

کەسەرەرای ئەو هەموو مەقامەگەورەیەش ، لەهەموکەسێ زیاتر لەخودا ترساوەو، لەهەموکەسیش زیاتر پارێزی کردوە لە هەڵە وە لە هەموو هاوڕێکانی زیاتر خوداپەرستی ی کردوە. هەر بەم‌بۆنەوەیە کەئەفەرمێ «شَیَّبَتْنِی هود واَخَوَاتُها» واتە سورەی (هود) وەسورەتەکانی تری کەوەکو ئەون ، منیان پیرکردوە ، کەبریتی‌ن لەسورەتەکانی «واقیعه ، واذا الشمس ، وعَمَّ» بۆچی؟ چونکە ئەوەندە باسی هەرەشەی خوداوەندیان تیایە ، هەروەها باسی غەزەبی خودا ، کەلەهۆزە گومراکانی گرتوە ، وەکو هۆزەکانی عادو ثمود ، جا لە جێگایێك ئەوهەرەشلنە ، پێغەمبەری گەورەیان پیرکردبێ ، ئەبێ ئێمە چۆن لەخۆمان نەترسین.

جا لەبەرئەوەتە هەردو حاڵەتە کەی‌پێکەوە پێوستە ، هەم ترس هەم‌ئومید ، (سهل بن عبد الله) ، کەیەکێکە لەگەورەپیاوانی تەصەووف ، ئەڵێت خەوف‌و رجاء وەکو نێرو مێ وەهان ئەگەر پێکەوەنەبن ، بەرهەمیان نابێت ، بەڵام کەپێکەوەبون ، تەقوایان لێ‌ئەبێت ، تەقوایش بۆئاخرەکەی ، باوەری تەواو ، واتە (یەقین) لێ‌پەیدائەبێت ، خوای‌گەورە لەزۆرشوێنی قورئان‌دا لەبەندەکانی ئەخوازێ ، وەیان دەستوریان‌ئەداتێ ، کەلەخودابترسن ، بۆنمونە ، ئەفەرمێ «وَخافونِ إنْ کُنْتُمْ مؤمنین» ، آل عمران (١٧٥) ، ئەگەرراست خاوەن‌ئیمانن ئەبێ لەمن‌بترسن ، هەروەها ئەفەرمێ «فإیّایَ فارْهَبُون» نحل (٥١) (وَإیّایَ فَارْهَبُون) بقرة «٤٠».

یان ئەفەرمێ «وَفِي نُسْخَتِها هُدیً ورحمةً للَّذین هُم لِربِّهِمْ یَرْهَبُونْ» أعراف (١٥٤) ، وەپێغەمبەر (د) ئەفەرمێ (انَا اَخْوَفُکُمْ لِلّهِ تَعالی). لە ، کتێبی «مُعْجَم مُصْطلحات الصّوفیه» دا ، ئەڵێت ، (خەوف) بریتی‌یە لەشەرم‌کردن لەگوناەکردن ، وەلەوشتانەی کەخوا پێی ناخۆشە ،

هەروەها لەوتاری صوفیەکانا هاتوە ئەڵێت ، ئەبێ مرۆڤ لەنەفسی‌خۆیشی بترسێت ، نەکا هەڵی‌دێرێت بەڵکو ئەبێ لەخۆی زیاتربترسێت تا لەدوژمنی ،

هەروەها ئەڵێن ، ئەوەی ئەبێ لێی‌بترسێت تەنها خودایە ، وەجگەخودا هیچ‌کەس شایستەی لێ‌ترسان نیە ، ئەمەش بەو واتایەتە ، ئەگەر مرۆڤ هاتو بەراستی لەخودا ترسا ، ئیتربۆچی لەکەسی‌تر بترسێت ، چونکە ئەو پەنای‌بردوە بەخودا ، ئەوەیش پەنای‌برد بەخوا لەکەس‌ناترسێ بەڵکو خەڵك لەوئەترسن. هەروەکو خودائەفەرمێ «فَلا تَخافُوهُمْ وَخافونِ إنْ کُنْتُمْ مؤمنین» آل عمران (١٧٥).

جا نیشانەی ئەم لەخواترسانە چی یە؟ خۆ هەر وابەدەم ناکرێت کابرابڵێت من لە خوداترسم، گەورەپیاوانی تەصەووف ئەڵێن لەخوداترسان، بەفرمێسك رژاندن نیە، بەڵکو ئەوەتە کەمرۆڤ دەست لەگوناەو لەخراپەبکێشێت، چونکە ئەوەی بە راست لەخوداترسا، چۆن سەرپێچی ئەکات لەفەرمانی خودا، وەهەرئەم خۆلادان لەگوناهەتە کەمرۆڤ ئەبات بۆلای وەرع، واتە حەلاڵ‌وحەرام لێك‌دانەوە، لەپاشان بۆلای تەقوا واتە پارێزگاری لەهەرچی خراپەیە وەئەنجامدانی هەرچی چاکەیە لەروانگەی ئیسلامەوە. کەواتە لەخواترسان وائەکات لەمرۆڤ پارێز بکات لەهەرچی شتێ گومان‌لێ‌کراوە لەبەر خاتری فەرمانی خودایێك کە لە بونی ئەوو لەخوداوەندیی ئەوداهیچ‌گومانێك نیە.

بەم‌چەشنە ئەبینین صوفیەکان بەجۆرێك ترسی‌خودا لەدڵیاندا جێ‌گیرئەبێت کەئەبێتە رەوشێکی هەمیشەیی، وەهەرئەوەش ئەبێتە هۆی ئەوەی کەتەنها چرکەیێك لەترسی‌خودا غافڵ نەبن، وەئەو حاڵەتە ئەبێتە مەقامێك بۆیان، وەئەبێتە هەوێنێك کە رۆحوگیانیانی پێ ئەگیرسێت، ئەبوسلێمانی دارانی، ئەڵێت **«هەردڵێ کەترسی لێ‌دورکەوتەوەویرانئەبێت»** **«ابنُ عَجیبَة»** کەیەکێکە لەکەڵەمەردانی رێگەی تەصەووف، ئەڵێت، **(خەوف)** سێ‌پلەی‌هەیە، پلەی سەرەتایی، ئەوموسوڵمانانەن کە لەترسی سزاءیان، لەدەست‌دانی پاداشە، ئەترسن لەخودا.

پلەی ناوەندی ئەوانەن لەترسی گلەیی خوداو لەدەست‌دانی نزیکی خودایە کەئەترسن، بەڵام ترسی گەورەپیاوان لەوەتە بەبێ‌ئەدەب دانرێن، وەلەدیداری خودا بەچاوی‌بەصیرەت لەم‌جیهان، وەچاوی‌سەر لەوجیهاندا بێ‌بەش‌و ناکام‌بن، (کتێبی)**«معراج التشوّف الى حقائق التصوّف»**.

بەڵام هەروەکو وتم ئەم‌ترسە ئومێدیشی تێکەڵ ئەبێت وەئەبێتە **(خەوف‌ورەجا)**و وجیهانێکی مەعنەوی لێ دەردێت کەمەگەر هەرئەوانە بزانن چەندە مەزن‌و بەتامە کە بەخەباتی مەردانەیان توانیویانە بگەنە ئەوپایە بەرزە مەعنەوی‌یە، بەجۆرێك کەخوالەبارەیانەوە بفەرمێ **«یَرْجونَ رَحْمَتَهُ وَیَخافونَ عَذابَه»** بۆتێگەیشتنی زۆرتر لەم‌بارەوە، ئەتوانن سەیری کتێبی قوت القلوب، وەرسالەی‌قوشەیری وإحیاء عُلوم الدّینی غەززالی، وصەدان کتێبی‌تری تەصووف‌بکەن.

لەکاتی باسی خەوف‌دا قامکمان‌کێشا بۆ رجایش، وە گوتم هەمیشە ئەم‌دوناوە

پێکەوە دێن ، واتە ترس وئومێد ، مەرجی باوەڕ بۆهەرموسوڵمانێك ئەوەتە کە هەم لەخوابترسێت وەهەم ئومێدی بە بەخشندەیی و کەرەمی خودا هەبێت، هەروەکو ئەفەرمێ «وَيَرْجونَ رَحْمَتَهُ وَيَخافونَ عَذابَهُ» اسراء (٥٧) یان ئەفەرمێ «تَتَجافى جُنوبُهُمْ عَنِ المَضاجِعِ يَدْعونَ رَبَّهُمْ خَوْفاً وَطَمَعاً» (سجده) (١٦) لەم دوئایەتەدا دە رئەکەوێت چۆن هەردوو حاڵەکە پێویستە (يَرجونَ رَحْمَتَهُ) ئومێدیان هەیە بەرەحمەتی خودا، ويخافون عذابه ، وەئەترسن لەسزای خودا ، هەروەها ئەفەرمێ (خَوْفاً وطَمَعاً) لەترسی سزای ، وەبەئومیدی بەخشندەیی ، یان بەئومێدی رزامەندیی، بەئومێدی نزیك بونەوە لەخودا ، زۆرجار گەورەپیاوانی تەصەووف خەوف ورەجا ، واتە ، ترس و ئومیدیان بەدووباڵ لێك داوەتەوە بۆئیان ، ئەگەر بەم دوباڵەنەیێ ئیان ناتەواوە ، وئەممەش ئەوە ئەگەیێنێت ئەبێ ئەم دوباڵەشی وەکو دولای ترازو رێك بن وەسەرنەکەن.

ئێمە باسی «خەوف» واتەترس لەخودامان کرد ، کەواتە ئەبێ باسی ئومیدەکەیش بکەین ، بەکەم ، ئەوەتە «قُلْ يا عِبادِيَ الَّذينَ أَسْرَفوا عَلى أَنْفُسِهِمْ . لا تَقْنَطوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ . إِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنوبَ جَميعاً . إِنَّهُ هُوَ الغَفورُ الرَّحيمُ» ، (زمر) (٥٣) .

واتە ئەی محمد ، بڵێ بەوبەندانەی کە گوناهی زۆریان کردووە جڵەوی نەفسیان بەرداوە ، بڵێ هیوابڕاو مەبن لە رەحمەتی خودا ، بڵێ خوا هەموگوناهێك ئەبەخشێ وەخودا بەخشندەیەو میهرەبانە .

یان ئەفەرمێ «اِنَّ الَّذينَ آمَنوا والَّذينَ هاجَروا وَجاهَدوا في سَبيلِ اللهِ اولئكَ يَرجونَ رَحمةَ اللهِ واللهُ غَفورٌ رَحيم» (بقرة) (٢١٨) (اولئكَ يَرْجُونَ رَحمةَ الله) ، ئەوانە رجایان کردووە ، داوایان کردووە ، ئومێدەواربون بەخودا ، کەخوارەحمیان پێ بکات ، خوایان بەخشێت ، خوایش بەخشندیەو میهرەبان ، لەکتێبی «حقائق عن التصوف»دا ئەڵێت رجا ، جیایە لە تەمەنێی ، واتەئومێدەواربون ، وە رجاکردن جیایە ، لەئاوات خواستن ، چونکە رجائەوەتە ، ئەوەی لە دەستی دێت لەخوداپەرستی ی ، ئەیکات ، وە داوائەکات لەخودا کە(قوبوڵی کات) ، واتە وەری گرێت ، بەڵام ئاوات هیچ کاری ئەنجام نادات خەبات ناکات ، سەرەڕای ئەوەش پاداشی لەخودا ئەوێت .

بەم بونەوەیە خودا ئەڵێت ، ئومێدەواربون بەخۆڕایی نابێت ، ئەبێ ئەوەی لەسەرتەبیکەیت وەئومێدەواربیت خودا لێت وەرگرێت ، وەکو کەئەفەرمێ «فَمَنْ كانَ يَرْجو لِقاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صالِحاً وَلا يُشْرِكْ بِعِبادَةِ رَبِّهِ أَحَداً» «الكهف» (١١٠) .

بەم‌بۆنەوەیە ڕێبوارانی ڕێگەی تەصەووف ، ئەوەندە بیر لەم دووحاڵەتە ئەکەنەوەو هۆشی پێ ئەدەن تائەبێتە خووخدە بۆیان ، وەئەڵێن ئەو بەندەیەی بیەوێ ڕێگەی تەصەووف بگرێتە پێش ئەبێ خاوەنی ترسو ئومیدبێت ، نەئەوەندە ترسەکەی زاڵ‌بێت بەسەری‌ئومیدا ؛ کەهیوابڕبێت ، وەئومێدی نەمێنێت بەکەرەم‌و بەخشندەیی خودا ، نە ئومێدو ڕجاکەیشی بگەیێتە ڕادەیێك ؛ ترسی نەمێنێت‌و جڵەوی نەفسی بۆشل‌کات بەجۆرێ کەنەفسی‌گومڕا بێت‌و لە هەڵەتێك هەڵی دێرێت .

بەڵکوئەبێ بەدووباڵی خەوف‌و ڕەجا بدات لەشەققەی باڵ‌و خۆی‌بگەیێنێتە سەری‌کێوی یەقین ، وە ڕەزامەندی خوا بێرێتە دەست .

«فقر»

یەکێکی تر لەپلەوپایەکانی تەصەووف ، «فوقرە» یان «فەقر» ، (فەقر) واتە ، هەژاریی وە بێ‌دەسەڵاتی‌و نەبوونی ؛ ئەم کردەوەیەش ، بریتی‌یە لەوەی کەمرۆڤ چونکە بەندەی خودایە نابێ عاری بێت لەهەژاریی ، بەڵام ئەم هەژاری‌یە ، بەو واتایە دێت کە بەندە ، دەربارەی خوای‌گەورە ؛ خۆی بەهەژار بزانێت ، وەچۆن ، هەژارێکی‌تر ، چاوەڕوانی دەستی دەوڵەمەند ؛ وە بەخشندەکانە ، ئەمیش ئابەوچەشنە ، چاوەڕوانی کەرەمی خوابێت ، وەخۆی بەموحتاجی دەرگای حەق‌بزانێت ؛ باوەکو خاوەن سەرمایەش‌بێت وە ئەمەخۆی دان‌نان‌و پێ‌هاتنە ، بەوەی کە خوای‌گەورە لەسورەی فاطر ئایەی (١٥)دا ئەفەرمێ ؛ «يَاأَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللهِ واللهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ» ، یان ئەفەرمێ «وَاللهُ الْغَنِيُّ وَأَنتُمُ الْفُقَرَاءُ» (٣٨) (محمّد) .

کەواتە ئەوەی بەرانبەری خوای‌گەورە خۆی بەهەژارو بێ‌دەسەڵات‌و خوازیار وە «موحتاج» نەزانێ ، بەپێچەوانەی فەرمانی قورئان هەستاوە ، دووهەمی ؛ عارنەهاتنە لەهەژاریی واتە کۆششت بۆزیان بۆئەوەنەبێت هەژاریی‌و نەبونی بەعەیب‌وعار بزانیت ، وەبۆ دەوڵەمەندبون تێکۆشیت ، تا لەمنەنگە ڕزگاربیت‌بەڵکو تێکۆشیت

بۆدابین‌کردنی ژیان‌بێت جا ئەم خەدیە ، لەرێی مەنطق‌و عەقڵیشەوە زۆر پەسەندە ، وەئەوەتا ، قانونەکانی ئەم‌چەرخەش ، کە دەست‌کردی دەستی ئادەمی‌زادو بەرهەمی هۆش‌و بیری مرۆڤە ، تێدەکۆشن کەسامان وەسەرمایە ، بەچەشنێکی هاوبەشی‌و دادگەرانە دابەش‌کرێت ، چونکە لەراستەقینەو واقیعییەت‌دا هەمومان بەندەی‌خواین ، وەبەلای خوداوە کەس لەکەس زیاترنیە ، جگە بەخواپەرستی‌و پارێزکاری نەبێت ، «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ» ، وەنافەرمێ «أَغناكُم» ، واتە بەرێزترینی بەندەکان بەلای‌خوداوە خواپەرست‌ترین وەخۆپارێزترینی‌ئەوانە ، نەك‌بفەرمێ دەوڵەمەندترینی ئەوانە ، وەئەوەی فەضلێکی هەبێت ، خواداویەتێ ، وەخوای‌گەورە بەفەضل ناوی ناوە ، نەك «ئەکرەم» ، واتە بەرێزتربێت ، هەروا ئەکرێ کەسێ لەکەسێ دەنگ‌خۆش‌تر ، یان جوانتر بێت ، ئەکرێ دەوڵەمەندتر یان ئەولادی زۆرتربێت ، کەواتە ، نابێ مرۆڤ ، بەم فەضلەبنازێ بەچەشنێك خۆی هەڵکێشێت وەفیزبکات بەسەری ئەوانی‌ترا ، بەڵکو ئەبێ سوپاسی خودای لەسەربکات‌و تێ‌کۆشێت تائەو فەضلە بەئارایش وەزێوەری تەقواو خواپەرستی بێتەوە ، ئەبێ جوانی ، یان دەسەڵات وە دەوڵەمەندیەکەی ، بەهەژاری بۆدەرگای‌خودا ، وەبەشوکرانەی خوا برازێنێتەوە ، تاوەکو ، هەتا هەتایە ، لەونیعمەتانە بەرخورداربێت ، نەك بەفێزو دەمارو لوت‌بەرزی‌و فەضل‌فرۆشی ، تاشیرینی‌کات ، وە کارێکی لێ‌بکات خەڵك قیزی لێی‌بشێوێتەوە .

جا ، سەرچاوەی هەژاری تەصەووف لێرەوە ، وەلەو ئایەتە پیرۆزەوە ، سەرچاوە ئەگرێت ، وە صوفی‌یەکان هەرگیز تێ‌ناکۆشن بۆسامان پێکەوەنان ، وەئەگەر خودایش سامانی دانێ هەرخۆیان بەهەژارو نەدار ، دائەنێن بەم‌دەست کاسپی‌حەڵال ئەکەن ، بەودەست لەکارو کردەوەی چاك‌و بەکەڵکا خەرجی‌ئەکەن ، ئەگەر دەستیان دەوڵەمەندبێت دڵیان هەژارە ئەگەر رزق‌حەڵال بێت‌بەپیریانەوە ، دەری‌ناکەن بەڵام نازۆن بەپیری دەوڵەمەندی‌یەوە ، بەڵکو هەژاری‌یان لاپەسەندترە ، تادەوڵەمەندیی ، هەروەکو کە پێغەمبەری گەورە ئەفەرمێ «الفقرفخري» یەکێ لەناوی خواپەرستە زاهیدەکان ، لە سەرەتای‌ئیسلام‌دا ، واتە صوفی مەسلەکەکان ، «فوقەرا» بوە ، ئەمەش هی‌ئەوەبو بەشوێنی سامانا نەئەگەران ، وەئەگەر کارو کاسپی‌یێکیان هەبوایێ ، بەم‌دەس ئەهاتەدەستیان وەبەودەست خەرجیان‌ئەکرد .

لەکتێبی «**مُعجَم مُصْطَلَحات الصّوفیه**»دا ، ئەڵێت ، «**اَلفَقرُمَقامٌ شریف . وُسُمِّیَ الصّوفیةُ فُقَراءَ لِتَخلّیهِمْ عَنِ الأَمْلاكِ ، وَحقیقَتُهُ اَنْ لایَسْتَغنِیْ العَبْدُ الاّ بالله ورسمه عَدَمَ الأسباب کُلّها . والفَقیرُنَعتُهُ السّکون عِنْدَ العدَم . والبَذْلُ والأیثار عِنْدَ الوُجود**» واتە ، بۆیە بەصوفی یەکان ئەگوتراوە «**فوقەراء**» چونکە ئەکۆشاون بۆئەوەی بێنەخاوەنی ماڵ وسامان وەبەراستی ، بەندە نابێ هانا بوکەسێ بەرێت بۆخوانەبێت ، وەنابێ ئەنانەت بەشوێنی سەبەبیشابگەرێت بۆدەوڵەمەندبون ، وسەرمایە بەدەست هێنان . فەقیر ئەگەر نەیبو بۆخۆی دامرکێت ، ئەگەریش هەی بو . بیبەخشێت ، وەلەخۆی بگرێتەوە بۆخەڵك ، واتەقانجازی خەڵك بخاتە پێشی خۆیەوە .

لە ریسالەی قوشەیری دا سەبارەت بەناساندنی (فەقیر) ، هاتوە ، ئەلێت ، فەقیرئەوەتە نهێنی خۆی بپارێزێت وە فەرزەکانی خۆی ئەنجام بدات ، «**ئەبوبەکرئەلمیصری**» ئەلێت . فەقیر بەوەئەلێن خاوەنی ماڵ وسامان نەبێت ، وحەزیشی لێ نەکات ، «**أباعبدالله الحصری**» ئەڵێت ، «**أبو جعفر الحداد**»م ، دی ، بیست ساڵ لەسەری یەك ئیشی ئەکرد رۆژی بەدینارێك ، وە بەرۆژویش بو ، وەهەمورۆژێ ئەوەی دەستی ئەکەوت ئەیبەخشی یەوە بەسەری هەژاراندا .

بەراستی ئەم سەرگوزەشتانە ئەوەندەزۆرن لەنوسین نایێن ، کورتەکەی ئەوەتە ، صوفی مەسلەکان دژی کاسپی حەڵاڵ نین ، بەڵام دژی ماڵ پێکەوەنانن ، وەهەرکام توانییان ئەم پێناسە بکەنەخدەیان واپایەی (**فَقْر**) یان دەست کەوتوە ، ئەم کردەوەیەش لەدەستوری قورئان ، وە رەفتاری پێغەمبەرەوە سەرچاوە ئەگرێت .

خوای گەورە لەسورەی تەوبە ، ئایەتەکانی «**٣٤ ، ٣٥**» دا ، ئەفەرمێ ، «**والّذِينَ يَكْنِزونَ الذَّهَبَ والفِضَّةَ وَلاُيُنفِقونَها في سَبيلِ اللهِ . فَبَشِّرهُمْ بِعَذابٍ اَلیم ... يَومَ يُحمىٰ عَلَيها في نارِ جَهَنَّم . فَتُكْوىٰ بِها جِباهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظهورُهُمْ ، هذا ماكَنَزتُمْ لاَنْفُسِكُمْ فَذوقُوا ماكُنتُمْ تكنِزونَ .**»

ئەوانەی زێروزیو، واتە دراوو سەرمایە کوئەکەنەوەو لەرێی خوادا خەرجی ناکەن ، واتە بەشی هەژارانی لێ نادەن ، موژدەی عەزابێکی سەختیان بدەرێ ، .. رۆژێك ئەبێ ئەو دراوو زێروزیوانە بەئاگری جەهەنەم سورئەکرێنەوەو ناوچاوانو لەشوپشتی خاوەنەکەیانی پێ داغ ئەکرێت و پێیان ئەلێن ، دەبخۆن بەوە سزای پارە کۆکردنەوە کەتان .

هەروەها خوائەفەرمێ، «تِلْكَ الدّارُ الآخِرَةُ نَجْعَلُها لِلَّذينَ لايُريدونَ عُلُوّاً في الأَرْضِ وَلافَساداً وَالعاقِبَةُ لِلْمُتَّقينَ (قصص)(٨٣)، دوارۆژی سەرفرازی لەبەهەشتاو لەوجیهان دا بۆئەوکەسانەیە، کەبەشوێنی گەورەبون، وەلەخەڵك زیاتربون، وەبەخاوەن ماڵو مەقامی بەرزبونا، ناگەڕێن، وەدوری ئەگرن لەفەساد،وەدوارۆژو سەوکەوتن بۆ پارێزکارانە. پێغەمبەری گەورە ئەفەرمێ «اللّهُمَّ اجْعَلْ رِزْقَ آلَ مُحَمَّدَ قوتاً»، خودایا داوات لێئەکەم، ڕۆژی خانەدانی موحەممەد، بکەیتە «قوت»، واتە «ژیوار» واتە هەرئەوەندەیان هەبێت، پێی بژێن و لێیان نەمێنێتەوە، کەئەبێتە ئەو (فەقرە)ی کەباسی ئەکەین.

هەروەها ئەفەرمێ، «حُبُّ الدُّنيا رَأْسُ كُلِّ خَطيئَةٍ»واتە خۆشویستنی دنیا سەرچاوەی هەمو هەڵەیێکە، جا ئەم ئامۆژگاری‌یانەتە، بونەتە سەرچاوەی ئەوەی گەورەپیاوانی ڕێبازی تەصەووف، هەژاری‌یان بەلاوە خۆشتربێت، وەئەگەریش هاتو خودا پێی دان، یان میراث و کەلەپورێکیان بۆگەڕایەوە، یان خاوەن دەسەڵاتێك یارمەتی دان، یان بەرەنجی شانی خۆیان دەستکەوتیان هاتەدەست، دڵی پێوە نابەستن وە لەرێگەی خوادا خەرجی ماڵومنداڵو، هەژارو لێ‌قەوماوی‌ئەکەن وەقەت دەوڵەمەن‌بون ناکەنە ئامانج، وە لەکاتی بێ‌دەسەڵاتیشا جگە لەخوا، پەنا بۆکەس نابەن.

دوای باس بەم‌حەدیثە دێرین، کە لەپەندێکا پێغەمبەری گەورە بەیارانی خۆی فەرموە.

«طوبى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ عَنْ عيوبِ النّاسِ وَأَنْفَقَ الفَضْلَ مِنْ مالِهِ، وَأَمْسَكَ الفَضْلَ مِنْ قَوْلِهِ».

خۆش بەختی ئەوکەسانەی لەباتی‌ئەوەی بۆعەیبی خەڵك بگەرێن، عەیبی‌خۆیان دێرنە پێش‌چاو، ئەوەی لەخواردنی خۆیان زیادە ئەیبەخشن **(واتە سامان کۆنا کەنەوەو سەرمایە پێکەوە نانێن)**

وەجگەلەقسەیێك کەناچار هەرئەبێ بوترێت، ئیتر زیادە گۆیی نەکـــا، واتەسەرمایە کۆنەکاتەوە بەڵکوخەرجی‌کات، بەڵام قسەراگرێت وزۆربڵێ‌نەبێت.

«صِدقْ»

یەکێکی تر لەمەقامە هەرە بەرزەکانی تەصەووف کەهی ئەوانەتەخاوەنی «ولایەتی کوبْرێ»ن مەقامی صیدقە، «صیدق»واتە ڕاستیی «صادق». ڕاستگۆ وەڕاست وێژ.

شارەزایانی ڕێگەی تەصەووف وەهەروەها زانا ئاینی‌یەکان، زۆر لەم وشەیە کۆڵیونەتەوە وەڕاڤەی زۆریان لەسەر نوسیوە، لەکتێبی «معجم مصطلحات الصوفیه» دا ئەڵێ، «هُوَ استواءُ السِّرِ والعَلانِیَه، وَذلكَ بِالاِستِقامَةِ مَعَ اللهِ تعالی ظاهراً وباطناً، وتِلْكَ الاِسْتِقامَةُ بِاَنْ لایَخْطُرَ بِبالِهِ اِلاّ الله، فَمَنْ اِتَّصَفَ بِهذا الوَصْف، اَیْ اِستَوی عِنْدَهُ الجَهْرَ والسِّر، وَتَرِكَ مُلاحَظَةَ الخَلْقِ بِدوامِ مُشاهَدةِ الحَقِّ يُسَمّى صِدّيقاً».

واتە، ڕاستگۆیی بریتی‌یە لەڕاست ویستانی نهێنی و ئاشکرای مرۆڤ ڕاست‌ویستانی لەگەڵی خودای خۆیا بە دەرو بەدەرون، بەنهێنی و بەئاشکرا، وەهەرکەسە وای‌لێ‌هات کەنهێنی‌وئاشکرای وەکویەکی لێ هات وەلەبەرئەوەی کەهەمیشە خوای‌خۆی لەپێش چاوە ئیتر هەرخوای مەبەستە، جا کەوای لێ‌هات پێی‌ئەوتری «صدّیق» واتە ڕاستگۆ.

«صِدّیقیە» صیدیقیەش گەورەترین پایە یێکە کە وەلی یەکان ئەیگەنێ واتە، لەخواری پیغەمبەری‌یەتیەوە‹صیدیقیەتە، وەژوورتر لەصیدیق پێغەمبەرییە، بەپێی نوسینی سەرچاوەی پێشو، ئەم‌مەقامە بەسەری شەش پایەوە دامەزراوە‹ئیسلام، ئیمان، صەلاح، ئیحسان، شەهادە، مەعریفە، وەئەمەش کرۆکی مەقامی «مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ» یە، وە هەرکەس گەیشتێتە ئەم مەقامە، لەسێ پلەی زانیاری وەباوەڕ، واتە «علم الیقین، عین الیقین، حق الیقین» تێ‌پەڕیوە. وە صیدیق لەڕوانگەی تەصەووفەوە، بەکەسێ ئەوتری کە نهێنی باوەڕی‹بوئاشکرا بوبێت، وەبە ڕوناکیی یەقین، خوای‌گەورە ئەوشتانەی لە نهێنی‌یەکانی‌خۆی بۆئاشکرا کردبێت کە بەلای خەڵکی‌ترەوە نهێنی و داپۆشراوو نەزانراون. ووشەی صیدق ووشەیێکە دژی ووشەی «کذب» واتە «درۆ» وە (نیفاق)، واتە دوو ڕوویی، وە لای هەرکەسێك وەهەردەستەیێك یەك‌مەبەست بەچەند جۆر گێڕانەوە.

ڕاستی،هەرچەند ووشەیێکەو‹بەزماناديێت، بەڵام ئەبێ هەم بەگوفتار هەم بەکردار وەهەم بەدەرون واتەبەدڵ وەویستی دەرونیش ئەنجام‌بدرێت، بۆنمونە، من بەڵێن

بدەم بۆکارێك کاتێ «صادیق»،واتە راستوێژەیان راست کردارم، کەئەوبەڵێنەم بێرمەدی، وەپەیڕەوی لێ بکەم، ئەگینا، بەڵێنەکەم درۆبو، خوای گەورە لەقورئانا بەزۆری باسی (صِدْق) (صادِقْ) (صِدّیق)ی کردوە، وە ستایشی خاوەنی صیدقی کردوە، هەروەها برێ مەبەستی تریشی خستوەتە تەنشتی صیدق، وەباسی کردوە. وەکو «مدخل الصّدق، مخرج الصّدق، ومقعد الصّدق، ولسان الصّدق، وقدم الصّدق،».

ئەفەرمێ «وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ» «وَاَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ»، بەزوانی حەزرەتی ئیبراهیمەوە ئەفەرمێ «وَاجْعَلْ لِي لِسانَ صِدْقٍ فِي الاَخَرِينَ» یان ئەفەرمێ «وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِم» یان ئەفەرمێ «اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنّاتٍ وَنَهَرٍ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ» ئەمە خۆی هەرئەم مەقامەتە کەئێمە باسی ئەکەین.

خوای گەورە «صیدق»، واتەراستی ی، بەپێناسی بەندە خۆشەویست و هەڵبژێرراوەکانی دائەنێت، لەسورەی بەقەرە «١٧٧» دائەفەمێ «اولئكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَاولئكَ هُمُ المتقون»، لەسورەی زمر «٣٣» دا ئەفەرمێ «وَالَّذِی جاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَقَ بِهِ اولئكَ هُمُ المتَّقون» لەپاشان لەستایشی زۆرگەورەی راستگۆیاندا لەسورەی حوجورات «١٥» دائەفەرمێ «اِنَّمَا المومِنونَ الَّذِينَ آمَنوا بِاللهِ وَرَسولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتابوا. وَجاهَدوا بِاَمْوالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ الله. اولئِكَ هُمُ الصّادِقون».

واتە ئەوموسوڵمانانە کە خاوەنی ئەوهەموو پێناسە باشانە بن، واتە خاوەن باوەڕبەخوداو بەپەیامبەربن وەلەباوەڕەکەیانا دودڵ نەبن، وەبەماڵ وبەگیانیان خەبات بکەن لەرێگەی خوادا، ئەوانە «صادقن» بەراستی خەباتێکی زۆری ئەوێت تا مرۆڤ وای لێ بێت شایستەی ئەوە پەیدابکات کەخەڵاتی، صەداقەت وەرگرێت. لەسورەی، حەشردا ئایەتی (٨) ئەفەرمێ «وَيَنْصُرُونَ اللهَ وَرَسُولَهُ، اولئكَ هُمُ الصّادِقون» هەروەهالەسورەی آلی عمران ئایەتی (١٧) دا، لەکاتی پێ ڕست کردنی پێناسەکانی خۆشەویستانی خوادا ئەفەرمێ، «الصّابِرِين والصّادقِين والقانِتِين والمنفقِين والمسْتغفِرين بِالاَسْحار،».

گوتمان، صیدق راستی یە وصادق راستگۆیە، بەلام «صیددیق»، بەکەسی ئەوترێ کەراستی و راستگۆیی بوبێتەپیشەی، وەبەمانە ئەوترێ، خاوەنی مەقامی صیدق، لەموسوڵماناندا، بەر لەهەموان حەزرەتی ئەبوبەکر بویە خاوەنی ئەم

پایە بەرزەیە ، ئەبێ ئەوەش بزانین کە پێغەمبەرانیش کەپایەیان لەمپایەیە باڵاترە خاوەنی ئەم پایەیەش بون ، هەروەکو کەخوای گەورە لەسورەی مەریەم ئایەتی (٤١) ئەفەرمێ «واذكُرْ في الكتابِ ابراهيمَ انَّه كانَ صِدّيقاً نبياً» ، «وَاذكُرْ في الكتابِ ادْرِيسَ انَّه كانَ صدّيقاً نَبِيّاً» ئایەی (٥٦) هەمان سورە وە «يوسُفُ أيها الصِّدِّيقُ» لەسورەی یوسف ئایەی (٤٦) دا ، هەروەها لەسورەی یاسیندا ئەفەرمێ «هذا ماوَعَدَ الرَّحْمٰن وصَدَقَ المرْسَلون» ، یان لەسورەتی مائدەدا سەبارەت بەدایکی حەزرەتی عیسی ئەفەرمێ «وامّه صِدّيقة» ، هەروەها لەسورەی نیساءدا سەبارەت بەخۆشەویستانی خۆی ئەفەرمێ .

«وَمَنْ يُطعِ اللهَ والرّسولَ فاولئكَ مَعَ الذينَ انْعمَ الله عَليهِمْ مِنَ النبيّينَ والصّديقينَ والشّهداء والصّالِحِينَ وَحَسُنَ اولئكَ رَفيقا» . لێرەدا سەیرئەکەین «صِدّيقين» پاش (لەنبیا) وەپێش شُهدا ناویان هاتوە ، هەروەها لەسورەی حەدیدا (١٩) ، کەئەفەرمێ «والّذينَ آمَنوا باللهِ وَرُسِلِهِ اولئكَ هُمُ الصّدّيقونَ والشُّهداءُ عِنْدَ رَبِّهِم لَهُمْ اجْرُهُمْ ونورُهُمْ» .

لێرەشا هەر لەپێشی شوهەدادا ناویان هاتوە وەئەڵێ هەمپاداشیان هەیە وهەم «نوور» .

مەبەست ئەوەتە ئەم مەقامە مەقامێکی زۆر گەورەو پیرۆزە ، وەپاش خەبات و پەرستش و ڕاستی و دروستی ، وە تێپەڕبون لەهەزاران ئازمون وەهەڵسەنگاندن جائەبێتە خەلاتی خودا پێ داوان .

چونکە هەروەکوتمان ، خۆ تەنها هەر بەڕەواڵەت ڕاستگۆیی ڕووت نابێتە هۆی گەیشتن بەپلەی صەداقەت ، بەڵکو ئەبێ مرۆڤ لەکانگەی دەرونیشەوە هەستی پاك بێت ، وەخواستی پیرۆز ، دووروەکان (**مونافیقەکان**) لەزەمانی پێغەمبەردا ئەهاتن وەئەیانگوت بەڕاستی تۆپێغەمبەری ، بەلام ئایائەکرێ بەمانە بوترێ صادیق چونکە قسەی ڕاستیان کردوە ؟ دیارە ، ناوترێ ، بۆچی چونکە لەدەرونەوە باوەڕیان بە وتەکەی خۆیان نەبوە ، وە دوو ڕوویی یان کردوە ، جابۆیە خودا بەپێغەمبەری گەورە ئەفەرمێ «إذا جاءَكَ المنافِقونَ قالوا نَشْهدُ انّكَ لَرَسولُ الله ، واللهُ يَعْلَمُ انّكَ لَرَسولُه واللهُ يَشْهَدُ انَّ المنافقينَ لَكاذِبونَ» ، بەڵێ وتەکەی ئەوان ڕاست بو ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشا درۆزن بون ، چونکە زوان و دەرونیان یەکێ نەبو .

جا ئەمپێناسە بەرزەیە لەپێناسەکانی خودای گەورەشە ، بۆیە ئەکرێت ، بەمرۆڤێکی خواناسی ڕاستەقینە بڵێن ، ڕەوشتی خودایی هەیە ، خوای گەورە لەسورەی نیسادا ئەفەرمێ «وَمَنْ أصْدَقُ مِنَ اللهِ حَديثاً؟» ، یان ئەفەرمێ «وَمَنْ اصدَقُ مِن

الله قيلاً؟» یان کەلەسورەی ئەحزاب دا ئەفەرمێ «**قالوا هذا ماوعدنا اللهُ ورسُوله وصدق اللهُ ورسوله**» .

خوای گەورە ئەفەرمێ من نزیکم لەراستگۆیان ئێوەش لەوانەوە نزیك بن ، وەنزیکی یان لێ بکەن ، بێ گومان ئەم نزیکی یە بۆئێمە قانجازی تیایە بۆیە خودائەفەرمێ نزیکی بکەن لە «**صادقین**» ، خوائەفەرمێ «**یاأیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا ، اتَّقوا الله وکونوا مَعَ الصَّادِقِین**» ،کەواتە ئێمەش پێویستە نزیکی یان لێ بکەین ، بەڵکوئێمەش بتوانین بکەوینە سەری رێگای ئەوان و لەو نیعمەتە بەهرەوەر بین ، لەکتێبی «حەقائق عن التصوف دا» لەزمانی عەللامە (**ابنُ أبي شەریف**)ەوە ئەڵێت ، «**صوفی یەکان ئەڵێن «صیدق» ، ئەوەتە نهێنی و ئاشکرا ، وە دەرودەرونی مرۆڤ ، وەکویەك وابێت ، بەچەشنێك ئەحواڵی بەندە کردەوەی ئەوبەندەیە نەخاتەدرۆوە . وەکردەوەشی ئەحواڵی دەرونی ئەو نەخاتە درۆوە**» .

بەکورتی ئەگەر رێبواری رێگەی تەسەووف ، خۆی بەپێناسی «**صیدق**» رازاندەوە ، وەدەرو دەرون و گوفتارو کرداری هەموی وەکویەك راست وبێ درۆ بو ئەوە ئەتوانێ خێراو زوو بگاتە پایە بەرزەکانی (**ئیمان**) ، چونکە بەراستی ، «**صیدق**» ، هێزێکی یارمەتی دەرو پاڵ پێوەنەرە بۆپێش کەوتن لەم رێبازەدا ، وەپێناسێکی پێویستە بۆهەمو مەقامێکی رێبازی گەیشتنە خوای گەورە .

مرۆڤ ئەبێ لە بەربەرکانێ کردنی خۆیدا لەگەڵ هەستێ ناپاکی دەرون و دڵەراوکێ یێکا کەشەیتان ئەیخاتە دەرون،راست بێت .

لەدەرکردنی خۆشەویستی ی دنیاو دەس کەوتە دنیایی یەکان لەدەروندا راست بێت .

لەتێکۆشاندا بۆ بەدەست هێنانی زانیاری وەراست کردنەوەی کردەوە چەوتەکانی راست بێت .

بەکورتی ، لەهەموهەنگاوێکی ژیانیا لەگەڵی خواداراست بێت و خودای لەپێش چاوبێت ، ئەگەر توانی وابکات و وا بێت وائەتوانێ رەزامەندی خوابێرێتە دەست و لەزومرەی «**صیددیقین**» بێت ، ئەگەریش بۆی نەکرا ، وا پەکی کەوتوەو هەرگیز بەدرۆو چەوتی ناگاتە هیچ هەوارگەو پلەیێکی خوداناسی ، «**شیخ مەعروفی کەرخی**» ئەفەرمێ «**ماأكثرَ الصّالحین وأقلَّ الصّادِقِینَ في الصّالِحِینَ**» ، واتە «**صالح**»

وەخواپەرست زۆرن ، بەڵام لەناوی ئەواندا **(صادیق)** کەمە ، پێغەمبەری گەورە ئەفەرمێ ، **«دَعْ مایُرِیبُكَ إلى مالا یُرِیبُكَ فَإنَّ الصِّدق طُمأنینةٌ والكذبُ رِیبَةٌ»** شتێ گومان لێکراو دەس لێ هەڵگرە بۆشتێ گومان لێ نەکراوو ، راست و دروست ، جائەبێ بزانیت کە **«صیدق»** گومان لێ نەکراوو دڵنیایی یە ، وەدرۆیش گومان لێکراوە . هەروەها ئەفەرمێ **«آیةُ المُنافِق ثَلاث . إذا حَدَّث كَذَبَ واذا وَعَدَ أخْلَفَ واذا اؤتُمِنَ خانَ»** .

عەلامەت و نیشانەی **«مونافیق»** سێ شتە ، ئەگەر قسەی کرد درۆئەکات ئەگەر بەڵێنی دا بێ قەولی ی ئەکات وەئەگەر ئەمانەتێکت لادانا ، خەیانەتی لێ ئەکات ، کەواتە صادیق ئەبێ پێچەوانەی مونافیق بێت واتە درۆنەکات خیلافی بەڵێنی نەکات وەخەیانەت لەئەمانەت نەکات .

کەواتە راستی یەکێکە لەگەورەترین پێناسی رێبوارانی رێگەی تەسەووف وەئەوەندە لەراستی دا ئەکولێن ، تاراستی ئەبێتە خدەیان ، وە چۆن راستی ی بەپێویست ئەزانن بۆگوفتاریان هەروا بەپێویستیشی ئەزانن بۆکردارو ئەحواڵیان ، ابن قیِّم الجوزیَّه ، لەکتێبی مَدارِجُ السّالکینِ دا وەهەروەها **(أحمد الشّرباصی)** ، لەأخلاقُ القران دا ، زۆر لەسەری باسی **(صیدق)** وە مەقامی **«صیدیقین»** رۆیشتون ، هەروەها قوشەیری لە ریسالەکەیدا ، وە عبد القادر عیسی لەکتێبی **(حقائق عن التصوف)** دا ، بەدرێژی باسی ئەم مەقامەیان کردوە ، وە هەروەها غەززالی لە **«إحیاءُ علوم الدّین دا»** ، وەهەمویان لەسەری ئەوباوەرەن ، کەپاش مەقامی ئەنبیا مەقامی **«صیدیقینە»** .

لەکۆتایی باس دا ، قامك بۆ فەرمودەیێکی جونەید رائەکێشم کەئەفەرمێ **«حَقیقةُ الصِّدقِ أنْ تُصْدِّقَ في مَواطِنَ لایُنْجِیكَ مِنْها إلاّ الكِذْبُ»** واتە ، کاکڵەی راستی ی ئەوەتە ، لەکاتێکا راست بڵێیت ، گیرت کردبێت ، وەجگە لەدرۆ هیچ شتێك رزگارت نەکات ، حاڵێرەشا هەرئەبێ راست بڵێیت وەئەمەتە راستی راستەقینە .

«مراقبة» :

موراقەبە یەکێکە لەو وشانەی کە لەناوی صوفی یەکانا باوە ، برێ لەگەورەپیاوانی رێبازی تەصەووف موراقەبەیان بەیەکێ لەحاڵەکان داناوە ، شیخ سەرراج لەکتێبی

«اللمع»دا ئەڵێت «المُرَاقَبَةُ حالٌ شريف» ، هەروەها ؛ هەم‌ئەو ؛ وە هەم «ئەبولقاسمی قوشەیری» ، پەنجەیان بۆئەم ئایەتە ڕاکێشاوە ، «وكانَ اللّهُ عَلى كُلِّ شَيْءٍ رَقيباً» ئەحزاب (٥٢) .

موراقەبە بریتی‌یە لەوەی کە ڕێبوارانی ڕێبازی تەصەووف هەمیشە بیرلەوە ئەکەنەوە کە خودای گەورە ، «موراقەبە»یان ئەکات ، واتە خوای‌گەورە هەڵسونیشت‌و کردەوەی بەندەکانی‌خۆی ئەگرێتە ژێری چاودێری ، هەروەکو ئەفەرمێ «أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ ، وَأَنَّ اللّهَ عَلاّمُ الغُيوبِ» ؟ تەوبە «٧٨» ، واتەئایا نازانن کەخودای‌گەورە ئاگادارە لەهەمو نهێنی‌یکیان وەهەروەها لەهەموچپەو سرکەیێکیان وەخوا ئاگای لەهەموشتێکی نادیاری‌و شاراوەیە ؟ ئەم‌گرتنەژێرچاودێری‌یە لەزۆرشوێنی قورئان‌دا بەصەراحەت هاتوە ، هەروەها مەبەستی مەلائکەی سەری‌شانیش ، بەلاّم ئیمە چونکو هەموشتێ بەپێی ئاوەزو زانیاری‌و تێ‌گەیشتنی خۆمان لێك‌ئەدەینەوە ، ناتوانین بزانین مەلائکە چۆنەو چۆن‌ئاگایان لەهەڵسونیشتی‌ئیمەیە ، کەچی ئەگەر بڵێن مانگە دەست‌کردەکان ئەتوانن لەهەزاران‌کیلومەتر دوری‌یەوە بچوکترین‌شت ببینن ، خێرا باوەڕمان هەیە ، بۆچی ؟ چونکەشتەکە ماددی‌یەو لەپێش‌چاوە . هەرچەن خۆیشمان نایزانین ئەم‌کارە چۆن ئەنجام ئەدرێت ، یان هەرجۆرە کارێکی جاسوسی‌و چاودێری ئەلکتریکی‌و ئەلکترونیکی‌و لێك‌دانەوەی کامپیوتر ، کە هەموی ئەمانەش دەست‌کردی خۆمانن ، دەست‌کردی ئادەمی‌زادن بەلاّم لەوەدا کۆڵین باوەڕمان بێت بەوەی ئەوکەسەی کەمنی دروس‌کردوە . منێك کەئەم هەموە شتانە دروس‌ئەکەم ، بتوانێ بەوجۆرەی بیەوێت من‌بگرێتە بەرچاودێری‌و ئاگای لەهەڵسونیشتم بێت .

بەلاّم سوفیەکان ، شەووڕۆژ لەحاڵی موراقەبەدان ، واتە باوەڕیان لەسەرئەوەتە خوای‌گەورە ئاگای لە هەمو هەنگاوو هەموکرداروو گوفتارێکی ئەوانە ، ئایا کەسێك لەسەرئەوباوەڕەبو ، کە والەژێری چاودێری‌دا ، ئەتوانێ هەنگاوێکی لار بنێت ، وە وتەیێکی ناشیرین بێت بەدەمیا ؟ لەسورەی (زُخْرُف) (٨٠)دا خوای‌گەورە ئەفەرمێ «أَمْ يَحْسَبُونَ أَنّا لا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْواهُمْ ؟ .... بَلى وَرُسُلُنا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ» هەروەها ، لەسورەی (الملك) (١٣)دا ئەفەرمێ ، «وَأَسِرّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَروا بِهِ إِنَّهُ عَليمٌ بِذاتِ الصُّدورِ» . وە لەسورەی (بەقەرە) (٢٣٥) دا ئەفەرمێ «وَاعْلَموا أَنَّ اللّهَ يَعْلَمُ ما في أَنْفُسِكُمْ ، فَاحْذَروهُ وَاعْلَموا أَنَّ اللّهَ غَفورٌ حَليمٌ» .

واته ئەبێ بزانن تەنانەت ئەو خەیاڵەو ئەوشتەش وا لەدەروونتانا ، خودا ئەی‌زانێت ، کەواتە لەخودا بترسن ، لەپاشان دڵخۆشیان ئەکات ، وەئەفەرمێ ئەگەر واتان لێ‌هات ، بوتە خاوەنی ئەمخەدیە ، خودا بۆکردەوەی لەوەپێشتان بەخشندەو میهرەبانە .

یان ئەفەرمێ «**أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى**» (العَلَق) (١٤) .

یان فەرمویانە ، بەهارون‌وبەموسی درودی‌خوایان لەسەر ، «**قَالَ لَا تَخَافَا إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى**» (طه) (٤٦) .

هەروەها دوبارە سەبارەت بەو مەلائیکانەی کەچاودێری کردنی بەندەکانیان پێ سپێرراوە ، ئەفەرمێ ، «**وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ كِرَامًا كَاتِبِينَ ، يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ**» سورەی «**إنفطار**» . ئایەتی لەمچەشنە زۆرزۆرە بەڵام‌گرنگ ئەوەتە ئێمە پەیرەوی‌یان لێ‌بکەین ، جا صۆفی‌مەسلەکان لەحاڵی موراقەبەدا ، ئەبێ موبەمو پەیرەوی بکەن لەم رێ‌نمونی‌یانە ، وە بیان‌کەنە پێناس‌و خدەی خۆیان ، بێگومان مرۆڤ کەوای‌لێ‌هات لەهەمو لاری‌و بەدکاری‌یێك دەست هەڵ‌ئەگرێ ، وە گەردەن کەچ ئەکات بۆ فەرمانی خودا ، وەبەم چەشنە حاڵی «قورب» ی ، بۆ دەست‌ئەدات ، کەبریتی‌یە لەنزیکی خوای‌گەورە ، برێ لەگەورەپیاوانی تەصەووف لایان‌وایە حاڵی‌موراقەبە پاش مەقامی «رەضا» دەست ئەدات ، برێکیشیان‌لایان وایە پاش مەقامی «**ئیحسان**» دەست‌ئەدات ، بێ‌گومان هەردوکی ئەکرێت ، وەئەکرێت لەپێش ، یان‌لەپاشی مەقامەکانی تریشەوە دەست‌بدات ، بێگومان هەرکام لەوانە ، ئەوباوەرەی دەرخستوە کە بەسەری‌خۆیا هاتوە ، بەتایبەت ئەگەر «**موراقەبە**»بە حاڵ دانرا ، وەهەروەکو گوتمان حاڵیش خودا دادەیە ، کەواتە ئەکرێت ، لەگەڵی مەقامەکانا دەست‌بدا ، وە هەروەکو وتمان خۆیشی پێشەنگێکە ، بۆ حاڵی «**قورب**» کە لەپاشا باسی‌ئەکەین .

بەڵام ئایا ئەم موراقەبەیە چۆن ئەکرێت وە چ ئاکامێکی هەیە ؟ وەئایا هەر ئەم‌حاڵەتەیە کەوتمان یام‌نا؟ .

بەلای نەقشبەندی‌یەکانەوە ، موراقەبە خۆی رەوش‌و «**سلوکێکە**» ، بۆپێگەیشتن ، بێ‌گومان بەدەستوری مورشید ، چونکە مورشید وەکو پزشك بۆهەر نەخۆشێك دەرمانێ دائەنێت کەخۆی بۆئەو نەخۆشەی بەچاك‌بزانێت ، یان وەکو ماموستا ، ئەزانێت شاگردەکانی ئیستیعدادیان چەندە وەهەرکامەی لەچ جۆرە زانیاری‌یێکدا خودا بەهرەی داوەتێ ، ئەویش رێ‌نمایی ئەکات بۆلای ئەوجۆرە

زانیاری‌یە ، وە دڵگەرمو دڵخۆشی ئەکات بۆفێربونی ، یان وەکومهەندیسێك کەهەرشتەی بۆجیٚ و شوێنی‌خۆی دانێت ، جائەگەر مورشید دەست‌نەکەوت مرۆڤ ناچار رێگە ئەگرێتەبەر ، سابەڵکو خودا خۆی کەچارەسازە ، چارەیێکی بۆبکات .

جا ئەوجۆرە موراقەبەیە ، بریتی‌یە لە وەی کەمرۆڤ تەوبەکردوی رێبواری رێگەی تەسەووف ، لەشوێنێکی پاك وبێدەنگا بەدەستی بەدەست‌نوێژەوە روەو قبیلە دانیشێت ، پاش‌ئەوەی بەهەمو گیانێکیەوە لەسەر ئەوباوەرەتە کەخوا ئاگای لەهەمو حاڵیکیەتی ، وە هەناسەیێك نادات خوای‌گەورە ئاگای لێ‌نەبێت ، لەم‌حاڵەدا لەدڵەوە لەخودا ئەپارێتەوە کەنورو بەرەکەتی‌خۆی برژێنێت بەسەریا وەهیدایەتی بدات ، وەئاگادارو رێ‌نومای بێت ، کەلەم‌رێگەیەدا سەرکەوێت ، بەکورتی‌ی هەم خوا بەئاگادار زانین ، وەهەم چاوەروانی کردنی نورو کەرەمی خودا ، بەتایبەت ئەگەر لەوکاتەشا قورئان بخوێنرێت چاکترە .

جا زۆرکەس هەن هەر لەرێگەی موراقەبەوە ئەگەنە ئەوپەری ئاوات .

گەورەپیاوانی رێ‌رەوی تەسەووف سەبارەت بەحاڵی موراقەبە زۆریان فەرموە ، بەڵام کاکڵەی مەبەست ئەوەتە ، ئەوەی خوای بەچاودێری‌کەری گوفتارو کرداری خۆی بزانێت ، قەت رووی‌نابێت بەپێچەوانەی دەستوری خوای‌گەورە هەنگاوی‌بنێت ، ئایا ئەکری لەبەرچاوی خەڵکەوە کاری‌بکەیت دژایەتی بێت لەگەڵی ئەوخەڵکەدا ؟ یان کردەوێك‌بکەیت کەبەلایانەوە شورەیی بێت ، یان‌بەبەرچاوی خاوەن‌ماڵەوە دزی‌بکەیت ؟ .

دەی‌من کەباوەرم لەسەری ئەوەبێت خوای‌گەورە ئاگای لەگوفتارو کردار ، وەئاگای لەهەستی دەرونمە ، چۆن بڕۆم بەپێچەوانەی خواستی ئەوەوە هەڵسورێم ، ؟ جا مرۆڤ ئەرخودا بۆی کردو وای‌لێ‌هات ، بێ‌گومان هەڵسونیشتی نهێنی‌و ئاشکرای جوت‌ئەبن لەگەڵ فەرمانی خوادا ، وەئەوەی خودا پێی‌خۆش‌بێت وائەکات ، ئەوەیش خوا نەیویست نای‌کات ، وەئەمە خۆی گەورەترین خەڵات‌و دەست‌کەوتە بۆهەرموسوڵمانێك ، وەئەوانەی رێبواری‌رێگەن بەرهەمەکەیان دەست‌ئەکەوێت ، وەبەهرەی وایان دەس‌ئەکەوێت ، بەخەیاڵی کەسانەهاتبێت .

••

واتە هەر مەردێ بادەی مەعنەویی لەدەستی پیرانی تەریقەت نوشیبێ، کەوەکو شێر وان، گەردەنی کەچ کردوە بۆ تەقدیری خودا وە ڕەزایە بەقەزا، وە خوێ تەسلیم کردوە. بەڵام مەولەویی ئەم باسی ڕەزابون بە پێش هاتەی بۆکردوە؟. بۆئەوەتە لەپێشا باسی لەکوێربونی خۆی کردوەو ئەڵێ چاوم نابینێ تا موطالەعە بکەم، ئەوەتا کتێبەکان بێ نازن وە ئیتر ئەو مەولەوی یەی، بە چەپوڕاستا نامەی بۆ ڕۆم و عەجەم ئەچو، ئەوەتا پەکی کەوتوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشا کێ ئەتوانێ «**مل ملان**» بکات لەتەکی شێری تەقدیرا، بەڵکو ئەوەی بەڕاستیی پیاوەو پەروەردە کراوی دەستی مەردانە، ئەبێ ڕازی بێت بە ویستی خوداو ناشوکریی نەکات، وە ئەڵێ هەرچی لەلای خۆشەویستەوە هات خۆشە.

ئەڵێ جگە ئەمەش کەمن بەم بەشەی خودا ڕازیم، خۆ ئەگەر بێتو خودا کەرەمی بێت وە دیدەی دەرونم ڕوون کاتەوە خۆ ئەوە نوری عەلانورە، نەك تەنها بە کوێریی یەکە ڕازیم. بەڵکو پێشم خۆشە، جا ئەڵێ.

دیدەی سەر ئەرشی دیدەی سیڕ کافین
ئێد دای مونافین ئەو دەوای شافین

دیدەی سەر ئەگەر بڕوات مادام دیدەی سیڕ ڕووناك بێت بەسە، چونکە دیدەی سەر شایەد ببێتە هۆی دوچاربونی گوناە خۆ دیدەی سیڕ هەرهی دیدنی نوری خودایەو هۆی کامەرانی یە، لێرەدا مەبەست لەسیڕ، هەروەکو لەباسی لەطائف دا، بەتایبەت لەبەشی نەقشبەندی کتێبەکەدا، بە درێژیی باسم کردوە. لەطیفەیێکە لە لەطائفی دەرون، ئەگەر هاتو پاك بویەوەو ڕووناك بوەوە وەکو چاو وایە ئەویش هەستی پێ ئەکرێت، وە ئەوانەی کە خۆیان ئازمونیان کردوە ئەزانن شتێکی شیاوو ئاشکرایە.

دوبارەی هەر سەبارەت بەم دو دیدەیە واتە دیدەی دڵ وە دیدەی سەر ئەڵێ.

ئێد وەظیفەی گڵ ئەو لەطیفەی دڵ
ئەو چون مەنزڵەن، ئێد بێ چون مەنزل
ئەو بەقاش نیەن فەناش تاقی یەن
ئێد عەطای تاقی و، باقی و لاقی یەن

ئەڵێ چاوی سەر هی جیهانی خاکی یە، واتە جیهانی ماددە «گڵ» بەڵام ئەو هی دنیای مەعنەویی یاتە، زوتریش گوتمان لەطائف هی عالەمی (ئەمر) ن وە لەشی مرۆڤ هی عالەمی خەلقە ئەڵێ چاوی سەر وەکو مەنزڵ وەخانو وایە، بەتایبەت کاتێ کە خەڵك سەیری یەکتر ئەکەن وێنەی ئەوەی بەرابەری وا لە ناوی چاویا، جائەڵێ چاوی سەر وەکو خانو وایە بەڵام چاوی دەرون کەبریتی یە لەدڵ «بێچونمەنزلە»، بێچون، واتە خودا، چونکە خودا بێ‌مانەندە، «لیس کمثله شیئ» ئایەتەو زوتر دیاریی‌مان کردوە، ئەڵێ دڵ مادام پاك‌بو بەرێزترە، بۆچی؟ چونکە جێگای خودای بێ‌مانەندە، زوتریش چەن جارێ نوسیمان «قلب المؤمن عرش الرحمن» (حەدیث)، واتە دڵی خواپەرستانی راستەقینە مەنزڵی خودایە، ئەڵێ چاوی ماددی نامێنێتەوەو رۆژێ ئەبێ تیائەچی بەڵام چاوی دەرون کە کرایەوە خەلاتێکی بەردەوامو نەبڕاوەیە. لێرەشا، باسی سیرر، لەطائف، بەقا، فەنا، وە زۆر شتی تەصەووفی تیایە.

هەروەکو ئەزانین مەولەویی لە دوایی تەمەنیا چاوی کوێر بوە، جا بەم‌جۆرە دڵ خۆشی خۆیی داوەتەوە، ئەگینا خۆیشی زانیویە چاو چ نیعمەتێکە وە لەسەرەتای باسەکەدا تێر خۆیی لاواندوەتەوە، بەڵام بڵێ‌چی کەخودا نەیدا،کەواتە باشترین شت رەزابونە بەقەزا وە صەبرکردن بەرانبەر بە روداوی سەخت، ئەگینا لای‌خوا هیچی پێ‌ناچی هەم چاوی سەر ساغ‌بێت و هەم چاوی دەرون رووناك.

مەولەویی زۆر جاری تریش داخی خواردوە بۆ ئەو چاو لەدەست دانەی وە خۆیی لاواندوەتەوە.

مەبەستێکی تر لەم هۆنراوەدا بەدی ئەکرێت ئەوەتە وادیارە لەو دوا دوایی عومرەیشا بەو جۆرەی کەبشێ مەولەویی لە رێبازی تەصەووفدا بەمراز نەگەیشتوە، چونکە ئەو تەزکی‌یەی قەلبە سەرەتای کاری صۆفیەتی یە، دووهەم ئەگەر بەمراز بگەیشتایێ ئەبوت شوکور ئەوەتا چاوی دەرونم روونە باچاوی سەرم هەرنەبێ. ئەمەش لەوەدا دەرئەکەوێ کە ئەڵێ ئەگەر بێت‌و هەوری لوطفی خودا بباریێ بەسەری دەرونا ئەم خەمەم لەبیر ئەباتەوە، شیعرەکە بەکوردیی، ئەبێتە.

باریێ ئەگەرهەور ئەلطافی باری
بۆ مەدەد کاریی بەدڵدا باری
دیدەی سەر ئەرچو دیدەی دڵ کافی
ئەم دای مونافی ئەو دەوای‌شافی

مەولەوی لە قەصیدەیێکا کە سەرەتاکەی ئەڵێ **«چەرخ هەرئەو چەرخەن تاتاوەردو بەرد»** لەکاتی باسی بێ‌بەقایی ڕۆژگاردا ئەڵێ، کاتێکت زانی نۆرەی مەرگی ئێمەش هات، جا لە مورشیدەکەی ئەپارێتەوەو ئەڵێ، مادام وایەو چونکە منیش وا ئاخری تەمەنمە.

بەقوربانتبم ساقی بگەرە فریام لەم سەرچاوەیەی کە تۆکراوێتە میراوی وە دابەشی ئەکەیت بەسەری خاوەن کشتەکاندا وە هەرکەسەی بەوجۆرەی هەڵ‌بگرێت بەشی ئەدەیت، ئاگات لە منیش بێت چونکە کشتەکەم هەم تینویەتی وە هەم دوادوایی یەتی، بەڵکو فریای کەوی داناوێکی بدەیتێ، جا **(داناو)** بەو ئاخر ئاوە ئەڵێن کە ئەدرێت بەدەغڵ، لەکاتێکایە شیرەی پرکردوەتەوەو خەریکی گەیشتنەو پاشان نۆرەی دروێنەیە.

دیارە ئەوەی لە تەصەووف دا پی‌گەیشتبێت ئیتر پێویستی بەمورشید وە یارمەتی مورشید نامێنێ وە بۆخۆی ئەبێتە ئوستادو ڕێبەر، بەڵام ئەوەتا مەولەوی پەنا بەمورشید ئەباتو ئەڵێ.

حەیفەن تۆ میراو سەرجۆی بادە بی
وە هەرکەس وقەد کەفاف دادە بی
من کشتم ڕوزەرد هام فەردانم بۆ
دانەم ڕوسیای هام دەردانم بۆ
ئەرصەد کشتەکەم ئاخر کارشەن
هەفتەکەی ئاخر نۆ وەهارشەن
ساهۆرکەر بایێ جۆجۆ جۆگەی مەی
وە سەر کشتمدا پەی‌پەی پەیاپەی
بەڵکم ئینە خوان گەشێوە کەرۆ
چی ئاخرەوە داناوێ وەرۆ

دەقی ئەم شیعرانە تۆزێ لەگەڵی دیوانەکەی مامۆستا مەلا کەریمدا فەرقی هەیە کە کاتی خۆی ئەم قەصیدەیەم لەڕووی نوسخەیێکی دەستخەتەوە نوسیوەتەوە.

لەم شیعرانەدا مەولەوی ئەیەوێ بە «مەی» ئاوی مەزرای ڕوحی بدرێت نەك بەئاو، ئەڵێ جۆجۆ جۆگەی مەی، وە هەرچەن بە مورشیدەکەی ئەڵێ میراو، بەلاَم ئەڵێ میراوی سەرجۆی بادە، هەروەها کشتی ڕوزەردو دانەی ڕوسیا ئەمانەش مەبەست شتێکی مەعنەوی یە، بەڕاستی ی جوانی ڕازاندوەتەوەو باش مەبەستەکەی گەیاندوە.

لە لاپەرەی (٢٥٦) دا، باسی پارچە بلورێك ئەکات کە سەرگوزەشتی خۆلی گێڕاوتەوە بۆ مەولەوی کە چۆن پارچە بەردێکی بێ‌نرخ و بێ‌قابیل بوە بەلاَم پاش ئەوەی خراوەتە کورەوەو سورکراوەتەوەو پاڵێوراوەو تڵپو شتە خراپەکانی لێ لابراوە، ئەوەتا بوەتە ئەو بلورەی کە ئەدرەوشێتەوەو بوەتە هاودەم و هاونشینی گەورەپیاوان وە بوەتە گوڵی مەجلیس.

زۆرێك لە گەورە پیاوانی تەصەووف ڕایان گەیاندوە کە ئەم پایەوپلەی مەعنەوی وە گەیشتن بە پلەی «عین الیقین» ە، هەروا گاڵتە نیە وە ڕەنجی ئەوێت، مەولانا جەلال‌وددینی ڕومی، ئەڵێ.

حاصِلِ عُمْرَمْ سه سُخن بیش نیست.
خام بُدَمْ پُخته شُدَمْ سوختَم.

ئەڵێ، ئاکامی تەمەنم لە سێ ووشە زیاتر نیە، ئەویش ئەوەتە کاڵ بوم، یان خام بوم، برژام، یان پێ‌گەیشتم، وە سوتام، (**کاڵی ی، برژان، سوتان**) مەبەست ئەوەتە گەنج بەبێ ڕەنج دەست ناکەوێ، لێرەدا هەرچەن موصطەلەحات بەکار نەبراوە بەلاَم پیشان ئەدات کە کورەی سلوك و دژکاری لەتەکی داخوازی ناپەسەندی نەفس وە بەردەوام بون لەسەری خوا پەرستی و ذیکرو شەونوێژو ڕاست‌ڕەوی،پیاوی خام و ناکامڵ وە بێ‌کەڵك ئەکاتە پیاوێکی پیاوانەی بەکەڵك و بەدەردخواردو.

جا مەولەوی بەخۆی ئەڵێت، ئەڵێ ئەی «**مەعدومی**»، ئەگەر تۆیش وەکو یارانت ڕەنج نەکێشی وە پێ‌نەنێیت بەسەری وجودی خۆتا واتە «**نکران الذات**» وە خەبات «**موجاهەدە**» نەکەیت، چۆن ئەگەیتە پایەی هاوڕێ پێ گەیشتوەکانت.

ئەڵێ ئەوەی دوبارە لە دایك نەبێتەوە هەرگیز ناگاتە خۆشبەختی ی و کامەرانی ی.

ئەم دوبارە لە دایك بونەش قەلەپۆیەی تەصەووفە ، واتە ، ئەم وجودەی ئیستەی فەنا ئەبێت وە وجودی تازەی دێتەوە کایە ، کە ئەبێتە ، بەقای پاش فەنا ، واتە ژینی سەرلەنوێ یان مانەوەی هەتا هەتایە. واتە مەرگی ، ژیانی ماددی ، یان ژیانی حەیوانیو شەهوانیو نەفسانی ی ، وە بەدنیا هاتنی ، ژیانی مەعنەویو رۆحی ی.

لە لاپەرەی (٢٦٤) بەولاوە نامەیە بۆ خزمەتی مورشیدی خۆی واتە شێخ عوسمان سیراجوددین ، کە بەناوی حەکیمی دەرد ، ئاودێری سەوزەی ئارەزو ، زانا بەهەمو رازونیاز ، مورشیدی میراو سەرجۆی بادەی لەیل ، دەستگیری رێگای هاتو نەهات ، جڵەوکێشی ذەوق ، بەزمئارای مەجلیس ، ناوی ئەبات وە داوای یارمەتی لێ ئەکات وە لێی داوا ئەکات کە لای پێغەمبەر درودی خودای لەسەر ، تکای بۆبکات شایەد رۆژی قیامەت روزەرد نەبێت.

وە ئەو ناوانەو ئەو بانگەوازانە هەموی کەرەسەی بەکاربراوی تەصەووفن ، وە هونەری مەولەوی لەوەدایە کردونیەتە خۆماڵی ی.

لە لاپەرەی (٢٩٨) بەولاوە نامەیێکی ترە بۆ شێخی سیراجوددین ، کە یەکپارچە تەصەووفە ، وە باسی مەقاماتەو موصطەلەحاتە.

ئەڵێ ، ئەی شێخە دەوڵەمەندەکە لە بەهرەی سەرمەدیی دا ، ئەی جێگەو ماوای جیلوەی حەقیقەتی موحەممەدیی ، ئەی ئەوکەسەی کە لەشەو هەوارگەی فەنا تێپەریوی وە لە هەردەی بەقادا مەنزڵت گرتوەو بەیەکجاریی بارت لێخستوە ، مەبەستی ئەوەتە فەنا تەنها بۆ پشودانەو بەقا بۆ مانەوەی هەمیشەیی یە ، ئەی ئەوکەسەی خودا تۆی کردوەتە خاوەنی پێناسی مورشیدیو رێبەرایەتی وە هەروەها نوری خۆیشی لە دەرونتا جێگیر کردوە وە بەنوری خۆی خەلاتی کردویی ، ئەی جێنشینو نوێنەری پێغەمبەر ، ئەو پێغەمبەرەی کەخودا لەشەوی میعراج دا پێی فەرمو **(ادن)** واتە نزیکتر بەرەوە ، ئەی ئەوکەسەی کە شارەزای هەر حەوت قۆناغە رێگاکانی گەیشتن بەخودای.

ئەوەی شیاوی گوتنە سەبارەت بەم حەوت «**طەور**»یان حەوت شاری عیشق، یان حەوت مەقامە،زۆر باس کراوە ، هەروکو لەباسی مەقاماتدا باسمکردوە ، برێك لە گەورەە پیاوان وەکو «**سەرراج**» لەکتێبی «**اللمع**» دا مەقامەکانی بە حەوت مەقام داناوە ، تەوبە ، وەرع ، زوهد ، فەقر ، صەبر ، تەوککول ، رەضا. مەولانا جەلالەدینی رۆمی لەشیعرێکا لە ستایشی عەططار دا ئەڵێ.

هفت شهر عشق‌را عطار گشت
ما هنوز أندر خم یك كوچه‌ایم

واته عەتتار هەر حەوت شارەکەی عیشق گەڕا کەچی ئێمە هێشتا هەر واین لە پێچی کۆڵانێکا، فەریدوددینی عەتتار لە (٥٨٦) ك، دا، لەدنیا دەرچوە. لەکتێبی (التصوف وفریدالدین العطار) دا، نوسینی (د. عبد الوهاب عزام) کە لەساڵی «١٣٦٤ك ١٩٤٥م» دا، لەچاپ دراوە، لە زمانی عەتتارەوە باسی ئەم حەوت وادی‌یە ئەکات کەبریتین لە.

١- وادی الطَّلَب
٢- وادی العشق
٣- وادی المَعْرِفه
٤- وادی الاستغفار
٥- وادی التَّوحید
٦- وادی الحیره
٧- وادی الفقر و الفناء

عەتتار، لە کتێبی «منطق الطیر» دا، ئەڵێ هەرکەسێ ئەم حەوت شیوەی بری،ئەوە لە فەنا تێ پەڕیوە، بەوردی‌و بەدورو درێژی باسی هەرکامە لەو مەقامانەش ئەکات. کەخۆی جیهانێکی بەرینی تەصەووفە. جەنابی ماموستا مەلاکەریم لە لێك‌دانەوەی ئەوەدا کە مەولەوی بەشێخی سیراجەددین ئەڵێ.
(بەڵەد نەسارای ئەطواری هەفتە)، بەکورتی پەنجەیێکی کێشاوە بۆ ئەو حەوت جۆرە تەزکی‌یەی دەرونەی کە لە یاسای نەقشبەندی یەکانا هەیە، کە بریتین لە، لەطیفەی قەلب، رۆح، سیر، خەوفی ئەخفا، لەعالەمی ئەمر، وە لەطیفەی نەفسی وە لەطیفەی (قالب) یان لەش، کە لە چوار عونصور پێك‌هاتوە، گومان چوارعونصوریش بریتین لە، ئاوو، ئاگرو، خاك‌و هەوا.
جا پێنج لەطیفەی ئەمر وە دوو لەطیفەی خەلق ئەوە بویە هەر حەوت هەنگاو یان هەرحەوت طەوری رێگا برینی سلوك، برێکیش لە گەوزە پیاوانی صوفی‌گەری وتویانە تەریقەت بریتی‌یە لە برینی دوو هەنگاو مەبەستیان ئەم دوو جیهانی خەلق‌و ئەمرەیە، هەرچەند ئەوەش وتراوە «خُطْوَتانِ وَقَدْ وَصَلْتَ» بەلام ئەمەیان بۆ برینی دوو

قۆناغی «**فەنا**»یە هەروەکو شاهی نەقشبەند فەرمویەتی ، هەرچەند گوتویانە فەنا جۆری زۆرە ، بەلاّم هەموی جۆرەکانی لەم دووبەشەدا کۆ ئەبنەوە : یەکیّ فەنای لەشی طەبیعیّو ماددی «**لەشی ظولمانی**» وە یەکیّ فەنای لەشی رۆحیو نورانی .

ئەم دوانەش هەر ئەبنەوە بە عالەمی خەلقو ئەمرەکەی کە باسمان کردن . جا ئایا ئەو بۆچونەی جەنابی مامۆستا بیّت»یان حەوت مەقامەکەی سەرراج یان حەوت شاری عیشقەکەی عەتتار ، مەولەویی روو ئەکاتە پیری خۆیو ئەلّیت ، ئەی ئەوکەسەی کە شارەزای دەشتی هەرحەوت ئەطوارەکەی ، پاشان ئەلّیّ : ئەی واسیطەی ریّگەی نیّوانی دوومەنزلّی «**عیلموعەین**» ، واتە ، تۆ خەلّك لەباوەری ، «**عیلم الیقین**» ە وە ئەبەی بۆ «**عین الیقین**» ، واتە لەئیمانی «**تەقلیدیی**» یەوە ئەیان بەی بۆ ئیمانی «**یەقینیی**» ، ئەلّیّ تۆ خاوەنی هەردو بالّی خودا پەرستییت ، کە عیلمی ظاهرەو عیلمی دەرون ، بیّگومان هەرکەسیّ خاوەنی ئەم دوو زانیارییە بیّت خۆش بەختە وە خاوەنی دوو نورە ، واتە «**ذوالنورین**» ە ، جا ئەو ئەلّیّ بەشیّخ عوسمان ذولنورەین ، واتە وەکو خەلیفەی ئیسلام عوسمانی ذولنورەین ، ئەلّیّ ئەی ئەو پیرەی کە پاك بوییتەوە لە گەردی ناسوتیی ، واتە لە دنیای ماددەو طەبیعەت دوری ، وە گەیشتویتە مەنزلّی مەلەکوتیی ، ئەلّیّ ئەی ئەوکەسەی دلّی بەنەوای جەبەروتیی خودا»واتە بەهیّزییو تەوانایی خودا ئاوەدان بوەتەوە ، ئەی ئەوکەسەی تیّراوی لە سەرچاوەی سەراوی لاهوتیی ، زوتر باسی لاهوتو جەبەروتو ناسوتم کردوە ، ئەی ئەوکەسەی بە لەش لای ئیّمەی وە بەرۆح لای خودای ، ئەمە ئەبیّتە «**الخلوه في الجلوه**» ، کە لە بەشی نەقشبەندیدا باسم کردوە ، وە دائرەی جیهانی مەعنەوی یەت لەتۆدا کۆ بوەتەوە ، یان ، ئەلّیّ هەمودائرەکانت بشکێنیوەو تەواوت کردون ، «**سەیری دائرەکان بکەن لەبەشی نەقشبەندی**» دا .

پاشان ئەلّیّ ئەی ئەوکەسەی لە «**تەلوین**» تیّپەریوی وە لەسایەی «**تەمکین**» دا حەساویتەوە ، تەلوین پایەی ریّرەوانەو تەمکین پایەی دامەزراوانو پیّ گەیشتوانە ، پاشان ئەلّیّ : خودا رەوانت شادکات ئامین .

مەولەویی پاشی ئەم هەموە پیّشەکییە ، جا ئەلّیّ بەمورشیدەکەی ، نامەکەت گەیشت وە دلّو دیدەی روون کردەوە .... هەتاد ... لیّرەدا چەن مەبەستیّك روون ئەبنەوە .

یەکەم : هەروەکو لەپیّشا گوتمان ، دەرئەکەویّ تاچ رادەییّك تەصەووف

کاری کردوەتە سەری ئەدەبی کوردی ، وە تاچ رادەیێ ئەم ئەدەبەی دەوڵەمەند کردوەو رازاندویەتەوە دیارە ئەگەر تەصەووف نەبوایێ ئەم هەموە شۆرو حاڵەو ئەم هەموە ناسك‌كاری یەش نەئەبو.

دووهەم :

بۆمان دەرئەکەوێ بەکێ ئەوترێ مورشید ، بەکەسێ ئەوترێ خاوەنی ئەو پێناسانە بێت کە مەولەوی هەڵی‌داون بەراستی ی کەسێکی وەکو شێخ‌عوسمان ئەگەر ئاوا نەبوایێ ، چۆن عەللامەکانی رۆژگاری خۆی وەکو مەولەوی ، مەلاحامیدی بێسارانی ی ، مەلاعوسمانی باڵخی ، مەلای‌نودشی وە صەدان لە گەورە پیاوانی ئەو دەمە رێگای هەورامانیان ئەدایە بەرو هەڵقەی ئیرادەتی ئەو پیرەیان ئەکردە گوێ ، لەکاتێکا ئەمانە هەرکەسەی لە مەڵبەندی خۆیاندا کەڵەمەردو دانشمەندو هەڵکەوتوی ناوچەکە بون ، حەزرەتی سیراجوددین وەنەبێ لەکەسبی دانشی ظاهیری دا گەیشتبێتە پایەی مەلاچاکی ی ، بەلاَم ئەوەی گەیشتە مەقامی ویلایەت خودا خۆی چاوی دەرونی روون ئەکاتەوە ، مەبەستم ئەوەتە بڵێم خۆ مەولەوی خۆی موریدبوەو بەڵکو لە خەلیفە بەناوبانگە کانی شێخ‌عوسمان بوە وە لەعالمە بەناوبانگەکانی ئەو رۆژگارە بوە بەلاَم چونکە لەدەرونەوە نەگەیشتوەتە پلەی کەمال ، پاشی شێخ‌عوسمان بوەتە موریدی شێخ بەهائوددینی کوری شێخ‌عوسمان ، وە لەو کاتەشا هەر پێی دێت ، جگە موریدێك نەبێ ئیتر نەگەیشتوەتە پلەی کەمال.

سێ‌هەم :

لەم قەصیدەیەدا زۆرێك لە موصطەلەحاتی صۆفی‌گەری باس‌کراوە ، کە سوپاس بۆخودا من زوتر هەموبانم لەکتێبەکەدا باس‌کردوە ، لەگەڵی ئەوەشا لێرەشا هەر قامکێکم بۆ راکێشاون.

مەولەوی لەزۆر شوێنی ترا بەپێی موناسەبات باسی مەقام وە حاڵەکانی هاوردوەتە ناوەوە ، وەکو ووشەی جەمال ، جەلال ، خەوف رەجا ، عیشق ، مەی‌و بادەو زۆرشتی تر ، بەلاَم ئیتر خۆ ناکرێ هەمویان دەس‌نیشان کەین هەر ئەوەی کە گرنگ بو بەرادەی پێویست باسمان کردن.

هەروەکو ئەزانین زۆری‌تر لەشاعیرە کوردە کان کەم‌وزۆر شوێنەواری صۆفیەتی ی لە شیعرەکانیاندا بەدی ئەکرێت ، داخۆ چەندەش شیعری جوان‌و هەستی پاکی

دەرونی شاعیرە کانمان بەهۆی نەنوسرانەوە، یان بەهۆی تیاچونەوە لەدەست دەرچوبن.

ئەوەتا هەروەکو ماموستا مەلا کەریم باسی کردوە مەولەوی ماڵی سوتاوەو هەرچی بوە هەموی تیاچوە، ئیستە ئیمە قەدری نیعمەتی چاپ و کتێب خانەی میری و غەیرە میری گەورەی جیهان نازانین، هەروەها قەدری چیمەنتۆو ئاسن و پاکوتەمیزی و داودەرمانی فەوتاندنی مشك و گیانلەبەر نازانین، چونکە مەگەر هەرخوا بزانیٚ لە رابوردودا دلۆپەی باران و مشك و نەبونی کتێب خانەی رێك وپێك وچاپخانە، ئەمانە چەندین سەرمایەی گران بایی یان لەدەست دەرکردوین.

جا تالاّنی خێڵ و عەشرەتەکان وە پەلامار بردنە سەری یەکی هۆزەکان وە شەرە گەورەکانی ناوچەکە ئەمانەش با بوەستیٚ کە ئەمانەش ملیۆنها گەوهەری شەوچرای نایابی ئەدەب و زانیاری یان فەوتاندوە.

مەغۆلەکان ئەوەندە کتێب یان هەڵڕژاندە «**دیجلە**» کەرەنگی ئاوی ئەم شەطە گەورەیە رەش هەڵگەراوە، کتێبێك ئیستە وا لە کتێب خانەی «**شیخ عەبدولقادری گەیلانی**» دا خاوەنەکەی لەسەری نوسیوە ئەم کتێبەم لەناوی ئاوی دیجلەدا لەشوێنێکا دەرهانی ؛ ئەوەندە کتێبیان هەڵ ڕژاندبو وەکو دورگەییکی لیٚ هاتبو وە ئەم کتێبە کەوتبوە وشکی ی، ئیستەش شوێنەمای تۆزیٚ تەربونی پیوە دیارە.

ئەوکتێبە ئیستەش هەیە ، ئەتوانن سەیری کەن. بەڵیٚ بەداخەوە سەرمایەی زۆری زانیاری و هونەرو ئەدەبی ئێمەیش و جیهانیش بەو هۆیانەوە تیاچون لەگەڵی ئەوەشا ئەگەر هەوڵیٚ بدریٚت وە دڵسۆزی بکریٚت لام وایە لەزۆر کونوقوژبنا لەناوی ماڵان و کتێب خانەکاندا وە لە پەراوێزی کتێبەکاندا هەروەها لەکتێب خانەکانی ئەمریکاو ئەوروپادا یان لەمیصرو تورکی یەدا ئەگەر کەسیٚ بیٚت بگەریٚ بەشوێنی شوێنەوارە کانماندا شتی نایابی زۆر ئەدۆزرێتەوە، ئەو کارانە سپاردەییکی پیرۆزو گرنگن کەوا بەئەستۆی خوێنەوارە لاوو بەتینەکانمانەوە کە لە ئایندەدا ئەو ئاواتە بێرنەدی.

«مەحوی»

مەلا موحەممەدی کوڕی مەلاعوسمانی باڵخی، «١٨٣٢ - ١٩٠٦»م.

وەکو ئەزانن بۆ پەیبردن بە کارکردی تەصەووف لە ئەدەبی کوردی دا، بۆهەر شێوەیێك شاعیرێکم هەڵ بژاردوە.
جەزیری بۆ کرمانجی ی ژوروو، مەولەوی بۆ هەورامی، مەحوی بۆ کرمانجی خوارو
شیخ عومەر ضیائوددینیش بە ناوی مورشید وە پیرێکی بەناوبانگی تەریقەت کە شاعیریش بوە.
سەبارەت بەژیانی مەحوی لاموایە ئەوەی دەربارەی ژیانی ئەو لەپێشەکیی دیوانەکەیا، ئەوەی جەنابی مامۆستا مەلا کەریم وە کاکەحەمەی کوڕی مامۆستا، کە ئەوانیش بیروباوەڕی توسەرەکانی تریان لەپایانی دیوانەکەدا باس کردوە وا لە خوێنەر ئەکات تارادەیێك لە ژیانی مەحوی شتێکی لێ حالّی بێت.
مەبەستی من لەم نوسینەدا تەنها روون کردنەوەی پەیوەندی نێوانی مەحوی خۆیو تەصەووفە، هەروەها، تەصەووف تا چ رادەیێ لە شیعری مەحوی دا ئەدرەوشێتەوەو هەستی پێ ئەکرێت.

یەکەم :

سەبارەت بە شەخصی مەحوی خۆی ئەوەی بۆ هەمولایێ روونە، مەحوی مەلاچاك بوە وە لەناوی خێزانێکی صوفی مەسەلەكو ئاینی ی دا چاوی کردوەتەوەو ژیاوەو، هەم مەلاو مەلازادەیە هەم خۆیو باوکی گرەویدەو دڵبەستەی تەصەووف بون.
بەلأم ئایا مەحوی تا چ رادەیێ لە مەیدانی تەصەووفدا پێش کەوتوە ئەمەیان هەم لە سەرگوزەشتی ژیانیا نوسراوە وە ئەوەی بۆ یەکێکی وەکو من بەوجۆرەی مەحوی خۆی لە شیعرەکانیا دریکاندویەتی، دەرئەکەوێ، مەحوی نەگەیشتوەتە پایەی کەمالی تەریقەت، کە بریتی بێت لە ئیرشادی موطلەق، بەو جۆرەی لە ئیصطیلاحی صوفی یەکاندا هەیە.

هەروەکو بەناوبانگەو هەروایش کەهەمو نوسیویانە، مەحوی خەلیفەیێ بوە لە خەلیفەکانی شێخ بەهائوددینی کوڕی شێخ عوسمانی نەقشبەندیی، لە ناوی شارەزایانی ئەم بازارەدا خەلیفە بۆ نوێنەری شێخ بەکار ئەبرێت، وە بەو کەسەی کە لە جێگای شێخدا دائەنیشێ ئەڵێن جێ‌نشین وە جێ‌گەدار وە بەو کەسەش کە لەرێبازی تەریقەتدا پێ‌گەیشتبێ، روخسەتی ئیرشادی موطلەقی ئەدرێتێ وە پێی ئەڵێن مورشید.

جا خەلیفەیش تا خەلیفە فەرق هەیە، خەلیفە هەیە روخسەتی ئەدرێت تەنها بۆئەوەی بە نوێنەرایەتی مورشید تەعلیمی تەریقەت بکات، وە کوئەڵێن تەوبەی مورید دائەدات، وەکو ئەوەی کەسێك ئەیەوێ رێگەی تەصەووف بگرێتە بەر ئەگەر دەستی نەگەیشتە شێخ یان وائەنێ شێخ خۆی حازرە بەڵام ئەینێرێتە لای خەلیفە کە تەعلیمی بکات، جا ئەو موریدە تازەکارە ئەرواتە لای خەلیفە وە (تەمەسسوك) ئەکات واتە ئەبێتە پەیرەو، ئەو خەلیفەیەش بە نوێنەرایەتی شێخ بەر لە هەموشتێ تەوبەی ئەوکەسە دائەدات واتە رێ‌نمایی ئەکات کە یەکەم هەنگاو هەڵگرێ،کەبریتی‌یە لە تەوبە کردن‌و پەشیمان بونەوە لە کردەوەی ناپەسەندی لەوەو پێش وە پەیمان‌دان بۆ گرتنەبەری رێگەی باش‌و پەسەندی‌لەوەو پێش، پاشان یەکەم دەرسی تەریقەتی پێ‌ئەڵێ، وە ئەڵێ تەریقەت چی‌یەو هەدەفی چی‌یەو لەمەولا ئەبێ چی‌بکات وە رەوشی ذیکر یان رابیطە یان موراقەبەو خەتم‌و تەهلیلەو هەمو جۆرە خواپەرستی‌یێکی پیشان‌ئەدات وە ئەڵێ، وا من لە وەکالەتی فلان شێخەوە تۆم قوبوڵ‌کردی، ئەویش ئەڵێ وامنیش ئەو شێخەم بە مورشیدو مامۆستای خۆم قوبوڵ کرد وە بومە موریدو شاگردی.

بێگومان ئەوەی ئەکرێتە خەلیفە، خۆی، قۆناغە سەرەتایی‌یەکانی تەواو کردوەو تارادەیێ لە تەصەووفدا چاوی کراوەتەوە، یەکێ لەسپاردەی هەمو خەلیفەکان ئەوەتە پرسیار، یان سکاڵای موریدەکان چ لەبارەی کاروباری سلوك وە پێش‌کەوتنی کاری دەرونیەوە بێت، یان هەر کارێکی‌ترەبێ‌گەیێنێتە مورشید وە وڵامیان بۆ وەرگرێتەوە، بەکورتی‌ی واسیطەی نێوانی ماموستاو شاگردە وە لەهەردولایان نزیکە.

دوهەم:

خەلیفەیش هەیە لەوەش باڵاترە، واتە ئیجازە ئەدرێت بە نوێنەرایەتی شێخ «تەوججوە» بکات، واتە رووی دڵ بکاتە دەرونی موریدو یارمەتی لە رۆحی مورشید

وەرگرێت وە دڵی موریدی پێ پاك و ڕووناك كاتەوە وە ئەگەر دەردێكی دەروونی ی هەیە چارەی كات.

گرنگ ئەوەتە ئەم كارتێكردنو دەس كاری یە هەم مورید هەستی پێ ئەكات كە، چی بۆكراوە هەم خەلیفە، خۆ ئەگەر ئەو تەوەججوهە مورشید خۆی بی كات بە هێزو پێزترو بەكەڵك ترو بەكارترە.

قۆناغی سێهەم:

ئەم قۆناغە، بەدەگمەن وە لە دەیان هەزار خەبات كارو گیان فیدا كارا یەكێكی ئەیگاتێ، پایەی روخسەتی جیابونەوە لە مورشیدە، واتە مورید لە مەقامی فەنا تێپەڕیوەو گەیشتوەتە بەقا، وە لەو گورەپانەشا تا ئەوەی خودا كردبێتیە نەصیب پێش كەوتبێ وە بۆخۆی بوبێتە مەردی مەیدان جا ئەوە ئیتر ئیجازەی ئیرشادی موطلەق ئەدرێتێ وە ئەبێتە مورشید وە ماموستاو ڕێبەر.

هەروەكو لە كتێبەكەشا نوسیومە مورشیدیش دوو جۆرن هەیە كامیلەو هەیشە كامیل و موكەممیلە، كامیل ئەوەتە خۆی گەیشتوەتە بەقا بەڵام توانایی ئیرشاد واتە ماموستایی و دەرس گوتنەوەو ڕێبەرایەتی نیە، بەڵام كامیلی موكەممیل ئەوەتە هەم خۆی پێگەیشتوەو هەم ئەتوانێ شاگردو مورید ڕێبەرێی بكات و بیان گەیێنێتە لوتكەی مراز، جا، ئا بەو جۆرە ئیجازەیە ئەڵێن ئیجازەی ئیرشادی موطلەق بۆ نمونە هەروەكو چۆن مەولاناخالید لەلایێ شێخ عەبدوڵلای دیهلەوی یەوە ئیجازەی درابو یان بەو جۆرەی كە مەولانا خالید ئیجازەی شێخ عوسمانی تەوێلەو برێ لە گەورە پیاوانی تری داوە، جا ئەوانەی گەیشتنە ئەو مەقامە ئیتر پێیان ناوترێ خەلیفە، بەڵكو ئەبنە مورشید، ئەنانەت ئەگەریش پێیان بگوترێ خەلیفە واتایێكی تری هەیە، وە بەواتای جێنشین و جێگەدارە، وە جگە ئەوەش خۆ هەر تەنها گوتن و نوسینەكە نیە، بەڵكو لە كردەوەی ئەو كەسەشا هەست ئەكرێ، چونكە ئیتر ئەوكەسە خۆی دەست ئەكاتە ئیرشادو خەڵك پێ ئەگەیێنێ و ئەبێتە خاوەنی موریدو خەلیفەو كەرامات و تەئثیراتی مەعنەوی، ئەم جۆرانە بێگومان وان لەمەقامی بەقادا جا لەوەو دوا خۆی و بەختی خۆی تاكوێ بڕوات وە لەدەریای مەعنەوی یات دا چی دەست كەوێت، ئەوەیان مەگەر خۆیان و خودای خۆیان بیزانن.

لەناوی ئەم پایە بەرزانەش دا هەڵ ئەکەوێ ئەوەندە پایەبەرزە خۆی ئەبێتە سەر زنجیرەی تەریقەتێك وە ئەبێتە عەبدولقادری گەیلانی‌ی یان ئەبێتە بەهائوددینی نەقشبەند یان ئەحمەدی ڕیفاعی‌و مەولانای ڕۆمی‌و عومەری سەهرەوەردی‌و غەززالی‌و عەرەبی‌و ئەوانی‌تر.

ئیستە دێینەوە سەری باسی مەحوی وە ئەڵێم مەحوی بەهۆی مەقامێکی عیلمی‌یەوە کە بویەتی، وە بەبۆنەی ئەوەوە کە باوکیشی خەلیفەی شێخ عوسمان بوە بێ‌گومان خەلیفەیێکی ماقوڵ‌و خاوەن مەقام‌بوە؛ بەڵام مورشید نەبوە، چونکە هەم خۆی شتی وای نەگوتوە، هەم هەروەکو گوتمان ئەگەر مورشید بوایێ شیخەکەی؛ واتە حەزرەتی بەهائوددین ئیجازەی ئیرشادی ئەدایێ، هەم خۆی ئیرشادی ئەکردو ئەویش خەلیفەو موریدی ئەبو وە شوێنی دیاربو وە هەم مەحوی خۆی بەدەمی خۆی هاواری بێ‌کەسی‌و بێ‌دەسی ئەکات لە گۆڕەپانی تەصەووف دا، هەروەکو کە ئەڵێ:

چبکەم نەئەوکەسەم کە کەسم بێ لەلا بەکەس
خۆشم نەگەیە ئەوکەسە ئەو من‌بکا بەکەس

هەروەها ئەڵێ:

لە ناکەس کاری‌یا خاکم‌بەسەر ڕۆیی بەبا عومرم
خوا تۆ بمژێنە تا لەبەر قاپی کەسێ ئەمرم
بە ضایع چو لە «**مالا یعنی**» یا وەقتم هەمو، یەعنی
دەبێ وەقتێ لە «**بوالوقت**» ی بخوازم دا تیابمرم

یان کەئەڵێ:

کەدایەی خاکت ئاخر هەردەبێ بگرێتە باوەش خۆی
بکە خاکێ بەسەرخۆتا لە قاپی «**بو ترابی**» زوو
بەتابی عەکسی ئەو دیدارە دڵ سوتا موزەککایە
کەتانت راگرە سازوبە جیلوەی ماهتابێ زوو
دەنێ طەبعی‌ی بەجارێ عالەمی داگرت ئەوا «**مەحوی**»
درەنگە ئیلتیجابە بەر ڕەئی عالی جەنابێ زوو

هەروەها لەچەن شوێنێکی تری ئەم دیوانەشا، مەحوی سکاڵای بێ‌دەسەڵاتیو بەمراز نەگەیشتن ئەکات؛ واتە، نەئیمە بەڵگەیێکمان بەدەستەوەیە مەحوی گەیشتبێتە پایەی

کەمالی تەصەووف، نەخۆیشی شتیءوای گوتوە، بەڵکو بە پێچەوانەوە ئەبینین شەیدایە بە شوێنیێ کەسێکا کە دەستی بگرێت وە بیگەیێنێتە مراز.

ئەوەی بە دەستهێنانەوەیە ئەوەتە مەحوی یەکێکە لەخەلیفەکانی شێخی بەهائوددین، وە خۆیشی داخیەتی کە بۆی نەکراوە بگاتە ئەو شوێنەی ئەبواێ بیگاتیێ.

ئەم چەن شیعرە، بێگومان زۆر روونا کن وە پێویستی بە لێك دانەوە نیە، جگە ئەو موصطەلەحانەی کە بەکاری بردوون، وەکو «بولوەقت» یان «بوتوراب»، هەرچەن لە بەشی موصطەلەحاتا باسیان کراوە، لێرەشا ئەڵێم بولوەقت ئەبێتە مورشیدی پایەبەرز، واتە خاوەنی کات و چەرخی خۆیەتی، بەڵام «ئبینولوەقت» بە مورید، وەبەو رێبوارانە ئەڵێن، رۆڵەی کاتن نەك خاوەنی کات، واتە هەردەمەی وان لە کات ومەقامێکاو، دانەمەزراوون، وان لە گۆڕان و پێش کەوتنا، لەم پلە بۆ ئەوپلە جا ئەمە هەروەکو تەمکین وە تەلوین وایە، خاوەنی تەمکین ئەو گەورە پیاوانەن کە پیێ گەیشتونو دامەزراون وە خاوەنی ویلایەتن، بەڵام خاوەنی تەلوین هەروەکو ئبین ولوەقت وا لە گوڕاناو جاریێ رێگا ئەبڕێت و نەگەیشتوەتە مەنزڵێ. جا (**مەحوی**) ئاواتی خواستوە بۆ، بولوەقتیێ کە فریای کەوێت، هەرواکە ویستویەتی پەنابەرێتە بەر قاپی بوتورابێك، بوتوراب واتە خاوەن ئاستان، یان گەورە پیاوانی تەصەووف، یان، حەزرەتی عەلی، کە سەرزنجیرەی رەێبازەکانی تەصەووفە.

جالێرەدا مەبەستێك لە ژیانی مەحویدا هەیە سرنجی راکێشاوم، وە نەیشم دیوە هیچ کام لە توێژەرانی ژیانی مەحوی باسی لێوە بکەن ئەویش ئەوەتە هەروەکو ئیمان مەحوی سکاڵا لەدەستی بیێ کەسیی ئەکات، وە بۆکەسیێ ئەگەڕیێ دەستی بگرێت، جا، کەسیێ مورشیدێکی وەکو شێخی بەهائوددینی هەبێت چۆن ئەم سکاڵایە ئەکات؟، لێرەدایە بۆمان دەرئەکەویێ ئەم سکاڵاو هاوارە هی ئەو ماوەیەتە کە مەحوی مورشیدەکەی لەدەست داوە، وە لەدەست دانی مورشیدە کە (**فەراغ**) واتە بچڕان و بۆشاییێکی گەورەی خستوەتە ژیانی مەحوییەوە، وە ئەم ماوەیەش کەم نیە بەڵکو خۆی عومرێکە، ئەم ماوەیە بیستوشەش ساڵە شێخی بەهائوددین لەساڵی «**۱۲۹۸**» ك دا لە دنیا دەرچوە وە مەحوی لەساڵی «**۱۳۲٤**» ك دا لێرەدایە ئەپرسین کەواتە چۆن بوە مەحوی ئەم هەموو ماوەیە بەبیێ مورشید ماوەتەوە؟

بۆ وەلاَم دانەوەی ئەم پرسیارە ئەبێ چەن ساڵێ بگەرێینە دواوە.

سەیر ئەکەین مەحویی مەلاچاکەو پێگەیشتووەو خەتیبی مزگەوتی ئیمامی ئەعظەمەمە لەبەغدادا، وە لاموانیە لەم کاتەدا سەرگەرمی صۆفیەتی ی بوبێت، بەڵکو سەرگەرمی ئەو دانشەبوە کە پێویستی مەلاچاکێك بوە.

مەلای کورە مەلایەو خوێن گەرمەو بەبۆنەی خۆیو باوکیشیەوە رێز لێ گیراو. ئەگەریش سەرگەرمی صوفیەتی بوایێ بێگومان پاش تەواوکردنی مەلایەتی، یان ئەچو بۆهەورامان بۆ خزمەتی شێخی بەهائوددین، یان لای باوکی دەستی ئەکردە سلوك، بەلاَم ئەم مەلا گەنجە بەناوبانگە کە ئیستە لەشارەکەی خۆیا ئەندامی دادگایەو موچەخۆری میری‌یەو لەجیهانی صۆفیەتیو مەلایەتی تۆزێ دورە، لەساڵی «١٨٦٨» م دا باوکی لەدنیا دەر ئەچێت، بەلاَم مەحویی بەهۆی مەلاچاکیو لیاقەتەوە ئەبێتە جێ‌نشینی باوکی وە دەست‌ئەکاتە «تەدریس» لەم لایشەوە شێخ بەهائوددین بۆ حورمەت لێگرتن وەبۆ چۆڵ نەبونی شوێنەکەی مەلاعوسمان، وە هەروەها بۆ سەرپەرشتی‌ی موریدەکانی، مەحویی ئەنێتە جێگای باوکی لە تەریقەتیشا، بەلاَم جێ‌نشینی‌ی تەریقەتەکە وەکو مەلایی‌کە نیە سەبارەت بە کاروباری مەلایی‌یەکە مەحویی ئامادەیی بوە، خۆی مەلابوە، بەلاَم تەریقەتەکە پێویستی بە سلوك وە تەزکی‌یەی دەرون وە رەنجی بێ‌شمارە، لەولایشەوە دەرس‌وتنەوەو ئەرکی ماڵ کەوتوە بەسەری مەحویی‌دا، لەئاوا حاڵێکا بێگومان مەحویی هەر ئەوەندەی پێ‌کراوە کە کاروباری خانەقاو ئەرکی ماڵ بباتە رێگاوە، بەم جۆرە دەر ئەکەوێ بەوجۆرەی بشێ مەحویی نەیپەرژاوەتە لای صوفیەتەکەوە، جا تا تۆزێ دامەزراوەو تۆزێ چوەتە ساڵەوەو کەوتوەتە بیری‌ئەوی سلوك بکات مورشیدەکەی لەدنیا دەرئەچێت، لەم کاتەدا تەمەنی نزیکەی پەنجاساڵێك بوە وە ئیتر بێ‌مورشید ئەمێنێتەوە لەولایشەوە جێ‌نشینی شێخی بەهائەددین کەشێخ حیسامەدینی کوری بوە، لەتەمەنی بیست ساڵ‌دا بوە، بگرە مەحویی مەلاچاکی پەنجا ساڵە نەیتوانیبێ دڵی‌خۆی رازی کات بەوەی ببێتە موریدێکی شەیدای شێخ‌حیسامەدین ؛ لاموایە هەر ئەوەی پێ‌کرابێ بێ‌وەفایی نەکات وە پەیوەندی دۆستی‌ی لەگەڵ نەبرێت، هەروەها لام وایە ئەم قەصیدەیەشی سەبارەت بە جێ‌نشینی‌ی شێخ حیسامەدین لەجێگەی شێخی بەهائەددینا نوسیبێ کە ئەڵێ:

دڵی بردم بەشۆخی ی، دولبەرێکی تازە، سەر لەنوێ
موبارەك بێ لەدڵ، سەودایێکی کەی، کەوتە سەر، لەنوێ
کەچ ئەبرو دیدەئاهو شۆرشیین خو فیتنەجو تورکێ
خورۆش و شۆروشیی خستە ناو ئەهلی نەظەر لەنوێ

لەئاخرا ئەڵێ .

بەشێوەی شکلی شیرینی وەکو کاکۆڵی موشکینی
بەشێوی کردوە ئەحواڵی مەحویی دەربەدەر لەنوێ

لێرەدا مەبەستێکی گرنگ هەیە کە شیاوی باسە ، ئەویش ئەوەتە لەم خولی بێ مورشیدی و دڵتەنگیی مەحوی یەدا ، شێخ عومەر ضیائوددین ، برای باوکودایکیی شیخ بەهائوددین ، ئیرشادی کردوە ، وە بەشاهیدیی هەموی گەورەپیاوانی ئەودەمە وە هەموی مەلاچاکانی ئەورۆژگارە ، هەروەها بەشایەتی کەسێکی وەکو کاك ئەحمەدی شێخ و مەلاقادری بیارەو هەزاران دانشمەندو خوداناسی ئەو رۆژگارە ، هەڵکەوتوترین مەردی مەیدانی تەصەووف لە خانەدانی شێخ سیراجەددینا ، حەزرەتی شێخ عومەر بوە ، وەبە «**صاحب الوقت**» وە «**مجدد القرن**» دانراوە ، واتە خاوەن دەسەڵاتی مەعنەویی وە تازەکەرەوەی صەدەی پانزەهەمی کۆچی ی بوە ، صەدان موریدی وەکو «**شیخ محمد امین الكردي**» لەمیصر وە شیخ «**قاسم القيسي**» لە بەغدا ئەڵقەی ئیرادەتی ئەوذاتەیان کردوەتە گوێ ، وە ئەوەتا ریزی ناوی برێ لە خەلیفەکانی ئەم ذاتە ، هەم یادی مەردانی دوو ؛ وەهەم لە بنەماڵەکاندا جەنابی ماموستا مەلاکەریم ناوی نوسیون .

ئەڵێم سەیر ئەوەتە چۆن بوە جەنابی مەحوی ، لەکاتێکا ئەو هەموە سکاڵایە لەدەستی حاڵی پەرێشانی خۆی کردوە ، چۆن خۆی نەگەیاندوەتە بیارەو لەو سەرچاوەی تەصەووفە بەهرەمەندبێت ؟ جا لام وایە هۆی ئەم کارە چەن شتێ بوبێت ، لام واتە پەیوەندی مەحەببەتی شێخ بەهائوددین جۆرێ بوبێت نەیتوانیبێ لەدڵی دەرکات ، موریدیش تا بەتەواویی پەیوەندی دەروونی لەگەڵ مورشیدی پێشودا نەبرێت ، لەمورشیدی تازەی بەهرەمەند نابێت .

دووهەم ، دورنیە تەعەصعوب ئەوکارەی کردبێ . سێ‌هەم بگرە لایێ موریدەکانیشی لەپێش چاو گرتبێ ، چونکە ئەو تەنها خۆی حسێب نەبوە ، شایەت ئەگەر ئەوکارەی بکردایێ هەم خزمەکانی دەردی سەریان بۆ دروس بکردایێ ،

هەروا کە جارجار سکاڵای کردوە لەدەسیان ، هەم ئاژاوەو دوو دەستەیی بکەوتایێتە ناوی صوفی یەکانەوە .

بەکورتی ی هەرچی بوەو هەر جۆر بوە ، مەحوی ماوەی «٢٤» ساڵ هەستی تەنهایی و بێدەسەڵاتیی کردوە ، وە ئەم حاڵەشی لە شیعرەکانیا بەئاسانی ی هەست ئەکرێت .

دیوانەکەی مەحوی هەروەکو کە پەنجەی بۆ رائەکێشین وە دیاریی ئەکەین پریەتی لەشوێنە دەستی تەصەووف ، وە بۆنی خۆشی ئەوجیهانە ئەدات لەدەماغی خاوەن دڵان وە ئەوانن ئەتوانن هەستی ئەوبۆنە خۆشەو ئەو نورو بەرەکەتە بکەن ، لەگەڵی ئەوەشا باوەری من لەسەری ئەوەتە مەحوی شاعیرێکی صۆفی بەو مەعنایە نی یە هەمو هەست‌وتەستێکی خۆی تەرخان کردبێ هەربۆ تەصەووف وەکو «**ابن الفارض**» یان جەلالەدینی رۆمی یان مەلای‌جزیری ، بەڵکو شاعیرێکی زۆر بەدەسەڵاتی گۆرەپانی هونەری شیعرەو دیوانەکەی رازاوەتەوە بەهەمو جۆرە هۆنەرو مەبەستێک ، وە تەصەووفیش کاکە بەشانەی خۆیی بۆدانراوە .

سەبارەت بەموصطەلەحاتی تەصەووف سەیر ئەکەین هەم موصطەلەحاتی عەرەبیی بەکاربردوە هەم موصطەلەحاتی فارسێ ، وەبرێ جاریش لەو موصطەلەحانەی گوریوەتە سەری زمانی کوردیی . لە لاپەرەی «٣» دا ووشەی ناخودا وە باخودا ، ی بەکارهێناوە .

لەم بەحری فیتنە بەڵکی نەجاتت بدا خودا
داوێنی باخودا بگرە بەردە ناخودا

لێرەدا دڵ گەرم کردنی مرۆڤ بۆئەوەی داوێنی باخودایێک ، پیاوی خودایێك بگرێ بەڵکو لە دەریای ئاشوبی ئەم جیهانە رزگار بێت ئەوە خوێ تەصەووفە ، تەصەووف پاڵ بە ئینسانەوە ئەنێت بۆ بەدەست هێنانی مورشید .

لە لاپەرەی «٥» دا ئەڵێ .

ئازوڵمەتی وجودە ، تەریکی لە نوری عیشق
سێبەر ئەما هەتاوە کە مەحوی ئەما خودا

ئەمەش تەصەووفێکی ئاشکرایە ، هەم لە بەکاربردنی موصطەلەحاتی زوڵمەتی وجود ، نوری‌عیشق ، هەم لە مەفهومەکەدا ، چونکە ئەوە ئەگەیێنێ ، تاوەکو ئەم وجودە ئاسوتی‌یە ماوە واتە ئاحاڵەتی ماددە پەرستی‌و شوێن‌کەوتنی داخوازی

ناپەسەندی نەفس بمێنێ ئەوە نەفسی ئەوکەسە پاك نەبوەتەوە ، بەڵام ئەوکەسەی توانی‌ی تاریکی‌ی وجود ، واتە تاریکی‌ی خۆ ویستی‌و خۆ بەزل زانی‌ی لابردەوە نوکرانی ذاتی کردە پیشە،واتە بویە خاوەنی «ایثار» ، وا لەروناکی‌ی نوری خودا «**نوری عیشق**» بەهرەمەند ئەبێت .

ئەڵێ ئەمانە نەما ئەوە سێبەر نەماوە سێبەر هی‌چی‌یە ؟ هی ماددەیە ، کە سێبەر نەما ، دیارە هەتاوە ، کە وجود، واتە لەشی نەفسانی‌و حەیوانی‌ی نەما ئەوە «**فەنا**» بوە لەذاتی خودادا ، واتە خۆی لەبیرچوەتەوە وە هەستە ناپەسەندەکانیشی توڕداوە ، چی لەبیرە ؟ خودا .

واتە ئەگەر مەحوبی توانی‌ی خۆی وە وجودە ناسوتی‌و هەستە حەیوانی یەکەی نەفسی ئەمارەی خۆی توڕدات ، ئیتر ئەوکاتە هەر خودای لەیادەو هیچی تری لەیادنیە ، تەنانەت خۆیشی .

هەر لەو لاپەرەیەدا گوم بوانی چۆڵی مەحەببەتی خودا،ئیصطیلاحی عەرەبی‌و فارسی‌یە کە ئەم گۆڕیویەتە سەری کوردی .

لە لاپەرەی شەش‌دا ، سۆزی عیشق ، جەلالی خەیاڵی ئەوم لەدڵ ، هەم موصطەلەح هەم مەفهومەکەش تەصەوفە وەکو گوتمان «**قلب المؤمن عرش الرحمان**» حەدیثە .

جا ئەڵێ ئەمە وەکو ئەوە وایە ئاسمانێك لەناوی دانە کونجی‌یێك دا جی‌ی ببێتەوە ، دیارە بەرەواڵەت شتی‌وا ناگونجێ ، بەڵام لەگەڵی ئەوەشا تی‌کۆشانی صۆفی بۆ گەیشتن بەو ئاواتەیەرۆژێ بێتە پێشەوە دەرونی ئەو شایستەیی ئەوە پەیدا بکات کە نوری خودای تیا بدرەوشێتەوە .

لەلاپەرەی (٧) دا ، موصطەلەحی «**کاری دڵتوێنەوە**» بەکار دێرێت «**بەس کاری دڵتوینەوە مەحوبی لەپێشنە**» موصطەلەحێکە کردویە بەکوردی ، لەناوی صۆفی مەسلەکاندا موجاهەدە ، واتە خەبات مەشهورە ، مەبەست ئەوەتە پەیرەوی کردنی موبەمو لە قورئان و سوننەت ، هەروا گاڵتە نیە ، هەر ئەوەتە ئەڵێن ، صیراطی موستەقیم ، واتە ڕێگەی ڕاستی ئیسلامی‌ی گرتنەبەر ، لە موباریك‌ترو لەئەڵماس تیژترە ، وە هەر لەبەر سەختیی ئەورێگاتە کە ئەگەر هیدایەتی خودا لەپاڵا نەبێت سەر ناگرێت ، «**اهدنا الصراط المستقیم**» سورەی (حەمد) .

زۆر جار لەباوکم بەرەحمەت بێ ، بیستومە ئەیفەرمو رۆڵە ، ئەوەی بیەوێ لەم ڕێگایەدا بەهرەیێکی دەست کەوێ ، ئەبێ خوێنی خۆی بکات بەئاو ، کە کینایەبو لە رەنجو خەباتی بەردەوام .

لە لاپەرەی «٨»دا ئەڵێ .

هەتاهەق ناصیرە هەر هەقە مەنظور
وەکو مەنصور ئەگەر بمکەن بەدارا
نەگەیمە ئەو جوانەو گەیمە پیریی
مەدەد یاپیری پیرانی بوخارا

باسی مەنصوری حەللاج وە هەقگۆیی مەنصور ، هەروەها ووشەی پیر ، کە بۆ مورشیدە ، وە پیری‌پیرانی بوخارا کە شاهی نەقشبەندە ، وە ووشەی شێخ وزاهیدو عیشق کە لەم پارچە شیعرەدا هاتون ، هەموی پەنجە راکێشانە بۆ تەصەووف .

پاشان باسی «**بولوەفا**» ئەکات ، بێ‌گومان مەبەستی مەحویی حاجی شیخ‌عەبدولرەحمانی شاعیرە کوری شێخ‌عوسمانی تەوێڵە کە نازناوی لەشیعردا بولوەفایە .

وا بەناوبانگە شێخ عەبدولرەحمان مورادبوە ، وە لە هەرسێ براکەی تری لەتەریقەتا ، دەس رۆیشتوتر بوە ، بەڵام لەتەمەنی «**٣٤**» ساڵیدا لەساڵی «**١٢٨٥**» ك دا لە دنیا دەرچوە .

لە لاپەرەی «**١٣ – ١٦**» دا ووشەی تەصەووفی زۆری بەکار هێناوە ، ئەڵێ .

کە هەڵگرسا لەنوری بادە شەمعی حوسنی جانانە
نەچێتە سەر طەریقەی حەزرەتی پەروانە، دڵ چبکا ؟

یان لە پایانی غەزەلەکەدا کە ئەڵێ .

لە هەرجێیێك هەڵێ خورشیدی عیشقی گوڵ‌روخان مەحویی
ئەگەر عەقڵی بێ ، لەوجێگە ئاونگی عەقڵ چبکا

ووشەکانی ، نوری بادە ، تەریقەی حەزرەتی پەروانە، خورشیدی عیشقی گوڵ‌روخان ، هەمویان ، موصطەلەحاتی تەصەووفن ، لێرەدا ئەبێ بڵێین ، خۆ موصطەلەحاتی تەصەووف ئەوە ناگەیێنێ ، ئەو وشانە لە وتووێژی ترا بەکار نابرێن ، زمان هەر زمانە ، بۆنمونە ، صەبر ، تەوەککول ، یان عیشق یان بادە یان دڵ ، یان بەقا، فەنا ، لەطیفە وە ئەوانی تریش ، هەموی بەکار ئەبرێن ، بەڵام لێرەدا

شێوەیێکی تایبەت پەیدا ئەکەن وە ئەخرێنە قاڵبێکی‌ترەوە کە بۆ کارناسی خۆی دیارە ، حەب وە حوبوب ، لای پزیشك شتێکەو لای خاوەن کشت‌وکاڵ شتێکە ، دەرزی ، لای پزیشك شتێکەو لای خەیات واتایێکی‌تری هەیە .

بەراستی لەوردەکاری شیعرو ووشەئارایی‌و نازك کاریدا ، مەحوی دەستێکی باڵای هەیە وکو ئەڵێ ... «هەر بەخۆی ئەکەوی» .

لە لاپەڕەی (١٦) دا ووشەی دەروێش ، سوبحە ، کەشفی‌تاریکی‌ی ، نوری عومر .

هەروەها لە لاپەڕەی «١٨» دا ، جونون ، ئادابی‌عیشق دوبارە مەنصور وە «أنا الحق» ، هەموی موصطەلەحاتی تەصەووفە ، لەپایانی قەصیدەکەدا لەلاپەڕەی «١٩»دا ئەڵێ .

دڵ لە ئیدراکی حەقیقەت بێ‌بەشە بێ‌داغی عیشق
مەحوی‌یا ، دانا دەبێ بەم چاوە بینایی بکا
تێکڕای شیعرەکە ، بەڵکو هەموی قەصیدەکە تەصەووفە .

مەحوی ئەڵێ دەرکی حەقیقەت ، واتە گەیشتن بە یەقینی خوداناسی‌ی ، وە حەقائق مەعنەوی ، بەبێ گرتنەبەری ڕێگەی عیشق خودا ، واتە ڕێگەی تەصەووف ، ڕێك ناکەوێت واتە دڵێ عیشق تیانەبو ناتوانێ دەرکی حەقیقەت بکات ، جا لێرەدا ، ئەڵێ ، داغی عیشق ، داغ ، یان داخ‌کردن بۆ زۆرشت باوبوە ، بۆ ئازاردان ، خەڵکیان داخ کردوە ، بۆچارەی نەخۆشی ، ئینسان‌و حەیوان ، داخ کراون ، وە لە هەموی باوتر چوارپێی‌و مەروماڵات ، داخ کراون بۆئەوەی دیاربێ خاوەن دارن ، وە خاوەنەکەیشیان دیاری‌یە .

مەشهورە ئەڵێ مەرگی فڵان داخی‌نا بەدڵمانا ، داخ بەدڵی کردین ، لێرەدا ، بۆخەفەتیش بەکار ئەبرێ ، یان ئەڵێن ، داغی دڵی (لالە) ، لالە ، مەبەست لە گوڵی شەقایقە ، ئەوە تا ، بنی پەڕەی گوڵی شەقایق مۆرێکی ڕەشی پێوەیە ، ئەڵێ‌ی داخ کراوە ، جا ئەڵێن ئەمە داخی عیشقە نراوە بە دەرونی شەقایق‌دا ، بەڵام لەبازاری تەصەووف‌دا ، داغی‌عیشق مەبەستە لەوەی ئەوکەسە عاشق کەسێکە،وە ئەوە، ئەوکەسە دیاری کردوەو ئەو دڵەی داغ کردوە بۆ خۆی ، بەکورتی‌ی نیشانەی

مورشیدداریی و بێمورشیدی‌یە ، دیارە ئەو کەسەش ماموستاو ڕێبەرو بەڵەدو شارەزا کەوتە پێشیەوە وا گومانی تیانیە کە ئەگاتە مراز .

مەحوی ئەڵێ: **دڵ لەئیدراکی حەقیقەت بێبەشە بێ داغی عیشق** «کەوابو ئەگەر دڵ ، داغی عیشق پێوەبو لەئیدراکی حەقیقەت بێبەش نیەو چاوی کراوەتەوەو بینایی هەیەو کەشفی حیجابی بۆ بووەو خاوەنی موشاهەدەو بینینە .

«**مەحوی‌یا ، دانا دەبێ بەم چاوە بینایی بکات**» واتە بەچاوی دڵ.،.هەرکەس خۆی بەدانا ئەزانێ ئەبێ هەوڵ بدات چاوی دڵی بکرێتەوە ئەگینا شێت‌و بێ‌عەقڵێش ، تەنانەت ، حەیوانیش چاوی سەری هەیەو شت ئەبینێ . کەواتە بەصەر،یان چاوی سەر،هەمووی تێدا بەشدارن ، ئەوە بەصیرەتە ، واتە چاوی دەرونە کە تەنهاهی دانایان وە گەورە پیاوانە ، کەواتە پیاو ئەوەتە بەچاوی دەروون ببینێ .

لە لاپەرەی «٣٦» دا ، ئەڵێ :

گەر عاشق لە خوێنی‌جگر قوم‌دە دەم مەدە
مەی‌خوارە خام کارە هەتا هاوو هو دەکا

ئەمەش هەر پەنجە ڕاکێشانە بۆ عیشق حەقیق وەتەصەووف ،

گەورەپیاوانی تەصەووف زۆرجار ئامۆژگاریی موریدی تازەکار ئەکەن کە ئەگەر هاتو دڵ‌گەرمی‌و نورو بەرەکەت دەستی‌دا ، ئەبێ خۆی بگرێت وە دەنگی لێ بەرز نەبێتەوە و نەگریت‌و هاوار نەکات ، ئەڵێن هەتا خۆی بگرێت وە هاوارنەکات بەهرەی زیاتری دەس ئەکەوێ ، ئەوەتا ئەوانەی پێ‌ئەگەن‌و ئەبنە مورشید،یان پیاو ماقوڵی ڕێباز ، ئارامی‌و لەسەرخۆیی یێکی تایبەتیان هەیە،جا نمونەکەی لە عیشقی مەجازی‌و مەستیی مەجازی‌دا هاوردوە ئەوە ئەڵێ ئەوەی تازە فێری مەی‌خواردن بوبێت بە تۆزێ مەی سەرخۆش ئەبێ، بەڵام ئەوەی لە مەی خواریدا دەوامی‌بو هەروا بەگاڵتە سەرخۆش نابێت .

لە یادتانە لەباسی بایەزیدی بەسطامی‌دا گوتمان لەوەڵامی ئەوکەسەدا کە گوتبوی ئێمە پێکێکمان خواردوەتەوە هەتاهەتایە مەستی‌کردوین ، بایەزیدگوتی ئێمە دەریایێك هەڵ ئەلوشین هێشتا هەر تینومانەو تێراو نابین .

لە لاپەرەی (٣٤) دا هەمیسان باسی مەنصور وە ذاالنونی کردوە جەنابی ماموستا مەلاکەریم ئەڵێن مەبەست لە (ذاالنونی) پێغەمبەرە، دیارە ئەوەش بۆچوونێکە،بەڵام

من لام‌وایه مادام باسی مه‌نصور کراوه که‌صۆفییێکی لیٚ‌قه‌وماوی ده‌ستی صۆفی نه‌ناسان‌بوه ، مه‌به‌ست له‌م ذوالنونه‌یش ذوالنونی میصری‌یه‌ که‌ سه‌رقافڵه‌ی ته‌صووفی میصره (٢٤٥ك) له‌ دنیا ده‌رچوه .

ئه‌ویش هه‌روه‌کو حه‌للاج ئازار دراوه‌و زیندان کراوه‌و ده‌ربه‌ده‌ری زۆری کێشاوه .

له‌ لاپه‌ره‌ی (٣٤ – ٣٥) دا ووشه‌ی پیری موغان‌و ، موغ‌به‌چه ، ڕێگه‌ی طه‌له‌ب‌و مه‌ولاناو داغ به‌دڵ‌و جه‌رگ دا نانی ، کردوه که‌هه‌موی موصطه‌له‌حاتی ته‌صه‌ووفه پیری موغان موغ‌به‌چه له‌ووشه به‌کاربراوه‌کانی خواجه حافظه ، پیری موغان له‌بناغه‌دا به سه‌رۆکی دینی‌ی زه‌رده‌شتی‌یه‌کان وه هه‌روه‌ها بۆ خاوه‌ن مه‌یخانه‌ش به‌کاربراوه ، موغبه‌چه واته مه‌ی‌گێڕیان شاگردو به‌رده‌ستی پیری موغان .

به‌لاّم له‌ ته‌صه‌ووف‌دا مه‌به‌ست له‌م پیره پیری ته‌ریقه‌ته‌و ئه‌و باده‌یه‌ش باده‌ی مه‌عنه‌وی‌یه که به‌هۆی مورشیده‌وه ئه‌درێته ڕێبوارو مه‌ستی ئه‌کات ، وه لام‌وایه مه‌به‌ستی مه‌حوی له مه‌ولانا لێره‌دا جه‌لالودینی ڕۆمی بێت هه‌رچه‌ن له‌فارسیدا مه‌ولانا بۆ مه‌لا به‌کاربراوه به‌لاّم له ئه‌ده‌بی‌یاتدا زۆرتری بۆ جه‌لالوددین رومی وه بری‌جار بۆ مه‌ولانای جامی‌ی به‌کاربراوه . ڕێگه‌ی طه‌له‌بیش ، هه‌مان سلوکی ته‌ریقه‌ته . له لاپه‌ره‌ی (٥١)دا ، که ئه‌ڵێ : مه‌حه‌ببه‌ت مه‌ذهه‌بت بیٚ وه مه‌یکه‌شی‌ی مه‌شره‌بت‌بیٚ ، دیاره یه‌کیٚ له‌ناوه‌کانی ڕیٚ‌ڕه‌وی ته‌صه‌ووف ڕێبازی مه‌حه‌ببه‌ته باسی مه‌ی‌که‌شی‌و مه‌ی‌خواردن و مه‌ستی‌مان کرد .

له لاپه‌ره‌ی (٥٥) دا له‌پایانی قه‌صیده‌یێکا ئه‌ڵیٚ .

دڵه عه‌رشی خودا مه‌حوی خه‌جاڵه‌ت‌به له‌به‌ر غه‌فڵه‌ت

که بۆته بوت‌که‌ده‌ی بیٚ به‌رهه‌مه‌ن یا ده‌یری بیٚ‌ڕاهیب

زوتریش وتمان ئاواتی صۆفی ئه‌وه‌ته دڵی ببێته جێگه‌ی نوری خودا وه‌یادی خودا له‌دڵی دوور نه‌که‌وێته‌وه به‌ڵکو گوتمان دڵ ده‌بێته جێگه‌ی مه‌ذکور واته خودا، یان (موسه‌ما) واته خودا ، چونکه کاتیٚ نوری خودا له‌دڵا دره‌وشایه‌وه ئیتر ذیکروئیسم پێویستی‌نیه ، خاوه‌ن ناو خۆی حازره .

هه‌میسان ئه‌و حه‌دیثه‌ش دێته‌وه یاد که‌گوتمان «**قلب المؤمن عرش الله**»یان حه‌ذیثێکی قودسی‌ی که خودا ئه‌فه‌رمیٚ ئه‌رزو ئاسمانه‌کان جێگای منیان تیا نابێته‌وه به‌لاّم دڵی به‌نده‌ی خاوه‌ن باوه‌ڕ جێگه‌ی منی تیا بوه‌ته‌وه .

جا ، مەحوى گلەیی لەدڵی خۆی ئەكات ، ئەڵێ ئەی‌دڵ تۆ ئەبوایێ ئیستە جێگەی خودا بوایەیت کەچی تۆ خەجاڵەت نات‌گرێ بویتە بوت‌خانەی بێ بوت‌و دەیری بێ‌راهیب ، واتە هەم چۆڵیت وەهەم وەکو مزگەوتیش قەدرت نیە کە پەرستگەی موسوڵمانانە ، وە ئەمەش هەموی دەردی غەفلەتە ، لەباسی نەقشبەندی‌دا گوتمان تەواوی کۆششی صۆفیەکان بۆ ئەوەتە لەخودا غافڵ نەبن ، تەنانەت بۆ تاکە چرکەیێکیش ، جا ئەڵێ حەیف نیە شوێنێك بکرێت ببێتە جێگەی خودا،ئیستە بوویێتە جیگەی غەفلەت لەخودا ؟

لە لاپەڕەی (٦٧) دا ئەڵێ .

لەناوا باسی تۆبەی تۆبو ئەمرۆ ئەی ستەمگەر شۆخ
بخە ئەم تۆبە پاشی کوشتنی‌من تۆبی‌یو پیرت

ووشەی تۆبەو تۆبەکردنو پیرو ئەمانە لەموصطەلەحاتی تەصەووفن ، ئەمە جگە لەجوانی‌ی جیناسەکانی شیعرەکە .

لە لاپەڕەی (٧٠) دا ئەڵێ :

لەپێ حەرامە زرەی سیلسیلەی موقەددەسی عیشق
بێ بەشێرو مەگەر ، هەڵگری لەدنیا دەست

ئەڵێ زەنجیری پیرۆزی عیشق خودایی هەروا بەگاڵتە ناکرێتە پێ ، مەگەر ئەوکەسە ئەوەندە مەرد بێت دەست لەدنیا هەڵگرێت ، بێگومان شێر کە زنجیر کرا ئیتر هەرچەن بە لەش‌و قەوارە شێرە بەلاَم تازە دنیا بەوچی چونکە تازە بەسراوەتەوەو دەستی لەدنیا هەڵگرتوە ، جا واتە خۆ هەمو مناڵێ یان مرۆڤی بێ‌ورەو زەبون ناتوانێ نەفسی خۆی زنجیرکات‌و دەس لە هەوەس‌و ئارەزوی دنیایی هەڵگرێت سامەگەر ئەوکەسە شێری مەیدان بێت تابتوانێ زنجیری موقەددەسی عیشق بخاتەپێی خۆی چونکە ئەوەی جیهانی تەصەووفی گرتە گەردەن ئیتر بە زەرق‌وبەرقی دنیا ناخڵەتێ . بەڕاستی‌ی وردەکاریی زۆریشی تیایە .

لە لاپەڕەی (٨٣) دا ئەڵێ .

مەحفوظی تۆ،روو لەخودایی،لەدێوو دەد
بۆ حیرزی تۆ دەبێتە زرێ نەسجی عەنکەبوت

لەسەرەتای تیپی دال دا ، غەزەلێکە لەسەرەتادا ئەڵێ «**دڵی سوتا بەحاڵی زاری طیفلی دڵمو چاری‌کرد**» بەڕاستی‌ی مەحوی ئوستادی ئەدەبە. دەك گۆڕت پڕ لەنور. لەدواییدا ئەڵێ :

دڵی بێ‌بارە مایەی کارە هەرکەس کاروباری خۆی
لە دونیادا مووەففەق‌بو بەدڵ تەفویضی باری کرد

ئەمەش دەست‌نیشانە بۆ مەقامی تەوککول. هەروەها کە ئەڵێ .

جونونی ئەو ظوهورە مەحویا دێوانەگی‌ی مەنصوور
کەدێوانان هەمو مائیل بەبەرد ئەومەیلی داری‌کرد
لەگەڵ هەموی جوانی‌ی ووشەکاری‌و تەناسوبی نێوانی مەنصورو

جونون کە موراعاتی نەظیریشی پێ ئەڵێن ،. شتەکە بەستراوە بەجیهانی تەصەووفەوە ، وەفەنای صۆفی وای‌کرد لەمەنصور .

هەر پاش ئەم غەزەلە ئەو غەزەلەیە کە ئەڵێ «**چ خەیاڵێکە لیقامێ بەفەناچونی جەسەد** ». واتە خەیاڵی خاوە تۆ بتەوێ بگەی بەخودا تا دەست لەخۆت هەڵ نەگری واتە ئەبێ لە من‌من وە خۆم‌خۆم دەست هەڵگری چونکە خۆپەرستی لەگەڵ خودا پەرستی‌دا ڕێك ناکەوێ . «أنانیەّت» وە «ئیثار» لە یەك دەرونا پێکەوە نایان کرێت ، وە ئەمەش خۆی کرۆکی تەصەووفە .

دوبارە باسی داغ‌و جێگە دەمی تێغ ئەکات کە ئەبێ بە دڵەوە بێت واتە شوێنە دەستی مورشیدی کامیل و موکەمیل. ئەڵێ ئەودڵەی بەداغی‌عیشق مۆر نەکرابێ لە دادگای عیشق‌دا ئەی دۆڕێ چونکە بەڵگەیێکی بێ مۆرو ئیمزای پێ‌یە .

پاشان دەست بۆ باسی وەحدەت ئەکێشێ ئەڵێ

غەیری وەحدەت لە وجودا نیە،کەثرەت وەهمە
سادە تیکراری یەکە مەنشەئی ئەوهامی عەدەد

مەبەستی مەحوی ئەوەتە سەرچاوەی وجودی ئەو جیهانە هەر خودا خۆیەتی هەروەکو ئەگەر یەك نەبوایێ هەزار وە میلیاریش نەدەبون ، ئەڵێ سەرچاوەی فەیضی وجود ئەو یەکەتە (أحد)ە وە هەموی لە خۆیەوەیە .

باسیٰ وەحدەتی وجود زۆرکراوە هەر کەسەی بە بارێکا بۆی چوە بەلاّم هەر بۆچونە ، نەك ساغ کردنەوەیێك کە هەتاهەتایە پایەدارو تەکان نەخواردو بێت ئەوەی صۆفیەکان خۆیان مەبەستیان بوە لەگوتنیا ، مەگەر خۆیان لێی تێ بگەن ، ئەوەتا کە کەوتوەتە دەمی فەلسەفەو ظاهیر بینانو زانایانی لە تەصەووف بێ هەوالٌ، هەزارلقی لێ ئەکەنەوە، ئەوەندەیان چلٌو پۆپی دەست هەلٌبەست لێ کردوەتەوە ساقو لاسکە ئەصلی یەکەیان وون کردوە .

بەراستیی بۆ چاوکرانەوە لە مەبەستی ئیشاراتی شاعیرە صۆفی یەکان وەبرێ لەرموزاتو شەطەحات خوێندنەوەی کتێبی «تَرْجُمانُ الأشْواق» ی شێخ موحی ددینی عەرەبی ی زۆر سودمەندە چونکە خۆی شەرحی لەسەری شیعری خۆی کردوە .

لەپاشان مەحوی خۆی ، خەمی ئەو باوەرە چەوتانەو ئەو ئەوهامانە ئەیگرێ وەئەترسێ لەوەی خەلٌك ئەم باسی وەحدەتی ئەوەش بەوجۆرە وەحدەتی وجودە بزانن خێرا لائەکاتەوە بۆ سەری باسی تەوحیدو ئەلێ .

مەحویا بابەسی بێت شیرکی تەشەبیوث بەمو بەو
بگرە بەس ، دامەنی تەوحیدی (هو الله أحد)

مەحوی ئەیەوێ بلٌێت ، هەرچەن سەرچاوەی هەموی وجود تەنها ذاتی خودا خۆیەتی بەلاّم ئەوخودایە ، خودایێکە لە هەموان جودایە تاكو تەنهایەو خالیق تەوانایە ، نە لەکەس بوەو نەکەسیشی لێ ئەبێت نەکەسیش ئەتوانێ ببێتە هاوشانی «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدْ» (سورەی ئیخلاص) .

لە لاپەرەی (١١٦) دا ئەلێ .

«**بەردەری مەیکەدەیەو بەس لەوەلا نیمە مەلاذ**». بێگومان مەحوی، یان مەلای جزیری، یان مەولەوی، یان هەمو شێخو مەلاو خودا ناسێ، دژی مەی وە مەیکەدەیە ، کەوابو کاتێ کە لەم بارەوە باسی کرد ، دیارە مەبەست شەرابی عیشقی خودایی یە ، وە وەرگرتنی بەهرە لە رێبەرو مورشید، جا بەراستیی حالٌەتی وا دەست ئەدات بۆ ئەو رێبوارانە ، هەر دەقی بەدەق لە سەرخۆشی ی ئەچێت وە ئەوکەسە هۆشی لە خۆی نیە ، کە بە زمانی ئەهلی سلوك هەر سوکری پی ئەلٌێن ، وە لە موصطەلەحاتدا باسم کردوە .

له لاپەڕەی (١١٧) دا ئەڵێ .

شوکری هەق،بەردەری هەر فەقرە ئیقامەتگاهم
بەردەرو باری نەسولطانو نەشا نیمە مەلاذ
بەڵکە لەو ڕێیەوە من پەیبەمە عیمرانی بەقا
مەحویا غەیری خەراباتی فەنا نیمە مەلاذ

زوتر باسمان کردوە کە (فەقر) مەقامێکە لە مەقاماتی تەصەووف ، وە مەنزڵێکە لە ڕێگەی گەیشتن بە(فەنا) وە فەنایش مەنزڵێکە لە ڕێگەی گەیشتن بە مەڵبەندی (بەقا) ، هەروەها پێغەمبەر درودی خودای لەسەر ئەفەرمێ ، (**اَلفَقْرُ فَخْرِی**) جا مەحوی ئاواتی خواستوە کە بیانگاتێ. هەروەها خەرابات کە بەمەیخانە ئەڵێن ، موصطەلەحێکی تەصەووفە لەفارسیدا ، کە مەبەستی تەکیەو بارەگاو خانەقای پیرە .

لەلاپەڕەی (١٣٥) دا ئەڵێ .

ببیە لەمن درەختی (منی ی) لەعنەتە بەڕی
یەعنی بکە لەکیبرو ئەنانیەت ئیحتیراز
هەرکەس تەکەللومی بە (أنا الخیرە) وەك بلیس
ئەمرو سبەی خیطابیە ، یاأیُّها البراز

تۆزێ لەمەوپێش گوتمان ئەنانی یەت وە خۆپەرستی ی و تەکەبور لەو پێناسە ناپەسەندانەن کە صوفی تێ ئەکۆشێ لەدەرونی خۆیا ڕیشەکەن یان کات ، هەروەها ئاشکرایە شەیتان بەهۆی ئەنانیەتەوە بو کەوتی (أنا خیر منه) واتە من لەئادەم چاکترم بەو بۆنەوە بو لەعنەتی لێکراو لە بەهەشت دەرکرا کەواتە درەختی (منی ی) واتە (ئەنانیەت) لەعنەتە بەری ئەمەرێکی نیە جگە نەفرین مەحوی لەڕوانگەی صۆفیەتی یەوە ئامۆژگاری ئەکات کە ئەبێ مرۆڤ خۆی لەکیبرو ئەنانیەت دورخاتەوە ، مەبەستم ئەوەتە بلێم شیعرەکان لە سەرچاوەی تەصەووفەوە هەڵ قوڵیون.

له لاپەڕەی «٢٠٣» دا ، ئەڵێ .

بەبێ یارێ مەچۆرە مەعرەکەی ئەسفەندیاری نەفس
کە لەم مەیدانەدا هەر پیرەزالە ڕۆستەمی بێ‌زاڵ

مەبەستی ئەوەتە بەبێ رەهنومایی‌و یارمەتی مورشید مرۆڤ خۆی تەنها ناتوانێ بڕواتە مەیدانی پاك كردنەوەی «**نەفس**» ، لە بەشی تەزكی‌یەی نەفس‌دا لە بەشی لەطائف‌دا لەباسی نەقشبەندی دا گوتمان پاك كردنەوەی نەفس لە هەموی لەطائفەكانی تر سەخت‌ترە ، جا لێرەدا مەحوی دەست بۆ ئەو مەبەستە رائەكێشی‌و ئەڵێ ، پاك‌كردنەوەی نەفس لەپێناسی ناپەسەند،هەروا بەگاڵتە ناكرێت وە ئەوەی یارو یامەتی‌دەری نەبێت ئەم‌كارەی بە تەنهایی بۆناكرێ ، وە بەبێ شارەزا ئەم رێگایەی‌بۆ نابرێت .

جا لێرەدا باسی شەری رۆستەم لەگەڵی ئەسفەندیاری پاڵەواندا كە ئەگەر زاڵ یارمەتی رۆستەمی نەدایێ دەرەقەتی ئەسفەندیار نەئەهات ، شیرین‌كاری‌و موراعاتی نەظیرو موناسەباتێكی جوانی شیعریشە كە لە چوارچێوەی كارەكەی من بەدەرە ، بەڵام بۆئێرە زۆر بەجێ‌و جوانە .

لە لاپەرەی «٢٠٨» دا ئەڵێ .

رێگەی هودا طەریقەتی عیشقە دە (**مەحویا**)
وەرن‌و پیابرۆن و (**صَلّوا علی الرسول**)
هەر ئەم طەریقە بوو،بە هەموو صەحبی گرتیان
رۆیین پیا هەتا گەینە مەرتەبەی وصوول

بە ئاشكرا ئەڵێ
ئەم‌رێگەی تەصەووفە كە بە
رێگەی عیشق بەناوبانگە ،

سەرچاوەكەی لە پێغەمبەرو یارانی‌یەوە هاتوە ، وە ئەوان لەم رێبازەوە گەیشتونەتە مراز ، ئێوەش ئەگەر ئەتانەوێ بگەنە مراز ئەبێ ئەم رێگەی عیشقە بگرنەبەر ، وە لەو رێبازی ئەوانەوە برۆن ،

لە لاپەرەی «**٢٢٥**»دا ئەڵێ .

دەزانم بادی‌یەی عیشقە خەتەرناك ،
كەچی هەرچوم ئەگەر مام‌و ئەگەر چوم

تۆزێ لەمەوپێش گوتی ئەوەی بیەوێ بگاتە مراز ئەبێ ڕێگەی عیشق بگرێتەبەر ، سەرلەنوێ ئەڵێ وانەزانن ئەم ڕێگای عیشقە زۆر سوکو ئاسانە بەڵکو خەتەرناکە ، زوتریش هەرگوتی وەکو ئەوە وایە بڕۆیتە شەڕی ئەسفەندیاری پاڵەوان ، ئیستە ئەڵێ مادام ڕێگەی ڕزگاری‌و بەمرازگەیشتن هەر تەنها ئەم ڕێگایە بێت ، وامنیش دەست لەدەست‌و قەوەت لەخودا ڕۆیشتم ، باوەکو پڕ لە مەترسی‌یەو ، وەکو ئەڵێن لەمو باریکترو لە ئەڵماس تیژترە ، بەڵام مادام ڕێگەی ڕاستە ، وا ڕۆیشتم .

لەلاپەڕەی «٢٢٩»دا ، ئەڵێ :

لە حەفتا ئی‌پەڕیم‌و حەفتەیێك بۆدین‌و بۆدنیا
بە کاری خۆم‌و کاری کەس نەهاتم ، وەی چ بێکارەم
چ خۆش‌وەقتی‌بو ئەو وەقتەم لەگۆشەی بێکەسی‌دا بوم .
وەکو هایم لە دەشتی ناکەسیدا ئیستە ئاوارەم
نەشەیتان‌و نەدەوران‌و نەخزمانم بەمن ناکەن
ئەوەی نەفسی خەسیسم (مەحویا) کردوویە دەربارەم

مەحوی سکاڵا لە دەستی نامورادی‌و بێ‌کەڵکی خۆی ئەکات ، ئەمەش لە چ تەمەنێکا ؟ لە تەمەنی حەفتا ساڵیدا ، وە لە کاتگای دڵەوە پێی دێت،کە،لە نەبەردی نێوانی خۆی‌و نەفسی‌دا شکستی خواردوە بێگومان پێ‌هاتن بە کەم‌وکوری‌و بە هەڵەدا خۆی گەورەترین پیاوەتی‌یە ، وە لەدەستی هەمو مەردێك نایێت ، مەحوی سەبارەت بەم نامورادی خۆیە ، ئاوات بۆ ڕۆژگاری لاوی‌و بەر لەوەی ببێتە صۆفی ئەخوازێ ، چونکە ئەوەی مورشیدی نەبو بێکەسمو ، ئەوەش دەستەو داوێنی مورشیدبو ئیترکەس‌دارە ، جا ئاوات بۆ ڕۆژگاری بێ‌کەسیەکەی ئەخوازێ ، ئەڵێ ئەوسا بیانوم بێ‌کەسی‌ی‌بو بەڵام ئیستە ئیتر گوناهی خۆمە کە نەم توانی بەسەری نەفسا زاڵ‌بم جا وادیارە زۆر گلەیشی لە خزمانی بوەو هەروا ، لەدەوران ، بەڵام تاوانی گەورە بەشی نەفسی خۆیەتی ، بەڵێ «إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ» سورەی «یوسف» .

مەبەستی ئێمە ئەوەتە ، شیعرەکان هەموی دەست نیشانە بۆیاساو ڕەوشی صۆفی گەری .

لە لاپەڕەی «٢٣٤»دا ئەڵێ .

دەرسی عیشقم هەرلەکن پەروانە یا بولبولێ بوە
بێگەمێ یا نەیگەمێ هەر مەشقی ئوستادێ دەکەم
کوشتنی ئەسفەندیاری نەفسە بەستەی رایی پیر
گەر مەدەدکا یا نەکا لەوشاهە ئیمدادێ دەکەم

عیشق و بولبول و پەروانەو ئوستادو نەفس و پیرو ئیمدادو مەدەدو شاو ، هەموی ئەمانە موصطەلەحاتی تەصەووفە ، سەرەرای ئەوە لێرەشا هەر هاواری لەدەستی ئەسفەندیاری نەفسە ، وە بەئاشکرا داوا لەپیرەکەی ئەکات ئەڵێ من خۆم ئەم نەفسەم بۆ چار ناکرێت وە ئەبێ تۆ یارمەتیم بدەیت ، وە بەناوی «**شاوە**» لە مورشیدەکەی ناو ئەبات ، ئەوە ، هەم پیشان‌دەری بەرزیی پایەی مورشیدەکەیەتی ، وە هەم ئیخلاصی خۆی بۆ ئەومورشیدە .

هەر لەم بارەوە لە لاپەرەی «**٢٤٤**» دا ، ئەڵێ .

ئەم خەڵقە کە وا تێگەییون گەیونە مەقصود
ڕیشگاوێکی مەحضە بەدەردی من‌وتۆ چون
بۆ جیلوەیی بێچونی ، نیە قووەتی چونم
«**لاحَوْلَ وَلاقُوَّةَ**» ، کەمن حەولە بۆچون
بێچونە عەدەم ، پەی بەسوراغی دەمی نابەی
فائز ببە بەم‌گەوهەرە ، لەوبەحرە ، بە ڕۆ چوون.

ئەڵێ : من هێزی ڕۆیشتن‌و ڕێگابڕینم تیانیە بەورادەیەی کە بتوانم خۆم بگەیێنمە تیشکی بێوێنەی هەق ، لەگەڵ ئەوەشا من هەوڵی خۆم ئەدەم وەئەوەی خوا نەیویست سەر ناگرێت .

هەمیسان بەخۆی ئەڵێت تا خۆت تیا نەبەیت وە نەفست فەنا نەبێت ناگەیتە ئاواتی ئاوی ژیانی ئەودەمە ، ئەگەر ئەتەوێ ئەومرواری‌و گەوهەرەت دەست کەوێت ئەبێ خۆت نوقم کەیت لە دەریای هەستیی دا .
شیعرەکانی تری ئەم قەصیدەیە ئەوانیش هەر ئیشاراتی تەصەووفەو موصطەلەحاتی صوفیەتی‌یە ، وەکو فەنا ، زاهید ، صۆفی .

له لاپەڕەی (٢٦٢) دا ستایشی ئەدەبکردن ئەکات وە ئەڵێ .

خودا بیدا ئەدەب «**جزْءُ الأمان**» یکە عەطی‌یەی رەب
چبو جەرگی برِی غەیری ئەمەی نامەی دڕبی خوسرەو

ئەدەب سەرمەشق تەصەووفە وە زۆرباسیان لێوەکردوە لە لاپەڕەی «٢٧٢»دا ووشەی سیاچەردەی بەکار هێناوە ، کە ئەبێتە ڕەش‌تاڵە ، ئەم ووشەیە لەپێشا حافظ ، پاشی ئەو مەلای جزیری ، وە ئیستەش مەحوی بەکاری هێناوە ، وە ئەڵێ .

ئەگەرچی من‌گەدام ئەو شا لەعورفی عیشقدا مەحوی
بەسە نیسبەت لەبەینا من سیابەخت ئەو سیاچەردە

لە لاپەڕەی «٢٨٤»دا ئەڵێ .

بەسەر دڵدا لە قاپی فەیضەوە دێ نەشئە پەی دەر پەی
چ غەمزەی دیدە مەخمورێکە ئەم‌شەو کون‌ئەکا سینە

ئیشارەیە بۆئەوەی ئەوشەوە مورشیدەکەی ڕوی دڵی تێ‌کردوەو لە فەیضو بەرەکەتی بەرخوردار بوە .

لە لاپەڕەی «٢٨٧» تەوە تا «٢٩٠» قەصیدەیێکە هەموی تەصەووفە ، بەم شیعرە دەست پێ‌ئەکات .

دەوای ئەم نەفسە مەلعونەت ئەوێ هەردەردە وەك جیوە .
کە هەڵێ کوشتن ئەو ڕۆحی مەحضی ئەم جەوهەری زیوە .

جارێکی‌تر ، هەرسکاڵایە بەدەستی نەفسی نەکوژراوو چارنەکراوەوە ، ئەڵێ نەفس وەك جیوە وایە تا نەکوژرێ خێر ناداتەوە ، بەڵام کەکوژرا یەك‌پارچە ژیانە واتە ڕۆحێکی نایاب‌و پاکە .

لەباقی شیعرەکانی‌ترا ناوی مەقامات‌و حاڵ‌و طەورو ، روح‌و جارێکی‌تر دێوی‌نەفس . وە هی‌تر ئەبات ؛ هەموی ئیشارات‌و موصطەلەحاتی تەصەووفە . هەمیسان لە لاپەڕەی «٢٩١» دا ئەڵێ .

ئەمینی ی ، شێتی یە (مەحوی) لەمەکری نەفسی ئەمارە
مەگەر ڕەحمی خوا دەمبەستی کا ئەم مارە ئەنگێوە

لە لاپەڕەی «۳۱۷» دا ئەڵێ .

کێوی غەم وادی جەفا طەی کردنە ، ئەشراطی عیشق
باکی هەورازو نشێوت کەی دەبێ گەر ڕەهرەوی

پاش چەن دێڕێ ئەڵێ .

باسی چبکەم ، بێ کەرانە ، بەحری پرتەشویری عیشق
تاقە قەترێکی فتوحاتە نمێکە مەثنەوی

ئەڵێ ئەگەر ڕاست ئۆ ڕێ ڕەوی ڕێبازی عیشق ، واتە سالیکی ڕێبازی تەصەووف ، نابێ خەمی دەردی سەرت هەبێت چونکە گەنجی گەیشتن بەخوداو بە باوەڕی «عین الیقین» هەروا ئاسانو بێرەنج دەست نادات .

جا ئەڵێ ئەم دەریای تەصەووفە دەریایێکی ئاڵۆزو بێ کەنارە ئەوەتا بۆنمونە ، کتێبی «فتوحات المكية» ی «شیخ محی الدین العربی» نەیتوانیوە باسی دڵۆپێ لەو دەریایە بکات ، یان دیوانی مەثنەوی جەلالەدینی ڕۆمی نمێکە لەو دەریا ، ئەم دوکتێبە هەم دورودرێژترین وە هەم سەختو پڕ ئیشارەو ڕەمزو کینایە ترینی کتێبی تەصەووفن ، محی الدین لە «٦٣٨» ك دا وە جەلالەدین لە (٦٠٤) ك دا ، لەدنیادەرچون ، باقی قەصیدەکە هەموی ڕموزو موصطەلەحاتو مەفهومی تەصەووفە .

لەلاپەڕەی (٣٤٣) دا جارێکی تر هەر سکاڵای بەمراز نەگەیشتن دەکاتو ئەڵێ .

هەر گفتوگۆمە کەچی هەر دەڵێمو تێ ناگەم
هەر جوستوجۆمە کەچی هەر دەڕۆمو پێ ناگەم
چاوم ڕواوو گوشەیێ ئەو ئەبر وەم نەدی
دڵ بو بە بەحری عولومو لە ئەلفو بێ ناگەم

لێرەدا ئەوە ئەگەیێنێ لە دانشی ظاهیری و شەرعی دا بوە بە بەحر بەلام لەدانشی مەعنەوییدا هێشتا لە ئەلفو بێ کەی نەگەیشتوە ، چونکە ئەم شەیدای موشاهەدەو

چاوپێ کەوتنە ، ئەوەتە ئەڵێ ئەو ئەبرۆمە نەدی ئەم خوازیاری «**عین الیقین**» بوە ، کە دەستی نەداوە ، بۆی .

لە لاپەرەی (٣٦١) دا ئەڵێ .

بکە سەیری فتوحات ، ئەر گەرەکتە تۆ فتوحی ڕۆح
کتێبی دڵ موتاڵا کردنە ، بڕوانە (مەکتوبات)

تۆزێ لەمەوپێش باسی کتێبی فتوحاتمان کرد ، کتێبی مەکتوباتی ئیمامی رەببانی ، ئەویش سێ بەرگە ، گرنگ ترین وە سەخت ترین کتێبی تەصەووفە ، لە ڕێبازی نەقشبەندی دا لام وایە ئەوەی بتوانێ بە تەواوی لە مەکتوبات بگات لەم پەڕو ئەوپەڕی تەصەووف حاڵی بوە ، بەتایبەت لە ڕێبازی نەقشبەندی یەکاندا .

خاوەنی ئەم کتێبە ئیمامی رەببانی شێخ ئەحمەدی موجەددیدە ، کە لەساڵی «١٠٣٤» ك دا لەدنیا دەرچوە .

بێگومان ئەمانەش هەر تەصەووفن .

لە لاپەرەی «٣٩٨» دا بەباشی ی باسی شێوەی گرتنەبەری ڕێبازی نەقشبەندی پیشان ئەداو ئەڵێ .

ئیخلاص ئەگەر بێ (فیها) گەرنەبێ دەبێ
کەسی بکەی بەتەزکی یەی ئەخلاق و نەفسی دون
وابەستەیە بەصوحبەتی کامیل ترێ لە خۆت
ذیکری دەوام و تابیعی سونەی سەنی یە بون
هەر ئەم خیصاڵەیە کە صەحابی کیرامی پێ
فائیز بەمەرتەبەی (**رضی الله**)وو (**رضوا**)ن
هەر بەم طەریقە پی گەییون گەیونە خودا
ئەو ذاتە عاریفانە کەداناوو تێ گەیوون
روو کەینە ئەم طەریقە بە ئازانە مەش برا
تاکەی ئەسیری مەغلەطەی ئەفسانەوو فسون
ڕێگەی سەعادەتی ئەبەدیی تۆ لەسەر منە
بیدەم نیشان و دام ، لەسەرتۆ بەرێوە چون

تا ئاخری قەصیدەکە دڵگەرم کردنو ورە نانە بەرە بۆ گرتنەبەری ڕێبازی تەصەووف لەسەری ڕێڕەوی نەقشبەندی‌یەکان ، شیعرەکان ئەوەندە ڕونن پێویست‌یان بە توێژینەوە نیە ، گرنگ ترین شت ئەوەتە ئەڵێ ، ئیخلاص ، تەزکی‌یەی نەفس . بونی مورشیدی کامیل ، وە بەردەوامبون لەسەری ذیکر ، ئەمانە مەرجن بۆ گەیشتن بەمراز .

لە لاپەرەی (٤٦١) بەولاوە تا (٤٦٧) مەدحی حەزرەتی مەولانا خالیدە کەئەویش باسی پی‌ناوێت کە تەصەووفە .

بەم جۆرە سەیر ئەکەین مەحوی یەکێکە لە گەورە پیاوانی مەیدانی شیعری تەصەووفی کوردی ، هەروەها زۆریش روونە ئەوەی لەتەصەووف وموصطەلەحاتی شارەزا نەبێت ، ناتوانێ لەم گەنجینە گەورەیە تێبگات ، بەڵام لاموایە ، پاش خوێندنەوەی ئەم کتێبەی بەردەست‌تان زۆرێك لە مەبەستەکانی ئەم دیوانەو کتێب‌و دیوانەکانی‌تری تەصەووف تێبگەن .

شێخ عومەری بیارە، ضیائەدین

حەزرەتی شێخ عومەری بیارە کوری شێخ عوسمان سیراجەدینە، ئەم ذاتە گەورەیە هەرچەن لە زەمانی باوکیا، هەروەکو شێخ بەهائەدین، برای باوکودایکی ی، شێخ عومەر. لە ئیجازە نامەکەی شێخ عومەردا نوسیویەتی، گەیشتوەتە پایەی ئیرشادی موطلەق، واتە بەقای پاش فەنا، لەگەڵ ئەوەشا پاش فەوتی باوکی، هەر پەیوەندی بچوکایەتی لەخزمەتی کاکیا نەبڕیوە، تا ئەو کاتەی کە حەزرەتی بەهائەدینیش ئیجازەی ئیرشادی داوە، وە لەدێی بیارەدا دەستی کردوەتە ئیرشاد، هەروا کە جەنابی مامۆستا مەلا کەریم لەهەمو تەئلیفێك دا کە باسی شێخ عومەر هاتبێتە پێشەوە، باسی کردوە، وە هەروەها کە شێخ موحەممەد ئەمین کوردی، لە کتێبی «**المواهب السرمدیه**» دا نوسیویەتی، وە خۆی موریدی شێخ عومەر بوە، پاشان چوەتە قاهیرە وە لە ئەزهەرا بوەتە ئوستاد، وە طەریقەی نەقشبەندی لە میصرا بلاو کردوەتەوە، وە هەروەها کە مەلا حامیدی بێسارانی لەکتێبی «**ریاض المشتاقین**» وە مەلا مەحمودی باکی لەکتێبی «**نورالناظرین في مناقب ضیاء الدین**» دا نوسیویانە، هەرچەن هەرچوار کورەکەی حەزرەتی سیراجەدین، هەمو شابازی ڕێگەی تەریقەت بون، وە هەرچوار، واتە، شێخ موحەممەد بەهائەدین، حاجی شێخ عەبدولرەحمان «**وەفا**»، شێخ عومەر ضیائەدین، وە حاجی شێخ ئەحمەد، کامیل وە موکەممیل بون، وە هەرچەن حاجی شێخ عەبدولرەحمان دەسەلاتی مەعنەوی لەرادە بەدەر بوە، لەگەلی ئەوەشا حەزرەتی ضیائەدین، گوڵی سەرتەلی هەمویانە، چونکە لە هەمویان زیاتر خزمەتی، کردوە بەعولومی ئیسلامی وە تەریقەی نەقشبەندی.

هەرچەن ئەم شێخانی نەقشبەندی یە، لەناوی توێژەکانی مەردومدا، بەرلەهەموان، پەیوەندی رۆحی و ئیخلاصی ڕاستەقینەیان لەتەکی عولەمادا، لەپاشان لەتەکی هەژاراندا، پاشان لە تەکی چینەکانی تری خەلکا بوە، بەلام هیچکام لەو مەشایخانە بەشێوەیێکی رەسمی ی مەدرەسەیان دانەناوە کە لەسەری ئەرکی خۆیان مودەرریسی بۆ بێرن وە تا ئەورادەیە پەرەی بدەنێ بەو جۆرەی کە ضیائەددین

کردویەتی ، بەڵێ هەمویان خاوەن خانەقا بون وە خانەقاکانیان پڕی بوە لە مەلاچاك ، وە کورەکانی خۆیانو خەڵکی تریش دەرسیان بەلاپانەوە خوێندوە ، بەڵام حاڵەتی مەدرەسەیێکی سەربەخۆی نەبوە ، ... تا ، زەمانی شێخی ضیائەدین ، جا ئەوذاتە بینای مەدرەسەی دروس کردوەو مودەررِیسی تایبەتی بۆهانیوە ، کە بریتی بێت لە مەلاقادری بیارە ، بەناوبانگ بە مەلای گەورە ، وە بۆئەوەی پیشانی بدات چۆن ئەبێ ریز بگیرێت لەعولەما ، کچی خۆیشی داوەتێ وە کردویە بە زاوای خۆی وە صەدان تەلەبەی خستوەتە بەردەستی ، یەکێکی تر ، لەکارە گرنگەکانی شێخ عومەر دروس کردنی نانەوەخانەی تایبەت بوە لەناوی خانەقادا ، کە شەوو رۆژ نانی تیاکراوەو بەخۆرایی دراوە بەخەڵك وەزۆر جار خۆی بەدەستی خۆی لەو فڕنەدا نانی کردوەو فەقێو مەلاو صۆفیو هەژارانی ئەوناوە بردویانە.

وەکو شارەزایان ئاگادارن ئەوەی ئەو دەمە بۆخەڵك زۆر گرنگ بوە وە تاوەکو ئەم دوایی یەش ئێمە لەیادمانە ، گرنگترین ئاواتی هەر خێزانێك ئەوەبو کە «ژەمەن»ی هەبێت واتە ، بەشی تانوخشەی بەهار ، دەغڵ لەماڵیا هەبێت ئیتر پێخۆر هەبو باشەو ، نەبو ، نەبو ، سکالاو ورکە هەرهی ژەمەنبو.

جا، بۆ فەقێ،گرنگ ترین شت ئەوەبو شوێنی نوستنی هەبێت کە بریتیبو لە مزگەوت یان حوجرەی فەقێ.

مامۆستایێك بیگرێتە خۆی کە دەرسی پێ بڵێت. خەڵکی گوندەکە برۆنە ژێری باری دابین کردنی ، نان ، ئەمەش بەوجۆرەبو ئێواران فەقێ ، ماڵەو ماڵ ئەگەرا «واتو» یان «راتبە» ی ئەکرد وە هەرماڵەی نانێکیان ئەدا ، یان زیاتر. کەواتە ئەر دێکە گەورە بوایە فەقێی زۆوتر ئەیانتوانی بمێننەوە بچوکیشی بوایێ واکەمتر. بە ئەندازەی نانەکان.

ئیتر پێخۆر مەگەر بەدەگمەن دەستی بدایێ. کەواتە شوێنی نوستن، مەلا بۆ دەرس گوتنەوە ، دابین بونی نان ، ئەمانە گرنگ ترین شتێبون کە بۆ خوێندنی فەقێکان پێویستبو.

مەبەستم لەم روون کردنەوە ، بۆ بەراوردی گرنگیی خزمەتی شێخ عومەربو بە عیلم وە عولەما ، شێخ عومەر هەروەکو گوتمان بەناوبانگترین مەلای ئەو دەورو بەرەی هانی ئەوپەری ریزی لێگرت ژیانی دابین کرد نانەوە خانەیێکیشی دانا هەرکەس تا ئارەزوی لێیە بەخۆرایی کولێرە ببات ، هەرچەن خانەقایێکی گەورەیشی دروس کردبو بەڵام بۆئەوەی فەقێکان بەئارامیو بەئاسایش سەرگەرمی خوێندن بن

پێنج شەش ژوری گەورەی بۆ فەقێکان دروس کردبو جگە ژوری تایبەتی مودەرریس بۆ دەرس گوتنەوە.

ئەمە جگە ڕازاندنەوەی کتێب خانە یێکی نایاب و دەوڵەمەندو پڕ لە کتێبی باش.

جا، لێکی دەرەوە بزانە ئاوا کارێ لەو کاتو سەر دەمەدا چ خزمەتێکی گەورە بوە بەزانیاری، بێگومان بەئەندازەی دانشگەیێکی ئەم ڕۆژگارە خذمەتی کردوە.

هەر لەبەری ئەم خزمەتە گەورەتە کە لە زەمانی شێخ عومەر بەملاوە، کەمتر بنەماڵەی ئایینیی لە کوردەواریدا هەیە، پرشنگێکی خوێنەواریی «**بیارە**» ی بەر نەکەوتبی، سا یان ڕاستەوخۆ لە بیارە خوێندویەتی، یان لای مەلایێك خوێندویەتی کە لە بیارە تەواوی کردوە، یان لای فەقێی ئەو مەلایانە.

ئەم خزمەت بەعولەماو گەرم بونی مەدرەسەیە هەم لەزەمانی شێخ نەجمەدینی کوڕی شێخ عومەر، وە هەم لە زەمانی شێخ عەلائەدینی کوڕی شێخ عومەردا، هەر بەردەوام بو، واتە تا سالی «**١٩٥٤**» ی، ز، وە وەزعی نانەوا خانەکەش، لە زەمانی باوکیا کە من ئەمدی، گەرمتر نەبوبێ کزتر نەبو، وە هەزاران، تەنانەت خەڵکی تری ناوی دێ هەرکەس ئارەزوی لێ بوایێ ئەهات و کولێرەی خۆڕایی وەر ئەگرت.

وە لە زەمانی شێخ عەلائەدینا، پاش فەوتی مەلا قادری بیارە لەساڵی «**١٣٣٧**» دا، کە ساڵێك لەپاشی فەوتی شێخ نەجمەدین بوە. شێخ عەلائەدین مودەریسی هەڵکەوتوی دڵخۆش کردون وە هاوردونیەتە بیارە بۆ تەدریس لەپێشا مەرحومی شێخ مەلا طاهای بالیسان کە عالێکی بەناوبانگ بوە، پاشان جەنابی ماموستا مەلا کەریم، خودا دەس بگرێت بە تەمەنیەوە، پاشان جەنابی ماموستا شێخ موحەممەدی کوڕی شێخ مەلاطاهای بالیسانی، لەبیارەدا تەدریسیان کردوە.

بێگومان من مەبەستم نوسینی مێژو نیە، بەڵکو چونکە لە شیعرەکانی شێخ عومەر، بەناوی شیعری مورشیدێکی زۆر پایەبەرز، ناو ئەبەین، پێویست بو ئەو ذاتە بناسرێت، تاوەکو باشتر بایی شیعرەکانی بزانین، هەروەها هەر بۆ ئەو ناسینەو بۆ سەردەرکردنی ئێوە لە ئیجازەی ئیرشادی موطلەق، وە دان نانی مورشید بەوەدا، کە ئەو ئیجازە دراوە،گەیشتوەتە مەقامی بەقای پاش فەنا، لێرەدا ئەو ئیجازە نامەیەی کە بە شێخ عومەر دراوە، ئەویش چاپ ئەکەم و ئەیگۆڕمە سەری کوردیی، هەر وەکو

لە بەشی نەقشبەندی یەکەدا زنجیرەی ئیجازەکانم چاپ کردوە، تا دەرکەوێ چۆن ئەم تەریقەتە دەس بەدەس هاتوە تا ئاخرمورشید، شێخ عومەر ضیائەدین لە سالی (١٣١٨) ك دا لە بیارەدا لە دنیا دەرچوە وە لە نزیکی خانەقاو مەدرەسەکەدا دەفن کراوە.

شێخ نەجمەدینی کوری «١٢٨٠ - ١٣٣٧» ك وە شێخ عەلائەدینی کوری «١٢٨٠ - ١٣٧٣» ك لەم لاو لەولایەوە بە خاك سپێرراون. ئەم دوو کورەی شێخ عومەر هەردوکیان خاوەنی ئیجازەی ئیرشادی موطلەق بون لەلایەنی باوکیانەوە. حەزرەتی ضیائەدین مەشهورە بەوەی، کە گەورەترین پیاوی تەصەووفی رۆژگاری خۆی بوە وە بەناوی موجەددیدی صەدەی چواردەهەمی کۆچی ناوبراوە.

ئەمذاتە بە کوردی و عەرەبی و فارسی شیعری هەیە وە لەنوسینی پەخشانی فارسیدا بێ وێنە بوە، مەلامەحمودی باکی ی شیعرو نامەکانی کۆکردوەتەوە وە لە کتێبێکا بەناوی **«نورالناظرین»** کە دەستخەتەو فارسی یە، نوسیویەتی، جەنابی مامۆستا مەلا کەریمیش برێ لەوانەو برێکی تر لە شوێنەوارەکانی شێخ عومەری لە یادی مەردانی دوو دا، لەچاپ داوە، بەلام هێشتا بەوجۆرەی کە بشێ نوسراوەکانی شێخ عومەر کۆنەکراونەتەوە.

زۆربەی شیعرەکانی شێخ عومەر تەصەووفن، بەتایبەت چەند قەصیدەیێکی کە عەرەبی یە، شارەزای تەصەووف وە زمانی عەرەبی ئەوێت تا لێیان تێبگات، سەرەتای یەکێ لەقەصیدە عەرەبی یەکانی بەم جۆرە دەست پێ ئەکات.

قَدْلاحَ لِيَ الآنَ مِنَ اللَّوْحِ كِتابي
مافَصَّلَ لي كُلَّ كِتابٍ وَخِطابٍ

لەسەرەتای قەصیدەیێکی ترا ئەلێ.

وَلَمْ أَرَ فِي الافاقِ مأوى خَلاالهوى
ونفسي به رَبَتَّ وفيه تَرَكَّتِ

ئێمە لێرەدا لەشیعری شێخ عومەر بەناوی شیعری مورشیدێکی زۆر بەدەسەلات ئەکۆڵینەوە، هەرچەن زووتر گوتمان شیعرەکانی جزیری هی گەورە پیاوێکی تەصەووفە، بەلام هەم شێوەی زمانەکە جیاوازە، هەم جزیری، نە لە شیعرەکانیا،

وەنە لەو نوسینانەدا کە لە بارەیەوە نوسرابون، بەڵگەیێکم نەدی بڵێ کە ئیرشادی کردبێت و خاوەن موریدو خەلیفەو خانەقا بوبێت، بەم جۆرە ئەتوانین بڵێین کامیل بوە بەلاَم موکەممیل نەبوە، یان بڵێین لە فەنادا ماوەتەوەو نەچوەتە بەقا. مەگەر بەڵگەیێکی نویمان دەست کەوێت.

بەلاَم ئەوەتا سەبارەت بە شێخ عومەر، هەم بەڵگەی نوسراو وە هەم شایەتی زیندو هەیە بۆئەوەی کە تاقانەی رۆژگاری خۆی بوە، وە هەم شیعرەکانی زۆرباش دەری ئەخەن چ پایە بەرزێ بوە لەتەصەووفدا. وەکو دیمان مورید لەپیری خۆی داوای یارمەتیو بەرەکەت ئەکات وە بەدەستی نەفسی ئەممارەوە گیری کردوە، بەلاَم مورشید لە خذمەتی پێغەمبەر وە لەحوزوری خودا داوای بەش ئەکات، یان سوپاسی ئەو بەشەی ئەکات کە وەری گرتوە. مورید لە کەموکوریی و بێدەسەلاَتی ئەدوێ بەلاَم مورشید کەمالات لەگوفتاریا ئەدرەوشێتەوە.

بەداخەوە شیعرە کوردییەکانی شێخ عومەر ضیائەدین، کەمن، لەگەڵ ئەوەشا تەنها قەصیدەییێکیان، بەڵکو تەنها شیعرێکیشی بەسە بۆئەوەی بزانرێ چ پایەیێکی بەرزی مەعنەویی هەبوە، هەرچەن ئەوەی گەورە پیاوانی عیلمو تەصەووف سەبارەت بە پایە بەرزیی ئەم ذاتە پێی هاتبن زۆر زیاترە لەوەش کە خۆی فەرمویەتی.

ئەمەش نمونەیێکی شیعری کوردیی شێخ عومەر ضیائەدین.

لە نەشئەی فەیضی عیشقی فەخری عالەم دڵ موصەففایە
عەجەب بالاَیە روتبەی عیشقمو نەفسم تەوەللایە

مەقامی عاریفان بێزەحمەتو رەنجو مەشەققەت دیم
لەزومرەی عاشقانم بۆیە عالەم لێم تەبەررایە

لە هەرچی رودەکەم وەك رۆژ عەیانە چی رموزاتە
«لەطائف» سەربەسەر موستەغریقی ذیکری هواللە یە

لە بامی عەرشەوە پەردەی حیجابم لادرا یەك سەر
رموزاتی حەقایق شوعلە بەخشە دڵ تەسەللایە

لە مەیخانەی حەقیقەت بومە ساقی ی مەجلیسی ڕەندان
لە حەلقەی دائرەی عوششاق لەبەس جێگەم موعەللایە

کەسێ شوغلی مەحەببەت بێ دەبێ وەصلی بەهەق تەحقیق
صەراحەت پێت دەڵێم خاڵی ی لەهەر نوکتەو موعەممایە

لە موژدەی ئەم خەلاتە خوا بەتۆیدا موذنیبی ڕوڕەش
دەبێ ڕۆح کەی فیدای شوبباکی ڕەوزەی ئەو شەهەنشایە

لام وایە زۆر بەباشیی دیارە شاعیر چی ئەفەرمێ وە مەقامی چی بوە لەگەڵ ئەوەشا من لام وایە کاتێ کە قەصیدەی دوهەمی گوتوە، هەروا ئەو قەصیدە عەرەبی یەی کە سەر دێرە کەمان نوسی «**قدلاح لی الان**»، لەو کاتەدا پایەو مەقامی هێشتا لەمەی ئیستەش بەرزتربوە، لەم قەصیدەیەدا پیشان ئەدات گەیشتوەتە بەقای پاش فەنا، ئێمە زوتر گوتمان ئەوەی لەفەنا تێ پەڕی تازە هەرگیز ناگەڕێتەوە بۆلای خرابە چونکە کانگەی ئەو لارێ گرتنە نەفسە،کە نەفس فانی ی بو ئیتر ئەو کەسە قوتاربوە جا ئەوەتە شێخ عومەر ئەڵێ:

لەدەس تەزویری نەفس و مەکری شەیتانی لەعین دەرچوم، وەئەڵێ لەطائف هەموی سەرگەرمی ذیکری هوالله یە، هەروەها زۆرباش دەری ئەخات کە موراد بوە، بەوەدا کە ئەڵێ مەقامی عاریفان بێ زەحمەت و ڕەنج و مەشەققەت دیم، ئەڵێ بەڕاستی ی ڕوتبەی عیشقم بالآیەو ئەڵێ، لەبانی عەرشەوە واتە بە خواستی خودا، پەردەی سەری چاوی بەصیرەتم لابراو هەرچی ڕموزات و ئیشاراتە هەمویم لەپێش چاو ڕوونە، وە دڵم شادو خۆشبەختەو بومەتە ساقی ی مەجلیسی ڕەندان ئەو ساقی یەی کەزوتر حافظ و هەروەها مەلای جزیری و مەولەوی و مەحوی و ڕێبوارانی ڕێگەی تەصەووف دەستەو داوێنی ئەبن وە هانای بۆدێرن کە بێبەشیان نەکات. جا ئەم خەلاتە بەنرخ و بێدەردی سەر بەدەست هاتوە، بە هی پێغەمبەری ئەزانێ درودی خودای لەسەر وە خۆی ئەکاتە قوربانی مەرقەدەکەی.

بەلآم لەم قەصیدەیەدا کە ئیستە ئەینوسم هەموی موصطەلەحەکانی، هی ئەو مەقامانەن کە گەورە پیاوانی تەصەووف لەکاتی بەقادا دەسیان ئەکەوێت، وە هی

سەرقافڵەی سەرقافڵەکانە وە هی ئەوپەری پێگەیشتنی تەصەووفە، کە مەگەر کەسانێکی وەکو حەزرەتی عەبدولقادری گەیلانی یان بەهائەدینی نەقشبەند وە ئیمامی ڕەببانی شتی وایان درکاندبێ، کە ئەفەرمێ.

فەقیهی مەدرەسەی تەوحیدم ئەمڕۆ
فەریدی دائرەی تەفریدم ئەمڕۆ

ڕەزا نابم کە ئەغیار بێنە مەجلیس
کە چەوگانی قەضای تەبعیدم ئەمڕۆ

نیە بۆئەو نیشانە تابناسرێ
بەخۆی من دافیعی تەردیدم ئەمڕۆ

لە تەنزیها نیە هیچ‌کەس ڕەفیقم
چرای کاروان‌سەرای تەمجیدم ئەمڕۆ

چلۆن‌کا حەمدی باقی عەبدی فانی
بەعیصیان ماوەڕای تەحمیدم ئەمڕۆ

عەلایق دەردی بێدەرمانە (**فەوزی**)
ڕەئیس عەسکەری تەجریدم ئەمڕۆ

من لە باسی موصطەلەحاتە کاندا باسی مەقامەکانی تەوحید تەفرید، تەجرید وە تەنزیهم کردوە وە هەموی ئەم مەقامانە دەس‌کەوتی مەڵبەندی بەقایە. ئەم قەصیدەیە لە گەڵی ئەوەشا کە بەرزیی پایەی مەعنەویی شێخ عومەر ئەگەیێنێ، وردەکارییێکی زۆر وە تەناسوب لەنێوانی مەبەستەکاندا دەرئەخات.

فەقیە ئەبێ مەدرەسەی هەبێت ئەڵێ فەقیهی مەدرەسەی تەوحیدم، یان لەزانیاریی تەوحیدا فەقیهم، هەروەها تاقانەی دائرەی تەفرید، لێرەدا فەریدو تەفریدی خستوەتە یەك، ئەوەی کە ئەڵێ چەوگانی دەستی تەقدیرم، واتە وەکو

گاڵوکێك کە خاوەن گاڵوك خواستەکانی خۆی بەو ئەنجام ئەدات ئەمرۆ ئەو گاڵوکی دەستی ئەقدیرە ، واتە دەستوری خوادای گەورە لەرێگەی ئەمەوە ئەنجام ئەدرێت .

ئەڵێ نیە بۆ ئەو نیشانە تا بناسرێ ، ئیشارەیە بۆ ئایەتی **(لیس کمثلەشی)** ئەڵێ شتی وانیە بڵێم خودا وەکو ئەوە وایە وە ناسینی عیلم وە ئیستیدلال وە تەقلید هیچکامی ناگاتە **(عین الیقین)** ئەڵێ ئەوەی بیەوێ بەشێوەی عەینول یەقین خوا بناسێت بائێتە لای‌من تا یەقینەکەی بکەمە عەینی‌ی ، وە کارێکی لێ‌بێت بەچاوی بەصیرەت وە موکاشەفە شتی وا ببینێ ئیتر تەردیدو گومانی نەمێنێ ، **«بەخۆی من دافیعی تەردیدم ئەمرۆ»** .

ئەڵێ لەم جیهانەدا لەمەقامی تەنزیهدا کەسم ناگاتێ وە هەروەکو چرا ، کاروان‌سەرای تەجیدم روناك کردوە .

ئەڵێ چۆن فانی ئەتوانێ سوپاسی باقی بەجێ بێرێت ، فانی ماوەیێك هەیەو تیائەچێ ، یان ئەتوانین بڵێین ئەو مەقامی فەنای بریبی کەی ئەتوانی حەمدی خودا تەواوکات ، ئەو خودا ، ئەم‌بەندە ، ئەو ئەزەلی‌وئەبەدی ئەم حادیث‌و فانی .

ئەڵێ گوناەو عوصیانیشم ئەوەندە زۆرە تەنانەت روی حەمدو ئەنایشم نیە ، بۆچی ؟ .

چونکە تاوان‌بار ئەبێ سزا بدرێ ئیستە نەك هەر سزانەدراوە بەڵکو ... خەڵاتیش کراوە ، کەواتە چۆن بتوانێ بەوجۆرەی کە بشێ حەمدی ئەوخودا میهرەبانە بکات .

عەلایق ، واتە دڵ بەستنەوە بە دنیاو دەس‌هاتە دنیایی‌یەکانەوە ، ئەڵێ ئەمە دەردێکی بێ‌دەرمانەو کەس ناتوانێ دڵی لە زەرق‌و بەرقی دنیا بپچرێ ، بەڵام ئەو لێرەدا خۆش‌حاڵە کە فەرماندەی هەموی ئەوکەسانەتە کەدڵیان لەدنیا بەرداوە .

گوتمان یەکێ لە واتاکانی تەجرید ، خۆش‌ویستنی دەس‌کەوتی دنیایی لە دڵ دەرکردنە ، ئەڵێ من دنیام لەدڵ دەرکردوەو فەرماندەی لەشکەرێکم کە هەموی وەکومن دڵیان لە زەرق‌و بەرقی دنیا بەرداوە ، واتە خۆشەویستی‌ی دنیا نیە لە دڵیان ئەگەر هەیە سەرزاری‌یە وە دڵیان تەنها جێگەی خۆش‌ویستنی خودایە .

جائەمە سەرەتاییٚ بو بۆ پیشان‌دانی ئەوەی کە تەصەووف تا چڕادەییٚك ئەدەبی زمانی کوردیی دەوڵەمەند کردوە .

ئومێدەوارم ئەم بەشە لە ئایندەدا خۆی بیێتە (مەوضوع) بۆ خوێنەواران و توێژەران‌و روناك بیرەکانمان ، بەشکو بتوانن بەرهەمی گەیشتوترو بەتام‌ترو کامل‌تر پێش‌کەشی ئەدەبی کوردیی‌و فەرهەنگی کوردەواری بکەن .

هەرخۆش‌و سەرکەوتوبن بە خوام سپاردن

ئەمەش وێنەی ئەو ئیجازەنامەیە کە شێخ موحەممەد بەهائوددین بۆ شێخ عومەر ضیائوددینی برای نووسیوە :

[illegible]

الحمد لله [illegible] المؤمنين [illegible] رسول الکریم [illegible] على محمد [illegible] بالحق والصواب وصلى الله

علیه [illegible] سیدنا ومولانا [illegible] وآله وصحبه [illegible]

[illegible] از آنجا که فقیر با بضاعت [illegible] اجازه حضرت [illegible] در طریقه علیه نقشبندیه [illegible]

[illegible] ارشاد نشسته [illegible] طالبان این [illegible]

[illegible] هر یک بقدر استعداد خود [illegible]

[illegible] سعادت [illegible]

[illegible] حضرت [illegible]

[illegible] تفاوت [illegible]

[illegible] اجازه حضرت [illegible]

[illegible] صدق [illegible]

مسرور بوده [illegible]

[illegible] شریعت [illegible]

طریقت [illegible] اوقات [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ئەمە وێنەی ئیجازە نامەیێکە کە
شێخ موحەممەد بەهائوددین نوسیویەتی
بۆ شێخ عومەر ضیائوددینی برای .

بسمه سبحانه و تعالی

الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب، وهدى المؤمنين بارسال رسوله الكريم اليهم على طريق الحق والصواب. وصلى الله على سيدنا ومولانا حبيبه وخير خلقه محمد واله وصحبه الذين هم نجوم الهدى لأولي الألباب.

اما بعد، گزارش میرود ازانجا که فقیر بی‌بضاعت، باوجود عجز و تقصیر، حسب الأمر و اجازهء حضرت والد ماجد قدس سره، «مجاز و مأذون مطلق» در طریقهء علیهء نقشبندیه بوده و هستم، به أمر ظاهری و باطنیٔ مشایخان کرام و اولیای عظام قدس الله اسرارهم بر سجادهء ارشاد نشسته‌ام. طالبان این نعمت عظمی و غواصان بحر توفیق از عشق این جواهر نفیسهء کبری که وصول به درجهء حق الیقین‌است، دست توسل به‌ذیل این خادم درویشان زده و میزنند، و باهریك به قدر استعداد خود معاملهء ظاهری و باطنی معمول شده و میشود، لاسیما برادر والاگهر، در دریای ارادت، مصباح زجاجهء سعادت، مرکز دائرهء صداقت، کوهء بصیرت، وقوهء بصر، عزیز الوجود خجسته سیر شیخ عمر حفظه الله الملك الاکبر است، که در عصر حضرت والد ماجد قدس سره مدت بر سلوك استقامت داشته و تهذیب اخلاق نموده، و استعدادا بر امثال و اقران خود بر مثال تفاوت شمس و سائر کواکب غالب گردیده، «و الحمد لله شرف نعمت بقای بعد از فنا یافته» و مراتب و مقامات علیه‌را طی نموده، و به خلعت اجازهء حضرت ایشان و سائر مشایخان قدس سرهم بهره‌یاب گردیده.

علی هذا نظر رأفت و شفقت حضرت پیر در حق وی بهمّه کامل، و نسبت اخوّتش بافقیر به سه جهت حاصل‌است. یکی نسبی، و یکی حسبی، و یکی عهدی. فقیر نیز از کمال ادب‌و ارادت و صدق رضای خاطر عزیزش همواره مسرور

بوده. اگرچه قبول خاطر بزرگان زودتر شده بود، باز هم به نیابت مشایخان کرام قدس الله اسرارهم، محض اتمام داب سعادت ان عزیزرا از قبول نمودن مریدان و تعلیم طالبان و تبلیغ احکام شریعت و طریقت مجاز و مفوض نمودیم که بر وفق شریعت غرّای حضرت سید الانام علیه و علی اله الف صلاة و سلام و اداب طریقت مشایخان قدس الله اسرارهم به تربیت طالبان اوقاترا صرف نماید، و طالبان‌را از خلفا و مرید و محسوب و منسوب از صغار و کبار و ادنی و اعلی نیز وظیفهء عین‌است که حسن ادب و اطاعت اوامر و نواهی و قبول نصایح مشفقانه ان عزیزرا آویزهء گوش هوش داشته صحبت و شرف خدمتش غنیمت وقت خود شمرند، و از عجز ور نجش خاطرش بپرهیزند، چنانچه از زهر قاتل بپرهیزند، که رد و قبولش رد وقبول حقیر و حضرت پیر دستگیر و سائر مشایخ عظام و اولیای کرام‌است.

ز یك شاخیم اگر شیرین اگر تلخ
ز یك بزمیم اگر هشیار اگرمست

(ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء، والله ذو الفضل العظیم. اللهم اجعله للمتقین اماما، ولاحول ولاقوة الا بالله العلي العظیم. وصلی الله علی سیدنا محمد وآله وصحبه اجمعین. واخر دعوانا ان الحمد لله رب العاملین.)

٥ ذی القعده ١٢٩٤ هـ
(جێگەی مۆری)
محمد العثمانی النقشبندي

فقیر در درون دل شیخ عمر سلمه الله در دنیا وعقبی قبول نمودم، بل در میان جان جای داده‌ایم. همین نوشته سنداست. حق سبحانه وتعالی قبول فرماید.
(ئیمزای)
محمد العثمانی

مەبەستی من لێرەدا دەست نیشانە بۆ ئەو مەقامی بەقای پاشی فەنایە ، کە ئەو کەسەی نەیگاتێ ناتوانێ مورشیدی کامیل وە موکەممیل بێت .

(بسمه سبحانه وتعالى)

الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب وهدى المومنين بارسال رسوله الكريم اليهم على طريق الحق والصواب ، وصلى الله على سيدنا ومولانا حبيبه وخير خلقه محمد واله وصحبه الذين هم نجوم الهدى لاولى الالباب .

لەپاشان شایانی گوتنە بەهۆی ئەوەوە منی هەژارو بێسەرمایە ، سەرەرای هەموو ناتەوانییێکم ، بەپێی ئەمری باوکی بەرێزم ، پایەی بەرزتر بێت ، لە رێبازی نەقشبەندی دا روخصەت و ئیجازە دراوم ، وە بە فەرمانی ئاشکراو نهێنی مەشایخانی پایەبەرز و ئەولیای گەورە پایەیان بەرزتربێت ، بە سەری سەججادەی ئیرشادەوە دانیشتوم ، خوازیارانی ئەو نیعمەتە گەورەیە ، وە مەلەوانانی دەریای سەرکەوتن ، لە خۆشی ی بەدەست هێنانی ئەو گەوهەرە گرانبەهایەدا ، کە بریتی‌یە لە گەیشتن بە پایەی «حق الیقین» ، دەستەو داوێنی ئەم خذمەت گوزاری دەرویشانە بوون وە ئەبن ، وە لەتەکی هەرکام لەواندا بەپێی ئیستیعدادی خۆیان مامەڵەی دەرو دەرونی‌یان لەگەڵ کراوەو ئەکرێت ، بەتایبەت برای زۆر بەنرخ دورری دەریای ئیرادەت ، تیشکی چلچرای سەعادەت ، ناوەندی جەغزی راستگۆیی ، دەلاقەی بەصیرەت وە نوری‌چاوان بەرێزو پاکرەوش (شیخ عومەر) ، خوای گەورە بیپارێزێت ، کە لەرۆژگاری باوکی سەروەرمان‌دا ، ماوەیێکی دورو درێژ سەرگەرمی رێ گرتنەبەر ، وە پەروەردەکردنی رەوشی خۆی‌بوە ، وە ئیستیعدادی ، بەپێی هاوەڵانی خۆی ، وەکو ماوەئەلەنێوانی هەتاوو ئەستێرەکانی ترا ئاوا بوە ، ئەوەندە ئامادەیی ئەم بالآتر بوە ، وە (سوپاس بۆخوا سەربەرزبوە ، بە نیعمەتی بەقای پاشی فەنا) ، وە مەقامە بەرزەکانی بریوە ، وە بەخەڵاتی ئیجازەی باوکمان وە باقی ی مەشایخان بەهرەمەند بوە .

لەبەرئەمە ، سوپاس بۆخوا ، حەزرەتی پیر دەزبارەی ئەو نەزەری رەحم‌و شەفەقەتی هەبوە ، وە پەیوەندی لە تەکی منیشا لە سێ لاوە هەیە؛یەکێکی هی بنەماڵەیی‌و خانەوادەیی ، دوهەمی لەبارەی رەوش‌و ئەخلاقەوە ، سێهەمی پەیمانی تەریقەت ، «کە هەردوکیان موریدی ، شیخ عوسمانی باوکیان بون» ، هەرچەن هەروەکو گوتم ، گەورەپیاوانی تەریقەت قوبوڵیان کردوە لەگەڵ ئەوەشا ، بە نوێنەرایەتی ی مەشایخانی سەروەر خوا پایەیان بەرزترکات ، بۆ بتەو کردنەوەیێکی زیاتری دڵی خۆش‌بەختی ی ، منیش ئەو عەزیزەم ئیجازەدا ، کە مورید «خوازیار» پەروەردە

کات ، وە ویستیاران لەم ڕێبازەوە بگەیێنێتە مراز ، وە لە ڕاگەیاندنی دەستوری شەریعەت وە تەریقەتدا سەربەخۆیە ، وە خۆی ئەتوانێ بەپێی شەریعەتی سەروەری هەمولایێ ، هەزارسلاوی لەسەربێت ، وە بەپێی دابی ڕێبازی مەشایخان ، خوا پایە بەرزتریان کات ، خوازیاران پێ‌بگەیێنێ وە سەرگەرمی پەروەردە کردنیان بێت .

لەسەری هەموی خوازیاران ، چ خەلیفەکان وە چ موریدو مەحسوب‌و مەنسوب ، گەورەو بچوك ، تازەکارو پایەبەرز ، سپاردەیێکی زۆرپێویستە کەڕێزی لێ بگرن ، وەفەرمودەکانی ، چ دەستور بە ئەنجام دانی کاریێ بێت ، چ دەستور بە دورکەوتنەوە لەرفتارو گوفتاریێ بێت ، بەگوێی بکەن ، وە ئامۆژگاری‌یەکانی ئەو خۆشەویستە ، بکەنە گۆشەوارەی گوێی هۆش‌و بیریان ، خۆیان بەسەربەرز بزانن ئەگەر ، هەلی نزیك بونەوەو خزمەت کردنی ئەویان بۆ دەست بدات ، وەخۆیان لە دلێ ئیشاندنی ئەو بپارێزن ، بەوجۆرەی کە خۆیان لە زەهری کوشندە ئەپارێزن چونکە وەرگرتن ، یان دەرکردنی ئەو ، هەرکەسی وەرگرت یان دەری‌کرد ، وەرگرتن‌و دەرکردنی منی هەژارو حەزرەتی پیری دەست‌گیر (**واتە باوکی : حەزرەتی شێخ عوسمان**) وە باقی‌ی مەشایخانی پایە بەرز ، وەئەولیای بەڕێزە .

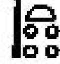
لە یەك دارین ئەگەر شیرین بین یان تاڵ
لەیەك کۆڕین چ وشیار بین‌و چ مەست

«ذلك فضل الله يوتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم ، اللهم اجعله للمتقين اماما ، ولاحول ولا قوة الا بالله العلي العظيم . وصلى الله على سيدنا محمد واله وصحبه اجمعين ، واخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين» .

ذی القعدة ١٢٩٤ هـ
جێگەی مۆر
محمد العثمانی النقشبندی

سەرچاوەکان
المصادر

١ – القرآن الكريم
٢ – إبن العربي حياته ومذهبه .
آثين بلاثيوس ، ترجمة د . عبد الرحمن بدوي
٣ – إحياء علوم الدين ، محمد بن محمد بن محمد الغزالي .
٤ – أخلاق القرآن ، د . أحمد الشرباصي .
٥ – الإسلام والتصوف ، نيكلسون ، الترجمة الفارسية .
٦ – أعلام الفلسفة العربية ، د . كمال اليازجي ، د . أنطوان كرم .
٧ – الأعلام ، الزركلي .
٨ – الفاظ الصوفية ، د . حسن محمد الشرقاوي .
٩ – الأنوار القُدسية في مناقب السادات النقشبندية ، محمد محمد ماضي الرخاوي .
١٠ – الأنوار القدسية في معرفة القواعد الصوفية ، الامام عبد الوهاب الشعراني .
١١ – ايضاح الطريق ، الشاه عبد الله الدهلوي ، (مخطوطة) .
١٢ – إيقاظ الهمم وشرح الحكم ، احمد بن محمد بن عجيبة .
١٣ – بين التصوف والحياة ، عبد الباري الندوي .
١٤ – تاريخ الفلسفة الاوربية ، يوسف كرم .
١٥ – تاريخ الفلسفه في الاسلام ، ج . دي بور ، ترجمة محمد عبد الهادي ابو ريده .
١٦ – تاريخ الفلسفه العربية ، حنا الفاخوري ، د .خليل الجر .
١٧ – تاريخ الفكر العربي الى أيام ابن خلدون ، عمر فروخ .
١٨ – ترجمان الأشواق ، الشيخ محي الدين العربي .
١٩ – التصوف الإسلامي ، د . زكي مبارك .
٢٠ – التصوف الاسلامي ، من البداية حتى نهاية القرن الثاني ، د . عبد الرحمن بدوي .
٢١ – التصوف وفريد الدين العطار ، د . عبد الوهاب عزام .
٢٢ – التصوف عند المستشرقين ، د . محمد الشرباصي .
٢٣ – التصوف ، ابو عبد الرحمن السلمي .
٢٤ – تذكرة الأولياء ، فريد الدين العطار .
٢٥ – التعرف لمذهب أهل التصوف ، ابو بكر محمد الكلاباذي .
٢٦ – تفسير روح البيان ، اسماعيل حقي البروسوي .
٢٧ – تفسير الجلالين ، جلال الدين محمد ، جلال الدين عبد الرحمن .
٢٨ – تفسير نامي ، ماموستا ملاكريمي بيارە .
٢٩ – تفسير راهنما ، زين العابدين راهنما ، فارسي .
٣٠ – تنوير القلوب ، محمد أمين الكردي .
٣١ – جواهر المعاني ، علي حرازم .
٣٢ – حقائق عن التصوف ، عبد القادر عيسى .
٣٣ – الحلاج موضوعاً ، د .كامل مصطفى الشيبي .

٣٤ – دراسات في الفلسفة الدينية والصوفية والعلمية ، د . عبد القادر محمود .
٣٥ – ديوان الحلاج ، د . كامل مصطفى الشيبي .
٣٦ – دائرة المعارف الاسلامية ، ترجمة إبراهيم زكي خورشيد ، أحمد الشنتناوي ، د . عبد الحميد يونس .
٣٧ – رحلة الى الحق ، فاطمة اليشرطية .
٣٨ – الرسالة القشيرية ، عبد الكريم هوازن القشيري .

٣٩ – رسالة طب القلوب ، الشيخ علاء الدين الشيخ عمر ضياء الدين النقشبندي .
٤٠ – رسائل ابن العربي ، الشيخ محي الدين العربي .
٤١ – الرمز الشعري ، د . عاطف جودة نصر .
٤٢ – رياض المشتاقين ، ملا حامد البيساراني (مخطوطة) .
٤٣ – زبدة خلاصة التصوف ، الشيخ عز بن عبد السلام .
٤٤ – شرح الحكم العطائيه ، محمد بن ابراهيم النفري .
٤٥ – شطحات الصوفية ، عبد الرحمن بدوي .
٤٦ – صحيح مسلم ، حديث نبوي .
٤٧ – صحيح البخاري ، حديث نبوي .
٤٨ – طهارة القلوب والخضوع لعلام الغيوب ، عبد العزيز الدريني .
٤٩ – الطبقات الكبرى ، الإمام الشعراني .
٥٠ – عوارف المعارف ، الشيخ عمر السهروردي .
٥١ – الغنية ، الشيخ عبد القادر الكيلاني .
٥٢ – الفتوحات المكية ، الشيخ محي الدين العربي .
٥٣ – فصوص الحكم الشيخ محي الدين العربي .
٥٤ – الفلسفة الاخلاقية الافلوطينية عند مفكري الاسلامي د . ناجي التكريتي .
٥٥ – الفلسفة الصوفية في الاسلام ، د . عبد القادر محمود .
٥٦ – فلسفه علمى و روش تحقيق: فيليسين شاله، ترجمة فارسي يحيي مهدوى.
٥٧ – الفتح الرباني والفيض الرحماني ، الشيخ عبد الغني النابلسي .
٥٨ – الفتح الربانى الشيخ عبد القادر الكيلاني .
٥٩ – الفهرست ، لابن النديم .
٦٠ – فرهنگ عميد ، فارسي .
٦١ – فرهنگ خيام ، فارسي .
٦٢ – قوت القلوب، أبو طالب المكي.
٦٣ – القدسية ، كلمات محمد بهاء الدين نقشبند .
٦٤ – القاموس ، فيروز آبادى .
٦٥ – قوانين حكم الاشراق ، جمال الدين محمد ابو المواهب .
٦٦ – القول الحقيق في رد من تفسق بأسم أهل الطريق ، الشيخ علاء الدين الشيخ عمر ضياء الدين النقشبندي .
٦٧ – اللمع ، أبو نصر سراج الطوسي .
٦٨ – مدخل الى الفلسفة ، جون لويس ، ترجمة دار الحقيقة بيروت .
٦٩ – مقدمة إبن خلدون ،
٧٠ – المدخل الى التصوف الاسلامي ، محمود ابو الفيض المنوفي .
٧١ – مدارج السالكين ، ابن قيم الجوزية .
٧٢ – المرشد الى آيات القرآن الكريم ، محمد فارس بركات .
٧٣ – مرصاد العباد من المبدء الى المعاد ، الشيخ نجم الدين الرازي .
٧٤ – معجم آيات القرآن الكريم ، د . حسين نصار بركات .
٧٥ – معرفة الله والمكزون السنجاري ، د . أسعد أحمد .
٧٦ – مع الفيلسوف ، د . محمد ثابت الفندي .
٧٧ – المعجم الصوفي ، الدكتوره سعاد الحكيم .

٧٨ – معجم مصطلحات الصوفية ، د . عبد المنعم الحفني .
٧٩ – مصباح الهداية ومفتاح الكفاية ، عز الدين الكاشاني .
٨٠ – مفتاح الغيوب شرح رسالة طب القلوب ، الشيخ حسين الخالدي .
٨١ – مكتوبات الامام الرباني ، الشيخ احمد الفاروقي .
٨٢ – المنقذ من الضلال ، الامام محمد بن محمد بن محمد الغزالي .
٨٣ – منازل السائرين ، شيخ الاسلام الهروي .
٨٤ – المنجد ، لويس معلوف .
٨٥ – المواهب السرمديه في مناقب السادات النقشبندية ، محمد أمين الكردي .
٨٦ – نشأة الفلسفه الصوفية وتطورها ، د . عرفان عبد الحميد فتاح .
٨٧ – نشأة التصوف الاسلامي ، د . ابراهيم بسيوني .
٨٨ – نصوص ودروس ، (١٦) التصوف الاسلامي ، د . البير نصر نادر .
٨٩ – نعت البدايات وتوصيف النهايات ، محمد فاضل بن مامين .
٩٠ – نفحات الحق ، فاطمة اليشرطية .
٩١ – نور الناظرين ، ملا محمد باكي ، (مخطوطة)
٩٢ – وفيات الاعيان ، ابن خلكان .
٩٣ – الوصايا ، الشيخ محي الدين العربي .
٩٤ – یادداشتەکانی خۆم ، لەماوەی حەفتە ساڵدا.
٩٥ – نزیکەی ، بیست وردەکتێب وەسەرچاوەی تر .

پێرست

– پێرست –

إحْسان :

ئیحسان یەکێکی ترە لەمەقاماتی تەصەووف ؛ ئیحسان لەروانگەی زمانی عەرەبی یەوە ، بەچاکەکردن ئەوترێ ، بەڵام لەقورئانا بەچەن واتایێك هاتوە ، چونکە چاکە ، لەروانگەیێکەوە ، بۆ زوانگەیێك فەرق ئەکات ؛ لەروانگەی دینی ئیسلامەوە ، نوێژکردن ئیحسانە ، صەلەوات دان لەسەری پێغەمبەر ئیحسانە ، کەبگرە لەروانگەیێکی دوور لەدینەوە ، یان غەیرە ئیسلامەوە ، ئەوجۆرەشتانە هیچ نەگیررێنە پێش چاو ، لە قورئاندا ، ئەفەرمێ «مَنْ جاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثالِها» ئەنعام (١٦٠) ئەفەرمێ «وَأَحْسِنوا اِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنينَ» (بقرە) (١٩٥) وبِالْوالِدَيْنِ إحْساناً» بەقەرە (٨٣) «والَّذينَ جاهدوا فينا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنا وَاِنَّ اللهَ لَمَعَ الْمُحْسِنينَ» (عنكبوت) (٦٩) «وأَحْسِنْ كَما أَحْسَنَ اللهُ إِلَيكَ» (قصص) (٧٧) «اِنَّ اللهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالاِحْسانِ وَايتاءِ ذى الْقُرْبىٰ» (نەحل) (٩٠) «هَلْ جَزاءُ الإِحْسانِ اِلاَّ الإِحْسانُ» (الرحمن) (٦٠) هەموی ئەم کردەوانە ؛ لەچوارچێوەی چاکەدا کۆبونەتەوە ، هەرچەن هەمویشی یەك جۆرنیە ، بەڵکو لەکاتی بشکنینی سەرچاوەی مەبەست و هۆی هاتنەخوارەوەی ئایەتەکاندا ، ئەبینین ، برێکی ، بەواتای بەخشەندەگی ، برێکی بەواتای نوێژ وە عیبادەت کردن ، یان خزمەتی دایکوباوك کردن ، وەچاکە کردن لەگەڵیان دا هاتوە ، بەڵام هەمویشیان بەدژی خراپە،دائەنرێن ، هەروەکو خودا خۆی بۆمانی روون ئەکاتەوە کەئەفەرمێ «فَأُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللهُ سَيِّئاتِهِمْ حَسَناتٍ» (فرقان) «٧٠» «وَأَقِمِ الصَّلاةَ طَرَفَيِ النَّهارِ وَزُلَفاً مِنَ اللَّيلِ اِنَّ الْحَسَناتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئاتِ» (هود) «١١٤» لێرەدا هەم دەرکەوت مەبەست لەحەسەنات نوێژە وەهەم دژی و پێچەوانەی (سَيِّئات) ە .

کەواتە وشەی ئیحسان لەروانگەی زوانەوە بەچاکە ئەلێن ، وەلەروانگەی قورئانەوە بە زۆر کردەوەی پەسەند ئەڵێن ، کە بەخشندەگیش هەرلەوانە ؛ بەڵام ئایا لەروانگەی تەصەووفەوە مەبەست لەئیحسان چی یە؟

لەروانگەی تەصەووفەوە مەبەست ئەگەرێتەوە بۆسەری فەرمودەیێکی پێغەمبەر ، درودی خودای لەسەر ، کەلەوەڵامی حەزرەتی (جبرەئیل) دا ، فەرمویانە . لە سەرگوزەشتێکی ژیانی پیغەمبەردا ؛ هەیە ، جارێکیان جیبرەئیل ، لەشێوەی بەنی ئادەمێکا دێتە خدمەتی پێغەمبەر ، وەسەبارەت ، بەئیمان ، وەئیسلام ، وەئیحسان ، پرسیار ئەکات دیارە ئەم پرسیارەش بۆئەوەبوە ؛ ئەو خەڵکەی بەدەوری پێغەمبەری گەورەدایە ؛ لەم پرسیارو وەڵامە کەڵك وەرگرن ، وە

لەدین و ئایینەکەیان باشتر شارەزابن ... بەکورتی : دواپرسیاری جیبرەئیل ، پرسی «ئیحسان» بەچی ئەڵێن ، پێغەمبەر دروودی خودای لەسەر ، فەرموی «الإحْسانُ أنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأنكَ تَراه ، فَإنْ لَمْ تكُنْ تَراه فَإنَّه يَراك» جیبرەئیل فەرموی راستە ، جا کە هەستاو رۆیشت ، وە یارانی پێغەمبەر پرسیاریان کرد ، ئەم میوانە کێ بو ، ئێمە نەمان ناسی ، وەهیچیشی لەوەی نەئەکرد سەفەری بێت ، واتە تەپوتۆزاوی نەبو ، وەزۆر پاکوپوختەبو ، پێغەمبەر فەرموی ئەوە جیبرەئیل بو ، هاتبو تا ئاینی ئیسلامتان باشتر بۆروون کاتەوە ، ئیتر کەسیش ، نەیدیبەوەو ناپەیدابو ، ئەگەڕێینەوە سەری مەبەست ، سەبارەت بەوحەدیثە مەشهورە ، «الإحْسانُ أنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأنكَ تَراه ، فَإنْ لَمْ تكُنْ تَراه فَإنَّه يَراك» ئیسلام کردەوی ظاهیر وە بەرواڵەتی موسوڵمانانە ، وەکو نوێژو ڕۆژو حەج وزەکات وەهەموپەرستشێك ، ئیمان ، هەم باوەرە کەواڵەدەرونا ، وەهەم کردەوەکانە ، چونکە باوەرت بو کردەوەکانیش ئەنجام ئەدەیت ، بەڵام «ئیحسان» کرۆك و ناوەرۆك و کاکڵەی ، یان بڵێین «حەقیقەتی ئیمان» وئیسلام» ، هەردوکیانە ، ئیحسان ئەوەتە ئەو خواپەرستی یەت بەباشترین جۆر ، بەتەواوترین چەشن ، بەدڵ وبەگیان بەلای زیادەوە ، ئەنجامی دەیت ، دیارە ئەم جۆرە پەرەستشە کاتێ ئەنجام ئەدرێت مرۆڤ لەهەمو هەنگاوێکا ، بۆی روون بێت خوای گەورە چاوی لێیەتی وەئەوکردەوەیە ، وە ئەوپەرەستشە ، هەربۆئەوی ئەنجام ئەدات و بوکەسی ترو بۆهیچی ترنا ... ئایا لەکاتی نوێژدا مرۆڤ ئەگەر دڵنیابێت ، کەواڵەحوزوری خوادا وەزۆرباش دڵنیابێت خودا چاوی لێیەتی و ، ئەمیش ئەم نوێژە بۆئەو ئەکات ، ئایا ئەمە ئەبێتە ئەوجۆرە نویژەی ، کە پەلەپەل بکرێت و بەبێ ئادەم هوش وخەیاڵی بەهەزار لادا پرژو بڵاو بوبێتەوە ؟ .

بێگومان نوێژو پەرەستشێك ، بەراستی ی پەرەستشە ، کە لەپایەی ئیحسان دا ، ئەنجام درێت ، واتە ، لات وابێت ، تۆچاوت لەخودایە ، ودڵنیابیت ئەگەریش تۆ چاوت لەونیە ، خۆئەو بێگومان چاوی لەتۆیە ، جائەو جۆرە نوێژو عیبادەتەیە کە «خوشوعی» تیایە ، وە خودای تەعالی ، ئەو خوداپەرستانە ، بە «مُفْلِحْ» ، واتە

سەرکەوتوو ، وەرزگاربوو ، ناو ئەبات ، وەئەفەرمێ «قَدْ أفْلَحَ المؤمِنونَ ، الّذينَ هُمْ في صَلاتِهِم خاشِعُونَ» (المؤمنون) «٢» یان ئەفەرمێ : «ألَمْ يَأنِ لِلّذينَ آمَنُوا ، أنْ تَخْشَعَ قُلوبُهُمْ لِذِكْرِ الله ، وَما نَزَّلَ مِنَ الحق..؟» (١٦) حديد.

بەم چەشنە دەرکەوت ئەو موسوڵمانانەی کە نوێژو پەرستشەکانیان «خوشوع»ی تیایە ،

واته، ئارامی و خۆبەبچوك‌زانین‌و دڵپاکی‌و لەخوا ترسان، ئەوانە، دەستەی ڕزگارە کانن، وە هەروەها دەرکەوت، کەخوا پێی خۆشە پەرستش بە خوشوعەوە بێت کەئەفەرمی، «**أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا، أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ**» ئایا ئیتر کاتی ئەوە نەهاتوە ئەی‌موسوڵمانان کە لەدەرونەوە «**خوشوع**» پەیدا کەن.. بۆخوداپەرستی؟..

بەڵام ئەپرسین ئەم خوشوعە چۆن بەدەست دێت، دیارە بەوەی کە لەکاتی پەرەستش‌دا، خودا بە «**حاضر وە ناظر**» بزانیت، واتە زۆرباش باوەڕت لەسەر ئەوەبێت، خودا لەهەمو شوێنێکا ئامادەیە ، وەچاوی لەهەمو کردەوەییکە، کەئەمەش خۆی مەقامی ئیحسانە، جا کەبویتە خاوەنی ئەم مەقامە، بەرهەمو دەست هاتی ئەو مەقامەش وەرئەگری ئەویش. ئەوەتە هەرچی خواپەرستی‌تە، هەموی بەباشترین چەشن ئەنجامی ئەدەیت، وەبەوپەری خۆشی‌و دڵ‌کراوەیی‌و ڕەزامەندی‌و پاکوپوختەیی یەوە، وە بەبێ کەموکوڕی، کە ئەبێتە «**خوشوع**».

کەواتە بەرهەمو دەرامەدو دەست‌کەوتی (**ئیحسان**) ئەبێتە (**خوشوع**) لەعیبادەت‌دا، وەئەبێتە ئەوەی ئەو خوداپەرەستی‌یە، تەنها بۆخودا خۆی ئەنجام‌بدرێت، وبەرهەمو دەس‌کەوتی خوشوعیش، سەرکەوتن‌و ڕزگاری‌یە «**قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ**» وەچی‌هەیە لەم مەقامە گەورەترو چاکتر، وە پێچەوانەکەی (**ئیحسانیش**) ئەبێتە، خوداپەرستی بێ‌کاکڵەو بێ‌حەقیقەت، وە بێ‌جەوهەر، کەئەم‌جۆرە دەس‌کەوتە بەرزانەی تیانیە، وەبگرە تیاچون وە فەوتانیشی تیابێت، وەسەری لەخوداپەرستی، پرلەریایی‌یەوە دەرچێت، وە خودانەخواستە ببێتە «**شیرك**» چونکە، خوداپەرەستی لەگەڵ‌ئەوەشا کەپەرەستشە ئەگەر لەمەبەستدا بۆخودانەبێت، ئەوە شەریك بۆخودا قەراردانە، کە خودائەفەرمێ «**فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ. الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُنَ**»، (**سورەی‌ماعون**)، واتە جەهەننەم، یان سزای گەورە، بۆئەوانەی، کەلەنوێژا کەمتەرخەمی‌ی ئەکەن، یان نوێژو پەرستشەکانی‌تریان بۆ ریایی‌یە، واتە، بۆ خۆبەچاك‌پیشان‌دانە، کەواتە، هەرچەن لای‌خۆی نوێژی‌کردوە، کەچی نەك هەرنوێژەکەیشی لێ‌وەرناگیرێت، بەڵکو (**وەیلیش**) بۆئەوە، ئەم‌جۆرە نوێژە ئەبێتە پێچەوانەی (**خوشوع**)، جا ئەگەر نوێژێکیش هەبێت بۆریایی نەبێت، بەلام خوشوعی تیانیە، دیارە ئەویش ناگاتە خوداپەرستی‌ی

فەرمان بەردارن، وە نزیکی یێکی نارەزاییشە لەو بەندانەی کە لە خوداوە دوورن، یان کەچ ڕەفتارن؛ یان هی وایشیان هەیە تەنانەت باوەڕیشیان بەخودانیە.

مەبەست ئەوەتا بەندە هەرجۆربێت، خودا لەوەوە نزیکە، بەلاَم گرنگ ئەوەتە بەندە لەخوداوە نزیك بێت، سەبارەت بەتیکرایی نزیکی، خوا خۆی ئەفەرمیٚ «**وَلَقَدْ خَلَقْنَا الإِنْسانَ وَنَعْلَمُ ماتُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الوَرِيد**»ق(١٦).

واتە، ئێمە بەنی ئادەممان دروس کردوە وەئاگادارین لەهەموو دڵەراوکەیێکی دەرونی ئەو، وە لەڕەگی وەریدی خۆی نزیکترین بەو، ئایا نزیکی ی لەمەنزیك تر هەیە؟.

سەبارەت بەوکەسانەش وان لەسەرەمەرگا، ئەفەرمیٚ بەوکەسانەی لەنزیکی مردوەکەوەن «**وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلٰكِنْ لاتُبْصِرونَ**»، «**واقعة**» (٨٥)، واتەئێمە لەئێوەنزیکترین لێی، بەلاَم ئێوە ئاگادار لەو نزیکی و چۆنیەتەنین، وەنایبینن.

بەلاَم ئەم حاڵی قوربەی، کە لەتەسەووف دا هەیە، حاڵی نزیکی بەندەیە لەخودا بەهۆی خوداپەرستی و خودا ویستی و خەبات و تی کۆشانەوە، بەجۆرێك ئەگاتە رادەیێك ئەوبەندەیە زۆرجار خۆی لەیادئەچێتەوە وە هەرخودای لەیادە، کەئەبێتە «**فەنای نەفس**» وە «**بەقای خودا**» جائەوەتە، ئەم حاڵەتە ئەگاتە شوێنێکی وا باریکوناسك، کەخاوەنی ئەوحاڵە، تۆمەتی کوفریان لیٚ ئەدەن، وە حاڵەکەیان بەناوی (**حولول**) یان «**إتحاد**» یان «**وەحدەتی وجود**» ناو ئەبەن، شتەکەش هەرلەوەوە سەرچاوە ئەگرێت لەوحاڵی (**قوربە**)دا، ئەوکەسە سەبارەت بەحاڵەکەی خۆی، شتێك ئەڵێت، کە لەقاموسی ڕیٚزمان و گوفتاری ساکاری ئێمەدا ناگونجیٚ، وەبریٚجاریش لەچوارچێوەی شەرعیش دا جێگەی ناکرێتەوە، کەچی لە ڕاستەکەشیا. ئەوخاوەن حاڵە، کارێکی خیلاف نەکردوە، بەڵکو ئاگادارانە، یان نائاگا، لەبارەی ئەوچۆنیەتەوە شتی وا هاتوە بەدەمیا، کەقەت لەکاتی هۆشداری دا نایڵیٚ، وەبەگوناهی ئەزانێت، سەبارەت بەم حاڵەتی قوربە شاهی نەقشبەند محمد بهاء الدین، لەقەصیدەیێکا شیعرێکی بەفارسی هەیە کەئەفەرمیٚ.

ئەی زاهیدیٚ ظاهیربین ازقورب چەمی پورسی
ئودەرمەن و مەن دەرەوەی چون بوو بەگولاب ئەندەر

واتە ئەی زاهیدی ظاهیربین، تۆسەبارەت بە (قورب) چی لەمن پرسیار ئەکەیت.

ئەولەمنەوەو من لەوەوە ئەوەندە نزیکین وەکو بۆنی گوڵاوو ئاوی گوڵاو.

بێ‌گومان بۆنەکە، لەئاوەکە جیایەو، هەرکامەی شتێکە بۆخۆی، وەئەوبۆنە جەوهەرێکە، کەچی لەعەینی کاتیشا تێکلاوی ئاوەکەیە.

ئەگەر ئەم‌چۆنیەتە لەروانگەی قورئانیشەوە سەیرکەین خودا لەرەگی «وەریە» نزیکترێت ئەونزیکی یە چۆنە؟ بێ‌گومان ئەم نزیکی یە، نزیکی ی (علمی) خودایە، چونکە نزیکی ذات‌لەذاتەوە نیە، وەئەگەر وای‌بزانین کوفرە، بەلاّم ئەم‌جۆرە هەستانە، هەستی بەصیرەتە، واتە چاوی دەرون، نەك هەستی‌پێنج‌حەواس»، بۆنمونە، نزیکی ی منداڵی‌کورپە لەدڵی دایك‌و باوکەوە، خۆمنداڵەکە ناچێتەدەرونەوە، بەلاّم خۆشەویستی وەخەمخۆری ئەو منداڵە، بەجۆری ئەچێتە کانگەی دەرونەوە، ئەگەرپەنجەیێکی گەرم‌بێت ئارام لەوباوکو دایکە هەڵ‌ئەگیرێت.

دەلیلی قورئانی ی بۆ ئەم جۆرە تێکوشانەش ئەوەتە، خودابەپێغەمبەر ئەفەرمێ، «وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ» (عَلَق) (١٩) کەواتە سوجدەبردن، واتەنوێژکردن، یەکێکە لەو هۆ بناغەییانەی کە بەندە، لەخودا نزیك ئەکاتەوە؛ هەروەها سەبارەت بەحەزرەتی موسی لەسورەی (مەریەم) ئایەی (٥٢) ئەفەرمێ «وَنادَیناهُ مِنْ جانِبِ الطّورِ الأَیمَنِ وَقرَّبْناهُ نَجیاً».

ئەفەرمێ «السّابِقونَ السّابِقونَ اولئكَ المُقرَّبون» بەلاّم ئایائێمە بەچی نزیك‌ئەبینەوە لەخوای‌گەورە ؟.

هەروەکو لەپێشاوتم، ئەوەتا بەپێغەمبەر ئەفەرمێ (وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ»، یان هەر بەپێغەمبەر ئەفەرمێ «وَمِنَ اللّیلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَیْلاً طَویلاً» «الانسان» «٢٦» جا لەسورەی (سبأ) (٣٧) دا، ئەفەرمێ، «وَما أَموالُکُمْ وَلااولادُکُمْ بِالّتی تقرّبُکُم عِنْدَنا زُلْفی، اِلاّ مَنْ آمَنَ، وَعَمِلَ صالِحاً فَأُولئِكَ لَهُمْ جَزاءِ الضّعفِ بِما عَمِلوا، وَهُمْ فی الغُرفاتِ آمِنونَ». ئەفەرمێ، وەنەبێ ماڵومنداڵ‌تان بتوانێ ببێتە هۆی نزیك‌بونەوەتان لەخودا، بەڵکو باوەری دامەزراوو کردەوەی باشە کەنزیکتان‌ئەخاتەوە، وە ئەبێتە هۆی پاداشی چەن‌بەرابەرو جێگەی‌خۆش لەبەهەشتا. بەکورتی خوداپەرستی و کردەوەی‌باش، بەتایبەت نوێژی‌زۆرکردن، ئەبێتەهۆی حاڵەتی (قورب)، واتە،

ئەوپەڕی نزیکی ...وەگەورەترین مەقام ، واتە پایەو پلەی بەندە بەلای خوداوە «مەقامی مەحمود»ە کە هی پێغەمبەری گەورەیە درودی خوای لەسەر ، خوای گەورە لەکاتی مژدەدانی ئەممەقامەدا بەپێغەمبەر ئەفەرمێ ، شەونوێژو نوێژی زیادە بکە بەڵکو خودا لەوجیهانا مەقامی مەحمودت خەلات کات . «وَمِنَ اللَّيلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَاماً مَحْمُوداً» (٧٩) (اسراء) .

جادەربارەی موسوڵمانان خوای گەورە لەحەدیثێکی قودسی دا ئەفەرمێ . «مَنْ عادى لي وَلِياً فَقَدْ آذَنتُهُ بالحَرْب ، وَماتقرَّبَ اِلَيَّ عَبدي بِشيء اَحَبَّ اِلَيَّ مما افترَضْتُ عَلَيْهِ . وَمايزال عَبدي يَتقَّرب اِليّ بالنّوافِلِ حتّى اَحبّه ، فَاِذا اَحبْبتهُ كُنتُ سَمْعَهُ الّذي يَسْمَع به وَبَصَره الّذي يَبْصِرُ به وَيَدَه الّتي يَبطِشُ بها ... هتد .» واتە هەرکەسێك دژایەتی بکات لەگەڵی

خۆشەویستانما خۆی حازرکات بۆشەڕ لەگەڵی منا ، وە بەندەکانم ، بەهیچ شتێك لەمن نزیك نابنەوە بەئەندازەی ، بەجێ هێنانی فەرزەکان ، بەندەکانی من بەئەنجامدانی زیادەنوێژ ئەوەندە لێم نزیك ئەبنەوە تا ئەبنە خۆشەویستم ، جا کەخۆشم ویستن ئیتر ئەبمە ئەو هەستی بیستنەیان کەپێی ئەبیستن ، وەئەوچاوەی کەپێی ئەبینن ، وەئەودەستەی کەئەیخەنەکار .. هتد ... لێرەدا مەبەست ئەو وشەی نزیکی یەتە ، کە بەهۆی زیادەنوێژو خواپەرستی یەوە دەست ئەکەوێت ، وەئەوکەسە ئەبێتە خۆشەویستی خودا ، بەرادەیێك دەسوچاووگوێی ئەو ، هێزێکی وایان تێ ئەکەوێت ، وەکوئەوەی خواهێزێکی تایبەتی جیاوازی دابنێ ..

لەکۆتایی دا ئەڵێم «قورب» حاڵێکە هی گەورەپیاوانی ڕێبازی تەصەووف وەهی ئەوانەیە کە گەیشتونەتە مەقامی «وبلایەتی کوبری» ، وبریتی یە لەئەوپەڕی نزیکی بەندە لەخوای گەورە ، وەلەخۆشەویستی ی بەندە بەلای خوداوە ، وەخۆشەویستی ی خودا بەلای بەندەوە ، بەرادەیێك بری جار ، خاوەنی ئەم حاڵە خۆیو جیهانی لەیاد ئەچێتەوە . وەجگە لەو خۆشەویستی خودایەو لەونزیکی یەی خۆی ئاگای لەهیچی تر نامێنێت «ذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يؤتيهِ مَنْ يَشاءُ» زۆرجار لەگەڵی ئەم وشەی «قورب»ەدا وشەی «بوعد» واتە ، دووری هاتوە ، کەئەبێتە پێچەوانەی نزیکی لەخودا . وە (بوعد) واتە دوری ، هی ئەوکەسانەتە کە گومراهن وەلەخوداوە دورن ، وەخودانەناسن ، بێ گومان ئەوەی وابو جێگەی جەهەننەمە وەدوژمنی خودایە .

إخلاص :

یەکێکی تر لەمەقامەکانی تەصەووف ، مەقامی ئیخلاصە ، لێرەدا مەبەستێك هەیە شایەد نەم گوتبێت ئەویش ئەوەتە ، هەرکاتێ خووخدەی رێبواری رێگەی‌تەسەووف هاتەسەری هەرکام لەم‌حاڵەتانە ، وەئەم‌حاڵە بویە خووخدەی ، وا بوەتە خاوەنی ئەومەقامە ، واتەئەگەر حاڵەتی پەشیمان‌بونەوەی لەگوناه وەبەردەوام‌بونی لەسەرگوناەنەکردن ، بەوچەشنەی لیٚ‌هات کەلەباسی‌تەوبەدا باسمان‌کرد ، جائەکرێت ئەوکەسە بگاتە مەقامی تەوبە ، هەروەها دەربارەی زوهدو وەرع‌و صەبرو شوکرو ئەوانی‌تریش ، بەڵێ خاوەنی مەقامی زوهد کەسێکە هەرچی ئەوپێناسانەیە هەموی تیا بەدی‌هاتووە بوەتە بەشێك‌لەخووخدەی ، پاشان یەکەیەکە خووخدەکانی بەهەوڵ‌وخەبات‌و خواپەرستی‌و شەونەخونی ئەگۆڕێنە سەری پێناسی مەقامەکان ، وەئەبێتە خاوەنی ئەو مەقامە ، وەکەسی‌نەبوبێتە خاوەنی هەموپێناسێکی صەبر ، وا نەگەیشتوەتە مەقامەکەیشی ، ئەمە جگە ئەودەست‌کەوتە مەعنەوی‌یانەیە کە دەستی‌ئەکەوێت ، وەجگەخۆیوخودا نەبێت کەسی‌تر نازانی چیەو چۆنە .

لێرەدا باس باسی مەقامی ئیخلاصە ، واتە پەرستنی‌خودا هەر بۆخودا وە بەهەمو دڵێکەوە ، دوور لە خۆهەڵ‌کێشان وە خۆ بەچاك‌زانین ، مەبەست ئەوەتە جگە لەوەی کە ئەوکەسە موسوڵمانەو بەندەییکی خاوەن باوەرە وە هەمو دەستورەکانی خوداو سونەتەکانی پەیامبەر ئەباتە رێگاوە ، جگە لەهەموی ئەمانەش ، ئەبێ پەرستشەکەی پاك‌بێت وە لەریایی دووربێت وەهەر بۆ رەزامەندی خودابێت ، تەنانەت ، هەروەکو رابیعەی عەدەوی‌یە ئەڵێت ، نەلەترسی جەهەننەم وە نەبۆ پاداشی بەهەشت‌بێت ، لێرەدا مەبەستێك هەیە روون کردنەوەی پێویستە ، ئەویش ئەوەتە ، نابێ واتێ‌بگەین ئەم پیاوچاکانە لە جەهەننەم ناترسن وە بەهەشتیان ناوێت بەڵکو لەهەموکەسی‌زیاتر لەجەهەننەم ئەترسن وە بە پاداشی بەهەشتیش سەربەرزن ، بەلاّم ، مەبەست ئەوەتە ، ئەمان ئەڵێن ئەگەر بەهەشت‌و جەهەنەمێکیش لەناوا نەبێت ، ئەوان ئەوەندە خودایان خۆش‌ئەوێت ، پێویست بەهەرەشەی جەهەننەم وپاداشی بەهەشت‌نیە ، ئەوانەش نەبوایێ هەر لەبەر خۆشەویستی‌خودا ، وەلەبەر

عەزەمەتی خودا وەلەبەرئەوەی ، خۆیان بەبەندەی خودا ئەزانن ، هەر خودایان ئەپەرستو هەر گەردەنکەچی فەرمانی خودابون .

«ئەبولقاسم»ی قوشەیری ، ئەڵێت ، **«ئیخلاص ئەوەتە پەرەستشەکەت تەنها هەربۆ خودابێت وەبۆ ئەوەبێت لەخودا نزیك‌بیتەوە ، نەبۆ ئەوەت‌بێ کە لەلای خەڵکەوە شتێکت دەس‌کەوێ نەبۆ ئەوەت‌بێت خەڵك ستایشت‌بکەنو خۆشیان‌بوێت وە بە پیاوچاکت بزانن ، یان بۆ هیچ‌بابەتێك لەم بابەتانە ، بەڵکو جگە لەنزیك‌بونەوە لەخودا هیچت لەدلا‌ نەبێت»** بەکورتی پەرستش‌و کردەوەی‌چاکت بۆ خالیق‌بێت ، نەك بۆمەخلوق ، خوای‌گەورە لەسورەی زومەردا سێ‌جار فەرمان ئەدا ، بە پەیامبەری‌گەورە درودی‌خودای لەسەر کە لەخوداپەرستی‌دا موخلیص بێت ، ئەفەرمێ **«قُلْ اِنِّي اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللهَ مُخْلِصاً لَهُ الدِّين» «قُلِ اللهَ اَعْبُدُ مُخْلِصاً لَهُ دِيني» «فَاعْبُدِ اللهَ مُخْلِصاً لَهُ الدِّين ، اَلاَ لِلهِ الدِّينُ الخَالِصُ»** هەروها لەسورەی **«البيِّنه»**دا ، بە هەمومان فەرمان ئەدات کە پەرەستشە کانمان پاك‌وخاوێن‌و بێ‌ریاو روپامایی‌بێت **«وَمَا اُمِرُوا اِلاَّ لِيَعْبُدُو اللهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّين»** .

خودای‌گەورە ئەو ریایی‌و رووپامایی‌یە ، بە هاوبەش‌دانان بۆخودا ، دای‌ئەنێت کە لەسورەی **(الكهف)** (١١٠) دا ئەفەرمێ **«فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحاً وَلاَيُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ اَحَداً»** ئەوەی ئەیەوێ بەحوزوری خودای‌خۆی بگات ،کردەوەی چاك بکات ، وەکەس نەکاتە هاوبەشی خودا لەپەرەستشەکانیا . کەواتە ریایی ، شەریك بۆخودا دانانە ، **«موسلم»** حەدیثێك ئەگێرێتەوە کەپێغەمبەر درودی خودای‌لەسەر فەرمویەتی **«اِنَّ اللهَ لاَيَنْظُرُ اِلى اَجْسَامِكُمْ وَلا اِلى صُوَرِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ اِلى قُلُوبِكُمْ»** ، ئەمەش دەس‌نیشانە بۆئەو خوداپەرستی یانەی کەبەلەش ئەنجام‌ئەدرێن ، وەکو نوێژ،یان حەج،یان هەرچی‌تر کە بە لەش ئەنجام‌ئەدرێن، جائەفەرمێ ، دڵ‌حسێبە ، ئایا ئەم خوداپەرەستی‌یە بۆئەوەتە خەڵك مەدحی‌بکەن ، خەڵك خۆشیان‌بوێت ، خەڵك بەچاکی‌بزانن ، یان‌هەر بۆرەزامەندی وە ئەنجامی‌فەرمانی خودا ئەنجامی‌داوە ؟

(اِبنُ عَجيبه) خوای‌لێ‌رازی‌بێت ، ئەڵێت ، ئیخلاص خاوەنی سێ‌پلەیە ، واتە موخلیصەکان سێ‌دەستەن . یەکەم خوداپەرستێکە کەلەودا موسڵمان چاوەروانی پاداشە ، وەکو لەش‌ساغی‌و رۆزی زۆری ئەم‌دنیا ، وە بەهەشت‌و حۆری ئەودونیا ، برێکی هەربۆ پاداشی ئەو دنیایە برێکیش کە هی‌بەندە خاوەن‌پایەکانە ئەوەتە بۆهیچ

پاداشێکی هەردوجیهان‌نیە بەڵکو بۆیە خوداپەرستن بۆئەوەی سپاردەی بەندەیی خۆیان بەجێبێرن، وە لە خۆشەویستیی خودادایەو ئارەزومەندبونی دیداری خودای گەورە لەوجیهان‌دا.

بەڵێ گەورەترین ئاواتی صوفی‌یەکان ئەوەتە ئەوەندە تێکۆشن لەرێگەی ئیخلاصەوە بگەنە بەرزترین پلەوپایەی بەندەگی بەلای‌خوداوە، وەبۆئەوەی خوداپەرستن، بەئاواتی شادبون بەحوزوری‌هەق، بێ‌ئەوەی پاداشێکی‌تریان مەبەست‌بێت. جائەگەر خوداپەرستیی صوفیەکان بەم‌جۆرەنەبو ئەوە هەرگیز بەئاوات‌ناگەن‌و بەمەقامی «ئیخلاص»، شادنابن، گەورەپیاوانی ئەم‌ڕێبازە ئامۆژگاریی ڕێبوارانی ڕێبازی تەصەووف ئەکەن کەهۆشیان لەخۆیان‌بێت، ئەگینا نوچی‌ئەدەن‌و هەڵ‌ئەدێرێن وە ڕنجیان ئەدرێت بەئاوا، لەهەموی‌گرنگتر ئەوانیان لەدووشت ترساندوە.

یەکەم:

لەخۆرازی‌بون‌و لەخۆبایی‌بون بەوەی ئەم پەرستشەیان بەلاوە شتێکی عەجایب بێت‌و وابزانن کارێکی گەورەیان کردوەو خوا ئەبێ پاداشیان بداتەوە، چونکە لای گەورە پیاوانی تەصەووف، وایە هەرچاکەیێك لە مرۆڤ ڕووئەدات، ئەوە فەضلی خودایە وەئیمە ئەبێ سوپاسی خودا بکەین کە هیدایەت‌و یارمەتی داوین بۆئەنجام‌دانی ئەو کردارە چاکەو ئەو پەرستشە «وَلَوْلا فَضْلُ اللهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مازَكَى مِنكُمْ مِنْ أَحَدٍ» سورەی‌نور (٢١)، جائەگەر (مورید) بەوجۆرەی‌کرد، وەخۆی لەدەستی لەخۆبایی‌بون‌و لەخۆرازی‌بون ڕزگارکرد، وەخۆیی باش‌ناسی، وا خۆی لەنوچ‌دان‌و پی‌هەڵ‌کەوتن‌و هەڵدێران ڕزگارکردوە.

دووهەم:

مەترسی دوهەم، چاوەروان‌بونی پاداشە بەرانبەر بەخوداپەرستی‌و کردەوەی‌چاك، بەتایبەت پاداشی دنیایی، وەکو بەچاك‌ناوبانگ‌دەرکردن‌و دەوڵەمەندبون‌و بونەپیاوی‌گەورەو شێخ‌ومورشیدو ئەم‌جۆرەشتانە، یان بەتەمای بەدەست‌هێنانی

مەقامی مەعنەویو کەشفو کەرامات، نابێ خواپەرستی بۆهیچ کام لەمانەبێ، چونکە وای لێ دێت ئەوکەسە خودای بۆخودایی و گەورەیی خودا نەپەرستوە، بەڵکو بۆدەستکەوتی دینیو دنیایی بوە، لەکتێبی (**حقائق عن التصوف**) دا، لەزمانی شیخ ئەرسەلانەوە ئەگێڕێتەوە ئەو هەمیشە لە ئامۆژگاری یەکانیا، موریدەکان وەهەمو ڕێبوارانی ڕێگەی تەسەووف ئاگادارکردوەتەوە.

وەبەوانەی کەجگە ڕەزامەندی خودا ئاواتی تریان بوە ئەڵێت «**ئەی دیلی دەستی ئاواتوئارەزو ئەی دیلی دەستی پەرستش، ئەی دیلی دەستی مەقامات وکەشفو کەرامات، تۆ لەخۆت بایی بوییت**» لێرەدا ئەبێ بڵێم، «**دیلی دەستی پەرستش، واتە چاوی هەر لەپەرستشەکەیو ئۆیژورۆژوەکەیەتی وە بەشتێکی گرنگی دائەنێ وەهەر بەتەمایە دەستکەوتیان لێ بەدەست بێنێت**».

برێ لەم گەورەپیاوانە ئەڵێن، ئەم چاو لەمەقامبونە ئەوەی خراپە، ئەگەر مەقامەکەی هاوردە دەست، وەکوئەوەتە ئەو بۆ مەقامبەدەستهێنان خواپەرەستی کردبێت، ئیتر لەگەڵ بەدەستهێنانیا دڵی دائەمرکێت لەکاتێکا ئەو بۆخۆشەویستی وە بوعەزەمەتی خودا وەئەنجامی بەندەیی، خوای پەرسیوە، یان ئەوەتە مەقامەکە بەدەس نایێت وەهەر هەوڵی بۆئەدات، ئەممەش ئەوەئەگەێنێ لەباتی ئەوەی هەوڵ بدات، بوگەیشتن بەخودا هەوڵی داوە بۆگەیشتن بەمەقام، مەقام ئەبێتە غایەو مەقصود نەڵکخودا. جا لەبەرئەم وردەکاری یانەتە کە بونی مورشید وە ڕاهنما پێویستە، بۆئەوەی لەم ڕێگە سامناکەدا ماموستاو ڕێنمایێکی هەبێت پلەبەپلە ڕانمایی بکات لەکوێوەبرواتوچی بکات.

بەبونی مورشید یان نەبونی، دووشت پێویستە لەسەری ڕێبواری ڕێگەی ئەمجۆرە پەرستشە گەرموبەتینە، ئەویش ئەوەتە هەمیشە ڕێبوار چاوێکی لەعەیبو هەڵەو

کەموکوری یەکانی کردەوەکانی خۆی بێت، بۆئەوەی ئیتر هەڵەی تر نەکات، دووهەم، خوازیاری ئەم ڕێگایە، ئەبێ وردبێتەوە کەخوا چەنگەورەیەو، وەچۆن خاوەنی هەموی نیعمەتەکانەو چۆن ئێمەی بەندە هەرچی بکەین هێشتا ناتوانین سوپاسی ئەو هەموو نیعمەتانە بەجێ بێنین، هەروەکو خۆی ئەفەرمێ «**وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ**»، سورەی «**زومەر**» (**٦٧**) لەپایانا ئەڵێن، ئیخلاص: بریتی یە لەبژارو

پاك‌كردنه‌وه‌ی كرده‌وه‌كان وه‌په‌رستشه‌كان له‌هه‌رچی خه‌وشوخال‌و دركودالّه، تابگه‌ینه ئه‌و ئاكامه‌ی خواپه‌رستیان، نه‌بۆ پاداشی خه‌لّك بێت كه لێیان رازی بن یان خذمه‌تمان بكه‌ن یان به‌چاكیان بزانن، «منه‌ت» نه‌سه‌ری خه‌لّك بنێین نه‌سه‌ری خالیق، وه نه بۆ پاداش، به‌لّكو ئێمه خواپه‌رستیان ته‌نها بۆ ئه‌نجامدانی فه‌رمانی خودایێت وه‌بۆ. به‌جیٚ هێنانی شێوه‌ی به‌نده‌یی بێت، بێگومان خودای گه‌وره هیچی لا ون‌نابێت، له‌هه‌موبه‌خشنده‌یێ به‌خشنده‌تره، وه‌له‌هه‌مو میهره‌بانێك میهره‌بان‌تره.

وه‌رێبوارانی راسته‌قینه‌ی رێبازی ته‌صه‌ووف په‌ره‌ستشه‌كه‌یان به‌م‌جۆره‌یه، وه‌له‌وكاته‌دا كه وان له‌م‌حالّه‌دا، مه‌قامیان گه‌یشتوه‌ته مه‌قامی ئیخلاص.

فَنَا وَبَقَا:

فه‌ناوبه‌قا ده‌ریایێكی بێ‌كه‌نارو بێ‌بن‌و بێ‌پایانی زانیاریی ته‌صه‌ووفن، ئه‌م دوو به‌سه‌رهاته مه‌گه‌ر پیاوه هه‌ره گه‌وره‌كانی ته‌صه‌ووف باسیان له باره‌یه‌وه كردبێت، لام‌وایه زۆرتریشی له‌به‌ری‌ئه‌وه‌ته چونكه له‌دواپله‌ی ئه‌م‌رێبازه‌دا جا رێبوار ئه‌م‌چۆنیه‌ته‌ی به‌سه‌رادێت، له‌به‌رئه‌وه هه‌موكه‌سیٚ ناتوانیٚ له‌باره‌یانه‌وه باس‌بكات، به‌تایبه‌ت به‌وجۆره‌ی كه ئیمامی ره‌ببانی، له‌مه‌كتوباتدا ئه‌فه‌رمیٚ، هه‌رئه‌م فه‌نایه خۆی چه‌ن‌ئالّوگۆری تیایه‌و چه‌ن شێوو كه‌نده‌لاّنی تیٚ‌ئه‌كه‌وێت، وئاخره‌كه‌شی ده‌ریایێكی بێ‌پایانه، به‌وبونه‌وه بریٚ بیروباوه‌ری داونه‌ته دواوه، وه‌ئه‌لّیٚ، خاوه‌نی ئه‌وباوه‌رانه نه‌گه‌یشتونه‌ته پایانی‌مه‌نزل وه‌لایان‌وابوه فه‌ناهه‌رئه‌وه‌ته.

له‌كتێبی قودسیّه دا كه‌بریتی‌یه له‌فه‌رموده‌كانی شاهی نه‌قشبه‌ند وه خواجه‌موحه‌ممه‌دی پارسا نوسیویه‌تی، ئه‌لّیٚ یه‌كه‌م‌كه‌سێك كه‌له‌باره‌ی ئه‌م‌دوو (عیباره‌ته‌وه) واته به‌قاوفه‌ناوه، باسی‌كردوه شیخ‌أبوسعید احمدبن‌عیسی الخزّاز بوه كه‌له (۲۷۷ یان ۲۷۹) كۆچی‌دا دواكوچی‌كردوه.

له‌سه‌رچاوه‌كانی‌ترا من‌نه‌م‌دیوه هیچ‌كامی‌تر بلّێن یه‌كه‌م‌كه‌س كیٚ‌بوه له‌م‌باره‌وه باسی‌كردوه. به‌لاّم‌زۆریان‌فه‌رموده‌كانی خه‌ررازیان سه‌باره‌ت به‌فه‌ناوبه‌قا نوسیوه.

وادەرئەکەویٚ خەررازسەبارەت بەتەصەووف زۆری نوسیوەوەخاوەنی تەریقەتیش بوە وە دوکتۆر عیرفانیش باسیبریٚ سەرچاوەئەکات لایان وایەبایەزید زوتر باسی فەنای کردبیٚ بەلاٌم ئەوەی شیاوی وتنە، بایەزید مەقامەکەی فەنابوە نەك ئەوەی بەنوسین خۆی سەبارەت بەفەنا شتی دەربڕیبێت وەکو باوەردەربڕینەکەی خەرراز.

بەهەرحال فەنا، واتە فەوتان وتیاچون، «کُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ» وە بەقا ئەبێتە مانەوە «العاقِبَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى» «ابن العربي» سەبارەت، بەووشەی بەقا ئەلّیٚ، بەردەوامی ی وەدرێژەپیٚ دراوی، وەجاویدان بون، ئەگەیێنیٚ. کە لەمەفهومی ئەبەدی یەتەوە نزیکە، بەلاٌم بەرانبەریش نیە لەگەلّی ئەزەلی یەتدا (ئەزەلی یەت» واتە هەربوە «ئەبەدی یەت» هەرئەبیٚ.

جائەلّیٚ، بەرانبەرە لەگەلّی «نەفاد» دا، واتە تەواوبون و دوایی هاتن وەهیچی لیٚ نەمانەوە دا دیٚت. خوا ئەفەرمیٚ «وَما عِنْدَكُم يَنْفَدُ وما عِنْدَ اللهِ باقٍ». کەواتە، دەرئەکەویٚ بەقاو نەفاد لەعەرەبیدا لەدژی یەك دیٚن فەنایش تیاچونە، نەك شوێنەما نەمانی تەواووکوژانەوە، ئەوەش ئەمریٚت فانی یە بەلاٌم ئیسك وپروسکی ئەمیٚنیٚ.

لیٚرەدا بەوجۆرەی من خۆم بۆم روون بویەوە فەنا دوو بابەتە، بابەتێکی ئەوەتە کەبەدەستی بەندەیە، وەئایا بەندە لەسلوك و خۆپیٚ گەیاندن و خۆوەرزاندن و نەفس کوشتنا، تاچ رادەیێك زالّ ئەبیٚ بەسەری فەنا کردن و لەناوبردنی هەستەناپاك و ناشایستەو ناپەسەندەکانی دەرونی خۆیا، وە بەقا کەشی بریتی یە لەوەی تاچ رادەیێك ئەتوانیٚ، هەستی چاك وپەسەندوباش بکاتە جیٚ نشینی هەستە خرابەکان، ئەمربەمەعروف و نەهی لەمونکەری، تاچ رادەیێك پیٚ گەیاندوەو بوەتە خووخدەی، نەفس و شەیتانی تاچ رادەیێ دورخستوەتەوەو ویستی خوداذۆستی ی و خواپەرستی ی لەدەرونا گەشە پیٚ دابێت، تاریکی ی تاچ رادەیێ لەدلّی دورخستبێتەوەو روونا کی ی لەدلاٌ جیٚ گیرکردبێت، چەن لەشەیتان دورکەوتوەتەوە چەندلەخوا نزیك بوەتەوە، لەپاشان چەن خۆیو هەموی جیهان و هەموی ئەم چاك و خراپانەشی لەبیربردوەتەوەو، خووخدەی داوەتەهەق، بەجۆرێك مەحەبەتی ذاتی هەق، وەبیٚزاری و دەرچون لەخەلّق، وای لیٚ کردبێت هەرنەزانیٚ خۆی کێیەو چی یە، وە جگە لەخودا هەموشتێکی، تەنانەت ناوی خۆیشی، لەیاد چوبێتەوە، جا لەهەرکام لەوپێناسانەدا

گەیشتبێتە رادەیێك خرابەكانی لەصەداصەد نەمانێ، وەلەیادی چوبێتەوە، وا لەوپێناسەدا گەیشتوەتە پایەی فەنا؛ وەئەمی تریشیان كە لەدەرونا دای مەزراندوە، یان لەدەرونا ماوەتەوەو جێگیربوە لەوشتەدا گەیشتوەتە بەقا، یان بڵێین ئەوشتە پەسەندەی گەیشتوەتە بەقا، ...... داكۆكی بۆ ماڵ وسامان بەدەست هێنان، ئەوهەستەی گەیشتوەتە فەنا، وە بەهیچ جۆرێ ئارەزووی داكۆكی ی نەماوە، لەبەرانبەرا قەناعەتی گەیشتوەتە ئەوپەری، بەجۆرێك لوقمەنانێكی بێت، بۆیێخۆر ناگەرێ: وەهۆشی هەروالای خواپەرستی. كەواتە قەناعەتەكەی گەیشتوەتە بەقا واتە (**بەقای قەناعەت وەفەنای حیرص**). نمونەی دووهەمی فەناوبەقا بریتی یە لە مەقامە مەعنەوییەكەی، ئەم فەناوبەقایە یان خەلاتەو خوا دادەیە، نەك شتێ بێت رێبوار بتوانێ بەدەستی بیرێت، وەكوئەوەی بڵێن ئەگەر ئەوەندە ذیكرت كرد یان ئەوەندەساڵ ریازەت كێشا، یان گەیشتیتە فلان مەقام، ئیتر بێگومان ئەگەیتە فەناو پاشانیش بەقا، بەمجۆرە نیە، بەڵكو زۆری واهەیە هەموی تەمەنیشی لەم رێگەدا بردوەتەسەرو ئەو حاڵەتانەشی بەسەرا نەهاتوە، یان هی واهەیە هەر لەحاڵی فەنادا ئەمێنێتەوەو بەقای بۆنابێت، هەروەكو شاهی نەقشبەند. ئەفەرمێ، چەندین شێوەی هەیە، هی واهەیە، لای وایە فەنا هەرئەوەتە، لەكاتێكا هێشتان سەرەتای كارە، لەكاتی باسی كەمالیشدا وتم، لای شاهی نەقشبەندوایە: ئەوانەی كە كاملن ئەگەر لەروانگەی جەلالەوە بەكەمال گەیشتبن، وا هەتاهەتایە هەرلەحاڵی فەنادا ئەمێننەوە، كاریشیان نانێ بەسەری پەروەردەكردنی مورید (**رێبوارە**) وە، وە لەدەریای (**حیرەت**)دا لەفەنادا جێ ئەگرن. مەبەست ئەوەتە ئەم بەقاوفەنایەیان، لای من جیاوازە لەو بەقاوفەناكە، چونكی لەوی ترا وەكو لە ریسالەی قوشەیری، یان، لە (**التعرف لمذهب اهل التصوف**) یان زۆرێك لەسەرچاوەكاندا باس ئەكات، ئەكرێت مرۆڤ لەیەك پێناسا فەناوبەقای بۆبێت، بۆنمونە لەریسالەدا ئەڵێ، «**وَمَنْ زَهَدَ فِي دُنياه بِقَلْبِه يُقالُ فَنِىَ عَنْ رَغْبَتِهِ. فَإذا فَنِىَ عَنْ رَغْبَتِهِ فيها بَقِىَ بِصِدْقِ اِنابَتِهِ. هتد**» جا ئەمە لەكوێ ئەوە لەكوێ كەحاڵەتی جۆراو جۆری مەعنەوی و كەشفی بەسەرابێت و هەمو «**حەظظێكی**»، واتەبەشێكی دەرونی و نەفسی لەم جیهانەدا نەمێنێ خۆیشی لەیادبچێت وەهەستوشوعوری لانەمێنێ وەفەنابێت و هەرخودای لەیادبێت، لەپاشان، فەناكەیشی وەخۆیشی لەیادبچێت، تەنهاخودای لەیادبێت، وەكو ئەوەی، كابرایێ چوبۆلای بایەزید وتی چیت ئەوێ، وتی هاتوم بۆلای بایەزید، وتی بایەزید كامە، بایەزید كێیە؟

منیش بۆی ئەگەڕێنم، لەوکاتەدا ئەوبایەزیدیشی لەیادنەماوە، جابۆیێ شەطەحات، واتەقسەی بێمەعنا، یان کەس لێ‌حالّی نەبو، یان خیلافی‌شەرع، لەزمانی ئەوکەسانە دێتەدەر ئەوانەی لەم حالآنە ناشارەزان، بێبەزەیی‌یانەو، ناداد‌گەرانە، تاوان‌باریان ئەکەن بەکوفرو ئیلحاد، یان ئەڵێن تەصەووف حولول، یان **(اتحاد)** یان **(وەحدەتی‌وجود)** ی تیایە، لەکاتیکا کەهاتنەوە هۆش هەزار استغفار ویەشیانی ئەکەن. ئەگەر بۆیان بگێڕنەوە کەشتی‌وایان گوتوە، جا لەبەری‌ئەوەتە ئەڵێن ڕێبواران هەمو لەخواداوائەکەن، فەنایان کەم بێت، هەرچەن فەنا بە **(مەرحەلەو)** قۆناغ و هەوارگە دانراوەو بە «**تەلوین**»، نەك‌بەمەنزڵ: بەلآم (بەقا)، مەنزڵەو جێگەی تەمکینە. هەروەکو مەولەوی بەشێخی سیرا جوددین ئەڵێ:

جە شەوهەوارگەی فەنا ویەردە
پای هەردەی بەقا یاتاغگە کەردە

واتە ئەی‌ئەوکەسەی کە لەشەوهەوارگەی فەنائێپەڕیوی وەلەهەردی بەقادا مەنزڵت گرتوەو دامەزراوی. ئیستە ئەگەڕێینەوە سەری ریسالەی قودسیە بزانین شاهی نەقشبەند چی ئەفەرمێ. ئەفەرمێ گوتویانە فەنا بریتی‌یە لەدوایلەو دواقۆناغی (**سَیْرٌ اِلَی الله**). (**واتەرۆیشتن بۆگەیشتن بەهەق**). وە بەقا بریتی‌یە لەسەرەتای دەس‌پێ‌کردنی «**سیرفي الله**»، واتە گەیشتن بەمراز وەئیتر بەهرەمەندبون لەنوری هەق، وە بەرخورداربون لەوکەمالات‌ودەس‌کەوتانەی کە لەو نزیکی‌یە، دەس ئەکەوێت

لەپاشان ئەفەرمێ «**سَیْرٌاِلَی الله**» کاتێ تەواوئەبێت کە ڕێبوار، لەمەڵبەند «**وەتەن**»ی هەمیشەیی خۆی، وەلەهەموبەشێکی ئادەمی‌زادی‌یەت، بێتەدەرەوەو، خۆی‌دامالێ. وە لەرێبازی ئاواندا روبکاتە خواو، روەو خودای‌خۆی کورانە ڕێگە ببڕێت: وە دەشتی زیندەگی، بەهەنگاوی ڕاستی شەق کات، تائەگاتە کەعبەی ئاوات. بۆروون‌کردنەوە ئەڵێم مەڵبەند، یان وەتەن بەجێ‌هێشتن، دەس‌نیشانە بۆئەوقالّبی ماددی‌جیسمە کەگیانی‌تیایە، واتە بەهیچ‌جۆری هۆشی پاراستنی طەبیعی، یان‌پێوەندی طەبیعی بەخۆیەوە نەمێنێ، بۆنمونە: وەکوسەرخۆش، یان نوستو، لێرەدا ئەم‌شیعرە نوسراوە کەئەڵێ. «**اِلَیْكَ یامُنْیَتِي حَجّي وَمُعْتَمَري، اِذْ حَجَّ قَوْمٌ اِلی تُرْبٍ وَاَحْجارِ**» ئەڵێ: ئەم «**سیر فی الله**» واتە، رێگابرین بەیارمەتی خودا. وە بەیارمەتی

نوری خودایە، پاش «**فنای مطلق**» کەبریتی‌یە لەفەنای «**صیفات وذات**» واتە فەنای «**پێناسەکانی مرۆڤ وە مرۆڤ خۆی**»،کاتێ دێتەدی‌کە «**وجودی حقانی**»، واتە وجودی راستەقینە، بکەنەخەلاتی، تا بەو وجودە حەققانی‌یەی، بەرزبێتەوە بۆجیهانی رازانەوە بەپێناسە خودایی‌یەکان، وە رەوش هاتنەسەری رەوشی خودایی، «**واتە رەفتارو کرداری ئەبێتە رەفتارو کرداری خودایی**» خوا چۆنی پێ‌خۆشە وائەبێت، وەپێناسەکانی خوا، ئەوەی کەبۆ بەنی‌ئادەم دەس‌ئەدات لەودا ئەدرەوشێنەوە، جا ئەمەتەئەو پایەی کەخوا ئەفەرمێ «**بی یسمع وبی ینطق، وبی یبصر وبی یبطش، وبی یمشی، وبی یعقل**» لێرەدا ذات‌و صیفاتی فانی‌بوی ئەوکەسەی کەوالەحالی فەنادا، ئەمجارەیان لەناوی نوری هەق‌دا ئەدرەوشێتەوە وە «**تەصەووف جەذبەی هەق**»واتە بەکارگرتن وهەڵسوراندنی ئەو، وەراکێشان بۆلای خۆی واتە بۆلای خودایە زۆرئەسێنێ بەسەری دەرونی بەندەدا، ئەمەش وەکو ئاسنێك بخرێتە کورەیێك هەرچەن حاڵەتی ئاسنی خۆی لەدەست‌نەداوە وەهەرچەن نەیش‌بوەتە ئاگر، بەلام، (**صیفەت**)، واتەپێناسی ئاگر کە سوتاندن‌بێت بوەتە هی‌ئەمیش، یان هەر چلێ دار،لەکاتێکا کەدارە وە خاوەنی‌پێناسی خۆیەتی، کە کەوتە ناوی ئاگرەوە خۆی‌ئەبێتەئاگر، کە کوژاندتەوە نەدارەو نەئاگر، ئەمە هی‌چی‌بو؟ هی کارکردی ئاگرەکەیە لەودا، بەلام فەرق لێرەدا ئەوەتە ئەم نزیکی‌یە نزیکی‌ی ماددی، یان نزیکی ذات لەذات «**واتە کەس لەکەس**»، نیە، بەڵکو، فەناییکی مەعنەوی‌یە، کەنمونەی بچوکی فەنای دایکوباوك، یان خۆشەویستانێکی زۆرخۆشەویستە، کە لەخۆشەویستەکەدا، وای‌لێ‌دێت رەوش‌وهەڵسونیشتیان وای‌لێ‌دێت ئەوخۆشەویستە چی‌بکات، یان‌چی‌پێ‌خۆشە، ئەمیش وا ئەکات، مەبەست لەوحاڵەتی فەنایەبو، بەلام حاڵەتی ئاگر بۆسەری ئاسنی‌سارد کەئەیکات بە ئاسنی سورەوە بو،بەبێ‌ئیرادەو ویستە «**لاارادی**» یە، چونکە خۆئاگر ویستی‌نیە، هەروەهائاسنەکەیش، بەلام لێرەدا ئەم‌بەندەیە ویستی هەیە، ویستی‌ئەوەتە لەخوانزیك‌بێت، خوا لەخۆی رازی‌کات، فەرمانی‌خوا بەجێ‌بێری، ئەفەرمێ، «**وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ**»، لەکێ «**واقترب**»، خوا نەجیسمە نەمادە، نەذاتی‌ئەو جێوشوێن‌و شێوەی‌هەیە «**لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ**»، یان کەئەفەرمێ «**وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ**»، کەواتەنزیکی‌هەیە، هەرچەن ماددی نیە، وەزۆرنزیکیش، کەبریتی‌بێت لەرەگی «**وەرید**»، مەبەستم ئەوەتە، کاتێ سۆفیەکان ئەڵێن، فەناو نزیکی‌ی، وانەزانرێ ئەم نزیکی‌یە حاڵەتی ماددەیی هەیە، هەروەها نەوترێ چۆن، ئەو «**صیفاتانە**»، پێناسانەی

خودا خەلاَّتی بەندەئەکرێن، ئەمەوێ بڵێم وەکو ئاگرەکە، یان وەکو خۆشەویستی‌یەکە، یان، وەکو رووناکی، کەپێناسی هەتاوە بەلاَم مانگ لەوەوە بەشی‌وەرگرتوە، خۆ نزیك‌تر ئاوێنە، چۆن لەتیشکی‌رۆژ بەهرە وەر ئەگرێ، بەڵام ئەم بەهرەوەرگرتنە، کەیە؟ کاتێ کەهیچ بەرگرێك لەنێوانا نەما، ئەگەر هەربویە مانگ‌و رۆژ خۆیان، خۆ کەئەرز کەوتەبەین، ئیتر ئەوپەیوەندە ئەپچرێ، شتی‌مەعنەویش، شتی‌مەعنەوی، ئەکەوێتەبەینی، کەسێکت زۆر خۆش‌بوێ، چوارجنێوت بداتێ، یان بەجۆرێ هەڵسێ، دژی ویستی تۆبێت، دڵت‌ئێشێ، دیارە کاتێ ئێمە نافەرمانی‌خودابکەین ئەوەئەبێتە «رەین»، واتەژەنگ، بەسەری دڵەوە، وە لە خوامان دورئەخاتەوە، کاتێ دڵ حەسەدو کینەو خۆبەزل‌زانین‌و ئەوجۆرە پێناسەناپەسەندانەی تیابو، ئەبنەهۆی دووری، پێچەوانەکەشی ئەبێتە هۆی نزیکی‌ی، وە ئاوێنەی دڵ لەشاراوەیی دەرئەخات، وە لەژووری تاریك دێرێتیەدەرەوە، بۆبەری تیشکی هەتاو، ئەوهەتاوە کە لێی‌دا، ئەویش برێ لەپێناسەکانی هەتاوەکەی ئەبێتەبەش، لەکاتیکا هەتاو خۆی لەوی نەداوە بەڵکو پێناسی‌هەتاو، کەروناکی‌و گەرمی‌یە، لێ‌یان داوە، ئەگینا هەتاوەکە ملیونهاکیلومەتر لەوئاوێنەوە دوورە. هەموی ئەمڕاڤەیە بۆئەوەبو وانەزانرێ ئەو فەنایە فەنای ذاتە لەذات‌دا، وە ئەونزیکی‌یە نزیکی لەشێك یان «جیسمیکە لەجیسمیکەوە» بەڵکو نزیکی‌یێکی مەعنەوی‌یە.

لێرەدا ئەرۆینەوە سەری فەرمودەکانی، بەهائوددینی نەقشبەند، وتمان «تەصەرروفی جەذبەی‌هەق»، پەروباڵ ئەکێشێ بەسەری دەروونی‌بەندەدا، وەدەروونی ئەو رێبوارە پاك‌ئەکاتەوە لەهەرچی گومان‌و دودڵی‌و بیری ناشایستەیە، وەهەمو ئەوهەستانە فەنا ئەبن‌و ئەسوتێن، وەپێناسەکانی خودا خۆی لەدەرونی بەندەدا کارئەکەن، وەئەبنە خاوەن ماڵ، وە وای لێ‌ئەکەن ئەوکەسە هەرگیز لەخۆیەوە ناتوانێ کاروباری دەرونی خۆی هەڵسورێنی، واتە فەرمانڕەوای دەرونی‌ئەو، ئیتر ئەوپێناسە تازانەن کەپێناسی خوداوەندن وە لەدەرونی ئەوبەندە پاك‌و خۆش‌بەختەدا، مەنزڵیان گرتوە، جا لەم‌کاتەدا هۆی‌ناسینی راستودروستی ئەم فەنایە، ئەوەتە ئەو بەندەیە بەرێکوپێکی‌ی فەرمانەکانی خودا ئەنجام‌ئەدات وە خواخۆی ئەیپارێزێتو یارمەتی‌دەریەتی، وەئەگەر هاتو ئەوبەندەیە فەرمانەکانی خودای بەجێ‌نەهێنا، ئەوە هی نادروستی‌ی فەنا کەیەتی، لێرەدا، قامك رائەکێشێ بۆ فەرموودەیێکی ئەبووسەعیدی خەرراز کە فەرمویەتی «كُلُّ باطِنٍ يُخالِفُهُ ظاهِرُهُ فَهُوَ باطِلٌ» واتە ئەوکە سەی لەدڵەوە هۆگری

خودایە، ئەبێ لە ڕەفتاریشا پەیڕەوی لەدەروونی بکات. وەفەرمانبەرداربێت،
پاش برێ باسکردن سەبارەت بە وردەکارییەکانی فەنا وە حاڵی جۆراوجۆری
سالیکەکان، کەبۆچی لەوحاڵەدا وائەبن وەلەوکاتەدا وایان بەسەردێ، کەنوسینیان
لێرەدا بەزیادەئەزانم، ئەفەرمێ، خاوەنی بەقاوفەناکان، پاش ئەوهەموە ڕەنج و
ماندوبونەی کەکێشاویانە، ئەگەنە دڵنیایی ویجدان، وەسروری چاوپێکەوتن،
وەلەکاتی ئەم بە مراز گەیشتنەشا، وان لەوپەڕی بێمورادیدا، واتە هیچ
داخوازێکی تریان نیە،... وەکو داخوازی **«مەقام وەکەرامات»**، بەڵکو لێرەدا خۆیان
لەدەرخواستی مەقام وکەرامات و ئەوجۆرەشتانە دوورئەخەنەوە، وە پارێزیان
لێئەکەن، وە بە بەدیهێنەری، پەردەو دیوار **لەنێوانی** خۆیانوخوادا، دایانئەنێن،
وە «مەشرەبی دڵ»، واتە لەئارەزوی دڵدا هەرچی ئارەزوی **«جیسمی وڕۆحی»** یە واتە
ویستی لەشورەوان، هەموی تیائەچێت، وەگەیشتن بەپلەی فەنا نیشانەی گەیشتنە بە
«حەقیقەتی مەحەببەتی ذاتی ی»، لەپاشان ئەفەرمێ، فەنا خەڵاتێکی تەواوە وەتایبەتی
خواخۆیەتی، وەسونەتی خوایی، واتە **«ڕەوالی کاری هەمیشەیی خوا»** بەوجۆرەبوەو
بەوجۆرەیە، کە هەرگیز ئەوشتەی بەشێوەی خەلات دایبێتی بەبەندەکانی، لەوانی
ناسێنێتەوە، جا هەربەم بۆنەوەیە، وتراوە **«الفانی لایُرَدُّ اِلی اَوصافِهِ»** واتە فانی ی
ناگەڕێنرێتەوە بۆسەری پێناسەکانی لەوەوپێشی، واتە، مادام خوا ڕزگاری کردوە
لەپێناسی ناشیرین وە ئەوپێناسانەی بەنوری خوداسوتاون وەتیاچون، تازە
زیندوبونەوەو گەڕانەوەیان نیە، وەئەوبەندەیەی لەومەقامە تێپەڕی خوا
لەدنیاوقیامەتدا خۆش بەختی کردوە. هەر لەمبارەوە ذوالنونی میصری ئەفەرمێ. **«مارَجَعَ
مَنْ رَجَعَ اِلاّ مِنَ الطّریق، وَما وَصَلَ اِلَیْهِ اَحَدٌ فَرَجَعَ عَنْهُ»** واتەهیچ کەسێ پاشی فەنا
نەگەڕاوەتەوە بۆسەری پێناسی ناپەسەندی لەوەوپێشی، ئەگەر کەسێ گەڕابێتەوە،
لەڕێگەدا گەڕاوەتەوە «واتە، **ئەوشیوودۆڵ و بەرزوهەڵەتانەی. وتم شاهی نەقشبەند ئەفەرمێ
وانلەڕێگەی ئەهلی فەنادا. وەئیامی ڕەببانی لەمەکتوباتدا قامکیان بۆئەکێشێ»** جائەڵێ
ئەوەی لەڕێدا لێی نەقەومابێ، وە گەیشتبێتەمەنزل، تازە گەڕانەوەی بۆنیەو ڕزگاربوە.

جا سەبارەت بەمباسە، بەهائوددینی نەقشبەند ئەفەرمێ، **«وجودی فەنا بوو
هەرگیزناگەڕێتەوە بۆ وجودی بەشەرییەت» «ئەولەشەی یان ئەوگیانەی، فەنای بەسەراهات،
تازە ناگەڕێتەوە بۆچۆنیەتە ئادەمیزادیەتەکەی جارانی، لەلێ، مەقامی (فەنای موطلەق)**،
هەرچەن خەلاتی خوداییە، لەگەڵ ئەوەشا ئەم مەقامە بە **«تەدریج»** پلەبەپلە و،

وردەوردە، بەپێی بەدیهاتنی مەرجەکانی دێتەدی، وەمەرجی گەیشتن بە «فەنای موطلەق» ئەوەتە: ئەوکەسە بەهەمودڵ و توانایێکیەوە رووبکاتە خودا، رووکردنێك کە لەخۆشەویستی ی دەرونی ی؛ وەدوری گرتن لەهەرشتێ کەخوا پێی ناخۆشە سەرچاوە بگرێت.

وەمەبەست لەم فەنایە، فەنای لاینی ئادەمی زادبونی ئەوکەسە، وە خووخدەکانیەتی، وە دەرکەوتن و هەڵهاتنی دەسەلاتی خوداوەندی وە حەقیقەتە، «لێرەدا: **دەس ڕائەکێشن بۆباسی سوربونەوەی ئاسن کەباسمان کرد**» ئەڵێ ئاسن لەگەڵ ئەوەشا هەموشتێکی لەئاسنی ی نەکەوتوە بەڵام چونکە لەکورەدا سوربوەتەوە پێناسەکانی ئاگری وەرگرتوە، لێرەدا دەس بۆئەم شیعرە فارسی یە ڕائەکێشێ، کەئەڵێ:

تونونەشەوی وەلیکن ئەرجەهد کونی
جانی برەسی کەزتو توپی بەر خیزەد

ئەڵێ، بەڵی دیارە تۆبەندەیت: وەقەت نابیتەئەو، بەڵام ئەگەر تێ کۆشیت، تۆیش ئەبیتە شتێ بۆخۆت.

جائەفەرمێ، ڕێگاو دەسەلات و بردی ئاوەزو زانیاریی، تا: کەناری دەریای فەنا بڕئەکات: ئیتر لەوەولا، سەرسورمان و پەرێشانی یە، سەیرئەوەتە، ئەم بەهرەو ئەم خەڵاتە دوایی نایێت، وە نەبراوەیە: وەهەردەمەی جۆرەدەس کەوت وپێش کەوتێکی هەیە، وەهەتاهەتایە هەربەردەوامە: وەلەوەولای جگە بۆئەوکەسانە نەبێت کە لەو بەهرە بەرخوردارن وەخۆیان ڕێبواری ئەورێگەی خۆش بەختی یەن، بۆکەسی تر نەزانراوەو نازانرێ، وەباسیش ناکرێ.

ئەفەرمێ لێرەدا سەرەتای چاوپێ کەوتنی جیهانی وەحدەت، وە وەحدانییەت دەس پێ ئەکات.

لێرەشا برێ وردەکاری تر باس ئەکەن سەبارەت، بەجیهانی وەحدەت ووەحدانیەت، کە ئێمە لەباسەکەمان دوور ئەخاتەوە، لەبەرئەوە بەپێویستم نەزانی، لەپاشان ئەفەرمێ، پاش گەیشتن بە دەرەجەی (**فنافی الله: وە بقاباللە**)، وەنەبێ هیچ جۆرە سپاردەیێك لەسەری ئەوکەسە لابرێت، بەڵکو ئەوبەندەیە هەروەکو لەوەوپێش ئەبێ سپاردە ئایینی یەکانی بەجێ بێرێت.

ئەڵێ ئیبراهیمی شەیبانی کە لەپیاوەگەورەکانە ئەفەرمێ، «**عِلمُ الفناءِ والبقاءِ یدورُ علی إخلاصِ الوَحْدانیَّةِ، وَصِحَّةِ العُبودیَّةِ، وَماسِوی ذلِكَ مَغالیط وزندقة**» واتە، زانیاری ی

بەقاوفەنا بەسەری ئیخلاصی خواناسیو خوابەیەکزانی وە ئەنجامدانی رەوشی بەندەگییەوە هەڵئەسوڕێ، هەرچی لەمە بەدەربو دەس بڕینو، زەندەقەیە جا وشەی فەنای فەنایش، لەکاتی باسی فەنادا دێتە پێشەوە، وە ئەڵێن ئەبێ ڕێبوار فەناکەشی فەناکات، وە لەیادی بەرێتەوەو تیایبات، لەمبارەوە ئەفەرمێ فەنایفەنایش ئەوەتە، هەروەکو «وجودیجیسمانی» فانیبوە، واتەهەستەجیسمانییەکانی مرۆڤ تیاچوون، وجودی ڕۆحانیشی فەنابێت، هەروەکو وتمان دەرخواستی ڕۆحانیشی نەمێنێ، وەکوپێخۆشبونی مەقامی مەعنەوی، وەکەشفوکەرامەت، تەنانەت پاداشی بەهەشت، وەئەمدەرخواستە ڕۆحییانە، بۆئەوەی چاوپێ کەوتنی جەلالیخودا وەکەشفی عەظەمەتی خوداوەندی بەسەریدڵودەرونا، دنیاوقیامەتی لەبیرباتەوە، ئەوکاتە پایەومەقامی مەعنەویش ئەبێتە هیچ بەلایەوە، عەقڵو نەفسیش فەنائەبن، جا ئەوکاتەیە کە فەناکەیشی فەنا ئەبێت، واتە هەستی لایئەوەش نامێنێ، کەخۆیگەێشتوەتە مەقامیفەنا، وەئەممەقامە هۆیسەربەرزی یەو سەرەفرازی، جا هەرلەمکاتەدایە کەزمانی دێتەگوفتاری هەق وەلەشی وەکوخۆڵ ئەکەوێتە سەریزەوی، وەسەری بەندەگی ڕاستەقینە شۆڕئەکاتەوە، وەئەمفەنایە هەموی بریتییە لەسەرسورمانو وبێنیشانی، واتە «خۆبەهیچزانی».

لەشاهینەقشبەندیانپرسیوە، فەنا چەنجۆرە یان چەنبارە، ئەفەرمێ، فەنا تەنها دووجۆرە، هەرچەن وتراوە کەجۆری زۆرە، بەلأم، لەگەڵئەوەشا هەموی دێنەوە ژێری فەرمانو ناوی چوارچێوەی ئەمدووجۆرە.

یەکێکیان، فەنایە لە «وجودی تاریکی طەبیعی»، واتە ئەمهەستییە چاولیکراوەی کەلەپێشچاومانە، دوهەمی، فەنا، لە «وجودی ڕوناکی ڕوحانی» ئەمەش، نیشانەیە بۆئەوحەدیثەی کەئەفەرمێ «ان لله سبعین الف حجاب من نور وظلمة»، هەرچەن پەردەکان، یانشیوو شورەکانی ئەمڕێگایە، حەفتاهەزاریش بن، بەلأم وان لەدووچوارچێوەی ڕووناکیو تاریکیدا.

جا برێ لەگەورەپیاوان وە کەڵەمەردانی کۆڵنەدەر سەبارەت بەم دووپلەگەورەیە فەرمویانە. «خُطْوَتانِ وَقَدْ وَصَلْتَ» تەنهادووهەنگاوە ئیترگەیشتویتەمەنزڵ، بەڵێ ئەوەی مەردبێت، وایە هەر دووهەنگاوەو ئەگات.

شاهی نەقشبەندیش ئەفەرمیٚ **«ئەم حیجابە بریتی‌یە لە وجودت، لای‌بە، وانگەیشتی، «دَعْ نَفْسَكَ وَتَعالَ»**

ازتو تا دوست رە بسی‌نیست توی
در راەتو خاشاكو خسی‌نیست توی.

ئەڵیٚ ماوەی تۆ تادۆست **«واتەخودا»** ڕێگاییٚکی‌زۆرنیە هەر تەنها خۆتی خۆت وەنەبیٚ درکودالیٚ بەسەری ڕیٚگاوەبیٚت هەرخۆتی‌خۆت **«خۆت لابەرە وارێگات‌پاك‌كردەوەو گەیشتی»** کەبریتی‌یەلەم‌فەناکردنە. ئەڵیٚ، گەیشتنی **(خۆش‌ویست بە خۆشەویست)** **«موحیب بە مەحبوب»** کە دواقۆناغی حاڵەکانە، پاش‌ئەم‌فەناو بەقایە دەس‌ئەدات، وەبەرلەفەنا هەرگیز دەست‌نادات. هەروەها لەحاڵی‌فەنایشا **(وصول)** گەیشتن هەردەست‌نادات، بەڵام پاش‌فەنا وەپاش دامەرزان لەبەقادا، ئیتر خۆش‌ویست **«موحیب»** ئەگاتە ئاواتی **«وصول»**.

وجود، واتە هەستی موخیب، کە بەهۆی گەیشتن بەخوشەیست **(مەحبوب)** بەقای پەیدا کردوە، **«واتە بوەتە خاوەنی مانەوە»** ئیتر بەرگەی زاڵ‌بونی **«تەجەللای هەق»** ئەگریٚت، واتە نوری تەجەللای هەق نایسوتیٚنیٚ، بەڵکو گەشەیشی پیٚ‌ئەکات‌و تینوتاوی تیٚ‌ئەکەویٚت.

کەواتە، هیٚزوتوانایی، بەمرازگەیشتوانی، دیتن **(موشاهەدە)**، ئەپاریٚزریٚت‌و تیاناچیٚت، هەروەها تیٚکەڵی کردنی خەڵکیش کاریان تیٚ‌ناکات‌و نایان گۆریٚت، وە هیچ هۆییٚکی ئەم‌جیهانە، ناتوانیٚ سەرگەرمی‌کا بەخۆیەوە، وەکاریٚکی لیٚ‌بکات کەپەیوەندی لەگەڵی خۆشەویست‌دا بپچریٚنیٚت، چونکە لەناوەرۆکدا هەموشتیٚ هەربەدەستی‌خۆیەتی، نە شوهودی‌هەق، واتە، دیتنی هەق **«بەچاوی‌دەرون»**، ئەبیٚتە هۆی ئەوەی، پەیوەندی لەگەڵی خەڵق‌بپچریٚت، وەکو ئەوکاتەی کە لەحاڵی فەنادابوە، وە نە تیٚکەڵی‌ی‌خەڵق ئەبیٚتە پەردەی نیٚوانی ئەوو خودا، وەکو ئەوکاتەی کە نەگەیشتبوە فەنا، بەڵکو هەرکام لەم‌دوانە، واتە هەم خەڵق وە هەم خالیق، لەمەقامی خۆیانا، وە بەش بەحاڵی‌خۆیان، ئەبینیٚ بیٚ‌ئەوەی ببنە پەردە بۆیەکتر، لیٚرەدا فەناوبەقای ئەوکەسە یەکیان گرتوەتەوە، لەفەنادا باقی‌یەو لەبەقادا فانی‌یە.

ئەفەرمێ جالەمەولا سەرکەوتن هەر دوایی نایێ ، وە بەممەقامانە ئەڵێن «سَیْرٌ فِي اللهِ» واتە بەرخورداربون لەخودا ، وە ئەمپایە ئەوەندە بەرزە هەرچی مەقاماتی مەعنەوی لەوەوپێشە وەکو تەنهاقوناغێکی سەرەتایی ئەممەقامەتە ، بەڵکو وەکو هیچ وایە ، «**شیخ فەریدوددین عەتتار**» کەنزیکەی (٦٠٠) ك لەدنیادەرچوە ، سەبارەت بەممەقامە ئەفەرمێ .

آندرره‌حق جمله ادب بایدبود ، تاجان‌باقیست درطلب بایدبود،

دریکدم اگرهزاردریابکشی ، کم بایدکرد وخشك لب بایدبود،

واتەئەبێ ئەدەب بکەیتە پێشەت ، بۆبرینی رێگەی‌ئەهەق ، وەهەتا گیانیشت‌ئاتیایە ، لەسەری مرۆڤە ، لەتێکۆشان‌نەوەستی ئەگەر لەهەر دەمێکادەریایێك‌نۆش کەیت ، ئەبێ بڵێیت کەمەو ، دەمت‌وشك بێت .

مەبەست‌ئەوەتە ئپاش گەیشتن‌بەو مەقامە‌ئەوەی ئەدەب کردنەو داخوازکردن ، وە هەتا لەوبادەیە بۆت‌تێکەن ، هەربڵێیت بابێ «ساقی بۆم‌تێکە .

حاجی شیخ عبد الرحمن نەقشبەندی ، کوری شیخ عثمان سیراج الدین ، کە ،ێکە لە کەڵەمەردانی گورەپانی تەصەووف ، وە شاعیرێکی بەرزە ، وەدیوانە ...یەکەی لە یادی مەردانی ژمارەدووی ماموستامەلاکەریم‌دا چاپ‌کراوە ، لەم‌بارەوە شیعرێکی هەیە کە ئاشکرایە دەس‌کێشانە بۆ ئەو مەقامە وەدیارە خۆی لەومەقامەدابوە ئەڵێ :

(**عجب درمن‌یزیدعشق عاشق ازچەروگفتە،کەعشق آسان نموداول ولی‌افتاد مشکلها**)؟

(**وفا عین صفای‌می‌شداست وبازمی‌گوید،الا یا ایها الساقی ادر کاســــا وناولها**)

ئەڵێ سەرم‌سورماوە لەوعاشقەی کەلەمەزانی عیشق‌دا هاواریەتی بەدەستی دەردی‌سەری‌عیشقەوە ، وە ئەڵێ عیشق لەپێشا خۆی ئاسان پیشان‌ئەداو کەچی ، گرفتاری‌زۆری بەشوێنەوەبو ، جائەڵێ منی‌عاشق ، بەپێچەوانەی ئەوعاشقەوە ، واتە حافظ ، ئەوەتە (**وەفا**) یەکپارچەو سەرتاپا بوە بەمەی ، لەگەڵ‌ئەوەشا هەر هاوارئەکەم ، ئەڵێم «**اَلاَ یا اَیُّها السّاقی اَدِرْ کَاْسًا وَناوِلها**» واتە ئەی بادەگێرێکێکی کەم بۆتێکە ، جا ئەوە دەس‌راکێشانە بۆمەقامی بەقای پاش فەنا ، کە بەندە لێ‌هاتوو هیمەت‌بولەندو کۆڵ‌نەدەرو خوا پێ‌داوەکان ، دەسیان‌کەوتوەو ، کەوتونەتە ناوی ئەونازونیعمەتە ، ساقی ئەلەست نازیان‌ئەکێشێتو بۆیان‌تێ‌ئەکات لەبادەی

مەحەبیەت ، مەقامپاش مەقام وەرئەگرن ، لەگەڵئەوەشا هەموگیانیان هەر یادەیمەحەبیەتە ، کەچی هەرئەڵێن ، «الا یا ایها الساقی ادر کاسا وناولها» لێرەدا دەس ئەکێشین بۆبڕیێ بیروباوەڕی تری گەورەپیاوانی تەصەووف سەبارەت بە **(فەناوبەقا)** ، لەکتێبی **(التعرف)**دا ، **(تاج الاسلام کلا بادی)** (٣٨٠ك / ٩٩٠م) ئەڵێ ،

الفناء اَن يَفنَى العبد عَنِ الحُظوظ فلايكونَ لهُ في شيءٍ مِنْ ذلك حظ . وَيَسقط عَنهُ التميز .

والبقاء الذي يعقبه ، **«هو ان يفنى عماله ويبق بما لله»** ، ئەڵێ ، قال البعض ، ان يكون كل حركاته موافقات الحق دون مخالفاته ، **«فانيا عن المخالفات باقيا بالموافقات»** واتە ، فەنا بەوەئەڵێن ، ئەوبەندەیە لەهەرچی شتەو هەرچی بەشە دەستهەڵگرێت هەم لەعەقڵوهۆش هەم لەداخوازی دنیاوقیامەت لەهیچشتێکا بەشی نەمێنی ، وە تەمیزی نەمێنێ ، واتە نەتوانێ قانجازو زەرەری دینیو دنیایی لێك بداتەوە .

بەقایش کەبەشوێنی ئەوادێت بریتییەلەوەی ئەوەی هیخۆیەتی لەیادیبچێتەوە وەتەنهائەوەی بوخودایە ، لەیادی ئەوەدابێت .

یان هەرچی هەڵسانو دانیشتنیە هەموی بەوجۆرەبێ کەخوایپێخۆشە وە موخالەفەتی نەکات .

دەس لەهەمو کارێکی پێچەوانەی ئەمریخوا هەڵگرێت وە هەرچیخوا پێی خۆشە ئەنجامی دات .

ئەڵێ: یكون فانياً عَنْ اوصافِهِ باقياً بِاَوصافِ الحق .

پێناسەکانی خۆی لەناوبەرێ وەپێناسەکانی خودای بمێنێتەوە . هەروەها ئەڵێت ، **«فناءُ عن تعظيم ماسوى الله وبقاءُ في تعظيم الله»** ، جگەخودا کەسبەگەورەنەزانێ وەتەنها خوابەگەورەبزانێ ، کتێبی **«التعرف»** ئەویش ، لەزوانی خەررازەوە ، ئەڵێ «الفناء هو ذهاب حظ العبد من الدنيا والاخرة ،» جائەڵێ ، دەسهەڵگرتن لەبەشی دنیا دەسهەڵگرتنە لە هەموپاداشێکی دنیایی ، وەکو سامان یان مەقام وەپاداشی ئەودنیایش بریتییە لە بەهەشتو ئەوجۆرەشتانە ، جائەبێ هۆشی هەربەلای خۆشەویستیی خوداو ڕەزامەندیی خوداوەبێت وە هەردوجیهان پشتگوێ بخات .

لەپاشان ئەڵێ «مِنهُمْ مَنْ جَعَلَ هذه الاحوال كلّها واحدةً وإنْ اختلفت عباراتُها .» هیواهەیە هەموی ئەمحالانە واتە ، ئەمحاڵە دووجۆرو دووناوانە هەر بەیەكحاڵ

ئەزانێت ، فەناو بەقا ، جەمع و تەفرەقە ، غەیبەت و شوهود سوکروصەحو ، هەر بەیەکێشت دائەنێ واتە فەنا بەقایەو جەمع تەفرەقەیەو غەیبە شوهودەو سوکور صەحوە .

لەپاشان ئەڵێ گەورەپیاوانی وەکوجونەیدو خەررازو نوری ، ئەڵێن ، ئەوانەی کەفەنایان تەواوکردو لێ بونەوە تازە ناگەڕێنەوە بۆسەری حاڵی پێشی فەنا ، وەئەبنە پیاوێکی ترو جیهانێکی تریان هەیە ، واتە هەربەپاکی و بە نزیکی ئەمێننەوە ، دیمان شاهی نەقشبەندیش هەرلەسەری ئەوباوەڕەبو .

قوشەیری ئەڵێ :«الفناءُ سقوطُ الاوصافِ المذمومَةِ ، والبقاء ، قِیامُ الاوصافِ المحمودةِ .»

فەنا تیاچونی پێناسی ناپەسەندەو بەقا دامەزراندنی پێناسی پەسەندە .

لەکتێبی «مَدارجُ السالکین» دا زۆر بەدورودرێژی سەبارەت بە بەقاوفەنا باسی کردوە ، ئەم کتێبەخۆی بریتی یەلەباسی مەقامەکان لەبەرئەوە بەدرێژی و بەشێوەیێکی زانیارانە باسی کردوە ، ئەوەی بیەوێ لەم باسانە باش بگات ئەبێ سەیری کتێبەکانی (معجم ، ومصطلحات ، والفاظ) الصوفیه ، وە مدارج السالکین ومنازل السائرین ، ومعجم الصوّفی ئەلفاظی محی الدین عەرەبی بکات ، ئەمەش کورتەیێکی کورت لەباسەکەی (مدارج) ، ئەڵێ ئەبێ ئەوەی وەلی و عاریفە ، خاوەنی ئەم چوارپێناسەبێت ، کە لەچوار چێوەی وشەی فەرق و جەمع وە کەثرەت و وەحدەت دا کۆبونەتەوە .

ئەبێ فەرق بخەن لەنێوانی ئەوشتەی خواپێی خۆشەو اُخوا پێی ناخۆشە ، وەفەرمانئەدا بەکردنی ، فەرمانئەدا بەنەکردنی ئەوانەی خۆشەویستی خودان ئەوانەش دوژمنی خودان ، وە ئەمەش بزانن ، خوا یەکێکەو پێناسەکانی زۆرن ، ئەوەش کەثرەتە لەوەحدەتدا .

جەمعی ئەو فەرقەش ئەوەتە بزانن هەموی ئەمانە وان لەژێری فەرمانی قەضاوقەدەری خواو ویستوئارەزوی ئەوا ، کەوابو ئەبێ ئەمانیش چی خواپێی خۆشە وابکەن وەلەچی بێزارەنەیکەن پاش باسێکی درێژ ، ئەڵێت دواپلەی خۆشەویستی بریتی یە لە یەکگرتنەوەی ویستی (موحیب) لەویستی «مەحبوب»دا ، وە فەنای «ئیرادە»ی «موحیب» لە ئیرادەی ، «مەحبوب»دا . ئەڵێ ئەم «اتحادە» واتە یەکگرتنەوەی

ویسته وەئەم فەنایە «فەناو اتحادی» خۆشەویستە تایبەتەکانە، ئەڵێ فەنای ئەمانە ئەو،تە لەپەرستشی خۆشەویستا فانین وە بێزارن لەپەرستشی کەسی تر لەو ئەترسن ولەکەسی تر ناترسن ئومیدیان بەوەو لەوداوا ئەکەن ئومیدیان بەکەس نیەو لەکەس داواناکەن، پشتیان بەوبەستوەو بەکەسی تر، ئەوەی گەیشتە ئەم فەنایە ئیتر خۆش ویستن و رق لێ بونو لاین گیری و دوژمنی کردنی هەرلەبەری خوائەبێت، وەئاینی ئەو بەنهێنی و ئاشکرا هەربۆخودایەو بۆ پێغەمبەری خۆشەویست، وە خوا وپێغەمبەریان لەهەموکەسێ، تەنانەت لەعەزیزترین کەس خۆشترئەوێت.

کاکڵەی ئەم فەنایە فەنایە لەنەفسی خۆی لەرێگەی رەزامەندیی خوادا، وەئاکامی هەموی ئەمانە، ئەوەتە کە لا اله الا الله بەوپەری زانین وتێگەیشتنەوە بەکردەوەو بەقەصد بێرنەدی.

وە ناوەرۆکی ئەم (نەفی وئیسباتە)ی لا اله الا الله ئەوە خۆی بریتی یە لەفەناو بەقا چونکە بەوشەی لا اله، پەرستشی هەموشتێکی داوەتە دواوەو نەفیی کردوە وە بە وشەی الا الله خوایەتی خوای هێشتوەتەوەو بەقای خوای ناسیوە، وە بەم چەشنە هەر درێژەئەدات بەباس.

لە «ئەلفاظ الصوفیە»دا، زۆرشت ئەڵێ کە هەر لەوسەرچاوانەی وەرگرتوە، لەگەڵ ئەوەشا ئەڵێ.

فەناوبەقا، بەیەکترەوە بەسراون ئەمیان ئەویان تەواوئەکات. ئەڵێ ئەوەی دەستی لەزەرقوبەرقی دنیا هەڵگرت ئەوە فەنای دنیاکەیەتی کەواتە «لەوەلا بەراستی وهەق تیایائەژیت ئەوەش بەقاکەیەتی، ئەوەش هەقیقەت باڵی کێشابەسەریا و چاوی بەشوێنی کەسی ترو هیچی ترەوە نابێت، جێگەدار واتە بەدیل وەجێ نشینی بۆخودا دائانێ وەجگەخوا گوێ بەکەس نادات، کەواتە لەخەڵق فانی بوە وە بەهەق باقی یە.

لەکتێبی «معجم مصطلحات الصوفیە»دائەڵێ.

فەنا گۆرینەوەی پێناسی ئادەمی زادی یەتە، بەپێناسەکانی خودایی، بەوجۆرەی هەرکام لەپێناسە ناپەسەندەکان لائەبات پێناسێکی خودایی ئەکاتە جێ نشینی، تاوای لی دێت «یکونُ الحقَّ سمْعَهُ وبَصَرُهُ، کما نَطَقَ بِهِ الحدیث» خوا ئەبێتە هێزی بیستن

وبینینی ئەو. وەکولەحەدیثی قودسی دایە، ئەڵێ نیشانەی دامەزرانی ئەمفەنایەش ئەوەتە، دەستهەڵگری لەهەڵمەتدان بەملاو بەولادا وەلەئومیدەواربون بەمو بەو بۆبەدەستهینانی قانجاز وەخۆپاراستن لەزیان، بەلکو ئەبێ جگەخوا پەنابۆکەس نەبەی وەداوالەکەس نەکەی ئەربەوجۆرەت لێهات وافەناکەت تەواوە. هەروەکو وتم باسەکە زۆرودوورودرێژە، کورتەکەی ئەوەتە لەپێشا باسم کرد وادووجۆر فەناهەیە، یەکێکیان، خەلأتێکەو خوائەیدات ئەویش بریتی یە لەحاڵوئەحواڵێك کەبەسەری خاوەنمەقامەکەدا دێت مەگەر هەر خوا بیزانێت وەبرێ لەبارەیەوە باسمانکرد، دووهەمیش، تێکۆشانەکانی بەندەیە بۆئەوەی شایستەبێ ئەومەقامە پەیداکات ئەویش بریتی یە لە خۆرازاندنەوە بەو هەموو پێناسانەی کەباسکران، ئەبێ مرۆڤ ئەوهەموەپێناسە ناپەسەندانە فەناکات وەلایانبەرێ وە پیناسە پەسەندەکان بەدەستبێرێتو بیانهێڵێتەوە،بەقایان بداتێ،تاشایستەبێ نزیکی ی لەخوا پەیدائەکات وەخودا لەپێشا لەهەوارگەی فەنادا ئەیکاتە مێوان تاماوەیێك لەپاشان بۆهەتاهەتایە لەمەنزلی بەقادا جیگەوریگەی تایبەتی ئەداتێ، وەبەناوی یەکێ لەخۆشەویستان لەمانومردنا لەونازونیعمەتو ریزوپایەیە بەرخوردار ئەبێت.

«ذلك فَضْلُ الله يُؤتِيهِ مَنْ يَشاءُ».

«تَوْحيد»

(**تەوحید**) لەروانگەی ئیسلامەوە بریتی یە لە خودا بەیەكناسین، واتە ئەوکەسەی شیاوی پەرستشەو ئەبێ کورنوشی بۆبەریت، وە بەدیهێنەری گیاندارانو بێگیانەکانە وە بەدیهێنەری وێنەو کەونە هەموی، ئەوەی ئێمە عەقڵمان پێی بشکێتو ئەوەش لەوزەی ئاوەزی ئێمەدا نەبیت، بێوێنەو بێنمونەیە وەهەروەکو خۆی ئەفەرمێ «**لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ**»، «**تەوحید**» ئەوەتە بەزوان بڵێیت «**لاالهِ الاالله**» وە بەدڵیش باوەرت لەسەری ئەوەبێت، کە، کەس خودانیەو شیاوی پەرستش نیە «**الله**» نەبێت، خودا خۆی فەرمان ئەدات، وەئەفەرمی «**قُلْ هُوَ اللهُ اَحَدٌ اللهُ الصَّمَدُ. لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً اَحَد**» لەبارەی خودای گەورەوە لەپیغەمبەر پرسیارکرا، جا، وەحی، «**سروش**» هاتەخوارەوە، وەئەمسورەتەی هانی بۆوەلامی ئەو پرسیارە.

بێگومان «تەوحید بەرانبەر، بەشیرك یان بەکوفر وە ئیلحاد هاتوە»، شیرك واتەهاوبەش بۆخودا دانان، سا، یان یەکێك یان دووسێ یانهەزار، کوفر دژ ی باوەڕە، کوفر داپۆشینی شتیڕاستە، کوفر بەنمەكحەرامیو نمەكنەناسی ی، واتە کوفری نیعمەتیش ئەوترێت. شیرك هاوبەش دانانە بۆخودا، وەکو ئەوانەی (بوتە)کانیان دائەنا بەشەریك بۆخودا، واتە ئەمان پەنایانئەبرد بەوان، کەئەوانیش پەنا بەرن بەخودا یان، ریائیکردن، لەخوداپەرستیدا، وەکو ئەوەی نوێژو چاکە بۆئەوەبکەی خەڵك بەچاکت بزانن، ئەوەخۆی شیرکە، واتە شەریك بۆخودا دانانە، یانبریێجار یارمەتی داواکردنی ڕاستەوخۆی لەپیرو مورشیدو پیاوچاکێکی زیندو یان مردو، ئەوەش هەرشیرکە، وەکونەوەی بڵێیت: ئەیپیاوچاك یان ئەی مەرقەدی فلان، فڵانشتم لەتۆ ئەوێت، ئەمە ئەگەر بەونیازە بێت کەئەو پیاوچاکە، یان ئەو خاوەن مەرقەدە، کارەکەت بۆبکات، ئەوە هاوبەش بۆخودا دانانە، بەڵام ئەگەر بەو نیازەبێت ئەو بەندەیێکی خۆشەویستی خودایە، ئەویش داواتبۆبکات لەخودا ئەوەئەکرێت، لەگەڵئەوەشا ئەبێ باوەڕتلەسەری ئەوەبێت خودالەخۆیشتەوە نزیکە، ئەبێ ئەوەشبزانین ئەوپیاوچاکە، یان ئەو خاوەنمەرقەدە گوناهی لەسەر نیە، چونکە ئەوچ بکات، کەتۆخۆت نەزانی، بەپێی فەرمانی خودا هەڵسورێیت، شتەکە زۆرناسکە، وەئەبێ لەکاتی زیارەتی پیاوچاکانی زیندو، یان مردودا، مرۆڤ زۆر هۆشیاربێت، تابەخۆڕایی نەبوبێتە موشریك وەئاگای لەخۆی نەبوبێت.

•

«ئیلحاد» خودا نەناسینو، دان بەوجودی خودادا نەنانە، وەزۆر، بەنیئادەمی وا هەن لایان وایە، ئەم کەونە، وەئەم هەموە گیانداڕانە، هەروا لەڕێگەی هەڵکەوتەوە • هاتونەتەدی، وە هەرلەخۆیەوە، ئەم جیهانەو ئەمکائناتە، هەڵئەسوڕێ، وە ڕێك‌خەرو هەڵسوڕێنەرێکی نیە، بەڵێ لەکاتێکا باوەڕناکات بەوەی بزمارێك، وەیان جەرو جێگا جەریك، لەخۆیەوە بەرڕێکەوت دروس‌بێت، کەچی لایوایە خۆی وەبەدەنیخۆی، بەوهەموە دەسگا سەرسوڕێنەرەوە، هەرلەخۆیەوە بەهەڵکەوت، دروس‌بوە، بەڵێ ملیونها کەس ئابەمجۆرە سەرلێشێواون، وەئەڵێن، چۆن فرۆکە، یان تەلەفزیۆنێك لەخۆیەوە دروس ئەبێ، بەڵام لەملایشەوە لایانوایە دروس‌کەری فرۆکەوتەلەفزیۆنەکە کەئادەمیزادە هەرلەخۆیەوە بەهەڵکەوت دروس‌ئەبێت، !!!!

کەواتە ، «**تەوحید**» بریتی یە لەپێهاتنی بەزوان وەبەباوەڕ بەوەی کەخودا یەکێکە ، «**لاإله إلاالله**» وە باوەڕیش لەسەری ناوەکانی خودا ، وەکو رەحمان ، رەحیم ، صەمەد ، خالیق ، وە ۹۹ ناو هەن کەناوی خودان ، هەروەها باوەڕە بە «**صیفات**» ی خودا ، واتە پێناسەکانی ، کەبڕێ لەو پێناسانە هەرهی خودا خویەتی ، وەکەسی تیابەشدارنیە ، وەکو «**خالق** ، **محُي** ، **مميت** ، **مبدئ** ، **معيد** ، **عالِمُ الغَيْبْ** ،» بەلام ، پێناسی وای هەیە کەبەندەکانیشی تیایانا بەشدارن ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشا لەچۆنیەتی شتەکەدا فەرق هەیە ، وەکو «**رب الشيْ**» واتەخاوەنی شتێك ، ئەڵبەت چۆنیەتی خاوەن بون ، فەرق هەیە ، ئەوجۆرەی خودا خاوەنی منە ، من خاوەنی خانوەکەی خۆم نیم ، من پاش ماوەیێك ئەمرم ، وەخانوەکەم ئەبێتە هی واریث ، بەڵام خودا نامرێ ، وەهەتاهەتایە خاوەنی هەموشتێکە ، چ ئەوشتە مابێت یان مردبێت ، یان ، کەریم ، واتە سەخی کەناوی خودایە ، وەپێناسیشەبۆی ، وە مروڤ وایش هەیە کەریمە ، بەڵام ئەم بەخشندەیی یە لەکوێ ، وەئەو لەکوێ ، پێناسی وایش هەیە هی بەندەیە کەخودا لەوجۆرە پێناسانە دورە ، وەکوپێناسە ناپەسەندەکان ، وەکوحەسودیی یان هەرکردەوەیێکی ناشیرین .

کەواتە «**تەوحید**» هەم دان نانە بەوجودی خالیق وەهەڵسوڕێنەری ئەم کائناتەدا ، وەهەم ئەوەتە بە تاکوتەنهای بزانین ، کەهەر خوی خاوەنی هەمو جیهانێکە وەهاوبەشی نیە ، وەهەم خاوەنی پێناسی تایبەتی خۆیەتی ، وەهەم هیچ شتێکی تر لەوێنەی ئەو نیەو نابێت .

لەقورئانی پیرۆزدا «**ئایاتی تەوحید**» زۆرن ، لەکتێبی ، «**المعجم الصوفي**» «**د. سعاد حكيم**» دا کەکتێبێکی هەزارو سێصەد لاپەرەیی یە ، وەهەموی بریتی یە ، لە «**مصطلحات**» ی ، شیخ محی الدینی عەرەبی ، لەم کتێبەدا لەباسی ووشەی ، «**تەوحیدا**» «**۳٦**» ، ئایەتی نوسیوە وەئەڵێت شیخ محی الدین ئەم سی وشەش ئایەتەی نوسیون وەتیایانا پیشانی داوە کەخودای گەورە لەسی وشەش داڕێژراودا ، ووشەی تەوحیدی داڕێژاوە ، کەهەریەکەیان بەجوری شێوەی تەوحید روون ئەکەنەوە ، (**شیخ محی الدين**) ، بۆهەرکامێ لەوتەوحیدانەش ناوێکی تایبەتی داناوە ، کەنوسینەوەیان بەپێویست نازانم ، ئایەتەکان بەم چەشنەن

١ «والهكم اله واحد لا اله الا هو الرحمن الرحيم»
٢ «الله لااله الا هو الحي القيوم»
٣ «ا . ل . م . الله لا اله الا هو الحي القيوم»
٤ «لا اله الا هو العزيز الحكيم»
٥ «شهدالله انه لا اله الا هو، والملائكة واولو العلم قائما بالقسط»
٦ «الله لا اله الا هو لِيَجْمَعَنَّكُمْ الى يوم القيامة»
٧ «ذلكم الله رَبُّكم لا اله الا هو خالق كل شئ فاعبدوه» .
٨ «إتَّبِعْ ما اوحى اليك من ربك لا اله الا هو واعْرِضْ عَنِ المشركين»
٩ «لاَ اله الا هو يحْيي ويُميت»
١٠ «وما أُمروا الاّلِيَعْبُدوا الهاً وحدا لا اله الاهو سبحانه عما يُشركون»
١١ «فان تَوَلّوا فَقُلْ حَسْبِي اللهُ لا الهَ الاّ هوَ عَليهِ توكّلْتُ وهو رَبُّ العرش العظيم»
١٢ «حتى اذا ادركه الغرق قال آمَنْتُ اَنَّه لا اله الا الّذى آمَنَتْ به بنوا اسرائيل»
١٣ «فاعلموا انما انزل بعلم الله، وان لا اله الا هو فهل انتم مسلمون ؟»
١٤ «وهم يكفرون بالرَّحمان قُل هو رَبِّي لا اله الاهو عَلَيْهِ توكّلْتُ واليه مَتابِ»
١٥ «اَنْ اِنذِروا اَنّهٔ لااله الا اَنا فَاتّقونِ»
١٦ «اِنّهٔ يعلم السِّرَّ واَخْفَى، اللهُ لاالهَ الاهوَ له الاسماء الحسنى»
١٧ «وانا اخترتُك فاستمعْ لما يُوحىٰ اِنّنِى اَنا اللهُ لا الهَ الاّ انا فَاعبدْنى» .
١٨ «انما الهكم الله الذي لا اله الا هو وسع كل شئ علما»
١٩ «وما اَرسلنا مِن قبلك من رسولٍ الا نوحى اليه اَنّهٔ لا اله الاّ انا فَاعْبُدونِ» .
٢٠ - «وذا النون اذ ذَهَبَ مغاضباً فظنَّ ان لَنْ نَقْدِرَ عليهِ فنادَى في الظُلُماتِ اَنْ لااله اِلاّ اَنتَ سُبْحانَكَ اِنّي كُنْتُ مِنَ الظالمين» .
٢١ — «فتعالى اللهُ الملكُ الحقّ لااله الا هو ربُّ العرشِ الكريم» .
٢٢ — «لا اله الا هو رَبُّ العرشِ العَظيم» .
٢٣ — «الله لا اله الا هو له الحمد فى الأُولىٰ والآخرة ولهُ الحُكْمُ واليهِ تُرْجَعون» .
٢٤ — «ولاتَدْعُ مع الله الهاً آخَرَ لا الهَ الا هُو كلُّ شيءٍ هالكٌ اِلاّ وَجْهَهُ» .
٢٥ — «هل من خالق غيرُ الله يرزُقُكُمْ مِنَ السماءِ والارضِ لا الهَ الاّ هُوَ» .
٢٦ — «اِنَّهم كانوا اذا قيل لهم لا اله الا الله يَستَكبِرون» .
٢٧ — «ذلكمُ اللهُ رَبكُمْ له الملك لا اله الا هُوَ اليهِ المصير» .

٢٨ — «شديدُ العقابِ ذى الطَّوْلِ لا اله الا هو اليه المصير» .
٢٩ — «ذلكمُ اللهُ ربكمْ خالقُ كلِ شيْ لا اله الا هُوَ فأَنَّى تؤفكون» .
٣٠ — «هو الحيُّ لا اله الا هو فادعوه مخلصين له الدين الحمد لله رب العالمين» .
٣١ — «لا اله الا هو يحيى ويميتُ رَبُكم وربُّ ابائِكم الأوّلين» .
٣٢ — «فَاعلَمْ انه لا اله الا الله واستغفر لِذَنْبِك وللمؤمنينَ والمؤمنات» .
٣٣ — «هو الله الذى لا اله الا هو عالِمُ الغَيْبِ والشَّهادَةِ هو الرَّحمن الرَّحيم» .
٣٤ — «هو الله الذى لا اله الا هو المَلِكُ القُدُّوس» .
٣٥ — «الله لا اله الا هو وَعلى اللهِ فلْيَتَوَكَّلِ المؤمنون» .
٣٦ — «ربُّ المشرقِ والمغربِ لا اله الا هو فاتَّخِذْهُ وكيلا» .

بەم‌چەشنە سەیرئەکەین قورئانی‌گەورە خوێ ئیلهام دەرو فەرمان‌دەری «تەوحیدە» وە هەر قورئانە رێ‌پیشاندەرە بۆیەکتاناسی‌ی .

«تەوحید» درۆشمی ئاینی‌ئیسلامە ، گەورەپیاوانی ئیسلام ورێبەرانی مەذهەبە سەرەکی‌یەکان وەکارناسانی زانیاری «کەلام» هەمویان تێکۆشاون بۆئەوەی ، یەکتاناسی‌ی ، بیەنەدەروێ موسولمانانەوە ، وە بەباشی‌ی لەپێناسەکان‌ولەناوەکانی‌خودا بکۆڵنەوەو راڤەی‌کەن ، تاهیچ‌جۆرە پرسیارو ورکەو دودڵی‌یێك لەدەرونی مرۆڤی‌موسوڵمان‌دا جێگەی نەبێتەوە .

ئێمەوتمان سەرەتاو سەرچاوەی «تەوحید» ووشەی «لا اله الاالله» یە ، واتە هیچ‌کەس خوداو پەروەردگارو شیاوی پەرستش‌نیە «الله» نەبێت ، تائێرەی ئەم‌باسە ، پەیوەندی بەهەمو موسوڵمانێکەوە هەیە ، بەڵام کاری سوفی‌یەکان ، وردەکاریێکی تایبەتە ، هەر لەم‌وشەی تەوحیدەدا ، واتە لە «لاالەالاالله» چۆن ، وەبۆچی ؟ .

ئێمەوتمان بناغەی تەصەووف ، وەتێکۆشان‌و خەباتی تەصەووف ، بەردەوام‌بونە لەسەری (ذیکر) ، وە ئەم‌ذیکرەش لێرەدا مەبەست گوتنی «الله» یان «لاالەالاالله» یە ؛ چونکە وتمان ذیکر بەمەعنای ؛ قورئان ، وەنوێژ ، ویادکردنیش ، هاتوە بەڵام ذیکری مەبەست ، لەتەصەووفدا هەمان «الله» واتە ناوی خودابردن ، وەیان «لاالەالاالله» واتە «تەوحید» ە .

وە لەدابی تەسەووفدا بەم‌ذیکری «تەوحید» ە ئەڵێن ، ذیکری «نەفی‌وەئیسبات» ،

واتە کەئەڵێ «لا اله» ئەمەنەفی ئەکات ، واتەهیچ خودایێك نیە ، جا ، کەئەڵێ «الا الله» ئەوە «إثبات»ە ، واتە ئیسباتی ئەکات تەنها «الله» خودایە .

جا ئەم گوتنەش ، هەروا سادەنیە بەڵکو بەشێوەی تایبەتی خۆی ئەنجام ئەدرێت ، کە لەباسی ، ووشەی (ذیکر)دا بەدرێژی باسی ئەکەم ، بەکورتی ئەبێ ، کەئەڵێ (إله) ، تەواوی هۆش وبیروهەستی کۆکاتەوە ، سەری ئەوەی ، کە کەس شیاوی پەرستش نیە ، وەکەس هیچ بەدەس نیە ، وەکەس ، وجودی «ئەزەلی و ئەبەدی» نیە ، کەس خاوەنی پێناسی خودایی نیە ... هتد «الا الله» جگە «الله» ، ئەم وشەیە ، چ بەذیکری ئاشکراو بەزمان «ذیکری جەلی» ، وەچ بەذیکری دەروونی و پەنهانی وەلەدڵدا ، «ذیکری خەفی» ، هەزاران و هەزاران وەشایەد ملیۆنها وملیۆنها جار ئەوترێتەوە تائەگاتە رادەیێك ، رێبواری رێگەی تەصەووف ، فەنائەبێت ، کەپێی ئەڵێن ، «فەنای نەفی وئیسبات» ئەوەندە بیرلەوەئەکاتەوە کە هیچ شتێك نیە ، وەهەموشتێ شیاوی نەمان و فەوتان و تیاچونە «الله» نەبێت ، ئەو نەبون وتیاچونە ، ئەبنە راستەقینە ، وە تەنها «الله» ئەمێنێتەوە ، جا لەم کاتەدایە ، کە شتی سەیری نهێنی ، لەنهێنی یەکانی وجود «هەستی» وەلە «ئەسراری غەیب» ، وەلە بەهرەی خوداوەندی ، وەلەپایەی بەرز ، وە لەوشتەی کە لەنێوانی سوفی مەسلەکاندا بە(نور)وبەرەکەت ، وەخەڵاتی گەورەی خوداوەندی ناسراوە دەست ئەدات ، وەبڕێ جار ، ئەوکەسانەی کەخۆیان ، ون ئەکەن ، وە بەهەموجۆرێ هیچ شوێنەوارێك لەخۆیانەوە ، هەست ناکەن ، تەنانەت شوێنەوار لەکەون و کائیناتیش هەست ناکەن ، هەر «الله» یەو «الله» لەبارەی ئەوحاڵەی خۆیانەوە برێ شت ئەڵێن ، کە بەلای ناشارەزایانەوە ، لایان وایە رێبواری رێگەی تەسەووف ، باوەری لەسەر(وەحدەتی وجود)یان (حلول) «اتحاده» ، لەکاتێکا هیچکامی نیە ، تەنها دەربڕینی ئەوحاڵی تیاچون و ون بونەیە ، واتە «فەنا» ، بەڵام پاشان رێبوار ئەگەڕێتەوە «بۆسەری» حاڵەتی «بەقا» واتە مانەوەی خۆی ، یان «البقاء بالله» کە مانەوەی هەموشتێك بەسراوە بەخواستی خوداوە .

«ئیامی رەببانی» . شیخ ئەحمەدی فاروقی کە بە ناوبانگە ، بە «موجەددید» ، واتە ، تازەکەرەوەی تەریقەت ، لەهەزارەی دوهەمدا ، «المجدد للألف الثانی» ، کەپاشی شاهی نەقشبەند «محمدبهاءالدین» ، گەورەترین مەردی مەیدانی تەصەووفە ، بەتایبەت لەتەریقەی نەقشبەندی دا ، لەکتێبەکانیا ، کە بەناوی «مەکتوباتی ئیامی رەببانی» بەناوبانگە ، سەبارەت بەم حاڵەتی «فەنای تەوحید» ە ، بەوردی باسی کردوە ، وە ئەو وردەکاری یە ، بۆکەسێ باشە کەبیەوێ ئەورێگایە بگرێتەبەر ، بەڵام ئێمە لێرەدا ، مەبەستمان ئەوەتە بزانین تەصەووف چی یە ،

نەك ئەوەی بزانین چۆن ببینە صۆفی ، کەواتە هەرئەوەندە بەسە ، کەبزانین «تەوحید» گەورەترین پایەی تەصەووفە وە هەموێش کەوتن و خوداناسی و بەهرەمەندیێکی تەصەووف ، لەتەوحیدەوە سەرچاوە ئەگرێت ؛ لەرێبازی تەوحیدناسی یەوە ، بەچەشنێکی گشتی ی ئەڵێین ، «لاالەالاالله» تەوحیدی «الوهیەتە» ، واتە «اله» بەتاك وتەنهادانان ، وەئەوەی کە ئەڵێین کەس شیاوی پەرستش نیە وەکەس (خالیق) وە (هادی) واتەری بەروری نوما نیە ، کەس رەحمان ورەحیم وە (محی وممیت) وهتد .... نیە واتە خاوەنی ئەوپێناس وناوانەنیە ، ئەمەش «تەوحیدی ربوبیەتە» ، واتە تەوحیدی خودایەتی «خاوەن بون» ، وەئەوەش کەبەندە خۆی بداتە دەستی خودا ، وەجگەئەو کەس نەپەرستێت ، وەتەوەککولی هەربەخوابێت و وخۆی تەسلیمی ئەوبکات ، وەجگەبۆنزیکی ی لەو ، وەپاریزگاری لەرێگەی ئەودا ، ئاوات و ئامانجێکی نەبێت ، ئەوەش «تەوحیدی عوبودی بەتە» ، واتە تەوحیدی بەندەگی وبچوکی وغوڵامی خۆت بۆ خودا . ئەبێ ئەوەش بڵێم پێناسی گەورەپیاوانی تەصەووف بۆروون کردنەوەو ناساندنی «تەوحید» ، ئەوەندە زۆرە ، لەژمارەنایێ ، وەبۆخۆی پێویستی بەکتێبێکە ، بەڵام ئەبێ ئەوەش بڵێم ئەوناساندنەش هەوەکو ناساندنی تەصەووفەکەیە ، واتە هەرکامەی ئەوشتەی فەرمووە ، کەخۆی زانیویەتی ، وەبرێکی لەوزەی ناسینی ئێمەدا نیە ، تەنانەت گەورەترین عالیمو دانشمەندێك ، کەشارەزاییێکی تەواوی لەتەصەووف دا نەبێت لێی تێ ناگات ، ئەوەی من بۆم روون بویەوە ، ئیمامی رەببانی «لەمەکتوباتدا» لەهەموی یان جوانتر وەروون تر کۆڵیویانەتەوە ، وە خویشیان ئەفەرمون ، برێك لەوگەورەپیاوانە نەگەیشتونەتە دوایلەی تەوحید ، لەبەری ئەوە ، هەر ئەوەندەیان فەرمووەکە لێ یانزانیوە ، تەنانەت سەبارەت بە حەزرەتی شیخ محی الدین عەرەبیش ، هەروا ئەفەرمێ ، وە ئەفەرمێ من خۆیشم لەسەرەتادا ، وام بۆدەرئەکەوت ، وە وام ئەزانی ، ئەمە دوایلەی مەقامی تەوحیدە ، بەڵام ئیستە کە بەلوطفی خودا (لەوپایە) بەرزتربومەتەوە ، ئەزانم هەمخۆم ، لەوەوبەر بەهەڵەداچوم ، وەهەم زۆرێك لەگەورەپیاوانی تەصەووف ، کە تائەوپایە خودابەشی داون کەباسیان کردوە ، هەروەها هەم لەکتێبەکانی شیخ محی الدین وە هەم لەمەکتوباتیشدا ناوی چەن جۆرێك لەتەوحید ئەبەن ، وەکو «تەوحیدی ارادی» «تەوحیدی شوهودی» وەلەهەموی بەرزتر «تەوحیدی وجودی» ، کە ئیمامی رەببانی سەبارەت بەم تەوحیدەیانە ، کەزۆر وردەکاری ئەکات وە کەسێکی ئەوێت لێی تێ بگات .

«تجريد» و «تەفريد»

تەجريد، ئەبێتە، روتاندنەوە داماڵین، شت پێوەنەهێشتن. تەفرید، بەتاك دانان، بەتاك زانین، «رَبِّ لاتَذَرْنی فَرْداً وَاَنْتَ خَیْرُ الوارِثین» «انبیاء» ۸۹ بەلام لەروانگەی تەصەووفەوە، قۆناغ، یان چۆنیەتیێکن کەبەسەری «سالیك»، رێبواری رێگەی تەصەووفدا دێن، ئەم قۆناغانە، وەکو تەوحید، تەنزیە، تەجرید، تەفرید، وەزۆرشتی تری لەمچەشنانە، هی ئەو وەلی یانەن، کە لەقۆناغی فەناتی پەریون، وەلەمەنزڵی بەقادا، جێگیربون، وەهەردەمەی لەدەسکەوت و خەڵات و پایەیێك لەمپایەبەرزانە، لەلای خواوەخەڵات ئەکرێن، وەبەهۆی پاکی وبەندەگی خۆیانەوە دەسگیریان ئەبێت.

لەکتێبی (مَدارِجُ السّالکین) دا لەبەشی فەناو بەقادا، پەنجە بۆ تەجریدو تەفرید راکێشی وەئەڵێ، ئەم فەناوبەقایە، حەقیقەتی «تەوحید» ن، وحەقیقەتی «بەراء وەولاء» وە «مەحووەئیسبات» وە «تەجریدوەتەفرید»ە.

ئەڵێ «فیتجرد عن عبادة ماسواه، ویفرده وحده بالعبادة، فالتجرید نفی والتفرید اثبات، ومجموعها التوحید».

ئەڵێ: ئەوبەندەیە خۆی دائەماڵێ لەپەرەستنی هەموشتێ جگەخوا، وەبەتەنها ئەوئەپەرستێ، کەوابو «تەجرید» لابردن و داماڵینە، واتە «نەفی» یە وە «تەفرید» ئیسباتە، لەویانا لائەبات و دەرئەکات و دائەماڵێ، واتەجگەلەپەرستنی خوا هەموشتێ درئەکات و دای ئەماڵێ، لەمیاندا کەتەفریدە «ئیسبات» ە واتە دامەزراندن و دامرکاندنی بەندەگی و پەرستنە بۆخوا، واتەدڵ و دەرون تەنها خوائەپەرستن وە ئەو بەتەنهاکەسێك دائەنێن شیاوی پەرەستنە. لەشوێنێکی تری ئەمکتێبەدا باسێکی تری هەیە کە ئەویش هەر پەنجەراکێشانی تیایە بۆلای «تەفرید»، ئەوباسەش هەرلەبەشێکی تری باسی فەناو بەقادایە، ئیمە عەرەبیەکەی ئەنوسین بۆئەوەی ئێوە ئاگادارکەین لەپێشەکیەکەی، تائەگاتە سەری باسی تەفریدە کە کەپەیوەندی بەباسەکەمانەوەهەیە، ئەڵێ. «وَاِنَّ اَولی النّاسِ بالله وَرُسُلِه وکُتُبِه ودینِه، اَصْحابُ الفَرْقِ في الجَمْعِ، فیقومون بالفَرْقِ بَیْنَ ما یُحِبُّهُ الله وَیُبْغِضُه، ویامُرُ بِه وَیَنْهی عَنْهُ، ویُوالیه ویُعادیه عِلْماً

وشهُوداً وإرادةً وعَمَلاً، مع شهودهم الجمع، لذلك كله في قضائه وقدره ومشيئته الشاملة العامة، فيؤمنون بالحقيقة الدينية والكونية، ويعطون كل حقيقة حظها من العبادة.

فحظ الحقيقة الدينية، القيام بأمْرِه ونَهْيِه، ومحبّةُ ما يحبّهُ، وكراهة ما يكرهه، وموالاة من والاه، ومعاداة من عاداه، واصل ذلك الحبُّ فيه والبُغْضُ فيه.

وحظ الحقيقة الكونية. «إفرادُه» بالافتقار اليه، والاستعانة به، والتوكل عليه، والالتجاء اليه، (وافراده) بالسؤال والطلب والتذلل له، والخضوع والتحقق بانه ماشاء كان، ومالم يشأ لم يكن..، ولا يَمْلِكُ أحدٌ سواهُ لَهُمْ ضَرّاً ولا نَفْعاً ولا مَوتاً ولا حياةً ولانشوراً».

بەڵێ: بەمجۆرە سەبارەت بەبەشی «حەقیقەتی کەونی یە»، لەخواپەرەستیدا پەنجە ئەکێشی بۆ ئەمباسی «تەفریدە»، ئەڵێ، ئەبێ خوابەتەنها کەسێ دابنێ کەبەندەکان کەڵکیان لێ بکەوێت، وەخۆیان بەرانبەری ئەو، بەهەژاردابنێن، وەداوای، یارمەتی لێ بکەن «ئەمکەڵك لێ خستن وهەژاری یە. تەنهابۆ ماددە، سەرمایە نیە، بۆ هەموجۆرە کەڵك لێ کەوتنێکەو شیاوی داوای یارمەتی لێ کردنێکە» ئەڵێ هەرئەوە، داوای یارمەتی لێ ئەکرێ، پشتی پێ ئەبەسرێ، پەنای بۆ ئەبرێ، داوای لێ ئەکرێ و وهەرئەوە شیاوی ئەوەتە، مرۆڤ خۆی بەرانبەری ئەو، بەزاروزەبون دانێت، وەئەبێ باوەری ئەورێبوارە لەسەری ئەوەبێت، ئەوەی ئەوویستی کراوەو، ئەوەیشی کەنەیویست ناکرێت، وەجگەئەو، کەس ناتوانێ زیانی بگەیێنێتی و قانجازی بگەیێنێتی وژیانی پێ بەخشێتو، پاش مردنیش زیندوی کاتەوە، جائەمانە هەموی لەچوارچێوەی (تەفریدا) یە، ئەم، تەنها ئەو، تەنهائەوە، ئەبێتە تەفرید، تەنهائەو ئەتوانێ قانجازت دەست خات، تەنهائەو ئەتوانێ زیانت لێ دات، تەنهائەوشیاوی پەرەستینە، هتد...

لەکتێبی «المعجم الصّوفي» دائەڵێ. «التفريدُ مرحلةٌ يَصِلُها السّالِكُ بَعْدَ التَّجريد، فَإذا جَرَّدَ السّالِكُ عَنْ قَلْبِهِ وَسِرِّهِ الكَوْنَ والسِّوى، أفرَدَ الواحد».

واتە، تەفرید قۆناغێکە کەرێبوار پاش تەجرید ئەیگاتێ، ئەگەر رێبوار هەموی ئەمجیهانە وەهەرچی، جگەخودایە، لەدڵو دەرونی خۆی لای برد وەتوری دا، ئەوکاتە، ئەوتەنهاخودایەی بەتاك وتەنهادائاوە، «افرد الواحد». خوای بەتاك داناوە.

لەکتێبی «اللمع» دا، ئەڵێ، تەفرید بریتی یە لە بەتاك وتەنها دانانی خوا لەوەدا هەرئەوە کەدروس کرانو تازەبابەتی یەتی بەسەرانەهاتوە، وەهەرئەویشە هەرگیزاوهەرگیز هەربوە، جابەمچەشنە راستەقینەی «فەردانیەت»، هاتوەتەدی.

هەرلەوکتێبەدا ئەڵێ، برێ لەگەورەپیاوانی تەصەووف وتویانە، **«لەناوی موسوڵمانانی خاوەن‌باوەردا «موحد»**، واتە خوابەیەك‌زانان، زۆرن، بەڵام خوابەتاك‌زانان لەناوی **«مُوَحّدین»**، دا، کەمن. ئەمەش دەقی وتنەکەیە **«الموحدون لله من المؤمنین کثیر، والمفردون من الموحّدین قلیل»**.

لەپاشان‌ئەڵێ، (تەفرید) بریتی‌یە لەوشتەنهێنیانەی، بۆرێبوارانی دەرون‌پاك دەرئەکەون، وەخوایەتی خوایان بەتەواوی بۆدەرئەخات، واتە بەودەرکەوتنە کەبۆدڵ دەرئەکەوێ،ئەڵێن،**«التجرد للقلوب»**، لەکتێبی **«معجم مصطلحات الصوفیه»** دائەڵێ، تەجرید بریتی‌یە لەپاك‌بونەوەی دڵودەرونی بەندە لەهەموشتێ، جگەلەخوا، واتە ئاشکراو دەرەوەی خۆی داماڵێ، لەهەرچی جۆرە داواکردنێکی ماددی‌هەیە، وەدەرونی‌خۆیشی داماڵێ لەهەرچی داواکردنێکی مەعنەوی‌هەیە. لەم‌جیهانە چاونەبرێتەهیچ، وەئەویشی کەهەیە ئەگەر لەدەستی‌دا، داوای بژاردنەوەی‌نەکات، واتەبیرلەوە نەکاتەوە، خوا پاداشی‌بداتەوە نەلەم‌جیهان‌ونەلەوجیهان، بەڵکو ئەوەیشی‌هەیە ئەگەرلەدەستی‌دا، یان‌ئەو پەرەستن‌و کارەچاکانەیشی‌کەئەیکا، بۆپاداشی‌نەکا، نەلەم‌دنیاونەلەودنیا، وەداوای‌بژاردنەوەی لەخوانەکا، نە لەم‌دنیاو نەلەودنیا، بەڵکوهەرچی‌هەیە بەهی خوای‌بزانێت وەهەرچی‌ئەکا لەچاکەو بەندەگی‌و پەرەستین، هەربۆخوای‌بکات، نەك‌بۆهیچی‌تر، هەروەها لەکانگەی‌دڵەوە داخوازی مەقام‌و پاداش نەکات، وەئەوخەڵاتانەی کەئەکرێت‌و ئەومەقامانەی ئەیگاتێ، دڵیان‌نەداتێو هۆشی هەرلای‌خوابێت. ئەڵێ تەفریدیش ئەوەتە، خواپەرەستی‌یەکانی تەنها هەر بۆخوابێت، نەلەخۆی‌بای‌بێت، واتە بۆنەفسی‌خۆی کردبێت، وەنەبەتەمای سوپاسی خەڵك‌بێت، کە خەڵکی‌کردبێتە شەریکی‌خوا لەعیبادەتا، واتە نەخۆی‌ونەخەڵك نەکاتە هاوبەشی خواپەرەستی‌یەکەی، وەهەرتەنها بۆخوابێت، نەدڵی بەکەس‌بکرێتەوە، وە نەلەکەسیش دووری‌بگرێت‌و بترسێ، دڵی هەربەخوابکرێتەوەو، تەنهالەخوایش‌بترسێت. لەکتێبی **«الفاظ الصوفیه»** دا ئەڵێ.

خاوەنی **(تەفرید)** ئەوەتە والەگەڵی‌خوادا، پەنای هەربەخوایە، پەرەستنی‌هەربۆخوایە، هەرچی‌ئەکالەرێی خوادایە، ئەمەش هەڵوێستێکی **(فەرید)** ە، ئەویش ئەوەتە جگە خوا کەسی‌تری‌لەگەڵ‌نیە.

وه (تەجرید)، ئەوەتە بەهەموجۆرێ پشت‌لەجیهان‌و هەرچی‌لەجیهان‌دایە هەڵ‌کات، وەگوێی‌نەداتێ‌و چاوەروانی سەرمایەوپاداشی نەبێ، نەبوئیستەو نەبۆئاینده، «تەجریدی» ئەو بریتی‌یە لەوەی کە لەکانگای‌دەرونەوە خۆی‌داماڵێ لەویست‌ونەویستی ئەوحاڵ‌و مەقامانەی کەهەیەتی، نەداوای هی‌تربکات، نەلەوەی‌کەهەیە ناسوپاسی‌ی بکات، ئەوەی خوابۆی‌ئەکات وەخوائەیدا ئەوەی‌بەلاوە چاك‌بێت‌وبەوەدامرکێ.

ئەڵێ تەفرید بەتاك‌دانانی خوایەو، تەجرید داماڵینی دڵودەرونە لەداواکردن.

لەپاشان ئەڵێ، تەجریدو تەفریدو تەوحید هەموی وشەی جۆراوجۆرن بۆ یەك‌واتا، وەیەك‌مەعنا، ئەوەی ئەتوانێ لێکیان جوێ کاتەوە، ئەو خواپێ‌داوو خەلاّت‌کراوانەن کەخوا لەم‌خەلاّتانە بەرخورداریان ئەکات.

لەدوایی‌دا ئەم‌لێك‌دانەوەیشە ئەنوسم کەلەزۆربەی کتێبەکاناهاتوە، ئەڵێن وتراوە «التَّفْرِيدُ اَنْ لا تَمْلِكَ. والتَّجْرِيدُ اَنْ لا تُمْلَكَ» واتە، تەفریدئەوەتە، جگەخوا هیچ‌شتێکی‌تر نەت‌کاتە بەندەی‌خۆی، واتەبەندەی سامان‌و سەرمایەو پایەو مەقامی دینی‌و دنیایی نەبیت، تەنهابەندەی‌خوابیت.

وەتەجریدیش ئەوەتە هەوڵ‌نەدەی ببیتەخاوەنی ماڵ‌و مەقامی دینی یان دنیایی، وە داخوازی‌خاوەن‌بون‌لەدڵ‌داماڵی، واتە ئەوەی هەتە بەهی‌خوای‌بزانی وەلەورێ‌یەدا خەرجی‌کەیت کەخوایپێ خۆشە، وە قەت لەدڵاجێگەی نەکەیتەوە، دڵ جێگەی خۆش‌ویستنی‌دنیاوقیامەت نیە، بەڵکو ئەبێ لەهەمو خوازو داخوازێ دای‌ماڵی، جگە لە خۆشەویستی‌ی خواو ڕەزامەندیی خوا هیچی‌تری تیانەیێڵی.

تنزیه:

تەنزیە:— وشەیێکی عەرەبی‌یە، بەواتای دورخستنەوە،وە بە پاك پیشان‌دانی شت لەهەمو لەکەو عەیبێکە، لێرەدا مەبەست لەتەنزیهی خوای‌گەورەیە، بێگومان خوای گەورە پێ‌ناوێ‌ئێمە لەعەیب‌دوری‌خەین، ئەوخۆی بێ‌عەیبە بەڵکو دورخستنەوەی

نیسبەت دانی عەیب وکەموکوڕیی خوایش هەرکاری ئێمەنیە، چونکە نیسبەت لێدانی عەیب وکەمایەتیش هەڵناگرێ، هەروەها تەنزیە، بەرانبەر تەشبیە دێت، کەئەمیش پەیوەندێکی بەباسەکەمانەوە هەیە، چونکە مەبەست ئەوەتە خوای گەورە تەشبیە بەهیچ شتێ ناکرێت «لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ»، «شوری» «۱۱».

جا لەروانگەی تەصەووفەوە، شتەکە ناسکەو جیاوازی هەیە، لەم لێك دانەوەی زمانەوانی یە.

هەروەکو سەبارەت بەتەوحید، یان تەجریدو تەفرید، یان ووشەکانی تری بازاڕی تەصەووف، وتمان، ماوەهەیە لەنێوانی ئیمانێك وئیمانێکا، ئیمانی تەواو دامەزراو لەسەری (عین اليقين) و (حق اليقين)، تائیمانێکی دانەمەزراو، هەروا فەرق هەیە لەنێوانی تەوحیدی وەلی یێك و موسوڵمانێکی باش دانەمەزراودا، یان تەوەککول یان صەبر،.. لەروانگەی صوفییێك و کەسێکی ترەوە هتد... جا هەربەوجۆرەش تەنزیە کردن تاتەنزیەکردن، فەرق هەیە، ئەگینا ئێمە هەرچۆن بیرکەینەوە خەڵك بێ دین بێت یان دین دار، خوا هەروەکو خۆی وایە، ئێمە دەستە دەستە دێین و ئەڕۆین، ئەو هەربەردەوامە، بوەو هەر ئەیش بێت صەدساڵی پاش ئەمڕۆ ئەمانەی کەهەین، تاقمان نەماوین، خوایش هەروەکوخۆی، خوایێکی ئەزەلی و ئەبەدی یە، بەڵام مەبەست لەم تەنزیهی تەصەووفە، دامەزراندنی ئەم باوەڕەتە لەکانگەی دەرونا، زۆرکەم لەنوسەرانی کتێبەکانی تەصەووف، خۆیان داوە لەم باسە، بەڕاستیش صوفیەکان بەدەگمەن باسیان کردوە، چونکە لەوەناچێت بریتی بێت لەحالێکی تایبەت، بەڵکو عەقیدەو باوڕێکە، کەئیمانی موسوڵمان بەتوترنەکاتەوە. کەوابو لێرەدا مەبەست ئەوەتە مرۆڤ دین دامەزراوو باوەڕتەواو ئەبێ لەکانگەی دڵەوە باوری لەسەری ئەوەبێ کەخوا لەئەزەلەوە هەربوە، ئەزەل وشەیێکە بەرانبەر بە ئەبەد، ئەزەل بۆ بێ سەرەتایی رابوردویە، ئەبەدیش بۆ بێ پایانی ی داهاتویە، باوەر کەلەسەری ئەوەبو خواهەربوە، کەواتە خوا مونەززەهە لە تازەبەدی هاتن (حادث) ئەمەبویە تەنزیە لە (حادِث)، خوا وەکو هیچ شتێ نیە وە هیچ شتێ نیە وەکو خوابێت، ئەمەتەنزیهە لەتەشبیە، وە ئەمەتە کە خواخۆی لەسورەی شوری ئایەتی یانزەدا ئەفەرمێ «لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» هیچ شتێ نیە وێنەی ئەوبێت، وەئەو ئەبیسێتوزانایە، کەواتە تەصەوور ناکرێت، یان برێ لەموشریکەکان و ئەوانەی لەدژی پێغەمبەربون برێ پێناسیان بۆخوا

دائەنا، وەکو ئەوەی بڵێن، کوڕی هەیە، یان بڵێن، فەقیرە، یان هەرجۆرە شتێ لەم بابەتانە، ئایەتی (١٨٠) صافات دا هاتەخوارەوە «سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ»، واتە ئەی‌موحەممەد خوای‌تۆ خوایێکی بەرزە، وەدورە لەوپێناسانەی کە ئەوجۆرە کەسانە بۆی‌دائەنێن، واتە هاوسەرو هاوجۆرو هاوجینسی‌نیە، «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ»، بەڵێ عەلیم، واتەزانا، سەمیع بیستیار، بەصیر بینا،.. هتد.. بەڵام ئێمە هەرگیز نازانین ئەو زانایی‌و بیستن‌ودینەی خودا چۆن‌چۆنیە، وە ناتوانین تەصەووری بکەین، کەواتە ئەوەتەنزیهە، ئێمەتەنزیهی ئەکەین لەوەی بزانین چۆن ئەبیسێت‌وئەبینێ، جا ئەم تەنزیەکردنە خۆ وەنەبێ ئەگەر نەیکەین نابێ، بەڵام مەبەست دڵی‌خۆمان‌و باوەڕی خۆمانە، ئەبێ لەو خەیالانە پاك‌بێتەوە، ئەگینا خوا پێویستی بەتەنزیهی ئێمەنیە، ئەوخۆی مونەززەهەو دوورە لەو جۆرە پێناسی ئێمەیە، کەواتە، تەنزیە دامەزرانی هەموی ئەم‌باوەڕانەیە لەدەرونی ڕێبواردا، هەروەها لەدڵ‌و دەرونی خۆتا دورخستنەوەی‌خودا لەهەرچی جۆرە پێناسێکی ئادەمی‌زادی‌یە، وە ئەو خۆی تا کوتەنهایە هەرلەقەدیمەوە هەرلەئەزەلەوە، بەناوو بەپێناس‌و بەذاتی خۆی، بەوجۆرەی کەخۆی ویستویەتی (لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ). کەواتە ئێمە هەرگیز ناتوانین، ذات‌و پێناس‌و ناوەکانی‌خودا، بەوجۆرەی کەهەن بیان ناسین، سەبارەت بە ناوەکانیش، ئەوانەی کە هەر ناون وەکو اَللّٰه یان اِلٰه بەپێی عەقلی خۆمان لێکیان ئەدەینەوە، ئەبێتە کەسێك کەشیاوی ئەوەتە بینە غوڵام‌و بەندەی، وە بی‌پەرەستین. رَبّ ئەوەتە خاوەنی ماڵ‌و گیان‌و ژیانمانە، یان پێناسی‌تری وەکو ڕەززاق‌و کەریم وسەمیع، ئەم جۆرە ناوانەشی ئەوەندەئەزانین کەرێم، بۆ بەخشەندگی‌یەو ڕەززاق بۆ ڕۆزی بەخشینەو سەمیع بوبیستیاری‌یەو، بەم‌جۆرە، ئەگینا چەنوچۆنی نازانین، بەڵام سەبارەت بە ذاتی‌خوا، وەئەوشتەی کە خاوەنی ئەم ناوو پیناسانەتە، هەرئەوەتە، ئەزانین ڕاستە کەخاوەنی ئەم ناوو پێناسانەتە، باقی‌تری هەرئەوەتە کەخۆی فەرمویەتی، لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ، وَسُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُون وَسُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُون، کەواتە هیچ‌شتێ وەکوئەونیە، وە ئەو دورە لەوپێناسانەی کە نەفامان‌و خوانەناسان بۆی دائەنێن، وە لەوپێناسانە «مونەززەهە» وەصوفی‌یە گەورەکان لەمەقامە هەرە باڵاکاندا، ئەم چۆنیەتەی کەباسمان‌کرد، لەدڵ‌ودەرون‌و، ڕەوانیان‌دا جی‌گیربوەو دامەزراوە، وە چۆنیەتی ئەم‌خەڵاتەو، بەرهەم‌و تام‌و چێژەکەی وە دەست‌کەوتە مەعنەوی‌یەکانی مەر هەرخۆیان بیزانن.

«عبودیه»

«عوبودی‌یەت»، کوردی‌یەکەی ئەبێتە بەندەیی، غولامی‌ی، کۆیلەیی، بەلام لەروانگەی تەصەووفەوە مەقامی گەورەپیاوان‌و ئەولیاکانە،.

(عوبودی‌یەت)، بەرانبەری **(روبوبی‌یەت)** دێت، کەبریتی‌یە لەخوایەتی، یان، خاوەنیەتیی.

بێگومان ئێمە هەمومان بەندەین، واتە عەبدی خوداین چ بەندەیێکی لارێ‌گرو چەوت، وە چ، بەندەیێکی راست‌وپاك‌و خواپەرست، بەندەیی وەکو برێ پێناس‌نیە. بە هەڵسان‌بەکاریێ جابێتە عەبد، وەکو **«مؤمن»**، خاوەن‌باوەر، ئەگەر باوەری نەبو مؤمن نیە، یان موسوڵمان ئەگەر ئاینی موسوڵمانیی قوبوڵ‌نەکرد موسوڵمان نیە، کەچی عەبد بیەوێو نەیەوێ **(عەبدە)**.

بەڵام ئەم بەندەیی‌یەی کەئێمە سەبارەت‌بەو باس‌ئەکەین، قوڵ‌تریشە لە تەنها موسوڵمان‌بون‌و باوەر هاوردن، بەڵکو لەروانگەی تەصەووفەوە مەقامێکی هەرەبەرزە، چونکە تەنهابەندەیی رووت نیە، بەڵکو هەستانە بەسپاردەی بەندەیی، بەوجۆرەی کەخوایی‌خۆشە.

لەروانگەی زمانەوانی‌یەوە ئەو وشانەی کە لە **(عەبد)**ەوە سەرچاوە ئەگرن واتە، لەخێزانی ووشەی **(عەبد)**ەوە، جیائەبنەوە وەکو، عیباد، عابد،ئەعبود، نەعبود، هتد.. لە دووصەد وشە زیاتریان، لەقورئانی پیروزدا هاتوە.

عوبودی‌یەت، کە مەقام، وەیان، پلەیێکە کە پیاوە پێ‌گەیشتوە گەورەکانی تەصەووفی ئەگەنێ، هەمو حاڵ‌و مەقامەکانی تریش ئەگرێتەبەر، چونکە هەمویان لەچوارچێوەی بەندەیی‌و خواپەرەستیدا کۆئەبنەوە، ئەوەی خاوەنی زوهدە، یان تەوەککول، یان خاوەنی باوەرە، بێگومان هەم ئەبێ بەندەبێت وە هەم بەجێ‌هێنەری نەریتی بەندەیی، واتە **«عیبادەت»**. بەلام ئایا ئەوەی خاوەنی عوبودی‌یەتە کێ‌یە؟؛ وە ئەم عوبودی‌یەتە چەن‌جۆرە یان چەن‌پلەیە؟.

یەکەم‌شت سەیرئەکەین خوای‌گەورە کەناوی مەقامی پێغەمبەرەکان ئەبات وەرەزامەندیی سەبارەت بەوان پیشان‌ئەدات بەووشەی **«نِعْمَ العَبْدُ»** دەست پێ‌ئەکات، واتە **(چاکترین بەندە)**، جا ئەوچاکترینە، بریتی‌یە لەعوبودی‌یەت، یان

کەسەبارەت بە پێغەمبەری گەورە کە باس ئەکات، ئەفەرمێ «**سُبْحانَ الّذي أسْرَى بِعَبْدِهِ**» (١٧) (١) یان ئەفەرمێ «**فَأَوْحىٰ إلى عَبْدِهِ ما أوْحى**» (٥٣) (١٠) «**أنْزَلَ عَلى عَبْدِهِ الكِتابَ**» (١٨) (١)، وە زۆرشوێنی ترکە بەعەبد ناوی (**محمد**) ئەبات، دروودی خوای لەسەر، یان کەسەبارەت بە ئەیوب وەسولەیمان ناوئەبات، «**نِعْمَ العَبْدُ إنَّهُ أوّابٌ**» «**ئەفەرمێ، وەهەروەها سەبارەت بەزۆرێك لەپێغەمبەرەکان**».

ئەمانە هەموی پێشاندەری پایەی (**عەبدی‌یەت**)، واتە بەندەیی‌یە بەلای خواوە.

نیشانەیێکی تر بۆئەوەی کەهەمو عەبدێ عەبدی‌نیە ئەوەتە کاتێ شەیتان هەرەشەئەکات وەئەڵێ ئەرومە بن‌کڵێشەی بەندەکانت، وە فریویان ئەدەم، خوای‌گەورە ئەفەرمێ، ئەوەی کەبەراستی بەندەی‌من‌بو، تۆ دەرەقەتی نایێت، وەهیچت بۆناکرێ، جائەوانە، ئەوگەورەپیاوانەن، کەخوایان ناسیوە وئیمانیان دامەزراوە وەبڕیتین لەوەلی یەکان، وەپیاوە زۆر خواپەرستەکان، جا خوا، بەشەیتان ئەفەرمێ «**إنَّ عِبادي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطان**»(١٥)(٤٢)، واتە ئەوەی بەتەواوی بەندەی‌من بێت، تۆ ناتوانی لەرێ لای‌دەی.

هەروەها لەشوێنێکی‌ترا ئەفەرمێ «**إنَّ الأرْضَ يَرِثُها عِبادِيَ الصّالِحون**». هەروەها لەباسی بەندەی چاکا ئەفەرمێ «**التّائِبونَ العابِدونَ**»(٩)(١١٢) (**یان**) (**تائِباتٌ**) **عابِداتٌ**» (٦٦) (٥).

لێرەدا باسی ئەوانەتەکە خواپەرەستی ئەکەن، واتە بەندەیی بەجێ‌دێرن، وە لەزۆر شوێنی‌تری قورئاندا ستایشی بەندەی چاك‌وخواپەرست کراوە، کەبەراستی شێوەی بەندەیی خۆیانیان، بردوەتە رێگاوە، بابزانین لەروانگەی سەرچاوەکانەوە ئەم بەندانە چەن جۆرن، وەسەبارەت بەو مەقامە چی وێژراوە، وەئەم‌وشەی عوبودی‌یەتە لە کتێبەکانی تەصەووف‌دا چۆن لێك‌دراوەتەوە.

(**قوشەیری**) لەریسالەدا، لەم‌بارەوە باسی‌کردوە وە نمونەیێکی زۆر لەباوەڕی گەورەپیاوانی تەصەووفی سەبارەت بە عوبودی‌یەت نوسیوە.

ئەڵێ، لە «**ئەباعەلی دەققاق**» م بیست، ئەی‌فەرمو، عوبودی‌یەت تەواوترە لەعیبادەت، واتە، لەپێشا، «**عیبادەت**»دێت لەپاش‌ئەو «**عوبودی‌یەت**»، **لەپاش‌ئەو** (**عوبودە**)، ئەڵێ عیبادەت کاری موسڵمانانێکی سادەو تێکرایی‌یە، عوبودییەت هی

هەڵبژێراوانە، بەلاَم (عوبودە) پلەی تایبەتی تایبەتەکانە، واتە هی خواناسە هەڵبژێراوەکانی ناوی هەڵبژێرراوانە.

هەروەها ئەڵێ، لێم بیست ئەیگوت عیبادەت هی ئەوانەیە خاوەنی «عِلمُ الیقین»بن، عوبودی‌یەت هی ئەوانەیە خاوەنی «عَینُ الیقین»بن، بەلاَم عوبودە هی ئەوانەتە کەخاوەنی «حَقّ الیقین» بن.

هەروەها ئەڵێ، «**عوبودە**»، دەس هەڵگرتنە لە «**إختیار**»، واتە (**هەستی ویستونەویست**)، دەربارەی هەرچی کە لەوکەسە رووئەدات.

لەزمانی ذا النونەوە ئەڵێت، عوبودی‌یەت بریتی‌یەلەوەی، ببیتە بەندەی خوا بە هەموجۆرێ وە لەهەموحاڵێکا، هەروا کەئەو خاوەنی تۆو خودای تۆیە بەهەموجۆری وەلەهەموحاڵێکا. ئەڵێ «**جەریری**» وتویەتی، بەندەی نیعمەت زۆرن، بەلاَم بەندەی خاوەن نیعمەت کەمن، «**واتە خەڵك زۆریان کۆیلەی سەرمایەو سامانو دەس هاتو دەس کەوتەکانی تری ئەمجیهانەن، وەکوپایەو پلەی دنیایی، بێگومان ئەمانە هەموی لەچوارچێوەی نیعمەت‌دان، بەلاَم ئەوانەی ئەبنە کۆیلەی خاوەنی ئەم‌نیعمەتانە کە خوای‌گەورەیە، کەمن**».

پێغەمبەر درودی خوای‌لەسەر ئەفەرمێ، بەدبەخت ئەوکەسانەن، ئەبنە کۆیلەی، درەم‌ودینارو پۆشاك‌وکوتاڵ.

هەروەهائەڵێ «**عبد الله بن منازل**»، وتویە، بەندە بەندەی خوایە، تا ئەو کاتەی خزمەتکاری تایبەت بۆخۆی ڕائەگرێت، ئەوکاتەی خزمەتکارێکی بۆخۆی‌گرت، ئیتر لەچوارچێوەی بەندەیی خوا دەرچووە وەدەستی لەنەریتی بەندەیی هەڵگرتوە. ئەڵێ، وقیل «**العُبودیة شُهودُ الربّوبیه**»، واتە بەندەیی ئەوەتە، چاوی بکەوێتە خوایەتی، واتە ئەگەرزانی خوایەتی کامەتاو چۆنە، ئەزانێ بەندەیی ئەبێ چۆن بێت.

وە دەیان باوەڕی‌تری گەورەپیاوانی تەصەووف، کە قوشەیری پەنجەی بۆکێشاون.

لەکتێبی «**الفاظُ الصّوفیه**» دا ئەڵێت، صوفی‌یەکان ووشەی «**عەبد**» بەکارئەبەن، بۆمەقامی (**عوبودی‌یەت**) هەروەها کە ووشەی «**رب**» بەکار ئەبرێت بۆ مەقامی «**روبوبی‌یەت**».

ئەڵێ، عوبودی‌یەت دانراوە بۆبەندە صالحەکان، کاتێ کە خوا ئەمخەڵاتەی دایەبەندەیێك خۆی سەری ئەخات، وەهەرچی ئارەزوی نەفسە لەوی‌دورئەخاتەوە، وەهەوای نەفسی لەناوئەبات، ئەوکاتە لەناوی نازو نیعمەتی خۆیا ئەمدیوو ئەودیوی پی‌ئەکات، ئەیخاتە نیعمەتێکەوە تەنانەت خۆیشی‌لەیاد ئەچێتەوە، وە خوانەبێ، هیچی‌تری لەیادنامێنێ، وەبیری لای‌هیچی‌ترنیە.

وە ئەمانەن خوا دەربارەیان ئەفەرمێ «**نِعْمَ العَبْدُ اِنَّهُ اَوّاب**».

لەکتێبی «**معجم مصطلحات الصوفيه**» دا، سەبارەت بە «**عەبد**»«**عوبودە**»، «**عوبودیەت**»، باس‌ئەکات. ئەڵێ عەبد کاتێ‌عەبدی ڕاستەقینەیە، دڵی ئەو جگە خوا هیجی‌تیانەبێت، جائەوکاتە پێی‌ئەوترێ «**عبد الله**»، هەروەکو لەقورئانا دەربارەی حەزرەتی‌عیسی درودی خوای‌لەسەر ئەڵێ، «**قالَ اِنّی عَبْدُالله آتانی الکتاب وَجَعَلَنی نَبیاً**» (**مريم**)(**۳۰**).

ئەڵێ، خوای‌گەورە باشترین ناوێك کە بەبەندە چاکەکانی خۆیی فەرموە، ووشەی «**عەبد**» ە. وەکو «**عِبادٌ مُکْرَمون**» وە «**نِعْمَ العَبْدُ**».

ئەڵێ، کاتێ کەپێغەمبەر، درودی خوای‌لەسەر بەهۆی شەونەخەوتن وشەونوێژ کردنەوە پێی ئاوسابون، لێ‌یان‌پرسی، ئەی پەیامبەری گەورە، تۆمەگەر خودا خۆی موژدەی نەداویتێ کە گوناهی ئایندەو لەوەپێشی بەخشیوی؟ ئیتر بۆ وائەکەی بەخۆت؟ لەوەڵاما فەرموی «**اَفَلا اَکونَ عَبداً شَکوراً**»؟ ئایا بەندەیێکی شوکرانە بژێرنەبم؟

پێغەمبەرئەفەرمێ، خرابوەدەستی‌خۆم، بمەوێ، پێغەمبەرێکی‌پادشابم، یان پێغەمبەرێکی (**عەبد**) بەندە، بەڵام من‌خۆم ئەوەم هەڵبژارد وە بە جیبرەئیلم گوت ئەوەم‌پی‌خوشە پێغەمبەرێکی بەندەبم. جائەمەتە مەقامی بەندەیی.

سەبارەت بە عوبودە ئەڵێت، (**عوبودە**) بریتی‌یە لەخواپەرستییێك کەبەهۆی گەورەیی خوا وە خۆشەویستی‌خوا وەشەرم‌کردن لەخواوە ئەنجام‌بدرێت، وە ئەم‌پایەیە لەپایەی عوبودی‌یەت بەرزترە کەئەویش لەپایەی عیبادەت بەرزترە، ئەڵێ عیبادەت بە لەش ئەنجام‌ئەدرێت، وە شوێنی عوبودی‌یەت ڕۆحە واتە ڕوح ئەنجامی ئەدات، بەڵام عوبودە، بە «**سیرر**» ی مرۆڤ ئەنجام ئەدرێت، «**باسی‌سیرر**» لەکاتی باسی تەریقەتی نەقشبەندی‌دا ڕونی‌ئەکەمەوە، لێرەدا ئەڵێم «**سیرر**»، یەکێکە لە

لەطائف، واتە «**حەواسی مەعنەوی**» کەبریتین لە «**قەلب**، **رۆح**، **سیرر**، **خەفی**، **ئەخفا**»، جائەڵێ مەقامی حەزرەتی ئەبوبەکر، ئەم مەقامەبوە، چونکە خواپەرستی یەکەی ئەو هی «**گەورەیی وعەزەمەتی خوابوە**»، لێردا دەس نیشان ئەکات بۆ ئەوحەدیثەی ئەفەرمێ، «**لم یفضّلکم ابو بکر بکثرة صیام ولاصلاة، وإنما فضّلکم بشئ وقر في صدره، وذلك عظمة الله واجلاله**»، ئەوسەرچاوە پاشان ئەڵێت: عیبادەت پیشەی هەمو موسوڵمانانە بەچەشنێکی تێکرایی، بەلاّم عوبودی یەت هی هەڵبژێراوانە، ئەویش ئەوەتە ڕەزات لەسەری ڕەزای خوابێت هەرچی ئەوکردی ئەوەت لاباش بێت.

عوبودە وەعوبودی یەت، لەڕوانگەی زمانی عەرەبیشەوە بریتی یە لەوپەڕی بەندەگی کردن وخۆبەبچووك زانین بەرانبەر بە سەروەری خۆت. «**قاموسی فیروزئابادی وە موئجید**».

حاڵەکان

١ – قەبض ، «قبض»
٢ – بەسط ، «بسط»
٣ – مەحوئیسبات ، «محووإثبات»
٤ – صەحوسوکور ، «صَحووسکر»
٥ – غەیبەوشوهود ، «غَیبەوشهود»
٦ – شەوق ، «شوق»
٧ – ئونس ، «اُنس»
٨ – وەجد ، «وَجد»
٩ – جەلال ، «جَلال»
١٠ – جەمال ، «جَمال»
١١ – کەمال ، «کَمال»
١٢ – مەحەبیەت ، «محبة»
١٣ – لەوائیح ، طەوالیع ، لەوامیع ، «لَوائح ، طَوالع ، لَوامع»
١٤ – جەذب ، «جَذْب»
١٥ – واریِد ، «وارِدْ»

قبض وبسط :

قەبض وبەسط ، دوحاڵن ، لەوحاڵانەی کەدێنە ڕێگەی ڕێبواری تەصەووف ، واتای ئەم دووووشەیە لەروانگەی تەصەووفەوە ، بریتی‌یە لەگیرانی دەرون وە کرانەوەی دەرون ، واتە : قەبض نارەحەتی‌و نائارامی‌و دڵ‌تەنگی‌یە ، وە بەسط دڵ‌کرانەوەوخۆشی‌یە وە لەهەردوکیاندا مرۆڤ ئەگاتە ئەوپەڕی خۆشیی ؛ یان ناخۆشیی .

لەکتێبی ، «**الفاظ الصّوفیه**» دا ، ئەڵێت «**قەبض**» لەزاڵ‌بونی حاڵی «**خەوف**» ، پەیدائبێت وە «**بەسط**» ، لەزاڵ‌بونی حاڵی «**رەجا**» دا ، ئەگەر صوفی ترس روی تێ‌کرد بەهۆی هەڕەشەیێکی خوداوە کەلەقورئاندایە ، ئەوە حاڵەتی «**قەبض**» روی تی‌ئەکات ، ئەگەریش سرنجی بەڵێنی پاداشی بەهەشت‌ورەزامەندیی خودایشی‌دا ، «**بەسط**» ، واتە دڵ کرانەوە رووی تی‌ئەکات .

برێکی‌تر لایان‌وایە لەوکاتەدا ئەگەرخودا پێناسی «**جەلالی**» بۆئەوبەندەیە خستەروو ئەوە دووچاری دڵ‌گیریی ئەبێت ، وەئەگەر پێناسی «**جەمالی**» خستەروو ، ئەوا دڵ‌کراوەیی رووی‌تی‌ئەکات . ماوە ، لەنێوانی قەبض‌و بەسط دا هۆی جۆری ئەو بەرەکەتەیە کەئەباری بەسەری دەرونا ، هی‌وای‌هەیە ئەبێتە هۆی دڵ‌کرانەوە هی‌وایشی‌هەیە ئەبێتەهۆی دڵ‌گیریی .

برێ‌جار ئەودڵ‌گیرانە لەمەترسیی لەدەست‌دانی دەس‌کەوت‌ونیعمەتێکی دورونی‌یەوە سەرئەدات ، واتە ئەو ڕێبوارە حاڵێکی خۆشی هەیە ، لەوحاڵانەی مەگەر خۆیو خودابیزانن ، جا لەمەترسیی لەدەست‌دانی ئەوحاڵەدا «**قەبض**» ، واتەدڵ‌گیری رووی‌تی‌ئەکات ، هی‌وایش‌هەیە بەئومێدوئارەزوی بەدەست‌هێنانی دەس‌کەوت‌و بەهرەیێکی دەرونی‌یەوە ، وە بەئارەزوی گەیشتن بەوشتەی کەخۆشی‌ئەوێت دڵ‌کراوەیی ، واتەبەسط رووی تی‌ئەکات .

«**شیخ‌ئەبول‌حەسەنی شاذیلی**» (**١١٩٦ – ١٢٥٨**) م ئەڵی «**قەبض**» تاریکایێکە لەژێری ئەونورەوە پەیدائەبێ کەلەدڵەوە کشاوە ، وە (**بەسط**) نورێکی خودا داوە کە دڵ‌ودەرون دائەپۆشێ ، بەواتاییێکی تر «**بەسط**» نوری‌عەلانورە «**وەقەبض**» تاریکایێکە

لەژێری نوردا، ئەبولقاسیمی قوشەیری، وە شێخ عومەری سەهرەوەردی لەریسالەو لە (**عوارف المعارف**)دا لەم بارەوە زۆری لەسەرچوون.

قوشەیری ئەڵێت «**قەبض وبەسط**» دوحاڵن لەپاش سەرکەوتن لەحاڵی «خەوف وەرەجا»، دەستی ڕێبوار ئەکەون، وە «**قەبض**»، بۆعاریف وەکو خەوف واتە بۆ شاگردی تازەکار، وەبەسط بۆ مرۆڤی کارامە «**عاریف**»، وەکو رەجا بۆ تازەکار وایە، هەروەها ئەڵێت حاڵەتەکانی «**هەیبەت وەئونس**»، وان لای ژورروی «**قەبض وبەسط**»ەوە، واتە «**هەیبەت**» والای ژورروی «**قەبض**»، وە «**ئونس**» وا لای ژورروی بەسط، واتەئونس لە بەسط تەواوترە، هەروەها ئەڵێ خاوەنی خەوف ورەجا بۆئایندە ئەروانن، وەئایندەیان لە پێش چاوە، واتە یان لەئایندەئەترسێ یان ئومیدی بەئایندەیە، بەڵام خاوەنی «**قەبض وبەسط**» لەو حەلەدا خاوەنی حاڵەکەیە سایان دڵ کراوەو شادمانە یاخۆ دڵ داگیراوو پەرێشانە. لە کتێبی (**عوارف المعارف)دا** شێخ عومەری سەهرەوەردی ئەفەرمێ، قەبض وبەسط، دووحاڵێ شەریفن، ئەڵێ گەورەپیاوانی تەصەووف سەبارەت بەم دووحاڵە بەئیشارە واتە **قامك** کێشان باسیان کردوە وە لەژێری پەردەدا، من نەمدیوە کە بەئاشکرایی و بێ پەردە لەم بارەوە باسی بکەن، لەبەرئەوە من پێم خۆش بو بەدرێژی لەبارەی ئەم دوحاڵەوە بنوسم.

ئەڵێ «**قەبض وبەسط**» کاتێکی تایبەتی خۆیان هەیە نە لەوەوپێش وەنەلەوەوپاش رووئەدەن وە ئەوکات و سەردەمەیان لەسەرەتای دەست پێ کردنی حاڵی «**المحبّة الخاصّة**» دایە، نەك لەپێشی دەست پێ کردنی حاڵی «**المحبّة الخاصّة**» دا، وەئەوەی گەیشتبێتە مەقامی «**المحبّة العامّة الثابتة**» بەفەرمانی «**ئیمان**»، نەقەبض وبەسط واتەدڵگیراوی و دڵ کراوەیی، وە نەخەوف ورەجا، واتە «**بیم وئومید**»ی نامێنێ، بەڵام شتێکی ئەبێت کەهەر لەحاڵی دڵ گیران ودڵ کراوەیی ئەکات وە لای وایە ئەوچۆنیەتە دڵگیران ودڵکراوەیی راستەقینەیە کەچی لەراستەکەشیا ئەونیە، بەلکو جۆرە خەفەتیك رووی تێ ئەکات لای واتە دڵگیرانی ڕاستەقینەیە، وە جۆرە سرورو نیشاطێك رووی تێ ئەکات لای وایە دڵ کرانەوەی راستەقینەیە، سەرۆکی تەریقەتی (**سەهرەوەردیی**) لەپاشان ئەفەرمێ ئەم خەفەت و نیشاطە لەمەڵبەندی نەفس وە لەگەوهەری نەفسەوە سەرچاوەئەگرن، ئەمەش تێکۆشانێکە لەنەفسەوە بۆهێشتنەوەی پێناسەکانی خۆی، وەئەگەر پێناسی فەرمان بەخرابەدان لەنەفسامابێت

واتەپێناسی «اَمّارَةٌ بالسوء»ئەم جموجولْ و خەفەت گەیاندنە لەنەفسەوە گڵپەئەسێنێ ، وە ئەوجۆرە خۆشی و شادی یە ناتەواوەش کەباسمان کرد بەرزبونەوەی شەپۆلی نەفسە لەکاتی ئاڵۆزبونی دەریای سروشت دا «واتەطەبعی دەرون» دا ، جائەگەر رێبوار لەحالی «المَحَبَّةُ العامّة» وە بەرزبووەوە وەگەیشتە سەرەتای «المحبَّة الخاصّة» ، جائەوکاتە ئەورێبوارە ئەبێتە خاوەن دڵ وەئەبێتە خاوەنی «النَّفْسُ اللَّوّامه» ، واتەسەرزەنشی کەر، واتەنەفسێك کە لۆمەی خاوەنی ئەکات ئەگەربیەوێ کارێکی ناشیرین بکات ، جالێرەدایە کە قەبض وبەسطی راستەقینە دەس پێ ئەکات وە بەنۆرە دەرونی مورید ئەگرن ، چونکە لەپایەی ئیمانەوە چوەتە پایەی «ئیقان» ، واتە «یەقین» وەلە باوەری راستەقینەوە ئەگاتە حاڵی «المحَبَّةُ الخاصّة» ، جائەوکاتە خوای گەورە تاوێك دڵی ئەگرێت وەتاوێ دڵی ئەکاتەوە. لەپاشان ئەفەرمێ ، قەبض هی دەرکەوتنی پێناسی نەفسە وەزاڵبونی ئەوپێناسە لەدەرونا ، وەپەیدابونی بەسط هی پەیدابونی پێناسی قەلبە ، وەنەفس مادام گەیشتەقۆناغی «سەرزەنش کەری» ، برێ جار سەرئەکەوێ وە برێ جار ژێرئەکەوێ ، وە قەبض وبەسطەکەی لەوەوەیە خاوەنی دڵ والەژێری پەردەی نورانیەوە ئەویش هی ئەوەتە کەخۆی بەخاوەن دڵ ئەزانێت ، واتە دڵی خۆی بەشتێکی «مەوجود» ، دائەنێت ، وە خاوەنی نەفس والەژێری پەردەی تاریکی یەوە چونکەخۆی بەخاوەن نەفس دائەنێ واتە «اِعتِراف» بەوجودی نەفس ئەکات.

بەڵام ئەگەر پایەی بەرزبویەوەو لەوپەردانە چویەدەر، واتە لەپەردەی دڵ رزگاری بوو هاتەدەر ئەوکاتە هیچ حاڵێك ناتوانێ داگیری کات وەئیتر لەژێری فەرمانی قەبض وبەسطیش دەربازئەبێت ، ئیتر نە دڵ ئەگیرێت و . . . . نەدڵ ئەکرێتەوە چونکە ئەو لە «وجودی نورانی» کەبریتی بێت لەدڵ، رزگاری بوە وە «قورب» واتە نزیکی ی بێ پەردەی دڵ و نەفس ، بۆی دەست ئەدات ، جائەگەر جارێکی تر لەپاش «فەناوبەقا» «نەمان ومان» گەرایەوە ، ئەگەرێتەوە بۆلای «وجودی نورانی» ، کەبریتی یە لەدڵ، سەرلەنوێ قەبض وبەسط دەست پێ ئەکاتەوە بەڵام ئەگەر نەگەرایەوە بۆلای وجودی نورانی کەوتمان بریتی یە لەدڵێکی روناك وەهەر لەفەناوبەقادا مایەوە ، ئیتر (قەبض وبەسط) شوێنی نامێنێ.

شیخ عومەر لەزمانی (فارس) ناوێکەوە ئەڵێت. لەپێشا قەبض لەپاشان بەسط ، لەپاشان نەقەبض ئەمێنێ و نەبەسط ، چونکە قەبض وبەسط ، هی وجودن ، بەڵام

کەوجود فەنابو وەتیاچو وە بەقا هەربەخودابو ئیتر دڵگیرانودڵکرانەوەیێك نیە،
چونکەخاوەن‌دڵ هەست بەدڵی خۆی ناکات.

پاش‌ئەمەش حەزرەتی سەهرەوردی تۆزێکی‌تریش لەوردەکاری ئەم‌باسەئەڕوات،
لام‌وایە من بەشی‌پێویست، یان زیاتریش لەسەری‌ڕۆیشتم.

لێرەدا مەبەست‌ئەوەبو بزانین «**قەبض‌وبەسط**»، کەهەمیشە لەدەمی ڕێبوارانی
ڕێگەی تەسەووف ئەبیسترێ بریتی‌یە لەدووحاڵی دڵگوشان وەدڵکرانەوە
کەلەڕێبواری ڕێگەی تەصەووف ڕووئەدەن لەو دڵگیرانەدائەوکەسە ئەوەندەبێزار
خەریکە خۆی‌بکوژێتەوە لەوحاڵەکەیشیا ئەوەندە خۆشحاڵە لەهیچ‌کوێ‌دا
ڕێی‌نابێتەوە.

مَحْوْ إثْبَاتْ، صَحْوسُكْرْ، غَيْبَة وشُهود:

ئەم سێ مەبەستەش کە هەروەکو خەوف‌ورەجا یان قەبض‌وبەسط سەبارەت بە
دوحاڵەتی پێچەوانە هاتون، لەوحالانەن کە بەسەری ڕێبوارانی ڕێگەی تەصەووف‌دا
دێن، وائیستە تۆزێ لەبارەیانەوە باس‌ئەکەین.

سەهرە وەردی، لە (**عوارف المعارف**)دا ئەڵێ، مەحو بریتی‌یە لە نەمانو لاچونی
پێناسەکانی نەفس، وە ئیسبات بریتی‌یە لەوبەهرەیەی کە بەهوی یادەی (**مەحەبیەتەوە**)
، خۆشەویستی‌خوداوە دەس‌ئەدات، یان «**مەحو**» بریتی‌یە لەکوژانەوەو سڕانەوەی
دابی کردار لەڕوانگەی فەناوە، کەبڕوانێ بۆنەفسی خۆی، بەڵام، ئیسبات
دامەزراندنو سەقام‌گیربونی دابی‌کردارە بەوشتەی کەخودا پێی‌داوە،
یان‌خودابەشی‌داوە «**له**» وجود»، لەهەستی‌ئەو، کەواتە ئەو هی‌خودایەنەك هی خۆی
بیت، چونکە خودا پێناسەکانی ئەوبەندەیە سڕی‌وەتەوە وە ئەوپێناسانەی
خەلات‌کردوە کەخۆی ویستویەتی.

وە بەرانبەر بە صەحو وسوکر ئەفەرمێ، سوکر ئەوەتە کە حاڵ فەرمان‌ڕەوایی‌ئەکات

لەعەینی بێ‌کاری و لێ‌نەهاتوییدا بەکەڵکو بەکارم هەروەکو عەلاماتی ناوی‌حیساب،هتد.تائەگاتە سەرئەوەی ئەفەرمێ:

ئەی زاهیدی ظاهیربین من چۆن تۆ تێ‌گەیینم لە «**قورب**» جگە ئەوەی بڵێم وەکو بۆنی ناوی گوڵاو وایە، لێرەدا شاهی‌نەقشبەند سەبارەت بە پایەی «**قورب**» ئەفەرمێ وەکو بۆنی خۆشی ناوی گوڵاو وایە، کەلەناوی هەمو «**ذەرە**»یێکی ئاوەکەشا هەیەو کەچی دوشتی لەیەك جیاوازیشن، لەوێدا ئاوەو بۆنی خۆش، لێرەدا «**بەندەیەو**» «**تەجەللا**» ی‌خوا. «**نوسەر**»

غەززالی لەپاشان ئەفەرمێ: بەکورتی ئەوەی لەرێگەی «**ذەوق**» چەشتن وە هەست‌پێ‌کردنی دەرونی‌یەوە، بەهرەمەند نەبوبێت، هەرگیز، جگە لەناو، ناتوانێ هەست‌بکات بەناوکە بە «**حەقیقەتی‌نبوەت**»، یان بە «**کەراماتی‌لەولیا**» وە ئەم‌حاڵە یەکێکە لەدەس‌کەوتەکانی ڕێبواری ڕێ‌ڕەوی تەسەووف.

غەزالی پاش باسێکی وردو بەکەڵك سەبارەت بە «**حقیقەتی‌نبوەت**» باسی دەرونی پاك ئەکاتو دەس‌ئەکێشێت بۆ ئایەی «**یَوْمَ لایَنْفَعُ مالٌ وَلابَنونَ اِلاّ مَنْ اَتَیْ اللهَ بِقَلْبٍ سَلیم**» وەئەڵێ دەرونی «**سەلیم**»، بەو دەرونانە ئەڵێن پاك‌کرابنەوە لەهەمو خەوشێك، وەتەنها هەر یادی خودایان تیا سەقامگیر بوبێت، وەئەڵێ ئەوانەی کەخوا ئەفەرمێ «**فی قلوبهم مَرَضٌ**» ئەوانەن کەدەرونیان پاك نەبوبێتەوە، دیارە «**قلب**» لێرەدا، ئەوپارچە گۆشتە نیە کەوا لەسینەدا. بەڵکو هەستی دەرونی مرۆڤە، کەهەروەکو ئەندامانی لەش کە دڵیش یەکێ لەوانە. دوچاری نەخۆشی ئەبن، هەروایش هەستی دەرونی مرۆڤ، دوچاری نەخۆشی ئەبێ، وە هەروا کەئەوان بەدەرمان دەرمان‌ئەکرێن، دەرونیش دەرمانی تایبەتی خۆی‌هەیە، کە گرتنەبەری ئەم ڕێ‌ڕەوە، باشترین دەرمانی دەردی دەروونی‌یە.

زوتریش وتمان بەدەردی دەرونی ئەوترێ «**صیفاتی رەزیلە**»، خوو خدەی ناپەسەند، وە بەڵێمان داوە باسیان‌بکەین، ڕێ‌ڕەوی تەصەووف ئەکۆشێت بۆ گۆڕینی ئەوخووخدە بەخۆوخدەی باش «**صیفاتی حەمیدە**».

غەززالی لەکۆتایی کتێبی «**المنقذ**»دا سەبارەت بەکەڵکی هەرەگەورەی ڕێ‌ڕەوی تەصەووف ئەڵێ: کەڵکی‌ئەم زانیاری‌یە ئەوەتە ڕاستەقینەو «**یەقین**»یە، وەخاوەنی باوەڕی بێ‌ئالایش‌و بێ‌چەنوچۆن، هەم لە خودا ئەترسێت هەم ئومێدواریش ئەبێت بەپاداش «**خوف وەرجا**»، وەئەم حاڵەتە ئەبێتە دیوارێك لەنێوانی ئەوو سەرکەشی‌کردن

لەفەرمانی خوادا، وەئەگەر هاتو هەڵەیەکیشی کرد هی بێ باوەڕی نابێت، چونکە مرۆڤی خاوەن باوەڕ قەت ناکەوێتەوە شوێنی «نەفسی ئەمارە». واتە هەستی کەج ڕەوی لەدەروناو، وە بەتەواوی دوری ئەگرێ لە سەرکەشی ولاڕیگری.

لێرەدا بەشەکەی ئەمجارەمان دوایی پێ ئەدێرین وەئیتر لەمەولا بەیارمەتی خوای گەورە وا ئەکەوینە وەڵامدانەوەی هەموی ئەوپرسیارانەی کەهێشتا وەڵام نەدراونەتەوە.

تائێرە توانیمان زۆرشت سەبارەت بەناسینی تەسەووف روون کەینەوە وە وەڵامی زۆرێك لە پرسیارە سەرەتایی و بناغەییەکان بدەینەوە، ئەو پرسیارانەی کە کردبومانە درۆشمێك، واتە تەسەووف چی یە؟ تەسەووف چۆن وەلەکەیەوە هاتوە؟ فەرق نێوانی فەلسەفەو تەسەووف چی یە؟ تەسەووفی بەرلەئیسلام کامەوچۆنە؟

ئاکام وەئامانج لەتەسەووف داچی یە؟

ئەمانە پرسیارێکن کەلەسەرەتاوە تائیستە کرابونە درۆشم وە وەڵامی هەموی درایەوە، بەڵام لەمەولا زۆر پرسیاری تریش دێنە پێشەوە کە بەیارمەتی خودا وەڵامی ئەوپرسیارانەش ئەنوسین.

جائەمەش ئەوپرسیارانەی کەلەمەودوا وەڵامیان ئەدەینەوە، بەڵام نەك بەتەرتیب، بەڵکو هەرجۆری پێویست بکات

١ – تەسەووفی ئیسلامی لەکەیەوە دەست پێ ئەکات؟ وەئایاهەر لەڕۆژگاری پەیامبەرەوە «دروودی خوای لەسەر» تەسەووف هەربوە؟

٢ – چۆن بزانین کەتەسەووف دەق بەدەق لەگەڵ ئاینی ئیسلامایەو جیاوازنیە وەلەئیسلامەوە سەرچاوە ئەگرێت؟

٣ – ڕێ ڕەوی تەسەووف چی یە وەچۆن پەیرەوی لێ بکەین؟

٤ – تەسەووف بەچی دەست پێ ئەکات وەپایانی کامەتا؟

٥ – شتە بەکەڵکەکانی تەمەڕیڕەوە لەڕوانگەی ئاین و کومەڵایەتی و ژیانی مرۆڤایەتی وە چی یە؟

٦ – ئایا تەسەووف هیچ زیانێکی هەیە بۆئاین، یان بۆ ژیانی کۆمەڵایەتی، وەبەتێکرا بۆ ژیانی مرۆڤ؟

٧ – ئەو ئایەت وحەدیثانەی کەپیشاندەرو ڕوونکەرەوەی ڕێڕەوی تەسەووفن کامەن؟

٨ – ڕێڕەوی ڕاستی تەسەووف کامە، وەفەرق لەنێوانی صوفی و موتەصەوویف دا چی یە؟

٩ – هەر لەسەرەتاوە باسمان لەیەقین‌کرد، ئایا کەڵکی گەیشتن بەپلەی یەقین‌چی یە؟

١٠ – چۆن ئەگەین بەپلەی یەقین وە چەن ڕێگەو ڕەوش‌هەن بۆ (سلوکی) ڕێگەی یەقین؟

١١ – پاش گەیشتن بەپلەی یەقین خووخدەی مرۆڤ وەهەڵسونیشتی چی‌بەسەردێت؟

١٢ – مرۆڤ لەم‌زانیاری‌یەگرنگەدا گەیشتوەتە چ‌پلەیێك؟

١٣ – (پێ‌ناس)ی: صیفاتی ستایش‌کراو «حمیدة» چی‌یە: وە (پێ‌ناس)ی صیفاتی ڕەزیلە «ناپەسەند» کامە؟

١٤ – پەیرەوی نهێنی‌و ئاشکرا «ظاهیرو باطین» لەشەرع، چۆن ئەکرێت؟

١٥ – کردەوە بەرزەکانی صوفیەکان کامەنا وەئەخلاقی صوفی ڕاستەقینە چۆنە؟

١٦ – ڕێڕەوی صوفیەکان بۆگەیشتن بەم‌ئاواتە چۆن‌بوە؟ «جگەئەمانەش برێ پرسیاری تایبەت دێنەپێشەوە. وەکو.

١٧ – ئایا ڕێڕەوەکان «طەریقەت»ەکان لەیەك جیان؟ وەتەریقەت بەچی ئەڵێن؟

١٨ – ئایا شیخ‌یەتی وەئیرشادکردن، یان شێخ‌بون‌و موریدبون، لەگەڵ تەسەووف‌دا هەریەکێکن یان جیاوازن: وەچۆن؟

١٩ – لە «إصطلاح» ی‌تەسەووف‌دا بەکێ ئەڵێن شێخ واتە «مورشید» وەبەکێ ئەڵێن، وەلی؟

٢٠ – کەشف وەکەرامات، چین وەچۆن لەیەك جیائەکرێنەوە؟

٢١ – ذیکر، رابیطە، لەطائف، قەلب، تەوبە، سلوك، جەذبە، حاڵ، مەقام، تەوەججوە، ڕیازەت، نەفس، شەطەحات، موشاهەدە، موراقەبە، ذەوق، ئیشراق... هەتەد... ئەمانە چین وەچۆنن.؟

٢٢ – مەبەستێکی گرنگ هەیە ئەویش بریتی‌یە لە «ئەدەبی‌تەسەووف» یان کارێك کەئەم ڕێڕەوە کردویەتە سەری (وێژەی) زوانەکانی ئەم‌ناوچەیە بەتێکرایی، وەزمانی‌کوردی بەتایبەت.

٢٣ - وشەی صوفی وە تەصەووف لەچیەوە سەرچاوەی گرتوە؟ ئەم پرسیارانە پرسیارێکن لە داهاتودا وەڵامیان ئەدەینەوە وەبێگومان لەکاتی شیکردنەوەو لێکدانەوەیانا شتی تازەی زۆریتریش ڕوون ئەکرینەوە.

ئێستە یەکەم پرسیارمان ئەکەین ، وەئەڵێین تەصەووفی ئیسلامی لەکەیەوە دەستی پێکردوە.؟

ئێمە ئەمەو پێش ڕونمان کردەوە کە تەصەووفی ئیسلامی هیچ جیاوازیێکی لەگەڵ شەریعەتی ئیسلامیدا نیە بەڵکو سەرەڕای ئەوەش ، کە موبەمو ئەبێ پەیرەوی بکرێت لە «ظاهیری شەرع» ، ئەبێ بەتەواوی پەیرەوی بکرێت لە کردارو گوفتاری پەیامبەری گەورەش ، وەجگەئەوەش ئەبێ هەوڵبدرێت کە لەدەرونیشەوە ، پەیرەوی بکرێت لە ئاینی ئیسلام ،

وە لەدەرونیشەوە صوفی خۆی بپارێزێت لەهەمو کارێکی ناپەسەند ، وەپاش هەموی ئەمانەش ئەبێ سوفی بگاتە پایەیێك کەپەرستشەکانی تەنها بۆئەوە نەبێ کە ئەمە سپاردەیێکی خواییەو لەسەریەتی کەئەنجامی بدات ، بەڵکو ئەبێ لەوپەرستشە خۆشنودبێت وەگەشەی پێبکات و ئاواتی بۆ بخوازێ ، هەروەها سوفی ئەگاتە ڕادەیێك کە جەورو ئازاریشی بەلاوە ئاسانە ، بەڵکو چونکە ئەو جەورو ئازارە هی خوایە ئەویشی هەروەکو پاداش وشاباش ، بەلاوە خۆش و شیرینە «قُلْ لَنْ يُصِيبَنا إلاّ ما كَتَبَ اللهُ لَنا» ، کەواتە پەرستش وای لێدێت ، ئەبێتە ئاواتو ئارەزو ، ئەبێتە ئامانج.

بۆنمونە ئەڵێم ئەگەر لەتافی لاویدا تۆ کەسێکت خۆشویست ئایا پێویستی بەوەهەیە کەئەوکەسە بەتۆبڵێ ، وەرە منت خۆشبوێت ، یان بڵێت ئەگەر تۆمنت خۆش بوێت فیسار پاداشت ئەدەمەوە؟ بێ گومان هەرگیز ، چونکە تۆخوا خواتە ئەو بت دوێنێ ، ئەو وەڵامت بداتەوە ، یان کارێکت پێ بسپێرێت ، یان داوای شتێکت لێبکات.

جائەمە «**عیشقی مەجازی**» یە ، واتە خۆشەویستی دەس هەڵبەسو نەفسی ، وەئێرەتی ، «وەقتی» ، وەرەسەیری خۆشەویستی جاویدانەی بێپایان و دوانەهاتو ، واتە «**عیشق حەقیق**» بکە ، جا لەم حاڵەدایە کە پەروانەی پەرسوتاوی «**عیشق حەقیق**» ڕابیعەی عەدەوییە ، ئەفەرمێ خوایا ، من تۆنەبۆ بەدەس هێنانی

باغی بەهەشت ئەپەرستم وە نە لەترسی ئاگری جەهەنئەم ، بەڵکو لەخۆشەویستی تۆدایە کە تۆ ئەپەرستم» ، جا کە ئێمە تەسەووفمان ئابەم جۆرە ناسی ، وەبۆمان دەرکەوت کە تەسەووفی ئیسلامی بریتی یە لەئەوپەری ئامادەیی ، بۆ بەڕێوەبردنی فەرمانی خودا ، بۆمان روون ئەبێتەوە کە هەر لەرۆژێکەوە نوری ئیسلام درەوشاوەتەوە وە خودا ئیسلامی بەخەڵات نارد بۆپەیامبەری گەورە «**درودی خوای لەسەر**» ؛ وە دەرونی پیرۆزی ئەوذاتە گەورەیە بەنوری خوا روناك بو ، وەسینەی لەهەمو ناخاوێنێکی «**ئینسانی**» پاك کرایەوە ، هەروا کە خوای گەورە ئەفەرمون «**أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ الَّذِي أَنقَضَ ظَهْرَكَ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ**» ؟ .... **هتد**» ؛ هەرلەوکاتەوە ئیتر تەصەووف ، دەس پێ ئەکات ، واتە حەقیقەتی شەریعەت ؛ بەڵی ئەگەر ئیسلام بۆئێمە بریتی بێت لە پەیرەوی کردن لە «**ظاهیر**» ی شەرع ؛ بۆ پەیامبەری گەورە پەیرەوی بوە لەحەقیقەتی شەرع ، جا پاش ئەوە ئەونوری حەقیقەتە بەهۆی ئەوکانگەی نورەوە رژاوەتە دەرونی یارانو نزیکانی ئەوذاتە ، وەکو چواریاری پەیامبەر ، بەڵکو هەموی ئەویارانەی کەبەڕاستی ودروستی باوەڕیان پێی بوەو فەرمانیان بردوە ؛ هەروەها بەڵگەی مێژوویی بەدەستەوەیە کەبرێ لەم یارانە زیاتر لەوانی تر لەم ڕێڕەوەدا پێش کەوتون وەکو «**حوذەیفەی بن الیمان العبسی**». حوذەیفە ، کەلەپێغەمبەرەوە دروودی خوای لەسەر ، بەم پایە بەرزە گەیشتبو ؛ ئەڵێت پێغەمبەری گەورە هەرچی روئەدات و روی داوە تارۆژی قیامەت هەموی بۆگێراومەتەوە یانوەکو «**حارثة بن مالك**» کەپێغەمبەر ئەفەرمێ «**من سرّه أن ينظر إلى من نوّر الله قلبه فلينظر إلى حارثة بن مالك**» **واتە هەرکەس پێی خۆشە ئەوکەسەی چاوپێ بکەوێت کەخوا دەرونی ڕوناككردوە باسەیری حاریثەی کوڕی مالیك بکات**» .

جاهەروەکو قوشەیری «٩٨٦ – ١٠٧٤م» لەڕسالەکەیا ئەڵێ ، لەزەمانی پەیامبەری گەورەدا بەهۆی نزیکی ، وەهاوەڵی کردنی پەیامبەری گەورەوە ، کە سەرچاوەو کانگەی نوری خوداوەندی یە ، تەنها بەوەی ، کەئەبونە یارو هاوکاری ئەوان ، بەونزیکی یە هەمودەرونێکی ژەنگاوی پاك ئەبویەوە وە «**شەرەفی سوحبەت**» ، واتە سەربەرزی هاوری یەتی ، ئەیبردنە پلەوپایەیێکی «**مەعنەوی**» ، وەها ، کەئەمرۆ بەهیچ تێکۆشانو دەس مایەیێك ، دەستی ئێمە ناکەوێ ، وە «**حاڵەتی عین الیقین**» دەستی ئەدا بۆیان ، ئەگەر ئەوباوەرە بەرزە نەبوایێ «**بیلالی حەبەشی**» چۆن بەرانبەر بەوهەموە ستەمە خۆی ئەگرتو ئەیوت ؛ «**أحد أحد**» ، وە چۆن ئەم خەڵکە ئامادە ئەبو گیانی بخاتە

سەرلەپێی دەستی وەبڕوات بەرەوپێشی مەرگێ. ئەوڕۆژە بەرێڕەوانی ڕێگەی حەقیقەتی ئیسلامی ، وتراوە ، **«ئەصحاب»** ، پاش ئەوانیش ، بە شوێن کەوتوانی ئەوانیان وتوە ، **«تابعین»** ، وە ئەکرێ بڵێین ، هەموی ئەوانە ، یان زوربەیێکی نزیك لەوەی کە بکرێ بڵێین هەمویان ، هەموی هەربەوجۆرە خاوێن وپاك بون وە مویێك لەکردارو گوفتاری پەیامبەر ، لایان نەئەدا ، جا لەسەردەمانی **«تابعین»** دا وردەوردە موسوڵمانەکان کەوتنە سەر ڕێگەی ماڵ وسامان بەیەکەوەنان و بەدەس هێنانی پلەوپایەی دنیایی و خۆش گوزەرانی ، جالێرەدایەو لەم بواری ئازمون و تاقی کردنەوەدایە ، ئیتر برێ لەوانەی کەئەیانەوێ بەخاوێنی بمێننەوە ، وە خۆیان لەم بازارەگەرم و هەڵخەڵەتێنەرە ڕزگار کەن ، دەس ئەکەنە سەرزەنشی لارێ ڕەوان ، تەنانەت لەدژی خەلیفەکانی ئەمەوی ، وەکو (**لەبوذەری غەففاری**) ، وە خۆیان گرتە کەنارەوە ، کاتێ کەزانی یان ئەم هەموە خواروخێچی یە بەوان ڕاست نایێتەوە ، وەئەم هەموە کەلەبەرە بەوان پڕنا کرێتەوە ، وەئەم هەموە کۆسپە بەوان تەخت ناکرێ ، ناچار کەوتنە ئەوەی کەتێکۆشن هیچ نەبێ **«ئیمانی»** خۆیان بە سەلامەت دەرکەن ، وە ئەگەر بۆیان کرا لەرێگەی ئامۆژگاری یەوە خەڵك لەم داوە ڕزگارکەن ، جا ئالەو سەردەمەوە کەموسوڵمانی ڕاستەقینە خۆیان ئەگرتەکەنارەوە لەفریوخواردنی سامان وپلەوپایە وە ناوی **«ئەصحاب»** کەم کەم ئەبڕایەوەو دوایی ئەهات ، ناوی تازە بڕا بەسەری ئەم دەستەی خواپەرستە ڕاستەقینەدا ، وەیەکێ لەوناوانە کەنرا **«صوفی»** بو ، هەروەها وشەی **«زاهید»** ، هەرچەن بەرلەئیسلامیش وشەی زاهید لەناوی عەرەبا بیستراوە ، وەهەروەکو زوتریش وتمان ، زاهید بەکەسێ ئەوترێ کەپشت هەڵ ئەکات لەماڵ وسامان و پلەوپایەی دنیایی ، زەرقوبەرقی جیهان نەتوانێ فریوی دات ، جا ئەم وشەیە بەر لە ئیسلامیش لەناوعەرەبا بوە ، بەڵام وشەی صوفی ، لەسەردەمی **«تابعین»** ەوە ، واتە چینی پاش **«ئەصحاب»** ئەکەوێتە بەرچاومان .

هەرچەن ئێمە لەدوایی دا زۆربەکورتی باس ئەکەین سەبارەت بەوەی کە سەرچاوەی وشەی (**صوفی**) لەچی یەوەیە ، بەڵام ئێستە چونکە ئەمانەوێ ڕوونی کەینەوە کەلەکەیەوە وشەی صوفی بەکاربراوە ئەڵێین لەسەردەمی (**تابعینەوە**) ئەم وشەیە وتراوە ، بەکەسانێك کەخۆیان لاداوە لەزەرقوبەرقی کۆکردنەوەی سامان و دروس کردنی کۆشك وتەلارو هەڵخەڵەتان بەپایەوپلەی دنیایی ، وە هەموی کاتی

خۆیان‌یان تەرخان‌کردوە بۆخوا پەرستی‌و «ذیکروفیکرە» ، جا لەمانە دەست‌بۆدوبەڵگەی گرنگ ڕائەکێشین ، یەکێکیان ئەوەتە کە «حسن البصری» (٢١ / ١١٠) کوچی (٦٤٢ – ٧٢٨) زاین کەیەکێکە لەگەورەپیاوانی ڕێرەوی تەصەووف لەباسی سەرگوزەشتی خۆیا ئەڵێت «رأيتُ صوفياً في الطواف ، فأعطيته شيئاً فلمْ يأخذهُ وقالَ معي اربعة دوانيق فيكفيني مامعي» واتە لەکاتی تەواف کەعبەدا چاوم‌کەوت بە «سوف» یێك شتێکم دایێ لێی وەرنەگرتم ، وەگوتی خۆم پێنج «دراوم» پی‌یە وەئەوەی کەپێمە بەشم ئەکات .

هەروەها «سفيان الثوری» کەلە تابیعینە (٩٧ – ١٦١) کۆچی ئەڵێت «لولا أبو هاشم الصّوفي ماعرفتُ دقيق الرياء» .

هەر لە سەدەی یەکەمی کۆچی‌یەوە شایەد هەر لەنیوەی سەدەی یەکەمیشەوە ، ناوی (سوفی) هاتەناوەوە ، وەئەم‌ناوەش هی کەسانێك‌بو کەبەوپەڕی توانائی‌یەوە تێئەکۆشان بۆ خواپەرستی‌و پارێزکاری ، وە دورەپەرێزی لە کۆکردنەوەی ماڵ‌وسامان وخۆهیلاك‌کردن بۆ بەدەس‌هێنانی پلەوپایەی دنیایی ، گومانیشی تیانیە کە پۆشاکی «خوری» واتە «صوف» هەرلەمێژەوە سیپائی هەژاران‌و بی‌نەوایان‌بوە ، وە ئەوکەسەی کە ئەوپۆشاکەی لەبەرکردبێت ، یان هی‌نەبوتن‌بوە یان هی «تەواضوع» ، واتە خۆبەزل‌نەزانین ، لێرەدا باشترواپە دەس ڕاکێشین بۆ وتارێکی حەزرەتی عومەر خوای لی‌ڕازی‌بێت ، کەلە ستایشی پیغەمبەری گەورەدا درودی‌خوای‌لەسەر بێت فەرمویەتی «بأبي انتَ وأمّي يارسول الله ..... ولبستَ الصّوفَ وركبْتَ الحمارَ...هتد» واتە باوکودایکم بکەمە قوربانت ئەی پەیامبەری‌خودا ... جا زۆرێك لەڕەوشە بەرزەکانی‌پەیامبەر باس‌ئەکات پاشان‌ئەڵێ «تۆبەرگی‌خوریت لەبۆشی وەسواری گوی‌درێژ ئەبویت .... هتد» ئەمە بۆئەوەتە پیشان‌بدات کەپەیامبەر تاچ‌ڕادە ، دژی خۆبەزل‌زانین بوە .

وە تاچ‌ڕادەش پۆشاکی «صوف» هی بی‌نەوایانە لەکتێبی «التصوف الاسلامی» دوکتور موبارەك‌دا وە هەوەها لەکتێبی «المدخل الی التصوف الاسلامی» «محمود ابو الفيض منوفی» ئەم‌باسانە بەدوورودرێژ باس‌کراون هەرلەم‌کتێبە دوایەدا وتارێکی «ئیمام مالیکی کوری‌ئەنەس» ٩٠ – ١٧٩ کۆچی خوای‌لی‌خۆش‌بێت ئەگێڕێتەوە کە ئەڵێ «مَنْ تشرّعَ ولم يَتصَوّفَ فقدْ تفسّق ومن تصوّف ولم يَتشرّعَ فقد تزندق ومن تشرّع ثم تصَوّفَ فقد تحقّق» واتە ئەوەی پەیرەوی‌کرد لەشەرعو پەیرەوی نەکرد لەتەصەووف ئەوە فاسقە ، ئەوەش

پەیرەوی‌کرد لەتەصەووف وەپەیرەوی نەکرد لەشەرع ئەوەزەندیقە «بێدینە» بەلأم ئەوەی پەیرەوی‌کرد لەشەرع وەپاشان پەیرەویشی‌کرد لەتەصەووف ، ئەوەگەیشتوە بەحەقیقەت ، واتە «**راستەقینە** ، **یان ئەوپەری‌باوەر**» .

جا ئەوەتە سەیرئەکەین ، وردە وردە وشەی تەسەووف هەر لەنیوەی یەکەمی سەدەی یەکەمی کۆچی‌یەوە ، دێتە ناوەوە وە وردە وردە پەرە ئەسێنێت وتەسەووفیش شێوەیێکی تازە وەرئەگرێت وئەبێتە «**مەدرەسەیێکی**» ناسراوو ، قارەمانی خۆی دەخاتە گۆرەپانی خودا دۆستی‌یەوەو هەتادێت ، باشتر «**سەیقەل**» ئەدرێت و باشتر روون ئەبێت وە ئەدرەوشێتەوە .

جائەکرێت بڵێین کەتەسەووف ، واتە بەشی نهێنی‌ودەروونی شەریعەت ، هەر لەپەیامبەری‌گەورەوە دەست‌پێ‌ئەکات ، وەزۆرێك لەهەڵبژێرراوانی «**ئەصحاب**» ، بگرەلەهەزاران کەس‌زیاتر لەوان ، کەزۆرێکیان لەکتێبی «**المدخل الی التصوف الاسلامي‌دا ناویان‌براوە**» لەوذاتە گەورەوە دڵیان روناك‌بوەتەوە ، وەبونەتە خاوەن «**بەصیرەت**» واتە «**دیدەی‌دەرون**» پاشان وردەوردە تائەگاتە «**حەسەن‌ئەلبەصری**» ، وە «**داوود الطائي**» ، وە (**معروف الكرخي**) وە «**سري السقطي**» وە «**جونەیدی بە غدادی**» کەلە (۲۹۷) کۆچی‌دالەدنیا دەرچوە دێتە خوارەوەو لەشوێنەکانی‌تری جیهانی ئیسلامیشا چوزەئەکات وسەرهەڵ‌ئەدات وەگەشە ئەکات ، هەروەکو وتمان سەرچاوەی ئەم‌ناوەش هەر لە کردەوەی هەزارانەی ئەوگەورەپیاوانەوە هاتوە ، هەر لەپەیامبەری‌گەورەوە کەستایش‌کراوە بە پۆشینی بەرگی‌خوری ، هەتادێتەخوارەوە ، وەلەسەرەتادا گەورەیی ، ناوی «**ئەصحاب**» ، یارانی‌پەیامبەر ، نەی‌هێشتوە هیچ‌ناوێك بدرەوشێتەوە ، نمونەی‌تریشمان لەو ناوانە زۆرە کە لەناوی‌ئیسلاما هەربوەو کەچی ناویشی لێ‌نەنراوە ، وەکو وشەی «حاجی» کە لەسەرەتادا هەرنەبوە ، یان وشەی «مەلا» .

وە نمونەی‌کۆنتریش وەکو «**حەواری**»یەکانی حەزرەتی عیسی کەحەواری ئەبێتە «**کراسی‌سپی‌پۆش**» ، کەچی وردە وردە بوەتە ناوێکی هەمیشەیی بۆدەستەیێك ، لەمرۆڤ ، جاوشەی «صوفی» **برا بەسەر ئەو کەنارەگیرە خواپەرستانەدا ، کەبەداخەوە لەپاشان زۆری وەهابون کەلەسوفیەتی ، تەنها پۆشاكو سیاڵەکەیان بو ، وە لەواتاو راستە قینە ، بێ بەش‌و بەتاڵ و پوچ‌بون ، وە زورجار ئەوبەرگەئەبویە چەکێکی خەڵك‌روتاندنەوەو خەڵك‌فریودان ، بەلأم قارەمانانی ئەم‌رێزەوە بەرزە ، مێژو جیایان ئەکاتەوەو ، بەخەڵکیان**

ئەناسێنێت ، وە گزیکەرانیش لە هەر پۆشاکێکا بن ، ئەوانیش هەر مێژو بۆمانی باس کردوە ، وەشوێنەواری خاوەن شوێنەواری بەرز ئەوەندە زۆرن کەصەدان کتێب ناتوانێ تۆماریان کات ، وە هەتا هەتایە هەر ڕوناکین ، بۆخاوەن دڵان .

پرسیار: (چۆن بزانین کەتەسەووف دەق بەدەق لەگەڵ ئاینی ئیسلامایەو جیاوازنیە، وەلەئیسلامەوە سەرچاوەئەگرێت ؟)

وەلاّم: لەگەڵ هەموئاسانییەکی وەلاّمی ئەم پرسیارەدا، گیروگرفتێکی زۆریش دێتەسەری ڕێگەی وەلاّمی ئەم پرسیارە وەئەمەش لەبەر چەن هۆیێکە.

یەکێ لەوشتانەی کەبرێکی دودڵ کردوە سەبارەت بەوەی کەتەصەووف گۆیا **«بیدعەت»ی تێدایە، «بیدعەت» «واتە، شتی تازە، یان شتی بێگانە و نەناسراو بەگوێرەی ئاین»**، ئەوگوفتارانەیە کەلەدەمی برێ لەسوّفی مەسلەکەکان بیسراوە، وەکو فەرمودەکانی بایەزیدی بەسطامی و محي الدين عربي، وەذاالنون مصری وە حەللاج، وە شیخی ئیشراق، سەهرەوەردی، **«ئەم سەهرەوەردی یە لەحەلەب دا دراوەلەدار، وەئاموزای ئەوسەهرەوەردی یەئە کە ئارامگە کەی لەبەغدا دایە، وەسەرۆکی تەریقەتی سەهرەوەردی یە وە خاوەنی کتێبی «عوارف المعارفه»، «کە کتێبێکی سەرچاوەیە بۆ ناسینی تەسەووف»**. وە صەدان کەس لەگەورەترین مەردانی ئەم ڕێگایە، مەبەستی دوهەمیش برێ کردارو گوفتاری پەیرەوان، یان موریدەکانی ئەم گەورە پیاوانەیە، بەتایبەت پاش مەرگی خۆیان، کە وایان کردوە لەوپیاوە گەورانە، وەکوئەوەی شەریك بۆخوا دابنرێت، سیٚ هەم، کردەوەو گوفتاری برێ **«مُتَصَوِّف یان مُتَشَیِّخە»**، واتە خۆ بەسوفی کردو، یان خۆ بەشێخ کردویە، کەکردەوەی ئەمانە براوە بەسەری تەسەووف دا، وەئەگەر ئەو دەس برانە بەسوفی داتێین، دیارە، شکاف و درێکی گەورە ئەکەوێتە نێوانی ئیسلام و تەسەووفەوە.

سەبارەت بەباسی یەکەم، واتە **«شطحات»**، ئەبێ بلێین، شەطەحات بەوگوفتارانە ئەڵێن کەلەدەمی برێ لەوسوفی مەسلەکانە دەرئەچێت، کە ناوەرۆك و، واتا ڕەواڵەتیەکەیان، پێچەوانەی دەستوراتی قورئان و ئیسلامە، بەلاّم وتنی ئەوجۆرە شتانە چەن هۆیێکی هەیە، لەوانە: ئەوەتە، ئەوکەسانە وان لە **(حالّی غەیرەطەبیعی)** دا، واتە وان لە **(دەمی دوور لەراستەقینە)** دا، کەئەتوانین وەکو **«سەرخۆشی و مەستی»** لێکی دەینەوە، بۆئەوانەی کە خۆیان کەوتنە ئەوبازارەوە، ئەزانن ئەودەمە چۆنە.

جامەروەکو کەمەست لێی ناگیرێت، چونکە هۆشی بەخۆیەوە نیە، بۆئەوانیش ئەبێ وای‌بزانین، بۆچی ؟، چونکە پاش لاچونی ئەوحاڵە، هەرهەمان خواپەرست‌و زاهیدو خۆبەهیچ‌زانەکەن، یان، ئەوەتە، وتەکانیان لەئاگاداریەوەیە، بەڵام ئەو ئاگاداری‌یە هەربۆخۆیانە، وە ئەوگوفتارانەیان دەس‌نیشانێکە بۆحاڵی دەرونیان، یان، بۆ ئەوشتانەی کەلەپێش چاویان «کەشف» ئەبێت واتە خوای گەورە پیشانیان ئەدات، کاتێکیش پرسیاریان لێ‌کراوە توانیویانە ئەو وتانەی خۆیان بەراوردبکەن لەگەڵ ئایەتی قورئان، یان فەرمودەی پەیامبەرا «درودی‌خوای‌لەسەر» وە دەق‌بەدەق کێشانەی‌بکەن بەکێشانەی‌ئایین، وە لەکێشانەدا سەری‌نەکردوەو لای‌نەداوە، جگەئەمەش برێ‌شتی تازەشیان خستوەتە بازاری باس‌کردنەوە ئەوشتانەش هەربونەتە هۆی‌کێشە، وەکو «وەحدەتی وجود» یان «حولول» یان «اتحاد»، کە ئەمانیش هەریەکەی پێویستی بەباسێکی جیاوازە، بۆنمونە ئەڵێن، وەحدەتی‌وجود لەباوەرەکانی «محي الدين عەرەبی» یە، بۆ باشتری‌گەیشتن لەم‌باسە ئەتوانی سەیری پێشەکی کتێبی «اللمع» ی «ابي‌نصرالسراج» بکەیت کەلە (٣٧٨) کۆچی دا لەدنیا دەرچوە، یان کتێبی «شطحات الصوفية» ی «عبد الرحمن بدوی» هەروەها کتێبی «التصوف الاسلامي» «د. زکی‌مبارك» وەزۆر کتێبی‌تریش، مەبەست ئەوەبو بڵێم «شطحات»: واتە، وتاری گومان لێ‌کراوی برێ لەگەورەپیاوانی شاریگەی، صوفیەتی، زۆرجار بوەتەهۆی گومان وەدودڵی برێ لەماموستایانی شەرع، بەڵام لەپاشان سەرلەنوێ دەرکەوتوە کە ئەوگومانە بێ‌جێگەبوە وەکو ئەوەی کەشیخی ئەشعەری کەیەکێکە لەگەورە پیاوانی شەرع، هەموی فەرمودەکانی «محي الدين عربي» روون‌کردوەتەوەو ساغیش‌کردوەتەوەکە هەڵەنیە وە لەگەڵ شەرعایەك ئەگرێت.

بەداخەوە زۆرێك لەگەورەپیاوانی ئەم‌رێگەیە، بەهۆی ئەو گوفتارانەیانەوە، توشی دەردی‌سەری‌و دەرکران ودەربەدەری بوون، تەنانەت توشی کوژرانیش، وەکو «حەللاج» وە «يحي بن حبش السهروردی» بەناوبانگ «بەشیخی ئیشراق»، بۆنمونە، یەکێ لەو وتارانە واتە شەطەح ئەوەتە، بایەزیدی بەسطامی ئەڵێ ئەم «جوبیەیە» م یان عەباکەم، هیچی لەژێرانیە «الله» نەبێت، ئەمەیان بۆداناوە بەکوفر، لەکاتیکا لای‌صوفیەکان، مەقامی «سلطان الاذکار» یان مەقامی «فنائی الله» شتێکی راستەو گومان لێ‌نەکراو، «سلطان الاذکار» ئەوەتە کە دڵ‌و دەروونی مرۆڤ وە هەموو دەرپێی لە لەشی «ذیکری الله» ئەکات، کەواتە ئەگەربڵێت ژێری‌عەباکەم

جگەاللەنەبێ هیچی نیانیە درۆ ناکات، بەڵام لەگەڵ «ظاهیری شەرعا» ناگونجێ ئەگەر کەسێ جانتایێکی بەدەستەوەبێت هەموی پڕبێت لەوگوڵە زێڕانەی کە لەناوی «الله» دروس کراون وە ئەکڕێنەمل، وەبڵێ ئەم جانتایە پڕیەتی لە «الله» بۆچی کوفرە؟.

بەبارێکی ترا، ئەوچی بکا، کە هەم والەحالەتی مەستی ڕۆحی دا، وەهەم، ڕاستیش ئەڵێت، فەنا فی اللە یش ئەوەتە کە خۆی لەیاد ئەچێتەوە وەلەپێش چاوی «بەصیرەت» واتە دەرونی ئەودا، هەرچی ذەرەو تۆزە گەردێکە هەموی ذیکری «الله» ئەکات. لەهەموی کەوتا.

هەروەکو وتمان باسی «شەطەح» خۆی هەرگیز بەکتێبێك تەواو نابێت، لێرەدا مەبەست ئەوەبو بڵێین یەکێ لەوشتانە، کە برێکی والی کردبو، وا بزانن کە تەصەووف لەئیسلام جیاوازێیکی هەیە بیستنی ئەوجۆرە فەرمودانەبوە لەپیاوچاکان، کە نەیان توانیوە لێی تێ بگەن تا لەپاشان ڕوون کراوەتەوە.

جائیستە ئەڵێین، یەکەم بەڵگەمان بۆئەوەی کەتەسەووف لەئاینی ئیسلام جیانیە، کردارو گوفتاری گەورەپیاوانی ڕێگەی تەسەووفە، کەموێێك لەشەرع لای نەداوە وەسەرەڕای شەرع، وەرع، وە پارێزکاری دەرونیشیان کردوەتە پیشەی خۆیان، دێنەوە سەری ئەوەی بڵێین، تەسەووف چی لەمرۆڤ ئەوێت، ئایانەوشتانە تەسەووف لێیانی داوائەکات، پێچەوانەو دژێ ئاینی ئیسلامە یان نا، وە ئایا ئەو وشانەی کە لەتەسەووفدا هەن، وەکو تەوبە، ذیکر، «مجاهدە، یان، جیهاد لەگەڵی نەفسا» وە زۆرشتی تریش ئایا لەقورئانا هەن، وئاینی ئیسلام دەستورئەدات بە پەیڕەوی لێ کردنیان، یان نا، ؟.

وەڵامی ئەمپرسیارە زۆر ڕوناکە، وەهەرچی ئەوشتانەی کەوان لەبازاڕی تەسەووفدا، وەدڵی خاوەنڕدڵانی شەیدای خۆی کردوە، یەکە یەکەی لەقورئانا هەیە، یەکەم هەنگاوێك کە مورییدێك «واتە خوازگارێك»ی ڕێگەی تەسەووف هەڵی ئەگرێت، پەشیمان بونەوەیە لەکردەوەی ناشیرینی لەوەپێشی خۆی» ئەودەس هەڵگرتنەش «تەوبە»کردنە، تەوبە، کەی ئەکرێت ؟ بێگومان، دەرونێك کەتەوبەی نەکردوە دیارە دەرونێکە هێشتا وا لەگومڕاهی و سەرلێ شێوانا، لەم کاتەدا قورئان خاوەنی ئەوجۆرە دڵانە بەم چەشنە ئەناسێنێ، کەئەفەرمێ ؟

«صُمٌّ بكمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لايعْقِلُونْ» . «فهم لايبْصُرون» ئەفەرمێ «أفلم يَسيروا في الأرضِ فَتكون لَهُمْ قلوبٌ يَعْقِلونَ بِها أو آذانٌ يَسْمَعونَ بِها فإنّها لاتَعمَى الأبصار وَلكِنْ تَعمى القلوبَ التي في الصّدور» ، بەڵێ دڵ‌هەیە ، چاو هەیە ، گوێ‌هەیە ، بەڵام هەموی کوێرانێ داهاتوەو ڕێگەی‌ڕاست بەدی ناکات ، وەچاکەوخراپە لەیەك جوێ ناکاتەوە ، هەروەها ئەفەرمێ «أفلا يَتَدَبّرون القُرانَ أمْ على قُلوبِ اقفالُها» ؟ یان ئەفەرمێ «كَلاّ بَلْ رانَ عَلى قلوبِهِمْ» واتە دڵیان داپۆشراوە بەژەنگ ، ئەگەر ئایەتی قورئانیان بۆ بخوێنیتەوە ئەڵێن ، ئەفسانەیە ، «اِذا تُتْلى عَليهِ آياتُنا قالَ أساطيرُ الأوّلين» ، «كَذلِكَ يطبعُ اللهُ على كلِّ قلبٍ متكبّرٍ جبّار» جا هەربەمچەشنە کەلیمەی «في قلوبهم مرض» لەزۆرشوێنی قورئانا هاتوە ، لەقورئانی پیرۆزدا باسی «قلب» ئەکات ، هەم بەستایش و ڕەزامەندی ، وەهەم بەرەخنەلێ گرتن وسەرزەنش ، دیارە مەبەستیش لەقەلب ، دەرون و ئەندیشەی مرۆڤە ، نەك ئەوپارچەگۆشتەی کە لەناوسنگ‌دایە . بۆستایشی لەدەرونی پیاوچاکانیش ئەفەرمێ ، «يومَ لايَنفَعُ مالٌ ولابنون إلاّ من أتَى اللهَ بِقلْبٍ سَليم» یان «وَجاءَ بِقلبٍ منيب» یان ئەفەرمێ «إنّما المؤمنون الّذين اذاذُكِرَ اللهُ وَجِلَتْ قُلوبهم ....» وجلت ، واتە ئەترسێ ، بەکورتی لەکتێبی «المرشد الى ايات القران الكريم دا» دەست نیشان ئەکات بۆ زیاتر لەصەدوپەنجاجار ، کەخوای‌گەورە باسی‌قەلبی کردوە لەقورئان‌دا ، وەزۆرباش دەرئەکەوێ کە دەرونی مرۆڤ ئەکرێ جێگەی بیروهەستی چاك وپاك بێت ، وەئەشکرێ جێگەی کینەو هەستی ناپاك بێت ، کەوابو «تەوبە» ئەکەوێتە پاش هەستی پەشیمانی لەدەرونا کەپێی ئەڵێن لۆمەکردنی دەرون وەسەرزەنشی دەرون لەمرۆڤ خۆی ، جا ئایا ئەوپەشیمانی‌یە هەر خۆ بەخۆ لە «هیدایەتێکی» خواییەوە ڕوبدات یان ، بەهۆی عەقل‌گرتنو بیرکردنەوەو موطالەعەو سەرگوزەشت‌و ڕوداوەوە بێت ، یان بەهۆی تێکەڵی‌و دۆستایەتی‌ی لەگەڵی پیاوچاکێکا بێت ، کە ئەم‌پەشیمانی‌یە دەستی‌دا ، ئیتر نەفسی‌مرۆڤ ، واتە هەستی‌دەرونی ، کەلەپێشا لەقۆناغی سەرکێشی‌و لاڕێیدابوە ئەبێتە لۆمەکەر ، بەو قۆناغی سەرکێشیە ئەوترێ «نەفسی أمارە بالسّوء» کەخوا لەزوانی حەزرەتی یوسفەوە لەقورئانا ئەفەرمێ «وما أبرّئُ نفسي إنّ النّفْسَ لَأمّارةٌ بالسّوء» جا کەترسی خوا کەوتەدەرونەوە ، ئەوە نەفس‌ترسا ، ئەکەوێتە لۆمەی خاوەنەکەی ، واتە بیرئەکاتەوە لەکرداری ناپەسەندی خۆی ، خوای‌گەورە سەبارەت بەوانە ئەفەرمێ «وأمّا مَنْ خافَ مقامَ ربّهِ ونَهى النّفْسَ عَنِ الهوىٰ فإنّ الجنّةَ هِيَ المأوى» ، کەواتە ، ئەم ڕەوشانە وەئەم پێشەکیانەی تەوبەکردن هەموی لەقورئانا بەڕوناکی هاتوە ، وە «ولاَ

أقسم بالنفس اللوامه» ئەوەش ئەوجۆرە نەفسەتە کەئەکەوێتە سەرزەنشی مرۆڤ خۆی ، جائیستە ئەبێ دەرون بڕیاری دەس هەڵگرتن لە کەچ ڕەوی بگرێت وەتەوبە بکات ، وە یەکەم قۆناغی ڕێ ڕەوی تەسەووف تەوبەیە ، خوا لەم دوئایەتەدا فەرمانی تەوبە ئەدات ، «**وتوبوا إلى الله جميعاً أيها المؤمنون لعلكم تفلحون**» «**ياأيها الذين آمنوا توبوا الى الله توبة نصوحاً**» خوای گەورە بەڵێنی داوە کەتەوبە قبوڵ کات وەئەفەرمێ «**ألم يعلموا أن الله هو يقبل التوبة عن عباده ويأخذ الصدقات**» ؟ هەروەها ئەفەرمێ «**وهو الذي يقبل التوبة عن عباده ويعفو عن السيئات**» لەپاشان بەڵێن ئەدات بۆلێبوردن و بەخشین وەئەفەرمێ «**وانى لغفار لمن تاب وآمن وعمل صالحاً ثم اهتدى**» دیسان ئەفەرمێ ، «**غافر الذنب قابل التوب شديد العقاب**» جالەپاشان ئەگاتە قۆناغی خۆش ویستن وەئەفەرمێ «**ان الله يحب التوابين ويحب المتطهرين**» »کەواتە ئەومرۆڤە کەچ ڕەوە ئەگەڕێتو تەوبەبکات وەپاشان کەچ ڕەوی نەکات ، هەم خوا تەوبەکەی لێ وەرئەگرێت وەهەم ئەیبەخشێت وەهەمیش ئەبێتە خۆشەویستی خودا ؛ کەوابو یەکەم قۆناغی سوفیەتی کەتەوبەکردنە ، دەق بەدەقەلەگەڵ فەرمودەو دەستوری خوای گەورەدا ، وەلەڕێگەی شەریعەت لانادات ، جاپاش تەوبە ؛ مەبەستی ، تەزکیەی نەفس وە «**مجاهده**» وەپاك کردنەوەی دەرون ؛ وەذیکرو خواپەرستی بەشێوەیێکی سوفیانە دێتەپێشەوە تائەگاتە دواپلەی خواناسی ویەقین .

مەبەستم لەباس کردنی تەوبە باس لەچۆنیەتی تەوبە لەڕێ ڕەوی تەسەووفدا نەبو ، چونکە سەبارەت بەوناسینە لەئایندەدا باس ئەکەین ، بەڵام لەم قۆناغەدا ، بۆ سەلماندنی ئەوەبو کەبلێین هەموی ئەو مەبەستانەی کەتەسەووف ئەیانگرێتەوە لەکانگەی ئیسلامی ڕاستەقینەوە سەرچاوە ئەگرن کەیەکەم مەبەستیان «**تەوبە**»یە ، وە بە ئایەتو بە لێکۆڵینەوەش سەلماندمان کەتەوبە فەرمانێکی خوداوەندە وەموسوڵمانانی کەچ ڕەو وەگوناەبار پێویستیان بە پەشیمانیو پاشگەز هەیە ، بۆئەوەی بتوانن سەرلەنوێ بگەڕێنەوە بۆسەری شارێگەی ئاینی ئیسلام ، کەواتە ئیستە سەبارەت بەمەبەست ، یان قۆناغێکی تر باس ئەکەین ، ئەویش جڵەوشل نەکردنە بۆنەفس ، وەبەرگری کردنە لەئارەزو و ئاواتی چەوت و نالەباری نەفس ، کەئەکرێ پاك کردنەوەی دەرون وەجڵەوشل نەکردن بۆنەفس لەچوارچێوەی «**موجاهەدە**»دا باس کەین ؛ بۆئەوەی بۆمان دەرکەوێ کەئەم کارەش هەر لەدەستوری خوداوەندەوە سەرچاوە ئەگرێت ، لێرەدا ئەڵێم .

بەداخەوە بریَ کەس ، تەنانەت خوێنەوارەکان ، بیَوردبونەوە لەئامانجی جلەوگیری نەفس ، یان «موجاهەدە» ، خێرا ئەڵێن خوای گەورە ئەم جیهانەی بۆیە دروست کردوە بۆئەوەی کەئێمە لیی بەرخورداربین وەکەڵکی لیَ وەرگرین ، ئیتربۆچی نەفسی خۆمان بکوژین ، وەخێرا دەس ئەکێشن بۆ ئەو چەن ئایەتەی کە لەقورئاندا سەبارەت بە بەهرەوەرگرتن لەنیعمەتەکانی خوای گەورە هاتوە ، وەکو ئەوئایەتەی کە ئەفەرمیَ ، «یابَنِي آدَمَ خُذوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلوا واشْرَبوا وَلاتُسْرِفوا إنه لايُحِبُّ المُسْرِفين ، قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبادِهِ ، والطيِّباتِ مِنَ الرِّزْقِ ؟ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنوا في الحَياةِ الدُّنيا خالِصَةً .....» یان کەئەفەرمیَ «ياأَيُّها الَّذِينَ آمَنوا ، لاتُحَرِّموا طَيِّباتِ ماأَحَلَّ اللهُ لَكُمْ ، وَلاتَعْتَدوا إنَّ اللهَ لايُحِبُّ المُعْتَدِينَ» ، وەچەن ئایەتێکی تری لەم چەشنە ، بیَ گومان لەواتای ئایەتەکانا دەرئەکەویَ ، مەبەست لێرەدا سەرزەنش کردنی کەسانێکە کە شتی حەلاَلَ لە خۆیان حەرام ئەکەن ، «قُلْ مَنْ حَرَّمَ ، لاتُحَرِّموا» هەم لە«هۆی هاتنی ئایەتەکانا» «أسبابُ نزولِ الآيَة» وەهەم لە «تەفسیری» ئایەتەکانا ، دەرئەکەویَ بریَ لەیارانی پەیامبەری گەورە وبستویانە حەلاَل لەخۆیان حەرام کەن ، خوای گەورەش سەرزەنشی کردون و ماوەی نەداون بۆئەوکارە ، «خُذوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ» ، هەروەها «قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللهِ» ، ئەمەش بەرانبەر بەرەفتاری ئەوژنانە هاتوە ، کەویستویانە . بەروتیی تەواف بکەن بەدەوری «کەعبەدا» ، وەخوای گەورە فەرمویانە ئەبیَ خۆتان داپۆشن ، زینة لێرەدا پۆشاك وەئیحترام لەبەرکردنە،جائەگەر ئەم دەستورە بکەینە دەستورێکی گشتی ، هەروەکو کەشێوەی ئایەتەکانی تری قورئانە وەبڵێین پۆشاکی جوان بکەنەبەر ، تەسەووف قەت حەلاَلَی حەرام کردوە ؟ یان قەت ئەلیَ تەرکی پۆشاك بکەن ؟

بەلاَم ئەگەر بەوزینەتەش بڵێین جوانی وە پۆشاکی رێکوپێك ، ئایا خوا فەرمویەتی ، بۆناوی «رەش بەڵەك» ، خۆت بگۆرە ، یان ، بۆ ناوی مزگەوت ، ئایافەرمویەتی فێزو دەماری پیَ بکە بەسەر خەڵکا ، یان ، شوکری خوای لەسەربکە ؟ بەلاَم بابیینەسەری ئەودەستورانەی کەشێوەی جلەوگیری لە «نەفس» وە داخوازە ناپەسەندەکانی ئەکەن ، وەچۆنیەتی بەهرەوەرگرتن لەنیعمەتی خوامان پیشان ئەدەن ، وەموسوڵمانی راستەقینە لە موسوڵمانی لارێگر جویَ ئەکەنەوە .

لەپێشا باَبزانین «تەزکیەی نەفس» چی یە ، «زکات ، تزکیە» بەعەرەبی واتە «پاك کردنەوە» تەزکیەی نەفس ، واتە پاك کردنەوەی دەرون لەهەرچیَ رەوشی

ناپەسەندە ، جا کاری واگرنگ پێ ویستی بە بەربەرکانێ وەخەبات وەتی کۆشانە ، خۆهەروا بەگاڵتە دەرون پاك نابێتەوە ، وەکو هەستی خۆبەزل زانین ، هەستی سامان بەیەکەوەنان ، هەستی زێردەس خستنی خەڵکی تر ، درۆکردن ، حەسەد ، رق وکینە هەڵگرتن ، هەستی تۆڵەسەندنەوە ، هەستی گوناەکردن لەهەموجۆرێ ، وەکو داوێن پیسی ، هەستی ناوونوتکەنان بەخەڵکەوە ، هەستی خۆ بە چاك لەقەڵەمدان وەخەڵك خراپ کردن ، تۆمەت لەخەڵك دان جنێودان بێ وەفایی سپڵەیی، وەلەهەمو گرنگ تر ، پێکەوەنانی سامانی زۆر وە بەشی کەس لێ نەدانی ، وەصەدان رەوشی ناپەسەندی تر ، جا چۆن بەبێ خەبات وتی کۆشانێکی گرنگ ، مرۆڤ ئەتوانێ ئەم رەوشە ناپەسەندانە لاباد ، وەبەرانبەر بەهەرکام لەوانە رەوشی پەسەند لەدەرونیا دامەزرێنێ . بۆنمونە ، بەرانبەر بەدرۆزنی ، راست وێژی ، بەرانبەر بەدزی ماڵی خەڵك ، تێکۆشان بۆ یارمەتی خەڵك ، بەرانبەر خۆ بەزل زانین ، میهرەبانی وە «تەواضوع» ، بەرانبەر بەکینە ، گوزەشت ، بەرانبەر بەهەستی داوێن پیسی ، هەستی بە دایکوخۆشك زانینی هەرچی مێینە هەیە ، جگەلەژنی خۆت ، بەرانبەر بە ناوی خەڵك بردن و غەیبەت کردن ، ناوی خەڵك بەچاکەبردن ، بەرانبەر بەکۆکردنەوەی سامان و خۆکوشتن بۆ سەرمایە پێکەوەنان وەمشت قوچاوی ، هەستی قەناعەت و بەخشش وجوامیری ولاوچاکی ویارمەتی دانی دەست کورتان هتد ، سەیرئەکەین ئەگەر خاوەن پایەیێکی میریی ، یان کۆمەڵایەتی ، یان خاوەن سەرمایە ، وەیاخاوەن زانیاریێك یان خاوەن عەشرەتو طائفە ئەگەر بڕواتە ناو «مەجلیسێکەوە» وەلەبەری هەڵ نەسن ، پێی ناخۆشە ، یان ، ئەگەر لای ژورەوە دای نەنێن پێی ئەتکە ، رێزی لێنەگرن لای سەیرە ، کەچی ئەمەش بەنەخۆشی دەرون دانانێت ، وەگوێشی نادانێ ، لەکاتێکا لای مرۆڤێك کەدەرونی پاك بوبێتەوە وەنوری خوا لەدەرونیا درەوشابێتەوە ، ئەمانەی لا گاڵتەی منالانە ، وە لەهەمو هەنگاوێکا خوای لەپێش چاوە وەهەر ئەوی مەبەستە ، ژورو خواری مەجلیس ، وە ئاغاو میرم وتنو ئەم جۆرە شنانەی لاهیچە ، چونکە هەم دەرونی پڕلەنورە ، وەهەم ئەزانێ کە لای خوا بەرێزتر ، پارێزکارترە «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ» وە بەرانبەر بەو ئایەتەش کە لەپێشاوتمان ، خوا ئەفەرمێ حەڵاڵی خوا حەرام مەکەن ، پاك کردنەوەی دەرون بە دورەپەرێزی گرتن لەوکارە ناپەسەندانە دێتە دەس ، وەقەت تەسەووف دەستی کەسی نەگرتوە لەنانی حەڵاڵ ، وەئەوشتەش کەپێی ئەوترێ ریازەت ، هەروەکو پارێز

دانانی دوکتوره بۆنەخۆشێك ، تا ئەوماوەیەی کەچاك ئەبێتەوە ، هەروەکو لە قەسیدەی بوردە دا ، ئیمامی بوصیری کە ٦٩٦ کۆچی فەوتی کردوە ئەڵێ (والنّفسُ کالطفلِ انْ تُهملهُ شبّ علی ، حُبّ الرضاع وانْ تفطمهُ ینفطِمِ) واتە «نەفس» وەکو منداڵی شیرەخۆرە وایە ، ئەگەر نەیبڕیتەوە لەشیر ، هەر لەسەر شیرخواردن ئەمێنێتەوە ، بەڵام ئەگەر ویستت بی بڕیتەوە ، وا ، ئەبڕێتەوە .

یان مرۆڤ لە کاتی خوێندنا کەئەوەندە تێ ئەکۆشێت بەڵام پاش تەواوکردن ئیتر بێ ویستی بەسەعی کردن نیە ، جا خوای گەورە ، سەبارەت بە جڵەوشل نەکردن بۆنەفس چی ئەفەرمێ ،؟ هەروەکو زوتر وتمان ، «إنّ النّفسَ لأمارةٌ بالسّوءِ» کەواتە «نەفس» لەسروشتی خۆیا لایەنگری خرابەیە واتە «سوء» ، کەواتە ئەبێ دەسی بۆشل نەکەیت ، وەجڵەوی بگری ، خوای گەورە ئەفەرمێ «فأمّا مَنْ طغی وآثرَ الحیاةَ الدُّنیا ، فإنّ الجحیمَ هيَ المأوی ، وأمّا مَنْ خافَ مقامَ ربّهِ ونهی النّفسَ عَنِ الهوی فإنّ الجنّةَ هيَ المأوی» دەستورو فەرمانی لەمە روناکتر کوا ؟ هەرکەس سەرکێشی کرد ، وە ئەم ژیانەی ئەمرۆی هەڵبژاردو «فەضل» دا بەسەری ژیانی جاویدانا ، ئەوە جەهەننەمی کردوەتە جێگەی خۆی ، بەڵام ئەوەش کە لەخوا ترسا وە «جڵەوی نەفسی گرت ، لەئارەزوەکانی» ئەوە جێگەی ئەبێتە بەهەشت ، یان هەر سەبارەت بە نەفس و بە پاككردنەوەی ، ئەفەرمێ «قدْ أفلحَ مَنْ زکّیها وقدْ خابَ مَنْ دسّیها» واتە ئەوکەسەی کە بتوانێ «نەفسی» پاك کاتەوە لەهەستی گوناەکردن ئەوە بۆخۆی رزگاری بوە ، بەڵام ئەو کەسەی جڵەوی شل کردبێ بۆ نەفسی ، وەدەرونی پربێت لەهەستی گوناەکردنو لاری گرتن ئەوە دۆڕاندویەتی و نائومێدبوە ، کەوابو ، ئەم تەزکیەی نەفسە ، کە لقێکی هەرەگرنگە لەرێرەوی تەسەووف ، دەق بەدەق لەگەڵ فەرمانی خودادا یەکێکە ، وە تێ کۆشان لەم رێگایەش دا «موجاهەدە وە جیهادە» ئەویش ، هەر هەمان تێکۆشانە ، کەلەو ئایەتانەدا . وە لەدەها ئایەتی تریشا ، بەئاشکرا دیارە ، وەگومانیشی تیانیە ، نەفس ئەگەر بەرگری لێ نەکەی ، لەهەزاران هەڵدێرا ملی پیاو ئەشکێنێ ، وەجیگەی هەستی لاری گریە ، «ونعلمُ ماتوسوسُ بهِ أنفسُکمْ» «قُلْ أعوذُ بربِّ النّاسِ ملكِ النّاسِ إلهِ النّاسِ مِنْ شرِّ الوسواسِ الخنّاسِ الّذي یوسوسُ في صدورِ النّاسِ ...» صەدر ، بێ گومان دەرونی مرۆڤە ، کە ئەکرێ ببێتە جێگای گومان وەدودڵی ، «وەسوەسە» ، یان ئەفەرمێ «ولاتُطعْ مَنْ أغفلنا قلبهُ عَنْ ذِکرِنا واتّبعَ هواه» یان ئەفەرمێ «زُیّنَ للنّاسِ حُبُّ الشّهواتِ» .

بەکورتی ئەڵێم زۆر ئاشکرایە کەدەرون ئەگەر ڕێگەی لێ نەگیرێت، وە ئاگاداری نەبیت، لەری لاتەدا، وە هەڵت ئەدێرێ؛ وە قورئانی پیرۆز بەڕوونی دەستوری بەئێمە داوە بۆ بەرگری کردن لەئارەزوی ناپەسەندی دەرون، جا دێتەوە سەری ئەوەی ئایا بەهرەوەرگرتن لە ماڵ وسامان وخۆشییەکانی جیهان، ئەبێ چۆن، وە تاچ ڕادەیێ بێت؟ ئەوەشیان هەر خوای گەورە ڕوونی کردوەتەوە، وەتەصەووف هەرگیز لەوەزیاتر پێی دانەکێشاوەو لەوەزیاتری ناوێت، وا بەشوێنیەکا چەن ئایەتێك لەم بارەوە ئەنوسین؛ خوا ئەفەرمێ: «وَلاتَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ، تُرِيدُ زِينَةَ الحَياةِ الدُّنيا، ولاتُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنا، واتَّبَعَ هَواه، وكانَ اَمْرُهُ فُرُطاً» واتە چاوت لامەدە لە هەژارەکان، وە بیبڕیتە زەرقوبەرقی ماڵ و سامانی جیهان، وەهەرگیز مل مەدە بەوانەی پەیڕەوی ناکەن لەقورئان، وە کەوتونەتە شوێنی ئارەزوی خۆیان یان ئەفەرمێ «زُيِّنَ لِلنّاسِ حُبُّ الشَّهواتِ مِنَ النِساءِ والبَنِينَ والقَناطِيرِ المُقَنطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ والفِضَّةِ والخَيلِ المُسَوَّمَةِ. والأنعامِ والحَرْثِ، ذلكَ مَتاعُ الحَياةِ الدُّنيا. واللهُ عِندَهُ حُسْنُ المَآب» واتە خەڵك ئەوەیان پێ خۆشە کەببنە خاوەنی ژنان و کوڕان وزێروزیوی زۆرو ئەسپ و مەڕومالاٌت و زەوی وزار، جا ئەمانە هەموی سەرمایەو توشەی دنیان؛ بەلاٌم ئەوەی لای خوایە، لەهەموی ئەمانە چاترە» واتە ئاگات لەخۆبێت نەفست وات لێ نەکات: بۆ بەدەس هێنانی ئەم شتە تێرەنی و «موقەت» انە، پاداشی ئەوجیهان لەدەس بدەیت، ئایەتی پاش ئەوەش ئەفەرمێ «قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيرٍ مِنْ ذلِكُمْ،» ئایا شتێ لەمە چاترتان پیشان بدەم؟ «لِلَّذِينَ اتَّقَوا عِنْدَ رَبِّهِم جَنّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِها الأنْهارُ خالِدِينَ فِيها. وَاَزْواجٌ مُطَهَّرَةٌ ورِضْوانٌ مِنَ اللهِ واللهُ بَصِيرٌ بِالعِبادِ:» ئەوانەی کە پارێزکارییان کردوەتە پیشە، لای خوداوەبەهەشتێکیان بۆدانراوە جۆگەی ئاوی بەبنا تێپەڕێ وە ژنی پاك «وەرەزامەندی خودا»، خوا ئاگای لەهەمو شتێکە، یان ئەفەرمێ «يومَ لاينفَعُ مالٌ وَلابَنونَ اِلاّ مَنْ اَتَى اللهَ بِقَلْبٍ سَليمٍ» واتە ڕۆژی قیامەت ڕۆژێکە ئیتر سەرمایەو منال «کەئێوە ئەمڕۆ بەلاتانەوە شتی چاکە» بەدەردی هیچ ناخۆن، وە تەنها دەرونی پاك و ساغ و بێ ئالایش؛ بەدەردئەخوات، جاهەروەکو وتمان، دەرون ئەبێ خۆت پاکی کەیتەوە بۆیە پاداشی هەیە، ئەگینا پاداشی بۆچی بو ئەگەر خەبات ورەنج و تێکۆشانی پێویست نەبوایە،؟ خوا ئەفەرمێ «المالُ والبَنونَ زِينَةُ الحَياةِ الدُّنيا» سەرمایەوسامان و منال، هەربۆ خۆشی دنیایە، ئەوەی کە بوت ئەمێنێتەوە کردوەی چاکە و ذیکری خودایە، «والباقِياتُ الصّالِحاتُ خَيرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَواباً وَخَيرٌ اَمَلاً»، یان ئەفەرمێ «وَما الحَياةُ الدُّنيا اِلاّ مَتاعُ الغُرُورِ» لە سێ شوێنی قورئانا ئەم ئایەتە هاتوە،

واتە ژیانی ئەم‌جیهانە شتێکی «زوگوزەرو هەڵخلەتێنەرە» هەروەها ئەفەرمێ «وَمَا هَذِهِ الحياةُ الدُّنيا إلاّ لَهْوٌ ولَعِبٌ وإنَّ الدّارَ الآخِرَةَ لَهِيَ الحَيَوانُ. لَوْكَانوا يَعْلَمُونَ» بەکورتی سەبارەت بەبێ‌مایەیی و کورتی و کەم‌دەوامی، خۆشی ئەم‌جیهانە، ئایات ئەوەندە زۆرە، هەر لەحیساب نایێت، کەواتە ئەوەی کە لە تەصەووفدا سەبارەت بە سەرزەنشتی ئەوکەسانەی. کە خۆیان ئەکوژن بۆ بەدەست‌هێنانی سەرمایەوسامان وە دروست‌کردنی کۆشکو تەلاری هەزار رەنگ، شتێك نیە کە خۆیان دروست‌یان کردبێ، یان ئەوەی کەئەڵێن، ئەبێ جلەو شل نەکری بۆنەفس، تابگاتە رادەیێك بت‌کاتە بەردەو کۆیلەی خۆی، هەموی لە قورئانەوە سەرچاوە ئەگرێت، بەلاّم ئەبێ ئەوەش بزانین تەصەووف نالّی کاسپی مەکەو ژن مەبێرەو ژیانت دروس مەکە، بەڵکو ئەڵێ دین و ژینی جاویدان، مەفرۆشەو دای‌مەنێ لەرێگەی دنیادا، ئەوەندە مەخۆ کە ورگت ببێتە بار بەسەر لەشتەوە، ئەوەندە هەڵپە مەکە بۆدنیا کە ئابروی بۆبفرۆشی، شەووڕۆژ ویردی سەرزوانت نەبێتە پارەو، پارە وپارە، بەڵکو «وَلاتَنْسَ نَصيبَكَ مِنَ الدُّنيا» تۆش بەشی خۆت بەرە، نەك بەشی خەڵك بکەیتە هی‌خۆت، !!! بە ئەندازەی ژیانت تێکۆشە نەك بەئەندازەی هەزارپشتت، حەلاّڵ و حەرام تێکەڵ مەکە، (دین مەفرۆشە بۆژین)

«تەقوی»، خۆپاراستن، سێ قوناغی هەیە،

١ – خۆپاراستن لەکوفر.
٢ – خۆپاراستن لەگوناە.
٣ – خۆپاراستن لە «إنْهِماك» خۆهیلاك کردن بۆ بەدەس‌هێنانی ماڵ و سامانی زۆر.

مەولەوی لەم بابەتەوە، سەبارەت بە تەعریفی وەلی وەشیخی راستەقینە ئەڵێ.

وەلی‌کەسێکە ئاواوئاوا تائەگاتە... ئەوەی ئەڵێ.

بیکێشن بە سەنگ هەرسێ تەقوادا،بە ترازوی‌شەرع موێ لانادا.

جا خوایش سەرزەنشتی ئەوکەسانە ئەکاو ئەفەرمێ «وَيَاكلونَ التراثَ اكلاً لمّاً، ويُحِبّونَ المالَ حُبّاً جَمّاً» «واتە میرات ئەخۆن بێ‌ئەوەی گوێ بدەنە ئەوەی بزانن بەشی هەتیو یان کەسی تری پێوەیە، وەسامانی دنیایشیان یەك‌جار خۆش‌ئەوێ» جا خوای‌گەورە ئەوەشی لا پەسەندنیە. هەروەها ئەفەرمێ.

«والّذِينَ يَكْنِزونَ الذّهَبَ والفِضّةَ وَلاينْفِقُونَهَا في سَبِيلِ اللهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذابٍ أَليمٍ» واتە ئەوانەی

که زێرو زیو ئەنێن بەیەکەوە و لەڕێگەی خوادا خەرجی ناکەن، موژدەی ئازارێکی سەختی‌یان بدەری، لەپاشان لەئایەتی پاش ئەودا ئەفەرمیٚ ئەو دراوانە بەئاگری جەهەنەم سورئەکەینەوە، وە ئەیبڕین بەناوچاوان وبەلەشیانا، وە ئەلێین «**هذا ماکَنَزْتُمْ لِأنْفُسِکُمْ فَذُوقوا ماکُنْتُمْ تَکْنِزون**» بخۆن ئەوە گۆڕی گیانتان بێت، ئەوە ئەو دراوانەیە کە کۆتان ئەکردەوە.

خۆ ئەو دراوانە حەرامیش نەبوە بەڵام زیندانکردنی سەرمایە و بەشی خەڵك لی‌نەدانو، کۆکردنەوەی، لای‌خوا ئاوایە کەفەرمویان، هەرئەوەتە‌دورەپەرێزگرتنی تەسەووف لەمالی‌دنیاوە بۆئەم بابەتەیە.

جا هەروەکو وتمان بۆ زاڵبون بەسەر خواستی دەروندا، خەباتو ڕەنجو تێکۆشان پێویستە، پێغەمبەری گەورە درودی خوای لەسەر، «**لەغەزووەیێك**» گەڕایەوە، فەرموی والەجیهادی بچوك گەڕاینەوە، بادەس‌کەین بەجیهادی گەورە، لیٚیان پرسی ئەی پەیامبەری خودا جیهادی گەورە کامەتا،؟ فەرمویان جیهاد لەگەڵ نەفسا، واتە بەربەرەکانیٚ لەگەڵ داخوازیی ناپەسەندی دەرونا: «**وَأَنْ لَیْسَ لِلإنسانِ إلاّ ماسَعی**» ئیستە بەباشی روون بویەوە کە بەربەرەکانیٚ لەگەڵ نەفساواتە «**موجاهەدە**» بۆ پاكکردنەوەی دەرون، «**تەزکیەی‌نەفس**»، وە هەڵپە نەکردنو خۆ نەکۆشتن بۆبەدەس هێنانی سامانو پلە وپایەی دنیایی، وەدەرکردنی خۆش‌ویستنی دنیا لەدەرونا، وە تێکۆشان بۆ جی‌گیرکردنی هەستی چاکە لەدەرونا لەجیٚگەی هەستی کەچرەویدا، کە لەری‌ڕەوی تەسەووفدا، گرنگو بناغەیین، وەکراونەتە یەکیٚ لەلقە گرنگەکانی ئەم ریٚڕەوە، لەسەرچاوەی قورئانەوە هەڵ ئەقوڵیٚ، وەلەقورئانەوە وەرگیراون، ئەوەش بزانن لەم باسەدا تەنها ویستمان پیشانبدەین، کە موجاهەدە وە تەزکیەی‌نەفس، وە خۆنەکوشتن بۆ دنیا، لادان نیە لەقورئان، وە باس‌کردنی چۆنیەتی تەزکیەی نەفس، لەئایندەدا لەکاتی باسی نەفس وەتەزکیەدا باس‌ئەکەین.

لەبارەی تەوبەوە تەزکی‌یەی نەفسەوە، باسمان‌کرد، وائیستەش لەبارەی «**ذیکرە**» وە «**قەلب**» وە «**تەقوا**»وە ئەکۆڵینەوە، تارووتی‌کەینەوە بزانین چۆن ئەمانەش هەر لەقورئانەوە سەرچاوە ئەگرن، وە تەسەووف‌خۆی شتێکی تازەی نەهاوردوەتە ناوی ئاینی ئیسلامەوە.

لەپێشا ئەبی‌بلێین کە ووشەی «**ذیکرە**» لەعەرەبیدا زیاتر لەواتاییکی هەیە، وە

لەقورئانی پیرۆزدا ووشەی «ذیکر» بەواتای جۆراوجۆر، پتر لەصەدویەنجا جارهاتوە، یەکێ لەواتاکانی «ذیکر»، بەمەعنای قورئان، وەهەروەها کتێبەئاسمانیەکانی تریش هاتوە. بۆنمونە سەبارەت بەقورئان ئەفەرمێ، «اِنّا نَحنُ نَزّلنا الذِّکرَ واِنّا لَهُ لَحافِظون» واتە «قورئان ئێمە ناردومانە وەخۆمان ئەیپارێزین» یان ئەفەرمێ «وَما هُوَ اِلاّ ذِکرٌ لِلعالَمین»، واتە، قورئان ئامۆژگارێکە بۆهەموی جیهانیان «واَنزَلنا اِلَیكَ الذِّکرَ لِتُبَیِّنَ لِلنّاسِ ما نُزِّلَ اِلَیهِم وَلَعَلَّهُم یَتَفَکَّرون»،

لێرەشا دیارە مەبەست لەوشەی ذیکر هەر قورئانە وەئەفەرمێ، ئەی پەیامبەر ئێمە قورئانمان رەوانەکردوە بۆتۆ، کەتۆش بەهۆی ئەو دەستورو ڕاهێنانیانەوە کەوان لەقورئانا ڕێ‌پێشاندەری موسوڵمانان‌بیت بەڵکوئەوانیش بیری لەودەستورانە بکەنەوەو ڕێگەی ئیسلام بەرنەدەن.

هەروەها چەن ئایەتی تریش، وە ذیکر بەواتای نوێژیش هاتوە، کە ئەفەرمێ «یاأیُّهَا الّذینَ آمَنوا اِذا نودِیَ لِلصَّلاةِ مِنْ یَومِ الجُمُعَةِ فَاسْعَوا اِلی ذِکرِ اللهِ وَذَروا البَیعَ ذلِکُم خَیرٌ لَکُمْ اِنْ کُنتُم تَعلَمون»، واتە ئەی موسوڵمانانی خاوەن باوەڕ ئەگەر لەڕۆژی جومعەدا بانگ‌کران بۆنوێژی جومعە، دەس‌لەمامەڵەوکار هەڵگرن وەبڕۆن بەلای جومعەکەتانەوە ئەوە چاکترەبۆتان ئەگەربتانزانیایێ، ئیترئەمە لێرەدا زۆرباش‌دیارە کەمەبەست‌لە ذیکر،نوێژە، جالەزۆر شوێنی‌تری‌قورئانیشا، ذیکر بەواتای ناوبردن‌و یادکردن هاتوە کە ئەوەیان مەبەستەکەی ئێمەیە، لەتەسەووف‌دا، هەروەکو وتمان لەپێشان وتوویرەی پەشیمان‌بونەوە لەلاری‌گرتن ئەکەوێتەدەرونەوە، وەدەرون لۆمەو سەرزەنشتی پیاوئەکات، وەپاش‌ئەوە کەڵکەڵەی «تەوبە»، واتە دەس‌هەڵگرتن دێتەپێشەوە، پاشان بەربەرەکانێ وەدژایەتیە لەگەڵ خواستی ناپەسەندی دەرونا، جا ئەم‌دەرونە بەبارمەتی چ هێزێکە کەئەتوانێ ئارەزوی ناپەسەند لەناو خۆیادەرکات؟ وەدەرمانی ئەو سەدەها دەردەی کەباسیان‌کردن، وەکو «حەسەد» وە خۆبەزل‌زانین» وە «خۆکوشتن وخەڵك ئازاردان بۆ کۆکردنەوەی ماڵ‌وسامانی‌زۆر، وەسەدان هەستی ناپەسەندی دەرون...، وەبەچی‌ئەکرێ کەدڵ دامرکێت...؟»

وەڵام...، بەیادی‌خودا...، بەناوی خودا...، وەکو کەخوا خۆی ئەفەرمێت «الّذینَ آمَنوا وَتَطمَئِنّ قُلوبُهُم بِذِکرِ اللهِ، اَلا بِذِکرِ اللهِ تَطمَئِنُّ القُلوب» ئەوانەی‌کە ئیمانیان‌هاوردوە، وەدڵیان بەیادی‌خوا دائەمرکێت وەئارام ئەگرێت، بەڵێ، بەناوبردنی خودا وەبەیادکردنی‌ئەو دڵی خاوەن باوەڕان دائەمرکێت وەئۆقرەئەگرێت،

کەواتە ئەم بەردەوام بونە لەسەری یادی خودا وەلەسەری ناوبردنی خودا وەلەسەر بەردەوام‌بون لەسەری ئەویادکردن‌و ناوبردنە، وەهەروەها بەردەوام‌بون لەسەری زۆری‌ی ئەوناوبردنەش، هەموی هەردەستوری قورئانەو، ئەنجام‌دانی دەستوری خودایە، وە بەپێچەوانەوە،ئەوانەش کە لەیادی‌خودا کردن دورەپەرێزی ئەکەن، وەلایان‌وایە کەڵکێکی‌نیە، پەنابەخوا لەوانە، وەخوای‌گەورە سەرزەنشتی‌کردون وەبێزاری خۆی سەبارەت بەوانە دەربریوە.

هەروەکو ئەفەرمێ «وَاذكُرْ رَبَّكَ كثيراً» زۆر ناوی‌خوابەرە، «وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخِيفَةً ودونَ الجَهْرِ مِنَ القَوْلِ بِالغُدُوِّ وَالآصالِ وَلاتَكُنْ مِنَ الغافِلين»، بەدڵ ذیکری خوابکە لەدەرونا، وە بەشێوەی ترسوپارانەوە وەهەروەهاش بەبێ‌دەنگیش هەرناوی‌خوابەرە بەیانی‌و ئێواران وەهەرگیز لەیادی‌خوا غافڵ‌مەبە، جا سوفیەتی جگەئەمە چی‌وتوە وەچی‌ئەوێت؟...

یان‌ئەفەرمێت «الذينَ يَذكرُونَ اللهَ قياماً وقُعُوداً وعلى جُنوبِهِم...»تا پایانی ئایەتەکە، خودا ڕەزامەندی خۆی پیشان‌ئەدات سەبارەت بەوکەسانەی کەهەمیشە بەهەستان‌و دانیشتن‌و پاڵ‌کەوتنەوە خوایان لەیاد ناچێت و یادی خوا ئەکەن، تەنانەت لەپاڵ‌کەوتنیشا، جا ئەوە ئەوپایەتە کە بەهۆی گرتنەبەری ڕێ‌ڕەوی تەسەووفەوە، کەرێگەی ئەنجام‌دانی فەرمانەکانی خودایە، بەئاشکراو بەنهێنی بەزوان وبەدەرون، بەگوفتارو بەکردار، مرۆف ئەگاتە ئەوپایەبە، جا کەمرۆڤ یادی‌خوای‌کرد، خوایش مژدەئەدات کەئەویش یادی مرۆڤ ئەکات، وەئەفەرمێ فَاذْكُرُوني أَذْكُرْكُمْ»، ئەوەش پایەیێکی گەورەیە بۆمرۆڤ، هەروەها ئەفەرمێ نەکەن ماڵومناڵ، واتان سەرگەم کەن، کەیادی خوانەکەن، «ياأيُّها الَّذينَ آمَنوا، لاتُلْهِكُمْ أَمْوالُكُم وَلا أَوْلادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ الله» بەڵێ خودا ئەوەندە ناوبردن‌و یادکردنی خۆی لاگرنگە، !لەناکاما خوای‌گەورە هەرەشە ئەکات لەوانەی کە لەذیکری خودا غافڵن وئەفەرمێت «فَوَيْلٌ لِلْقاسِيَةِ قُلوبُهم مِنْ ذِكرِ الله اولئكَ في ضَلالٍ مُبين» ئەم‌ذیکرە لێرەدا، هەم نوێژ هەم قورئانیش ئەگرێتەوەو هەم یادی خوایش، پاشان‌ئەڵێ ئازاری سەخت بۆئەوانە ئەبێت کە دڵ‌ڕەق‌و بێزاری پیشان‌ئەدەن، بەرانبەر بەیادی خوا، بەناوی‌خوا، بەقورئان، یان ئەفەرمێ بەپەیامبەر درودی‌خوای‌لەسەر «ولاتُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنا واتَّبَعَ هَواه..» واتە بەگوێی ئەوانەمەکە کەدڵیان لەیادی‌ئێمە غافڵەو کەوتونەتە شوێنی ئارەزوی دەرونیان...، لێرەشا ذیکر بۆقورئانیشە.

مەبەست ئەوەتە خوا پێی خۆشە بەندەکانی هەمیشە یادی بکەن و ناوی بەرن و لێی غافڵ نەبن، وە هەرچی زۆرتر ناوی بەرن وەیادی بکەن خودا زۆرتر پێی خۆشە، وەپاداشیان ئەداتەوە، وەیادیان چاکتر ئەکات، لەبەرئەوەتە کە تەسەووفیش ئەم ڕێگایەمان پیشان ئەدات بۆ پاككردنەوەی دەرون وەبۆرەزامەندی خوا، بۆگەیشتن بەپایەی درەوشانەوەی نوری خودا لەدەرونا وەلەئاکاما گەیشتن بەپایەی «یەقین» واتە باوەری بێ چەنوچۆن.

لەپاشان سەبارەت بەچۆنیەتی ئەمزیکرە بەپێی ڕێڕەوی تەسەووف باس ئەکەین، وەئیستە دەستێك ئەکێشین بۆ باسی «قەلب» وە «تەقوی» تابزانین ئەم دووشتەیش کە لە گۆرەپانی تەسەووفدا ئەکەونە بەرچاو، تاچ رادە لەگەڵ دەستوری قورئاندا یەك ئەگرنەوە.

وشەی تەقوا بەکوردی ئەبێتە خۆپاراستن، یان پارێزکاری، بەڵام لەئاینی ئیسلامدا ئەم وشەیە جێگاییکی بەرزی هەیە وە زۆربەربڵاوە، بەچەشنێك کە بەبێ تەقوا هەموی ئاینوباوەر دائەمەرزاوەو، مرۆڤی بێ تەقوا ناتوانێ بێتە ڕیزی موسڵمانی ڕاستەقینەوە

ئیمە باسی سێ تەقوامان زورتر کردوە وە وتەوەی پێ ناوێ، بەڵام ئەبێ بزانین کە تەقوا زۆربەی تەسەووف ئەگرێتەوە، وەکو وەرع، زوهد، دەرکردنی ئارەزوی هەمو ڕەوشێکی ناپەسەند لە دەرونا، «نەهی لەمونکەر» وەهەڵنەسان بەهەرکارێ کە خوا پێی ناخۆش بێت، کەواتە ئەم وشەی تەقوایە کە سوفیەکان کردویانەتە بەردی بناغەی ڕێڕەوەکەیان، لەکانگەی قورئانەوە هەڵقوڵاوە.

خوای گەورە ئەفەرمێ «وَاتَّقُوا اللهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللهُ»، واتە، بەوچەشنەی خواپێی چاکە خۆتان بپارێزن خواخۆی زانیاریی ئەخاتە دەرونتانەوە، یان دەرونتان بەنوری زانیاری ڕوون ئەکاتەوە. بێگومان، هەموزانیارییێکی چاکو بەکەڵك، کە زانیاریی خواناسی والەپێشی هەمویانەوە. هەروەها ئەفەرمون «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ» خوای گەورە ئەفەرمێ «إِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى» واتە چاکترین توشە پارێزکاریە»جا، تەقوا تەنها بەئاشکرا، واتە، بەکردەوەی «ظاهیر»، ناکرێت بەڵکو مرۆڤ ئەبێ لەدەرونیشا پارێزکاربێت وەکارێکی لێ بێت کە بەدڵیش ویستی ناڕەوای نەبێت: خوا سەبارەت بەوکەسانە ئەفەرمێ «اولئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ

عَظِيم». لێرەدا باس باسی تاقی‌کردنەوەی دڵە، هەروەها ئەفەرموێ «وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعائِرَ اللهِ فَإنَّها مِنْ تَقْوى الْقُلُوب» دوبارە باس‌هەرباسی تەقوای دڵە.

بەکورتی ئەوەندە خوای‌گەورە بەدەستور وەفەرمان، فەرمانیان داوە بۆ پارێزکاری کەنوسینەوەی ئەوئایەتانە لەوزەی ئەم‌کورتە باسەدا نیە بەڵکو خۆی پێویستی بە کتێبێکە، بۆنمونە، «واتّقوا اللهَ إنَّ اللهَ شَديدُ الْعِقاب» «واتّقوا اللهَ انَّ اللهَ سَرِيعُ الحِساب» «فاتّقوا اللهَ ياأُولى الألْبابْ» «وَاتّقوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحون» «اتّقوا اللهَ وكُونوا مَعَ الصّادِقين» ئەمانە هەموی فەرمان‌ودەستورە وەموسوڵمان لەسەریەتی ئەنجامی بدات‌و جێ‌بەجێی بکات، هەروەکوو‌ئەمان خوای‌گەورە چاکترین تۆشەی دوارۆژی بەتەقوا داناوە، وەئەیش‌فەرمێ «وَلِباسُ التَّقْوىٰ ذٰلِكَ خَيْرٌ»، واتە چاکترین بەرگ، یان‌چاکترین عەیب پوش، وەشتێك کەمرۆڤ پێ‌برازێتەوە، تەقوایە، یان ئەفەرمون «اِعْدِلوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوى» یان ئەفەرمێ «والعاقِبَةُ لِلتَّقْوى» یان «وَأنْ تَعْفوا أقْرَبُ لِلتَّقْوى» کەواتە ئەو تەقوایەی کە ڕێ‌ڕەوی تەصەووف ئەیکاتە ئامانجێکی سەرەو، هەڵبژاردەی خۆی، ئەویش هەر لەقورئانەوە سەرچاوە ئەگرێت، وە قورئانی پیرۆز، هەم فەرمان ئەدات بۆئەوەی کەموسوڵمانان پارێزکاربن وەهەم‌ستایشی پارێزکاری‌و پارێزکاران ئەکات، وەهەم دادگەری‌و بەخشینوچاوپۆشی، وەهەموچاکەیێك بەبەشێ لە تەقوا ئەداتە قەڵەم، وەهەم بۆمان دەرئەخات کەتەقوا نابێ تەنها ڕەواڵەتی بێت، بەڵکو ئەبێ مرۆڤ لەدڵیشەوە پارێزکار بێت، وەتێکۆشێت بۆئەوەی ئەنانەت نیازی بڕیاری چەوتیش، لەدەرونی خۆیا جێ‌نەکاتەوە. وەخوا خۆیشی ئەو مژدەیەئەدا بەپارێزکاران، کەخودا لایەنگری ئەوانە وە والەتەکیانا، کەئەفەرمێ «إنَّ اللهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوا»، بەکورتی، باسی پارێزکاری‌و پارێزکاران وە فەرمان بە، پارێزکاری‌کردن وستایشی پارێزکاران، لەنزیکەی دوصەد شوێن لەقورئانا هاتوە.

ئیستە دێینە سەرباسی دینەمۆی دەرون وە سەرچاوەی هەستی چاکەوخراپە وە ئازمونگەی گۆڕەپانی تەسەووف، وەبەردی «مەحەکی» ناسینی مرۆڤ وپلەوپایەی ئەو، لە دەوڵەتی جیهانی، مەعنەوی‌دا، ئەوشوێنەی کەئەکرێ بیێتە! مەنزڵی نوری‌خودا، وەهەوارگەی ڕەحمەتی‌ئەو، یاخۆ بیێتە گاڵتەی دەستی نەفسوشەیتان، کە ئەویش «قەلب»ە واتە «دڵ»ە وە ئەمانەوێ بزانین، ئایا «قەلب»، کە یەکەم هەنگاوی تەسەووف تێکۆشانە بۆ گسك‌دان وپاك‌کردنەوەی، خوای‌گەورە لەقورئانا چۆن وەبەچی ناوی

ئەبات، وەئایا ئەودەستورانە لەگەڵ ڕێڕەوی تەسەووفدا یەك ئەگرنەوە یامنا؟ هەروەکو سەبارەت بەباسەکانی تر، وەکو تەوبەو نەفس وە تەزکیەی نەفس وەتەقوا وئمان، کە پتر لە دەها شوێنا لەقورئانا هاتون، سەبارەت بە «**قەلب**» یش هەربەوجۆرەیە وەلەنوسین نایێت، بێگومان قەلب وشەیێکی عەرەبی یە وەپتر لەیەك واتای هەیە، کە یەکێکیان ئەوپارچەگۆشتەیە وا لەسینەی مرۆڤا وە وەکو دینەمۆی لەشی گیان دارانە، هەروەها بە ناوەڕاستی شتیش ئەوتری، وەهەروەها بەناوەندی هەستی «**عاطفی**» وە «**ئینسانی**»، وەبەناوەندی هەمو بڕیارێکی چاکوخراپی دەرونیش ئەوێژرێ، جادیارە لەقورئانا کە باسی قەلبی، واتە دڵی، مرۆڤ ئەکات، بەو واتای هەستی دەرونی و فەرماندەرایەتیی چاکەوخراپەیە ئەوترێ، بێگومان کاتێ کە تەسەووفیش باس لە «**دڵ**» ئەکات هەرمەبەست ئەو دڵەیە، کەلەقورئانا هاتوە، وەهەر بەو واتایەش کەلەقورئانا مەبەستە.

لەقورئاندا دڵی نەخوش هەیەو دڵی ساغوسەلیمیش. لە تەسەووفیشدا هەروایە خوائەفەرمێ «**فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ**» یان ئەفەرمێ «**لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ**..» وەلەحەوت شوێنی تری قورئانا ووشەی «**فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ**» هاتوە، وەهەموی ئەونەخۆشیانەش کە باسیان هاتوە، نەخۆشی مەعنەوین، وە بە «**مەجازی ئەتوانین بڵێین نەخۆش، نەك بەڕاستی نەخۆشیی تەبیعی «سورشتی»**» بن، خوائەفەرمێ «**كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ**» واتە دڵیان ژەنگ دایپۆشیوە، دیارە کەدڵی گۆشتین ژەنگ نایگرێت، وەهەر ئەودڵە مەعنەوی یەتە ژەنگی گوناەو کەچڕەوی ئەیگرێت، ئەفەرمێ «**فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ**» واتە، دڵی گوناەکارە، بەکورتی بەشی چەوتی و نەخۆشی وەسەرزەنش کراوی دڵ زۆرە، وەکو ئەوەی کەئەفەرمێ «... **يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ**» یان «**لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا**» یان «**أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا، فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ**» ئایا ئایەت لەمەروناکتر هەیە بۆئەوەی، کەدڵ ئەکرێ، بەهۆی لەڕێی خوالادانەوە، کوێرایی دابێت، بەلام، بەهۆی گرتنەبەری ڕێگەی ڕاستی خواناسی یەوە ئەکرێ ببێتە خاوەن بەصیرەت، واتە، چاوی دڵی بکرێتەوە؟؟ ئەگینا ئەگەر چاوی «**مەعنەوی**» **نەبێ دڵ چاوی لەکوێ بو تاکوێربێت؟ یان ئەفەرمێ** «**أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا**»؟ ئایا نابێ لەقورئان وردبنەوە و لێی تێبگەن؟، یان درگای ئاوەزو هەستی چاکو خراپەلێك دانەوەی دەرونیان داخراوە؟ یان، کەئەفەرمێ

«قلوبُهمْ مُنكِرَة» «لاهِيَةً قلوبُهُمْ/خَتَمَ اللهُ عَلى قُلوبِهِمْ»، وەزۆر ئایەتی تریش، هەر سەبارەت بەلۆمەو سەرزەنشی دڵی لاروچەوت، وەسەرکەش ولاریگرهەیە کە بە پێ ناسی «صیفەتی» جۆراوجۆر خوایگەورە باسیکردون، پێ ناسی نەشیاو، ئەوەش بزانین کە خوایگەورە دەرون وچاکەوخراپەکانی تری دەرونیشی لەژێر ناویترا باسکردوە، وکو «صەدر» کە ئەویش بەشێوەیێکی «مەجاز» هاتوە: وەمەبەست لەوصەدرە، «سنگ»، هەردەرونی مرۆڤە، وەکو «اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ»، یان «وَيَشْفِ صُدورَ قَومٍ مُؤْمِنينَ» یان، «رَبِّ اشرَحْ لِي صَدْرِي»، یان «ونَزَعْنا ما في صُدورِهِمْ مِنْ غِلٍّ» یان «عليمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ» کە لە زۆرشوێنی قورئانا هاتوە، یان، بەپێچەوانەی ئەمواتانەوە، وەکو «يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقاً حَرَجاً»، وەهی تریش، جامەبەست لە تێهەڵکێشی وشەی صەدر، ئەوەتە لەگوفتاری، گەورەپیاوانی تەصەووفدا وشەی «صەدر» واتە «سنگ»، یان دەرون، وەنەخۆشیو چاکیو کرانەوەو داخرانی سنگ باسکراوە هەروەکو کەباسی دڵکراوە، مەبەست ئەوەتە کەئەویش هەر لەقورئانەوە سەرچاوەی گرتوە.

جادێینەوە سەر ئەوئایەتانەی کە ستایشیان لەدڵودەرونی باشکردوە، وەئەویش هەر بۆمان دەرئەخات کەرێڕەوی تەسەووفیش هەرشوێنی ئەو رێچکەیە کەوتوەو لای نەداوەو، بەڵکو دەقبەدەق لەگەڵ ئەودەستورانەدا دەردێتو سەرناکات. «يَوْمَ لا يَنْفَعُ مالٌ وَلا بَنونَ إلاّ مَنْ أَتَى اللهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ» «إذْ جاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ» ئەمسەلیمە رێك پێچەوانەی دڵە نەخۆشەکەیە «مَنْ خَشِيَ الرَّحْمنَ بِالغَيْبِ وَجاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ» منیب، بە پارێزکار وە بەخواپەرست ئەوترێ، یان «الَّذينَ آمَنوا وتَطْمَئِنُّ قلوبُهُمْ بِذِكْرِ اللهِ ألا بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ القُلوبُ» لێرەدا هەم باسی دڵی دڵنیا ئەکات و هەم دەرئەخات کەذیکر و یادیخودا ئەبێتە هۆی دڵنیایی دەرون، لەولاوە ئەیفەرمو «اَغْفَلْنا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنا» وە سەرزەنشی ئەو غافڵبون لەذیکرە ئەکات.

یان «كُتِبَ فِي قلوبِهِمُ الايمانَ»، یان ئەفەرمیٰ «إنَّما المؤمنونَ الَّذينَ إذا ذُكِرَ اللهُ وَجِلَتْ قُلوبُهم» موسوڵمانی خاوەن باوەڕ بەوانەئەڵێن کە ناوی خوایان لادا ببرێت، لەدڵەوە ئەترسن لەخودا،بەمچەشنە، روونبوەوە، تاچرادە «دڵ» پەیوەندی راستەوخۆی بەچۆنیەتی پەروەردەی مرۆڤەوە هەیە، وەچۆن دڵ بریتیە لەوشتەی کە ئەکرێت بەهۆی پاککردنیەوە مرۆڤ لە خوا نزیك بێتەوە، وە بەهۆی خاوێن نەکردنیەوە، خاوەنەکەی لەرەحمەتیخوا دورکەوێتەوە.

جا ئێمە لەباسەکانمانا تەنها دەسمان بۆئایەتەکان ڕاکێشا ئەگینا فەرمودەی پەیامبەری گەورە وەگەورەپیاوانی ئاینی ئیسلام، سەبارەت بەهەموی باسەکان ئەوەندە زۆرە هەرخۆیان چەندین کتێبی گەورەیان ئەوێ، وەبۆ پایان هێنان بەباس دەس بۆئەو فەرمودەی پەیامبەرە ڕائەکێشین کەئەفەرمێ «**قَلْبُ المُؤْمِنِ عَرْشُ الرَّحْمَن**» واتە دڵی موسوڵمانی خاوەن باوەڕ مەڵبەندی خوایگەورەیە.

ئەمە شتە سەرەك و بناغەییەکانی تەسەووف‌بون، وەسەبارەت بەهەموی‌مەبەستە وردەکانی تریش، واتە ئەو وشەو مەبەستانەی کەوان بەسەری زوانی سۆفیەکانەوە هەموی پشتی بە قورئان‌و دەستوری خوداوە بەستوە، وەکو وشەی «**الصّادقين والصّادقات القانتين والقانتات، والتائبين والتائبات، والخاشعين والخاشعات، والسائحين والسائحات**».

وەهەروەها «**الموقنين، المُخلصين، المُحسنين، المُخبتين، العابدين، المُتوكّلين، المتّقين، الأَبرار، المُقرّبين، والمصطَفينَ الأَخيار**» ئەم‌وشانە هەمویان بەپێی جێ‌وشوێنی خۆیان، لەتەصەوف وەمەقاماتی تەصەووف، وە وێژەی تەصەووف‌دا هاتون، هەمویان لەقورئانی‌پیرۆزەوە سەرچاوە ئەگرن‌و هیچکامی دەس‌هەڵبەس نیەو، تەسەووف لەخۆیەوە نەی‌هاوردونەتە کایەوە.

ئەو پرسیارەی کەنۆرەی وەڵام‌دانەوەی گەیشتوە ئەوەتە کەئەڵێ، ڕێ‌ڕەوی تەسەووف چی‌یە، وەچۆن پەیرەوی لێ‌بکەین؟.

بەرلەهەموشتێك دوبارەی ئەکەمەوە، لەمەولای‌ئەم‌کتێبە، ئیتر بۆکەسانێکە، کە هەم باوەڕیان بە ئاینی ئیسلام هەیە، وەهەم ڕێڕەوی تەسەووفیان لاپەسەندو بەکەڵکە.

ئەمەش بەوبۆنەوەیە، ئەوەی لەتوانامدا بوبێت بۆسەلماندنی ئەو دومەبەستە کردومەتەکار، لەبەرئەوە، ئەوەی باوەڕی بوە، یان باوەڕی پەیداکردوە وا ئەتوانێ شوێنی باسەکە هەڵگات ولەسەری بڕوات، وەئەوەش وانیە، ئیترلەمەولا بابەتی ئەوی تیانیە، جگەئەوەش باسی‌ئێمە سەبارەت بە «**تەسەووفی‌ئیسلامی**» یە، جونکە لەبارەی تەسەووفەکانی تریشەوە باسمان‌کردو، تەسەووفی ئیسلامی‌مان لەوان جوێ‌کردەوە، کەواتە، ئەو تەسەووفەی کە لەمەولا لەبارەی چەنو چۆنیەوە، ئەدوێم، «**تەسەووفی ئیسلامی‌یە**»ڕێ‌ڕەوی تەسەووفی ئیسلامی چی‌یە؟ وەچۆن پەیرەوی لێ‌بکەین؟

وەڵام: لەسەرەتای ئەمباسەدا لەبارەی ئەوەوە کە تەسەووفچی‌یە زۆرمان باس‌کرد، وەدەس‌نیشانمان بۆ گوفتاری زۆرێك لەگەورەپیاوانی ڕی‌ڕەوی تەسەووف کرد، وەبۆمان دەرکەوت کەپێناس بۆتەسەووف لەڕادە بەدەرە، بۆمان دەرکەوت هەریەکەی لەگەورەپیاوانی تەسەووف لەڕوانگەی تایبەتی خۆیانەوە تەسەووفیان بەئێمە ناساندوە، بەڵام هەموی سەرچاوەکانی تەسەووف ناسیی، لەبریێشتا یەك‌ئەگرنەوە کە لە ڕاستیەکەیا تەسەووفیش جگەئەوە هیچی‌تر نیە، وەئەوە کرۆك‌و کاکڵەو گیانی تەسەووفە.

وەئەکریێ بڵێین پێناسەکانی گەورەپیاوانی ڕیگەی تەسەووف بۆیە جۆراوجۆرن، چونکە لەڕاستیەکەیا، دەس‌نیشان کردنە بۆ «**حاڵ**» یان «**مەقام**» یێ کە لەوکاتەدا ئەوانی تیابوە، یان هی‌دەس‌کەوتێکی تایبەتی «**مەعنەوی**» **هەریەکێ لەو گەورەپیاوانەیە، بەجۆریکی دیکەش ئەکریێ بڵێین، چونکە باخی زانیاری‌ی تەسەووف باخێکی زۆر گەورەو بێ پایانە، وە ڕازراوەتەوە بەهەزاران جۆر میوەی «مەعنەوی»**، فەرمودەی هەریەکێ لەوگەورەپیاوانە، باسی میوەیێکە کەخۆی خواردویەتی، وەباسی گوڵێکە کەخۆی بۆنی‌کردوە، یان دیمەنێکە کە لەجیهانی «**موشاهەدە**» و «**موراقەبەدا**» خۆی دیویەتی، جاوتمان، ئاکامی هەموی ئەوپێناسانە، وە ئامانجی هەمویان، لەئاکاما یەك‌ئەگرنەوەو هەموی وەکو بارانێکن، لەهەڵمی دەریای بێ‌بن‌و کەناری «**مەعریفەت وحیکمەتی**» خواناسی هەڵساون، وەباغی پڕبەری تەسەووفیان پێ تێرئاو ئەبێت، هەموی گەورەپیاوانی شارێگەی تەسەووف لەم باوەڕەدا یەك‌ئەگرنەوە، کە، تەسەووف، هەوڵ‌و تێکوشانێکی مەردانەی، مرۆڤی موسوڵمانە، بەپێی ڕەوش وڕێگەی تایبەتی تەسەووف، لەرێی بەجی‌هێنانی فەرمانی خودای گەورەدا، بە پەیڕەوی کردنێکی مویەمو لەشەرع، واتە لەدەستورەکانی قورئانی پیرۆز، وەسونەتی پێغمبەری‌گەورە «**درودی‌خوای‌لەسەر**»، بەئاشکراو نهێنی، واتە بە لەشو بەگیان، بە دەرو بەدەرون، وەئەم جۆرە پەیڕەوی‌یە کە لەقورئانا بە «**تەقوا**» ناوبراوە ئەوەندە گرنگو سەختە، تەنها کاری کەڵەمەردان‌و گەورەپیاوانە، واتە «**خەواص**»، وەئەم تێکۆشانەش هەروەکو زوتروتم،بۆگەیشتنە بە دوو ئاواتی گرنگ، یەکەم بەدەست‌هێنانی ڕەزامەندی خوا، دووهەم: گەیشتن بەپلەی «**عین الیقین**» یان «**حق الیقین**»، واتە باوەڕی تەواو، بەدیتن، یان بە چەشتن، وەهەست‌پی‌کردنی دەروونی‌ی،ئەویش لەڕیگەی پاك‌کردنەوەی دەروونەوە لە ویستو نیازی هەموڕەوشێکي ناپەسەند، وەڕازاندنەوەی دەروون بە

هەمورەوشێکی پەسەند. تاوەکودڵ ئەبێتە ماواو نشینگەی نوری‌خودا. وە دڵی مرۆڤی سۆفی بەنوری خودا رووناك ئەبێتەوە.

لەئاکاما کە دڵ وای‌لی‌هات، ئەگاتە: یەقین، وەکەسێ کەدڵی بەنوری خودا رازابەوە، دیارە کەخوا لەو رازی‌یە، وەکەسێکیش کەخوا لێی‌رازی‌بو، دەرگای خۆش‌بەختی‌و کامەرانی جاویدانەی لی‌کراوەتەوە. کەسێك کەنوری‌خودا دڵی روناك کردەوە ئیتر جگەلەخوا کەس ناپەرستێت‌و ئەگاتە پایەی «**ئیحسان**» کە یەکێکە لەوپایانەی کە سۆفی‌یەکان، ئەیگەنێ، پەیامبەری‌گەورە «**درودی‌خوای‌لەسەربێ**» ئەفەرمێ «**اَلإِحسانُ اَن تَعبُدَ اللهَ کاَنَّكَ تَراهُ، فَإنْ لَمْ تَکُنْ تَراهُ فَإنَّهُ یَراكَ**». گومانی تیانیە سوفی راستەقینە، تەنها بەرادەی چرکەیێك، وەیان چاوتروکانێك. خوای لەیادناچێت‌وە خوا گوم ناکات، کەواتە بی‌گومان پلەی «**ئیحسان**» یەکێکە لەپلەی سوفی‌یەکان، ئەبێ لێرەدا مەبەستێك روون کەینەوە، ئەویش ئەوەتە، کاتێ کەئێمە ئەڵێین سۆفی، مەبەستمان دەستەیێکی تایبەت، لە پەیرەوانی تەریقەتەکان نیە، بەڵکو مەبەستمان ئەو وشە بەربڵاوەیە کەهەموی ئەو خواپەرستانە ئەگرێتەوە، کە خواپەرستیەکەیان لە شێوەی پەیرەوی‌کردن لە «**ظاهیری‌شەرع**» تێئەپەرێ وەئەگاتە پلەی پەیرەوی‌کردن لەشەریعەتی ئیسلامی بەنهێنی‌و ئاشکرا، بەدەرو دەرون، وەرێگەی «**تەقوا**» واتە پارێزکاری وەتەزکیەی‌نەفس ئەگرنەبەر، ئیتر ئەوکەسە، قادری‌یە یان نەقشبەندی، یان پەیرەوی هەر رێرەوێکی‌تری تەسەووف. هەریەکێکن، تەنانەت ئەگەر هەر لەبەینی خۆیو خوای خوێشیا رێگەی خواناسی‌و خوادۆزی گرتبێتەبەر. جا لەپێشا وتمان، تەسەووف بریتی‌یە لەپەیرەوی‌کردنی ئاشکراونهێنی لە «**شەرع**». بەڵام بەپێی رێگەی تایبەتی تەسووف، جائێستە لێرەدا باسی ئەورێگە تایبەتەتان بۆئەکەین، بێگومان بۆهەر «**فەننو**» زانیارییێك، وەستاو ماموستای خۆی هەیە، وەبۆ هەر رێگایێك رێبەرو رێنومای شارەزای خۆی هەیە. بۆنمونە، ئەوەتا بۆخوێندنی ئەم رۆژگارەمان قوتابخانەو ماموستا هەیە، وەتا ئەگەیتە سەرلوتکەی زانیاری، داب‌و رەوش‌و شێوەی تایبەتی خوێندن‌و دەرس‌وتنەوە هەیە. تەنانەت، چەندین رەوشی جیاوازی فێرکردن‌و خوێندن، لەولاتانی جیهاندا بوەتە باو، کەواتە زانیاری تەسەووفیش کەزانیارییێکی زۆرگرنگ‌و سەختە، خۆناکرێ، خوازیارانی، هەروا لەخۆوە دەستی پی‌بکەن، تەنانەت بۆ پەیرەوی کردن لە «**ظاهیری‌شەرع**»، بۆ مرۆڤی خوێنەواریش، لەگەڵ بونی قورئان‌و ئەو هەموو کتێب‌و سەرچاوەیەدا کەهەیە، هێمان

مرۆڤ هەرپێویستی بەماموستاو بەخوێندن وبەپرسینە، وە باوڕمەکە کەسێك بتوانێ بە بێ ماموستا شارەزایی لە «**قەواعیدی عەرەبی**». **یان «فیقهی»** ئیسلامی پەیداکات، جا ئەگەر ئەم زانیاری‌یە، زانیاری دەرووني وەئازمونی بێت، چۆن بەبێ ماموستا، یان بەبێ پەیرەوی‌کردن لەرەوش وڕێبازێکی دیاری‌کراو ئەکرێ ببینە شارەزاو بسپۆڕ وەچۆن سەری لێ‌دەرکەین وەچۆنی لێ‌تێ‌بگەین، ؟

جا ئەبێ بزانین کە ڕێرەوی تەسەوفیش لەم «**قاعیدە**»، جوێ ناکرێتەوە، وە چونکە زانیارییکی تایبەتە ڕێرەوێکی تایبەتیشی ئەبێ بێ، وە ئەم ڕێرەوە خۆی زانینێکە «**عیلمیکە**» بەناوی «**زانیاری تەسەووف**» چ لەلای ماموستا وەری گریت، وە چ خۆت لەرێگەی خوێندنەوەو «**موطالەعەوە**» پێ‌بشکنی، بەڵام کەگەیشتە قۆناغی ئەنجامدان واتە «**عەمەل**» هەرچەند کە لەرێگەی خوێندنەوەشەوە هەمویت خوێندبێتەوە بەبێ‌شارەزاو ماموستا، باوڕمەکە بگەیتە مراز، هەروەکو سەبارەت، بەهەمو زانیارییکی‌تر هەروایە، ئایا دوکتورێك لەرێگەی کتێب خوێندنەوە ئەبێتە دوکتور ؟ هەرچەن ئەگەر لەسەر کاغەز تاقی‌کریتەوە «**امتحانی**» کەیت، وەزۆر باش وەڵام بداتەوە، بەڵام، نە بەبێ‌ماموستا لەوهەموو دەرسەئەگات‌و شارەزا ئەبێت وە نە بەبێ تاقی‌کردنەوەش ئەتوانێ لەهەمو رەوشێکی پزشکی سەردەرکات‌و شارەزابێت. کەواتە زانیاریی تەسەووفیش چونکە زانیارییکی تایبەتە، بەتایبەت کەزانینو کردەوەیە، واتە «**عیلموعەمەل**»، ئەگەر بتەوێ لێی تێ‌بگەیت، ئەبێ قۆڵی بۆهەڵ‌کەیت‌و چاکی بۆبکەی بەلاداو کەلوپەل‌و پێ‌ویستیەکانی بڕینی ئەوڕێگایە ئامادەکەیت، وە شارەزاو ڕێ‌نومای باش وەدەس‌خەیت، وەماموستای پسپۆڕ پەیداکەیت، تابتوانی بگەیتە، مەلبەندی پێویست، وە هەوارگەی دڵانی ڕێگەی خواناسیی، وە بەئاوات بگەیت، کەواتە تەسەووفی ئیسلامی «**پەیرەوی‌کردنە لەرێگەو رەوشی تایبەتی تەسەووف**».

بەڵام ئایا ئەگەر ماموستاو ڕێبەرت دەس‌نەکەوت ئەبێ دەس‌هەڵ‌گریت لەئاواتی گەیشتن بەمەڵبەندی رەزای خوا، وە خەڵاتی یەقین ؟؟

ئایا ئەکرێ ئەو قەلو داڵانە بکەیتە ماموستاو ڕێبەری ڕێگەی خۆشبەختی ؟ ئەو قەلوداڵانەی کە لەم ڕۆژگارەدا لەقەلوداڵ زۆرترن.

ئایا ئەکرێ‌کوێر بکەیتە شارەزای خۆت، لەم ڕێگە سەخت وپڕ لەمەترسییەدا ؟

ئایا نەخوێندوار کراوەتە ماموستای دەرس وتنەوە ؟ بێ گومان نەکراوەو ناش کرێ، «هەرچەن بڕیاروایە لە بەشەکانی داهاتودا سەبارەت بەناسیق، وەلی، وە مورشیدی تەواو باس بکەم، بەڵام لێرەدا چونکە مەبەستەکە پێویستی هەیە، بەڕوونکردنەوە ئەڵێم» باش ترین هۆی تاقی کردنەوەی «مورشید»واتە ماموستای تەسەووف، بریتی یە لەوەی سەرنج بدەی بزانیت ئایا ئەو مورشیدە خۆی موبەمو پەیڕەوی ئەکات لە شەریعەتی ئیسلام ؟ ئایا ئەو مورشیدە شارەزایی تەواوی لە شەریعەت هەیە ؟ ئەمە دوو ئازمونی سەرەتایی یە، چونکە کەسێ کە خۆی «گومرا» وە «وێڵ» بێت، چۆن من بکەومە شوێنی کە ڕێگام پیشان بدات ؟ وە کەسێ کەخۆی لە بنجوبناوانی ئایین ناشارەزابێت، چۆن من شارەزا بکات لەئایین ؟

خوای گەورە سەبارەت بەم جۆرە کەسانە ئەفەرمێ «أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ» ؟ ئایا ئێوە فەرمانی چاکە کردن ئەدەن بەخەڵك وە خۆتان لەبیر ئەچێتەوە ؟ یان ئەفەرمێ، «يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَالَا تَفْعَلُونَ ؟ كَبُرَ مَقْتاً عِنْدَ اللهِ أَنْ تَقُولُوا مَالَا تَفْعَلُونَ» .

واتە، ئەی کەسانێك کە باوەڕتان بەخوا هەیە بۆچی دەستوری شتێك ئەدەن بەمەردوم کەخۆتان ئەنجامی نادەن ، «شتێ ئەڵێن کەنایکەن» نازانن ئەوە گوناهێکی زۆر گەورەیە شتێك بڵێن بەخەڵك کە خۆتان ئەنجامی نادەن .

جا بێگومان شتی وا هەیە، بۆیە خوای گەورە فەرمویەتی ، کەواتە ئەبێ مرۆڤ سەیری کردەوەی ئەوکەسانە بکات، کەناوێکیان لەخۆیان ناوەو خۆیان بەپیاوی خوا ئەدەنە قەڵەم وە بەرگ وپۆشاك وشوێن و جێگایێکیان بۆخۆیان تەرخان کردوە، ئەگەر گوفتارو کرداریان یەك بو وە لەڕێ ڕەوی شەرع وەتەقوا لایان نەدا، وەموبەمو پەیڕەوی سوننەتی پەیامبەربون، وە بەتەواوی لەڕێگەی شەرع شارەزابون، ئەوە ئەتوانن بڵێن مورشیدن وەپێشەوان، ئەگینا خۆتان لەوان چاکترن «مااتخذ الله وَلِيّاً جاهلاً» .

واتە خوای گەورە مرۆڤی نەزانو نەخوێنەوار، ناکاتە وەلی خۆی، ئەمەش وەنەبێ بۆئەوەبێ، کە نەخوێنەوار، نایێتە وەلی «ناء»، بەڵکو بۆئەوەیە، ئەگەر ڕاست گەیشتبێتە پایەی «ویلایەت»، خواخۆی شارەزای ئەکات .

«واتَّقُوا اللهَ وَيُعَلِّمُكُمُ الله» ئێوە ڕێگەی پارێزکاری بگرنەبەر، خوا خۆی فێرتان ئەکات، یان خوا خۆی ماموستایی تان ئەکات .

کەواتە هەرئەمئایەتە، وەڵامدەرەوەی بەشەکەی تری باسەکەمانە، جا کەواتە، وا دامانئا، کەسێك، خوازیاری ڕێگەی تەسەووف بو، وە هەرچی گەڕا، وە کۆلکە شێخ و کۆلکەوەلی تاقی کردەوە، هیچی لەو تاقی کردنەوەدا پەسەند نەبو، ئەوسا کە چی بکات، ؟ لێرەدایە هەمدیسان پەنا ئەبەینەوە بەر قورئانی پیرۆز «واتقوا الله وَيُعَلِّمُكُمُ الله» ئەوسا کە بەپێی ئەوەی کەلەشەرعا هاتوە، خواپەرستی بکات، وەرێگەی تەقوا بگرێتەبەر، وە بەوچەشنەی کە لەرێڕەوی تەسەووفدا هاتوە دەس بکاتە «ذیکر» واتە ناوی خوابردن و یادی خوا کردن، بێگومان خواخۆی ئەوبەندەیە وێڵ ناکات، وەخوا لەهەمو دڵسۆزێ دڵسوزترە وە «اَرْحَمُ الراحِمِين»، خاوەن بەزەیی یەو میهرەبان، وە ڕێ پیشاندەر هەر خۆیەتی، واتە «هادی»، وە بێگومان ئەیخاتە سەری ڕێگای ڕاست،

ئەو بەندەیەی کە بەدڵ بڵێ «ایاك نَعْبُدُ وإياكَ نَسْتَعِين، إِهْدِنا الصِّراطَ المُسْتَقِيم» واتە ئێمە تۆئەپەرستین وە پەناو پشتیوانمان هەرتۆی دە تۆیش بمانخەرە سەر ڕێگەی ڕاست، لات وانەبێ خوای گەورە ئەوبەندەیە ناخاتە سەری ڕێگای ڕاست، وە ڕێیەرو شارەزایێکی بۆ نانێرێت، بەڵام ئەمە بەبێ تێکۆشانی زۆر، وەبەبێ لەخۆبوردن ناکرێت، وە ئەو لەخۆبوردن و تێکۆشانەش، هەمان پەیرەوی کردنە لە ڕێڕەوی تەسەووف، کە بە تێکۆشان و خەبات «جیهاد» لەگەڵ نەفسا بەدەس دێت، وە خوای گەورە لێرەشا جارێکی کەش دڵخۆشی ئەو بەندەیە ئەداتەوە، کە ڕێگەی ڕاستەقینەی خواپەرستی، وە تەقوا، وە جیهاد، واتە خەبات لەگەڵ هەستی ئارەوای دەرونیا ئەکات وە ئەفەرمێ، «وَالَّذِينَ جاهدوا فينا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنا» واتە ئەوەی بۆگەیشتن بەئێمە خەبات بکات ئێمە خۆمان ئەیبنە رەهێاو ڕێ پیشاندەری بۆسەری ڕێگای ڕاست، ئەوڕێگایەی کەخۆاخۆی لای چاکە.

موژدەیێکی گرنگی تر بۆ تێکۆشەرانی ڕێگەی خوا دۆستی و خوا دۆزی، ئەوەتە کە خوای گەورە بەپەیامبەری خۆشەویست ئەفەرمێ، کەئەفەرمێ «قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ الله فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ الله وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَالله غَفُورٌ رَحِيم» .

خوا ئەفەرمێ «ئەی محمد، بڵێ بەو خەڵکە. ئەگەر ڕاست ئێوە خواتان خۆش ئەوێت، وەرن پەیرەوی لە من بکەن، ئەگەر وا بکەن وا خوایش ئێوەی خۆش ئەوێت، ولەگوناهیشتان خۆش ئەبێت، چونکە خوا بەخشندەیەو میهرەبان» .

هەروەها خوای گەورە ئەوموژدەیە داوە بەو بەندانەی کە یادی ئەوئەکەنو ناوی خوا ئەبەن، کە ئەفەرمێ **«فَاذْكُرُونِي اَذْكُرْكُمْ»**، واتە **ئێوە یادی من بکەنو ناوی من بەرن، منیش ناوی ئێوە ئەبەمو ئەکەوتەوە یادم، بێگومان خوای گەورە** کەسی لەیاد ناچێت، بەڵام مەبەست لەوەیە مرۆڤ کە لەخۆشەویستیدا ناوی خوا دێنێت وە بۆ نزیك بونەوە لەخوایە کە ناوی خوا ئەبات، خوایش بەوجۆرە یادی ئەو بەندەیە ئەکات ناوی ئەبات، واتە **«بەخۆش ویستن»**.

لە حەدیثی قودسیدا خوا ئەفەرمێ **«اَنَا جَلِيسُ مَنْ ذَكَرَنِي»** واتە من ئەبمە هاونشینی ئەوکەسەی کە یادم ئەکات، بێگومان بەردەوامبون لەسەر خواپەرەستی، بەرادەیێکی زۆرتر لە ئەنجامدانی فەرزەکان، ئەویش هەر ئەبێتە هۆی نزیك بونەوە لەخوای گەورە.

ئەویش هەر لە حەدیثێکی قودسیدا پەیامبەری خۆشەویست **«دروودی خوای لەسەرە»** لە زوانی خوای گەورەوە ئەفەرمێ **«لايَزَالُ عبدي يَتَقَرَّبُ اِلَيَّ بالنَّوَافِلِ، حتّى احبّهُ فاذا اَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعُهُ الَّذي يَسْمَعُ بِه وبَصَرَهُ الَّذي يَبْصُرُ بِه، وَيَدهُ الّتي يَبْطِشُ بها..»**

واتە بەندەی من ئەتوانێ بە بەردەوام بون لەسەر نوێژی **«نەوافل»**، واتە شەونوێژ وە نوێژی زیادە لەفەرز، ئەوەندە نزیك بێتەوە لێم، تا وای لێ دێت کە خۆشم بوێت، جا کە خۆشم ویست من ئەبمە هۆی بیستنێ کە پێی ئەبیسێت، وەهۆی دینێ کە پێی ئەبینێت، وە ئەو دەستەی کە کاری پێ ئەکات....

مەبەست ئەوەتە رێگای خۆنزیك کردنەوە لە خوای گەورە، خوا خۆی پیشانی داوین، هەروەکو ئەو رێگایانەی کە باسمان کردن وەهەروەها وەکو ئەوەی کە ئەفەرمێ بە پەیامبەری گەورە، **«واسْجُدْ وَاقْتَرِبْ»** واتە کورنوش بەرە بۆ خوا، وە لەورێگەوە لەخوا نزیك بەرەوە، بێگومان ئەمفەرمانە هەموی موسوڵمانان ئەگرێتەوە، وە مەبەست لەو کورنوش بردنەش، تەنها کورنوش، واتە **«سجدە»** نیە، بەڵکو مەبەست، پەرەستشە. بە هەموجۆرێك. بەتایبەت بە **«نەوافیل»** زیادەنوێژ، جا لێرەدا زۆرباش دەرکەوت کە پەرەستش، وە تەقوا، وە **(جیهاد)** واتە خەبات لە دژی هەمو پێناسێکی ناپەسەندی دەرون، هەمویان ئەبنە هۆی ئەوەی کە مرۆڤ لەخوا نزیك بێتەوە وە خوای خۆش بوێت و خوایش ئەوی خۆش بوێت و لە گوناهی خۆش بێت وببێتە رێگاپیشاندەری لەو خەباتەیا کەئەیکات بۆ

گەیشتن بەخوا ، هەروەها ئەبێ بەندەی خوازیاری خواناسی ی ، داوایکات لە خوای گەورە ، بۆ ئەوەی کە بیخاتە سەر ڕێگەو ، سەری لێ نەشێوێت و ویڵ نەبێ ، بێ گومان خوای گەورە داوا کردنی «دوعای» بەندەی پاکو خاوێنی خۆی وەرئەگرێ ، چونکە خۆی ئەفەرمێ «ادْعُوني أَسْتَجِبْ لَكُمْ» ، واتە لێم بپارێنەوە من لێ تان وەرئەگرم ، جا ئەوبەندەیەی کە لەو نوێژو پەرستش وشەونوێژانەدا ، کە هەموجارێ لە خوا ئەپارێتەوەو ئەڵێ «اهْدِنا الصِّراطَ المُسْتَقِيم» ، بێ گومان خوا هەر ئەیخاتە سەر ڕێگای ڕاست ، چ لەم دنیا و چ لەودنیا ، سا هەرچۆن خۆی بەچاکی بزانێت . «رَبَّنا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنا وإلَيْكَ أَنَبْنا» جا ئەوکەسەی کە پشتی بەخوابەست وەداوای ڕێ پیشاندانی لەخوا کرد ، خوایش ، هەروەکو کە خۆی بەڵێنی داوە ئەوکەسە ئەخاتەسەر ڕێگە .

وە هەر سەبارەت بەو جۆرە ڕێ پیشاندراوانەیە کە لەزوانی ئەوانەوە خوا ئەفەرمێ لەڕۆژی قیامەتا لەسوپاسی ئەو نیعمەتەدا ئەڵێن . «الحَمْدُ لِلّهِ الَّذي هَدانا لِهذا ، وَما كُنّا لِنَهْتَدي لَوْلا أَنْ هَدانا الله ...» ، واتە سوپاس بۆئەوخوایەی کە ئێمەی خستەسەری ئەم ڕێگاچاکەی کە ئەمهەموپاداشەمان پێ گەیشتوە ، وە ئەگەر خواخۆی ئەوڕێگایەی پیشان نەدایێن ، خۆمان نەمان ئەتوانی بکەوینە سەری ئەو ڕێگایە .

جابۆیە ئەبێ مرۆڤ هەمیشە ئاگای لە خۆی بێت ، چونکە هەرچەندە کەوتبێتیشە سەر ڕێگای ڕاست ، بەڵام ئەگەر هۆشیار نەبێت وەچاوی لەبەرپێی خۆی نەبێت ، هەرساتێك بۆی هەیە ، پێی هەڵخلیسکێ وە هەڵدێرێت وە ملی بشکێت ، جا هەر ئەوەتە کە لەقورئانا لەزوانی ئەوبەندە ڕاست ڕەوانەوە ، کەچاوی «بەصیرەت» یان ڕون بوەتەوە ، وە دڵیان بەنوری خوا ڕوناکە ، وە لەخوا ئەپارێنەوە ئەفەرمێ «رَبَّنا لاتُزِغْ قُلوبَنا بَعْدَ إذْ هَدَيْتَنا ، وَهَبْ لَنا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إنَّكَ أَنْتَ الوَهّابْ» خوایا ، دڵیان لەڕێ لامەدە ، پاش ئەوەی کە خۆت ڕێگات پیشان داوین ، وە لەلایێ خوتەوە چاکەمان پێ ببەخشە چونکە هەرتۆ بەخشەندەیت .

بەمجۆرە بۆمان دەرئەکەوێت کە سەرەتای ڕێ ڕەوی تەسەووف ، ئەکرێ بەهۆی ڕێبەرایەتی و ماموستایەتی شارەزایانو ڕێرەوانی ئەو ڕێگایەوە دەست پێبکەیت ، وەئەگەر شارەزای باشت دەس نەکەوت ، ئەکرێت بەپێی دەستورو فەرمانی خوای گەورە وە پەیرەوی کردن لە ڕێ نمونی قورئان وسونەت ، کە بریتی یە لە «تەقوا» لە «مجاهدە» لە «ذیکر» لە نوێژی سونەتو زیاد لە فەرض واتە «نوافل»

وە پارانەوەو داواکردنی «هیدایەت» لە خوای گەورە ، دەست پێ بکەیت بەڵکو خواخۆی بیبێتە ڕێ نمون وڕێ پیشان دەرمان بۆ ناوی جیهانی خواناسی و خوادۆسی .

لێرەدا بەپێویستم زانی دەستی بکێشم بۆلای مەبەستی شەونوێژ ، خوای گەورە بۆرەزامەندی دەربڕین سەبارەت بەو بەندانەی خۆی کە شەونوێژ «تَهَجُّد» ئەکەن ئەفەرمێ :

«تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ» خوای گەورە پاش ڕەزامەندی دەربڕین لە کڕنوش بەران ونوێژکەران ، پاشان ئەفەرمێ ، ئەو بەندانەی من تەنشتیان بێزارەو بەرزئەبێتەوە لە پاڵ کەوتن وەدرێژرا کشان لەناوی جێگەی نوستنا ، واتە لەناوی نوێنو لێفودۆشەکا ، بەڵکو هەڵ ئەستنەوە سەرپێ وە دەس ئەکەنە نوێژکردن وە پەرستش ، هەم لەترسا وەهەم بۆئومید ، واتە «هەم لەترسی خوادا وەهەم بەئومید وە چاوەڕوانی پاداش لە بەخشندەیی و میهرەبانی خوا »، وە لەو سامانەیش کە پێمان داون ئەوانیش بەشی خەڵکی لێ ئەدەنو ئەیبەخشن» .

بەڵێ ئەمانە بڕێ لەو ڕێگایانەن ، ئەگەر بەندەی موسوڵمان بیان گرێتە بەر ، ئەوبەندەیە ئەگەیێنە خوای گەورە ، لەپاشان خوایش خۆی ، سا ، یان ڕاستەوخۆ بەنوری «هیدایەت» سەربەرزیان ئەکات ، یان ، ئەیان داتە دەستی بەندەیێکی شارەزاو پاکوچاکی خۆی ، کە مامۆستایی یان بکات .

ڕێگەی دوهەمی بەخواگەیشتن لەڕێرەوی تەسەووفەوە ، بریتی یە لەوەی کەڕێبواری ئەم ڕێگایە ، دەستەو داوێنی شارەزاییکو مامۆستایێك بێت ، لەشێوازی تەسەووفدا ، بەم مامۆستایە ئەوترێ ، «مورشید» یان «پیر» یان «شیخ» یان «ئوستاد» یان «ڕێبەر» یان «دەلیل» کە هەمویشی هەر یەك شتە ، وە هەر بۆیەك واتایە ، ئەویش بە مامۆستاییکی شارەزا ئەوترێ کە بیبێتە ڕێ نمون وەڕێپیشاندەری ڕێبواری تازەکار ، کە ئەویش پێی ئەوترێ «سالیك» یان «مورید» وە (صوفی) و (دەرویش) ئەوانیش ، بۆ ئەم واتایە هەر بەکار ئەبرێن ، هەرچەن بە واتای تریش هاتون ، هەروەکو کە پیر وە شیخ وە ئوستادیش واتای تریان هەیە .

لێرەدا مەبەستمان لێ کۆڵینەوەیە لەوەی بزانین لەڕێگەی ڕێبەرو مورشیدەوە چۆن ئەتوانین بگەین بەخوا ، واتە بە «عین الیقین» یان «حق الیقین» ، لەپێشا باتۆزێ سەبارەت بە چۆنیەتی ئەم مورشیدە باس بکەین ، تابزانین بەکێ ئەوترێ مورشید ،

وەسپاردەی ئەم مورشیدە چی‌یە ، وە مورشیدو نامورشید چۆن لەیەك جیا کەینەوە ، بۆئەوەی تەمەنی خۆمان بە خۆڕایی لەدەس نەدەین ، یان خوانەخواسە تەنانەت ئیمان و باوەڕیشمان لەدەس دەرچێت .

هەروەکو لەپێشا هەروا لەبڕی پێشامەدا باسمان کرد :

یەکەم : سەنگی «مەحەك» وەدەزگای تاقی‌کردنەوەی «مورشیدی کـــامیل» وە (ڕێبەری شارەزا) ئەوەتە ، ئەبێ هەڵسونیشتی ئەو مورشیدە مویەمـــو لەگەڵ کردارو سونەتی پێغەمبەری گەورەدا ڕێك‌بێت ، وەمــــــوویێك لانەدات ، وە بەهەمو مانا موسوڵمانێکی تەواو بێت .

دووهەم : ئەوەتە تارادەی پێویست لە ڕێ‌ڕەوی ئاین شارەزابێت ، واتە عەوام نەبێت ، بەڵکو شارەزای ڕێگەی شەرع‌بێت ، چونکە هەروەکو وتمان **«تەریقەت ڕۆحو جەوهەرو کاکڵەی شەریعەتە»** جا کەسێك کە شارەزای شەریعەت نەبو ، لە کاکڵەکەی چۆن تێ‌بگات ؟

سێهەم : شارەزای ڕێگەی تەریقەت بێت ، واتە هیچ‌نەبێ لە شتە ئاشکراو ڕەواڵەتیەکانی تەریقەت ئاگاداربێت .

چوارەم : مورشید بەکەسێ ئەوترێ کە ئەویش لەلایەنی مورشیدێکی شارەزاو پێ‌گەیشتووەوە ڕوخسەتی پێ‌درابێت ، هەروەکو هەڵقەی زەنجیر ، یەك بەسرابێت بەیەکەوە ، تائەگاتە ، سەروەری جیهان ، حەزرەتی **«محمد»** علیه الصلاة والسلام .

پێنجەم : مورشید ئەبێ خۆی دەرونی ڕووناك بوبێتەوە ، واتە «منور» بێت بەنوری **«حق الیقین»** ، وە بە پایەی **«بەقای‌پاش‌فەنا»** واتە **«هەستی‌ی پاش نیستی‌ی»** گەیشتبێت : **«لەپاشان کاتێ کەباسی پایەکانمان‌کرد باسی ئەم پایەیە ئەکەین»** .

شەشەم : مورشید ئەبێ دوکتۆرو ماموستای دڵ‌بێت ، واتە مورید وە ڕێبواری ڕێگەی تەسەووف ، خۆی هەست بەو دوکتوری‌یە بکات ، وە بۆی دەرکەوێت کەوا ئەوشێخەی دەسکاری‌ی دەرونی ئەکات ، وە لەپرتەوی نورو بەرەکەتی ئەوشێخەی بەرخوردارو بەهرەمەند بێت . وە بەخۆی بزانێت ، کەوا لە پایەیێکەوە بۆ

پایەیێك وە گەردەنەو شاخێکەوە بۆ شاخو هەوارێکی تازە ئەبات‌و ڕێبەری‌و شارەزایی ئەکات، هەروەها لە نەخۆشی‌و دەردی سەری دەروونی ڕزگاری ئەکات‌و داودەرمانی هەمو دەردەکانی ئەزانێت واتە «دەردی دەروون».

ڕێبەرێك خۆی شارەزای ڕێگا نەبێت چۆن من بیکەمە ڕێبەر؟ ئایا کوێر ئەکرێتە چاوساغ؟ نەخوێنەوار ئەکرێتە ماموستا؟ ناشارەزا ئەکرێتە ڕێبەرو بەڵەد؟.

لەکتێبی «نَعْتُ البِدایات وَتوصیفُ النِّهایات» دا سەبارەت بە دیاری‌کردنی مورشید، زۆری باس کردوە، والێرەدا بۆنمونە توزێکی ئەنوسین.

«الشَّیخ مَنْ علَّمَكَ بِقالِه، وَاَنهَضَك بِحالِهِ، الشَّیخُ مَن اَفادَ الطالبَ وفَتَحَ المَطالِبَ، الشَّیخُ مَن کَمَلَ في ذاته وکمَّل بصفاته، الشّیخ مَن اذا خَلَتْ جاهُ وجَدْتَ به الغِنَیَ عمّا سِواهُ مِنَ النّاس، الشّیخُ مَن یُفیدُك في الشّهادةِ والغَیبْ ویُطهِّرّ سِرَّك بسِرِّهِ مِنَ العَیْبْ..» هتد، کەواتە ڕێرەو، ئەبێ هەروا خۆی نەدا بەدەستەوە وەنەکەوێتە شوێنی هەر «مُتَشَیِّخ و مُتَصَوِّفێك» واتە «خۆ بە شیخ زانو خۆبەصوفی زانێك». خوا پایەیێکی بەرزی بەمرۆڤ داوە، جوانی دروس‌کردوە، ئاوەزی پێ‌داوە ئاینی بۆناردوە، بەتەمای پاداشی‌کردوە، خوا خۆیو مەلائکە کان دروردیان ناردوە بۆسەری پێغەمبەر وەپیاوچاکان، «خوا ئەفەرمێ»

لَقَدْ خَلَقْنا الانسانَ في اَحْسَنِ تَقویم «سورەی والتین» ولقد کَرَّمْنا بَنِي آدَمَ وحَمَلْناهم في البَرّ والبَحرِ وَرَزَقْناهُمْ مِنَ الطیِّباتِ وَفضَّلْناهُم عَلی کَثیرٍ مِمّا خَلَقْنا تَفْضیلا. «اسراء، ئایەتی ۷۰»

وَسَخَّرَ لکُمُ الشَّمسَ والقَمَرَ دائبین، «سورەی ئیبراهیم»
وسَخَّرَ لکُمُ اللّیل والنّهار والشَّمسَ والقَمر «سورەی النحل»

وَسَخَّرَ لکمُ مافي السّماواتِ ومافي الارضِ جمیعاً «سورەی الجاثیه» ئەمانە هەموی پیشان‌دەری ڕێزی ئادەمی‌زادە. بەلای خواوەجابۆمرۆڤ ڕێز لەخۆی نەگرێت وە بۆچی مرۆڤ لەخۆڕایی بیێتە نۆکەرو دواکەوتوی مرۆڤێکی‌تری وەك خۆی، شایەد خۆی هەزار ئەوەندی ئەو بەلای‌خواوە چاکترو پاك‌تر بێت، کەواتە ئەبێ لە هەڵبژاردنی مورشید، وەپێشەوای تەریقەتا، زۆر وردبین، وەسەرنج‌دەر وەلێکۆڵەر بین، ئەگینا ئەمەن وەرەنج‌مان بەفیرۆ ئەڕوات.

کەوابو مورشیدی تەریقەت، ئەبێ هەم ماموستا بێت وە هەم دوکتۆری دڵ هەم ڕێ نما بێت هەم دڵسۆز، هەم دەرون ڕوناك بێت وەهەم دوررون ناس، هەم خواناس بێت، وەهەم شارەزای ڕێگەی خواناسیی، وە پەیڕەوی «سوننەتی محمدی».

مورید یش، ئەبێ کەسێ بێت وێڵی گەیشتن بە هەوارگەی یەقین، مەجنونی لەیلێی حەقیقەت بێت، وەگەردەن کەچی ڕێگەی شەریعەت، ئەبێ بەشوێنی کەسێکا بگەرێ دەردی دەرونی دەرمان کات، وە ژەنگی دەرونی پاك کاتەوە، بەشوێنی شارەزایێکا بگەرێت کە لەرێگەی، پردرکو داڵو پڕ بەرزو نزمی، وە پڕ قەمچو پێچو پر مەترسی، جەردەو چەتەی ئیمانو باوەڕ، بیپارێزێت، تا ئەبگەیێنێتە هەوارگەی ئاوات، ئاواتی خواناسیو دورون پاکی، هەوارگەی «تەزکیەی نەفس»، هەوارگەی «يااَيَّتُهَا النَّفْسُ المُطْمَئِنَّةُ ارْجِعي اِلى رَبِّكِ راضِيَةً مَرْضِيَّةً، فَادْخُلي في عِبادي وَادْخُلي جَنَّتي».

مورید بە ویستیاری ڕێگەی تەسەووف ئەوترێ، کەواتە، مورید ئەگەر بەراستی موریدی ئەورێگایە بێت، ئەبێ چاو بگێرێ، ئەبێ لەنزیکەوە تادوور بگەرێت تا دەستی ئەگاتە داوێنی مورشیدێکی شارەزا، بەو جۆرەی کە باسمان کرد، وە ناساندمان، جا کەدەستی گەیشتە داوێنی کەسێك کە دڵی بەلایەوە ئارامی گرت، وە مەیلو ئارەزوی خواپەرستیو خواناسی ئەوە ڕۆژبەڕۆژ زیادبو، وە لەدڵو دەرونەوە هەستی بەگەرمی و بەخۆشی کرد، وە دی کەوا ئەو مورشیدە دەستکاریی دڵی ئەکاتو دوکتوری دەرونە، جا ئەوساکەیە کە ئەبێ بەدڵو گیان، جڵەوی ویستو ئیرادەی دەرونی بداتە دەستی، وە خۆی ئامادەکات بۆپەیڕەوی کردن لەرێ نومایی و ئامۆژگاریی یەکانی، لێرەدا هوشیاریێکی زۆر گرنگ هەیە ئەبێ بزانرێت «ئەویش ئەوەتە، مورید فریوی کەشفو کەرامات نەخوات» بەڵکو ئەبێ ڕەفتارو کرداری مورشید سەیرکات، ئەگەر ئەو ڕەفتارو کردارە سەری موویێك لەشەریعەت لای دا، ئەو مورشیدە «دەس برە»، وە بۆمورشید، تەنها نوێژو ڕۆژو بەس نیە، بەڵکو پەیڕەوی کردن لە «سوننەتی» پەیامبەری گەورەش پێویستە، ئەگینا ئەگەر مورشید پەیڕەوی سوننەت نەبو، مورشیدنیە، وە کەراماتیشی «اِسْتِدْراجە» کە بە یارمەتی شەیتان دەست ئەدات، یان وەکو کاری «مورتازە» کانی هیندە، یان بڕێ جار، لەژێریو ژیرەکی ئەو مورشیدە دەس برەوە ڕوئەدات، یان هی ڕێ کەوتە، لەهەمموی کتێبەکانی تەصەووفدا، ئەوە هەیە کە بایەزیدی بەستامی خوای لێ ڕازی بێت، ئەڕوات بۆ

دیدەنی کەسێك کە ناوبانگ وابوە پیاوی خوایەو، وەلی کامیلە، وە ئیرشاد ئەکات، کە بایەزید چوە دیدەنی، جارێکیان دی ئەو مورشیدە رو بەقیبلە تفی دەمی فڕێدا، بایەزید گەڕایەوە، وتی؛ چونکە ئەم کارە پێچەوانەی سوننەت بو، ئیتر من بەناوی مورشید وە وەلی نایناسم؛ جائەمە بۆ ئامۆژگاری یە، واتە تەنانەت ئاداب مورشید ئەبێ پارێزکاربێت، چونکی ئەوشتەی بۆ ئێمە مانان، بەهەڵە دائەنرێ، بۆ مورشید وە «وەلی کامیل»، بەگوناە دائەنرێ، ئەگەر وانەبو، فەرق منوئەو چییە،؟ کەواتە قسەی ناشیرین کردنو، لە قاڵەی پێکەنین‌دانو لە پشت‌ملە باسی خەڵك‌کردنو، خۆکوشتن بۆ کۆکردنەوەی ماڵ‌وسامان، وەکردەوەی سوك وەکو خەڵکی تر، بەتایبەت خۆبەزل‌زانین وە لای ژوروی «مەجلیس» تەرخان‌کردن بۆ فیسارکەس، وە حەیوان سەربڕین لەبەرپێی فیسار شیخدا، ئەوانە هەموی، کردەوەی مورشید نین، کەواتە، ئەبێ ئەو موسوڵمانەی ئەیەوێ بڕواتە خزمەتی مورشید بۆ ئەوەی کە وەك ماموستاو دوکتورو رانمایێك دڵ‌ودەرون‌و ویست‌و ئیرادەی خۆیی پی‌بسپێرێت، ئەبێ هۆشی بەخۆیەوە بێت، کەرەنجی بەخۆڕایی نەڕوات، وە گومڕا نەبێت، وەسەری لێ نەشێوێت. چونکە ئەم شتانە کاری «مورید»ە نەك مورشید .....
بۆچی؟ چونکە مورشید، یەکێکە لەم‌سێ دەستەیە.

١ — مورشیدی راستەقینە :

مورشیدی وایەپێی خۆشە کە ئومەتی «محمد» هەموی تەوبە بکەن‌و، کەم تازۆر رێگەی خواناسی بگرنە بەر، کەواتە قەت نالێ بەکەسێ تۆ تەوبە مەکە.

٢ — مورشیدی دەس‌بڕ :

ئەمیش لەمورشیدە راستەقینەکە زیاتر پێی خۆشە خەڵکی لێ‌کۆبێتەوە، گۆرانی بڵێ بەباڵایاو، کاورو گیسکی بۆبێرێت، وە کۆشکوتەلاری بۆ دروست کات، خەڵك، هاتو خۆی ئەوەندە بێ ئاوەزبو، ئامادەبو ئەم کابرایە بکاتە ئاغاو سەروەر بۆ خۆی، ئەم مورشیدە لە خوانەترسەش، بۆچی ئاغایەتی خۆی نەکات؟ کەواتە مورید، خۆی ئەبێ چاوی بێت، وەخۆی نەکاتە کۆیلە و بەندەی کەس. جا ئەم جۆرە مورشیدە دەس‌بڕەش، دوو دەستەن،

ا : خوێنەوارو شارەزا، هی‌وایشیان هەیە مەلاچاکیشە، ئەمانە زۆر پرمەترسین، چونکە زۆر درەنگ ئەناسرێن، کتێبی تەسەووف ئەخوێننەوە، وەکردەوەی وایش

ناکەن بەئاسانی بناسرێن، بەڵام باشترین «مەحەك» وەترازو بۆناسینی ئەمانە، ئەوەتە بڵێیت، فەرمو ئەمە دڵی منو ئەوەش دوکتوری‌ی تۆ، بزانێت چۆن ئەتوانێ دەست‌کاری‌ی دەرونی بکات.

ب: نەخوێنەوارو ناشارە زاکان. بەتایبەت ئەوانەی، کە «شیخیەتەکەیان لە باوباپیرانەوە بۆ بەجێ‌ماوە، وەکەلەپورە، ئەوانە زوو ئەناسرێن، وە مرۆڤی خواناس و خواویست وە مرۆڤی بحوێنەوار، هەرگیز خۆی ناخاتە داوی ئەو جۆرە مورشیدانەوە، مەگەر ئەمیش وەکو ئەومورشیدە، بۆ بازاری دەس‌برین بگەڕێت.

دەستەی سێ‌هەم:

ئەو کەسانەن کە ناتوانن کەس بگەیێنە هەوارگەی یەقین، بەڵام خاوەن ویجدانن، وە ئەیانەوێ تەنها «ئەمر بەمعروف وە نەهی لەمنکر» بکەن. **گوێ‌گرتن بۆ ئامۆژگاری ئەوجۆرە کەسانە زۆر بەکەڵکە، بەتایبەت ئەگەر مەلا وەخوێندەوار بون**، بەڵام لێرە **ئەوانە پێ‌یان ناوترێ مورشیدی طەریقەت بەڵکو هەر مورشیدی «ظاهیری شەرع»**، قانجازیان هەیەو زیانیان نیە، بەڵام ناتوانن دەردی ئەوکەسانە بحۆن کە وێڵن بەشوێنی تەسەووف، وە گەیشتن بەهەوارگەی «عین الیقین»، وە سەردەرهاوردن لەحەقیقەت وە کاکڵەی خواناسین، لەڕێگەی «مەعنەوی» یاتەوە.

ئەبێ ئەوەش بزانین کە هەر سێ‌چوار جۆرەکەی ئەم بابەتانە، لە ولاتی ئێمەدا کەمترن، بەڵکو لە ولاتە ئیسلامی‌یەکانی‌ترا، هەم مورشیدی ڕاستەقینە، وە هەم هی‌دەس‌بڕ زۆرە، وەهەم بابەتی تەسەووف وەبازاری خوا دۆزی و خواناسی زۆر زۆرە.

لێرەدا ترازوو کێشانەیێکی تر هەیە بۆ هەڵسەنگاندنو ناسینی هەر سێ‌چوار جۆرە مورشیدەکان، کە قورئانی پیرۆزو سوننەتی پەیامبەری گەورە بۆێمەی موسوڵمانیان داناوە، کە لەڕێگەی ئەو بەراوردانەوە، ڕاستەو درۆمان بۆ دەر ئەکەوێت.

ئەوەی بۆهەمومان رونو ئاشکرایە، ئینسان خۆی لەهەموکەسێ خۆشتر ئەوێت، لەپاشان نەتەوەو رۆڵەی خۆی، باوکو دایك، براو برازا، مام‌وخاڵ‌و پورو ئامۆزاو خاڵۆزاو پورزا، هۆزو عەشیرەت..... هتد. هەر لەسەر ئەم چۆنیەتەش، مرۆڤ ئەکۆشێت کە شتی‌باش، لەپێشا بۆخۆی، وە هەروەکو باس‌کرا، ماڵ‌ومندال...

هتد... بەدەس بێرێت، وە خۆیوماڵو خێزانیشی هەر لەسەر ئەم رەوشە بپارێزێت، لە خراپەو دەردو کۆسپ.

کەوابو بۆناسینی هەرکام لەو جۆرە مورشیدانە، ئەبێ مرۆڤی ویستیاری رێرەوی تەسەووف، لەم هەڵسەنگاندنە کەڵك وەرگرێت، چۆن...؟.

واتە سەیر بکات بزانێت ئەو مورشیدە، یان ئەو ئامۆژگاری کەرە، خۆی تاچرادەیێك پەیرەوی لەو ئامۆژگاری‌یانەی خۆی ئەکات، لەپاشان تا چرادەیێك بەسەری ماڵو خێزانو منداڵو خزمی خۆیا، بەکاری دێنێت، !!

دیارە فەرمان دان بەچاکە کردن وەخراپە نەکردن، شتێکی باشە، بەلاّم وێژەری ئەو فەرمانەواتە ئەو فەرمان دەرە ئەگەر خۆی باوەری بە وتەکەی خۆی هەبێت، بێ‌گومان لەپێشا خۆی هەوڵو تەقەلای بۆئەدات، لەپاشان بۆماڵو خێزانی هەتا دورترو دورتر، وە ئەگەر خۆی ئەو دەستورەی ئەنجام نەداموا دەرئەکەوێ کە باوەری پێی نیە، وە تۆیش نابێ بەو بخلەتیێ، سەبارەت بەم کردەوەیە، خوای‌گەورە ئەفەرمێت «**یا اَیّهَا الّذینَ آمَنوا لِمَ تقولونَ مالا تفعلون،؟ کَبُرَ مَقتاً عِندَ اللهِ أَنْ تَقُولُوا مالا تَفْعَلون**.» سورەی «**صف**» ئایەتی (دوو).

واتە ئەی موسوڵمانانی خاوەن باوەر، بۆچی بەدەم، شتێك ئەڵێن کە بەکردەوە پەیرەوی لی‌وە ناکەن، مەگەر نازانن بەلای خواوە زۆر شتێکی ناپەسەندو ناشیرینە، بەدەم شتێك بڵێن، بەکردەوە پەیرەوی لی‌نەکەن؟.

دوبارە هەر سەبارەت بە فەرمان‌دان بەکردەوەی چاکە بەخەڵك، وە پەیرەوی لی‌نەکردنی، خوای‌گەورە ئەفەرمێ «**أتأمرون الناس بالبر وتنسون انفسکم ؟**».

خوا لۆمەو سەرزەنشی ئەوجۆرە کەسانە ئەکات وە ئەفەرمێ: «**جا ئەوە کارە!!! ئێوە دەستوری چاکە ئەدەن بەخەڵك، کەچی خۆتانتان لەبیر ئەچێتەوە؟**» کەواتە هەرچەند فەرمان‌دان بەچاکە کردنو بەخراپە نەکردن شتێکی‌باشە، بەلاّم بۆ ئەوکەسانە باشتروایە لەپێشا لۆمەی خۆیان بکەن، وە خۆیان دروس کەن، ئەگینا کەڵکی‌چی‌یە، من خانوی وێرانی خۆم دەس لی‌هەڵگرم، وە خانوی خەڵك چاکەمەوە.

لەپاشان هەر لەروانگەی قورئانەوە، سەیرێکی خزمو کەسوکاریش بکەین خوای گەورە ئەفەرمێ «**یا اَیّهَا الّذینَ آمَنوا، قُوا اَنفُسَکُمْ وَاَهلیکُمْ ناراً وُقودُها النّاسُ والحِجارة**...» واتە ئەی موسوڵمانانی خاوەن باوەر، خۆتانو ماڵو منداڵتان وەنزیکانی

خۆتان، بپارێزن لە ئاگری جەهەنەم، ئەو ئاگرەی کە سوتەمەنیەکەی خەڵکەو بەرد.. هتد» لێرەدا دەرکەوت، کە سپاردەی هەمو موسوڵمانێکی خاوەن ئاوەزە، لەپێشا خۆی بپارێزێت، لەپاشان خێزانو کەسوکاری، ئەمپارێزەش بەچی ئەکرێت؟. بە خواپەرستی راستەقینە، هەروەها خوایگەورە لەسورەی «شعراء» ئایەی (٢١٤) دا بە پیغەمبەری گەورە درودی خوای لەسەر، ئەفەرمێ، «وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الأَقْرَبِينَ» واتە خزمە نزیکەکانت بترسێنەو ئاگاداریان کەرەوە.

وە باسی کوڕی «نوح» وە ژنی «لوط» درودی خوا لەسەری هەردوکیان، نمونەیێکی گەورەن کە خوا لەکەس خۆش نابێ بەهۆی خزمایەتیەوە، ئەگەر ئەوکەسە چەوتە، دایە لانی بیماریو چەوتیو خواریی.

جا هەرچەند مەبەستی رەحم وە عاطیفە هەیە، وەکو باسی کوڕی نوح، کە لەخوا پارایەوە بۆی، وە خۆی نەگرت، بەلاّم خوا لۆمەی کرد، خوا فەرموی «إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ» واتە: ناء، ئەوە کردەوەیێکی باش نیە، (مفسر)ەکان، ئەڵێن خوا فەرمویەتی بەنوح، ئەم کارەت کارێکی باش‌نیە، بڕێکیشیان ئەڵێن فەرمویەتی کردەوەی کوڕەکەت چاك‌نیە، هەروەها سەبارەت بەباوکی حەزرەتی ئیبراهیم.

بەکورتی مەبەست ئەوەیە، بۆ ناسینی مورشید، یان ئامۆژگاریکەر، ئەبێ سەیرکەیت بزانیت ئەوەی دەستوری ئەدات بەتۆ‌ بەسەری خۆیو ماڵو خێزانو خزمانو نزیکانیشیا دەستوری ئەدات، یان‌نا، ئەگەر وای‌نەکرد، ئەوە متمانەی پێ‌ناکرێت.

بێ‌گومان هەموتان سەرگوزەشتی حەزرەتی عومەر، خوای لێ‌رازیبێت ئەزانن، کەدەستوریدا داری حەدیان دا لەکوڕەکەی، وە لەژێری ئەو لێ‌دانەدا مرد، یەك‌دوجار عەرزیان‌کرد حاڵی کوڕەکەت پەرێشانە، بەسیەتی باتەواوی نەکەین، فەرموی ئەمە دەستوری خودایە و عومەر ناتوانێ خۆی دەستورێك بدات، بەپێچەوانەی فەرمانی خودا، لەئاکاما کوڕەکەی لەژێری داری «حەددا» مرد، وە حەزرەتی عومەر چویە لایسەری وە فەرموی، رۆڵە، کە ئەرۆیتە حوزوری خوا، بڵێ وا عومەر فەرمانی ئێوەی ئەنجامدا. جائەوەتە باوەری تەواو وە «حق اليقين».

«لێرەدا بە پێویستم زانی مەبەستێك روون کەمەوە، ئەویش ئەوەتە، من لێرەدا بەناوی ئامۆژگاری کارێك، لەمباسە نانوسم، بەڵکو بەناوی نوسەر، ئەینوسم، چونکە من لەروانگەی

تەسەووف وخواپەرستی‌یەوە، بێزم لەخۆم دێتەوە، وەهەرگیز خۆم بەشایستەی ئامۆژگاری کردن نازانم، وە خۆم زۆرپێویستم بەئامۆژگاری هەیە، بەڵام بەناوی نوسەرێك، ئەڵێم ڕێ‌ڕەوانی ئەم‌ڕێگایە وایان‌فەرمووە. ساخوا منیش بخاتە سەر ڕێگەی ڕاست».

جا ئیستە ئەڕۆینەوە سەرباسەکەو ئەڵێین، پاش ئەم ئازمون‌و تاقی‌کردنەوانە، وە پاش بەدەس هێنانی مورشیدو ڕێ‌بەری ڕاستەقینە ئەبێ چی‌بکەین؟

ئەوەی کەویستیاری پی‌گەیشتن بێت، ئەرواتە خذمەتی ئەو خاوەن نوورە، وە هەروەکو شاگردێکی هەرپیشەو کارێك، یان هەروەکو قوتابی پۆلی یەکی سەرەتایی، یان، وەکو فەقێکی وێڵی زانیاری ئایین، لە ئەلفی ئەلفوبێی تەسەووفەوە دەس پی‌ئەکات، وەچاو ئەبڕێتە هەوار گەی یەقین، یەقینی خواناسی، هەوارگەی ئاواتی دەرون وە هەنگاو بەهەنگاوویلە بەپلە، وەمەنزل بەمەنزل، ئەو ڕێگا پڕمەترسی‌یە بەبارمەتی‌و بەلوتفو ڕانمایی ئەو پیاوی خوایە ئەبڕێت، تا ئەگاتە **«منزلی‌مەقصود»**، جا ئەبێ بزانین کە ئەلفوبێی تەسەووف، لە پلەی **«تەوبەوە»** واتە پاشگەز وە پەشیمانی، وە بڕیاری دەس‌هەڵگرتن لەخرابەو، بەردەوامبون لەسەر چاکەوە، دەس پی‌ئەکات، تا ئەگاتە پایەی، **«بەقای پاش فەنا» واتە «هەستی پاش‌نیستی‌ی» «مانی پاش نمان»**.

پاش‌ئەوەی بۆمان دەرکەوت بەکێ ئەوترێ مورشید، واتە ماموستاو ڕێ‌پیشان‌دەری ڕێ‌ڕەوی تەسەووف، ئیستە ئەڕۆینەوە سەری سەرەتای باسەکە، کەوتمان

«چۆن لەڕێگەی مورشیدەوە ئەتوانین ڕێ‌ڕەوی تەسەووف ببرین وە بگەین بەخودا. هەروەها ئەپرسین ئایا ئەم خۆخستنە بەردەستی دوکتوری دەرونە. لەڕوانگەی ئاینەوە کارێکی شیاوو پەسەندە یام نا؟ وە ئایا ئەم مورشیدە واسیطەیە؟ سەبەبە؟ وەسیلەیە؟ چی‌یەو چی‌پی‌ئەکرێت»؟.

وەکو لەپێشاوتمان، دیارە مورشید بەموسوڵمانێکی زاناو نورانی‌و روناك‌دەرون‌و شارەزاو دڵسۆزی ئاین وەدڵسۆزی موسوڵمانان ئەوترێ، بەکەسێ ئەوترێ کەخۆی بست‌بەبست ئەوڕێگایەی بڕیوەو لێی‌شارەزایە، وە لەلایێ ڕێبەرێکی شارەزای ترەوە بەمورشیدێ ناسراوە، جا ئاوا کەسێك هەرگیز خەیانەت لەموسوڵمانان ناکات، وەدیارە بەدڵودەرونێکی کراوەو ئاوەڵاوە پێش‌واز ئەکات لەویستیارانی ڕێگەی

خواناسی. وه ماموستایێکه لەهەموی ماموستایان دڵسۆزتر، کەواتە ویستیاری ڕێگەی تەسەووف هەروەکو. شاگردێکی پاکو چالاکی وێڵی زانیاری، ئەرواتە خزمەتی ئەو ڕێبەرە وە ئامادەئەبێت بۆ ئەنجامدان وبەکارهێنانی ئامۆژگاری‌یەکانی، وە لە ڕێبازی تەسەووف‌دا ووشەیێکی تایبەت بۆ ئەم خۆدانەدەستی مورشیدە هەیە، کە ئەڵێن ئەبێ وەکو «مردوی بەردەستی مردوشۆر»، کەهیچ جەنوجۆڵێ لەدەمی دەرنایێ، ئاوا بەوجۆرە خۆی بخاتە بەردەستی مورشید «کالمیت بین یدي الغاسل». ئەمەش کەی ڕووئەدات؟ پاش تەوبەکردن لەسەردەستی ئەومورشیدە. وە خوێندنی یەککەم «وانە»ی تەسەووف، لەشێوازی تەسەووف‌دا بەم‌کارە ئەوترێ «تەمەسسوك»، واتە دەس‌گرتن بە «سیلسیلەی»ی تەریقەتەوە، واتە دەس‌گرتن بە زەنجیرێکەوە کە هەر هەڵقەیێکی، لەپیرێك، واتە مورشیدێك پێك‌هاتوە، تائەگاتە سەری سەرووەری جیهان حەزرەتی «محمد» درودی خودای لەسەر وە بەوەش ئەڵێن «سیلسیلەی تەریقەت»، واتە زەنجیرەی ڕێگای تەسەووف. ئەم تەمەسسوکە، کاری شاگردە، واتە، سوفی تازەکار، وەبەو یەکەم دەرسە ئەوترێ، «تەلقینی تەریقەت» کە شێخ‌خۆی، یان نوێنەرێکی‌شێخ کە پێی‌ئەوترێ «خەلیفە»، ئەنجامی ئەدەن، بەکورتی ئەم دەرسە، «وانە» سەرەتایی‌یە بریتی‌یە لە تەوبە دادان لای‌مورشیدەوە وە «تەوبە» کردن لای موریدەوە هەروەها تەعلیمی تەریقەت دادان وەتەعلیم وەرگرتنیشی پێ‌ئەوترێ وە تەوبەش لەکاتی باسی وشەی تەوبەدا باسی لێ‌وە ئەکەین. بەڵام تەوبە بەکورتی بریتی‌یە، لە بریارێکی گرنگی دەس‌هەڵگرتن لەهەمو ڕەوشێکی ناپەسەند وەدژی ئاینی ئیسلام، وبریاردان لەسەرئەوەی هەرگیز ئەوکەسە نەرواتەوە سەری کردەوەی ناشیرین، وە بریاردان لەسەری دووری‌ی‌گرتن لە پێ‌ناسی. «صیفاتی». ناپەسەند، وە هەوڵ‌و تێکۆشانە بۆ وەرگرتنی پێ‌ناسی «صیفاتی» پەسەند. بەوانەش ئەوترێ «صیفاتی» رذیلە، وە ئەوصاف «حمیدە» کەلەپاشان ئەوانیشتان پێ‌ئەناسێنین، وە پێ‌ناسی ناپەسەند، وەکو کینە خۆبەزل‌زانین بەخیلی هتد...

پەسەندیش بە پیچەوانەی ئەوان، ئارەزوی خۆشی‌وسەرکەوتن بۆهەموکەس، خۆبەزل‌نەزانین، بەڵکو خۆبەهیچ‌زانین، وە بەخشینی ئەوانەی ئازاریان داویت (عفو) هتد... خرابەکان حسد، حقد، غرور تکبر حُبّ إنتقام، چاکەکان وەکو عفو، تواضع، نکران‌الذات کرم، الخ.. کەلەئایندەدا تابۆمان‌بکرێت ئەیان‌خەینە ڕوو.

جا، شاگردی تازە تەوبەکردو، جگە تەوبەش فێری دەرسی سەرەتایی چۆنیەتی «ذیکر» واتە یادی خوا کردن و ناوی خوابردن، ئەکرێت، وە لەبری تەریقەت دا، وەکو نەقشبەندی یەکان، چۆنیەتی (رابطه) «رابیته» واتە پەیوەندی رۆحی لەگەڵ ڕێبەردا، بەمورید ئەوترێت کە ئەم جۆرە زانینانە، ئەگەر هاتو باسم کرد لەبەشێکی تایبەت دا، لەژێر ناونیشانی «**چۆنیەتی بەڕێوەبردنی یاسای تەسەووف دا باسی لێوە ئەکەین**. **چونکە بەوجۆرە باسەکەمان ئەبێتە دووباس، ئەمەی ئێستە، کە تەسەووف**» ناسینە، ئەوی یان ئەبێتە (**بەسوفی بون**)، کە هەریەکەی شتێکی جیاوازە،

بەڵێ پاش ئەوەی کە تازەشاگردی ڕێڕەوی تەسەووف. (**وانەی**) سەرەتای دەست پێ کردنی تەسەووف فێربو، ئەوسا کە ئەبێتە (**مورید**)، واتە خوازیاری ڕێڕەو، بەڵام لێرەدا زۆر پێویستە وریاتان کەمەوە کە مورشیدی ڕاستودروست ئەم دەرسی سەرەتای تەریقەتە، تەنها بەوکەسانە ئەڵێت، کە لە پێشا زۆر باش لەئیمان و ئیسلام، وە لەچۆنیەتی فەرزەکان، شارەزابێت، وەبەباشی بزانێت ئەو ئیسلامەی کە ئەو شەیدای گەیشتن بەکرۆکو کاکڵەو جەوهەرەکەیەتی، چی یەو چی نیە، نەك ئەوەی، هەروەکو داگیرکاری ی وە خەڵك دابڕکردنی ئەم زەمانە، نیوەی بەزۆرو نیوەی بەرەزا، وە بەشێکی بە ڕوولی نان، تەوبەیان دادەن وەبیان کەنە مورید، بێ ئەوەی ئەوکەسە تەپ لەئاینو مەذهەبەکەی بپێکێ، چونکە هەروەکو وتمان تەصەووف «جیهاد» **واتە خەبات و تێکۆشانێکی زۆرسەخت ئاینی یە بۆگەیشتن بەپلەی خواناسی ی تەواو وە دامرکانی دڵ بە ڕووناك بونەوەی بەنوری خواناسی ی. نەك بۆ دەستەوبەستە زۆربون و کاوروگیسك هێنەر. بەڵکو بۆ پەروەردەکردنی شاگردی دڵگەرم وباشە** بۆ گەیاندنیان بەپایەکانی خواناسی ی، بەکورتی » هەر چۆن فەقی یێك، یان شاگردی خوێندنگەیێك، لەپۆلی یەکەمی دەرس خوێندنەوە، دەس پێ ئەکات، وە ئەو دەس پێ کردنەی بەئومێدو ئارەزوو ئاواتی گەیشتنە بەدواپلەی خوێندەواری ی، وەپێی خۆشەو تێ ئەکۆشێ ببێتە پزشك، یان ئەندازیار، یان دوکتورا، وە ئەگەر لەوە کەمتربو دڵی داناmرکێ، وە لەبەر ناچاری و دەس نەدانە» شاگردانی ڕێگەی تەسەووفیش، واتە، صوفی، دەرویش، مورید، ئەوانیش ئەڵێ بۆئەوە تەوبە بکەن، وە برۆنە ئەو گۆرەپانەوە، بۆ ئەوەی بگەن بە ئاوات. وە ئاواتیش خواناسینە، ئەویش، لەیەکێ لەومەقام واتە «**پلانە**» دا بەدەست دێت کە باسمان کردن، وە لەپاشان، لەکاتی باسی مەقام و حاڵ دا، باسیان ئەکەین، وەکو مەقامی «**صبر، توکل**»

وە هی‌تر. هەروەها مورشیدیش هەر ئەبێ بۆیە مورید وەرگرێت، بەوئاواتەوە، وە بەونیازەوە، کە یارمەتی‌بدات تا ئەیگەیێنێتە پایەیێك لەوپایانە.

جا بەش‌بەحاڵی‌موریدن، هەرکەسەو، لیٚ‌هاتویی‌و توانایی‌و حەباتی خۆی، کە خوا، تاچ پلەو پایەیێکی کردبێتە بەشی، وەخۆی تاچ‌رادەیێك «لیاقەت» و لیٚ‌هاتویی هەبێت، وە سەبارەت بەمورشید وە ریٚ‌بەریش ئەوەتە، ئایا ئەو مورشیدە تا چ‌پلەیێك لە وزەیابێت مورید ببات وە پیٚ بگەیێنێت، وە خۆی تاکویێ خوێندوەو تاکویٚ ئەتوانیٚ بەشاگردەکانی دەرس بڵێت، چونکە هەروەکو، کە ماموستاکان لە خوێندنی دنیایی‌و شەرعی‌دا رادەو پلەیان هەیە، مورشیدەکانیش هەروەهان، تەنانەت لە نێوانی مورشیدی «کامیل وە موکەممیلیش» دا، هی پایەبەرزترو هەڵکەوتوتر هەیە، وە ئەوەتا، لە ناوی دەها هەزار مورشیدی کامیل‌دا، کەڵەپیاوانێکی، وەکو «بەدەوی. وە رفاعی. وەگیلانی، وەنەقشبەند، وەعەرەبی» وەهی‌تر هەڵکەوتوە، کە واتە، هەم مورید، بەپیٚ ئامادەیی‌و لیٚ‌هاتویی خۆیی دەس‌ئەکەوێت، وەهەم، مورشیدیش تامورشید. فەرقیان هەیە، وە زۆر جار مورشیدێك موریدێکی زۆر لیٚ‌هاتوی خۆی، تاپایەکەی خۆی ئەیبات‌و ریٚ‌نمایی ئەکات، پاشان ئەڵیٚ برام من ئیتر لەمەولا لەوزەمانیە، بەڵکو خۆت بتوانی، یان مورشیدێکی شارەزاتر پەیداکەیت، یان بەخەبات وتی‌کوشانی خۆت بەرەوژورتر بڕۆیت. وە ئەمەش لەجیهانی تەسەووف‌دا زۆر رووی‌داوە وە نمونەی زۆرە. وەسەرگوزەشتی شاهی‌نەقشبەند یەکێکە لەو نمونانە، ئەگەر عومرباقی‌بو لەکاتی باسی ئەم‌ریٚ‌رەوەدا ئەیگێڕینەوە بۆتان.

هەروەکو لەجیهانی خوێندنی «ظاهیر» یشدا روونەدات کە زۆر شاگرد لە ماموستا پێشوەکانیان زیاتر ئەخوێنن، بەلاٚم بریٚ ماموستا هەن، کەم وێنەن وە بە دەگمەن شاگرد بگاتە قولەپی‌یان.

کەوابو دەرکەوت، «تەصەسوف» وە تەوبەکردن وە بەدەروێش‌و صۆفی بون، هەر بۆ ئەوەنیە خەڵکێکی‌زۆر بینە پەیرەو، وە نۆکەرو بچوکی گەورەپیاوێکی ئایینی، بەڵکو هەروەکو خوێندنی دنیایی، ئەویش بۆ چونە مەکتەبی خواناسی‌یە، بۆئەوەی بگەیێتە ئاوات و مراز، وە مورشیدیش بۆ ئاغەیی‌کردن نابێت، بەڵکو بۆئەوەتە ببێتە ماموستا، بۆگەیاندنی مورید بە پایەکانی خواناسیی بەپیٚی ریٚبازی تەسەووف، جا ئەم

«تەوبە» وپاشگەزە، هەروەکو کە سەرەتاییکە بۆ جیهانێکی نوێ، کە بریتی یە لەجیهانی تەسەووف، هەروەها، بەڵێن وە پەیمان‌دانیشە بەو رێبەرە واتە بەمورشیدەکە، چونکە ئەومورریدە هەروا کە لەگوناهانی لەوەوپێش پەشیمان ئەبێتەوە، بەڵێن ئەدات بۆئەوەی کە ئیتر نەگەڕێتەوە سەر رێگای چەوتی لەوەوپێش، کە ئەمە لەئیسلامدا بەناوی «بەیعەت» وە «عهد» هاتوە، هەم لە سەردەمی پەیامبەردا درودی خوای لەسەر، وە هەم لەرۆژگاری جێ‌نشینەکانیا، دەست بەدەست هاتوە تائەمرۆ، بەتایبەت لەرۆژگاری ئیرشادی حەزرەتی شیخ عبد القادری گەیلانی دا) کە دەستە دەستە خەڵك شێوەی «پەشیمانی و بەڵێن»، واتە (تەوبەو عەهدیان) ئەنجامداوە. هەروەکو لەقورئان سەبارەت بەو دە کەسە ئایەت هاتوەتە خوارەوە کە بەڵێنو پەیمانیان‌دا، بە پەیامبەری گەورە، وە بەناوی «عَشَرە» ی «مُبَشَرَّە» ناویان دەرکرد، واتە ئەو دەکەسەی کە خوا موژدەی چونەبەهەشتی پێ‌دان، ئایەتەکەش ئەفەرمێ «لَقَدْ رَضِيَ اللهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ...» الفتح ئایەتی «١٠» یان کە ئەفەرمێ:

«إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللهَ، يَدُ اللهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ...» تالەپاشان ئەفەرمێ «فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْراً عَظِيماً» الفتح «١٩»، بەکورتی ئەم تەوبەکردن وتەریقەت وەرگرتنە، هەروا کە دەس‌هەڵگرتنە لەخراپە، بەڵێن‌دانێکی مەردانەیشە بۆخەبات‌و تێکوشان لەسەری‌دەستی ئەومورشیدەدا بۆگەیشتن بەپلەی رەزامەندی خوای‌گەورە، وەخواویستی، بەپێی رێڕەوی تەسەووف.

ئیستە ئەڕۆینەوە سەری ئەوپرسیارەی کەبزانین مورشید چی‌یەو چی پێ‌ئەکرێت؟... لەوەڵاما ئەڵێین، مورشید هەم رێ‌نماو رێ‌بەرە، هەم ماموستایە، وەهەم پزیشك...، چۆن؟.

ئێمە لەپێشا لەپێناسی مورشیدا وتمان، ئەبێ ئەومورشیدە خۆی لەسەردەستی مورشیدێکی پێ‌گەیشتوی‌ترا تەواوی کردبێت، وە گەیشتبێتە پلەی «بەقای‌پاشی‌فەنا» واتە «مانی پاش نەمان»، بێ‌گومان مورشیدێك کەوابو، وا خۆی شارەزای رێگاکانی گەیشتنە بەو پلەوپایەیە، وە ئەبێتە رێبەرو رەهنمای شاگردەکەیشی، مەولەوی خوای لێ‌رازی‌بێت لەنامەیێکیا بۆ مورشیدی خۆی حەزرەتی شیخ عوسمان سیراج الدین کە

بەشیعر نوسیویەتی دەس راتەکێشێ بۆ تەوەمەقامەی مورشیدەکەی واتە «بەقای پاش فەنا» کە ئەڵێت.

شێخی دەوڵەمەند بەهرەی سەرمەدیی
پاگەی حەقیقەت جیلوەی ئەحمەدی
جە شەوهەوارگەی «فەنا» ویەردە
پای هەردەی «بەقا» پاتاغگە کەردە

واتە ئەی شێخە دەوڵەمەندەکە لە بەهرەی هەمیشەیی و بێ پایان، کەبوگیتە کانگەی حەقیقەتی ئەحمەدیی واتە (دینی موحەممەدی). ئەی ئەوکەسەی کەلە هەوارگەی «فەنا» تێپەرت کردوەو لەکێوی (بەقادا) مەنزڵت گرتوەو بارت لێ خستوە. دوهەم ئەوەتە ماموستایشە، چونکە خۆی هەموی دەرسەکانی خوێندوەو تەواوی کردون و بوەتە پسپۆرو کارناس تیایاندا، وەئەتوانێ هەمان دەرسیش بڵێتەوە بە موریدەکەی خۆی، وە نەیەڵێت رێگا گوم کاتو گورگی نەفس و شەیتان لە ناوی بەرن، لە هەموی گرنگتر لە پێویستبونی مورشیدا، بەشی پزیشکی یەکەیەتی، چونکە هەروەکو کە زۆر لە نەخۆشیەکانی ئاشکرایی پێویستیان بە «عملیات» هەیە، هەروا، زۆرێك لە نەخۆشیی دەروون، بە «عملیات» نەبێ، چارەیان نایێت، یان وەکو منداڵێك یان پیرەمێردێك زۆرجار لەبری رێگای سەختا لەپێ ئەکەون، یان سام وەترس دایان ئەگرێت، وە ئەکەونە پێ لەرزەو ورە لەدەس بەرئەدەن، هەرواش برێ جار، نەخۆشیی دەرون، بەدەرمان چارە ناکرێت، بۆنمونە بڵێین هەستی «حەسادەت» لەکەسێکا، یان هەستی خۆبەزل زانین، یان ناوو نوتکەنان بەخەلکەوە، کە لە فەرمانی «نەفسی أمّارە» وە سەرچاوە ئەگرن، واتەبێت کە بۆ ئەو موریدە خۆی چار ناکرێن، بەلاّم مورشیدی بەدەسەلاّت ئەتوانێ، بەیەك «تَوَجُّه»، واتە روی دڵ تێ کردن، یان دەستکاریی دەرون کردن، ئەو هەستە پیسە لە کۆڵی مورید بکاتەوە، وە توریی دات، وە بۆ هەمیشە رزگاری کات، جا هەر ئەوەتە کەزۆرجار گەورەپیاوانی رێرەوی تەسەووف، وەکو (مەولەوی) بەمورشیدەکەی خۆیان ئەڵێن «حەکیمی حاڵ زان»، یان ئەوکەسانەی کەلەو رێگایەدا پەکیان ئەکەوێت وە هەست بەوە ئەکەن ئەو رێگایە بەخۆیان نابڕێت وەئەبێ کەسێ دەسیان بگرێت، لەوێدا بەمورشید ئەڵێن «پیری دەس گیرە»، جاءکارکردو شوێنەواری ئەم جۆرە یارمەتی دانەءکە بەهۆی «تَوَجُّه»، رووتی کردنی مورشیدەوە، دەس ئەدات، مورید خۆی

هەستی پێ ئەکات، ئەگینا شتێك نیە بۆکەسی تر بزانرێت، مەگەر بۆکەسانێك کە ئەوانیش بابەتی ئەوکارەبن کەزۆرجار ئەبێت لە حالێ بەلکتر ئەگەن و جاری وایش هەیە جگە پیرومورید کەسی تر هەستی پێ ناکات، ئەبێ ئەوەش بزانین کە «تَوَجُّه» پێویست نیە کە مورید لە خزمەتی شیخ دابێت جا رووی دڵی تێ بکرێت، بەلکو ئەکرێت زۆر لەیەکیش دووربن. وە ئەکرێت بەیەکەوەبن.

زۆرجاری وایش ئەبێت کە ئەومورشیدە لەکاتی ئەنجامی «ذیکر» دا، لە حەلقەی «خەتم»، یان ذیکردا، بەرانبەری ئەو موریدە دانیشێت وە رووی دڵی بکاتە، دڵی ئەوموریدە، واتە لای چەپی هەردولایان بەرانبەر بەیەکتر بێت، وە هەردولا چاویان بەیەکا نابێت، وە ئەوموریدە چاوەڕەوانی بەرەکەت بکات لەوشێخە، یان لەو «تەوەججوە» کـەرە، کە بگرە نوێنەری شێخ بێت، وە هەست بەو چۆنیەتی دەس کاری دەرونە، یان بەو نوروبەرەکەت پی گەیاندنە بکات، تەنانەت جاری وا هەیە ئەودەست کاری یە مەعنەوی یە، هەروەکو عەمەلیاتی ئاشکرایی، یان برین هەڵدرین، یان شکستەگرتنەوە، ئاوا ئێشی هەبێت، وە تەوەججوە لی کراو هاواری لێ هەستێ، وە لەپاشان بێهۆش کەوێت، یان ئەگەر تەوەججوهەکە، بۆ گەیاندنی بەرەکەتو، گەیاندنی مورید بە مەقام بێت، ئەو تەوەججوە لێکراوە، وەکو مەست لێی بکەوێت. وەپاش ماوەیێکی زۆر، کەبری جار شەوورۆژێ، بری جار زۆرزیاتر، یان، بۆچەن سەعاتێك، هەر مەستی ئەو خۆشی و کامیابی یە بێت، وەبری جار ئەو موریدە لەخوشیدا دەس ئەکاتە پێکەنین، وەیان هەڵپەڕکێ، بەڵێ ئەمانە هەموی راستەکەی هەیەو بوە، بەداخەوە زۆرجاریش هەروەکو «تەمثیل» ولاسایی کردنەوە، بەدرۆو تەڵەکە، «لاسایی ئەم «حەقائق مەعنەوی» بە ئەکرێنەوە، ئەوانەی کە ئاوا دەستی خەڵکی ساویلکە ئەبڕن، رۆژێ ئەبێت بە سزای ئەوکردەوەیەوە بتلێنەوە، وەخوا تۆڵەیان لێ بسێنێتەوە.

لێرەدا ئەبێ بپرسین: ئایا لەروانگەی ئاینەوە، ئەکرێت بەکەسێ بوترێ «سەبەب» یان «وەسیلە»؟

بێ گومان هیچ کارێ بەبێ سەبەب ئەنجام نادرێت ئایا ئەوسەبەبە، مرۆڤێك بێت یان دروس کراوێکی دەستی مرۆڤ، وەئامێرێکی ماددی بێت، هەروەهایش مرۆڤ بۆگەیشتن بە هەرئامانجێ پێویستی بە وەسیلە هەیە، هەروەکو کە بۆخوێندن

پێویستیان بەماموستایە، بەڵام باماموستایشیان هەبێت، وە بریاریشیان لەسەری خوێندن دابێت، مرۆڤی موسوڵمان باوەڕی لەسەرئەوەتە، ئەبێ خوای گەورە یارمەتی دەری مرۆڤ بێت وە ویستی خوای لەسەربێت، تا لە خوێندنەکەدا سەرکەوێت، یان ئەگەر نەخۆش بوین ئایا ئەکرێ نەرۆینە لای دوکتور وەبڵێین وەسیلەمان ناوێت، وە دەرمان نەخۆین وبڵێین پەنا نابەینە بەر ئەسباب؟ ئایا خوا شتی وای فەرمووە؟...

نا... بەڵکو ئەبێ هەم بڕۆینە لای دوکتۆر وەهەم دەرمانیش بخۆین، بەلاّم بەوشەرتەی باوەڕمان لەسەرئەوەبێت کە «شیفادەر» وە خۆش‌کەرەوە هەر خوا خۆیەتی، ئێمە ئەوەی لە وزەماندایە ئەیکەین، وەئەوەشی کە تەنها بەدەستی خوایە پەنائەبەینە بەر دەرگای خودا، وە لێرەدایە کە بەخوا خۆی ئەوترێ «مُسَبِّبُ الأَسْباب»، هەرخوایە کە دوابڕیار بەخۆیەتی،/ جا بۆڕوونکردنەوەی ئەم‌باوەڕە، سەیرئەکەین

خواخۆی لەسورەی مائدە ئایەی «٣٥» دا ئەفەرمێ «یاأیُّها الذینَ آمَنُوا اتقوا اللهَ وابتَغوا إلیهِ الْوَسِیلَةَ، وَجاهِدوا في سَبیلِهِ لَعَلَّکُم تُفْلِحون» لێرەدا خوای‌گەورە زۆربەڕوناکی بەموسوڵمانانی خاوەن‌باوەڕ دەستور ئەدات کە بۆ گەیشتن بە ڕەزامەندیی خوداأبێ هۆیێك بخەنەدەست، بێ‌گومان ئەم هۆیە، خواپەرستی‌یە، وەچاکەکاری‌یە، چونکە ئەفەرمێ «اتقوا الله» واتە بترسن لەخوا واتە پارێزکاربن، وەئەفەرمێ جاهدوا في سبیله، واتە تێ‌کۆشن وەخەبات بکەن، وەزوتر وتمان «جیهاد» وە خەبات، دوو جۆری هەیە، خەبات لەدژی دەرخواستە نارەواکانی دەرون، وە خەبات لەدژی خراپ‌کاران وەکافران، کەواتە ئایا تۆ ئەگەر ماموستات نەبێ ئەتوانی لە ئایین‌بگەیت تاپەیرەوی لێ‌وەبکەیت؟ ئەگەر ماموستات نەبێ ئەتوانی فێری خوێندن‌ونوسین بیت؟ ئایا بۆ زانینی ڕێگەی خواناسی‌ی وە ئایین‌ناسی‌ی بۆچی پەنا ئەبەیت بە وەسیلە، واتە «ماموستا». ئەکرێ بڵێین خواپەرستی وەسیلەی بۆچی‌یە؟ ئەی بەبێ ماموستا، واتە وەسیلە، چۆن بخوێنم چۆن خوابناسم، چۆن‌باوەڕم دامەزرێ؟ چۆن لەشەرع بگەم؟

جا من، کە بۆ زانیاری‌ی ئاشکراو ظاهیری شەرع، ماموستام پێ‌ویست‌بو، بۆ زانیاری‌ی قوڵ‌تر وە جیهادی گرنگ‌تر، وەبۆ بەدەس هێنانی ئاکامی بەکەڵك‌تر، واتە پلەی «عَینُ الیَقین»، چۆن پێویستم بەماموستا، واتە، وەسیلە نیە، ئەم وەسیلە خۆی مەقصودنیە، واتە هدف‌نیە، مەقصود خودایە، نەك شیخ، کاتێ کەمن ڕوو ئەکەمە. «کەعبە» بۆ نوێژ، لەبەرخاتری نزیك‌بونەوە لەخودایە روئەکەمە «کەعبە»و

بەرەوکەعبە کورنوش ئەبەم ، «مقصود توی کعبەوبتخانە بهانە» ئەگینا خۆ کەعبە ناپەرستم وەکورنوش بۆکەعبەخۆی نابەم .

خوای گەورە سەبارەت بە «ذو القرنین» لەسورەی الکهف‌دا ئەفەرمێ «إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا، فَأَتْبَعَ سَبَبًا» ، کەواتە سەبەبو وەسیلە بەدەس‌هێنان ، دژی قورئان نیە ، بەومەرجەی ئەو وەسیلەو سەبەبە ، خۆی بە مؤثر واتە «کارکەر» وە هەدەف وە مەقصود «داواکراو» نەزانرێن ، بەڵکو بە هۆیێك دانرێن بۆگەیشتن بەیەقینی تەواو ، وە بەپلەی خواناسی ، وە بەدەس هێنانی ڕەزامەندی خوای گەورە ،.. وەبێ گومان خوای گەورە پیاوچاکانی خۆش ئەوێت ، «أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ» «یونس» وە خوا پێی‌خۆشە کە مرۆڤی موسوڵمان نزیکی بکات لەپیاوچاکان بەڵکو دەستورئەدات وەئەفەرمێ «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ» سورەی تەوبە ، وەمورشیدی کامیل ، بێ گومان بۆلای خوا نەبێ موسوڵمانان بۆهیچ کوێیێکی تر ڕێ‌نمایی ناکات ، کەواتە بۆچی نەکەوینە پشتی سەری ،؟ هەمیشە نەریت وابوە منداڵ لەدایکوباب بێت ، لەکاتێکا کە خواخۆی خالیقە ، ئایا ئەکرێ بێ ژن‌هێنان وشوکردن چاوەڕوانی منداڵ بین وەبڵێین خوا خالیقە ؟... بەلام دروستیش نیە وابزانین تەنها بونی ژنومێرد ، بەسە بۆ منداڵ بون ، بەڵکو ئەبێ باوەڕمان لەسەر ئەوەبێت ئەگەر خواستی خوای لەسەر نەبو ئەو منداڵەش دروس نابێت ، وەخوا ئەفەرمێ «وَأَنَّهُ هُوَ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى» خوا هەم ئەفەرمێ «اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ» سورەی زمر (٤٢) ، هەم ئەفەرمێ «قُلْ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ» سجدە (١١) ئایا ئەکرێ بڵێین مەرگ بەدەستی مَلَكُ الموتە ؟ خوا ئەفەرمێ «إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ» ذاريات «٥٨» ئایا ئەکرێت ئێمە پاڵی لێ بدەینەوە وە بڵێین وەسیلەو سەبەبێ پێ ناوێ چونکە خوا ڕۆزی دەرە ، جا هەروا بۆ مورشید وە ماموستایانی ئاین وە ڕێبەرانی ڕیگەی خواناسیش ئەفەرمێ «وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ» سورەی سجدە «٢٤» .

بەڵێ بەم‌چەشنە ڕوون ئەبێتەوە کە پەنابردنە بەر ئەسباب‌و وەسیلەی ظاهیری ، بۆ هەڵسوڕاندنی کاروباری ڕۆژانە ، چۆن پێویستە ، وەپەنابردنە بەردەستی ماموستایانی خوێندن ، بۆفێربونی خوێنەواری‌ی دینی‌و دنیایی چۆن‌پێ‌ویستە ، هەروەهایش پەنابردنە بەردەستی مورشید وپیری کامیل وەموکەمیلی تەریقەتیش بۆگەیشتن بەمراز لەڕیگەی دەرونەوە ئەویش هەر بەوچەشنە پێویستە ، وە چۆن بۆ ئەوانی تر هیچ لەگەورەیی خواکەم نابێتەوە وە رازق وە «مُسَبِّبُ الأَسْبَاب» وە «شافی» وە «خالق» ڕاستەقینە خوا خۆیەتی ، بۆگەیشتن بەپلەی بەرزی یەقین وەخواناسیش ، پیرو

«**حُجرات**» یەعنی چی ؟ واتەهیشتائیان نەچوەتە دڵتانەوە، ؟ ئەودڵەگوشتینە چی یە تائیمانی تی ٚچێت ؟ بێگومان ئەچێتە وجودو دەرون‌و مرۆڤایەتیی مرۆڤەوە.

یان کەئەفەرمێ، «**فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ**»، ئایا ئەودڵە گوشتینە چۆن پارێزکاری بکات، بێ‌گومان مەبەست دەرونی‌مرۆڤە، کەخۆی بپارێزێت لەکینە لەحەسەد لەخۆبەزل‌زانین، لەخوانەترسان لەصەدان نیازو پێناسی ناپەسەند، کەدێنە دەرونەوە «**تەقوا**» بکات واتە، پارێزبکات. برێکیش ئەڵێن دڵ فەرمان‌ڕەوای لەش نیە، بەڵکومێشکە، لێرەدا دوبارە هەمان شتی ماددی دێتەپێشەوە، چونکە مەبەست نە ئەو دڵە گوشتینەیەو نەئەومێشکەی وا لەناوی سەرا، بەڵکو دەرونی مرۆڤە، وەلەطیفەیێکە کەوا لەسینەی مرۆڤ‌دا، چونکە مەبەست لە «**قەلب**» ناوەڕاست وقوڵایی‌شتە واتە ناوەند، یان کاکڵەی‌شت، وەئەوهەستانەش، ناوەندی هەستی ئینسانی‌و ویجدانی‌و عاطیفی مرۆڤن، نەکەمتر ونەزیاتر، بەڵام بۆرێبوارانی ڕێگەی تەصەووف زۆرباش ڕوونە کەشوێنی‌ئەولەطیفەیە سینەی مرۆڤە، هەروا کە شوێنی لەطیفەی «**نەفس**» ناوچاوانی مرۆڤە، شوێنی نەفس لەمێشکەوە نزیکە وەشوێنی قەلب لەدڵی‌گوشتینەوە، هەروا کەلەطیفەی ڕۆح، وە سیرر، وەخەفی، وەئەخفایش، هەروان لەسینەدا، وەکارناسانی سلوکی تەریقەت، وەریازەت‌کێشانی تەصەووفی‌ئیسلامی زۆرباش هەست بەشوێنی یەکەیەکەی ئەولەطائفە ئەکەن، وەنوری هەرکامەی ڕەنگی‌خۆی هەیە وەبەونورەدا لێکیان جوی‌ئەکەنەوە، بەیارمەتی‌خوا لەبەشی تەریقەتی نەقشبەندی‌دا باسیان ئەکەم. شیرەی باسەکەمان دێتەوەسەری ئەوەی، ئەوقەلبەی کەلەڕێبازی تەصەووف‌دا باسی‌ئەکرێت، ئەوشوێنەیە لەدەرونا کەخاوەنی ئەوهەموە پێناسانەیە کەلەقورئانا باسی‌کراوەو برێکمان‌نوسی، وەڕێبوار ئەکۆشێت بەهۆی ذیکرەوە وەبەیارمەتی مورشیدی پێ‌گەیشتوو پێ‌گەیێنەر، ئەودڵەی خاوێن‌کاتەوە لەهەموخەوشێك لەوخەوشە ناپەسەندانەی کەباس‌کران وبیرازێنێتەوە بەپێناس‌و نیازی‌پاك، بۆئەوەی شایستەیی ئەوە پەیدابکات، نوری خوا لەودڵەدا بێتە مێوان‌و سەقام‌گیربێت، وەذیکری خوابیبێتە خوردوخۆراکی مەعنەویی ئەم‌دڵە، ئەوەی خوا بۆی‌کرد تەوبەی کردو لەسەری‌بەردەواماما،ذیکری‌کردو لەسەری بەردەواماما، وا نوری‌خوا لەدڵیا ئەدرەوشێتەوە. ئەوەش کە لەم‌نیعمەت‌و دەس‌کەوتە گەورەیە بێ‌بەش‌بو،وا

لەونورەیش بێ‌بەشەو، دوڕاندویەتی. هەروەکو خوائەفەرمێ: «وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللهُ لَهُ نوراً فَما لَهُ مِنْ نور» «سورەی» «نور» «٤٠».

ولەکۆتایی دا دەستیشان ئەکەم بۆئەم ئایەتە کەئەفەرمێ: «یاایها الَّذینَ آمنوا اتَّقوا اللهَ وآمِنوا بِرَسولِهِ یُؤتِکُمْ کِفْلَیْنِ مِنْ رَحْمَتِه. وَیَجْعَلْ لَکُمْ نوراً تَمْشُونَ بِهِ وَیَغْفِرْ لَکُمْ واللهُ غفورٌ رحیمٌ» «حدید» «٢٨».

ووشەی نوریش واتای زۆری خۆی هەیە لەکاتی باسی ووشەی نوردا باسی کراوە.

نَفْس :

«نەفس» ووشەیێکی عەرەبی زۆرواتایە، بۆ مرۆڤ خۆی هاتوە؛ وەبەواتای دەرونی ئادەمی زاد وە ویستی دەرون، وەرۆح، وەخوێن؛ وەبۆ «عەینی شت» هاتوە هەروەها ئەڵێن نەفس، ئەوشتەیە بانگ ئەکەی فلان کەس ئەلێ، بەلێ. ئەوەی ئەلێ، بەلێ ئەوە نەفسە یان ئەوەی، ئەلێ من، ئەو منە نەفسە وە زۆر واتای تر؛ لەقورئانی پیرۆزدا پتر لەدوصەدوپەنجاجار ووشەی نەفس وەجۆرەکانی هاتوە، لەقورئانیشدا بەواتای مرۆڤ خۆی وەبە واتای دەرون وەرۆح وەویستی دەرونیش هاتوە.

ئەم ووشەیە لەگۆرەپانی تەصەووفدا زۆر بەکاربراوە، بەڵکو ئەوجەغزەی کە رێرەوی تەصەووفی بەسەرەوە راوەستاوە، وەپاژنە، یان گێجەنەی دەرگای تەصەوف، وە کاکڵەیێك کەصوفی ئەگەرێ خاوێنی کاتەوەو بەخاوێنی رای گرێت هەر ئەونەفسەیە.

بەکورتی گەورەترین خەباتی رێبواری تەصەووف بریتی‌یە لەوخەباتەی کەبۆ پاك‌کردنەوەو درەوشاندنەوەو راهێنانی نەفس ئەکرێتەکار بێگومان ئەم‌کارەی تەصەووف، هەروەکو کارەکانی تری، ئەمیش لەروانگەی قورئانەوە پێش چاوگیراوە، وە لەدەستوری قورئان سەرچاوەئەگرێت.

دەس‌کاری نەفس، وەپاك‌کردنەوەی نەفس پێی ئەوترێت «تەزکی‌یەی نەفس»، زەکات لەعەرەبی‌دا، بەپاك‌کردنەوە ئەڵێن زەکات‌دانی سەرمایەوسامان. واتە بەشی هەژاران لەو سامانە دەرکردن بۆ ئەوەی چونکە لەروانگەی ئائینەوە ئەو سەرمایە،

ئەگەرزەکاتی لێنەدرێت پاکنیە، بەسەربڕینی حەیوانیش ئەڵێن زەکاتی حەیوان ئەویش هەربەمەعنای پاکییە، واتە مردارنەبوەتەوە. کەواتە تەزکییە ئەبێتە پاککردنەوەی نەفس، لەهەمو پێناسێکی ناپەسەندو ناشیرین، خوای گەورە لەسورەی والشمس دا، پاش سوێندخواردن بە شەمس، واتە هەتاو، وەمانگ وەرۆژ وەزەوی، پاشان سوێند بە «نەفس» ئەخوات، وەئەفەرمێ «وَنَفْسٍ وَما سَوّاها فَألهَمَها فُجورَها وَتَقْواها»، واتە سوێند بەنەفسی مرۆڤ وەبەوکەسەی کەنەفسی ڕێك خستوە وەکردویەتە خاوەنی ئەوپێناسانەی ئامادەبێت بۆوەرگرتنی هەموجۆرە فێرکردن و ڕاهێنان و پەروەردە کردنێك پاش ئەم سوێندە ئەفەرمێ ڕێگەی چاکەوخراپەی بەو نەفسە پیشان داوە، واتەلەقورئاندا هەموشتێکی بۆڕوون کردوەتەوە «وَهَدَيْناهُ النَّجْدَيْن» «بلد» «١٠» نیشانەیە بۆئەو ڕێگەی چاکەوخراپە جائەفەرمێ «قَدْ أفْلَحَ مَنْ زَكّاها وَقَدْ خابَ مَنْ دَسّاها» واتە ئەوەی ئەو نەفسەی پاککردەوە وارزگاربوەو خۆش بەختە وەئەوەی کە کردویە بەژێری «فجور» واتەخراپەو کردەوەی ناشیرینەوە «قد خاب» نائومێدو بەدبەخت و تێشکاوە.

ئەم ئایەتە، بەڕوونی پیشان ئەدات، کەچۆن صوفیەکان بە پەیڕەوی ئەم ڕێ نمایەی خوای گەورە ئەکۆشن لەبەشی ڕزگاربوەکان بن واتە لەوانەبن کەنەفسی یان پاککردوەتەوە هەروەها هەر بە وشەی ڕزگار بون وەسەرکەوتن، وەسەبارەت بەنەفس لەئایەتی «١٦» «تغابن» دا ئەڵێ. «وَمَنْ يوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَاُولئِكَ هُمُ المُفْلِحون» ئەوانەی خۆیان ئەپارێزن لەرژدی نەفس ئەوانە لەرزگار بوانن.

کەواتە «تەزکیەی نەفس» واتە خاوێن کردنەوەی نەفس گەورەترین کاری ڕێبواری ڕێگەی تەصەووفە وەتاوەکو نەفس پاکنەبێتەوە ئەوڕێبوارە هەروا لەمەترسیی سەرنەکەوتن و تێشکانایە، وەتا نەفس خاوێن نەبوەتەوە، پایەی «ویلایەت»، دەستی ڕێبوار ناکەوێت، بەڵام پاش زاڵ بون بەسەری نەفساوە خاوێن کردنەوەی لە پێناس و نیازی ناپەسەند، ئیتر ئەوکاتە نۆرەی ڕازاندنەوەی دەرونە بە پێناس و نیازی پەسەند وە ئەوانە سەرپشتی دەرگای خوش بەختی و پێش کەوتن لە ڕێبازی تەصەووف دا، بەڵام ئایا ئەم پاککردنەوە هـەروا ئاسانە؟ وە ئایا چۆن مرۆڤ ئەتوانێ زاڵ بێت بەسەری نەفسا؟ وەئایادەسکەوتی چی یە؟

یەکەم قۆناغی دەس پێ کردنی کار، بە تەوبە دەست پێ ئەکات، پاش تەوبەکردن لەئەنجامدانی هەرچی شتێ کە خواپێی ناخوشە «نەهی لەمونکەر»

ئەوساکە بریاردان‌و بەردەوام بون لەسەرهەرچی خواپێی خۆشە **«ئەمربەمەعروف»**، پاشان لەسەری خواپەرستی بەپێی دەستووری قورئان‌و شەریعەتی موحەممەدی، بەتایبەتی بەردەوام‌بوون لەسەری **«ذیکر»** بەهەموجۆرێکی، وەبەرگری‌کردن لەداخوازەکانی نەفس، وەکوحەزکردن بەدەسەڵات، بەسەرمایەو ساماني زۆر بەرابوردن بەشێوەیێکی زیادەرەوی باوەکو ئەوشتەش حەڵاڵ بێ. بەکورتی‌ی راهێنان‌و وەرزاندنی نەفس، تائەوکاتەی کەمورشید بەپێ‌ویستی ئەزانێت، یان‌مرۆڤ خۆی‌بزانێت، ئیتر بوەتە خاوەنی ئیمانی **«عین الیقین»** وەتازە هیچ‌شتێ‌کاری تێ‌ناکات، پاش‌ئەوەش **«افراط»** یان **«تەفریط»** هەرخراپە، واتە زۆرلەسنورتێپەربون یان زۆرکشانەدواوەو کۆتاهاتن.

رێبوارانی رێگەی تەصەووف چەن‌قۆناغێکیان بۆ ئەم‌خاوێن‌کردنەوەی نەفسە داناوە، وە لەهەر قۆناغێکا ئەم‌نەفسە ناوێکی هەیە کەئەویش هەرلەقورئانەوە وەرگیراوە.

لەکتێبی **«معجم مصطلحات الصوفیة»** دا ئەڵێت نەفس پێنج جۆری هەیە **«حەیوانی، ئەممارە، موڵهەمە، لەووامە،موطمەئینە»**، پاشان‌ئەڵێ ئەڵێن نەفس **«ناطیقەیەوصالیحە وە حەکیمە»**، پاشان ئەڵێ **«نەبەوی‌یەیشی»** هەیە.

لەکتێبی **(الفاظ الصوفیة ومعانیها)** دا باسی **«ئەممارە، لەووامە، موطمەئینە، راضی‌یە، مەرضی‌یە، کامیلە»**، ئەکات.

بەڵام **«شیخ محمد امین الکردي»** لەکتێبی **«تَنْوِیرُ القُلُوب»** دا حەوت‌پلە دائەنێ بۆنەفس **«الأمّارە، اللّوامە، المُطْمَئِنّة، المُلْهَمَة، الرّاضیة، المرضیّة، الکامِلە»**.

بەکورتی‌ی، ئەم‌ناوانە ناوی‌خۆیان وابەخۆیانەوە، الامارە: بەونەفسەی مرۆڤ‌ئەڵێن کە هەستی‌حەیوانی‌و شەهوانی ئەو زاڵە بەسەری هەستی‌ئینسانیی ئەودا، وەبۆیەپێی ئەوترێ ئەممارە، چونکەفەرمان بەخرابەکردن ئەدا بەسەری خاوەنیا، واتە هەڵی ئەنێت‌و پاڵی‌پێوەئەنێت بۆخرابەکردن، مەقامی ئەم‌نەفسە لەوئایەتەدا دەرئەکەوێت، کەحەزرەتی‌یوسف ئەفەرمێ، **«وما أُبَرّئُ نَفْسِي، اِنَّ النَّفْسَ لَأَمّارَةٌ بِالسّوء»** **(یوسف) (٥٣)** جا برێکیان ئەڵێن هێشتائەم‌قۆناغە باشترە لەقۆناغی نەفسی حەیوانیی، ئەویش هی‌ئەوکەسانەیە کەلەژیان، هەرخواردن‌و نوستن‌و رابواردن زیاتر، هیچی‌ترنازانن، وەهیچ‌بەلایانەوە گرنگ‌نیە رابواردن‌و سەرمایە چۆن دەست‌بدات، حەرامە حەلالە، کوشتنەبرینە، فەرقی‌نیە، ئەو لەوەرو رابواردنی

بەلاوە گرنگە، ئیتر هەرجۆرێ بۆی رێك کەوێت. جائەگەر هەرلەبناغەدا ئەوکەسە خاوەنی ئەمجۆرە نەفسە نەبو، یان، دەستی لەوجۆرە ژیانەهەڵگرتبو نەفسەکەی **«ئەمارە بالسوئە»** هێشتا هەرحەز لەشتی ناشیرین ئەکات، جائەگەر گەیشتە ئەوەی لەمحاڵە، روەو چاك بون رۆیشت، وەتەوبەی کرد، وەرێگەی خواپەرستیو ئینسانییەتی گرتەبەر، ئەوکاتە نەفسەکەی ئەبێتە **«لەووامە»** واتە لومەکەر، لۆمەی خاوەنەکەی ئەکات، ئەگەرکارێکی ناشیرینی کرد، یان ویستی بیکات، **«لا اُقْسِمُ بِیَومِ القِیامَةِ وَلا اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوامه»**، واتە قەسەم بەرۆژی قیامەت، وەقەسەم بەونەفسەی کەلۆمەی خاوەنەکەی ئەکات، لەسەری کاری ناپەسەند، کەواتە ئەمەقۆناغێکی گەورەو پەسەندە بۆنەفسی مرۆڤ.

ملهمەیش، هەر نیشانەیێکە لەوئایەتەی کەزوتر باسمان کرد **«وَنَفْسٍ وَما سَوّاها فَاَلْهَمَها فجورَها وَتَقْواها»** لێرەدا، نەفس، والەحاڵێکا، چاکەوخراپە لێك ئەداتەوە، ئەزانێ **«فجور»** واتەکاری ناپەسەند کامە، وە **«تقوا»** واتە پارێزکاریی کامەتە.

پاشان نەفسی، **«مطمئنە**، **راضیە**، **وە مرضیە»** دێنەپێشەوە کەلەسورەی **«الفجر»** دا، ئەفەرمێ **«یاایَّتُها النَّفْسُ المُطْمَئِنَّةُ ارجِعي اِلی رَبِّكِ راضِیةً مَرْضِیَّةً»**، ئەمەش لەحاڵێکایە هەم ئەو لەخوا راضییەو هەمخوایش لەوراضییە، واتە ئەونەفسەی خوای لێ رازییەو ئەویش دڵخۆش و رازییە لەوپاداشەی خوا ئەیداتێ **«رضی الله عنهم ورضوا عنه»**. پاشان باسی نەفسی کاملە دێتەپێشەوە. کە بەلای ئەمسەرچاوانەوە ئەمپایە پایەی نەفسی پێغەمبەرانەو، وەلییە کاملەکان، نەفس لەروانگەی رێبوارانی رێ‌رەوی تەصەووفەوە بریتییە، لە لەطیفەیێك لە لەطیفەکانی عالەمی خەلق، کەلەگەڵی **(چوارعونصور)** دا ئەبێتەپێنجەمین واتە، رطوبەت یان ئاو، وەخاك، وە هەوا وەگەرما، واتە **(حەرارە)** یان ئاگر،.بەرانبەر بەقەلب، وەروح، وەسیرر وە خەفی، وەئەخفا، کە هی عالەمی ئەمرن، جارێکی تریش باسی ئەم لەتیفانەمان کرد، بەلام بەیارمەتی خوا لەکاتی باسی **«طەریقەی نەقشبەندی»** دا باشترباسی ئەکەم.

جائەبێ ئەو لەطیفەی نەفسەیش بەهۆی ذیکرەوە خاوێن بکرێتەوە، جا لە **«اصطلاحی»** نەقشبەندییەکان بەمنەفسە ئەوترێ **«نەفسی ناطیقە»**.

«ئیمام شرف الدین محمد بن سعید البوصیری» کە لە ٦٩٦ ك، لەدنیا دەرچوە، لەقەصیدەی **(بوردەدا)** شیعرێکی جوانی هەیە سەبارەت بەراهێنانی نەفس، کەئەڵێ.

«والنفسُ كالطفلِ إن تُهمِله شَبَّ على حُبِّ الرَّضاعِ وَإنْ تفطِمْهُ ينفَطِمِ» ئەڵێ، نەفسیش هەروەکو منداڵ وایە، منداڵ ئەگەر بێت و لەشیری نەبڕیتەوە، گەورەئەبێت کەچی هەر دەس لەشیرخواردن هەڵ ناگرێ، بەڵام ئەگەر خۆت بیبڕیتەوە، هەرماوەیێکی زەحمەتە، ئیتر رادێت و دەست لەشیرخواردن هەڵ ئەگریت.

حەزرەتی «شیخ عبد القادری گەیلانی» لەکتێبی غونیەدا ئەفەرمێ، ئافەتی نەفس ئەوەتە حەزئەکات لەوەی خەڵك پیایاهەڵ دەن وتەعریفی بکەن، وەناوی بەچاکە بەرن، وەستایشی بکەن، ئەفەرمێ ئەوکەسە ئەبێتە «حەماڵ» بارکێش، باربەری عیبادەت، بۆچی؟ چونکە وای لێ دێت بۆ ئەوستایش کردن و لێرازی بونەی خەڵق خوا ئەپەرستێ، خۆیشی بەخۆی نازانێت، بەخۆی نازانێت، تا ڕیا بەجارێکا ئەیکاتە ژێرەوە.

مرۆڤ کاتێ ئەم نەخۆشی یەی خۆیی بۆ دەرئەکەوێت، چاوپۆشی بکات لەو ڕەزامەندی خەڵقەو لەوستایش کاری یە، ئەگەر وای کرد سەیرئەکات، وردەوردە نەفسی ڕووئەکاتە، تەمەڵی، وەمەیلی خواپەرستییەکەی کەم ئەبێتەوە. پاش ئەم تاقی کردنەوەیە، مرۆڤ نەفسی خۆی ئەناسێ، وەئەزانێ چ بەڵاییکە، وە چ درۆزن و فیل بازو دەس بڕێکە.

بەڵێ هەروەکو خوای گەورەئەفەرمێ «**وان لیس للانسان الا ماسعی وان سعیه سوف یری**».

بەبێ تێ کۆشان هیچ بەرهەمێك دەستی مرۆڤ ناکەوێت ئەگەریش تێکۆشا بەرهەمی وەرئەگرێت.

هەروەها ئەفەرمێ «**والذین جاهَدوا فینا لَنَهدیَنَّهُم سُبلَنا**» «**عنکبوت**» یان «**وجَاهِدوا بأموالِكُمْ وأنْفُسِكُمْ في سَبيلِ الله**»، شێخ زکریا أنصاری لەحاشیەی ڕیسالەی قوشەیری یەدا ئەفەرمێ رزگاریی نەفس والەوەدا جڵەوی بگریت لەئارەزووەکانی، وجڵەوی ببەی بۆلای ئەوشتانەی کەخوا لەوی داوا کردوە، بێگومان خوا ئیحتیاجی بەم تێکۆشانی ئێمە نیە بەڵکو ئێمە بۆقانجازی هەردوجیهانی خومانە ئەبێ تێکۆشین، هەروا کەئەفەرمێ «**وَمَنْ جاهَدَ فَإنَّمَا يُجاهِدُ لِنَفْسِه**». شیخ عبد القادری گەیلانی لەکتێبی (**فتوح الغیب**) دا ئەفەرمێ «**نەفسی ئەممارە**» دووحاڵەتی هەیە، یان وا لەخۆشی دا یان والەناخۆشیدا، ئەگەر کەوتە گرفتاری و دەردی سەر، وادنیای بەلاوە ئەبێتە چەرمەچۆلەکەو سەری دنیای لێ دێتەوە یەك و دەس ئەکاتە ناشوکری و کوفرکردن.

ئەگەریش دنیابەئارەزوی ئەوبو، دەس ئەکاتە رابواردن و لەوەرو داوێن پیسی، وەئەگەر هەزاری بوو داوای دوهەزار ئەکات دوی بو چواری ئەوێ، بەکورتی بەهیچ تێرناخوات. هەروەکو خوای گەورەئەفەرمێ «كَلَّا إِنَّ الإِنْسانَ لَيَطْغَى أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَى» (علق) (٦) (٧)، واتە مرۆڤ کە لەنیازو هەژاری کەوت، وەدەسەلاتی پەیداکرد ئیترلەخۆی دەرئەچێت، وەخوای خۆی بەهەق ناناسێ، وەهەتادێت پێ دائەکێشێت.

ئەوەی خۆی ناسی خوای خۆیشی ئەناسێت «مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ» ئەوەی خۆی ناسی خوایش ئەناسێت، هەروا کەحەزرەتی یوسف نەفسی خۆی ناسی وەفەرموی «وَما أُبَرِّئُ نَفْسي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمّارَةٌ بِالسّوءِ»، کەنەفسیشی ناسی ئیترجلەوی بۆشل ناکات. بەکورتی خەبات و تێکۆشان بۆپاك کردنەوەی نەفس یەکێکە لەپایە بناغەییەکانی رێرەوی تەصەووف وە بەبێ ئەوخەباتەو بێ ئەوپاك کردنەوە، هیچی بۆناکرێت. منیش مەبەستم ناساندنی نەفس، وەپێویست بونی خاوێن کردنەوەی نەفسە، نەك بەهەوێ، بێ سەلێنم کەئەم کارە چاکەو، ئێوە ئەبێ بیکەن، بێگومان ئەوەی ئەم رێبازەی دایەبەر، ئامادەیش ئەبێت بۆئەم خەباتە، گەورەپیاوانی رێ رەوی تەصەووف، وەکو جونەید، شیخ معروف، وە سری سقطی، وەسهل بن عبد الله، وغەززالی، وصەدان لەگەورەپیاوانی ئەم رێبازە، هەزاران فەرمودەی بەرزیان هەیە، بۆپاڵپێوەنان و دڵ گەرم کردنی موریدی ئەم رێبازە سەبارەت بەخاوێن کردنەوەی نەفس، کەباس کردنیان لەچوارچێوەی ئامانجەکەمان بەدەرە.

ذکر:

ذیکر، ووشەیێکی عەرەبی یە، بۆ ناوبردن ویادکردن بەکارئەبرێت، وە واتای تریش هەیە کەپێوەندی بەباسەکەوە نیە، بەڵام لەروانگەی ئیسلامەوە بۆستایش کردنی خوا وە یادکردن و ناوبردنی بەکارئەبرێت، وەکو ئەوەی، بڵێین «سُبْحان الله، الحمد لله لا اله الا الله»، یان صەڵەوات خوێندن و دوعاخوێندنیش هەرئەکرێ بخرێنە چوارچێوەی ذیکرەوە چونکە ئەویش هەر رێزگرتن و

ستایش کردن و پێ هاتنه، بەگەورەیی خوا، هەروەها هەر نەوەدونۆ ناوەکانی خودا، لەقورئانی پیرۆزدا،. ووشەی ذیکر، جگەلەمانەش بۆنوێژکردنیش واتەبۆناوی نوێژ وه هەروەها بۆناوی قورئان بەکاربراوه، لەوشوێنەدا کەباسی ئەوەم کردوه، ذیکر کەنەریتی صوفی یەکانە، رێك ئەکەوێت لەگەڵی فەرمانی قورئاندا، پەنجەم راکێشاوە بۆ زۆرێك لەوئایەتانە.

بۆنمونە، «**انا نحن نزلنا الذكر وانا له لحافظون**» سورەی الحجر «٩»، ڕوونە کەمەبەست لەووشەی ذیکر لێرەدا قورئانی پیرۆزە.

لێرەشا کەئەڵێت، (**یاایها الذین آمنوا، اذا نودی للصلاة من یوم الجمعة فاسعوا الی ذکر الله وذروا البیع**) الجمعة (٩) دیارە لێرەدا مەبەست لەووشەی ذیکر نوێژی جومعەیە. مەبەستم ئەوەیە لەقورئانا ووشەی ذیکر جگە لەواتای ناوبردن و یادکردن، بەواتای تریش هاتوه، بەلام بەواتای ناوبردن و یادکردن، دەیان ئایەت هاتوه، وەکو، «**واذکر اسم ربك وتبتل**» «**فاذکروا الله**» یان «**فاذکروا الله قیاماً وقعودا**» «**واذکروا الله کثیراً**»، «**اذکروا الله ذکراً کثیرا**»، **ولذکر الله اکبر** «**الا بذکر الله تطمئن القلوب**»، وە دەیان ئایەتی تر.

لێرەدا مەبەستم هەرئەوەتە بڵێم، لەقورئاندا، ذیکر، بەواتای ناوبردن و یادکردن هاتوه، ئەمە لەروانگەی واتای ووشەوه.

لەروانگەی ئەوەیشەوە، ئەم یادکردن و ناوبردنە دەستورێکی خوداوەندی یە، وەفەرمانێکەو ئەبێ ئەنجام دریت، چ لە چوارچێوەی نوێژا، چ لەچوارچێوەی ناوبردن و یادکردنا، خۆ هەموی ئەوئایەتانە خۆیان فەرمانن وەکو «**واذکر ربك کثیراً**»، **واذکر ربك فی نفسك**، **فاذکرونی اذکرکم**، **یاایها الذین آمنوا اذکروا الله کثیراً**، **یاایها الذین آمنوا لاتلهکم اموالکم ولا اولادکم عن ذکر الله**، **واذکروه کما هداکم**» وەدەیان دەستوری تر، بۆمانی دەرئەخەن کە ئەم یادکردن و ناوبردنە واجبێکە لەسەری هەمو موسوڵمانێ، وە موسوڵمانی تەواو بەکەسی ئەڵێن، هیچ کارو کاسبی و سەرجەنجاڵییێکی ماڵ و خێزان، نەتوانی رێگەی ناوی خوابردن و یادی خواکردنی لێ بگرێت، «**رجال لاتلهیهم تجارة ولابیع عن ذکر الله**».

یان وەکو لەپێشاوتم «**لاتلهکم اموالکم ولا اولادکم عن ذکر الله**» ئەمانە خۆی ئەوە ئەگەیێنێ نابێ هیچ شتێ بکەینەبیانو، یان نابێ ئەوە بکەین بەبیانو کە دەس نوێژمان

نیە ، یان ئەبێ لە مزگەوتابین ، یان دەورمان چۆڵ بێت جائەتوانین ذیکربکەین بەهەرحاڵ ، ئەوەی بیەوێ ناوی خوابیات ، لەهەموحاڵێکا ئەتوانێ ناوی بیات ، «فَاذْكُرُوا اللهَ قِياماً وَقُعُوداً وَعَلى جُنوبِكُمْ» النّساء (١٠٣) ئەمەخۆی فەرمانە ، یان «الَّذِينَ يَذْكُرونَ اللهَ قِياماً وَقُعُوداً وَعَلى جُنُوبِهِمْ» آل عمران (١٩١) ئەمفەرمانەش ئەوەنیە بڵێین رۆژی جارێ یادی بکەین ، یان هەرنوێژکردنەکە ، ئیتربەسە ، چونکە ئەوە لەکوێ ، ئەوەلەکوێ فەرمان بدات بەهەڵسان ودانیشتن و پاڵ کەوتن ، بەدڵ و بەزمان ، بەشەووبەرۆژ ، ناوی بەرین ویادی بکەین ، وە ووشەی «كَثيراً» ، زۆرجار دوبارە کراوەتەوە ، «اُذْكُرُوا اللهَ ذِكْراً كَثيراً» (٣٣) (٤١) ، «واذْكُرْ رَبَّكَ كَثيراً» (٣) (٤١) ئەمانە هەموی ئەوە ئەگەیێنن ئەمذیکرە ئەبێ زۆربێت ، هەروەها ئەفەرمێ ، «وَاذْكُرْ رَبَّكَ فى نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الجَهْرِ مِنَ القَوْلِ ، بِالغُدُوِّ وَالآصالِ وَلاتَكُنْ مِنَ الغافِلِينَ» اعراف (٢٠٥) لێرەشا ئەگەیێنێ هەروەها کەذیکر بەزمان پێویستە بەدڵیش پێویستە «فى نَفْسِكَ» وەئەوەیش هەرحسیبە ، وەئاخری ئایەتەکەیش «وَلاتَكُنْ مِنَ الغافِلِينَ» فەرمان بەوەئەدا ، نابێ دەس لەذیکر هەڵگرین ، هەروەها ئەفەرمێ ، «وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطاناً فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ» (زخرف) (٣٦) . ئەوەی دەس هەڵگرێ لەذیکری رەحمان ، شەیتانێکی بۆتایین ئەکەین ، یان ئەیکەینە هاوملی شەیتانێك ، کەواتە ذیکرکردن ، لەروانگەی دینەوە ، سپاردەیێکی هەمو موسوڵمانێکە وەلەسەری هەمومانە بەئاشکراو نهێنی شەوو رۆژ ، ناوی خوا ببەین و یادی بکەین ، وەئەگەریش نەیکەین خواپێی ناخۆشەو هاوملی شەیتانمان ئەکات یان ئەفەرمێ «فَوَيْلٌ لِلْقاسِيَةِ قُلوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللهِ» هاواربۆئەوانەی دڵیان تاریکە ، چونکە ذیکری خوا ناکەن «زمر» «٢٢» ، لەمروانگەوەیە سوفیی یەکان ، مادام هەدەفیان ئەوەتە بکۆشن بۆئەوەی ، موبەمو ، فەرمانەکانی خوای گەورە ئەنجام دەن ، رووذێرن بوذیکر ، ئایا ئەمذیکرە نوێژکردن ، یان قورئان خویندن ، یان ناوی خوابردن و ، صەڵەوات خوێندن و دوعاخوێندن بێت «اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعاً وَخُفْيَةً» (أعْراف) (٥٥) .

دێتەوەسەری چۆنیەتی ئەمذیکرە لەروانگەی تەصەووفەوە .

هەروەکو بۆمان دەرکەوت ، ذیکر دوو جۆرە ، بەزمان ، یان بەدڵ ، هەروەکووتمان «فى نَفْسِكَ» ، برێ لەتەریقەتەکان لاین گیری ذیکری زمان ، وەبرێکیان لاین گری ذیکری دەرون ، وەبرێ ئەڵێن هەردوکی باشە واتە بەرلەوا

بەزمان ، تاوردە وردە ئەوکەسە رادێت ، لەپاشان بەدڵ . لەکتێبی «**حقائق عن التصوف**»دا ، لەزمانی «**علامه المناوی**» یەوە ، ئەڵێت ، ذیکر سێ بەشە ذیکری «**عەوام**» ، واتە نەخوێنەوار یان خەڵك بەتێکرا بەزمانە ، ذیکری هەڵبژێرراوان ، یان گەورەپیاوان بەدڵە ، ذیکری هەڵبژاردەی ناوی ئەوانیش ئەوەتە ، لەخۆشیی «**موشاهەدە**» واتە دیتنی ذیکربۆکراو ، واتە ، خوادا «**مذکور**» ئیترناوبردنیشیان لەبیرئەچێتەوە ، لەم کتێبەدا نزیکەی «**صەدلاپەرە**» ، هەر لەسەری ذیکر چوە ، ئەوەی بیەوێ ئەتوانێ سەیری بکات هەروەها کتێبی ، «**الفتوحات الربانیه علی الاذکار النوویه**» ج (١) ، یان ریسالەی قوشەیری ، وەهەموکتێبەکانی تری تەصەووف ، یان «**المرشد الی ایات القران الکریم وکلماته**» ، بەشی «**ذیکر**» یان کتێبی «**المواهب السرمدیة فی مناقب النقشبندیه**» «**محمد امین الکردی**» ، وەصەدان کتێبی تر .

«**ئیمامی نەوەوی**» باوەری لەسەرئەوەتە ذیکر هەمو جۆریکی هەرباشە ، چ بەزمان چ بەدڵ چ بەهەردوکیان ، بەڵام ئەڵێ ، ئەگەر هاتو هاتەسەری ئەوەی هەربەیەکێکیان ذیکربکات ذیکری دڵ باشترە . «**الفتوحات الربانیة علی الاذکار النوویه**» ج (١) «**وَلاتُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنا واتَّبَعَ هَواه**» (٢٨) (**الکهف**) زۆربەباشی پیشاندەری ذیکری قەلبە هەروەها گرنگیی ئەوذیکرە .

بەهەرحاڵ مەبەست ئەوەتە ، ناوی خوابردن وەخواپەرستیی ، وەلەخواپاڕانەوە ، هەرجۆرێ بێت باشە ، وەبەشوێن و بەجێگاو بەڕاهێنانی مورشید ، وە بەوەزعی ئەوکەسە کەوتوە ، بۆنمونە ، ئەگەر ئەودەنگی بەرزە ریایی تیابێت باش نیە ، ئەگەر هۆی نارەحەتیی خەڵکی نەخۆش و نوستو ونوێژکەری تیابێت چاك نیە ئەگەریش دەستەیێك ، بە ئەدەب ، وە بەبێ ئەوشتانەی وترا سەرگەرمی ذیکری خوابن چی هەیە لەوەچاتر ، دەنگی بەرزیش تادەنگی بەرز فەرق هەیە ، ئەکرێ دەنگیش بەرزبێت بەڵام وانەبێ هۆی نارەحەتی خۆی و خەڵك بێت ، بەکورتی مرۆڤی موسڵمانی خاوەن ئاوەز ، خۆی ئەتوانی ، بزانێت کوێ بۆئەوە ئەشێ بەدەنگی بەرز ناوی خوا بیات ، وەکوێ بۆئەوە ناشێت ، کامی لەسنوری شەرع دەرئەچێ، وەکامی وا لەچوارچێوەی شەرعا ، جا برێ لەرێبوارانی تەسەووف لەرێی ذیکری نهێنی یەوە سلوك ئەکەن ، برێکیان لەرێی ذیکری ئاشکراوە برێکیش بەهەردوکی .

وتمان هەمو ناوی خوابردنێك ذیكرە ، وەكو «سبحان الله ، الحمد لله لا اله الا الله ، الله اكبر» وەهەروەها ذیكری «منفرد» ، واتە تەنها ناوی خوابردن كەبریتی بێت لەذیكری «الله» یان ذیكری تەوحید «لا اله الا الله» ئێمەوتمان ڕێبواری تەسەووف تیێ ئەكۆشێت كەدڵی لەخەوش پاك كاتەوە ، بۆئەوەی ئەودڵەشیاوی ئەوەبێت نوری خوای تیابدرەوشێتەوە ، وەهەروەكو لە حەدیثا هەیە ببێتە «عرش الرحمن» واتە مەنزڵی خوا جا ئەو دڵ پاككردنەش ، خۆبەگاڵتە نابێت ، گاڵتەنیە مرۆڤ بتوانێ هەرچی پێناسی خراپە وەكو حەسەد ، وەكو خۆبەزل زانین ، وەكو مشت قوچاوی ، وەكو درۆزنیی ، وەكو زۆربڵێی ، وەئەوشتانەی زوتر باسمان كردن ، لەدڵی خۆیا ، لایان بات ، وەدڵی پركات لەپێناسی پەسەند ، خۆهەروا ناكرێت ، ...، خەبات و تیێ كۆشانی ئەوێ ، زۆران گرتنی ئەوێت لەگەڵی (نەفسی ئەمارە)دا ، جا بەوجۆرەی لەهەزارو چوارصەد ساڵەوە ، تاقی كراوەتەوە ، باشترین دەرمان وە بەكارترین ، ژەنگ لابەر ، وە ژەنگ سوتێنی دڵ ، ذیكری خوایە ، دڵ بەذیكری خوا ئارام ئەگرێت و دڵ نیائەبێت ، «ألا بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُ القُلُوب» (رعد) (٢٨) ، ذیكر ، ئەبێتە هۆی ئەوەی خوای گەورەیش یادی ئەوكەسە بكات «فاذكروني اذكركم» (البقرة) (١٥٢) دڵ ژەنگی هەیە ، بێ گومان ئەوژەنگە مەعنەویی یە ، هەروەكو لەقورئانا ئەفەرمێ «كَلاّ بَلْ رانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ ماكانوا يَكْسِبونَ» (مطففين) (١٤) واتە كردەوە ناپەسەندەكانیان بوەتە ژەنگ بەسەری دڵیانەوە ، یان «وَنَزَعْنا مافي صُدورِهِمْ مِنْ غِلّ» بێگومان ئەم «غیلله» هەیە وە مەعنەویشەو ئێمەهەستی ناكەین ، غیل ، واتە كینەو خەیاڵی ناپەسەند ، كەواتە ڕێبواری ڕێگەی تەسەووف تیێ ئەكۆشێت بەهۆی بەردەوام بونەوە لەسەری ذیكر دڵی خۆی لەهەموژەنگیێ پاك كاتەوە ، ... وەهەروەكو خۆیان باس ئەكەن وە صەدان ساڵە هەزاران هەزار ، لەم نیعمەتی دڵ پاكی یە بەرخوردار بوون ، ئەڵێن ، دڵ وەكو ئاوێنەی دوكەڵ گرتو وایە ، بەهۆی ذیكرو ڕیازەتەوە صەیقەل ئەدرێ ، وەپاك ئەبێتەوە ، ئەوساكە نوری خوای تیا ئەدرەوشێتەوە ، وەئەسراری مەعنەوی تیادەرئەكەوێ وەهەركەسەو بەگوێرەی ئیستیعدادو ئامادەیی خۆی ، دەس كەوتو ، بەرهەم و بەهرەی پێ ئەگات .

هەرچەن ئەم ذیكرە بۆئەوانەی مورشیدیان هەیە بەپێی دەستوری مورشید ئەنجام ئەدرێت ، بەڵام ذیكری هەمیشەیی و هەمولاگر ، بریتی یە لەذیكری (الله) وە ذیكری «لا اله الا الله» پێغەمبەر ئەفەرمێ «أَفْضَلُ ماقُلْتُ أنا والنَّبِيين مِن قَبْلُ كَلِمة لا اله الا الله»

«الله» ، واتە باشترین ووشەیێك من وپێغەمبەرانی تر وتومانە ووشەی **«لا الە الا الله»** یە ، لەگەڵ ئەوەشا بگرە مورشیدێك لەکاتێکی تایبەتا ، ذیکری لاحول ولا قوة الا بالله بەمورید پیشان بدات ، یان خوێندنی سورەتێکی تایبەت لەقورئان‌دا. زوتر باسی قەبض وبەسطمان کرد ، زۆرجار لەوحاڵانەدا مورشید بەپێی **«تەشخیص»** خۆی ذیکری ئەو ڕێبوارە ئەگۆڕێت .

هەرچەن وتمان ذیکربەهەموجۆرێ دروستە ، لەگەڵی ئەوەشا برێ مەرج هەیە بۆ ذیکر کردن ، کە کارناسانی تەصەووف دایان ناوە ، بۆئەوەی ڕێبوار زوتر بە بەهرە بگات ، بەرلەهەموشتێ پاکو تەمیزیو دەس‌نوێژ ، پاشان لەجێگەیێکی کەنار ، وە بەوجۆرەی هەستی ڕیایی لێ‌نەکرێت ، سێ‌هەم **«حوزوری‌قەلب»** واتە لەدڵەوە خۆی ئامادەکات بۆ ئەوەی کەوا لەحوزوری خوادایە ، وەئەبێ پاسای ئەدەب بەکار بێرێت ، وە چاوەڕوانی کەرەمی خوابێت ، چونکە غافڵ‌بون زۆر کارئەکاتە سەری کەم بەهرەیی .

وەلەدڵەوە بڵێت خوایا من مەبەستم ئەوەتە تۆم لێ‌ڕازی‌بیت ، وەلەتۆوە نزیك‌بم ، بەلام مەرجی پێویست بۆهەردولا ، وەبۆ مورشیددارو بێ‌مورشید ، تەوبەکردنە ، چونکە مرۆڤ تابەلێن‌نەدا ئیترخراپەنەکات چاکەی بۆسەر ناگرێت بەلام بۆذیکری دەرونیی شتی‌تری پی‌زیادئەبێت ، بەرلەهەموشتێ ، هەتا ئەوشوێنە چۆڵ‌و چۆڵتربێت باشترە ، تەنانەت بیابانێك ، یان وەکو مەشهورە ، **«خەلوە»** یێك بێت ، دەنگی خەڵك‌نەگاتە گوێی ، وە ئەمەش بۆ **«تەرکیزە»** ، لەکاتی باسی **«تەریقەی‌نەقشبەندی»** دا باشتر ئەم‌مەبەستە شی‌ئەکەمەوە ، جا لەسەرەتادا بە ذیکری **«الله»** ، واتەذیکری ذات ، دەست‌پی‌ئەکرێت ئەویش هەر بەپێی باوەڕی مورشیدە ، ئەگەر یش بێ‌مورشیدبو وا خۆیو ئارەزوی خۆی ، دەس ئەکاتە ذیکرکردن ، واتە ذیکری **«قەلب»**.

مەبەستێك هەیە کاتی هاتوە ڕوونی کەمەوە ، ئەویش چەسپاندنی زمانە بەئاسمانەی دەمەوە ، لەکاتی ئەم ذیکرەدا ئەمە مەرجێکی زۆرگرنگە ، بگرە زۆرکەس بڵێ ئەمە چی‌یەو بۆچی‌باشە؟ من‌خۆم بەسەرماهاتوە ، وە ئەوەل‌جاربو تەمەنم چواردە ساڵ‌بو ، شیخی‌باوکم دەرەجەی‌عالی‌بێت ، تەریقەتی تەلقین‌کردم ، فەرموی ذیکری **(الله)** بکە لەدڵەوە ، وە لەو کاتەدا زمانت بچەسپێنە بەئاسمانەی دەمتا ، خێراوتم بەلێ ، بێ‌ئەوەی بپرسم بۆچی ، چونکە هەم ڕوم‌نەبو هەم عەقڵم پێی نەئەشکا ،

ئێستەئەزانم مەبەست لەمکارە بەستنەوەی زمانە، چونکە زمان عادەتی کردوە بەحەرەکەت لەکاتی قسەکردنا، جائەگەر نەیبەسیتەوە تەکان ئەخوات، تەکانی خوارد بێ ئەوەی بەخۆت بزانیت ذیکرەکە لەدڵەوە ئەگەڕێتەوە بۆزمان، وە ڕیسەکەت ئەبێتەوە بەخوری، واتە هەرچی دڵت ڕامکردوەو ڕاتهانیوە بەوەی وردە ڕابێت لەسەری ذیکر، خێرا ئەچێتەوە سەری خدەکەی لەوەوپێشی، وەهیچت بەهیچ نابێ.

کەواتە ئەم زمان بەئاسانەی دەمەوە چەسپاندنەش هەربۆ **«تەرکیزە»**، هەرچەن باش شەتەکی دەیت، زوتر دڵت بۆڕادێت، وە خوایاربێت، وەئەگەر مورشیدی باش هەبێت، پاش ماوەیێکی کەم، دڵ دەس ئەکاتە ذیکرکردن، وە **«لەطیفە»**ی دڵ لەژەنگ پاك ئەبێتەوە، وتم لەپاشان باسی **«لەطائف»** ئەکەم، لێرەدا، **«إصطلاحیك»** هەیە، ئەویش صوفی یەکان بەکاری ئەبەن، کەبریتی یە، لە عالەمی خەلق، وەعالەمی ئەمر، **«ألا لَهُ الخَلْقُ وَالأَمْرُ تَبارَكَ اللهُ رَبُّ العالَمِين» (٥٤)(أعراف)**، جا بەلای ڕێبوارانی تەصەووفەوە، عالەمی خەلق، ئەمجیهانی مادە، وەمەوجوداتەیە، عالەمی ئەمریش، **(ممكنات يان معنويانه)** کە بە ئەمری خوا دروس بوە، بەئەمری **«کن»**. ئەولەطائفەی کەوتمان. هیچ کام مەحسوسات نین، وەکو قەلب، رۆح، سیرر، خەفی، ئەخفا، ئەمانە، یەك لەشوێنی یەك بەم ذیکری الله، پاك ئەکرێنەوە، جا پاشان نۆرەی پاککردنەوەی عالەمی مەحسوساتی مرۆڤ دێت، کەبریتی یە لەنەفسی ئەوکەسە **(نەفسی ناطیقە)**، کە لەبەشی نەفس دا باسی ئەکەم، وە **(عەناصیری ئەربەعە)**، واتە چوارعونصور، یان چوارماددە، واتە **«ئاوو هەواو وشکی و حەرارەت»**، ئەویش بەجیا باس ئەکەم، جائەگەر ذیکر لەقەلبەوە دەستی پی کرا ئەڵێن، لەعالەمی ئەمرەوە دەستی پی کردوە ئەگەریش لەزمانەوە دەستی پی کرا، ئەڵێن لەعالەمی خەلقەوە دەستی کردوە بەذیکر، جائەوەی لەعالەمی خەلقەوە، واتەلەذیکری زمانەوە، دەستی پی کرد، ئاخرین قۆناغی ئەبێتە تەزکیەی **«دڵ»**، واتە پاککردنەوەی دڵ، بەلام ئەگەر لەدڵەوە دەستی پی کرد، وا هەر بەپاکبونەوەی دڵ کە **(سولطانی)** لەشە، هەمو لەطائف و عەناصیرەکان ملکەچ ئەبن، وەزوو، یەك لەشوێنی یەك، خۆئەدەن بەدەستەوەو پاك ئەبنەوەو، ڕێبوار ئەگاتە مراز.

جائەڵێن شاهی نەقشبەند کەفەرمویەتی **«یەکەم قوناغی ئیمە دواقوناغی خەڵکە»**، یان ئەوکارەی ئێمە لەپێشا ئەی کەین خەڵك پاش ماوەیێکی زۆر، خەبات کردن، جا

ئەیگاتیٚ، ئەمەتە، واتە ئەوان پاش بڕینی نۆقۆناغ جاتەگەنە دلٚ، ئێمە بەرلەهەموشتیٚ دلٚپاك ئەكەینەوە.

ذیکری دووهەم، بۆهەردولا، «**نفي و إثباته**»، کەبریتی یە، لەذیکری «**لا اله الا الله**»، لا اله، نەفی ئەکات، کە هیچ خوایێك نیە، پاشان (**إثبات**)، واتە «**جگەله الله**»، بۆئەوانەی ذیکری ئاشکرایان هەیە، بەردەوامئەبن لەسەری ئەمذیکرە بەزمان، تا بەمرازئەگەن

وەئەوانەش کە بەدلٚ ذیکرئەکەن هەروەکو ذیکری «**الله**» دەس ئەکەنە ذیکری لا اله الا الله، ئەگەرمورشیدبو وا بەدەستوری ئەو، ئەگینا خۆیوبەختی، بۆئەوکەسەی مورشیدیهەیە هەم بۆ گواستنەوەی ذیکر لەم لەطیفەوە بۆ ئەو لەطیفە وەهەم بۆگواستنەوە لە ذیکری ذاتەوە بۆ نەفی و ئیسبات، بەفەرمانی مورشید ئەگوێزێتەوە، جاتەگەر ذیکری «**الله**» یان «**لا اله الا الله**» توانی لەنەفسا دامەزرێت، واتە ئەوکاتە هەموی لەشی ئینسان، وە مویەموی ذیکرئەکات، تەنانەت وایلیٚدێت لەذەررە ذەررەی ئەمجیهانە، ئەوذیکرە ئەبیسیٚ، بەوذیکری لەشە ئەلێن. «**سُلطانُ الأذْكار**» یان «**سلطان الذكر**»، وە بەذیکری جیهانوەکەون ئەلێن ذیکری «**ماسوى**».

شێوەی ئەملا إله إلا الله یە، کەنفیو ئیسباتە دابی تایەتی هەیە، کەچۆنئەکرێت، لەکاتی باسی تەریقەی نەقشبەندیدا، بەیارمەتیخوا باسی ئەکەم.

بەمچەشنە دەرئەکەویٚ کەپایەی بناغەیی و سەرەکیی ڕێبازی تەصەووف، بەسەری ذیکرەوە دامەزراوە، وەسەردەفتەرو گەورەترین ذیکریٚ، کەبەکارئەبرێت، ذیکریذات، واتە «**الله**» وە «**لا اله الا الله**»یە.

وەئیمامی غەززالی لەکتێبیٚ «**المنقذ من الضلال**»دا، لەبەشی ڕیٚنمایی ڕێبوارانیدا، لایوایە جگە لەڕاسەنوێژو سوننەتەکان، ئیتر ڕێبوار، نابیٚ کاتیخۆی بەهیچی ترەوە بگرێت، بەذیکرەوە نەبێت، تەنانەت بۆقورئان خوێندنیش ئەفەرمیٚ ئەبیٚ زۆرکەم، بەویشەوە کاتیباتەسەر، چونکە دلٚوەدەرون تەنها بەذیکر، «**ليني**» واتە، (**مالي**)ئەکرێت، وە لە یاخیگەریو سەرکێشیو کێویگەریی، ئەکەوێت، بێگومانئەوەی کەخۆی شتی تاقیکردەوە لەئێمە باشترئەزانێت.

••

إشراق :

ئیشراق وتەیێکە کە لەنیوەی دوهەمی صەدەی شەشەمی کۆچی‌دا کەوتوەتە ناوی تەصەووفەوە. ئەکرێ ئیشراق بەناوی فەلسەفەییێکی تازەیش وەرگرین کەبناغەی بەسەری فەلسەفەی ئیفلاطونەوە دامەزرابێت، یان‌بلێین بەرهەمێکی تازەیە لەپەیوەندی **«موتوربە»**ی تەصەووف لەفەلسەفەی ئیفلاطون هاتوەتە دی.

بەدی‌هێنەری ئەم ڕێڕەوە تازەیە **«شەهاب الدین بن‌یحیی بن حبش بن ئەمیرەك»**، ی سەهرەوەردی‌یە خەڵکی سەهرەوەردی لای **(زەنجان)** لەمیدیای‌قەدیم. لە **٥٤٩ك (١١٥٥)م**، لەسەهرەوەردهاتەدنیاوە وەلەساڵی **(٥٨٧) ك ٢٩** تەموزی **«١١٩١»** لەشاری حەڵەب‌دا لە زەمانی**«ملك»**ظاهردا هەرلەسەری ئەم‌بیرو باوەڕە تازەیە، ئەویش وەك‌حەللاج فتوای کوشتنی‌درا وەکوژرا، وەلەپاشا پەشیمان‌بونەوە وەزۆربەی ئەوانەی بونەهۆی‌کوشتنی کوژرانەوە، **«ئەم‌سەهرەوردی‌یە لەگەڵی‌شیخ‌عومەری سەهرەوەردی (بەغدا)** لێك‌جیان، بەلأم‌لەخانەدانێکن.

لێرەدا مەبەست ئەوەتە مادام باسمان باسی‌تەصەووفە وەئیشراقیش مەبەستێکە خواهی‌نەخواهی لەمەوضوعی‌تەصەووفدا هەردێتەناوەوە تۆزێ باسەکە روون کەینەوە، **«ئەبولقاسم ئەلکازرونی»** ١٠٥٠ ك ١٦١٠ م ئەڵێ **«هەرواکە فارابی تازەکەرەوەی فەلسەفەی «مشائی»** یەکان‌بو **«واتە فەلسەفەی ئەرەسطو»**، وەناوی‌نرا **«موعەللیمی ثانی»**، واتە، ئەرەسطو، ماموستای‌یەکەم وەفارابی ماموستای دووهەم لەم‌فەلسەفەدا، هەروەها ئەبێ بەسەهرەوەردیش بوترێت زیندوکەرەوەی فەلسەفەی ئیشراق واتە فەلسەفەی ئیفلاطون. **(کوربان) «تاریخ الفلسفة الأسلامیة»**.

سەهرەوەردی خۆی سەبارەت بەم‌فەلسەفەیە ئەڵێت. **«ئیمە ئەگەر بێتو خۆمان لە لەززەت وەرگرتنی جیسم «لاشە»** داماڵین، **«واتە دەس لەتاسەشکاندنی‌حیسمی هەڵگرین»**، نوری‌خودا لەدەروناما هەڵدێت **«دەرئەکەوێت» «ئەدرەوشێتەوە»**، نورێك کە هەتاهەتایە هەربەردەوام‌ئەبێت ئەم‌نورەش لەسەرچاوەییێکەوە هەڵدێت کەبۆئێمە وەکو باوك وەیان سەروەرێکی گەورە لەبەنی‌ئادەم وایە، وەئەو بەخشندەی هەمو شێوەکانە وەسەرچاوەو کانگەی هەموگیان‌لەبەرێکە لەهەموجۆرێکی،

بەوسەرچاوەیە ئەڵێن «ڕەوانی‌پیرۆز»، «**الروح المقدسة**»، وە بەزمانی فەیلەسوفەکان پێی ئەڵێن «**العقل الفعال**» «ئاوەزوهۆشی بەکار».

مەبەست‌لێرەدا ئەوەتە (ئیشراق) ووشەیێکە، بەکار ئەبرێت بۆ ئەوباوەڕەی کەئەڵێ ئەگەربێتو مرۆڤ دەس لە «**مَلَذّات**» واتە «**کامگیری**» «**تاسەشکاندنی جیسمی**»، بەهەموجۆرێکی هەڵگرێت وە ڕوی‌دڵی بکاتەخودا خوداخۆی دڵی ئەوکەسە ڕووناك‌ئەکاتەوە، وەنوری خودا لەودڵەدا «**ئیشراق**» ئەکات، واتە وەکوخۆر هەڵ‌دێت.

جا سەبارەت بەم‌باوەڕە «**حاجی خەلیفە**» لەکتێبی «**کشفُ الظنون**» دا وە«**تەهانەوی**» لەکتێبی «**کشاف اصطلاحات الفنون**» دا، سەبارەت بەم‌ئیشراقە باوەڕێکی جوانیان دەربڕیوە کەئەڵێن. «**ڕێگە بۆگەیشتن بەمەعریفەت**» «**خوداناسی‌ی**» دووجۆرە یەکێکیان ڕێگەی خاوەن‌بیرو ئیستیدلالە، واتە «**هەستوبەڵگە**»، وەئەویتریان ڕێگەی ڕیازەتکێشان‌و خەبات‌کارانە «**موجاهەدە**»، ئەوانەی کەپەیڕەوانی ڕێگەی یەکەمن ئەگەر پەیرەوی یەکێ لەپێغەمبەرەکان‌بون «**درودی خودایان‌لەسەر**»، **ئەوە پێ‌یان ئەڵێن** «**متکلمون**»، ئەگینا، «**حوکەمای مەششائین**» ئەوانەش کە ڕێگەی دووهەمیان‌گرتوەتەبەر ئەگەر لەو ڕیازەت‌کێشانەدا پەیرەوی‌یان‌کرد لەشەریعەتی ئیسلام، ئەوە پێیان ئەڵێن «**صوفی**»، ئەگینا پێیان ئەڵێن «**ئیشراقی**» یەکان.

بەم‌چەشنە بەپێی باوەڕی ئەم‌دوکارناسە ئیشراقیەکان ڕیازەت‌کێشێکن کەپەیڕەوی‌کردن لەشەریعەت بەلایانەوە گرنگ‌نیە.

بێ‌گومان باوەڕەکانی سەهرەوەردی لەکتێبەکانی‌خۆیا کەزۆرن دەرئەکەوێت، بەتایبەت «**هیاکل النور، وەحکمة الاشراق**» وەئەوانی‌تریش.

لێرەدا مەبەست هەرئەوەبو ئێوەبزانن، ئیشراق درەوشانەوەی نوری خودایە لەدەروندا ئیترچەنو چۆنەکەی خۆی‌پێویستی بەکتێبێکە. لەم‌دواییەدا دوکتور عرفان عبد الحمید فتاح لەکتێبی «**نشأة الفلسفة الصوفية وتطوّرها**» چەن‌پەڕەیێکی لەبارەی فەلسەفەی ئیشراقەوە نوسیوە، ئەکرێ لەویش‌کەڵك‌وەرگیرێت بەتایبەت چونکەناوی‌سەرچاوەکانی تیایە، وەمن خۆم لەکتێبەفارسیەکەما ژیانی سەهرەوەردیەکان هەمویانم بەدرێژی‌نوسیوە.

وەلەکۆتاییدا ئەڵێم هەرچی بەڵگە هەیە هەمووی پیشاندەری ئەوەتە کەئەم سەهرەوەردی یە «بەناوبانگ» بە «مەقتول» باوەڕی بەخوداو بەدینی ئیسلام زۆر بتەوە وەصوفییێکی بەتەواو مەعنابوە، بەڵام زیرەکی ی لەرادەبەدەر، وە خوێندەواری ی لەرادەبەر، وەتوانایی باسو موناقەشەی لەرادەبەر، بونەهۆی ئەوەی بەجوانی ی بکوژرێت وە دەرفەتی ئەوەی نەبێت بگاتە تەمەنی دامەزراوی و دامرکاوی تائەم باوەڕەی خۆی بکاتە ڕێڕەوێ لەرێڕەوەکانی تەسەووف وەهەروا جوانەمەرگ بو وەلەسی وشەش ساڵیدا کوژرا .

موشاهەدە :

عەمر کوری عوسمان «ئەلمەککی»، لەکتێبی «قوت القلوب» دا ئەڵێت موشاهەدە بریتی یە لەوشتەی کەدڵ ئەیبینی لەغەیب، واتەلەشتی پشتی پەردە وەنەزانراو، وە ئەوشتە قەت نەئاشکرائەبێت و نەئەبێتە «وەجد»، هەرلەم سەرچاوەدا ئەڵێ «موشاهەدە واتە موحاضەرە» موحاضەرەش واتە نزیك بونەوە، لەپاشان ئەڵێن موشاهەدە ئەو نزیکی یەتە کەئەبێتە هۆی «علم اليقين»، وە خاوەن موشاهەدەکان وان لە سێ حاڵدا ،
دەستەی یەکەمیان موریدە تازەکارەکانن وەئەوانە شت بەچاوی عیبرەت «پەند»، ئەبینن یان بەچاوی «بیروهۆش»، حاڵی دوهەمی موشاهەدە، هی مامناوەندی یەکانە ، حاڵی ئەمانەش وەکو «ئەبوسەعید الخراز» ئەڵێ، خەڵك وان لەناوی مشتی قودرەتی هەقدا وەوان لە موڵکی ئەودا، ئەگەر بێتو «موشاهەدە»، لەنێوانی خوداو بەندەدا روودات ئیتر نەلە «سیرر» وە نە لە «وەهم» ی ئەوکەسەدا جگە لەخودا هیچی تر نامێنێتەوە .
وە حاڵەتی سێهەم لەموشاهەدە هەروەکو «عمرو بن عثمان المكي» ئەڵێت، دڵی عاریفان خودا موشاهەدە ئەکات، موشاهەدەیێکی دامەزراو، بەو کائنات ئەبینن وە لەکائناتەوە ئەو ئەبینن .
خاوەنی کتێبی «اللمع» لەپاشان خۆی ئەڵێت موشاهەدە حاڵێکی زۆربەرزە وە رووناکی ی حەقائق یەقینە، واتە ڕاستەقینەکانی باوەڕی تەواوە .

شیخ عومەری سەهرەوەردی ئەڵێت، موحاضەرە وە موکاشەفە وە موشاهەدەمان هەیە، موحاضەرە هی ئەوانەتە وان لەپایەی تەلوین دا موشاهەدەیش هی ئەوانەتە کە خاوەنی مەقامی تەمکینن وە موکاشەفەیش هی قۆناغێکە کەوا لەنێوانی ئەم دوومەقامەدا، تائە وکاتەی کە موشاهەدەکەی دامەزرێت، ئەڵێ، موشاهەدەو موحاضەرە هی ئەوانەتە کەباوریان «**علم الیقین**»ە واتە لەرێگەی زانیاریەوە خوداناسن، بەڵام موکاشفە هی ئەوانەتە کەباوەریان گەیشتوەتە «**عین الیقین**»، واتە ئەوەتە شتی نهێنی لەئەسراری خودا ئەبینن وەباوەرەکەیان بتەو بوەو بوەتە دیتن، بەڵام موشاهەدە هی ئەوانەتە کەئیمانیان ئەبێتە «**حق الیقین**»، واتە ئەوپەری باوەر، باوەرێك کە لەگەڵی رەگوریشەو خوێنی مرۆڤدا تێکەڵ ئەبێت.

کەواتە موشاهەدە ئەبێتە چاوپێکەوتن بەچاوی دڵ واتەچاوی بەصیرەت بەنوری هەق، وەهەست کردنو تام کردنو چەشتنی ئەوخۆشیەیە، بەدڵ ودەرون، موکاشەفەش شت بۆرِوون بونەوەیە، موحاضەرەش ئامادەبون لەگەڵی شتێکایە یان حاضربونی ئەوشتەیە. تەلوین و تەمکینیش زووتریش وتمان، دوو مەقامن تەلوین هی رێبوارانە «**سالیك**» کە لەپایەیێکەوە مەقامی ئەگۆرِرێت بۆمەقامێك بەڵام تەمکین هی ئەوانەتە کە پێ گەیشتونو دامەزراون.

«**شیخ الاسلام هروی**» ئەویش لە «**مَنازِلُ السّائرین**» دا ئەڵێت، موشاهەدە بریتی یە لە هەڵگیرانو لاچونی پەردە وەئیتر بێ پەردە رێبواری رێگەی تەصەووف بەچاوی دڵ خودای خۆی ئەبینی، ئەویش هەرئەڵێ موشاهەدە باڵاترە لەموکاشەفە، جائەڵێ موشاهەدە سێ پلەی هەیە «**موشاهەدەی مەعریفە**» واتە دیتنی زانین کەوا لەژوری سنوری عیلمەوە لە لەوحەکانی «**نوری وجوددا**» واتە لەروناکی ی هەستی دا وە لە فەنای جەمع دا باری لێ خستوە.

پلەی دوهەمی «**موشاهەدەی موعاینەیە**»، واتە دیتنی بشکنین وە لێ وردبونەوە کە زمانی ئیشارەیشی تێدا کۆڵە، وە پلەی سێ هەمی «**موشاهەدەی جەمع**» ە واتە دیتنی یەك گرتن، کەسواری دەریای هەستی ئەبێت.

لەکتێبی «**مُعجَم مصطلحات الصوفیەدا**» سەبارەت بەموشاهەدە ئەڵێت، بریتی یە لەئەوپەری نزیك بونەوە لەخودا، ئەڵێت وتراوە کەبریتی یە لەچاوپێ کەوتنی هەق بەچاوی دڵ.

لاهوت، ناسوت، جەبەروت، مەلەکوت :

زۆرجار وادێتەپێشەوە، لەخوێندنەوەی ئەوباسانەدا، کەپەیوەندی هەبێت بەتەصەووفەوە، ئەم ناوانە ئەکەونە پێش چاو، هەرچەن وەنەبێ ئەم ناوانە بەشێك بن لەزانیاری تەصەووف، بەڵام وەکو وتم بەکارئەبرێن، کەواتە بەکورتی ی دەسنیشانییکیان بۆئەکەم .

عالەمی لاهوت :

ئەبێتە عالەمی **«ئەرواح»** هەروەها، ئەڵێن، زانیاری لاهوت، ئەو زانیاری یەتە لەبارەی ئەومەبەستانەوە باس ئەکات کەپەیوەندی یان بەخوای گەورەوە هەیە، وە **«لاهوتی»** بەکەسێ ئەڵێن، زانابێت لەزانیاری ئەرواح دا یان لەوزانیاری یانەدا پەیوەندی یان بەخواوەهەیە .

جیهانی ناسوت :

یان زانیاری ناسوت، یان وشەی ناسوت پێچەوانەی زانیاری لاهوتە چونکە جیهانی لاهوت جیهانی **«ئەرواحە»**، وەجیهانی ناسوت بریتی یە لەم جیهانە خاکی یەی ئێمە وەسەبارەت بەوشتانە باس ئەکات کەپەیوەندی یان بەمرۆڤەوە هەیە وەکو ئەوە وایە بڵێین جیهانی مرۆڤ، یان جیهانی ماددی، وەلەبناغەدا لەووشەی **«ناس»** دروس بوە، وە واوو تێی بۆزیادکراوە کە شێوەیێکی **«سورەیانی یە»** وە بوەتە **«ناسوت»**، کەوابو ئەبێتە جیهانی **«سورووشتی ئینسانی»**، وە ئەو زانیاری یانەی کەسەبارەت بەئینسان ئەدوێن. بەرانبەر بەلاهوت کەخواناسی یە، یان رۆح ناسی یە، ئەم جیهانی خاك ئەوجیهانی رۆح .

جەبەروت :

سەرچاوەی ئەمووشەیە لەناوی خوای گەورەوە **«جەببار»**، هاتوە، پێناسی جەبباریش ئەوەتە هەرچی بوێت ئەیکا، وەئەوەی بیەوی بەزۆر بەدروس کراوەکانی خۆی ئەکات، وەکوئەوەی برێك وتویانە ئەگەر بەندە گەیشتە جیهانی مەلەکوت چارەنوسی خۆی بەدەستی خۆیەتی، واتە ئەوەی بیەوێ ئەیکات و ئەوەی نەیویست

نایکات ، بەڵام کە لە جیهانی جەبەروت دابو ئیتر ئەبێ ئەوەی خوائەیەوێ ئەوە بکات وەهیچ چارەنوسێکی لەدەستی خۆیا نەهێڵێ .

«أبو طالب المكي» ئەڵێ جیهانی جەبەروت جیهانی عەظەمەتی خوایە ، وەبریتی یە لە جیهانی ناوەکانو پێناسەکانی خوای گەورە کەواتە هەرزانیارێك لەم بارەوە باسی کرد پێی ئەوترێ زانیاری جەبەروت .

زۆرێك لەگەورەپیاوانی تەصەووف وتویانە جیهانی جەبەروت وا لەبەرزەخا ، واتە وا لە ناوەراستی جیهانی ناسوت وە مەلەکوتا واتە جیهانی غەیب. محي الدینی عەرەبی لەزمانی حەزرەتی عەلی یەوە ئەیگێرێتەوە ئەڵێت ، جیهانی جەبەروت ، جیهانی «عەزەمەتە» ، ئەم جیهانەش والەژێری فەرمانو چاودێری برێ رەوانی پاكو نورانی دا ، وەنایێڵن ئەوانەی ئەیانەوێ لەناسوتەوە ، برۆن بوجیهانی مەلەکوت ، بەبێ روخسەتی ئەوان تێپەرن ، چا چونکە لێرەدا جەبر بەکارئەبرێت ، ئەبێتە جیهانی جەبەروت .

جیهانی مەلەکوت :

ئەم جیهانەش بریتی یە لەجیهانی غەیب ، یان ئەوجیهانەی کەنەفسی پاکی مەلائکەکانی تیا ئەژین ، هەروەها وەکوتمان هەربەندەیێکی خوا مەقامی رۆحی ئەو گەیشتە ئەم مەقامە ، لەدیاری کردنی سەرنوێشتی خۆیا ئازادە ، وەکو جیهانی جەبەروت نیە ، جابۆیە لەپلەی جەبەروتا بەرگری ئەکەن لەبەرزبونەوەی ، بۆئەوەی جیهانیکی بەرزترە وەکەسێ بەتەواوی نەپاڵێورێتو نەبوبێتە نور ، رێگای جیهانی مەلەکوتی نادەن.

کەواتە ، ناسوت ئەبێتە جیهانی ماددە ، وەسوروشت وەلەشی ئینسانیی ، هەروەها ئەوشتانەی پەیوەندیان بەئینسانەوەیە.

جەبەروت مامناوەندی یە وە بەرزەخە لەنیوانی ناسوت وەمەلەکوت دا مەلەکوتیش جیهانی رەوانی رەوان پاکانو رەوانی مەلائکەکانە.

وەجیهانی لاهوت ، جیهانی غەیب ، یان جیهانی ئەرواح یان جیهانی «**ئولوهی یەت**» ، واتە خوایە ،

العَناصِرُ الأَرْبَعَة :

برێجار، لەکاتی باسی تەزکی یەی لەطائفدا، ووشەی «**چوار عونصور**» ئەبینرێت، بەتایبەت، لەروانگەی سولوکی تەریقەتی نەقشبەندی دا، کەئەڵێن، لەطائفێك کە وجودی ظاهیروباطین، یان ماددیومەعنەوی مرۆڤ لیدروس بوە دە لەطیفەن، پێنج یان هی عالەمی خەلقە، کەبریتین لەمچوار عونصورە وەنەفس، ئەوانیشی لەطیفەی قەلب، رۆح، سیرر، خەفی، ئەخفا یە، «**نەك قەلبی گوشتین**»، بەلکو هەروەکو وتمان، دەرونی مرۆڤە، یان مەرکەزێکی تایبەت لەدەرونایە، کە شتێکی مەعنەوی یە، جا بەم لەطائفانە ئەڵێن لەطائفی عالەمی ئەمر، واتە بەئەمری خوا هەن، وەتەنها رێبوارانی رێگەی تەصەووف هەستیئەکەن وەشتێکی هەستکراو بە هەستپێکراوەکان نین با بزانین ئەوچوار عونصورەکە چین، هەر لەزەمانی لەمێژەوە کەفەلسەفە پایەریژی کراوە، وادانراوە کە ئەم جیهانە، هەموی لەچوار عونصور، چوار جۆرماددە دروس بوە، هەروەها پێیان وتوە «**اَلْأُسْتُقِصّات**»، یان «**المواد والأرْكان**»، ئایا ئەم چوارعونصورەی کەهەموی جیهان لەوانەدروس بوبێت، وە لەشی مرۆڤیش هەر لەوچوار عونصورە دروس بوبێت چی یە؟ ئەمانەن.. ئاو، خاك، ئاگر، هەوا، هەرچەن ئیستە زانیاری باوەری هەبێت بەم بیرە، یان نەیبێت، ئەممەبەستە لەروانگەیێکەوە زۆر لەئاوەزەوە نزیکە، ئیمە کەئەڵێین ئاگر خیرا هۆشمان ئەروات بۆلای ئاگری نانو چێشتی لای خۆمان، یان ئەوئاگرانەی کە لەدرێژایی رۆژا چاومان پێیان ئەکەوێ، یان، کەئەڵێین خاك، هۆشمان ئەروات بۆلای ئەم گڵەو، ئەمخاكو خۆلەی لەبەردەستمانایە، .. بەلام راستەکەی وانیە، بەڵکو ئەم چوار عونصورە، خاکەکەی بریتیە لە هەمو مادەیێکی وشك لەم کەونەدا، دیارەخاکیش لەو ماددە وشکانە دروس بوە، چ زێرو گەوهەربێت یان هەر مادەیێك لەهەر کانگەیێك، وەهەر خاكو بەردو دارو شتێکی وشکی تر، بەچەشنێکی تیکرا هەرچی مادەیێکی وشکە،سەبارەت بە ئاوەکەش، مەبەست رطوبەت، نم، وەتەری یە، ئاگرەکەیش مەبەست، تیشکی رۆژو حەرارەتە، هەمومان ئەزانین، لەشیهەمو گیان داروبی گیانێك، حەرارەتیتیایە، وەکوئەوەی سەهولێك کەچلوپێنج پلەی ژێری خالێبێت، گەرمترە لەسەهولێك، کەپەنجا پلەی ژێری خاڵە، یان زەوی کە

هەڵی‌کۆڵین، هەرمیترێك کە ئەرۆینە خوارەوە، گەرمای زیاتر ئەبێت، تائەگاتە هەزاران پلەی‌گەرما، بەجۆرێ هەرچییێکی تیایە، نەك هەر تواوەتەوە، بەلکو بوخاریشە، سەبارەت‌بە هەوایش، بریتی‌یە لەو عونصورانەی کە هەوایان لێ دروس ئەبێ، وە بەبێ‌ئەوان هەوا دروس نابێت، بێ‌هەوایش هیچ‌گیان‌دارێ ناژێت، کە ئۆکسجین سەرۆکیانە، بەبارێکی‌ترا، ئایا بێ‌تیشکی هەتاو، کە گەرمایەو وە بەبێ ئاوو هەواو خاك، هیچ‌شتێ ئەژێت؟.. خوایش ئەفەرمێ «**وَجَعَلنا مِنَ الماءِ کُلَّ شَیْءٍ حَیّ**».

کەواتە بەراستێ ئەوچوارعونصورە بناغەی ژیانن ئیتر مەبەست ئەوەنیە، ئەم‌جیهانە تەنها لەچوار عونصور دروس بوە، بەڵکو مەبەست ئەوەتە ئەکرێ هەمو عونصورەکان لەچوارچێوەی ئەم چوار عونصەرەدا کۆکەینەوە، وەبڵێین، ئەوەی ئەم‌جیهانەو ئێمەی گیاندارانیشی لێ‌دروس‌بوە، بریتی‌یە لە «**وشکیی و تەڕی و گەرماو هەوا**» وەئەمانەن هوی بەردوام‌بونی ژیانن، بەتایبەت سەبارەت بە لەشی‌مرۆڤ، وەهەموی گیان لەبەران، ئەبینین لە زانیاری گیان‌دار ناسیدا دیاری ئەکەن، ئەگەربێتو لاشەی مرۆڤێك، یان گیان لەبەرێ بسوتێنین، لەصەدا ئەوەندەی خاکە. واتە خۆڵەمێش، ئەوەندەشی هەڵم‌و نمە، ئەوەندەشی هەوایەو ئەوشتانەی هەوای لێ‌دروس‌ئەبێت، بیگومان، هەرجیسمێ بەرادەی پێویست حەرارەتی هەیە، وەپێویستی بەتیشکی رۆژیش هەیە کە حەرارەتە کەوابو چ مرۆڤ، وەچ هەربەشێکی ئەم‌کەونە، لەیەکێ، یان زیاتر لەم‌چوارشتە دروس‌بوە. واتە، گەرما «**ئاگر**»،نم وەتەڕی «**ئاو**»،وشکیی، واتە (**خاك**)، وە «**هەوا**»، کەئەبێتە، هەمان چوارعونصورەکە.

بەکورتی، ئاکام هەرچیی وەهەرچۆن بیت، هەرکاتێ ناوی (**چوار عونصور**)، برا، وا مەبەست ئەو چوارعونصورەتە.

وَلی:

وەلی، ووشەیێکە چ لەڕوانگەی ئیسلامەوە بەشێوەیێکی گشتی، وە چ لەڕوانگەی تەصەووفەوە، زۆر بەکاربراوە، لەکوردی خۆماندا، هەمیشە بەخواپەرستانی راستەقینەو پیاوچاکان ئەڵێن وەلی.

لەروانگەی قورئانەوە ووشەی وەلی، هەم بۆخوا، وەهەم بۆ بەندە لەئایەتی زۆرا بەکاربراوە، وەکوئەوەی خوائەفەرمی «اللهُ وَلِیُّ الَّذِینَ آمَنُوا»، «واللهُ وَلِیُّ الْمُؤْمِنِینَ»، «وَاللهُ وَلِیُّ الْمُتَّقِینَ»، «وَکَفَى بِاللهِ وَلِیّاً» «قُلْ أَغَیْرَ اللهِ أَتَّخِذُ وَلِیّاً»؟ «وَهُوَ یَتَوَلَّى الصَّالِحِینَ»، وە دەیان ئایەتی تر، هەموی پیشان‌دەری ئەوەتە خوای‌گەورە وەلی بەندەکانیەتی، جالێرەدا ئەم ویلایەتە، بەواتەی ژێری سایەی خۆگرتن‌و، ژێری چاودیری لی‌کردن‌و ئاگالی‌بون‌و ئەوجۆرە واتانەیە، بەڵام لەم واتاکەیا کەبەندە وەلی‌یە، بەومەعنایە کە چاودێری لی‌کراوو خۆشەویستی‌خوایە، وەخوا موژدەیان ئەداتی کەترسیان نەبێت بەهەشت جیگەیانەو خوایان لی‌رازی‌یە، هەروەکو، لەسورەی «یونس» ئایەتی، (٦٢) دا، ئەفەرمێ، «الا إِنَّ أَوْلِیَاءَ اللهِ لاخَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَلاهُمْ یَحْزَنُونَ»، لەپاشان ئەفەرمێ «الَّذِینَ آمَنُوا وَکَانُوا یَتَّقُونَ» خوا خۆی پێناسی وەلی پیشان ئەدات کە ئەفەرمی «آمَنُوا وَکَانُوا یَتَّقُونَ»، واتە، هەم خاوەن باوەربون، وەهەم پارێزکاری، واتە هەم خواپەرستی‌یان کردوە، هەم خۆیان لاداوە لەگوناە، جا پاشان ئەفەرمێ «لَهُمُ الْبُشْرَى فِی الْحَیَاةِ الدُّنْیَا وَفِی الآخِرَةِ» واتە بۆ هەردو ژیانەکە موژدەیان ئەدەمێ، وە لەسەری ئەوموژدەیەش هەربەردەوامم، چونکە خوا لەبەخشین‌و لەموژدەی خۆی پەشیمان نابێتەوە، ئەفەرمێ، «لاتَبْدِیلَ لِکَلِمَاتِ اللهِ» لەپاشان ئەفەرمێ ئەمەگەورەترین سەرکەوتنە بۆ بەندەیێك. «ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِیمُ».

جا هەر لەقورئاندا پێناسەکانی تری وەلی، بەباشی‌ی دەرئەکەوێت، کەئەفەرمێ، «وهو یَتَوَلَّى الصَّالِحِینَ»، «واللهُ وَلِیُّ الْمُؤْمِنِینَ» «واللهُ وَلِیُّ الْمُتَّقِینَ»، هەروەکووتمان، کەواتە لەپێناسەکانی وەلی ئەوەتە، خاوەن‌باوەر، پارێزکار، وە صالح بێت، صالح چاکەویستانن، چاکەیش هەموجۆرە چاکێك لەروانگەی ئیسلامەوە ئەگرێتەبەر، مەولەوی تاوگۆزی ئەفەرمێ،

١ – وەلی کەسێکە (عارفٌ بِاللهِ)
(ما أمْکَنْ) لە ذات لە صیفات ئاگاە.
٢) بیکێشی بەسەنگ هەر سێ تەقوادا
بە ترازووی‌شەرع موێ لانادا.
٣) مُواظِبْ‌لەسەر ئەدای‌طاعاتە
صاحیب ئیجتیناب لەشەناعاتە.

واتە وەلی بەوخواناسە موسوڵمانە ئەڵێن، بەرادەی پێویست لەذات‌و صیفاتی خوا ئاگاداربێت، وەئەگەر بەترازوی شەرع کێشانەی بکەیت، هەرسێ جۆرە تەقواکەی ئەو، موێ لەشەرع لانەدەن، وە فەرمانەکانی خوا بەباشی ئەنجام‌ئەدات خۆیشی ئەپارێزێ لەکردەوەی خیلافی شەرع.

سێ تەقوایش، یان سێ جۆرە پارێزکردن‌و خۆلادان، بریتین لە پارێز کردن لەکوفر، پارێزکردن لەگوناە، پارێزکردن لەهەڵپەکردن‌و ئارام‌لێبڕان‌و خۆپڕوکاندن بۆ کۆکردنەوەو بەدەس‌هێنانی سەرمایەو سامانی دنیا، «نەك‌کاسبی حەلاڵ»، کاسبی حلاڵ دروستە، بەلاَم هەڵپەکردن پێناسێکی ناپەسندە. لەروانگەی تەصەووفیشەوە، بەتایبەت بەلای ..نسبەندی‌یەکانەوە، وەلی ئەبێ، لە دە مەقامەکان، کەناومان‌بردن، وەکو، تەوبە، زوهدو صەبرو.. هتد، تێ‌پەری کردبێت، وچەشن‌و جۆر دائەنێت بۆ ویلایەت، ویلایەتی **(صوغری)** واتە بچوك وە **(کوبری)**، واتە گەورە، بۆگەیشتن بە ویلایەتی کوبری، ئەڵێ ئەبێ هەمو لەطائفەکانی پاك‌بوبنەوەو «**ذاکر**» بن، جائەتوانێ پێ‌بنێتە یەکەم پایەی ویلایەتی کوبری، زۆربەی گەورەپیاوانی تەصەووف لایان‌وایە ئاخرین پایەی ویلایەت کەهات، ئیتر یەکەم پایەی «**نوبووەت**» دەست‌پێ‌ئەکات واتە وەلی تائەوشوێنە ئەڕوات، ئیترلەوەولا یەکەم پلەی نوبووەتە، کە مەقامی ئەوانیش جۆراو جۆری‌هەیە، وەکو خەلیل الله، کلیم‌الله، روح الله، وەگەورەترین پایەی پێغەمبەری پایەی حەزرەتی موحەممەدە «**رۆحم‌بەقوربانی‌ناوی‌بێت**»، وە درودی خوای لەسەربێت.

برێك پرسیاریان‌کردوە، ئایا وەلی خۆی ئەزانێت وەلی‌یە، یام‌نا؟ وەلاَم ئەوەتە زۆرجار رێك ئەکەوێت وەلی بەخۆی نازانێت، بەلاَم زۆرتریان بەخۆیان ئەزانن.

من‌خۆم جارێکیان شتێکی‌وام دیوە، ئەویش ئەوەبو، **(فەقێ‌موحەممەد)** ناو خەڵکی کوفری ساڵهای ساڵ لەبیارە سەرگەرمی‌سلوك‌و خواپەرستی‌بو، ئیتر خواپەرستی‌وا هەر زۆرکەمە، جارێکیان من‌لاو بوم، بگرە چواردەپانزەساڵێ تەمەنم بو، لیم پارایەوە وتی برۆرە خزمەتی باوکت بلێ ئاگای لێم‌بێت، هەرچی هەول‌ئەدم هیچم دیارنیە، منیش رۆیشتم وەپەیامەکەیم گەیاند، شیخ‌پێکەنی فەرموی، رۆڵە، ئەو لەزووەوە بوەتەوەلی، بەلاَم خۆی بەخۆی نەزانیوە، ئیستە مادام وایە برۆ تۆ ئەو موژدەیە بدەرێ، بادوعای خێریشت بۆبکات، منیش‌خێرا رۆیشتم وەپەیامەکەم

گەیاندیێ، لەپێشا لەخۆشیا وەخت بو شادیمەرگ بێت، پاشی تۆزی هەستم کرد وەکوشتیێ تەریق بێتەوە، یان پەشیمان بێت بۆچی خۆی نەگرتوە، یان لەمەقامەکەی ئاگادارکرا، بەلاّم بەرلەوحالّگۆرانەی دوعایێکی زۆری بۆکردم، ئیتر من بەجێم هێشت، ئیستە، کە لەوچۆنیەتانە سەردەردێرم، وەموتاڵایان ئەکەم، جاتێ ئەگەم ئەوحاڵەی فەقێ موحەممەدیش لەوانە بوە.

سەبارەت بەکەشف وکەراماتیش زۆرێك لەگەورەپیاوانی تەصەووف ئەڵێن مەرج نیە هەرکەس وەلی بێت ئەبێ کەشفوکەراماتیشی هەبێ، وە نەبونی کەرامات ئەوەناگەیێنێ ئەوکەسە وەلی نیە، باوەری هەموان لەسەری بەردەوام بونە لەسەری خواپەرستی و تەوبەنەشکاندن وەپارێزکاریی، ئەڵێن «**العِبرَةُ بالإستِقامَه وَلَيْسَتْ بالكَرامه**» یان ئەڵێن کەرامەت ئەوەتەپیاو بتوانێ خوو خدەیێکی ناشیرینی خۆی بگورێ، ئەوەخۆی گەورەترین کەرامەتە.

شیخ محی الدین عەرەبی، لای وایە ویلایەت بەتێکۆشان وەخواپەرەستی و ریازەت دەس ناکەوێت، بەڵکو ئەویش وەکو «**حال**»، کەلەبەشی حالّ ومەقامدا باسم کرد، بەهرەییکەو خوا ئەیدات، بەلاّم بێگومان دروستکاری و خواپەرستی هۆی زەمینەئامادەکردنن بۆ ئەوخەلاّتە، چونکە کەسیێ پارێزکارو خواپەرست نەبێ ئەوخەلاّتە ناکرێت، مەبەستی ئەو ئەوەتە، وانیە بەدەستی خۆت بێت، کە ئەگەر ئەوەندە رۆژ یان ساڵ بەوجۆرەو بەوجۆرە خواپەرستی بکەیت ئەبیتە وەلی، بەوجۆرەنیە، لەتۆ راستی و خواپەرستی، باقی تری ویستی خواخۆیەتی.

حەکیم «**محمدعلی ترمزی**» کەلە (۲۹٦)ێ ك کۆچی کردوە لەهەموی گەورەپیاوانی تەصەووف زیاتر لەبارەی ویلایەتەوە باسی کردوە. وادەرئەکەویێ وردەوردە باسی ویلایەت پاش تێپەربونی رۆژگاری ئەصحاب، شێوەی ئیستەی گرتوەتە خۆی، چونکە لەپێشا هەمو وەلی بون، چونکە مەقامی صەحابە لەهی وەلی گەورەترە، وەپێویستی بەوەنەکردوە بەکەسی بڵێن وەلی، لە «**فضیل بن عیاض**» ەوە کە لە «۱۸۷» ك لەدنیادەرچوە، وردە وردە باسەکەی رون بوەتەوە، پاشان لەزبانی شیخ معروف کەرخی دا (۲۰۰) ك پاشان «**جونەید**»«**۲۹۷**» ك، پاشان «**محاسبی**»(**۲٤۳**) ك پاشان «**ذی النون میصری**» «**۲٤٥**» ك، وەلەزەمانی بایەزیدی بەسطامی دا بەتەواوی باسی وەلی وە ویلایەت بەمچەشنەی ئیستە روونبوەتەوە، کەلە (۲٦۱) ك فەوتی کردوە. حەکیم

(ترمزی) چەن کتێبی سەبارەت بەپایەوپلەی وەلی‌یەکان داناوە، وەکو (عِلْمُ الأولياء) «سيرةُ الأولياء»، «خَتْمُ الأولياء»، محی الدین عەرەبی دەسنیشان ئەکات بۆنوسینەکانی (ترمزی) وەزۆر لاین‌گری نوسینەکانیەتی، وەنزیکەی صەدوپەنجا ووشەو موصطەلەح لەموصطەلەحەکانی (ترمزی)، راڤە کردوەو لی‌یان کۆڵیوەتەوە.

خوای‌گەورە هەروا کە لەقورئانا لوطفی خۆی سەبارەت بە وەلی‌یەکانی‌خۆی دەربریوە، لەحەدیثی‌قودسیشا هەر دوبارەی‌کردوەتەوە وەئەفەرمێ (مَنْ عادَی لِي وَلِيّاً فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالحَرْبِ... هتد) «صەحیحی بوخاری»، جابویە ئەوانەی شارەزای ئەم رێبازە مەعنەوی‌یەن، ئەپارێنەوە لەخەڵك، کەدژایەتی لەگەڵی پیاوچاکان‌و خواناسانا نەکەن، چونکە راستەکەی ئەوەتە دژایەتی لەگەڵ خوادا ئەکەن، کەئەفەرمێ «عادی لی» نافەرمێ «عادی ولیا» ووشەی «لی» دەری ئەخات کەخوا بەهی‌خۆي دایان‌ئەنێ، چونکەلەبەندە چاك‌هەڵبژێرراوەکانن.

کەواتە وەلی، بەوبەندە موسوڵمانە خاوەن‌باوەرە پارێزکارە لەخواترسە ئەڵێن، کەخوا بەخەڵاتی «وبلایەت» سەربەرزی کردوە، وەخستویەتە ژێری چەتری کەرەم‌ولوطفی خۆی وە مژدەی بەهەشتی‌داوەتێ، وە دڵنیای‌کردوە کە لەهیچ‌نەترسێ، بگرە کەشف‌و کەراماتی هەبێت، بگرە نەیبێت، بگرە بەخۆی‌بزانێ بگرە نەیزانێ، وە وەلی بەکەسێ ئەڵێن هەرگیز لەرێگەی شەریعەت لانادات، ئەبێتەپارچەیێ لەنور، وە خوا ئەیپارێزێت لە شەیتان، هەروا کە ئەنبیا مەعصومن، ئەولیاش‌مەحفوظ ئەبن، پایەومەقامیشان خوائەیان‌داتێ هەرکامەی بەپێی ئیستیعدادی خۆی، وەبەوجۆرەی کەخواخۆی مەیلی لی‌یەتی.

مُرِيد– مُراد:

مورید وە موراد دوو ووشەن لەتەصەووفدا بەکارئەبرێن، سەرچاوەی ئەم‌ووشانە لە «ئیرادە» وە دێت «إرادە» واتە ویستن، کەواتە مورید ئەبێتە ویستیار، مورادیش، ئەوکەسەیە کەئەیانەوێت، لەروانگەی تەصەووفەوە، ئەوەی کەڵکەڵەی خواپەرستی کەوتە سەری، لەخوا نزیك‌بێتەوە، واتە ئیرادەی‌کرد کە خوا لەخۆی

رازیکات، واتەبێتە مورید «واتە خواویست»، کەواتە ئەوکەسەی لەکانگەی دڵەوە دەستی لەچەوتیو لاریێبی هەڵگرت، وە دەستیکردە خواپەرستیی «ئەوە موریدی خوایە»، واتە خوای ئەوێت، ئەمانەی کەدان بەخوایی خوادا ئەنێن وەلەوەوپاش لەسەر ڕێگەی خواپەرەستی بەردەوام ئەبن خوا لەبارەیانەوە ئەفەرمێ، «إنَّ الَّذينَ قالوا رَبُّنا اللهُ ثُمَّ اسْتَقاموا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الملائِكَةُ ألّا تَخافُوا وَلا تَحزَنوا وَأبْشِروا بِالجَنَّةِ الَّتي كُنْتُمْ توعَدونَ» (فُصِّلَتْ) (٣٠)، هەروەها ئەفەرمێ «إنَّ الَّذينَ قالوا رَبُّنا اللهُ ثُمَّ اسْتَقاموا فَلا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاهُمْ يَحزَنونَ، اولئِكَ أصْحابُ الجَنَّةِ خالِدينَ فيها جَزاءً بِما كانوا يَعْمَلونَ» (أحقاف) «١٣»وە «١٤».

کەواتە ئەوەی خوایویست وەلەپاشان بەردەوامبو لەسەری ئەو خواویستییە، ئەوەی خواپێی خۆش بوکردی، وەئەوەی خواپێی ناخۆش بو نەیکرد، لەهەردو ئایەتەکەدا ئەفەرمێ «ترسیان لە هیچ نەبێ وە بەهەشت جێگەیانە»، هەروەها ئایەتێکی تر سەبارەت بەخواویستان هەیە، کەجگە خوا هیچ داخوازیکی تریان نیە، خوابەپێغەمبەر دەستورئەدات وەئەفەرمێ «وَلاتَطْرُدِ الَّذين يَدْعونَ رَبَّهُمْ بِالغَداةِ والعَشِيِّ يُريدونَ وَجْهَهُ.» (انعام) (٥٢) مەبەست ئەوەتە ووشەی مورید بۆئەوانەتە کە ویستیاری خوا، وەنزیك بونەوە لەخودا وە ڕەزامەندیی خودان.

لەتەصەووفدا ئەم موریدییە، هەرچەن هەر هەمانشتە، بەڵام شێوەیێکی تایبەت ئەگرێتەخۆی، هەروەکو (طالب) بەداواکارو ویستیار ئەڵێن، بەڵام لەروانگەی نەریتی خوێنەواریی ئەمڕۆوە، خێرا ئەزانرێ بە «تەلەبە»ی مەکتەب و دانشگا ئەڵێن، لەنەریتی صوفیەتیشدا هەرکەوترا (مورید)، بەو «تەوبەکار» ئەڵێن خوا هیدایەتی داوەو تۆبەیکردوەو لەسەرینەریتی تەصەووف سەرگەرمی خواپەرستییە،.

موراد، هەوەکوتمان بەداوا کراوو بەکەسێ ئەلێن خواستبێتیان، «داخوازکراو»، بەڵام لەروانگەی تەصەووفەوە ئەمیش واتایێکی تایبەتی بۆخۆی تەرخانکردوە، وەبریتییە لەو تەوبەکارو سەررێی «استقامەت» کەوتوەی، کەخواخۆی خۆشی ئەوێت و خۆی ئەیکێشێ بۆلایخۆی. جائەمە هەمویپێغەمبەرەکان ئەگرێتەوە چونکە هەمویان خواخۆی هەڵیبژاردوون، وە هیوایانبوە هەرلەمناڵییەوە بونەتەپێغەمبەر، سەبارەت بەگەورەپیاوانی تەصەووفیش، زۆریان هەیە (موراد) بون،

وەکو ئیبراهیمی ئەدهەم، ئەوئەمیرێك بو بۆراوئەچو، چی دەنگیٚ هاتەگوێی دووجار لەسەری یەك پێی گوت ئیبراهیم تۆبۆئەمە دروس نەکراوی، ئەویش کەخۆی سەردارو فەرمانڕەوابو هەر لەودەشتەدا پۆشاکەکانی خۆی دەرهانی، دایە شوانێك وەسیپاڵەکانی ئەوی کردەبەرو سەری خۆی هەڵگرت، وەژیانی خۆی لەشامو لەمەدینەدا بەخواپەرەستی بردەسەر، وەبویە یەکیٚ لەگەورەپیاوانی تەصەووف.

(**صائب**)شاعیرێکی ئێرانی یە سەبارەت بەم مەقامەی ئیبراهیم ئەلی :-

زُ ابراهیم ادهم پرُس قدر مُلكِ درویشی
که طوفان دیده از آسایش ساحل خبر دارد

واتە عەزەمەتی پادشایی دەروێشی، لەئیبراهیمی ئەدهەم بپرسە واتە ئەو خۆی هەم لەم لا خاوەن دەسەلاتەو هەم لەولا فەرمانڕەوابوە، جائەلی ئەوەی کەلافاو (**بردویەتی**) ئەو لەهەموکەس زیاتر قەدری وشکانیی ئەزانێت. کەواتە مورید ئەوەتە خوای ئەوێت مورادیش ئەوەتە خوا ئەوی ئەوێت، بەلاّم ئەوەتە لەناوی کوردەواری خۆماندا بەهەلە ئەڵین موریدی فلاّن شێخە، ئەمە مەگەرجۆری بگونجێ، واتە، لەودەستە خواویستانەیە، کەبە مامۆستایی و ڕێبەرایەتی فلاّن شێخ، سەرگەرمی خواپەرستین، وەسەرگەرمی سلوکی تەریقەتن، «**واتە گرتنەبەری ڕێگەی تەسەوف**»، ئەوە شیاوەو دروستە ئەگینا دروست نیە، چونکەموریدئەبێ موریدی خوابێت نەك موریدی شێخ. جائیستە دێینەوە سەری باوەڕو شی کردنەوەی برێ لەکەلەمەردانی ئەم ڕێگایە بزانین ووشەی موریدوموراد چۆن لێك ئەدەنەوە.

لەکتێبی (**الفاظ الصوفیة**) دا، ئەلێت موریدی ڕێگەی تەصەووف، ئەبێ خۆی دورخاتەوە لەوکردەوە ناشیرینانەی کە لەووەبەر لەسەریان بووەو پی یان ڕاهاتوە، وەئەبێ دەس لەویستی «**نەفسی ئەمارە**»، هەڵگرێت، وەبەهەمو دڵ وگیانێکەوە ڕووبکاتە هەق، پاشان ئەلیٚ کەواتە «**ئیرادە**» بناغەی خۆشەویستی یە، وەمورید کاتیٚ موریدە ئیرادەکەی پاك بێت وە ئەم ویستەپاکەش کاتیٚ ئەبیٚ، کە دڵ پاك کرابێتەوە لەهەمو خەوشێك، هەروەکو زوتر باسمان کرد دڵ پاك کاتەوە لەپێناسی ناپەسەند وەناشیرین، وە بیرازێنێتەوە بەپێناسی پەسەند.

ئەم ، لێرەدا شتێك ئەڵێ ، ئەویش هەرشیاوی لێك دانەوەو وردبونەوەیە ، ئەڵێ ئەوکەسەی توانی ئەم کارەبکات ئەوە خۆی مورادە ، مادام خوابۆی کردوە ئەم دەس کەوتەی دەس کەوێت مورادە ، وەپاش ئەوەی کەگەیشتە ئەم پایەی پاك کردنەوەو رازاندنەوەو دامەزراندنە ، ئیتر خوا نزیکی ئەکاتەوە لەخۆیو ئەیخاتە ژێری سێبەری رەحمەتی خۆی وەدەروی خەیری لێ ئەکاتەوە ، وەخەڵاتی ئەکات بەو خەڵاتانەی رێبوارانی رێ رەوی تەسەووفی پێ خەڵات ئەکرێ ، وە نهێنی وای لەجیهانی مەعنەوی بۆدەرئەکەوێ کەخوا بەشیاوی ئەوانەی بزانێت .

پاشان ئەڵێ ئەو لە خەبات کاری لەدژی خواستە ناپەسەندەکانی دەرونا موریدبوە ، ئیستەش کەخوا ئەیخاتە بەری کەرەمی خۆیەوە مورادە .

پاشان ، لەکتێبی «غونیە» کەهی حەزرەتی شیخ عبد القادری گەیلانیە ئەگێرێتەوە ئەڵێ .

مورید خەبات کارە بەڵام موراد خۆش بەختێکە کە خوا بەختەوەری ئەکات مورید بەپیادە ئەروات ، موراد باڵ ئەگرێتەوە ، **«مورید طالبە» «موراد مەطلوبە»** وە زۆرشتی تری لەم بابەتەی کە دەری ئەخا ، موراد ئەوکەسانەن کەجەذبەی هەق رایان ئەکێشێ وەمورید ئەوانەن خۆیان تێ ئەکۆشن وە بەو تێ کۆشانە ئەگەنە هەق. **«ئەوی شیاوی باسە پاش ماوەیێك لە (سلوك)»**، واتە تێکۆشان، بەپێی دابی تەصەووف، هەردولا خۆیان بۆیان روونە کێ موریدەو کێ مورادە .وە ئەمە زۆر ئاشکرایە، لە باسی جەذبەیشدا وتم، جەذبە هی مورادە، واتە بگرە خۆی لەخەیاڵی هیچێکا نەبێت وەخوارای کێشێ هەروەکو ئەوەی ئیبراهیمی ئەدهەم.

لەخوێندنەوەی ژیانی سەرۆکی تەریقەتەکان وەپیاوە هەرەگەورەکانی تەصەووف دا، دەرئەکەوێ، کەهەمویان یان زۆربەیێکی زۆریان، موورادبوون.

لەکتێبی **(معجم مصطلحات الصوفیه)** دا ئەڵێ.

مورید ئەوکەسە تە بەتەواوی لێ برابێت بۆ خواپەرەستی وە ئەم لێ برانەشی لەسەری چاوکراوەیی و تێ گەیشتن دەستی دابێت، بۆی دەرکەوتبێ ئەوەی لەم جیهانەدا روو ئەدات بەبێ ویستی خوا روونادات ، نەك بە ویستی کەسێ تر ، بەم جۆرە

ویستی خۆی «إرادە»ی خۆی ئەنێتەلاوە وەئیرادەی دێرێتەسەری ئیرادەی حەق، وەئەبێتە «**مورید**»، واتە موریدی ئیرادەی خوا.

هەرئەم سەرچاوە سەبارەت بەموراد ئەڵێت.

موراد: ئەوخواناسەتە ئیرادەی نەماوە وەگەیشتوەتە دواپلەی خواناسیی، وەلەهەمو حاڵ و مەقامێك تێپەریوە وەهیچ ویست و ئیرادەیێکی نەماوە.

ئەوەی ئەوێ، خوائەیەوێ، خوایش ئەوەی لەگەڵا ئەکات کە خۆی ئەیەوێ. لەکتێبی «**التَّعَرُّف لِمَذْهَبِ اَهْلِ التَّصوف**» دا ئەڵێت.

مورید هەر خۆی مورادە، موراديش موريدە، چونکە ئەوەی خوای ویست ئەوەی ئەوێت کەخوائەیەوێت، پاش برێ لێك دانەوە ئەڵێت.

بەڵام ئەوەی هەیە، مورید بەوەئەڵێن کە، کەشفوکەراماتی ئەکەوێتە پاشی خەبات و تێکۆشانی، بەڵام موراد، کەشفوکەراماتی ئەکەوێتە پێشی خەبات و تێکۆشانی، «**کەواتە باوەری ئەمیش هەروەکو باوەرەکانی ترە**»، موراد ئەوکەسەیە خوا هەڵی ئەبژێرێت، پاشان ئەڵێ، موراد خوا خۆی بەجەذبەی قودرەت رای ئەکێشێت بۆلای خۆی، وەشتی نهێنی مەعنەوی و دەرونیی بۆئاشکرا ئەکات، وەهەرئەم «**شوهودە**»، واتە چاوپێ کەوتن و بۆروون بونەوە، ئەبێتە هۆی دڵ خۆشی و تێکۆشانی بۆگەیشتن بەخوا، بەچەشنێ کەبتوانێ هەرچی رەنجی ئەو رێگەیە هەیە بە دڵوگیان قوبوڵی کات.

جا ئەڵبەتە مەرجەکانی مورید هەروەکو لەپێشاوتم زۆرە بەرلەهەموی پاکی دڵ و دەرون و ئیرادەی تەواو بۆسەرکەوتن، وەتێکوشان وەبەردەوام بون لەسەری ئەوتی کۆشانە، واتەئەوخواپەرستی یە، وەیەکێ لەشتەبناغەییەکان، بەتایبەت بۆ ئەوماوەی سلوکە، کەم خواردن، کەم نوستن، وە کەم قسەکردنە، گۆشەگیری و خواپەرستیی بەردەوامە، بەتایبەت بەردەوام بون لەسەری ذیکر، وە خۆتی نەگەیاندن لەشتێکدا پەیوەندی راستەقینەی بەوەوەنیە، لەهەموی گرنگ تر بەدەس هێنانی رێبەرو مامۆستاو رێ پێشاندەرێکە، بەوجۆرەی زوتروتم، کەبەراستیی رێ بەربێت، نەك «**رێ بڕ**»، جا یەکەم شتیش بۆئەومورید.ە سەبارەت بەرێ بەرەکەی، «**ئەدەب**»ە. برێك

باوەڕیان لەسەری ئەوەتە ، «**ئەصلەن تەصەووف هەرئەدەبە**» ، پاشان ڕاستگۆیی و وەوەئیخلاص ، سەبارەت بەمورشیدە باشە ، پاشان «**إستقامەت**» واتە بەردەوام بون وەزۆرشتی تریش کەلەماوەی نوسینەکانا دەرخراون.

«**قوشەیری**» لە «ریسالە»دا بەدورودرێژی وتاری گەورەپیاوان سەبارەت بەوشەی موریدوموراد باس ئەکات ، لەشوێنێکا ئەڵێ لە ئەباعەلی دەققاقم بیست ، ئەلی (**ئیراد گڕێکە لەناوی دڵا ، وە کزەوچزەیێکە لەدەرونا ، وەعیشقێکەلەویجدانا دڵەخورپەیێکە لەناوەوەی مرۆڤدا ، وەئاگرێکەولەدڵودەرون بەرئەبێت**) ، «**بەڵێ ئیرادەی موریدیڕاست ئەبێ ئاوابێ**» لەزمانی جونەیدەوە ئەڵێت ، ئەگەر خواویستی چاك بکات بو (**مورید**) ، ئەیخاتەسەری ڕێگەی تەصەووف ، وەئەیکاتە هاوەڵی هەژاران.

لەزمانی ، ئەبابەکری دەققاقەوە ، ئەڵێت ، مورید نابێتە مورید تاوەکو مەلائیکەی سەری‌شانی چەپی بیست‌ساڵ لەسەری‌یەك هیچی لەسەر نەنوسێت ، بەپێی ئایەت بۆهەرمرۆڤێ مەلائکەی تایبەت‌هەن چاکەوخراپەکانی ئەنوسن ، بێگومان باوەر بەمەلائکە لەمەرجی «**ئیمانە**» ئیتر چۆنیەتی مەلائکە هەرخواخۆی ئەزانێ چیەوچۆنە لەئایەتەکانی «**١٠و١١**» سورەی«**انفِطار**» دا ئەفەرمێ «**وانَّ عَلَيكُمْ لَحافِظيْنَ كراماً كاتبين**» مەلائکە وان لەگەڵ‌تانا وەچاکەوخراپەتان یادداشت ئەکەن،جائەڵێ دەققاق وتویە ئەبێ موریدي ڕێگەی خواناسی ، واتە تەصەووف ئەوەندەپاك‌بێت بیست ساڵ مەلائکە گوناەنوسەکەی هیچی لەسەرنەنوسیبێت بەڵێ موریدی ڕێ‌هەق ئەبێ‌وابێت ، خوهەروا بە «**دەمبر**» ناکرێت .

قوشەیری ، پاشان باوەری خۆیشی سەبارەت بەفەرق لەنێوانی موریدو مورادا دەرئەبڕێ ، ئەویش هەر ئەڵێت هەرلەسەرەتاوە خواویستویەتی‌وابێت ، زۆربەی ڕێبواران پاش خەبات‌و تێکۆشانێکی‌زۆر جا پێ‌گەیشتون وە زۆریشیان هەیە هەرلەسەرەتاوە خوا پەردە لەسەری دڵیان لائەبات‌و بەرچاوی دڵیان کەشف‌ئەبێت وەزۆر شتی گرنگیان لەنهێنی‌یەکانی جیهانی مەعنەوی بۆدەرئەکەوێ ، وە ئەگەنە پایەو مەقامی‌وا ڕیازەت‌کیشان‌و خەبات‌کارانی ناگاتێ بەڵام هی‌وایشیان هەیە لەم«**مورادانە**» لەگەڵی ئەوهەموە پێش‌کەوتن‌وخەڵات‌و بەراتەشا ، هەرخۆیان ئەیانەوێ ڕیازەت‌بکێشن بۆئەوەی لەو بەرهەمانەی دەستی ڕیازەت‌کێشان ئەکەوێ ، لەوانەش بەرخوردارین.

پاشان سەرلەنویٚ لەزمانی «**ئەباعەلی دەققاق**»ەوە، بەراوردیٚکی سەیرئەگیٚڕیٚتەوە، ئەویش، فەرقە لەنیٚوانی پیٚغەمبەرەکانا، وەئەڵیٚ لەناوی ئەوانیشا (**هەرچەن هەمو مورادن**) لەگەڵ ئەوشا، مورادو موریدهەیە، لیٚرەدا قامك ڕائەکیٚشیٚ بۆ «**شەرحی صەدری**» موساوموحەممەد درودیان لەسەر، ئەڵیٚ حەزرەتی موسی لەخوا پاڕایەوە وەفەرموی «**رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي**»، کەچی سەبارەت بە حەزرەتی موحەممەد، خوافەرموی «**اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ**»؟.. ئەم بەبیٚ داوا کردن بەلاٚم ئەوپاش داوا کردن موحەممەدبەمناڵی موسی پاشی بەپیٚغەمبەربون، لەپاشان باوەریان لەسەری ئەوەتە موراد ئەیبەن مورید ئەڕوات موراد دەعوەوت ئەکریٚ مورید خۆی ئەڕوات، کەواتەپیٚش کەوتنی موراد زووترە لەمورید، بەلاٚم لەئاکاماهەردولا بەمرازئەگەن.

« تەریقەی نەقشبەندی »

تەریقەت لە دابو نەریتی تەصەووف دا بە ڕێبازێ ئەڵێن بەشێوەیێ لە شێوەکانی تەصەووف ڕێبوار بیگرێتە بەر بۆ گەیشتن بەئامانج، ئەو ئامانجەش بریتی‌یە لە ئیمانی تەواو واتە «عین الیقین، یان، حق الیقین» سەبارەت بەخواناسی‌ی، بەرهەمە دوایی‌یەکەیشی ئەوەتە ئیتر صۆفی بە باوەڕێکی یەقینی‌یەوە خوا ئەپەرستێ، ئیمانەکەی تەقلیدی یان عیلمی نیە کەشیاوی تەکان خواردن بێت، وە چونکە بەچاوی بەصیرەت بە نوری خودا سەرئەفراز بوە ئیتر هیچ هێزێ نیە بتوانێ کاربکاتە سەری باوەڕی،.. ئیمامی ڕەببانی لە «مەکتوبات» دا ئەفەرمێ، جیاوازیێ لەنێوانی زانیاریێ عولەما و زانیاریێ مەشایخی تەریقەتدا ئەوەتە مەعریفەتی عولەمابەهۆی ئیستیدلال وە عیلمەوەیە وە مەعریفەتی مەشایخ لەڕێگەی کەشف وە ذەوقەوە وە هەردوکیشی بۆ پەیڕەوی‌یە لە شەریعەتی موحەممەدیێ.

برێ لە هەڵکەوتوانی تەصەووف ئەوەندە لەو دانشەدا وە لەو بەرهەم وەرگرتن وە خاوەن مەقام بونەدا گەیشتونەتە پایەی هەرە هەرە بەرزەبونەتە کارناس و پسپۆڕ، واتە «موجتەهید» هەروا کە لەعیلمی شەریعەتدا گەورە پیاوانێکی وەکو، ئیمام مالیکی کوڕی ئەنەس «٧١٥ – ٧٩٥»م وە ئەبوحەنیفە «٦٩٩ – ٧٦٧»م وە **محمد بن ادریسی شافیعی** «٧٦٧ – ٨٢٠»م وە احمد بن حنبل «٧٨٠ – ٨٥٥»م وەبرێکی تر لەو گەورە پیاوانە بونەتە موجتەهید لە زانیاریێ شەریعەتدا، هەروایش لەزانیاریێ تەصەووفدا هەڵکەوتوانێکی وەکو شێخ مەعروفی کەرخی، وە بایەزیدی بەسطامی، وە ذالنونی میصری وە عبد القادری گەیلانی، وە ئەحمەدی بەدەوی وە ئەحمەدی ڕیفاعی، وە بەهائوددینی نەقشبەند، وەعومەری سەهرەوەردی، وە ئەبولحەسەنی شاذلی، وە نجم الدین الکبری وە جەلالەدینی ڕۆمی، وە موعینەدین حەسەنی چەشتی، وە ئەبولعەبباسی تیجانی، وە دەیان لەو هەرە پایە بەرزانە بونەتە خاوەنی تەریقەت، واتە خاوەنی ڕێڕەوی تایبەتی پەروەردەکردنی ڕێبوار بۆگەیاندنیان

به لوتکه‌ی مراز، واته: هه‌ر کامه‌ی بۆ گه‌یاندن بۆ ئه‌و سه‌رلوتکه‌یه ڕێگاییکی تایبه‌تی دۆزیوه‌ته‌وه وه که‌وتوه‌ته به‌رده‌می ڕێبواره کان بۆئه‌وه‌ی بیان گه‌یێنێته مراز، ئامێرو تۆشه‌ی هه‌موی ئه‌مانه هه‌ر له‌یه‌ك شت دروست ئه‌کرێت، بۆ نمونه، ئێمه هه‌رله‌گه‌نم، ده‌یان جۆر نان دروس ئه‌که‌ین، له برنج وه دانه‌ویله‌و گۆشت صه‌دان جۆر خۆراك وه خوارده‌مه‌نی دروس ئه‌که‌ین که هه‌موی هه‌ر بۆ خواردنه هه‌مویشی بۆ خۆشی‌و تێربون‌و هێزی له‌شه که‌چی هه‌رکامه‌ی تام‌و بۆن‌و ڕه‌نگێکیان هه‌یه، وه‌کوتریش هه‌مویان یه‌ك شتن وه ئاكام‌و نه‌تیجه‌ی هه‌مویشیان هه‌ریه‌ك شته، واته، تێربون، له‌ذه‌ت له‌خواردن بردن، به‌هێزکردنی له‌ش.

هه‌روه‌ها مه‌ذهه‌به شه‌رعی‌یه کانیش هه‌موی بۆ دامه‌زراندنی دین وه ڕێك‌و پێك کردنی خواپه‌رستی وه هه‌وڵ دانه بۆ په‌یڕه‌وی کردن له ده‌ستورو فه‌رمانی خوداو سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ر.

ته‌ریقه‌ته کانیش هه‌ر هه‌وڵه بۆ کامڵ کردنی باوه‌ر وه گه‌یاندنی ڕێبوار به‌باوه‌ری «عین الیقین» وه‌کوگوتمان بۆ ئه‌وه‌ی خواپه‌رستی‌یه‌که‌ی له‌ته‌ك ئه‌وه‌دا که خوا په‌رستی‌یه‌و په‌یڕه‌وی کردنه له شه‌رع به یه‌قینێکی ته‌واوه‌وه ئه‌نجام بدرێ وه ده‌رون باشتر سوکنایی بێت وه دڵی باشتر ئاو بخواته‌وه وه به‌هه‌مو هه‌ستێکه‌وه هه‌وڵ بدات بۆ نزیك بونه‌وه له‌خودا.

جا ته‌ریقه‌تی نه‌قشبه‌ندی،یان ڕێبازی نقشبه‌ندی‌یه‌کان بۆ سه‌رکه‌وتن به‌کێوی ئاوات دا بۆ گه‌یشتن به‌و هه‌وارگه‌ی مرازه، داب‌و نه‌ریتێکی تایبه‌تی خۆی هه‌یه، وه‌کو ئه‌وه‌ی بڵێین قادری‌یه‌کان ذیکری به‌ده‌نگی به‌رز ڕه‌وشیانه، مه‌وله‌وی‌یه‌کان شیعر خوێندنه‌وه‌و ذیکرو ڕه‌قصی تایبه‌تی خۆیان هه‌یه، که هه‌رکامه‌ی سه‌ر زه‌نجیره‌ی ته‌ریقه‌ته‌که بۆی داناون، هه‌روه‌هایش نه‌قشبه‌ندی‌یه کانیش ذیکری تایبه‌تی خۆیان هه‌یه، که‌واته هه‌مووی هه‌ر ذیکرو خواپه‌رستی‌و تێکۆشانه بۆ نزیك بونه‌وه له‌خودا، به‌ڵام هه‌رکامه‌ی به‌شێوه‌ی تایبه‌تی خۆی، شێوه‌ێ که موجته‌هیده پسپۆره که‌یان بۆی داناون، واته ئه‌وڕێبازه‌ی که خوا خۆی هیدایه‌تی داون بۆ دۆزینه‌وه‌ی «**وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ**» «البقره» «٢٨٢» «**وَالَّذِينَ جاهدوا فينا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا**» (**عنكبوت**) «٦٩» جا خوا خۆی ئه‌و گه‌وره پیاوانه‌ی خستوه‌ته سه‌ری ڕێگاییك وه به‌هۆیه‌وه گه‌یشتونه‌ته مراز، ئه‌مانیش ئێسته ئه‌و ڕێگایه پیشانی موریده‌کانیان ئه‌ده‌ن، یان وه‌کو پزشکێك

دەرمانێك بۆدەردێك بدۆزێتەوە كە نەخۆشەكانی خۆیی پێ دەرمان كات، ئەمانیش پزیشكی دەرونن دەرمانێكی دۆزیوەتەوە یان تێكۆشەرێكە هەڵزنیوە بەشاخی ئاواتی خواپەرستیدا وە لەو رێبازەوە كە خۆی گەیشتوە بەئاوات خەڵك لەوێوە راهنمایی ئەكات كە بیان گەیێنێتە مراز.

بێگومان هەموی ئەم رێبازانەش سەرچاوەیان ئەگەڕێتەوە بۆسەری گوفتارو كرداری خانەدان وەیارانی پێغەمبەر كەسەرچاوەی هەموی ئەوانیش قورئانەو پێغەمبەر، هەروا كە سەرچاوەی شەریعەتیش پێغەمبەرەو قورئان.

گوتمان شەریعەت وە تەریقەت فەرقیان‌نیە ئەوە هەیە صوفی بەهۆی ذیكرو فیكری زیاترەوە دەرونی روناك ئەبێتەوە ئیمانەكەی ئەبێتە «عین الیقین» جا بەو دەرونە **روناكەوەو بەوباوەڕە بتەوەوە موبەمو شەریعەتەكە ئەباتە رێگاوە، هەر صوفیێك موێی لەرێگەی شەرع‌و سوننەت لای‌دا، تەریقەت لەوكەسە خۆی بەری كردوە.**

پاش ئەم پێشەكییە ئیستە بابزانین

١ – نەقشبەندی‌یەكان لە چ رێبازێكەوە خەڵك ئەبەن بۆ لوتكەی ئاوات؟

٢ – سیلسیلەی، واتە، زەنجیرەی ئەم رێبازە چۆن دەس پی‌ئەكات وە گەورە پیاوانی تا ئەگاتەوە سەری باوكم، واتە «شێخ عەلادینی‌بیارە» كێن؟

٣ – بۆچی وە لەكەیەوە ئەم رێبازە ناونراوە **(نەقشبەندی)**؟

بەر لە وەلام دانەوەی پرسیارەكان هەر بۆ روون كردنەوەی بیری خوێنەرانی ئەم‌كتێبە یەك‌دو فەرمودەی گەورەپیاوان هەیە ئەمەوێ پەنجەیان بۆراكێشم، جا دەست بكەمە وەلامی پرسیارەكان.

شاه عبد اللّٰه دهلوی كە لە «١٢٤٠» كۆچی‌دا فەوتی كردوە ئەڵێ، بەرهەمو دەست‌كەوتی ئەم تەریقەتە بریتی‌یە لە بەدەست هێنانی ئاگاداری‌و حوزوری هەمیشەیی لەحوزوری هەق تەعالادا لەگەڵی دامەزرانی ئیمانی كامیل بەپێی باوەری ئەهلی سوننەت‌و جەماعەت وە پەیرەوی كردن لە سوننەتی پێغەمبەر درودی خوای لەسەر.

محمد بن سەلمانی بەغدادی لەکتێبی «**الحديقة النَّديَّة**» دا لەزمانی «**محمد مراد ئوزبەکی**» یەوە ئەڵێ «**ان الطريقة النقشبندية طريقة الصحابة الكرام** (رض) باقية على اصلها لم يزيدوا ولم ينقصوا، وهي عبارة عن دوام العبودية ظاهرا وباطنا بكمال الالتزام بالسنة والعزيمة وتمام اجتناب البدعة والرخصة في جميع الحركات والسكنات من عادات ومعاملات، مع دوام الحضور مع الله تعالى على طريق الذهول والاستهلاك».

هەروەها لەم کتێبەدا لەزمانی «**ابن الحجر الهيتمي**» «**٩٠٩ – ٩٧٤**» ك یەوە ئەڵێ «**الطريقه العلية السالمة من كدورات جهلة الصوفية هي الطريقة النقشبندية**».

نوسەری کتێبی قودسیە لەپێشەکی چاپی کتێبەکەدا ئەڵێ تەصەووفی نەقشبەندی پەیڕەوی کردنە لەسونەت وە «**موعتەدیلەو ناوەڕاست رەو**» پەیڕەوی کردن لەسونەت وە پاراستنی ڕەوشی شەریعەت وەدووری گرتن لە بیدعەت بناغەی ئەم تەریقەتەیە، لەپاشان ئەڵێ ئەم ناوەندی ڕەوی وە پەیڕەوی کردن لە شەریعەتە، وە ئاسانی و سادەیی سلوکە*بویە هۆی ڕەواجی لەڕادە بەدەری ئەم تەریقەتە وەبویە هۆی ئەوەی زۆرێکی یەجگار زۆر لەعولەمای دین ببنە پەیڕەوی ئەم تەریقەتە وە بێنە کۆڕی نەقشبەندی یەکانەوە، صۆفی نەقشبەندی*دڵی هی خودایەو لەشی هی مەردومە.

بەڕاستی هەموی گەورە پیاوانی ئەم ڕێگایە هەر کامەی کەسەبارەت بە ناساندنی ئەم تەریقەتە باسیان کردوە، هەموی ناساندنەکانیان دێتەوە سەری پەیڕەوی کردن لە سونەت وە بەردەوام بون لەسەری ذیکر وە فەقرو هەژاری و بەندەیی لەدەرگای خوادا وە دڵگەرم کردنی پەیڕەوانیان لەسەری «**ایثار**» وە «**نوکرانی ذات**» واتە خۆ بەخت کردن لەڕێگەی خۆش بەخت کردنی موسوڵمانانندا، وەبۆ ناسینی خودای گەورە.

ئیستە لەوەڵامی پرسیاری یەکەمدا ئەڵێین. لەکتێبی «**ایضاحُ الطرّيق**» دا ئەڵێ نەقشبەندی یەکان لە سێ ڕێبازەوە ئەتوانن بگەنە سەری لوتەی مراز.

١ – بەردەوام بون لەسەری ذیکر.

٢ – لە ڕێگەی موراقەبەوە.

٣ – لەڕێگەی دەستەو داوێنبونی مورشیدەوە.

لێرەدا پێویستە بڵێم یەکەم هەنگاوی تەصەووف بەر لە هەموشتێ تەوبەکردنە،

بەو مەرجانەی کە زووتر باسمان کرد ، واتە ، دەست لەهەموو خراپەیێك هەڵگرتن وە نەگەڕانەوە بۆسەری خراپەکردن ، لەپاشان پەیڕەویی کردن لە دەستوری قورئان‌و سوننەتی موحەممەدی

١ = ذیکر :

ذیکر خۆی دووجۆرە .

أ : ذیکری «الله» واتە ذیکری «**ذات**» یان ذیکری جەلالە .

ب : ذیکری «**لا اله إلاالله**» : واتە «**نەفیو ئیسبات**» . «**لااله**» نەفیە «**إلاالله**»ئیسباتە کەیەتی .

ئەبێ ئەوەش بزانین ذیکری نەقشبەندییە کان ، ذیکری «**خەفی**»واتە ، بێدەنگە ، کە بەخەیاڵ لە دەروونا ئەنجام ئەدرێت .

أ : ذیکری «الله» .

باشتروایە دەست بەدەست نوێژەوە بێ لە شوێنێکی خاوێنو بێدەنگا ڕووەو قیبلە دانیشێ : پاش پاڕانەوە لەخودا بۆ سەرکەوتن وە پاراستن لەدەستی نەفس‌و شەیتان وە وەسواس ، وە پاش «**أستغفرالله**» کردن ، وە ئەگەر مورشیدی هەبو ، یادێ لە مورشید کردن ،..بە دەروون دەست بکاتە ذیکر کردن ، ئەگەریش هەموی ئەم مەرجانە ، یان یەکێکی دەستی نەدا مانع نیە هەرجۆرێ بۆی ڕێك کەوێ ذیکری خۆی بکات ، چونکە ذیکر لەهەموو کاتێکا ئەکرێ ، لەدەرەوە یان لەماڵ ، بەتەنهایی یان لەناوی خەڵکا ، هەروەکو کە خوا ئەفەرمێ :

«الَّذينَ يَذْكُرونَ اللهَ قياماً وقعوداً وعلى جنوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرونَ في خلقِ السمواتِ والارضِ»**ال عمران** بەڵام ئەگەر بەو مەرجانەی بێت کە گوتمان ، بەتایبەت بۆ تازەکار ، ئەوە باشترە.

ئەو موریدەی دانیشت بۆ ذیکر، کاتێ ویستی دەست پێ بکات، زوانی

ئەچەسپێنێ بە عاسانەی دەمیەوە بەجۆرێ کەهیچ تەکان نەخوات، زۆتریش لەم بارەوە باسم‌کردوە، ئەمە بۆئەوەتە زوان سەر تەشێوێنێ لە دەرون، وە دەرون ناچاربکرێت خوو بگرێت بە ذیکر کردنەوە.

جا بەدڵ دەست بکاتە «الله» گوتن، دڵ بریتی‌یە لە لەطیفەیێك لە لەطائق دەرون ئەو دڵە گۆشتینە نیە بەڵکو وا لەو شوێنەدا، والەژێری مەمکی چەپەوە روەو تەنشتی چەپی مرۆڤ بەئەندازەی دوو پەنجە، جا بەزمانی ئەو دڵە ئەڵێ «الله» بەلاّم ئەبێ مەفهومی الله لەپێش‌چاو بگرێ نەك شێوەی نوسینی الله، یان خوانەخواستە هیچ جۆرە شێوەو شکڵێ، چونکە خوای گەورە هەروەکو خۆی ئەفەرمێ (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ)، ئەبێ هەر لەو کاتەدا باوەڕی لەسەری ئەوەبێت کە خودا مەوصوفە بەهەمو وەصفێکی کەمال وە (**مونەززەهە**)، واتە دورە لە هەمو «**نەقصێ**» واتە، ناتەواوی‌یێك.. بەفارسی بەم حاڵە ئەڵێن «**پەرداختنێ وجودێ ذیهنی**» واتە ورد بونەوە لە وجودێك کە لەزیهنی خۆتا بۆخودای دائەنێیت، وە نابێ لەم کاتی ذیکرەدا، نە زمان وە نە لەش جوڵە بکەن ئەبێ شەووڕۆژ ئەوەندە لەسەری ئەم‌ذیکرە بەردەوام بێ تا ئەودڵەی دەست ئەکاتە ذیکر وە ئەوکەسە خۆی هەستی پێ‌ئەکات، جا کە دڵ دەستی‌کردە ذیکر ئیتر ئەڕوێ بەسەردەمی لەطیفەی ڕۆحەوە کە وا بەوبەری دڵەوە واتە لەژێری مەمکی ڕاستا بە دوو پەنجە ڕووەو تەنشتی ڕاست، ئەویش هەر بەوجۆرە ئەوەندە ذیکری پێ‌ئەکا تا ذاکیر ئەبێت، پاشان لەطیفەی سیڕر کە وا لەم‌دیوی مەمکی چەپەوە تۆزێ لای ژوری مەمکەوە بەروی ناوەراستی سینەدا بە دوو پەنجە، پاشان نۆرەی لەطیفەی خەفی‌یە کەوا لە لای ژوروی مەمکی ڕاستەوە ڕوەو ناوەراستی سینە بە دوو پەنجە پاشان بە لەطیفەی ئەخفا «اخفی» دەست ئەکاتە ذیکر کە ئەکەوێتە ناوەڕاستی سینەی مرۆڤەوە واتە ناوەڕاستی هەرچوار لەطیفەکەوە.

کاتێ کە سەیری کرد هەرپێنج لەطیفەکانی دەسیان کردە ذیکرو هەرکامەی بەجیا بۆخۆی چراێکی تیا هەڵکرا وە هەرکامەی بەنوری تایبەتی خۆی ڕووناك بونەوە ئەوکاتە بە لەطیفەی نەفس دەست ئەکاتە ذیکر، لەطیفەی نەفس ئەکەوێتە ناو چاوانی مرۆڤ وە لەجنس‌و ڕەگەزی ئەمان نیە، چونکە لەطیفەی نەفس هی عالەمی خەلقەو سەر بەتەبیعەت‌و ماددەیە وەئەوان هی عالەمی ئەمرن وە شتێکی مەعنەوی‌یە، مەگەر ئەو ڕێبوارانە خۆیان هەستی پێ بکەن، من زۆتر باسی لەطائفم

کردوه ئیستە دوبارەکردنەوەی پێ‌ناوێ پاشان نۆرەی لەطیفەی «قالبیە» یە واتە، هەموی لەش،کە لە ماددە،واتە لە (عەناصیر) دروست‌بوە، بە هەموی لەش بەتێکرایی ئەوەندە ذیکر ئەکات تا ذەررە ذەررەی لەشی بەجارێکا دەست‌ئەکاتە ذیکر وە ئەوکەسەش خۆی زورباش هەستی پێ‌ئەکات.

برێ لەنوسەرانی کتێبی تەصەووف لە نەقشبەندی‌یە کان وەکو مەلا حامیدی بێسارانی‌ی ئەڵێن هی‌وا هەیە لەشەوو رۆژێکا بیست‌وپێنج هەزار جار ذیکر ئەکات لای‌کەمیشی پێنج هەزار جار، بەم چەشنە دیمان پێنج قۆناغ دانراوە بۆ ذیکری لەطائفی عالەمی ئەمر، وە دوو قوناغ بۆ لەطائفی عالەمی خەلق، کە ئەبێتە حەوت قوناغ، یان حەوت هەنگاو. سەبارەت بەم حاڵەتە ئیامی رەببانی‌ی ئەفەرمێ «ئەم رێبازەی ئێمە حەوت هەنگاوە».

ئەوەش کەبرێکیان بەکینایە فەرمویانە، تەریقەت دوو هەنگاوە، ئەو دوو هەنگاوەی عالەمی ئەمرو عالەمی خەلقە، گوێمان بەهۆی بەردەوام بونەوە لەسەری ذیکری ئەم حەوت لەطیفەیە موبەمو وە ذەررە ذەررەی جیسم «الله» ئەکات، وەمورید لەم کاتەدا هەست بەئاسایش وەلەطافەتێك لەدەرونی خۆیا ئەکات: بەم‌حاڵەتە ئەڵێن (سُلطانُ الاَذکار) یان«سلطانُ الذّکر، جا ئەگەر مورید هەر لەسەری ئەم ذیکرە بەردەوام بو، وردە وردە ئەو ذیکرە لە خۆیەوە تەشەنە ئەکات ئەیتەنێتەوەو پەرە ئەسێنێ تاوای لێ‌دێت ئەوکەسە بەگوێی خۆی ئەبیسێ کە تەواوی دنیا ذیکر ئەکات وە دەنگی «الله» لە ذەررە ذەررەی کەون ئەبیسێ، بەم ذیکرە ئەڵێن ذیکری «ماسیوا»، واتە ماسوی‌الله هەرچی مەخلوقی خودایە ذیکرئەکات.

ئەم مەبەستانە لە شتە نهێنی‌و زۆر گرنگەکانی تەریقەتە، شیعرێکی حەزرەتی ضیاء الدین مان دی کە ئەفەرمێ، «لەطائف سەربەسەر موستەغریق ذیکری هو الله یە»ئەوە پەنجە راکێشانە بۆ ئەم حاڵەتە، لێرەدا مەبەستێکی زۆر گرنگ هەیە پێویستە بزانرێ ئەمیش ئەوەتە، ئەم حاڵەتانە وە ئەم دەس‌کەوتە گرنگانە هی سەرەتای کارە،وەهی ئەلف‌وبێ‌ی تەصەووفە.

ئەم حاڵەتانە هی‌تەزکیە، واتە پاك‌بونەوەی لەطائفە، نەك (فەنای) لەطائف، ئەم

لەطائفە هەرکامەی فەنای خۆی هەیە جا کەهەموی فەنای بەسەرا هات پاشان بەقای بەسەرادێت وە لەم ماوەیەدایە رێبوار هەزاران نهێنی بۆ دەرئەکەوێ وە هەزاران دەس کەوتی مەعنەوی ئەکرێتە خەلاتی.

فەناو بەقای ئەم لەطائفە پاش «**عوروج**» واتە بەرزبونەوەو سەرکەوتن لەجیهانی ئافاق وەئەنفوس، دەس ئەکەوێ، وەکاتێ دەست ئەدات بگەنەوە بە «**ئەصلی ئەصلی**» خۆیان؛ کە لە مەرتەبەی وجوب دا بویانە.

بابگەرێینەوە سەری ئەو مەبەستەی کە گوتمان هەر لەطیفەیێك پاش پاك بوونەوەی؛ وە کە ئیتر دەستی کردە ذیکر رووناك ئەبێتەوەو چراێکی تیا هەڵ ئەکرێ، ئەوە شتێ نیە هەروا لەخۆمەوە بیلێم بەڵکو بەراستی ی هەروایە، وە لەهەرکام لەو لەطائفەدا نورێکی تایبەتی خۆی هەڵ ئەکرێ کە ئەو رێبوارە خۆی هە، بەروروناکی یە ئەکات وەچــباوی بەصیرەت ئەیبینی کە ئەوا لەطیفەی (**دڵی**) یان (**سیرری**)، نوری تایبەتی ی خۆی تیا هەڵ کرا هەروا کە نوری هەرکامەی جوێیە هەروایش جۆری بەرەکەت. وەبەواتەی(صوفی یەکان (**نیسبەت**) ی هەرکامەی دیارەو هەستی پی ئەکرێ وە تامو مەزەو خۆشیو فەرەحی خۆی هەیە. وە ئەوکەسە بەبۆنەی ئەم دەس کەوتو بەرەکەتەوە باوەری زیاد ئەبێ وە هەتادێت دڵگەرمتر ئەبێ لەسەری خواپەرستی یەکەی.

جگە ئەم نورو روناکی یەش هەرکام لەم لەطائفانە وان لە ژێری قەدەمی «پێی» یەکێ لە ئەنبایی ئولول عەزم دا، وە هەرکامەش لەرێبواران «**فەتح**» واتە سەرکەوتن و پێش کەوتنی لەرێگەی یەکێ لەو لەطائفەوە دەست ئەکەوێ؛ وە مەشرەبی مەعنەویی ئەو کەسەش وا لەسەری مەشرەبی ئەو پێغەمبەرە وە ئەو مامەڵە دەرونیەش هەمدیسان هەم لەمورشید وەهەم لە مورید وە هەم لەوانەی کە ئەهلی دڵن شاراوەنیە بەڵکو تەنانەت پاش مردنیش ئەگەر برۆنە سەری گۆری یەکتر ئەزانن ئەو گەورەپیاوە خاوەنی چ مەشرەبێ بوە بۆ نمونە ئەزانن (**موحەممەدی مەشرەب**) یان (**عیسای مەشرەبە**)، جا ئەم شتانەیە کەئەڵێن باوەری صوفی یەکان (**عین الیقین**)ە چونکە کەسێ ئەم شتانە بەچاوی بەصیرەت سەیرکات ئیتر چۆن ئیمانی کامڵ نیە وە ئاوا باوەرێ بەچی ئەکان

ئەخوات؟ ئێمە لەپێشا شوێنی لەطائفەکانمان دیاری کرد،بۆباسی ڕەنگی نورەکانیان وە هەرکامەی وان لەژێری قەدەمی کام «نەبی» دا ئەڵێین.

لەطیفەی دڵ والەژێری قەدەمی حەزرەتی ئادەمدا وە ڕەنگی نورەکەی **(زەردە)**، لەطیفەی ڕۆح وا لەژێری پێی دوو پێغەمبەردا، واتە لەژێری پێی نوح وە ئیبراهیم دا وەڕەنگی نورەکەی «**سورە**»، لەطیفە سیڕ وا لەژێری پێی حەزرەتی موسی دا وە نورەکەی سپی یە، لەطیفەی «**خەفی**» وا لەژێری پێی حەزرەتی عیسی دا وە نورەکەی ڕەشە؛ لێرەدا ئەبێ بڵێم ڕەنگە بپرسن چۆن نور ئەبێ ڕەش بێت بەلاّم ئەم نورە هەیە وەزۆریش جوانە وەدڵی خاوەن دڵ ئەفرێنێ زورجار ڕەنگی موی سەر، یان چاووبرۆ کەڕەش بێت لەهەمو جوانیێ جوانترە منیش هەر ئەوەندە ئەتوانم تەشبیهی بکەم.

لەطیفەی «**أخفى**» ئەخفا،ڕەنگی صەوزەو والەژێری قەدەمی حەزرەتی «**محمد**»دا درودی خوا لەسەری هەمویان. ئەگەر مورشیدبو وا ئەومورشیدە هەر کە لەطیفەیێك لەو لەطیفانە کاری تەواوبو دەستور ئەدات بەرێبوار کە بگوێزێتەوە بۆ لەطیفەیێکی تر، ئەوەی شیاوی باسە،لەطیفە،کە تەواو نورانی بو، ڕەنگی ئەونورە لەسەری شانی ئەو موریدە بەرزئەبێتەوە هەم خۆی هەستی ئەکات هەم مورشیدەکەی.

سەبارەت بە لەطائف هەرچەن زوتریش گوتومە، ئەتوانین لێك یان بدەینەوە بە «**حەواس**» واتە هەست پێکەرەکان، چۆن ئەمانە لە جیهانی ماددەو سروشتدا هەرکامەی دەورێ ئەبینێ ئەوانیش لەجیهانی دەرونیو مەعنەویدا هەرکامە سپاردەیێکی هەیەو دەورێ ئەبینێ وە هەستی تایبەت ئەکات.

جا لەپاشی تەزکی یەی لەطائفی عالەمی ئەمر نۆرەی تەزکیەی نەفسەکەلەعالەمی خەلقە وە ڕەنگی نەفس، بیڕەنگی یە بڵێین وەکو ئاو وایە کە کرایە هەرشتی ڕەنگی ئەو ئەدات؛ بۆیە تەزکی یەو فێری ذیکر کردنی نەفس، ئەخرێتە پاشی هەمویانەوە چونکە تەزکیەی نەفس سەختە، هەم هی جیهانی سورشتە هەم لەبناغەشا **(امارة بالسوء)**ە– وە هەرچی هەستی چەوتیو لاریێ یو ڕێگریە لەنەفسەوە هەڵ ئەقوڵێ بەلاّم ذیکری خودا هەموی ئەمانە دائەمرکێنێ وە پاکیان ئەکاتەوەو ئەیانوەرزێنێ. بێگومان هەموی گەورەپیاوانی ڕەیڕەوی تەصەووف دوبارەی ئەکەنەوە کە ئەم کارانە بەبێ مورشید زۆر سەختە وە بوونی مورشید وە ماموستاو ڕێنوما هەموی ئاسان ئەکات؛ بالێرەشا دووبارەی کەمەوە، کاتێ کە ئەڵێین مورشید مەبەست

کەسێکە شکی تیانەبێ کە وەلی بێت، خوداناس و لەخودا ترس بێت، خۆی بەهەموی ئەم مەقامانەدا تێپەڕیبێ کەسێکی وا بەناو ئینسانە ئەگینا یەك‌پارچە نوورەو مەلائیکە صیفەت و ڕەببانی مەسلەکەو وا لەمەقامە بەرزەکانی بەقای پاش فەنادا، ئایا کەسێ ئاوابێت ئەکرێ خەیانەت بکات لە ئوممەتی موحەممەد وە مەبەستی لە ئیرشاد پلەو پایەی دنیایی وە دەس‌کەوت و سەرمایەو سامان بێت.؟

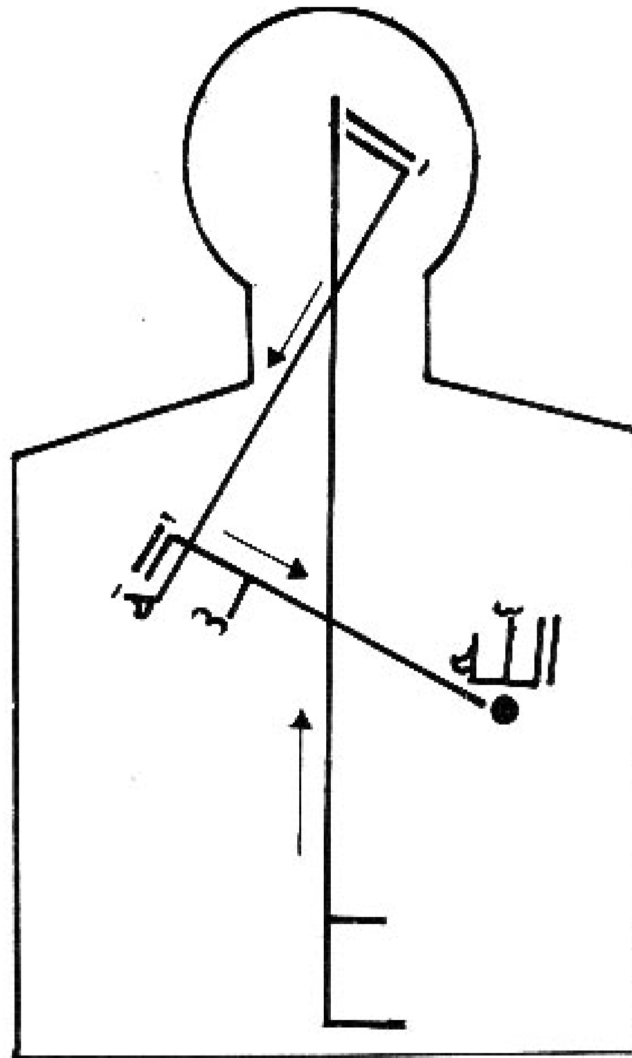
بێگومان ئەگەر کەسێکی ئاوا پایە بەرزو لەخوداترس دەس‌کەوت هیچ عەیبی تیانیە ئەگەر ئینسان بیکاتە چاوساغو ڕەبەرو ڕێ‌پیشاندەرو ئوستادی خۆی وە خۆی بسپێرێتە دەستی ئەو.

وتمان ذیکر دوجۆرە یەکێکی ذیکری «**الله**» بو، کە باسمان‌کرد.

ب : ذیکری «**لاالەالاالله**» یە، کە مەشهورە بە، «**نەفی و ئیسبات**»، زۆربەی ڕێبواران لەپێشا بەذیکری «**الله**» دەست‌پێ ئەکەن پاشان نەفی و ئیسبات، جاری وا هەیە مورشید بەپێی تەشخیصی خۆی کە حاڵ‌زانی ڕێبوارە، پاش و پێشیان پێئەکات بەو جۆرەی کە خۆی بە پێویستی بزانێت.

بە هەرحاڵ ڕەوشی دووهەمی ڕێگرتنەبەر ذیکری «**لا الەالا الله**» یە.

بزانین ئەم ذیکرە چۆن ئەکرێت. هەر بەو جۆرەی بۆ ذیکری (**ذات**)واتە (**الله**) گوتمان بەوجۆرە ئەوکەسە خۆی ئامادە ئەکات، وە ڕووەو قیبلە دائەنیشێ چاوئەنێ بەیەکاو زمانی ئەچەسپێنێ بە ئاسمانەی دەمیا، وە هەناسەی هەڵ ئەکێشێ بۆ لای خواروی سینەی وە ئەیگرێ، پاشان بە زمانی خەیاڵ لە ناوکی‌یەوە وشەی «**لا**» هەڵ ئەکێشێ بۆ ناوچاوانی، بە واتایێکی‌تر ووشەی «**لا**» لای‌خواروی لەطیفەی ئەخفاوە بەسەری لەطیفەی ئەخفا دا هەڵ ئەکێشێ بۆ لەطیفەی نەفس، بۆ ناوچاوان، پاشان لە ناوچاوانەوە ووشەی «**اله**» دێرێت بۆلای مەمکی ڕاستی بۆلای لەطیفەی ڕۆح وە لەطیفەی خەفی، لەوێوە ووشەی «**الا**» ئەباتەوە بۆپشتی مەمکی چەپی کە جێگەی لەطیفەی (**سیر**) ە پاشان ووشەی (**الله**) زۆر بەتوندی ئەدات لە «**قەلب**» وەکو ئەوەی بە چەکوشێك بیدات بەدڵیا بەجۆرێك کە گەرماو سۆزی بگاتە هەموی لەش، پاش تەواوکردنی «**لا اله الا الله**» بە زمانی خەیاڵ وە بەوجۆرەی کە گوترا ئەوەستێ،

وێنەی ذیکری لا إله الاالله بەشێوەی نهێنی لەدەروونا

جائەگەر ذیکرەکەی. جارێ یان سێ یان زیاتر، ئەنجام داو پشوی داو هەناسەی دا لەوکاتی هەناسەدانو ڕاوەستانەدا، ئەڵێ «**محمد رسول الله**».

لەم کاتی ذیکرەدا مەرج ئەوەتە واتاو مەفهومی مەبەست لە بەرچاو بگرێت نەك شێوەی نوسینی لا اله الا الله، واتە، لە دڵی خۆیا هەر لەو کاتی ذیکرەدا مەبەستی ئەوەبێت کە هیچ مەوجودێ شیاوی پەرستن نیە جگە «الله»، وە نیازی ئەوەبێت، کە من هیچ مەبەستو داخوازێکم نیە جگە بەندەیی ذاتی الله، بەکورتی ی«واتا»پێویستە

نەك لەفظەکە، هەروەها لەکاتی لا اله دا مەبەستی ئەوەبێت کەمن خۆم وە هەرچی مەوجوداتە هەمویم لاهیچە وەهەموی هی تیاچونەو ڕۆژێ تیائەچێت،وە لەکاتی الاّ الله دا مەبەستی ئەوەبێ بڵێ ئەوەی ئەمێنێتەوە تەنها هەرخودایە.

جا لە هەردوو جۆرە ذیکرەکەدا چ ذیکری الله، وە چ لا اله الا الله پاش چەن جارێك ذیکر کردن پشوییێك بدات وە لەو پشودانەدا بڵێ خودایا من لەم ذیکرو پەرستشەدا مەبەستم هەرتۆو ڕەزامەندیی تۆیە وامن دەستم لە هەردوجیهان هەڵگرت بۆتۆ، ئومیدم ئەوەتە تۆیش مەحەبەت وە ناسینی خۆت «مەعریفەت» بکەیتە خەلاّتم، وە ئەبێ لەم کاتی ذیکرەدا سەرنجی دڵی خۆی بدات بێ ئەوەی شێوەو شکڵێ بۆ ئەودڵە لەپێش چاو بگرێت، واتە ئەبێ شێوەو شکڵی دڵی گۆشتین لەپێش چاو نەگرێت، ئابەم چاودێری کردن لە دڵە ئەڵێن **(الوقوف القلبی)**، لێرەدا بەبۆنەی ئەم هاتنە پێشەوەی باسی وقوفی قەلبی یە وە ئەڵێم بۆ گرتنە بەری ڕێ بازی نەقشبەندی یەکان یانزە مادده، یان یانزە ووشە، یان یانزە پایەو ستون دانراوە ، هەروا کە زووتر گوتمان ئەوەی لە دەمەقامەکان تێ نەپەڕێ ناگاتە پلەی فەناو بەقا، کە بریتی بون لە مەقامی، تەوبە، ئینابە، زوهد قەناعەت، وەرع، صەبر، شوکر تەوەککول تەسلیم، ڕەضا.

هەروایش لەکاتی بڕینی ڕێگای سلوکدا یانزە فەرمان، یان یانزە ڕەوش هەیە ئەبێ ڕێبوار پەیڕەوی یان لێ بکات ئەگینا هیچی بەهیچ نابێت، ئەم وشانە لە بناغەدا فارسین، هەشت ووشە لەم ووشانە **«حەزرەتی شێخ عبد الخالقی غەجدەوانی ی»** **(٥٧٥)ك**، دایناوە لەپاشان شاهی نەقشبەند سێ ووشەی تری خستونەتە سەر کە بەتێکرا بونەتە یانزە ووشە. ووشەکان ئەمانەن **(هۆش دەردەم، نەظەر بەرقەدەم، سەفەر دەر وەتەن. خەلوەت دەر ئەنجومەن. یادکرد، بازگەشت، یادداشت. ئەمانەیان هی حەزرەتی غەجدەوانین)**.

وقوفی قەلبی ی، وقوفی عەدەدیی، وقوفی زەمانیی، ئەمانەش شاهی نەقشبەند خستویەتە سەری. بێگومان لەپاشان بەجیا باسێ ئەکەین کە مەبەست لەم ووشانە چی یەو چ کارێ ئەکەنە سەری سلوکی مورید، بەلاّم ئیستە ئەبوایێ پەنجەیێکم بۆڕا کێشایی.

هەروەها پێویستە لەوکاتی ئەنجامدانی ذیکرەدا لە دڵەوە داوای فەیض و ڕەحمەتی خودا بکات کە بڕژێ بەسەری دەرونیا وە چاوەڕوانیی ئەو فەیضە لای ژووری خۆیەوە بکات، هەرچەن خوا لە هەمو شوێنێکا هەیە وەلای ژوورو خوارێك بۆئەو نیە، بەلاّم هەربۆ

لەپێش چاوگرتنی ڕەوشتی ئەدەب، ئەبێ ئەدڵەوە بۆلای زۆرو بروانێ بەونیازەی خوا والای زۆروی هەموشتێکەوە.

ئەم وقوفی قەلبی‌یە وە ئەو چاودێری کردنی سەرچاوەی فەیضە دوو مەرجی‌شی هەیە.

یەکەم، هەوڵ‌بدات هیچ جۆرە خەیاڵ‌و خەتەرەیێ ڕوو نەکاتە دەروونی.

دووهەم ئەوەتە هەرلەگەڵ خەتەرەو خەیاڵێ، چ خەیاڵی چاك چ خەیاڵی خراپ ڕووی کردە دەروونی‌یەوە ئەبێ ذیکرەکە ڕاگرێت وەکو لەغاوی شتێ یان ستوپی ئوتومبیلێ بگرێت ئاوا ذیکرەکە ڕاگرێت وە بکۆشێ کە خەتەرە وخەیاڵەکە لەدڵ دەرکات. ئەوجا سەرلەنوێ دەست کاتەوە بەذیکر، بەم کردەوەیەش ئەڵێن «بازداشت»، بازداشت بەفارسی ئەبێتە ڕاگرتن، لێرەدایە سەیرئەکەین ئەم یانزە ڕەوشە چی‌یەو بۆچی دانراون، هەرکامەی لەسەری سەرگوزەشت‌و ئازمونێکی قوڵ هاتونەتەدی.

جگە ئەم مەرجانەی باس‌کران مەرجێکی بەکەڵکی تر بۆ ئەنجامدانی ذیکر، ڕاگرتنی هەناسەیە لەکاتی ئەنجامدانی ذیکرەکەدا، هەرچەن ڕاگرتنی هەناسە مەرجێك نیە کە بەبێ‌ئەو نەکرێ ذیکر بکرێت، بەڵام ئەگەر پەیرەوی لێ‌وە بکرێت باشترە، بەپێی ئازمونی ڕێبوارانی ئەم ڕێگایە گەرمی‌ی دڵ، شەوق‌و ذەوقی دەرون دڵ‌ناسکی‌و دورکەوتنەوەی وەس‌وەسە وە سەرهەڵ‌دان‌و پەیدابونی مەحەببەت هەموی لەم ڕاگرتنی هەناسەیەوە دەست ئەدات وە دەست‌کەوتی ئەون، هەروەها ئەبێتە هۆی کەشف بۆرێبوار وەشتی پشتی پەردەی لەغەیب، بۆدەرئەخەن.

ئەم جۆرە شتانەیە دەری‌ئەخات کە تەصەووف کردەوەیە وەئەوەی بەکردەوە نەبێتە مەیدان نازانێ چی‌یە... هەروەها ئازمونە، کە شتێ بۆدەرئەخات، ئازمون‌و تاقی‌کردنەوەیە دەری‌ئەخات هەناسەنەدان لەکاتی ذیکرا چ دەرامەدێکی هەیە، کەچی عەقڵ تیاڵەنگە.

مەرجێکی تر لەذیکری نەفی‌وئیسبات‌دا ئەوەتە هەوڵ‌بدەی لەهەر هەناسەیێکا ژمارەیێکی «تاك» ذیکر بکەیت، واتە، جارێ، یان سێ یان پێنج یان حەوت... هتد، ئا بەم چاودێری کردنی ژمارەی تاکە ئەڵێن **(وقوفی عەدەدی)** هەروەکو گوتمان ئەمیش پایەیێکە لەسلوکی نەقشبەندی‌یەکان.

شوێنەواری پەیرەوی کردن لەژمارەی تاکیش ئەوەتە زانیاری ڕێبوار لەزانستی مەعنەوی‌یات‌دا زیادئەکات وە نهێنی‌یەکانی تەریقەتی بۆدەرئەکەوێ وە لەپێش چاوی ڕوون ئەبنەوە.

لای زۆروی ژماره‌یێك كه‌پێویسته‌ ڕێبوار له‌ذیكری لا اله الا الله دا، له‌ یه‌ك هه‌ناسه‌دا بیگاتێ، بیست و یه‌ك جاره‌، ئه‌وه‌ی توانی له‌گه‌ڵی چاودێری كردن و ئه‌نجام‌دانی ئه‌و مه‌رجانه‌دا كه‌ باسمان كردن له‌یه‌ك هه‌ناسه‌دا بیست و یه‌ك جار ذیكری لا اله الا اللهی ئه‌نجام‌دا كه‌ڵكی مه‌عنه‌وی‌و پاكی ی ده‌رونی ده‌ست ئه‌كه‌وێ وه‌ زۆرێك له‌و نهێنیانه‌ی كه‌ گوتمان بۆی ڕوون ئه‌بنه‌وه‌، وه‌ خۆی زۆرباش هه‌ستیان پێ‌ئه‌كات ئه‌گه‌ر ئه‌م ده‌ستكه‌وتانه‌ی نه‌بو بێگومان كاره‌كه‌ی به‌ ڕێك‌وپێكی‌و به‌باش ی ئه‌نجام نه‌داوه‌ ئه‌بێ بیری لێ بكاته‌وه‌ تا كه‌م‌و كوڕی ئیشه‌كه‌ی ئه‌دۆزێته‌وه‌، به‌ڵام ئه‌گه‌ر مورشیدی باش هه‌بێت، ئه‌و خێرا یادئاوه‌ری ئه‌كات وه‌ بۆی دیاری ئه‌كات كه‌ نوكولی كاره‌كه‌ی له‌ كوێ‌دایه‌.

ئه‌وه‌ش بزانین ته‌واوی ئه‌م مه‌رجانه‌، وه‌كو وقوفی قه‌لبی ی عه‌ده‌دی یان بازداشت یان هه‌ناسه‌ نه‌دان یان بیر به‌لای كاره‌وه‌ بون وه‌ تێپه‌ڕاندنی ذیكر به‌سه‌ری له‌طائف‌دا، ئه‌مانه‌ هه‌موویان پاش ماوه‌یێ به‌رده‌وام‌بون‌و كاركردن زۆر ئاسانن بۆ ڕێبوار.

بۆنمونه‌ كه‌سێ ده‌ست ئه‌كاته‌ «وه‌رزش» له‌پێشا به‌رزكردنه‌وه‌ی ده‌ كیلو شتی لاسه‌خته‌ پاش ماوه‌یێ صه‌د كیلویش به‌ئاسانی ی به‌رز ئه‌كاته‌وه‌، هه‌روه‌ها صه‌دان وه‌رزشی تری له‌ش، وه‌رزشی ڕۆحیش هه‌روایه‌، ده‌ستكه‌وتی وه‌رزشی له‌ش ڕه‌زامه‌ندی خه‌ڵك وه‌ده‌ستكه‌وتی ماددی‌یه‌، به‌ڵام ده‌ستكه‌وتی خواپه‌رستی‌و عیباده‌ت ڕه‌زامه‌ندی خالیقه‌، وه‌رزش پاش چه‌ن ساڵێ په‌كی ئه‌كه‌وێ ئه‌م هه‌تادێت سه‌رئه‌كه‌وێت‌و به‌هێزترو پایه‌به‌رزتر ئه‌بێ، وه‌ هه‌تاهه‌تایه‌ چراییكه‌ بۆخذمه‌ت به‌خه‌ڵك.

لێره‌دا ئه‌بێ بڵێم ده‌ستكه‌وتی بناغه‌یی ئه‌م ڕه‌وشه‌ هه‌روه‌كو ذیكری الله، ئه‌میش بۆ ته‌زكی‌یه‌، واته‌ پاك كردنه‌وه‌ی له‌طائفه‌،له‌ذیكری الله‌دا له‌طائف یه‌كه‌یه‌كه‌ وه‌ یه‌ك له‌دوای‌یه‌ك پاك ئه‌بونه‌وه‌و ذیكریان ئه‌كردو نوری تایبه‌تیان ئه‌دره‌وشایه‌وه‌، به‌ڵام لێره‌دا چونكه‌ ذیكره‌كه‌ به‌سه‌ری هه‌موی له‌طائف‌دا تێئه‌په‌ڕێ، كه‌ هه‌ڵ‌كرا، هه‌موی به‌جارێكا هه‌ڵ ئه‌كرێ. یان له‌پێشا له‌دڵه‌وه‌ ده‌ست‌پێ‌ئه‌كات پاشان یه‌ك له‌شوێنی یه‌ك هه‌موویان ده‌ست ئه‌كه‌نه‌ ذیكر، وه‌ نوری تایبه‌تیان ئه‌دره‌وشێته‌وه‌، وه‌ ئه‌وكه‌سه‌ خۆی هه‌ستی پێ‌ئه‌كات.

ڕەوشی دووهەم:

ڕەوشی دووهەم بۆگەیشتن بە سەری لوتکەی ئاوات لەڕێبازی نەقشبەندی‌دا بریتی‌یە لە «**موراقەبە**» بێگومان بۆ ئەنجامدانی موراقەبەیش هەر پێشەکی‌یێك بۆ ئەنجامدانی ذیکر پێویستە، بۆ ئەمیش پێویستە، وەکو لەپێشی هەموشتێکا تەوبەکردن، پاشان دەست بەدەست‌نوێژەوە بون وە «**استغفار**» کردن، وە لەشوێنێکی کەنارو بێ‌دەنگا دانیشتن.

موراقەبە بریتی‌یە لەوەی ئەگەر دەستی‌دا بەوجۆرەی کەگوتمان خۆت ئامادەکەی وە لە گوشەیێکی چۆلا دانیشی هەمو خەتەرەو خەیالێ لەدڵ دەرکەیت وە روی دڵت بکەیتە قاپی‌ی هەق، بەبێ واسیطەی مورشید وە بەبێ ئەنجامدانی ذیکر، بەوپەری نیازمەندیو کزی‌یەوە بەهەمو توانایی‌و خواستێکی دەرونەوە لە خوای‌گەورە بپارێیتەوە کە رەحمت پێ‌بکات وە فەیضو بەرەکەت برێژێ بەسەری دڵو دەرونتا وە دەرونت بەنوری خۆی رونا‌ك کاتەوە.

جا بەردەوام‌بونی شەوو رۆژ لەسەری ئەم حاڵەتە ئەبێ ئەوەندە درێژەی بدرێتێ تا رووکردنە قاپی‌هەق ئەبێتە (**مەلەکە**) واتە: خدە بۆمرۆڤ، ئەم حاڵەتە لە تەصەووف‌دا پێی‌ئەڵێن رووکردنە (**مەذکور**) نەك ذیکر، واتە دڵ‌بدەیتە خاوەن ناوکە خودایە، نەك (**ناو**) کە ذیکرە.

بەم جۆرە خاوەن ناو لە دەرونا ئەدرەوشێتەوە وە (**حوزور**) وە (**موشاهەدە**) یان «**شوهود**» دەست‌ئەدات.

گەورەپیاوانی ئەم ڕێگایە فەرمویانە (**جەذبە**) واتە راکێشران بۆلای‌هەق، لەرێگای موراقەبەوە زووتر دەست ئەکەوێت تا لەرێگای ذیکرەوە: هەروەها ئەڵێن بەردەوام‌بون لەسەری موراقەبە مەرد ئەگەیێنێتە پلەی «وەزارەت» واتە، وەزارەتی مەعنەوی، واتە دواپلەی پێش‌کەوتن. لەبەرهەمەکانی موراقەبەش ئەوەتە ئەوکەسە ئەبێتە فەرمان‌رەوا بەسەری «مولك‌و مەلەکوت» دا، هەروەها ئەبێتە دەرون‌ناس وە فەرمان‌رەوا بەسەری دەروونەکاندا.

پێویستە بزانین ئەوانە کە خدەئەدەنە موراقەبە ئەبێ لە ذیکرو خواپەرستی‌و شەونوێژو ئەو جۆرەشتانەش غافڵ نەبن، وە بەرادەیێکی مەعقول ئەو پەرستشانەش

ئەنجام بدات هەروەها فەرمویانە نزیکی ی کردن لە پیاوچاکان یەکێکە لەوشتانەی ئەبنە هۆی پێش ڕەوت وە سەرکەوتنی پیاو ، هەر بەوجۆرەی کە خوا ئەفەرمێ «یاأیّها الّذین آمَنوا اتّقوا اللّه وکونوا مَعَ الصّادقین» سورەی تەوبە «۱۱۹» .

واتە ، هەم پارێزکارو خوداپەرستبن ، وە هەم هاورێ‌و هاو خدەی ڕاستکاران‌و ڕاست وێژانبن . گەورەپیاوان زۆرشت لەئەسراری غەیبیان لەکاتی موراقەبەدا پێ نیشان ئەدرێ ، تەنانەت سەبارەت بە وەزعی سلوکی خۆیان ڕاهنمایی ئەکرێن .

زوتر لەبارەی موراقەبەوە باسم‌کردوە چونکە موراقەبە لەبازاری تەصەووفدا واتای تریشی هەیە وەکو ئەوەی مرۆڤ ڕەقیب وە چاودێری‌کەری کردەوەو ڕەفتاری خۆی بێت وە جلەو بۆ نەفسی شل نەکات .

بەلاّم لەڕەوشی ڕێ‌گرتنەبەری ڕێبازی نەقشبەندی‌دا مەبەست لەموراقەبە ئەمەتە کەباسمان‌کرد .

ڕەوشی سێهەم :

ڕەوشی سێهەم لە ڕێبازی نەقشبەندی‌دا بۆگەیشتن بەخودا ، بەهرەوەرگرتنە لە دەستەو داوێن‌بونی خاوەن کەمالێك ، واتە ، بونە شاگردی مورشیدێکی کامیل ، ئەوانەی ئەبنە شاگردی پیرێکی دەس‌گیر وە خاوەن کەمال ، وە ئیخلاص‌و ئەدەب‌و پەیڕەوی کردن لە دەستوری ئەو خواناسە ئەکەنە پیشەی هەمیشەیی‌یان ، وەهەروەکو شاگردێکی ویستیاری فێربونی زانیاریی لای ماموستای دەرس‌ئەخوێنێ ، وە ئەبێ ڕێی نومایی‌و دەستورەکانی ئەنجام‌دات ، ئەم چەن‌بەرابەری شاگردێکی دەرس‌خوێن ڕێی نمایی ڕێبەرەکەیی ئەنجامدا ، ئەویش هەروەکو ڕێ‌ڕەوانی ڕێبازەکانی‌تر ئەگاتە مراز وە دڵی بەنوری هەق ڕوناك ئەبێتەوە .

گەورەپیاوانی تەریقەت فەرمویانە ئەم ڕێگایە لە هەموی ئاسانترە وە لەهەمویشی زوتر مرۆڤ ئەگەیێنێتە مراز ، بەم ڕێ‌ڕەوە ئەڵێن ذیکری رابیطە ، واتە یادی مورشید وە تێ‌کۆشان بە یارمەتی‌ی ڕاستەوخۆی مورشید .

زوتر لەبارەی رابیطەوە باسمان کردوە گوتمان رابیطە بریتی‌یە لە بەردەوام کردنی پەیوەندی دەرون لەگەڵی خوای‌گەورەدا ، جا ئەوانەی کە مورشیدیان هەیە ئەو پەیوەندە لەرێگەی دەرونی مورشیدەوە بەرقەرار ئەکەن ، واتە دڵیان پەیوەند ئەدەن بەدڵی مورشیدەوە کە بێگومان دڵی مورشیدی کامیل هەم خۆی نورانی‌یەو نوری خودای تیا درەوشاوەتەوە وە هەم دڵی پەیوەندە بەدڵی حەزرەتی موحەممەدەوە «درودی خوای لەسەر» دەرونی ئەویش دیارە جێگەو کانگەی نوری خودایە وە پەیوەندە بە سەرچاوەی ئەنوارەوە کە ئەنواری خودای گەورەیە ، وە هەمیشەو بەردەوام وەکو تافگەیێکی بێ‌پایان نوری هەق ئەرژێ بەسەری دەرونی پێغەمبەرداءوە هەروەکو کارەبا ، کە چۆن دابەش ئەکرێ بەهەر چوارلادا‌ءیان وەکو سەرچاوەی ئاوێکی بێ‌پایان چۆن بە هەمولایێکا جۆگای لێ هەڵئەگرن وە هەرجۆگەی هەزاران مەزراو هەر جۆگەلەی هەزاران دارودەرخت‌و گیاو صەوزەی پێ ئاو ئەدێرن ئەمیش بەوجۆرە ئەو رووناکی‌و فەیضە وەئەو ئاوە زەلاڵ‌و پر خێروبێرە دابەش ئەکرێ بەسەری ویستیاران‌و خوازیارانێکا قۆڵیان لێ هەڵکردوەو چاکی مەردایەتی‌یان لێ‌کردوە بەلادا بۆئەوەی مەزرای دەرونیان بەو فەیض‌و بەرەکەتە پەروەردەو بەرهەم دار بکەن .

بێگومان مورشیدی کامیل سەرپشکەو بەوجۆرەی پێویستی‌بێت بەشی خۆی دێرێت وە دابەشی ئەکات بەسەری خوازیاراندا .

زوتر لەبارەی شیعرێکی مەولەوی‌یەوە کۆڵیمانەوە کە بۆمورشیدی خۆی شێخ‌عوسمانی نەقشبەندی نوسیوە ،کە ئەڵێ :

حەیفە تۆ میراو سەرجۆی بادە بی
بە هەرکەس بەقەد کەفاف دادە بی
من کشتم روزەرد هام‌فەردانم بێ
دانەم روسیای هام‌دەردانم بێ
سا هەڵکە با بێ جۆ جۆ جۆگەی مەی
وەسەر کشتم‌دا پەی‌پەی پەیاپەی .

هتد ... مەبەستی ئەم شیعرانەی مەولەوی ئەم کەڵك وەرگرتنە مەعنەوی‌یەو ئەو ئاودێرانەی کشتگەی رۆحی‌یەتە .

بەسەری ئەو صوفی‌یەدا وە صەحو ئەوەتە، ئەوبەندەیە ئەگەڕێتەوە بۆسەری هۆشی جاران وەڕیکوپێکی کردارو گوفتارە کانی، هەرئەو بەزمانی «**محمّدبن‌خَفیف**»ە وە ئەفەرمی. (**سوکر**) بریتی‌یە لە هاتنەکوڵی دەرون لەکاتی ناوبردنی خۆشەویست، (خودادا)، وەهەروەها ئەڵێ: «**مەقاماتی‌وەجد**» چوارن، ذُهول، حیرەت، سوکر، صەحو، کەواتە سوکروصەحو بەشێکن لەچوارمەقامەکەی وەجد، کە لەبەشی (**وەجد**) دا باسمان‌کردوەو، واتا کانمان لێك‌داوەتەوە.

هەروەها شیخ‌عومەر سەبارەت بە «**غەیبەت وە شوهود**»، ئەفەرمێ، شوهود، بریتی‌یە لەحوزور، شوهود، کوردی‌یەکەی ئەبێتە چاوپێ کەوتن، بێگومان لێرەدا مەبەست لەچاوپێ‌کەوتن،دەرونیی وەمەعنەوی‌یە،واتەبە بەصەر نیە،بە بەصیرەتە، وە حوزور ئامادەبونە بەلای‌کەسێکەوە، ئەویش هەر بەحاڵەتی مەعنەوی وە دەرونیە، جائەڵێت ئەم‌دیتنە بە ئامادەبونە یان ڕوبەڕوبونە، تاوێك لەشێوەی،یان لەحاڵی (**موراقەبە**) دا (**وتمان موراقەبە چاودیری‌کردنی ڕەحمەتی‌خودا، وە خودا بە حازر زانینە**)، دەمیك بەحالی (**موشاهەدە**)، واتە دیتنە، تاوەکو پێناسی ئەوبەندەیە لەسەری دیتن وە چاودێری‌بێت، ئەوە، حازرە، واتە حالەتی حوزوری هەیە، وەئەگەریش لەحالی موشاهەدەو موراقەبە دەرچو ئەوە لەدائرەی حوزور دەرئەچێ، کەواتە غائبە واتەلەحالی غەیبەت‌دایە.

برێ‌جاریش مەبەست لە (**غەیبەت**)، غائب بون، وە گوم‌بون لە ئەشیا، واتە لەهەمو گیان‌دارو بێ‌گیانێك، جائەگەر غەیبەتەکە لەم چەشنەیان‌بو ئەوە مەقامی «**فەنا**» یە، وە غەیبەت نیە، کەواتە غەیبەت ئەوەتە لەحوزوری حەق غائب‌بێت، ئەگینا لەئەشیا غائب‌نیە، ئەگەر لەئەشیابو فەنایە، ئەگەر موشاهەدەو حوزوری لەدەس‌دا ئەوەتەغەیبەت، واتەغەیبەت لەحوزورە، ئەگەریش‌سەرلەنوێ خودابۆی کردەوە وە نوری‌حوزوروموشاهدە،واتەئامادەبون‌و دیتنی ئەنوار وئەسرار بۆی‌دەست‌دا ئەوە (**شوهودە**).

قوشەیری سەبارەت بە (**مەحو**) وەئیسبات، ئەڵێ، (**مەحو**) لاچونی پێناسی «**عادەت**»، واتە خووخدەیە «**ئیسبات**»، ئەنجام‌دانی فەرمانی خودایە واتە بەجێ هێنانی ڕەوشی‌بەندەگی، وە ئەوکەسەی پێناس‌و ڕەوشە ناپەسەندەکانی خۆی لابردبێت وە پێناسی لەبارو باشی کردبێتە جێ‌نشینی ئەوان ئەوکەسە خاوەنی مەحوئیسباتە، واتە خراپەی لەناوبردوەو چاکەی کردوەتە جێ‌نشێنی.

لەپاشان پاش برێ لێکۆڵینەوە ، ئەڵێت ، کاکڵەی مەحووئیسبات لەلای خوداوە دێت ، ئەوەی خودا لەناوی ئەبات ئەوە مەحوە وەئەوەش خودا دای ئەمەرزێنی ئەوە ئیسباتە ، کەوابو مەحوو ئیسبات راستەوخۆ بەسراون بەخواستی خوداوە ، هەروەکو خودا خۆی ئەفەرمێ «**یَمْحُو اللهُ مایَشاءُ وَیُثْبِتْ**» .

سەبارەت بە «**صەحو وەسوکر**» ، ئەڵێت (**صەحو**) هاتنە سەرهۆشی خۆیە ، لەپاش بێهۆشی وە سوکر ، مەستییێکە بەهۆی نوروبەرەکەتێك (**وارید**) ێکی بەهێزەوە ، دەستئەدات .

وتمان «**غەیبە**» هەیە ، وە سوکریش هەیە ، لێرەدا ئەڵێت غەیبە بەهۆی «**وارید**» ێك واتە بەرەکەتێکەوە پەیدائەبێ بەڵام سوکر ، قوڵترو بەهێزترە لە ، «**غەیبە**» واتە بێهۆشیی ، وەئەمیش هەر بەهۆی بەرەکەتێکەوە دەسئەدات ، کەخوا بەکەرەمیخۆی ئەیبارێنێ بەسەری دەرونی رێبوارانی رێگەی تەصەووفدا .

وە سەبارەت ، بە «**غەیبەوحوزور**» ئەڵێت ، غەیبە بریتییە لەبێهەواڵیی قەلب لەوەی کە بەدەوروبەریا لەخەڵکیتر رووئەدات ، ئەویش هیئەوەتە چونکە هەستپێکەرەکانی ئەوکەسە هۆشیان وابەلای ئەو بەرەکەتەوە کەخودا خەڵاتی کردون ، وە ئەوکەسە وایلێدێت تەنانەت خۆیشی لەیاد ئەچێتەوە ، وە سزادانو پاداشی پاشەرۆژیشی هەر لەیادا نامێنێ ، زۆرجار پێش هاتوە بۆئەوانەی کە وان لەمحاڵەتی «غەیبەت»ە،واتە لەهۆش چونەدا،دەسیان چوە بەناوی ئاگرا وە بەخۆیان نەزانیوە ، هەرچەن وکوتر قسەیش ئەکەن وەهاتوچوو ئەکەن ، بەڵام خۆشیی ئەوحاڵەیان بێهۆشی کردون ، جارێکیان «**شیبلی**» ، کەیەکێکە لەگەورە پیاوانی تەصەووف دێتبۆلای جونەید ، گەورەپیاوی شارێی تەصەووف ، ژنەکەی جونەید ، ئەیەوێ سەری داپۆشێت ، جونەید ئەڵێ پێویست ناکات چونکە شیبلی حاڵی لەسەری خۆنیە ، پاشان جونەید دەست ئەکاتە قسەکردن لەگەڵیا تا ئەیکاتە گریان ، جا کەشیبلی دەستئەکاتە گریان ، جونەید ئەڵێ بەژنەکەی ئیستە سەرت داپۆشە چونکە شیبلی هاتەوە سەری خۆی .

یەکێ لەموریدەکانی «**ابوعلی دَقّاق**» لەنەیسابور بەناوی «**ابونصرالمؤذّن**» ئەڵێ هەمیشە لەکۆڕەکانی ئەبوعلی دەقاق دا قورئانم بۆئەخوێندن ،ساڵێکیان ئەبوعەلی ئەچو بۆحەج ئەوەندە لەبارەی چاکی حەجەوە باسیکرد منیش بریارمدا لەگەڵی برۆم بۆحەج ،

وەلەگەڵی جەماعەتێکا لەتەکیا چوین بوحەج ، ڕۆژێکیان دەس نوێژی ئەگرت ڕویشتو مەسینەکەی لەیادچو منیش زانیم مەسینەی ئەوە هەڵمگرت تاگەیشتینە مەنزڵێکی تر دیم ئەیەوێ دەس نوێژبگرێت وەدەستەپاچەیە بۆمەسینە منیش مەسینەکەم بردەخزمەتی وە لەبەردەمیا دامنا لەپاشان وتی خودا پاداشی چاکەت بداتەوە وە بەوردیی سەیرێکی کردم وەگوتی باوڕەکەی وەکو ئەوەی من جارێکیان تۆم دی بێت تۆ کی یێت ؟ گوتم قوربان نامناسیتەوە ؟ من شوێنی تۆکەوتوم وەلەبەری تۆماڵ ومنداڵم بەجێ هێشتوە ئێستە ئەلێیت جارێکیان تۆم دیوە ؟ .

مەبەست ئەوەتە ئەوە حاڵەتی **(غەیبە)** ، واتە لەهۆش چون یان هۆش لەدەس دانە ، بەڵام حوزورەکەی ئەوەتە لەوکاتەدا چونکە هۆشی بەلای خەڵکەوە نەماوە ئەوە لەحوزوری هەق دایە ، ئەممەش بەهۆی ذیکری خودا کردن و ناوی خوابردنەوە دەست ئەدات لەڕاستەکەیا ئەو بەدڵ والەحوزوری خودادا وە تا هەررادەیێك زۆرتر لە **(خەلق)** دووربێت ، لە **(خالیق)** ، نزیکترئەبێتەوە ، تائەگاتە ڕادەی بەتەواوی لەیادبردنەوەی خەڵك وجهان وە نوقوم بون و داپۆشران لەحوزوری خوادا ، جا کە لەمحاڵەتە دەرچو ئەوکاتە وەکوئیستەی ئێمە کارەکەی پێچەوانە ئەبێتەوە واتە حوزورەکەی ئەبێتە حوزوری ناوی خەڵك ، جا ئەم حاڵی **«غەیبەتە»** واتە لەهۆش چونە ، یان خەڵك لەیادچونەوەیە ، برێ جار کەمدەوامە وە جاری وایش هەیە ، زۆر دەوام ئەکات ، سا تا هەر ئەندازەیێك خودا ویستی .

بەناوبانگە ، جارێکیان **«ذا النون المصری»** یەکێك ئەنێرێ بۆلای بایەزید کەحاڵ وئەحواڵی بایەزیدی بۆبزانێت ئەوکەسە کەئەگاتە ئەوێ وەهەواڵی بایەزید ئەپرسێت وشوێنی بایەزیدی پیشان ئەدەن ئەڕوات بۆماڵیان سەیرئەکات بایەزید دانیشتوە ، بایەزید ئەڵێ ، کێت ئەوێ ؟ ئەڵێ بایەزیدم ئەوێ ، بایەزید ئەڵێ بایەزید کی یە ؟ بایەزید لەکوێ یە منیش بەشوێنیا ئەگەڕێم ، پیاوەکە گەڕایەوە وتی بایە ئەممەشێتە ، کاتێ گەڕایەوە بۆلای ذا النون وەسەرگوزەشتەکەی بۆگێڕایەوە ، ذا النون دەستی کردە گریان گوتی بایزیدی برام لەگەڵی هەموی ئەوانەی تراکە هۆشوبیریان لای خۆیان نیەو تەنها هۆشیان لای خودایە ، لەگەڵی ئەواندا ئەمیش چوە .

لەکتێبی مُعْجم مصطلحات الصوّفیەدا ، سەبارەت بە **«سُكر»** وە **«صَحْو»**

ئەڵێت ، سوکور مەقامێکە لە مەقامی خۆشەویستان فەنای بەسەرانایێت وە دەستی (عیلم)،زانیاری ناگاتە داوێنی، ئەڵی صەحو والای ژووری سوکرەوە ، وەلەگەڵ مەقامی «بەسط» دا ڕێك ئەکەوێت ، صەحو مەقامێکە چاوەڕوانی کردنی ناوێ وەپێویستی بەوەنیە بڕوێت بەشوێنیا وە لەهەمو کەموکوڕیێك پاك کراوەتەوە .

سەبارەت بە(غەیبە) ، ئەڵێت ، سێ پلەیە ؛ «غەیبە» واتە لەهۆش چونی (موريد) بەجۆرێك یادی نە لای ماڵ ومناڵ وسەروسامانەوە ئەمێنی وەنە ترسی لەهیچ کوسپ کەندێکە وەنە بۆئاوات گەیشتن دەستەوداوێنی هیچ شتێ ئەبێت . پلەی دووهەم لەهۆش چونی (سالیك)ە ، ئەویش دابڕ زانیاری و هۆی کۆشش و ڕوخسەتی پشوێ لەیاد ئەچێتەوە .

پلەی سێ هەم ، لەهۆش چونی «عاریفە» ، واتە گەورەپیاوانی پێ گەیشتوی تەصەووف ، ئەوانیش لەچاوی ئەحواڵ و دیتن و پایەوپلە گوم ئەبن وە ئەکەونە ناوێ بارومی (جەمع)ە وە ، واتە کۆبونەوەو نزیکی ی لەلوطفی خوداوە .

لەکتێبی «معجم مصطلحات الصوفیە» دا ، ئەڵێت ، (مەحو) بریتی یە لەلاچونی پێناسەکانی دابو ڕەوش ، بەجۆرێك ئەوکەسە لەوکاتەدا هۆشی لانامێنێ ، وە ڕەوش و ڕەفتارێکی وای لێ سەرئەدات کەلەدەستی ئاوەزی ئەودا نیە ، هەروەکو ئەوانەی کەمەستی بادەن ، «مَحْوُ الجَمْع» واتە بەجارێکا تیاچوون ، یان تیاچونی هەموشتێ ، هەروەها ، «المَحْوُ الحقیق» ، واتە تیاچونی ڕاستەقینە،ئەوەخۆی تیاچون وە(فەنای زۆری یە ، لەتاکی دا) (فناء الكثرة فی الوحدە) .

وە «اثبات» ، دژی (مەحو)ە ، ئەویش بریتی یە لە ئەنجامدانی (عبادەت) ، واتە خواپەرستی ی . هەروەها سەبارەت بە (صَحو وەسوکر) ئەڵێ ، صەحو گەڕانەوەی ، عاریفە بۆسەری هۆشیاری ، واتە هۆشیاربونەوەی عاریفە پاش غەیبەت وەپاش ئەوەی کە هەستی لەدەست دابو،ئەڵێ پێچەوانەی صەحو ئەبێتە سوکر ، واتە مەستیی ، ئەڵێ واتای صەحو وەسوکر ، «هۆشیاری ومەستی» ، نزیکە لەواتای «حوزورو غەیبە» ، واتە ئامادەبون و لەسەرخۆچون ، یان ئامادەبون و ونبون ، فەرق لەنێوانی حوزورو صەحودا ئەوەتە صەحو ڕوداوێکە دێت وئەچێت بەڵام حوزور هەمیشەیی یەو بەردەوام ، وە صەحوو سوکر بەهێزترو تەواوترن لەحوزوروغەیبە ، سەبارەت بەغەیبەش هەرئەم سەرچاوەیە ئەڵێت ، «غەیبە» بریتی یە لە وونبونی دڵ

لەهەموی ئەوەی لەخەڵق رووئەدات ئەویش بەهۆی ئەوەوەیە کە هەستی ئەوکەسە سەرگەرمی ئەوحاڵەیە کەبۆی دەستی داوە . ئەڵێ گوتراوە بریتی یە لەوەی کەهەستی بەلای نەفسەوە نامێنێ وەنابینێ ، چونکە بەهۆی ئەو ئەسرارەوە کەخودا بۆی دەرخستوە نەفسی لەبیر ئەچێتەوە .

سەبارەت بە **(شوهود)** ئەڵێت بەپێچەوانەی **(غەیبە)** وە ، واتە وون بونو لەهۆش چونەوە ، لێرەدا ئاگای لە نەفس وە نیازەکانی نەفسە لەغەیبەدا وتمان هۆشی لای نیازەکانی نەفس نامێنێ بەڵام لەشهوداناگای لێیان نەبێت. شیخ محی الدین عەرەبی ئەڵێ ، **«مەحو وەإثبات»** یەکێکن لەشتە دوانەکانی تەصەووف ، وەکو **(فەناوبەقا)** کاتێ کە مەحو واتەکات لەبەندە ئاگای لەنەفسی خۆی نەبێت لەوکاتەدا وا لەگەرمەی حوزوری خودادا ، واتە لێرە وون ئەبێتو لەوێ دائەمەزرێت .

لەپاشان باسی دوو ووشەی تر ئەکات **«السَّحقُ والمحق»** ، ئەڵێ ، لەسەحق دا بەندە هەستی ئەوەئەکات کە لاشەی خۆی تیاچوەو وردبوەو بوەتە تۆزو شوێنەمای نەماوە ، ئەمەش بەهۆی زاڵبونی دەسەڵاتی **«تەجەللی»** نوری خوداوەیە ، واتە دەرکەوتن و زاڵبونو زۆرسەندنی نوری خودا بەسەری وجودی بەندەدا .

ئەڵێ ، **«مەحق»** ، لە سەحقیش باڵاترە ئەویش بریتی یە لەفەنا ، واتە تیاچونی یەکجارەکی بەندە بەچەشنێ هەستی بونی خۆی ناکات ، وەتەنها هەست بەوجودی خالیق ئەکات ، وە هەروەها لەهەموی کەونیشا جگە لە قودرەتی خودا هەستی هیچ ناکات وەهەرچی شتێکیش ئەکرێت بۆی رونە کەبەهۆی هێزوتوانایی خوداوەیە وە بە نوێنەرایەتی لەلایێ ئەوەوەیە کەئەکرێت .

«شەوق»

بەلای برێ لەگەورەپیاوانی ئەمرێگەوە ، وایە ، کە حاڵی شەوق حاڵێکە بەشوێنی مەحەبەت دا دەستئەدات .

معجم مصطلحات الصوفیة ئەڵێت ، شەوق بریتی یە لەبڵێسە سەندنی دڵ لەکاتی ناوبردنی خۆشەویست دا..

وە ماوە لەنێوانی شەوق وەئیشتیاقدا ئەوەتە، شەوق پاش دیدار وەچاوپێکەوتن دائەمرکێت وە نامێنێ، بەڵام ئیشتیاق پاش ئەوەش هەربەردەوامە.

مەبەست لەم شەوقە، واتە «**تاسەکردن**»، وەئارەزوی دیدار، بریتی یە لەشەوقی رێبوارانی رێگەی تەصەووف، کەئەویش حاڵێکی تایبەتەو جیهانێکی هەیە بۆخۆی،... بێگومان لەباسی هەموی ئەم حاڵ و مەقامانەدا ئەوچۆنیەتەی کەبەسەری رێبوارادێت هەرگیز بەتەواوەتی وە بەبێ کەموکوری باس ناکرێت، چونکە هەم وشەیێك نیە بۆباسی، هەم مەجبورنین باسی بکەن، لەگەڵ ئەوەشا هەرکامەو شتێکی وتوە، وەرازێکی درکاندوە جائەوەتا شێخ عومەری سەهرەوەردی باوەری خۆی و هی گەورەپیاوانی تر پیشان ئەدات، برێ لەوگەورەپیاوانە ئەڵێن، شەوق هی غائبە خودا مادام هەمیشە حازرە، بەتایبەت بۆئەوان کەحازری یەکە بەچاوی دەرون هەست ئەکەن، ئیتر شەوق کوا ئەمێنێ، بەڵکو شەوق هی بەر لەحاڵی موشاهەدە یە، جالەم روانگەوە سەهرەوەردی ئەڵێت شەوق یەکێکە لەحاڵەکانی مەحەبەت، وە (**موحیب**) واتە، کەسێ کە کەسێکی خۆش بوێت، هەمیشە هەر (**موشتاقە**) واتە ئارەزومەندەو تاسەی ناشکێت، ئەوکەسەی کەخوای خۆش بوێت لەهەمو موشتاقێك موشتاق ترە چونکە «**ئەمر**»ی خودا، واتە حاڵاتی نهێنی (**غەیبی**) لەجیهانی غەیرەماددیدا بێ پایانە «**اَلاَ لَهُ الخَلقُ وَالأَمرُ**» ئایە (٥٤) (**أعراف**)، بەم جۆرە رێبوار هەرکە گەیشتە حاڵێکی تازە، واتە، حاڵێکی تازە دەمەتی دابۆی، ئەوسا کە ئەزانێ کەحاڵێ لەوحاڵی خۆیە باشترو بەرزتر هەیە، جا ئیشتیاق سەرلەنوێ دەست ئەداتەوە بۆ ئەومەڵبەندە تازەیە وە بەم چەشنە حاڵی شەوق لەناوی جەغزی مەحەبەتدا هەر دەوامی ئەبێت،

دوبارە ئەڵێت، ئەمەحاڵی دەستەیێکە لە خۆش ویستان، کە لەمەقامی شەوقدا جێگایان پێ دراوە، شەوقیش بۆ مەحەبەت وەکو زوهد وایە بۆ تەوبە، واتە ئەگەر تەوبە دامەزرا زوهد دەرئەکەوێ ئەگەریش مەحەبەت دامەزرا شەوق پەیدائەبێت.

لە «**إبن العطا**» یان پرسی وە شەوق چی یە؟

ئەڵێ سوتانی ناوسکەو کڵپەگرتنی دڵ وەپارچەپارچەبونی جەرگ لەترسی دوری، ئەویش لەپاش نزیکی و دیدار.

هەروەها پرسیویانە ئایا (**شەوق**) بەرزترە یان (**مەحەبەت**) ئەڵێن شەوق، چونکە شەوق لەمەحەبەت پەیدائەبێت وەئەوەی مەحەبەتی نەبێت شەوقی نابێت، کەواتە مەحەبەت لاسکی دارەو شەوق لقەکانیەتی.

لەکتێبی «**مَنازِلُ السّائِرین**» دا سێ پلە دائەنێت بۆشەوق، یەکێکی شەوق خوداپەرستانە بۆبەهەشت، بۆئەوەی لەدەستی ترسی ئاگر رزگاربن، وە ئەوەی خەم دای گرتوە لەخەم دەرچێ، وەئەوەی ئاواتی بەهەشت بوە بەئاواتی بگات.

پلەی دووهەم، شەوق گەیشتنە بەخودا.

وە پلەی سێهەم، ئاگرێکە، مەحەبەت خستویەتە دەرونەوە، ژیانی لەمرۆڤ شێواندوە وخۆشی ی لەدەست سەندوە وە هیچ دەرمانێ چارەی ناکات جگە دیداری خودا. «**بێگومان بەچاوی بەصیرەت**» خاوەنی «**اللُمَع**» پاش باس کردنی شەوق هەربەشێوەیێك وەکو ئەوانی تر، لەپاشان ئەڵێ «**وَالشّوقُ یَقتَفی الأنُس**» واتە شەوق پێویستی بەئونس ئەبێت، واتە حاڵی ئونس بەشوێنی شەوق دا دێت.

قوشەیری لەسەرەتای باسی شەوق دا دەسپێشان بۆ ئەم ئایەتەئەکات کەئەفەرمێ «**مَنْ کانَ یَرْجو لِقاءَ اللهِ فإنَّ اَجَلَ اللهِ لآتٍ**»، مەبەست لێرەدا ئەوەتە ئەوانەی موشتاق ئەوەن بگەن بەخودا، رۆژێك ئەبێ ئەجەلیان بگات، واتە ئەبێ پێیان ناخۆش نەبێ کەئەمرن، بەڵکو چونکە بۆعالەمی ئەرواح ئەرۆن، وە لەخوا نزیکتر ئەبنەوە ئەبێ هەراسیان لەمردن نەبێت.

«**یحیی بن معاذ**» (**٢٥٨ ك ٨٧٢م**) ئەڵێت نیشانەی شەوق بریتی یە لەبرینەوەی ئەندامی لەش لە (**شەهوات**)، واتە قەدەغەکردنی ئارەزوی حەیوانیی لە لەش، چونکە شەوقی گەیشتن بەخودا لەکوێ وە ئارەزوی حەیوانیی لەکوێ، هەروەها قوشەیری ئەڵێت لە «**سري**»م بیست، ئەیوت شەوق پایەیێکی بەرزی خوداناسانە، . .

••

أُنس :

ئونس، یەکێکی ترە لەحاڵەکانی تەصەووف، ئونس ئەبێتە هۆگربی بەشتێکەوەو دڵ کرانەوە بەوشتە، بێگومان لێرەدا مەبەست ئەوەتە کەدڵی ڕێبواری ڕێگەی تەصەووف هۆگرئەبێ بەخۆشەویستی‌ی خوداوە، وە جگە خوای گەورە دڵی بەهیچ شتێ ناکرێتەوە، مرۆڤ لەم حاڵەدا لەخەڵك بێزارە وە هەتا بۆی دەست بدات دووری ئەگرێت لەخەڵك، وە خواخوایەتی کەس نزیکی‌ی لێوەنەکات، تەنانەت ئەگەریش واهاتە پێشەوە چوەناوی خەڵك، یان خەڵك هاتن بۆلای ئەو، بەلاشە لای ئەوانەو بەدڵ لای خودایە، ئەم ڕێبوارە لەم حاڵەتی ئونسەدا، ئەوەندە دڵ خۆشە بەونزیکی و هۆگربی خۆیە، ئەگەر بدرێتە بەری بەردیش، زویر نابێت، وەهەر دڵ خۆش و خۆشحاڵە، وەنایەوێ کەس ئەم خۆشی‌یەی لێ تێك بدات وەئەو بازارەی لێ بشلەژێنێ.

لەم حاڵەدا، ڕێبوار ناوبردنی خوای لەهەموشتێ پێ خۆشترە، واتە، «ذیکر» وە ئەم ئونسە لای برێ لە خواپێداوان، ئەگاتە رادەی کەشف وەشوهود، واتە دەرکەوتنی نوری خودا بۆ دیدەی دڵ، واتە «بەصیرەت»، وە ئەم پایەی دوایی یە بەهیچ زمانێك باس ناکرێت، وە لەهیچ گوفتارێکا ناگونجێت، وە هەرئەم نەبونی ووشەو گوفتارو واژەیە بۆ باسی حاڵاتی تەصەووفەتە، ئەبێتە هۆی ئەوەی زۆر مەبەستی تەصەووف، هەروا لەدڵی خاوەنیا ماوەتەوەو، ئەمێنێتەوە. چونکە هەم وشەیێك نیە بۆباس کردنی، وە لەناو وتارا ناگونجێ، وەهەم، هەرکامەی بۆخۆی جیهانێکی بۆدەرئەکەوێ لەهی ئەوی‌تر ناچێت. وەکوئەوەی هەزاران کەس لەلای یەك کەسەوە دەعوەت کرێن، بەلام بۆهەرکامەی خانوو بەرەیێك تەرخان کرابێ، وەبۆهەرکامەی خۆراکێکی تایبەت برابێت، بەڵێ هەمو دەعوەت کراون وەخاوەن ماڵی هەمویان یەك کەسە، بەلام جێ وشوێن و خواردن و مێوانداری هەرکامەی هی تەنهاخۆیەتی، جا بێ‌گومان هەرکامەی باسی ئەوەی خۆی ئەکات، وەئاگای لەوی‌ترنیە، جا بەداخەوە، زمان و ووشەو واژەیێك نیە بۆ باس کردن و گێرانەوەی ئەوسەرگوزەشتانە، وەهەموی مەعنەوی‌یە. وە بەچاوی دەرون هەست لەکرێت، وە هەرلەوەندەمان بۆدەرئەکەوێت کەباسیان کردوە.

لەکتێبی «**معجم مصطلحات الصوفیە**»دا بەرانبەر بەووشەی «**أُنس**» زۆر بەکورتی ی ئەمچەند ووشەیە نوسراون.

الأنس «**إلتذاذُ الروّح بِکمالِ الجَمال، وهو أثرُ مُشاهَدة الحضرةِ الإلهیّة في القلْب، وَهُوَ جمالُ الجَلال، وقیل الأنسُ ضدّ الهیْبَةِ، وقیل مَعَ الهَیْبَةِ**».

لەکتێبی «**الفاظ الصوفیة**»دا، ئەڵێت: خاوەن ئونسەکان ئەبنە سێ بەشەوە.

برێکیان، دڵیان بەذیکر ئەکرێتەوەو بێزارن لە «**غەفلەت**»، واتە بێزارن لەوەی لەخوداغافڵبن، وە هۆگری خوداپەرستین وەبێزارن لەگوناەبارلی.

برێکیان، تەنها هۆگری خودان، وە بەخوانەبێ دڵیان بەهیچ ناکرێتەوە وەلەهەموشتێکی کە بێزارن.

دەستەی سێ هەمیان، ئەوانەن، کە سامووهەیبەتی ئونس و نزیکی خودا، هەموشتێکی لەبیر بردونەتەوە، تەنانەت ئونسەکەیشیان لەبیرچوەتەوە.

لە داوود الطائی کە لە «**١٦٥**»ك، کۆچی کردوە، ئەگێڕنەوە: جارێك صوفییێك تووشی ئەبیت، لەداود ئەپرسێ، ئەی ئەباسولەیمان، ئەوەچیتە، واثەوەندە خۆشحاڵ و دەم بەبزەی، داوود وتی، ئەمبەیانی یە، شەرابێکیان دامێ، کە پێی ئەڵێن شەرابی «**ئونس**»، بەویۆنەوە ئەمرۆ رۆژی جەژنی منە، وە ئەوەتە ئەمبینی چەندە خوشحاڵم. کەواتە ئونس ئەو حاڵەخۆشەیە کە بەهۆی هەستی نزیکی ی لەخوداوە وەهەستی نوری خودا لەدەرونا دەستئەدات، وەئەوپەری خۆشی ئەخاتە دەرونی صوفی یەوە، بەجۆرێ کە حەزناکات کەسی لێ نزیك کەوێت، وە ئەمشادی یەی لێ تێك دات.

«**وَجْـــدْ**»

وەجد یەکێکە لەحاڵەکان، (**تاج الأسلام کُلابادی**) لەکتێبی (**التعرف لمذهب أهل التصوف**) دائەڵێ، وەجد بریتی یە لەحاڵەتێکی خۆشی، یان ناخۆشی، یان ترس وراچڵەکان، یان دەرکەوتنی برێ شتی نهێنی لەجیهانی پاش مەرگ، یان

دەرکەوتنی هەرنهێنییێك لەئەسراری مەعنەوی، کەخوا بیەوێ بۆ ئەوبەندەی خۆیە ئاشکرای کات.

لەناوی صوفی و دەروێشی کوردا، بەمچۆنیەتە ئەڵێن حالٚ لیٚ‌هاتن، یان جەذبە لیٚ‌هاتن.

هەرچەن لە واتا عەرەبیەکەدا جەذبەوحالٚ واتای ئەگۆرێت.

شیخ عومەری سەهرەوەردنی لە «**عوارف المعارف**»دا سەبارەت بە «**وەجد**» «**تەواجود**» وە «**وجود**» باس ئەکات.

سەبارەت بەوەجد هەروە کو «**تاج الأسلام**» باس ئەکات ئەڵیٚ حالەتێکە ئەبێتە هۆی خۆشی ی یان ناخۆشی ی کەحاڵی ئەوصوفی یە لەحالەتی سوروشتی ی دەرئەکات وەئەیگۆڕیٚ.

بەڵام «**تەواجود**» ئەوەتە ئەوکەسە خۆی بیەوێت، لەرێگەی بیرکردنەوە، یان ذیکرکردن حالی وەجد بۆخۆی بێرێتەدەست، بەڵام وجود بریتی‌یەلە تەشەنەکردن و پەرەسەندنی ئەوخۆشی وەجدەیە، بەچەشنێك ئەوەندە دەوام کات و پەرەبسێنیٚ تائەگاتە بۆشایی «**فەضا**»ی، ویجدان، وەجد لەوانەیەبڕوات بەڵام وجود وەکوکێو هەرپایەدارە. لێرەدا باس لە «**غەلەبە**» ئەکات وەئەڵێت «**وەجد**» حالەتێکە زوو گوزەر، بەڵام «**غەلەبە**» بریتی‌یە لەوەجدێك یان لەحالێك، کەهەروەکو تەوژمی کارەبا بەشوێنی یەکا دێت وە هەر بەردەوام ئەبیٚ، پاشان ئەڵێت «**وەجد**» چوار پلەی هەیە، ذهول، حیرەت، سوکر، صەحو، ئەڵیٚ ئەم حالەتانە وەکو ئەوەتە کەسیٚ ناوی دەریای بیستبێت لەپاشان بڕوات لێی نزیك بێتەوە پاشان بڕواتە ناوی پاشان شەپولی‌ئاو بیبات و شوێنەمای نەمێنیٚ. لەپاشان ئەڵیٚ ئەوەی شوێنەمای ئەوحالەی بەسەرەوە مابێت، شوێنەمای ئەومەستی‌یەی بەسەرەوە ماوە ئەوەش بەتەواوی هاتبێتەوە سەری‌خۆی ئەوە لەومەستی‌یەش دەرچوە، وە هۆشیار بوەتەوە، مەستی هی خاوەن دڵانەو هۆشیاری هی‌ئەوانەتە شتیان بەچاودیوەو خودا ویستویە لەئەسراری «**غەیب**» بریٚ شتیان بۆدەرخات.

هەروەکووتمان وەجد بریتی‌یە لەحالێك کەدێت بەسەری رێبوارانی رێرەوی تەصەووف‌دا، تەنانەت بریٚ‌جار بەسەری هەرکەسێکی تریشا کەبەهۆی خوێندنی قورئانەوە یان دەنگێکی کاری‌گەرو بە «**تأثیر**»، ئەوکەسە هاوارئەکات یان‌ئەگریت یان

جاری‌واش هەیە قاقا پێ‌ئەکەنێ، ئەمە **«وەجدە»**، واتە دڵ‌هاتنەجۆش، وەهەر سەبارەت بەم چۆنیەتەیە خوای‌گەورە ئەفەرمێ **«اِنَّمَا المؤمنونَ الّذینَ اِذا ذُکِرَ اللهُ وَجِلَت قُلوبُهُم»** **«انفال»** ئایەتی **«٢»** پەنجەرا کێشانە بۆلای ئەم‌مەبەستە کەبرێ کەس بەخوێندنی قورئان دڵی گەرم‌ئەبێت یان‌ئەگرێت، یان‌هاواری لێ بەرزئەبێتەوە، ئەوە خۆی وەجدە، جا برێ‌کەس لەگەورەپیاوانی تەصەووف لایان‌وایە ڕێبوار هەتا خۆی بگرێت وەهاوارو گریان نەکات بەهرەی زیاتری دەست‌ئەکەوێت، برێکیان لایان واتە ئەم‌باوەڕە دروستە، بەڵام برێ بەرەکەت هەیە بەحاڵی جوڵان موناسیب‌ترە، وە هەرکامەی دەلیلێکی بۆهانیوە.

بەهەرحاڵ زۆربەیان لەسەرئەوەن ئەگەر کەسێ خۆی بۆبگیرێت خۆگرتن باشترە.

لەپێشا باسی **«ذُهول»** مان‌کرد، ذوهول، واتە شت‌لەبیربردنەوە یان لەهۆشی‌خۆچون، **«حیرەت»** سەرسام‌مان **«سوکر»** سەرخۆش‌بون **«صحو»** هاتنەوەسەرخۆ.

لەپاشان ئەبێ ئەوەش بزانین حاڵەتی **«وەجد»**، یان بەکوردی خۆمان، حاڵ‌لێ‌هاتن، وەهاوارکردن‌و ئەوجۆرەشتانە هی تازەکارو پێ‌نەگەیشتوانە٬واتە هی ئەوانەیە وان لە **«تەلوین»** دا، وە ئەوەی چوە مەقامی **«تەمکین»** ئیتر ئەمجۆرە شتانەی نابێت وە مەقامی باڵاترە لەوانە.

بەڵام بەشێوەیێکی تیکڕایی ئەم حاڵ‌گۆڕانە لەزەمانی پێغەمبەرا درودی‌خوای‌لەسەر، هەربوە وە خوا ستایشی لێ‌کردوە وە بەپێچەوانەوە نارەزایی پیشان داوە سەبارەت بەدڵ‌ڕەقان وەبەوکەسانەی کە بەهیچ‌دڵیان گەرم‌نابێت، حاڵ‌گۆڕان یان وەجد، وەحاڵ‌لێ‌هاتن وەگریانی ئەصحاب زۆرتری بەهۆی خوێندنی قورئانەوە ڕوی‌داوە هەروەکو لەم‌ئایەتانەدا دەرئەکەوێ.

« اِنَّمَا المؤمنونَ الّذینَ اِذا ذُکِرَ اللهُ وَجِلَتْ قُلوبُهُم» **«انفال»** **«٢»** هەروەهالەسورەی **«زُمَر»** ئایەتی **«٢٣»** دائەفەرمێ، **«اَللهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ الحَدیثِ کِتاباً مُتشابِهاً مَثانِیَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلودُ الّذینَ یَخْشَونَ رَبَّهُم ثُمَّ تَلینُ جُلودُهُمْ وَقُلوبُهُمْ اِلیٰ ذِکْرِ اللهِ»** یان **«اِذا تُتْلیٰ عَلَیْهِمْ آیاتُ الرَّحمنِ خَرّوا سُجَّداً وَبُکِیّاً»** **«مریم»** **«٥٨»** **«وَاِذا سَمِعوا ماأُنْزِلَ اِلیٰ الرَّسولِ تَریٰ اَعْیُنَهُمْ تَفیضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمّا عَرَفوا مِنَ الحَقِّ»**. **«مائدە»** **«٨٣»**.

«وَیَخِرّونَ لِلأَذْقانِ یَبْکونَ وَیَزیدُهُمْ خُشوعاً» **«اِسراء»** **«١٠٩»**.

لەم چەن ئایەتەدا زۆرباش دەرئەکەوێ خوا باسی ئەوانە ئەکات «وَجِلَتْ قُلُوبُهُم»، دڵیان ترسی لێ نیشت یان، «تَقْشَعِرُّ منه جلودُ الذين يَخشونَ ربّهم ثم تَلينُ جلودهم» لەپاشان ئەفەرمێ «خَرّوا سُجّدا وبُكِيّا». پێستی بەدەنیان دێتەوەیەك و ئەترسن و پاشان پێستیان خاو ئەبێتەوە، لەپاشان کورنوش ئەبەن و ئەگرین. یان ئەفەرمێ، «تَرى اَعْيُنَهم تفيضُ من الدّمع» چاویان پڕئەبێ لەفرمێسك.

یان «ويَخِرّونَ للأذقانِ يَبكونَ وَيَزيدهُمْ خُشوعا»، کورنوش ئەبەن و ئەگرین وەهادێت زیاترلەخوائەترسن ئەمانە هەموی پیشاندەری ئەوحاڵەن کە بەندەی خوادۆست وەلەخواترس چ بەرلەئیسلام وە چ لەزەمانی پێغەمبەردا ترسی خوا لەدڵیانابوە، وە بەبۆنەی ناوی خوا بردن یان قورئان خوێندنەوە دڵیان هاتوەتە جۆش و گریاون، وە رەواڵەتیان تێك چوە، لەئایەتی تری قورئاندا باسی ئەوانەش کراوە کەدڵ رەقن وە بەپێچەوانەی ئەمانی ترەوە، چونکەدڵیان ژەنگ گرتویەتی نە بەخوێندنی قورئان وە نە بەهیچ شتێکی لەوجۆرە دڵیان گەرم نابێت وەخوای گەورە بێزاری خۆی دەربارەیان پیشان ئەدات.

خوای گەورە لەسورەی «البقرة» ئایەتی «٧٤» دا، سەبارەت بە بەنی ئیسرائیلیەکان بۆئەو هەموە بیانوەی کە ئەیانگرت لەحەزرەتی موسی، ئەفەرمێ. «ثُمَّ قَسَتْ قلوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذلِكَ فَهِيَ كالحِجارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً، وَاِنَّ مِنَ الحِجارَةِ لَما يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الانهارُ وَاِنَّ مِنْها لَما يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْه الماءُ واِنَّ مِنها لَما يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ الله، وماالله بِغافِلٍ عَمّا تَعْمَلون».

ئەفەرمێ تەنانەت موعجزەی زیندوبونەوەی مانگاکەتان دی ئەویش پاش پارچەپارچەکردن وشەقوپەق کردنی، کەچی پاش ئەوەیش هەردڵ رەقن وەدڵی ئێوە لەبەردیش رەق ترە چونکە بەردی واهەیە شەق ئەبات و کانی ئاوی لێ دەردێت وەشاخی وایش هەیە لەترسی خوادا پراش پراش ئەبێت، واتە دڵی ئێوە لەهەموی ئەوانە رەق ترە، کەواتەدڵ رەقی بەلای خواوە کارێکی ناپەسەندە.

یان کەئەفەرمێ «اَلَمْ يَأنِ للذينَ آمنوا اَنْ تَخْشَعَ قلوبُهُمْ لِذِكرِ الله؟......» لەپاشان هەرئەم ئایەتە ئەفەرمێ «ولايَكونوا كالذينَ اوتوا الكتابَ مِنْ قَبْلُ فَطالَ عَلَيْهِمُ الأمَدُ فَقَسَتْ قُلوبُهُمْ وكَثيرٌ مِنْهُمْ فاسِقونَ» «حديد» «١٦» خوای گەورە سەبارەت بەئەصحابی پێغەمبەر کەلەسەرەتاوە هەروەکو جارانیان گاڵتەو پێکەنینیان ئەکردو بەتەواوی گرەویدەی رەوشی ئیسلام نەبوبون ئەفەرمێ ئایا ئیتر کاتی ئەوەنەهاتوە دڵیان بەرانبەر بەقورئان

خوێندن‌و ناوی‌خوابردن سام‌و ترسی لێ‌نیشێت وه‌مل‌که‌چ‌کات ؟ وه‌وه‌کو، په‌یره‌وانی پێغه‌مبه‌ره‌کانی له‌وه‌پێشیان لێ‌نه‌یێت، که به‌بۆنه‌ی دورکه‌وتنه‌وه‌ی زه‌مانی پێغه‌مبه‌ره‌که‌یان دڵیان تاریك‌و ره‌ش‌بوه‌ته‌وه وه‌زۆریان له رێ ده‌رچون‌و کرده‌وه ناشیرین ؟ ......

یان له‌سوره‌ی «زمر» ئایه‌ی «٢٢» دا، ئه‌فه‌رمێ، «**فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللهِ**»، عه‌ذابی جه‌هه‌ننه‌م هی‌ئه‌وانه‌ته که‌دڵیان ره‌ش‌بوه‌ته‌وه له وه‌رگرتن‌و په‌سه‌ندکردنی‌قورئان. یان له ناوی‌خوابردن وه خواپه‌ره‌ستی، لێره‌دا مه‌به‌ست‌ئه‌وه‌ته ئه‌وحاڵی وه‌جدو گریان‌و موچرکه به‌له‌شاهاتنه، له‌کاتی‌قورئان خوێندن‌و یادی خواکردنا، له‌خواپه‌رستان ڕووی‌داوه‌و رووئه‌دات که‌ڕێبوارانی ڕێی‌ته‌سه‌وفیش له‌و خواپه‌رسته ڕاسته‌قینانه‌ن وه‌تێك نه‌چون‌و کارتێ‌نه‌کردنی قورئان یان‌ناوی‌خوابردن، وه‌نه‌بێ شتێکی‌باش‌بێت وه‌زۆرجار له‌«**قه‌سوه‌ت**» واته تاریکی‌و ژه‌نگداری دڵه‌وه سه‌رچاوه ئه‌گرێت .

جَلال وجَمال :

جه‌لال وجه‌مال دووووشه‌ن زۆرجار پێکه‌وه‌دێن وه له کتێبی صوفیه‌کاندا ئه‌که‌ونه‌به‌رچاو .

له‌روانگه‌ی زمانی‌عه‌ره‌بیه‌وه جه‌لال، بۆ ده‌سه‌ڵات‌و عه‌ظه‌مه‌ت وڕێزگرتنه«**رَجُلٌ جَليل**»، پیاوێکی‌ماقولْ وه‌خاوه‌ن‌ڕێزه .

جه‌مال، واته جوانیی، «**جه‌میل**» جوان .

به‌ڵام جه‌مال‌و جه‌لالێك که‌لێره‌دا مه‌به‌ستی‌ئێمه‌ن دووصیفه‌ت له‌صیفه‌ته‌کانی خوای‌گه‌وره‌ن هه‌روه‌ها دوو رووداوو به‌سه‌رهاتن که‌به‌سه‌ری ڕێبوارانی ڕێ‌ڕه‌وی ته‌صه‌ووف‌دا دێت ، خوای‌گه‌وره ئه‌فه‌رمێ «**كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فانٍ وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذو الْجَلالِ والإِكْرام**» «الرحمن» «٢٦» و«٢٧» یان ئه‌فه‌رمێ «**تبارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذي الجَلالِ والإِكْرام**»

«الرحمن ۷۸» ڕێبوارانی ڕێڕەوی تەصەووف لەکاتی «سلوك»دا واتە بەجێ‌هێنانی نەریتی تەصەووف‌دا، برێجار بەرخوردار ئەبن لەصیفەتی جەلالی خوای‌گەورە، وەبرێ‌جار لەجەمالی‌ئەو، ئەگەر خوای گەورە پێناسی جەلالی خۆیی لەدڵی ئەوبەندەیەدا دەرخست، حاڵی‌ئەوبەندەیە ئەبێتە حاڵێکی دیهشەت واتە سەرسام‌مان‌و ترس لێ‌نیشتن، وەئەگەر پێناسی جەمالی لەدەرونی ئەو کەسەدا دەرخست حاڵی ئەبێتە حاڵێکی ئارەزوو تینویەتی، ڕێبواری ڕێگەی هەق ئەگەر خودا لەجەلالی خۆی بەهرەمەندی‌کرد ئەوە فەنا ئەبێت، واتە ئەتوێتەوە وەخۆیی لەیادئەچێت وەئەگەر لەجەمالی خۆی بەهرەمەندی‌کرد وا زیندوی ئەکاتەوە. بێ‌گومان ئەم‌مردن‌و زیندوبونەوەیە حاڵەتێکی مەعنەوی‌یە، وە بەترازوی مادده کێشانە ناکرێت وە ئەحواڵێکن ئەوکەسانە چۆنیەتەکەی ئەزانن کەبەسەریانا دێت. کەواتە کەشفی‌جەلال ئەبێتە هۆی «مەحو» کەجۆرە لەهۆشی‌خو چونوبێ‌حاڵێکی مەعنەوی‌یە وەهەروەها ئەبێتە هۆی «غەیبە» کەئەویش هەر لەوبابەتەیە کەلەبەشی مەحو، وە غەیبەدا باسمان‌کردوە، بەڵام کەشفی جەمال، ئەبێتەهۆی بەهۆشا هاتنەوەو نزیکی لەخوای‌گەورە، واتە قورب، ئەڵێ «العارفونَ باللهِ اِذا كاشَفَهُمْ بِجَلالِهِ غابوا وأمّا المُحِبّونَ اِذا كاشَفهم بِجَمالِهِ طابوا،» لەپاشان‌ئەڵێ فمن غاب فهو مُهيم، ومن طاب فهو مُتيم، واتە غائب ئەوەتە لەخۆشەویستیدا دڵی‌لەدەست‌ئەدا وەشەیدای دەستی‌عیشق‌ئەبێت، متیم زەلیلی‌دەستی عیشقە.

شيخ محي الدين بن العربي ئەڵێ، جەلال پێناسی «جەبەروت»ی خودایە کەپێناسی «قەهر» واتە زاڵی‌و سەرکەوتنی خودایە، بەڵام جەمال لەپێناسەکانی بەزەیی‌و لوطفی خودایە «الفاظ الصوفية».

لەکتێبی «معجم مصطلحات الصوفيه» دائەڵێ: جەلال پێناسی «قەهر»ە، لەپاشان ئەڵێ جەلال بریتی‌یە لەپێناسی، «عەزەمەت، كيبرياء، مەجد،سەنا» ی خودا، عەزەمەت پێچەوانەی بچوکی‌یە،وەکیبریاء گەورەتربون لەهەموگەورەیێکە،کە بیێ بەپێناس بۆ کەسێك وە لە کەبیر وە ئەکبەرەوە هاتوە، وە کیبریاء پێناسێکە کەهەرشایستەی خودایە وەشایستەی بەندە نیە، چونکە خودا هەتاهەتایە هەرخاوەنی عەزەمەت‌وکیبریایە، مەجدوسەنایش هەر واتایان نزیکە لەعەزەمەت‌و کیبریاوە مەجید ناوی خودایە واتە خاوەن مەجد، کەسێکە شیاوی ستایش لێ‌کردنەو بەگەورەناسراوەو هۆی‌شانازی‌یە.

سەنایش بۆ بەرزیی هەورو بەخشەندەیی هەور ئەوتریٚ کەئەباریٚنیٚ بەسەری زەویدا، هەمبەرزەو هەمبەخشەندە، وە ئەمسەنایە لەگەڵی سەنای سیٚ **«نوقطە»**، سیٚخاڵدا لیٚك جویٚن.

لەپاشان ئەڵیٚ هەموجەمالیٚکی خودا کەتەوژمی دەرکەوتنەکەی لەدەرونی ئەوریٚبوارەدا رووئەکاتە کەمیٚ ونمان ئەبیٚتە جەلال، هەروەها، هەمو جەلالیٚکی لەسەرەتای دەرکەوتنیا جەمالە، جاهەر بەمبۆنەوەیە ئەڵیٚن، هەموجەمالیٚ جەلالیٚکی هەیەو هەمو جەلالیٚ جەمالیٚکی هەیە.

بەڵام **«جەمالی موطلەق وەجەلالی موطلەق»** جگە لەخودادا نەبیٚت لەبەندەدا نابینریٚت، وەپیٚناسی تایبەتی خودان، وە تەنهاله ناوەکان وپیٚناسەکانی خوادا ئەدرەوشیٚنەوە. بۆنمونە، ناوی **«الله»**، هەمپیٚناسی جەمالی تیایەو هەمپیٚناسی جەلال.

سەرچاوەی ناوبراو، سەبارەت بەووشەی جەمال ئەڵیٚت، جەمال دوو واتای هەیە، یەکیٚکیان ئەوەتە کەهەمومان ئەیزانین وەبریتیە لەجوانیی ئەوی‌تریشیان، ئەوجوانیەتە کەپیٚناسیٚکی **«ئەزەلی»** وەهەرگیزاوهەرگیزی خودایە، ئەڵیٚ بەلای جورجانی‌یەوە، جەمال پیٚناسی **«رەضا ولوطف»** ی خودایە، وە بەلای کاشانی‌یەوە جەمال پیٚناسی **«لوطف و رەحمەت»** ی خودایە، لەپاشان لەزمانی **«ابن الدبّاغ»** ەوە، باسیٚکی دوورو دریٚژی جەمال ئەکات کەپەیوەندی بەم باسی‌ئیٚمەوە نیە.

لەدوایی‌باسەکەدا ئەڵیٚ، بەلای مرۆڤی **«کامیلەوە»**، جەمالی‌خودا بریتی‌یە لەپیٚناسە بەرزەکانی، وەناوەجوانەکانی بەچەشنیٚکی گشتی‌ی، ئەگەر بەچەشنیٚکی تایبەت‌تر بلیٚین، ئەڵیٚین، پیٚناسی‌رەحمەت، عیلم، لوطف، وەئەوانەی لەمجۆرەن، هەمویان پیٚناسی جەمالن، بەڵام بریٚ پیٚناس هەن کە هەردوحاڵەکەی تیایە واتە هەم پیٚناسی جەمالی‌تیایە و هەمپیٚناسی‌جەلال، وەکو ناوی (رَبّ)، کە لەروانگەی پەروەردە کردنی بەندەکانەوە جەمالی‌تیایە، وەلەروانگەی خاوەن بونو هیٚزوتوانایی ئەو خاوەنیەتەوە جەلالی‌تیایە، یان ناوی الله.

هەروەها شیخ محی‌الدین‌عەرەبی سەبارەت بەم دوپیٚناسەی خوای‌گەورە ئەڵیٚت **«هەیبەت‌و ئونس»** کەدوحاڵی ریٚبواری ریٚرەوی تەصەووفن لەپیٚناسەکانی جەلال‌و جەمالەوە سەرچاوە ئەگرن،ئەڵیٚ هەیبەت بەهۆی موشاهەدەی جەلالەوەیە لەدلا وەئەکریٚ بەهۆی جەمالیٚکیشەوەبیٚت کە لەناوەرۆکا جەمالیٚکە کە لەجەلالەوە هاتوە

بەلام ئونس، بەهۆی «موشاهەدەی»، واتە چاوپی‌کەوتنی جەمالی خوداوە، دەست‌ئەدات، سەبارەت بەحالی جەمال‌وجەلال، لەکتێبی «قودسیە» کەبریتی‌یە لەفەرمودەکانی شاهی‌نەقشبەند، وە خواجەمحمدپارسا (٧٤٩- ٨٢٢) لە نوسیویەتی باسی ئەم‌دوپێناسە کراوە، بابزانین، شاهی‌نەقشبەند چی ئەفەرمێ.

ئەلێ، ئەگەر رێبواری «تەریقەت» بەهەردوپێناسی جەمال‌وجەلال پەروەردەکرێت جەلالی‌ئەو جەمال ئەبێت‌و جەمالیشی‌جەلال‌ئەبێت، کاتێ کە «خەوف» دای‌ئەگرێت والەرجادا کاتێکیش کە رەجا زۆرئەسێنێت، ئەکەوێتە «خەوف»؛ وەهەرلەوکاتەدا کەئەوبەندەیە ئەبێتە «مەظهەری‌صیفاتی‌جەلال»، واتە پیشان‌دەرو دەرخەری پێناسی جەلال، ئەوکاتە ئەکرێ «تەوەججوە» بکرێت لەپێناسی جەمالی ئەو، «باسی‌تەوەججوە وەخەوف وە رەجا، لەکاتی‌خۆیا کراوە».

ئەلێ کارناسانی ئەم‌رشتە فەرمویانە، هەردوپێناسەکانی جەلال‌و جەمالی رێبوار کاتێ پەروەردەئەکرێن کە ئەورێبوارە گەیشتبێتە «حەقیقەتی مەحەببەتی ذاتی» وەیەکێ لە نیشانەکانی گەیشتن بە پایەی حەقیقەتی مەحەبیەتی ذاتی‌ی رێبوار، ئەوەتە، کە هەرچی پێناسەکانی‌تری خۆشەویستە، وەکویەك‌بن بەلایەوە، واتە پێناسی «مُعِزٌّ، ومُذِلٌّ» «ضارٌّ ونافِعٌ»، هەموی بەلاوە یەکێ‌بێت، واتە خوای‌گەورە هەرچی‌لێ‌بکات بەلایەوە یەك‌سان‌بێت، جائەوەتە، حەقیقەتی مەحەببەتی‌ذاتی، واتە، مەحەببەتی ذاتی‌خودا وای‌لێ‌کردوە هەرچی لای‌ئەوەوەبێت، ئەوسالیکە «رێبوارە»، پێی‌خۆشە.

ئەفەرمێ شوێنەواری ئەم‌مەقامەش ئەوەتە مرۆڤ وای‌لێ‌دێت هەرچی‌بوێت خودا بۆی‌ئەکات، چونکە ئەم بوەتە (رەببانی)، واتەپێناسەکانی بونەتە شەبیهی پێناسی هەق؛ هەقیش ئەفەرمێ «كُنْ رَبـّانِياً تَقُلْ لِلشَّيْ كُنْ فَيَكُون»، ئەگەر لەپێناسەحەیوانی‌یەکانی ئینسان خۆت‌دامالی وەتەنها پێناسە خودایی‌یەکانت مایەوە تۆش هەرچیت بوێ خوابوت‌ئەکا، بەلام‌گرنگ ئەوەتە بەندەکان کەگەیشتنە ئەومەقامە ئیتر جگە ویستی‌خوداو رەزای‌خودا هیچیان ناوێت، چونکە بەناوئینسانن ئەگینا مەلائکەن، وەجگەپەرستشی‌خودا نەهیچیان ئەوێت‌و نەهیچ ئەتوانێ لەدڵی‌ئەواندا جێ‌ی‌خۆی بکاتەوە، دڵی‌ئەوان جگە نووری خودا هچی تیا نیە، ئەم شیعرە قامك‌کیشانە بۆئەومەقامە؛ «ئەولیارا هەست‌قودرەت ئەزئیلاه، تیرێ جوستە بازگەردانەد زوراە» واتە ئەولیا لەلای‌خوداوە ئەوهێزەیان دراوەتێ تیری تەقیو، وە لەکەوان‌دەرچو لەرێگەدا بگێڕنەوە.

لەجێگایێکی تری کتێبی «**قودسیە**» دا بەهاتوددین نەقشبەند، لەباسی (**ویلات**) دا ئەفەرمێ: ئەڵێن پێگەیشتووان وە «**کامیلان**»: دووبەشن، بەشێکیان پێناسی جەلالی خودا دایپۆشیون، واتە لەپێناسی جەلال بەهرەمەندن، ئەمانەیان پەروەردەکردنی رێبوارانیان پێ نەسپێرراوە، بەڵکو پاشی ئەوەی خۆیان ئەگەنە پلەی کەمال ئیتر سەرگەرمنابن بەپێ گەیاندنی کەسەوە نوقی دەریای «**جەمع**» واتە کۆبونەوەی لای خودا ئەبن: وەئەرۆنە دەرونی فەناوە، وەئەوانە نیشتەجێ و مەنزڵگرتوانی دەریای حیرەت و حێبوەتی غیرەت ئەبن، ئەوانە «**هۆشێکیان**» بەلای خۆیانەوەنیە، جاکەسێ لەحیرەت دابێت وەهۆشی بەلای خۆیەوە نەبێت و نەپەرژێتەوە سەری خۆی، کەی ئەتوانێ بروات بەلای پێ گەیاندن و پەروەردەکردنی خەڵکەوە، ئەمانە لە مەشرەبی «**نبوەت**» دا بەشیان نیە: واتە مەشرەبی خەڵك پێ گەیاندن.

وە بەشی دووهەم: لەپێ گەیشتوان وە «**کامیلان**»: ئەوانەن: تەنانەت ئەگەر بێت و دڵیشیان ببرێت سەرلەنوێ توانایی (**جەمالی ئەزەلی**»، دڵیان ئەگێرێتەوە بۆیان، وەلەدەریای فەنا رزگاریان ئەکات، وخەلاتی فەرمانڕەوایی و کاربەدەستی یان بۆئەگێڕێتەوە، وەکارێك ئەکات کەدەستوریان لەولات دا پەیرەوی لێوەبکرێت.

وە فەضل و چاودێری ئەزەلی، پاش ئەوەی لەسەرچاوەی کۆبونەوەو دەریای تەوحیدا نوقوم بوبون ئەیان گێڕێتەوە بۆ کەناری ئەو دەریایە وەبۆ سەری وشکیی بەقا، بۆئەوەی ببنە مورشید وەرێبەر وەخەڵك بانگ کەن بۆسەری رێبازی رزگاریی وەبۆ شارێگەی پێش کەوتن و سەرکەوتنی مەعنەوی.

بەم دەستەیە ئەڵێن «**کامیلی موکەمیل**»، واتە: هەم خۆی پێ گەیشتووەو هەم ئەتوانێ خەڵکیش پێ بگەیێنێ، ئەم گەورەپیاوانە بە پەیرەوی کردن لە رێ رەوی پێغەمبەری گەورە درودی خودای لەسەر، گەیشتونە پلەی پێ گەیشتویی، وەلەپاشان پێیان ئەسپێررێت کەئەوانیش بە پەیرەوی لە پەیامبەری گەورە بانگی خەڵك بکەن بۆ ئەم رێگەی خۆش بەختیە، «**قُلْ هذِهِ سَبيلي أَدْعو إلى اللهِ عَلى بَصيرَةٍ أَنا وَمَنْ اتَّبَعَني**» (**یوسف**) (١٠٨).

«**وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعا إلى اللهِ وَعَمِلَ صالِحاً وقالَ إنَّني مِنَ المُسْلِمين**» فصلت (٣٣).

وهەروەها «**وَجَعَلْنا مِنْهُم أئِمَّةً يَهْدون بِأَمْرِنا لَمّا صَبَروا وَكانوا بِآياتِنا يوقِنون**» (**سجدە**) (٢٤).

ئەم ئایەتانە پیشاندەری رەوش و پێ'سپێرراوێی ئەم کەڵەمەردانەیە. لەپاشان ئەڵێم، ئەو گەورەپیاوانەی کە وان لەژێری تیشکی جەمال دا، تاوان لەوحاڵەدا هەمیشە دڵ فراوان و بەخشندەو میهرەبانن، تەنانەت ئەگەر ئازاریشیان بدەن ناوچاوتاییڕنەوە یەك، وە بەهیچ توندوتیژێك زویرنابن.

بەڵام ئەوانەی کەتیشکی جەلال ئەیانگرێتەوە باڵدار بەبێ ئارەزوویان بروابەلایاندا باڵی ئەشکێنن، وەئەوانەی کە ئەتوانن ئەوهەستەبکەن هەمیشە خۆیان لائەدەن لەوانەی لەوحاڵەدان، بەڵام بەداخەوە بۆئێمە ناناسرێن، وەخۆزگە بەوەی خودا لەوبەهرە بەرزانە بەخورداری کردوە.

کمال – کامِلْ – مُکَمّلْ –

کەمال، ناوێکە سەرچاوەو کانگەیە واتە «**مەصدەر**» واتە ئەوپەری تەواوی و بێ کەموکوری لەشتێکا، پێچەوانەکەی ئەبێتە «**نەقص**» واتە، ناتەواو، کامیل. بەکەسێك ئەوترێ لەشتێکا بەتەواوێی پێ گەیشتبێت، وە کەموکورێی تیانەبێت، وە (**موکەممیل**) بەکەسێ ئەوترێ بتوانێ، کەسێك یان شتێك تەواوکات وەبەپلەی تەواوێی بگەیێنێ، بەنایێك خانوییێکمان بۆتەواو ئەکات، کەواتە (**موکەممیل**) ە جا ئەم ووشەیە لەرێبازی تەصەووف دا زۆر بەکاربراوە، وەزۆرتری سەبارەت بەووشەی «**مورشیدی کامیل**» واتە رێبەری تەواو پێ گەیشتو کەئەبێ «**کامیل وە موکەممیل**» بێت، هەروا لەکاتی باسی جەمال وجەلال دا باسمان کرد، بەرلەهەموشتێ ئەبێ بڵێین، کەمال پێناسێکە هەرشایستەی خودای گەورەیە، چونکە مرۆڤ هەرگیز ناتوانێ لەهەموشتێکا خاوەن کەمال بێت. کەمالی «**موطلەق**»، هەر هی خودایە، ئینسانێك هەرچەن کەجوانیش بێت، لەهەموشتێکا ناگاتەئەوپەری، یان لە عەقڵ و ئاوەزو هێزی لەش و هەزاران پێناسی تردا مرۆڤ پیرئەبێت، وەلەهەمووی روونا کتر مرۆڤ ئەمرێت، «**کُلُّ نَفْسٍ ذائقةُ المَوْتِ**» کەوابو ئەم کەمالە «**نیسبی یە**»، واتە «**کەمالی ئینسانی یە**»، ئەوپەری کەمال بۆئینسانێك چەندەو چۆنە، بێ گومان حەزرەتی موحەممەد خاوەنی ئەوکەمالەتە، وەکو خوائەفەرمێ «**إِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ**»، بەڵام لەگەڵی ئەو کەمال و خۆشەویستی و

گەورەیی یەدا، خوائەفەرمیٚ «اِنَّكَ لا تَهدي مَنْ اَحبَبْتَ وَلكِنَّ اللهَ يَهْدي مَنْ يَشاءُ وَهُوَ اَعْلَمُ بالمُهْتَدين» (٥٦) (قصص) ئەمە لەکاتێکابو کەپێغەمبەر تێ‌ئەکوشا، ئەبوطالیبی مامۆی موسولٚمان‌کات ئەویش نەئەهاتە سەرێ‌رێ، بێگومان ئەمە بۆ گەوهەرو چۆنیەتی هیدایەتە، واتە بناغەوسەرچاوەی هیدایەت بەدەستی‌خودایە، هەرچەن ئەورێگەی تۆ خەڵکی بۆبانگ ئەکەیت، رێگایێکی راستودروستە، ئەویش بەوجۆرەیە کە لە

ئایەتی «٥٢ شوری» دا ئەفەرمیٚ «وَكَذلكَ اَوْحَيْنا اِلَيْكَ روحاً مِنْ اَمْرِنا. ما كُنْتَ تَدْري ما الكِتابُ وَلا الاِيمانُ، وَلكِنْ جَعَلْناهُ نوراً نَهْدي بِهِ، مَنْ نَشاءُ مِنْ عِبادِنا. وَاِنَّكَ لَتَهْدي اِلى صِراطٍ مُسْتَقيم» کەوابو قورئان نورو روناکیێکە بۆ رێ‌پیشان‌دانی خەڵك، وەئەورێگایەش رێگایێکی راستی‌سەرفەرازی‌یە، وەرێگایێکە کەپێغەمبەر درودی‌لەسەر خەڵکی بۆبانگ ئەکات، مەبەست ئەوەتە «ئینسانی‌کامیل» کەپێغەمبەرە، وەلەپاش‌ئەو پێغەمبەرەکان وەلەپاش‌ئەوان مرۆڤەکامیلەکانی تر، ئەو مافەیان‌هەیەو ئەوسپاردەیان پێ‌سپێرراوە کە خەڵك‌بانگ‌کەن بۆسەری رێگەی راست، بەلاٚم لەگەڵ‌ئەوەشا کە رێگا کە رێگایێکی‌راستە، وەلەگەڵ‌ئەوەشا ئەمان پێ‌یان سپێرراوە، لەگەڵ‌ئەمانەشا هیدایەت بەدەستی‌خودایەو بەدەستی‌بەندەنیە، بەندە لەسەریەتی بانگ‌هێشتن، وەسەرکەوتنەکە بەدەستی‌خودایە، وە پێسپێرراوی ئیرشاد وەتەعلیم بەئینسانە کامیلەکان هەرلەحەزرەتی ئادەمەوە دەست پێ‌ئەکات کەناوی‌مەلائکەکانی بەوان‌فێرکرد ئەمەخۆی گەورەترین پایەیە بۆمرۆڤ، وەکارگەیشتە جێگایێك کەخوافەرموی (سوجدەبەرن) بۆئادەم، ئەڵبەتە مەبەست لەم‌سوجدە رێزگرتنە «وەکوسوجدەی‌براکانی‌یوسف بۆیوسف» نەك سوجدەی پەرستش کەسوجدەبێت بۆخودا، وەیەکێ لەهۆی ئەورێزگرتنەش هەقی‌ماموستاییێك‌بو کەئادەم پەیدای‌کرد بەسەری مەلائکەکاندا، بەم‌جۆرەی لەم‌ئایەتانەی خوارەوەدا دەرئەکەویٚ، جگەئەمەش دەرئەکەویٚ کەخودا چۆن مرۆڤی هەڵبژاردەو دڵ‌پاك ئەکاتە نوێنەرو جێ‌نشینی‌خۆی لەسەرزەویدا، کەهەر ئەو مرۆڤە «کامیلە» تە، خوای‌گەورە لەسوری (البقره) دا لەئایەتی (٣٠/تا ٣٤) دا ئەفەرمیٚ بەپێغەمبەری ئیسلام لەئایەتی «وَاِذْ قالَ رَبُّكَ لِلمَلائِكَةِ اِنّي جاعِلٌ في الاَرْضِ خَليفَةً» وادیاربو چونکەئاگایان لەهەموشتێ‌نەبو سەریان‌سورما، وتیان، «قالوا اَتَجْعَلُ فيها مَنْ يُفْسِدُ فيها وَيَسْفِكُ الدِّماءَ، وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ؟» خوا لەوەلاٚمیانا ویستی بەنرخی‌و خۆشەویستی‌ی ئادەم‌و رۆڵەکانی ئادەم، بەتایبەت حەزرەتی‌موحەممەد دەربخات، فەرموی، «قالَ اِنّي اَعْلَمُ ما لا تَعْلَمونَ»

من هەموشتێ ئەزانم نەك ئێوە، «وَعَلَّمَ آدَمَ الاسماءَ كلّها» لێرەدا، ئەسماء، تەنها ناوی مەلائكەكان نیە، بەڵكو زۆرشت لەنهێنیەكانی ئایندەبو وەلەوشتانەی كەمەلائكەكان لێی بێ‌هەواڵ‌بون، پاش‌ئەوەی ئادەمی فێركرد، واتە بە «كُنْ فَيكون» خستیە دەرونیەوە، ئەوعیلمو زانیاری‌یانەی لەمەلائكەكان‌پرسی «ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلى الملائِكَةِ، فَقالَ اَنبِئُونى بِاسماءِ هؤلاءِ اِنْ كُنْتُمْ صادِقين» فەرموی دادەی ئێوە پێم‌بڵێن ئەمانەچین «قالوا سُبْحانَكَ لا عِلْمَ لَنا اِلاّ ما عَلَّمْتَنا اِنَّكَ اَنْتَ العليمُ الحكيم». وتیان ئەوەی پێمانی نەفەرموی ئێمەنایزانین. جافەرموی، «قال يا آدَمُ أَنبِئْهُمْ بِأَسْمائِهِم» واتە ناوی ئەوشتانەیان پێ‌بڵێ‌و، باسی ئەوزانیاری‌یانەی بۆبكەو دەرسی ئەو زانستانەیان پێ‌بڵێ، كەخۆت‌فێركراوی.

«فَلَمّا أَنبَأَهُمْ بِأَسْمائِهِمْ قالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّى اَعْلَمُ غَيْبَ السَّماواتِ وَالاَرْضِ وَاَعْلَمُ ما تُبْدونَ وَما كُنْتُمْ تَكْتُمونَ» پێم‌نەوتن من‌چاك‌ئەزانم وەهەرچی‌نهێنی‌یە هەموی ئەزانم.؟. جا كەئەم دەستوراتە دران وەوەزعی ئادەم روون‌بویەوە، دەركەوت خەلیفەی خودایە لەسەری زەویدا وەزانیاری ئەو لەهی مەلائكەكان زیاترە، وە دەرسی زانیاری وت بەمەلائكەكان، وەدەركەوت كەخاوەنی ئەم هەموە فەضل‌و كەمالاتەیە جافەرموی «وَاِذْ قُلْنا لِلملائِكَةِ اسْجُدوا لِآدَمَ» كەواتە ئەبێ ڕێزبگرن لەئادەم وە (اعتراف) ی پێ‌بكەن. فَسَجَدوا اِلاّ اِبْليس، هەمو سەریان لەبەرابەریا دانەواند جگەلەئیبلیس، ئەوسەری هەڵ‌وەشاندو خۆی‌بەزل‌زانی، «وَكانَ مِنَ الكافِرين» وەبەم‌جۆرە چوە ڕیزی‌كافرانەوە، واتە داپۆشەرانی نیعمەت وەسەركێشان، هەرسەبارەت بەم «خەلافەتە»، واتە نوێنەرێتی و هەڵ‌سوڕێنەری كاری‌مەردوم، وەئەنجام‌دەری دەستوری‌خودا سەبارەت بەحەزرەتی داوودیش لە ئایەی (٢٦) (ص) دائەفەرمێ «ياداوودُ اِنّا جَعَلناكَ خَليفَةً فِى الأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النّاسِ بِالحَقِّ وَلا تَتَّبِعِ الهَوى» كەواتە ئینسانی كامیل ئەكرێ بەنوێنەرایەتی خوای‌گەورە ڕێبەرو ڕێ‌پێشاندەر بێت، وەبێگومان ئەمەكاتێ ئەبێت لەلای‌خوداوەپێی‌سپێرابێت.

جا ئەم‌كەمالی مەعنەوی‌یەش هەر بەردەوامە چونكە پلەیێ‌ئەبڕێ پلەیێكی تر دێتەپێشەوە، كەمالێ ئەبڕی كەمالێكی تر والەرێتا، بەلام، لەروانگەی تەصەووفەوە سەرەتای هەیە، ئەویش «ویلایەتە» ویلایەتی صوغری پاشان كوبری وە گەیشتن بەمەقامی بەقای‌پاش‌فەنا بەلام‌ئەوبەقای پاش‌فەنایەش پاش‌بڕینی ئەومەقامانەدەس‌ئەكەوێت كەباسمان‌كردن وەكوتەوبەو زوهدو ئەوانی‌تر مرۆڤ‌كە ئەوخەلاتەی‌كرا وەگەیشتەپلەی‌كەمال، ئەوكەمالەی كەپاش كەمالی ئینسانی «موحەممەد» بۆیەپرەوانی ئەو دەست‌ئەدات،ئیتر ئەوە

کامیله جا، هەروەکو لەباسی جەلال‌وجەمال‌دا وتمان، کامیل ئەوەتە خۆی دەستی گەیشتوەتە سەرەتای هەوارگەی کەمال، واتە ئیتر بێ‌مورشید ئەتوانێ خۆی کاروباری دەرونیی‌ومەعنەوی خۆی هەڵ سوڕێنێ، بەڵام کاملی موکەمیل بەوکەسە ئەڵێن، هەم خۆی لەو سەرەتای کەماله تێ‌پەڕیوە، وەهەم ئەتوانێ بەڕوخسەتی پێغەمبەر، وەبەئیجازەی مەعنەویی‌لەلای ئەوذاتەوە، ڕێبواری ئارەزومەندو تێکوشەر بگەیێنێتە ئەو پایەو مەقامە وسەری‌خات هەتا ئەیگەیێنێتە شوێنەکەی خۆی، هەروەکو،خوێنەوارێك ئەتوانێ هەرچی خوێندبێ بەکەسێکی‌تری فێرکات، یان شارەزای‌شارێك هەرکوێ خۆی‌چوبێت تۆیش‌ببات، ئیترلەوە بەولاوە زانستی‌ئەو ئەوەستێ، ئەومورشیدەش‌وایە، وەزۆرجار ڕێبێك‌هاتوە، کەڵەمەردانی ڕێگای تەصەووف وەکو سەرۆکی تەریقەتەکان، مەقامیان لەمەقامی ماموستاکانیان تێپەڕیوە، وەگەیشتونەتە پلەوپایەیێك کەمەگەر هەرخۆیو خوای‌خۆی چەنوچۆنی بزانن، وەئیترئەمانەن ئەبنە ڕێ‌پیشاندەر بۆ شارێی خوداپەرستی وەئایەتەکانی «**قُلْ هٰذه سَبيلي اَدْعو اِلى اللهِ عَلى بَصيرةٍ اَنا وَمَن اتَّبَعَنِي**» «**وَمَنْ اَحْسَنُ قَولاً مِمَّنْ دَعا اِلى اللهِ وَعَمِلَ صالِحاً وَقالَ اِنَّنِي مِنَ المسلمين**» بەسەری ئەوبەندە خۆشەویستانەدا تەطبیق‌ئەبێت، هەروەها،هەرئەوانن کەخواله‌بارەیانەوە ئەفەرمێ «**وَجَعَلْنا مِنْهُمْ اَئِمَّةً يَهدونَ بِأَمْرِنا لَمّا صَبَروا وكانوا بِآياتِنا يوقِنون**».

«**محبة**»

مەحەببەت، بریتی‌یە لەخۆشەویستی، خۆشەویستی لەڕوانگەی تەصەووفەوە، هەرچەن هەر لەخۆش‌ویستنەوە سەرچاوە ئەگرێت، بەڵام فەرقی‌زۆرە لەگەڵی ئەم خۆش‌ویستنی ئێمەدا، خۆش‌ویستنی ئێمە، یان خۆش ویستنی «**جِنْسَه**»، واتە نێر بۆ مێ یان مێ‌بۆنێر،کەئەمە خۆش‌ویستنێکی مەجازی‌یە، واتە ڕواڵەتی وەزووتێپەڕ، بەلام خۆش‌ویستنی تەصەووف حەقیقی‌یە، واتە،ڕاستەقینە،چونکە بەردەوام‌و بێ‌پایانە، واتەخۆش‌ویستنی خودایە کەماوەونامرێ، هەروەها خۆش‌ویستنی‌تری ئێمە

عاطفی‌یە، وەکو خۆش‌ویستنی منداڵ باوکودایك، یان خۆش‌ویستنی نەفسە وەکو خواردن یان پۆشاك یان خۆش‌ویستنی پارەوسامانو پایەوپلەی دنیایی‌یە، هەموی‌ئەمانە شتێکی بێ‌دەوام وەتیاچوون، بەڵام خۆش‌ویستنی صۆفی‌یەکان خۆش‌ویستنی خوای‌گەورەیە، جا ئەکرێت بەهەرویێك‌بێت وەخودا بیدات، وەکوشیخ‌عومەری سەهرەوەردی ئەفەرمێ، وەئەوە حاڵە، یان‌ئەکرێ بەهەوڵ‌و کۆششی بەندە بێتەدی کە ئەبێتە مەقامی **«مەحەبەت»**.

ئەوکتێبانەی کەئێستە لەبەری‌دەستمایە نزیکەی بیست‌سەرچاوەم خوێندەوە هەرکامەی لەروانگەی خۆیانەوە باس لەمەحەببەت ئەکەن، هی‌وایان‌هەیە وەکوکتێبی **«قوتُ القلوب»** **«٣٠»** لاپەرەی لەسەری مەحەببەت، نوسیوە، بەلام لەئاکاما، کاتێ شیرەی وتارەکان ئەگرین، سەیرئەکەین ئاخرەکەی هەردێتەوە سەری جەن خاڵێك.

١ – بەلای صوفی‌یەکانەوە مەحەببەت ئەوەتە کە خوای گەورەت لەخۆتو ماڵ‌ومنداڵ وەجیهان‌و هەرچی لەجیهان‌دایە خۆشتربوێت، وە فەرمان‌بەرداری بکەیت و هەمیشە یادی‌بکەیت‌و ناوی بێریت.

٢ – مادام کەوابو ئەبێ بەپێی فەرمانی ئەوخۆشەویستەت هەڵسیت‌و دانیشیت، وە زۆربەیان سەبارەت بەم‌بەشە پەنجەرائەکێشن بۆ دو هۆنراوەی **(رابیعەی عەدەوی‌یە)**، کەگەورەترین پاڵەوانی رێگەی مەحەببەتە، وە پەروباڵ سوتاوترین پەروانەی عیشقی‌خودایە، کە ئەفەرمێ.

تَعْصِي الالَه وَاَنتَ تُظهِر حُبّهَ
هذا لَعَمْرِي في القياسِ بَديعُ
لوكانَ حُبّكَ صادقا لَاَطَعْتَهُ
اِنّ المُحِبّ لِمَنْ يُحِبّ مُطيعُ

٣ – سەرهەڵ‌نەوەشاندنە لەفەرمانی خودا، وەهەمویان ئەم‌بەشەیان بەلاوە گرنگ‌ترە، چونکە ئەڵێن، ئەکرێت عاصی‌وسەرکێش خواپەرستیش‌بکات، بەڵام هەرگیز کەسێ کەسێکی خۆش‌ویست سەرپێچی ناکات لەفەرمانی، وەهەرچی پێ بڵێت ئەیکات.

محمدبن علي الكتاني، لەبارەی رادەی خۆش ویستنی خوداوە ئەلی خواخۆش ویستن، ئەبێ بەرادەیێك بێت ئەوکەسە غیرەت بیگرێ وەهەوڵی ئەوەبدات کەس لەو زیاتر خوای خۆش نەوێت، هەروەکو چۆن (**موسابەقە**) ئەکرێت، لەهەموکارێکی چاکدا، مرۆڤ ئەیەوێ خۆی یەکەم بێت، لیرەشا هەوڵی صووفی ئەوەتە خۆی پێشی هەموان بکەوێت، ئەم خۆش ویستنی بەندەیە، بەهرە وە قانجازێکی گەورەی هەیە ئەویش ئەوەتە ئەوەی خودای خۆش ویست خودایش ئەوی خۆش ئەوێت، بێگومان ئەوەی خوای خۆش ویست پەیرەوی لەفەرمانی ئەکات، واتە پەیرەوی لەفەرمانی پێغەمبەری گەورە، کەفرستادەی خودایەو خوا لەسورەی آلِ عِمْرانَدا ئەفەرمێ. «**قُلْ اِنْ کُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ ، فَاتَّبِعُونی یُحْبِبْکُمُ اللهُ**»،

کەواتە یەکێ لەدەلیلی خودا خۆش ویستن پەیرەوی کردنە لەپێغەمبەر، وەبەرهەمی ئەوکارەش ئەوەتە خودایش تۆی خۆش ئەوێت.

هەروەها یەکێ لەپێناسی خاوەن ئیمانەکان «**باوەرداران**» ئەوەتە کە خودایان زۆرخۆش ئەوێت، هەروەکو خوداخۆی لە (**سورەی البقرە**) دا ئەفەرمێ، «**یُحِبُّونَهُمْ کَحُبِّ اللهِ ، وَالَّذِینَ آمَنوا أَشَدُّ حُبّاً لِلّهِ**».

بەم دوئایەتەدا هەم مەحەبەتی خودا بۆموسوڵمانی راستەقینە وەهەم مەحەبەتی موسوڵمانی راستەقینە بۆخودا دەرئەکەوێ، وە ئاکام وەئامانجی تەصەووفیش هەربۆگەیشتن بەم ئاواتەو بەم پلەوپایەتە.

مۆژدەیێکی گەورەی تر بۆئەوانەی خودایان خۆش ئەوێت ئەوەتە پێغەمبەر ئەفەرمێ «**المرءُ مَعَ مَنْ اُحَبّ**» واتە مرۆڤ لەگەڵی ئەوکەسەدا ئەبێ کە خۆشی ئەوێت، دیارە ئەوەی خوداوپێغەمبەری خۆش ویست لەگەڵی ئەواندایە، وەئەوەش لەگەڵی ئەواندابو خۆش بەختە، هەرچەن (**هەدەف**) وەئامانجی دوادوایی خۆش ویستنی خودایەوبەس بەڵام خۆش ویستنی ئەنبیاو ئەولیایش پێویستە چونکە خۆش ویستنی انبیاو پیاوچاکانیش لەبەرخاتری خودایە وەلەبەرئەوەتە لەخۆشەویستانی خودان.

لە کتێبی «**معجم مصطلحات الصوفیەدا**»، ئەڵێ، مەحەبیەت ئەکرێ بە دە بەشەوە کەپێنجیان لەمەقامەکانی خۆش ویستانی رێبواری رێگەی تەصەووفن،

که بەم‌چەشنە دەست پێ‌ئەکەن «الألفة، الهوی ، الخلة ، الشغف ، الوجد» ، بەلام ئەو پێنجەکەیان هی مەقامی عاشقانن بەم‌جۆرە «الغرام ، الافتتان ، الوله ، الدهش ، الفناء» ، وەناوی مەحەببەت هەموی‌ئەمانە ئەگرێتەوە

بەلام د. زکی‌موبارەك لە کتێبی «التصوف الاسلامی» دا لەزمانی «محمد بن داوود» ەوە سەبارەت بە «مەقاماتی‌عیشق‌وەئەحوالی ، حوب» ، ئەلێ : بە «ئیستیحسان» دەست پێ‌ئەکات ، لەپاشان بەهێزئەبێت‌و ئەبێتە «مَوَدَّه» لەپاشان بەهێزترئەبیت وەئەبێتە «مَحَبَّه» پاشان ئەبێتە «خِلَّه» . لەپاشان‌ئەبیتە ، «هَوی» ئەویش‌ئەبێتە (عِشْق) ئەویش‌ئەبیتە «تَتَیُّم» ، ئەویش‌ئەبێتە «وَلَه» ، وەشەوق ، جائەلێت شەوق والەگەلی هەموی ئەم حالانەدا ، وە هەرچەن ئەوحالە بەتین‌تر بێت شەوقەکەش بەتین‌تر ئەبێت لەگەلیاندا.

وە ئەم گەورە پیاوانە لەسەری ئەوباوەرەن کەحالی شەوق حالێکە بەشوێنی حالی مەحەببەت‌دا پەیدائەبێت. لەکتێبی «حقائق عن التصوف» دا نوسینی عبد القادر عیسی ، ئەلێ زانایان دەپلەیان داناوەبۆمەحەببەت.

العَلاقَه . الإرادَه . الصَّبابَه . الغَرام . الوِداد . الشَّغَف . العِشْق . التَتَیُّم . التَعَبُّد . الخِلَّه .

بەهەرحال بالاترین پلەی مەحەببەت بۆصوفی ئەوەتە ئەو خودای خۆش‌بوێت ، وەخودایش ئەوی خۆش‌بوێت هەروەکو کە ئەفەرمێ «یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ» (مائده) (٥٤). هەروەکو لەمەقامی رەضادا ئاوات ئەوەتە بگەنە ئەوەی خوا لەوان رازی بێت وە ئەمانیش لەخوا راضی‌بن هەروەکو کەئەفەرمێ «رَضِیَ اللّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ» ، البینّه (٨). یان وەکو ناوبردنی یەکتر کەئاوات ئەوەتە هەروا کەتۆ ناوی‌خودا ئەبەیت‌ویادی خوائەکەیت بەخۆشی‌و بەچاکە هەروایش خودا بەوجۆرە کە بەلێنی‌داوەو فەرمویەتی ، یادی بەندەی بکات‌و ناوی‌ببات ، هەروەکو کەئەفەرمێ ، «فَاذْکُرُونِی أَذْکُرْکُمْ» (البقره) (١٥٢). ئایەت‌و حەدیث وفەرمودەی گەورەپیاوان سەبارەت بەمەحەببەت زۆرە وەهەموی ئەوەپیشان ئەدات ، مەحەببەت ، بەسەر زمانی نابێت ، وەئەبێ بەکردەوە دەری‌بری ، ونیشانەکانیشی ئاشکران ئەویش‌فەرمان‌بردنە لەدەستوری خودا ، وەخۆشەویستی خوا خستنەبەری هەمو خۆشەویستێك ، تامرۆڤ وای‌لی‌دێت قانجازوزیانی بەلاوە یەك‌سانە کوربون‌و کورمردنی بەلاوە ئەبێتەیەك ، چونکە

هەموی بەهی خودای ئەزانێ، وەهەمویشی هەرپێ‌دەوامن، ئەوەی کەبوە ئەمڕۆنەبێ سبەی، ئەڕوات، ئەوەش کەئەمرێ ئەمڕۆ نەمردایە سبەی ئەمرد، هەر ئەوەی ئەمێنێتەوە، بەدەردئەخوا، وەجگە لەخوا هیچ‌شتێك مانەوەی نابێت. هەر لەم‌سەرچاوەدا ئەڵێت صوفیێك دای‌بەلای کەسێکا، دی بەسەری قەبرێکەوە ئەگریت، وتی ئەوە بوچی ئەگریت؟ وتی خۆشەویستێکمە مردوەو بۆی ئەگریم، صۆفیەکە گوتی ستەمت کردوە لە خۆت، کەسێکت خۆش‌ویستوە کەئەمرێ، ئەگەر کەسێکت خۆش‌ویستابێ کەهەرگیز نامرێت، ئاوا توشی گریان نەئەبوی بەشوینیا.

ئەبێ ئەوەش‌بڵێم مەبەست ...یە ئەبێ مرۆڤ عاطیفەی نەبێت، وەکورمردنی بەلاوە باش‌بێت.. بەلام مەبەست حاڵی‌مەحەبیەتە کەئەوکەسە، لەوحاڵەدا ئەوەندە غەرقی مەحەبیەتە، هەم ئەوەندە نای‌پەرژێتەوە سەری بیرکردنەوە، وەهەم خۆشی‌و ناخۆشی‌ی بەخەڵاتی‌خودا ئەزانێ کەواتە ئەگەرراست خۆشەویستە ئەبێ جەوروئازاری خۆشەویستی بەدڵێکی فراوانەوە قوبوڵ‌کات نەك بەجەوروئازاری نەزانێ. بۆنمونە، ئایا ئیمە ئەوەی لەمناڵێ خۆمانی قوبول ئەکەین لەمناڵی خەڵکی قوبوڵ‌ئەکەین؟ یان ئایا لەرێگەی خۆشویستنێکی مەجازی وەعیشقی دنیایی‌دا ئامادەنین هەزاران دەردی‌سەروماندوبون قوبول‌کەین هەزاران سەرمایە بکەینە کار، یان بۆپایەو پلەیێکی دنیایی ئایائامادەنین هەزارجەور بکێشین؟ بۆ وەرگرتنی‌شەهادەیێك ئامادە نین دەیان‌ساڵ بخوێنین وەچاومان‌کوێر کەین؟ لەکاتێکا تاچاوئەکەیتەوە پیری‌و ناتەوانی و خانەنشینی‌و مردن، دیتەپیش وەهەزار شەهادە بەومردوەچی؟ جائایا چۆن بۆژیانی ئەبەدیی وەشەهادەی ئەبەدیی وە خۆشەویستی ئەبەدیی وەخۆش‌بەختی‌و کامەرانی هەرگیزاوهرگیز ئامادەنەبین بۆخەباتو زیان لێ‌کەوتن؟ ئەو خۆشەویستو خۆشەویستی‌و خۆش‌ویستنە جاویدانە لەکوێ ئەم خۆش‌ویستن‌و وخۆشەویستی‌یە بێ‌دەوامە لەکوێ؟ لەقورئانی پیروزدا ئایەتی زۆرهەیە پیشان‌دەری ئەوەن کەخوا چ‌جۆرە بەندەیێکی خۆش‌ئەوێت، وەکو چاکە کاران «مُحسنین»، تەوبەکاران، (تَوّابین)، دڵ‌وەدەرون‌پاکان‌و پاك‌ئەنداهان (مُتَطَهِّرین)، هەروەها زۆر پاکان‌و پاك‌ئەنداهان، (مُطَّهِّرین)، پارێزکاران، «متّقین»، ئەوانەی بەرانبەر بە موصیبەت وەلێ‌قەومان خۆیان‌ئەگرن صابرەکان،

(**الصّابرين**)، ئەوانەی پشت بەخوا ئەبەستن، (**مُتَوكّلين**)، دادگەران، (**مُقسِطين**)، ئەوانەی لەرێی‌خوادا شەرئەكەن‌و گیان‌بازی ئەكەن، «**يقاتِلون في سبيلهِ صَفّاً**»، ئەوانەی شوێنی فەرمانی پێغەمبەر ئەكەون، «**قُلْ إنْ كُنتُمْ تُحِبّونَ اللهَ فاتَّبِعوني يُحْبِبْكُمُ اللهُ**»، دیارە ئەوەی خوای خۆش‌بوێت، ئەبێ خۆی بكاتە خاوەنی ئەم پێناسانە تاخوایش ئەوی خۆش‌بوێت، هەروەها دووربێ بگرێت لەو پێناسانەش كەخودا پێی‌ناخۆشن وەخۆی ئەفەرمێ، ئەوجۆرەكەسانەم خۆش‌ناوێت، خوا دەس‌درێژكارانی خۆش‌ناوێ «**المُعْتَدين**»، **هەروەها «فەساد»**، واتە كاری‌زشت‌و ناپەسەندو خەڵك خراب‌كەر، وە «**المُفْسِدين**» بەدرەوشتان وەزشت‌كاران، هەروەها «**كەففار**»، واتە كوفری‌نیعمەت‌كەر وە خودانەناس، (**أثيم**) گوناهكار، (**كافر**) خوا نەپەرس (**ظالم**) ستەمكار، «**مُختال**» دەمارزل‌و لوت‌بەرز «**فَخور**» خۆهەڵ‌كێش، «**خَوّان**» خەیانەت‌پیشە، «**المُسْرِفين**» ئیسراف‌كەران واتە دەس‌بەماڵی‌خۆنەگیران‌و دەس‌هەڵەكان، «**خائِنين**» خائنەكان، وەمتمانەپێ‌نەكراوان، «**مُستَكبِرين**»، خۆبەزل‌زانان،

ئەوەتا لێرەدا دەقی‌ئایەتەكانیش ئەنوسین، هەم ئەوئایەتانەی كەسەبارەت بەوكەسانەهاتوە كە ئەگەر خاوەنی ئەوخووخدەیە بن خوا ئەوانی خۆش‌ئەوێ، وەهەم ئەوئایەتانەش، سەبارەت بەوكەسانە هاتون كە ئەگەر خاوەنی ئەو خووخدەیە بن خوا ئەوانی خۆش نەوێ، جاصوفیەكان بۆیەئەكۆشن خۆیان بكەنە خاوەنی خووخدەی بەرز وەخوداپەسەند، بۆئەوەی چونكە خوایان خۆش ئەوێت وەبۆئەوەش كە خوا لەخۆیان رازی‌كەن، هەروەكو لەبەشی (**صیفاتی حەمیدەو صیفاتی رذیلە، یان صیفاتی مەذمومە**)دا وتمان، واتەپێناسە پەسەندەكان‌وپێناسەناپەسەندەكانی مرۆڤ، ئەمەش دەقی ئەو ئایەتانە.

«**وأحْسِنوا إنّ اللهَ يُحِبُّ المُحْسِنين**» (٢/١٩٥)
«**يُحِبُّ التَّوّابينَ ويُحِبُّ المُتَطَهِّرين**» (٢/٢٢٢)

«**يحب المُطَّهِّرين**» (٩/١٠٨) «**يُحِبُّ المتّقين**» (٣/٧٦) «**يُحِبُّ الصّابرين**» (٣/١٤٦)، «**يُحِبُّ المُتَوَكِّلين**» (٣/١٥٩) . «**يُحِبُّ المُقْسِطين**» (٥/٤٢ ، ٤٩/٩) ، «**يُحِبُّ الّذين يُقاتِلونَ في سَبيلهِ صفّاً**» (٦١/٤) ، «**قُلْ إنْ كُنتُمْ تُحِبّونَ اللهَ فاتَّبِعوني يُحْبِبْكُمُ اللهُ**» (٣/٣١) ، ئەمەش دەقی ئەوئایەتانەی ؛ كەسەبارەت بەخاوەنی رەوشتانێك‌هاتوە هەركەس خوانەخواسە

خاوەنیان بێت خوا ئەوی خۆش ناوێت ، وە ئەورەوش وپێناسانە لەرەوشە ناپەسەندەکانن کەصوفیەکان دووری یان لێ ئەگرن .

«ان الله لایحبُ المُعْتَدین» (٨٧/٥) «والله لایُحِبُّ الفَساد» (٢٠٥/٢) ،
«والله لایُحِبُّ كُلَّ كفارٍ أثیم» (٢٧٦/٢) ،
«فان الله لایُحِبُّ الكافرین» (٣٢/٣) ،
«والله لایُحِبُّ الظالمین» (٥٧/٣ و ١٤٠) ،
«لایُحِبُّ مَنْ كانَ مُختالاً فَخوراً» (٣٦/٤) ،
«لایُحِبُّ مَنْ كانَ خَوّاناً أثیماً» (١٠٧/٤) ،
«لایحِبُّ المُفْسِدین» (٦٤/٥) ؛
«إنه لایُحِبُّ المُسْرفین» (٣١/٧) ،
«انه لایُحِبُّ المُعْتَدِین» (٥٥/٧) ،
«ان الله لایُحِبُّ الخائنین» (٥٨/٨) ،
«انه لایُحِبُّ المُسْتَكبِرین» (٢٣/١٦) ،
«إنه لایُحِبُّ الظّالمین» (٤٠/٤٢) ،

بەم چەشنە دەرکەوت مەحەبەتی راستەقینە کەیەکێکە لەحاڵەکانی تەصەووف ، بریتی یە لەدواپلەی خۆش ویستن تائەگاتەرادەیێك ، رێبوارانی رێگەی تەصەووف خودایان لەخۆیان وەلەماڵ و منداڵ و هەموی جیهان و هەموخۆشی و هەمو سامان و مەقام و دەس کەوت و دەست هاتێك خۆشترئەوێ . بەم چەشنە ئەبنە «**موحیب**» وەهەروەها ئەیشبنەخۆشەویستی خودا ، چونکە خودایش ئاوابەندەیێکی خۆش ئەوێت وە ئەو مەقامە پێی ئەڵێن «**مەحەبەت**» .

اللّوائح:، الطّوالع:، اللّوامع:، لەکتێبی «**معجم الصوفی**»**دا** ئەڵێ ، ئەمانە سێ ناوی نزیك لەیەکترن ، بەرادەیێك کە لەیەك جویّ ناکرێنەوە ، وە هەمویان لەپێناسەکانی ، تازەکارانی رێ رەوی تەصەووفن. لەوائح ، وەکو پرشنگێك یان پزوسکێکی ئاگرو کارەبا وایە ، هەرکە درەوشایەوە خێرا ئەکوژێتەوە ، «**لەوامیع**» تۆزێ لەوە رونا کترەو تۆزێکیش بەردەوامتر ، وە(**طەوالیع**) لەویش زیاترو بەردەوامترو بەهێزترە بۆلابردنی تاریکی ی دەرون ، وەئەم حاڵەتانەهەمویان هی سەرەتان وە بەرلەوەن کە هەتاوی «**مەعریفەت**» ، واتە خواناسی ی لەدەرونی رێبواردا هەڵبێت .

ئیمامی غەززالیش لەکتێبی «المنقذ» دا هەر لەم بارەوە ئەفەرمێ لەدڵی ڕێبواری تازەکاردا جارجارە نورێك ئەدرەوشێتەوەو لەپاشان ونئەبێت تاوردەوردە ئەونورە سەقامگیرئەبێت و ئوقرەئەگرێت وەدەرونی ڕێبوار وەکورۆژیڕووناك روون ئەکاتەوە .

جَذْب

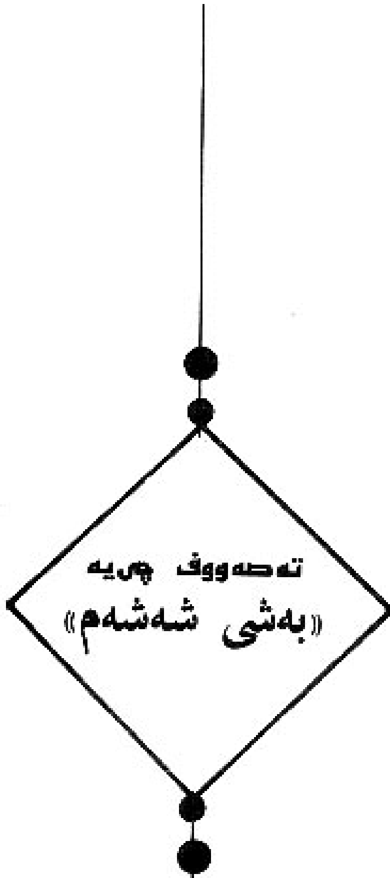
جەذب ، بریتیە لەوەی کەخودا بەندەیێکی خۆی ڕاکێشێ بۆلای خۆی ، جەذبەیش بریتیە لەنزیکی ی بەندە لەخودای گەورەوە بەپێی ویستو «**عینایەت**»ی خودا خۆی ، بەبێ خۆماندو کردنو تێکۆشانێکی ئەوبەندەیە ؛ جا بەوکەسانەی کەلەڕێگەی جەذبەوە پێ ئەگەن ، ئەڵێن مەجذوب واتە وەنەبێ خۆی ڕوی شتبێت ، بەڵکو ڕاکێشراوە . ئەم جۆرە خواپێ داوانە تەنانەت بەبێ مورشیدیش پێ ئەگەن ، یان خۆ ئەکرێ برۆنەلای مورشیدیش ، من لەباسی (**وەجد**)دا وتم حاڵ وشەوقێکە کە لای خۆمان بەوحاڵی وەجدە ئەڵێن (**جەذبە**) ، وەبەوکەسە ئەڵێن مەجذوب ، بەڵێ ئەکرێ مەجذوب واتە ئەو مەجذوبەی لەسەرەوە باسمان کرد حاڵی وەجدیش بۆی دەست بدات بەڵکو زۆربەیان ئەوحاڵی وەجدەیان هەیە ، بەکورتی ی بەشێوەیێکی گشتی ی لەبازاڕی تەصەووفدا مەجذوب بەو کەسانە ئەڵێن بەبێ داخوازو هەوڵی خۆیان خواڕایان کێشی بۆلای خۆی .

وارِد :

وارید بریتیە لەو نورو بەرەکەت وئیشارە غەیبیانەی بێ ئەوەی ئەوکەسە بەدەستی خۆی بێت بێتە ناوی دڵودەرونەوە .

لەگەڵی ناوی واریددا ناوی «**بادی**» ش دێت بادی لە وارید کارکردی کەمترە ، لەپێشا «**بادی**» دێت ، وەکوپێشەنگێ ؛ بەڵام (**وارید**) کەهات ، دڵودەرون دائەپۆشێ ئەتوانین بڵێین وارید خەڵاتێکی خوداوەندیە وەبەرەکەتێکە کەخودا ئەیرێژێ بەسەری دڵی ڕێبوارانی ڕێگەی تەصەووفدا .

ئەوەی سەرەوە باوەری کتێبی «**اللمع**» بو. قوشەیریش لە الرّسالەدا هەر باوەری بەم جۆرەیە ؛ وەئەڵێت ؛ «**الواردُ، مايردُ على القلوب من الخواطر المحمودة مما لايكون بتَعَمُّلِ العبد ، قد يكون وارداً من الحق ، ووارداً من العلم ، والوارداتُ تكون واردَ سُرورٍ او واردَ حُزْنٍ او واردَ قَبْضٍ او واردَ بَسْطٍ الى غير ذلك من معانٍ**» .

موصطەلەحات

موصطەلەحات :

١ – ڕیاضەت.
٢ – موجاهەدە.
٣ – کەشف.
٤ – کەرامات.
٥ – نوور.
٦ – فەیب.
٧ – نەفس.
٨ – ذیکر.
٩ – ئیشراق.
١٠ – موشاهەدە.
١١ – لاهوت.
١٢ – ناسوت.
١٣ – جەبەرووت.
١٤ – مەلەکوت.
١٥ – عەناصیری ئەربەعە «چوار عونصور».
١٦ – وەلی.
١٧ – مُرید.
١٨ – موراد .

ریاضە ، مجاهدە :

ئەم دوو وشە دەس‌نیشانە بۆدوو کار ، یان دوو رەفتار ، کە لەرێبازی تەصەووف‌دا ئەبێ ئەنجام‌بدرێن ، وە سەرمەشق‌و پێشەنگی ، هەموکردەوەکانن ، وە لەچوارچێوەی ئەم‌دوورەفتارایە ، کەتۆوی رەوشەکانی تری تەصەووف ئەچێنرێن ، وە دێنە بەرهەم ، ئایەتی‌قورئان سەبارەت بەچەوتی نەفس ، وەتێکۆشان بۆپاك‌کردنەوەی ، زۆرن وەلەکاتی‌خۆیشیا باسمان‌کردوە ، وەئەکرێ لەوێشا موتالَەی بکەن ، بەڵام لێرەدا پەنجە رائەکێشین بۆدووئایەت کەپیشان‌دەری ئەو دووەوشەیەن ، سەبارەت بەجڵەوگرتنی نەفس لەکردەوەی ناشیرین ، وەراهێنانی بەکردەوەی چاك ، خوائەفەرمێ «**فَأَمَّا مَنْ طَغَى وَآثَرَ الحياةَ الدُّنيا فَإِنَّ الجَحِيمَ هِيَ المأْوى وأَمَّا مَنْ خافَ مَقامَ رَبِّهِ وَنَهى النَّفْسَ عَنِ الهَوى فَإِنَّ الجَنَّةَ هِيَ المأْوى**» **(نازعات)** ئەم ئایەتە زۆربەباشی‌ی روونی‌ئەکاتەوە ، کەئەبێ ژیانی ئەم‌جیهانە فەضلی‌نەدرێ بەسەری جیهانی ئەبەدی دا وەئەگەر کەسێ وابکات ئەوە سەرکەشی‌ویاخی‌بونە ، بەڵام ئەگەر ئەوکەسە لەخواترساو ، جڵەوی نەفسی‌گرت لەکردەوەی ناشیرین ، ئەوە بەهەشت جێگەیەتی .

جا ئەوجڵەوگیری نەفسەو ئەو فەضلی ئەوجیهانە بەسەری ئەم‌جیهانەدا دانە ، وە ئەو ترسی‌خوا لەدڵا جێ‌دانە ، ئەوەخۆی کرۆکو کاکڵەی ریازەکەیە .

سەبارەت بەموجاهەدەیش دەیان ئایەت هەیە ، کەزۆریانم زوتر نوسیوە ، بۆنمونە ، خوای‌گەورە ئەفەرمێ «**وَالَّذِينَ جاهدوا فينا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنا**» **(٦٩/عنكبوت)** ، ئەوەی لەرێی‌ئێمەدا موجاهەدە ، واتە خەباتی‌کردو رەنجی‌دا ، ئێمە ، ئەیخەینە سەری‌رێگاکانی خۆمان ، واتە ئەورێگایانەی کەپێمان خۆشە ، یان‌ئەفەرمێ «**وَأَنْ لَيْسَ لِلإِنْسانِ إِلَّا ما سَعَى وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرى**» **(النجم)** واتە بەبێ‌رەنج‌و تێکۆشان هیچ دەستی‌کەس ناکەوێ ئەگەریش تێ‌کۆشێ ، هەم‌خۆی ئاکامی ئەبینێت لەهەردوجیهان‌دا هەم خوایش لەبەرچاویەتی وەگوم‌نابێ .

ئەمە تەنها دەس‌راکێشانێ‌بو بۆ ئەم دوورەفتارە ، واتە تێ‌کۆشان بۆبەرگری لەنەفس ، وەجڵەوگرتنی لەتێکۆشانەکانی ، بۆگەیشتن بەئاواتە دنیایی‌یە رووتەکان ،

که لەفەرهەنگی تەسەووفدا بەم تێکۆشانەو بەمجلەوگیری‌یە ئەوترێ ، ریازەت هەروەها موجاهەدەیش هەم ئەمکردەوەیە ئەگرێتەوە وەهەم بەردەوام‌بونی بێ‌وچانی شەووروژ لەسەری خواپەرستی‌و ذیکرو شەونوێژو ، ئەمربەمەعروف‌و نەهی لەمونکەر .

هەرچەند ئەم‌دووناوە تارادەیێك لەیەك جیان ، بەڵام ئەکرێ‌پێکەوە لێ‌یان بکۆڵینەوە ، هەروەکو وتم لەمەوبەریش باسم‌کردوە، ریازەت لەروانگەی تەسەووفەوە بریتی‌یە ، لەوەرزاندنی نەفس ، وەراهێنان‌و پەروەردەکردنی ، وەتێ‌کۆشان بۆگرتنەوە وەبرینەوەی ، لەو مەمکەیە کە لەسەری راهاتوە ، ئێمە خۆمان ئەزانین ، نەفس یان هەستی داخوازی‌ی دەرون ، ئەگەر بدرێت بەدەمیەوە ، وەجلەوی نەگیرێت وا مل‌ئەنێ بەلەغاوەوە ، وەخاوەنەکەی هەل‌ئەگرێت ، کەبگرە خاوەنی لەهەلدێرێکی سەخت هەل‌دێرێت ، بۆقوڵایی دەربەندێکی پرلەتاشوبەرد ، وە پراش‌پراشی بکات ، لەقورئاندا ئەفەرمێ ، «**إنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسّوء**» ، کەواتە هەم تاقی کردنەوەی خۆمان بۆمان دەرئەخات وەهەم بەپێی ئایەتی قورئانیش ، ئەڵێت نەفس فەرمان بەخراپە ئەدات ، جا چی‌بکەین ئەم خووخدە ناپەسەندەی نەفس بگۆرین وەبی‌گەیینینە پایە پێش‌کەوتوەکانی نەفس کەباسمان کردون ، تابیێتە نەفسی موطمەئینە ، یان موطمەئینە ، یان مەرضییە ...؟ بێ‌گومان ئەبێ بی‌وەرزێنین ، ئەبێ دای‌بێرین بە خووخدەی‌جوان ئەبێ هەروەکو منالێك کەلەشیر ئەبرێتەوە ، وردەوردە بیبرینەوە بەڵام لەچی بیبرینەوەو ، دوری‌خەینەوە ، خۆ لەشتی حەڵاڵ ... نا ..، بەڵکو لەهەرچی شتێ کەخوا پێی‌ناخۆشە ، واتەلەهەمو پێناسێکی ناشیرین وەناپەسەند ، وەبیرازێنینەوە بە هەمو پێناسێکی جوان‌و پەسەند، خۆ ئەمەش هەروا بەقسەنابێت، وەهەروا ئاسانیش نیە، چۆن ئاسانە، ئەونەفسەی کەحەزئەکات بەوەی خەڵك هەل‌دەن بەبالای خاوەنیا، بلێن دین‌دارە، بلێن رەوش‌جوانە، بلێن پیاوچاکە، حۆئەمانە هیچکامی کارێکی ناشیرین وەخراب نین، بەلام ئەگەر ئیشی‌چاکت بۆئەوەکرد، بلێن پیاوچاکە، ئەوە ریایە، هەروا خواپەرستی‌و دین‌داری، زۆرکەس هەیە کەڵك‌گیرە، بەلام بۆئەوە کەڵك ئەگرێ، خەڵك بەوجۆرە ناوی‌بەرن، نەك بۆرەزامەندی‌خوا وەخدمەت بەمەخلوق، ئەمەش لەروانگەی شەرعەوە پەسەند نیە، لەهەموی‌گرنگ‌تر ئەوەتە، ئەوکەسەی کەبیەوێ رێبازی تەسەووف بگرێتەبەر، ئەگەر ئەوکارەچاکانە بۆئەورەزامەندی خەڵکە

ئەنجام‌بدات هەم هیچی بەهیچ‌نابێ، وەهەم دوایش ئەکەوێت، ئەمە سەبارەت بەکاری چاکە ئەنجام‌دان‌بو، جاوەرە سەیری کاری ناشیرین ئەنجام‌دان‌و دەس‌برین‌و، پروپاگاندەکردن، بۆ بەدەس‌هێنانی سەرمایەو سامان‌و مەقام، یان دەوڵەمەندبون لەسەری‌حیسابی خەڵك‌خەڵەتاندن، خۆئەوانە هەر زۆر لەویجدانی زۆرێك لەخەڵكی ساکاریشەوە دورە، ئەی‌بۆ کەسێك بیەوێ خوا لە خۆی رازی‌کات وە لەخوا نزیك بێتەوە، ئەبێ چۆن بێ؟ کەواتە، ئەم وەرزاندنی نەفسە، ئەبێتە ریازەتی نەفس، وەئەنجام‌دان وەبەدی هێنانی کارەکەش ئەبێتە خەبات یان جیهاد لەگەڵی نەفسا کەپێشی‌ئەڵێن «**موجاهەدە**» هەروەکو وتم ئەم جیهادە بۆئەوەتە بکۆشیت موبەمو خوا چی‌لەتۆ ویستوە ئەوە بکەیت، «**ئەمربەمەعروف**» فەرمان بەچاکە، «**نەهی لە مونکەر**» ئەنجام‌نەدانی کاری ناشیرین، یان بەرگری‌کردن لەکاری ناپەسەند، ئەو مەعروفە، ئەنجام‌دانی دەستورەکانی خوایە، بەوپەری تەواوی‌و جوانی، ئەمیشیان بەرگری‌کردن لەهەرچی گوناەو شتی‌خراپە بەوپەری توانایی‌یەوە.

لەروانگەی تەسەووفەوە شتەکە ئەگاتە رادەیێك مرۆڤ ئەبێتە مەلائکە، واتە وەکوئەوەی جگە خواپەرستیی، کردەوەیێکی لەسەر نەبێ بیکات وە خووخدەو رەوشتی ئەبێتە خودایی، واتە بەوجۆرەی خوا ئەیەوێ.

مەبەستێك هەیە زۆرپێویستە بەروون‌کردنەوە کە بریتی‌یە لەوحاڵەتی چلەکێشانە، ئەم‌کارە شتێکە تاقی‌کراوەتەوە، وەکەڵکی لەرادەبەدەرە بۆئەوانەی ئەیانەوێ لەم‌رێبازەوە بگەنەمراز بەڵام ئەم‌کارانە هەموی هەوڵ‌و تێکۆشانێکە بۆئەوەی، نەفس لەکۆڵی مرۆڤ‌بێتەخوار، وەمرۆڤ سواری نەفس‌بێت، وە لەغاوی بگرێتەدەست، کارەکە وای‌لی‌دێت، نەفس لەو خووخدە ئەکەوێ، لەو خدەیە کەوت، ئیتر هەروەکو ئەسپێکی سەرکێش، بەهۆی وەرزاندن‌و تەعلیم دانەوە، وای‌لی‌بێت خاوەنەکەی چی‌ئەوێت وابکات، ئیتر پاشان تەعلیمی پی‌ناوێت، یان، نەخوێنەواری لەمناڵی‌یەوە بەزۆر ئەینینە خوێندن، بۆئەوەی بێتە خوێنەوار پاش‌ئەوەی بوبەخوێنەوار، ئیتر ئەو زۆربۆهێنانە نامێنی، یان وەکو سەعی‌کردن‌و دەرس خوێندنی بەر لەتاقی‌کردنەوەو شەهادە وەرگرتن، کەهاتو شەهادەکەی وەرگرت ئیتر شەونەنوستن‌و دەرس‌خوێندن تەواوئەبێت، وە ئیتر ئەوکەسە بوەتە خاوەنی ئەودانشەی کە ئەیەویست.

یان‌وه‌کو هه‌ول‌وتێکۆشانو هه‌ناسه‌سواربون بۆگه‌یشتنه سه‌رلوته‌ی شاخێك، که‌گه‌یشت ئیتر گه‌یشتوه‌ته‌مراز وه هه‌ناسه‌برکێو ماندوبونی پێ‌ناوێت.

که‌واته وه‌رزاندنی نه‌فس ده‌رکه‌وتوه‌و تاقی‌کراوه‌ته‌وه، که‌پێویسته، وه هه‌روه‌ها بۆقوناغێکه نه‌ك بۆهه‌موی‌ته‌مه‌ن، چونکه پاش ئه‌و قۆناغه ئیتر نه‌فس خۆی به‌ته‌بیعه‌ت وای‌لی‌دێت، حه‌زئه‌کات به‌عیباده‌ت وخواپه‌رستی‌ی، وه‌خۆی به‌ته‌بیعه‌ت دژی گوناهکاریی‌و کرده‌وه‌ی ناشیرینه، وه له‌هه‌موناپاکی‌یێك پاك‌بوه‌ته‌وه. ئه‌وه‌ی پێویسته بۆئه‌وماوه‌یه، که‌م خواردن، که‌م گوتن، که‌م‌نوستن، وه خواپه‌رستی‌ی به‌رده‌وام‌و ذیکرو فیکره، به‌وجۆرانه‌ی که‌باس‌کران، ئه‌گه‌ریش بڵێن پێغه‌مبه‌ری گه‌وره که‌ی ریازه‌تی کێشاوه یان ئه‌صحاب؟... وه‌ڵام ئه‌وه‌ته،

یه‌که‌م

ژیانی‌ئه‌وان هه‌رله‌سه‌ره‌تادا ساده‌بوه، چ‌به‌ر له‌پێغه‌مبه‌ریی وه‌چ له‌پاش ئه‌وه‌ش.

دوهه‌م:

هه‌موساڵێ مانگێ یان‌زیاتر چوه‌ته غاری حیرا، وه‌بیری له‌ژیانو له‌چۆنیه‌تی دروس‌بونی که‌ون‌کردوه.

سێهه‌م:

ئه‌و **(موراد)** وه ده‌س‌چن‌کراوو پاڵێوراو بوه، وه‌خوا بۆپێغه‌مبه‌ریی‌یه‌تی‌دروستی‌کردوه، وه‌پێغه‌مبه‌ران **«مه‌عصومن له گوناه»** واته خواخۆی ئه‌یان پارێزێ.

چواره‌م:

خوا خۆی سینه‌ی پیرۆزی ئه‌وی پاك‌کردوه‌ته‌وه، له‌هه‌مو خده‌یێکی نه‌فسی ئه‌ماره، به‌وجۆره‌ی، قوره‌یش نازناوی **(ئه‌مین)** یان داپێ، به‌رلَه‌وه‌ی ببێته‌پێغه‌مبه‌ر، وه ئه‌وپاك کردنه‌وه‌ی سینه‌یه. له‌م‌سوره‌ته‌دا، دیاره. **«أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ؟ وَوَضَعْنا عَنْكَ وِزْرَكَ الَّذي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ؟ وَرَفَعْنا لَكَ ذِكْرَكَ؟»** ئیترپاك‌کردنه‌وه له‌مه‌پاك‌تر؟..

ئەصحابیش بەهۆی هاوڕێی ئەوەوە پێویستیان بەهیچ نەبو بەڵکو هەموی ژیانیان بەجیهاد وەخەبات، وە خواپەرستی ی وە شەونەنوستن وە قنیات کردن بەکەم، وە بێ عینوانیو بێدەماریی بردەسەر، چونکە ئەوەندە ئایەت زۆرە بۆفەرماندان بە خواپەرستی ی لەرادەبەدەر، هەر بەدی هێنانی ئەو ئایەتانە، بەسە، بۆئەوەی مرۆڤ بێتەمەلائکە.

سەیری ئەم ئایەتە چۆن شەو نەنوستنو خواپەرستی ی بەشەوا روون ئەکاتەوەو، خەڵك دڵگەرم ئەکا بۆ ئەنجامدانی، کەئەفەرمێ، «أَمَّنْ هُوَ قانِتٌ آناءَ اللَّيلِ ساجِداً وَقائِماً يَحْذَرُ الآخِرَةَ وَيَرْجو رَحْمَةَ رَبِّهِ...؟»، ئەفەرمێ، ئایا کەسێك بەندەیی خوابکات، بە شەوا خەریکی خواپەرستی بێت، تا نە، بەپێوەبێتو تانە لەکورنوش بردنا بێت لە دوا رۆژ بترسێت، وە سزای قیامەتی لەبەرچاوبێت، وە ئومیدی بەرەحمەتی خوابێت، ئایائاواکەسێ وەکو ئەوانە وایە، کەخاوەنی ئەمپێناسە باشانە نەبێت، جا ئەفەرمێ بە پێغەمبەر «قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمونَ وَالَّذِينَ لا يَعْلَمونَ؟» ئایا زاناو نەزان ئەبنە یەك؟ ئەمە خۆی ئەوەئەگەیێنێ هەرکەسێ خاوەنی ئەم جۆرە پێناسانە بو خوا زانای ئەکات، بەو مەعریفەتو زانیاری یانەی کەخۆی ئەیەوێ هەروەکو ئەفەرمێ «وَاتَّقوا اللهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللهُ».

یان هەروەکو کەئەفەرمێ «وَالَّذِينَ جاهَدوا فِينا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنا» ئەوانەی خەباتیان کرد لەرێگەی ئێمەدا، رێگەی خۆمانیان پیشان ئەدەین، پاشان ئەفەرمێ ئەوانەی کەخاوەنی عەقڵو ئاوەزو دڵی رووناكو پڕلەزانیارین، ئەوانەن کەعەقڵیان،بەمجۆرە چاکوخراپی یانە ئەشکێت. ئەویش ئەمەتە کە لەدوادوایی ئایەتەکەدا ئەفەرمێ «إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولوا الأَلْبابِ» (زمر) (٩) یان، کە ئەفەرمێ «تَتَجافى جُنوبُهُمْ عَنِ المَضاجِعِ يَدْعونَ رَبَّهُمْ خَوْفاً وَطَمَعاً وَمِمّا رَزَقْناهُمْ يُنْفِقونَ» (سجدە) (١٦) واتە، تەنشتیان بێزارە لەناوجێگە، یان خۆیان دورئەگرن لە «پێخەو»، یان هەرچی شتێ بۆنوستن بێت، جێگەنوستن، واتە لەشیان بێزارە لەراکشان، هەرخەریکی شەونوێژکردنو خواپەرستیو لەخوا پارانەوەن، کەهەم لەسزای خوائەترسن، وە هەم ئومیدی پاداشیان هەیە، وەتەنها بەوەیشەوە ناوەستن، واتە بەشەونوێژ، بەڵکو لەوەی کەخوا دابێتی، یارمەتی هەژاران ئەدەن. یان کەئەفەرمێ «الَّذِينَ يَذْكُرونَ اللهَ قِياماً وَقُعوداً وَعَلى جُنوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرونَ في خَلْقِ السَّماواتِ وَالأَرْضِ رَبَّنا ما خَلَقْتَ هذا باطِلاً سُبْحانَكَ فَقِنا عَذابَ النّارِ» (ال عمران) «١٩١»، لێرەشا خوای گەورە ستایش ئەکا لەوکەسانە کەهەمیشە وە لەهەموحاڵێکا ناوی

خوائەبەن، وەیادی خوائەکەن، جگەئەوەش بیر لەدروس بون وە لەدروس کاری ئەم کەونو کائناتە ئەکەن، **«کەواتە بیرکردنەوەیش هەر پەرستنی خوایە»** لەپاشان ئەڵێن گەورەیی هەربۆتۆیە، داوات لێ ئەکەین لەعەزابی جەهەننەم لامان دەیت. وەدەیان ئایەتی تر، بەلاّم ئێمە ئەگەر هەر مەفهومی ئەم چەن ئایەتە سەیر کەین، ریازەتەکەمان بۆدەرئەکەوێ، وەکو شەونوێژ، کەم نوستن لەخواپاڕانەوە بۆ بەخشین، ئومیدەواربون بۆپاداش، بیرکردنەوە لە خەڵق ئەرزو ئاسمان، بەخشینی ئەوەی دەست بروات، بە هەژاران و، ناوی خوا بردن و یادی خوا کردن بەشەووبەڕۆژ، وەبەچەشنێکی تیکرا پارێزکاری، . **«واتقوا الله»**، وەدەرکەوت، ئاکامی ئەم خواپەرستی و شەونوێژو بەخشندەیی و پارێزکاری یە،..هەروەها ترسی سزای خواو ئاگری جەهەننەم، ەئومێدەواربون بەپاداشی پاشەڕۆژ، وە شوێن نەکەوتنی ئارەزووی نەفس، چونکەئەمارە بالسوئە، ئەمانە هەموی ئەبنە هۆی، ئەوەی ئەو مرۆڤەی خاوەنی ئەم پێناسانە بێت، لەگەڵی خەڵکی ترا فەرقی هەیە، کەخوا ئەفەرمێ **«اَمَّنْ هُوَ قانِتٌ...»** تاآخری ئایەتەکە، وەهەم ئەبێتە هۆی زانیاری، هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ والَّذِينَ لا يَعْلَمُون؟ هەم خوا ئەیخاتە سەری رێگا **«سَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنا»** وەهەم خوا زانستی خۆی ... ەرونیانەوە، وَيُعَلِّمَكُمُ الله، وەهەم خوا تەواوی ئەم کردەوانەی پێ خۆشەو ـسەندیان ئەکات چونکە لەهەمویانا ستایشی خاوەنی ئەوپێناسانەی کردوە.

ئەمە هەموی لەم چەن ئایەتەدا، جائەگەر بەچاوی خیرەد سەیری هەموی قورئان بکەین بۆمان دەرئەکەوێ خوای گەورە، لەگەڵی هەموی ئەوەشدا ئەفەرمێ کەڵك وەرگرن، لەم جیهانە **«بێگومان کەڵکی حەڵاڵ»** بەڵام لەصەدان شوێنا ئەفەرمێ، ئەم جیهانە شتێکی براوەو بێ دەوامە، ئەوەی بەدەرد ئەخوات شتێکە کەتۆشەبێت بۆژیانی، جاویدان و نەبڕاوە، وەهەروەکوومە لەوێدا کەقانجازەکانی هەردوجیهان لەروانگەی قورئانەوە ئەخەمەپێش چاو دەسم بۆئەوئایەتانە راکێشاوە وەدوبارەکردنەوەی ناوێ،

ئەوەش کە ریازەت، چل ڕۆژە وەپێی ئەڵێن چلەکێشان، ئەوەش کارناسانی ئەم ریازە تاقی یان کردوەتەوە هەرکەسێکی موسوڵمان چل ڕۆژ لێ براو کەناری گرت و سەرگەرمی عیبادەت بو، شتێکی وای بۆروون ئەبێتەوە، دڵ گەرمی کات لەسەری بەردەوام بون لەسەری ئەوریازە وەئیمامی غەززالی لەکتێبی **«اَلْمُنقِذْدا»**، زۆر سوورە لەسەری ئەوە، ئەوەی کەریازەت نەکێشێ وە شەونەنوستن و کەم خواردن و،

لەخەڵك کەنارگرتن بۆماوەیێکی زۆر نەکاتە پیشەی هیچی لێ حاڵی نابێت، وەسەرگوزەشتی خۆی ئەگێرێتەوە چۆن دەرگای منارەکەی مزگەوتی ئەمەوی شام،وە مزگەوتی «صەخرە» ی «بیت المقدس» ی لەسەری خۆی دائەخست و لەوێ سەرگەرمی ذیکرو فیکرئەبو.

نمونەیێکی ئەم‌قسەنەکردن و کەنارەگیری لەخەڵك و بەردەوام‌بون لەسەری خواپەرستی‌یە لەقورئانایە لە سورەی ئالی عمراندا لەوکاتەدا حەزرەتی زەکەریا، داوای لەخوا کرد خوا کوری بداتێ خوایش دوعای قوبوڵ‌کرد وە موژدەی کوری دالێ زەکەریا لەخۆشی‌یا وتی، خوایا لەپاداشی ئەم لوطفەدا شتێك بفەرمو بامن ئەنجامی‌بدەم واتە، بەرانبەر بەم‌لوطفە گەورەیە بامنیش خواپەرستیی وەیان کردارێکی جوان، لەسوپاسا ئەنجام‌بدەم، جائەلێ.

«قال رَبِّ اجْعَلْ لي آيَةً. قال آيَتُكَ الاّتُكَلِّمَ النّاسَ ثَلاثَةَ ايّامٍ اِلاّ رَمْزا وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثيراً وَسَبِّحْ بالعَشِيِّ والإبْكار».

واتە، کەوابو لەسەرتە سێ‌رۆژ لەسەری‌یەك هیچ‌قسەنەکەی لەگەڵی کەسا، مەگەر بەئیشارە وەبەردەوام‌بیت لەسەری ذیکر،وەبەیانیان وەئێوارانیش سوپاسی‌خوابکە.

جائەمە نمونەیێکی ریازەت، ئەم‌کارە ئەگەر کەڵکی رەوانی و دەرونیی‌نەبێت چۆن خوا دەستور ئەدات بەپێغەمبەرێکی خۆی ئەنجامی بداتێ، لەسورەی مەریەمیش دا هەر لەم‌بارەوە ئەم فەرمانە دوبارەکراوەتەوە بەڵام لەم‌یانا خوای‌گەورە بەزکریا ئەفەرمێ **«آيَتُكَ اَلاّتُكَلِّمَ النّاسَ ثَلاثَ لَيالٍ سَوِيّاً»** زۆرباش دەرئەکەوێ‌مەبەستی سێ‌شەوورۆژ لەسەری‌یەك‌بوە، چونکەلەولائەفەرمێ سێ‌رۆژ لەم‌لایش‌سێ‌شەو کەواتە سێ شەوو رۆژە

هەروەها کاتێ کەخوا فەرمانی‌دا بەحەزرەتی‌موسی بروات بۆکێوی «**طور**» کە رازونیازی خۆی بکات لەگەڵی خواداو فەرمان‌و دەستوری ئاینەکەی لێ‌وەرگرێت ئەفەرمێ **«وَاِذْ واعَدْنا موسی اَرْبَعينَ لَيلَةً»** واتە چل‌رۆژ وەعدەمان دانا بۆ ئەم کەنارەگیری و «**خەلوەت**» کردنە،واتە بەتەنها لای‌خوابون، ئەمەش قامك راکێشانێکە، بۆ ئەو چل‌رۆژە هەروەها لەسورەی «**اَعْراف**» دا ئەفەرمێ. **«وَواعَدْنا موسی ثَلاثينَ ليلة وأَتممناها بِعَشْرٍ فَتَمَّ ميقاتُ رَبِّهِ اَرْبَعينَ لَيْلَةً»** کەوابو جگە تاق‌کردنەوەی رێبوارانی رێگەی

تەسەووف کەخۆیان ئەزانن ئەمچلەکێشانو جلەوگیری لەئارەزوی نەفس و خواپەرستیو کەنارەگیری یە چەند بەکەڵکەو چەندە راستو پێویستە، سەرچاوەکانیشی لەقورئاندا، دێتەدەست وەتەصەووفی ئیسلامیش خەباتێکە بۆ ئەنجامدانی فەرمانی خوا لەروانگەی ئیسلامەوە موبەمو.

کەشفوکەرامات :

یەکێ لەو بەرهەمانەی دانراوە هی رێبوارانی رێگەی تەصەووف بێت کەشفو کەراماتە، لەپێشا بابزانین کەشفوکەرامات چی یە، لەوەدوا لەمەبەستەکانی ئەکۆڵینەوە.

«**موعجیزە**، **کەشف**، **کەرامەت**، **موخادەعات**، **ئیستیدراج**» ئەمانە هەموی لەیەك چوارچێوەدا کۆئەبنەوە، کەبێی ئەوتریّ «**خَرْقُ العادە**»، خەرق العادە، بەکارێك ئەوتریّ ئەنجامدانو بەدی‌هێنانی ئەوکارە، بەرەواڵەت لەوزەی کەسا نەبێت، وەکو زیندو کردنەوەی مردو، بۆحەزرەتی‌عیسی، یان هاوردنی تەختی مەلەکەی سەبا «**بەلقیس**» لەوڵاتێکەوە بۆوڵاتێکی تر، لەچاوتروکاندنێکا «**قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ**» «**٤٠**» «**النمل**»، وەزۆر نمونەی‌تر لەوکارانەی، کە بەپێی‌عورف‌وعادەت وە سەرگوزەشتو تاقی‌کردنەوەی هێزی ساکاری مرۆڤ، لەوزەی مرۆڤ بەدەرن جاهەرکەس هاتوکاریّ لەمکارانەی ئەنجامدا، ئەوە خەرقی عادەتە، واتە عادەتی ساکاری ژیانی، شکاندوە، کەواتە موعجیزەو کەشف‌وکەرامەتو ئیستیدراج هەمویان هەر «**خەرق‌عادە**»تن، ئەم، خەرق‌عادەتە وەئەم شکاندنی «**سوننەتی‌ژیانە**»، ئەگەر پێغەمبەرێك کردی، پێی‌ئەڵێن موعجیزە ئەگەرپیاوچاكو خوا پەرستێك‌کردی پێی‌ئەڵێن کەشف وکەرامەت، ئەگەر غەیرە موسوڵمانێ وەکو «**یوگا**» کان یان فاسقێك کردی، ئەوە ئەبێتە ئیستیدراج یان موخادەعە. هەموی خەرقی عادەتی کردوە، لێك جویّ‌کردنەوەیشیان ئاسانە ئەوەی خەرقی عادەتەکەی بۆئەوەبو بڵیّ پێغەمبەرە، وەخاوەنی ریسالەو شەریعەتێکی تایبەتە ئەوا خەرق‌العادەکەی ئەبێتە موعجیزە، بەڵام فەرقێکی زۆرگەورە لەنێوانی مۆعجیزەو

کەشف‌وکەرامەتدا ئەوەتە خاوەنی موعجیزە لەسەریەتی ئەبێ هەمیشە ئەوموعجیزەیە دەرخات بۆئەوەی تەرویجی ریسالەکەی پێ‌بدات وەخەڵك بێنە سەری ئایینەکەی بۆئەوەیش ئەوکەسەی نەهات لێ‌پرسراوبێت، تاخوا تۆڵەی لێ‌بکاتەوە . وەئەوەش شوێنی نەکەوتیێ زۆربەیان، خوا هەرلەم دنیایەدا غەزەبی لێ‌گرتون، وەدوچاری هەزاران بەڵای کردون. بەڵام خاوەنی کەرامەت، ئەکۆشێ کەرامەتەکەی بشارێتەوە، وەتابۆی‌بکرێت ئاشکرای نەکات مەگەر زەرورەتی هیدایەتی گومراو سەرلێ‌شێواوێ ناچاری‌کات لەزۆربەی کتێبەکانی تەصەووف‌دا ئەگێرنەوە زۆرێك لەوپیاوچاکانە ئاواتیان خواستوە کاشکی خوا لەکەشفوکەرامەت بێ‌بەشی کردایێن، زۆرتریشی لەترسی مەغروری یان لەبەری خۆلادان لەزانینی «ئەسراری» خەڵکە وەزۆریان لەسەرەمەرگا وتویانە خۆزگە لەوبارەوە هیچیان نەئەزانی، یان لەترسی کەم‌بونەوەی ترسی خوا، لەوەدا مادام خاوەنی‌کەراماتن دیارە پیاوچاکن، وەلەخواوەنزیکن وەئەمەترسیان‌کەم‌کاتەوە، وەدڵنیایان‌ئەکات لە سزای‌جەهەننەم.

هەروەها هەموی کارناسانی ئەم‌رێگایە باوەریان لەسەری ئەوەتە. کەشف، ئەوە ناگەیێنێ خاوەنەکەی پایەو مەقامیان بەرزترە لەوخواناسانەی‌تر کە کەشف‌وکەرامەتیان نیە چونکە زۆرجار وا ئەبێت، وەلی وە پیاوچاکی واهەیە گومانێك لەگەورەیی‌و پیرۆزی ئەودانیە، کەچی هیچ کەشفی بۆ دەست نادات، کەچی جاری‌وایش‌هەیە «شێت» کەشفی‌بۆئەبێت .

بەکورتی‌ی، وەکو ئەوەی کەسێ چاوی لەکەسی‌تر بەهێزتر بێت، یان بەهۆی وەرزشەوە لەشی بەهێزتر بێت، ئەوە ناگەیێنێ لەخەڵکی‌تر گەورەترو پایەبەرزتر بێت، بەڵکو ئەکرێ پایەیشی بەرزبێت، وەهێزی‌لەشی کەم‌بێت، لەو گۆرەپانەشا، هەربەوچەشنەیە، ئەکرێ خواناسیش‌بێت، وەکەرامەتی نەبێت، بەڵام ئەوەی **(خەرق‌العادە)**ی‌بو، وەخواناس‌نەبو، باڵیش‌بگرێتەوە، لەروانگەی ئیسلامەوە هیچی‌بەسەری هیچەوە نیە، نەوەلی‌یەو، نەپیاوچاك، بەڵکو لەپێشا ئەبێ خواپەرستو پارێزکاربێت، جائەگەر وابو، وەکاری خەرق‌العادەی لێ‌رودا ئەوە کەرامەتە، واتەپیاوچاك‌وخواپەرست‌بو.

برێ‌جاریش روداوێکی **(خەرق‌العادە)** ئەکەوێتە پێشی لەدایك‌بون، یان هاتنی خاوەن بەرەکەتێك، وەخۆشەویستیکی خوا، وەکو شەق‌بونی **(تاق‌کیسری)**، بەهۆی

لەدایك بونی پێغەمبەری گەورەوە، ئەوجۆرە کارانە، خوا بۆپیشاندانی خۆشەویستیی ئەو خۆشەویستە پیشانی ئەدا، بێ ئەوەی خۆشەویستەکە دەستی تیابێت، بەوە ئەڵێن «إِرْهاص»، واتای ئیرهاص ئەبێتە دامەزراندن، وە پایە دارژاندن، جاری وایش ئەبێت پیاوچاکێ، بگرە وەلی بێت، یان وەلی نەبێت، خوایارمەتی ئەدات، وەکو تۆڵەسەندنەوە لەکەسێك ئازاری ئەوی دابێت، یان پاداش دانەوەی چاك، بەکەسێ کە چاکەی لەگەڵی ئەوکردبێت، یان قوبول کردنی دوعایێکی ئەوکەسە، ئەمانەش هەرخەرقی عادەتە، بەوەش ئەڵێن «مەعونە»، واتە، یارمەتی دان، وەخوا یارمەتی خۆشەویستان و پیاوچاکان ئەدات.

بەرلەوە باسی کەشفوکەرامات بکەم مەبەستێکی تر هەیە، ماوەیێکی زۆربو بۆ هەلێکی وا ئەگەرام کەهاوزمانە ئازیزەکانم، لەومەبەستە ئاگادار کەم، ئەویش، ووشەی «غەیب»، وە «غەیب زانینە»، لای خۆمان برێ جار بەهەڵە، بەم کەشف وکەرامەتە ئەڵێن «غەیب زانین»، یان ئەڵێن فلانکەس غەیبی پێیە، یان غەیبی زانی، غەیب زانە.

ئەبێ بزانین کەشفوکەرامەت غەیب زانین نیە، وەغەیب کەس نەی زانیوەو نایشی زانی، نەوەلی و نە نەبی، هەرچەن برێ جار ئەوکەشفە حاڵەتی غەیب زانینی هەیە، غەیب زانین ئەوەتە، تۆ بەئارەزوو، بەویستی خۆت، شتێکی نهێنی و پشتی پەردەو داپۆشراو بزانیت، لەداهاتو، یان لەرابوردو، یان لەهەمان کاتا، ئەمەیان هیچ کەس نایزانێ واتەکەس بەمەیل و ئاروزوی خۆی ناتوانێ شتێ بزانێت، جابۆیە بەوەیان گوتوە کەشف، واتە هەرکاتێ خواخۆی ویستی پەردەی سەرچاوی بەصیرەتی ئەوکەسە لائەدات، وەئەوشتەی پیشان ئەدات، جابگرە جاری واهەبێت ئەو وەلی یە خۆی لەخوای داوا کردبێت ئەوشتەی بۆدەرخات، جا خوا ئارەزوی خۆیەتی پیشانی دا ئەیدات، پیشانی نەدا پیشانی نادات، نمونەی زۆر ئاشکرای ئەم کارە لەژیانی پێغەمبەری گەورەدا دەرئەکەوێ.

خوای گەورە، بەپێغەمبەری خۆشەویست ئەفەرمێ.

«قُلْ لا اَقولُ لكُمْ عِنْدی خَزائِنُ الله، وَلا اَعْلَمُ الغَيْبَ، وَلا اَقولُ لَكُمْ اِنّي مَلَكٌ اِنْ اَتَّبِعُ اِلاّ ما يُوحَى اِلَيَّ» «انعام» «٥٠»، بڵێ، من نالێم رزق سەرزەوی بەدەستی منە، وەبڵێ خۆمن غەیب زان نیم، وەمەلائکەیش نیم، واتە بەشەرێکم وەکوئێوە، وەبڵێ من ئەوەی

ئەیڵێم، وەحیم بۆدێ، واتە بەبێ وەحی هیچ ناڵێم، هەرعەینی شێوەی ئەم ئایەتە لەسورەی (هود) ئایەتی «٣١» دا دوبارەکراوەتەوە.

لەهەمووی روون‌تر، ئەم ئایەتەیە. کەخوا پەیغەمبەر فەرمان ئەدات، کە بەخەڵك بفەرمێ، «قُلْ لا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعاً وَلا ضَراً إِلاّ ما شَاءَ اللهُ، وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الغَيْبَ لاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الخَيْرِ وَما مَسَّنِيَ السّوءُ، إِنْ أَنا إِلاّ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يؤْمِنون» «أعراف» (١٨٨).

ئەفەرمێ بڵێ بەخەڵق مەککە، من هیچ قازانجێ یان هیچ زیانێکی نەفسی خۆم بەدەستی خۆم نیە، مەگەر ئەوەی خوا خۆی ئارەزوی لەسەری بێت، وەئەگەر من غەیبم بزانیایێ قازانجو دەسکەوتی خۆم زۆرئەکرد، وەنەم ئەهێشت هیچ زیانێکم لێ بکەوێت، من جگەئەوەنەبێ لەسەرمە ئێوەبترسێنم لەئاکامی کاری خراب، وەموژدەی پاداشی کاری چاکە بدەم بەموسوڵمانان، هیچی‌ترم بەدەست نیە.

ئایا بەڵگە لەمەروونا کتر ئەبێت بۆئەوەی خوا خۆی نەبێت، کەس غەیب نازانێ؟!.

کەواتە هەرگیز وەلی وەخۆشەویستانی خوا، ناڵێن ئێمە غەیب ئەزانین، بەڵکو ئەوەی ئەوان بۆیان دەس ئەدات، کەشف وکەراماتە، «قُلْ لا يَعْلَمُ مَنْ في السَّماواتِ وَالأَرْضِ الغَيْبَ إِلاّ اللهُ» «٦٥» النمل.

جا با بزانین کەشف کامەو کەرامات کامە، کەشف بریتی‌یە لەلاچونی پەردە بەسەری بەصیرەتی دەرونەوە، بۆ چاوپێ‌کەوتنی برێ لەونهێنیانەی کە خواخۆی ئەیەوێ، هەروەکو، غەززالی لەکتێبی «المنقذ» دا ئەڵێ، «وَانْكَشَفَ لي في أثناءِ هذهِ الخَلَواتِ أُمورٌ لا يُمْكِنُ إِحصاءُها واسْتِقْصائُها»، لەپاشان ئەڵێ، «وَمِنْ أَوَّلِ الطَّريقِ تَبْتَدِىءُ المُكاشَفاتُ والمُشاهَداتُ، حَتّى إِنَّهُم في يَقْظَتِهِمْ يُشاهِدونَ المَلائِكَةَ، وَأَرْواحَ الأَنْبِياءِ، وَيَسْمَعونَ مِنْهُمْ أَصواتاً وَيَقْتَبِسونَ مِنْهُمْ فَوائِدَ».

ئەڵێ لەسەرەتای کاری گرتنەبەری رێرەوی تەصەووف دا «کەشف» وە «موشاهەدە»، دەس ئەدات بۆرێبواران، برێ‌جاری واهەیە هەر بەچاوی سەر، مەلائیکەکان وەرۆحی پێغەمبەرەکان ئەبینن، دەنگیان ئەبیسن پرسیاریان لێ ئەکەن و کەڵکیان لێ وەرئەگرن، ئەمە کەشفە، کەواتە کەشف بریتی‌یە لەچاوپێ‌کەوتنی ئەسراری کەون وەشتی نهێنی، لەرابوردوو ئاییندەی ژیانی خۆیو خەڵك، بەڵام کەرامەت بریتی‌یە لەئەنجامدانی کاری «خارق العادە»، وەکو هاوردنی تەختەکەی

مەلیکەی سەبا، بۆلای سولەیمان، یان دوعاکردن بۆ شیفای نەخۆشێك، تەنانەت شێت، یان نەخۆشێکی بێ‌دەرمان، یان‌داواکردن لەخوا ئەولاد بدات بەکەسێ، کەئەولادی‌نیە، یان بەرەکەت کەوتنە زەراعەت یان‌کاسپی کەسێك، یان‌شتی‌زۆر گرنگتر لەمانە، جائەگەر هی ئەنبیابو، واتەبێتە موعجیزە، وەئەگەر هی‌ئەولیابو ئەبێتە کەرامەت.

گرنگترئەوەتە بەلای گەورە پیاوانی تەصەووفەوە، هەر کەرامەتێ کەلەوەلی رووبدات، درێژەدان وەبەردەوام بونە بۆ موعجیزەی پێغەمبەرەکەی خۆی، کەواتە کەرامەتی ئەولیای ئیسلام، هەر موعجیزەیە بۆپێغەمبەر، چونکە یەکێ لەئوممەتی ئەوە، خوا ئەوکەرەمەی لەگەلاّ کردوە، چونکە ناوی کەرامەت هەر لەوەوە هاتوە، کەخوا کەرەم‌ئەکات لەگەڵی بەندەیێکا وەپاداشی ئەداتەوە.

ئەگەریش ئەوکارە، لەغەیرە موسوڵمان روی‌دا، وایێ‌ئەڵێن ئیستیدراج، وە ئەبێتەئەوەی بەهۆی ریازەت، وە موخالەفەی نەفسەوە، دەسیان ئەکەوێت، جا هەربۆ ئەوەتە بایەزید، ئەفەرمێ ئەگەر کەسێکت‌دی باڵی‌گرتەوە یان بەرماڵی بەسەری‌ئاوەوە راخست‌و نەچوە ئاوەکە، سەیری کردارو رەفتاری بکەن، ئەگەر کردوەی موبەمو، لەگەڵی شرع‌و سونەتدا رێك‌نەکەوت، هەرگیز باوەری پێ‌مەکەن، وەئەوە شەیتان یارمەتی‌دەریەتی، چونکە لەروانگەی ئیسلامەوە، ئەوکەسە موسوڵمانە، کە پەیرەوی شەرع‌بێت، نەك ئەوەی خاوەنی (خەرق العادە) بێت، جا ئەوحاڵەتانەیە کە لەمورتازی هیندی‌و خاوەنی یۆگاکاندا بەرچاو ئەکەوێت.

بەلاّم ئەبێ‌ئەوەش بزانین، ئەم‌جۆرە دور لەئیسلامانە، هەرگیز ئەسراری هەقیان بۆکەشف نابێت، واتە لەگەڵی ئەرواحی ئەنبیاو مەلائکەدا کۆنابنەوە، وەحاڵی مردووەکان نازانن، لەکاتێکا ئەوە، بۆ پیاوچاکانی ئیسلام دەست ئەدات، پێناسێکی ئاشکرای‌تر هەیە بۆجویێ‌کردنەوەی خاوەن کەرامەت، لەخاوەن ئیستیدراج، ئەویش ئەوەتە خاوەنی ئیستیدراج ئەکۆشێت بۆئەوەی لەم کارەی‌خۆی بەهرە وەرگرێت، وەکو بەدست‌هێنانی پارەو سەرمایە، یان بۆ خۆهەڵکێشان‌و خۆپیشان‌دان، وەهەول‌ئەدات لای‌خەڵك بڵێت من فلاّن‌کارو فلاّن‌کاری خەرق‌العادەم لەدەست‌دێت، واتەکەم‌و واتەکەم، تەنانەت لەشوێنێکا ئەوکارانەی پیشان ئەدات‌و پسولەی بۆئەبرن وە پروپاگاندەی بۆئەکەن، بەلاّم خاوەنی کەرامەت هیچ‌مەبەستی کەڵك‌وەرگرتنی دنیایی نیەو بۆ پول‌و پارەی ناکات مەبەستی هەر

دڵنەوایی موسوڵمانانەو هیدایەتی ئەوان، وە تازۆری بۆنەیێت وە ناچاریی نەبێ کەشفوکەرامەت دەرناخات وەپێیەوە شانازی ناکات، وەدوبارەو سێبارەی ناکاتەوە بۆخەڵك.

جاری واهەیە کەشفوکەرامەت پێکەوە بۆیاوچاکێ دەست ئەدات، بۆنمونە، بۆی دەرئەکەوێ فلانکەسێ لەخۆشەویستان یان مەنسوب وشاگردێکی گرفتاری نەخۆشی ی یان دەردی سەرێ بوە، ئەم بۆدەرکەوتنە کەشفە جا ئەو وەلی یە هەرلەوێوە فریای ئەکەوێ وەرزگاری ئەکات یان دوعای شیفای بۆئەکات، ئەمەشیان ئەبێتە کەرامەت.

یان کارکردنەسەری دڵی مورید بۆسەرخستنی لەرێبازی تەریقەتدا وەچارەکردنی نەخۆشی نەفس وقەلبی ئەوکەسە، وە هەزاران شتی لەم جۆرە ئەمانەش هەم کەشفەو هەم کەرامەتە.

من بەڵگەیێکی نوسراوم لەم کەشفوکەرامەتە لایە کە هی شێخی باوکمە بەیارمەتی خوا لەشوێنی پێویستدا لەم کتیبەدا باسی ئەکەم سایان لەپێشەکی دا یان لەباسی تەریقەتی نەقشبەندی دا،

لام واتە بەرادەی پێویست باسم کردبێت.

ئەوەی زیاتری بوێت لەکتێبەکانی تەصەووفدا وەهەروەها لەکتیبێ بری لەفوقەهادا بەدرێژیی باسی کراوە کەچۆن کەشف وکەرامەت لەروانگەی شەرعەوە دروستە.

ناوی ئەوکتێبانە لە پێرستی ئاخری کتێبەکەدا نوسراوە.

| نور : |

نور، ووشەیێکی، زۆرواتایە، ووشە رەواڵەتی و ساکارەکەی، بەرووناکی ئەوترێ، بەرانبەر بەتاریکی، «ظُلُمات، نور»، لەروانگەی تەسەووفەوە ئەوروناکی یەتە کەدەروونی مرۆڤ دائەپۆشێ کە هەم رەنگی جوان و هەم بۆنی خۆش وهەم تام ومەزەی لێ هەست ئەکرێ، بەڵام هەموی ئەوکارانە کاروبارێکی

دەروونی و مەعنەوی یە، وە قەت بەوجۆرەی کەهەیە نانوسرێت و باس ناکرێت، لەقورئانا بەواتای جۆراو جۆر هاتوە، یەکەم، یەکێکە لەناوەکانی خوا، وەلەپێناسەکانی خوا، «اللهُ نورُ السَّموات والأرضِ» سورەی نور «۳۵» ناوە بۆقورئان وەبۆ کتێبەئاسمانی یەکان کەهۆی ڕێ‌پیشاندانی خەڵکن، «فآمِنوا بالله وَرَسُولِهِ والنّورِ الّذي أَنْزَلْنا، وَاللهُ بما تَعْمَلونَ خَبير» تغابن (۸) «یاأَیُّها الناسُ قَدْ جائَكُمْ بُرْهانٌ مِنْ رَبِّكُمْ، وأَنْزَلْنا إِلَيْكُمْ نوراً مُبِيناً» (۱۷٤) «نساء»، وەچەن‌ئایەتی تر کەهەموو ئەوە ئەگەیێنن مەبەست لەوەشەی‌نور، قورئانی‌پیرۆزە، هەروەها ئەفەرمێ «قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الكِتابَ الّذى جاءَ بِهِ مُوسَى نوراً وَهُدًى لِلنّاسِ» «۹۱» «أنعام».

هەروەها بەواتای ئیمان بەرانبەر بەکوفر هاتوە، هەروەکو لەیەکەم‌ئایەتی سورەتی ئیبراهیم‌دائەفەرمێ بە (مُحَمَّد) «كتابٌ أَنْزَلْناهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النّاسَ مِنَ الظُّلُماتِ إِلى النّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلى صِراطِ العَزِيزِ الحَمِيدِ».

یان کەئەفەرمێ «يَهْدِى بِهِ اللهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوانَهُ سُبُلَ السَّلامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُماتِ إِلى النّورِ بِإِذْنِهِ، وَيَهْدِيهِمْ إِلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ» (۱٦) (مائدە) لەم‌دوئایەتە، وەدەیان ئایەتی‌ترا، بەئاشکرا دیارە مەبەست لەنور، نوری‌ئیمان وە لە «ظلمات» تاریکی‌ی‌کوفرە، هەروەها لەم‌قیاسەدا دەرئەکەوێ کەنور، بۆنوری‌چاویش هاتوە چونکە ڕووناکی کاتێ هەست‌ئەکرێت چاویچ ڕووناکی هەبێت ئەگینا کەچاو کوێر، واتەتاریك‌بو، با دنیا هەر ڕۆشن‌بێت سوودی‌چی‌یە.

جائەفەرمێ: «هَلْ يَسْتَوِى الأَعْمَى والبَصِيرُ؟ أَمْ هَلْ تَسْتَوِى الظُّلُماتُ والنّورُ» (رعد) (۱٦) بێگومان نور بەڕووناکیش وتراوە بەرانبەر بەتاریکی، وەبەخوێنەواری بەرانبەر بەنەخوێنەواری، چونکە بەنوری عیلم چاکەوخراپە لەیەك جیائەکرێنەوە. هەروەکو کەوتراوە «العِلمُ نورٌ والجهلُ ظلامٌ»، هەروەها، بەعەقڵیش وتراوە نور، چونکە هیچ‌شتێ بەبێ‌عەقڵ بەدەردناخوات نەعیلم‌و نە چاوو نەسەرمایەوسامان، عەقڵ‌کەنەبو مرۆڤ‌ناتوانێ بەوجۆرەی شیاوی مرۆڤە بژیت، وەخۆی‌لە حەیوان جیا کاتەوە. پەندێکی فارسی هەیە ئەڵێ «عالِمْ شُدَنْ چه آسان عاقِلْ شُدَنْ چه مُشْكِلْ»، واتە بەخوێنەواربون چەن‌ئاسانەو بەعاقڵ‌بون چەن سەخت‌و نارەحەتە، بەرانبەر بە عەقڵ شێتی دێت، کەواتە هەم عیلم هەم عەقڵ پێ‌یان وتراوە نور، چونکە چاکەوخراپەیان لەیەك پێ‌جیائەکرێتەوە. لە فەلسەفەی ئیشراق دا، سەهرەوەردی (حەڵەب)، جیهانی تاریکی و جیهانی ڕوناکی‌ی باس ئەکات، وە خوای‌گەورە بە «نور

الانوار» دائەنێ، کە سەرچاوەی هەمونورەکانە. وەدوعایێکی بەناوبانگی هەیە، سەرەتاکەی ئەڵێت «**یاقیوم أیدّنا بالنّور. وثَبِّتنا علی النّور واحْشُرنا الی النّور... هتد**» «**کتێبی هیاکِلُ النّور**»، شیخ محی الدین عەرەبی، ئەڵێ نور ئەو خەڵاتە خوایی‌یەتە، کەدێتە دڵەوەو تاریکیی دنیای «**فانی**» لەدڵ دەرئەکات، وەئیتر جگەئەو نورە، هیچی تر لەدلاّنامێنێتەوە.

ئیمامی غەززالی لەکتێبی المنقذدا ئەڵێ: زانیاری «**تەصەووف**»، یان‌زانیاری مەعنەوی، نورێکە خوائەیخاتە دەرونەوە. بەکورتی ی ئەونورەی لە بواری تەصەووف‌دا باسی‌لێوەئەکرێت هەروەکو غەززالی‌و محی الدین ئەڵێن، رووناکی‌و بەرەکەت‌و زانیارییێکی بێ‌پایان وە «**موکاشەفەو موشاهەدە**»، واتە بۆدەرکەوتن‌و چاوپێکەوتنیکێ مەعنەوی‌یە، کەبۆرێبوارانی رێگەی تەسەووف دەس‌ئەدات، وە کەشف‌وکەرامات، وە مەقامات هەموی لەو نوروبەرەکەتەوە دەس ئەکەوێت، ئەو نورەتە، وا ئەکات لەوگەورەپیاوانە، بەبێ خوێندن سەر لەزۆرێك لەزانیاری‌یەکان دەرئەکەن، وەخوا چاوی بەصیرەتیان وا روون‌ئەکاتەوە، کە ئەبنە پیاوێکی‌تر، هەروا کەبۆ پێغەمبەرەکان رویداوە، بێگومان ئەوە نورەورووناکی.

هەروەکو ئەزانین پێغەمبەری گەورە درودی‌خوای‌لەسەر نەخوێنەواربو، بەلاّم خوای‌گەورە وادڵی‌روون‌کردەوە کەهیچ‌زاناو دانشمەندێکی جیهانی نەگەیشتێ، وەسینەی‌موبارەکی پرکردلەنور، هەروەکو ئەفەرمێ «**اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ. وَوَضَعْنا عَنْكَ وِزْرَكَ الَّذی اَنْقَضَ ظَهْرَكَ. وَرَفَعْنا لَكَ ذِكْرَكَ**؟»

مەبەست ئەوەتە ئەوەش‌نورە کەخراوەتە دڵی پەیامبەرانەوە، وە بەپەیرەویی لەوانیش دڵی پەیرەوە راست‌و پاکەکانیان، بەشێوەیێکی‌تر کەخواپیەوی روون‌ئەکاتەوە،خوای‌گەورە لەباسی حەزرتی‌موسا وەحەزرەتی یوشەع‌دا لەسورەی «**الکهف**» دا سەبارەت بەوپیاوەگەورەیە کەدیویانەو زۆرشتی لەزانستی‌نهێنی زانیوە کەموسی نەیزانیوە، سەبارەت بەوبەندەیە ئەفەرمێ. «**فَوَجَدَا عَبْداً مِنْ عِبادِنا آتَیْناهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنا وَعَلَّمْناهُ مِنْ لَدُنّا عِلْماً**»، بەڵێ ئەوە ئەوعیلمەیە کە خوا ئەیخاتە دەرونەوە، جا بەوزانیاری‌یەش ئەوتری نور، سەبارەت بەحەزرەتی یوسف وەحەزرەتی لوط وحەزرەتی‌موسی لەسێ‌ئایەتی جیاوازدا سەبارەت بەهەرسێکیان، ئەم (**جوملە**) یە، دوبارەکراوەتەوە کەئەفەرمێ «**آتَیْناهُ حُکْماً وَعِلْماً**» هەموی‌قورئان پڕیەتی لەم‌جۆرە کەرەمی

خودایی‌یه، لەگەڵی بەندەکاندا، وەئەمانە هەموی ئەکرێ لەچوارچێوەی ئەونورەدا کۆیان‌کەینەوە، کە بریتی بێت لە کەرەم‌و بەخشینی خوای گەورە بە بەندە خۆشەویستەکانی. ئیتر یاعیلمە یاحیکمەتە یاخۆشی‌و خۆش‌حاڵی‌و پایەو مەقامە. وە نور لەڕوانگەی تەصەووفەوە بەوانەئەڵێن.

قَلْبْ :

قەلب ووشەیێکە، ئەگەر لەبازاری تەصەووف، وە لە وێژەی تەصەووف‌دا ئەم‌ووشەیە لابەرین، هیچی نامێنێتەوە.

قەلب، دوو واتای‌هەیە، واتایێکیان ئەو پارچەگۆشتەیە کەوا لەسینەی هەموئینسان‌و گیانداریکی‌ترا، وەپاڵێوگەخانەو دینەموی لەشی مرۆڤە، وەبەکورتیی، یەکێ لەئەندامەکانی ناوەوەی لەشی مرۆڤە، ئەندامێکە بە پەك‌کەوتن‌و ڕاوەستانی، گیان‌دار بێ‌گیان ئەکەوێ، وە بەکوردیی پێی ئەڵێن «**دڵ**».

واتای‌دوهەمی ئەم دڵە، واتایێکی مەعنەویی، وە مەجازی‌یە، کە هەم لەڕوانگەی تەصەووفەوە، زۆرگرنگەو جەغزی ئەوزانستەیە، وەکا کڵەی کارە، وەهەم لەڕوانگەی کاروباری عاطیفی‌و ویجدانی‌و وێژەوانی‌یەوە، داری‌دەستی وێژەوانان‌و هەست‌یارانە کەواتە ئەوشتەی لەتەصەووف‌دا بەناوی «**قَلْب**»، واتە «**دڵ**»، باسی‌لێوەئەکرێت، ئەو دڵە گۆشتینەنیە، بەڵکو بەشێوەیێکی مەجازیی پێی‌ئەوترێ دڵ، لەڕاستیدا بە مەرکەزی هەستی عاطیفی‌و ویجدانی‌و ئینسانیی مرۆڤ ئەوترێ.

خۆیشمان زۆرجار ئەڵێین، بۆفلان‌شت دڵم‌ساردە یان دڵم‌گەرمە، یان دڵم‌تەنگە یان دڵ‌ڕەقە، لەکاتێکا ئەودڵەگۆشتینە هیچ‌کام لەم‌حاڵانەی بەسەرا نایێت، بەڵکو هەرکام لەم وتانە دەسنیشانە بۆ حاڵەتێکی تایبەتی دەروونیی. لەتەصەووف‌دا مەبەست لەدڵ لەطیفەیێکە جێگەی ویست‌وحەزلی‌کردنی‌چاکەو خراپە، وەسوفی تی‌ئەکۆشێت ئەو ناوەندی هەستە خاوێن‌کاتەوە، بەجۆرێ ببێتەجێگەی تەنها هەست‌و ویستی‌چاك، وەئەم خاوێن‌کاری‌یەی دڵ پێی‌ئەڵێن تەزکی‌یەی دڵ.

کەباسی ذیکری دڵیان ئەکرد هەرچیم ئەکرد نەئەچوە مێشکمەوە ، دڵ پارچەگوشتێکە چۆن ذیکرئەکات ، ئەیوت حەزرەتی شیخ نجم الدینی برام ، ئەمەی بیستبو ڕۆژێکیان بانگی کردم لێی پرسیم ڕاست کامیل باوەڕت بەذیکری دەرون نیە ؟ عەرزم کرد ، قوربان ناچێتەدڵمەوە بەبێ زمان ذیکربکرێت ، نەك باوەڕم نیە ، ئەیوت ڕۆژێکیان شیخ وەستابو فەرموی کامیل وەرە پێشەوە ، چومە پێشەوە فەرموی پێشتر ، تابەتەواوی نزیکی بومەوە ، سەری گرتم وەگوێمی نا بەسەری سنگی یەوە ، سوێندی ئەخوارد ئەیوت ، بەزمانێکی زۆر پاراو ، ئەم بیست ئەیوت «اللهالله» ، گوتی سەرم هانی یە دواوە ، ئەمجارەکەیان خۆم سەرم نا بەسنگی یەوە ، سەیرئەکەم بەهەمان شێوە دەرونی ، (الله) ئەکات ، منیش دەستم کردە گریان وە خۆم خست بەسەری پێ یا ، ئەویش ئەم پەندە فارسی یەی فەرمو .

«نەبدین شوری شور ، نەبدان بێ نمکی» واتە نەئەوەندەسوێر وەکوئیستە ، نەئەوەندەش بێ خوێ وەکوئەوسا .

جاسوێندی ئەخوارد ئەیگوت هەردوجارەکەی ، گوێم دووسێ پەنجەی ئەما بۆسەری سینگی وەك (مەغناطیسی) سەرم ڕا ئەکێشێ ئاوا گوێم ئەنوسا بەسنگی یەوە ، هەر وەکو وتم هەمیشە ئەوسوێندەی ئەخوارد ، وەلەتەمەنی هەشتاونەوەد ساڵیدا چەندین جار ئەم سەرگوزەشتەم لێ بیستوە .

بەلای ڕێبوارانی ئەم ڕێگەوە شتەکە شتێکی زۆرئاشکرایە ، تەنانەت هی وای هەیە پاش حەفتەیێك ، یان پاش چل ڕۆژ دڵی دەس ئەکاتە ذیکرکردن ، شتەکە پێویستی بەلێبڕان وباوەڕی تەواوو خەریك بونەوەیە .

زوتروتمان لە دەرونا چەن لەطیفەیێك هەن کە بەلای نەقشبەندی یەکانەوە پێنج لەطیفەن ، قەلب ، ڕۆح ، سیرر ، خەفی ، ئەخفاء نەفسیش هەیە ، بەڵام نەفس بەلطیفەی عالەمی خەلق واتە ماددە ، یان بەشەماددەیی یەکەی مرۆڤ دائەنرێت .

جا نەقش بەندی یەکان لەدڵەوە دەس ئەکەنە ڕاهێنانی ، وە بە بەردەوام بون لەسەری ذیکر ، بەشێوەی تایبەتی خۆی ، ئەودڵە دەس ئەکاتە ذیکر ، پاشان هەموی (لەطائفەکانی تر) پاشان لەطیفەی نەفس ، کەناوەندی هەستی حەیوانیی واتە شەهوانیی مرۆڤە ، وە «أَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ» ، لێرەداپەنجەئەکێشم بۆچوارشیعر لەقەصیدەیێکی حەزرەتی شیخ عومەر ضیائودینی نەقشبەندی ، کەخۆی پیری تەریقەت و مورشیدێکی کامیل بوە ، لە کاتی سلوکی تەریقەت دا ئەم شیعرانەی

فەرموە ، وادیارە لەوکاتەدا مەقامێکی گەورەی خەڵات کراوە کەئەمشیعرانەی بەوبۆنەوە فەرمووە ، وە دەس نیشانە بۆخاوێن کردنی لەطائف ، وەذیکری ئەو لەطائفانە کەئەفەرمێ .

(لەنەشئەی فەیضی عیشقی فەخری عالەم دڵ موصەففایە
لەژەنگی مەعصیەت شۆراوە سینەم پرتەجەللایە)
(لەدەس تەزویری نەفس و مەکری شەیتانی لەعین دەرچوم
عەجەب بالآیە روتبەی عیشقم و نەفسم تەوللایە)
(مەقامی عاریفان بێ زەحمەت و رەنج و مەشەققەت دیم)
لەزومرەی عاشقانم بۆیەعالەم لێم تەبەررایە
لەهەرچی روودەکەم وەك رۆژعەیانە چی رموزاتە
«لەطائف» سەربەسەر موستەغریقی ذیکری «هو اللە»یە

سەرەرای باسی لەطائف وەذیکر ئەوەش دەرئەخات کە(موراد)بوە . واکەئەڵێ ، مەقامی عاریفان بێ زەحمەت و رەنج و مەشەققەت دیم ، چونکەوتمان موراد بەبێ ریازەت وەدەردی سەر ، خواخۆی سەری ئەخات ، مورادەکان ، خۆیان نارۆن بەڵکو ئەیان بەن .

لەم بەینەدا کتێبێکم دی هی (عبدالرحمن الدمشق)ناو کەلەحیجازدا نوسراوە وەرەخنەی گرتبو لەتەصەووف ، یەکێ لەوشتانەی کەوتبوی ، ئەوەتە ، دڵ چۆن ذیکرئەکات ، ئەوکەسە لای وابوە دڵ بریتی یە لەوپارچەگۆشتە ، لەکاتێکا ، ئەمرۆ بەهۆی شریتی تەسجیل «دەنگ‌ۆدەرە» وە ، دەرئەکەوێ قسەکردن پێویست نیە هەر بەزمان بێت ، تەنانەت بێ گیانیش قسەئەکات ، یان رادیۆو تەلەفزیۆن بۆچی زمانیان هەیە ؟ ئەمەلەروانگەی شتەماددی یەکانەوە ، بەڵام لەروانگەی مەعنەوی و مەجازی یەوە ، ئایا ئەوهەموە ئایەتانەی قورئان چی لێ ئەکات کەسەبارەت بەژەنگی دڵ ، بە کلۆم لێ درانی دڵ ، بەرەشی و تاریکی دڵ ، لەمۆرکردنی دڵ ، وەدەیان پێناسی تری دڵ هاتون ، (سبحان اللە) ، خوا کەدەرگای هیدایەتی داخست ، تەنانەت لەخوێنەواریشی دائەخات ، بەجۆرێ ئەم هەموە ئایەتەی لەبەرچاو ون بێت .

جاریٚ بەرلەهەموشتیٚ خوا سەبارەت بەناردنی‌خەڵاتی‌قورئان بۆ پێغەمبەر درودی‌خوای‌لەسەر ، ئەفەرمیٚ «فَاِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ» هەم قورئان‌خۆی ماددەنیە ، تابێتەخوارەوە بەڵکو مەفهومەو فەرمودەیە ، وەهەم دڵ ، ئەگەر ئەودڵەی پێ ئەوشەخصە ئەڵیٚ ،چۆن قورئانی‌دێتەسەر ، بەڵکو لەوێدا ئەو قەلبە ، حەقیقەتی موحەممەد وەحەقیقەتی «نوبووەتی» موحەممەدە ، یان ئەفەرمیٚ ، «إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ» ئەگەرلێرەدا مەبەست دڵی‌گوشتین‌بوایٚ خۆهەموگیان‌داریٚ دڵی‌هەیە ، ئەم‌قەلبەلێرەدا ئەودەرونەیە کەئەتوانیٚ پەندوئامۆژگاری وەرگرێت ، یان وەری‌نەگرێت .

یان کەئەفەرمیٚ ، «اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ» یان دەیان پێناسی‌تر وەکو، قَلْبٌ مُتَكَبِّرٌ، فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ ، «وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِى فِى الصُّدُورِ» ، «اَمْ عَلٰى قُلُوبٍ اَقْفَالُهَا» ، «وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ» «فَاِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ» «وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِى قَلْبِهِ» «وَخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ» «رَبَطْنَا عَلٰى قَلْبِهِ» «وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ» «وَلَا تَجْعَلْ فِى قُلُوبِنَا غِلًّا» ، «رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا» «بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ» «ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ» «خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ» «فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ» «لِلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ» «وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ» وەدەیان پێناسی‌تر کەهەموی سەبارەت بە «قلب» لەقورئاناهاتوە ، وەهەموی ئەوە ئەگەیێنیٚ ئەودڵەی کەخاوەنی ئەم‌هەموە پێناسانەیە ، ئەوپارچەگوشتەنیە ، وەبەپێی ئەوئایەتانە ئەودڵە هەم‌خاوەنی کردەوەی‌چاکەو هەم‌خراپ ، هەم پاداشی‌ئەبێت‌و هەم‌سزائەدرێت .

ئایا ئەوکەسە ئەم‌هەموە ئایەتەی نەدیوە ؟ .

بەراستی‌ی وەڵامی ئەوجۆرەکەسانە هەروالێرەدا کەخوائەفەرمیٚ ، «وَخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ» .

بەتایبەت ، ئایا ئەوجۆرە کەسانە کەوا ئەزانن مەبەست لەدڵ ئەم دڵەگوشتینەیە، وە ئایادڵ چۆن ذیکرئەکات، ئایا بەراستی ئەم ئایەتانەیان نەدیوە بەتایبەت ، لەوێدا کەئەفەرمیٚ بەپێغەمبەر درودی‌خوای لەسەر «وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ» «٢٨) الكهف» ئایاسەبارەت بەم‌ئایەتە ئەڵیٚ‌چی ؟ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا واتای‌چی‌یە ؟ ئایائەمە ذیکری دەرون‌نیە ؟ .

یان‌کەئەفەرمیٚ «وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ يَهْدِ قَلْبَهُ» «١١» تغابن» ، ئەمەچی‌ئەگەیێنیٚ هیدایەتی قەلبی‌گوشتین‌ئەگەیێنیٚ ، یان حەقیقەتی ئەومرۆڤە ؟ «وَلَمَّا يَدْخُلِ الْاِيمَانُ فِى قُلُوبِكُمْ» «١٤»

ئەبێ ئەوەش بزانین تەواوی ئەم پەیوەندانەو ئەم مامەڵانە هەموی مەعنەویی و ڕۆحی یە وە تەنها بەچاوی دەرون «بەصیرەت» هەست ئەکرێن ئەگینا نە جۆگە ئاوەو نە پەیوەندی ماددی .

جا کەئەو پەیوەندە «رابیطە» بەرقەرار کرا وەئەو موریدە توانی ئەوپەیوەندە بەدەست بێرێ ئەمجارەیان نورو بەرەکەتێ کە لەرابیطەی مورشیدەوە دەستی ئەکەوێ ئەونورە هەمان کارئەکاتەوە سەری لەطائف وە لەطائفەکان یەك لەدوای یەك تەزکی یە ئەبن وە دەردەکان یەك لەشوێنی یەك چار ئەکرێن وەکو دەردی حەسەد،یان خۆ بەزل‌زانین وغرورو بیرلەمردن نەکردنەوە «طولی‌ئەمەل» وە خۆ پروکاندن بەشوێنی سەرمایەو سامان پێکەوەنان‌و هەموی ئەوپێناسە ناپەسەندو خراپانەی کە باسمان کردن . جا پاش پاك بونەوەی دەرون لە خەوش وە هەڵکرانی نوری هەق لە لەطائف‌دا وە دەست‌کردنە ذیکری لەطائف،ئیتر ئەوموریدە ئەگات بە ئاواتی حوزورو موشاهەدە وە دڵ‌ودەرون بەو بەئاوات گەیشتنە دائەمرکێ وە دەست ئەکاتە (**سەیری ئەنفوس**) ڕووەو هەوارگەی فەنا وە بۆگەیشتن بەمەنزڵی بەقا .

مەبەستێکی‌تر لە ڕوون کردنەوەی ئەم بەرهەم‌وەرگرتن لەمورشیدی کامیلە ئەوەتە ، لەکاتی ذیکرا گوێمان ڕێبوار بەدڵ دەست‌ئەکاتە ذیکر تادڵی ذاکیرئەبێ پاشان‌بەو لەطیفەکەو بەو طیفەکەی‌تر ، بەلاّم لێرەدا ئەومورشیدە یارمەتی ئەدات ، ئەویش بەوجۆرەیە هەرجارەی «تَوَجُّه» تەوەجوە ئەکات،واتە ڕووی‌دڵ‌تی‌کردن ، ڕوی دڵی ئەکاتە یەکێ لەو لەطائیفە وە پەیوەندی ئەدا بە لەطیفەی خۆی‌یەوە بێگومان لەطیفەی مورشید هەم ذاکیرەو هەم نورانی‌ی هەرکە پەیوەندی‌دا بە لەطیفەکەی خۆیەوە لەطیفەی موریدەکەش دەس‌ئەکاتە ذیکرو نورانی‌ی ئەبێت ماوەیێك وازی‌لێ دێرێت تاباش بەوحاڵەوە دامرکێ‌و دامەزرێ جا ڕوی‌دڵ ئەکاتە لەطیفەیێکی تری بەم‌جۆرە ماوەیێك نابات ، بەتایبەت ئەگەر موریدئیستیعدادی‌بێت(هەروەکوزیرەکی‌وئیستیعدادی‌خوێندن)ئەگەر ئیستیعدادی بو ، زۆر زوتر لەو ڕەوشەکانی‌تر ئەو.موریدە پێ ئەگات‌و لەطائفەکانی تەزکیە ئەبن ، هەروا بۆ مەقامەکانی لەوەو لاش تائەگاتە فەناو بەقا .

لەوەولا ئیتر ئەوکەسە خۆیو هیممەت‌و ئیستیعدادی وەئیتر پی‌ویستی بەمورشید نامێنێ وەخۆی کامیلە ، بەلام هەروەکو گوتمان ئەم کەمالە نیسبی‌یە وەهەر دوایی نایێ هەتا هەر شوێنێ خوا مەیلی لێ‌بێت ئەو بەندەیە پێش ئەکەوێت‌و سەر ئەکەوێ هەروا

که زانیاریی ظاهیری‌و ماددی بێ‌پایانەو هەردوایی نایێ وە مرۆڤ هەرئەتوانێ زاناترو زاناتربێ یان دەوڵەمەندترو دەوڵەمەندتربێ ئەمیش هەروایەو لوطف‌و کەرەمی خوداو فەیض‌و مەقام هەر دوایی نایێ بۆیەئەڵێم کەمال نیسبی‌یە کەمالی تەواو هەرهی خوایە وە ئینسانی کامیل کە گەیشتبێتە دواپلەیێك ئینسانێك بتوانێ بگات، حەزرەتی موحەممەددە،پاش‌مەقامی ئەو ئەنبیاکانن پاش مەقامی ئەوان جا مەقامی ئەولیایە .

بەڵام لە عورفی تەصەووف‌دا ئەو خوداپێداوەی گەیشتە بەقای پاشی فەنا بەکامیل دائەنرێت وەکو شەهادەی بەرزی دنیایی بڵێین (**دوکتۆرا**) ئیتر ئەوکەسە ئەتوانێ لەو ڕشتەیەی خۆیا کارناس‌و ماموستابێت .

یادئاوەریی‌و هۆشدارییێك هەیە لێرەدا کاتی گوتن‌یەتی ، ئەویش ئەوەتە پڕمەترسی‌ترین شت لەتەریقەی نەقشبەندی‌دا ئەوەتە کەسێك نەگەیشتبێتە ئەم بەقای پاش فەنایە وە ڕوخصەت‌بدات موریدەکانی رابیطەی بکەن ؛ یەکەم گوناهێکی زۆر گەورەیە شایەد وەکو شیرك وایە وە گوناهەکەی وا لەگەردنی ئەو مورشیدەدا،بێگومان خوا سزای ئەدات ، دووهەم،نەخۆشی‌ی ڕۆحی‌و دوچاربونی وەسوەسەو دەیان گرفتاریی‌یە کە ئەو موریدە توشی ئەبێت .

ئیرشاد جیایەو ئیجازەی رابیطەدان جیایە،ئیرشاد ئەگەر «**ئەمر بەمەعروف‌و نەهی لەمونکەرە**» هەمومان لەسەرمانە بیکەین ئەگەر ئیرشادە بۆ شەریعەت هەمو مەلاچاکێ لەسەریەتی بیکات . بەڵام بۆ تەریقەت ئەبێ ئەوکەسە ڕیك‌و ڕاست بەموریدەکانی بڵێ،بڵێت من نەصیحەتتان ئەکەم ئەبمە هۆی تەوبە دادان وە ڕاهێنانی‌تان ، بەڵام من مورشیدی کامیل‌نیم وە رابیطەم دروس نیە .

یان وەکو ئەمیرکولالی مورشیدی شاهی نەقشبەندەبڵێ من تاثیرە شارەزام لەمەولا برۆ کەسێکی‌تر پەیداکە دەرست پێ‌بڵێ .

مەبەستێکی‌تر سەبارەت بە تەوجەجوە لەموریدە ، پێویست‌نیە ئەومورشیدە هەر ڕوبەڕوو تەوەجەجوە بکات ، مورشید کەمورشیدبو دورو نزیکی بۆنیە وە لە دوریشەوە ئەتوانێ ڕووی دڵی بکاتە مورید وە بەهرەی پێ‌بگەیێنێ لەگەڵ ئەوەشا نزیکی‌یەکە کەڵك‌و دەستکەوتی زۆرترە ، هەروەکو وتمان نزیکی‌ی لەپیاوچاکان کەڵکی‌زۆرە وەمایەی خۆشی‌و خۆش‌بەختی‌و پێش‌کەوتنە پیاوچاك‌و وەلی خۆشەویستی خودان وە نزیکی‌کردن لە خۆشەویستانی خودا مایەی خۆشبەختیی هەردو دنیایە وە سەرگوزەشت‌و ئازمونیش ئەمەی بۆ ڕێبواران ڕوون کردوەتەوە .

مەبەستێکی تر لەپێشا پەنجەمان بۆرا کێشاوە ئەوەتە پێش کەوتن بۆ هەموکەسێ یەکسان نیە بەڵکو بەپێی ئامادەگی ی وەئیخلاص وەئەدەبی ئەوکەسەتە هەروەکو بۆهەموکارێکی گرنگی تر ئەو مەرجانە هەیە .

بۆ ئەوکەسانەی مورشیدیان هەیە ، باوەکو خەریکی ذیکر،یان موراقەبەش بن ، بەر لە دەستپێ کردنی ئەوکارەیان،ئەبێ یادێ لەمورشیدەکەیان بکەن وەداوای یارمەتی لێبکەن بەتایبەت بۆ پاراستنیان لە وەسوەسەی شەیتان وە نەفس وە ئەویادکردنە ئەوەنیە شێوەو قیافەی بێرێتە پێش چاو بەڵکو وابزانێ کە رۆحی مورشیدەکەی حازرە ، ئیتر پاشان بەبێ خەیاڵ لەهیچ شتێ دەست کاتە ذیکر یان موراقەبە .

شاە عبد اللە دهلوی ئەفەرمێ هەرچەن لەرێبازی نەقشبەندی دا ذیکری زمانی تائەوکاتەی کە ذیکر لەدەرونا ئەبێتە مەلەکەو خەدەی هەمیشەیی رێبوار ئەنجام نادرێ لەگەڵ ئەوەشا ذیکری زمانییش ئەگەر بەومەرجانە کرا کە باسمان کردن ئەویش هەر بەکەڵکەو بەهرەی مەعنەویی خۆی ئەدات .

پاشان ئەڵێ موریدی تەریقەی نەقشبەندی نابێ هیچ کاتێکی خۆی بێ ذیکرو فیکرو نیازو گەردەن کەچیی دەرگای هەق بباتەسەر ؛ تەنانەت لەکاتێکیشا وا لەناوی خەڵکا وە سەرگەرمی کاروکاسبییە ئەبێ یادی خوا بکاتو هۆشی بەلای خوداوە بێت ؛ وە ذیکری خوا بکات ، پاشان ئەم جوملەیە ئەفەرمێ .

«فَیْضِ حق بِناگاهْ رَسَدْ وَلِی بَرْدِلِ ئاگاه رَسَدْ» .

نورو بەرەکەتی خودا لەکوتوپرا ئەبارێ
بەلاّم بەسەری دڵی ئاگادارا ئەبارێ

ئەفەرمێ بەم حاڵە ئەڵێن خەلوەت دەر ئەنجومەن واتە لەتەکی خوا بوندا لەوکاتەی کەوا لەناوی خەڵکیشا .

هەرئەمەتە کە گوتراوە (**الصُّوفِیْ کائِنٌ بائِنٌ**) واتە«بالجسم کائِنٌ مَعَ النّاسِ وبِالرّوحِ بائِنٌ عَنْهُمْ» . بەلەش والەناوی خەڵکاو بەدڵ وا لای خودا جا گوتمان ، خەلوەت دەرئەنجومەن ، یەکێکە لە رەوشەکان وەلە پایەکانی گرتنەبەری رێبازی نەقشبەندییەکان .

ئێمە تائێرە باسی هەرسێ ڕەوشەکەی ڕێگرتنەبەری ڕێبازی نەقشبەندی‌مان‌کرد ، واتە،ذیکر،موراقەبە،وە مورشید،یان ذیکری رابیطە .

لەیادتانە باسی نەخۆشی‌ی دەرونمان کرد وە وتمان پێیان ئەوترێ پێناسی ناپەسەند ، وەکو حەسەد وە کینە ... هتد وەگوتمان موسوڵمانی ڕاستەقینە ئەوەتە بتوانێ دەرونی خۆی لەم دەردانە پاك‌کاتەوە دیارە ئەم کارەش زۆر ستەمە وە ئەگەر ستەم نەبوایێ ئیتر هەرچی گیروگرفتی ژیانی ئینسانە هەموی چارە ئەکرا ، جا لەوبەشەدا کە مورید ڕێبازی رابیطە ئەگرێتە بەرەوا لەسەری مورشیدە ئەو نەخۆشی‌یە دەرونی‌یانە لەدڵی مورید دەربکات .

بەڵام دەربارەی گرتنەبەری ڕەوشی ذیکری لا اله الا الله واتە نەفی‌وئیسبات هەربەم ذیکرە ڕێبوار ئەتوانێ دەردەکانی دەرونی‌خۆی چارەکات وە ئەم ڕەوشە تاقی کراوەتەوە وپەیڕەوی لێ‌کراوە وەبەم جۆرەیە . ئەو ڕێبوارە کاتێ ئەیەوێ بەوشێوەیەی کەباسمان‌کرد دەست‌بکاتە ذیکر لەهەمان کاتا ئەتوانێ تێ‌کۆشێ بۆ دەرمانی دەردەکان ، ئەوکەسە لەوکاتەدا کە ئەڵێ لا إلهَ،لەعەینی ئەوکاتەشا بەخەیاڵ ئەڵێ لەدڵی‌منا حەسەد وجودی‌نیە وە ئەوەی هەیە هەر الله یە ، هیچ‌نیە لەدەرونی منا إلا الله،جگەخوا ، بەم جۆرە ئەوکەسە خۆی هەست‌ئەکات بەوەی وادەرونی لەو ڕەذیلەیە پاك بویەوە هەروا سەبارەت بەیەکە یەکەی ئەوپێناسە ناپەسەندانەی کە هەست ئەکات لەدەرونیا جێ‌گیرن ، چونکە زۆرکەس هەیە خۆبەخۆ برێ پێناسی نیە ، بۆنمونە قەت درۆزن نەبوە یان خۆ بەزل‌زان نەبوە ، بەکورتی‌ی خۆی ئەبشکێنێ هەرچی صیفەتێکی خراپی دی ئەتوانێ بەوجۆرە وە بەکارکردی بەرەکەتی ئەوذیکرە لەناوی‌بەرێت مەرجی ئەوەتە جارجارەش لەدڵەوە لەخوا بپارێتەوە بڵێ خودایا من ئەم سورشتە نارەوایەم هەیە وەلەتۆ داوا ئەکەم چارەم بکەی وە لەکۆڵمی بکەیتەوە ، بەم‌جۆرە خۆی هەست ئەکات وردە وردە یەك لەدوای یەك پێناسە ناپەسەندەکانی لەڕەگو ڕیشە دەردێن .

ئەم دەرون پاك کردنەوەو ئەم تەزکی‌یەو پاك کردنەوەو ڕوون کردنەوەی لەطائفانە وە لەم مەڵبەند گواستنەوە بۆ ئەو مەڵبەند وە هەروەکو لەپێشا گوتمان بریتی حەوت قۆناغ یان پاك کردنەوەی حەوت قۆناغە،پێی ئەڵێن **(سەفەر لەندەر وەتەن)** واتە گەشت‌وگوزار لە وەتەنا وە لەدەرونی مرۆڤ خۆیا لەم مەڵبەندەوە بۆئەومەڵبەند تاهەمویان پاك ئەکاتەوە هەروەها ئەمەتا وردبونەوە لەدەرون تابزانی دەرونت دەردی

چی یەو کەم‌وکوڕیی کامەتا تاوەکو چارەی کەیت هەروەکو کەخوا ئەفەرمێ (**وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلا تُبْصِرُون** .؟) صوفی لەم قۆناغەدا وای لیٚ‌دێت وە بەجۆرێ خدە ئەداتە ذیکر ، لەهەموشتێ بێزارە جگە لەناوی خوابردن‌و یادی خواکردن ، ئەوەتە کەفەرمویانە .

ئانچە جُزْ ذِکْرْ خُدای اَحْسَن است
گَرْ شَکَرْ خوردَنْ بوَدْ جانکَنْدَنْ است

واتە ، ئەوەی جگە ذیکری خودا بێت شەکر خواردنیش بێت وەکو گیان کەنشت وایە .

هەروەکو سەبارەت بە ذیکرکردنی زۆر،خوا ئەفەرمێ. (**وَاذْكُرُوا اللهَ كَثِيراً لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُون**) (**جومعه**) «١٠». ئەوکەسەی لەکاتی ذیکرا بەرەکەت، یان هەرجۆرە دەستکەوتێکی مەعنەویی بۆدەست‌ئەدات کەخۆی هەستی پیٚ ئەکات، ئەبێ تێکۆشێ ئەوحاڵەتەی لەدەست دەرنەچێ، واتە لەگەڵی دەست‌دانی حاڵەتەکەدا ئیتر خۆی بداتە دەستی ئەوحاڵەتە تاهەرکاتێ ئەو چۆنیەتە هەیەو بەردەوامە، هەرکە حاڵەتەکە نەما سەرلەنوێ دەست‌بکاتەوە بەذیکر تاجارێکی‌تر ئەوحاڵەتە دەست‌ئەداتەوە؛ ئەم‌کارە ئەوەندە دوبارە ئەکاتەوە تا ئەو حاڵەتە وە ئەو دەس کەوتە هەرچی هەیە ئایا نورە یان بەرەکەتە، ئەبێتە «**مەلەکە**» و ئەبێتە خدەو دەس‌کەوتێکی هەمیشەیی.

ئەر لەیادتانابێت لەباسی لەوامیع‌دا وتمان موریدی تازەکار لەپێشا ئەبینێ نورێ دێتە دڵیەوەو بەلاٚم سەقام‌گیر نابێت‌و ئەڕوات وەئەم حاڵە دوبارەو چەن‌بارە ئەبێتەوە تا ئەودەمەی ئولفەت وەخدە ئەگرێ بەو دەرونەوەو سەقام‌گیر ئەبێت.

وە لەزمانی ئیمامی غەززالیشەوە هەر عەینی‌شت ئەم مەبەستە باس‌کرا، وە ئەمە پێشەنگو سەرەتای دەست‌کەوتی ڕێبوارانی تازەکارە.

پاش‌ئەمە کاتی «**جەذبەی قوبول**» ە، ئەمەش ناوێکە کە ڕێبواران دایان ناوە بۆ حاڵێکی تایبەت کە رویان تیٚ‌ئەکات واتاکەی ئەبێتە ڕاکێشران بۆلای‌خودا، وە پەسەندبونی ئەو ڕێبوارە بەلای‌خوداوە. جا ئەگەر ئەو جەذبەیە گەیشت وەسەری هەڵ‌دا، شنەی شەماڵی بەرەکەتی خوایی بەجۆرێ لەدەرونا هەڵ‌ئەکات ئەوکەسە زۆرباش ئاگای لیٚ‌ئەبێت وە هەستی پێئەکات رۆحی پێی‌شاد ئەبێتەوەو گەشەی

پیٚ ئەکات ، برێجار ئەم شنەو بەرەکەتە ئەوەندە خۆش و دڵکێشە مرۆڤ لەسەری خۆی ئەچیٚ وە ئاگاییٚکی بەلای ئەمجیهانەوە نامێنیٚ.

ئەگەر ئەم حاڵە زۆربوو وەبەردەوام هەرهات ئومێدی حوزورو فەنایش ئەکرێت ، کاتیٚ حوزوریش دەستیداو بەردەوامبوو بەوە ئەڵێن «**حەقیقەتی ذیکر**» ، چونکە ئەوشنەیەی کە لەپێشا هەڵیکردبو صورەتی ذیکربوە ، واتە وێنەبوە نەك حەقیقەت ، بەڵام کەحوزور دەستیداو دامەزرا ئەوە حەقیقەتی ذیکرە ، وەبەمحاڵەئەڵێن «**دَرْجُ النّهايةِ في البدايَة**» یان «**إنْدِراجُ النِهايَةِ في البداية**» ئەمەش خۆ وەنەبیٚ هەموی لەرۆژێکا یان بەجارێکا دەستبدات ، هەرشتەو کاتو ساتی خۆی هەیەو ماوەو ئەندازەی خۆی.

سەبارەت بەجۆری دەستکەوتە مەعنەوی یەکان وەدەس کەوتی هەر لەطیفەیێ یان دەس کەوتی هەرجۆرە عیبادەتیٚ وەکو شەونوێژ قورئان خوێندن صەلەوات دان ئەوەندە زۆرن هەرلەباس نایێن ، یان سەبارەت بەجۆری بەرەکەتی تەریقەتەکان کە هەرکامەی جۆرە حالێکی تایبەتی هەیە ، ئیمامی رەببانی لە مەکتوبات دا باسیان ئەکات ، چونکە ئەو وای بۆ رێك کەوتوە جگە لەوەی خۆی گەورەپیاوی تەریقەی نەقشبەندی یە ، ئیجازەی ئیرشادی تەریقەتەکانی قادری و سەهرەوەردی و چەشتی پیٚدراوە ، شاە عبداللهی دهلی ئەفەرمیٚ بەرەکەتی پیاوچاکان ، هی وای هەیە وەکو تیشکی رۆژێکە لە کوناوجێك «**کلاورۆچنیك**» «وە بدات لەدەرون» هی وای هەیە وەکو هەوریٚ وایە کەچواردەوری دەرون دائەپۆشیٚ هی وای هەیە وەکو شەماڵێکی فێنك وایە کە هەڵئکات «**بەوجۆرەی لەپێشا باسمکرد**» یان وەکو باران یان جۆگە ئاوێکی پاکی رەوان وایە یان وەکو چادرێکی ئاوریشم هەموی لەش دائەپۆشی یان وەکو شەونمێك بەوجۆرە ئەبارێتە سەری دەرون.

یان ئەفەرمیٚ ، زۆرتر لەگەورەپیاوانی رێبازی چەشتی یەکان گەرماو شەوق وە لەگەورەپیاوانی قادری یەکان صەفاو لەمەعان واتە روونا کی و درەوشانەوە دەس ئەدات وە لەگەورەپیاوانی نەقشبەندی بیٚحالی و لەسەرخۆچون رووئەدات بۆمرۆڤ ، ئەفەرمیٚ شوێنەواری سەهرەوەردی یە کانیش هەروەکو هی نەقشی یەکانە.

ئەمانە دسکە گوڵیٚبون لە گوڵشەنیٚ وە قەترەیێ لە دەریایێ ، کە بۆ روون کردنەوەی ئێوە نوسیم ، ئەگینا بەراستی ی ، جیهانی تەصەووف وە خوداناسی ی

بێ‌پایانەو ئەم پەڕو ئەوپەڕی نادیارە. بەرلەم ڕوون کردنەوەیە باسی ووشەی «**اندراج النهایة في البدایة**» هاتەپێشەوە. چونکە ئەم ووشەیە لە بازاری ڕێ‌گرتنەبەری ڕێبازی نەقشبەندی دا زۆرجار ئەبیێرێ بەپێویستم زانی تۆزێ باسی لێوە بکەم.

گومان پەیدابونی شوێنەواری حەقیقەتی ذیکر لەدەرون‌دا پێی ئەوترێ «**اندراج النهایة في البدایة**» شێوەی تری ئەم ئیندیراجە ئەوەتە، بریٚجار مورشید لەوکاتەدا کە تەوەججوە ئەکات لەمورید برێ مەقامی گەورەی پیشان ئەدات، یان بۆماوەیێك لەومەقامەدا ئەیهێڵێتەوە، بەجۆرێ وای لێ‌دێت خۆی بەخاوەنی ئەومەقامە ئەزانێ، جا سەرلەنوێ ئەیگێرێتەوە بۆحاڵەکەی لەوەوپێشی خۆی، ئەمەیان بۆ تەشویق وە دڵ گەرم کردنە. بۆئەوەتە ئەومورێدە پاش ناسینی ئەو مەقامە هەوڵ‌بدات بۆ بەدەست‌هێنانی.

هەروەکو لەکاروباری دنیایی دا مرۆڤ ببەن کۆشك‌و تەلارێکی پیشان‌دەن بڵێن ئەوکەسەی بویە خاوەنی فلان پایەی دنیایی ئەم‌کۆشك‌و تەلارە ئەبێتە هی‌ئەو، بێ‌گومان ئەوەی خوازیاری پایەو پلە بێت، هەوڵی زیاتر ئەدات بۆگەیشتن بەو پایەو پلەیە.

شێوەیێکی تری ئیندیراج ئەوەتە کەشف دەست‌ئەدات بۆ ئەو ڕێبوارە وەبرێ‌شت لە نهێنی‌یەکانی پیشان ئەدەن، وەکو ئەوەی حاڵی مردوەچ چاك چ‌خراپی پیشان ئەدەن، کە خۆی لە ڕاستەکەیا کاتی ئەوەی نەهاتوە بەهێزی مەعنەویی خۆی ئەوشتانە دەرك کات، بەلاٚم ئەم‌کارەی بۆیە لەتەکا ئەکەن هەم بترسێ وەهەم ئومیدەواربێت «**خەوف‌وەرەجا**» وە باوەڕی ببێتە «**عَیْنُ الیَقین**».

شێوەیێکی تری کاتێکە ئەومورێدە لەهەموی ئەم قۆناغانە تێ‌پەڕیوە وەڕووەو پێی‌گەیشتن ئەڕوات بەشێوەیێك کە کراوەتە خەلیفە، بەلاٚم خۆی خاوەنی بەرەکەت وە دەسەلاٚت نیە، ئەوەی هەیە، هێزی دەرونی‌ی ئەو وا لەسێبەری هێزی دەرونی‌ی مورشیدەکەیا بە «**ئیصطیلاحی**» خۆیان ئەڵێن والەظیللی مورشیدا، یان‌وا لەظیللی قوطب‌دا. ئیصطیلاحێ‌تر هەیە بۆ ئەم لەسێبەر بونەدا کە ئەڵێن وا لە «**ضیمنی‌یەتی**» مورشیدا. جا ئەم خەلیفەیە خۆی بەخۆی نازانێ کە ئەم دەسەلاٚتە هی خۆی‌نیە وەهی مورشیدەکەیەتی، زۆرجار پیرانی تەریقەت خەلیفەکانیان ئالەم حاڵەدا ئەنێرن بۆ ئیرشاد، دەرکەوت ئەم دەرجی نیهایەتە لەوانی‌تر گرنگ‌ترە، کاتی وائەبێ خەڵك سەری لەو هەموە نورو بەرەکەت‌و تەصەررووفاتی مەعنەوی‌و کەشف‌و کەرامات‌و

جەذبەی ئەوخەلیفەیە سوڕ ئەمێنێ تەوەججوهی ئەوخەلیفەیە هەروەکو هی مورشیدەکەی، هەزاران دەردی دەرون دەرمان ئەکات وە ڕێبوار پێ ئەگەیێنێ، ئەم دەسەلاّت پێدانە لە هەمان کاتیشا ئازمونو تاقی‌کردنەوەیە تابزانن ظەرفی یەتی ئەوکەسە چەندە، جا زۆرجار خەلیفەو مورید لەم تاقی‌کردنەوەیە دەرناچن وە غورور روویان تێ‌ئەکات وە وائەزانن ئەمە توانایی خۆیانە، جائەگەر لەم تاقی‌کردنەوەیە دەرنەچون نەك هەر ئەبرێنەوە شوێنەکەی لەوەو پێشی خۆیان بەڵکو لەوانەیشە ماوەیێك سەرگەردان‌بن، ئەگەریش لەو ئازمونە دەرچون دیارە ئەبێ بیان گێرنەوە شوێنەکەی خۆیان، بەلاّم ئەو دەورە چاوپێ‌کەوتنە زۆر کەڵکی ئەبێت بۆی، وەئەگەر خۆی زانی چی‌بکات وە لە سنوری ئەدەب دەرنەچو وا ئیحسانی ئەوهەموە ئیرشادو خذمەت بەخەڵکەیشی دەست‌ئەکەوێ وە پایەی بەرزئەبێت وە لەو ماوەیەدا لەمەقامە بالاّکانیش شتێ تێ‌ئەگات.

پاشان کە ئەهێنرێتەوە بۆشوێنەکەی لەوەوپێشی خۆی، ئەوسا کە ئەزانێ ئەو دەسەلاّتە هی خۆی نەبوە وەهی مورشیدەکەی بوە، ئەولەکوێ‌و ئەومەقامە بالاّیە لەکوێ!!!! ئەبێ رەنجی زۆر بکێشێ تابەهرەی وای دەس‌کەوێت.

ئەم چەن جۆرانەی «درج النهاية في البداية» بەسراون بەویستی مورشیدەوە چونکە ئەو ماموستاو شارەزایەو پزیشکی دەرون، خۆی ئەزانێ هەرکەسێ چەن وە چۆن وەکەی، ئەو کارە پێویست‌ئەکات، شایەد هەر پێویستیشی نەکرد.

ئیستە سەربارەت بەلەطائف وەتەزکی‌یەی لەطائف کە باسمان کردن برێ شت کە زانینیان پێویستە باسیان ئەکەین، ئەم رەوشی بەجیاوازیی سەیروسلوکی لەطائف‌کردنە رەوشی ئیمامی رەببانی‌یە، رەوشی پاشی‌ئەو، واتە جێ‌نشینەکانی وەکو «شێخ محمّد معصوم» ی کوری، ئەوان ئەم‌کارەیان لاسەخت‌بوە، وە تەنها لەطیفەی قەلب لەعالەمی ئەمر، وەلەطیفەی نەفس لەعالەمی خەلق یان پەروەردە کردوەو پێ‌گەیاندوە وەئیتر لەطیفەکانی تر بە پەیرەویی لەوان تەزکی‌یە بوون تا گەیاندونیانەتە فەناو بەقا، جا «شاە عبدالله دهلوی» ئەڵێ، ئیستە ئێمەیش وائەکەین، کە واتە مورشیدی نەقشبەندیی خۆی ئەزانێ هەرکامی لاچاك‌بوە، یان بۆموریدێك بە پێویستی زانی وائەکات، بەتایبەت ئەوانەی لەرێگەی ذیکری رابیطەوە پەروەردە ئەکرێن، ئەوسا کە کە لەطائف کەوتنە ذیکر، حوزوری هەق بۆی دەست ئەدات بەلاّم

ئەوحوزورە جۆری هەیە وە کەڵەمەردانی ئەم ڕێگایە بۆهەرکام لەم حوزورانە ناوێکیان داناوە، ئەوەش بۆناسین وە تێگەیاندنی موریدەکانە.

ئەگەر ئەوحوزورەی هەق بەرابەربو لەگەڵی حوزوری خەلق دا واتە لەرادەییکابو نە حوزورەکە وا مەستت کات خەڵکەکەت لەیاد بەرێت وە نەخەڵکەکە بتوانێ حوزەرەکەت لابات ئەوە پێی ئەڵێن «**ذیکری قەلب**».

ئەگەریش حوزوری هەق غاڵب بو بەسەری حوزوری خەلق دا وە خەڵکەکەی لەیادی ڕێبوار بردەوە ئەوە پێی ئەڵێن «**ذیکری رۆح**».

ئەگەر ئەو حوزورەش جۆرێبو خۆت لەیادچو بەلام خەڵکت لەیادنەچو ئەوە پێی ئەڵێن «**ذیکری سیرر**».

ئەگەر ئەو حوزورەی خودا وای لێهات کە نەخۆتت لەیادماو نەخەڵك ئەوە «**ذیکری خەفی**» یە. جا حوزور خۆی چییەو چۆن هەستئەکری؟

ئەفەرمێ ئەگەر ڕێبوار توانی سەیری دەرونی خۆی بکات وەبۆی دەرکەوێ کە ئەوەتا ئیتر لەخواوە نزیکە، بەوحاڵەتە ئەڵێن حوزور، ئەو حوزورەی کە باسمان کرد، جا بگرە ئەوحوزورە هەمیشەیی نەبێت بەلام ئیتر حوزورەو ڕێبوار خۆی بۆی ڕونە.

زۆرجار بەبونەی سەرگەرم بونی مرۆڤەوە بەکاروکاسبی دنیایی یەوە ئەم حوزورە کەم ئەکات، واتە عیلم هەیە بەلام عیلمی عیلم نیە، بەلام ئەگەر ئەو حوزورە وای لێهات بەجۆرێ بو «**کَانَّكَ تَراهُ**»، لە خەوو بێداریدا لەکاتی قسەکردنو لە خۆشیو ناخۆشیدا تەنانەت لە توورەییو عاجزیدا ئەو حوزورەت کەمی نەکرد وە دڵی جێنەهێشت، ئیتر حوزوری هەمیشەییو بێبچران ئەبێتە «**مەلەکە**» واتە خدە، وە بەم حاڵە ئەڵێن «**ئاگاداری بەردەوام**» وە ئەمەتە «**یادداشت**» کە یەکێکی ترە لەبناغەو ماددەکانی تەریقەی نەقشبەندی کە باسمان کرد، وە حاڵەتە پێشوەکەی بەر لەم حاڵە کە گوتمان کەموزیاد وە هاتوچۆ ئەکاتو باش دانەمەزراوە، بەوەش ئەڵێن «**پنداشت**» جا ناوێکی تری ئەم یادداشتە «**عینُ الیقین**» ە.

ئەو ئاواتەی کە ئەم هەموو ڕەنجەی بۆدراوە بۆچی؟ چونکە بەچاوی بەصیرەت شادبوە بە چاوپێکەوتن وە موشاهەدە، وە هەر لەم حاڵەتایە ئەوڕێبوارە لەکاتی مەستیی ئەم خۆشی یەدا وا ئەزانێ ئەم دیتنە بەچاوی سەرە نەك چاوی بەصیرەت، یان کاتی وا هەیە ئەوەندە ئەو حوزورە غەلەبە ئەکات ئەوکەسە برێشت ئەڵێ: بۆنی

وەحدەت، یان، حولول، یان ئیتیحادی لێوەدێت، لەکاتێکا ئەمە حوزورە وە ئەوکەسە، ئەوەی ئەیڵێ شەطەحە، وە لەدەمی دەرئەچێ، وەکاتێ کە هاتەوە هۆشی خۆی ئەگەر بڵێن وات گوتوە شێت ئەبێو باوڕنا کات، وەکو مەستێك بێتەوە هۆش.

ئەو چاوپێ کەوتنە ئەتوانین تەشبیە بکەین بە خەو بینین، ئایا ئەوەی مرۆڤ لەخەویا ئەیبینێ بە چ چاوێکە، ئەمیش جۆرە شتێکی ئاوایە. بەڵێ نوری هەق هەست ئەکات بەڵام بەچاوی بەصیرەت، وەهەرگیز بەچاوی سەر لەم جیهانەدا خودا نابینرێت، وەئەگەر لەوجۆرە مەجذوبانە شتێکی خیلافمان بیست ئەبێ بزانین مەبەستی شتێکە کەخۆی هەستی ئەکات نەك لەواقیعدا وابێت.

شیخ عبدالله دهلوی، لەپاشان ئەفەرمێ، پاش ئەم حاڵەتی یادداشتە کە عین الیقینە «**موراقەبەی مەعیەت**»دەست ئەدات هەروەکو خودای گەورە لەسورەی «**حەدید**» ئایەتی «٤» دا، ئەفەرمێ. «**وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَمَا كُنْتُمْ**».

جا ئیتر لێرەدا دەستور ئەدەن بۆذیکرو تەهلیلە بەزمان، وە ئەم جۆرە موراقەبەیە لەپایەی «**ویلایەتی صوغرا**» دا ئەنجام ئەدرێت کە یەکەم قۆناغی ویلایەتی وەلییەکانە، ئەم ویلایەتە بریتییە لە ڕێگابڕین لەسێبەری «**أَسماءُ الله**»، واتە لەسێبەری ناوەکانی خودادا، وە مەقامەکەی مەقامی پەیدابونی جەذبەی پێ ئەڵێن، لێرەدایە کە جەذبە وە هەستی بەرەکەت وە دڵەتەپێو شەوقو هاوارکردنو گریانو ذەوق، هەروەها تەوحیدی فیعلیی وە دەروشانەوەی نوری تەجەللای هەق وە چاوپێ کەوتنی «**وەحدەت وە کەثرەت**» وە حاڵەتی «**ئونس، هەیان، وەحشەت، وەحیرەت**» ئەمانە بۆ ئەوکەسە دەس ئەدەن. «**كما لا يَخْفىٰ على أَرْبابِ هٰذِهِ الوِلايَة**».

لەپاشان ئەڵێ، هەروەها «**إستغراق**» واتە ونبون لە دەریای «**مەعریفەت**» دا، وە مەستیی وە بچڕانی پەیوەندی زانست وە خۆش ویستنی خەڵك، وە لە یادبردنەوەی «**ماسیوا**» واتە، لەیادچونی هەموشتێ جگەخوا، وە سەلامەتیی دڵ لە خەتەرەو هەموجۆرە دودڵیو نیگەرانیێك، ئەمانە هەموی لەو قۆناغەدا، واتە لەقۆناغی ویلایەتدا دەست ئەدات وە لێرەدایە کە «**فەنای قەلب**» واتە بەردەوامبونی ئەم حاڵەتی لەسەرخۆچونو لەیادچونەوەی هەموشتێ جگەخودا، پەیدائەبێ.

شاعیریك كە ئاوات بۆ ئەم‌حاڵە ئەخوازێ ئەڵێ:

کَیْ بُوَدْ خُودْ زْخودْ جُداماندَه
مَن وتوْ رفته و خُدا ماندَه

داخۆ کەی بێت خۆم خۆم جێ بێڵم، من‌وتۆ نەمێنێ ئەوەی ئەمێنێ تەنها هەرخوا خۆی بێت. جا ئەوەتە حاڵەتی «**مەعی‌یەت**» یان «**موراقەبەی مەعی‌یەت**».

زوتر گوتمان خوا لەئێمە نزیکە لەقورئانا ئەفەرمێ من لەرەگی لای‌مل نزیکترم بە بەندەکانم، بەلاَم لەم حاڵەدا بەندەکەیش بەهۆی پاکی دەرونیەوە ئەویش هەست بەونزیکی‌یە ئەکات، ئەگینا لە واقیعدا نزیکی‌یەکە هەیە، ئەوەی پاك‌بو هەستی پێ‌ئەکا پاکیش‌نەبو نەهەست بەو نیعمەتەو نەهەست بەهەزاران نیعمەتی تریش ئەکات. لەکاتی باسی ئەم فەنای قەلبەدا، شاەعبدالله باسی چوار جۆر فەنا ئەکات.

١ – فەنای‌خەلق، واتە، ئەوکەسە هیچ‌جۆرە ترس‌و ئومێدیکی بەکەس‌و لەکەس نیە جگەخودا.

٢– فەنای ئارەزو، ئەویش ئەوەتە رێبوار ئەکەوێتە حاڵێك جگە ئاوات‌و ئارەزوی نزیکی‌ی لە خودا هیچ ئاوات‌و ئارەزوێکی نامێنێ.

٣– فەنای ئیرادە، واتە، ویست‌و خواست‌و ئیرادەی تیائەچێت هیچ داواکردن‌و ویستێکی نامێنێ هەروەکو مردوویێکی لێ‌دێت.

٤ – فەنای ئەفعال، ویستی ئەنجامی هیچ کردەوەیێکی نامێنێ، هەرچی هەیە لە خوای ئەوێ، یان کــەویستی کردەوەی نەما خوا خۆیەتی کردەوەکانی هەڵ ئەسوڕێنێ. ئەمە پەنجەراکێشانە بۆلای ئەو حەدیثە قودسی‌یەی کە ئەفەرمێ ومایزال عبدی یتقرب الی بالنوافل، حتی احبه، فاذا احببته کنت سمعه الذي یسمع به، وبصره الذي یبصر به، ویده التي یبطش بها ..... واتە خودا ئەبێتە سەرچاوەی کردوەکانی.

هەروەکو چەن جاری‌تر باسم کردوە،نەقشبەندیەکان ئەڵێن مەقامی ویلایەت پاش

بڕینی (١٠) مەقامی تەوبە ، ئینابە ، زوهد ، قەناعەت ، وەرع ، صەبر ، شوکر ، تەوەککول تەسلیم ، وەرەزا ، جا دەستی مرۆڤ ئەکەوێت .

بەپێی دابی نەقشبەندی یەکان تەنها بەدەست هێنانی مەقامی (**ویلایەتی صوغری**) وە (**فەنای قەلب**) کافی نیە بۆئەوەی کەسێك بێتە مورشید ، بەڵکو پاشی گەیشتن بە (**فەنای نەفس**) وە بەدەست هێنانی کەمالاتی ویلایەتی «**کوبری**» جا ئەوکەسە ئەکرێ ، (**ئیجازەی ئیرشادی موطلەق**» بدرێتێ ، ئەفەرمێ ، لەکاتی «**فەنای قەلب**»دا ، خەتەرە لەدڵ دەرئەکرێ بەڵام ئەرژێتە ناوی نەفس ، بەڵام پاش «**فەنای نەفس**» ، کە شوێنی وا لە ناوچاواندا ، ئیتر شوێن بۆ خەتەرە وە دڵە ڕاوکێ نەماوەو نامێنێ .

ئەو پلەو پایانەی کە ڕێبوارێکی ڕێبازی نەقشبەندی ئەیان بڕێت وە هەر لە سەرەتای دەست پێ کردنەوە دەست پێ ئەکات تا ئەگاتە ئەوشوێنەی کەلەوەولا مەگەر هەر ئەورێبوارەو خوا خۆی سەری لێ دەرکەن ، دانراون بە (**دەوائر**) واتە جەغزەکان ، ئەم دائرانە «**بازنانە**» هەم هەموی ئەم قۆناغانەی تەزکییەی لەطائف ئەگرێتە بەر وەهەم هەرچی دەس کەوتو سەرکەوتی لەوەو دوایشە ، سەرەتاو پێشەنگی ئەم دائرانە پێی ئەڵێن «**دائرەی ئیمکان**) دوا دواییەکەیشیان پێی ئەڵێن «**لاتەعیین**» . ئەمانە نزیکەی بیست دائرەن کە باسیان ئەکەین . سەبارەت بە بڕینی ئەم مەقامانە شاعیر ئەڵێ .

هَرْ نِقابِي رويِ جانانْرا نِقابِي دیگَراست
هَرْحِجابِي را کە طَيْ کَرْدی حِجابِي دیگَراست

واتە هەر «**ڕووپۆشێك**» کە بەسەری ڕومەتی خۆشەویستانەوە لائەدەیت ڕوپۆشێکی تر دەرئەکەوێ وە هەر حیجابێك کە ئەبڕیت حیجابێکی تر دەرئەکەوێ جا ، هەم ئیمامی ڕەببانی لە بەرگی یەکەم لاپەرەی (٢٤٠ – ٢٦٠) دا ، وەهەم ، شا عبداللە دهلوی لەکتێبی «**ایضاح الطریق**»دا ، باسی ئەم دائرانە ئەکەن ئەم ناوە بێگومان ناوێکی مەعنەویی یە ، لەگەڵ ئەوەشا هەر بەڕاستی ی بڕیجار لەباسەکاندا دەرئەکەوێ کە لەگەڵ مەعنەویی بونیشیاندا حاڵەتی دائرەیان هەیە ، وامن لێرەدا بەپێی توانایی پەنجەیان بۆ ڕائەکێشم وە باسیان ئەکەم ، بەڵام زۆر بەکورتیی .

پێشەنگی ئەم دائرانە کە ئەبێ ڕێبوار بی بڕێت دائرەی ئیمکانە ، ئەم دائرەی ئیمکانە تەواوی عالەمی خەلق و ئەمر وەسەرکەوتن بەتەزکی یەی ئەو عالەمەدا

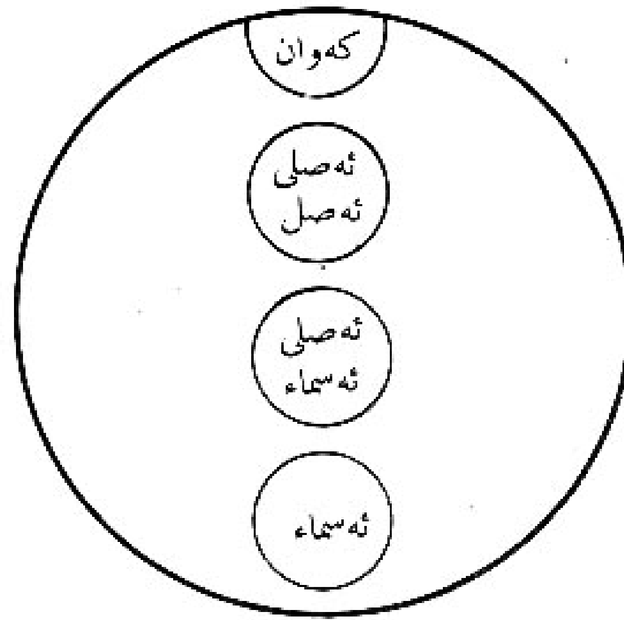
ئەگرێتەبەر ، کە بریتی‌یە لەتەزکی‌یەی پێنج لەطائف وە تەزکی‌یەی نەفس وەهەر چوارعونصری تەبیعەتەکەی لەشی مرۆڤ ، واتە بەشی عالەمی‌خەلْقی مرۆڤ .
ئەورێبوارە کە ئەم تەزکی‌یانەی تەواوکرد ، وە لی‌بویەوە ، لەم دائرەی‌ئیمکانە رزگاری ئەبێت وە پی ئەنێتە دووهەم دائرە واتە ، دائرەی ویلایەتی صوغری .
دائرەی ویلایەتی صوغرا کە سەرەتای ویلایەتی وەلی‌یەکانە ، لەم ویلایەتەدا (سەیر) واتە ، رێگابڕین و پێش‌کەوتن ڕووەو لوتکەی مراز لەسێبەری ناوەکانی خودادا پێك دێت ، مەقامی جەذبە لە دەست‌کەوتەکانی ئەم دائرەتە .

دائرەی ویلایەتی کوبری .

پاش بڕینی دائرەی پێشو ئیتر رێبوار پی ئەنێتە دائرەی ویلایەتی کوبرا ، کە ویلاتی پێغەمبەرەکانە درودی خوایان لەسەر وە بە نوێنەرایەتی‌ی ئەکرێتە خەلاتی پیاوچاکانی موسوڵمان ، ئەوەی بویە خاوەنی ئەم مەقامە وە پێی‌نایە ئەم دائرەوە بی‌گومان لەمەقامی **(فەنای نەفس)** تێپەڕیوە .

ئەبی بلێم فەنای نەفس یان فەنای‌قەلب ، جیایە لە تەزکی‌یەی قەلب‌و نەفس ، تەزکی‌یە هی سەرەتای کارە وە تەنها پاك‌کردنەوەو ذاکیر بونە بەلام فەنای لە طائف دواپلەی کارەو مەقامێکی بالایە .

ئەم دائرەی ویلایەتی کوبرایە خۆی لەخۆیا سی دائرەو یەك‌کەوانە ، واتە سی دائرەو نیوە دائرەیێکە ، رێبوار خۆی هەستیان ئەکات‌و ئەبی مەردانە یەك لەدوای‌یەك بیان برێت هەروەکو چۆن رێبوارێك لەشاخ‌وداخ ، یان دەشت‌و دەرێکا رێگار ئەبری ، هەروا ئەوکەسەش خۆی‌بەخۆی ئەزانێت گەیشتوەتە کوی ، وەکو گوتمان ئەم رێگایە لەسایەی **(ئەسماو صیفاتی)** خوادا ئەبرڕێن ، دەست‌کەوتەکانی رێبوار ، لەبڕینی ئەم دائرەدا بریتی‌یە لە فەنای راستەقینە ، حەقیقەتی ئیسلام وە**(شَرْحُ الصَّدر)** وە مەقامی دەوامی شوکرو رەزا ، لاچونی رەوشی ناپەسەند **«الأَخْلاق المذمومة»** ، ئەمانە هەموی دەست‌کەوتی ئەو دائرەن .

دائیرەی ویلایەتی کوبرا

چوارەم : دائرەی ویلایەتی عولیا.

ئەم دائیرەیە بەئەصالەت هی (ملاءاعلی)واتە هی مەلائیکەو ئەرواحە ، وە پیاوچاکان بەنوێنەرایەتی ئەبنە خاوەنی .

ئیمامی ڕەببانی لە مەکتوبات دا ، بەوردیی و دورودرێژیی باسی ئەکات ، وە ئەفەرمێ : ئەگەر خوا یارمەتی بدات ئەکرێ ڕێبوار ئەم ڕێگایانە ببڕێت ئەگینا تەمەنی مرۆڤ هەرگیز بەشی هەنگاوێکیان ناکات ، سەبارەت بەم مەقامی ویلایەتی عولیایە ئیشارەئەکات بۆ ئەو ئایەتەی کە ئەفەرمێ«تَعْرُجُ الملائِكَةُ والرّوحُ إِلَيْهِ في يَوْمٍ كانَ مِقْدارُهُ خَمسينَ أَلْفَ سَنَةٍ»المعارج «٤» .

ئەڵێ ئەوە پەنجە ڕاکێشانە بۆ ئەم مەقامە ، کە بڕانەوەی هەرنیە مەگەر خوداخۆی مرۆڤ ببات .

لە بەرهەمەکانی ئەم مەقامە ، ڕووناکی و پاکی یێکە کە بۆ ڕێبوار دەست ئەدات ، لێرەدا مورید یادی ئەوکاتە ئەکاتەوە کە لەسەرەتای کارا لە «سلطانُ الأذکار» دا بۆی دەست دابوو، بەڵام ئەم ڕووناکی و پاکی یە لەکوێ ئەو لەکوێ ، ئیرە ئەگەر خودا بیدات مەقامێکی زۆربالأیە .

هەروەها چونکە ویلایەتەکەی لە ئەصلا هی «مەلەئی ئەعلا»یە پەیوەند لەگەڵی ئەرواح وە مەلائکەدا بۆ ئەوڕێبوارە دەست ئەدات ، وە ئەو نهێنی یانەی کە دەست کەوتی لەطیفەی «سیر» وە لەطیفەی «ئەخفا» یە ، لێرەدا هەستیان پێ ئەکرێت ، **(هنیئاً لِأَرْبابِ النَّعیمِ نَعیمهُمْ)** . **پاش ئەم حاڵەتانە ، سەیر لە «دائرەی کەمالاتی نوبووەت»** دا دەست پێ ئەکات .

لە دائرەی کەمالاتی نوبووەت دا «**تەجەللای ذاتی**» بەبێ **پەردەی ئەسماء وەصیفات دەستی ڕێبوار ئەکەوێ .**

ئەفەرمێ لێرەدا تەنها یەك خاڵ پێش کەوتن باشترە لەهەرچی مەقامی ویلایەتە ، لیرەدا **حوزور دەست ئەدات وە هیچ جۆرە دڵەتەپەو نیگەرانیێك بۆڕێبوار نامێنێ** ، **وە «بَرْدُ الیقین»** ئەکرێتە خەڵاتی ڕێبوار ، وەئیتر دەستی حاڵ و مەقام ناگاتە ئەم شوێنە .

لێرەدا هەرچی زانیاری ڕێبوارە هەموی دێتە سەری زانیاری شەریعەت وەزۆر بەپاکی ی و بەروناکی ی شەریعەت بۆ ئەو خاوەن کەماڵە خواپێداوە ، دەرئەکەوێ .

ئەبێ ئەوەش بزانین ئەم مەقامە لەبناغەدا هی پێغەمبەرانە وە ئەولیا بە «**وراثەت**» وە پەیڕەوی لەوانەوە دەسیان ئەکەوێ .

ئەفەرمون **(تەوحیدی وجودی و شوهودی)** کە یەکێکە لەو زانیاری یانەی دەستی ئەولیا ئەکەوێ ، لێرەدا پەکیەتی ، مەبەستی ئەوەتە لێرەدا مەعریفەت وە زانیاری ئەو خاوەن کەماڵە ئەوەندە باڵأیە تەنانەت زانیاری ئەولیایش ناتوێنێ .

شاە عبد اللە‌ی دهلوی لەکتێبی ئیضاح الطریق دا لەم بارەوە سێ چوار لاپەرەی نووسیوە ، ئەگەر من بمەوێ هەرچی لەم بارانەوە نوسراوە هەموی بنوسم ئەم باسی نەقشبەندی یە خۆی پێویستی بەکتێبێکە ، لەگەڵ ئەوەشا هیچ مەبەستێکی سەرەتایی و پێ ویستم جێ نەهێشتوە تەنها وردەکاری و لەسەرچونەکانم نەنوسیوە .

ئەو دائراتەی لەمەولا دێن هەموی سەیرە لە کەمالات دا ، کە کەمال بەشوێنی کەمال دا دەستی ئەو گەورە پیاوانە ئەکەوێ ، وەکو ،

دائیرەی کەمالاتی ریسالەت .
دائیرەی کەمالاتی ئولول عەزم .
دائیرەی حەقیقەتی کەعبە .
دائیرەی حەقیقەتی قورئان .
دائیرەی حەقیقەتی صەلات .
دائیرەی مەعبودییەتی صیرفە .

ئیتر لێرەولا (**سەیری قەدەمی ی**) ، **واتە پیادەرەوبی مەعنەوی ، راوەستێ** ، **وە پەکیەتی** ، **وە ئیتر (سەیر)** ، واتە رۆیشتن ، ئەبێتە رۆیشتنی (**نەظەریی**) ، واتە ، تەنها بەچاوی بەصیرەت ئەو مەقامانە ئەبینێتو سەریان لێ دەرئەکات ؛ لێرەدا کە بەچاوی بەصیرەت ئەو گەورە پیاوانە ، دائرەی «**خیللەت**» ئەبینن کە مەقامی حەزرەتی ئیراهیم «**خلیل الله**» یە ، دروودی خوای لەسەر ، لەم مەقامەدا کەهی حەزرەتی ئیبراهیمە ، پێغەمبەرەکانی تر تابیعن ، «**اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفاً**» «**نەحل ١٢٣**» .

هەروەکو لە نوێژا ئەڵێن ، (**اللهم صلى على محمد وعلى ال محمد كما صَلَّيْتَ على ابراهيم وعلى آل ابراهيم**» ئەم (**كما صليت**) واتە ، وەکویەك بونە ، (**تەبەعی یەتە**) ، بەمەرکەزی ئەم دائرە ئەوترێ حەقیقەتی ئیبراهیمی ی . پاشان دائیرەی «**المحبة الصرفة الذاتية**» پیشانی ئەو گەورە پیاوە رێبوارە ئەدرێ ، کە مەرکەزی ئەم دائیرە حەقیقەتی موسەوی یە لەم دائیرەدا کە هی حەقیقەتی حەزرەتی موسایە زۆرێك لەپێغەمبەران ئەم نزیکی و هاوەڵ بونەیان بەپەیرەوبی لەحەزرەتی موساوە خەلات ئەکرێ .

پاشان دائرەی «**المُحِبيَّة و المَحْبُوبِيَّة المُتْزِجَتَيْنِ**» بەورێبوارە پیشان ئەدرێ ، کەهی حەقیقەتی موحەممەدی یە ، وە دائیرەیێکی زۆرگەورەو خاوەن شکۆیە .

پاشان دائیرەی «**المحبوبية الصرفة الذاتية**» دێتەپێشەوە کەهی حەقیقەتی ئەحمەدی یە . پاش ئەوە دائیرەی «**حوبی صیرفە**» واتە ، خۆشەویستی ی رووت .
پاش هەموی ئەم دائیرانە دائیرەی «**لاتعيينيه**» یە کە هەرگیز سەیری قەدەمی ی ، نایگاتێ سەیری نەظەری ی نەبێت .

واتە هیچ کەس بەرۆیشتنی مەعنەوبی ناگاتە ئەو دائیرەیە ، بەلام ئەوەی خوا پی ی دابێ بەسەیری نەظەری ی ئەیگاتێ وەپیشانی ئەدرێت ، هەرکامەی لەم

دائیرانە دەس کەوت و بەرهەمی رۆحی و مەعنەویی وەناوونیشان و دەسەلاتی خۆی هەیە وە هەمویشی نوسراوە ، هەروەکو گوتم ئیتر هەموی لەنوسین نەئەهات ، ئەوەی بیەویّ ، وا ناوی سەرچاوەکانم بردووەو لەپاشانیش ئەینوسم ، ئەتوانیّ خۆی دوای کەویّت ، بریّ لەو ناوانەشم هەروەکو خۆی نوسی‌یەوە چونکە بەگۆڕینیان بۆسەری کوردی سەر لە خوێنەوار ئەشێویّ .

هەروەکو ئەزانن لێرەدا بریّ‌جار گوتمان (**بە تەبەعی‌یەت**) فلاّن مەقامیان ئەدریتیّ ، بۆ ئەم ئیصطیلاحە وە بۆ وێنەو شەبیهی ئەو ، لەبازاری تەصەووفدا ووشەی «**ضیمنی‌یەت**» کە لە «**ضمن**» ەوە هاتوە ، یان «**ظیلیەت**» کە لەظل واتە سێبەرەوە هاتوە ، زۆر بەکار ئەبریّ ئەویش ئەوەتە خاوەن بەرەکەتیّ ئەتوانیّ خۆشەویستێکی لایق خۆی بە «**تەبەعی‌یەت**» ببات لەتەکی خۆیا بۆ مەقامێك ، دیارە ئەو تابیعە ، نەبوەتە خاوەنی ئەو مەقامە ، بەلاّم چونکە خاوەنی مەقامەکە بردویەتی ، وا ئەویش شارەزابوە وە چونکە لەو مەلّبەندەدا ناسراوە کە خۆشەویستی خاوەن مەقامەکەیە ، ریّزی لیّ‌ئەگرن .

هەروەکو لە کاروباری دینایی‌دا کەسێك خۆشەویستێکی خۆی شارەزا کات لە شوێنی کارو شوێنی ژیانی خۆی وە بەوخەلّکەی بناسێنیّ .

ئەم مامەلّەیە لەجیهانی تەصەووفدا، سەرەتاکەی لە خۆشەویستی و نزیکی‌ی حەزرەتی ئەبوبەکر لە حەزرەتی موحەممەدەوە سەرچاوەی گرتوە ، پێغەمبەر درودی‌خوای‌لە سەر لە حەدیثێکا ئەفەرمیّ ، «**ماصَبَّ اللهُ شیئاً في صدري إلاّ وَصَبَبْتُهُ في صَدْرِ أَبي بَكْرٍ**» ، لەبەرئەوە وتراوە ئەبوبەکر خاوەنی ضیمنی‌یەتە ، واتە وا لەضیمنی‌یەتی پێغەمبەردا .

شاه عبد اللّهی دهلوی لە پایانی ئەم باسەدا ئەفەرمیّ .

بزانن ئەم سیّ پایەی ویلایەتەی کە باسمان کردن واتە «**صوغرا کوبرا عولیا**» ، وەسیّ کەمالاتەکان واتە ، کەمالاتی «**نوبووەت** ، **ریسالەت** ، **ئولول‌عەزم**» وە حەوت حەقائقەکان «**حەقیقەتی کەعبە** ، **قورئان** ، **صەلات** ، **ئیبراهیمی‌ی** ، **موسەوی** ، **موحەممەدی‌ی ئەحمەدی**» ، وە پاش ئەوانیش دائرەکانی «**خۆشەویستی صیرف وە لاتەعیین**» . بۆ هەموکەسیّ لەپەیرەوانو رێبوارانی ئەم تەریقەتە دەست نادەن ، برێکیان ئەگەنە ویلایەتی قەلبیی بەلّکو هەر لەدائرەی ئیمکانیش تیّ‌ناپەرن ، برێکیشیان ئەگەنە

ویلایەتی کوبرا وەکەمێکیان ئەگەنە ویلایەتی عولیا ، وە زۆرکەمیان ئەگەنە هەرسێ کەمالاتەکان وە بە «نودرەت» وە دەگمەن هی وایانهەیە بگاتە (**حەقائقی‌سەبعە**) یان لەوەولاتر .

١ ئیمکان
٢ ویلایەتی صوغری
٣ ویلایەتی کوبری
٤ ویلایەتی عولیا
٥ کەمالاتی نوبووەت
٦ کەمالاتی ریسالەت
٧ کەمالاتی ئولول‌عەزم
٨ حەقیقەتی کەعبە
٩ حەقیقەتی قورئان
١٠ حەقیقەتی صەلات
١١ مەعبودی‌یەتی صیرفە
١٢ خیللەت
١٣ المحبة الصرفة الذاتیة
١٤ المحبه والمحبوبیة الممتزجتین
١٥ المحبوبیة الصرفة الذاتیة
١٦ حوببی صیرف
١٧ لاتعیینة

دائیرەکان لەرێبازی نەقشبەندیدا

«باسی یانزه ووشه»

یان یانزه ڕەوشی»

«تەریقەی نەقشبەندیی»

زوتر گوتم تەریقەی نەقشبەندی یانزە ماددەی بۆ ڕێبواری تەریقەت داناوە کە بەبێ پەیڕەوی‌کردن لەم یانزە ماددەیە ڕێبوار ، واتە ، «**سالیك**» هەرگیز ناتوانێ بگاتە مراز .

بێگومان ئەم ڕەوشانە لە ئازمون‌و سەرگوزەشتی پیرانی تەریقەتەوە بەدەست هاتوە ؛ نۆ ماددە لەم ماددانە هی «**خواجە عبد الخالقی غەجدەوانی**ی» «**٥٧٥**»ك لە دنیادەرچوە ، وە سێ ماددەیشیان «**محمد بهاء الدینی نەقشبەند**» «**٧١٧ – ٧٩١**» ك ، دای ناوە ، ئەم کردەوەو ڕەوشانە وەنەبێ لەسەرەتادا هەر نەبوبێت بەڵام ناونان‌و ڕاست‌کردنەوەو دیاری‌کردنیان بۆ ڕێبواران زۆر پێویست بوە ؛ لەبەرئەوە خراونەتە قاڵبێکی زانیاری‌یەوە کەسەر لەڕێبوار نەشێوێ وە بزانی چی‌بکات ، بگرە هی وایشی هەبێت خۆیان دایان نابێ .

وتمان پایەی تەریقەی نەقشبەندی بەسەری ذیکری دەروونی‌یەوە دامەزراوە ، ذیکریش هەروەکو کە ئەزانن ناوی خوا بردنەو یادی خواکردن ئارادەبێ کە هەموی دەرون وەهەموی‌لەش دەست‌ئەکاتە ذیکر ، وە بەرهەمی ئەم‌ذیکرە ، هەم پاك کردنەوەی دەروونە لە پێناسە ناپەسەندەکان وە هەم دەوامی حوزورە ، ئەگینا لەراستەکەیا مەبەست مەذکورە ، کە خودایە» نەك ذیکر ؛ کە ناوی خودایە ، مەبەست نزیك بونەوەیە لە هەق ، وە ئەم ذیکرە وەسیلەیە بۆ نزیك‌بونەوە ؛ ئەوکاتەی نوری‌خودا لەدەرونا درەوشایەوە وە حوزور دەستیدا ئیتر ذیکر نامێنێ چونکە مەذکور حاضرە ، یا هەم دیسانیش دووبارەی کەمەوە ئەم نزیکی‌یە نزیکی ذات لەذات ، واتە لەشی‌مرۆڤ لەذاتی خودا نیە ، بەڵکو نزیکی‌ی دەرونی مرۆڤە لەحەقیقەتی خودا لە نوری خودا ، وە ئەم نزیکی‌یە بە چاوی دەرون هەست ئەکرێ نەك بەچاوی سەر ، بە «**بەصیرەت**» نەك بە «**بەصەر**» .

بۆ نمونه ، وەکو خەوبینین ، ئایا دیتنی خەو بە کام جیسم وە کام چاوه ؟ بەم جۆره ئەتوانین شتەکە لەمێشکی خۆمان نزیك کەینەوه . بابرۆینەوه سەری باسی یانزه ووشەکە ، ئەم ووشانە کاتی خۆی بە زمانی فارسی گوتراون کەسانێکی وەکو شیخ محمد أمین الکردی ، یان هەرنوسەرێکی تر کە باسیان کردوه ناچار فارسی‌یەکەیان نوسیوه پاشان گۆڕیویانەتە سەری عەرەبی . ووشەکان ئەمانەن .

١ – هوش دەر دەم .
٢ – نەظەر بەر قەدەم .
٣ – سەفەر دەر وەتەن .
٤ – خەلوەت دەر ئەنجومەن .
٥ – یادکرد .
٦ – بازگەشت .
٧ – نیگاهداشت .
٨ – یادداشت .
٩ – وقوفی زەمانی ی .
١٠ – وقوفی عەدەدیی .
١١ – وقوفی قەلبی ی .

هەروەکو وتمان ، تا ووشەی هەشتەم ، هی خواجه عبد الخالق ی غەجدەوانی ، وەسێ ووشەی دوایی شاهی نەقشبەند خستویەتە سەری .

١ – هوش دەر دەم :

هۆش ، هەر ئەو هۆش‌وبیری کوردی‌یەتە ، یان عەقڵ وەژیریی ، دەم واتە هەناسە ، کەوابو ئەبێتە هۆش لەکاتی هەناسەدا ، مەبەست ئەوەتەئەو ڕێبوارە لەکاتی ذیکرا لەهەمو هەناسە هەڵکێشان‌و هەناسە دانێکدا هۆشی لای خۆی وەلای خوای خۆی بێت ، وە خەیاڵی بەملاو بەولادا نەڕوات .

شاهی نەقشبەند ئەڵێ ، کاری ڕێبواری ئەم ڕێگایە بەستراوە بە هەناسەوە ، واتە ئەبێ ڕێبوار بۆی دەرکەوێ ئایا ئەوهەناسە بە ئاگاداری‌و بەحوزور تێ‌ی پەڕاندوە یان بەغەفڵەت وە «نائاگایی» ، هەروەها بۆئەوەتە مرۆڤ سەرگەرمی ئەو کات‌و سات‌و چرکەیەبێ کە واتیایا ، واتە هۆشی بۆلای ڕابوردوو یان ئاینده نەڕوات ، کە نائاگایی بەسەرا بێت .

شیخ عوبەیدالله ئەحرار «٨٠٦ – ٨٩٥» ك ، کە یەکێکە لە گەورەپیاوانی تەریقەی نەقشبەندیی لەم‌بارەوە ئەڵێ ، گرنگ‌ترین کاری ئەم‌ڕێگای نەقشبەندی‌یانە ئاگاداریی کردن لە هەناسەیە ، کە بە نائاگایی نەڕوات وە ئەوکەسەی هۆشی بەلای هەناسەوە نەبێت ، واتە سپاردەی «هۆش‌دەردەم» ئەنجام نەدات، ئەڵێن فلان‌کەس هەناسەکەی وون‌کرد .

سەعدەدینی کاشغەریی کە هاوەڵ‌و هاوچەرخی شێخ‌عوبەیدالله یە ، ئەڵێ هۆش‌دەردەم ئەوەتە لە هەناسەیێکەوە بۆ هەناسەیێکی تر غەفڵەتی تیانەبێت وە بە حوزورەوە ئەنجام بدرێت ، وە نابێ ئەو هەناسە خاڵی‌بێت لە حەق .

بەکورتیی لای‌هەمو گەورەپیاوانی تەریقەی نەقشبەندی هۆش‌دەردەم ، واتە هۆش بەلای هەناسەدانەوە بون ، پایەیێکی گەورەیە لە پایەکانی تەریقەت ، وە ئەگەر ڕێبوار هەناسەیێکی بەخۆڕایی بڕوات وەکو ئەوەتە گوناهێکی کردبێت وایە ، وە هەر وایشە چونکە خۆی هەستی پێ‌ئەکات کە ئەو هەناسە بەخۆڕایی‌دانە زیانی لێ‌داوە .

٢ – نەظەر بەرقەدەم :

بڕێك لایان وایە مەبەست لەم‌ووشەیە ئەوەتە صۆفی ئەبێ لەکاتی ڕێوەڕۆشتنا چاوی لەبەری پێی خۆی بێت ، واتە سەری‌خۆی دابخات‌و بڕوات ، بۆئەوەی هۆشی پرژوبڵاو نەبێتەوە بەم‌لاو بەولادا ، وە هەستەکانی جەم‌بن ، وەهۆشی لای خوای بێ ، نەکا زەرق‌و بەرقی دنیایش فریوی بدات ، دیارە ئەمە کارێکی شیاوو پەسەندە ، بەڵام ئیمامی ڕەببانی ئەڵێ نەظەربەرقەدەم هی حاڵی سەفەر دەروەتەنە کەهەردوکی دوو مەبەستی مەعنەوین ، ئەڵێ مەبەست لەم ووشەیە ئەوەتە ڕێبوار

بەرلەوەی لە مەقامێکەوە بڕوات بۆ مەقامێك ، بەرلەوەی بە «**قەدەم**» ، دیارە قەدەمی مەعنەویی هەنگاو بنێتە مەقامەکەی بە نەظەری مەعنەوی سەیری ئەو مەقامەی خۆی ئەکات ، لەکاتی باسی دائرەکاندا کەبریتین لەم مەقامانە گوتمان سەیری قەدەمی ی تاپایانی مەقاماتی حەقیقەتەکان ئەڕوات کە ئاخرەکەیان حەقیقەتی صەلات بو ، گوتمان لەوەلا «**سەیر**» واتە ، ڕۆیشتن هەموی ئەبێتە نەظەریی ، واتە بینین ، جا ئیمامی ڕەبیانی ئەفەرمێ لە سەیری قەدەمی دا بۆ بڕینی مەقامەکان سەیری نەظەریی ئەبێتە پێشەنگ وە ئەوکەسە بەرلەوەی بە قەدەم هەنگاو بنێتە مەقامە تازەکەیەوە ئەبێ سرنجێکی ئەو مەقامە بدات وە بەچاوپێکەوتن لێی شارەزا بێت ئەوساکە هەنگاو هەڵ بێنێت وەبڕواتە مەقامەکە،جائەڵێ بەم سرنجدانو وردبونەوە لەومەقامە تازەیە کەوا لەبەری پێی ڕێبواردا بەوە ئەڵێن نەظەر بەرقەدەم جابۆیە هی حاڵی سەفەر دەروەتەنە چونکە ئەو ڕۆیشتن وە پێش‌کەوتنە لەمەقامێکەوە بۆ مەقامێکی‌تر ئەوە خۆی سەفەر دەر وەتەنە وەبەسرنج دانی بەرپێی خۆ لەکاتی ئەم سەفەرەدا ئەڵێن نەظەر بەرقەدەم کە ئاگادار کردنی ڕێبوارە لە پلەو پایەو لە مەنزڵی ئایندەی خۆی ، تائەوشوێنە کەڕۆیشتن بەقەدەم هەیە لەوەو پاش ئیتر هەر چاوپێکەوتنەو ڕێبوار تەنها بەچاو مەقامە هەرە باڵاکان ئەبینێ .

«**فخر الدین کاشفی**» لە «**ڕەشەحات**» دا ، ئەڵێ ، نەظەربەرقەدەم پەنجە ڕاکێشانە بۆ ڕادەی پێش‌کەوتنی ڕێبوار لە ڕێبازی تەریقەت‌دا وە بۆ بڕینی مەقاماتی هەستیی وەبڕینی کۆسپی خۆپەرەستی‌یە .

کاشیفی کتێبێکی هەیە بەناوی «**ئوصولی نەقشبەندی‌یە**» دەست‌خەتە وە نوسخەیێکی بەم ناوونیشانە، (SuppL. PERS. 698) وا لەکتێبخانەی نەتەوەیی فەرەنسەدا .

هەروەها بڕێ لەشارەزایانی ئەم‌ڕێبازە ئەڵێن یەکێ لەواتاکانی نەظەربەرقەدەم ئەوەتە ڕێبوار ئاگاداربێ کەوا لەژێری قەدەمی کام پێغەمبەری ئولول عەزم‌دا وە خاوەنی چ مەشرەبێکە ، زوتر گوتمان هەر ڕێبوارێ مەشرەبێکی ئەبێت کەبریتی‌یە لەمەشرەبی ئەو پێغەمبەرەی ئەو وا لەژێری قەدەمیا .

ئەمە ئەگەر هەبێت هەر بۆ یەك جارە ، بەڵام چونکە ئەم ووشانە بۆئەوە دانراون ڕێبوار لەکاتی سلوكدا پەیڕەویی لێ‌بکات وە دەستورێکە بۆ ئەوەی ڕێبوار ئەنجامی

دڵ زیندووە بەعیشق‌و بژیٔ تۆ لەمەرگ ئەمین
بەم دەردە بمرە تا ببیە حیٔ لایموت
گەر سەنگی کۆهسارە بوە لەعلی تابدار
هەرکەس بە جەبری صەبروحەیا خوێنی بو بەقوت

ئەڵێ تۆ ئەگەر رووبکەیتە خوا لەهەمو دێوو گیان لەبەریٚ ، خوا ئەت‌پارێزیٚ ، تەنانەت ، تاڵی جاڵ‌جاڵۆکەت بۆئەکاتە زەنجیرو قەڵغان ، هەروەکو بۆ پێغەمبەر درودی خودای لەسەر،بویە قەڵغان،ئەڵێ ئەگەر دڵت بەعیشقی خودایی زیندو بویەوە ئیتر لەمەرگ ناترسی چونکە مەرگیٚ وجودی‌نیە ، تەصەووف سەلماندویەتی ئەوەی گەیشتە پایەی بەقای پاش فەنا ئیتر هەتا هەتایە زیندویە زیندو بونێك وەکو هی شەهیدان،جا ئەڵێ ئەوەی بەدەردی عیشق مرد دەبێتە (**حَيٌّ لايموت**) ، زووتریش گوتمان ، هی‌واهەیە لەو حاڵەتی فەنادا ئەوەندە نوقم ئەبێت وەئەوەندە وا لەخۆشی‌ی رۆحی دا،کە یان شایی مەرگ ئەبیٚ،یان ئەوەندە خۆی لەیاد ئەچێتەوەو خوردو خاوی نامێنیٚ ئەبێتە هۆی مەرگی ، یان خەڵك تاوانی کوفری لیٚ ئەدەن‌و ئەیکوژن جا هەرکام لەمانەبو وا ئەبێتە ، شەهیدی عیشق ، وەشەهیدیش مردنی بۆنیە جا بەوانەی کە رزگار ئەبن وە ئەرۆنە جیهانی بەقاو جاویدان ئەبن ، ئەڵێ ئەگەر بەردی ئەو شاخ‌و داخەیش بێت ئەبێتە لەعل (**یاقوت**) واتە ئەگەر عەوام‌و نەخوێنەوار بوبێت ، یان بیٚ‌کەس‌و بیٚ‌دەس بوبێت وای لیٚ‌دێت لە هەمو زانایی زاناترو لە هەمو خاوەن هیممەتیٚ بەهێزترو بەپێزترو بە برشت‌تر ئەبێت .

هەروەکو مەولەوی باسی بەردەکەی‌کرد کەپاش لە کورەدا سوتان بویە گەوهەر ، ئەمیش هەر ئەوە ئەڵێت .

جا ئەڵێ بۆ گەیشتن بەو عیشقە پیروزە ئەبیٚ صەبرو ئەدەب‌و حەیا بکەیتە پیشە وە خوێنی‌خۆت بخۆیتەوە .

زوتر گوتمان صەبرو ئەدەب دوو رەوشی بناغەیی رێبازی تەصەووفن ، وە موجاهەدەش هەروا کە لێرەدا بە خوێنی خۆ خواردنەوە ناوی بردوە .

لە لاپەرەی «٨٨» ئەڵێ «**خودایی‌داوە هەرکەس بەونەظەر کەوت**». زوتریش باسمان‌کرد نەظەری پیری تەریقەت بۆی هەیە هەر بە نەظەر کەخۆی جۆرە دەست کاری‌یێکی دەرونی موریدە ئەو موریدە پیٚ ئەگەیێنیٚ،وە زۆرکەس خودا بۆی کردون بەر نەظەری مورشید کەوتون وە بونەتە پیاو ، مەحوی لێرەدا ئەم نەظەرەی مەبەستە .

موسڵمانان کە بگەڕێن وە چاو قوچاو نەبن وە لەم‌جیهانە ورد بنەوە تاباشتر خوا بناسن ، کەوابو ئەو دەستورەی تەصەووفیش وە دڵگەرم‌کردنی ڕێبوارانی ئەم ڕێبازە بۆ گەشت‌و گەڕان لێرەشەوە سەرچاوە ئەگرێت .

دووهەمی بۆ گەڕانە بەشوێنی مامۆستاو مورشیدی باشا ، بەم بۆنەوە گەورە پیاوانی تەصەووف خوازیارانی ئەم ڕێبازە ئامۆژگاری ئەکەن کە بڕۆن بگەڕێن بەشوێنی مورشیدی باشدا ؛ بەڵام ئەڵێن ئەگەر هاتو مورشیدی باشت دەست کەوت ئیتر ئەبێ هەرچی ئەو ئەڵێ وابکەیت وە بۆخۆت دامرکێیت ، وە سەفەری مەولانا خالیدی نەقشبەندی لێرەوە بۆشام‌و بوحیجازو سەرلەنوێ لەحیجازەوە گەڕانەوە بۆ کوردوستان‌و لێرەوە بەسەری ئێران‌و ئەفغان‌و کابول‌و غەزنەین‌و قەندەهاردا تاگەیشتنە خزمەتی شاە عبداللەی دهلوی وە بەهرەمەندبون وە بەمراز گەیشتن لەخزمەتی ئەو خاوەن کەمالەدا گەشتێکە لەگەشتە گرنکە کانی صوفی‌یەکان بەشوێنی مورشیدی باشدا . هەروەها گەڕانی غەزالی لە طوسەوە بۆ بەغداوە لە بەغداوە بۆ شام‌و بۆ حیجاز وەسەر گەردانی بە شوێنی مورشیدا ئەویش نمونەیێکی ئەم گەشتانەیە .

سێ‌هەم واتا مەعنەوی‌یەکەیەتی ، بەتایبەت لەڕوانگەی نەقشبەندی‌یەکانەوە . نەقشبەندی‌یەکان ئەڵێن واتا مەعنەوی‌یە کەی ئەم ووشەیە بریتی‌یە لەتێکۆشانی ڕێبوار بۆ سەفەرکردن وە مەنزڵ گۆڕین لەپێناسی بەشەری‌یەوە بۆ پێناسی مەلەکوتی ، وە لە پێناسی ناپەسەندەوە بۆ پێناسی پەسەند، هەروەها سەفەرکردنە لەجیهانی خەلقەوە بۆلای حەق ، واتە دورکەوتنەوە لە هەڵفریوێنەکانی جیهان وە نزیك کەوتنەوە لە خاوەنی هەردو جیهان .

هەروەها سەفەرکردنە لە حاڵ‌و مەقامێکەوە بۆ حاڵ‌و مەقامێکی باشترو باڵاتر .

ئیمامی ڕەببانی ئەفەرمێ ئەم سەفەر دەر وەتەنە لەسلوکی تەریقەتدا بریتی‌یە لە «**سەیری ئەنفوس**» وە سەرچاوەو سەرەتای «**اندراج النهاية في البداية**» یە ، ئەفەرمێ ئەم ڕێگا برینە ، لە تەریقەتەکانی تریشا هەیە بەڵام لەواندا لە دواپلەی سلوکدا ئەنجام ئەدرێت ، وە لەپاش سەیری «**ئافاق**» ، بەڵام نەقشبەندی‌یەکان هەر لەسەرەتای کارا دەس ئەکەنە ئەم سەیرە واتە ئەم «**سەفەرە**» ، کە سەیری ئافاقیش خۆبەخۆ لەتەکی ئەم سەیرەدا ڕووئەدات وە ئەنجام ئەدرێت .

ئەوەی شیاوی گوتنە سەیری ئافاقی ی ڕێگایێکی دوورو درێژە لەبەری ئەوە ، نەقشبەندی یەکان خۆیانی پێوە ماندو ناکەن بەڵکو هەر لەتەکی سەیری ئەنفوسی دا بەحاڵەتی «طوفەیلی» ئەنجام ئەگرێ ، هەر ئەمەتە پیرانی نەقشبەندی ئەفەرمون ، سەرەتای کاری ئێمە دواپلەی ڕێگاکانی ترە . «بِدایَتِ ما نِهایَتِ دیگَرانْ است» ، ئەمەش پەنجە کێشانە بۆ ئەوەی نەقشبەندی یەکان لەپێشا سەیری ئەنفوس تەواو ئەکەن کە تەریقەکانی تر پاش سەیری ئافاقی جا ئەتوانن ئەم ڕێگایە ببڕن ، دووهەم ئەوەتە ، ڕێبازەکانی تر لەپێشا تەزکی یەی عالەمی خەلق بەذیکری «جەهر» واتە ئاشکرا دەستپێ ئەکەن ، پاش ڕەنج و ڕیازەتێکی زۆر جائەگەنە عالەمی ئەمر ، کە تەزکییەی قەلب وە لەطائفەکانی ترە .

سێ هەم ، ئەم حاڵەتی «اندراج النهاية في البداية» تەبە کە هەر زۆر زوو تەصفیەو تەزکی یە بۆمورید دەست ئەدا ، وە کەشف و موشاهەدەی دەس ئەکەوێ .

پێش تریش وتم بەگۆڕان لەحاڵێکەوە بۆ حاڵێ وە لەمەقامێکەوە بۆ مەقامێکیش هەر ئەڵێن سەفەر ئەندەر وەتەن ، جا ئەو گۆڕانانە تەزکی یەی لەطائف وەبڕینی دائرەکان وەهەموی ئەوکارانەش ئەگرێتەوە .

٤ – خەلوەت دەر ئەنجومەن :

بەعەرەبی ئەبێتە (الخلوة في الجلوة) . واتە بەلەش لەناوی خەڵکاو بەدڵ بەلای خوداوە بون . ئەم کەنارەگیری یە کە پێی ئەڵێن (خەلوەت) دوو جۆرە یەکێکی خەلوەتی ڕەواڵەتی یە ، بریتی یە لەوەی ڕێبواری تەریقەت ئەروات ، لە گۆشەیێکەوە لەشوێنێکی کەنارا دەست ئەکاتە خوا پەرستی و ذیکرو فیکر ، بێگومان ئەم کەنارەگیری یە بۆ کاری سلوك کەڵکی زۆرە چونکە (حەواسی) ئەوکەسە پرژو بلاو نابێت وە تەرکیز ئەکاتە سەری دەرون وەسەرگەرمی کاری دەرونی ی خۆی ئەبێت ئاشکرایە هەرچی زیاتر پێناسەکانی دەرەوە لەکار بوەستن پێناسەکانی دەرون باشتر ئەکەونە کار ، وە بەوجۆرە مرۆڤ زووتر وەباشتر لەجیهانی مەلەکوتی ی نزیك ئەبێتەوە .

جۆری دووهەمی خەلوەت ، خەلوەتی دەرونە ئەمەش بەوجۆرەتە ، هەرچەن ڕێبوار خۆی لەناوی خەڵکابێت وە بەرەواڵەت سەرگەرمی کارو کاسبی و هاتوچونە

بەلاَم لە دەرونەوە لەخودا غافلٚ نیە ، هەم دەرونی ذیکر ئەکات هەم خوای لەیاد ناچێت .

«رِجالٌ لاتُلهيهِمْ تِجارةٌ ولابَيعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ» (٣٧) (نور) جا ، مەبەست لەووشەی خەلوەت دەر ئەنجومەن ، یان الخلوة فى الجلوة ئەم دووهەمیانەتە .

شیخ محمد امین الکردی لەکتێبی «تنوير القلوب» دا بەعەرەبی ئەڵێ «فعناه أن يكون قلب السالك حاضرا مع الحق فى الاحوال كلها غائبا عن الخلق مع كونه بين الناس .»

هەموی رێبەرانی تەریقەت وایان لاباشە ، پاش ئەوەی رێبوار تۆزێ باوەری دامەرزا وە لەکاروباری سلوكدا پێش کەوت ، ئیتر لەخەڵك دوور نەکەوێتەوە بەڵکو سەرگەرمی کاروکاسبی حەلاَڵی خۆی بێت وە خوایش غافلٚ نەکات .

شیخ ئەبوسەعیدی خەرراز (٢٧٩)ك ، لەدنیادەرچوە . ئەڵێ ، (لَيْسَ الكامِلُ مَنْ صَدَرَ عَنْهُ أنْواعِ الكرامات ، وَإنَّما الكامِلُ الّذى يَقْعُدُ بَيْنَ الخَلْقِ يبيع ويشترى معهم ويتزوّج ويختلط بالنّاس ولايَغفلُ عَنِ الله لحَظَةً واحدةً) .

هەرئەمەتە ئەڵێن (الصّوفى كائنٌ بائن) أىْ بالظّاهر والجسم كائن مع الخلق وبالباطن والقلب بائن عنهم .

ئیمامی رەببانی ئەفەرمێ خەلوەت دەر ئەنجومەن لقێکە لە سەفەر دەر وەتەن جیا بوەتەوە ، چونکە ئەگەر سەفەر دەر وەتەن دەستی دا خەلوەت دەر ئەنجومەنیش دێ بەشوێنیا وە رێبوار لەکاتی پرژو بلاَوی ناوی خەڵکا لەوەتەنی خەلوەت دائەکەوێتە گەشت و گوزار .

ئەڵێ تەفرەقەی ئافاق لەناوی حوجرەی ئەنفوس دا رێگا نادەن ، ئەفەرمێ ئەم کارە لە سەرەتادا سەختە بەلاَم لەپاشان وردە وردە ئاسان ئەبێت ، هەروەها ئەفەرمێ ئەم خەلاَتە لە تەریقەی ئێمەدا دەس کەوتی تازەکارانە بەلاَم لە تەریقەتەکانی ترا کۆنەکاران جا خەلاَتی وایان دەس ئەکەوی ، ئەمەش بۆ ئەوەتە ئەم خەلاَتە لەکاتی سەیری ، واتە (رێبرینی» ئەنفوسیدا ، **دەس ئەکەوێ ، کە سەرەتای تەریقەی نەقشبەندی لەسەیری ئەنفوسەوە دەست پێ ئەکات ، وە سەیری ئافاقی خۆبەخۆ لەگەڵی سەیری ئەنفوسیدا دەست‌ئەکەوێ ، بەلاَم رێبازەکانی‌تر لەپێشا ئەبێ سەیری ئافاقی تەواوکەن جا دەست بکەنە سەیری ئەنفوس ، کتێبی (مناهِجُ السَّيْر)** .

بۆ روون کردنەوە ئەڵێم سەیری ئافاق سەیری جیهانی سوروشتە کە هی دەرەوەی مرۆڤ وە بەشی عالەمی خەلقە ، سەیری ئەنفوس بڕینی مەقامەکانی دەرونە کەگوتمان ، پێیان ئەڵێن لەطائف ، وەهی عالەمی ئەمرە ، ئەو شتانەی ؛ وە ئەو

ئەنوارو ئەسرارەی ، لەدەرەوەی دەرونەوە ئەبینرێن ، هی عالەمی خەلقە ، واتە هی ئافاقە ، ئەوەش لەدەرونا هەستی پیٛئەکرێت و ئەبینرێت ، هی ئەنفوسە ، وە هی عالەمی ئەمرە .

لێرەدا خۆم ئەڵێم زۆر جار لەباوکم ئەمبیست ئەیفەرمو ، پیاوچاکان ، بەتایبەت ئەوانەی کە خەڵك نایان ناسن ئەرۆنە ناوی بازارو قەرەبالغ ، ئەمەش بۆ ئەوەتە خوای گەورە هەمیشە (تەجەللا) ی هەیە ، واتە نوری رەحمەتی ئەرژێ بەسەری خەڵکا ، بەلاٛم ئەوەی لەخوا غافلٛ بێت لەو بەهرەیە بێبەش ئەبێت بەڵکو ئەروات بۆ ئەوانەی کە غافلٛ نین ، جا چونکە لەوجۆرە شوێنانەدا خەڵك زۆربەی سەرگەرمی کاری دنیایی‌یە ئاگای لە هیچی‌تر نیە ، ئەوەی ئاگاداریێ هەموی ئەرژێ بەسەری دەرونی ئەوکەسەدا جا ئەمەش هەر **(خەلوەت دەر ئەنجومەن)ە** .

توانایی بۆ ئەنجامی ئەمکارانە وە بەجیٛهێنانی ئەم رەوشانە ، ئەویش ، خۆی دەس‌کەوتێکن دەستی ئەو رێبوارانە ئەکەون ، کە بەهۆی خواپەرستی‌و راست رەوی‌و ذیکرو فیکرەوە گەیشتونەتە ئەوپایانە .

ە – یادکرد :

واتە ، یادکردنەوە کە بەعەرەبی ئەبێتە «**ذیکر**» ذیکری خودا بناغەی کاری هەموی رێبازەکانی تەصەووفە ، مەبەستم لێرەدا ، هەموی واتاکانی ذیکرە ، واتە ، قورئان خوێندن ، نوێژکردن ، ناوی‌خوابردن وە یادی خواکردن ، لەناوی ئەم ذیکرانەدا ، بەشی ناوی خوابردن وە یادی خواکردن لەهەموی زیاترە ، برێ لەرێبازەکان بەدەنگی بەرز وەبرێکی لە دەرونەوە ذیکرئەکەن ، گوتمان نەقشبەندی‌یەکان پەیرەوی ذیکری دەرونن هەروەها گوتمان ئەم ذیکری خودایە دووجۆرە ذیکری (الله) واتە ذیکری «ذات» وە ذیکری «**لا اله الا الله**» واتە نەفی‌و ئیسبات ، پێغەمبەر فەرمویەتی ، باشترین وە بەرێزترین شتێك من وە پێغەمبەرانی پێش‌لەمن وتومانە ، ووشەی «لااله الا الله» یە .

بەر لەرۆژگاری شاهی‌نەقشبەند بەمرێبازە گوتراوە تەریقەی «خواجەگان» گەورەترینی ئەو مورشیدانەی بە خواجە بەناوبانگ بون خواجە عبد الخالق‌ی غەجدەوانی‌یە جا ، بەرلەو، ذیکری زمانییش ئەنجام دراوە ، بەلاٛم شێخ‌عبد الخالق ذیکری دەرونی‌ی رەواج‌دا ، ئەمە ئەوکەسەتە کە بناغەدانەری ئەم ووشانەیە کە

باسیان ئەکەین ، پاش ئەویش سەرلەنوێ برێ لە ناوی نەقشبەندی یەکانا ذیکری زمانیش ئەنجام ئەدرا تا زەمانی شاهی نەقشبەند ، محمد بهاء الدین ، کە سەرۆك و گەورە پیاوی ئەم رێبازەتە ، ئەو جارێکی تر دەستوری دا ئەبێ رێبواری ئەم رێبازە هەر لەرێگای ذیکری دەروونی یەوە تێ کۆشێت ، وە ئەوسێ ووشەیەشی خستە سەری ذابی رێبازەکە ، واتەوقوفی قەلبی ی ، وقوفی عەدەدیی ، وقوفی زەمانی ی . کە تێکرا بونە یازدە ووشە .

مەبەست لەم ووشەی یادکردە بەردەوام بونە لەسەری «یاد» واتە ذیکر ، قانجازێکی گەورەی ئەم ذیکرە دەرونی ی یە ئەوەتە ، پێویستی بەدەنگ وە پیت ، واتە بە گوتنی زمان نیە ، کەوابو مرۆڤ ئەتوانێ بەئاسانی ی هەمیشە ذیکربکات تەنانەت لەکاتی ئیش و کاریشا ، بەلام ذیکری زمان لەکاتی ئیش وکارا بەتایبەت لەکاتی قسەکردنا ئەنجام نادرێ، بۆیەلێرەدا ئەم باسی ذیکرە واتە : یادکرد هاتوە کە رۆشن بێت یەکێ لەبناغەکانی تەریقەی نەقشبەندی یە ، جا ، ئەبێ ئەم ذیکرە دەروونی یە ئەوەندە درێژەی بدرێتێ تا وای لیٚ دێت ذاکیر واتە ئەورێبوارە حوزوری هەمیشەیی ،مەذکور، کەخودایە بۆی دەست ئەدات ، وە هەدەفیش هەر ئەو حوزورەتە ، وەئیتر رێبوار هەمیشە بەهەستی دەرونی ی خۆی وا لەحوزوری خوادا وە بەچاوی بەصیرەت ئەونورو بەرەکەتە ئەبینێ کە ئەیێتە ، موشاهەدە .

لام وایە زووتریش وتومە هی واهەیە لەشەوو رۆژا بیست و پێنج هەزار جار ذیکری «الله» ئەکات ، وە لای کەمی بۆئەوانەی تازەکارن وە دەستیان کردوەتە برینی ئەم رێگایە ، پێنج هەزار جار ، یاد ئەکەن . وەکووتمان ، پاش گەیشتن بەمراز وەحوزور ، وەکاتێ کەمەذکور لەدەرونا هەست کرا ، ئیتر باسی ژمارەو ئەو جۆرەشتانە ، تەنانەت ذیکر کردنیش نامێنێ . چونکە مەذکور کەخودایە دل و دەرونی داپۆشیوە ، وەرێبوار وا لەبرینی مەقامات دا. مورشید ئەزانێت ، یان ئەوکەسە خۆیو خوای خۆی کەئەبێ چی بکاو چی نەکات شایەد پیٚ ویستیش بێت ذیکربکات .

٦ – بازگەشت :

واتاکەی ئەبێتە گەرانەوە ، لێرەدا مەبەست ئەوەتە رێبوار لەکاتی نەفی و ئیسبات دا پاش ئەوەی کە هەناسەی خۆیی گرتبو وە بە ژمارەی تاك تا ئەورادەیەی بۆی کرابو جارێ ، یان سێ جار ، یان پازە .. هتد ، ذیکری کردبو جا کە هەناسەی

دا ، ئەگەڕێتەوە بۆلای پارانەوەو داواکردن لە خودای خۆی ، جا ئەگەر ذیکرەکەی بەزمان بو ئەم جوملەیە بەزمان ئەڵێ ئەگەر ذیکرەکەیشی بەدڵ بوو ، بەدڵ و خەیاڵ ئەڵێ «**الهي أنت مقصودي ورضاك مطلوبي**» ، واتە خودایا مەبەستی من هەرتۆیەو ڕەزامەندیی تۆم پێویستە ، ئەمە بۆچیی یە ؟ بۆ ئەوەتە هەر بیرو خەیاڵێکی چاك یان خراپ لەو چەن چرکەیەدا ڕوی کردبێتە دەرونی دوری خاتەوەو هۆش و بیری بگەڕێتەوە بۆلای خوای خۆی ، وە جگە خوا لە هیچی تر بیرنەکاتەوە .

٧ — نیگاه داشت :

واتە ڕاگرتن ، خۆیشیان ئەڵێن نیگای بدێرە . نیگاهداشت ئەوەتە لەکاتی ذیکرکردنا ئەوکەسە بکۆشێ هەرگیز خەتەرە ڕونەکاتە دەرونی ، ئەگەر هاتو خەتەرە ڕوی کردە دەرونی چ خەتەرەی باش چ هی خراپ ، ئەبێ ذیکرەکە ڕاگرێ ، تا خەتەرەکە لەدڵ دەرئەکات ، جا سەرلەنوێ دەستکاتەوە بەذیکر ، هەروەکو لە کتێبی «مَناهِجُ السَّير» دا ئەڵێ ، نیگاهداشت ، ئەوەتە ، ئەو بەرەکەت و دەستکەوتەی کە لەسایەی بەردەوامیی ذیکرەوە دەست ئەکەوێ یان ئەو چۆنیەتی ئاگاداریی و حوزورەی بەهۆی ذیکرەوە دەستئەدات بۆ ڕێبوار ، ڕای گرێ وەنەیێڵێ هیچ خەتەرەیی ڕوو بکاتە دڵی .

مەناهیج ئەل سەیر نوسینی (ابو الحسن زيد مجددی فاروقی) یە ، ساڵی ١٩٥٧ لەدهلی چاپکراوە .

لەکتێبی ڕەشەحات عین الحیاة دا کەلەساڵی (١٩١٢) لەکانپوردا لەچاپ دراوە فخر الدين علی کاشفی لەزمانی سعد الدين کاشغەریی یە وە ئەڵێ ، ڕێبوار هەرچەندە بۆی بکرێت ، سەعاتێ دوان سیان ، هەرچی بۆی کرا هۆش و بیری دەرونی خۆی بەجۆرێ ڕاگرێت جگە لەخودا هیچ بە دەرونیا تێ نەپەڕێ .

برێ لە گەورەپیاوانی تەریقەت ئەڵێن نیگاهداشت تەنها بۆکاتی ذیکری نەفی وئیسباتە ئەویش ئەوەتە مەعنای ذیکرەکە لەدڵا ڕاگرێت بۆئەوەی ئەو مەعنایە هەر بەردەوام لەدڵابێت کە بریتیی یە لەوەی هیچ خودایێك نیە جگە الله ، وە ئەگەر نەتوانێ ئەمکارە بکات حوزوری دڵ بۆی دەست نادات .

بەکورتیی همموی ئەم کۆششە بۆ ئەو بەردەوام بونی حوزورەتە ، چونکە حوزوری دڵ وە پاراستنی دەرون لەهەمو خەتەرەو خەیاڵێك ئەوە خۆی گرنگ ترین

مەبەستێکە هەمیشە صۆفی یەکان گرتویانەتە پێش چاو وە پایەیێکە لە پایەکانی تەصەووف ، وە مەشایخان لەم بارەوە زۆر باسیان کردووەو زۆر ڕایان سپاردوە بۆ چاودێری لێ کردنی .

ئەبێ ئەوەش بزانین ئەوە دەست نادات کە هەرگیز هیچ خەتەرەیێك بەدلا تێ پەڕ نەکات بەلاّم ئەم نیگاهداشتە ئەوەتە مرۆڤ هەولّ بدات خەتەرەو خەیالّ لەدلا سەقامگیر نەبیّو نەمێنیتەوە وەکو پوش و پەلاشی سەری ئاوی تیژپەڕ وابێت نەوێسێتەوەو بڕوات ، لە کتێبی (الحدائق الوردیە) نوسینی عبد المجید الخانی لەزمانی علاء الدین العطارەوە ئەلّیّ ، ئەوەی نەیێلن هیچ خەتەرەو خەیالێك ڕوو بکاتە دەرون زۆر سەختە وە ناکرێت ، بەلاّم ئەبێ بکۆشن دەوامی نەبێت ، ئەفەرمیّ من بیست سالّ دلّی خۆم پاراست لە خەتەرەو خەیالّ کەچی پاش بیست سالّ هەر خۆی گەیاندە دلّم ، بەلاّم نەم هێشت سەقامگیر بێت .

٨ – یاد داشت :

یادداشت شوهود یان موشاهەدە وە (عین الیقین) یشی پیّ ئەلّێن ، شیخ محمد امین الکردي ئەلّیّ «الکنایةُ عَنْ حُضور القلبِ مع الله تعالی علی الدّوام فی کل حال من غیر تکلّفٍ ولا مجاهدةٍ وهذا الحضور فی الحقیقة لایتیسّرُ الاّ بَعْدَ طيّ مقامات الجذبةِ وقَطْعِ منازلِ السّلوك .

لە شوێنیکی ترا لە کتێبی (تنویر القلوب) دا ئەلّیّ ، یادداشت لەپاشی فەناو لەپاشی بەقای حەوتەمدا جا دەستی ڕێبوار ئەکەویّ .

کەوابو یادداشت بەرهەمی ڕەنجی ڕێبوارە وەبریتی یە لەو حالّەتی گەیشتن بە ئاواتی پاش ڕەنج و تێکۆشانە ، یادداشت ئەتوانیّ بەرهەمی ذیکر ، یان موراقەبە ، یان یارمەتی ی مورشید بێت ، وە ڕێبوار پاش بڕینی هەمو کۆسپیّ جا ئەیگاتیّ .

عبیدالله ئەحرار ئەفەرمیّ :

یادداشت بریتی یە لەوەی کەشوهودی حەق بەهۆی (حوبی ذاتی) ، واتە خۆشەویستی یەوە ، ئەو ڕێبوارە داپۆشیّ ، ئەتوانین بلّێین بریتی یە لە (حوزوری بێ غەیب) واتە ئامادەبونیّ کە ئیتر وون بون وە لاچونی نەبێت . هەروەها ، بۆ ڕوون کردنەوەیێکی زۆرتر گوتراوە یادکرد بریتی یە لە بەردەوام بون لەسەری ذیکر ، وە بازگەشت ، ئەوەتە پاش هەر پشودانیّ لەذیکر ئەوکەسە ئەگەڕێتەوە بۆلای ئەوەی

که لەدڵەوە بڵێت ، خودایا مەقصودی‌من هەرتۆی وەرەزامەندیی تۆ و نزیکیی تۆیە مەبەستم ، وەنیگاهداشت بریتی‌یە لە پاراستنی ئەو گەڕانەوە بێ‌ئەوەی بەزمان هیچ بڵێت .

جا یادداشت بریتی‌یە لە بەردەوام کردنی ئەو نیگاهداشتە وە تێ‌کۆشان بۆ لەدەست‌نەدانی ئەو حوزورە .

ئێستە دێینە سەری باسی ئەو سێ ووشەیەی کە شاهی نەقشبەند خستونیەتە سەری ئەم نۆ ووشانەی کە باسمان کردن ، کە بریتین ، لە وقوفی زەمانیی ، وقوفی عەددەدیی ، وقوفی قەلبیی ، ئەم یانزە وشەیە (لازم‌وملزوم)ی یەکن ، وەرێبوار بەچاودێری لێ‌کردنی هەمویان ئەر خوا بۆی بکات ئەگاتە سەری لوتکەی شاخی ئاوات .

٩ — وقوفی زەمانیی :

ئەم وقوفی زەمانی‌یە ئەتوانین بڵێین وەکو (موحاسەبە) ی دەرون وایە ، واتە رێبوار هەر ماوەی چەن‌ساتێ یان چەن کاتێ جارێ لە ذیکر رائەوەستێ وە لە دەرونی خۆی ورد ئەبێتەوە بزانێ ئەو ماوەیە بەچی تێ‌پەڕاندوە‌ئەگەر بە ئامادەبون حوزوری هەقدا بوە وا سوپاسی خوا بکات وە ئەگەر بەغەفڵەت وە بێ‌هەواڵی تێپەڕیوە پەشیمانی‌ی پیشان بدات واتە **(ئیستیغفار)** وە داوای لێ‌بوردن وە بەخشین بکات لە خودا .

لە کتێبی رەشەحات‌دا لەزمانی بەهائوددین نەقشبەندەوە ئەڵێ وقوفی زەمانیی وەکو کاروبار بەڕێوەبەری رێبواری ئەم رێبازەتە ، بریتی‌یە لەوەی رێبوار هۆشی بەخۆیەوەبێت وە ئاگای لەحاڵی خۆی‌بێت بزانێ لە هەردەمێکا حاڵی‌خۆی چیەو چۆنە ئایا هی‌ئەوەتە شوکری خودا بکات یان هی‌ئەوەتە عوذر بێرێتەوە هی هەرکام‌بو ئەوەیان بکات .

مەولانا یەعقوبی چەرخی‌ی کە یەکێکە لە موریدە پایە بەرزەکانی شاهی نەقشبەند ئەڵێ ، حەزرەتی خواجە واتە ، شاهی نەقشبەند خوای لێ‌رازی‌بێ ، هەرکاتێ رێبوار دوچاری دڵ‌گیران «**قەبض**» بوایە ئەی‌فەرمو ئەبێ **(ئیستیغفار)** بکات ئەگەریش دڵ‌کرانەوە «**بەسط**» رووی تێ‌کردایی ئەی‌فەرمو سوپاسی‌خوا بکە ، کە

چاودێری ئەم دووحاڵە «وقوف زەمانی» یە ، بەم فەرمودەیەدا وادەرئەکەوێ حاڵەتی (**قەبض**) لە غەفلەتەوە ، وە حاڵەتی (**بەسط**) لە ئاگاداری‌یەوە سەرچاوە بگرن .

باسی قەبض‌و بەسط لەبەشی موصطەلەحات‌دا کراوە .

١٠ - وقوف عەدەدیی :

بریتی‌یە لەوەی لەکاتی ذیکری نەفی‌و ئیسبات دا کە ئەبێ هەناسە پەنگ بدرێتەوە لەم کاتەدا ذیکرەکان بەتاك ئەنجام بدرێن واتە جارێ یان سێ ، یان پێنج ... هتد ، هی واهەیە ئەتوانێ تا بیست‌ویەك جار بە یەك هەناسە ذیکر ئەکات ، جا ، بەم چاودێری کردنی ژمارەی تاکە ئەڵێن وقوف عەدەدیی ، واتە رێبوار (**واقیف**) بێت ، ئاگاداربێت ژمارەی ذیکرەکانی تاك بێت .

بێگومان ئەم ذیکرە بە زمان نیە بەڵکو بە دڵە ، واتە بە دەروونە ، ژمارە کردنە کەیش هەروا ، نابێ بە زمان بێت ئەبێ بەدەروون بێت .

ئەبێ ئەوەش بزانین بە ئەنجامدانی ئەم رەوشە بەرهەمی مەعنەویی زۆر دەستی رێبوار ئەکەوێ ، وە ئەم رەوش‌و دەرامەدی رەوشانە ، لە ماوەی صەدان ساڵدا ئەوەندە تاقی کراونەتەوە بونەتە بەدیهی‌یاتی تەریقەت ، وەلای رێبواران ئاشکراو روونا کە .

«**عبد الرحمن** ، **جامی**» (٨١٧ - ٨٩٨) ك ، خاوەنی «**نَفَحاتُ الانس**» ، لەریسالەی نوری‌یەدا کە دەست‌خەتەو نوسخەیێکی وا لە «**دار الکتب المصریة**» دا ، ئەڵێ وقوف عەدەدیی ، بۆئەوەتە ئەو رێبوارە بزانێت کەی‌،واتە لە چ ژمارەیێکا ئەو ذیکرە بەرهەم ئەدات ، زووتر گوتمان ئەگەر گەیشتەبیست‌ویەك جار وە بەرهەمی مەعنەویی نەبو دیارە مەرجەکانی بەباشیی ئەنجام نەداوە ، جابۆئەوە چاودێری لە ژمارەکان ئەکات تا بزانێ ئایا بەرهەمی هەیە یام نا ئەگەر گەیشتە بیست‌ویەك‌و بەرهەمی نەبو بگەرێت وە کەموکوری کارەکەی بدۆزێتەوە ، شاهی نەقشبەند خوێ ئەفەرمێ ، ئەم لەپێش‌چاوگرتنی ژمارەیە بۆئەوەتە هۆش‌وبیری ئەوکەسە نەروات بەم‌لاو بەولادا .

بدات ڕەوشەکەی ئیمامی ڕەببانی لەهەموی تەواوترە بەڵام ئەمانی تریش هەرکامەی لەکات و ساتی خۆیا کەڵکی هەیە .

٣ – سەفەر دەر وەتەن :

واتە سەفەرکردن لە وەتەندا ، ئەم گوتنەش هەرچەکو ئەو ووشەکانی تر ، هەم واتای ڕەواڵەتیی هەیە هەم واتای دەروونی و مەعنەوی .

واتا ڕەواڵەتیەکەی ئەوەتە سەفەرکردن هەمیشە بەکەڵکەو چاوو مێشکی ئینسان ئەکاتەوەو ئازمون وەر ئەگرێ وە ڕەنجی شەفەرو غەریبی ی خۆی لای خودا بێ پاداش نابێت ، هەروەها هەرچی مرۆڤ شتی زۆر ببینێت وە مەخلوقاتی جۆراو جۆر سەیربکات هەم پەندو عیبرەت ئەگرێ وە هەم لەعەزەمەتی خوا زۆرتر سەری سوڕ ئەمێنێ ، جا هەر لەبەرئەوە خواستایشی کردوە لەوانەی وردئەبنەوەو تێ ئەفکرێن لە دروس بونی ئەرزو ئاسمان وە شان بەشانی ذیکرکردن ناوی ئەم بیرکردنەوە ئەبات کە لە ئایاتی «١٩١» ال عمران‌دا ، ئەفەرمێ **الذين يذكرون الله قياما وقعودا وعلى جنوبهم ويتفكرون في خلق السماوات والارض»** ، لەپاشان مەدحی ئەوکەسانە ئەکات کە بەدنیادا ئەگەڕێن بۆ پەند وەرگرتن ، هەرچەن ووشەی **(سائح)** بەواتای نوێژیش لێك دراوەتەوە بەڵام بەواتای گەشت کردنیش هاتوە . وە کراوەتە هاوشان و هاوترازوی تەوبەو خواپەرستی ی وەکو لەئایەتی (١١٢) تەوبەدا ، ئەفەرمێ .

«التائبون العابدون الحامدون السائحون الراكعون الساجدون الآمرونَ بالمعروفِ والنّاهونَ عَنِ المُنكَرِ والحافظونَ لحدودِ الله وَبَشِّرِ المُؤمِنين» .

یان کە لەسورەی تەحریم ئایەتی «٥» دا ، ئەفەرمێ . **«تائبات عابداتٍ سائحاتٍ»** .

بەڵام سەبارەت بەگەڕان بەسەری زەویدا وەپەند وەرگرتن لە بەسەرهاتی خراپ کاران و هەمو جۆرە ئاڵوگۆرێکی جیهان‌دا لەچوار شوێنی قورئان‌دا **«أفَلَمْ يَسيروا في الأرْضِ»** لە چوارشوێنا **«قُلْ سيروا في الأرض»** لە سێ شوێنا **«أوَ لَمْ يَسيروا في الأرْضِ»** لە دووشوێنا **«فَسيروا في الأرْضِ»** . هاتوە . ئەمانە هەمو دڵ گەرم کەرو پاڵ پێوەنەرن ، بۆ

موسڵمانان کە بگەڕێن وە چاو قوچاو نەبن وە لەمجیهانە ورد بنەوە تاباشتر خوا بناسن ، کەوابو ئەو دەستورەی تەصەووفیش وە دڵگەرمکردنی ڕێبوارانی ئەم ڕێبازە بۆ گەشتو گەڕان لێرەشەوە سەرچاوە ئەگرێت .

دووهەمی بۆ گەڕانە بەشوێنی مامۆستاو مورشیدی باشا ، بەم بۆنەوە گەورە پیاوانی تەصەووف خوازیارانی ئەم ڕێبازە ئامۆژگاریی ئەکەن کە بڕۆن بگەڕێن بەشوێنی مورشیدی باشدا ، بەڵام ئەڵێن ئەگەر هاتو مورشیدی باشت دەست کەوت ئیتر ئەبێ هەرچی ئەو ئەڵێ وابکەیت وە بۆخۆت دامرکێیت ، وە سەفەری مەولانا خالیدی نەقشبەندیی لێرەوە بۆشامو بوحیجازو سەرلەنوێ لەحیجازەوە گەڕانەوە بۆ کوردوستانو لێرەوە بەسەری ئێرانو ئەفغانو کابولو غەزنەینو قەندەهاردا تاگەیشتنە خزمەتی شاه عبداللەی دهلوی وە بەهرەمەندبون وە بەمراز گەیشتن لەخزمەتی ئەو خاوەن کەمالەدا گەشتێکە لەگەشتە گرنگەکانی صوفییەکان بەشوێنی مورشیدی باشدا . هەروەها گەڕانی غەزالی لە طوسەوە بۆ بەغداوە لە بەغداوە بۆ شامو بۆ حیجاز وەسەر گەردانی بە شوێنی مورشیدا ئەویش نمونەیێکی ئەم گەشتانەیە .

سێهەم واتا مەعنەویی یەکەیەتی ، بەتایبەت لەڕوانگەی نەقشبەندییەکانەوە . نەقشبەندییەکان ئەڵێن واتا مەعنەویی یەکەی ئەم ووشەیە بریتییە لەتێکۆشانی ڕێبوار بۆ سەفەرکردن وە مەنزڵ گۆڕین لەپێناسی بەشەرییەوە بۆ پێناسی مەلەکوتی ، وە لە پێناسی ناپەسەندەوە بۆ پێناسی پەسەند ، هەروەها سەفەرکردنە لەجیهانی خەلقەوە بۆلای حەق ، واتە دورکەوتنەوە لە هەڵفریوێنەکانی جیهان وە نزیك کەوتنەوە لە خاوەنی هەردو جیهان .

هەروەها سەفەرکردنە لە حاڵو مەقامێکەوە بۆ حاڵو مەقامێکی باشترو باڵاتر .

ئیمامی ڕەببانی ئەفەرمێ ئەم سەفەر دەر وەتەنە لەسلوکی تەریقەتدا بریتییە لە «**سەیری ئەنفوس**» وە سەرچاوەو سەرەتای «**اندراج النهاية في البداية**» یە ، ئەفەرمێ ئەم ڕێگا برینە ، لە تەریقەتەکانی تریشا هەیە بەڵام لەواندا لە دوایلەی سلوکدا ئەنجام ئەدرێت ، وە لەپاش سەیری «**ئافاق**» ، بەڵام نەقشبەندییەکان هەر لەسەرەتای کارا دەس ئەکەنە ئەم سەیرە واتە ئەم «**سەفەرە**» ، کە سەیری ئافاقیش خۆبەخۆ لەتەکی ئەم سەیرەدا ڕووئەدات وە ئەنجام ئەدرێت .

ئەوەی شیاوی گوتنە سەیری ئافاقی ڕێگایێکی دوورو درێژە لەبەری ئەوە ، نەقشبەندی یەکان خۆیانی پێوە ماندو ناکەن بەڵکو هەر لەتەکی سەیری ئەنفوسی دا بەحاڵەتی «**طوفەیلی**» ئەنجام ئەگرێ ، هەر ئەمەتە پیرانی نەقشبەندی ئەفەرمون ، سەرەتای کاری ئێمە دواپلەی ڕێگاکانی ترە . «**بِدایَتِ ما نِهایَتِ دیگَرانْ است**» ، ئەمەش پەنجە کێشانە بۆ ئەوەی نەقشبەندی یەکان لەپێشا سەیری ئەنفوس تەواو ئەکەن کە تەریقەکانی تر پاش سەیری ئافاقی جا ئەتوانن ئەم ڕیگایە ببڕن ، دووهەم ئەوەتە ، ڕێبازەکانی تر لەپێشا تەزکی یەی عالەمی خەلق بەذیکری «**جەهر**» واتە ئاشکرا دەست پێ ئەکەن ، پاش ڕەنج و ریازەتێکی زۆر جائەگەنە عالەمی ئەمر ، کە تەزکییەی قەلب وە لەطائفەکانی ترە .

سێ‌هەم ، ئەم حاڵەتی «**اندراج النهاية في البداية**» تەیە کە هەر زۆر زوو تەصفیەو تەزکی یە بۆموریـد دەست ئەدا ، وە کەشف و موشاهەدەی دەس ئەکەوێ .

پێش‌تریش وتم بەگۆڕان لەحاڵێکە وە بو حاڵێ وە لەمەقامێکەوە بۆ مەقامێکیش هەر ئەڵێن سەفەر ئەندەر وەتەن ، جا ئەو گۆڕانانە تەزکی یەی لەطائف وەبڕینی دائرەکان وەهەموی ئەوکارانەش ئەگرێتەوە .

٤ ـ خەلوەت دەر ئەنجومەن :

بەعەرەبی ئەبێتە (**الخلوة في الجلوة**) . واتە بەلەش لەناوی خەڵکاو بەدڵ بەلای‌خوداوە بون . ئەم کەنارەگیری‌یە کە پێی ئەڵێن (خەلوەت) دوو جۆرە یەکێکی خەلوەتی ڕەواڵەتی‌یە ، بریتی‌یە لەوەی ڕێبواری تەریقەت ئەڕوات ، لە گۆشەیێکەوە لەشوێنێکی کەنارا دەست ئەکاتە خوا پەرستی و ذیکرو فیکر ، بێگومان ئەم کەنارەگیری یە بۆ کاری سلوك کەڵکی زۆرە چونکە (حەواسی) ئەوکەسە پرژو بلاو نابێت وە تەرکیز ئەکاتە سەری دەرون وەسەرگەرمی کاری دەرونی ی خۆی ئەبێت ئاشکرایە هەرچی زیاتر پێناسەکانی دەرەوە لەکار بوەستن پێناسەکانی دەرون باشتر ئەکەونە کار ، وە بەوجۆرە مرۆڤ زووتر وەباشتر لەجیهانی مەلەکوتی ی نزیك ئەبێتەوە .

جۆری دووهەمی خەلوەت ، خەلوەتی دەرونە ئەمەش بەوجۆرەتە ، هەرچەن ڕێبوار خۆی لەناوی خەڵکابێت وە بەرەواڵەت سەرگەرمی کارو کاسبی و هاتوچونە

بەلاّم لە دەرونەوە لەخودا غافلّ نیە ، هەم دەرونی ذیکر ئەکات هەم خوای لەیاد ناچێت .

«**رِجالٌ لاتُلهيهِمْ تِجارَةٌ ولَابَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ**» (۳۷) (نور) جا ، مەبەست لەووشەی خەلوەت دەر ئەنجومەن ، یان الخلوة فی الجلوة ئەم دووهەمیانەتە .

شیخ محمد امین الکردی لەکتێبی «**تنوير القلوب**» دا بەعەرەبی ئەلّیّ «فمعناه أن يكون قلب السالك حاضرا مع الحق فی الاحوال كلها غائبا عن الخلق مع كونه بين الناس .»

هەموی رێبەرانی تەریقەت وایان لاباشە ، پاش ئەوەی رێبوار تۆزێ باوەری دامەرزا وە لەکاروباری سلوكدا پێش‌کەوت ، ئیتر لەخەلّك دوور نەکەوێتەوە بەلّکو سەرگەرمی کاروکاسبی حەلاّلّی خۆی بێت وە خوایش غافلّ نەکات .

شیخ ئەبوسەعیدی خەرراز (۲۷۹)ك ، لەدنیادەرچوە . ئەلّیّ ، (**لَيْسَ الكامِلُ مَنْ صَدَرَ عَنْهُ أنْواعِ الكرامات ، وَإنّما الكامِل الّذی يَقْعُدُ بَيْنَ الخَلقِ يبيع ويشتری معهم ويتزوّج ويختلط بالنّاس ولايَغْفَلُ عَنِ اللهِ لَحْظَةً واحدةً**) .

هەرئەمەتە ئەلّێن (الصّوفی كائنٌ بائن) أیْ بالظّاهر والجسم كائن مع الخلق وبالباطن والقلب بائن عنهم .

ئیامی رەببانیی ئەفەرمێ خەلوەت دەر ئەنجومەن لقێکە لە سەفەر دەر وەتەن جیا بوەتەوە ، چونکە ئەگەر سەفەر دەر وەتەن دەستی‌دا خەلوەت دەر ئەنجومەنیش دێ بەشوێنیا وە رێبوار لەکاتی پرژو بلاّویی ناوی خەلّكا لەوەتەنی خەلوەت‌دائەکەوێتە گەشت‌و گوزار .

ئەلّێ تەفرەقەی ئافاق لەناوی حوجرەی ئەنفوس‌دا رێگا نادەن ، ئەفەرمێ ئەم کارە لە سەرەتادا سەختە بەلاّم لەپاشان وردە وردە ئاسان ئەبێت ، هەروەها ئەفەرمێ ئەم خەلاّتە لە تەریقەی ئێمەدا دەس‌کەوتی تازەکارانە بەلاّم لە تەریقەتە کانی ترا کۆنەکاران جا خەلاّتی وایان دەس ئەکەوی ، ئەمەش بۆ ئەوەتە ئەم خەلاّتە لەکاتی سەیری ، واتە (رێ‌بڕینی» ئەنفوسی‌دا ، دەس ئەکەوێ ، **کە سەرەتای تەریقەی نەقشبەندی لەسەیری ئەنفوسەوە دەست پێ ئەکات ، وە سەیری ئافاقی خۆبەخۆ لەگەلّی سەیری ئەنفوسی‌دا دەست‌ئەکەوێ ، بەلاّم رێبازەکانی‌تر لەپێشا ئەبێ سەیری ئافاقی تەواوکەن جا دەست بکەنە سەیری ئەنفوس** . کتێبی (مناهِجُ السَّیْر) .

بۆ روون کردنەوە ئەلّێم سەیری ئافاق سەیری جیهانی سوروشتە کە هی دەرەوەی مرۆڤ وە بەشی عالەمی خەلقە ، سەیری ئەنفوس بڕینی مەقامەکانی دەرونە کەگوتمان ، پێ‌یان ئەلّێن لەطائف ، وەهی عالەمی ئەمرە ، ئەو شتانەی ، وە ئەو

ئەنوارو ئەسرارەی ، لەدەرەوەی دەرونەوە ئەبینرێن ، هی عالەمی خەلقە ، واتە هی ئافاقە ، ئەوەش لەدەرونا هەستی پیٚ ئەکرێت و ئەبینرێت ، هی ئەنفوسە ، وە هی عالەمی ئەمرە .

لێرەدا خۆم ئەلێم زۆر جار لەباوکم ئەمبیست ئەیفەرمو ، پیاوچاکان ، بەتایبەت ئەوانەی کە خەڵك نایان ناسن ئەرۆنە ناوی بازارو قەرەبالغ ، ئەمەش بۆ ئەوەتە خوای گەورە هەمیشە **(تەجەللا)** ی هەیە ، واتە نوری رەحمەتی ئەرژێ بەسەری خەڵکا ، بەلاٚم ئەوەی لەخوا غافلٚ بێت لەو بەهرەیە بیٚبەش ئەبێت بەلٚکو ئەروات بۆ ئەوانەی کە غافلٚ نین ، جا چونکە لەوجۆرە شوێنانەدا خەڵك زۆربەی سەرگەرمی کاری دنیایی یە ئاگای لە هیچی تر نیە ، ئەوەی ئاگادارێ هەموی ئەرژێ بەسەری دەرونی ئەوکەسەدا جا ئەمەش هەر **(خەلوەت دەر ئەنجومەن)ە** .

توانایی بۆ ئەنجامی ئەمکارانە وە بەجیٚهێنانی ئەم رەوشانە ، ئەویش ، خۆی دەس کەوتێکن دەستی ئەو رێبوارانە ئەکەون ، کە بەهۆی خواپەرستی و راست رەوی و ذیکرو فیکرەوە گەیشتونەتە ئەوپایانە .

٥ — یادکرد :

واتە ، یادکردنەوە کە بەعەرەبی ئەبێتە «**ذیکر**» ذیکری خودا بناغەی کاری هەموی رێبازەکانی تەصەووفە ، مەبەستم لێرەدا ، هەموی واتاکانی ذیکرە ، واتە ، قورئان خوێندن ، نوێژکردن ، ناوی خوابردن وە یادی خواکردن ، لەناوی ئەم ذیکرانەدا ، بەشی ناوی خوابردن وە یادی خواکردن لەهەموی زیاترە ، برێ لەرێبازەکان بەدەنگی بەرز وەبرێکی لە دەرونەوە ذیکرئەکەن ، گوتمان نەقشبەندی یەکان پەیرەوی ذیکری دەرونی ئەکەن هەروەها گوتمان ئەم ذیکری خودایە دووجۆرە ذیکری (الله) واتە ذیکری «ذات» وە ذیکری «**لا اله الا الله**» واتە نەفی و ئیسبات ، پێغەمبەر فەرمویەتی ، باشترین وە بەرزترین شتێك من وە پێغەمبەرانی پێش لەمن وتومانە ، ووشەی «لااله الا الله» یە .

بەر لەرۆژگاری شاهی نەقشبەند بەمرێبازە گوتراوە تەریقەی «خواجەگان» گەورەترینی ئەو مورشیدانەی بە خواجە بەناوبانگ بون خواجە عبد الخالق غەجدەوانی یە جا ، بەرلەوەذیکری زمانییش ئەنجام دراوە ، بەلاٚم شێخ عبد الخالق ذیکری دەرونی ی رەواجدا ، ئەمە ئەوکەسەتە کە بناغەدانەری ئەم ووشانەیە کە

باسیان ئەکەین ، پاش ئەویش سەرلەنوێ برێ لە ناوی نەقشبەندی‌یەکانا ذیکری زمانیش ئەنجام ئەدرا تا زەمانی شاهی نەقشبەند ، محمد بهاء الدین ؛ کە سەرۆك و گەورە پیاوی ئەم رێبازەتە ، ئەو جارێکی‌تر دەستوری‌دا ئەبێ رێبواری ئەم‌رێبازە هەر لەرێگای ذیکری دەروونی‌یەوە تێ‌کۆشێت ، وە ئەوسێ ووشەیەشی خستە سەری ذابی رێبازەکە ، واتەوقوفی قەلبی‌ی ، وقوفی عەدەدی ، وقوفی زەمانی‌ی . کە تێکرا بونە یازدە ووشە .

مەبەست لەم ووشەی یادکردە بەردەوام بونە لەسەری «یاد» واتە ذیکر ؛ قانجازێکی گەورەی ئەم ذیکرە دەرونی‌ی‌یە ئەوەتە ، پێویستی بەدەنگ وە پیت ، واتە بە گوتنی زمان نیە ، کەوابو مرۆڤ ئەتوانێ بەئاسانی‌ی هەمیشە ذیکربکات تەنانەت لەکاتی ئیش‌و کاریشا ، بەلاٌم ذیکری زمان لەکاتی ئیش‌وکارا بەتایبەت لەکاتی قسەکردنا ئەنجام نادرێ ، بۆیەلێرەدا ئەم باسی ذیکرە واتە : یادکرد هاتوە کە رۆشن بێت یەکێ لەبناغەکانی تەریقەی نەقشبەندی‌یە ، جا ، ئەبێ ئەم ذیکرە دەروونی‌یە ئەوەندە درێژەی بدرێتێ تاوای لێ‌دێت ذاکیر واتە ئەورێبوارە حوزوری هەمیشەیی «مەذکور» کەخودایە بۆی دەست ئەدات ؛ وە هەدەفیش هەر ئەو حوزورەتە ؛ وەئیتر رێبوار هەمیشە بەهەستی دەرونی‌ی خۆی وا لەحوزوری خوادا وە بەچاوی بەصیرەت ئەونورو بەرەکەتە ئەبینێ کە ئەبێتە ، موشاهەدە .

لام وایە زووتریش وتومە هی واهەیە لەشەوو رۆژا بیست‌و پێنج هەزار جار ذیکری «الله» ئەکات ، وە لای کەمی بۆئەوانەی تازەکارن وە دەستیان کردوەتە بڕینی ئەم رێگایە ، پێنج هەزار جار ، یاد ئەکەن . وەکووتمان ، پاش گەیشتن بەمراز وەحوزور ، وەکاتێ کەمەذکور لەدەرونا هەست‌کرا ، ئیتر باسی ژمارەو ئەو جۆرەشتانە ؛ تەنانەت ذیکر کردنیش نامێنێ . چونکە مەذکور کەخودایە دڵ‌ودەرونی داپۆشیوە ، وەرێبوار وا لەبڕینی مەقامات‌دا . مورشید ئەزانێت ، یان ئەوکەسە خۆیو خوای خۆی کەئەبێ چی‌بکاو چی‌نەکات شایەد پێ‌ویستیش بێت ذیکربکات .

٦ – بازگەشت :

واتاکەی ئەبێتە گەرانەوە ، لێرەدا مەبەست ئەوەتە رێبوار لەکاتی نەفی‌و ئیسبات‌دا پاش‌ئەوەی کە هەناسەی خۆی گرتبو وە بە ژمارەی تاك تا ئەورادەیەی بۆی‌کرابو جارێ ، یان سێ‌جار ، یان پانزە .. هتد ، ذیکری کردبو جا کە هەناسەی

دا ، ئەگەرێتەوە بۆلای پارانەوەو داواکردن لە خودای خۆی ، جا ئەگەر ذیکرەکەی بەزمان بو ئەم جوملەیە بەزمان ئەڵێ ئەگەر ذیکرەکەیشی بەدڵ بوو ، بەدڵ و خەیاڵ ئەڵێ «الهی أنت مقصودی ورضاك مطلوبی» ، واتە خودایا مەبەستی من هەرتۆیەو رەزامەندیی تۆم پێویستە ، ئەمە بۆچی‌یە ؟ بۆ ئەوەتە هەر بیرو خەیاڵێکی چاك یان خراپ لەو چەن چرکەیەدا روی کردبێتە دەرونی دوری خاتەوەو هۆش و بیری بگەرێتەوە بۆلای خوای خۆی ، وە جگە خوا لە هیچی‌تر بیرنەکاتەوە .

٧ — نیگاه داشت :

واتە راگرتن ، خۆیشیان ئەڵێن نیگای بدێرە . نیگاهداشت ئەوەتە لەکاتی ذیکرکردنا ئەوکەسە بکۆشێ هەرگیز خەتەرە رونەکاتە دەرونی ، ئەگەر هاتو خەتەرە روی‌کردە دەرونی چ خەتەرەی باش چ هی‌خراپ ، ئەبێ ذیکرەکە راگرێ ، تا خەتەرەکە لەدڵ دەرئەکات ، جا سەرلەنوێ دەست‌کاتەوە بەذیکر ، هەروەکو لە کتێبی «مَنَاهِجُ السِّیَر» دا ئەڵێ ، نیگاهداشت ، ئەوەتە ، ئەو بەرەکەت و دەست‌کەوتەی کە لەسایەی بەردەوامی‌ی ذیکرەوە دەست ئەکەوێ یان ئەو چۆنیەتی ئاگاداریی و حوزورەی بەهۆی ذیکرەوە دەست‌ئەدات بۆرێبوار ، رای‌گرێ وەنەیێڵێ هیچ خەتەرەیی روو بکاتە دڵی .

مەناهیج ئەل‌سەیر نوسینی (ابو الحسن زید مجددی فاروقی) یە ، ساڵی ١٩٥٧ لەدهلی چاپ‌کراوە .

لە کتێبی رەشەحات عین الحیاة داکەلەساڵی (١٩١٢) لەکانپوردا لەچاپ‌دراوە فخر الدین علی کاشفی لەزمانی سعد الدین کاشغەری‌یە وە ئەڵێ ، رێبوار هەرچەندە بۆی بکرێت ، سەعاتێ دوان سیان ، هەرچی بۆی‌کرا هۆش‌وبیری دەرونی خۆی بەجۆرێ راگرێت جگە لەخودا هیچ بە دەرونیا تێ نەپەرێ .

برێ لە گەورەپیاوانی تەریقەت ئەڵێن نیگاهداشت تەنها بۆکاتی ذیکری نەفی‌وئیسباتە ئەویش ئەوەتە مەعنای ذیکرەکە لەدڵا راگرێت بۆئەوەی ئەو مەعنایە هەر بەردەوام لەدڵابێت کە بریتی‌یە لەوەی هیچ خودایێك نیە جگە الله ، وە ئەگەر نەتوانێ ئەم‌کارە بکات حوزوری دڵ بۆی دەست نادات .

بەکورتی‌ی هەموی ئەم کۆششە بۆ ئەو بەردەوام بونی حوزورەتە ، چونکە حوزوری دڵ وە پاراستنی دەرون لەهەمو خەتەرەو خەیاڵێك ئەوە خۆی گرنگ ترین

مەبەستێکە هەمیشە صۆفی‌یەکان گرتویانەتە پێش‌چاو وە پایەیێکە لە پایەکانی تەصەووف ، وە مەشایخان لەم بارەوە زۆر باسیان کردوەو زۆر رایان سپاردوە بۆ چاودێری لێ‌کردنی .

ئەبێ ئەوەش بزانین ئەوە دەست نادات کە هەرگیز هیچ خەتەرەیێك بەدڵا تێ‌پەر نەکات بەڵام ئەم نیگاهداشتە ئەوەتە مرۆڤ هەوڵ بدات خەتەرەو خەیاڵ لەدڵا سەقامگیر نەبێ‌و نەمێنێتەوە وەکو پوش‌و پەڵاشی سەری ئاوی تیژیەر وابێت نەوێستێتەوەو بروات ، لە کتێبی (الحدائق الوردیه) نوسینی عبد المجید الخانی لەزمانی علاء الدین العطارەوە ئەڵێ ، ئەوەی نەیێڵن هیچ خەتەرەو خەیاڵێك روو بکاتە دەرون زۆر سەختە وە ناکرێت ، بەڵام ئەبێ بکۆشن دەوامی نەبێت ، ئەفەرمێ من بیست ساڵ دڵی خۆم پاراست لە خەتەرەو خەیاڵ کەچی پاش بیست‌ساڵ هەر خۆی گەیاندە دڵم ، بەڵام نەم‌هێشت سەقامگیر بێت .

٨ — یاد داشت :

یادداشت شوهود یان موشاهەدە وە (عین الیقین) یشی پێ ئەڵێن ، شیخ محمد امین الکردي ئەڵێ «الکنایةُ عَنْ حُضور القلبِ مع الله تعالى على الدّوام فى كل حال من غير تكلّفٍ ولا مجاهدةٍ وهذا الحضور فى الحقيقة لايتيسّرُ إلاّ بَعْدَ طيّ مقامات الجذبةِ وقطْعِ منازلِ السّلوك .

لە شوێنێکی‌ترا لە کتێبی (تنویر القلوب) دا ئەڵێ ، یادداشت لەپاشی فەناو لەپاشی بەقای حەوتەم‌دا جا دەستی رێبوار ئەکەوێ .

کەوابو یادداشت بەرهەمی رەنجی رێبوارە وەبریتی‌یە لەو حاڵەتی گەیشتن بە ئاواتی پاش رەنج‌و تێکۆشانە ، یادداشت ئەتوانێ بەرهەمی ذیکر ، یان موراقەبە ، یان یارمەتی‌ی مورشید بێت ، وە رێبوار پاش برینی هەمو کۆسپێ جا ئەیگاتێ .

عبیدالله ئەحرار ئەفەرمێ :

یادداشت بریتی‌یە لەوەی کەشوهودی حەق بەهۆی (حوبی ذاتی)، واتە خۆشەویستی‌یەوە، ئەو رێبوارە داپۆشێ، ئەتوانین بڵێین بریتی‌یە لە (حوزوری بێ‌غەیب) واتە ئامادەبونێ کە ئیتر وون‌بون وە لاچونی نەبێت . هەروەها ، بۆ روون کردنەوەیێکی زۆرتر گوتراوە یادکرد بریتی‌یە لە بەردەوام بون لەسەری ذیکر ، وە بازگەشت ، ئەوەتە پاش هەر پشودانێ لەذیکر ئەوکەسە ئەگەرێتەوە بۆلای ئەوەی

که لەدڵەوە بڵێت ، خودایا مەقصودی‌من هەرتۆی وەرەزامەندیی تۆ و نزیکی ی تۆیە مەبەستم ، وەنیگاهداشت بریتی‌یە لە پاراستنی ئەو گەڕانەوە بێ‌ئەوەی بەزمان هیچ بڵێت .

جا یادداشت بریتی‌یە لە بەردەوام کردنی ئەو نیگاهداشتە وە تێ‌کۆشان بۆ لەدەست‌نەدانی ئەو حوزورە .

ئیستە دێینە سەری باسی ئەو سێ ووشەیەی کە شاهی نەقشبەند خستونیەتە سەری ئەم نۆ ووشانەی کە باسمان کردن ، کە بریتین ، لە وقوفی زەمانی ی ، وقوفی عەدەدیی ، وقوفی قەلبیی ، ئەم یانزە وشەیە (لازم‌ومەلزوم)ی یەکن ، وەرێبوار بەچاودێری لێ‌کردنی هەمویان ئەر خوا بۆی بکات ئەگاتە سەری لوتکەی شاخی ئاوات .

٩ — وقوفی زەمانیی :

ئەم وقوفی زەمانی‌یە ئەتوانین بڵێین وەکو (موحاسەبە) ی دەرون وایە ، واتە رێبوار هەر ماوەی چەن‌ساتێ یان چەن کاتێ جارێ لە ذیکر رائەوەستێ وە لە دەرونی خۆی ورد ئەبێتەوە بزانێ ئەو ماوەیە بەچی تێ‌پەڕاندوە ئەگەر بەئامادەبون حوروری هەقدا بوە وا سوپاسی خوا بکات وە ئەگەر بەغەفڵەت وە بێ‌هەوالی تێپەڕیوە پەشیمانی ی پیشان بدات واتە **(ئیستیغفار)** وە داوای لێ‌بوردن وە بەخشین بکات لە خودا .

لە کتێبی رەشەحات‌دا لەزمانی بەهائوددین نەقشبەندەوە ئەڵێ وقوفی زەمانیی وەکو کاروبار بەڕێوەبەری رێبواری ئەم رێبازەتە ، بریتی‌یە لەوەی رێبوار هۆشی بەخۆیەوەبێت وە ئاگای لەحاڵی خۆی‌بێت بزانێ لە هەردەمێکا حاڵی‌خۆی چیەو چۆنە ئایا هی‌ئەوەتە شوکری خودا بکات یان هی‌ئەوەتە عوذر بێڕێتەوە هی هەرکام‌بو ئەوەیان بکات .

مەولانا یەعقوبی چەرخی‌ی کە یەکێکە لە موریدە پایە بەرزەکانی شاهی نەقشبەند ئەڵێ ، حەزرەتی خواجە واتە ، شاهی نەقشبەند خوای لێ‌رازی‌بێ ، هەرکاتێ رێبوار دوچاری دڵ‌گیران **«قەبض»** بوایە ئەی‌فەرمو ئەبێ **(ئیستیغفار)** بکات ئەگەر یش دڵ‌کرانەوە **«بەسط»** رووی تێ‌کردایێ ئەی‌فەرمو سوپاسی‌خوا بکە ، کە

چاودێری ئەم دووحاڵە «وقوف زەمانی» یە ، بەم فەرمودەیەدا وادەرئەکەوێ حاڵەتی (قەبض) لە غەفڵەتەوە ، وە حاڵەتی (بەسط) لە ئاگاداری‌یەوە سەرچاوە بگرن .

باسی قەبض‌و بەسط لەبەشی موصطەلەحات‌دا کراوە .

١٠ – وقوفی عەدەدیی :

بریتی‌یە لەوەی لەکاتی ذیکری نەفی‌و ئیسبات دا کە ئەبێ هەناسە پەنگ بدرێتەوە لەم کاتەدا ذیکرەکان بەتاك ئەنجام بدرێن واتە جارێ یان سێ ، یان پێنج ... هتد ، هی واهەیە ئەتوانێ تا بیست‌ویەك جار بە یەك هەناسە ذیکر ئەکات ، جا ، بەم چاودێری کردنی ژمارەی تاکە ئەڵێن وقوفی عەدەدیی ، واتە رێبوار (واقیف) بێت ، ئاگاداربێت ژمارەی ذیکرەکانی تاك بێت .

بێگومان ئەم ذیکرە بە زمان نیە بەڵکو بە دڵە ، واتە بە دەروونە ، ژمارە کردنەکەیش هەروا ، نابێ بە زمان بێت ئەبێ بەدەروون بێت .

ئەبێ ئەوەش بزانین بە ئەنجامدانی ئەم رەوشە بەرهەمی مەعنەویی زۆر دەستی رێبوار ئەکەوێ ، وە ئەم رەوش‌و دەرامەدی رەوشانە ، لە ماوەی صەدان ساڵدا ئەوەندە تاقی کراونەتەوە بونەتە بەدیهی‌یاتی تەریقەت ، وەلای رێبواران ئاشکراو روونا کە .

«عبد الرحمن ، جامی‌ی» (٨١٧–٨٩٨) ك ، خاوەنی «نَفَحاتُ الانس» ، لەریسالەی نوری‌یەدا کە دەست‌خەتەو نوسخەیێکی وا لە «دار الكتب المصرية» دا ، ئەڵێ وقوفی عەدەدیی ، بۆئەوەتە ئەو رێبوارە بزانێت کەی،واتە لە چ ژمارەیێکا ئەو ذیکرە بەرهەم ئەدات ، زووتر گوتمان ئەگەر گەیشتەبیست‌ویەك جار وە بەرهەمی مەعنەویی نەبو دیارە مەرجەکانی بەباشیی ئەنجام نەداوە ، جابۆئەوە چاودێری لە ژمارەکان ئەکات تا بزانێ ئایا بەرهەمی هەیە یام نا ئەگەر گەیشتە بیست‌ویەك‌و بەرهەمی نەبو بگەرێت وە کەموکوری کارەکەی بدۆزێتەوە ، شاهی نەقشبەند خۆی ئەفەرمێ ، ئەم لەپێش‌چاوگرتنی ژمارەیە بۆئەوەتە هۆش‌وبیری ئەوکەسە نەروات بەم‌لاو بەولادا .

عەلائوددینی عەتتار ئەڵێ کەڵك وەرگرتن لەذیکر بەوەنیە کە زۆربێت بەڵکو بەوەتە بەئاگاداریی وە چاودێری ئەنجام بدرێت ، ئەو ئاگاداری‌و چاودێری‌یەش ئەبێتە وقوفی زەمانی‌و عەدەدیی .

١١ – وقوفی قەلبیی :

شاه عبد اللّٰه‌ی دهلوی ، ئەڵێ وقوفی قەلبیی بریتی‌یە لە ئاگاداربونی ڕێبوار لەحاڵی دڵی خۆی واتە دڵی بخاتە ژێری چاودێری‌یەوە وە هەوڵ‌بدات بۆئەوەی بزانێت ئایا دڵی ذیکر ئەکات یا‌م‌نا . لە هەمان کاتا ئەبێ تێکۆشێ شێوەیێك بۆدڵ دانەنێ ، واتە شکڵی دڵی گۆشتین لەپێش چاو لابەرێ ، هەروەها بۆ ناوی خودایش کە (اللّٰه) یە ، ئەو شێوەی نوسینە نەگرێتە پێش چاو بەڵکو مەبەستی ذاتی (اللّٰه) بێت ، کە خودای هەردو جیهانە .

کەواتە وقوفی قەلبیی ڕاوەستانە بەسەری دڵەوە وەکو (مەغور) وە پێ‌سپێرراو کە هەم ذیکر بکات وە هەم لەخودا غافل نەبێ ، وە هەم مەبەست لەشوێنی دڵ بێت نەك شێوەی ، وە مەبەست لە ذیکر مەذکور بێت نەك پیت وە ووشە ، لەگەڵی ئەوەشا ئاگاداریی دڵ بکات کەدڵ چاوەڕوانی نورو بەرەکەت بێت لای ژورەوە ، بێگومان خودای گەورە شوێنێکی دیاری‌کراوی بۆ نیە وە لە هەمو شوێنێکا هەیە ، بەڵام چونکە ، بە ئیعتیباراتی ئینسانی‌ی ، لای‌ژورو هی ڕێزگرتنە ، لەبەری ئەوە ، دڵی ڕوەو ئاسمان ، ڕوەو لای ژورو ، چاوەڕوانی نورو بەرەکەت بێت .

بەلای بهاء الدین محمد واتە شاهی نەقشبەندەوە ئەم وقوفی قەلبی‌یە لە وقوفی زەمانی‌و عەدەدیی گرنگ‌ترە ، چونکە ئەفەرمێ وقوفی عەدەدیی وەزەمانیی هەرچەندە پێ‌ویست وە بەکەڵکن وە بەهرە ئەدەن بەڵام ئەگەریش نەکران ، کار پەکی ناکەوێ بەڵام وقوفی قەلبیی زۆر پێویستە بەجۆرێك ئەگەر مرۆڤ لەکاتی ذیکرا ئاگای لەدڵی نەبو وە هەروا ذیکر هات بە دەمیا یان بەدەرونیا ئەوە ڕەنجی بەهەدەر ئەڕوات .

ڤ

«زەنجیرەی نەقشبەندی یەکان»

لەوەڵامی پرسیاری دوهەمدا ئەڵێم هەروەکو شێخ محمد امین الکردی لەکتێبی **(المواهب)** دا ئەڵێ ، وەهەروەکو لە کتێبی **(قدسیە)**ی فەرمایشەکانی بەهائوددینی نەقشبەندا هاتوە .

تەریقەی نەقشبەندی دەست بەدەست ئەڕوا تا ئەگاتە سەری پێغەمبەر **(درودی خوای لەسەر)**. بۆ ئەم گەیشتنە سێ زەنجیرە هەیە ، زەنجیرەی یەکەمی هی **(ئالی‌بەیتە)** واتە نەتەوەکانی حەزرەتی عەلی ، بەوبۆنەوە بەناوبانگە بە **(سلسلة الذهب)** ؛ واتە زەنجیرەی زێڕین ، کە بەم جۆرەیە .

١ – حەزرەتی موحەممەد **(درودی خوای لەسەر)**
٢ – حەزرەتی عەلی
٣ – ئیمام حوسەین
٤ – ئیمام زەینول عابیدین
٥ – ئیمام باقر
٦ – ئیمام جەعفەری صادیق
٧ – ئیمام موسی کاظم
٨ – ئیمام رەضا

٩ – شێخ مەعروفی کەرخی
١٠ – سیری سەقطی
١١ – جونەیدی بەغدادی
١٢ – شێخ ئەبوعەلی رودباری
١٣ – ئەبو عەلی کاتب
١٤ – ئەبو عوسمانی مەغریبی
١٥ – ئەبولقاسیمی گورگانی
١٦ – شێخ ئەبوعەلی فارمەدی .

لە شێخ‌ئەبوعەلی دا هەرسێ زەنجیرەکە یەك ئەگرنەوە چونکە لە هەردولاوە ئیجازەی ئیرشادی موطلەق وەرگرتوە ، وەزوتر لە شێخ‌مەعروف‌دا دوو زەنجیرە لە زەنجیرەکان بونەتەوە بەیەك .

زەنجیرەی دووهەم بریتی‌یە ، لە .

١ – حەزرەتی موحەممەد درودی خودای‌لەسەر .
٢ – حەزرەتی عەلی .
٣ – حسن البصري
٤ – داوود الطائي
٥ – معروف الكرخی

ئەوەتا سەیر ئەکەین شێخ مەعروفی کەرخی لەدوولاوە ئیجازەی دراوەتێ .

هەروەکو لەپاشان دەرئەکەوێ ئیمام جەعفەری صادیقیش لەدوولاوە ئیجازەی دراوە هەم لەلایەنی باوای باوکی‌یەوە حەزرەتی عەلی ، وە هەم لەلایەنی باوای دایکی‌یەوە حەزرەتی ئەبوبەکر .

ئەوەی شیاوی باسە کاتێ خۆی دۆستی بەرێز زاناو شاعیرو خەت‌خۆش وە ئەدیب ، سەیید طاهیری هاشیمی بەو خەتە جوانەی خۆی هەمو زەنجیرەکانی

بەزیادیشەوە بەجوانیی بۆنوسیوم بەئومیدی خوا لەم کتێبەدا چاپی ئەکەم ، هەروەها ئەو زەنجیرەیەش کە لە کتێبەکەی قودسی‌یەدا چاپکراوە ئەویش چاپ‌ئەکەین ، وەمن خۆیشم بەوجۆرەی،خەتم،لەزەمانی باوکما خوێنراوەتەوە ئەینوسم، خەتم بریتی‌یە لەو ذیکرەی ئێواران‌و بەیانیان پەیڕەوانی نەقشبەندي ئەنجامی ئەدەن ، لەپێشا یادێك لەمردن ئەکەن ، یادێك لە پیری ئەو سەردەمە ئەکەن ، صەلەوات ولاحول‌ولاقوةالاباللە ، وە یاباقی انت‌الباقی ، هەرکامەی بەرادەی دیاری‌کراو ئەخوێنن ، وە قورئانیش ئەخوێنن ، وە وێنەی ئەوالی ئەم قورئان‌و خەتمە ئەنێرن بۆ رۆحی مورشیدی خۆیان ، هەروەها بومورشیدی ئەو وەمورشیدی ئەو ، تا ئەگاتە سەری حەزرەتی موحەممەد ، (د) ئەمە لەکاتێکایە ، چرا کوژاوەتەوە خەڵکەکەش چاو ئەنوقێنن ، ئەوەش هەر بۆ تەرکیزە ، وەبۆ ئەوەی بیروهۆش بەملاو لادا نەڕوات ، ئەم خوێندنانە هەریەکەی ئەندازەی خۆی هەیە ، ئەمە زۆر بەکورتی‌ی ، تەنها بۆ ئەوەبو تێبگەن خەتم بەچی ئەڵێن .

زۆرجار مورشید خۆی لەوکۆڕەدا بەشداریی ئەکات ، وەزۆر وایش ئەبێ لەو کۆڕەدا ڕووی دڵی ئەکاتە یەك یان چەن کەسێ لەو خەڵکە وە بەهرەمەندیان ئەکات ، بەو رویدڵ تێکردنە ئەڵێن ، تەوەججوە ، جاری وایش ئەبێ ، جگە خۆیشی چەن کەسێ لە خەلیفەکان هەڵ ئەسێنێ بۆ تەوەججوە ، بێگومان ئەوەی شێخ هەڵی ئەسێنێ نیشانەی ئەوەتە گەییوەتە پایەیێکی وا ئەم سپاردەیە پێ‌بسپێرن ، بەلاٚم ئەم کارە هێشتا سەرەتایێکی کەمی تەریقەتە .

مورشید ئەگەر مورشیدبو حازریش نەبێ هەرکەسە بەپێی ئامادەیی خۆی ، بەهرەی لێ وەرئەگرێت ، کاتێ وا هەیە ئەوەی ئەو مورشیدە لە ساتێکا بۆ ڕێبوارێکی ئەکات ، خۆی بەدەساڵ تێکۆشان بۆی ناکرێت .

من تائیستە چەن جارێکی تریش عەرزم کردن من خۆم بەهیچ نازانم ئەمانەی کە نوسیومە هی برێ وردە شارەزایی یەو هی ئەو سەرچاوانەیە کەوان بەدەستمەوە .

لەگەڵی ئەوەشا سەرفرازم بەوەی باوکم حەزرەتی شێخ علاء الدین (**تەریقەتی تەلقین کردوم**) ، کەواتە هەرچەند نەمتوانی لەو سەرچاوەی فەیزە بەهرەمەندبم وە خوا نەیکردە نەصیب ، بەلاٚم ئەو دڵخۆشیەم هەیە هەروا کە ڕۆڵەیم هەروایش ڕۆڵەی

مەعنەویم وە خۆم بە یەکێ لە پەیڕەوانی ئەو ذاتە دائەنێم ؛ سا خوایش بە پەیڕەوی ئەوان کە پەیڕەوی‌یە لە ڕێگای ڕاستی موحەممەدی وەرم گرێت .

ئەمەش زەنجیرەی تەریقەتی نەقشبەندی لە مورشیدی خۆمەوە ، واتە لەباوکمەوە . وە ناوەکان لەسەری شێوەی خەتی عەرەبی ئەنوسم چونکە هەمویان عەرەبین .

١ – شێخ محمد علاء الدین ،
٢ – شێخ عمر ضیاء الدین
٣ – شێخ محمد بهاء الدین
٤ – شێخ عثمان سراج الدین
٥ – شێخ مولانا خالد نقشبندی
٦ – شاه عبد الله الدهلوی
٧ – شمس الدین حبیب الله جان جانان مظهر
٨ – سید نور محمد البدوانی
٩ – سید محمد سیف الدین
١٠ – شێخ محمد معصوم .
١١ – الامام الربانی شێخ احمد الفاروقی .
١٢ – شێخ محمد باقی .
١٣ – محمد خواجَگی أَمْکَنی .
١٤ – درویش محمد
١٥ – شێخ محمد القاضی الزاهد .
١٦ – شێخ عُبَیْدُ الله الأحرار .
١٧ – شێخ یعقوب الچَرْخی
١٨ – شێخ علاء الدین العطار
١٩ – شێخ محمد بهاء الدین (نقشبند) .
٢٠ – شێخ سید کلال
٢١ – شێخ محمد بابا سماسی
٢٢ – شێخ علی الرامتینی

٢٣ – شێخ محمود انجیر فغنوی
٢٤ – شێخ عارف ریوگری
٢٥ – شێخ عبد الخالق غَجْدَوانی
٢٦ – یوسف الهمدانی
٢٧ – ابو علی الفارمدی
٢٨ – ابو الحسن الخَرَقانی
٢٩ – ابو یزید البسطامی .
٣٠ – سیدنا جعفر الصادق .
٣١ – قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق
٣٢ – سلمان الفارسی
٣٣ – سیدنا ابو بکر الصدیق
٣٤ – سیدنا وحبیبنا وشفیعنا محمد . (صلی الله علیه وسلم)

ه

«دره‌ختی زنجیره‌ی رێبازی نه‌قشبه‌ندی»

رسول الله (صلعم)

ابوبکر صدیق
سلمان فارسی
قاسم بن محمد بن ابی بکر
بایزید بسطامی
ابوالحسن خرقانی

علی بن ابی طالب
حسن بصری
حبیب عجمی
داود طائی

حسین بن علی
علی بن حسین زین العابدین
محمد بن علی الباقر
جعفر بن محمد الصادق
موسی الکاظم
علی بن موسی الرضا

معروف کرخی
سری سقطی
جنید بغدادی
ابوعلی رودباری
ابوعلی کاتب
ابوعثمان مغربی
ابوالقاسم گرگانی

ابوعلی فارمدی
خواجه یوسف همدانی
عبدالخالق غجدوانی
عارف ریوگری
محمود انجیر فغنوی
علی رامیتنی
محمد بابای سماسی
سید امیر کلال
بهاء الدین نقشبند
علاء الدین العطار
یعقوب الچرخی
عبدالله الأحرار
محمد القاضی الزاهد
درویش محمد
محمد خواجگی امکنی
محمد باقی
الامام الربانی احمد الفاروق
محمد معصوم
محمد سیف الدین
نور محمد البدوانی
شمس الدین حبیب‌الله جانجانان مظهر
شاه عبدالله الدهلوی
مولانا خالد النقشبندی
الشیخ عثمان سراج الدین
محمد بهاء الدین
عمر ضیاء الدین
محمد علاء الدین
شیخ محمد عثمان بیاره

بۆچی، وە لەکەیەوە،

ئەم ڕێبازە ناونراوە نەقشبەندی . ؟

هەروەکو لە چۆنیەتی زەنجیرەی گەورە پیاوەکاندا بۆمان دەرکەوت وەهەروەکو لەکاتی لێکۆڵینەوەی سەرچاوەی تەصەووفدا باسمان‌کرد ، ... تەصەووف پەیرەوی‌یێکی موبەمویە لە ئاینی ئیسلام وە لە گوفتارو کردارو دەستوری پێغەمبەری ئیسلام .

لەزەمانی پەیامبەر خۆیشیا کەسانێکی وا هەبون زیاتر لە هاوەڵە کانیان سەرگەرمی خواپەرستیی بون بەڵام هەمویان بەهۆی هاوری‌ێی ئەو سەروەرەوە بەناوی ئەصحاب ، واتە ، هاوەڵ ناونران ، پاش ئەویش هەرچی وەزعی رێبەرانی ئیسلام رووی ئەکردە دنیاو تێکەڵبونی لەرادەبەدەری دنیاو هەوڵدان بۆ دەست‌کەوتی دنیایی ، برێ لە خواناسان و خواپەرستان زیاتر دورئەکەوتنەوە لەدنیا وە سەرزەنشی ئەوانەیان ئەکرد کە خدەیان داوەتە دەست‌کەوتە دنیایی‌یەکان .

ئەم چۆنیەتە لەزەمانی «تابعین» دا بو ، تابیعین چینی پاش ئەصحاب بون ، ناوی ئەصحاب وە تابیعین ئەوەندە پیرۆزبو ئەو خوا پەرست‌و کەنارە گیرانە هەر لەژێری ئەو ناوانەدا مانەوە ، بەڵام لە ناوەراستی صەدەی دوهەم بەملاوە وردە وردە کە ناوی تابیعین تیائەچو ناوی زاهید،یان عابید،وە ئەوجۆرە ناوانە بونە هی خواپەرستانی کەنارەگیر ، لەئاکامدا لەدوایی صەدەی دوهەمدا بو ، کە ناوی صوفی برا بەباڵای ئەو خوا پەرستانەدا کە ئەو زەرق‌و بەرقە نەی خەڵەتاندبون وە هەر لەسەری ئەوجۆرە خواپەرستی‌یە مانەوە کە گەورەپیاوانی ئەصحاب وە تابیعین لەسەری بون .

لەپاشی ئەم هەموە خوێندنەوەو لێکۆڵینەوە ئیستە هیچ گومانم نەماوە ، پۆشینی پۆشاکی بێ زەرق‌وبەرقی خوری گرنگ‌ترین هۆیە بۆ ئەوەی ئەم ناوەی بربێ بەسەری ئەو خواپەرستە کەنارە گیرانەدا ، لەم ماوەیەدا باسێکم سەبارەت بە پەپولەی باڵ‌سوتاوی مەحەبەت رابیعەی عەدەویی‌یە ئەخوێندەوە ئەڵێ لەکاتی سەرەمەرگا بە ژنێکی هاوەڵی خۆیی گوت ، کە مردم بم‌شۆ وە بەم عەبا خوری‌یەی خۆم کە لەبەرمایە کەفنم‌بکە ، هەروەها لەکتێبی «**تذکرة الأولیا**» ی فەریدوددینی عەتتار دا (٥١٣ - ٥٨٦) ، لەباسی حەسەنی بەصری‌دا ئەڵێ لەکاتی وەعظ دا تا رابیعە نەهاتایێ دەستی نەئەکردە مەوعیظە وە ئەیگوت ئەم هەموە گەرمی‌و بەرەکەتی وەعظەم هی ئەو پیرەژنە خوری پۆشەیە .

مەبەستم ئەوەتە بڵێم تەنانەت ئەوژنەش کە صۆفی مەسلەك بوە لە گەرمای بەصرەدا پۆشاکی خوری لەبەر کردوە .

مەبەست لەم پێشەکی‌یەتارادەیێ دوبارەیە ، ئەوەتە بڵێم تائەوکاتە ناوی تەریقەت بەم جۆرەی ئیستە نەبوە وە هەر ناوی ئەصحاب وە تابعین بوە ، هەروەکو ناوی مەزهەبیش کە نەبوە لەپاشان هەم مەذهەب هەم تەریقەت بەناوی قارەمانە کانیانەوە ناونراون ، ئەگەر ئیمامی ئەبوحەنیفە وە ئیمامی شافیعی یێك نەبوایێ ناوی مەذهەبی حەنەفی‌و شافیعی نەئەبو وەئەگەر عبد القادری گەیلانی‌و بەهاءالدینی نەقشبەندیێك نەبوایێ قادری‌و نەقشبەندییێك نەئەبو ..

نەقشبەندی یەکان ئەڵێن لە سەرەتادا ئەم ڕێبازی ئێمە پێ‌ گوتراوە **«صیددیقیە»** واتە تەریقەی حەزرەتی ئەبوبەکری صیددیق ، پاشان بوەتە طەیفورییە ، تەریقەی بایەزیدی بەسطامیی ، کە ناوی ، طەیفور بوە .

لێرەدا ئەڵێم ئەمە،وا ناگەیێنێ‌ کە ئەبوبەکر،یان عەلی خۆیان ناوێکیان دانابێت بۆ ڕێ‌ ڕەویێکی تایبەت ، مەبەستێکی ئەوەتە ماموستا بە ماموستا ، یان بڵێین مورشید بەمورشید دەست بەدەست ئەگاتەوە لای ئەبوبەکر ، یان عەلی،خوایان لێ‌ڕازی ، یان ئەوەتە ئەڵێن ئێمە پەیرەوی ڕاهنمایی‌و کردارێکین کە ئەبوبەکر پاش فەوتی حەزرەتی موحەممەد ڕاهنمایی ئەوانی کردوە ، لەپێشا گوتمان پێغەمبەر فەرمویەتی ، خوای گەورە شتێکی نەرشتوەتە سنگی‌من کەمن نەی ڕێژمە سنگی ئەبوبەکر **«ماصَبَّ اللهُ في صدري شَيْئاً إلا وَصَبَّبْتُهُ في صَدْرِ أبي بكر»** ، دیارە ئەم ڕژاندنە ماددی نەبوە ، بەڵکو مەعنەوی‌یات وە مەعریفەت‌و حیکمەتە ، ئەسرارێکە ببێتە هۆی خۆش‌بەختی‌ی ، **«ئەمە لە بازاری تەصەووفدا پێی ئەڵێن ، ضیمنی‌ییەت»** واتە مەقامەکە بە ڕیشەو بناغە هی یەکێکە ، بەڵام ئەوکەسە ئەتوانێ‌ کەسێکی‌تر بخاتە سایەی خۆی ، وە لەونیعمەتە بەرخورداری کات ، وەکو لەباسی **(اندراج النهايه في البداية»** وەباسی خەلیفەدا پەنجەمان بۆ ڕاکێشا .

یان کە ئەفەرمێ‌ **«أنا مَدينةُ العلم وعليٌّ بابُها»** .

کەوابو چ تەریقەت وە چ مەذهەب هەرچەن بەناوی برێ‌ گەورە پیاوەوە ناو ئەنرێن بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیێنێ‌ ئەوانە خۆیان شتێکی تازەیان هاوردبێتە ناوی ئیسلامەوە ، بەڵام بریتی‌یە لەوەی ئەو دانشمەندە لەشەرعا یان ئەو خاوەن کەماڵە

لەوەرعا ڕەوشەکانیان نوسیوەتەوەو دایان ڕشتوەتە قاڵبێ کە خوازیار بتوانێ بەئاسانی ی کەڵکیان لێ وەرگرێت وە بەهەڵەدا نەچێت .

ئەرۆینەوە سەری باسەکە ، ئەڵێین مادام حەزرەتی ئەبوبەکر ئاوا لە فەیضی پەیامبەر بەرخوردار بوبێت ، ئایا نابێ ئەویش پەیڕەویی لەوذاتە بکاتو ئەم خەیرو بەرەکەتو حیکمەتو مەعریفەتە بداتەوە دەستی ئەمینێك لە ئوممەتی موحەممەد بۆئەوەی ببێتە هۆی خۆش بەختیو کامەرانی ی ئەوکەسانەی ئامادەن بۆ بەجێ هێنانی مەرجەکانی لایق بون بۆ ئەو خەڵاتە ؟ .

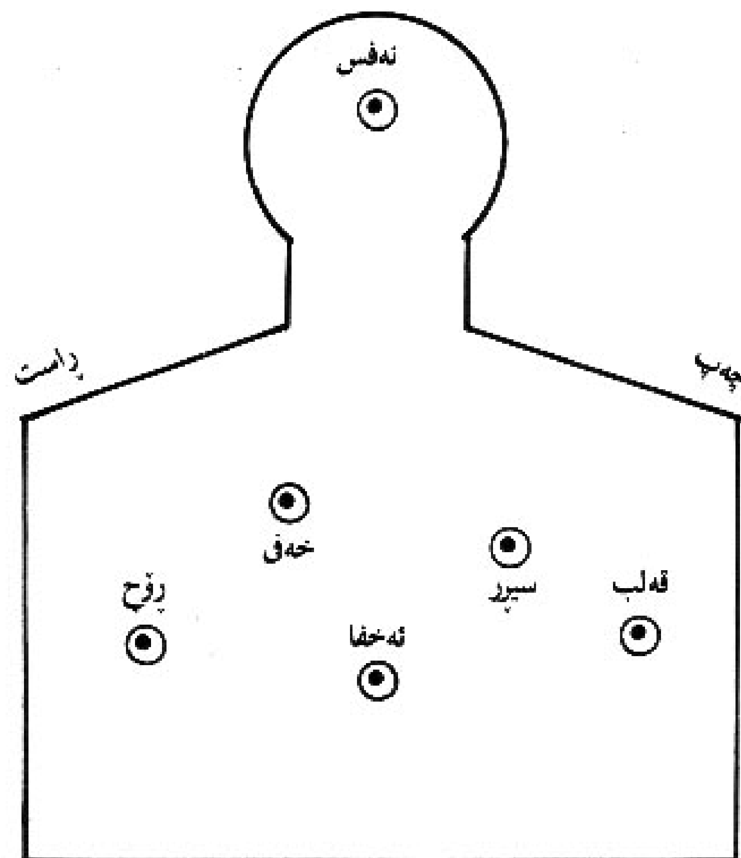
بەم جۆرە ئەبینین برێك لە ڕێگەی ئالی بەیتەوە ، برێك لەرێگەی حەزرەتی ئەبوبەکرەوە ، برێکی وەکو ئیمام جەعفەری صادیق لەهەردوو ڕێگاکەوە لەو خەڵاتە پیرۆزە بەهرەمەند ئەبن وە ئەبنە هۆی هیدایەتی ملێونها کەس لەئوممەتی موحەممەد ، بەناوی پەیڕەوانی ڕێبازەکانی تەصەووف ، ئیتر هەر تەریقەتێك بێت ، مەبەست پەیڕەوی کردنە لە دەستوری قورئان وەگوفتارو کردارو دەستوری حەزرەتی موحەممەد ، چ شافیعی چ حەنەفی چ نەقشبەندی چقادریی چ ریفاعی ی ، مادام ئەوکەسە شوێنکەوتەی فەرمودەی پێغەمبەرو دەستوری قورئانبو ، هەم خۆی خۆش بەختەو هەم ئەبێتە هۆی خێرو بەرەکەت بۆ موسوڵمانان ، ئەگەریش ئەوکەسە خۆی چەوت ڕەوو لاریگر بو ئیتر نەگوناهی ئەبو حەنیفەیەو نەهی شافیعی ، نەتاوانی بەهائەددینی نەقشبەندەو نە غەوثی گەیلانی ی .

کەواتە ئەوانەی لە کردارو گوفتاردا وە لە بەدەست هێنانی ئەنوارو ئەسراری مەعریفەتدا شوێنی حەزرەتی ئەبوبەکر کەوتبون ، خۆیان ناونابو صیددیقی ی ، یان ئەوانەی پاش خۆیان کە لە پەیڕەوانی ئەوان بون بەوانەی پێشی خۆیان گوتوە صیددیقی ی ئەمە تا بایەزیدی بەسطامی ، لە بایەزیدبەملاوە بەم ڕێبازە گوتراوە تەریقەی طەیفوریی تائەگاتە سەری خواجە یوسفی هەمەدانی ی بەتایبەت خواجە عەبدولخالیق غەجدەوانی ی لەویش بەملاوە تا موحەممەد بەهائەددینی نەقشبەند پێی گوتراوە ڕێبازی خواجەگان ، وە لەم ذاتە بەملاوە بەم ڕێبازە گوتراوە نەقشبەندیی ، وە تائەمرۆ بەم ناوەوە ماوەتەوە .

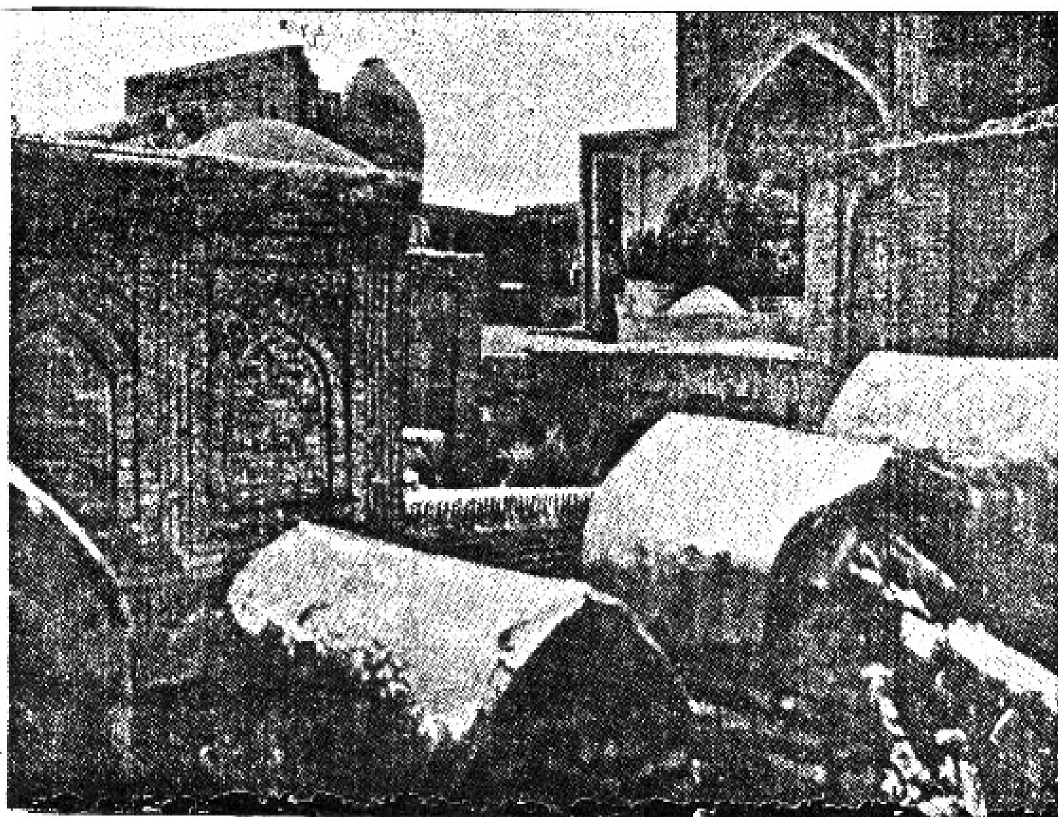
سەبارەت بەوشەی خواجە ، لەو سەردەمەدا لەمەڵبەندی بوخارادا چ لەفەرمان ڕەوایی تەیموری یەکان وەچ بەرلەوانیش ، بە گەورەپیاوانی دین وتراوە خواجە ، خواجە بەواتای سەروەر ، سەیید ، وە گەورە پیاوی دین هاتوە .

لەپاشی شاهی نەقشبەند برێ‌جار بەهۆی هەڵکەوتنی گەورە پیاوانێکی وەکو عوبیداللە ئەحرار یان ئیمامی ڕەببانی «**موجەددید**» ەوە ، یان مەولانا خالیدی نەقشبەندی ، تەریقەت بەناوی ئەوانیشەوە ناونراوە وە کو ئەحراری‌یە ، یان موجەددیدی ، یان خالیدی ، بەڵام سەیر ئەکەین گەورەیی‌و پایەبەرزیی شاهی نەقشبەند بەڕادەیێکە ناوی هیچ کەڵەمەردێ تەنانەت گەورەییێکی وەکو ئیمامی ڕەببانیش نەیتوانیوە ناوی ئەو بشارێتەوە ، تائیستەش ناوی ئەم ڕێبازە هەر بە نەقشبەندیی ماوەتەوە .

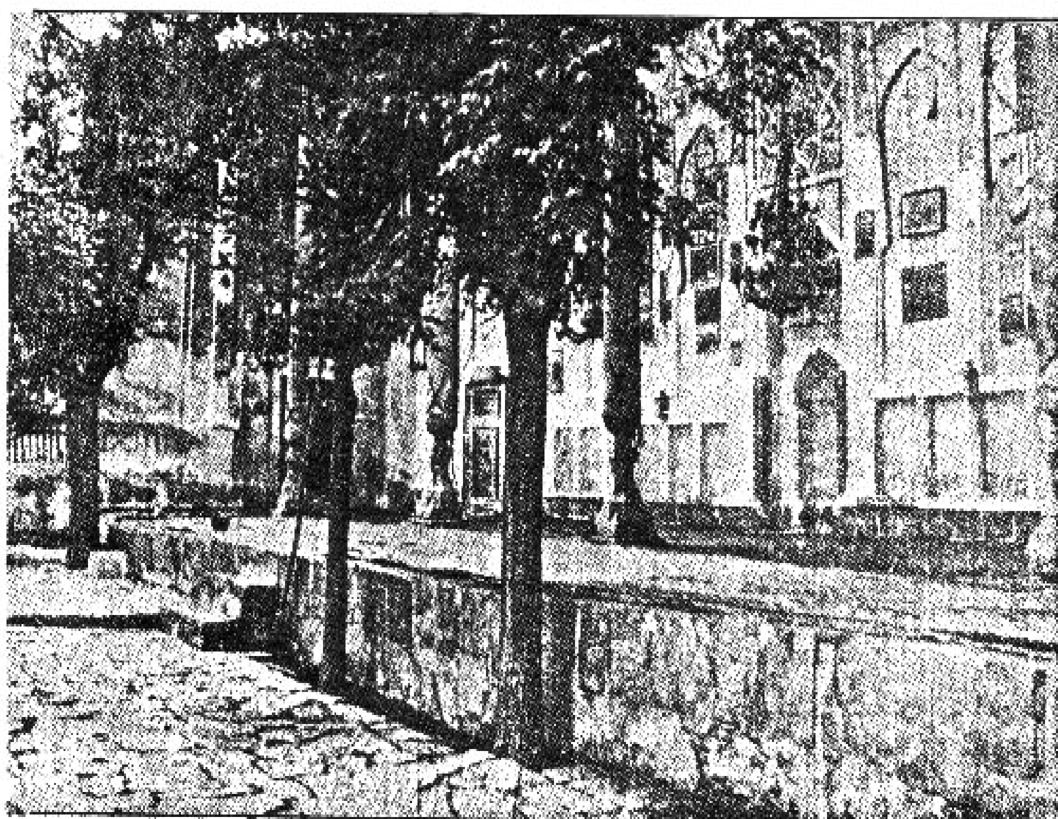
لەهەمووی گرنگ‌تر ئەوەتە پاش شاهی نەقشبەند هیچ‌کام لەو گەورە پیاوانەش خۆیان ئەوەیان پیشان نەداوە کە مەقامیان لەمەقامی ئەو باڵاتر بێت ، هەروەکو لەرێبازی قادری دا کەس خۆی بەهاو پایەو هاو مەقامی ئەوذاتە واتە شێخ عەبدولقادر دانەناوە . کەواتە ئیستە بەکورتە باسێکی ژیانی ئەم گەورە پیاوە دوایی بەباسی نەقشبەندی دێرین .

وێنەی شوێنی لەطائفەکان لەسینەی مرۆڤ‌دا

وێنەی ئارامگە و مزگەوتی شاهی نەقشبەند

وێنەی ئارامگە و هەیوانی مزگەوتی بەهائوددینی نەقشبەند

«ژیانی

بەهائوددینی نەقشبەند»

خواجه بەهائوددین ، موحەممەدی کوڕی موحەممەدی کوڕی موحەممەد ، بەناوبانگ بە نەقشبەند ، یان ، شاهی نەقشبەند یان موحەممەدی بوخاریی ، لەمانگی موحەررەمی ساڵی «٧١٧» ی کۆچی دا ، لەگوندی «**قەصری هیندوان**» داکە لەپاشان ناونراوە بە «**قەصری عاریفان**» وە کەوتوەتە یەك تا دوو فرسەخی شاری بوخاراوە ، لەدایك بوە ، برێ لە سەرچاوەکان ئەڵێن سەییدەو حوسەینی یە ، باواگەورەی ناوی «**محمد جلال الدین**» ە .

ئەم موحەممەد جەلالەدینە خۆی موریدی «**خواجە محمد بابا السماسی یە ، کە پیری تەریقەتی خواجەگانە . وەکو گوتمان بەرلە نەقشبەند بەم رێبازە گوتراوە رێبازی خواجەگان .**

خواجە موحەممەد بابا سەمماسی لە «٧٥٥» ك دا لە دنیا دەرچوە .

«**محمد بهاء الدین**» تەنها سێ ڕۆژ لە تەمەنی تێ پەڕیبو خواجەی سەمماسی کە مورشیدی باوای بەهائوددین بو ، بەخۆیو موریدو مەنسوبێکی زۆرەوە رێی کەوتە قەصری هیندوان واتە گوندەکەی موحەممەد بەهائوددین ، باوای بەهائوددین نەوەکەی گرتە باوەش وە بردی بۆ خزمەتی خواجەی سەمماسی ئەویش زۆری پێ خۆش ئەبێت وەئەڵێ من ئەم کۆرپەیەم بە رۆڵەی خۆم قوبوڵ کرد ، وە موژدە ئەدات بەموریدە کانی کەئەم منداڵە ئەبێتە پێشەوای رۆژگاری خۆی .

باوای بەهائوددین زۆر هەوڵی دا بۆ پەروەردە کردنو پێ گەیاندنی ، لەتەمەنی هەژدە ساڵیدابو ژنی بۆهێنا وەهەر لەم کاتەدابو کە هێشتا خواجەی سەمماسی مابو رۆیشتە خزمەتی وە بویە موریدی وە ماوەیێك سەرگەرمی سلوکی تەریقەت بو ، پاش ئەوەی سەمماسی لەساڵی «٧٥٥» ك ، دا فەوتی کرد ، باوای موحەممەد بەهائوددین موحەممەدی بردو پێکەوە رۆیشتن بۆ «**سەمەرقەند**» ، بەشوێنی مورشیدێکی باشا ئەگەران کە بتوانێ بەهائوددین پەروەردە بکات ، لەوێ رۆیشتنە خزمەتی «**ئەمیرکولال**» کە جێ نشینی سەمماسی بو ، بەهائوددین دەستی ئیرادەتی دایە خذمەتی ئەمیرکولال وەبویە موریدی وەدەستی کردە سلوك وە تێکۆشان ، ئەمیرکولال فەرموی کاتی خۆی خواجە سەمماسیی ئەمانەتی تۆی داوەتە دەستی من وە فەرمویەتی موحەممەد کوڕی منە هیچ دریغ مەکە لە پەروەردە کردنیا . بەهائوددین دەستی کردە ذیکرو فیکرو بڕینی رێبازی تەصەووف وەپەروەردەکردنی دەروون وە تەزکی یەی

نەفس. «**ئیستیعداد**» ی لەرادە بەدەربو ڕێگای مانگێ بەرۆژی وەساڵی بەچەن ڕۆژ ئەبڕی، تا وای لێ‌هات ڕۆژ ێ لەڕۆژان «**سیدأمیرکلال**»، هەموی موریدەکانی کۆکردەوە وە لەپێشی چاوی هەمواندا بە بەهائوددینی فەرمو، وامن وەسیەتی مورشیدی خۆم خواجەی سەمماسی سەبارەت بە پەروەردە کردنی تۆ ئەنجام‌دا وە لە پەروەردە کردنی تۆدا دریغم نەکرد، پاشان دەستی ڕاکێشا بۆسەری سینەی خۆی فەرموی ئەوەی لەسنگمابو هەموم دادۆشی بۆت، وە ئیتر مەمکم وشکی کردوە، من توانیم باڵندەی ڕەوانی تۆ لەناوی توێکڵی (**بەشەری‌یەت**)بێرمە دەر وە لەچنگی نەفس و شەیتان رزگارت کەم وە ببیتە گەورە پیاوێ بۆخۆت وە تۆم کردە جێ‌نشینی خۆم، بەلاّم باڵندەی هیمەتی تۆ، بولەند پەروازە، وەمنیش ئەمە ئەوپەری توانایم بو لە پەروەردە کردنتا، لەمەولا ئیجازەت ئەدەم خۆیشت برۆ بەڵکو پیاوی خودای بە دەسەلاّت‌تر پەیداکەیت وەئەوان بتوانن لەمەیش زیاتر سەرت‌خەن.

لێرەدا ئەیخەمەوە یاد، من لەشوێنێکی ئەم کتێبەدا گوتم، ئەگرێ برێ‌کەس لە مورشیدی خۆیشیان زیاتر سەرکەون وەکو شاهی نەقشبەندو مورشیدەکەی، واتە سەیید ئەمیرکولال جا ئەمەبو کەئیستە باسم‌کرد. بەهائوددین پاش ئەوەی لەخذمەتی ئەمیرکولال ڕۆیشت حەوت ساڵی تریش لای مەولانا عاریفی دیگ گەرانیش دا کە ئەویش هەر ئەمیرکولال ئیجازەی ئیرشادی دابو، واتە هاو موریدی شاهی نەقشبەند بو مایەوە وەسەرگەرمی خودا پەرستیی بو، پاشان، ماوەی دوانزە ساڵیش لای شێخێکی تورك کە ناوی «**خەلیل ئاتا**» بوە سەرگەرمی خوا پەرستی و سولوك بوە.

خواجە بەهائوددین هەر بەدەمی بەڕێوە بردنی یاسای تەریقەتەوە زۆر جار ئەرۆیشتە خذمەتی عولەمای شەرع ئەی‌خوێند بەتایبەت حەدیث وە ڕەوشی ئەصحاب.

بەهائوددینی نەقشبەند دوو جاریش چوە بۆ حەج، لەیەکێ لەم سەفەرانەدا کە لای داوەتە (**هەرات**) (**مەلیك (معز الدين)**) ئەمیری ئالی کەرت، زۆر ڕێزی لێ‌گرتوە، هەروەها زۆرجار سەفەری کردوەو تێکۆشاوە دنیای دەوروبەری خۆی ببینی و بناسێ، چوەتە سەمەرقەند، ریوەرتون، سەمنان، مەرو، طوس، مەشهەد، تایباد، وە قزل‌رباطی کیش.

حەزرەتی خواجە بەهائوددینی نەقشبەند سەرەنجام لەتەمەنی حەفتاوسێ ساڵیدا شەوی دووشەممەی سێ ی رەبیع ئەل ئەووەل ساڵی (٧٩١) کۆچی ی ئەم جیهانەی بەجێ هێشت وە لە گوندەکەی خۆیا واتە (قەصری عاریفان) ئەسپەردەی خاك کرا، مەرقەدو ئارامگەکەی ئیستەش هەر زیارەت ئەکرێت.

بەهائوددینی نەقشبەند کاتێ لەدنیا دەرچو دەیان هەزار موریدی پەروەردە کردبو کە لەناوی ئەواندا زۆریانی گەیاندبوە پایەی ئیرشادی موطلەق، وە لە چەندین پایەی بەقای پاش فەنا تێی پەراندبون، وە جێ نشینانو خەلیفەکانی ئەوانیش هەر لە بەرەکەتی ئەو ذاتەوە صەدان وە هەزاران کەسیان بە بەهرە گەیاندوە یەکێ لە جێ‌نشینە زۆر بەناوبانگەکانی خواجە موحەممەدی پارسایە کە لەساڵی (٧٤٩)ك دا لە بوخارادا هاتوەتە دنیاوە ولەساڵی (٨٦٥) ك دا لە شاری بەڵخ دا لەدنیا دەرچوە بیست تەئلیفی لێ بەجێ‌ماوە، یەکێکیان کتێبی قودسیەیە کە فەرمودەکانی بەهائوددینی مورشیدیەتی وە نوسیونیەتەوە کوڕێکی لەشوێن جێ‌ما بەناوی ئەبونەصر پارسا کە ئەویش لەگەورە پیاوانی تەریقەی نەقشبەندی‌یە، یەکێکی تر لە جێ‌نشینە هەرە بەناو بانگەکانی بەهائوددینی نەقشبەند کە زنجیرەی ئێمە ئەرواتەوە سەری ئەو، (شێخ محمد کوڕی محمد، بەناوبانگ بە عەلائوددینی عەتتار) ە کە ئەویش صەدان گەورەپیاوی گەیاندوەتە لوتکەی مراز وەناوی دەیان خەلیفەی پی‌گەیشتوی لەکتێبەکانی نەقشبەندی دا هەیە لە «حەدائق الوردیە» دا جگە ئەوەی سەر گوزەشتی دەیان لە جێ‌نشینانی عەلائوددینی نوسیوە ئەڵێ (ولەخلفاء کنجوم السماء)، ئەڕۆینەوە سەری باسەکەمان.

سەبارەت بە ئارامگەی شاهی نەقشبەند لەکتێبی قودسی‌یەدا، گوتمان نوسینی خواجە موحەممەدی پارسا یەکێ لە جێ نشینەکانی بەهائوددینی نەقشبەندە وەدەساڵێك لەمەوبەر بە شێوەیێکی زۆر زانایانەو ریکوپێك «ئەحمەد طاهیر عیراق» ناویك لە چاپی داوە، پاش توێژینەوەو پێشەکی نوسینو دەست نیشانکردنی صەدان سەرچاوەی دەست‌خەت‌و بەکەڵك لە کتێب خانە کانی جیهان‌دا، وە رازاندنەوەی کتێبەکە بە چەند وێنەیێکی مێژوێی وە کو وێنەی ئارامگەی شاهی نەقشبەند؛ ئەڵێ ئەلوفسین ناوێك، (O. Olufsen.) کە ڕۆژ هەلات ناسێکی دانیمارکی یە وە لە ساڵەکانی «١٨٩٦ - ١٨٩٩» دا لە بوخارادا بوە، نوسیویەتی